

Ἡ Καινὴ Διαθήκη μετὰ ὑποσημάτων ὑπὸ
? Φαρμακίδου, δώρον προσεληχθῆσα ἐκ Βιβλιο-
θήκης ἐκ τῆς Βάρης Ἑλληνικῆς Σχολῆς παρὰ τοῦ
ἀντιστοιχοῦ ἐκ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ὑπὲρ Δαδδὰς
ἀρχιεπίσκοπος, φ. ἐκ Παριῶν. Ἰουλίου 24^{ης} 1852:—

368.

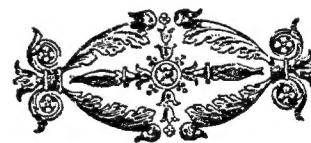
Η
ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ
ΜΕΤΑ
ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ,
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ
ΥΠΟ
ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ω Ν

ΤΟ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΡΜΟΥ ΠΑΡΑ Τῇ ΚΑΠΝΙΚΑΡΕΑ

1842.

ΕΓΘΥΜΙΟΥ ΤΟΥ ΖΙΓΑΒΗΝΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΑ

ΤΕΣΣΑΡΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ω Ν

ΤΟ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΡΜΟΥ ΠΑΡΑ ΤΗ ΚΑΙΝΙΚΑΡΕΑ.

1842.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΟΤΙ ἡ μελέτη τῶν ἱερῶν Γραφῶν εἶναι τόσον ἀναγκαία εἰς τὸν χριστιανόν, ὅσον αὐτὴ ἡ ὑλικὴ τροφή εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν γένει, δὲν ὑπάρχει, νομίζομεν, χριστιανός, ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου. Καὶ τί λέγομεν, ἀναγκαία; εἶναι τόσῳ ἀναγκαιοτέρα ἐκείνης, ὅσῳ τιμιωτέρα τοῦ σώματος εἶναι ἡ ψυχὴ, εἰς σωτηρίαν τῆς ὁποίας ἀποδίδει αὕτη. Οἱ θεοὶ τῆς ἐκκλησίας Πατέρες τόσον ἀκριβῶς ἐγνόρισαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀδιαλείπτου ἀναγνώσεως καὶ μελέτης τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ὥστε δὲν ἔπαυον ζῶντες ἀπὸ τοῦ νὰ συνιστῶσιν αὐτὴν μετὰ πολλῆς σπουδῆς εἰς τοὺς συγχρόνους των χριστιανούς, καὶ δὲν παύουσιν ἔως σήμερον ἀπὸ τοῦ νὰ προτρέπωσιν ἡμᾶς τοὺς νῦν ζῶντας εἰς αὐτὴν διὰ τῶν ἀθανάτων αὐτῶν συγγραμμάτων. Βιβλίον ὅλον ἐδυνάμεθα νὰ συντάξωμεν ἐκ τῶν προτροπῶν τούτων, ἐὰν ἐνομίζομεν τοῦτο ἀναγκαῖον. Ἄπειρον ἐθεώρουν οἱ θεοὶ Πατέρες τὸν καρπὸν τῆς ἀναγνώσεως καὶ μελέτης τῶν ἱερῶν Γραφῶν, καὶ ἄπειρος εἶναι τῶνόντι. Μεγίστην ἐθεώρουν βλάβην τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς, καὶ μεγίστη εἶναι τῶνόντι. « Μεγάλη, » λέγει ὁ θεὸς Χρυσόστομος (Ὁμ. Γ'. εἰς τὸν Λάζαρον), « μεγάλη ἀσφάλεια πρὸς τὸ μὴ ἀμαρτάνειν, τῶν Γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις· μέγας κρημνὸς καὶ βάραθρον βαθύ, τῶν Γραφῶν ἡ

« ἀγνοία » μεγάλη προδοσία σωτηρίας, τὸ μηδὲν ἀπὸ τῶν θείων
 « εἰδέναι νόμων. Τοῦτο καὶ αἰρέσεις ἔτεκε· τοῦτο καὶ βίον διε-
 « ρθακμένον εἰσήγαγε· τοῦτο τὰ ἄνω κάτω πεποίηκεν. Ἀμή-
 « χανον γὰρ, ἀμήχανον, ἀκαρπον ἀναχωρήσαι τινα συνεχῶς ἀνα-
 « γνώσεως ἀπολαμβάνει μετ' ἐπιστάσις. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς
 ἀλλαχοῦ (ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς) « Ἐν-
 « τεῦθεν τὰ μυρία ἐφύη κακὰ, ἀπὸ τῆς τῶν Γραφῶν ἀγνοίας·
 « ἐντεῦθεν ἡ πολλὴ τῶν αἰρέσεων ἐδύλασταις λύμη· ἐντεῦθεν
 « οἱ ἡμελημένοι βίον· ἐντεῦθεν οἱ ἀκερδεῖς πόνοι. Ὡς περ γὰρ
 « οἱ τοῦ φωτός ἀπεστερημένοι τούτου οὐκ ἂν ὀρθὰ βαδίσαιεν·
 « οὕτως οἱ πρὸς τὴν ἀκτῖνα τῶν θείων μὴ βλέποντες Γραφῶν,
 « πολλὰ ἀναγκάζονται καὶ συνεχῶς ἀμαρτάνειν, ὅτε δὴ ἐν σκό-
 « τει χαλεπωτάτῳ βαδίζοντες. » Καὶ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ὅ, τι
 λέγει ὁ αὐτὸς θεὸς Πατὴρ περὶ τῆς ἀναγνώσεως καὶ μελέτης
 τῶν ἱερῶν Γραφῶν. « Οὐ γὰρ ἔστι, οὐκ ἔστι τινα σωθῆναι
 « μὴ συνεχῶς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα πνευματικῆς. » (Ὁμ.
 Γ'. εἰς τὸν Λάζαρον). Καὶ ὅμως κἀνὲν ἄλλα σύγγραμμα δὲν
 ἀναγινώσκειται παρὰ τῶν τέκνων τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἀνατο-
 λιτικῆς ἐκκλησίας τόσῳ σπανιώτερον, ὅσον τὰ βιβλία ἐκεῖνα,
 τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ᾔνοι καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τὰς χεῖρας
 αὐτῶν. Καὶ μόνος ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος δεικνύει τοιαύτην καὶ
 τοσαύτην ἀμέλειαν καὶ ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν ψυχροσωτήριον τῶν
 ἱερῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν; Ἀνὴρ δεικνύει τοιαύτην καὶ τοσαύ-
 την καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις καὶ ἐξ οὗ φέρει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
 τοῦ Χριστοῦ χαρακτῆρος ἔργον κύριον ὥφειλε νὰ ἔχη τὴν ἀνά-
 γνωσιν καὶ μελέτην ταύτην; Καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον
 οἱ ἱεροὶ Κανόνες ἐπιβάλλουσιν ὡς ἱερὸν καθήκον τὴν ἀδιάλει-
 πτον τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην· διότι ὀφεί-
 λει « ἐν πάσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαίρετως δὲ ἐν ταῖς κυριακαῖς, πάντα
 « τὸν κλήρον καὶ τὸν λαὸν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λό-
 « γους, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς ἀναλεγόμενον τὰ τῆς ἀληθείας

« νοήματά τε καὶ κρίματα; » (Καν. ΙΘ' τῆς 5' οἰκον. Συνό-
 δου). Καὶ τίς ἄρα γε ὁ λόγος τῆς ἀσυγχωρήτου ταύτης ἀμε-
 λείας καὶ ἀδιαφορίας; Ἡ ἔλλειψις τῶν ἀντιτύπων τῶν ἱερῶν
 Γραφῶν; Ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν γέμει ἀπὸ τίνος χρόνου ὁ κόσμος
 ὅλος. Ἡ βαρεῖα τιμὴ τῆς ὥνης; Ἀλλ' αὕτη τὴν σήμερον εἶναι
 ἐλαφροτάτη. Ἡ δυσκαταληψία τῶν ἀναγινωσκομένων; Ἀλλὰ
 δὲν εἶναι τόσον δύσκολος ἡ κατάληψις τῶν ἱερῶν Γραφῶν, καὶ
 μάλιστα ἡ τῆς καινῆς Διαθήκης, εἰς τὸν συνεχῶς καὶ εὐλα-
 βῶς αὐτὰς ἀναγινώσκοντα καὶ μελετῶντα. « Διὰ τοῦτο, λέγει
 « ὁ θεὸς Χρυσόστομος (Ὁμ. Γ'. εἰς τὸν Λάζαρον), διὰ τοῦτο
 « ἡ τοῦ Πνεύματος ὁκονόμησε χάρις τελώνας, καὶ ἀλιείας, καὶ
 « σκηνοποιούς, καὶ ποιμένας, καὶ αἰπόλους, καὶ ιδιώτας, καὶ
 « ἀγραμμάτους ταῦτα συνθεῖναι τὰ βιβλία, ἵνα μηδεὶς τῶν
 « ἰδιωτῶν εἰς ταύτην ἔχη καταφεύγειν τὴν πρόφασιν, ἵνα πᾶ-
 « σιν εὐσύννοπτα ᾖ τὰ λεγόμενα· ἵνα καὶ ὁ χειροτέχνης, καὶ ὁ
 « οἰκέτης, καὶ ἡ χήρα γυνή, καὶ ὁ πάντων ἀνθρώπων ἀμαθέ-
 « στατος, κερδάνῃ τι καὶ ὠφελήθῃ παρὰ τῆς ἀναγνώσεως. —
 « Σαφῆ γὰρ καὶ δῆλα τὰ παρ' αὐτῶν κατέστησαν ἅπανσι,
 « ὅτε κοινοὶ τῆς οἰκουμένης ὄντες διδασκαλοὶ, ἵνα ἕκαστος
 « καὶ δι' ἑαυτοῦ μαθήσκειν δύνηται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως μό-
 « ρης τῶν λεγομένων. — Τίτι γὰρ οὐκ ἔστι δῆλα τὰ
 « τῶν εὐαγγελίων ἅπαντα; Τίς δὲ ἀκούων, ὅτι Μακάριοι οἱ
 « πρᾶεῖς, Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρ-
 « δίᾳ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διδασκάλου δεήσεται, ὥς τι μαθεῖν τῶν
 « λεγομένων; » « Οἱ ἱεροὶ, λέγει καὶ ὁ μαθητὴς καὶ μιμητὴς
 « τοῦ Χρυσοστόμου Ἰσιδώρος ὁ Πηλουσιώτης (Βιβλ. Δ'. Ἐπιστ.
 « ιγ'), οἱ ἱεροὶ καὶ οὐράνιοι χρησμοὶ, ἐπειδὴ πρὸς ὠφέλειαν πά-
 « σης τῆς ἀνθρωπότητος ἐρρήθησαν καὶ ἐγράφησαν, τῇ σαφη-
 « νεῖα ἐκράθησαν. Πάντες οἱ γεωργαὶ καὶ τέχναις, καὶ ταῖς
 « ἄλλαις ἀσχολίαις τοῦ βίου σχολάζοντες, ὠφελοῦνται ἐκ τῆς
 « σαφηνείας, καὶ τὸ πρέπον, καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ συμφέρον

« ἐν ἀκαριχίᾳ καιροῦ βροτῇ μαρθάνοντες. » Καὶ ὅ, τι λέγουσιν οἱ δύο οὗτοι, τοῦτ' αὐτὸ λέγει καὶ ἅπας τῶν ἀγίων Πατέρων ὁ χορός. Ἄν λοιπὸν ταῦτα ᾖναι ὁ λόγος τῆς ἀμελείας καὶ ἀδιαφορίας ταύτης, ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι τῶντι ἄλλος.

Ἀλλὰ διὰ τὸ ἀρχιεθεῖν ἐκ μέσου πᾶσα πρόσκαις παράλογος, ἐγνωμεν νὰ συνδράμωμεν, τὸ κατὰ δύναμιν, εἰς τὴν εὐκολωτέραν ἀκτῆσιν καὶ κατάληψιν τῆς καινῆς Διαθήκης. Ἐλλόγιμοι κληρικοί, σπουδῶντες τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν ἱερῶν Γραφῶν εἰς πάντα χριστιανόν, ἐξέπρασαν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους γνώμην, ὅτι αὕτη πρέπει νὰ γίνηται εἰς τὸ πρωτότυπον ἑλληνικὸν κείμενον, ὁδηγουμένους τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὴν ὀρθὴν αὐτῶν κατάληψιν ἀπὸ τῶν ἐρμηνειῶν καὶ ἐξηγήσεων τῶν θεοφόρων τῆς ἐκκλησίας Πατέρων. Αναγινωρίζοντες δὲ καὶ ἡμεῖς τὴν ἐκ τῶν τοιούτων ἐρμηνειῶν καὶ ἐξηγήσεων προερχομένην εἰς τὸν ἀναγνώστην τῶν ἱερῶν Γραφῶν μεγάλην ὠφέλειαν, καὶ σὺν τοῖς κατὰ πάντα πρὸς τὴν γνώμην ταύτην, ἐγνωμεν νὰ ἀναδεχθῶμεν τὴν ἐκδοσιν τῆς καινῆς Διαθήκης μετὰ τοιαύτων ὑπομνημάτων, καὶ αὐτῶν εἰς τὸ πρωτότυπον ἐκδοσμένων. Καὶ σκεψθέντες πολὺ εἰς τὸ προκειμένον, εὐλογον ἐκρίναμεν νὰ πράξωμεν ὅ, τι, ὡς δὲν ἠρριβάζομεν, ᾔθελεν ἐγκριθῆ παρὰ πάντων ὡς χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον.

Ἀπὸ τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος, ἀντὶ πρωτοτύπων ἐρμηνευτῶν καὶ ἐξηγητῶν τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἀπεφάνησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς γνωστὸν εἰς τοὺς εἰδήμονας τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας, συλλογεῖς ἢ ἐρανισταὶ ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν καὶ ἐξηγήσεων τῶν πρὸ αὐτῶν ἀκαταντῶν ἐνδόξων ἐρμηνευτῶν καὶ ἐξηγητῶν καὶ τοιαῦται συλλογεῖς ἢ ἐπιτομαὶ ἢ σειραὶ συνετάχθησαν παρὰ διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν καὶ εἰς τὴν παλαιὰν καὶ εἰς τὴν νέαν Διαθήκην, καὶ πολλὰ τούτων σώζονται ἔως σήμερον, αἱ μὲν ἐκδοσθέντι, αἱ δ' ἀνέκδοτοι ἔτι κείμεναι εἰς τὰς πλουσίαις τῆς Εὐρώπης βιβλιοθήκας. Ἄν ὅχι ὅπως τοιοῦτοι

πειρογράφοι κατὰ τὴν κυριωτέραν τοῦ ὀνόματος σημασίαν, συλλογεῖς ὅμως ἢ ἐρανισταὶ εἶναι, ὡς οἱ ἴδιοι ὁμολογοῦσι, καὶ ὁ κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἀκμάσας ἐπίσκοπος Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας Οἰκουμένιος, ὁ κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἀκμάσας ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος, καὶ κατὰ τὸν ΙΒ' ὁ μοναχὸς Εὐθύμιος ὁ Ζιγαβηνός. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι συνέγραψαν ὑπομνήματα εἰς τὴν καινὴν Διαθήκην· ἀλλὰ τὰ ὑπομνήματα ταῦτα εἶναι κυρίως ἐρανισμένα ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν πρὸ αὐτῶν ἀκαμασάντων θείων τῆς ἐκκλησίας Πατέρων, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ τῶντι καὶ ἀληθῶς χρυσοῦ τὴν γλῶσσαν Ἰωάννου. Πλὴν καίτοι κυριωτέρως συλλογεῖς ἢ ἐρανισταὶ οἱ εἰρημένοι, ἐξέπρασαν ὅμως ἐν πολλοῖς καὶ ἰδίαις αὐτῶν γνώμας, καὶ γνώμας ἐπιτυχεῖς κατὰ τὴν κρίσιν τῶν ἀρμοδίων κριτῶν. Τὸ ἔργον αὐτῶν ἀπεδείχθη ἐκ τῆς πείρας χρησιμώτατον καὶ ὠφελιμώτατον· διότι ἀντὶ πολυτόμων συγγραμμάτων, ἔχει τις πρόχειρον ἐπιτομὴν αὐτῶν, περιέχουσαν ἀληθῶς ὅσα συντείνουσιν εἰς ἀκριβεστέραν τῆς καινῆς Διαθήκης κατάληψιν. Ἐν τοῖς συγγραμμάμασι ἄρα τούτων λαλοῦσι κυρίως αὐτοὶ οἱ ἐνδοξότεροι καὶ ἐγκριτότεροι τῶν θείων τῆς ἐκκλησίας Πατέρων· διότι ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν εἶναι ταῦτα συνερράμμένα. Ὅτι δὲ τοιαῦτα ὄντα εἶναι χρησιμώτατα καὶ ὠφελιμώτατα, κρίνομεν περιττὸν νὰ τὸ εἴπωμεν ἡμεῖς· ἀλλὰ καίτοι τοιαῦτα, εἶναι εἰς ἡμᾶς, ὑπὲρ ὧν κυρίως ἐγράφησαν, τόσον σπάνια, ὥστε καταντῶσιν ὅπως ἄγνωστα, καὶ ἐκ τούτου ἀνωφελῆ.

Τὴν ἑλλειψίν λοιπὸν τῶν ὑπομνημάτων εἰς τὴν καινὴν Διαθήκην θελοντες νὰ θεραπεύσωμεν ἐκ τοῦ προχείρου, εὐλογον ἐκρίναμεν νὰ ἐκδώσωμεν τὴν εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείαν Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ (Ι), τὴν εἰς τὰς Πράξεις τῶν

(1) Ὁ Εὐθύμιος ἡρμηνεύει καὶ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου καὶ τὰς καθολικὰς (Φαβριχ. ἑλλην. Βιβλ. Τομ. VIII. Σελ. 344. 345)· ἀλλ' ἡ ἐρμηνεία αὐτῆς

ἀποστόλων, εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου καὶ εἰς τὰς καθολικάς ἐξηγήσιν τοῦ Οἰκουμένιου, καὶ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου τὸ ὑπόμνημα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας Ἀρέθα, διὰ τὰ συμπληρωθῆ οὕτως ἐν ὅλῳ ὑπόμνημα εἰς ὅλην τὴν καινὴν Διαθήκην, ἀναβάλλοντες εἰς ἄλλον καιρὸν τὴν ἐκδοσὶν τῶν ἐρμηνειῶν τοῦ Θεοφυλάκτου. Νομίζομεν δὲ ὅτι διὰ τοῦ ἔργου τούτου ἐκπληροῦμεν τὰς εὐχὰς τῶν τοιαύτας ἐρμηνείας εἰς κατάληψιν τῆς καινῆς Διαθήκης συστησάντων ἑλλογίμων κληρικῶν. Ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείαν Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ, κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1792 ἐν Λιψία παρὰ τοῦ Γερμανοῦ Χ. Φ. Ματθαίου γενομένην ἐκδοσὶν αὐτῆς, ὡς κατωτέρω ῥηθήσεται, ἐκδιδόντες πρῶτον, εὐλογον κρίνομεν νὰ εἴπωμεν ὀλίγα περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ περὶ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐρμηνείας ταύτης ὀνομάζεται Εὐθύμιος· ἀλλὰ τὸ ἐπωνύμιον αὐτοῦ γράφεται διαφόρως. Παρὰ τισὶ μὲν τῶν χειρογράφων τῶν εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένων συγγραμμάτων εὐρίσκεται τὸ ἐπωνύμιον Ζιγαβηνός ἢ Ζυγαβηνός γεγραμμένον· παρὰ τισὶ δὲ, Ζιγαδηνός ἢ Ζυγαδηνός. Κατὰ ταῦτα καὶ ἐν τοῖς ἐκδομένοις αὐτοῦ συγγράμμασιν, ἃ ὅπου ἀλλαγὴ γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ, ποτὲ μὲν γράφεται Ζιγαβηνός ἢ Ζυγαβηνός, ποτὲ δὲ Ζιγαδηνός ἢ Ζυγαδηνός ὁ Εὐθύμιος. Ὁ Γερμανὸς ἐκδότης τῆς εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείας αὐτοῦ, ἐξετάζων καὶ τὴν γραφὴν τοῦ ὀνόματος, λέγει εἰς τὸ τέλος, ὅτι εἶναι ἀμυβόλον, ἢ Ζυγαδηνός, ἢ Ζιγαδηνός, ἢ Ζιγαβηνός· ἐπωνομάζετο ὁ Εὐθύμιος. Εὐρίσκει δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ὀρθότερον τὸ Ζυγαδηνός, ὡς γράφεται τὸ ὄνομα καὶ παρὰ τῇ Ἀννῇ Κομνηνῇ ἐν Ἀλεξ. Βιβλ. ΙΕ', ἔως οὐ παραβληθῶσι καὶ

κρίνεται εἰς τὰς ἐξελιχθείσας τῆς Εὐρώπης ἀνέκδοτος. Πόσον λυπηρὸν εἶναι εἰς ἡμᾶς ἡ στένσις αὐτῆς!

ἐξετασθῶσι καὶ κατὰ τοῦτο περισσότερα χειρόγραφα. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ αὐτὸς ἐκδότης, ἂν καὶ ἐγκρίνῃ ἐν τῷ μεταξὺ ὀρθότερον τὸ Ζυγαδηνός, γράφει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ συγγράμματος Ζιγαβηνός, καὶ οὕτω γράφεται καὶ παρὰ πολλῶν νεωτέρων τ' ὄνομα, παρεδέχθημεν αὐτὸ καὶ ἡμεῖς.

Εὐθύμιος λοιπὸν ὁ Ζιγαβηνός, Κωνσταντινουπολίτης ἴσως τὴν πατρίδα, ἦτον μοναχός, καὶ ἔζη ἐν μοναστηρίῳ τινι τῆς Θεοτόκου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ἦτον παρ' αὐτῷ ἐν πολλῇ εὐνοίᾳ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1118, καὶ ὁ Εὐθύμης ἔζη ἐτι καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἐτελεύτησεν ἄρα μετὰ τὸν αὐτοκράτορα· ἀλλ' ἄγνωστον ἐν ποίῳ ἔτει, καθὼς ἄγνωστον καὶ ἐν ποίῳ ἔτει ἐγεννήθη.

Ὁ Εὐθύμιος εἶχεν ἀληθινὴν παιδείαν· ἦτον θεολόγος ἄριστος, καὶ ἄριστα ἐξησκημένος εἰς τὴν ἐξήγησιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ὡς μαρτυροῦσιν αὐτὰ αὐτοῦ τὰ συγγράμματα, ἐκδομένα καὶ ἀνέκδοτα, καὶ ὁμολογοῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ νεώτεροι. Ἡ σύγχρονος αὐτοῦ Ἀννα Κομνηνὴ καλεῖ αὐτὸν ἄνδρα «γραμματικῆς» εἰς ἄκρον ἑλληλακότα, καὶ ῥητορικῆς οὐκ ἀμελέτητον ὄντα, καὶ «τὸ δόγμα ὡς ἄλλός τις ἐπιστάμενον.» Τοιοῦτον δὲ ὄντα τὸν Εὐθύμιον, ἐπέταξεν αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, νὰ ἐκθέσῃ καὶ ἀνατρέψῃ ἀπάσας τὰς αἱρέσεις, καὶ τὴν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀναφανείσσαν ἐν Θράκῃ αἵρεσιν τῶν Βογομίλων, ὡς ἱστορεῖ αὐτὴ ἡ ἑλλογιμωτάτη τοῦ αὐτοκράτορος θυγάτηρ ἐν Ἀλεξ. Βιβλ. ΙΕ'. «Παραπέμπω, λέγει, τοὺς βουλομένους τὴν ὅλην αἵρεσιν τῶν Βογομίλων διαγνῶναι εἰς τὸ οὕτω καλούμενον Βιβλίον Δογματικῆ Παροπλία, ἐξ ἐπιταγῆς τοῦμοῦ πατρὸς» συντεθεῖσαν. Καὶ γὰρ μοναχὸν τινα Ζυγαδηνὸν καλούμενον, «γνωστὸν μὲν τῇ δεσποίνῃ καὶ πρὸς μητρὸς ἐμῇ μάμμη, καὶ «πᾶσι τοῖς τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου, γραμματικῆς δὲ εἰς «ἄκρον ἑλληλακότα, καὶ ῥητορικῆς οὐκ ἀμελέτητον ὄντα, καὶ

« τὸ δόγμα ὡς ἄλλος τις ἐπιστάμενον· τοῦτον ὁ αὐτοκράτωρ
 « μεταπεμφόμενος ἐπέταξεν ἀπάσαις τῆς αἰρέσεως ἐκθέσθαι,
 « ἐκάστην ἰδίαν, καὶ ἐρ' ἐκαστῇ τῆς τῶν ἁγίων Πατέρων ἀνα-
 « τροπῆς ἐγγράφασθαι, καὶ αὐτῶν δὴ τῶν Βογομύλων τὴν αἵ-
 « ρεσιν. — Ταύτην τὴν ἐξέλιον Δογματικὴν Πανοπλίαν ὁ
 « αὐτοκράτωρ ὠνόμασε. Μίχρι τοῦ νῦν οὕτω προστιγορεύεται
 « τὰ βιβλία (α). »

Κατ' ἐπιταγὴν λοιπὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ
 συνέταξεν ὁ Εὐθύμιος τὴν Δογματικὴν Πανοπλίαν. Δὲν εἰμαι
 ἀπίθανον, ὅτι κατ' ἐπιταγὴν αὐτοῦ συνέταξε καὶ τὴν εἰς τὰ
 τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείαν, ὡς εἰκάζει καὶ ὁ Γερμανὸς ἐκ-
 δότης. Τῆς γνώμης ταύτης εἶναι καὶ ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος (β).
 Ἐρηνίσατο δὲ αὐτὴν ὁ Εὐθύμιος ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν καὶ διαφο-
 ρῶν μὲν ἄλλων Πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ ἐν
 ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὡς καὶ ὁ ἰδι-
 ος λέγει ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ
 Εὐθύμιος δὲν εἶναι ἀπλοῦς ἐρηνιστής· ὡς εἰς ἄκρον εἰς τὴν ἐξή-
 γησιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἐξισχυμένους, συνεισφέ-
 ρει καὶ αὐτὸς ἀρ' ἐαυτοῦ πολὺ μέρος, καὶ πανταχοῦ δεικνύει
 ἀκριβὲς γραφικὴν γνῶσιν καὶ κρίσιν ὀρθήν· καὶ ποῦ μὲν διορθό-
 νει ἄλλους ἐρμηνευτάς, ποῦ δὲ ἀναπτύσσει σαφέστερον καὶ
 πλατύτερον τὰ παρ' ἄλλοις συνεπτυγμένως ἢ ἀσαφῶς πως ἐκ-
 γρασμένα. Πανταχοῦ δὲ τῆς ἐρμηνείας ἀναζητεῖ καὶ εὐρίσκει
 τὴν κυρίαν λέξιν, καὶ ἐκφράζει τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν, ὡς δῆλον
 ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος.

Ἡ εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνεία τοῦ Εὐθυμίου ἐτιμα-

(α) Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐξεδόθη ἑλληνιστὶ ἐν Τεργεσθῶν κατὰ τὴν Βλαχίαν
 ἐν ἔτει 1710, λατινιστὶ πρῶτον ἐκδομένον ἐν Ἑντίᾳ κατὰ τὸ 1555 ἔτος.

(β) « Εὐθύμιος ὁ Συρμαθινός, ἀπὸ ἐν λόγῳ παιδείας διάσημος. — ἔγραψε
 δὲ πληθυνθέντα σχόλια εἰς τὴν βίβλιν Γραφῶν — κατὰ προστάτην Ἀλεξίου τοῦ
 Κομνηνοῦ αὐτοκράτορος. — Ἐκκλ. Ἱστορ. Τεμ. Γ': Σελ. 14.

το πολὺ παρά τε τῶν συγχρόνων αὐτοῦ καὶ παρά τῶν μετα-
 γενεστέρων, καὶ ἐπαινέται μεγάλως παρὰ πάντων τῶν νεωτέ-
 ρων ἁλλογενῶν καὶ ἑτεροδόξων κριτικῶν. Αἱ περὶ αὐτῆς μετ'
 ἐπαινῶν παρὰ πολλῶν ἐλλογίμων ἀνδρῶν γινόμεναι κρίσεις
 παρεκίνησαν καὶ τὸν Ματθαῖον εἰς ἐκδοσιν αὐτῆς. Παραλεί-
 πομεν πολλοὺς τῶν ἐπαινετῶν τοῦ Εὐθυμίου καὶ τοῦ περὶ οὗ
 ὁ λόγος συγγράμματος αὐτοῦ, καὶ φέρομεν ἐνταῦθα τέσσαρας
 μόνον. Ὁ Βαρώνιος ὀνομάζει τὸν συγγραφεὰ ἀκριβέστατον τῶν
 ἱερῶν Γραφῶν ἐρμηνευτὴν, accuratissimum Scripturarum
 interpretem. Ὁ κριτικώτατος Γάλλος Ριχάρδος Σίμων ἐν τῇ
 αὐτοῦ κριτικῇ ἱστορίᾳ τῶν κυριωτέρων ὑπομνηματιστῶν τῆς καί-
 νης Διαθήκης (α) προσοιμιάζεται εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἐρμηνείας
 τοῦ Εὐθυμίου οὕτως· « Ὅλιγοι Ἕλληνες ὑπομνηματισταὶ ἠρ-
 μήνευσαν τὸ κείμενον τῶν Εὐαγγελίων μετὰ τόσης ἀκριβείας καὶ
 κρίσεως, μεθ' ὅσης ὁ συγγραφεὺς ὁ κοινῶς Εὐθύμιος ὀνομαζόμε-
 νος. « Ὁ Εὐθύμιος, λέγει ὁ Μαλδονάτος, Ἑλληνα συγγρα-
 φεὺς, καὶ εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν κυρίων σημασιῶν τῶν
 λέξεων ἐπιμελέστατος. » Ἐξερρευνᾷ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμε-
 λείας τὴν κατὰ γράμμα ἔννοιαν καὶ τὴν κυρίαν τῶν λέξεων
 σημασίαν κ. τ. λ. (β). » Ὁ Ἀ. Φαβρίκιος ὀνομάζει ἐν τῇ ἐλ-
 ληνικῇ αὐτοῦ Βιβλιοθήκῃ τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Εὐθυμίου
 σύγγραμμα ἐξαίρετον, eximium opus. Ὁ δὲ ἐκδότης αὐτοῦ
 Ματθαῖος πλέκει ἐν τῷ προλόγῳ λαμπρὸν ἐγκώμιον εἰς τὸν

(α) Richard Simon Histoire critique des principaux commenta-
 teurs du Nouveau Testament. A Rotterdam chez Reinier Leers. 1698.

(β) « Il y a peu des Commentateurs Grecs qui aient interpreté le
 texte des Evangiles avec autant d'exactitude et de jugement, quel'
 auteur qu' on nomme ordinairement Euthymius. Graecus au-
 ctor, dit Maldonat (1), Euthymius, et in verborum proprieta-
 tibus observandis diligentissimus. Il recherche avec beau-
 coup de soin le sens literal, et la signification propre des mots, etc.

(1) Comment. in Matth. Cap. XVII. vers. 8.

συγγραφέα. « Μετὰ τούτων, λέγει, λαμπρότατος ἀνδρῶν ἐξόχων περὶ τοῦ συγγραφέως τῶν ὑπομνημάτων τούτων κρίσεις, δι' ὧν ὁμολογοῦνται αὐτῷ κυριολογία, ἐπιστήμη, ἐπιμέλεια, καὶ ἀγχίνουα, περιττὸν νομίζεται τὸ νὰ εἴπω ἐγὼ πολλὰ εἰς ἐπαινον αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ μόνον προσθέτω, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν παρέδραμεν ἀνερμηνευτον καὶ ἀνεξήγητον μηδεμίαν, ἢ γοῦν ὀλιγωτάτας τῶν ἱερῶν Γραφῶν λέξεις, αἱ ὁποῖαι ἀπαντῶνται εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἢ ὀλιγώτερον ἐλληνικαὶ ἢ ἀσφαφεῖς, δι' ἄλλων λέξεων σαφεστέρων καὶ πιθανωτέρων. Παρατηρεῖ καὶ σημειώνει εὐστοχώτατα τὸν εἰρμὸν καὶ σύνδεσμον τοῦ λόγου καὶ τῶν διηγήσεων καὶ ἐκάστου ἰδίως καὶ περισσοτέρων ὁμοῦ εὐαγγελιστῶν· διαλύει εὐκόλως καὶ εὐρυῶς τὴν διαφωνίαν. Ἀλλ' ἂν καὶ ὀφείλῃ πολλὰ εἰς τὸν Χρυσόστομον, τὸν πρῶτιστον τῶν ἀρχαίων ἐρμηνευτῶν, καὶ σχεδὸν μόνον ἂν καὶ ἔλαβε πολλὰ καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων· διότι φαίνεται ὅτι ἐσυμβουλευθῇ ὅλους τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἐρμηνευτάς· φαίνονται ὅμως ὅσα συνεισήνεγκον καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἡ σπουδὴ καὶ ἡ εὐφυΐα αὐτοῦ. » Καὶ τοιαῦτα μὲν αἱ κρίσεις τῶν ξένων.

Ἀλλὰ τὸ τόσον ἀξιόλογον σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Εὐθυμίου ἐκρύπτετο ἐν χειρογράφοις εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης. Πρῶτος ὁ Ἰσπανὸς Ἰωάννης ὁ Ἐντένιος ἐξήγαγεν αὐτὸ εἰς φῶς διὰ τοῦ τύπου ἐκ χειρογράφου, τὸ ὁποῖον εὗρεκεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ κατὰ τὸ βασιλεῖον τῆς Καστέλλης ἐν Ἰσπανίᾳ κοινοβίου τῆς Θεοτόκου. Ἀλλ' ὁ Ἐντένιος ἐξέδωκε διὰ τοῦ τύπου ἐν ἔτει 1544 ἐν Λουανίῳ (Louanium, Loewen, Louvain) τὴν λατινικὴν μόνον τοῦ συγγράμματος μετάφρασιν, ὅχι δὲ καὶ τὸ πρωτότυπον ἐλληνικὸν καίμενον. Τοῦτο ἐξεδόθη πρῶτον καὶ μόνον ἐν ἔτει 1792 ἐν Λειψίᾳ· φέρει δὲ ἐπιγραφὴν·

Euthymii Zigabeni Commentarius in quatuor Evangelia graece et latine, textum graecum nunquam antea editum, ad fidem duorum

codicum membranaceorum bibliothecarum SS. Synodi Mosquensis, auctoris aetate scriptorum, diligenter recensuit, et repetita versione Latina Ioannis Hentenii suisque adjectis animadversionibus edidit Christianus Frider. Matthaei, collegiorum imperialium Rossicorum assessor, et academiae Vitemberg. graece. litt. professor. Lipsiae, 1792.

Πρῶτος λοιπὸν ὁ Χ. Φ. Ματθαίης ἐξέδωκε τὸ πρωτότυπον ἐλληνικὸν καίμενον διὰ τοῦ τύπου, καὶ ἐξέδωκεν αὐτὸ ἐκ δύο χειρογράφων, ἐπὶ περγαμηνῆς γεγραμμένων ἀμφοτέρων κατ' αὐτοὺς τοῦ συγγραφέως τοὺς χρόνους, καὶ ἀρχαιοτέρων τοῦ χειρογράφου τοῦ Ἐντενίου. Τῶν χειρογράφων τούτων τὸ μὲν εὑρίσκεται εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ τυπογραφείου τῆς ἱερᾶς Ῥωσσοικῆς Συνόδου ἐν Μόσχᾳ ὑπ' ἀριθ. I, εἰς φύλλον γεγραμμένον, καὶ περιέχον φύλλα 274· τὸ δὲ, εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς βιβλιοθήκην αὐτόθι ὑπ' ἀριθ. XLIX, εἰς φύλλον καὶ αὐτὸ γεγραμμένον, καὶ περιέχον φύλλα 410. Τὸ πρῶτον σημειοῦται παρὰ τοῦ ἐκδότου διὰ τοῦ στοιχείου Α, καὶ τὸ δεύτερον διὰ τοῦ Β, καὶ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα ταῦτα φέρονται καὶ εἰς τὴν παρ' ἡμῶν γινομένην ἐκδοσιν τῆς εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείας τοῦ Εὐθυμίου ἐν ταῖς ὑπὸ τὸ καίμενον γινομέναις σημειώσεσιν.

Τὸ χειρόγραφον Β ὑπερέχει τοῦ Α· διότι ἐγένετο παρ' ἀνθρώπου προσεκτικωτέρου καὶ πιστοτέρου. Ὁ Γερμανὸς ἐκδότης ἀναφέρει ὑπὸ τὸ καίμενον τὰς διαφορὰς ἀναγνώσεις τῶν δύο χειρογράφων. Ἐκ τούτων παρεδέχθημεν ὀλίγας τινάς, ἐκείνας δηλαδή, τὰς ὁποίας ἐκρίναμεν γνώσεως ἀξίας. Παρεδράμομεν δὲ τὰς ἄλλας, ὡς μηδὲν συντελούσας πρὸς τὸν κυρίως ἐκδιδονται τὰ ὑπομνήματα ταῦτα σκοπὸν. Ὑποσημειώνει προσέτι ὁ ἐκδότης καὶ τὰς ἄλλας αὐτῶν διαφορὰς, καὶ ταύτας ἐφυλάξαμεν καὶ ἡμεῖς.

Παρ' ἀμφοτέροις δὲ τοῖς χειρογράφοις εὐρίσκονται γεγραμμένα ἐν τῷ περιελιγθῶ παρὰ τῶν αὐτῶν γραφέων πολλὰ σχόλια. Εὐρυλόγησαν καὶ ταῦτα εἰς τὴν νέαν ταύτην ἐκδοσιν, καὶ ἐν οἷς ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον τόποις, καὶ ὡς ἐξεδόθησαν, ἦτοι περιεχλυσμένα [], ὑποσημαινουμένου ἐν ταύτῃ καὶ τοῦ παρὰ τίνι τῶν δύο χειρογράφων ἀναγινώσκεται ἕκαστον αὐτῶν.

Ὁ ἐκδότης φέρει καὶ τινὰ σχόλια, τὰ ὅποια αὐτὸς μὲν δὲν εὗρε παρ' οἷς ἐμεταχειρίσθη χειρογράφοις, εὐρίσκονται δὲ ταῦτα ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ Ἐγνατίου· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἐλήρθησαν ἐκ τοῦ Θεοφιλᾶκου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, τὰ δὲ ἐξ ἄλλων, ὡς ὑποσημαίνονται καὶ ταῦτα ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις.

Ἐκ τούτων ὁρῶν γίνεται, ὅτι ἡ παρ' ἡμῶν γινομένη ἐκδοσις τῆς εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείας τοῦ Εὐθυμίου εἶναι κυρίως ἀπλὴ μετατύπωσις τοῦ πρωτοτύπου ἑλληνικοῦ κειμένου, ἐκδομένου ἐκ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνωτέρω χειρογράφων. Ἀλλ' ἂν παρὰ τοῦ Ματθαίου ἐξεδόθη διὰ τοῦ τύπου τὸ σύγγραμμα τοῦ Εὐθυμίου περιεργίας χάριν, διότι ἐποθεῖτο παρὰ πολλῶν παρ' ἡμῶν ἐκδίδεται πρὸς ὃν κυρίως ἔγραψεν ὁ μακάριος Εὐθύμιος σκοπὸν, καὶ ὑπὲρ ὧν ἔγραψεν. Ἀλλ' ἂν νέα χειρόγραφα δὲν εἶχομεν νὰ παραβάλλωμεν πρὸς τὸ ἐκδομένον κείμενον διὰ τοὺς κριτικούς· ἐπειδὴ ὅμως ἡ νέα αὕτη ἐκδοσις δὲν γίνεται διὰ τούτους, ἐδυνάμεθα τοῦλάχιστον νὰ προσθέσωμεν πολλὰς σημειώσεις σαφηνιστικὰς. Ἀλλ' ἀπέσχομεν καὶ τούτων διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους κρίνομεν περιττὸν νὰ ἐκθέσωμεν ἐν ταύτῃ. Καὶ ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ πρώτου ἐκδότου ἐκείνας μόνον παρεδέχθημεν, τὰς ὁποίας ἐκρίναμεν ἀναγκαιάς. Ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦτο θέλει ὠφελεῖν τὰ μέγιστα, περὶ τούτου δὲν ἔχομεν ἀμυδίαν ἀμφισβολίαν. Ἄν δὲν ἤμεθα περὶ τούτου τόσοι πεπεισμένοι, δὲν ἤθελαμεν ἐπιχειρήσει νέαν αὐτοῦ ἐκδοσιν διὰ τὰ τέκνα τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Διὰ τοῦ στόματός τοῦ Εὐθυμίου λαλοῦσιν, ὡς

εἶπομεν καὶ ἀνωτέρω, οἱ μεγάλοι τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἐρμηνευταί, οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Κύριλλοι, οἱ Χρυσόστομοι· καὶ οἱ θεοὶ οὗτοι τῆς ἐκκλησίας Πατέρες ἔγραψαν πρὸς ἡθικὴν ὠφέλειαν ὄχι μόνον τῶν συγγράφων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν νῦν ζώντων. Καυχώμεθα τοιοῦτους ἔχοντες πατέρας. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ μόνῃ ἡ καύχησις· ἀπαιτεῖται καὶ συνέχης τῶν ἀθανάτων αὐτῶν συγγραμμάτων ἀνάγνωσις. Ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν αὐτῶν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας ἐρανισμένην προσφέρει ὁ μακάριος Εὐθύμιος πρὸς πάντας τὴν εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἀρίστην ἐρμηνείαν.

Τὸ κείμενον τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἐξεδόθη κατὰ τὸ κείμενον τοῦ Εὐθυμίου, κατὰ τὸ παρὰ τοῦ ἀοιδίου ἱερομάρτυρος Κυρίλλου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐγκεκριμένον ἐν τῇ κατὰ τὴν Μόσχαν ἐν ἔτει αὐτῇ γενομένη ἐκδόσει τῆς καινῆς Διαθήκης, καὶ κατὰ τὸ παρὰ τοῦ ἐκδότου τῆς εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐρμηνείας τοῦ Εὐθυμίου ἐν ἔτει αὐτῇ ἐν Οὐίτεμβεργῃ ἐκδομένον (α).

Εἰς τὴν κατὰ τὸν τύπον διόρθωσιν καὶ τοῦ θείου κειμένου καὶ τῆς ἐρμηνείας προσέσχομεν παραπολὺ· ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν προσέσχομεν, ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ διέφυγον τὴν προσοχὴν ἡμῶν τυπογραφικὰ σφάλματα. Ζητοῦμεν συγγνώμην διὰ ταῦτα παρὰ τῶν ἐπιεικῶν ἀναγνωστῶν, ἐνθυμουμένων τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Πεποιθότες, ὅτι ὁ ὑπὲρ τῆς ἱερωτάτης ἡμῶν πίστεως ζῆλος καὶ ἡ εὐσέβεια δὲν συνίστανται εἰς μόνους τοὺς λόγους, δὲν

(α) Novum Testamentum graece, ad codices Mosquenses utriusque Bibliothecae SS. Synodi et tabularii imperialis -- adhibitis. Patrum Graecorum lectionibus --- edidit Christianus Frid. de Matthaei, collegiorum imperialium Rossicorum assessor et professor Wittenbergensis. Wittenbergae. anno MDCCCIII. Καθεζομένου τοῦ ἀοιδίου αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.

ἀμφιβάλλομεν, ὅτι τὸ ἔργον ἡμῶν θέλει εὐρεῖ παρ' ἅπασιν τοῖς τέκνοις τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς, ἀρίστην ὑποδοχὴν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἐκαστος ἡμῶν γνωρίζει τὴν μεγίστην ἀνάγκην τῶν τοιούτων συγγραμμάτων καὶ πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους. Συνεισφέρομεν ἡμεῖς τὸ μέρος ἡμῶν· ἀλλ' ὀφείλει καὶ ἕκαστος ὀρθόδοξος χριστιανὸς νὰ συνεισφέρει τὸ ἑαυτοῦ μέρος, ἐὰν τῶντι θελῇ τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ ὠφέλειαν, καὶ τῶντι αἰσθάνηται ἐν ἑαυτῷ ἀληθινὴν φιλοτιμίαν.

Ἐν Ἀθήναις 1842 Ἰουνίου Γ.

ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΟΥ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ (1).

Σελ.

A. Περὶ τῶν μάχων. (Cap. II, 1.)	21
B. Περὶ τῶν ἀναιρεθέντων παιδων. (II, 16.)	35
Γ. Πρῶτος Ἰωάννης ἐκήρυξε βασιλείαν οὐρανῶν (III, 1.)	40
Δ. Περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ σωτῆρος. (IV, 17.)	64
E. Περὶ τῶν μακαρισμῶν. (V, 1.) Λου. ιζ.	69
ς. Περὶ τοῦ λεπροῦ (VIII, 1.) Mr. δ. Λου. ιβ.	147
Z. Περὶ τοῦ ἐκατοντάρχου. (VIII, 5.) Ιω. ς.	150
H. Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου. (VIII, 14.) Mr. β. Λου. θ.	156
Θ. Περὶ τῶν ιαθέντων ἀπὸ ποιμνίων νόσων. (VIII, 16.) Mr. γ. Λου. ι.	157
I. Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν. (VIII, 19.) Λου. λγ.	159
IA. Περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν υἱάτων. (VIII, 23.) Mr. ι. Λου. κγ.	161
IB. Περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων. (VIII, 28.) Mr. ια. Λου. κδ.	164
IG. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ. (IX, 2.) Mr. ε. Λου. ιγ. Ιω. ζ.	169

(1) Ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς φυλάττει ἄλλην παρὰ τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην εἰς κεφάλαια δικρίσιν τοῦ θεῖου κειμένου, ἐφωλόξαμεν καὶ τὰς δύο, τὴν μὲν διὰ τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων Α', Β', κ. τ. ἐξ., τὴν δὲ διὰ τῶν λατινικῶν ἀριθμητικῶν σημείων I, II, κ. τ. λ., σημειουμένην.

ΙΑ. Περὶ Ματθαίου τοῦ τελώνου. (ΙΧ, 9.) Μρ. ς. Λου. ιδ.	173
ΙΕ. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου. (ΙΧ, 28.) Μρ. ιβ. Λου. κε.	180
ΙϚ. Περὶ τῆς αἰμορροῦσης. (ΙΧ, 20.) Μρ. ιγ. Λου. κς.	182
ΙΖ. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν. (ΙΧ, 27.)	183
ΙΗ. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ. (ΙΧ, 32.)	186
ΙΘ. Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς. (Χ, 1.) Μρ. η. καὶ ιδ. Λου. ις. καὶ κζ.	189
Κ. Περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννου. (ΧΙ, 2.) Λου. κ.	213
ΚΑ. Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος τὴν χειρὰ. (ΧΙΙ, 10.) Μρ. ζ. Λου. ιε.	234
ΚΒ. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου τυφλοῦ καὶ κωφοῦ. (ΧΙΙ, 22.) Λου. λθ.	241
ΚΓ. Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον. (ΧΙΙ, 38.) Λου. μα.	250
ΚΔ. Περὶ τῶν παραβολῶν. (ΧΙΙΙ, 2.) Μρ. θ. Λου. κβ. καὶ μθ.	259
ΚΕ. Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου. (ΧΙΥ, 1.) Μρ. ιε.	287
Κς. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων. (ΧΙΥ, 15.) Μρ. ις. Λου. κη. Ιω. η.	294
ΚΖ. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου. (ΧΙΥ, 22.) Μρ. ιζ. Ιω. θ.	298
ΚΗ. Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ. (ΧΥ, 1.) Μρ. ιη.	304
ΚΘ. Περὶ τῆς Χαναναίας. (ΧΥ, 21.) Μρ. ιθ.	312
Λ. Περὶ τῶν θεραπευθέντων ὄχλων (ΧΥ, 30.)	317
ΛΑ. Περὶ τῶν ἐπτὰ ἄρτων. (ΧΥ, 32.) Μρ. κα.	319
ΛΒ. Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. (ΧΥΙ, 5.) Μρ. κβ. Λου. μδ.	324
ΛΓ. Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως (ΧΥΙ, 13.) Μρ. κδ. Λου. κθ.	327
ΛΔ. Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ. (ΧΥΙΙ, 1.) Μρ. κε. Λου. λ.	338
ΛΕ. Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου. (ΧΥΙΙ, 14.) Μρ. κς. Λου. λα.	349
Λς. Περὶ τῶν αἰτούντων τὰ διδραχμα. (ΧΥΙΙ, 24.)	354

ΛΖ. Περὶ τῶν λεγόντων, Τίς μείζων. (ΧΥΙΙΙ, 1.) Μρ. κζ. Λου. λβ.	357
ΛΗ. Περὶ τῶν ἐκατὸν προβάτων. (ΧΥΙΙΙ, 12.)	363
ΛΘ. Περὶ τοῦ ὀφείλοντος τὰ μύρια τέσσαρα. (ΧΥΙΙΙ, 3.)	369
Μ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων, Εἰ ἐξέστιν ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα. (ΧΙΧ, 3.) Μρ. κη.	374
ΜΑ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν πλουτίου. (ΧΙΧ, 16.) Μρ. κθ. Λου. ξγ.	382
ΜΒ. Περὶ τῶν μισθουμένων ἐργατῶν. (ΧΧ, 1.)	391
ΜΓ. Περὶ τῶν υἱῶν Ζαβεδαίου. (ΧΧ, 20.) Μρ. λ.	398
ΜΔ. Περὶ τῶν δύο τυφλῶν. (ΧΧ, 29.) Μρ. λα. Λου. ξδ.	405
ΜΕ. Περὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου. (ΧΧΙ, 1.) Μρ. λβ. Λου. ξη. Ιω. ιδ.	407
Μς. Περὶ τῶν τυφλῶν καὶ χωλῶν. (ΧΧΙ, 14.)	414
ΜΖ. Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς. (ΧΧΙ, 18.) Μρ. λγ.	416
ΜΗ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων. (ΧΧΙ, 23.) Μρ. λς. Λου. ξθ.	418
ΜΘ. Περὶ τῶν δύο υἱῶν παραβολῆς. (ΧΧΙ, 28.)	420
Ν. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῆς. (ΧΧΙ, 33.) Μρ. λς. Λου. ο.	422
ΝΑ. Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν γάμον. (ΧΧΙΙ, 1.) Λου. νδ.	428
ΝΒ. Περὶ τοῦ κήνου. (ΧΧΙΙ, 15.) Μρ. λζ. Λου. οα.	434
ΝΓ. Περὶ τῶν Σαδδουκαίων. (ΧΧ, 23.) Μρ. λη. Λου. οβ.	437
ΝΔ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ. (ΧΧΙΙ, 34.) Μρ. λθ. Λου. λς.	442
ΝΕ. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φα- ρισαίους. (ΧΧΙΙ, 41.) Μρ. μ. Λου. ογ.	444
Νς. Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν γραμματέων καὶ Φαρι- σαίων. (ΧΧΙΙΙ, 13.) Λου. μγ.	450
ΝΖ. Περὶ τῆς συντελείας. (ΧΧΙΥ, 3.) Μρ. μβ. Λου. ος.	461
ΝΗ. Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας. (ΧΧΙΥ, 36.) Μρ. μγ.	480
ΝΘ. Περὶ τῶν δέκα παρθένων. (ΧΧΥ, 1.)	487
Ξ. Περὶ τῶν τὰ τέσσαρα λαβόντων. (ΧΧΥ, 14.)	491
ΞΑ. Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ. (ΧΧΥ, 31.)	495

	Σελ.
ΕΒ. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρω. (XXVI, 6.) Mr. μδ. Δου. κα. Ιω. ιθ.	502
ΕΓ. Περὶ τῆς ἐτοιμασίας τοῦ Πάσχα. (XXVI, 17.) Mr. με. Δου. ςς.	508
ΕΔ. Περὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου. (XXVI, 26.) Mr. μς. Δου. ςς.	518
ΕΕ. Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ. (XXVI, 46.) Mr. μς.	538
Ες. Περὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου. (XXVI, 69.) Mr. μζ. Δου. ση.	551
ΕΖ. Περὶ τῆς Ἰούδα μεταμελείας. (XXVII, 3.)	555
ΕΗ. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ. (XXVII, 57.) Mr. μη. Δου. πβ. Ιω. ιη.	586

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΟΥ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ,

ΦΙΛΟΠΟΝΩΣ ΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ,

ΜΑΛΙΣΤΑ ΜΕΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,

ΕΤΙ ΔΕ ΚΑΙ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΛΛΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ, ΣΥΝΕΙΣΕΝΕΓ-
ΚΟΝΤΟΣ ΤΙΝΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΑΥΤΗΝ ΕΡΑΝΙΣΑΜΕΝΟΥ. ΑΜΗΝ.

ΠΡΩΤΟΝ μὲν ἀγαθὸν ἦν, μὴ δεῖσθαι ἡμᾶς τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων βοηθείας, ἀλλ' οὕτω παρέχεσθαι βίον καθαρὸν, ὥς τε τὰς ἡμετέρας καρδίας ἀντὶ βιβλίων γίνεσθαι· καὶ καθάπερ ταῦτα διὰ μέλανος, οὕτω ταύτας διὰ πνεύματος ἐγγεγράφθαι. Ἐπεὶ δὲ ταύτην διεκρουσάμεθα τὴν χάριν, φέρε, ἂν τὸν δευτέρου ἀσπασώμεθα πλοῦν, καὶ τοῖς γράμμασιν εἰς δέον χρησώμεθα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ, τῷ Νῶι καὶ τῷ Ἀβραάμ, καὶ τοῖς ἐγγόνιοις τοῖς ἐκείνου, καὶ τῷ Ἰώβ, καὶ τῷ Μωϋσῇ, οὐ διὰ γραμμάτων ὁ θεὸς, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ διελέγετο, καθαρὰν εὐρίσκων αὐτῶν τὴν διάνοιαν. Ἐπεὶ δὲ εἰς αὐτὸν τὸν τῆς κακίας ἐνέπεσε πυθμένα πᾶς ὁ τῶν Ἑβραίων δῆμος· τότε λοιπὸν πλάκες, καὶ γράμματα, καὶ ἡ διὰ τούτων ὑπόμνησις. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Καινῇ τοῦτο συμβᾶν ἴδοι τις ἂν. Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἀποστόλοις ἔδωκε τι γραπτὸν ὁ θεός· ἀλλ' ἀντὶ γραμμάτων τὴν τοῦ Πνεύματος αὐτοῖς ἐπηγγείλατο δώσειν χάριν. Ἐκεῖνος γὰρ ὑμᾶς (α) ἀναμνήσει, φησί, πάντα. Καὶ

(α) Ἰωάν. ΙΑ', 26.

(TOM. Α'.)

ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτο πολὺ ἤμεινον ἦν, ἄκουσον, διὰ τοῦ προ-
φήτου τίς ποτε· Διαθήσομαι (α) ὑμῖν διαθήκη καιρῆν, διδοὺς
κλήρους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας γράψω αὐ-
τούς· καὶ, Ἔσονται (ε) πάντες διδακτοὶ θεοῦ. Καὶ ὁ Παῦλος
δὲ, ταύτην ἐνδεικνύμενος τὴν ὑπεροχὴν, ἔλεγεν (γ) εἰληφέναι
νόμον, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίνῃς, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρ-
κίαις. Ἐπεὶ δὲ, χρόνου προϊόντος, ἐξώκειλαν, οἱ μὲν δογμα-
των ἔνεκον, οἱ δὲ βίου καὶ τρόπου, ἐδέχθησαν πάλιν τῆς ἀπὸ τῶν
γραμμῶν ὑπομνήσεως. Ἐνόησον οὖν, ἡλίκον ἐστὶ κακὸν,
τούς οὕτω καθαῶς ὀφείλοντας ζῆν, ὥς μὴ δεῖσθαι γραμμῶ-
ν, ἀλλ' ἀντὶ βιβλίων παρέχειν τὰς καρδίας τῷ πνεύματι,
ἐπειδὴ τὴν τιμὴν ἀπωλέσαμεν ἐκεῖνην, καὶ κατέστημεν εἰς
τὴν τούτων χρείαν, μηδὲ τῷ δευτέρῳ κεχρησθαι φαρμάκῳ, ἀλ-
λ' εἰς καὶ μᾶλλον περιορᾶν καίμενα τὰ γράμματα. Ὅπερ ἵνα
μὴ γένηται, ρέσε, προσέχωμεν (ι) τοῖς γεγραμμένοις, καὶ φι-
λοπονώτερον ἐξετάζωμεν τὴν ἐκάστου δύναμιν, ὥστε καὶ
πλεῖστον ὀρθῶν δογμάτων ἐντεῦθεν ἀποθησαυρίζειν, καὶ συλ-
λέγειν πολιτείας ὑγινοῦς ὑποδείγματα.

Διὰ τί δὲ, δώδεκα τῶν ἀποστόλων ὄντων, δύο μόνον γρά-
ρουν εἰς αὐτῶν εὐαγγέλια, Ματθαῖος καὶ Ἰωάννης; (οἱ γὰρ
ἔπειτα δύο ἀκόλουθοι μᾶλλον ἦσαν· Μάρκος μὲν, Πέτρου
Παύλου δὲ, Δουκῆς.) Διότι οὐδὲν ἐπιούουν πρὸς φιλοτιμίαν, ἀλλὰ
πάντα πρὸς χρείαν. Τὸν μὲν γὰρ Ματθαῖον οἱ ἐξ Ἰουδαίων πι-
στεύσαντες παρεκάλεσαν ἔγγραφον αὐτοῖς ἀρεῖναι τὴν τοῦ κη-
ρύγματος ἱστορίαν, ἣν πρότερον διὰ γλώττης αὐτοῦς ἐδίδαξε·
τὸν δὲ Μάρκον ὁμοίως οἱ ἐν Αἰγύπτῳ μαθητευθέντες αὐτῷ.
Καὶ ὁ Δουκῆς δὲ τίθεικε τὴν αἰτίαν τῆς γραφῆς τοῦ εὐαγγε-

(α) Ἱερμ. ΑΒ', 31. 32.

(ε) Ἠσ. ΝΑ', 13.

(γ) Β' Κορ. Γ', 5.

(ι) Ὁ Χριστός ποτε ἐπὶ αὐτῶν, μετὰ ἀκριθείας. Τομ. Ζ'. Σελ. 2.
Ἐκδ. Μονταγκλινίου.

λίου, ἀπολογησάμενος πρὸς τὸν Θεόφιλον, ὅτι δι' ἀσφάλειαν
αὐτοῦ τοῦτο συνέγραψε. Φησὶ γάρ (α)· Ἰνα ἐπιγνῶς, περὶ ὧν
κατηχήθης λόγων, τὴν ἀσφάλειαν. Ὁ δὲ Ἰωάννης, ἐντυχὼν
τοῖς τούτων εὐαγγελίοις, καὶ ἰδὼν, ὅτι καὶ οἱ τρεῖς τῷ περὶ
τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος ἐνδιέτριψαν μάλιστα λόγῳ,
καὶ λοιπὸν ἔμελλον ἀποσιωπηθῆναι τὰ περὶ τῆς θεότητος αὐ-
τοῦ δόγματα, τοῦ Χριστοῦ κινήσαντος αὐτὸν, ἤλθεν ἐπὶ τὴν
τοῦ εὐαγγελίου συγγραφὴν. Διὸ καὶ ἐκ προσιμίων περὶ αὐτῶν
διαλέγεται. Διὰ ταῦτα γὰρ καὶ τὸ πᾶν βιβλίον συνέθηκε. Σὺ
δὲ θαύμασον, πῶς μήτε κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τὰ εὐαγγέ-
λια συγγράψαντες, μήτε κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον, μήτε κοινο-
λογησάμενοι πρὸς ἀλλήλους, ὁμοῦ, ὥσπερ ἀφ' ἐνὸς στόματος,
οἱ τέσσαρες ρηθῇγονται, ἔν γε τοῖς καιρίοις καὶ συνεκτικοῖς τῆς
πίστεως δόγμασι, καὶ πολλὴν ἐπιδείκνυνται περὶ ταῦτα τὴν
συμφωνίαν, οἷον, ὅτι ὁ θεὸς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ἐκ
Παρθένου γεγέννηται, καὶ ὅτι θαύματα πεποίηκε, καὶ ὅτι σω-
τηριώδεις δέδωκεν ἐντολάς, καὶ ὅτι ἐσταυρώθη, καὶ ὅτι ἐτά-
φη, καὶ ὅτι ἀνέστη, καὶ ὅτι ἀνῆλθε, καὶ ὅτι μέλλει κρίναι
πάντας, καὶ ὅτι μονογενὴς ἐστὶν υἱὸς, καὶ ὅτι ὁμοούσιος καὶ
ὁμοδύναμος καὶ ὁμότιμος τῷ πατρὶ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Εἰ δὲ
τι καὶ περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα διαφωνεῖν ἔδοξαν, μᾶλλον ἢ
δοκοῦσα αὕτη διαφωνία, μεγίστη γίνεται τῆς ἀληθείας ἀπό-
δειξις, καὶ πάσης αὐτοῦς ὑποψίας ἀπαλλάττει. Εἰ γὰρ πάντα
μέχρι καιροῦ καὶ τόπου καὶ ῥημάτων συνεφώνησαν, οὐδεὶς ἂν
ἐπίστευσεν, ὅτι μὴ, συνελθόντες ἀλλήλοις, ἀπὸ κοινῆς συνθή-
κης ἔγραψαν, ἥπερ ἔγραψαν. Διαφωνίαν δὲ νῦν φαμέν, οὐ τὴν
ἐναντιοφωνίαν· οὐδὲ γὰρ ἠναντιώθησαν ἀλλήλοις μέχρι καὶ τοῦ
τυχόντος· ἀλλὰ τὴν ἁλλοιοφωνίαν. Ἐν τισι γὰρ ὁ μὲν, τόδε
τὸ θαῦμα τίθεικεν, ὁ δὲ, τόδε· καὶ ὁ μὲν, τόνδε τὸν τόπον,
ὁ δὲ, τόνδε· καὶ ὁ μὲν, τήνδε τὴν λέξιν, ὁ δὲ, τήνδε, περὶ

(α) Δουκ. Α, 4.

ὧν ἐροῦμεν ἐν τοῖς προσήκουσι τόποις, καὶ προδήλως ἀποδείξομεν, ὅτι οὐδ' ὅλως ἠναντιώθησαν. Ἄλλο γὰρ ἐστὶν ἐναντίως εἰπεῖν, καὶ ἄλλο ἐτέρως εἰπεῖν.

Ἐγραψε δὲ πρῶτος ὁ Ματθαῖος τὸ προκείμενον εὐαγγέλιον, μετὰ ὁκτώ ἔτη τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀναλήψεως· ἔγραψε δὲ τοῦτο πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντας, ὡς προσέφημεν, ἐβραϊκῇ συνθήκῃ χρησάμενος· ὕστερον δὲ μεθρμηνεύθη πρὸς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον· * (μετέφρασε (1) δὲ τοῦτο Ἰωάννης ἀπὸ τῆς ἐβραϊδος γλώττης εἰς τὴν ἑλληνίδα, ὡς λέγουσι.) Μάρκος δὲ, μετὰ δέκα ἔτη τῆς ἀναλήψεως, παρὰ τοῦ Πέτρου διδασκόμενος· Λουκᾶς δὲ, μετὰ πεντεκαίδεκα· Ἰωάννης δὲ ὁ θεολογικώτατος, μετὰ τριάκοντα ὅμοι *.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ.

Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς *Εὐαγγέλιον* οἱ εὐαγγελισταὶ τὴν διήγησιν ὠνόμασαν· καὶ μαρτυρεῖ Λουκᾶς εἰρηκῶς, «Ἐπειδὴ περ (α) πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων.» *Εὐαγγέλιον* δὲ ταύτην κεκλημάσι· διότι ἀγαθὰ μὲνύει τοῖς ἀνθρώποις, οἷον, θεοῦ ἐνανθρώπησιν, ἀνθρώπου θέωσιν, δικιμόνων κατάλυσιν, ἀμαρτιμάτων λύσιν, ἀναγέννησιν, υἱοθεσίαν καὶ κληρονομίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. *Εὐαγγελιστὰι* δὲ εἰσὶν, οὐχ οἱ τέσσαρες οὗτοι μόνον, ἀλλὰ σύμπαντες οἱ ἀπόστολοι, περὶ ὧν κοινῇ προανεφώνησεν Ἡσαΐας (6), «Ὡς ὥραῖοι, λέγων, οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ.» ἀλλ' οἱ τέσσαρες μὲν ἰδίως εὐαγγελιστὰὶ κέκληνται, ὡς ἐγγράφως περὶ πάντων διηγησάμενοι καὶ ἱστορήσαντες· οἱ δ' ἄλλοι πάντες, ὡς ἀγράφως τοῦτο ποιήσαντες.

(1) Τὰ μετὰ τῶν δὲ ἀποστόλων κείμενα ἀναγιγνώσκονται παρὰ τῷ Α ἐν τῇ περιελίξει.

(α) Λουκ. Α', 1.

(6) Ἡσ. ΝΒ', 7.

ΚΕΦ. Ι, 1. Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Γένεσιν ἐνταῦθα, τὴν γέννησιν ἐνόησεν ὁ Χρυσόστομος Ἰωάννης (1)· ἡ γὰρ γένεσις, καθολικῇ λέξει οὖσα, σημαίνει καὶ ταύτην. Τινὲς δὲ φασιν ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ὑπερφουῶς γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου, τὴν κατὰ φύσιν γέννησιν ἐκαινοτόμησε, λοιπὸν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκαινοτόμησε τὸ κατὰ φύσιν ὄνομα τῆς γεννήσεως, *γένεσιν* αὐτὴν καλέσας.

Τὸ δὲ *Ἰησοῦς* ὄνομα, ἐβραϊκὸν μὲν ἐστὶ, σημαίνει δὲ τὸν Σωτῆρα· «αὐτὸς (α) γὰρ σώσει, φησὶ, τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.» Ἰνα δὲ μὴ πληρηθῇ περὶ τὴν ὁμωνυμίαν, Ἰησοῦν ἀκούσας· γέγονε γὰρ καὶ ἄλλος Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Ναυῆ· οὐκ εἶπεν Ἰησοῦ μόνον, ἀλλὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διαστέλλων ἀπ' ἐκείνου τοῦτον. Ἀπορήσεις δ' ἂν τις, ὅτι, καὶ μὴν ἡ βίβλος αὕτη οὐκ ἐστὶ μόνης τῆς γεννήσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅλης αὐτοῦ τῆς οἰκονομίας καὶ πολιτείας. Λύομεν δὲ τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ κεφάλαιον ὅλης τῆς οἰκονομίας καὶ πολιτείας, καὶ ἀρχὴ καὶ ῥίζα τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἡ γέννησις ἦν. Τοῦτο γὰρ ἐκπλήξεως γέμει καὶ φρίκης, καὶ ὑπὲρ ἐλπίδα πᾶσαν καὶ προσδοκίαν ἐστὶ τὸ, γενέσθαι τὸν θεὸν ἄνθρωπον. Τοῦτου γὰρ γενομένου, τὰ μετὰ τοῦτο πάντα κατ' ἀκολουθίαν καὶ λόγον ἔπονται. Λοιπὸν οὖν ἀπὸ τοῦ κυριωτέρου μέρους, *Βίβλος γενέσεως*, ὅλον τὸ βιβλίον ἐκάλεσεν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Μωϋσῆς, *Βίβλον* (6) γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, τὸ πρῶτον αὐτοῦ βιβλίον ὠνόμασε, καίτοι οὐ περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐν μέσῳ πάντων διαλεχθεῖς.

[Ἡ, (2) ἐπεὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐγεννήθη, ὡς ἄνευ σπέρματος, καὶ ὡς ἐκ παρθένου, καὶ κατὰ φύσιν, ὡς ἐκ γυναι-

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 20. C. Σελ. 21. A.

(α) Ματθ. Α', 21.

(6) Γενεσ. Β', 4. καὶ ἄλλαχθ.

(2) Τὰ περὶ τὴν γενέσιν ἀναγιγνώσκονται ἐν τῇ περιελίξει παρὰ τῷ Α.

κός, καὶ ὡς μετὰ θηλῆς· ἄνω (α) μὲν εἶπε γενέσεως, τὸ ὑπὲρ φύσιν αἰνιττόμενος· κάτω δὲ, Τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησὶν, ἡ γέννησις οὕτως ἦν (β), τὸ κατὰ φύσιν θηλῶν. Τινὲς δὲ εἶπον γένεσιν Ἰησοῦ, τὴν εἰς τὸν κόσμον παραγωγὴν αὐτοῦ, οἶον, πῶς γέγονεν.]

1. Υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ.

Υἱὸν μὲν τοῦ Δαυὶδ, τὸν Χριστὸν ἐκάλεσεν· υἱὸν δὲ τοῦ Ἀβραάμ, τὸν Δαυὶδ, ἀνάγων τὰς διανοίας τῶν ἀκροατῶν εἰς μνήμην τῶν ἐπαγγελιῶν. Πάλαι γὰρ ὁ θεὸς ἐπηγγείλατο καὶ τῷ Ἀβραάμ, καὶ τῷ Δαυὶδ, ἀναστήσειν ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτῶν τὸν Χριστόν. Ἐξ Ἰουδαίων γὰρ ὄντες οἱ ἀκροαταί, καθὰ προειρήκαμεν, ἐγνώριζον ταύτας (Γ). Πρῶτον δὲ τὸν Δαυὶδ τέθεικεν, ὅτι ἐν τοῖς ἀπάντων ἐφέρετο στόμασιν, ὡς προφήτης μέγας, καὶ ὡς βασιλεὺς ἐνδοξότατος, καὶ ὡς οὐ πάλαι τετελευτηκώς. Ὁ γὰρ Ἀβραάμ, εἰ καὶ αὐτὸς ἐπίσημος ἦν, ὡς πατριάρχης, ἀλλ' οὐν πάλαι θανών, οὐ τοσαύτης μνήμης ἤξιωτο. Εἰ γὰρ καὶ ἀμφοτέροις ἐπηγγείλατο ὁ θεός, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνο μὲν, ὡς παλαιόν, ἐσιγᾶτο· τοῦτο δὲ, ὡς νεώτατον, ὑπὸ πάντων περιεφέρετο. Αὐτὸ καὶ ἔλεγον· Οὐκ ἐκ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ (γ), καὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης, ὅπου ἦν ὁ Δαυὶδ, ἔρχεται ὁ Χριστός· Καὶ οὐδεὶς αὐτὸν υἱὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ πάντες υἱὸν Δαυὶδ ἐκάλουν. Οὕτω γοῦν ἀπὸ τοῦ γνωριμωτέρου μᾶλλον ἀρχάμενος, ἐπὶ τὸν παλαιότερον ἀνῆλθεν.

Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν πρὸς τοὺς ἐκ περιτομῆς γράφων, οὐκ ἀνωτέρω τοῦ Ἀβραάμ ἀνήγαγε τὴν γενεαλογίαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦτο ἀρχάμενος, κατῆλθεν ἄχρις αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, δεικνύων μόνον ὅτι ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ καὶ Δαυὶδ αὐτὸς ἐβλάστησε,

(α) Ματθ. Α', 1.

(β) Ματθ. Α', 18.

(Γ) τὰς ἐπαγγελίας.

(γ) Ἰωάν. Ζ', 42.

κατὰ τὰς πρὸς ἐκείνους ἐπαγγελίας· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνέπαυε τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότας, ὡς τὸ μαθεῖν, ὅτι ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ καὶ Δαυὶδ ἦν ὁ Χριστός, ὡς ἐκείθεν αὐτὸν αἰε προσδοκῶντας· ὁ δὲ Λουκᾶς, ἅτε, διὰ μέσου τοῦ Θεοφίλου, κοινῇ πᾶσι πιστοῖς διαλεγόμενος, ὁλοτελῆ ποιεῖται τὴν γενεαλογίαν, κάτωθεν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον ἀρχάμενος, καὶ ἀναβὰς ἄχρι τοῦ Ἀδάμ, ἵνα δείξῃ, πόσαις τε γενεαῖς ἀρξίστηται τοῦ παλαιοῦ ὁ νέος Ἀδάμ, καὶ πόσων γενεῶν ἐβασίλευσεν ἡ ἀμαρτία. Ἡ διαφορὰ τοίνυν τῶν ἀποδεδειγμένων πραγμάτων, διαφορὰν ἐποίησε καὶ τῶν ἀποδείξεων· ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος ἀναγοράν ἐποίησε καὶ τῶν ἀποδείξεων· ὁ δὲ Λουκᾶς, μὴ ἐλθὼν εἰς χρεὶν τῆς τοιαύτης μνήμης τοῦ Ἀβραάμ, ἀναγκασίως ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀρχάμενος, ἀνεπύδισε (1). Σύνηθε δὲ τοῖς Ἑβραίοις καὶ τὸ κατὰ ἀναποδισμὸν γενεαλογεῖν.

2. Ἀβραάμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ· Ἰσαάκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ· Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰούδαν, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ.

Ἔθος ἦν, δι' ἀρρένων ποιεῖσθαι τὰς γενεαλογίας. Ὁ ἀνὴρ γὰρ σπεῖρει, καὶ οὗτος ἐστὶν ἀρχὴ μὲν καὶ ρίζα τοῦ τέκνου, κεφαλὴ δὲ τῆς γυναικός· ἡ δὲ γυνή, ἐκτρέφουσα καὶ θάλπουσα καὶ συναύξουσα τὸ σπέρμα, βοήθης δέδοται τῷ ἀνδρί. Τὸν Ἰούδαν δὲ παρέλαβεν ἀπὸ τῶν ἄλλων υἱῶν τοῦ Ἰακώβ, καίτοι μὴ πρωτότοκον ὄντα, ὅτι ἐκ τῆς φυλῆς αὐτοῦ κατήγετο ὁ Χριστός. Ἐπεὶ δὲ ἐν ταῖς γενεαλογίαις, εἰς ἀφ' ἐκάστου διάδοχος αἰε τίθεται, παρατηρητέον, ἐνθα παραλαμβάνονται πλείους, ὅτι οὐ μάλιστα ἡ τῶν πλείονων προσθήκη γέγονεν, ἀλλ' αἰτία τίς ἐστιν αὐτῆς. Αὐτίκα γὰρ τῶν ἀδελφῶν ἐμνημόνευσε τοῦ Ἰούδα· διότι ἐν ἔθνοσι

(1) Περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν τὸ ἀναποδίζειν εἶπε καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς Σελ. 236, καὶ εἰς τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀπέβλεπεν ὁ Εὐθύμιος. Καὶ αὐτῷ ἀναγιγνώσκεται «νέος καὶ παλαιὸς Ἀδάμ.»

ἐστὶ τὸ Ἰσραηλιτικόν, εἰς δώδεκα ῥίζας ἀναφερόμενον, αἵτι-
νές εἰσιν οἱ δώδεκα υἱοὶ τοῦ Ἰακώβ· καὶ δοκοῦσι καὶ αὐτοὶ
πρόγονοι χρηματίζεσθαι τοῦ Χριστοῦ, ὡς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους
ὄντες φύλαρχοι, ἐξ οὗ ὁ Χριστὸς ἐβλάστησεν.

[Ἀβραάμ (I) ἐρμηνεύεται, πατὴρ ἐθνῶν· Ἰσαὰκ δὲ, χαρὰ,
γέλως.]

3. Ἰούδας δὲ ἐγέννησε τὸν Φαρὲς καὶ τὸν Ζαρά ἐκ τῆς Θάμαρ·

Ο Ἰούδας, τέταρτος μὲν ἦν υἱὸς τοῦ Ἰακώβ· ἔλαβε (α) δὲ τὴν
Θάμαρ νόμῳ εἰς τὸν πρῶτον ἑαυτοῦ υἱὸν [τὸν (2) ἦρ·] τού-
του δὲ τελευτήσαντος ἁπαιδὸς, ἐξευξεν αὐτὴν τῷ δευτέρῳ
[Αὐνάν] καὶ τούτου δὲ ὁμοίως ἀποθάνοντος, ὑπέσχετο καὶ
τὸν τρίτον αὐτῇ συνάψαι [Σηλώμ·] φοβηθεὶς δὲ, μὴ καὶ οὗτος
εὐθὺς ἀποθάνῃ, τὸν γάμον ὑπερετίθετο. Ἡ δὲ νόμῳ, λίαν ἐπι-
θυμῶσα σπέρμα λαβεῖν ἀπὸ τοῦ ἀβραμιανοῦ γένους, ὡς λαμπροῦ
καὶ περιβοήτου, ἐπεὶ τὸν πενθερὸν Ἰούδαν ὑπερτιθέμενον ἔγνω,
κατασκορρίζεται τοῦτον· καὶ περιθεμένη σχῆμα πόρνῃς, ἐκάθι-
σε πρὸς ταῖς πόλεις τῆς πόλεως ἐγκαλυψαμένη. Θεασάμενος
δὲ τὰν τὴν Ἰούδας, καὶ ἀγνοήσας, εἰσῆλθε πρὸς αὐτήν, ὡς εἰς
πόρνην, καὶ συμφοθαίρας, ἔγκυον διδύμων τέκνων ἐποίησε.
Παραγενομένων δὲ τῶν ὠδίνων, ἐπεὶ τὸν Φαρὲς καὶ τὸν Ζαρά
τίκτειν ἔμελλεν, ἐξήνεγκες πρῶτος ὁ Ζαρά τὴν χεῖρα· εἶτα ἡ
μαῖα θεαταμένη τοῦτο, καὶ βουλθεῖσα γνώριμον ποιῆσαι τὸν
πρωτότοκον, κοκκίνῳ τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἔδρασε χεῖρα· ὡς δὲ ἐδέ-
θη, συνέστειλεν αὐτὴν τὸ παιδίον συσταλείσης· δὲ, προῆλθεν
ὁ Φαρὲς, εἶτα ὁ Ζαρά. Ἡ μὲν οὖν ἱστορία τοιαύτη. Ἦν δὲ
εἰκὸς, τὸν Φαρὲς παραλαβεῖν μόνον εἰς γενεαλογίαν, ὡς δι'
αὐτοῦ βαδιζόντος τοῦ γένους ἐπὶ τὸν Δαυὶδ· νῦν δὲ καὶ τὸν

(1) Ταῦτα ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(α) Ἡ διήγησις ἐν Γενίῳ. ΔΗ'. Ἰδ. καὶ ΕΘ', 35.

(2) Τὰ παρεντιθέμενα εὐρίσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

Ζαρά τέθεικεν, ὡς τύπον τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ· ὁ γὰρ Φαρὲς
τύπος ἦν τοῦ ἐβραϊκοῦ. Καθάπερ γὰρ ὁ Ζαρά, πρῶτος ἐξενεγκὼν
τὴν χεῖρα, συνέστειλε τὰν τὴν, εἶτα ἐξολισθήσαντος τοῦ Φαρὲς,
τότε καὶ αὐτὸς ἐξῆλθεν ὀλοτελῶς· οὕτω καὶ τῆς εὐαγγελικῆς
πολιτείας, μέρος μὲν ἐφάνη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀβραάμ, εἶτα
συσταλέντος, ἦλθεν ἡ νομικὴ, καὶ μετὰ τὰν τὴν ἐξέλαμψεν ἐντε-
λῶς ἡ εὐαγγελικὴ. Ὅρα, ὅτι οὐ μάτην ὁ Ζαρά παρελείπεται (I).

Λοιπὸν οὖν, οὐδὲ τῆς Θάμαρ ἀκαίρως ἐμνημόνευσεν, οὐδὲ
τῶν ἄλλων τριῶν γυναικῶν μετὰ τοῦτο. Ἀλλ' ἐπεὶ ἡ μὲν
Θάμαρ ἀθεμιτογάμος ἦν, ὡς τῷ πενθερῷ μιγεῖσα, πόρνη δὲ
ἡ Ραάβ, ἡ δὲ Ρούθ, ἀλλόφυλος, ἡ δὲ τοῦ Οὐρίου Βηρσαβέε (2),
μοιχαλὶς, ὡς αἱ κατ' αὐτὰς ἱστορίαι διδάσκουσιν, ἤγαγε τὰς
τοιαύτας γυναῖκας εἰς μέσον, ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἐπηρεάζετο ὁ
Χριστὸς ἀπὸ τοιούτων προγόνων καταγόμενος, ὧν ὁ μὲν ἐξ ἀθεμι-
τογαμίας ἦν, ὁ δὲ, ἐκ πορνείας, ὁ δὲ, ἐξ ἀλλοφύλου μητρός, ὁ δὲ,
ἀπὸ μοιχαλίδος. Οὐδὲν γὰρ βλάπτει τὸν ἐνάρετον ἡ τῶν προ-
γόνων αὐτοῦ παρανομία. Πᾶς γὰρ ἀπὸ τῶν οἰκείων πράξεων,
ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων κρίνεται καλὸς ἢ φαῦλος. Καὶ
γὰρ καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ Χριστὸς, οὐχ ἵνα φύγῃ τὰ ἡμέτερα
ὀνειδῆ, ἀλλ' ἵνα δέξηται τὰν τὰ, καὶ ἀνέλῃ διὰ τῶν ἑαυτοῦ
ἀρετῶν. Ὡς ἱατρὸς γὰρ, οὐχ ὡς κριτὴς, παραγέγονε. Μία
μὲν οὖν αὕτη αἰτία. Δευτέρα δὲ ὅτι, ἐπειδὴ Ἰουδαῖοι τῆς
κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀμελοῦντες, μέγα ἐπὶ τοῖς προγόνοις ἐκόμ-
παζον, τὴν εὐγένειαν ἐκείνων ἄνω καὶ κάτω περιφέροντες, κατα-
σέλλει τὸ φύσημα τούτων, δεικνύων, ὅτι κἀκεῖνοι ἐκ παρανόμων
γάμων ἐγένοντο. Αὐτίκα γὰρ ὁ πατριάρχης αὐτῶν καὶ ὁμίον-
μος Ἰούδας, ἐξ ἀθεμιτογαμίας τὸν πρόγονον αὐτῶν Φαρὲς

(1) Ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α ἀναγινώσκονται καὶ ταῦτα, εἰς τὰ ὀνόμα-
τα Ζαρά καὶ Φαρὲς ἀναφερόμενα. «Ζαρά ἐστὶν ἀνατολή· Φαρὲς δὲ, μερικτὸς
ἢ διακοπή. Ὅθεν καὶ οἱ Φαρισαῖοι, παρὰ τὸ μερίζειν ἑαυτοὺς τῆς τῶν πολλῶν
ἐπιμειξίας.»

(2) Βηρσαβέε. Β' Βασιλ. ΙΑ', 3.

καὶ τὸν Ζαρά ἀπεγέννησε. Καὶ ὁ περιτόμος δὲ Δαυὶδ, ἐκ
μοιχείας τὸν Σολομῶντα. Καὶ λοιπὸν μάτην ἐπὶ τοῖς προγόνοις
μεγαλυνῶσιν. Οἶμαι γὰρ διὰ τὴν αἰτίαν μᾶλλον ταύτην
μνημονευθῆναι καὶ τοὺς ἀδελφούς τοῦ Ἰούδα· οἱ τέσσαρες γὰρ
αὐτῶν ἀπὸ δουλίδων τῷ Ἰακώβ ἐγεννήθησαν, καὶ ὅμως οὐκ
ἔδραζεν οὐδένα τούτων ἢ τοῦ γένους διαφορά. Πάντες γὰρ
ὁμοίως ἐγένοντο καὶ πατριάρχαι, καὶ φύλαρχοι. Τρίτη δὲ
αἰτία, ὅτι αἱ γυναῖκες ἐκείναι τύπος ᾗσαν τῆς ἐξ ἔθνων ἐκκλη-
σίας. Ὡς περ γὰρ ἐκείνας, διάφοροις ἁμαρτήμασιν ὑποκειμένους,
οἱ δηλωθέντες ἄνδρες ἐγάρχοντο, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἁ-
νθρωπίνην φύσιν, διάφοροις ἁμαρτήμασιν ὑποπεσούσαν, ἡμέσα-
το ἑαυτῷ· καὶ ὥς περ τὸ γένος τῶν τριούτων γυναικῶν οὐκ
ἀπηξίωσεν, οὕτως οὐδὲ τὴν τῆς ἐκκλησίας νόμφεισιν. Ἄμα δὲ
καὶ διδασκόμεθα διὰ τῶν τοιούτων, μὴ ἐπὶ ταῖς τῶν προγό-
νων ἁμαρτίαις, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς οἰκείαις αἰσχύνεσθαι, μηδὲ μέγα
ορνεῖν ἐπὶ προγόνοις, ἀλλ' οἰκείας ἐπιμελεῖσθαι ἀρετῆς, μηδὲ
φωλιῖζειν τοὺς ἀπὸ διαβεβλημένων γάμων ἐναρέτους γεγεν-
μένους, μηδὲ παρωθεῖσθαι τοὺς ἐκ διαφόρων ἁμαρτημάτων τῇ
πίστει προσερχομένους.

3. Φαρὲς δὲ ἐγέννησε τὸν Ἑσρῶμ· Ἑσρῶμ δὲ ἐγέν-
4 νησε τὸν Ἀράμ. Ἀράμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀμιναδάβ·
Ἀμιναδάβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ναασσῶν· Ναασσῶν δὲ
5 ἐγέννησε τὸν Σαλμών· Σαλμών δὲ ἐγέννησε τὸν
Βοὺζ ἐκ τῆς Ῥαχάβ· Βοὺζ δὲ ἐγέννησε τὸν Ὠθὴδ
6 ἐκ τῆς Ρούθ· Ὠθὴδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεσσαί· Ἰε-
σαι δὲ ἐγέννησε τὸν Δαυὶδ τὸν βασιλέα· Δαυὶδ δὲ
ὁ βασιλεὺς ἐγέννησε τὸν Σολομῶντα ἐκ τῆς τοῦ
7 Οὐρίου. Σολομῶν δὲ ἐγέννησε τὸν Ῥοβοάμ· Ῥο-
βοάμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀβιά· Ἀβιά δὲ ἐγέννησε
8 τὸν Ἀσά· Ἀσά δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσαφάτ· Ἰωσα-
φάτ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωράμ· Ἰωράμ δὲ ἐγέννησε

9 τὸν Ὀζίαν. Ὀζίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωάθαμ· Ἰωά-
θαμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀχαζ· Ἀχαζ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἑ-
10 ζεκίαν· Ἑζεκίας δὲ ἐγέννησε τὸν Μανασσῆ· Μανασσῆς
δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀμών· Ἀμών δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰω-
11 σίαν. Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς
ἀδελφούς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος.

Ἡ μὲν τετάρτη βίβλος τῶν Βασιλειῶν καὶ ἡ δευτέρα τῶν
Παραλειπομένων (α) τρεῖς υἱοὺς ἰστοροῦσι τοῦ Ἰωσίου, τὸν
Ἰωάχαζ καὶ τὸν Ἰωακείμ, ὃς καὶ Ἐλιακείμ ἐκαλεῖτο, καὶ τὸν
Σεδεκίαν, ὃς καὶ Ματθανίας (β) ἐλέγετο, ἐνὸς δὲ τούτων,
τοῦ Ἰωακείμ (γ), ἀπογεννηθῆναι τὸν Ἰεχονίαν· ἡ δὲ τοῦ
Ἑσδρα (δ) βίβλος, τὸν Ἰεχονίαν, υἱὸν εἶναι τοῦ Ἰωσίου φησὶν,
ὥς περ καὶ ὁ παρὼν εὐαγγελιστής. Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι ὃν
ἐκείναι εἶπον Ἰωάχαζ, τοῦτον αὐτὴ φησὶν Ἰεχονίαν· διώνυμος
γὰρ ἦν, ὥς περ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ, ὥς περ ἔφασαν
ἐκείναι παράσημα τοῦ Ἰωάχαζ, ταῦτα εἶρηκεν ἀπαραλλάκτως
ἡ τοῦ Ἑσδρα βίβλος πάντα ἐπὶ τῷ Ἰεχονίᾳ, ὅτι τε μητέρα
εἶχε τὴν Ἀμιτὰδ (ε), θυγατέρα Ἰερεμίου, καὶ ὅτι εἴκοσι καὶ
τριῶν ἐτῶν ἐβασίλευσε, καὶ ὅτι τρεῖς μόνους μῆνας βασιλεύσας,
ἐξεβλήθη παρὰ τοῦ Φαραῶ, βασιλέως Αἰγύπτου, καὶ κατήχθη
δοῦλος εἰς Αἴγυπτον.

Ὡς τε λοιπὸν ἕτερος Ἰεχονίας ἦν, ὁ υἱὸς Ἰωακείμ, οὗτινος
οὐδὲ ἀδελφούς οὐδέμια βίβλος ἀνέγραψεν. Εἰκὸς δὲ, μετὰ
τὸ κατατροπωθῆναι τοὺς Αἰγυπτίους ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ, βα-
σιλέως Βαβυλῶνος, μετενεχθῆναι καὶ τὸν Ἰεχονίαν εἰς Βαβυ-
λῶνα (ς) καὶ ἐν ταύτῃ γεννηθῆναι τὸν Σαλαθιήλ. Ἰωσίας δέ,

(α) Δ' Βασιλ. ΚΓ'. Β' Παραλ. Λς'.

(β) Δ' Βασιλ. ΚΔ', 17.

(γ) Ἰωάχαζ παρὰ τῷ Α.

(δ) Ἀναφέρεται, ὡς φαίνεται, εἰς Α' Ἑσδρα Α', 32.

(ε) Γράφεται καὶ Ἀμιτάλ.

(ς) Β' Παραλ. Λς', 9. 10.

φισιν, ἐγέννησε τὸν Ἰερχοίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἐκ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος. Καὶ μὴν πρὸ τῆς εἰς Βαβυλῶνα μετοικεσίας τῶν Ἰουδαίων τούτους ὁ Ἰωσίας ἐγέννησε. Λοιπὸν οὖν τὸ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας, ἀντὶ τοῦ, πλησίον τοῦ καιροῦ τῆς μετοικεσίας. Ἐμνημόνευσε δὲ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ· διότι καὶ αὐτοὶ πάντες ἀμοιβαδὸν ἐβασίλευσαν, καὶ μετρώκισθησαν καὶ οὗτοι ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ αἰχμάλωτοι εἰς Βαβυλῶνα.

[Τί δὲ δήποτε (1) κατὰ τὴν μέσσην ταύτην μερίδα τρεῖς παρέλιπε βασιλεῖς, τὸν τε τοῦ Ἰωρὰμ υἱὸν, Ὁρχοζίαν, καὶ τὸν τοῦ Ὁρχοζίου υἱὸν, Ἰωᾶς, καὶ τὸν τοῦ Ἰωᾶς υἱὸν, Ἀμεσίαν (2); Ἀμεσίας γὰρ ἐγέννησε τὸν Ἀζαρίαν, κατὰ τὴν τετάρτην τῶν Βασιλειῶν βίβλον, ὃν Ὁζίαν (3) ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων ὠνόμασε· διώνυμος γὰρ ἦν. Πῶς οὖν ὁ Ματθαῖος φησιν, ὅτι Ἰωρὰμ ἐγέννησε τὸν Ὁζίαν; Ἄλλ' ὅτι μὲν Ἰωρὰμ ἐγέννησε τὸν Ὁζίαν, ἀπόγονον αὐτοῦ, δηλὸν διὰ τίνα δὲ λόγον οἱ τρεῖς παραιήθησαν, ὡς εἴρηται, βασιλεῖς, οὐδεὶς πῶς μέχρι καὶ νῦν εἶπε. Πάνυ γὰρ ἄπορος ὁ λόγος· τοῖς γε κατὰ τὰς ἡμετέρας γενεάς, ὅτι μηδὲ τῶν πρὸ ἡμῶν τις ἔλυσε τὸ ζήτημα.]

12. Μετὰ δὲ τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος, Ἰερχο-
νίας ἐγέννησε τὸν Σαλαθιήλ. Σαλαθιήλ δὲ ἐγέν-
13 νησε τὸν Ζοροβάβελ. Ζοροβάβελ δὲ ἐγέννησε τὸν
Ἀβιοὺδ· Ἀβιοὺδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἑλιακίμ· Ἑλια-
14 κίμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀζώρ. Ἀζώρ δὲ ἐγέννησε τὸν
Σαδώκ· Σαδώκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀχειμ· Ἀχειμ δὲ
15 ἐγέννησε τὸν Ἑλιοὺδ· Ἑλιοὺδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἑ-
λεάζαρ· Ἑλεάζαρ δὲ ἐγέννησε τὸν Ματθάν· Ματ-
16 θάν δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε

τὸν Ἰωσήφ, τὸν ἄνδρα Μαρίας, ἐξ ἧς ἐγεννήθη
Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Χριστός.

Καταντήσας εἰς τὸν Ἰωσήφ, οὐκ ἔστησε μέχρι τούτου τὸν λόγον, ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι τὸν ἄνδρα Μαρίας, διδάσκων, ὅτι διὰ ταύτην αὐτὸν ἐγενεαλόγησεν. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἦν ἔθος γενεαλογεῖσθαι γυναῖκας, ἐσπούδασεν, ἵνα καὶ τὸ ἔθος φυλάξῃ, καὶ τρόπον ἕτερον ἀποδείξῃ τὸν Χριστὸν ἐκ γένους τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Δαυὶδ καταγόμενον. Διὸ καὶ γενεαλογήσας τὸν μνηστῆρα τῆς Θεομήτορος, διὰ τούτου τὸ σπουδαζόμενον ἀπέδειξεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἰωσήφ ἐκ τοῦ γένους ἐκείνων ἀπεδείχθη, πρόδηλον, ὅτι ἐκείθεν καὶ ἡ Θεοτόκος κατήγετο. Οὐ γὰρ ἐξῆν ἐτέρωθεν ἄρρεσθαι μνηστῆρα, ἀλλ' ἢ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς, καὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος, εἴτουν συγγενείας. Ἄνδρα δὲ αὐτῆς εἶπε τὸν Ἰωσήφ, ὡς μνηστῆρα. Καὶ γὰρ καὶ γυναῖκα ταύτην αὐτοῦ καλεῖ προῖων, ὡς μνηστῆρα. Οὕτω γὰρ ἦν ἔθος καλεῖσθαι καὶ πρὸ τῆς συναρείας.

- 17 Πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραάμ ἕως Δαυὶδ, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ Δαυὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ, γενεαὶ δεκατέσσαρες.

Εἰς τρεῖς μερίδας διεῖλε τὰς γενεὰς ἀπίας, εἰκότως· τρεῖς γὰρ πολιτεῖαι τούτων ἐγένοντο. Ἀπὸ μὲν γὰρ Ἀβραάμ ἕως Δαυὶδ, μετὰ Μωϋσέα καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ, ὑπὸ τῶν κριτῶν ἡγεμονεύοντο· ἀπὸ δὲ τοῦ Δαυὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, ὑπὸ βασιλέων ἰθύνοντο· ἀπὸ δὲ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ ἀρχιερέων ἐκυβερνῶντο. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθῶς κριτοῦ καὶ βασιλέως καὶ ἀρχιερέως, ἐπαύθησαν αἱ δηλωθεῖσαι πολιτεῖαι. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πῶς ἐν τῇ τρίτῃ μερίδι δώδεκα πρόσωπα θείας, δεκα-

(1) Τῇ περιτρεπισμένῃ ἀναγνωσκονταὶ ἐν τῇ περιαλιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(2) Κινῶς· γράσσεται Ἀμεσίας. Α' Βασιλ. ΙΑ', 1.

(3) Β' Παρ. Κ', 1. Α' Βασιλ. ΙΑ', 21.

τέσσαρες ταῦτα γενεάς ἐκάλεσε; Διότι καὶ τὸν χρόνον τῆς μετουσιείας (1) ἐν τᾷ τῆς γενεᾶς, καὶ αὐτὸν τὸν Χριστόν, ὡς ὁ μέγας ρησὶ Χρυσόστομος.

18. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν.

Οὕτως, ὡς εἰπεῖν μέλλει, ἤγουν ἀπόκειται (2).

18. Μνηστευθείσης γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὗρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου.

Πρὸ τοῦ συνελθεῖν αὐτοὺς εἰς συνάφειαν. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι πρὸ τοῦ ἔλθεῖν αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ· ἔνδον γὰρ ἦν. ἔθος γὰρ τοῖς πολλοῖς, παρ' ἑαυτοῖς ἔχειν τὰς μνηστείας δι' ἀσφάλειαν. Εὗρέθη δὲ εἶπε, διὰ τὸ ἀπροσδόκητον. Ἐπεὶ δὲ εἰρηκεν, ὅτι εὗρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα, ἵνα μὴ θεωρηθῇ (3) τις, ἀκούσας τοῦτο μόνον, ἰθεράπευσε τὸν λόγον, προσθεῖς, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου.

Καὶ τίνας ἔνεκεν οὗ γέγονεν ἔγκυος πρὸ τῆς μνηστείας; ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, ὡς ὑποπτευθεῖσα διαρπαγῆναι. Τίνα γὰρ ἂν ἐπεισεν, ὅτι οὐχ' ὠμίλησεν ἀνδρὶ; Διὰ τοῦτο τοῖνυν μετὰ τὴν μνηστείαν, καὶ ἔνδον τῆς οἰκίας αὐτοῦ, ἐγκυμονεῖ, ἵνα νομισθῇ συλλαβεῖν ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὕτω διαδράσῃ τὸν κίνδυνον, καὶ ἵνα σὺ τὸν χορηγὸν τε τῶν ἀναγκαιῶν καὶ κηδεμόνα, καὶ μάλιστα παρὰ τὸν καιρὸν τῆς εἰς Αἴγυπτον φυγῆς.

Σὺ δὲ μὴ ζητήσεις, πῶς συνέλαβε, μηδὲ περιεργάσῃ, πῶς διεπλάσθη τὸ ἔμβρυον. Τοῦτο γὰρ οὔτε ὁ εὐαγγελιστὴς ἐδίδαξεν, οὔτε πρὸ αὐτοῦ ὁ ἄγγελος, ὁ εὐαγγελιστάμενος τῇ Θεοτόκῃ τὴν σύλληψιν. Ἠγήνησαν γὰρ τοῦτο καὶ αὐτοί, διὰ τὸ

(1) Παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ Τόμ. Ζ'. Σελ. 45. Β. ὑπάρχει, αἰχμαλωσίας.

(2) Τε, ἤγουν ἀπόκειται, παραλείπεται παρὰ τῷ Α. Προτιμώμενον δὲ τὸ, ὑπόκειται.

(3) Θεωρηθῇ λέγεται ὡς ἐπὶ τὸ κλέπτειν ἐπὶ τῶν ταπεινῶν.

εἶναι πᾶσιν ἀκατάληπτον, καὶ μόνῃ τῇ μακαρίᾳ Τριάδι γνώριμον. Τοῦτο δὲ γίνωσκε μόνον, ὅτι σεσάρκωται ὁ υἱός, εὐδοκία τοῦ πατρὸς, καὶ συνεργία τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

19. Ἰωσήφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν, καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν.

Δίκαιος λέγεται μὲν, καὶ ὁ μισῶν τὴν πλεονεξίαν, λέγεται δὲ, καὶ ὁ καθόλου ἐνάρετος, ὥσπερ καὶ νῦν ὁ Ἰωσήφ, δίκαιος εἶναι μαρτυρηθείς, διὰ τε τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἀρετάς, καὶ διὰ τὴν πραότητα καὶ ἀγαθωσύνην. Παραδειγματίσαι δὲ ἐλέγετο, ὅταν ἀνὴρ παρὰ τὸ συνέδριον ἦγε τὴν ὑποπτευομένην, καὶ κατηγορεῖ αὐτῆς, καὶ οὕτως αὐτὴν φανερώς ἀπέλυεν ἀπὸ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. Ὅπερ μὴ θέλων ποιῆσαι ὁ Ἰωσήφ, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀνεύθυνος ἀπὸ τοῦ νόμου μείνῃ, τοῦ κελεύοντος, ἀπολύειν τὰς κυούσας ἐτέρωθεν, ἀκακίαν ἀπαθῇ κακῶν συντηρήσῃ, μὴ δημοσιεύσας τὸ γεγονός.

20. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ ἐφάνη αὐτῷ.

Ὅρα πραότητος ὑπερβολὴν! Οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἐξεῖπεν ἐτέρῳ περὶ τοῦ πράγματος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτῇ τῇ ὑποπτευομένῃ· ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἐνεθυμήθη, λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν. Καὶ διὰ τί μὴ, πρὸ τοῦ ἐξογκωθῆναι τὴν γαστέρα αὐτῆς, ὁ ἄγγελος εἶπε τῷ Ἰωσήφ τὰ περὶ τῆς ἀσφόρου συλλήψεως; Διότι ἐμελλεν ἀπιστεῖσθαι, διὰ τὸ παράδοξον. Δοιπὸν οὖν, ὁρωμένου τοῦ πράγματος, μηνύει, καὶ πείθει βῆδιν. Καὶ διὰ τί μὴ ἡ Παρθένος τῷ Ἰωσήφ ἀνήγγειλε, προδιδαχθεῖσα ταῦτα παρὰ τοῦ Γαβριὴλ; Διότι ἐγίνωσκεν, ὡς οὐ πιστευθήσεται, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ παροξυνεῖ, ὡς ἐπιχειροῦσα συσπιάζειν τὸ πεπλημμελημένον. Καὶ διὰ τί μὴ καὶ τῇ Παρθένῳ, μετὰ τὸν ὄγκον τῆς γαστρὸς, ἐμήνυσεν ὁ ἄγγελος τὴν ἐκ Πνεύματος ἁγίου σύλληψιν.

ψιν; Διότι, εἰ μὴ προμεμάθηκε τοῦτο, ἔμελλεν ἐν θορύβῳ εἶναι καὶ παραχρῆ, καὶ ἐπὶ βρόχον ἐλθεῖν, εὐ εἰδυῖα, ὡς οὐκ ἂν ποτε πείσῃ τινά, λέγουσα, μὴ ὁμιλῆσαι ἀνδρί. Διὰ τοῦτο, τῇ μὲν Παρθένῳ, πρὸ τῆς συλληψέως, ὁ ἄγγελος διαλέγεται· τῷ δὲ Ἰωσήφ, ἐν τῷ κειρῷ τῶν ὠδίνων.

Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος περὶ τοῦ ἀγγέλου τοῦ ἐπιστάντος τῷ Ἰωσήφ ἀνέγραψεν· ὁ δὲ Λουκᾶς περὶ τοῦ εὐαγγελισαμένου τῇ Παρθένῳ τὴν θεῖαν σύλληψιν. Ἀμφοτέρω γὰρ γεγόνασιν. Καὶ διὰ τί κατ' ὄναρ αὐτῷ φαίνεται ὁ ἄγγελος, καὶ μὴ φανερώς, ὥσπερ καὶ τῇ Παρθένῳ; Διότι ἡ μὲν Παρθένος ἔχρηξε φανεράς ὄψεως, διὰ τὸ παράδοξον τοῦ μηνύματος· ὁ δὲ Ἰωσήφ, βλέπων μὲν καὶ τὸν ὄγκον τῆς γαστρὸς, γινώσκων δὲ καὶ τὸν βίον τῆς Παρθένου καθαρὸν τε καὶ ἀνεπίληπτον, εὐχερέστερον ἔμελλε πιστεῦναι. Ἄλλως τε δὲ, καὶ ὡς εὐ εἰδώς διακρίνειν ὀνείρους, ἐν ὀνείρῳ βλέπει τὸν ἄγγελον.

20. Λέγων· Ἰωσήφ, υἱὸς Δαυὶδ, μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου.

Υἱὸν Δαυὶδ αὐτὸν ἐκάλεσεν, ἀνάγιον τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Δαυὶδ, ἀρ' οὐ προσεδόκων Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν ἔσεσθαι. Εἰπὼν δὲ, μὴ φοβηθῆς, ἀνεκάλυψεν αὐτῷ τὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ μυστήριον. Ἐφοβεῖτο γὰρ κατέχειν τὴν Θεοτόκον, μὴ προκαρῶσαι τῷ θεῷ, μοιχαλίδά κατέχων παρὰ τὸν νόμον. Τί δὲ ἐστὶ τὸ παραλαβεῖν; Ἐνδον κατέχειν παρ' ἐκρυψέν, λαβεῖν αὐτῆς. Ἢ δὴ γὰρ αὐτῷ κατὰ διάνοιαν ἀπολέλυτο. Παραλαβεῖν δὲ οὐκ εἰς γάμον, ἀλλ' εἰς φυλακὴν. Τὴν γυναῖκά σου δὲ εἴπει, κἀντεῦθεν πληροφωρῶν αὐτὸν, ὅτι οὐχ ὁμίλησεν ἀνδρί.

20. Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου.

Τὸ ἐν αὐτῇ διαπλάσθην. Γεννηθὲν γὰρ εἶπεν, ἵνα μάθωμεν, ὅτι οὐ κατὰ μωρὸν ἐνορέθη, νόμῳ σπέρματος, ἀλλ' εὐθύς,

ὅσον εἰς μόρφωσιν, τέλειον διεπλάσθη. Ὅρα δὲ, πῶς πρότερον ἀνέμνησεν αὐτὸν τῆς ἐκ Δαυὶδ προσδοκίας, ἔπειτα ἐξεκάλυψεν αὐτῷ τὸν ἀπόρρητον φόβον τῆς καρδίας, καὶ ὁ ἐβουλήθη, εἶτα ἐδίδαξεν, ὅτι καθαρῶς μνηστὴ ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ τότε τὸ κεφάλαιον ἐπήνεγκεν, ὅτι ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου, ἵνα εὐπαράδεκτον οὕτω γένηται.

[Τὸ (1) ἔκ τινος, ἡ γεννητικῶς, κατὰ τὸ, Ἐγὼ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον (α)· ἡ δημιουργικῶς, κατὰ τὸ, Εἰς Θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα (β)· ἡ φυσικῶς, ὡς ἡ ἐνέργεια ἐκ τοῦ ἐνεργούντος. Τὸ τοίνυν ἐν τῇ Παρθένῳ γεννηθὲν, οὔτε γεννητικῶς ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὅτι τὸ γεννηθὲν σάρξ· οὔτε φυσικῶς· ὅτι τὸ πνεῦμα ἀσώματον. Λειπόμενον οὖν ἐστὶν, ἐξ αὐτοῦ εἶναι, ὡς δημιουργημα, καὶ κτίσμα αὐτοῦ].

21 Τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥ· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν· αὐτῶν.

Σὺ τοῦτον καλέσεις Ἰησοῦν, ὡς νόμῳ πατὴρ, εἰ καὶ μὴ φύσει, καὶ τὰ (2) πατὴρ ἐπιδείξῃ περὶ αὐτὸν, εἰ καὶ μὴ σὸν ἐστὶ γέννημα. Διὰ τοῦτο γὰρ τὸ μὲν ὄνομα αὐτὸς ἄνωθεν ἐκόμισα, σὺ δὲ τοῦτο ἐπιθήσεις αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ τὸ Ἰησοῦς ὄνομα, Σωτῆρα σημαίνει, δείκνυσιν ὅτι δικαίως οὕτω κληθήσεται. Αὐτὸς γὰρ σώσει, φησί, τὸν λαὸν αὐτοῦ, οὐκ ἀπὸ πολεμίων αἰσθητῶν, ἀλλ', ὁ πολλῷ μείζον ἦν, ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ὅπερ υἱοδὲς ἀνθρώπων ποτὲ πεποίηκεν. Ὡς εἶναι κἀντεῦθεν γινώριμον, ὅτι θεὸς ἐστὶν ὁ τικτόμενος. Λαὸν δὲ αὐτοῦ φησί, κατὰ μὲν τὴν πρόχειρον γινῶσιν, τοὺς Ἰουδαίους, ἐξ ὧν ἀνεβλάστησε·

(1) Τὰ παρενθετιμμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α'.

(α) Ἰωάν. Η', 42.

(β) Α' Κορ. Η', 6.

(2) Ὁ Χρυσόστομος παρεντίθηται καὶ τὸ, τοῦ. Τόμ. Ζ'. Σελ. 53. Α'.

(TOM. Α'.)

κατὰ δὲ τὴν βαθυτέραν, πάντας τοὺς αὐτῷ πιστεύοντας, καὶ βασιλέα τοῦτον ἑαυτοῖς ἐπιγραφόμενους.

22 (Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου,

Ὁ ἄγγελος καὶ τοῦτο φησί. Τοῦτο δὲ ὅλον, τὸ τηλικούτον, φημί δὴ τὸ ἐγκυμονῆσαι τὴν Παρθένον ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Εἶτα παράγει μαρτυρίαν, διὰ τοῦ προφήτου μὲν Ἡσαΐου ῥηθεῖσαν, οὐκ αὐτοῦ δὲ οὔσαν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ. Τὸ ῥηθὲν γάρ, φησιν, ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου.

23. Λέγοντος· « Ἰδοὺ, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει.

Ἐνταῦθα κακουργοῦσιν Ἰουδαῖοι, προβαλλόμενοι τινας ἐρμηνευτάς, γράψαντας, Ἰδοὺ ἡ *κεῖρις*. Πρὸς οὓς φαμέν, ὅτι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐρμηνευτῶν τὸ ἀξιοπιστότερον οἱ ἑβδομήκοντα ἔχουσιν, οὐ μόνον διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν συμφωνίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν χρόνον. Οὗτοι μὲν γὰρ πρὸ ἑκατὸν ἢ καὶ πλείονων. ἐτῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐρμηνεύσαντες, πάσης εἰσὶν ὑποψίας ἀπηλλαγμένοι· οἱ δὲ γράψαντες τὸ, Ἰδοὺ ἡ *κεῖρις*, μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Χριστοῦ ἐρμηνεύσαντες, ἀπεχθεῖα μᾶλλον, ὡς Ἑβραῖοι, συνεσκόσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλως τε δὲ, καὶ τὸ τῆς νεανιότητος ὄνομα ἐπὶ τῆς παρθενίας ἡ Γραφὴ τίθησι. Καὶ γὰρ περὶ κόρης ἐπιβουλευομένης διαλεγόμενι φησιν, *Ἐὰν φωγήσῃ ἡ κεῖρις* (α), τουτέστιν, ἡ παρθένος. Εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς *κεῖρις*, ἡ γεγαμημένη ἐστὶ, τί καινὸν, τὸ τὴν γεγαμημένην ἐγκυμονῆσαι καὶ τεκεῖν; Ὁ γὰρ προφήτης πρῶτον εἶπεν, Ἰδοὺ, δώσει Κύριος ὑμῖν σημεῖον (β)· εἶτα ἐπιτίχανεν, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. *Σημεῖον* δὲ ἐστὶ τὸ ὑπὲρ τὴν φύσιν, ἀλλ' οὐ τὸ κατὰ φύσιν.

(α) Λευτ. ΚΒ'. 27.

(β) Ἡσ. Ζ', 14.

23 Καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· » ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.)

Καλέσουσι, τίνες; ὅσοι δηλαδὴ πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. Καὶ μὴν, οὐδεὶς αὐτὸν Ἐμμανουήλ ὠνόμασεν. Ὀνομαστὶ μὲν, οὐδεὶς πραγματικῶς δὲ, πάντες. Οἱ γὰρ πιστεύοντες, ὅτι ὁ διαλεγόμενος αὐτοῖς, οὗτός ἐστι θεός, ἀφ' ὧν οὕτως ἐπίστευον, συνωμολόγουν, ὅτι Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός, εἶτουν συναναστρέφεται ἡμῖν, ὡς ἄνθρωπος. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ Ἐμμανουήλ. ἔθος δὲ, καὶ ἐτέρως πολλάκις τοῖς προφήταις κλήσεις ὀνομάζειν, τὰς ἀποδησομένας πράξεις. Καὶ γὰρ τουτὶ τὸ παιδίον ἐν ἄλλοις ὁ προφήτης ἐπιτρέπεται καλέσαι, *Ταχέως σκυλεύσον, ὀξέως προνόμυσσον* (α)· οὐχ ὡς οὕτω κληθέντος ὀνομαστὶ, ἀλλ' ὡς αὐτίκα τὸν διάβολον κατατροπωσαμένου καὶ σκυλεύσαντος, οὗς εἶχεν ἐκεῖνος αἰχμαλώτους, καὶ προνομέυσαντος, εἶτουν, διαρπάσαντος τὰ σκεύη τὰ τὴν πονηρίαν αὐτοῦ δεξάμενα, φημί δὴ, τελώνας καὶ πόρνas καὶ ληστὰς καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὐρήσομεν.

24 Διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου· καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

Διὰ τί τῷ ἐνυπνίῳ ῥᾶον ἐπίστευσέ περὶ τηλικούτου πράγματος; Διότι ὁ φανείς ἄγγελος ἀνεκάλυψεν αὐτῷ τὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐνθύμημα. Συνῆκε γὰρ, ὅτι ὄντως παρὰ θεοῦ ἦκεν ὁ φανείς. Μόνος γὰρ ὁ θεός οἶδε τὰ τῶν καρδιῶν ἐνθυμήματα. Ἐπεὶ δὲ ἀνέμνησεν αὐτόν καὶ τῆς Ἡσαΐου προφητείας, ἔτι μᾶλλον εἰς πληροφορίαν ἐβεβαιώθη.

(α) Ἡσ. Η', 2.

25 Καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

Τὸ, ἕως, ἐνταῦθα τίθεικεν, οὐχ ἵνα ὑποπτεύσῃς, ὅτι μετὰ ταῦτα ἔγνω αὐτήν· ἀλλ' ἐπεὶ ἐκ παλαιάς (α) γεγεννησθαι τὸν Χριστὸν ἐβουλόκουν Ἰουδαῖοι, πρὸς τὴν βλάβειν ὑπόληψιν αὐτῶν ἱστάμενος ὁ εὐαγγελιστής, περὶ μόνου τοῦ μέχρι τῆς αὐτοῦ γεννήσεως ἐπιπροσφύρησε χρόνου, τὸ δὲ μετὰ ταῦτα, σοὶ κατέλιπε συλλογίζεσθαι. Πῶς γὰρ ἂν ἐπεχείρησεν, ἡ καὶ ὅλως ἐνεθυμήθη γινῶναι τὴν συλλαβοῦσαν ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ τοιοῦτον δοχεῖον γεγεννημένην; Γινῶσιν δὲ ἐνταῦθα τὴν συνάφειαν εὐρήμας ἐκάλειπεν. Ἀλλὰ καὶ ἰδίωμά ἐστι τῆς Γραφῆς τὸ τὴν λέξιν πολλάκις, τὴν, ἕως, μὴ ἐπὶ περιορισμένον πθέσθαι χρόνου, ὡς τὸ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ· Καὶ οὐκ ἐπέστρεψεν ὁ κίραξ, ἕως οὗ ἐξηράθῃ ἡ γῆ (β)· οὕτως γὰρ μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψε. Καὶ αὖθις· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου (γ)· καίτοι, καὶ μετὰ τὴν ὑποταγήν τῶν ἐχθρῶν, ὁμοίως ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καθεδεῖται. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα πολλαχοῦ καίμενα. Πρωτότοκος δὲ λέγει νῦν, οὐ τὸν πρῶτον ἐν ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τὸν καὶ πρῶτον, καὶ μόνον. Ἔστι γὰρ τι καὶ τοιοῦτον εἶδος ἐν ταῖς σημασίαις τοῦ πρωτοτόκου. Καὶ γὰρ πρῶτός ἐστιν, ὅτε τὸν μόνον ἡ Γραφή καλεῖ· ὡς τὸ· Ἐγὼ εἰμι θεὸς πρῶτος, καὶ μετ' ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἕτερος (δ).

[Τίτλος δὲ (ι) παρὰ τῆς θεῆς Γραφῆς τοῦ πρωτοτόκου τὰ σημαίνοντα. Διότι γὰρ τὸν πρῶτον τεχθέντα ἐν ἀδελφοῖς, ὡς ὁ Ῥουβὲν λέγεται πρωτότοκος ἐν υἱοῖς Ἰακώβ (ε). ἔτι δὲ

(α) Τὸν ἀπαρίσκει, ὡς φαίνεται, εἰς Ἰωάν. Η', 41.

(β) Γενεσ. Η', 7.

(γ) Ψαλ. Ρθ', 1.

(δ) Ἠσ. ΜΔ', 6.

(ε) Ταῦτα ἐν τῇ περιουσίᾳ παρὰ τῷ Α.

1. Γενεσ. ΔΕ', 23.

καὶ τὸν πρῶτον καὶ μόνον τεχθέντα, ὡς ἐπὶ τοῦ προκαιμένου ῥητοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τὸν ἐξαίρετον καὶ τίμιον ὡς τὸ· Καὶ ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς (α). Ἐπὶ πᾶσι δὲ, καὶ τὸν ἀπλῶς προόντα, ὡς τὸ· Πρωτότοκος πάσης κτίσεως (β), τουτέστι, πρὸ πάσης κτίσεως ὄν.]

25. Καὶ ἐκάλειπεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν.

Ἐκάλειπεν αὐτὸ ὁ Ἰωσήφ, ὡς ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ ἀγγέλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῶν μάγων.

ΚΕΦ. ΙΙ, Ι. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱεροσόλυμα.

Τίνος ἕνεκεν, καὶ τὸν τόπον λέγει, καὶ τὸν χρόνον, καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου ἀξίωμα; Τὸν μὲν τόπον, ἵνα δείξῃ, ὅτι πεπλήρωται ἡ τοῦ Μιχαίου προφητεία, εἰρηκότος· Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ (γ)· τὸν δὲ χρόνον, ἵνα διδάξῃ, ὅτι ὁμοίως ἐπληρώθη καὶ ἡ προφητεία τοῦ Ἰακώβ (δ), εἰπόντος· Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ, ὃ ἀπόκειται. Τοῦ Χριστοῦ γὰρ γεννηθῆναι μέλλοντος, ἐξέλιπεν ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ λοιπὸν ἦρξε

(α) Ἑβρ. ΙΒ', 23.

(β) Κολοσ. Α', 15.

(γ) Μιχ. Ε', 2.

(δ) Γενεσ. ΜΘ', 10.

τῶν Ἰουδαίων Ἡρώδης ὁ Ἰδουμαῖος, ἀλλόφυλος. Τὸ δὲ ἀξίωμα τοῦ Ἡρώδου διότι καὶ ἕτερος γέγονεν Ἡρώδης, ὁ τετράρχης, ὁ τὸν Πιλόδραμον ἀνελόν.

Οὗτοι δὲ οἱ μάγοι, Πέρσαι ἦσαν. Οἱ Πέρσαι γὰρ μάλιστα τῶν ἄλλων ἤσκουν τὰ μαγικά. Ὄρα δὲ, ὅπως ἐκ προοιμίων ἀνοίγεται τοῖς ἔθνεσι θύρα πίστεως, εἰς αἰσχύνην τῶν Ἰουδαίων. Ἐπεὶ γὰρ τῶν προφητῶν ἀκούοντες προαναφωνούντων τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, οὐ σφόδρα προσεῖχον, ὠκονομήθη, βαρβάρους ἐλθεῖν, καὶ τούτους μάγους, καὶ ἐκ χώρας μακρᾶς, καὶ διδάξαι αὐτούς, ὃ παρὰ τῶν προφητῶν μαθεῖν οὐκ ἤνεσχοντο, ἵνα, εἰ φιλονεικήσουσιν ἔτι, πάσης ἀπολογίας ὥσιν ἐστερημένοι. Τί γὰρ ἂν καὶ δύναιτο λέγειν, ὅταν μάγοι μὲν ἀπὸ ὅψεως ἐνὸς ἀστέρος πιστεύσωσιν, αὐτοὶ δὲ μὴδὲ τοῖς τοσούτοις προφήταις ἀνέχωνται πιστεῦειν;

2 Λέγοντες· Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ.

Καὶ πῶθεν ἔγνωσαν, ὅτι ὁ ἀστὴρ ἐκεῖνος βασιλεὺς Ἰουδαίων ἐδήλου γέννησιν; Ἐκ τοῦ γένους τοῦ ἀστρολόγου Βαλαάμ καταγόμενοι, καὶ τὴν ἐκεῖνου μετιόντες ἐπιστήμην, εὗρισκον αὐτὸν προειρηκότα ὅτι, *Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ* (α). Καὶ λοιπὸν ἀπὸ τῆς τοιαύτης προφητείας ἐγίνωσκον, ὅτι βλαστῆσαι μέλλει ἐξ Ἰουδαίων βασιλεὺς, δίκην ἀστέρος ὑψηλὸς καὶ λαμπρότατος. Καὶ λοιπὸν ἕκτοτε παρετήρουν τοὺς ἀστέρας. Τηνικαῦτα δὲ τὸν ἀσυνήθη τοῦτον καὶ καινοφανῆ θεασάμενοι, μὴδὲν μελλήσαντες ἤλθον προσκυνῆσαι τῷ γεννηθέντι, θέλοντες ἐκ πρώτης ἡλικίας αὐτῷ φιλίαν καταβάλεσθαι, καὶ ἵνα, γνόντες, τίς τε εἴη, καὶ ἐν ποίᾳ πόλει γεγέννηται, αὐξάνοντι, φίλῳ χρήσωνται. Ἀλλὰ μέ-

(α) Ἀρμ. ΚΔ', 17.

χρι μὲν Παλαιστίνης ὑπὸ τοῦ ἀστέρος ὠδηγοῦντο· τοῖς ἱεροσολύμοις δὲ πλησιάσαντες, οὐκέτι τοῦτον εἶδον. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα, τὸν ὁδηγὸν ἀπολέσαντες, ἀναγκασθῶσιν ἐρώτησαι, καὶ οὕτω γένηται κατάδηλον Ἰουδαίοις, ὅτι γεγέννηται ὁ Χριστός, ὥς μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἐς ὕστερον λέγειν, ὅτι οὐκ οἶδαν, εἰ γεγέννηται. Ἐμήνυσσε δὲ τὸν Χριστὸν ἀστὴρ, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Βαλαάμ προφητεία πληρωθῇ. Ἐπεὶ γὰρ οἱ προφῆται, τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τοῦ Χριστοῦ προμηνύοντες, οὐκ ἔμελλον πείθειν, λοιπὸν τοῖς ἔθνεσιν ἀστὴρ μηνύει τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, ἐκ τῆς γῆς ἀνατέλλοντα. Οὔτε γὰρ προφῆτην, οὔτε ἄγγελον ᾔδεισαν, ἵνα δι' αὐτῶν ἐλκυσθῶσι. Μόνοι δὲ τὸν ἀστέρα τοῦτον παρεσημειώσαντο Πέρσαι, ὥς μόνοι περὶ τὴν ὀξυτέραν ἀστρολογίαν ἐκ νεότητος ἀσχολούμενοι. Οὐ πάντες δὲ οἱ Πέρσαι, ὅτι οὐδὲ πάντες ἦσαν ὀξεῖς, οὐδὲ ἔμελλον ὁμοίως πιστεῦειν.

Πρὸς δὲ τοὺς προβαλλομένους τὸν ἀστέρα τοῦτον εἰς συνηγορίαν τῆς γενεθλιαλογίας, ῥητέον, ὅτι οὐκ ἦν οὗτος φύσει ἀστὴρ, ἀλλ' ὅψις μόνον ἀστὴρ, καὶ ὥς ἀληθῶς θεία τις δύναμις, εἰς ταύτην μετασχηματισθεῖσα τὴν ὄψιν. Καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ πολλῶν. Πρῶτον μὲν, ἀπὸ τῆς πορείας. Παντὸς γὰρ ἀστέρος ἐξ ἀνατολῆς εἰς δύσιν βαδίζοντος, οὗτος μόνος ἐξ ἀρκτου πρὸς μεσημβρίαν ἐφέρετο. Τοιαύτην γὰρ ἔλαχε θέσιν ἡ Παλαιστίνη πρὸς τὴν Περσίδα. Δεύτερον δὲ, ἀπὸ τῆς λαμπρότητος. Οὐδενὸς γὰρ ἀστέρος ἐν ἡμέρᾳ φαινομένου, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἡλιακῆς λαμπρότητος, τοῦτον μόνον, ἐν ἡμέρᾳ φαινόμενον, οὐκ ἡδύνατο ὁ ἥλιος ἀποκρύπτειν. Τρίτον, ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι κατὰ λόγον, καὶ πάλιν κρύπτεσθαι. Μέχρι μὲν γὰρ Παλαιστίνης ἐφαίνετο ὁδηγῶν αὐτούς· ἐπεὶ δὲ τῶν ἱεροσολύμων ἐπέβησαν, ἔκρυψεν ἑαυτόν· εἴτα πάλιν ἐξεληθῶσιν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἱεροσολύμων ἐπεφάνη, καὶ βαδίζόντων μὲν προηγεῖτο, ἱσαμένων δὲ περιέμενε, πρὸς τὴν χρεῖαν αὐτῶν τὴν ἑαυτοῦ ποιούμενος κίνησιν. Τέταρτον, ἀπὸ τοῦ βαδίζειν πρόσγεια. Οὐ γὰρ ἂν

ἔδειξε τὸ σπῆλαιον (1), εἰ παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ἄστρασιν ὑψηλὸς ἐφάρετο· οὗτος δὲ, ἐλθὼν ἔστι ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον.

3 Ἀκούσας δὲ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ.

Ὁ μὲν Ἡρώδης ἐταράχθη, δειλιάσας περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τε καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ. Πᾶσα δὲ ἡ πόλις, ἡ καλουμένη Ἱεροσόλυμα, διὰ τί τετάραιται; καίτοι χαίρειν αὐτὴν ἔδει μάλλον, ὅτι ἐγενήθη αὐτοῖς βασιλεὺς, ὃν οἱ προφῆται πάλαι προκατήγγειλαν σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐγκαλῶπιζέσθαι (2) ὡς συγγενεῖς, ὅτι εὐθύς ἐκ σπαργάνων τοὺς Πέρσας εἴλκυσεν εἰς προσκύνησιν. Ἀλλ' ἡ βασκανία τετύφλωκεν αὐτοὺς, καὶ εὐθύς ἀκούσαντες ἐταράχθησαν, ὥσπερ δεδοικότες, μήποτε σωτηρίας τύχωσιν. Ἀλλὰ Πέρσαι μὲν, ἀλλογενεῖς ὄντες, οὐ μόνον οὐκ ἐφθόνησαν τῷ γεννηθέντι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης μέχρι τῆς Βηθλεὲμ ἦλθον δι' αὐτὸν Ἰουδαῖοι δὲ, συγγενεῖς τυγχάνοντες, καὶ ἐφθόνησαν αὐτῷ τῆς δόξης, εἰ μέλλοι μέγας ἔσεσθαι, καὶ τὴν Βηθλεὲμ ἐγγὺς ἔχοντες, οὐκ ἀπῆλθον. Οὕτω καὶ ὀθονεροὶ ἦσαν καὶ ὀκνηροί!

4 Καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο παρ' αὐτῶν, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται.

Καὶ μὴν οἱ μᾶλλον οὐκ εἶπον, ὅτι τὸν Χριστὸν ζητοῦσι. Πῶς οὖν ὁ Ἡρώδης περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐρωτᾷ; Διότι πάλαι ἤκουεν, ὅτι μέλλει γεννηθῆναι ὁ Χριστὸς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εὐθύς ἀκούσας, ὅτι βασιλεὺς ἐγενήθη ἐν Ἰουδαίᾳ, καὶ ὅτι ἀστὴρ τοῦτον Πέρσαι ἐμήνυσαν, συνῆκεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ λεγόμενος

(1) Τὸ ν καλύβην παρὰ τῷ Χριστοτόμῳ. Τίμ. Ζ'. Σελ. 38. C. "Ιδ. καὶ κατωτέρω σελ. 11.
(2) αὐτοῖς ἔδει.

Χριστὸς, καὶ συγκαλεῖ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς γραμματεῖς, ὡς τὰς προφητικὰς βίβλους καὶ ῥήσεις διὰ στόματος ἔχοντας, καὶ διερωτᾷ, Ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, τουτέστιν, Ἐν ποίῳ τόπῳ τῆς γῆς εὐρίσκεται, ὅτι γεννᾶται· οἱ δὲ καὶ τὸν τόπον λέγουσι, καὶ μάρτυρα παράγουσι τὸν προφῆτην. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὀνομαστὶ Χριστὸν τὸν Χριστὸν φανερώτερον τῶν ἄλλων προφητῶν ὁ Δανιὴλ ἀνέγραψεν.

5 Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας·

6 οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου· «Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου, τὸν Ἰσραὴλ.»

Μιχαίου μὲν ἡ προφητεία, καθὼς ἀνωτέρω δεδηλώκαμεν· ἀπαγγέλλουσι δὲ αὐτὴν κατ' ἐπιτομὴν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς. Ὅρα δὲ, ὅποια περὶ τῆς Βηθλεὲμ διὰ τοῦ προφήτου προανεφώνησεν ὁ θεός. Ὅτι εἰ καὶ τὸ φαινόμενον εὐτελὲς εἶ· ἀλλὰ γε τὸ νοούμενον οὐκ ἐλαχίστη τις ὑπάρχεις ἐν ὅλαις ταῖς ἡγεμονίαις τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς. Ἐκάστη γὰρ φυλὴ διαφόρους εἶχεν ἡγεμονίας ἐν ταῖς οἰκείαις πόλεσι. Καὶ ὄντως ὀνομαστοτάτη γέγονε μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος. Ἐκάστοτε γὰρ ἐκ περάτων τῆς οἰκουμένης ἔρχονται ταύτην ὀφόμενοι, καὶ προσκυνήσοντες τὸν τόπον, ἐνθα ὁ Χριστὸς γεγέννηται. Εἴτα τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐνδοξότητος· ὅτι ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται, εἴτουν βλαστήσει, ἡγούμενος. Ἠγούμενον δὲ καὶ ποιμένα ἐκάλεσε, τὸν βασιλέα. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἦν μὲν βασιλεὺς, καὶ ὡς θεός· Ἡ βασιλεία γάρ, φησιν, ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου (α)· ἦν δὲ καὶ ὡς ἄνθρωπος· εἶχε γὰρ ἔργα βασιλείως, τὸ νομοθετεῖν τοῖς ὑπηκόοις αὐτοῦ, τὸ ρυθμίζειν,

(α) Ἰωάν. ΙΗ', 36.

τὸ περιέπειν, τὸ ὑπεραποθνήσκειν αὐτῶν, ἃ μάλιστα χαρὰ κτηρίζουσι τὸν ἀληθῆ βασιλέα· τὸ γὰρ διάδημα καὶ ἡ πορφυρίς, καὶ τὰ τοιαῦτα, τύρου μᾶλλον καὶ ἀλαζονείας εἰσὶ.

Καὶ πῶς εἶπεν αὐτὸν, ποιμένα τοῦ Ἰσραὴλ; (σύμπασαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἐποίμανε). Πῶς; Ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν Ἰουδαῖοι, ὡς μηδὲν τι πλεον τῶν ἄλλων ἔχοντες, ἀλλ' Ἵνα μᾶλλον ἔχωσιν ἀφορμὴν οἰκειώσεως· ἐπεὶ καὶ ἐξ αὐτῶν ἐβλάστησε, καὶ παρ' αὐτοῖς ἐγεννήθη. Εἰ δέ τις εἴποι· Καὶ πῶς οὐκ ἐποίμανεν αὐτούς; οὗτοι γὰρ εἰσιν Ἰσραὴλ· ἀκούσει, ὅτι καὶ τοῦτο πεποίηκεν. Ὅσοι γὰρ ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, ἐποίμανε τούτους. Ἄλλως τε δὲ, Ἰσραὴλ ἐστὶ, πᾶς εἰδῶς θεόν. Ἰσραὴλ γὰρ ἐρμηνεύεται, Ὁρῶν θεόν. Φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος (α). Ὅτι οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ. Εἰ δὲ μὴ πάντας τοὺς Ἑβραίους ἐποίμανεν, ἐκείνων ἐστὶ τὸ ἐγκλημα, μὴ θελησάντων ὑπ' αὐτοῦ ποιμαίνεσθαι. Εἶρηκε γὰρ. Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῶτα οἴκου Ἰσραὴλ (β). Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς δὲ φησιν Ἰωάννης· ὅτι Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον (γ).

Κἀνταῦθα δὲ κακοῦργοῦσιν Ἰουδαῖοι λέγοντες, ὅτι περὶ τοῦ Ζοροβάβελ εἶπε ταῦτα ἡ προφητεία. Πρὸς οὓς φαμέν, ὅτι καὶ μὴν ὁ Ζοροβάβελ οὐκ ἐν Βηθλεὲμ, ἀλλ' ἐν Βαβυλῶνι γεγέννηται. Σὺ δὲ θαύμασον τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ, πῶς παρεσκεύασεν ὑπὸ μὲν τῶν μάγων διδασχθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι καὶ ἀστὴρ τὸν Χριστὸν ἐκήρυξεν, ὑπὸ δὲ τῶν Ἰουδαίων τοὺς μάγους, ὅτι καὶ προφῆται τούτων προκατήγγειλαν.

7 Τότε Ἡρώδης λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, ἤκρι-

(α) Ρωμ. θ', 6.

(β) Ματθ. ΙΕ', 24.

(γ) Ἰωάν. Α', 11.

βωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος.

Διὰ τί λάθρα τούτους ἐκάλεσε; Διότι ὑπώπτευσεν τοὺς Ἰουδαίους, ὡς συγγενεῖς τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἤθελεν ἀκούειν αὐτούς, ἃ ἔμελλεν ἐρωτῆσαι καὶ παραγγεῖλαι, μήποτε νοήσαντες, ὅτι ἐπιβουλεύει αὐτῷ, διασώσωσιν αὐτόν, ὡς ἴδιον βασιλέα. Ἡκρίβωσε δὲ, ἀντὶ τοῦ ἀκριβῶς ἔμαθεν. Ἡκρίβωσε δὲ τὸν χρόνον τοῦ ἀστέρος, ὅτε ἐφάνη αὐτοῖς, Ἵνα ἐκείθεν ἀριθμῇσιν τὸν χρόνον τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Προσεδόκησε γὰρ, ὅτι, ὅτε οὗτος ἐφάνη, τότε πάντως ἐγεννήθη καὶ ὁ Χριστός.

8 Καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς Βηθλεὲμ, εἶπε· Πορευθέντες ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου· ἐπὰν δὲ εὑρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως καὶ γὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ.

Οὐκ ἔστιν ὁ λόγος τοῦ Ἡρώδου, καὶ διάστυρε τὴν ἄνοιαν αὐτοῦ! Εἰ μὲν γὰρ ἀληθῶς ἔμελλεν αὐτῷ προσκυνῆσαι, διὰ τί λάθρα τοῦτο παρήγγειλεν; εἰ δὲ ἀνελεῖν αὐτόν ἐβούλετο, πῶς οὐ συνείδεν, ὅτι ἐκ τοῦ λάθρα παραγγέλλειν, εἰς ὑποψίαν δόλου τούτους ἐνίησι; Πρῶτον δὲ ἠκρίβωσε περὶ τοῦ ἀστέρος, καὶ τότε παρήγγειλεν, Ἵνα, εἰ μὴ δηλώσουσιν αὐτῷ, περὶ οὗ παρήγγειλεν, ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ ἀστέρος δυνηθῇ θηρᾶσαι τὸν ἐπιβουλεύόμενον. Ἀλλ', ὦ θεομάχε! φαίην ἂν πρὸς αὐτόν. Πῶς ἐπιχειρεῖς ἀνελεῖν τὸν ἀνάλωτον; πῶς οὐ συνήκας, ὅτι ὃν προφῆται πάλαι κατήγγειλαν, καὶ ἀστὴρ ἐμήνυσε, καὶ μάγοι προσκυνεῖν ἐπείγονται, τούτου περιγενέσθαι παντελῶς ἀδύνατον;

9 Οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως, ἐπορεύθησαν καὶ, ἰδοὺ, ὁ ἀστὴρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτούς, ἕως ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον.

Ἐπεὶ τὸ χωρίον ἔμαθον, τίνος ἕνεκεν ὁ ἀστὴρ πάλιν ἐφάνη αὐτοῖς; Ἵνα ὑποδείξῃ τὸ παιδίον. Πῶς γὰρ ἂν ἐπέγνωσαν

αὐτὸ ἐν καλύβῃ γεγεννημένον, καὶ μήτε μητέρα ἔχον λαμπράν· διὰ τοῦτο τοῖνον ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω, οἷον ἦν τὸ παιδίον, δεικνύων, ὅτι θεῖόν ἐστι τὸ γεννηθέν.

10 Ἰδόντες δὲ τὸν ἀστέρα, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα.

Εχάρησαν, ὡς εὐρόντες τὸν ἀψευδέστατον ὁδηγόν. Ἐπληροφόρηθησαν γὰρ λοιπὸν, ὅτι καὶ τὸ ζητούμενον εὐρήσουσιν.

11 Καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν, εὗρον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ.

Οἰκίαν ἐνταῦθα, τὴν καλύβην εἶρηκεν, ἣν ὁ Λουκᾶς (α) κατάλυμα εἶπεν. Οἰκία μὲν γὰρ ἦν, διὰ τὸ ὅπως δὴ ποτε οἰκεῖσθαι· κατάλυμα δὲ, ὡς καταγωγὴ τῶν εἰσερχομένων. Κατάλυμα γὰρ λέγομεν καὶ τὸ καταπηγνύον. Πάντων γὰρ τῶν ἐκ Δαυὶδ καταγομένων συνδεδραμηκότων εἰς τὴν πόλιν αὐτοῦ, τὴν Βηθλεὲμ, διὰ τὴν παρὰ Καίσαρος ἀπογραφὴν, ὡς (β) ὁ Λουκᾶς ἐστόρησεν, οὐχ εὗρον εὐεχέρον (γ) οἶκον ξενίας οἱ περὶ τὴν Παρθένον· διὸ καὶ εἰς καλύβην τινὰ κατέλυσαν, ἐν ᾗ φάτνη ἀλόγων ἦν. Αὐτίκα δὲ γενήσασθαι τὸν Χριστὸν ἡ Παρθένος, ἐπεὶ οὐκ ἦν τόπος ἄλλος ἐν τῇ καταλύματι ἐκεῖνῃ, σπαργανώσασθαι ἀνέκλινα τὸ βρέφος ἐν τῇ φάτνῃ, κατὰ τὸν Λουκᾶν (γ). Εἶτα, καθὼς ρησιν ὁ Χρυσόστομος (2), ἀνείλετο τοῦτο, καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων εἶχεν, ὅτε οἱ μάγοι εἰσέησαν. Οὐδὲ γὰρ ἐν ὀδύναις ἦν, ὡς αἱ ἄλλαι μητέρες· διότι οὐκ ἐξ ἀνδρὸς ἐγέννησεν.

11 Καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ· καὶ ἀνοίξαντες

(α) Λουκ. β', 7.

(β) Λουκ. β', 1.

(γ) Ἐταψεν, ηὐλαΐσεν.

(γ) Λουκ. β', 7.

(2) Τόμ. Ζ'. Σελ. 118. Β.

τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, προσήνεγκαν αὐτῷ θῶρα, χρυσὸν, καὶ λίθον, καὶ σμύρναν.

Καὶ πῶς ἐπέισθησαν, ὅτι οὗτός ἐστιν, οὐδὲν μέγα περὶ αὐτὸν ὁρῶντες, ἀλλὰ καλύβην, καὶ μητέρα πενιχράν, καὶ τὸ παιδίον εὐτελεῶς ἐσπαργανωμένον; Πῶς; Πρῶτα μὲν, ἀπὸ τοῦ ἐφίσταμένου ἀστέρος, ἔπειτα δὲ καὶ θεία τις ἑλλαμψίς ἐπληροφόρησε τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Καὶ τοῦτο δῆλον, ἀπ' ὧν προσήνεγκαν θῶρων. Σύμβολον γὰρ, ὁ μὲν χρυσὸς, βασιλείας· χρυσὸν γὰρ οἱ ὑπῆκοι τοῖς βασιλεῦσι δαπνορροῦσιν· ὁ δὲ λίθος, θεότητος· λίθωνος γὰρ τῷ θεῷ ἐθυμιᾶτο· ἡ δὲ σμύρνα, νεκρώσεως· ταύτη γὰρ οἱ πάλαι τοὺς νεκροὺς ἤλειπον, χάριν τοῦ μὴ σῆπασθαι, μηδὲ ὀρεῖν. Ἐδείξαν οὖν, ἀπ' ὧν προσήνεγκον, ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο παιδίον, καὶ βασιλεὺς ἐστι, καὶ θεός, καὶ νεκρωθήσεται, ὡς ἄνθρωπος, διὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι, ἐπεὶ οἱ βασιλεῖς Βαβυλωνίους τὴν Ἱερουσαλὴμ πάλαι πολιορκήσαντες, τὰ τε θεῖα κειμήλια ἀπεσύλησαν, καὶ τὰς θυσίας ἔπαυσαν, καὶ τὸν λαὸν κατέσφαξαν· ἡ δὲ τῆς Βαβυλωνίους βασιλεία μετὰ καὶ τῶν χρημάτων εἰς τοὺς Πέρσας μετέπεσε· κομίζουσι λοιπὸν οἱ Πέρσαι, διὰδοχοὶ τῶν Βαβυλωνίων γεγονότες, τῷ δεσποτῇ τοῦ ἀτιμασθέντος τότε ναοῦ χρυσὸν μὲν, ἀντὶ τῶν ἀφαιρεθέντων χρυσῶν κειμηλίων· λίθον δὲ, ἀντὶ τῶν θυσιῶν· σμύρναν δὲ, ὑπὲρ τῶν κατασφαγέντων.

Σὺ δὲ γίνωσκε, ὅτι, ὥσπερ οἱ μάγοι, εἰ μὴ πόρρω τῆς ἑαυτῶν ἐγένοντο γῆς, οὐκ ἂν εἶδον τὸν Χριστόν· οὕτως οὐδὲ αὐτός τοῦτον ἴδης, εἰ μὴ πόρρω τῶν γηένων σχέσεων ἀποστής. Ἄφες καὶ σὺ τὸν ἐπίβουλον βασιλέα, καὶ τὴν ταραττομένην πόλιν, λέγω δὴ τὸν ἐνεδρεύοντα κοσμοκράτορα, καὶ τὴν πολιτικὴν τύβην, καὶ σπεῦσον ἐπὶ τὸν Χριστόν. Κἂν μάγος περίεργος εἴης, κἂν παιμὴν ἀπλοῦς, οὐδὲν σε κωλύσει τοῦτο,

μόνον ἂν, ἀξίον σεαυτὸν τοιαύτης θέας ἀπεργασάμενος, ἐπὶ τῷ προσκυῖναι ἡκῆς, καὶ μὴ ἐπὶ τῷ ἀτιμάσαι. Καὶ γὰρ ἀτιμάζει τὸν Χριστὸν ὁ ἀναξίως αὐτοῦ μεταλαμβάνων. Καὶ προσάγαγε αὐτῷ ἀντὶ μὲν χρυσοῦ, λαμπρότητα καθαρῶν πράξεων καὶ τιμίων λόγων· ἀντὶ δὲ λιθάνου, προσευχῆν· Κατευθυνθήτω γάρ, φησιν, ἡ προσευχή μου, ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου (α). ἀντὶ δὲ σμύρνης, νέκρωσιν παθῶν, ἥτις μάλιστα συνέχει τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, καὶ εὐωδίας ἐμπίπλησι.

Σκόπει δὲ, ὅτι τῶν μάγων ἐλθόντων εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ περὶ τοῦ ἀστέρως εἰπόντων, εὐθὺς ἐθορυβήθη πᾶσα ἡ πόλις, καὶ ὁ προφήτης εἰς μέσον ἦγετο, καὶ ὁ τοῦ τόκου τόπος ἐφανεροῦτο, καὶ ἄλλὰ τινα ἐγένετο, τὰ κατὰ τοὺς ἀγραυλοῦντας ποιμένας, τὰ κατὰ τοὺς αἰνοῦντας τὸν θεὸν ἀγγέλους, τὰ κατὰ τὸν Συμεὼν, τὰ κατὰ τὴν Ἄνναν, ἅπερ ὁ Λουκᾶς (6) ἀνέγραψε. Ταῦτα δὲ πάντα ἐτελεῖτο, ἵνα, καθὼς προειρηκάμεν, μὴ δύνωνται λέγειν ἐς ὕστερον Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν, πότε γεγέννηται. Καὶ γὰρ, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος (1), ἄχρι συμπληρώσεως τῶν ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ, τουτέστιν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἐν Βηθλεὲμ ἦν τὸ παιδίον. Καὶ εἰ μὴ ἐκόντες ἐκώφευον καὶ ἔμνον πρὸς τὰ λεγόμενα καὶ ὁρώμενα, πάντως ἀνείστηλθον εἰς Βηθλεὲμ, καὶ εἶδον αὐτό. Νῦν δὲ, Πέρσαι μὲν ἀπὸ περάτων τῆς οἰκουμένης ἦλθον ἕως τῆς Βηθλεὲμ, Ἑβραῖοι δὲ παρακαθήμενοι τῇ Βηθλεὲμ, οὐκ ἠθέλησαν εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν, οὐδὲ ἰδεῖν τὰ παρὰ τῶν ὁρώντων θρυλλούμενα. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ποιμένες πᾶσιν, οἷς ἐνετύγχανον, ἀνήγγελλον, ἃ εἶδον, ὡς εἶπκεν ὁ Λουκᾶς (γ). Οἱ μὲν τοι Πέρσαι,

(α) Ψαλμ. ΡΜ', 2.

(6) Λουκ. Β', 8 καὶ εἰς.

(1) Τημ. Ζ'. Σελ. 103. Β.

(γ) Λουκ. Β', 18.

πρὸ τοῦ δήμου τῶν Ἑβραίων ἰδόντες τὸν Χριστὸν, ἐσήμαναν, ὡς ἐν συμβόλοις, ὅτι τὰ ἔθνη πρὸ τοῦ δήμου τῶν Ἑβραίων ἐπιγνώσκονται αὐτόν. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε πρὸς Ἰουδαίους· ὅτι Ὑμῖν ἀναγκαῖον ἦν πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· ἐπεὶ δὲ ἀναξίως ἑαυτοὺς ἐκρίνατε, ἰδοὺ, στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη (α).

12 Καὶ χρηματισθέντες κατ' ὄναρ, μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρώδην, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.

Πρὸ μὲν τοῦ ἰδεῖν τὸ παιδίον, ἀστὴρ αὐτοὺς ὠδήγει· μετὰ δὲ τὸ ἰδεῖν, ἄγγελος αὐτοῖς λοιπὸν, ὡς ἁγιασθεῖσιν, ὁμιλεῖ. Χρηματισθέντες δὲ, ἀντὶ τοῦ παραγγελθέντες. Ἀνεχώρησαν δὲ εὐπειθῶς, ὡς πιστοί, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἐσόμενοι διδάσκαλοι τῶν γεγεννημένων, καὶ οὐκ ἀνέκαμψαν πρὸς Ἡρώδην, ἵνα συνήσῃ, ὅτι μάτην ἐπιβουλεύει, καὶ παυθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως.

13 Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσήφ, λέγων· Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον.

Πληρωθεῖσιν τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ, ὡς φησιν (6) ὁ Λουκᾶς, ἀνήγαγον τὸν Ἰησοῦν εἰς Ἱεροσόλυμα, παραστήσαι τῷ Κυρίῳ, καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου. Καὶ (γ) ὡς ἐτέλεσαν ἅπαντα τὰ κατὰ τὸν νόμον Κυρίου, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν Ναζαρέτ. Καὶ λοιπὸν εὐθὺς ἄγγελος φαίνεται τῷ Ἰωσήφ κατ'

(α) Πράξ. ΙΓ', 46.

(6) Λουκ. Β', 22.

(γ) Λουκ. Β', 39.

ὄναρ, καλεῶν φυγεῖν αὐτοὺς εἰς Αἴγυπτον. Ἄ τοῖνον, ὡς φιλοσύνητος, παρήκεν ὁ Ματθαῖος, ταῦτα, ὡς ἀκριβής, ὁ Λουκᾶς ἀνέγραψεν.

Καὶ διὰ τί οὐκ ἔμεινεν ὁ Χριστὸς ἀνάλωτος ἐν τῇ Ναζαρέτ; Διότι, εἰ τοῦτο γέγονεν, ἔλεγον ἄν τινες ἰσχυρῶς, ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐνθρόωνται, μὴ ὑποκείμενος ἀνθρώποις πάθεισι. Καὶ μὴν τοὺς ἐν Βηθλεὲμ καὶ τοὺς ὁρίοις αὐτῆς παῖδας ἀνείλεν Ἡρώδης, οὐ μὴν τοὺς ἐν Ναζαρέτ· ἀλλὰ προσεγίνωσκεν ὁ θεός, ὅτι μένων ἐν Ναζαρέτ καταμνησθήσεται τῷ Ἡρώδῃ διὸ καὶ ἀπὸ ταύτης φεύγειν προσέταξεν. Εἰς Αἴγυπτον δὲ πέμπεται, ἅμα μὲν διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι «ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου·» ἅμα δὲ, ἐπειδὴ ἡ Βαβυλὼν καὶ ἡ Αἴγυπτος μάλιστα τῆς οἰκουμένης ἀπάσης τῇ ῥολῇ τῆς ἀσεβείας ἦσαν ἐκκεκαυμέναι, τῇ μὲν τοὺς μάγους ἀπέστειλε, τῆς δὲ αὐτὸς ἐπέβη, βουλόμενος ἀμφοτέρους διορθώσασθαι. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς ἐντεῖθεν, καὶ ὅτι χρὴ τὸν πιστὸν εὐθύς ἐκ προσημίων πειρασμοὺς προσδοκᾶν. Ὅρα οὖν αὐτὸν ἐκ σπαργάνων ἐπιβουλευόμενον καὶ φεύγοντα πρὸς τὴν ὑπερορίαν· φεύγει δὲ καὶ ἡ μήτηρ καὶ ὁ Ἰωσήφ. Καὶ οἱ μάγιοι δὲ ἐν τάξει φυγάντων λεληθότως ἀνεχώρησαν. Καὶ μυρίους ἅπαντες (1) ὑπέστησαν πειρασμοὺς, ἵνα, ὅταν καὶ σὺ διακονῇς πνευματικῶς πράγματα, καὶ περιπίπτῃς πειρασμοῖς, ἔχῃς ὑπόδειγμα, καὶ μὴ δυστορήῃς, ἀλλὰ γινώσκῃς, ὅτι πείρασμοι τοῖς ἀγαθοῖς πράγμασι συγκληθῶνται, τοῦ διαδόλου μὲν εἰς ἐμπόδιον αὐτοὺς ἐπιειρόντος, τοῦ θεοῦ δὲ παραχωροῦντος, εἰς δοκίμιον τῶν ἀγαπώντων αὐτόν.

Καὶ βλέπε παράδοξον! Παλαιστίνη μὲν ἐπιβουλεύει, Αἴγυ-

(1) Ἐλλείπει τι ἐνταῦθα, εἶον, οἱ δίκαιοι, οἱ ἄγιοι, οἱ πιστοὶ, ἡ ταπεινότης.

πτος δὲ σώζει τὸν φεύγοντα· ἵνα μάθῃς, ὅτι ὁ θεὸς τοῖς ἐπιπόνους τὰ ἡδέα συνέζευξε, καὶ ἀμφοτέρωθεν ὑφαίνεται τῶν ἁγίων ὁ βίος· ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα γέγονε. Πρῶτον, ὑποψία περὶ τὴν Παρθένον, εἴτα, μετὰ τὸν τόκον, χαρὰ, πάλιν φυγὴ εἰς Αἴγυπτον, εἴτα ἐκεῖθεν ἀνάκλησις, αὖθις φόβος, διὰ τὸν Ἀρχέλαον, ἔπειτα ἐν τῇ Ναζαρέτ ἀνεςις. Οὕτω γὰρ ἦν τοῦ θαυματουργεῖν καιρός. Εἰ γὰρ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐπεδείξατο θαύματα, οὐκ ἂν ἐπιστεύθη γεγονέναι ἀνθρώπος, ὡς προσέφημεν. Διὰ τοῦτο κήσις ἐννεάμητος, καὶ γέννησις, καὶ γαλακτοτροφία, καὶ τὰ ἑξῆς, ἵνα διὰ πάντων εὐπαράδεκτος ἡ ἐνανθρώπησις αὐτοῦ γένηται. Οὐκ ἔτι δὲ ὁ ἄγγελος ὀνομάζει τὴν Παρθένον γυναῖκα τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ μητέρα τοῦ παιδίου. Ἐλύθη γὰρ ἡδὴ ἡ υποψία, καὶ πεπληροφόρητο λοιπὸν Ἰωσήφ, ὅτι θεός ἐστιν ὁ τέκος. Εἰπὼν δὲ, ὅτι φεύγε εἰς Αἴγυπτον, οὐκ ἐπηγγείλατο συνοδεύσειν αὐτοὺς, αἰνιττόμενος, ὅτι μέγαν ἔχουσι συνοδοιπόρον τὸ παιδίον, ὁ καὶ εἰς Αἴγυπτον ὑπερορίσθην, δέδωκε τοῖς Αἰγυπτίοις ἀφορμὴν οἰκειώσεως. Ὑστερον γὰρ ἅπαντες οὗτοι δεξιόμενοι τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου, μέγα ἐρρῶνουν ἐπὶ τῷ ὑποδείξασθαι φεύγοντα τὸν Κύριον.

13 Καὶ ἴσθι ἐκεῖ ἕως ἂν εἴπω σοι· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὸ παιδίον, τοῦ ἀπολέσαι αὐτό.

Ἰσθι ἐκεῖ, ἀντὶ τοῦ, οἴκει, διάτριβε. Ταῦτα δὲ ἀκούσας Ἰωσήφ, οὐκ ἐσκανδαλίσθη. Συνῆκε γὰρ, ὅτι, ἐπεὶ ἄγγελοι διακονοῦσιν εἰς τὰ κατὰ τὸ παιδίον, οἰκονομικῶς πάντα γίνεται, καὶ οὐ χρὴ περιεργάζεσθαι, οὐδὲ ἀντιλέγειν, ἀλλ' εὐπειθῶς εἴκειν, οἷς ἂν ὁ θεὸς κελεύῃ.

14 Ὁ δὲ ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ νυκτός, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον.

15 Καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τῆς τελευτῆς Ἡρώδου· ἵνα πλη-

ρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου,
λέγοντος· « Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. »

Τὸ δὲ, Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου, περὶ τῆς ἀνα-
κλήσεως ἐκ τῶν Ἰουδαίων ῥηθῆναι λέγουσι. Πρὸς οὓς (1) φημὲν,
ὅτι καὶ τοῦτο προφητείας νόμος ἐστὶ, τὸ πολλὰ πολλάκις ῥη-
θῆναι μὲν ἐπ' ἄλλων, πληρωθῆναι δὲ ἐρ' ἐτέρων· ὡς τὸ ἐπὶ
τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Δαυὶ ῥηθὲν, ὅτι Διαμεριῶ αὐτοὺς ἐν Ἰα-
κώβ, καὶ διασπερῶ αὐτοὺς ἐν Ἰσραὴλ (α)· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν
ἐκγόνων αὐτῶν ἐξέβη. Καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ δὲ εἰρημένον, ὅτι
Γόνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ προσκυνησάτωσάν σε
οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου (β), οὐκ ἐπ' αὐτοῦ τέλος ἔσχε· (πῶς γάρ;
τοῦ δεδουκότος καὶ τρέμοντος καὶ μυριάκις προσκυνούντος τὸν
ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἡσαΐ·) ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἐκγόνων αὐτοῦ. Καὶ
τὸ παρὰ τοῦ Νῶε δὲ λεχθὲν ἐπὶ τοῦ Χαναάν, ἐπὶ τῶν ἐκγό-
νων αὐτοῦ πεπληρώται. Οὕτω δὴ κἀνταῦθα λέγομεν. Τίς γὰρ
ἀληθέστερος υἱὸς Θεοῦ; ὁ τὸν νόμον προσκυνήσας, καὶ τελε-
σθεὶς (2) τῷ Βεελζεβὼρ, καὶ θύσας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὰς
θυγατέρας τοῖς δαιμονίοις, ἢ ὁ φύσει υἱὸς καὶ ὁμότιμος τῷ
γεννηκώτι;

[Τοῦτο (3) τοῦ Ἰωὴλ μὲν ἐστίν, ὡς ὁ Νύσσης λέγει· ἐν πολ-
λοῖς δὲ τῶν ἀντιγράφων οὐχ εὗρηται, παρ' Ἰουδαίων ἐκβληθὲν,
μετὰ τὸ εὐαγγέλιον.]

(1) Ἰδ. Χρυσός. Τομ. Ζ'. Σελ. 124. Β. C.

(α) Γενεσ. 28, 7.

(β) Γενεσ. 22, 29.

(2) Χρυσός. Τομ. Ζ'. Σελ. 125. Α. τῷ Βεελζεβὼρ τελούμενος. Καὶ Σελ.
162 Α. τῷ Βεελζεβὼρ ἐτελέσθησαν.

(3) Τὰ παρενθεμμένα ἀναγνωσκόνται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ τῶν ἀναιρεθέντων παίδων.

16 Τότε Ἡρώδης ἰδὼν, ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μά-
γων, ἐθυμώθη λίαν·

Τότε· τότε; Μεθὲν δηλαδὴ οἱ περὶ τὸν Ἰησοῦν ἔφυγον εἰς Αἴγυ-
πτον. Ἄχρι γὰρ τότε περὶ φροντίδας ἐτέρας ὁ Ἡρώδης ἀσχολού-
μενος, οἷα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῶν παίδων συσκευασαμένων
ἐπιβουλὴν κατ' αὐτοῦ, τῶν μάγων ἐπελάθετο, κατὰ θεῖαν πρόνοι-
αν, ἵνα διασωθῇ εἰς Αἴγυπτον τὸ παιδίον. Οἱ μὲν οὖν μάγοι, τῷ
ἀγγέλῳ πεισθέντες, ἀνεχώρησαν· οὗτος δὲ ὑπέλαβεν, ὅτι ἐνέ-
παιξαν αὐτῷ, μὴ μηνύσαντες, ὡς ὑπέσχοντο. Ἔδει δὲ, μὴ θυ-
μωθῆναι, ἀλλὰ φοβηθῆναι, καὶ συνιδεῖν, ὅτι μάτην σπεύδει.
Καὶ γὰρ καὶ πρότερον ἤκουσε παρὰ μὲν τῶν μάγων, ὅτι ἄστρον
τὸν γεννηθέντα μεμήνυκε· παρὰ δὲ τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμ-
ματέων, ὅτι προφηταὶ περὶ αὐτοῦ προανεφώνησαν· ὁ δὲ μάλιστα
μίνεται, ἵνα δειχθῇ τέλεον ἡ πονηρία καὶ ἄνοια αὐτοῦ.

16 Καὶ ἀποστείλας ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς
ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ
διετούς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἠκρί-
βωσε παρὰ τῶν μάγων.

Ἐντεῦθεν ὁρμώμενοί τινες εἶπον, δύο ἐνιαυτῶν εἶναι τὸν Χρι-
στὸν, ὁπνῆναι ὑπὸ τῶν μάγων προσεκυνήθη. Φανῆναι μὲν γὰρ τὸν
ἄστρον ἅμα τῇ γεννήσει αὐτοῦ, τοὺς δύο δὲ ἐνιαυτοὺς ἀναλωθῆ-
ναι κατὰ τὴν τῶν μάγων ὁδοιπορίαν. Ὁ δὲ Χρυσόστομος (1)
ἐπιστομίζει τοὺς οὕτω λέγοντας. Πῶς γὰρ ἦν εἰκὸς, διετῇ
χρόνον αὐτοὺς ὁδεύειν, εἰ καὶ δι' ἐθνῶν καὶ τόπων ἀσυνήθων

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 108. Α.

ἐβιάζον; Τίνος δὲ καὶ χάριν οἱ περὶ τὸν Χριστὸν δύο ἐνιαυ-
τοὺς ἔμελλον ἐνδοξμεῖν τῇ Βηθλεέμ, μετὰ τὴν ἀπογραφὴν,
ἧς χάριν ἤλθον ἐκεῖ; Ἀλλὰ φανῆναι μὲν τὸν ἀστέρα πρὸ (1)
χρόνου, δι' ὅσου ἔμελλον ὁδεύοντες ρηθῆναι, καὶ ἐπιστῆναι
αὐτίκα γεννηθέντι τῷ Χριστῷ. Διὰ τοῦτο γὰρ προέλαβεν ὁ
ἀστήρ, ἵνα ρηθῶσαντες εὗρωσιν αὐτὸν ἐν σπαργάνοις. Τοῦτο
γὰρ ἦν τὸ παράδοξον. Ὡς ἂν ἔδειξεν, εἴτε οὗτοι πρὸ τῶν ποιμένων,
εἴτε πρὸ τούτων οἱ ποιμένες εἶδον τὸν Χριστόν. Ὁπότερον γὰρ ἂν
εἴποισ, ἀκινδύνως ἐρεῖς.

Εἰ δὲ ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω τοὺς παῖδας ὁ Ἡρώδης
ἀναιρεῖ, μὴ θαυμάσης. Ἰσώπτευσεν γὰρ, μὴ εὐθὺς ὁραθῆναι τὸν
ἀστέρα τοῖς μάγοις, ἀλλ' ἴσως προλαβεῖν, καὶ διὰ τοῦτο,
ἀσφαλείας ἔνεκεν, ἐπλάτυνέ τε τὸν καιρὸν, καὶ μέχρι τῶν ὁρίων
τῆς Βηθλεέμ τὸν ρόνον ἐξέτεινεν, ἵνα συγκλείσῃ πανταχόθεν τὸ
θήραμα, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἀναιρευμένων συνανέλῃ καὶ τὸν
Χριστόν. Καὶ τοὺς μὲν διεταῖς ἀναιρεῖ, ἵνα ἔχῃ πλάτος ὁ
χρόνος, καθὼς εἰρήκαμεν τοὺς κατωτέρω δὲ φρονεῖ, κατὰ τὸν
χρόνον, ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων. Ὡς καὶ τὸν χρόνον, ὃν
ἔμαθε παρὰ τῶν μάγων, ἐτήρησε, καὶ πλάτος ἕτερον αὐτὸς
προσέθηκε. Λοιπὸν οὖν τὸ, *Κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἠκρίβωσε πα-*
ρὰ τῶν μάγων, μὴ πρὸς τὸ, *ἀπὸ διετοῦς*, νοήσης, ἀλλὰ πρὸς
τὸ, *κατωτέρω, σύνταξον*. Χρὴ γὰρ μετὰ τὸ, *ἀπὸ διετοῦς*, σί-
ζειν, εἴτε τὸ ἐξῆς ὅλον ἀντινῶσκειν. Εἰ γὰρ, ὡς φασιν, ἔμαθε
παρὰ τῶν μάγων διετὴ πληρωθῆναι χρόνον, οὐκ ἂν ἀνείλε
τοὺς κατωτέρω.

Ἀποροῦσι δὲ τινες, διὰ τί, τοῦ Χριστοῦ φυγαδευθέντος, πε-
μίσθησαν οἱ παῖδες ἀδίκως ἀντ' αὐτοῦ κατασφαττόμενοι;
Πρὸς οὗς λέγομεν, ὅτι πολλοὶ μὲν οἱ ἀδικούντες, οὐδεὶς δὲ ὁ

(1) Παρὰ τῇ Χριστογένει προστίθεται καὶ τὸ, πολλοῦ. Παρὰ δὲ τῇ Εὐθι-
μίῳ ἴσως, τόσσου.

ἀδικούμενος. Πᾶς γὰρ ἀδικεῖσθαι δοκῶν, ἢ διὰ λύσιν οἰκείων
ἀμαρτημάτων πάσχει κακῶς, καὶ οὐκ ἀδικεῖται, εἰ μὴ καὶ
μᾶλλον εὐεργετεῖται· ἢ δι' ἀφορμὴν στεφάνων, καὶ ὁμοίως
εὐεργετεῖται, προσκαίρου κακοπαθείας αἰωνίαν ἀνάπαυσιν ἀν-
τικομιζόμενος· καὶ ὁ μὲν ἀδικῶν, ἀδικεῖ· ὁ δὲ κακῶς πάσχων,
οὐκ ἀδικεῖται. Ἐπεὶ τοίνυν οἱ παῖδες οὗτοι διὰ λύσιν οἰκείων
ἀμαρτημάτων οὐκ ἀνῆρέθησαν, πρόδηλον, ὅτι δι' ἀφορμὴν στε-
φάνων πεπόνθασιν, καὶ οὐκ ἠδικήθησαν. Ἴσως δὲ καὶ οὐδ' ἔμελ-
λον ἀποθῆναι χρηστοί. Εἰ γὰρ τοὺς ἀμαρτάνοντας οὐκ ἐκκό-
πτει πολλάκις ἀπὸ τῆς ζωῆς ὁ θεός, ἀναμένων τὴν ἐπιστρο-
φὴν αὐτῶν, πολλῶ μᾶλλον οὐκ ἀν' ἐρριζοτόμησε τοὺς μέλλον-
τας ἐσεσθαι μεγάλους εἰς ἀρετὴν. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ ὁ
παιδοκτόνος Ἡρώδης δίκην ἔδωκε τῆς τοιαύτης μαιφονίας,
πικρῷ θανάτῳ καταλύσας τὸν βίον, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ (1).

17 Τότε ἐπληρώθη τὸ ρηθὲν ὑπὸ Ἱερεμίου τοῦ προ-
18 φήτου, λέγοντος· «Φωνὴ ἐν Ῥαμᾷ ἠκούσθη,
θρήνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολὺς· Ῥαχὴλ
κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς· καὶ οὐκ ἤθελε παρακλη-
θῆναι, ὅτι οὐκ εἰσί.»

Εὐθα φησὶν, ὅτι *Τότε ἐπληρώθη τὸ ρηθὲν*, δείκνυσιν, ὅτι
τοῦτο γέγονε, προειδότες τοῦ θεοῦ, καὶ προαναφωνήσαντος
αὐτὸ διὰ τοῦ προφήτου, καὶ συγχωρήσαντος γενέσθαι δι' οἰκο-
νομίαν. Ῥαμὰ μὲν οὖν, ὄνομα ἦν τόπου, ἐν Βηθλεέμ· Ῥα-
χὴλ δὲ, τὴν Βηθλεέμ ὠνόμασεν, ἀπὸ Ῥαχὴλ, τῆς γυναικὸς
Ἰακώβ, ταφείσης ἐν Βηθλεέμ. Εἰπὼν δὲ, ὅτι *φωνὴ ἐν Ῥαμᾷ*
ἠκούσθη, ἐφερμηνεύει, τίς ἦν ἡ φωνή, ὅτι *θρήνος καὶ τὰ*
ἐξῆς, διὰ τὴν ὠμοτάτην ἀναίρεσιν τῶν παιδίων. *Καὶ οὐκ ἤθε-*

(1) Ἰώσηπος ἐν Ἰουδ. πολ. βιβλ. Α'. Κεφ. κα'. Σελ. 772. F.

λεν ἡ Βηθλεὲμ παρηγορηθῆναι· διότι οὐκ εἰσὶ τὰ παιδία αὐ-
τῆς, τουτέστιν οὐ ζῶσιν. Ἐντεῦθεν δὲ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πα-
θους ἐνέσκηεν.

- 19 Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ἡρώδου, ἰδοὺ ἄγγελος
Κυρίου κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ,
20 λέγων· Ἐγερθεὶς παρὰ λαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μη-
τέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραὴλ· τεθνή-
κασι γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.

Ἦν Ἰσραὴλ ἀπλῶς εἶπε τὴν Παλαιστίνην· ζητοῦντας δὲ
τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου, τοῦ ἐξῆλθαι αὐτὴν, καὶ διαζεύξαι τοῦ
σώματος, φησί, τοὺς περὶ τὸν Ἡρώδην.

† Πικρὰν (1) τελευτὴν ἔσχεν ὁ Ἡρώδης, πυρετῷ καὶ δυσεν-
τερῇ, καὶ κνησμῷ καὶ ὀγκῷ ποδῶν, καὶ σήψει τοῦ αἰδοίου
σκόληκος γεννώσῃ, καὶ δυσπνοιᾷ, καὶ τρώμῳ, καὶ σπασμῷ τῶν
μελῶν, ἀπορρήξας τὴν πονηρὰν ψυχὴν.

- 21 Ὁ δὲ ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μη-
22 τέρα αὐτοῦ, καὶ ἦλθεν εἰς γῆν Ἰσραὴλ. Ἀκούσας
δὲ, ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἀντὶ
Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν·

Ἐβούλετο μὲν κατοικῆσαι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἰουδαίας· χώραι
γὰρ ἦσαν τῆς Παλαιστίνης ἥτε Ἰουδαία καὶ ἡ Γαλιλαία· διὰ
δὲ τὸν Ἀρχέλαον ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν, μήποτε καὶ αὐτὸς
μιμησῇται τὸν πατέρα. Οἱ γὰρ εἰδικῶς ἐστήμανεν ὁ ἄγγελος
τὸν τόπον τῆς κατοικίας, ἵνα ἔχοι θαρσύν.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τοῦ παιδοκτόνου Ἡρώδου τελευτή-

σαντος, τοῖς προκριθεῖσι τέσσαρσι τούτου παισὶ τὴν βασιλείαν
αὐτοῦ διείλεν ὁ Καῖσαρ Αὔγουστος. Καὶ τῷ μὲν Ἀρχελάφ,
τὴν Ἰουδαίαν χώραν ἀπένειμε, τοῖς ἄλλοις δὲ τὰς ἄλλας με-
ρίδας, ὡς φησὶν ὁ Λουκᾶς (α). Ἰνόμασε δὲ αὐτοὺς βασιλεῖς
Τετράρχας· διότι ἕκαστος τετάρτης μερίδος ἔρχεν. Εἰ δὲ
ὁ Λουκᾶς τὸν Πόντιον Πιλάτον ἡγεμονεύειν τῆς Ἰουδαίας ἀνέ-
γραψεν, οὐδὲν καινόν. Ὑστερον γὰρ, Ἀρχελάου τῆς βασιλείας
ἐκπεσόντος ἐκ κατηγορίας, οὐκέτι βασιλεὺς, ἀλλ' ἐπίτροπος,
εἶπουν ἡγεμῶν, τῆς Ἰουδαίας ὁ Πιλάτος ὑπὸ Τιβερίου Καίσα-
ρος ἀπὸ Ρώμης ἐξαπεστάλη.

- 22 Χρηματισθεὶς δὲ κατ' ὄναρ, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ
23 μέρη τῆς Γαλιλαίας. Καὶ ἐλθὼν κατώκησεν εἰς
πόλιν λεγομένην Ναζαρέτ·

Καὶ μὲν, εἰ τὴν Ἰουδαίαν ἐφοβήθη δι' Ἀρχέλαον, ἔδει φοβη-
θῆναι καὶ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἡρώδην,
τετραρχοῦντα αὐτῆς, ὡς φησὶ Λουκᾶς. Ἀλλ' ἡ Βηθλεὲμ ἦν ὑπο-
πτος, ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ κειμένη.

- 23 Ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὅτι
Ναζωραῖος κληθήσεται·

Καὶ ποιοὶ προφῆται τοῦτο εἶπον, μὴ ζητήσης· οὐχ εὐρήσεις
γὰρ· διότι πολλὰ τῶν προφητικῶν βιβλίων ἀπώλοντο, τὰ
μὲν, ἐν ταῖς αἰχμαλωσίαις, τὰ δὲ, καὶ ἐξ ἀμελείας τῶν
Ἑβραίων, τινὰ δὲ, καὶ ἐκ κακουργίας.

(α) Λουκ. Γ', 1.

(1) Ταῦτα εἶρηκεν ὁ Ἐντίνιος ἐν τῷ περιελιδίῳ τοῦ ἑαυτοῦ χειρογράφου·
ἀλλ' οὔτε παρὰ τῷ Α οὔτε παρὰ τῷ Β εὑρίσκονται, καὶ μετηνέχθησαν ἐνταῦθα
ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. Ἰδ. Θεοφυλ. Σελ. 16. Β. Ξκδ. Παρις. τοῦ 1631.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Πρῶτος Ἰωάννης ἐκήρυξε βασιλείαν
οὐρανῶν.

Κεφ. ΙΙΙ, 1. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγί-
νεται Ἰωάννης ὁ βαπτιστής, κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ
τῆς Ἰουδαίας·

Ἐν ποίαις ἡμέραις; Οὐ γάρ, ὅποτε παῖς ὢν ὁ Ἰησοῦς, εἰς
Ναζαρέτ ἦλθεν ἐξ Αἰγύπτου, ἀλλ' ἐν τῷ τριακοστῷ αὐτοῦ
πάντως ἔται, καθὼς ἱστορεῖ Λουκᾶς (α). Ἀλλ' ἔθος ἐστὶ τῇ
Γραφῇ τὸ, Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἀκωλύτως (1) λέγειν,
ἐφ' οὗ ἂν ἐτελέσθῃ χρόνου, δηλοῦσθαι μόνον τὸν καιρὸν ἐκεῖνον,
ἐν ᾧ γέγονεν, ἃ διηγήσασθαι βούλεται, καθάπερ καὶ νῦν ὁ εὐαγ-
γελιστὴς ἐποίησε, τὰ ἐν μέσῳ παραδραμών.

Καὶ διὰ τί μετὰ τριακοστὸν ἔτος ὁ Χριστὸς ἦλθεν ἐπὶ τὸ
βάπτισμα; Διότι ἡ ἡλικία αὐτοῦ στερεοῦ καὶ καθεστηκότος
ἐστὶ φρονήματος. Ἐπεὶ γὰρ ἔμελλε μεταποιεῖν μὲν τὸν πα-
λαιὸν νόμον, νομοθετεῖν δὲ τὸν νέον, τὸ δὲ μεταποιεῖν καὶ νο-
μοθετεῖν τοιούτου δεῖται φρονήματος, ἀνέμεινε ταύτην τὴν ἡλι-
κίαν. Διεληθὼν γὰρ πρότερον τὰς ἐπισφαλεῖς ἡλικίας, λέγω δὴ
τὴν παιδικήν, ἐν ᾗ πολὺ τὸ ἀνόητον, καὶ τὴν μερικαιώδη,
ἐν ᾗ σφοδρὸν τὸ φιλήδονον, καὶ τὴν νεανικὴν, ἐν ᾗ λίαν τὸ
φιλογεήματον, ἐν τῇ ἀνδρικῇ, κατὰ τε σῶμα καὶ φρόνημα,
λοιπὸν ἦλθεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα, ἵνα, ἀπὸ τούτου ἀναδειχθεῖς,
ἐντεῦθεν ἄρχηται τοῦ διδάσκειν καὶ σημεῖα ποιεῖν. Διὰ τοῦτο
γὰρ τότε καὶ ὁ Ἰωάννης ὑπὸ θεοῦ πέμπεται πρὸς τὸν Ἰορδᾶ-

(α) Λουκ. Γ', 23.

(1) Οὕτω καὶ ἐν ταῖς ὁμοίαις χειρογράφοις· ἀλλ' ἔως, ἀπολύτως.

νὴν κηρύσσων βάπτισμα, ἵνα διὰ τὸ βάπτισμα συνδράμωσι
πολλοί, καὶ ἐπιστὰς ὁ Χριστὸς μέσον πολλῶν μαρτυρηθῇ,
κάτωθεν μὲν παρὰ Ἰωάννου, ἀνωθεν δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ
ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐντεῦθεν ἐπισπασάμενος αὐτοὺς ἄρχηται
μυσταγωγεῖν καὶ θυματουργεῖν.

Καὶ πόθεν ὁ Ἰωάννης παραγέγονεν; Ἀπὸ τῆς ἐνδοτέρας ἐρή-
μου. Φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς, ὅτι Ἐγένετο ῥῆμα θεοῦ ἐπὶ Ἰωάν-
νην τὸν τοῦ Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ ἦλθεν εἰς τὴν
περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου (α). Ταύτην τοίνυν τὴν περίχωρον
ὁ Ματθαῖος ἔρημον τῆς Ἰουδαίας ὠνόμασε. Δύο γὰρ νοοῦμεν
ἐρήμους· μίαν μὲν τὴν ἐνδοτέραν, ἀφ' ἧς ἦλθε· δευτέραν δὲ,
τὴν παρὰ (1) τὸν Ἰορδάνην, ἐφ' ἣν ἐξῆλθεν.

2. Καὶ λέγων· Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Μετανοεῖτε, φησιν, ἐφ' οἷς ἡμαρτήκατε. ἤγγικε γὰρ ὁ Χριστός,
ὅπισω μου ἐρχόμενος· τοῦτον γὰρ νῦν ὀνομάζει βασιλείαν οὐ-
ρανῶν, ὡς βασιλεία οὐράνιον, κατὰ τὴν θεότητα, δὲ εὐρίσκων
ἡμᾶς μετανοοῦντας, δωρήσεται ἅφεςιν τῶν ἡμαρτημένων (2).

Ἡ βασιλείαν οὐρανῶν λέγει τὴν πολιτείαν τῶν ἀγγέλων,
ἣν ὁ Χριστὸς ὅσον οὕτω νομοθετεῖν ἔμελλε διὰ τῶν εὐαγγε-
λικῶν ἐντολῶν. Λέγεται δὲ βασιλεία οὐρανῶν καὶ ἡ ἀπό-
λαυσις τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγαθῶν. Δηλοῖ δὲ καὶ ἄλλα πλείονα
τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, πολυσήμαντον ὂν, ὡς
προϊόντες εὐρήσομεν.

3. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ῥηθεὶς ὑπὸ Ἡσαίου τοῦ προ- φήτου, λέγοντος· «Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ·

(α) Λουκ. Γ', 2. 3.

(1) Περὶ τὸν, παρὰ τῷ Α.

(2) Τῶν ἡμαρτημάτων, παρὰ τῷ Α.

Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου· εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. »

Τὸ, *φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ*, ἑλλειπτικὸν ἐστὶ. Νοεῖται γὰρ, ὅτι *Φωνὴ* ἐξακούεταί μοι ἀνδρὸς βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, δηλαδή τῃ παρὰ τὸν Ἰορδάνην· βοῶντος δὲ ταῦτα· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁδὸν δὲ Κυρίου καὶ τρίβους αὐτοῦ καλεῖ τὰς ψυχὰς, ὧν ἐπιβαίνειν ἔμελλεν ὁ λόγος τοῦ εὐαγγελίου, ὃς καὶ προτρέπεται ἐτοιμάζειν, ἤγουν καθαίρειν, τῷ ἐργαλείῳ τῆς μετανοίας ἀνασπῶντας μὲν τὰς ἀκάνθας τῶν παθῶν, ἐκρίπτοντας δὲ τοὺς λίθους τῆς ἀμαρτίας, καὶ οὕτως εὐθείας καὶ ὁμαλὰς αὐτὰς ἀπεργάζεσθαι πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ.

4 Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ· ἡ δὲ τροφή αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον.

Εὐμνημόνευσέ καὶ τῆς στολῆς, καὶ τῆς τροφῆς αὐτοῦ, δεικνύων τὸ λιτὸν καὶ σκέδιον αὐτῶν, καὶ διδάσκων, μικρὰ μὲν φροντίζειν τοῦ σώματος, καταφρονεῖν δὲ τῆς πολυτελείας. Μὴ ζητήσης δὲ, τίς ὕφηγεν αὐτῷ τὸ ἔνδυμα, ἢ πόθεν ἔσχε τὴν ζώνην· ἐπεὶ θαυμασιώτερον μᾶλλον, πῶς ἐν ἐρήμῳ νηπιόθεν ἀέρος ἀνωμαλίαις μετὰ τοιαύτης ἡλικίας ἐπάλαιε· γίνωσκε δὲ μόνον, ὅτι κατὰ θεῖαν πρόνοιαν ἐκεῖνὰ τε ἐκτῆσατο, καὶ διήρκει ταλαιπωρούμενος (1).

Ἀκρίδας δὲ, τινὲς μὲν ἀκρέμονας βοτανῶν εἶναι εἶπον, τινὲς δὲ, βοτάνην ἀκρίδα καλουμένην· ἄλλοι δὲ τὸ ζῶον αὐτό. Φασὶ γὰρ, μέχρι καὶ σήμερον ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκεῖνοις πολλοὺς ἐσθίειν αὐτὸ τεταριχευμένον· καὶ γὰρ μετὰ τῶν καθαρῶν ζῶων

(1) Τ. ε. διαρκῶς ἐνεκατέρει τῇ ταλαιπωρίᾳ καὶ σκληραγωγίᾳ.

καὶ τοῦτο τάξει τὸν νομοθέτην· ἔχειν δὲ δυσώδη καὶ πονηρὰν γέυσιν. Κρεῖττον δὲ τὸ πρῶτον. *Μέλι* δὲ ἄγριον, τὸ ἐν ταῖς τῶν πετρῶν σχισμαῖς ὑπὸ τῶν ἀγρίων μελισσῶν γεωργούμενον, πικρὸν καὶ ἀηδὲς ὄν.

†† Εἰς (1) μετάνοιαν παρεκάλει καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος· πενθικὴν γὰρ εἶχε τὴν στολὴν. Λέγουσι δὲ, τὴν καμήλον μεταξὺ εἶναι καθαροῦ καὶ μὴ καθὼ μὲν γὰρ μυρμιρίζει, καθαρὸν ἐστὶ· καθὼ δὲ οὐκ ἔστι διγχιλον κατὰ τοὺς ὄνυχας, οὐκ ἔστι καθαρὸν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ Ἰωάννης, τόν τε καθαρὸν δοκοῦντα λαὸν, τὸν ἰουδαϊκόν, καὶ τὸν ἀκάθαρτον, τὸν ἐθνικόν, προσήγε τῷ θεῷ, διὰ τοῦτο ἐφόρει τὰς τρίχας τῆς καμήλου.

†† Πάντες οἱ ἄγιοι ἐζωσμένοι εἰσάγονται παρὰ τῇ Γραφῇ, ὡς αἰεὶ ἐν ἔργῳ ὄντες· οἱ γὰρ ἀμελεῖς καὶ τρυφηλοὶ οὐ ζώννυνται· ἢ ὅτι ἐνέκρωσαν τὰ πάθη τῆς ἐπιθυμίας. Τὸ γὰρ δέρμα νεκροῦ ζῶου ἐστὶ μέρος.

5 Τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα, καὶ πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου. Καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν.

Ἀνεπτέρωσε γὰρ ἅπαντας, πρῶτον μὲν, ἡ τοῦ βαπτίζοντος ὑπόληψις· ἀρχιερέως γὰρ ἦν υἱός, καὶ ἄρτι πρῶτον ἐκ τῆς ἐρήμου κατέβη, πολλὰς ἀρετὰς ἐπικομιζόμενος, καὶ ἀπὸ μόνης ὀψευος πολλὴν ἀπῆστραπτεν εὐλάβειαν· δεύτερον δὲ, ἡ τοῦ κηρύγματος καινοφάνεια· βασιλείαν γὰρ οὐρανῶν κατήγγειλε, περὶ ἧς τότε πρῶτον ἤκουον· τρίτον δὲ καὶ πλεῖον, ὁ προφήτης Ἡσαΐας τὸ, *Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ*, περὶ αὐτοῦ προαναφωνήσας.

(1) Ταῦτα εὗρηκεν ὁ Ἐντένιος ἐν τῷ περιελιδίῳ τοῦ ἑαυτοῦ χειρογράφου· δὲν εὐρίσκονται δὲ οὔτε παρὰ τῷ Α οὔτε παρὰ τῷ Β. Μετηνέχθησαν δ' ἐν ταῦτα ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. Σελ. 17. 18.

Καὶ πῶς οὐδεὶς τῶν εὐαγγελιστῶν ἀνέγραψεν, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἐδύσθη πρὸς τοὺς ὄχλους, *Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου*, ὡς ὁ προφήτης περὶ αὐτοῦ ᾄδει; Ῥητῶς μὲν οὐδεὶς ἀνέγραψε τοῦτο· εἰκὸς δὲ βοῆσαι μὲν αὐτὸν καὶ τοῦτο, μὴ ἀναγραφῆναι δέ, ὡς ἐξῴθεν νοούμενον. Ἄλλως τε δὲ τὸ, *μετανοεῖτε, καὶ τὸ, ποιήσατε καρποὺς ἁγίους τῆς μετανοίας*, ἴσα εἰς τῷ, *ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου*. Ἐτοιμασία γὰρ καὶ ἀνακάθαρσις τῆς δηλωθείσης ὁδοῦ ἢ μετάνοια, καὶ ἡ καρποφορία τῶν ἀρετῶν.

Ἐξεπορεύετο δὲ πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα ἡ πόλις, εἶπουν οἱ Ἱεροσολυμίται· οὕτω γὰρ εἶπεν ὁ Μάρκος (α). Ὅποιαν δὲ δύναμιν εἶχε τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου, καὶ τίνα διαφορὰν πρὸς τὸ βάπτισμα τὸ νομοθετηθὲν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀκριβῶς εὐρήσεις ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου. Ἐπιτηδειώτερον γὰρ ἦν, ἐν ἐκείνῃ ταύτῃ ἐρμηνευθῆναι, ἔνθα καίτοι τό· *Καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἅφρασις ἁμαρτιῶν* (β).

7 Ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· *Γεννήματα ἐχιδνῶν! Τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;*

Τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων καλεῖται διαφόροις ὀνόμασι. Λέγονται γὰρ Ἑβραῖοι μὲν, ἀπὸ τοῦ Ἑβρ, ὡς κεχρημένοι τῇ διαλέκτῳ αὐτοῦ· μόνου γὰρ ἐκείνου τὴν γλῶσσαν ἀσύγχυτον διετήρησαν ὁ θεὸς, μὴ θελήσαντος κοινωνῆσαι τοῖς τὸν πύργον τῆς Χαλάνης οἰκοδομοῦσι (1). πρόγονος δὲ ἦν οὗτος τοῦ Ἀβραάμ· Ἰσραηλῖται δὲ, ἀπὸ τοῦ Ἰακώβ, ὅς, ἰδὼν ἐν τῇ κλίμακί τὸν θεόν, ἐπωνομάσθη καὶ Ἰσραήλ· τὸ γὰρ Ἰσραήλ, Ὁρῶν θεὸν,

(α) Μάρκ. Α', 5.

(β) Μάρκ. Α', 4.

(1) Ἀναφέρεται εἰς Γενέσ. ΙΔ.

ἐρμηνεύεται· Ἰουδαῖοι δὲ, ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ· ὃν ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐπιλεξάμενος ὁ θεὸς εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ καταγομένοις τὸ βασιλεύειν ἀποκληρώσας, ὀνομαστὴν ἄγαν τὴν φυλὴν ταύτην, ὡς τοῦ λοιποῦ βασιλικὴν, ἐποίησεν, ὥστε καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἄλλων φυλῶν χρόνῳ ὕστερον Ἰουδαίους κοινῶς ἀπὸ ταύτης λέγεσθαι.

Τούτων οὕτως εὐκρινηθέντων, εἰπεῖν χρὴ καὶ περὶ τῶν προκειμένων δύο Ἰουδαϊκῶν αἰρέσεων. Οἱ Σαδδουκαῖοι, τᾶλλα μὲν Ἰουδαῖοι ἦσαν, Πνεῦμα δὲ ἅγιον καὶ ἀγγέλους καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀνέπιστοι, καὶ οὐδ' ὅλως εἰναι ᾔσασιν. Οἱ Φαρισαῖοι δὲ, καὶ αὐτοὶ τᾶλλα μὲν Ἰουδαῖοι, εἶχον δὲ περιττάς τινας παρατηρήσεις, οἷον νηστειὰν δις τῆς ἐβδομάδος, ἀποδεκατώσεις τῆς οὐσίας εἰς τοὺς πένητας, βαπτισμοὺς καὶ καθαρισμοὺς ξεστῶν καὶ πινάκων καὶ ποτηρίων, καὶ τοιαῦτα ἔτερα ἔθη. Ὡς περὶ δὲ οἱ γραμματεῖς, εἶπουν οἱ νομικοὶ καὶ διδασκαλοὶ, διαφορώτεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, οὕτω δὲ καὶ οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι μέγα ἐφρόνον, ὡς περιττότεροι τῶν ἄλλων.

Τούτους προσιώντας ἰδὼν ὁ Ἰωάννης, καὶ ἐπιγινούς αὐτούς, τοῦτο μὲν, ἐκ τῆς ἐνοικίωσης αὐτῷ θείας χάριτος, τοῦτο δὲ, καὶ ἐκ τῶν παρασῆμων τῆς στολῆς καὶ τοῦ σχήματος, παρρησιαστικώτερον αὐτοῖς διαλέγεται. Καὶ γὰρ ἐθάρρει τῷ ἀποστείλαντι αὐτόν. Μίγνυσι δὲ τῇ αὐστηρίᾳ τῶν ἐλέγχων καὶ ἔπαινον, ἵνα τῇ μὲν ταπεινωθῶσι, τῷ δὲ παρηγορηθῶσιν. Ἐλεγγε μὲν γὰρ αὐτούς, *γεννήματα ἐχιδνῶν*, τούτους προσαγορεύσας. Ὡς περὶ γὰρ τὰ γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν ἀποκτείνουσι τὰς ἐκυτῶν μητέρας, διαβιβρώσκοντα τὰς τούτων γαστέρας ἐν τῷ κυύεσθαι· οὕτω δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς πνευματικοὺς αὐτῶν πατέρας, τοὺς προφήτας, ἀπέκτεινον. Ἐπήνεσε δὲ αὐτούς, εἰπὼν, *τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;* Ἐνέφηνε γὰρ, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος (1), εἰ μὴ ἡ σύνεσις αὐτῶν.

(1) Ἰπέδειξε δαυιδά.

Μέλλουσιν δὲ ὀργὴν λέγει, ἣ τὴν ἀπὸ ῥωμαίων ἐν τῇ πολιουσίᾳ, ἣ τὴν ἀπὸ θεοῦ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἣν ἔφρουγον ἐρχόμενοι εἰς μετάνοιαν. Προφητομένως μὲν οὖν πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους ἀπέτεινε τὸν λόγον, ὡς δοκοῦντας φρονηματέρους· διὰ μέσου δὲ αὐτῶν ἔλεγε ταῦτα πρὸς τοὺς μέλλοντας εἰς Χριστὸν πιστεύειν, οἳ πάντως καὶ τὴν δηλωθεῖσαν ὀργὴν ἔμελλον ἐκφυγεῖν. Εἰ δὲ ὁ Λουκᾶς φησὶν, ὅτι ἔλεγε ταῦτα (α) τοῖς ἐκπορευομένοις ὄχλοις βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, μὴ ταραχθῆς. Εἰκὸς γάρ, δις ταῦτα τὸν Ἰωάννην εἰπεῖν, νῦν μὲν τούτοις, νῦν δὲ ἐκείνοις. Ἐκπληττεται δὲ ὁ Ἰωάννης τὴν ἀθρόαν αὐτῶν μεταβολὴν, πῶς, προφητοκτόνοι ὄντες, οὐκ ἀναιροῦσι καὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἐρχονται εἰς μετάνοιαν.

8. Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας.

Ἐπεὶ τοίνυν μετανοεῖτε, γινώσκετε, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ μόνον τὸ φυγεῖν τὴν κακίαν, ἀλλὰ χρὴ καὶ ἀρετὴν ἐπιδείξασθαι. Ἐκκλινον γὰρ, φησὶν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν (β).

9. Καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ.

Μὴ δόξητε, ἀντὶ τοῦ, μὴ θελήσητε. Παραινεῖ δὲ, μὴ λέγειν ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν εἰς ἀρετὴν τὸ ἀπ' ἐκείνου κατὰγεσθαι. Οὐ χρὴ γὰρ, μέγα φρονοῦντας ἐπὶ ταῖς τῶν προγόνων ἀρεταῖς, αὐτοὺς ἀμελεῖν οἰκείων κατορθωμάτων.

9. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ.

Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι, ἐὰν ὑμεῖς ἀπόλησθε, ὡς ἄκαρποι

(α) Λουκ. Γ', 7.

(β) Ψαλμ. ΛΓ', 15.

ἀρετῆς, οὐκέτι ἐξεῖ τέκνα ὁ Ἀβραάμ. Δύναται γὰρ ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀψύχων τούτων λίθων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἰσαάκ ἐκ τῆς ἀψύχου καὶ λιθώδους μήτρας τῆς Σάρρας ἤγειρεν αὐτῷ. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν· Μὴ κομπάζετε ἐπὶ τῷ ἔχειν ρίζαν γένους τὸν Ἀβραάμ. Τοῦτο γὰρ οὐχ ὑμῆτερόν ἐστι κατόρθωμα, ἀλλὰ θεοῦ δῶρον, ὃς δύναται μὴ μόνον ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν φαινομένων τούτων λίθων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ, οἷα παντοδύναμος.

Τινὲς δὲ φασί, τοὺς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότας αἰνίττεσθαι τὸν λόγον, οἱ πεπωρωμένοι, καὶ ἀναίσθητοι ὄντες τῆς ἀληθείας πρότερον, διὰ τῆς πίστεως υἱοθετήθησαν ὕστερον. Ἄλλοι δὲ λέγουσι, παραδηλοῦσθαι τοὺς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος, ἀπὸ τοῦ σχίζεσθαι τὰς πέτρας, διὰ πίστεως υἱοθετηθέντας. Καὶ οὗτοι δὲ, κἀκεῖνοι τῷ Ἀβραάμ υἱοθετήθησαν, ὡς τοῦ κατ' αὐτὸν αἰωνίου κλήρου μεταλαχόντες. Κυρίως γὰρ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ εἰσιν, οἱ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ μιμούμενοι, καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ καταξιούμενοι μερίδος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐξ Ἰουδαίων εἶεν, καὶ ἐξ ἐθνῶν. Μείζων γὰρ ἡ ἐξ ἀρετῆς συγγένεια τῆς ἐξ αἱματος οἰκειώσεως, ὅσον καὶ ἡ ψυχὴ τιμιωτέρα τοῦ σώματος.

10. Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

Φοβήσας δὲ αὐτοὺς, ὡς ἀποπεσυσμένους τοῦ γένους τοῦ Ἀβραάμ, εἰ μὴ προσέχοιεν, ἐπιτείνει τὸν φόβον ἔτι. Οὐ μόνον γὰρ, φησὶν, ἀποπείσειθε τοῦ τοιαύτου γένους, ἀλλ', ὡς ἀνίατοι λοιπὸν, ταχέως ἀποκοπέντες τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καὶ ἐκεῖ τιμωρηθήσεσθε. Ἀξίνην μὲν γὰρ τροπικῶς ὠνόμασε τὸν θάνατον· δένδρα δὲ, τοὺς ἀνθρώπους· ρίζαν δὲ αὐτῶν, τὴν ζωὴν· πῦρ δὲ εἶπε, τὸ τῆς γένενης.

Τινες δὲ *ρίζαν* μὲν ἡρμήνευσαν, τὸν Ἀβραάμ, *δένδρα* δὲ, τούτους τοὺς ἀναβλαστήσαντας ἐξ αὐτοῦ Ἰουδαίους, *ἀξίνην* δὲ, τὸν Χριστὸν, ὃς ἔμελλεν ἀποτεμεῖν μὲν αὐτούς, μένοντας ἀκά-
ρους εἰς τὴν πίστιν τοῦ εὐαγγελίου, ἐγκεντρίσαι δὲ τοὺς ἐξ
ἐθνῶν. Οὕτως οὖν κατασεύσας αὐτῶν τὸ φρόνημα, καὶ μαλάξας
τῆς τούτων καρδίας τὸ σκληρόν, τῷ φόβῳ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ
γίνους Ἀβραάμ, καὶ τῇ ἐκτομῇ, καὶ τῷ πυρὶ, λοιπὸν εἰσάγει
τὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ λόγον, μετὰ πολλῆς τῆς ὑπεροχῆς, ἵνα
φανέντι προσδράμωσιν αὐτῷ.

[*Ἀξίνη* μὲν (Ι), ἡ εὐαγγελικὴ τομὴ, ἐκτέμνουσα τοὺς ἀκά-
ρους εἰς ἀρετάς καὶ πίστιν Ἰουδαίους ἀπὸ τοῦ νόμου, οὐ μὴν
ἐκριζοῦσα· *ρίζα* γὰρ αὐτῶν ὁ νόμος, ὃ ἀντ' ἐκείνων οἱ πιστεύ-
σαντες ἐγκεντρίζονται· *δένδρα* δὲ οἱ Ἰσραηλιῖται.]

11 Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι, εἰς μετάνοιαν·
ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστίν,
οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς
ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.

Εἰς μετάνοιαν, ἀντὶ τοῦ, διὰ τὴν μετάνοιαν. Ἐξομολογου-
μένους γὰρ αὐτοὺς, εἴπουν μετανοοῦντας, ἐβάπτίζε, διότι με-
τενόησαν. Καὶ ἦν τὸ τοιοῦτον βάπτισμα, ἀποδειξίς μετανοίας.
Ὅπισω δὲ αὐτοῦ ἐρχόμενον λέγει τὸν Ἰησοῦν, οὗ ἔμπροσθεν
αὐτὸς κατεσκευάσθη τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, βοῶν, Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν
Κυρίου, ὡς ἀνωτέρω ἐξηγησάμεθα. Ἰσχυρότερον δὲ αὐτὸν
εἶπκεν, ὡς ἡνωμένον θεότητι. Τὸ δὲ, Οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς
τὰ ὑποδήματα βαστάσαι, τὴν ὑπερβάλλουσαν ὑπεροχὴν (2)
τοῦ κηρυττομένου παρίστησι. Λέγει γὰρ, ὅτι οὐδὲ εἰς τοὺς
ἐσχάτους αὐτοῦ δούλους ταγῆναι δύνάμει, διὰ τὸ μέγεθος τῆς

(1) Ταῦτα ἐν τῷ περιελίξῳ παρὰ τῷ Α.

(2) Ἀρχὴν, ἀντὶ τοῦ, ὑπεροχῆν, παρὰ τῷ Α.

ἡνωμένης αὐτῷ θεότητος. Τοῖς γὰρ ἐσχάτοις οἰκέταις ἐπιτέ-
τραπται ἡ τοιαύτη ὑπηρεσία.

Οἱ δὲ λοιποὶ εὐαγγελισταὶ (α), *λύσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑπο-
δημάτων* αὐτοῦ, εἶπον, ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι καὶ ἀμφοτέρω ὁ
Ἰωάννης εἶπε, νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο. Εἰπὼν δὲ, ὅτι
αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἐδήλωσε καὶ τὴν τοῦ
δεσποτικοῦ βαπτίσματος ὑπεροχὴν. Τὸ μὲν ἐμὸν, φησι, βάπτι-
σμα ἀποχὴν ἀμαρτιῶν ἐνεργεῖ, τὸ δὲ τούτου, μετοχὴν Πνεύ-
ματος ἁγίου παρέχει. Ματθαῖος μὲν οὖν καὶ (β) Μάρκος καὶ
(γ) Ἰωάννης εἶπον, ὅτι ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· Λουκᾶς δὲ, ὅτι
ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί (δ). Καὶ δῆλον πάλιν, ὅτι καὶ
τοῦτο, κακῶς ἐρκεν ὁ βαπτιστής, ἐν διαφόροις καιροῖς. Ἐμ-
φαίνει δὲ ὁ λόγος προηγουμένως μὲν τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν, ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους καθόδον·
τινικαῦτα γὰρ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ ἐβάπτισθησαν·
ἔπειτα δὲ καὶ τὸ νομοθετηθὲν ὑπὸ Χριστοῦ βάπτισμα. Καὶ
γὰρ ἐφίπταται παντὶ βαπτιζομένῳ Πνεῦμα ἅγιον, οὐ μόνον
ἁγιάζον, ἀλλὰ καὶ ὡς πῦρ ἀοράτως ἀναλίσκον τὸν ῥύπον τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ. Οὐκ εἰμὶ δὲ ἱκανὸς, ἀντὶ τοῦ, οὐκ εἰμὶ ἄξιος.
Οὕτω γὰρ ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης (ε).

[Αὐτὸς (Ι) ὑμᾶς βαπτίσει. Τῇ μεταφορᾷ τῆς λέξεως τὸ
δαψιλὲς τῆς χάριτος ἐμφαίνει ὁ βαπτιστής, καὶ τῇ ἐπεξηγήσει
τοῦ πυρὸς πάλιν, τὸ σφοδρὸν καὶ ἀκάθεκτον τῆς χάριτος ἐν-
δείκνυται.]

(α) Μαρκ. Α', 7. Λουκ. Γ', 16. Ἰωάν. Α', 27.

(β) Μαρκ. Α', 8,

(γ) Ἰωάν. Α', 33.

(δ) Λουκ. Γ', 16.

(ε) Ἰωάν. Α', 27.

(1) Τὰ παρενθεταμένα εὐρίσκονται παρὰ τῷ Α, ἐν τῷ περιελίξῳ· παραλεί-
πονται δὲ παρὰ τῷ Β.

12 Οὕτως τὸ πύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστω.

Ἐκ τούτων παριστᾷ, ὅτι καὶ κριτής ἐστιν οὗτος τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Καὶ ἄλωνα μὲν ὀνομάζει, τὴν πάνδημον ἐκκλησίαν τῆς οἰκουμένης, εἰς ἣν πάντες οἱ γεωργηθέντες ὑπὸ τῆς δεσποτικῆς ἐπιμελείας συνάγονται· πύον δέ, τὴν δικαίαν αὐτοῦ κρίσιν, ἥτις τοὺς μὲν παντὶ ἀνέμῳ τῆς ἁμαρτίας ῥιπτιζομένους, ὡς ἄχυρώδεις, ἐκδίδωσι πυρὶ ἀσβέστω τῆς γενένης, τοὺς δὲ βάρους ἔχοντας ἀρετῆς, συλλέγει εἰς τὴν ἀποθήκην τῶν οὐρανίων σκηνῶν.

Νῦν μὲν γάρ, ὡς ἐν ἄλωνι, ἀναμῖξ ὁ σῖτος καὶ τὸ ἄχυρον· τότε δέ, πολλὴ ἔσται ἡ διάκρισις, ὅτε μέλλει ὁ σῖτος εἰς τὴν ἀποθήκην συγκομισθῆναι. Ἐν τῇ χειρὶ δὲ αὐτοῦ εἶπε, διὰ τὸ εἶναι πρόχειρον καὶ ἔτοιμον εἰς τὸ διακρίναι. Ὅρα δέ, ὅτι μετὰ τὸ βαπτίζειν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, διακαθαίρει τὴν ἄλωνα, ἵνα μὴ μετὰ τὸ βάπτισμα ραθυμῆσῃς.

13 Τότε παραγίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ.

Μετὰ τῶν δούλων ὁ δεσπότης· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, ἵνα μετανοήσωσι, παρεγίνοντο· οὗτος δέ, ἵνα ἀναδειχθῇ τῷ λαῷ. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης εἶπεν, ὅτι Ἰνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ (α).

14 Ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτόν, λέγων· Ἐγὼ χρεῖαν

ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με;

Ἐγὼ, τίς ἦν, ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ θεοῦ Πνεύματος. Φησὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὅτι Βλέπει ὁ Ἰωάννης τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐξῆς (α). Νῦν δὲ διεκώλυεν αὐτόν, λέγων· Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι· ἐγὼ δὲ ὑπεύθυνος ἁμαρτίαις, ὑπὸ τοῦ ἀναμαρτήτου, ὁ βαπτίζων ἐν ψιλῷ ὕδατι, ὑπὸ τοῦ βαπτίζοντος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, ὁ δούλος, ὑπὸ τοῦ δεσπότη, ὁ ἀνθρώπος, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· καὶ σὺ λοιπὸν ἀνάπαλιν ἔρχῃ πρὸς με; Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι κατ' ἐρώτησιν ἀναγινώσκουσι τὸ, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με; Ὁ θεολόγος δὲ Γρηγόριος κατὰ ἀπόφασιν, ὡς προφητεύσαντος, ὅτι ἀκολουθήσεις μοι ἀναιρουμένῳ, τουτέστιν ἀναιρεθήσῃ καὶ σύ.

15 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἄφες ἄρτι.

Παραχώρησον τόγε νῦν ἔχον, μὴ (1) προβαλλόμενος εἰς παρὰίτησιν τὰ τῆς ἐμῆς ἀναμαρτησίας καὶ θεότητος· νῦν γὰρ οὐκ ἔστι τούτων καιρὸς· ἀλλ' οἰκονομικῶς ὑπὸ σοῦ βαπτίζομαι. Ὡς περ γὰρ διὰ τοὺς ἀνθρώπους γέγονα ἄνθρωπος, ἵνα ὡς ἄνθρωπος καταβαλῶ τὸν καταβαλόντα αὐτοὺς διάβολον· οὕτω δι' αὐτούς, ὡς αὐτοὶ, βαπτίζομαι, ἵνα ἐνθάψω τοῖς ὕδασι τὸν ῥύπον τῶν μελλόντων ἀναγεννηθῆναι δι' ὕδατος καὶ πνεύματος. Ἄμα δὲ καὶ ἕτερόν τι οἰκονομῶ, τὸ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἀναδειχθῆναι με τῷ λαῷ.

15 Οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην.

Οὕτως ἀρμύζει μοι, πληρῶσαι πᾶσαν ἐντολὴν Θεοῦ. Δικαιο-

(α) Ἰωάν. Α, 31.

(α) Ἰωάν. Α, 29.

(1) Τὸ μόριον, μὴ, προστέθη, ὡς ἀπαιτούσης αὐτὸ τῆς ἐννοίας.

σύνην γὰρ νῦν, τὴν ἐντολὴν. (1) τοῦ θεοῦ λέγει. Πάσας τὰς ἐντολάς, ὅρας, ἐξέπληρωσα, ὅσας ὁ νόμος ἐκέλευσεν· αὕτη δὲ μόνη ὑπελείβη, ἡ περὶ τοῦ βαπτισθῆναι. Λοιπὸν οὖν οὕτω πρέπει μοι πληρῶσαι πᾶσαν ἐντολὴν, ἥγουν, διὰ τοῦ βαπτισθῆναι· ἵνα, ἐπεὶ ὁ παλαιὸς Ἀδάμ τὴν μίαν ἐντολὴν οὐκ ἐπλήρωσεν, ἐγὼ λοιπὸν, ὁ νέος Ἀδάμ, ἀντ' αὐτοῦ πληρώσω πάσας, καὶ ἀναπληρώσω τὸ ἐκείνου ὑστέρημα· καὶ ἡς ἐκεῖνος πάλαι καταδίκης τοῖς ἐξ αὐτοῦ μετέδωκε, ταύτης ἐγὼ νῦν ἀπαλλάξω τοὺς ἐξ ἐμοῦ. Ἐντολὴ δὲ ἦν θεοῦ, καὶ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα. Ἐβρίκει γὰρ αὐτὸς, ὅτι· Ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπε, καὶ τὰ ἐξῆς (α).

16. Τότε ἀφίγησιν αὐτόν. Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος.

Φασὶ τινες, ὅτι ἕκαστον τῶν βαπτιζομένων, χαλῶν ὁ Βαπτιστὴς ἄχρι τραχήλου, κατεῖχεν αὐτόν, ἕως ἂν ἐξομολογήσαιο τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, καὶ τότε ἀφίγηται ἀνέδυσεν ἀπὸ τοῦ ὕδατος· ὁ δὲ Χριστὸς, μὴ ἔχων ἁμαρτίαν, οὐκ ἐνεβράδυνε τῷ ὕδατι, καὶ τούτου χάριν (2) εἰπεῖν τὸν εὐαγγελιστὴν, ὅτι εὐθὺς ἀνέβη ἀπὸ τοῦ ὕδατος.

16. Καὶ ἰδοὺ ἀνέφχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοί, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστέραν,

17. καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν, λέγουσα· Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα.

Ἡ μὲν παραβολὴ τοῦ πάλαι Ἀδάμ ἀπέλειπεν ἡμῖν τὸν παρά-

(1) Παρὰ τῷ Χρυσοστόμῳ Τόμ. Ζ'. Σελ. 140. Β. τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν.

(2) Ἰωάν. Α', 33.

(3) Ἀπὸ κεινῶν τῶ, ἔστιν.

δεισον, ἡ δ' ὑπακοὴ τοῦ νέου, ἤνοιξε τοὺς οὐρανοὺς, περιποιήσαμένον ἡμῖν ἀπόλαυσιν μεζόνα τῆς ἀπολωλύιας. Ὅρα δὲ, πῶς ὁ Χριστὸς ἀναδείκνυται τῷ λαῷ λαμπρῶς τε καὶ μεγαλοπρεπῶς. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης προεῖπε περὶ αὐτοῦ τοῖς ὄχλοις, καὶ ἔρεμα τούτῳ προσεῖχον, ὡς εἶδον καὶ αὐτὸν βαπτιζόμενον, ὡς ἕνα τῶν πολλῶν, ἐσκανδαλίσθησαν. Καὶ λοιπὸν ἀνοίγονται μὲν οἱ οὐρανοί, δεικνύοντες, ὅτι ἐξ αὐτῶν κατήλθε καὶ ἡ περιστέρα, καὶ ἡ φωνή· κἀπειτα δὲ ἡ μὲν φωνή, ἵνα μάθωσιν οἱ παρόντες, τίς ἐστὶν ὁ βαπτιζόμενος· ἡ δὲ περιστέρα, ἵνα ἐλκύσῃ τὴν φωνὴν ἐπ' αὐτόν, καὶ μὴ νομίσωσιν, ὅτι περὶ Ἰωάννου μαρτυρεῖ ἡ φωνή. Καὶ ὁ μὲν πατήρ ἀνωθεν ἐμαρτύρησε περὶ τοῦ υἱοῦ· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατέβη ἐπ' αὐτόν, ἀντὶ δικτύλου δεικνύον, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ μαρτυρούμενος. Ἐν εἶδει δὲ περιστερᾶς· διότι τούτῳ τὸ ζῶον ἐκ φύσεως μιμήματα ἔχει τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Φιλάνθρωπον γὰρ ἐστὶ καὶ ἀνεξίκακον· ἀποστερούμενον γὰρ τῶν νεοσσῶν ὑπομένει, καὶ οὐδὲν ἥττον τοὺς ἀποστεροῦντας προσίεται. Καὶ καθαρῶτατόν ἐστι, καὶ τῇ εὐωδίᾳ χαίρει.

Ἄμα δὲ ταύτης τῆς περιστερᾶς τύπος ἦν ἐκείνη ἡ τῷ Νῶε τοῦ κατακλυσμοῦ τὴν λύσιν εὐαγγελισαμένη. Ὡς περ γὰρ τότε κατακλυσμός ἦν ἐξ ὕδατος· οὕτω καὶ νῦν ἐξ ἁμαρτίας· καὶ ὥς περ ἐκείνη εὐηγγελίσαστο τὴν κόπασιν ἐκείνου τοῦ κατακλυσμοῦ· οὕτω καὶ αὕτη τοῦ παρόντος. Ἠνεψύχθησαν δὲ οἱ οὐρανοί, καὶ κατήλθεν ἐπὶ τὸν βαπτιζόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μάθωμεν, ὅτι ἐπὶ παντός ἀνθρώπου βαπτιζομένου ἀνοίγονται μὲν οἱ οὐρανοί, καλοῦντες αὐτόν εἰς τὴν ἄνω κατοικίαν· ἐπισκοπεῖ δὲ τούτῳ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ δὲ μὴ τοῖς αἰσθητοῖς ταῦτα βλέπομεν ὀφθαλμοῖς, μὴ ἀπιστήσης. Τὰ σημεῖα γὰρ οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. Ἡμῖν δὲ ἀρκεῖ ἡ πίστις ἀντὶ σημείων.

Σὺ δὲ προσεπιθήσῃσιν ὅτι, ὥς περ ἐπὶ τοῦ Νῶε ἐν μετ'

τραπέζῃ πεπλήρωκε μὲν καὶ ἔπαυσε τὸ ἰουδαϊκὸν πάσχα, ἀρχὴν δὲ τῷ οἰκίῳ δέδωκεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐν ἐνὶ ποταμῷ καὶ ἄμφω πεποίηκεν. Ἦτε γὰρ ἀνοιξίς τῶν οὐρανῶν, καὶ ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ χριστιανικοῦ βαπτίσματος ἦσαν προχαράγματα. Τί δέ ἐστι τὸ, ἐν ᾧ εὐδόκησα; Ἀντὶ τοῦ, ᾧ ἐπαναπαύομαι· ἡ, ἐπειδὴ, γεννηθέντος αὐτοῦ, οἱ ἄγγελοι ὑμνουν λέγοντες, (α) Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· εὐδοκία δέ ἐστιν, ἡ ἀγαθὴ θέλησις· ἀγαθὴ δὲ θέλησις ἦν, τὸ σωθῆναι τοὺς ἀνθρώπους· νῦν εἶπεν, ὅτι οὗτός ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ ἀγαθὰ ἠθέλησα, τουτέστι δι' αὐτὴν ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

ΚΕΦ. IV, 1. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Ἐπειδὴ, ὡς ἄνθρωπος, πάντα πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔπραττε καὶ ὑπέμενεν, ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν μετὰ τὸ βάπτισμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἄγεται, πρὸς τὸ ἂν ἐκεῖνο κελύκη. Καὶ ἀνάγεται εἰς τὴν ἔρημον, ἐπὶ τῷ πολεμηθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἵνα καὶ σὺ μετὰ τὸ βάπτισμα μὴ ἐκτεσεαυτὸν ἄγης, ἀλλὰ ἄγῃ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἵνα, μετὰ τὸ βάπτισμα περιπίπτων πειρασμοῖς, μὴ ταρατῇ. Διὰ τοῦτο γὰρ ὠπλίσθης, ἵνα πολεμήῃς. Ὅθεν οὐδὲ κωλύει τοὺς πειρασμοὺς ἐπιόντας ὁ θεός. Πρῶτον μὲν, ἵνα γινῶς τὴν δύναμιν τῆς περιτεθείσης σοι πανοπλίας· ἔπειτα, ἵνα μάθῃς πολεμεῖν· εἴτα, ἵνα γένη δόκιμος· εἴθ' οὕτως, ἵνα μὴ ὑψηλοφρονῇς· ἐπὶ δὲ τούτοις, ἵνα εἰδῇς, ὅτι μέγαν ἐνεπιστεύθης θησαυρόν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν προσέβαλε μάτην ὁ ἐχθρός. Ἐνθα γὰρ ἰδὼν πλοῦτον, ἐκεῖ παρατάσσεται.

Ἀνέχθη δὲ εἰς ἔρημον ἄβυσσον, ὁ δὲ δαίμων ὁ Μάρκος, εἴρη-

(1) Λουκ. Ε', 14.

κεν (α), ὅτι Καὶ ἦν ἐκεῖ μετὰ τῶν θηρίων, ἐνθα καὶ μᾶλλον ὁ πόλεμος. Τότε γὰρ ἐπιτίθεται μᾶλλον ὁ διάβολος, ὅταν ἰδῇ μεμονωμένον τὸν ἄνθρωπον, καὶ παρακλήσεως πάσης ἐσφρημένον.

2 Καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, ὕστερον ἐπείνασε.

Ἐνήστευσε πρῶτον, διδάσκων ὅτι μέγα προπύργιον ἡ νηστεία τοῖς ἀνταγωνιζομένοις τῷ δαίμονι· οὐχ ὑπερέβη δὲ τὸ μέτρον, ὅ ἐνήστευσε πρὸ αὐτοῦ Ἡλίας, καὶ πρὸ ἐκείνου Μωϋσῆς, ἵνα μὴ ὑπερελάσας τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀπιστηθῇ, ὅτι ἀνθρωπός ἐστιν. Ὅθεν ὕστερον ἐπείνασε, βεβαιῶν, ὅτι ἀνθρωπός ἐστιν. Ἴδιον γὰρ ἀνθρώπου τὸ ἐκ νηστείας πεινᾶν. Περιττὸν δὲ δοκεῖ τὸ περὶ τῶν νυκτῶν. Οἶμαι δὲ διὰ τὰς νηστείας τῶν Ἑβραίων τοῦτο προστεθῆναι, οἱ τὰς ἡμέρας νηστεύοντες, ἐν ταῖς νυκτὶν ἐσθίουσιν. Ὁ δὲ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς παρήκων τὰς νύκτας, ὡς νοουμένους.

3 Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων εἶπεν· Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, εἰπὲ, ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται.

Ὁ δὲ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς εἶπον, ὅτι καὶ ἐν ταῖς τεσσαράκοντα ἡμέραις ἦν πειραζόμενος (6)· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι ἐν ἐκείναις μὲν πόρρωθεν αὐτὸν ἐπείραζε δι' ὕπνου, δι' ἀκηδίας, διὰ δειλίας καὶ τῶν τοιούτων· ἐπεὶ δὲ ἔγνω τοῦτον πεινᾶσαντα, λοιπὸν προσῆλθεν ἐγγύς, καὶ φανερώς αὐτῷ προσβάλλει διὰ τοῦ ἐπιτηδείου τῇ πείνῃ πάθους, λέγων δὴ, τῆς γαστριμαργίας. Καὶ σκόπει, τί ποιεῖ. Ἦκουσε καὶ παρὰ τοῦ

(α) Μάρκ. Α', 13.

(6) Μάρκ. Α', 13. Λουκ. Δ', 2.

Ἰωάννου, καὶ παρὰ τῆς κατενεχθείσης ἀνωθεν ρωνῆς, ὅτι οὗτος υἱὸς ἐστὶ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀγνοῶν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐν γυνή-
 πησεν· ἔλαθε γὰρ αὐτὸν ἡ ἀπόρρητος αὐτοῦ ἐνανθρωπώσις· ὑπέ-
 λαβεν, ὅτι ἄνθρωπος ὢν, υἱοθετήθη τῷ θεῷ διὰ τὰς ἀρετὰς
 αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν ἐρθόνησεν αὐτῷ τῆς τηλικαύτης τιμῆς,
 ὥσπερ καὶ τῷ παλαιῷ Ἀδάμ, καὶ ἔσπευσεν ἐκβαλεῖν καὶ τοῦ-
 τον ταύτης, ὡς ἐκείνον ἐκείνης.

Διὸ καὶ προσελθὼν ἐγγύς, πρῶτην προσάγει πείραν, τὴν
 γαστριμαργίαν, δι' ἧς εἶλε καὶ τὸν πρῶτον Ἀδάμ· καὶ ἐπεὶ
 οὐδαμοῦ βρωσίς ἦν, διὰ τὴν ἄγαν ἐρημίαν, ἐγίνωσκε δὲ τῇ
 πείνῃ τὸν ἄρτον εἶναι κατὰλληλον, αὐτὸς μὲν οὐ προσφέρει·
 διότι οὐκ ἔμελλεν αὐτὸν παρὰ τοῦ πολεμίου λαβεῖν ὁ Χριστός·
 ἐπιτάττει δὲ αὐτῷ, ποιῆσαι τοὺς ὑποδεικνυμένους λίθους, ἄρ-
 τούς· καὶ ἵνα μὴ νοήσῃ τὴν ἐπιβουλήν ὁ Χριστός, ὅρα μηχανὴν
 καὶ πονηρίαν ὑπερβολήν! Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι Ποίησον τοὺς
 λίθους ἄρτους, ἀλλὰ προέταξε τὸ, *Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ*, ἵνα
 δόξῃ, ὅτι πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ εἶναι αὐτὸν υἱὸν θεοῦ ζητεῖ γε-
 νέσθαι τὴν μεταποίησιν τῶν λίθων εἰς ἄρτους. Ὡς το γὰρ, ὅτι
 παραινισθήσεται τῷ λόγῳ, καθάπερ ὀνειδισθεὶς ἐπὶ τῷ μὴ εἶ-
 ναι υἱὸς θεοῦ, καὶ ἀγνοῶν τὸν δόλον, μεταβαλεῖ τοὺς λίθους
 εἰς ἄρτους, ὡς ἔχων ἐκ θεοῦ δύναμιν, καὶ λοιπὸν, ἰδὼν αὐτοὺς,
 πάνυ πεινῶν, ἡττηθήσεται τῆς γαστρὸς. Ἀλλ' οὐκ ἔλαθε τὸν
 δραστήμιον τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν (α).

4 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· Γέγραπται· «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ
 μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι
 ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ.»

Συνεῖς τὴν πανουργίαν αὐτοῦ, τὸ μὲν ἐπιζητηθὲν σημεῖον οὐκ
 ἐποίησε· διότι τὰ σημεῖα δι' ὧρέλειαν τῶν ὁρώντων εἴωθε

(α) 1c. 6 F', 13. A' Kp. Γ', 19.

γίνεσθαι· ὁ δὲ διάβολος οὐδὲν ἔμελλεν ἐντεῦθεν ὠφελήθη·
 καὶ γὰρ ὕστερον, ἰδὼν πάντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Χριστός, οὐδὲν
 μετεβλήθη· πρὸς δὲ τὸν κεκουμμένον αὐτοῦ σκοπὸν ἀπολο-
 γεῖται, καὶ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Δευτερονομίου (α) γρη-
 γῆς ἐπιστομίζει αὐτὸν, ὥσαντι λέγων, Τί μοι ποιεῖν ἄρτους
 ἐκ λίθων ἐπιτάττεις; Πάντως διὰ τὴν συνέχουσάν με πείναν,
 ἵνα φανέντων δελεασθῶ; Ἀλλ' οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται
 ἄνθρωπος, ἀλλ' ἔστι καὶ ἕτερος τρόπος τροφῆς. Καὶ γὰρ πᾶν
 ῥῆμα, ἐκπορευόμενον διὰ στόματος θεοῦ ἐπὶ τὸν πεινῶντα,
 δίχην τροφῆς συνέχει τὴν ζωὴν αὐτοῦ, καὶ ἀρκεῖ αὐτῷ. Οὕτω
 μακροθύμως ἀπεκρούσατο τὴν μηχανὴν τῆς γαστριμαργίας.
 Ἀπαρτήρητον (Γ) δὲ τὸ, τὸν Ματθαῖον μὲν λίθους εἰπεῖν πη-
 θυντικῶς, τὸν δὲ Λουκᾶν (ε), λίθον ἐνικῶς. Πολλαχοῦ γὰρ
 τῶν εὐαγγελιστῶν τοιαύτας εὐρήσεις ἀβλαβεῖς ἀδιαφορίας.

†† Ἀπὸ (2) τῆς Παλαιᾶς ἐστὶν ἡ μαρτυρία. Μαῦσέως
 γὰρ ὁ λόγος. Καὶ γὰρ καὶ οἱ Ἑβραῖοι τῷ μάννα ἐτρέφεσαν,
 οὐκ ἄρτῳ ὄντι, ἀλλὰ διὰ ῥήματος θεοῦ πᾶσαν χρεῖαν τῶν
 Ἑβραίων πληροῦντι, καὶ πάντα γινόμενῳ, ὅσα ἂν φαγεῖν τις
 ἐπεθύμει· εἴτε γὰρ ἰχθύος, εἴτε ὡοῦ, εἴτε τυροῦ ἐπεθύμει ὁ Ἰου-
 δαῖος, τοιαύτην γεῦσιν παρεῖχεν αὐτῷ τὸ μάννα.

5 Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν
 πόλιν.

Παραλαμβάνει, ἀντὶ τοῦ, παραλαβὼν ἄγει. Καὶ γὰρ ἀφῆ-
 κε τὸν ἐχθρὸν ἄγειν αὐτὸν, ὅπου θέλει, καὶ πολεμεῖν, ὡς ἐαύ-
 λεται, ἵνα πανταχόθεν ἡττηθῇ, μόνος δραπετεύσῃ. Ἁγίαν

(α) Δευτερ. Η', 3.

(1) T. α. μὴ δέον παρρησιαστικῶς ἀκριβεστέρας.

(ε) Λουκ. Δ', 3.

(2) Παρ' οὐδατέρῳ τῶν δύο χειρογράφων ταῦτα· ἐλήφθησαν δ' ἐκ τοῦ Θεοφυ-
 λάκτου, Σελ. 22.

δὲ πόλιν λέγει τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς τῷ θεῷ ἀφωρισμένην, καὶ διὰ τοῦτο σεβασμίαν· ἢ ὡς τὸν ἅγιον ναὸν ἔχουσιν.

5 Καὶ ἵστησιν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ.

Τὸ πτερύγιον οἰκοδόμημα ἦν ὑψηλὸν ἅγαν, παρικοδομημένων τῇ πλευρᾷ τοῦ ἱεροῦ, ἥτοι τοῦ ναοῦ.

6 Καὶ λέγει αὐτῷ· Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω· γέγραπται γάρ· «Ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.»

Ἡττηθεὶς τὴν πρώτην πείραν, ἐπὶ δευτέρῳ ἀγῶνα χωρεῖ, καὶ διὰ κενοδοξίας ἐλεῖν αὐτὸν ἐπιχειρεῖ. Διὸ καὶ ἐπιτάττει, κατακρημνίσαι ἑαυτὸν καὶ διασωθῆναι. Ἵνα δὲ παρακλίσῃ πάλιν αὐτὸν, πάλιν προτάττει τὸ, *Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ*, ὡς ἂν δόξῃ πάλιν ζητεῖν καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἅτε τοῦ προτέρου μὴ γεγονότος. Ὡς γάρ, ὅτι ῥᾶτον πεισθήσεται, εἰ καὶ μὴ δι' ἕτερον, ἀλλὰ γε διὰ τοὺς μέλλοντας αὐτὸν ὄρξῃ οὕτω τερατουργοῦντα· πολλοὶ γάρ ἦσαν τότε κάτω παρόντες· καὶ λοιπὸν περιπείσεται τῷ ὑφαπλωθέντι δικτύῳ τῆς κενοδοξίας, ὡς τοῦ ἐπαινεθῆναι παρ' αὐτῶν ἔνεκεν κάτω θαλῶν ἑαυτόν. Ἐφέλκεται δὲ τοῦτον καὶ ἀπὸ τῆς δαυϊτικῆς γραφῆς, ἵνα δόξῃ καὶ αὐτὸς ἀπὸ γραφῆς πείθειν ἀξιοπίστως· ἀλλ' οὐδ' ἐνταῦθα λελήθε κακουργῶν.

7 Ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Πάλιν γέγραπται· «Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν θεόν σου.»

Γέγραπται ἐν τῷ Δευτερονομίῳ (α) καὶ τοῦτο. Ἐκπειράζει δὲ τὸν θεόν ὁ, μηδεμιᾶς ἀνάγκης ἐπικειμένης, ἐπιρρίπτων ἑαυτὸν εἰς προφανῆ κίνδυνον, ἐν τῷ θαρρεῖν τῷ θεῷ.

(α) Δευτερ. γ', 16.

8 Πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν, καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτῷ· Ταῦτα πάντα σοι δώσω, ἂν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι.

Περιττὸν ἦν, ἀναγραφῆναι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους· ποία γὰρ ἐκεῖθεν ὠφέλεια; Τέως δ' οὖν ἀποτυχὼν καὶ τῆς δευτέρας προσβολῆς ὁ ἐχθρὸς καὶ εἰς τρίτην παρασκευάζεται, τὴν διὰ φιλαργυρίας, ἣν καὶ τελευταίαν ἐτήρησεν, ὡς χαλεπωτέραν, καὶ ἀνάγει αὐτὸν εἰς ὄρος ὑψηλότατον, καὶ τῷ δακτύλῳ δείκνυσιν αὐτῷ, ἐν στιγμῇ χρόνου (α), καθὼς προσέβηκεν ὁ Λουκᾶς, τουτέστιν ἐν ἑραχεὶ καιρῷ, τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ἐν οἷς ἔκειντο αἱ βασιλεῖαι τοῦ κόσμου, λέγων· ἐν τούτῳ μὲν τῷ μέρει κεῖται ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων, ἐν τούτῳ δὲ, ἡ τῶν Περσῶν, ἐν ἐκείνῳ δὲ, ἡ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ τὰ ἐξῆς ὁμοίως· καὶ ὅτι ἡ μὲν ἔχει δόξαν ἐπὶ τοῖςδε τοῖς εἰδεσιν (1), ἡ δὲ, ἐπὶ τοῖςδε, καὶ ἄλλη, ἐπ' ἄλλοις, καὶ ἀπλῶς πάντα καταλέγει. Εἵτα φησὶ, *Ταῦτα πάντα σοι δώσω*, δηλαδὴ τὰ τῶν βασιλειῶν τοῦ κόσμου, ἂν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι. Πῶς, ὦ δόλιε, τὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα προσκυνήματος ἐνὸς ἀπεμπολεῖς; Πάντως, ἵνα, τῇ εὐκολίᾳ τοῦ ἐπιτάγματος ἀπατήσας, περιπείρῃς αὐτὸν τῷ ἀγκίστρῳ τῆς φιλαργυρίας, ὡς ἔρωτι τοῦ κτήσασθαι τὸν πλοῦτον τῶν βασιλειῶν προσκυνήσαντά σε. Πλατύτερον δὲ φησιν ὁ Λουκᾶς, ὅτι εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος, *Σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν*· ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ὃ ἐὰν θέλω δίδωμι αὐτήν. Σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃς ἐνώπιόν μου, ἔσται σου πᾶσα (6). Ὁ μὲν οὖν

(α) Λουκ. Δ', 5.

(1) Νοεῖται, τῶν χρημάτων καὶ πραγμάτων.

(6) Λουκ. Δ', 6. 7.

Ματθαῖος ταῦτα παρέλειψεν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖα· ὁ δὲ Λουκᾶς προσέθηκεν αὐτὰ, ὡς τινικαὶ ῥηθέντα. Πολλὰς δὲ τοιαύτας παραλείψεις καὶ προσθήκας ἐν τοῖς εὐαγγελισταῖς εὐρήσεις, καὶ ἐπὶ πασῶν ἔχει λύσιν τὰς δηλωθείσας αἰτίας.

[Ἡ (1) χρονικὴ στιγμή τῆς ἀποστολικῆς, οὐ πᾶν τι θραυρὸν διάστημα κέκτηται. Ἦρκει οὖν εἰς μόνον τὸ δεῖξαι τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ἐν οἷς ἔκειντο αἱ βασιλεῖαι, καὶ εἰς τὸ εἰπεῖν ὅλην γὰρ περὶ τῆς δόξης αὐτῶν.]

10 Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· γέγραπται γάρ· «Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.»

Καὶ τοῦτο ἐν τῷ Δευτερονομίῳ (α) γέγραπται. Σκόπει δὲ, ὅτι ἐπὶ μὲν τοῖς προλαβοῦσι πειρασμοῖς μακροθύμως ἀπεκρίνετο· ὅτε δὲ εἶδεν αὐτὸν τὴν τοῦ θεοῦ προσκύνειν εἰς ἑαυτὸν ἀναισχύντως ἔλκυντα, καὶ θεοῦ τιμὴν ἀπαιτοῦντα, τότε ἐπετίμησεν αὐτῷ εἰπὼν, Ὑπαγε (2) σατανᾶ, τουτέστιν, ἀναχώρει ἀντικείμενος. Ὁ δὲ Λουκᾶς (β), Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, ἔγραψεν, ὅ ἐστιν ἀφανίσθητι. Ὁ γὰρ ὀπίσω τινὸς γενόμενος, οὐ φαίνεται αὐτῷ. Οὐκ ἠνέσχετο δὲ ἐλέγχει αὐτὸν ψευδόμενον, ὅτι ὁ κόσμος αὐτῷ παραδόχεται, ἀλλὰ πάλιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς αὐτὸν κατασχύσει. Καὶ λοιπὸν μάστιξ τῷ πονηρῷ γέγονεν ἡ ἐπιτίμησις. Οὐκέτι γὰρ ἐκαστέρησεν.

(1) Ταῦτα ἀναγνωσκονται καὶ ἐν ταῖς δύο χειρογράφοις ἐν τῷ περιελιδίῳ, καὶ ἀναφέρονται εἰς τὸ παρὰ τῷ Λουκᾷ ἐν στιγμῇ χρόνου, περὶ οὗ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ.

(2) Δευτερ. 5, 12.

(3) Ὁ Χρυσόστομος Τομ. Ζ'. Σελ. 172. Α. Β. τὸ χωρίον τοῦτο ἐρμηνεύων εἰς ἔχει τὸ ὀπίσω μου. Ὁ δὲ Εὐδύμιος ἀνέγνωσε παρὰ τῷ Ματθαίῳ μόνον, Ὑπαγε σατανᾶ, καὶ τοῦτο ἐρμηνεύει· τὸ δὲ, ὀπίσω μου, θεωρεῖ ὡς μόνον τοῦ Λουκᾶ ἔχον.

(β) Λουκ. 4, 8.

Καὶ διὰ τὸ Ματθαῖος μὲν τελευταῖον ἔγραψε τὸν πειρασμὸν τῆς φιλαργυρίας, ὁ δὲ Λουκᾶς μᾶλλον τὸν τῆς κενοδοξίας· Διότι Ματθαῖος μὲν καὶ τῆς τάξεως τῶν πειρασμῶν ἐφρόντισε· Λουκᾶς δὲ μόνως τῆς διηγήσεως αὐτῶν. Τί οὖν ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τοῦ Σωτῆρος παιδευόμεθα; Τὸ μὴ πείθεσθαι τῷ ἐχθρῷ μηδέποτε, μηδὲ εἰ χρῆσιμα καὶ ἀναγκαῖα ἐπιτάττει· σαίνει μὲν γὰρ τῷ χρηστῷ, τελευτᾷ δὲ εἰς πονηρόν· τὸ μὴ διὰ λιμὸν ἢ τοιαύτην ἄλλην ἀνάγκην ποιεῖν θέλημα τοῦ δαίμονος, ἀλλὰ καταρεῦθαι ἐπὶ τὸν θεόν· τὸ μὴ ἐκπειράζειν τὸν θεόν, καὶ τὸ μὴ προσέχειν τῷ διαβόλῳ σημεῖα ζητοῦντι. Δόλον γὰρ τούτοις ἐναποκρύψας αἰτεῖ. Τινὲς δὲ φασὶ τὸν διάβολον ὑποδείχει τῷ Χριστῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, οὐ κατ' αἴσθησιν τοπικῶς, ἀλλὰ κατὰ διάνοιαν ὑπογραφικῶς. Τοῦτο δὲ εἶπον, διὰ τὸ ἐν στιγμῇ χρόνου ταύτης ὑποδείχει.

11. Τότε ἀφίησιν αὐτὸν ὁ διάβολος.

Ὁ δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι Καὶ συνελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ (α). Καὶ φαίνεται, ὅτι οἱ ἀπαριθμηθέντες τρεῖς πειρασμοὶ, κεφάλαια πάντων εἰσὶ τῶν πειρασμῶν. Ἐκ τούτων γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἀπογεννῶνται, καὶ ὁ τὰ πάθη ταῦτα νικήσας, ἔχει κατὰ πάντων τὰ νικητήρια. Τὸ δὲ, ἄχρι καιροῦ, σημαίνει, ὅτι μέχρι τῆς παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλῆς. Τότε γὰρ πάλιν προσέβαλεν, οὐ δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ διὰ τῶν Ἰουδαίων, ὡς δι' ὀργάνων τινῶν.

†† Τοὺς τρεῖς (1) πειρασμοὺς ἐνίκησεν ὁ Κύριος, τὸν τῆς γαστριμαργίας, τὸν τῆς κενοδοξίας καὶ τὸν τῆς φιλοχρηματίας, ἥγουν φιλοπλουτίας. Οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ ἄρχοντες τῶν

(α) Λουκ. 4, 13.

(1) Ταῦτα δὲν εὐρίσκονται παρ' οὐδετέρῳ τῶν δύο χειρογράφων· ἐλήφθησαν δὲ ἐκ τοῦ Θεοφύλακτου. Σελ. 23. Β.

παθῶν. Τούτους οὖν νικήσας, καὶ τοὺς ἄλλους πολλῶ μᾶλλον. Ὅθεν ὁ Δουκᾶς φησὶν (α), ὅτι πάντα πειρασμὸν ἐτέλεσεν. Ὅτι δὲ ἄγγελοι διακονοῦσιν αὐτῷ, δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἡμῖν μετὰ τὴν νίκην ἄγγελοι ὑπηρετοῦσι. Πάντα γὰρ δι' ἡμᾶς καὶ ποιεῖ καὶ δείκνυσιν ὁ Χριστὸς· ἐπεὶ αὐτῷ, ὡς θεῷ, αἰεὶ οἱ ἄγγελοι ὑπουργοῦσιν.

11 Καὶ ἰδοὺ, ἄγγελοι προσήλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ.

Ὅτε μὲν οἱ ἀγῶνες ἦσαν, οὐκ εἶπεν αὐτοὺς φαίνεσθαι, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἄγρην (1)· ὅτε δὲ τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐνίκησε κατὰ κράτος, καὶ φυγεῖν παρεσκεύασε, τότε φαίνονται λοιπὸν, ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ σὲ μετὰ τὰς κατ' ἐκείνου νίκας, ἄγγελοι δέξονται καὶ δορυφορήσουσιν.

12. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Ἀκούσας, ὅτι παρεδόθη εἰς τὸ δεσμοτήριον ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ τετράρχου, καθὼς ἐρεῖ προῖων.

Ἀνεχώρησε δὲ, παιδεύων ἡμᾶς φεύγειν τοὺς πειρασμούς. Οὐκ ἔπτι γὰρ ἔγκλημα, τὸ μὴ ἐπιρρίπτειν ἑαυτὸν εἰς κίνδυνον, ἀλλὰ τὸ ἐμπεσόντα μὴ στῆναι γενναίως. Εἰς τὴν Γαλιλαίαν δὲ ἄπεισιν, ἅμα μὲν, ἵνα πληρωθῇ ἡ περὶ αὐτῆς προφητεία, ὡς ῥηθήσεται· ἅμα δὲ, ἵνα ἐκείθεν ἀλιεύσῃ τοὺς ἀλιεῖς, λέγω δὴ τοὺς ἀποστόλους. Ἐκεῖ γὰρ διέτριβον. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄγγελοι ὕστερον, εἰς οὐρανὸν ἀναλαμβανομένου τοῦ Χριστοῦ, Γαλιλαίους αὐτοὺς ἐκάλεσαν, εἰπόντες, ὅτι Ἄνδρες (6) Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;

(α) Δουκ. Δ', 13.

(1) Χρυσόστομος Τόμ. Ζ'. Σελ. 172. Ε. «ἵνα μὴ ταύτῃ σοβῆσῃ τὴν ἄγρην.» Ἐννοεῖ δὲ ἄγρην τὴν παρὰ τοῦ διαβόλου προσοχόμενν.

(6) Πράξ. Α', 11.

13. Καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρέτ, ἐλθὼν κατώκησεν εἰς Καπερναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν, ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλεῖμ.

Καταλιπὼν, ἀντὶ τοῦ, παραδραμῶν. Τότε γὰρ οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ναζαρέτ.

14 Ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου, 15 λέγοντος· «Γῆ Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλεῖμ, ὁδὸν θαλάσσης, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν· ὁ λαὸς, ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα· καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρα καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς.»

Ἡ Γαλιλαία, χώρα μὲν ἦν τῆς Παλαιστίνης, ὡς προειρήκαμεν· ἐκκληροδοτήθη δὲ πάλαι ταῖς δυσὶ φυλαῖς, τῇ τοῦ Ζαβουλὼν, καὶ τῇ τοῦ Νεφθαλεῖμ· μέρος δὲ αὐτῆς ἔθνη κατώκουν ἀλλόφυλα. Καὶ δοκεῖ μὲν ἡ τῶν προφητικῶν τούτων ῥητῶν σύνταξις δυσχερὴς, διὰ τε τὸ ἐλλείπειν τινὰ, καὶ διὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι τὴν ἔννοιαν αὐτῶν· ἐγὼ δὲ ταύτην ἀπὸ τῆς προφητικῆς βίβλου διαγνοὺς, ἔγνω, πῶς χρὴ ταῦτα συντάττειν. Προσέκει γὰρ οὕτως· Ὡ γῆ τοῦ Ζαβουλὼν, καὶ ὦ γῆ τοῦ Νεφθαλεῖμ· λέγει δὲ τὴν Γαλιλαίαν, ὡς εἴρηται· καὶ, ὦ οἱ κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς θαλάσσης, τουτέστιν, οἱ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας οἰκοῦντες· καὶ, ὦ οἱ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ, ὦ Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν· ἐκάλεσε δὲ Γαλιλαίαν τῶν ἐθνῶν, τὸ μέρος τῆς Γαλιλαίας, ὃ τὰ ἔθνη κατώκουν· εἶτα, ἐπισυνάψας πάντας τοὺς ἐν τοῖς δηλωθεῖσι τόποις, εὐηγγελίσαστο τὰ σωτήρια, εἰπὼν· Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, ἴδε φῶς μέγα, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ σκότος μὲν ὠνόμασε, τὴν πλάνην· ἐπλανῶντο γὰρ Ἰουδαῖοι μὲν, περὶ τὰς γραφάς· τὰ ἔθνη δὲ περὶ τὸ σέβας·

φῶς δὲ μέγα, τὸν Χριστὸν, ὃς ἀλλαχοῦ (α) φῶς ἀληθινὸν προστηγόμενται. Καὶ γὰρ αὐτὸς τούτους ἐξήγαγεν ἐκ τῆς πλάνης, δίκην φωτός αὐτοῖς ἐπιλάμψας. Εἶτα πάλιν ἐφηρημένους τὸ τοιοῦτον σκότος, χώραν θανάτου καὶ σκιάς θανάτου τοῦτο καλέσας. Ὡς περὶ γὰρ τοῦ σωματικοῦ θανάτου χώρα καὶ σκιά ὁ τάφος ἐστὶ· χώρα μὲν, ὡς τόπος· σκιά δὲ, ὡς σκότος· σκότος γὰρ ἡ σκιά· οὕτω καὶ τοῦ ψυχικοῦ θανάτου χώρα καὶ σκιά, ἡ πλάνη ἐκείνη ἦν· χώρα μὲν, ὡς τρόπον τάφου συνέχονσα τοὺς ἐμπεπτωκότας αὐτῇ νεκρωμένους εἰς αἴσθησιν ἀληθείας· σκιά δὲ, ὡς σκοτίζουσα αὐτούς. Εἰ δὲ μὴ ἀκέραια τὰ προφητικά τέθεικε ῥητὰ, μὴ θαυμάσιος. Χρὴ γὰρ καθολικῶς γινώσκειν, ὅτι οἱ εὐαγγελιστὰι ποτὲ μὲν ἀκεραίων τῶν ῥητῶν ἀπομνημονεύουσι, ποτὲ δὲ, ἐπιτέμνουσιν αὐτὰ, ποτὲ δὲ, τὴν μὲν τῶν ῥητῶν διάνοιαν ὁλόκληρον ἀποσώζουσι, λέξεις δὲ τινὰς ἀπακατηρήτως ὑπαλλάττουσιν, ὅταν οὐδὲν τι μέλλῃ τῷ λόγῳ τοῦτο λυμάνεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος.

17 Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν, καὶ λέγειν· Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Τοῦτο πρὸ τοῦ Σωτῆρος ὁ Ἰωάννης ἐκήρυξεν. Ἀρχεται δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐντεῦθεν, ἵνα δείξῃ, ὅτι προοίμιον αὐτοῦ ἦν ὁ Ἰωάννης, καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν οὗτος ἐνχυντός ἐκείνου. Καὶ γὰρ ἔδει

(α) Ἰωάν. Α' 9.

πρῶτον ἄλλον μαρτυρῆσαι περὶ αὐτοῦ, καὶ τότε αὐτὸν ἐλθεῖν. Τινὲς δὲ λέγουσιν, ὅτι δοκεῖ μὲν ὁ Χριστὸς τὰ αὐτὰ τῷ Ἰωάννῃ κηρύσσειν, οἷον τὸ, μετανοεῖτε, καὶ τὸ, ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἔστι δέ· ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης, μετανοεῖτε, ἔλεγεν, ἐφ' οἷς ἡμαρτήκατε· ὁ δὲ Χριστὸς, μετανοεῖτε, ἀντὶ τοῦ, μεταβάλλεσθε ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς ἐπὶ τὴν Καινὴν. Καὶ παράγουσι μάρτυρα τὸν Μάρκον (α), προσθέντα τὸ, Καὶ πιστεῦτε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης, φασι, βασιλείαν οὐρανῶν, τὸν Χριστὸν ὠνόμασεν· ὁ δὲ Χριστὸς, τὴν οὐράνιον καὶ ἀγγελικὴν πολιτείαν, ἣν αὐτὸς ἐμελλε νομοθετεῖν, ὡς προειρήκαμεν. Ὁ μὲντοι Μάρκος, ἀντὶ τοῦ, βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, εἶπε (β)· καὶ νοεῖται ἔτι, ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἵνα βασιλεύσῃ τῶν πιστευόντων. Τῶν μὲν γὰρ ἀπίστων φύσει ἐστὶ βασιλεὺς ὁ υἱὸς καὶ λόγος· τῶν δὲ πιστευόντων, καὶ φύσει καὶ προαιρέσει, ἐκουσίως δεχομένων τὸ ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύεσθαι.

18 Περιπατῶν δὲ ὁ Ἰησοῦς παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, εἶδε δύο ἀδελφοὺς, Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν· (ἤσαν γὰρ ἀλιεῖς). Καὶ λέγει αὐτοῖς· Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων. Οἱ δὲ εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Ματθαῖος μὲν ἐνταῦθα φησιν, ὅτι μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην, ἠκολούθησαν οὗτοι τῷ Ἰησοῦ· ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (γ) μᾶλλον, ὅτι πρὸ τοῦ παραδοθῆναι. Καὶ Ματ-

(α) Μαρκ. Α', 15.

(β) Μαρκ. Α', 15.

(γ) Ἰωάν. Α', 35. καὶ ἐξῆς.

θαῖος μὲν εἶπεν, ὅτι καὶ ἀμροτέρους ὁ Ἰησοῦς ἐκάλεισεν· ὁ δὲ Ἰωάννης, ὅτι τὸν μὲν Ἀνδρέαν, ὁ Ἰησοῦς, τὸν δὲ Πέτρον, ὁ Ἀνδρέας. Ὦθεν φανερόν, ὅτι δευτέρα αὕτη ἡ κλησις ἦν. Καὶ γὰρ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ, πρὸ τοῦ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην, ἐπανῆλθον πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, καὶ τὴν προτέραν τέχνην μετεχειρίζοντο, ἅτε τὸν μὲν Ἰωάννην ἰδόντες παραδοθέντα, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀναχωρήσαντα. Δοιπὸν οὖν ὁ Χριστὸς, ἐνδοὺς αὐτοῖς τὸ πρῶτον, ἔρχεται πάλιν ἀνακτησόμενος, καὶ καλεῖται ἀκολουθεῖν, ἵνα, ἀνθ' ὧν εἶχον δικτύων, λαβόντες παρ' αὐτοῦ τὴν λογικὴν σαρτήνην, καὶ βάλλοντες εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ βίου, τοὺς ἀνθρώπους θηρεύωσιν, ἀντὶ τῶν ἰχθύων. Σκόπει δὲ, πῶς εὐθέως ὑπήκουσαν, καὶ ἀφῆκαν, ἃ εἶχον, μηδὲν τι προφασισάμενοι. Καὶ γὰρ οὕτως ὁ Χριστὸς βοῦλεται, παντὸς ἀναγκάσιον προτιμᾶν τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ. Δεῦτε δὲ ὀπίσω μου, εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, ἀκολουθήσατέ μοι.

[Ἀδελφοί (1) δύο, γεγονότα πρώτη κλησις τῷ Χριστῷ, διδάσκοντι καὶ διὰ τούτου τὸ προσήκειν ἀδελφικῶς πολιτεύεσθαι, καὶ ἀδελφὰ φρονεῖν, τοὺς μαθητευομένους αὐτῷ].

21 Καὶ προβάς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄλλους δύο ἀδελφοὺς, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ Ζεβεδαίου τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καταρτίζοντας τὰ δίκτυα αὐτῶν.

22 καὶ ἐκάλεισεν αὐτούς. Οἱ δὲ εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Ὅρα καὶ τὴν τούτων πίστιν, δι' ἣν καὶ τοῦ πατρὸς κατεφρόνισαν. Χρὴ γὰρ καὶ τῶν γονέων προτιμᾶν τὸν Χριστόν. Οὐ μικρὰ δὲ ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, τὸ πενίαν φέρειν

(1) Τὰ παρεπιθεμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ παρακλιθῆναι παρὰ τῷ Δ.

εὐκόλως, καὶ τὸ ἀπὸ τῶν οἰκείων τρέφεσθαι χειρῶν, καὶ τὸ συνδεδέσθαι ἀλλήλοις, καὶ τὸ τὸν πατέρα μεθ' ἑαυτῶν ἔχειν καὶ θεραπεύειν. Εἰκὸς δὲ, καὶ τούτους ἀκούσαι παρὰ Πέτρου καὶ Ἀνδρέου, ὅτι ὑπέσχετο ποιῆσαι τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ, ἁλῆες ἀνθρώπων.

23 Καὶ περιῆγεν ὅλην τὴν Γαλιλαίαν ὁ Ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν.

Περιῆγεν, ἀντὶ τοῦ, περιήρχετο. Ἐν ταῖς συναγωγαῖς δὲ ἐδίδασκε· τούτο μὲν, ἵνα πλείονας ἐφελκύσῃται· τούτο δὲ, ἵνα μηδεὶς ἔχοι λέγειν, ὅτι λάθρα διδάσκων τοὺς ἀμαθεῖς, ἐξαπατᾷ τούτους, μὴ θαρρόν ἐν πλήθει διδάσκειν.

23 Καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας.

Ὁ δὲ Μάρκος (α), τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ἔγραψεν. Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἡ καινὴ Διαθήκη, ὡς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ διαλαμβάνουσα, ἡ ὡς εἰσαγούσα εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ τοὺς πειθομένους αὐτῇ.

23 Καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ.

Νόσος μὲν ἐστίν, ἡ χρονία παρατροπὴ τῆς τοῦ σώματος ἕξεως· μαλακία δὲ, ἀρχὴ χαυνώσεως σώματος, προάγγελος νόσου. Ἀλλ' οὕτω μὲν ἐπὶ σώματος· ἐπὶ δὲ ψυχῆς, νόσος μὲν, ἀμαρτίας ἐνέργεια· μαλακία δὲ, χαυνώσις λογισμοῦ, πρὸς συγκατάθεσιν ἐνεργείας.

24 Καὶ ἀπῆλθεν ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν Συρίαν.

Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, Ἐξῆλθε δὲ ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εὐθὺς εἰς ὅλην τὴν περιχώρον τῆς Γαλιλαίας (β). Ὁ δὲ Λουκᾶς, Καὶ

(α) Μαρκ. Α', 14.

(β) Μαρκ. Α', 28.

ἐξεπορεύετο ἡχος περὶ αὐτοῦ εἰς πάντα τόπον τῆς περιχώρου (α). Ἀκοήν δὲ καὶ ἦχον, τὴν περὶ αὐτοῦ φήμην λέγουσιν. Ἦν δὲ εἶπε Συρίαν ὁ Ματθαῖος, ταύτην εἶπον οἱ ἄλλοι περίχωρον τῆς Γαλιλαίας. Ἀπῆλθε δὲ ἡ περὶ αὐτοῦ ἀκοή· διότι τοιαῦτα ἐδίδασκεν, οἷα οὐδέποτε ἤκουσαν, καὶ ὅτι τοὺς λόγους ἐβεβαίουν τοῖς θαύμασι, καὶ ὅτι ἐξουσιαστικῶς καὶ ἐδίδασκε, καὶ ἐθαυματούργει, ὡς εὐρήσεις φανερώτερον ἐν τῷ Μάρκῳ.

24 Καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους, καὶ δαιμονιζομένους, καὶ σελιγνιζομένους, καὶ παραλυτικούς· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

Μετὰ τὸ, ποικίλαις νόσοις, στικτέον τελείαν. Βασάνους δὲ λέγει, τὰς ἀπὸ τῶν νόσων οδύνας· ὁ δὲ σελιγνισμὸς, πάθος ἐστὶν ἀπὸ σεσηπότων χυμῶν συνιστάμενος. Ἐπεὶ γὰρ ἡ σελήνη, πλησιφαῆς γινομένη, φύσιν ἔχει, διὰ τῆς ἐκείθεν πεμπομένης αὐγῆς ἀναστρεῖν τὰς ἐν τοῖς σώματι ὑγρότητας, ταρασσονται τῆνικαῦτα καὶ οὗτοι, καὶ λοιπὸν ἐξ αὐτῶν ἀτμὸς δριμύς καὶ πονηρὸς ἀναφερόμενος, σπινθίσκει τὸν ἐγκέφαλον, καὶ διαστρέφει τὸν ἄνθρωπον. Διότι δὲ ταῦτα πάσχουσιν ὑπὸ σελήνης, λέγεται σελιγνισμός. Διὰ τί δὲ παρ' οὐδενὸς τούτων πρὸ τῆς θεραπείας οὐκ ἐπεζήτησε πίστιν, ὡς παρὰ πολλῶν ἄλλων ὕστερον; Διότι οὕτω τῆς ἐκαστοῦ δυνάμεως ἀπόδειξιν σαφεῖ δέδωκεν. Ἄλλως τε δὲ, αὐτὸ τοῦτο, τὸ προσεῖναι καὶ προσάγειν τὸ τῆς πίστεως ἦν.

25 Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ Δεκαπόλεως, καὶ Ἱεροσολύμων καὶ Ἰουδαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

Καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δηλαδὴ, τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

(α) Λουκ. Δ', 37.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ τῶν μακαρισμῶν.

ΚΕΦ. V, 1. Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος.

[Εἰς (1)] ὄρος ἀναβάς ἐξέθετο τοὺς μακαρισμοὺς ὁ Κύριος, διδάσκων κἀντεῦθεν, ὅτι χρὴ τὸν μακαρισμοῦ τυχεῖν ἐφιέμενον ἀποστῆναι τῶν χαμιζήλων, καὶ πρὸς τὰ ὑψηλότερα μετεωρισθῆναι.]

Ἀνέβη δὲ εἰς τὸ ὄρος τὸ πλησίον, ἅμα μὲν ἐκκλίνων τοὺς ἐν μέσῳ θορύβους, ἅμα δὲ καὶ ἀπερίσπαστον τὴν διδασκαλίαν ποιήσασθαι βουλόμενος. Μετέβη γὰρ ἀπὸ τῆς θεραπείας τῶν σωματικῶν ἐπὶ τὴν ἰατρειάν τῶν ψυχῶν. Οὕτω γὰρ αἰεὶ ποιῶν διετέλει, μεταβαίνων ἀπ' ἐκείνης ἐπὶ ταύτην, καὶ αὖθις ἀπὸ ταύτης ἐπ' ἐκείνην, καὶ ποικίλῃν παρεχόμενος τὴν ὠφέλειαν.

1 Καὶ καθίσαντος αὐτοῦ, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Συνεπῆλθον μὲν καὶ οἱ ὄχλοι, προσῆλθον δὲ οἱ μαθηταί, ὡς οἰκειότερον αὐτῷ διακείμενοι, θέλοντες διδασθῆναι τι παρ' αὐτοῦ.

2 Καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτούς.

Τίνος ἕνεκεν εἶπεν, ὅτι Καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ; Διότι καὶ μὴ ἀνοίγων αὐτὸ ἐδίδασκεν αὐτούς, ἀφ' ὧν ἔπραττε. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς μαθητὰς ἀποτείνει τοὺς λόγους, ἵνα ἀνεπαχθῇ δόξη τοῖς ὄχλοις, κοινούς δὲ αὐτοὺς ποιεῖται πρὸς πάντας ἀνθρώπους καὶ καθολικούς.

(1) Τὰ παρενθεσμένα ἀναγνώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α'.

3 Λέγων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ὁὐκ εἶπεν, οἱ πτωχοὶ τοῖς χρήμασι, ἀλλ', οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, τουτέστιν οἱ ταπεινοὶ τῇ προκρίσει καὶ τῇ ψυχῇ (1). καὶ τὰ νῦν πνεῦμα ὀνομάσας. Οὐ γὰρ ὁ ἐκ περιστάσεως τις ταπεινός, οὗτος μακαριστός· διότι οὐδὲν τῶν ἀπροαιρέτων μακαριστόν. Πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τῷ ἐκουσίῳ χαρακτηρίζεται. Πτωχὸν δὲ ἐνταῦθα, τὸν ταπεινὸν ἐκάλεσεν, ἀπὸ τοῦ κατεπτηγέναι, ὅ ἐστι περὶ ἡλίου. Ὁ γὰρ ταπεινότερος ἀεὶ φοβεῖται τὸν θεόν, ὡς μηδέποτε εὐχρησθήσας αὐτῷ. Σκόπει δὲ, ὅποσον θεμέλιον τῆς διδασκαλίας κατεβάλετο. Ἐπεὶ γὰρ ἡ ὑψηλοφροσύνη τὸν τε διάβολον κατέβαλε, καὶ τὸν πρωτόπλαστον ἐξέβαλεν, οἰκθέντα θεὸν ἔσεσθαι μετὰ τὴν τοῦ ξύλου βρώσιν, καὶ ῥίζα καὶ πηγὴ τῶν κακῶν ἀπάντων γέγονεν αὐτῇ, ἀντίπαλον αὐτῇ κατασκευάζει φάρμακόν, τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ ῥίζαν ταύτην καὶ κρηπίδα τῶν ἀρετῶν ὑποτίθησιν, ἧς ὑποσπασθεῖσας ἀπαντα τᾶλλα, καὶ εἰ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ φθάνουσιν, ὑποσύρονται καὶ καταπίπτουσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ Φαρισαίου.

Κατάλληλον δὲ καὶ τὸ ταύτης ἔπαθλον. Ἀντὶ γὰρ τῆς ἀκρας ἀτιμίας, ἀκρα τιμῇ, καὶ ἧς οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἐπέκεινα. Ἐν τάξει δὲ μακαρισμοῦ τὰς ἐντολὰς ταύτας εἰσήγαγεν, ἀνεπαχθέστερον τὸν λόγον ποιῶν. Ἐδεῖ γὰρ ἐν ἀρχῇ πρῶτον αὐτοῖς ὁμιλεῖν, καὶ οὕτως ἡρέμα προβαίνειν εἰς τὸ ἐπιτάττειν.

†† Τίνος ἕνεκεν (2) οὐκ εἶπεν, οἱ ταπεινοί, ἀλλ' οἱ πτωχοί; Ὅτι τοῦτο ἐκεῖνον πλέον. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῆς ταπεινοφροσύνης οἱ πρόποι· καὶ ὁ μὲν ἐστὶ ταπεινός συμμέτρως· ὁ δὲ, μεθ' ὑπερ-

(1) τῇ ψυχῇ καὶ τῇ προκρίσει, παρὰ τῷ Α.

(2) Τὸ σχόλιον τοῦτο δὲν εὐρίσκεται παρ' οὐδετέρῳ τῶν δύο χειρογράφων. Εὑρίσκεται δὲ ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου Τόμ. Ζ'. Σελ. 185. Ε. 186. Α.

βολῆς ἀπάσης. Ταύτην καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ (α) ἐπαινέι λέγων· Καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐξουθενώσει.

4 Μακάριοι οἱ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

Ἐπεὶ πάντες ὑπελάμβανον μακαρίους μὲν, τοὺς ἐν χαρᾷ, ἀθλίους δὲ, τοὺς ἐν θλίψει, πρόβριζον ἀνασπᾶ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν, τοῦναντίον ὑποτιθέμενος. Πενθοῦντας δὲ λέγει, οὐ τοὺς ἀπλῶς πενθοῦντας, ἀλλὰ τοὺς ὑπὲρ ἁμαρτημάτων. Τὸ γὰρ ὑπὲρ βιωτικοῦ πράγματος πενθεῖν, ἄθλιον καὶ κεκωλυμένον. Φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος, ὅτι Ἡ μὲν τοῦ κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζεται· ἡ δὲ κατὰ θεόν, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον (β). Καὶ πῶς ὁ Παῦλος πάλιν εἶπε, Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε (γ); Διότι κακεῖνος τὴν ἐκ τοῦ πένθους λέγει χαράν. Ἐχει γὰρ τοῦτο χαράν συγκεκληρωμένην. Καθάπερ γὰρ, ὑετοῦ σφοδροῦ καταρρέοντος, εὐδία γίνεσθαι εἴωθεν, οὕτω καὶ, θαυρύων κατενεχθέντων, γαλήνη καὶ χαρὰ τῇ ψυχῇ ἐγγίνεται.

Βούλεται δὲ νῦν ὁ λόγος πενθεῖν ἡμᾶς μὴ μόνον ὑπὲρ τῶν οἰκειῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων, οἷα ἦν ἡ ψυχὴ Μωϋσέως, καὶ Δαυὶδ, καὶ Παύλου, καὶ τῶν τοιούτων. Παρακληθήσονται δὲ, ἤγουν εὐφρανθήσονται. Ποῦ; Καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ· ἐνταῦθα μὲν, τῇ ἐλπίδι τῆς ἀπολυτρώσεως αὐτῶν· ἐκεῖ δὲ, οὐ μόνον τῇ ἀφέσει τούτων, ἀλλὰ καὶ τῇ μακαριότητι.

†† Εἰ γὰρ (1) οἱ παῖδας καὶ γυναῖκας ἀποθανόντας θρηνοῦν-

(α) Ψαλμ. Ν', 19.

(β) Β' Κορ. Ζ', 10.

(γ) Φιλιπ. Δ', 4.

(1) Τὸ σχόλιον τοῦτο δὲν εὐρίσκεται παρ' οὐδετέρῳ τῶν δύο χειρογράφων· εἰληπται δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου. Τόμ. Ζ'. Σελ. 187. Δ

τες, οὐ χρημάτων, οὐ σωμάτων ἐρῶσιν. οὐδὲ κατ' ἐκείνον τῆς ὁδύνης τὸν καιρὸν ἄλλου τινὸς ἐφίενται, οὐχ ὕβρεσι παροξύνονται, οὐχ ὑπὸ ἄλλου πολιορκοῦνται τινος πάθους· πόσῳ μᾶλλον οἱ τὰ ἀμαρτήματα πενθοῦντες τὰ ἑαυτῶν, ὡς πενθεῖν ἄξιον;

5 Μακάριοι οἱ πραεῖς· ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

Ἐπεὶ πάλαι τοῖς ἀνθρώποις περισπούδαστος ἦν ἡ κληρονομία τῆς γῆς, τίθησι καὶ ταύτην ἑπαθλον ἀρετῆς. Καὶ τινὲς μὲν γῆν νοητὴν ἐν οὐρανῷ λέγουσιν· ὁ δὲ Χρυσόστομος φησὶ (1), ὅτι καὶ αἰσθητὸν ἑπέθηκεν ἑπαθλον, διὰ τοὺς παχυτέρους, τοὺς τὰ αἰσθητὰ πρὸ τῶν νοητῶν ζητοῦντας. Εἴωθε γὰρ δι' ὅλου τοῦ εὐαγγελίου προτρέπειν εἰς ἀρετὴν, ποτὲ μὲν, ἀπὸ τῶν μελόντων, ποτὲ δὲ, ἀπὸ τῶν παρόντων, καὶ οὕτε, ὅταν νοητὰ ἑπαθλα τίθησιν, ἀποστερεῖ τῶν αἰσθητῶν, οὔτε, ὅταν αἰσθητὰ, ἀφαιρεῖται τὰ νοητὰ. Ζητεῖτε (α) γὰρ, φησι, τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Καὶ αὖθις· Οὐδεὶς ἐστίν, ὃς ἀφήκερ οἰκίαν ἢ γορεῖς, καὶ τὰ ἐξῆς, ὃς οὐ μὴ ὑπολάβῃ πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον (6).

†† Πραεῖς (2) λέγονται, οὐχ οἱ μηδὲως ὀργιζόμενοι· οἱ τοιοῦτοι γὰρ ἀναίσθητοι· ἀλλ' οἱ θυμὸν μὲν ἔχοντες, κρατοῦντες δὲ, καὶ ὅτε δεῖ ὀργιζόμενοι, ὡς καὶ Δαυὶδ εἶπεν· Ὁργίσεσθε, καὶ μὴ ἀμαρτάνετε (γ).

(1) Τόμ. Ζ'· Σελ. 188. C.

(α) Ματθ. γ', 33.

(6) Λευκ. ΙΗ', 29. 20.

(2) Ἐκ τοῦ Θεοφύλακτου. Σελ. 26. C.

(γ) Ὡς γὰρ Δ'. 5.

6 Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην· ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

Ἐπεὶ μέλλει περὶ ἐλεημοσύνης εἰπεῖν, προαναιρεῖ τὴν πλεονεξίαν, ἵνα καθαρὸς ὁ ἔλεος γίνηται. Ἡ δικαιοσύνη γὰρ ἀντίπαλός ἐστι τῇ πλεονεξίᾳ. Οἱ πεινῶντες δὲ καὶ διψῶντες εἰπεν, ἀντὶ τοῦ, οἱ σφόδρα ἐπιθυμοῦντες· ἵνα ὁ σφοδρὸς ἔρως τῆς πλεονεξίας, ἐπὶ τὴν δικαιοσύνην μεταστᾷ, ἀνέλκῃ ἐκείνην. Χορτασθήσονται δὲ, παντὸς ἀγαθοῦ.

†† Ἐπειδὴ (1) οἱ πλεονέκται δοκοῦσιν εὐποροὶ εἶναι καὶ χορτάζεσθαι· διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι οἱ δίκαιοι μᾶλλον χορτασθήσονται.

7 Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

Παρὰ τοῦ θεοῦ, δηλονότι· πλὴν οὐ τοσοῦτον, ὅσον ἡλέησαν. Ὅση γὰρ ἐστὶ διαφορὰ πονηρίας καὶ ἀγαθότητος, ἢ μᾶλλον, ὅση ἀνθρώπου καὶ θεοῦ, τοσαύτη καὶ ἀνθρωπίνης καὶ θείας ἐλεημοσύνης.

†† Οὐχὶ (2) διὰ χρημάτων μόνον ἐστὶν ἐλεεῖν, ἀλλὰ καὶ λόγου· καὶ μὴδὲν ἔχης, διὰ δακρύων. Ποικίλος γὰρ ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τρόπος, καὶ πλατεῖα αὕτη ἡ ἐντολή. Ἐλεηθήσονται δὲ ἐνταῦθα μὲν, παρὰ ἀνθρώπων· ἐκεῖ δὲ, παρὰ τοῦ θεοῦ.

8 Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ· ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.

Καθαροὺς τῇ καρδίᾳ νόει, τοὺς μὴδὲν τι πονηρὸν ἑαυτοῖς συνειδότας, ἢ τοὺς φυλάσσοντας τὴν καρδίαν ἀμόλυντον ἀπὸ τῶν ἡδυνπαθειῶν, ὅπως ὁ Παῦλος ἁγιασμὸν ἐκάλεσεν, εἰπὼν· Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χω-

(1) Καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Θεοφύλακτου. Σελ. 26. D.

(2) Θεοφύλακτος Σελ. 26. E. καὶ Χρυσόστομος Τόμ. Ζ'. Σελ. 139. D.

ρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. (α) Ὅλονται δὲ τὸν θεόν, ὡς δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει. Τέθεικε δὲ τὸν μακαρισμὸν τοῦτον μετὰ τὸν τῆς ἐλεημοσύνης· διότι πολλοὶ δικαιοσύνην καὶ ἐλεημοσύνην κατορθοῦντες, ἡττώνται τῆς ἡδυπαθείας, καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀκούσιν ἐκεῖνοι μόναι αἱ ἀρεταί.

†† Ἄκαθοι (1) τῇ καρδίᾳ εἰσὶν οἱ σείροντες. Τοῦ ἀγαμοῦ γὰρ, ἥτοι τῆς σωτηρίας χωρὶς, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον (6). Ὡς περ γὰρ τὸ κάτοπτρον, ἐὰν ᾖ καθαρὸν, τότε δέχεται τὰς ἐμφάσεις· οὕτω καὶ ἡ καθαρά ψυχὴ δέχεται ὄψιν θεοῦ.

9 Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται.

Οἱ μὴ μόνον αὐτοὶ μὴ στασιάζοντες, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους στασιάζοντας συνάγοντες εἰς εἰρήνην. Υἱοὶ δὲ θεοῦ κληθήσονται, ὡς μνησάμενοι τὸν μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ· ὃ γέγονεν· ἔργον, συναγαγεῖν τὰ διεστῶτα, καὶ καταλλάξαι τὰ ἐκπεπολεμμένα. Εἴη δ' ἂν μεμακαρισμένος εἰρηνοποιός, καὶ ὁ εἰρηνεύσας τὸ θέλημα τῆς ἰδίας σαρκὸς μετὰ τοῦ θελήματος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὑποτάξας τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι.

†† Οὐ μόνον (2) οἱ εἰρηνεύοντες αὐτοὶ πρὸς πάντας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἑτέρους στασιάζοντας καταλλάσσοντες. Εἰρηνοποιοὶ δὲ εἰσὶ καὶ οἱ διὰ διδασκαλίας τοὺς ἐχθροὺς τοῦ θεοῦ ἐπιστρέφοντες. Υἱοὶ δὲ θεοῦ οἱ τοιοῦτοι· καὶ γὰρ καὶ ὁ μονογενὴς κατήλλαξεν ἡμᾶς τῷ θεῷ.

(α) Ἐβρ. IB', 14.

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. Σελ. 26. E.

(6) Ἐβρ. IB', 14.

(2) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. Σελ. 27. A.

10 Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Τοῦτο εἶπεν, ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι πανταχοῦ καλὸν ἡ εἰρήνη. Δικαιοσύνην δὲ νῦν, καθόλου πᾶσαν ἀρετὴν ὠνόμασεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τούτου τοῦ κατορθώματος ἔπαθλον τέθεικε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, μὴ δυσχεράνης ἐπὶ τοῖς ἀλλοῖον ἔχουσιν ἔπαθλον. Εἰ γὰρ καὶ διάφοροι δοκῶσιν αἱ ῥηθεῖσαι ἀμοιβαὶ διὰ τὴν ἐπιερότητα τῶν ὀνομάτων, ἀλλ' οὐ πᾶσαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν αἰνέττονται. Πάντες γὰρ οἱ τούτων ἀξιωθέντες, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀπολαύουσι· διὸ καὶ πάντες μακάριοι ὠνομάσθησαν.

[Βασιλείαν (1) τῶν οὐρανῶν, οἱ μὲν λέγουσι, τὴν ἐν οὐρανοῖς διαγωγὴν, οἱ δὲ, τὴν ἐσάγγελον ἐν οὐρανοῖς κατάστασιν, οἱ δὲ, τὸ εἶδος τῆς θεϊκῆς ὡραιότητος τῶν φορεσάντων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, ἥτις δίδοται κατὰ τὸ ποιόν τε καὶ ποσὸν τῆς ἐν ἐκάστῳ δικαιοσύνης, οἱ δὲ, τὴν κατὰ χάριν μετὰ δόσιν τῶν φυσικῶς προσόντων τῷ θεῷ ἀγαθῶν. Τῶν τεσσάρων δὲ, τὸ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον, καὶ βασιλείαν τοῦ θεοῦ λέγουσιν.]

†† Οὐ μόνον (2) οἱ μάρτυρες διώκονται, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἕνεκεν τοῦ βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις, καὶ πάσης ἀπλῶς ἀρετῆς. Δικαιοσύνη γὰρ, ἡ πᾶσα ἀρετή. Ἐπεὶ καὶ κλέπται καὶ φονεῖς διώκονται, ἀλλ' οὐ μακάριοι.

11 Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι,

(1) Ταῦτα καὶ παρὰ τοῖς δυοῖν χειρογράφοις ἐν τῷ περιωλιδίῳ.

(2) Τὸ σῶβλιον τοῦτο εὗρεκεν ὁ Ἐντένιος ἐν τῷ περιωλιδίῳ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου· δὲν εὗρίσκεται δὲ οὔτε παρὰ τῷ A, οὔτε παρὰ τῷ B, καὶ ἐλήφθη ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σελ. 27. B.

καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ.

Ἰνα μὴ ὑπολάβῃς, ὅτι τὸ ἀπλῶς πονηροῦς ῥήμασι βάλλεσθαι μακάριον, δύο προσέθηκε διωρισμούς, τὸ ψευδῆ τὰ λεγόμενα εἶναι, καὶ διὰ τὸν Χριστὸν ταῦτα λέγεσθαι. Εἰ γὰρ μὴ ταῦτα οὕτως ἔχει, μᾶλλον ἄθλιος ὁ κακῶς ἀκούων. Τί τῶν ῥητῶν τούτων παραινήσεων παραδοξότερον γένοιτ' ἂν, ὅταν τὰ πᾶσι φεικτά, πᾶσι ποθεινά γίνηται, διὰ τὴν τῶν ἐπάθλων μεγαλειότητα; Ὁ δὲ καὶ φορτικῶς, καὶ ἐναντία τῇ μέχρι τότε συνηθείᾳ τῶν ἀνθρώπων δογματίσας, ὅμως καὶ ἔπεισε, καὶ πείθει σχεδὸν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

12 Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε· ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε πάντες οἱ ὀνειδιζόμενοι, καὶ διωκόμενοι, καὶ κακῶς ἀκούοντες, ὡς εἴρηται. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐπήγαγε καὶ ἑτέραν παράκλησιν.

†† Τὸ γὰρ (1) ὑπομεῖναι ὀνειδος, μέγα καὶ χαλεπώτατον. Διὸ καὶ ὁ ἰωβ, τοὺς ἄλλους ὑπομείνας πειρασμούς, τότε μάλιστα ἐταράχθη, ὅτε ὀνειδίζον αὐτῷ οἱ ἄλλοι φίλοι, ὡς δὲ ἁμαρτίας πάσχοντι.

12 Οὕτω γὰρ ἐδίδωξαν τοὺς προφῆτας τοὺς πρὸ ὑμῶν.

Εντεῦθεν φανερὸν, ὅτι τὸ, μακάριοί ἐστε, καὶ τὰ ἐξῆς, ἰδίως πρὸς τοὺς μαθητὰς εἴρηκε· διὰ μέσου δὲ αὐτῶν, καὶ πρὸς ἅπαντας, ὅσοι μέλλουσι μιμεῖσθαι τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ ἐδίδωξεν, ὅτι, τοὺς προφῆτας τοὺς πρὸ ὑμῶν. Πῶς

(1) Ἐκ τοῦ Θεωφιλίτου, Ίλ. 27. C.

οὕτως; Ὀνειδίζοντες δηλονότι, καὶ διώκοντες, καὶ λέγοντες πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' αὐτῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν τοῦ θεοῦ. Ὡς περ γὰρ ὑμεῖς παρ' ἐμοῦ ἀποσταλήσεσθε, κηρύσσοντες, ὅσα ἐντελοῦμαι· οὕτω δὲ κακῶς παρὰ τοῦ θεοῦ ἀπεσταλήσαν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι τοὺς προφῆτας τοὺς πρὸ ὑμῶν, ἐνέφηνεν, ὅτι καὶ οὗτοι προφητεύουσιν. Εἰ τοίνυν ἐκείνοις οὐκ ἦν ἐπίψογον, τὸ πᾶσχειν διὰ θεὸν, πάντως οὐδ' ὑμῖν. Οὕτω τοῖς προφῆταις παρισώσας αὐτοὺς, ἀνέστησεν αὐτῶν τὰ σπονδήματα.

Βλέπε δὲ, μετὰ πόσας ἐντολὰς τὸν μακαρισμὸν τοῦ διωγμοῦ τοῦ ἕνεκεν δικαιοσύνης, καὶ τὸν τοῦ ὀνειδισμοῦ, καὶ τῆς διώξεως, καὶ τῆς κακολογίας τέθεικε, δηλῶν, ὅτι χρηὶ πάσαις ταῖς προλαβοῦσαις ἐντολαῖς συγκροτῆσθαι τὸν εἰς τούτους τοὺς ἀγῶνας ἀποδύμενον. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τάξει τινὶ χρησάμενος χρυσὴν ἡμῖν σειρὰν ὕψηνεν. Ὁ μὲν γὰρ ταπεινός, καὶ τὰ οἰκεῖα πενθῇται παραπτώματα· ὁ δὲ ταῦτα πενθῶν, καὶ πρὸς ἑσπέρην· ὁ δὲ πρὸς, πάντως ἔσται καὶ δίκαιος· ὁ δὲ δίκαιος, καὶ ἐλεήσεται· ὁ δὲ ταῦτα πάντα κατορθώσας, καὶ καθαρός ἔσται τῇ καρδίᾳ· ὁ δὲ τοιοῦτος, καὶ εἰρηνοποιός· ὁ δὲ μέχρι τούτου προσόψας, καὶ πρὸς κινδύνους παρατάσσεται, καὶ τὰ ἐξῆς ὑποστήσεται μεγαλοψύχως. Παραινέσας τοίνυν, ἃ προσῆκεν, ἀναπαύει πάλιν αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις.

13 Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς.

Ἦν ἐνταῦθα τοὺς ἀνθρώπους ἐκάλεσεν, ὡς ἐκ γῆς πλασθέντας. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οἱ ἄνθρωποι πάντες σιτισθῆναι ταῖς ἁμαρτίαις, διαφθαρέντες ὑπὸ τῆς ὑγρότητος τῶν παθῶν. Ὑμεῖς οὖν, ἐκλεγέντες παρ' ἐμοῦ πρὸς ἰατρείαν τῆς παγκοσμίου σαύτης σηπεδόνος, ἐστέ τὸ ἄλας τῶν ἀνθρώπων, δύνανται λογικῇ ἐξ ἐμοῦ λαμβάνοντες στύφειν (1) αὐτοὺς καὶ

(1) Τὸ, στύφειν, δὲν ἐξαργύρει τόσον ὁρῶς ἀπὸ τοῦ, δύνανται, καὶ κρείπει· καὶ προστιθεῖ ἢ τὸ, τοῦ, ἢ τὰ, ὥστε.

ἐπισφίγγειν, καὶ ἀποκτείνειν μὲν τοὺς ἀσράτους σκώληκας, φημί δὴ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς, ἀπαλλάττειν δὲ τῆς δυσωδίας τῶν ἁμαρτημάτων.

†† Οἱ μὲν προϋῆται (1) εἰς ἓν ἔθνος ἀπεστάλησαν· ὑμεῖς δὲ τῆς γῆς ἀπάσης ἐστέ τὸ ἅλας, διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἐλέγχων στύροντες τοὺς χάνουσι, ἵνα μὴ γεννήσωσι τοὺς ἀτελευτήτους σκώληκας. Ὡστε μὴ ἀποβάλλητε τὴν στυγνότητα τῶν ἐλέγχων, καὶ οὐκ ἐκείνη, καὶ διώκησθε. Διό φησιν· Ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; Εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ γὰρ διδάσκαλος ἐν μωρανθῇ, τουτέστιν, εἰ οὐκ ἐλέγχει καὶ στύρει, ἀλλὰ χανωθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται, τουτέστι, διορθωθήσεται; Ἀπὸ τότε οὖν ἔξω ρίπτεται τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιόματός καὶ καταπατεῖται, τουτέστι, καταρρονεῖται.

13 Ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται;

Μωρία ἁλατός ἐστιν, ἡ ἀσθένεια τῆς ποιότητος αὐτοῦ. Λέγει τοίνυν, ὅτι βλέπετε, οἷαν διακονίαν ἐγχειρίζεσθαι μέλλετε, καὶ ἀγωνίζεσθε, μὴ χανωθῆναι διωγμοῖς, ἢ οὐκ εὐδοκίαις, ὡς προδοθῆλωται, μηδ' ἀποβαλεῖν τὴν ὠφέλιμον ποιότητα. Ἐὰν γὰρ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; τουτέστιν, ἐὰν ὑμεῖς χανωθῆτε, ἡ τὴν ὠφέλιμον ποιότητα ἀποβάλλετε, ἐν τίνι ἐτέρῳ ἁλατι ἀλισθήσεσθε, εἴπου ἀρτυθήσεσθε; ὡς ὁ Μάρκος (α) εἶπεν. Ὑμεῖς γὰρ ἐστέ τὸ ἐκλεγέν ἅλας, καὶ οὐχ ὑπολείπεται ἕτερον. Ὅσα τοίνυν προσκρίθητε πάντων εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν, τοσούτω προσέχειν ὀφεί-

(1) Τὸ σχῆμα τοῦτο ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σελ. 27. Ε.

(α) Μαρκ. θ', 50. — Ὁ Μάρκος ἔχει, ἀρτύσεσθε· ὁ δὲ ὑπομνηματιστὴς μεταλλάξε τὴν χρόνον πρὸς τὸ πρὸς τῷ Ματθαίῳ.

λετε, ἵνα μὴ καὶ τῆς ἐαυτῶν χανότητος, καὶ ἀνενεργησίας, καὶ τῆς τῶν σεσημμένων, ὡς εἴρηται, ἀπωλείας ἀπαιτηθῆτε δίκην.

13 Εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.

Εἰς οὐδὲν ἔτι χρησιμεύει, μωρανθὲν τὸ δηλωθὲν ἅλας, εἰ μὴ εἰς τὸ ριφῆναι ἔξω τῆς δεσποτικῆς αὐλῆς, καὶ καταπατεῖσθαι, ὅ ἐστι καταρρονεῖσθαι πρὸς τῶν ἀνθρώπων.

14 Ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

Κόσμος πάλιν, τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ εἶπεν ἀνθρώπους, ὧν σκοτισθέντων τῷ ζόφῳ τῆς πλάνης, ὑμεῖς, φησὶν, ἐξελέγητε εἶναι φῶς αὐτῶν, ὥστε φωτίζειν τὰ ὄμματα τῶν ψυχῶν αὐτῶν, φωτὶ διδασκαλίας καὶ φωτὶ γνώσεως, χειραγωγεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ὁρθὴν τρίβον τῆς εὐσεβείας. Δύο τοίνυν διακονίας ἐνεχειρίσθησαν, τὸ ἀλιεῖν, καὶ τὸ φωτίζειν. Δεῖ γὰρ πρῶτον ἀπαλλαγεῖν τῆς σπηεδόνος, εἶτα συνετισθῆναι.

14 Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπ' ἀνώ ὄρους κειμένη.

Διὰ ταύτης τῆς παραβολῆς, καὶ τῆς μετὰ ταύτην, εἰς ἀκρίβειαν, καὶ ἀσφάλειαν βίου τούτους ἐνάγει, καὶ ἐναγωνίους εἶναι κελεύει, ὡς ὑπὸ τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς τοῦ λοιποῦ κειμένους, καὶ ἐν μέσῳ τῷ θεάτρῳ τῆς οἰκουμένης ἀγωνιζομένους. Οὐ δύναται, φησι, πόλις κρυβῆναι ἐπ' ἀνώ ὄρους κειμένη, οὐδὲ ὑμεῖς δύνασθε κρυβῆναι, ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς διδασκαλίας τεθέντες. Λοιπὸν οὖν προσέχετε, πῶς πολιτεύεσθε, καὶ γίνεσθε τοῖς ἀποστέλουσιν εἰς ὑμᾶς κάλλιστον ἀρχέτυπον καὶ βίου καὶ λόγου.

15 Οὐδὲ καίουσιν λύχνον, καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ.

Οὐδ' ἀνάπτουσιν τινας λύχνον, καὶ τὰ ἐξῆς. Λοιπὸν οὖν

οὐδ' ἐγώ, ἀνάψας ὑμᾶς φωτὶ θεογνωσίας, βούλομαι ὑμᾶς κρύπτεσθαι· ἀλλ' ἰδοὺ τίθημι ὑμᾶς ἐπὶ τὴν λυχνίαν, λέγω δὲ, ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν τόπον τῆς διδασκαλίας, ὥστε φωτίζειν πάντας τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένῃ.

16 Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

[Λαμψάτω (1) οὖν εἰπὼν, οὐ καλεῖται θεατριῶν τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἐργάζεσθαι αὐτὴν, εἰσθῆναι ἀπ' ἐαυτῆς λάμπειν, καὶ ἐαυτὴν δημοσιεύειν κατὰ τὴν τοῦ μύρου φύσιν.] Διὰ τοῦτο δὲ λαμψάτω ἡ καθαρότης τοῦ βίου καὶ λόγου ὑμῶν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, οὐχ ἕνεκεν ἀνθρωπαρεσκειᾶς, ἀλλ' ἵνα ἴδωσιν ἡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, τὰ ἐν πράξει καὶ λόγοις, καὶ μιμήσονται ταῦτα. ἔτι δὲ καὶ ἵνα δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἥτοι τὸν θεόν, ᾧ τινι διὰ πίστεως υἱοθετήθητε, υἱοὶ μὲν αὐτοῦ, ἀδελφοὶ δὲ ἑμοῦ γενόμενοι. Ἰμνήσουσι γὰρ αὐτὸν, ὥς τοιαύτην ἐντειλάμενον πολιτείαν. Καὶ μὴ αὐτὸς ταύτην ἐντειλάτο· ἀλλ' εἴωθε τὰ ἐαυτοῦ κατορθώματα τῷ πατρὶ πολλάκις ἀνατιθέναι, ὡς προϊόντες εὐρήσομεν, τιμῶν ὡς πατέρα, καὶ ἅμα δεικνύων, ὅτι ἔν εἰσιν, ὥσπερ τῇ φύσει, οὕτω καὶ τῷ θελήματι.

[Ἰμῶν, (2) ζητεῖν, ἐργαζομένων τὰ καλὰ, λαμψάτω τὸ ἀπ' αὐτῶν φῶς ὑμῶν, ὃ καὶ, μηδενὸς δημοσιεύοντος, εἴωθεν αὐτὸ ἐαυτὸ δημοσιεύειν, ἀποπαλλόμενον τῶν καλῶν.]

17 Μὴ νομίζετε, ὅτι ἤλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ

(1) Τὰ παρενθετιμῆα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(2) Τὰ παρενθετιμῆα εὐρίσκονται παρ' ἀματόρις τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιελιδίῳ.

τοὺς προφῆτας· οὐκ ἤλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι.

Ἐπειδὴ μεῖζονα τῶν παλαιῶν παραγγελμάτων ἔμελλε νομοθετεῖν, λέγων· Ἠκούσατε (α), ὅτι ἐβρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φορεῖσιν· ὅς δ' ἂν φορεύσῃ, ἔροχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ἐργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔροχος ἔσται τῇ κρίσει, καὶ τὰ ἐξ ἧς· καὶ θείας τιμῆς καὶ οὐρανίου πολιτείας ἐξούλετο τεμεῖν ὁδόν, ἵνα μή τινες, διὰ τὸ ξενίζον, ὑπολάθωσιν, ὅτι ἀναιρῶν τὰ παλαιὰ, νομοθετεῖ νέα, καὶ νομίσωσιν αὐτὸν ἀντίθεον, προθεραπεύει τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν.

Ἀλλὰ, πῶς ἐπλήρωσε τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας, ἴδωμεν. Τοὺς προφῆτας μὲν ἐπλήρωσε, πληρώσας ἔργοις πάντα, ὅσα περὶ αὐτοῦ προεφήτευσαν· διὸ καὶ καθ' ἕκαστον τῶν προφητευθέντων προσέθηκον οἱ εὐαγγελισταὶ τὸ, Ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου· τὸν δὲ νόμον, ἐνὶ μὲν τρόπῳ πεπλήρωκεν, ἐν τῷ μηδὲν νόμιμον παραβῆναι· εἵρηκε γὰρ πρὸς τὸν Ἰωάννην, ὅτι Οὕτω (β) πρόπον ἐστὶν ἡμῖν, πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην· ἐτέρῳ δὲ, ἐν τῷ προσθεῖναι αὐτῷ τὰ λείποντα, ὃ καὶ μᾶλλον ἐνταῦθα νοεῖν ἀρμόδιον. Τοῦ νόμου γὰρ τὰ τέλη τῶν ἀμαρτημάτων κωλύοντος, ὁ Χριστὸς καὶ τὰς ἀρχὰς ἐκώλυεν. Ὁ φόβος μὲν γὰρ καρπὸς ἐστὶν ἀμαρτίας· ῥίζα δὲ ταύτης ἡ ὀργή· καὶ εἰ μή τις ἀνέλῃ τὴν ῥίζαν, ἔστιν ὅτε καρποφορήσῃ. Δέδεικται τοίνυν, ὅτι ἑλλιπὴς ἦν ἡ περὶ τοῦ μὴ ρονεύειν ἐντολή· ἀνεπλήρωσε δὲ ταύτην ὁ Χριστὸς, ἐντειλάμενος μὴ ἐργάζεσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐντολῶν εὐρήσεις προϋών.

(α) Ματθ. Ε', 21. 22.

(β) Ματθ. Γ', 15.

Καὶ διὰ τί ἀπέλθῃς ἢ ὁ παλαιὸς νόμος; Διότι σκληροτράχη-
λοι ἦσαν οἱ Ἑβραῖοι, καὶ οὐκ ἠνείχοντο ζυγὸν βαρύν. Τόλουν
ἐκείνους μὲν ὡς νηπίους εἰς ἀρετὴν, γάλα ἐπότισεν· ἡμῖν δὲ,
ὡς ἀνδράσι, προσήγαγε στερεὰν τροφήν.

Καὶ πῶς ὁ Χριστὸς εἶρηκεν ἀλλαγῶ (α), ὅτι Ὁ ζυγὸς
μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν; Διότι ἐλαφρόναι
τοῦτον ἢ τῶν πόνων ἀντίδοσις, καὶ ἡ μεγαλειότης τῶν ἐπα-
θλῶν. Ὁ νόμος μὲν γὰρ τοῖς κατορθοῦσιν αὐτόν, τὰ ἀγαθὰ
τῆς γῆς ἐπιτηγείλατο δώσειν· ὁ δὲ Χριστὸς, τὰ ἀγαθὰ τοῦ
οὐρανοῦ.

[Ἄλλως (1) τε, οὐ κατέλυσεν, ἀλλ' ἐπλήρωσε τὸν παλαιὸν
νόμον ὁ Χριστὸς· οὐδὲ γὰρ ἀντέκειτο τῷ εὐαγγελίῳ, μᾶλλον
μὲν οὖν ὁδὸς ἦν οὗτος ἐπὶ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ προκήρυξις αὐ-
τοῦ, καὶ σκιά, καὶ τύπος· ἐλθόντος δὲ τοῦ εὐαγγελίου, ἐπλη-
ρώθη οὗτος, καὶ πέπαυται, ὡς νύξ, ἡμέρας φανείσης, ὡς σκιά,
χρωμάτων ἐπιβληθέντων. Ἔδει γὰρ τὸν παιδαγωγὸν (2) τῷ
διδασκάλῳ παραχωρηῆσαι.

Καὶ ἄλλως δὲ πεπλήρωκεν ὁ Χριστὸς τὸν νόμον, τὰ διατάγ-
ματα τούτου φυλάξας, καὶ πέπαυκε, διὰ τοῦ τελείου τὸ ἀτε-
λὲς ἀποκρύψας. Ὅθεν οὐκ ἀντίκεινται τοῖς τοῦ νόμου τὰ τοῦ
εὐαγγελίου, ἀλλὰ συμφωνοῦσιν· ὁ μὲν γὰρ προτέλειον ἦν, τὸ
δὲ, τελειότης.]

18 Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς
καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ
ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται.

Τὸ, ἀμὴν, ἐπισημαίνεται ἐστὶ βεβαιωτικόν, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς· ἡ δὲ

(α) Ματθ. 11', 30.

(1) Τὰ παρατεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελυθίῳ παρὰ τοῦ Α.

(2) Ἀναφέρεται εἰς τὸ Γαλατ. Γ', 24.

τῶν ἐφεξῆς ῥητῶν διάνοια, τοιαύτη ἐστίν, Ὅτι ἕως ἂν ὁ κό-
σμος διαμείνῃ· τούτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρα-
νὸς καὶ ἡ γῆ· οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπέλειστον οὐδὲ τὸ εὐτελέστατον
ἐπίταγμα τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα τὰ νόμιμα γένηται, ἥτοι
πληρωθῇ ἔργοις παρ' ἡμοῦ. Διὰ γὰρ τοῦ ἰῶτα καὶ τῆς κεραίας
τὸ εὐτελέστατον ἐδήλωσεν· ἐν γὰρ ταῖς γραμματαῖς ταῦτά εἰσιν
εὐτελέστατα, ὡς εὐχερέστερον τῶν ἄλλων ἐγχαράσσόμενα.
Ἔστι δὲ τὸ μὲν ἰῶτα, γραμμὴ ὀρθή· ἡ δὲ κεραία, γραμμὴ πλα-
γία. Σχῆμα δέ ἐστι βεβαιώσεως τὸ λέγειν, ὅτι ἕως ἂν παρέλ-
θῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, οὐ μὴ ἰάσω τόδε. Εἶρηκε δὲ τοῦτο
ὁ Χριστὸς, βεβαιῶν, ὅτι οὐ μεταποιεῖ τὸν νόμον, ὡς μὴ δυνά-
μενος ποιεῖν, ἃ ἐκεῖνος ἐντέλλεται· καὶ γὰρ μέχρι θανάτου
τοῦτον ἐξετέλει.

19 Ὃς εἰάν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν
ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς ἀνθρώπους, ἐλα-
χιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

[Τῶν (1) μικροτέρων, ἵνα μὴ λέγω τῶν μειζόνων.]

Ἐπεὶ περ δὲ ἀπῆλλαξεν· ἑαυτὸν τῆς πονηρᾶς υποψίας, λοι-
πὸν ἐκφοβεῖ, καὶ ἀπειλὴν τίθησι μεγίστην, ὑπὲρ τῆς μελλού-
σης νομοθεσίας αὐτοῦ. Ὅστις ἀθετήσῃ, φησί, μίαν τῶν ἐντο-
λῶν τούτων, ὧν μέλλω νομοθετηῆται, καὶ μὴ μόνον ἀθετήσῃ,
ἀλλὰ καὶ ἐτέροις ὑπόδειγμα τοιοῦτον γένηται· — ἐλαχίστας
δὲ ταύτας ἐκάλεσε, τοῦτο μὲν, μετριοφρονῶν, τοῦτο δὲ, ἵνα
μὴ ἐπαίρωνται οἱ κατορθοῦντες αὐτάς· ἅμα δὲ καὶ παιδεύων
ἡμᾶς, ἐξεντελλίζειν τὰ οἰκεῖα, ἐπεὶ μεγάλαί εἰσι καὶ ὑψηλαί· —
ὁ τοιοῦτος οὖν ἐλάχιστος κληθήσεται, τουτέστιν, ἔσχατος
πάντων, φαυλότατος, ἀπερρώμενος, ὅ ἐστιν, εἰς τὴν κόλασιν
ἐμβληθήσεται. Βασιλείαν δὲ τῶν οὐρανῶν νῦν, τὴν δευτέραν

(1) Τὰ παρατεθειμένα ἀναγινώσκονται παρὰ τοῦ Α ἐν τῷ περιελυθίῳ.

παρουσίαν αὐτοῦ φησὶν, ἐν ᾗ βασιλεὺς οὗτος ἀπάντων ἀναστρέφεται.

19 Ὃς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Ὁρα, πῶς εἶπεν, ὅτι χρὴ πρῶτον ποιεῖν, εἴτα διδάσκειν, καὶ μὴ μόνον ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ διδάσκειν. Ὡς περ γὰρ μεμπτόν, τὸ μὴ ποιεῖν μὲν, διδάσκειν δέ· οὕτω πάλιν ἀτελεῖς τὸ ποιεῖν μὲν, μὴ διδάσκειν δέ. Τελεῖα δὲ ἀρετὴ, τὸ μὴ μόνον ἑαυτῷ χρησιμεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑτέροις. Σὺ δὲ οὐκ ἂν ὀρθῶς διδάξῃς, ὃ μὴ πεποίηκας, οὐδ' εὐχερῶς πείσῃς ἕτερον ποιεῖν, ὃ μὴ σὺ πεποίηκας. Ἀκούσεις γὰρ, Ἰατρὲ θεράπευσον σεαυτόν. (α)

20 Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐ ποιοῦσιν, ἀλλὰ μόνον διδάσκουσιν, ἀντιφθεγγόμενον τῇ διδασκαλίᾳ τὸν βίον ἔχοντες· ὑμεῖς δὲ καὶ ποιεῖν, καὶ διδάσκειν ὀφείλετε, ἵνα συνάδωσι τὰ ἔργα τοῖς λόγοις. Ἡ καὶ ἑτέρως τοῦτο νοήσεις, ὅτι Ἐκεῖνοι μὲν τὰ τέλη τῶν ἀμαρτημάτων φυλάττουσιν· ὑμεῖς δὲ καὶ τὰς ἀρχὰς φυλάττειν ὀφείλετε, εἴγε γραμματεῖς καὶ φαρισαίους ἐνταῦθα τοὺς κατορθοῦντας, καὶ οὐ τοὺς παρανομοῦντας λάβοις. Δικαιοσύνην δὲ εἶπεν ἀπλῶς πᾶσαν ἀρετὴν.

Ὁρα δὲ, ὅπως καὶ διὰ τῶν παρόντων ῥημάτων, καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων, οὐ διαβάλλει τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν, ἀλλ' ἐπιτείνει μᾶλλον αὐτήν. Καὶ εἰ ἀδιάβλητός ἐστι, διὰ τί οὐ σώζει τοὺς μετερχομένους αὐτήν; Μέχρι μὲν τῆς τοῦ

(α) Λουκ. 11, 23.

Χριστοῦ παρουσίας ἔσωζε τοὺς ἀκριβεῖς φύλακας αὐτῆς, μετὰ τοῦτο δὲ, τῆς νηπιότητος εἰς ἀνδρότητα προκοφάσης; καὶ πολλῆς χάριτος δοθείσης τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μεγίστων ἐπάθλων προτεθέντων εἰς ἀμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων (οὐκέτι γὰρ κληρονομία γῆς, καὶ τῶν ἐκ γῆς ἀγαθῶν, οὐδὲ πολυπαιδία καὶ γῆρας καὶ νῆκαι κατ' ἐχθρῶν, ἀλλ' οὐρανίου κληρονομία καὶ τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν, καὶ υἰοθεσίᾳ θεοῦ, καὶ ἀδελφότητι πρὸς τὸν μονογενῆ, καὶ νῆκαι κατὰ δαιμόνων, καὶ κοινωνία βασιλείας ἀτελευτήτου)· εἰκότως καὶ μεγάλους ἀγῶνας ἀπαιτοῦνται πάντες οἱ τῶν τοιούτων ἐπάθλων τυχεῖν μέλλοντες, καὶ οἷους υποτίθενται αἱ ἐντολαὶ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ καὶ τὰ δηλωθέντα ἑπαθλὰ ἑπαγγειλάμενου. Τὰ γὰρ μεγέθη τῶν ἀγώνων, πρὸς τὰ μεγέθη τῶν ἐπάθλων ἐνομοθέτησεν.

21 Ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· «Οὐ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἐνοχος ἔσται τῇ κρίσει.»

22 Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἐνοχος ἔσται τῇ κρίσει.

[Τῆς (Γ) βίβλου τῆς Ἐξόδου· Οὐ φονεύσεις (α). Καὶ μετὰ πολλὰ, Ἐὰν (β) πατάξῃ τις τινα, θανάτῳ θανατούσθω, καὶ τὰ ἐξῆς.]

Προαπαλύνει τὰς καρδίας αὐτῶν ἐν τοῖς μακαρισμοῖς, καὶ παραθίξας εἰς ἀρετὴν, ἄπτεται λοιπὸν καὶ μειζόνων ἐντολῶν. Ἀπὸ τῶν φυσικωτέρων δὲ ἀρχεται παθῶν, θυμοῦ, λέγω, καὶ ἐπιθυμίας. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τοῦ θυμοῦ διαλέγεται, εἴτα διαλαμβάνει καὶ περὶ τῆς ἐπιθυμίας.

(1) Τὰ παρανεθεταμένα ἀνγνωσκονται ἐν τῷ περιελκιδίῳ παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις.

(α) Ἐξοδ. Κ', 13.

(β) Ἐξοδ. ΚΑ', 12.

Ἀξίον δὲ ζητῆσαι, διὰ τί μὴ ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἐν τῷ νόμῳ πρώτης καιμένης ἐντολῆς; Διότι, περὶ τῆς θεότητος οὖσαν, ἔδει καὶ αὐτὴν ἀναπληρῶσαι, καὶ προσθεῖναι φανερώς περὶ τῆς ἐκείνου θεότητος· οὕτω δὲ καιρὸς ἦν. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ σημεῖα, θαυματοῦντα αὐτὸν ἐκάλουν· καί τοι μηδὲν περὶ αὐτῆς φανερόν εἰπόντα· τί οὐκ ἂν καὶ εἶπον, καὶ ἐποίησαν, εἰ πρὸ τούτων ἀπάντων ἐπεχειρήσῃ τι τοιοῦτον φθέγγεσθαι; Καὶ διὰ τί μὴ φανερῶς ἔλεγεν, ὅτι θεὸς ἐστι; Διότι θορυβεῖν ἔμελλε τοὺς ἀκροατάς. Εἰ γὰρ οἱ μαθηταί, συνόντες αὐτῷ, καὶ καθ' ἐκαστὴν διδασκόμενοι, καὶ θαυματοουργοῦντα βλέποντες, καὶ τῶν ἀπορρήτων κοινωνοῦντες, καὶ δύναμιν παρ' αὐτοῦ τοσούτην λαβόντες, ὡς καὶ νεκροὺς ἀνίσταν (1), οὐκ ἠδύναντο πάντα βαστάζειν πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πῶς δῆμος ἀσύνετος, καὶ τοσαύτης ἀρετῆς ἀπολιμπανόμενος, ἔμελλε μὴ ταραχθῆναι, καὶ μὴ μάλιστα νομίσαι τοῦτον ἀντίθεον, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν ἀναισχύντως σφετεριζόμενον; Διὰ τοῦτο σοφῶς τε καὶ οἰκονομικῶς, ποτὲ μὲν, θεοπρεπεῖς ἐργαζόμενος παραδοξοποιῶν, ταύτας ἀφίησι κηρύττειν, ὅτι θεὸς ἐστι· ποτὲ δὲ, παραινεῖ καὶ ῥήματα τοῖς λόγοις, ἐμφαντικὰ τῆς αὐτοῦ θεότητος. Ἐκ τοῦ φανεροῦ δὲ, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ταπεινὰ περὶ ἑαυτοῦ φθέγγεται, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν. Ἐγίνωσκε γὰρ, ὅτι τὰ ἔργα τοῦτον (2) φανερώσουσιν, ἃ οὐδεὶς ἄλλος ἐποίησεν. Ἀλαζονικὸν γὰρ, τὸ περὶ ἑαυτοῦ τινα μεγάλα λέγειν, καὶ ὑποπτον.

Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελθόντες, θεασώμεθα, πῶς οὐ καταλύει τὸν νόμον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀναπληροῖ, ὡς ἐλλιπῶς ἔχοντα. Φησὶ γὰρ, ὅτι ἐλέγθη παρὰ τοῦ νομοθέτου πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἑβραίους, ὅτι Οὐ φονεῖτε· ὁμόφυλον, ὃ ἄνθρωπος·

(1) Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς Ματθ. 1, 8.

(2) Περὶ τούτου τὸ αὐτὸν, ὡς φαίνεται ἐκ ἀνέγκας καὶ ὁ Ἑντένορος.

ὅς δ' ἂν φονεύσῃ, ὑπεύθυνος ἔσται τῇ κατακρίσει, εἰς τὸ δοῦναι δίκην ἀξίαν τοῦ φόνου. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι Πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ μάτην, ἀκαίρως· ταῦτα γὰρ δηλοῖ τὸ, εἰκῇ· ἔνοχος ἔσται τῇ κατακρίσει. Προσθεῖς δὲ τὸ, εἰκῇ, οὐκ ἀνείλε παντάπασι τὴν ὀργήν, ἀλλὰ μόνην τὴν ἄκαιρον ἐξέβαλεν· ἡ γὰρ εὐκαιρος, ὠφέλιμος. Ἔστι δὲ εὐκαιρος ὀργή, ἡ γινομένη κατὰ τῶν πολιτευομένων ἐναντίως τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ὅταν μὴ πρὸς ἐκδίκησιν ἡμετέραν; ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν τῶν κακῶς βιούντων ἐξ ἀγάπης καὶ φιλαδελφίας ὀργιζόμεθα, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐσχημοσύνης. Ὁργίζεσθε (α) γὰρ, φησι, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, τουτέστι, μὴ ἐν τῷ ὀργίζεσθαι πταίετε, κακῶς χρώμενοι τῇ ὀργῇ. Ἀδελφοὺς δὲ ἡμᾶς ἀλλήλων ἐκάλεσεν, ὡς τὸν αὐτὸν ἔχοντας Θεόν, καὶ τὸν αὐτὸν προπάτορα, καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν, καὶ τὴν αὐτὴν πίσιν, καὶ τὰς αὐτάς ἐντολάς, καὶ τὰς αὐτάς ἐπαγγελίας τῶν ἐπαθλῶν. Εἶδες, τί προσέταξε. Τοῦ φόνου τὴν ρίζαν ἐξέκοψεν· ὁ γὰρ μὴ οὕτως ὀργιζόμενος, οὐχ ἤξει ποτὲ πρὸς φόνον, ὥσπερ οὐδ' ὁ ρίζαν ἐκκόπτων, ἐάσαι κλάδον φύναί ποτε.

22 Ὅς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ῥακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ.

Ἀνωτέρω μὲν, τὸν ψιλῶς ὀργιζόμενον κατέκρινεν· ἐνταῦθα δὲ, τὸν καὶ μέχρι λόγου προϊόντα. Τὸ ῥακά δὲ, ἑβραϊκὴ ἐστὶ φωνή, δηλοῦσα τὸ, Σὺ. Ἐπεὶ γὰρ ὀργιζόμενός τις κατὰ τινος οὐκ ἀξιοῖ καλέσαι τοῦτον ἐξ ὀνόματος, ὡς ἀνάξιον ὀνόματος· ἀντὶ ὀνόματος δὲ τὸ Σὺ τίθησιν, εἰς ἐνδειγμα τῆς ὀργῆς καὶ βδελύξεως· κατέκρινε καὶ τοῦτον, ὡς τὴν κοινὴν φύσιν βδελυσσόμενον, καὶ ἔνοχον αὐτὸν τῷ συνεδρίῳ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ κατέστησεν, εἰς τὸ παρ' αὐτῶν ἐπιτιμηθῆναι.

(α) Ἐξερ. Δ', 26.

22 Ὃς δ' ἂν εἴπῃ, μωρὲ, ἐνοχος ἔσται εἰς τὴν γέννηαν τοῦ πυρός.

Τοῦτον μεγάλως κατέκρινεν, ὡς ἀφαιρούμενον ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τὴν φρόνησιν, καθ' ἣν τῶν ἀλόγων διαφέρομεν, ἢ μᾶλλον, ὡς εἰς τὴν πίστιν ὑβρίζοντα. Εἰ γὰρ ὁ πιστὸς ἀδελφός, μωρός ἐστίν, ὡς οὗτός φησι, μωρὰ καὶ ἡ πίστις αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα δὲ πρῶτον ἐξέφηνε τὸ ὄνομα τῆς γενένης τοῦ πυρός. Γέννηαν δὲ καλεῖσθαι ταύτην φασίν, οἱ μὲν, ὡς αἰε γεννώσαν τὸ πῦρ· οἱ δὲ, ἐβραϊκὸν ὄνομα τοῦτο λέγουσι, δηλοῦν τὴν τοιαύτην κόλασιν. Εἰ τοίνυν τὰς δοκούσας παρ' ἡμῶν ἐλαφράς ὕβρεις οὕτως ἐκόλασε, ποίας ἐσμὲν ἄξιοι καταδίκης, οἱ τὰς βαρείας κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἀφειδῶς ἐκχέοντες; Ἐκόλασεν οὖν τὰς δοκούσας ἐλαφράς, διὰ τὰς βαρείας· ἵνα ταύτας φοβεράς κρίνοντες, ἐκείνας φοβερωτέρας νομίζωμεν. Ἄλλως τε καί, διότι τοῖς ὀργιζομένοις οὐ μόνον αἱ μεγάλαι ὕβρεις, ἀλλὰ καὶ αἱ μικραὶ, φόνους ἐξαπτόντουσι πολλάκις, δίκην σπινθήρος ἐξάπτουσαι τὴν ὀργήν.

23 Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ κεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει

24 τί κατὰ σοῦ· ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε, πρῶτον διαλλαγθῇ τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

Πάντα, ὅσα τε ἀνωτέρω εἶπε, καὶ ὅσα νῦν λέγει, καὶ ὅσα μετὰ τοῦτο ἔρεῖ, ὑπὲρ ἀγάπης εἰσὶν, ἣν μάλιστα περὶ πολλοῦ τίθεται, καὶ διαφερόντως ἐπαινεῖ, ὡς ἐν πολλοῖς προβαίνοντες εὐρίσκωμεν. Θεὸς γὰρ ὢν, ἀγαπῶν ἡμᾶς, ἐνηνθρώπησε, καὶ πάντα πέπονθεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὸν θεόν τε καὶ ἑαυτοὺς ἀγαπῶμεν, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης συνδεθῶμεν ἀλλήλοις, καὶ

γενώμεθα ἐν σώμα, κεφαλὴν ἔχοντες αὐτὸν τὸν Χριστόν. Διὸ καὶ πρῶτον τὰ νεῦρα τῆς μάχης ὑποτέμνων, τὰ λυμαντικὰ τῆς ἀγάπης ἀπέλυνε. Καὶ ὅρα φιλανθρωπίας ὑπερβολήν! Καταφρονεῖ τῆς εἰς αὐτὸν τιμῆς, ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀγάπης, μονονουχί λέγων· Ἐγχοπέσθω ἡ ἐμὴ λατρεία, ἵνα σὺ διαλλαγῇς πρὸς τὸν ἀδελφόν σου. Καὶ γὰρ θυσία ἐστὶ καὶ ἡ πρὸς τὸν ἀδελφὸν καταλλαγή, καὶ χωρὶς ταύτης οὐδὲ ἐκείνην προσδέχεται.

Λοιπὸν οὖν, καὶ ὕμνον προσάγει θεῷ, καὶ εὐχὴν· καὶ ταῦτα γὰρ θυσία ἐστὶ καὶ ὅτι οὖν ἔτερον; μὴ ἀκατάλλακτος ταῦτα προσαγάγῃς, εἰδὼς, ὅτι οὐδὲν προσδέξεται τούτων, εἰ μὴ πρῶτον διαλλαγῇς. Ἀδιορίστως δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀδικήσαντα ὁ λόγος, καὶ πρὸς τὸν κακῶς πεπονθότα καὶ εἰ μὲν κακῶς πέπονθας, ἄφες αὐτῷ τὴν ἀδικίαν, καὶ συγγνωμόνησον· εἰ δὲ ἠδίκησας, θεράπευσον τὴν ἀδικίαν, καὶ μηδὲν ἐλλείψῃς, ὅσα πρὸς καταλλαγὴν φέρουσιν. Ἐδίδαξε τοίνυν, ὅτι οὗ ἡ θυσία δι' ἔχθραν ἀπρόσδεκτος, τούτου καὶ ὁ βίος ἅπας βδελυκτός ἐστὶ τῷ θεῷ.

25 Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ, ἕως ὅτου εἴ ἑν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ· μήποτε σε παραδῷ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτὴς σε παραδῷ τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ εἰς φυλακὴν βληθήσῃ. Ἀμὴν λέγω σοί, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην.

Ὅσπερ εἶθε προτρέπειν εἰς ἀρετὴν, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν μελλόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων, καθὼς ἐν τοῖς μακαρισμοῖς εἰρήκαμεν· οὕτω πάλιν εἶπεν ἀποτρέπειν τῆς κακίας, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν μελλόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων. Ἀποτρέψας γὰρ τῆς ἔχθρας διὰ τῆς μελλούσης γενένης, νῦν ἀποτρέπει ταύτης καὶ φοβεῖ, καὶ διὰ τοῦ παρόντος κριτοῦ,

καὶ τῶν καθ' ἑκάστην γινομένων. Φησὶν οὖν ὅτι, καὶ ἐὰν εἰς δικαστήριον ἐλθούσης, ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου, τουτέστι, γένου εὖνους αὐτῷ καὶ φίλος, ἐν ὅσῳ συγχάνεις ἐν τῇ ἰδίᾳ μετ' αὐτοῦ, τῇ πρὸς τὸν δικαστὴν φερούσης, ὃ ἐστὶ, πρὸ τοῦ εἰσεῖν εἰς τὸν δικαστὴν. Ἐξέστι γάρ σοι τῆνικαῦτα καταλλαγήναι, χρεῖματα καταβάλλονμένῳ, ἅπερ ὁ Λουκᾶς (α) ἐργασίας ἐκάλεσεν, ὡς ἐργαζόμενα, ὃ βουλόμεθα, καὶ ἀνύοντα τὸ σπουδαζόμενον. Κρεῖσσον γὰρ ζημιωθῆναι, ἢ δικάσθῃναι. Ζημιωθείς μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀγάπην, τρία κερδανεῖς κάλλιστα, τὸ μὴ ἐμβληθῆναι τῇ ψυχῇ, τὸ μὴ ζημιωθῆναι τὰ ἔσχατα, καὶ τὸ καταλλαγήναι τῷ ἐχθρῷ· δικασθεὶς δέ, τρία τούναντιόν ὑποστήσει τὰ κάκιστα, τὸ ἐμβληθῆναι τῇ ψυχῇ, τὸ ἀποδοῦναι τὸν ἔσχατον κοδράντην· ὄντινα ἔσχατον λεπτόν εἶπεν ὁ Λουκᾶς (β), τουτέστι καὶ τὸ λεπτότατον εἶδος, ὣν δοῦναι κατεδικάσθης καὶ τρίτον, τὸ μὴδὲ οὕτω καταλλαγήναι. Εἰκὸς γὰρ, τὸν ἀντίδικον ὁπωσδήποτε περιγενέσθαι σου. Εἰσὶ δέ τινες ἀναγωγικῶς ἐρμηνεύοντες τὰ ρηθέντα, ὅπερ ὁ Χρυσόστομος (γ) ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐκ ἀπεδέξατο.

[**Ἀντιδίκον** (α) τινες, τὸ συνειδὸς λέγουσιν, ὡς ἀντικείμενον αἰὲ τῷ πονηρῷ θελήματι, καὶ κατηγοροῦν τοῦ ποιούντος τὸ κακόν· ἰδὲν δέ, τὸν παρόντα βίον, ὃ χρὴ εὖνοεῖν, ἡγοῦν πειθεσθῆναι, τὰ μὲν καλὰ ἐπιτρέποντι, τῶν δὲ κακῶν ἀποτρέποντι.]

27 Ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· «Οὐ μοιχεύσεις.» Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ βλέπων

(α) Λουκ. ΙΒ', 55.

(β) Λουκ. ΙΒ', 53.

(γ) Τριτ. Ζ', Σελ. 219. C.

δ) Τα παραινυμένα ἀντιγινώσκονται παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιτόμῳ.

γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ ἐν τῷ νόμῳ μετὰ τὸ, Οὐ φονεύσεις, τὸ, Οὐ μοιχεύσεις, κεῖται. Λοιπὸν οὖν ἀπαρτίσας τὴν προτέραν ἐντολήν, καὶ ἐπὶ τὴν μετ' ἐκείνην πρόεισι, καὶ τὸν θυμὸν ρυθμίσας, παιδαγωγεῖ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. Ὅσπερ δὲ ἐπὶ τῆς προτέρας ἐντολῆς, προσθεῖς τὸ, εἰκῇ, διέστειλε τὴν εὐκαιρον ὁργὴν ἀπὸ τῆς ἀκαίρου· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης, τὸ, πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, προσθεῖς, διέστειλε τὴν ἀπαθῆ ὄψιν ἀπὸ τῆς ἐμπαθοῦς. Οὐκ εἶπε γὰρ, ὅτι, ὁ βλέπων, ἀπλῶς, ἀλλ', ὁ βλέπων πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, τουτέστιν, ὁ βλέπων περιέργως, ὁ βλέπων ἐμπαθῶς, ὥστε ἐπιθυμῆσαι συνουσίας. Ὁ τοιοῦτος γὰρ ἤδη τοῦ πάθους ἐνέπλησε τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ, καὶ λοιπὸν τῇ προαιρέσει ἐμοίχευσεν. Ἦ, ὁ διὰ τοῦτο βλέπων, ἵνα ἐπιθυμῇσῃ. Ὁ τοιοῦτος γὰρ ἐζήτησε τὸ πάθος, καὶ κτύπησεν πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ προδεδώκεν ἑαυτὸν τῷ πάθει, καὶ εἰ καὶ μὴ τῷ σώματι ἤψατο τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ γε τῇ προαιρέσει. Ὁ δὲ κατὰ πάροδον βλέπων, ἢ κατὰ τινὰ χρεῖαν ἄλλην, ἀνέγκλητος. Γυναῖκα δὲ νῦν λέγει, καὶ τὴν ἐξευγμένην ἀνδρὶ, καὶ τὴν ἀπολελυμένην, καὶ τὴν παρθένον.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰ τοιαῦτα παραγγέλματα, εἰ καὶ πρὸς ἄνδρας ἀποτεινέσθαι δοκοῦσιν, ἀλλὰ γε καὶ πρὸς γυναῖκας ὁρῶσιν. Ὁ γὰρ ἀνὴρ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς ἐστὶ· τῇ δὲ κεφαλῇ καὶ τὰ μέλη ἡγνῶνται. Ἐκόλλασε τοίνυν τὴν περιεργον θέαν· διότι ἐκ ταύτης καταρρεῖ πάθος ἐπὶ τὴν καρδίαν· αὕτη δὲ παθοῦσα, παροξύνει τὸ σῶμα πρὸς συνουσίαν. Προανείλεν οὖν τὴν ῥίζαν, ἵνα μὴ κλάδος φρεῖς ἐνέγκῃ καρπόν.

29 Εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ

30 σῶμά σου βλήθῃ εἰς γέενναν. Καὶ εἰ ἡ δεξιὰ σου χεὶρ σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτήν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι, ἵνα ἀποληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν.

Ὁ περὶ μελῶν σώματος φησιν· ἀνεγκλήτα γὰρ τὰ μέλη τοῦ σώματος· ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἄγονται, καὶ πρὸς ὃ ἂν αὕτη κελεύσῃ κινεῖνται· ἀλλ' ὀφθαλμὸν μὲν δεξιὸν καλεῖ, τὸν δίκην ὀφθαλμοῦ σπεργόμενον δεξιὸν φίλον· χεῖρα δὲ δεξιάν, τὸν δίκην χεὶρὸς χρησιμεύοντα δεξιὸν ὑπερέτην, καὶ εἴτε ἄνδρες εἴεν, εἴτε γυναῖκες. Δέγει τοίνυν ὅτι, ἂν οἱ τοιοῦτοι σκανδαλίσωσί σε πρὸς ἐμπάθειαν, μηδὲ τούτων φείσῃ· ἀλλ' ἔκκοψον αὐτούς τῆς πρὸς σὲ σχέσεως, καὶ ῥίψον πόρῳ σου. Καὶ οὐκ εἶπε φόβον, ἀλλ' ἔκκοψον, τὴν παντελεῖ διὰ ζεύξιν ἐμρήνας. Καὶ εἰπὼν ἔκκοψον, οὐκ ἔσται μέχρι τούτου· ἀλλ' ἐπέτεινε τὸν λόγον, προσθεὶς τὸ, Καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ, ἵνα μὴ πλησίον τυγχάνων αὐθις οἰκισθῇ. Ἐπεὶ δὲ ἀποτόμως ἐκέλευσεν, ἔδειξε λοιπὸν τὸ ἐντεῦθεν κέρδος, ἀπὸ τοῦ συμφέροντος.

31 Ἐρρέθη δὲ, ὅτι ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,
32 ὁότω αὐτῇ ἀποστάσιον». Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτός λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχεῖσθαι· καὶ ὅς ἂν ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχεύεται.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον εἶδος μοιχείας δείκνυσιν. Νόμος γὰρ ἦν παλαιὸς κελεύων τὸν ὁποσδήποτε μισοῦντα τὴν ἰδίαν γυναῖκα, μὴ κατέχειν, ἀλλ' ἐκβάλλειν αὐτήν, δόντα αὐτῇ ἀποστάσιον, ὃ ἔστιν ἐγγυητὸν ἀπολύσεως, καὶ ἐκβάλλειν μὲν αὐτήν, ἵνα μὴ ῥόγος γένηται· δυσκατάλλακτοι γὰρ ἦσαν Ἰουδαῖοι, οὐ πρὸς τὰς γαμήτας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ τέκνα· διὸ καὶ ὁ Χρι-

στὸς εἴρηκε πρὸς αὐτούς ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ κεφαλαίῳ (α), ὅτι Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολύσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· διδόναι δὲ ἀποστάσιον, ἵνα μετὰ τοῦτο, γαμηθείσης αὐτῆς ἑτέρῳ ἄνδρϊ, μὴ δυνηθῇ, ὥς οἰκεῖας γυναικὸς, πάλιν ἐπιλαμβάνεσθαι, καὶ γίνωνται συγχύσεις καὶ στάσεις ἐντεῦθεν.

Ὁ δὲ Χριστὸς νῦν, ἡμερωτέρους αὐτοὺς διὰ τῶν προλαβόντων λόγων καταστήσας, κελεύει, μὴ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα, παρεκτός λόγου πορνείας, τουτέστι, δίχα αἰτίας πορνείας· πορνεῖαν ἐνταῦθα, τὴν μοιχείαν ὀνομάσας· ἀλλὰ μηδ' ἀπολελυμένην ὑφ' ἑτέρου ἀνδρὸς γαμεῖν. Δίχα γὰρ λόγου πορνείας ὁ μὲν ἀπολύσας τὴν ἑαυτοῦ, ποιεῖ αὐτὴν μοιχεύειν, συμπλεκομένην ἑτέρῳ ἀνδρὶ· ὁ δὲ γαμήσας ἀπολελυμένην ὑφ' ἑτέρου, μοιχεύει τὴν ἄλλοτρίαν. Τὰυτα δὲ νομοθετήσας, σώφρονα καὶ τὴν γυναῖκα πεποίηκεν. Ἀκούσασα γὰρ, ὅτι ἀπολυθεῖσαν αὐτὴν οὐδεὶς γαμήσει, σέβει τὸν οἰκεῖον ἄνδρα, καὶ θεραπεύσει. Οὕτω μοιχείας ὑποβαλὼν ἐγκλήματι καὶ τὸν ἀλόγως ἐκβάλλοντα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ τὸν γαμοῦντα τὴν ἀπολελυμένην ἑτέρῳ, ἐπέσφιγξε τὴν εἰρήνην τῶν συζύγων, καὶ τὸ, μὴ μοιχεύειν, μᾶλλον ἐπέτεινεν. Ὁ γὰρ μὴ ἐκβάλλων, ἀλλὰ σέβων τὴν ἑαυτοῦ, οὐκ ἂν ἐπιθυμήσῃ τῆς ἄλλοτρίας· καὶ ὁ κωλυόμενος γαμεῖν τὴν ἀπολελυμένην ἑτέρῳ, οὐκ ἂν ἀπολύσῃ τὴν ἑαυτοῦ.

33 Πάλιν ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· «Οὐκ ἐπιорκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ Κυρίῳ τοὺς ὅρκους
34 σου». Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὁμόσαι ὅλως.

Ὁ μὲν παλαιὸς νόμος φησὶν, ὅτι Οὐκ ἐπιорκήσεις, προσεγγέγκης δὲ τῷ θεῷ τοὺς ὅρκους σου· τοῦτο δὲ εἶπε, φόβον τοῦ μὴ ἐπιорκήσαι ἐπιπρεμαννὺς τῷ ὁμνούντι, γινώσκοντι, ὅτι

(α) Ματθ. ΙΘ', 8.

ὁ θεὸς αὐτὸς δέχεται τὸν ὄρκον, ὁ πάντα γινώσκων· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, Μὴ ὀμῶσαι ὅλως. Ὁ μὲν γὰρ εὐορκῶν, ἴσως ἐπιорκῆσαι ποτὲ, τῇ συνθειᾷ τοῦ ὀμνύειν ὁ δὲ μηδέποτε ὀμνύων, οὐκ ἐπιорκῆσαι ποτέ. Ἄλλως τε δὲ, καὶ τὸ μὲν ὀμνύοντα μὴ ἐπιорκεῖν, εὐσέβειαν εἰς θεὸν ἐπιτίθει· τὸ δὲ μὴ ὀμνύειν ὅλως, ἐπιτείνει μάλιστα τὴν εὐσέβειαν· καὶ αὖτις μὲν τῆς μέσης καὶ ἀτελοῦς τῇ φιλοσοφίας· τοῦτο δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ τελείας ἐστίν.

[Τὸ μὲν (1), Οὐκ ἐπιорκῆσεις, γέγραπται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Ἐξόδου (α)· τὸ δὲ, Ἀποδώσεις τῷ Κυρίῳ τοὺς ὄρκους σου, ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Δευτερονομίου (6), πλὴν δι' ἐτέρων λέξεων· καὶ Τῷ ὀνόματι Κυρίου ὁμῇ (2). Τοῦτο δὲ προσέταξεν, ἵνα μὴ κατὰ τῶν ψευδωνύμων θεῶν ὀμνύωσιν.

Τὸ, Μὴ ὀμῶσαι, καὶ τὸ μὴ ἀπαιτῆσαι ὄρκον συνεισάγει. Ὁ γὰρ οὐ φεύγεις, πῶς ἐπάζεις· τῷ ἀδελφῷ σου, εἴπερ φιλάδελφος εἶ, καὶ οὐ φιλοχρήματος ;]

34 Μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ θεοῦ·

35 μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστι τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Ἰνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι μόνον τὸ κατὰ θεοῦ ὀμνύειν ἐκώλυσε, λέγω δὲ τὸ, Μὴ τὸν θεόν, προστίθῃσι λοιπὸν καὶ τὰλλα εἶδη τῶν ὄρκων, ἐν οἷς Ἰουδαῖοι τηνικαῦτα ὤμνουν. Ὁ γὰρ κατὰ τούτων ὀμνύων, ὀμνύει πάλιν κατὰ τοῦ θεοῦ, τοῦ πληροῦντος αὐτὰ, καὶ δεσπόζοντος αὐτῶν. Τίμια γὰρ ταῦτα οὐ δι' ἑαυτὰ, ἀλλὰ δι' αὐτόν. Προφητικὸν δὲ, 'Ο οὐρανός μοι θρόνος, ἢ

(1) Τὰ παρατηρητέα ἀντιγράφονται παρὰ τῷ Α ἐν τῷ περιστερίδι.

(α) Ἐξ. Κ', 7.

(6) Δευτερ. ΚΓ', 21—23.

(2) Γνωστὸν, ὅτι ταῦτα δὲν εὐρίσκονται αὐτολεξεῖ ἐν τῇ Π. Δ.

ὁ γῇ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· (α) δηλοῦν ὅτι ὁ θεὸς τὰ πάντα πληροῖ. Φησὶ γάρ· Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ (6) ; Δαυϊτικὸν δὲ, 'Η πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου (γ).

36 Μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς, ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ἢ μελαιναν ποιῆσαι.

Μηδὲ τὸν εὐτελέστατον, καὶ διὰ τοῦτο προχειρότατον ὄρκον ὀμόσῃς, φησὶ δὲ, τὸν κατὰ τῆς ιδίας κεφαλῆς, ἵνα μὴ καὶ εἰς μεῖζονα προβῇς. Ἄλλως τε δὲ, καὶ αὐτὴ κτίσις, καὶ κτήμα θεοῦ ἐστὶ, καὶ πάλιν κατὰ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἐξουσιάζοντος αὐτῆς, γίνεται ὁ ὄρκος. Εἰ γὰρ καὶ σὴ ἐστὶ, ἀλλ' οὐ σὸν ποίημα· καὶ δῆλον, ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι σε μίαν τρίχα ποιῆσαι λευκὴν ἢ μελαιναν.

37 Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν· Ναὶ ναί, Οὐ οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν.

Ἔστω, φησὶν, ὁ λόγος ὑμῶν, ὁ βεβαιωτικὸς, ὅτι μὲν κατατίθεσθε, Ναί· ὅτε δὲ ἀρνεῖσθε, Οὐ· καὶ τούτοις μόνοις εἰς βεβαίωσιν ἀντὶ ὄρκων χρήσασθε, καὶ μηδὲν πλέον τοῦ Ναὶ καὶ Οὐ. Περισσὸν δὲ τούτων λέγει, τὸν ὄρκον. Καὶ εἰ ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶν ὁ ὄρκος, πῶς ὁ παλαιὸς νόμος αὐτὸν ἐπέτρεψε; Διότι καὶ αἱ ζωοθυσίαι ἐκ τοῦ πονηροῦ μὲν ἦσαν, καὶ τῆς εἰδωλικῆς πλάνης ἐτύγγανον, ἐπέτρεψε δὲ ὁμοῦς αὐτάς ὁ νόμος τηνικαῦτα, διὰ τὴν τῶν Ἑβραίων ἀσθένειαν, οἰκονομία σοφῇ. Ἐπεὶ γὰρ λαίμαργοι μὲν ὄντες, ἠγάπων τὸ ζωοθυτεῖν· ἀπειθεῖς δὲ τυγχάνοντες, ἐφίλουν τὸν ὄρκον, ἵνα λοιπὸν μήτε τοῖς

(α) Ἡσ. Ξς', 1.

(6) Ἱερ. ΚΓ', 24.

(γ) Ψαλμ. ΜΖ', 3.

ειδώλοισι θύωσι, μήτε κατὰ εἰδώλων ὀμνύωσι, συνεχώρησε μὲν καὶ τὸ θύειν, καὶ τὸ ὀμνύειν, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· ἐπὶ τὸν θεὸν δὲ πάντα μετέστησεν. Ἐμελλε γάρ, καιροῦ καλοῦντος, ἐκκλῦσαι καὶ ταῦτα, δι' ὑψηλοτέρης νομοθεσίας. Ἐπει καὶ τὸ θηλάζειν, νηπίοις μὲν λυσιτελεῖς, ἀνδράσι δὲ καὶ λίαν ἀνεπιτήδειον, καὶ διὰ τοῦτο νηπιάζουσι μὲν τοῦτο παραχωροῦμεν, ἀνδρουμένους δὲ λοιπὸν ἀπάγομεν αὐτοῦ καὶ κωλύομεν. Τί οὖν; Ἐάν τις ὅρκον ἀπαιτῇ καὶ καταναγκάζῃ, ἔστω σοι τῆς ἀνάγκης ταύτης ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ἀναγκαϊότερος, καὶ πάντα παθεῖν ἐλοῦ μᾶλλον, ἢ παραβῆναι τὴν ἐντολήν. Καὶ γὰρ ἐπὶ πάσις ἐντολῆς πολλάκις ἀπαντήσεται σοι βία, καὶ βιωτικὸς κίνδυνος, καὶ εἰ μὴ πανταχοῦ βιαιοτέραν νομίσης τὴν θείαν ἐντολήν, οἰχίσονται σοι πᾶσαι κεναὶ καὶ ἄπρακτοι. Προῖδ' ὅτι εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι (α) βιασθή ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ βιασται ἀρπάζουσιν αὐτήν.

38 Ἦκούσατε, ὅτι ἐβρέθη· Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ,
39 καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ.

Τινὲς μέμνονται τῷ παλαιῷ νόμῳ, κελεύοντι ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος ἐκβάλλειν, καὶ ἀσυμπαθῶς κατὰ τοῦ ἐκβαλόντος ὀφθαλμὸν ἢ ὀδόντα τινὸς τὴν ταυτοπαθεῖαν ἀποστυγμένῳ. Ἔστι δὲ μάλιστα φιλόανθρωπος οὗτος ὁ νόμος. Τοῦτο γὰρ ἐκέλευσεν, ἵνα φόβῳ τῆς ταυτοπαθείας μὴ τοὺς ἀλλήλων ἐκκρίπτωσιν ὀφθαλμοὺς καὶ ὀδόντας οἱ τότε ἄνθρωποι, σφόδρα λυσιπῶντες εἰς τὰς κατ' ἀλλήλων πληγὰς. Ὁ δὲ Χριστὸς φιλόανθρωπότερον νομοθετῶν, οὐκ ἐκ τῆς ταυτοπαθείας ἀνεχάτισι τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ἐκ τῆς μελλούσης κοιλίας. Εἰρηκῶς γὰρ ἐν τοῖς προλέγουσιν, ὅτι Ὁς δ' ἂν

(α) Ματθ. ΙΑ', 12.

εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρὲ, ἔροχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς (α), δέδωκε νοεῖν, ὅτι ὁ πληξίας μεῖζον τιμωρηθήσεται, ὁ δὲ πηρώσας, ἔτι πλεῖον. Ὅθεν ἐκέλευσε μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. Πονηρὸν δὲ νῦν, τινὲς μὲν, τὸν πληζάντα εἶπον· ὁ δὲ Χρυσόστομος (1) τὸν διάβολον εἶρηκε. Τοῦτο δὲ εἶπεν ὁ Χριστὸς, διδάσκων, ὅτι ἐκείνου παροξύναντος, ταῦτα ἐτολμήθη, καὶ ἐπὶ τοῦτον μεθιστὰς τὸν θυμὸν τοῦ πεπονηθότος, ἀγριούμενον κατὰ τοῦ τολμήσαντος. Τί οὖν; οὐ δεῖ ἀντιστῆναι τῷ διαβόλῳ; Ναί· ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ἀμύνεσθαι τὸν ἀδελφόν· ταύτην γὰρ τὴν ἀντίστασιν ἐκώλυσεν· ἀλλ' ἐν τῷ μακροθυμεῖν τε καὶ ὑπομένειν. Οὐ γὰρ θυμῷ σθέννυται θυμὸς, ὥσπερ οὐδὲ πυρὶ, πῦρ· ἀλλὰ τὰ ἐναντία γίνονται τῶν ἐναντίων ἰάματα.

39 Ἀλλ' ὅστις σε ραπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην.

Κελεύει, μὴ μόνον μὴ ἀμύνεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐμπάρχειν ἑαυτὸν τῷ παίοντι, καὶ διὰ τῆς ἀνεξικακίας καὶ μεγαλοφυΐας ἀναστέλλειν αὐτόν. Βλέπων γὰρ ταῦτα ἐκεῖνος, οὐ μόνον οὐκ ἐπάξει πληγὴν δευτέραν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ πρώτῃ μεταμελήσεται, καὶ καταλλαγθήσεται· ἀντιδρῶντος δὲ σου, μᾶλλον ἐξαφθήσεται καὶ ἀγριωθήσεται.

Καὶ διὰ τί, πολλῶν ὄντων μελῶν τοῦ σώματος, περὶ μόνου τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦ ὀδόντος διέλαβεν ὁ νόμος; Διότι κατὰ τούτων μάλιστα τῶν μερῶν εἰώθασιν ἐπάγειν τὰς πληγὰς οἱ μαχόμενοι, ὡς ἀφυλάκτων, καὶ προχειρῶν, καὶ ῥαδίως τραυματιζομένων. Ὁ δ' ἐπὶ τούτοις νόμος, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἐκτείνεται μέλη. Καὶ ἡ δεξιὰ δὲ σιαγὼν πρόχειρος εἰς ὕβριν, ἐπιτηδεϊότερον ἐμπίπτουσα τῇ δεξιᾷ χειρὶ τοῦ ὑβρίζοντος· καὶ ἡ ἐπὶ ταύτῃ ἐντολὴ καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως διήκει.

(α) Ματθ. Ε', 22.

(1) Τόμ. Ζ'. Σελ. 234. Ε.

(TOM. A'.)

40 Καὶ τῷ θελοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον.

Βούλεται σε τὴν ἀνεξικακίαν καὶ μεγαλοψυχίαν ταύτην, μὴ μόνον ἐπὶ πληγῶν καὶ ὕβρεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κτημάτων καὶ χρημάτων παρέχεσθαι. Ὁ γὰρ περὶ τοῦ χιτῶνος λόγος, ὡς προχέουσι εἰς τὸ ἀφαιρεῖσθαι, καὶ ἐπὶ ταῦτα διήκει. Φησὶ γάρ, ὅτι *Τῷ θελοντί σοι δικάσασθαι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον*, καὶ νίκησον τὴν αὐτοῦ πλεονεξίαν, μὴ μόνον τῇ ἐκουσίᾳ παραχωρήσει τοῦ ἀπαιτούμενου, ἀλλὰ καὶ τῇ προσθήκῃ τοῦ μὴ ἀπαιτούμενου. Τοῦτο γάρ σου ποιῶντος, ἡ καταλείψει τὸ ἀπαιτούμενον, αἰδεσθεὶς τὴν τηλικαύτην σου φιλοσοφίαν, ἢ τὸ ἀπαιτούμενον μόνον λαβὼν, οὐχ ἄψεται μὲν τοῦ μὴ ἀπαιτούμενου, καταγνώσεται δὲ πολλὰ τῆς ἐκουτοῦ πλεονεξίας. Καὶ εἰ μὲν μὴ συνδικασθῆς αὐτῷ, ἀλλὰ δώσης, τὸ σεαυτοῦ συμφέρον μόνον ἐποίησας· εἰ δὲ προσθήσης, κακέλευσεν τὴν ψυχὴν ὠφέλησας, καὶ διπλοῦν ἀγαθὸν κατώρθωσας, αὐτὸς τε δικαστηρίων ἀπαλλαγείς, καὶ τὸν πλεονέκτην ἐντρέψας.

Ἱμάτιον μὲν οὖν ἐστὶ, τὸ παρ' ἡμῶν ἐπανωφόριον· *χιτῶν* δὲ, τὸ ἐνδον. Ἀδιεφύκτως δὲ πολλάκις λέγεται καὶ ὁ χιτῶν, ἱμάτιον, καὶ τὸ ἱμάτιον, χιτῶν. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ πάντα χιτῶνες, καὶ πάντα ἱμάτια. Εἰ δὲ ὁ Λουκᾶς φησὶν (α), ὅτι *Ἀπὸ τοῦ αἵρετός σου τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσης*, οὐκ ἐστὶν ἐναντιολογία. Καὶ ἄμφω γὰρ τὰ ῥητὰ εἶπεν ὁ Χριστὸς, ἐκεῖνο μὲν, ἐπὶ τοῦ ὅρου, τὸ δὲ παρὰ τῷ Λουκᾷ, ἐπὶ τόπου πεδινοῦ. Τί οὖν; γυμνὸν δεῖ περιέναι; Μέγα μὲν οὖν, τὸ δι' ὠφέλειαν τοῦ ἀδελφοῦ περιέναι γυμνόν· οὐκ ἂν δὲ εἰς τσαυτὴν ἐκεῖνος ἀπανθρωπίαν ἐλάσῃ, δυσωπηθεὶς, ὡς εἴρηται, τὴν σὴν μεγαλοψυχίαν.

41 Καὶ ὅστις σέ· ἄγγαρεύσει μίλιον ἐν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο.

Ὁ μὲν παλαιὸς νόμος περὶ μόνου τοῦ βαρυτέρου εἵδους τῆς κακώσεως διαλαβὼν, τὰ ἐλαφρὰ παρέδραμεν· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ περὶ τούτων ἐνομοθέτησεν, ἄρξάμενος μὲν ἀπὸ τοῦ βαρυτέρου, καταλήξας δὲ εἰς τὸ ἐλαφρότερον. Βαρύτερον μὲν γὰρ τῶν ἄλλων, ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦ ὀδόντος ἐκκοπή· τοῦ μὲν, ὀδηγοῦντος, τοῦ δὲ, τῇ τροφῇ διακονοῦντος· εἴτα ἡ κατὰ τῆς σιαγόνος ὕβρις, ὡς ἐπονειδιστοτάτη· ἔπειτα ἡ τοῦ χιτῶνος ἀφαίρεσις· ἐλαφρότερον δὲ τούτων, ἡ ἀγγαρεία. Ὡς περ δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν τῆς κακώσεως, μετὰ προσθήκης φιλοσοφεῖν ἐκέλευσεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀγγαρείας, καὶ ὑπερβῆναι τὴν ἄδικον τοῦ κακῶς ποιῶντος ἐπιθυμίαν, καὶ πλέον παθεῖν, ἢ ἐκεῖνος ποιῆσαι βούλεται. Εἶδες ἐν σώματι παθητῷ φυτευομένην ἀπάθειαν; Κατενόησας ἀγγελικὴν πολιτείαν, ἐν ἀνθρώποις κατασπειρομένην; Τὸ γὰρ μὴ ἐπιθυμεῖν ἐμπαθῶς, μηδὲ θυμοῦσθαι κατὰ πάθος, τῆς οὐρανίου πολιτείας εἰσὶν, ἃ διὰ τῶν εἰρημένων ἐντολῶν ἐνομοθέτησεν ὁ Χριστὸς. Ἐν μὲν γὰρ τῷ κελεῦσαι, μὴ ὀργίζεσθαι τῷ ἀδελφῷ εἰκῇ, μηδὲ λέγειν αὐτῷ ῥακά, μηδὲ ὀνομάζειν τοῦτον μωρὸν, μηδὲ προσάγειν θεῷ τὸ δῶρον πρὸ τῆς εἰς (Ι) τὸν ἀδελφὸν διαλλαγῆς, καὶ εὐνοεῖν τῷ ἀντιδίκῳ, τὰ νεῦρα τοῦ ἐμπαθοῦς ἐξέκοψε θυμοῦ· ἐν δὲ τῷ προστάξει, μὴ βλέπειν ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς γυναῖκα, καὶ ἀπορρίψαι τὸν σκανδαλίζοντα καὶ τὴν σκανδαλίζουσαν, καὶ μὴ ἀπολύειν ἀλόγως τὴν ἰδίαν γυναῖκα, μηδὲ γαμεῖν ἀπολελυμένην ἑτέρῳ, τῆς ἐμπαθοῦς ἐπιθυμίας ἀνέσπασε τὰς ῥίζας. Καὶ πάλιν ἐν μὲν τῷ ἐπιτάξει, μὴ ὀμνύειν ὅλως, τὴν περὶ τὰ χρήματα καὶ κτήματα ἐπιθυμίαν ἐξήλασεν· ἐν δὲ

τῷ ἐντειλᾶσθαι, μὴ ἀνθίστασθαι τῷ πονηρῷ, καὶ στρέφειν καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα, καὶ ἀριέναι καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ ὑπάγειν μίλια δύο, τὸν εἰς τὸ ἀμύνασθαι θυμὸν κατέστειλεν.

42 Τῷ αἰτοῦντί σε δίδου.

Οτε δὲ ἕστατο ἐπὶ τόπου πεδινῷ διδάσκων, φανερώτερον εἶπεν, ὅτι *Παρτί τῷ αἰτοῦντί σε δίδου*, ὡς ὁ Λουκᾶς ἔγραψε (α). Κελεύει δὲ, μὴ διακρίναι τὸν ἄξιον ἀπὸ τοῦ ἀναξίου. Ἐν ὧ γὰρ αἰτεῖ, δεόμενός ἐστιν, οἷος ἂν καὶ εἴη. Ἐπεὶ καὶ ὁ θεὸς πάντα τὰ πρὸς σύστασιν τῆς ζωῆς πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἀνῆκεν, ἀγαθοὺς τε καὶ πονηροὺς, πιστοὺς τε καὶ ἀπίστοις.

42 Καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆς.

Νῦν μὲν, δίχα τόκου δανείζειν ἐνετείλατο· ὅτε δὲ, ὡς ἔφαμεν, ἐδίδασκεν ἐπὶ τόπου πεδινῷ, προσέταξε, μηδὲ τὸ δανείζομενον ἀπαιτεῖν. *Ἐὰν γὰρ δανείζητέ, φησι (β), παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν;* ὡς εἶναι τὸ μὲν, πρὸς ἀτελεστέρους, τὸ δὲ, πρὸς τελειοτέρους.

43 Ἐκούσατε, ὅτι ἐρρέθη· «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον

44 σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου». Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεάζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς.

Καταμαρτύνας, ὡς εἴρηται, τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ παντὸς τοιούτου πάθους ἀπαλλάξας τὸν πειθόμενον, λοιπὸν

(α) Λουκ. 5', 30.

(β) Λουκ. 5', 34.

ἐκέλευσε καὶ εὐεργετεῖν, ἐν τῷ δίδόναι τοῖς αἰτοῦσι, καὶ δανείζειν τοῖς χρήζουσιν. Εἴτα, προῶν, ἀνήγαγεν εἰς τὴν ἄκραν ἀρετὴν. Κορωνὴς γὰρ καὶ κορυφὴ πάσης ἀρετῆς, τὸ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀγαπᾶν δὲ αὐτοὺς, οὐ καθό ἐῖσιν ἐχθροί, ἀλλὰ καθό ἐῖσιν ἄνθρωποι. Καὶ μὴ μόνον ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ ὑπερεύχεσθαι. Τῷ δὲ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς ἔπεται καὶ ἄλλα, λέγω δὴ τὸ εὐλογεῖν τοὺς καταρωμένους, καὶ καλῶς ποιεῖν τοῖς μισοῦσι, καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεάζόντων. Ταῦτα γὰρ ἡ τελεία ἀγάπη. Σκόπει δὲ καὶ τὸ ἔπαυλον τῆς τηλικαύτης ἀρετῆς, ὡς μέγιστον. Ἐπεὶ γὰρ τὸ τοιοῦτον κατ' ὁρθώμα μεῖζον ἦν παντός, τίθησιν αὐτῷ καὶ τὸν μισθὸν μεῖζονα παντός. Φησὶ γάρ·

45 Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

Πατὴρ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ὁ θεός, ὡς ποιητὴς αὐτῶν· (πατέρας γὰρ λέγομεν, καὶ τοὺς ἔργων τινῶν ποιητάς)· ἔτι δὲ καὶ ὡς κηδεμὼν καὶ προνοητὴς αὐτῶν· ἴδιον γὰρ πατὴρ καλεῖσθαι καὶ προνοεῖσθαι τοῦ οἰκείου παιδός· υἱοὶ δὲ τοῦ θεοῦ γίνονται, οἱ ὁμοιούμενοι αὐτῷ δι' ἀρετῆς, καθόσον ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατόν· ἴδιον γὰρ υἱοῦ ὁμοιοῦσθαι τῷ οἰκείῳ πατρί. Ὅπως, φησὶ, γένησθε υἱοὶ τοῦ θεοῦ, οὐ φύσει, ἀλλ' ὁμοιώσει, διὰ τοῦ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· ἐπεὶ περ ἐκεῖνος, ὑπὸ τῶν πονηρῶν καὶ τῶν ἀδίκων βλασφημίαις, ὡς βέλεσι, βαλλόμενος, καὶ ὑβριζόμενος, καὶ τῆς οἰκείας τιμῆς ἀποστερούμενος, ὁμῶς ἀγαπῶν αὐτοὺς, ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπίσης ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Ἀλλὰ σὺ μὲν, παρὰ τῶν ὁμοδούλων πάσχεις κακῶς· ἐκεῖνος δὲ, παρὰ τῶν δούλων. Καὶ σὺ μὲν, ὀλίγα καὶ μικρὰ τούτους εὐεργετήσεις· ἐκεῖνος δὲ πολλὰ καὶ μεγάλα. Καὶ ὅμως

δίδωσί σοι ὅμοιον αὐτῷ διὰ τῆς τοιαύτης μιμήσεως γενέσθαι, καὶ υἱὸν αὐτοῦ ὀνομάζεσθαι.

Διὰ μέντοι τοῦ ἡλίου καὶ τῆς βροχῆς πάντα τὰ πρὸς ζωὴν ἐπιτηδεῖα δεδηλωκε. Διὰ τούτων γὰρ πάντα τὰ ἐκ γῆς γενῶνται, καὶ τρέφονται, καὶ αὖξονται, καὶ τελειοῦνται.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν. Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ θεοῦ, ἐν τῷ ὁμοιωθῆναι τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ὃς μυρία δεινὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ παθὼν, ἠγάπα αὐτοὺς καὶ εὐηργέτει, διδάσκων καὶ ἰώμενος, καὶ τέλος ὑπ' αὐτῶν σταυρωθεὶς, ἠύχετο ὑπὲρ αὐτῶν, λέγων (α). Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι, τί ποιοῦσι. Βούλεται σε τοίνυν ὁ Χριστὸς τοῖς φίλοις μὲν διαλλάττεσθαι. Ἰπαγε (β) γάρ, φησι, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· τοὺς ἐχθροὺς δὲ ἀγαπᾶν, καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς προεῖρηται.

46 Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσῃτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; Οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι; Καὶ ἐὰν ἀσπάσῃσθε τοὺς ἀδελφούς ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; Οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι οὕτω ποιοῦσιν;

Οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τὸ ἀγαπᾶν τὸν ἀγαπῶντα, ἀλλὰ φύσεως ἀκολουθία. Καὶ γὰρ καὶ οἱ τελῶναι τοῦτο ποιοῦσι, παρ' οἷς οὐδὲ ἔχνος ἀρετῆς. Τελῶναι δὲ εἰσιν, οἱ φορολόγοι καὶ οἱ κομμερκιάριοι. Σφόδρα δὲ διεβάλλοντο τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, ὡς ἀδίκᾳ καὶ πλεονεχτικᾷ καὶ ἀσυμπαθεῖ. Ἐπεὶ, καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ πεδινοῦ τόπου διδασκαλίᾳ, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, οἱ τελῶναι, οἱ ἁμαρτωλοὶ (γ) εἶπεν. Ὅταν δὲ μηδὲ τοὺς ἀγα-

(α) Λουκ. ΚΓ', 34.

(β) Ματθ. Ε', 24.

(γ) Λουκ. 5', 32.

πῶντας ἀγαπῶμεν, ἐν τῷ φθονεῖν εὐδοχιμοῦσιν αὐτοῖς, τίνας οὐκ ἂν εἴημεν ἄξιοι κατακρίσεως, οἱ περισσεύειν τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων ἐν δικαιοσύνῃ κεκελευσμένοι, ἐλλείποντες καὶ τῶν παρ' ἐκείνοις διαβέβλημένων· τελωνῶν;

48 Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν.

Οἱ μὲν ἀγαπῶντες τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς, ἀτελεῖς εἰσιν εἰς ἀγάπην· οἱ δὲ τοὺς ἐχθροὺς, οὗτοι τέλειοι.

ΚΕΦ. VI, 1. Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ θαυθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ μήγε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Φυτεύσας ἤδη τὰς ἀρετὰς, λοιπὸν ἀναιρεῖ καὶ τὸ παραφύμενον καὶ ἐνοχλοῦν αὐταῖς πάθος, λέγων δὴ τὴν κενοδοξίαν, ἣν καὶ, μετὰ τὸ φυτεῦσαι τὰ κατορθώματα, ἀνασπᾷ· διότι οὐ πρὸ τούτων, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα παραφύεται. Κενοδοξία γὰρ τὸ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων κατορθοῦν τι. Καὶ ὅρα, πόθεν ἄρχεται διώκειν αὐτήν· ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ τῆς εὐχῆς, καὶ τῆς νηστείας· διότι τούτοις μάλιστα τοῖς κατορθώμασιν ἐμφιλοχρεῖ. Ὁ γοῦν φαρισαῖος προσήχετό τε, κενοδόξως ἐπιδεικνύμενος τῷ τελῶνι, καὶ κομπάζων ἔλεγε· Νηστεύω δις τῆς ἐβδομάδος (1), ἀποδεκατῶ μου πάντα τὰ ὑπάρχοντα (α).

Προσέχετε δὲ εἶπεν, ἐμφανῶν, ὅτι τὸ θηρίον τοῦτο λευγιθότως παρεισδύεται, δίκην κλέπτου. Εἰπὼν δὲ, Προσέχετε, τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἵνα μὴ, διὰ τὸ βλέπειν τινὰς, παρα-

(1) Ἑρμηνεία τοῦ ὀνόματος σάββατον. Οὕτω φέρεται καὶ παρὰ Χρυσοστόμου Τομ. Ζ'. Σαλ. 352. Α.

(α) Λουκ. ΙΗ', 12.

δράμης τὸν δεόμενον· ἀλλὰ προσέθηκε, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς λέγων, Προσέχετε, μὴ διὰ τοῦτο ποιεῖν αὐτὴν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς. Εἰ γὰρ μὴ διὰ τοῦτο ταύτην ποιήσετε, οὐδὲν κωλύει καὶ ἔμπροσθεν αὐτῶν ταύτην ποιεῖν. Ὁ σκοπὸς γὰρ αὐτῆς ἐξετάζεται, οὐχ ὁ τρόπος. Ἔστι γὰρ καὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ποιοῦντα, μὴ ποιεῖν πρὸς ἐπίδειξιν, ὅταν τις διὰ μόνην ποιῇ συμπάθειαν· καὶ μὴ ἔμπροσθεν αὐτῶν ποιοῦντα, ποιεῖν πρὸς ἐπίδειξιν, ὅταν μὴ διὰ ταύτην (1) ποιῇ, ἀλλὰ διὰ τὸ κηρυχθῆναι ὑπὸ τοῦ ἐλεηθέντος.

Μισθὸν δέ, φησιν, οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ θεῷ· διότι παρὰ ἀνθρώποις ἐζητήσατε μισθὸν τῆς τοιαύτης ἐλεημοσύνης, τὸν ὑπὲρ ταύτης ἔπαινον. Συνεχῶς δὲ τίθησιν ἐν τοῖς λόγοις τὸν πατέρα, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐντρέπων αὐτούς, ὅτι, πατέρα ἔχοντες οὐράνιον, γῆνια φρονοῦσι, καὶ ἅμα παρατήγων εἰς τὸ πόλιτεύεσθαι ἀξίως τοιούτου πατρὸς.

2 Ὅταν οὖν ποιῇς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσῃς ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ρύμαις, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

Ἐπιτείνει τὴν ἀποτροπὴν τῆς πρὸς ἐπίδειξιν ἐλεημοσύνης. Μὴ σαλπίσῃς δέ, ἀντὶ τοῦ, μὴ δημοσιεύσης, πρὸς τὸ γνωσθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Οἱ γὰρ σαλπίζοντες, πρὸς τὸ ἀκουσθῆναι τῷ πλήθει σαλπίζουσι. Φασὶ δὲ τινες, ὅτι οἱ ὑποκριταὶ τότε, διὰ σάλπιγγος συνεκάλουν τοὺς δεομένους. Ὑποκριτῆς δὲ ἐστίν, ὁ ἕτερον μὲν ὢν, ἕτερον δὲ φαινόμενος, δι' ἀνθρωπίνην ἀρέσκειαν. Κακείνων γὰρ, τὸ μὲν προσωπεῖον ἐλεη-

(1) Τὴν συμπάθειαν θαλάσσι.

μοσύνης ἦν· τὸ δὲ πρόσωπον, δοξομανίας. Ἀπέχουσι δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἔχουσι.

3 Σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου, τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου· ὅπως ἡ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, αὐτὸς ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

Εἰπὼν, πῶς δεῖ μὴ ποιεῖν, λοιπὸν λέγει, καὶ πῶς δεῖ ποιεῖν. Ἐνταῦθα δέ, διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, τοὺς ἐγγυτάτω καὶ οἰκειοτάτους ἠνέξατο. Οὐδὲν γὰρ σοι τῆς χειρὸς σου ἐγγύτερόν τε καὶ οἰκειότερον. Μηδὲ οὗτοι, φησι, γνώτωσαν τῆς δεξιᾶς σου τὴν ἐλεημοσύνην. Ἡ καὶ καθ' ὑπερβολὴν ὁ λόγος, ὅτι καὶ αὐτὴν λαθέτω ἡ δεξιὰ τὴν ἀριστεράν, δι' οὗ δηλοῦται τὸ δεῖν λίαν λαοθάνην.

[Καὶ (1) καθ' ἕτερον δὲ λόγον. Δεξιὰ μὲν, ἡ ἀρετὴ, ἀριστερά δέ, ἡ κακία. Μὴ γνώτω οὖν ἡ κακία τὴν προᾶξιν τῆς ἀρετῆς, δι' ἐπιμιξίας, ἀλλ' ἀμιγρὲς ἐνεργείσθω τὸ καλόν.]

Τὸ δὲ ἐξῆς προσέθηκε, διδάσκων, ὅτι τε τὸν θεὸν ἔχεις συνίστορα, τὸν δίκην πατρός χαίροντα βλέπειν τὰ σὰ κατορθώματα, καὶ ὅτι οὐκ ἀπολέσεις, ἀ δίδως, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ πάντως ἀπολήψῃ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλεημοσύνης μισθόν. Οὐκ εἶπε δέ, πόθεν χρὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνην, οἶον ὅτι ἀπὸ δικαίων πόρων· πᾶσι γὰρ τοῦτο γνωρίμων ἦν· ἄλλως τε καὶ ἀνωτέρω, τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην ἐμακάρισεν (α).

5 Καὶ ὅταν προσεύχῃ, οὐκ ἔσῃ ὥσπερ οἱ ὑποκριταί· ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ἡγωναῖς τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(α) Ματθ. Ε', 6.

ἀν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

Σπενωποὶ μὲν εἰσιν, αἱ στεναὶ ὁδοί, δι' ὧν ὀλίγοι βαδίζουσιν, ἃς ἡμεῖς ἐμβόλους καλοῦμεν· πλατεῖαι δὲ, αἱ λεωφόροι, δι' ὧν πολλοὶ ἄμα βαίνειν δύνανται, ἃς ἡμεῖς ἐξαέρους λέγομεν, ὡς ὑπαίθρους.

6 Σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου, πρόσευξαι· τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

Ομοίως κἀνταῦθα εἰπὼν, πῶς δεῖ μὴ ποιεῖν, λέγει, καὶ πῶς δεῖ ποιεῖν, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ πολλαχοῦ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ κέχρηται. Τῷ πατρί σου δὲ, τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀντὶ τοῦ, τῷ ἀοράτῳ. Πάλιν δὲ προσέθηκεν, ὅτι ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ, ὁπλῶν, ὅτι εἰ ζητεῖς θεατάς, ἔχεις ἀντὶ πάντων αὐτῶν τὸν θεόν· εἰ δὲ καὶ ἀνθρώπους θέλεις θεωρεῖς, ἔχεις καὶ τούτους ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναρρήσεώς τε καὶ μισθαποδοσίας, καὶ οὐ πολλούς, ἀλλὰ πάντας, καὶ οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους, καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ πάσας τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις. Νῦν γὰρ, εἰ φανεροῖς τὰ κατορθώματά σου, καὶ τὸν ἀπὸ θεοῦ μισθὸν ἀπολαίῃς, καὶ οἱ ἄνθρωποι καταγινώσκονται σου, ὡς κενοδόξου. Ὁταν οὖν ἔξεστι, καὶ μισθὸν τῶν κατορθωμάτων λαβεῖν, καὶ ἀνακηρυχθῆναι ἐν τῷ φανερῷ, ἐνώπιον τουσούτων, ἀναμείναντα μικρὸν, πῶς οὐ παντάπασιν ἀλόγιστον καὶ μωρὸν, ἀμφοτέρων τούτων ἐκπεσεῖν, καὶ τοῦ θεάτρου ἐκείνου τὸ παρὸν ἀλλάξασθαι θέατρον;

Εἴη δ' ἂν κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον ταμιεῖον μὲν, ὁ νοῦς, τὸ κάλλιστον οἶκημα τῶν νοημάτων· θύραι δὲ, τὰ αἰ-

σθητήρια, ὀφθαλμοί, ἀκοή καὶ τὰ λοιπὰ, δι' ὧν εἰσερχόμενος ὁ πονηρὸς λογισμὸς συλᾷ τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς.

Τί οὖν; ἐν ἐκκλησίᾳ οὐ δεῖ προσεύχεσθαι; Σφόδρα μὲν· ἀλλὰ μὴ, ὅπως φανῇ τοῖς ἀνθρώποις· τοῦτο γὰρ τῶν ὑποκριτῶν κατηγορήσεν· ἀλλ' ὅπως ἴλεων σεαυτῷ τὸν θεὸν ποιήσῃς. Ἔστι γὰρ καὶ ἐν μέσῳ πολλῶν προσευχόμενόν τινα, μὴ ἁμαρτάνειν, ὅταν μὴ πρὸς ἐπίδειξιν προσεύχεται· καὶ ἐν ταμιεῖῳ κεκλεισμένῳ προσευχόμενον, ἁμαρτάνειν, ὅταν τούναντίον ποιῇ. Πανταχοῦ γὰρ ὁ θεὸς τὸν σκοπὸν ἐξετάζει τοῦ γινομένου. Ὑποκριτὰς δὲ καὶ τούτους ἐκάλεσεν, ὡς σχῆμα μὲν ἔχοντας προσευχομένου, γνώμην δὲ δοξομανοῦς.

7 Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί.

Βαττολογίαν μὲν λέγει, τὴν περὶ τῶν μὴ προσηκόντων αἰτησιν· οἷον περὶ πλούτου, περὶ δόξης, περὶ δυναστείας, καὶ τῶν τοιούτων, ὅσα οὔτε ψυχὴν ὠφελοῦσιν, οὔτε σώματι πρὸς σύστασιν εἰσιν ἀναγκαῖα· ἐθνικούς δὲ φησι, τοὺς ἀπίστους. Ἐπεὶ δὲ οὗτοι οὐ μόνον αἰτοῦσι, περὶ τῶν μὴ προσηκόντων, ἀλλὰ καὶ μακρὰς ποιούμενοι τὰς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις αἰτήσεις, δοκοῦσι πείθειν, ἐν τῷ μακρολογεῖν, διαβάλλει τὴν τοιαύτην αὐτῶν ὑπόληψιν εἰρηκώς·

7 Δοκοῦσι γὰρ, ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται.

Δοκοῦσι μὲν, οὐκ ὁρθῶς δέ.

8 Μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς· οἶδε γὰρ ὁ πατήρ ὑμῶν, ὧν χρεῖαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν.

Οἶδε, τίνων χρῆζετε, καὶ πρὸ τοῦ αἰτῆσαι αὐτὸν ὅλως περὶ τινος. Καὶ λοιπὸν, οὐ χρὴ αἰτεῖν τὰ μὴ χρειώδη, μηδ' ἀναγκαῖα, καθὼς εἰρήκαμεν, ὅπερ ἐστὶ βαττολογία· ἐπεὶ καὶ πα-

τὴν δυσχεραίνει κατὰ παίδων αἰτούντων τὰ μὴ προσήκοντα. Καὶ εἰ οἶδεν, ὧν χρῆζομεν, διὰ τί ὅλως περὶ τούτων αἰτοῦμεν αὐτόν; Πάντως οὐχ ἵνα διδάξωμεν, ἀλλ' ἵνα δεῖξωμεν, ὅτι αὐτὸν ἔχομεν καὶ τροφὴν καὶ δεσπότην, καὶ ἵνα, ἀναρτῶντες μόνου αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα τῆς προνοίας καὶ σωτηρίας ἡμῶν, ἐπι- κάμπτωμεν εὐχερέστερον.

Ὡς μὲν γὰρ πατὴρ, καὶ οἶδεν, ὧν χρῆζομεν, καὶ ἑτοιμός ἐστι παρέχειν τὰ χρεώδη· ζητεῖ δὲ ὅμως καὶ τὴν περὶ ἡμῶν αἵτησιν, διὰ τὰς δηλωθείσας αἰτίας. Ταῦτα διδάξας, παραδίδωσι καὶ τύπον εὐχῆς, οὐχ ἵνα ταύτην μόνην τὴν εὐχὴν εὐχόμεθα, ἀλλ' ἵνα ταύτην ἔχοντες πηγὴν εὐχῆς, ἐκ ταύτης ἀρुώμεθα τὰς ἐννοίας τῶν εὐχῶν.

9 Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς·

Πῶς ;

9 Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Εκάστην λέξιν ἐξεπαστέον. Κελεύει γὰρ λέγειν, τὸ Πάτερ μὲν, ἵνα μιμησώμεθα (1) τῆς ἀνωθεν εὐγενείας, καὶ οἷας δαρεῖς ἡξιώθημεν, υἱοθετηθέντες τῷ θεῷ, καὶ ἵνα ἀξίως πατρός τοιούτου πολιτευώμεθα· ὁ γὰρ φάύλως μὲν βιῶν, πατέρα δὲ ἔχοντος τὸν θεὸν ὀνομάζων, καταψεύδεται καὶ τοῦ θεοῦ καὶ ἑαυτοῦ. Τὸ δὲ ἡμῶν, ἵνα γινώσκωμεν, ὅτι ἀδελφοὶ ἀλλήλων οἱ πιστοὶ πάντες ἐσμέν, κοινῶς υἱοθετηθέντες τῷ ἐνὶ καὶ μόνῳ θεῷ, καὶ ἵνα τοῦτο συνεχῶς ὁμολογοῦντες, μὴ κατεπαίρωμεθα τῶν ταπεινῶν, μηδὲ ὅλως ἐναντίον τι κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἢ μελετῶμεν, ἢ λέγωμεν, ἢ διαπραττώμεθα, καὶ ἵνα κοινῶς ὑπὲρ ἀλλήλων εὐχόμεθα.

Τὸ δὲ, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀεὶ βλέ-

(1) ἵνα ἀπομιμησώμεθα, παρὰ τῷ Α.

πωμεν, πατρίδα τοῦτον ἡμῶν ἀκούοντες, μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τοῦτο λέγοντες, καὶ ἵνα τῶν γηένων καταφρονῶμεν, ἐκεῖ σπεύδοντες ἀναβῆναι διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν κλίμακος, ὅπου ὁ πατὴρ ἡμῶν ἐστίν. Ἐν οὐρανῷ δὲ τὸν θεὸν εἶναι λέγοντες, οὐκ ἐν οὐρανῷ αὐτὸν συγκλείοντες περιγράφομεν· ἀχώρητος γάρ ἐστι καὶ ἀπερίγραπτος· ἀλλὰ πανταχοῦ μὲν εἶναι λέγεται ὁ θεός, μάλιστα δὲ ἐν τόποις ἀξίοις, διὰ τὸ μᾶλλον αὐτοὺς εἶναι δεκτικούς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἐν τῷ οὐρανῷ λέγομεν εἶναι τὸν θεόν· διότι καθαρώτατος ὁ τόπος ἐκεῖνος, καὶ διότι ἐν αὐτῷ εἰσὶν αἱ ἅυλοι δυνάμεις, καὶ οἱ δῆμοι τῶν ἀγγέλων, οἷς ἐπανάπαύεται.

[Ὁ (1) μὲν Χρυσόστομος πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεισθαι τὴν παραδοθεῖσαν ταύτην ὅλην προσευχὴν ἐνέφηνε. Λέγεται γὰρ καὶ οὗτος πατὴρ ἡμῶν, ὡς δημιουργός, καὶ κηδεμών, καὶ προνοητής, καὶ διδάσκαλος. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον λέγοιτ' ἂν πατὴρ ἡμῶν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Λοιπὸν οὖν καὶ εἰδικῶς πρὸς ἕκαστον τούτων ἀναχθείη ἂν, καὶ κοινῶς πρὸς τὴν ἐν τούτοις μίαν θεότητα.]

9 Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

Ἀγιασθήτω, ἀντὶ τοῦ, δοξασθήτω. Ἡμῶν γὰρ πολιτευομένων ἐναρέτως, δοξάζεται παρὰ τῶν ὁρώντων ὁ θεός. Λαμψάτω (α) γὰρ, φησι, τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Δεδοξασμένον οὖν ὑπάρχον τὸ ὄνομά σου, δοξασθήτω καὶ διὰ τῆς πολιτείας ἡμῶν.

10 Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

Βασιλείαν δὲ νῦν, τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν φησὶν, ὡς

(1) Τὰ παρενθετιμμένα φέρονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(α) Ματθ. Ε', 16.

μετὰ πολλὰς δοξὰς ἐσπομένην. Τοῦτο δὲ προσέταξεν αἰτεῖν, ἵνα γνωσκόντες, ὅπερ αἰτοῦμεν, ἐμπαράσκειμι πρὸς ὑπαντήν αὐτοῦ διὰ παντός εἶμεν. Ἐμπαράσκειμι γὰρ τὸ ζητεῖν ἔλθειν τὴν δικαιοσύνην.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι Ἐλθέτω ἐφ' ἡμᾶς ἡ βασιλεία σου, τούτεστι, βασιλευσθεύμεν ὑπὸ σοῦ, καὶ μὴ ὑπὸ τοῦ διαδόλου, καὶ σὺ πείσεις καὶ ὑποτάξεις ἡμᾶς τοῖς σοῖς προσταγμασι, καὶ μὴ ἐκείνῳ.

10 Γενθῆτω τὸ θέλημα σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Γενθῆτω τὸ θέλημα σου, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς γίνεται ἐν οὐρανῷ, παρὰ τῶν ἀγγέλων, περὶ ὧν εἶπεν ὁ Δαυὶδ (α). Λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιῶντες τὸ θέλημα αὐτοῦ· θέλημα δὲ θεοῦ, αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ. Εὐκτικὸν δὲ καὶ τὸ, ἁγιασθῆτω, καὶ τὸ, γενθῆτω. Εὐχόμεθα γὰρ ταῦτα, διὰ τὸ χρῆσθαι πρὸς ταῦτα καὶ τῆς παρὰ θεοῦ βοηθείας. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ ῥήματα, εὐκτικά εἰσιν, εἰ καὶ προστακτικά δοκοῦσι.

11 Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον ὁς ἡμῖν σήμερον.

Εἰδὼς, τὴν μὲν ἀγγελικὴν φύσιν ἀπροσδεῖ τροφῆς, τὴν ἀνθρώπινον δὲ ταύτης ἐπιδεῖ, προσέταξεν αἰτεῖσθαι τὸ ἀναγκαῖον τῆς φύσεως. Ἄρτον δὲ ἡμῶν εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, τὸν δι' ἡμᾶς γενόμενον. Ἐπιούσιον δὲ προσηγόρευσε, τὸν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ ὑπάρξει καὶ συστάσει τοῦ σώματος ἐπιτηδεῖον· ἢ κατὰ τὸν Χρυσόστομον (1), ἐπιούσιον εἶπε, τὸν ἐφ' ἡμέρον· ἔω γὰρ ὀνομάζομεν τὴν ἡμέραν (2). Προσέθηκε δὲ καὶ τὸ σήμε-

1 4th ed. PB, 21.

1 Τὰ Ζ. ΣΟ. 931. D. ΣΑ. 252. A.

2 Τὸ ἐπὶ τὸν προσθεῖται ἐνταῦθα ὁ Εὐθύμης « ἔω γὰρ ὀνομάζομεν τὴν ἡμέραν· διὸ καὶ καμῖαν ἔγκειν. Τὸ ἐπιούσιον δὲν συντίθεται ἀπὸ τῆς Ἐπί καὶ τοῦ ἔω· ὁ ἄρτος ἐν τῷ Περὶ εὐχῆς λέγει περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου

ρον, φανερώτερον ἀπάγων ἡμᾶς τοῦ μὴ φροντίζειν περαιτέρω. Βούλεται γάρ, τοῖς πιστοῖς ἐν ταῖς εὐχαῖς ἄρτον μόνον αἰτεῖν, καὶ τοῦτον σήμερον μόνον, καὶ μὴ μεριμνᾶν περὶ τῆς ἐπιούσης ἡμέρας· διότι οὐκ οἶδαμεν, εἰ καὶ ἐν αὐτῇ ζήσομεν. Καὶ λοιπὸν περιττὸν ἐστὶ μεριμνᾶν περὶ ἡμέρας, ἧς, οὐκ οἶδαμεν, εἰ θηάσομεν τὸ διάστημα. Τοῦτο δὲ καὶ προΐων διὰ πλειόνων λόγων ἐπέταξε, λέγων· Μὴ (α) μεριμνήσητε εἰς τὴν αὐριον. Οὕτω γὰρ ἂν εὐσταλεῖς ἐσόμεθα, ὀλίγα μὲν ὑπεύκοντες τῷ ἀναγκαίῳ τῆς φύσεως, τᾶλλα δὲ τρεπόμενοι πρὸς ἐργασίαν πνευματικὴν.

[Εἰκὸς δὲ (1), καὶ τὸν τῆς ψυχῆς ἄρτον αἰτεῖν. Χρῆζει γὰρ καὶ αὕτη τροφῆς ἐπιουσίου, λέγω δὴ τῆς ἀνωθεν ἐλλάμψεως, καὶ ἐπιχορηγίας τῆς θείας γνώσεως.]

12 Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

Ἐπιστάμενος τὸ πρὸς ἁμαρτίαν εὐόλισθον τῆς φύσεως ἡμῶν, καὶ προγινώσκων, ὅτι καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας ἁμαρτήσομεν, κелеύει παρακαλεῖν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων, ὅπερ ὀφειλήματα ὠνόμασεν. Ὁφείλημα γὰρ καὶ τὸ ἁμάρτημα, ὡς καὶ αὐτὸ ποιοῦν ὑπεύθυνον τὸν ἄνθρωπον, ὥσπερ καὶ

« Πρῶτον δὲ ταῦτ' ἴστέον, ὅτι ἡ λέξις ἡ ἐπιούσιος παρ' οὐδενὶ τῶν Ἑλλήνων οὔτε τῶν σοφῶν ὠνόμασται, οὔτε ἐν τῇ τῶν ἰδιωτῶν συνηθείᾳ τίτρεπται· ἀλλ' εἰς πεπλάσθαι ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν. » Πέπλασται δὲ κατὰ τὸ περιούσιος. Ἀλλὰ καθὼς ταῦτο σημαίνει τὸ πολὺ, τὸ πλεονέκτης, τὸ περισσόν, τὸ ἄφθονον, κατὰ τοὺς λεξικογράφους, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ ἐξαίρετον, οὕτω καὶ τὸ ἐπιούσιος σημαίνει τὸ ἱκανὸς, τ. ε. ἐπαρκὴς, χρεώδης. Ὁ Θεοφύλακτος εἰς Ματθ. 5', 11 « Ἐπιούσιον, τὸν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ συστάσει ἡμῶν αὐτάρκη. » (α) Ματθ. 5', 34.

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α. Παρὰ δὲ τῷ Β εὐρίσκονται ἐν τῷ τέλει τῆς ἐρμηνείας τοῦ στίχ. 10 μετὰ τὸ, καὶ μὴ ἐκ εἰνός. Κατεχωρίσθησαν δὲ ἐνταῦθα κατὰ τὸν Ἑγνέτιον.

τὸ χρέος. Παρακαλοῦντες δὲ ὑπὲρ ἀφέσεως αὐτῶν, ἀναμιμνησκόμεθά τε αὐτῶν, καὶ ταπεινούμενοι συντριβόμεθα. Διδάσκει δὲ καὶ τρόπον, δι' οὗ κάμψαι δυνασόμεθα τὸν θεόν, φημί δὴ τὸ καὶ ἡμᾶς συγχωρεῖν τοῖς ἁμαρτάνουσιν εἰς ἡμᾶς· τούτους γὰρ ὀφειλέτας εἶπε· καὶ τοῦτο προβάλλεσθαι, ἀντὶ πάσης ἱκετηρίας, ὡς ἐξελεσθαι ἡμᾶς δυνάμενον. Διὸ καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τὴν διδασκαλίαν τῆς εὐχῆς, πάλιν ἐπαναλαμβάνει τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον. Νῦν δὲ τοῦτο προσέθηκε τῇ εὐχῇ, ἵνα τοῦτο καθ' ἑκάστην πρὸς θεὸν λέγοντες, ἀνάγκην ἔχομεν συγχωρεῖν τοῖς πταίοουσιν εἰς ἡμᾶς, φοβούμενοι, μὴ κατακριθῶμεν, ὡς ὑπεδόμενοι, πρὸς ἀπάτην τοῦ θεοῦ.

13 Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

Πειρασμός ἐστὶ, πᾶς ἀγὼν, ἐξ ἐπηρείας τοῦ δαίμονος ὁπώσ-
δήποτε ἡμῖν προσαγόμενος, δι' οὗ δοκιμάζεται ἡ ἀνδρεία τῆς
ψυχῆς ἡμῶν. Παιδεύει τοίνυν ἡμᾶς ὁ λόγος, μὴ θαρρῆν ἐαυ-
τοῖς, μηδ' ἐπιπηδᾶν τοῖς πειρασμοῖς ὑπὸ θρασυτήτος. Τὸ γὰρ
εὐχεσθαι, μὴ εἰσενεχθῆναι εἰς πειρασμόν, ταῦτά τε παιδεύει,
καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἡμᾶς ἄγει τῆς ἀσθενείας ἡμῶν, καὶ μετριο-
φροσύνην ἐντίθησι. Καὶ μὴν ὁ θεὸς οὐδένα πειράζει, καθὼς
φησιν Ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος (α). Πῶς οὖν εἶπε, *Μὴ εἰσενέγκῃς*
ἡμᾶς εἰς πειρασμόν; Τὸ, μὴ εἰσενέγκῃς, ἀντὶ τοῦ, μὴ
παραχωρήσῃς εἰσενεχθῆναι. Ἰδίωμα δὲ τοῦτο τῆς Γραφῆς. Ἐν
τῷ παραχωρεῖν γὰρ, αὐτὸς εἰσάγειν δοκεῖ. Πᾶς μὲν γὰρ πει-
ρασμὸς ὑπὸ τοῦ διαβόλου προσάγεται, οὐχ ἄπτεται δὲ τινος
ἀνθρώπου, εἰ μὴ παραχωρήσῃ ὁ θεός. Οὐδὲ γὰρ χοίρους βλά-
ψαι δύναται, μὴ παραχωρῶντος αὐτοῦ· καὶ τοῦτο προϊόντες
εὐνόητομεν φανερώτερον. Παραχωρεῖ δὲ πολλάκις ἐπάγεσθαι
ἡμῖν τοὺς πειρασμούς, ἢ πρὸς κάθαρσιν (1) τῶν ἁμαρτιῶν

(α) Ἰακ. ι' 13.

(1) πρὸς καθάρσιν, παρὰ τῷ Α.

ἡμῶν, ἢ πρὸς φανέρωσιν τῆς ψυχικῆς ἀνδρείας ἡμῶν, ὡς ἡ
κατὰ τὸν Ἰωβ ἐδίδαξεν ἱστορία. Κελεύει οὖν, εὐχεσθαι μὲν,
μὴ εἰσενεχθῆναι εἰς πειρασμόν, διὰ τὰς ἀνωτέρω ἐξηθείσας
αἰτίας· αὐτὸς δὲ, οἰκονόμος ὢν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ποτὲ
μὲν παραχωρεῖ, ποτὲ δὲ κωλύει, πρὸς τὸ συμφέρον ἑκάτερα.
Διὰ τοῦτο, μὴ ἐπαγομένων μὲν τῶν πειρασμῶν, παραιτητέον
αὐτούς· ἐπαγομένων δὲ, ἀνδριστέον, ἵνα καὶ τὸ μέτριο, καὶ
τὸ γενναῖον ἐπιδεικνόμεθα.

13 Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Πονηρὸν ἐνταῦθα, τὸν διάβολον ὠνόμασεν, οὐχ, ὡς φύσει
πονηρὸν, ἀλλ' ὡς προκαίρει. Κατ' ἐξαίρετον δὲ πονηρὸν αὐ-
τὸν ἐκάλεσεν, ὡς καθ' ὑπερβολὴν πονηρὸν. Ἐπιτάξας δὲ ἡμῖν
εὐχεσθαι ῥυσθῆναι ἀπ' αὐτοῦ, ἔδειξεν, ὅτι ἀσπονδον καὶ βαρύ-
τατον ἔχει καθ' ἡμῶν πόλεμον, καὶ χρεία τῆς ἀνωθεν συμ-
μαχίας. Εὐχεσθαι δὲ ῥυσθῆναι ἀπ' αὐτοῦ μόνου διωρίσατο,
διδάσκων, ὅτι μόνος οὗτος κακοῦ παντὸς αἰτίας ἐστὶ, καὶ ὅτι
πρὸς μόνον τοῦτον ἐχθραίνειν χρὴ, καὶ μὴ πρὸς τοὺς ἐξ ἀφρο-
σύνης πειθομένους αὐτῷ, καὶ βλάπτοντας ἡμᾶς, οὓς μᾶλλον
ἐλεεῖν προσήκον, ὡς ἡττηθέντας αὐτοῦ.

[Ἐπὶ (1) καὶ τοῦ ἁγίου Μαξίμου εἰς τὸ, *Ἀγιασθήτω τὸ*
ὄνομά σου καὶ τὰ ἐξῆς. *Ὅνομα* μὲν οὖν τοῦ πατρὸς, ὁ υἱός.
Καθάπερ γὰρ τὸ ὄνομα δηλωτικόν ἐστὶ τῆς φύσεως, ἧς ἐστὶν
ὄνομα· οὕτω καὶ ὁ υἱὸς δηλωτικὸς τοῦ πατρὸς. *Βασιλεία* δὲ,
τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τὸν πλοῦτον τῶν θείων χαρισμάτων.
Ἐπεὶ δὲ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ ἐστὶν ἡμῶν, ἁγιαζομένων ἡμῶν,
τῶν μελῶν αὐτοῦ, δι' ἀγνείας, αὐτὸς ἁγιάζεται, καὶ ἁγιασθεῖ-
σιν ἐπιφοιτᾷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Θέλημα* δὲ τοῦ πατρὸς
ἐν οὐρανοῖς, ἡ λογικὴ τῶν ἐπουρανίων τάξεων λατρεία. Εἵρηκε

(1) Τὰ παρενελεμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

γὰρ καὶ πρὸς τὸν Δαυὶδ· *Τί (α) γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ παρὰ τῶν ἀγγέλων; οὐδὲν ἕτερον, πλὴν τῆς λογικῆς λατρείας δηλονότι· καὶ παρὰ σοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς; οὐδὲν ἕτερον ἢ ταύτην.* Αὕτη γὰρ τὸ ἀναγκαῖον καὶ προηρπύμενον. Λογικὴ δὲ λατρεία κυρίως, τὸ τείνειν τὸν νοῦν πρὸς τὸν θεόν, τῷ τε κατὰ παθῶν καὶ δαιμόνων θυμῷ νευρούμενον, καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν ἄνω πυρούμενον. Ὁ δ' ἄρτος ἡμῶν διπλοῦς· ὁ μὲν, τῇ οὐσίᾳ τῆς ψυχῆς ἐπιτηδεύς, ὁ γνωστικὸς, ὅστις ἐπιχορηγεῖται κατὰ τὴν τῶν δεχομένων δύναμιν· ὁ δὲ, τῇ οὐσίᾳ τοῦ σώματος ἀρμόδιος, ὁ αἰσθητὸς· καὶ ὁ μὲν, ἄνωθεν, ὁ δὲ, κάτωθεν παρεχόμενος. Καὶ ὁ πειρασμὸς δὲ διττός, ὁ μὲν, ἐνέδονος, ὁ δὲ, ἐνόδουτος· καὶ ὁ μὲν, ἐκούσιος καὶ γεννήτωρ παθῶν, ὁ δὲ, ἀκούσιος, καὶ ἀναιρέτης παθῶν. Τὸν μὲν οὖν ἐκούσιον ρεύγειν χρὴ· τὸν δ' ἀκούσιον ἀπεύχεσθαι μὲν διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, ἐπαλθόντα δὲ ὑπομένειν γενναίως, ὡς καθαρτήριον. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πειρασμῶν εἶδος, τὸ δοκιμαστήριον. *Ἀπὸ τοῦ ποτηροῦ δὲ, ἢ τοῦ δαίμονος, ἢ τοῦ πράγματος.*]

13 Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἀκροτελευτίον τῆς εὐχῆς, εὐγνωμοσύνη τῶν εὐχομένων, καὶ εὐφροσύνη τοῦ θεοῦ. Νοεῖται γάρ, πληρωθῆναι, ἢ ἠυξάνεσθαι· διότι σὺ βασιλεὺς ἡμῶν, καὶ δυνατὸς εἰς ἅπαν, καὶ δεδοξαμένος αἰεὶ. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, εἰς τοὺς αἰῶνας. Περὶ δὲ τοῦ, ἀμήν, ἀνωτέρω εἴρηται.

14 Ἐάν γὰρ ἀρῇτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος·

(α) Ψαλμ. 68, 25.

15 Ἐάν δὲ μὴ ἀρῇτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

Ἐπανέλαθεν, ὡς εἰρήκαμεν, τὸν περὶ τούτου λόγον, καὶ πλατύνει τούτον, δεικνύς, ὅτι περισπούδαστόν ἐστι θεῶ τὸ τοιοῦτον ἔργον. Καὶ ὅρα μοι φιλανθρωπίαν ὑπερβολὴν! Ἡμεῖς ποιεῖ κύριους τῆς τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν ἀρέσεως. Ἀλλ' ἔσως ἔρεῖς, ὅτι Πολλὰ καὶ μεγὰλα πεπλημμελέηκεν ὁ ἀδικήσας· ἀλλὰ σὺ πλείονα καὶ μεῖζονα· καὶ ὁ μὲν εἰς τὸν ὁμόδουλον, σὺ δὲ εἰς τὸν δεσπότην· καὶ σὺ μὲν, δεόμενος ἀρέσεως, ἀφήσεις· ὁ δὲ θεὸς μὴ δεόμενος. Εἰ τοίνυν ἀφήσεις, σεκυτὸν ἡλευθέρωσας· ἔσθες μὲν γὰρ τὸν θυμὸν, ἀπῆλασας δὲ τὴν μνησικακίαν, εἰσήγαγες δὲ τὴν φιλανθρωπίαν, ἰλέωσας δὲ τὸν θεόν, ἐπραγματεύσω δὲ τὴν οἰκείαν ἄρεσιν.

16 Ὅταν δὲ νηστεύητε, μὴ γίνεσθε ὥσπερ οἱ ὑποκριταί, σκυθρωποί· ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες.

Νηστεύοντες, μὴ ἐπιτηδεύετε τὴν σκυθρωπότητα, καθάπερ οἱ σπουδάζοντες ὠχρίαν δι' ἀνθρωπίνην ἀρέσκειαν. Ἀφανίζουσι γὰρ οὗτοι τὸ φυσικὸν εἶδος, διὰ τῆς ἐπιπλάστου ὠχρότητος.

16 Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

Εἴρηται ἡμῖν ἀνωτέρω περὶ τούτου. (τίχ. 2.)

17 Σὺ δὲ νηστεύων, ἁλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι.

Ὅσπερ, ὅτε εἶπεν· (α) *Εἰ δὲ ὁ ὄφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν· καὶ εἰ ἡ δεξιὰ σου χεὶρ σκαν-*

(α) Ματθ. Ε', 29. 30.

δαλιζει σε, ἔκκοψον αὐτήν· οὐ περὶ ἀκρωτηριασμοῦ τοῦ σώματος ἔλεγεν, ὡς ἐν ἐκείνοις τοῖς ῥητοῖς ἡρμηνεύσαμεν· οὕτως οὐδὲ νῦν ἀπλῶς ἀλείφεσθαι καὶ νίπτεσθαι κελεύει· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς τοῦτο πεποίηκε, νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα· ἀλλὰ διὰ τούτων ἑτερόν τι παραινεῖ, λέγω δὴ, τὸ συγκαλύπτειν τὴν ἀπὸ τῆς νηστείας συγγνώμητα, ἐν τῷ φαίνεσθαι φαιδρὸν καὶ χαρίεντα. Ἐπεὶ γὰρ παρὰ τοῖς παλαιοῖς σημείον χαρᾶς ἦν, τὸ ἀλείφεσθαι μὲν ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν, νίπτεσθαι δὲ ὕδατι τὸ πρόσωπον· λοιπὸν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦ σημείου τῆς χαρᾶς παραινεῖ χαίρειν ἐν τῷ νηστεύειν, ἵνα καὶ τοὺς ἀνθρώπους δικαίῃ, καὶ τὸν πόνον τῆς νηστείας κουρίσῃ, τῆς ἡδονῆς τὴν ὀδύνην ὑπαικουμένης.

Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον. Πίαινε μὲν τὸν ἐν τῇ κεφαλῇ σου νοῦν, τῷ ἐλαίῳ τῆς ἐλεημοσύνης· νίψαι δὲ τὸ πρόσωπόν σου, τῷ ὕδατι τῶν δακρύων. Καὶ ἐν πολλοῖς δὲ ἄλλοις δι' ἑτέρων ἑτερα παραινεῖ, παιδεύων ἡμᾶς, μὴ τῷ φαινομένῳ μόνῳ τῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς προσέχειν, ἀλλὰ καὶ τὰς διανοίας αὐτῶν ἀκριβολογεῖν.

18 Ὅπως μὴ φανῇς τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων, ἀλλὰ τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερώ.

Τὸ γὰρ θεατρίζειν τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀπὸ τῆς νηστείας κακουχίαν, φιλοδοξίας ἔργον ἐστί. Περὶ δὲ τῶν ἐξῆς ἀνωτέρω εἴρηται.

19 Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σῆς καὶ βρώσις ἀφαιρῇ, καὶ ὅπου κλέπται διορύσ-

20 σουσι καὶ κλέπτουσι. Θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σῆς οὔτε βρώσις ἀφαιρῇ,

καὶ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσουσιν οὐδὲ κλέπτουσιν.

[Σῆς (1) μὲν καὶ βρώσις νοοῦντ' ἂν, καὶ ἡ ἐντικτομένη τῇ ψυχῇ οἷσις, βρωστικὸς λαθραίως τὰ, ἐφ' οἷς συνέστη, καλὰ κλέπται δὲ διορύσσοντες, οἱ ἐξωθεν ἐπεισερχόμενοι ἔπαινοι, διορύσσοντες τὰ κοῦφα φρονήματα, καὶ συλῶντες τὸν ἐναποτε-
θησαυρισμένον πλοῦτον τῆς ἀρετῆς.]

Ἐκβαλὼν δὲ ἥδη τὸ τῆς κενοδοξίας νόσημα, λοιπὸν εὐκαί-
ρως περὶ ἀκτημοσύνης νομοθετεῖ. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὕτω παρα-
σκευάζει χρημάτων ἔρῳ, ὡς ἡ κενοδοξία. Διὰ ταύτην γὰρ καὶ τὰς τῶν ἀνδραπόδων ἀγέλας, καὶ τὸν ἐσμόν τῶν εὐνού-
χων, καὶ τοὺς χρυσοφοροῦντας ἵππους, καὶ τὰς ἀργυρᾶς τρα-
πέζας, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν φαντασίαν (2) ἐπινοοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὐ κατὰ χρείαν, ἀλλὰ δι' ἐπίδειξιν.

Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν εὐπαράδεκτον, τὸ ἀθρόον παραινέσαι περὶ
τῆς ὑπεροψίας τῶν χρημάτων, σοφώτατα κατεμέρισε τὸν περὶ
ταύτης λόγον. Καὶ πρῶτον μὲν εἶπε· Μακάριοι (α) οἱ ἐλεή-
μορες· ἔπειτα· Ἰσθι (β) εὐροῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου· εἶτα· Ἐάν-
τις (γ) σοι θέλῃ κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, δὲς
αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον· τελευταῖον δὲ, τὸ μεῖζον ἐκείνων πάν-
των ἐπηγάγεν. Ἐν ἐκείνοις μὲν γὰρ καὶ ἐλεουμένου ἐμνήσθη,
καὶ ἀντιδίκου, καὶ κριθῆναι σοι μέλλοντος· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν
τοιούτου θείας, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἐνομοθέτησε τὴν τῶν χρημά-
των ὑπεροψίαν, δεικνύς, ὅτι οὐ δι' ἐκείνους τοσοῦτον, ὅσον
διὰ σὲ ταῦτα προσέταξεν, ἵνα, καὶ μηδεὶς ἐκείνων ἐνοχλῇ,

(1) Τὰ παρατεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(2) Συχνάκις καὶ παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ ἡ φαντασία κατ' αὐτὴν τὴν σημασίαν, ὡς Τόμ. Ζ'. Σελ. 144. C. 151. E. Τόμ. Η'. Σελ. 163. C. Παρ. B. καὶ Πραξ. ΚΕ', 23.

(α) Ματθ. Ε', 7.

(β) Ματθ. Ε', 25.

(γ) Ματθ. Ε', 40.

οὐ καταφρονῆς τῶν ὄντων, καὶ διανέμῃς αὐτὰ τοῖς πένησιν.

Ὡστε δὲ ῥῆθον πείσαι, διδάσκει τὴν τε βλάβην τοῦ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ὠφέλειαν τοῦ θησαυρίζειν ἐν οὐρανῷ. Ἔστι δὲ σῆς μὲν ὁ ἐγγεννώμενος πολλοῖς τῶν χρημάτων σωμάτων· βρώσις δὲ, ἡ σῆς καὶ ἰώσεις καὶ καθ' ἑαυτὴν τοιαύτη διαφθορά. Τί οὖν; τὸ χρυσίον σῆς ἀφαιρίζει; Εἰ καὶ μὴ σῆς, ἀλλὰ κλέπται. Τί δέ; πάντες συλῶνται; Εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ πλείους. Ἄθλον δὲ, τίνες ἄστυλοι μενοῦσι. Τὰ γοῦν διανεμόμενα τοῖς πένησι, πῶς θησαυρίζονται ἐν τῷ οὐρανῷ; Πῶς; Ἐν τῷ ταμιεύεσθαι ἐκεῖ τὰς ἀντιδόσεις τούτων καὶ τὰς ἀμοιβὰς, αἱ συλλεγόμεναι καὶ θησαυριζόμεναι φυλάττονται ἀσφαλῶς.

Εἴτα ἐπάγει καὶ ἕτερον λογισμόν, πείθων καὶ ἀπὸ τούτου μάλιστα.

21 Ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν.

Καρδίαν ἐνταῦθα, τὸν νοῦν ἐκάλεσε. Λέγει δὲ, ὅτι καὶ εἰ μηδὲν τούτων γένηται, πάντως, ὅπου ἔστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν. Καὶ οὐ μικρὰ τοῦτο βλάβη τῆς ψυχῆς, τὸ προσκλῶσθαι τὸν νοῦν αὐτῆς ἐκεῖ, μεριμνῶντα διόλου περὶ τῆς τοῦ θησαυροῦ φυλακῆς, καὶ τῇ τοιαύτῃ τυραννίδι καταδεδουλωμένον, καὶ μὴ τολμῶντα μεταβῆναι πρὸς ἑτέραν ἐννοιαν.

22 Ὁ λύχνος τοῦ σώματος ἐστὶν ὁ ὀφθαλμὸς. Ἐὰν οὖν ὁ ὀφθαλμὸς σου ἀπλοῦς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου

23 φωτεινὸν ἔσται· ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμὸς σου πονηρὸς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν ἔσται.

Λύχνος ἐστίν, ὁ φωστὴρ. Εἰπὼν δὲ περὶ τῆς ἀγενοῦς δουλείας τοῦ νοῦ. ὅς ἐστιν ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς, βούλεται δεῖξαι

φανερώτερον, ὅτι ἡ τοιαύτη δουλεία τοῦ νοῦ, λύμη τῆς ψυχῆς ἐστίν. Λαμβάνει δὲ παράδειγμα τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ σώματος, καὶ ἀπὸ τούτου δίδωσι καὶ τὰ ἐκείνου νοεῖν.

Παρατηρητέον δὲ νῦν, ὅτι ἀπλοῦν μὲν λέγει, τὸν ὑγιαῖ· πονηρὸν δὲ, τὸν νοσηρὸν. Φησὶ δὲ, ὅτι Ἐὰν μὲν ὁ ὀφθαλμὸς σου ὑγιὴς εἴη, ὅλον τὸ σῶμά σου πεφωτισμένον ἔσται, φωτιζόμενον ὑπὸ τοῦ οἰκείου φωταγωγοῦ· ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμὸς σου νοσηρὸς εἴη, ὅλον τὸ σῶμά σου ἐσκοτισμένον ἔσται, μὴ φωτιζόμενον ὑπ' αὐτοῦ. Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς, ὁ νοῦς, δουλεύων τῇ φροντίδι τοῦ κατωρουργήμενου θησαυροῦ, νοσηρὸς ἐστὶ· νόσος γὰρ ἡ τοιαύτη φροντίς· καὶ λοιπὸν, ἐσκοτίζεται ἡ ψυχή.

23 Εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοί, σκότος ἐστί, τὸ σκότος πόσον;

Εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοί, ὃ ἐστὶν ὁ νοῦς, ὁ δωρηθεὶς εἰς τὸ φωτίζειν καὶ ὁδηγεῖν τὴν ψυχὴν, σκότος ἐστί, τουτέστιν, ἐσκοτίζεται, λοιπὸν τὸ σκότος, τὸ ἀπὸ τῶν παθῶν, πόσον ἔσται, εἰς τὸ σκοτίζειν τὴν ψυχὴν, σκοτισθέντος τοῦ ἀνατίνλοντος αὐτῇ φωτός;

24 Οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυρίους δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ τοῦ ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει.

Εἴτα καὶ ἕτερον ἐπάγει λογισμόν φοβερώτερον, εἰς ἰσχυροτέραν ἀποτροπὴν τῆς φιλοχρηματίας, δεικνύων, ὅτι αὕτη καὶ τῆς τοῦ θεοῦ δουλείας ἡμᾶς ἐκβάλλει, καὶ τῷ πλούτῳ καταδουλοῖ. Ἀπλῶς δὲ, καὶ ἀνωνύμως, δύο κυρίους λέγει, πρῶτον, ἵνα λάβῃ συνομολογοῦντας τοὺς ἀκροατὰς τῇ ἀληθείᾳ τοῦ λεχθέντος· εἴτα τίθησιν ὀνομαστὶ καὶ αὐτοὺς, περὶ ὧν ὁ λόγος. Δύο δὲ κυρίους φησὶν, ἐναντία ἐπιτάττοντας. Ἀνθέξεται δὲ, ἀντὶ τοῦ ὑπακούσει.

24 Οὐ δύνασθε θεῷ δουλεῦν καὶ μαμωνᾷ.

Ἰδοὺ καὶ ὀνομαστὶ τοὺς ἐχθέντας δύο κυρίους ἐδήλωτε. Μαμωνᾶς δὲ παρ' Ἑβραίων, ὁ πλοῦτος, ὃν καὶ κύριον προσηγόρευσε, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κυριευμένων. Τί οὖν; Οὐχ ὁ Ἀβραάμ πλούσιος ἦν; οὐχ ὁ Ἰωβ καὶ οἱ κατ' ἐκείνους; Ναί· πλούσιοι μὲν ἦσαν, ἀλλ' οὐ τῷ πλούτῳ ἐδούλευον· ἀλλ' ἐκυρίευν αὐτοὶ τοῦτου, καὶ εἰς τοὺς δεομένους αὐτὸν ἀνῆλθικον.

Οὐ δύνασθε δὲ Θεῷ δουλεῦν καὶ Μαμωνᾷ· διότι ὁ μὲν Θεὸς ἐπιτάττει, μὴ μόνον ἀπέχεσθαι τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκείων μεταδιδόναι· ὁ δὲ Μαμωνᾶς τούναντιον, μὴ μόνον μὴ μεταδιδόναι τῶν οἰκείων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι· καὶ ὁ μὲν (1) κρατεῖν γαστροῦς, ὁ δὲ ἐφίεναι γαστρί· καὶ ὁ μὲν σωρρονεῖν, ὁ δὲ πορνεύειν καὶ τὰ τοιαῦτα.

25 Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν· Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε καὶ τί πίητε· μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσθηθε·

Ἀποστήσας τοῦ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πείσας διανέμειν τὰ προσόντα, διδάσκει λοιπὸν, καὶ περὶ τῆς ἀναγκαίας χρείας μεριμνᾶν. Φησὶ γάρ, Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τουτέστι, μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν ψυχὴν ὑμῶν, τί φάγητε ἢ τί πίητε. Εἰ γὰρ καὶ ἡ ψυχὴ οὔτε ἐσθίει, οὔτε πίνει· ἀλλ' οὖν διὰ τὴν ψυχὴν ἐσθίουσι καὶ πίνουσιν οἱ ἄνθρωποι, μὴ δυνάμενται ἐνοικεῖν σώματι μήτε τροφίμῳ, μήτε πίνοντι, μέχρις ἂν καὶ τοῦτο ἀρθῇ ἀποσθῇ.

[Καὶ (2) κατ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐρμηνεύσαντες, ὅτι, ἔπει ποτὲ μὲν ἐν τῇ ψυχῇ μεριμνῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτε κατὰ νοῦν μόνον

(1) ἀπὸ κυνὸς τὸ, ἐπιτάττει.

(2) Τὰ περιττὰ μὲν ἀποκινῶνται ἐν τῷ περιελαδίῳ παρὰ τῷ Α.

φροντίζουσι, ποτὲ δὲ ἐν τῷ σώματι, ὅτε καταταίνουσι (1) τοῦτο πρὸς κατῆσιν τοῦ σπουδαζομένου, καὶ ταύτης κάκεινης τῆς μερίμνης ἀπάγων αὐτοὺς ὁ Κύριος, εἶπε, Μὴ μεριμνᾶτε, μήτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, μήτε τῷ σώματι, περὶ βρώσεως, καὶ πόσεως, καὶ ἐνδύματος.]

25 Οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖον ἐστὶ τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος;

Τοῦτο εἶπε δηλῶν, ὅτι ὁ τὸ πλεῖον δούς ἡμῖν, καὶ τὸ ἔλαττον δώσει. Πλεῖον δὲ, τὸ μᾶλλον λέγει.

26 Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά.

Ἰνα μὴ τις εἴπῃ, ὅτι Καὶ πῶς ἄρα ζήσόμεθα, μὴ μεριμνῶντες περὶ τῶν ἀναγκαίων; λύει τὴν τοιαύτην ἀντίθεσιν ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τῶν πετεινῶν, ἃ μὴ μεριμνῶντα τρέφει ὁ θεός. Δυνάμενος δὲ ἐξ ἀνθρώπων ἐνεγκεῖν τὸ παράδειγμα, καὶ εἰπεῖν τὸν Ἠλίαν, καὶ τὸν Ἰωάννην, καὶ τοὺς κατ' αὐτοὺς, ὅσοι καὶ μὴδὲν τοιοῦτον ἐμερίμνησαν· τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἀπὸ τῶν πετεινῶν δὲ μᾶλλον ἐπεστόμισε τὴν εἰρημένην ἀντίθεσιν, ἐντροπετικώτερον καθαψάμενος, καὶ περιελὼν πᾶσαν πρόφασιν. Καὶ γὰρ καὶ ἡ παλαιὰ Γραφή, βουλομένη σφοδρότερον καθικέσθαι τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὴν μέλισσαν αὐτοὺς πέμπει, καὶ πρὸς τὸν μύρμηκα, καὶ πρὸς ἄλλα ζῶα. Τὰ μὲν οὖν πετεινὰ, μείναντα, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐγένοντο, εὐποροῦσι καὶ τῆς κατὰ φύσιν τροφῆς· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἐκτραπείς ἐστέρηται. Πλὴν ἅπερ ἡ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀλλοτρίως ἀφεῖλε, ταῦτα πάλιν ἢ πρὸς αὐτὸν

(1) ἀμέτρον φιλοπονίαν, κατατρώγουσι.

οἰκείωσις ἀποδίδωσι. Διὰ τοῦτο προσέταξε, μὴ μεριμνᾶν περὶ τούτων, ἀλλὰ περὶ τοῦ οἰκειωθῆναι θεῷ.

26 Οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν;

Οὐχ ὑμεῖς κρείττους κατὰ πολὺ τῶν πετεινῶν ἐστέ; Καὶ εἰ τὰ χεῖρονα τρέφει ὁ θεός, πολλῶ μᾶλλον τοὺς κρείττονας. Ὁ γὰρ διαπλάσας ἡμῖν σῶμα, θεόμενον τροφῆς, παρέξει πάντως καὶ τὴν τροφήν αὐτοῦ. Τί οὖν; Οὐ δεῖ σπεῖρειν; Οὐκ εἶπε, Μὴ σπεῖρετε, ἀλλὰ Μὴ μεριμνᾶτε. Τῶν τελείων μὲν γὰρ τὸ μηδὲ σπεῖρειν, ἀλλ' ἐργάζεσθαι μόνον τὴν θρωπὴν τὴν μὴ ἀπολλυμένην, λέγω δὴ τὰς ἀρετάς, ὡς οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ μιμησάμενοι τὸν βίον αὐτῶν, καὶ ζητεῖν ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὴν τροφήν. Τὸν ἄρτον (α) γὰρ, φησὶ, τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον· τῶν μέσων δὲ, τὸ σπεῖρειν μὲν, μὴ φροντίζειν δὲ, πῶς ἂν φύσῃ τὸ σπέρμα, καὶ (Ι) κατατείνειν ἑαυτοὺς ὅλους εἰς τὰς τοιαύτας μερίμνας, ὡς διὰ ταύτας ἀμελεῖν τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο τοίνυν τὸ σπεῖρειν οὔτε ἐκώλυσεν, οὔτε ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐκάστου προαιρέσει τοῦτο καταλείπειν. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τῶν πετεινῶν εἶπεν, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, ἀλλ' οὐκ εἶπε τοῦτο, κωλύων τὸ σπεῖρειν, ἀλλὰ μόνον δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι ὁ θεός τρέφει αὐτά.

Τί γοῦν ὠφελήσεις, οὕτως ἐπιτεταμένως μεριμνῶν; Κἀν γὰρ μυρία σπουδάσῃς, οὐ δώσεις ὑστὲρ, οὐδὲ ἥλιον, οὐδὲ πνοὰς ἀνέμων, οἷς ὁ σπῆρος καρπογονεῖ. Ταῦτα γὰρ ὁ θεός μόνος δίδωσιν. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ πόματος, καὶ ἐπὶ ἐνδύματος, καὶ τῶν τοιούτων.

Καὶ πῶς δύναται τις ζῆν, μὴ μεριμνῶν τὰ τοιαῦτα; Πῶς; ὡς ἔξω οἱ διελωθέντες ἄγιοι. Μηδὲ γὰρ τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν ποιῶμεν ἀδυναμίαν τῆς ἐντολῆς. Οὐδὲν γὰρ ἀδύνατον ὁ θεός ἐπέταξεν· οἶδε γὰρ τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, οὐ

μόνον ὡς δημιουργὸς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑποδὺς αὐτήν. Ἀλλ' ἐκείνοις μὲν εὐχερῆς ἦν ἡ ἐντολή, ὡς χωρισθεῖσι κόσμῳ καὶ πάσης σωματικῆς σχέσεως· ἡμῖν δὲ ἀδύνατος φαίνεται, διὰ τὸ μὴ ἀποσπασθῆναι αὐτῶν. Τρέφει δὲ τὰ πετεινὰ ὁ θεός, ἐνθὺς αὐτοῖς γινώσκιν, πόθεν συλλέξωσι τὴν τροφήν.

27 Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἓνα;

Οὐδεὶς! Ὡσπερ οὖν ἀδύνατον, κατορθωθῆναι τοῦτο διὰ σπουδῆς ἡμετέρας· οὕτω καὶ τὸ συναγαγεῖν τροφήν, εἰ μὴ ὁ θεός ἐπινεύσῃ. Κἀν γὰρ μυρία σπουδάσωμεν, οὐδὲν ἀνύσομεν, δίχα τῆς προνοίας αὐτοῦ.

[Καὶ (Ι) μὴν οὐδὲ σπιθαμὴν, οὐδὲ δάκτυλον. Λοιπὸν οὖν πῆχυν εἶπε· διότι κυρίως μέτρον τῶν ἡλικιῶν ὁ πῆχυσ ἐστι.]

28 Καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; Καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει.

Κρίνα νῦν, πάντα τὰ ἄνθη ὠνόμασε· καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι ὡς ἐν (α) τούτων. Ὅντος δὲ τοῦ λόγου περὶ ἐνδύματος, πῶς λέγει περὶ αὐξήσεως; Διότι τὸ, αὐξάνει, πρὸς τὰ πέταλα αὐτῶν εἴρηκεν, ἅτινα ἐνδυμὰ ἐκάστω τούτων ἐστὶ. Καταμάθετε, λέγων, τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνουσι κατὰ τὰ πέταλα, ἅπερ ὅσον αὐξάνει, τοσοῦτον ὠραΐζει.

29 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ

30 αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ, σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλί-

α) Ματθ. 5', 11.

(1) Ἀπὸ τοῦ, καὶ, προτιμότερον τὸ, μηδὲ, ἢ ἀπὸ κοινοῦ τὸ, μή.

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγνώσκονται παρὰ τῷ Α ἐν τῷ περιελιδίῳ.

(2) Ματθ. 5', 29.

θανον βαλλόμενον, ὁ θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς,

Διὰ τὸ οὐκ ἀπὸ τῶν πετεινῶν πάλιν ἤγαγε παράδειγμα, ἢ καὶ ἀπὸ ζώων ἄλλων; (εἶχε γὰρ εἰπεῖν πολλὰ κεκαλλωπισμένα καὶ ὠραιότατα). Διότι θούλεται κἀνταῦθα δεῖξαι τὴν τε εὐτέλειαν τοῦ χόρτου τοῦ καλλωπισθέντος οὕτως ἐκ θεοῦ, καὶ τὴν ὠραιότητα τοῦ δοθέντος κάλλους· τῷ οὕτως εὐτελεστέῳ χόρτῳ. Σκοπεῖ γὰρ, ὅτι τὴν μὲν εὐτέλειαν τῶν κρίνων ἐπιτείνων, χόρτον αὐτὰ προῖων ἐκάλεισε καὶ ἔτι μᾶλλον, σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ἃ καὶ ἄμφορὸς ἐπίτασιν τῆς εὐτελείας εἴρηται· τὴν δὲ ὠραιότητα τοῦ κάλλους αὐτῶν ὁμοίω· ἐπιτείνων, οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι ἀμφιέννυσιν, ἀλλ' ὅτι οὕτω φιέννυσιν. Τὸ γὰρ, οὕτως, ἐνταῦθα ἐπίτασιν ἐμφαίνει τῆς σοφίας.

Σολομώντα δὲ τέθεικεν, ὡς φιλόκαλον, καὶ σοφὸν ἐπὶ νομοῖς καὶ καλλωπισμοῖς. Κλίβανος δὲ ἐστὶ, τὸ ὀπτανεῖον τῶν ἀγνῶν· τὸ δὲ, ἡμᾶς, ἐμφαντικὸν τιμῆς νόησον. Φησὶ γὰρ ἐρωτηματικῶς, ὅτι Οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς, τὸ τίμιον αὐτοῦ κτήμας; οἷς σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν ἐχαρίσατο, δι' οὓς τὸν κόσμον ἐποίησε, δι' οὓς προσηύτης ἐπεμψε, δι' οὓς καὶ τὸν μονογενῆ υἱὸν ἐξέδωκεν;

30 Ὀλιγόπιστοι;

Ἐπιπληκτικὸν ἐστὶ τοῦτο. Καὶ γὰρ ἀποδείξας, ὃ ἐθούλετο, λοιπὸν ἐπιπλήττει αὐτοὺς, ὀλιγοπίστους ὀνομάζων, ὡς μὴ πιστεύοντας ἀδιστακτικῶς, ὅτι προσηύτης αὐτῶν ὁ θεός, καὶ διὰ τοῦτο μεριμνῶντας. Οὕτως ἐπιπλήξας, ἐντρέπει τούτους, καὶ εὐπειθεστέρους ποιεῖ. Ἐπαίδευσεν δὲ διὰ τοῦ ρηθέντος παραδειγματός, καὶ τὸ μὴ μέγα σρονεῖν ἐπὶ τῇ πολυτελείᾳ τῶν ἱματίων, ὃν ὠραιότερα καὶ χαλλίονα τὰ ἄνθη τοῦ χόρτου. Ποτερὸν δὲ ἀνωτέρω περὶ τῶν πετεινῶν εἰπὼν, ὅτι οὐ σπείρουσιν,

οὐκ ἐκόλυσεν τὸ σπεῖρειν, ὡς ἐκεῖσε εἰρήκαμεν· οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα τὸ κοπιᾶν καὶ νήθειν ἐκόλυσεν, ἀλλ' εἶπεν οὕτω, δεῖξαι μόνον θέλων, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὰ ἀμφιέννυσιν.

Καὶ διὰ τὸ τοσοῦτον κάλλος τοῖς ἄνθεσι περιτίθειται; Διότι θούλεται σε καὶ ἀπὸ τούτου μαθηθῆναι τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ σοφίας καὶ δυνάμεως. Εἰ τοίνυν τὰ διὰ σὲ γινόμενα κρίνα φιλοτίμως ἐνέδυσσε, πῶς οὐκ ἐνδύσει μάλιστα σὲ, δι' ὃν ἐκεῖνα πεποίηκε; Δημιουργὸς δὲ καὶ προνοητὴς πάντων αὐτὸς ὢν, ὅμως τῷ πατρὶ τὴν δημιουργίαν καὶ πρόνοιαν πάντων ἀνατίθεται, δευκνῶν τε ἐντεῦθεν τὸ πρὸς αὐτὸν ὁμολογούμενον τε καὶ ὁμοδύναμον, καὶ διότι οὕτω καιρὸς ἦν, ἐκκαλύψαι φανερώς περὶ τῆς ἐκυτοῦ θεότητος, ὡς ἡμηνεύσαμεν ἐξηγουμένοι τοῖς Ἱηκούσατε, ὅτι ἐγγέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φορεῦσεis,

31 Μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες· Τί φάγωμεν, ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα;

Ἐπαναλαμβάνει πάλιν τὸν περὶ τοῦ μὴ μεριμνᾶν λόγον, διὰ τὸ τῆς μερίμνης βίαιον τε καὶ δυσταπάλλακτον. Σὺ δὲ ἐνόησον, ὅτι οἱ κελευσθέντες μηδὲ περὶ τῶν ἀναγκαίων μεριμνᾶν, τίνα συγγνώμην ἔχομεν, μεριμνῶντες καὶ περὶ τῶν οὐκ ἀναγκαίων;

32 Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ.

Τὸ, ἐπιζητεῖ, ἀντὶ τοῦ, μεριμνᾶσι, νόησον. Τὰ ἔθνη γὰρ, ἀλόγων δίκην, πρὸς μόνην βλέπουσι τὴν φιληδονίαν. Ὅταν δὲ μηδὲ τῶν ἐθνικῶν ὑπερτερῶμεν, οἱ τῶν γραμματέων καὶ ρησάων ὑπερτερεῖν καὶ ἀρετῆς κεκελευσμένοι, ποίας οὐκ ἂν εἴημεν κολάσεως ἄξιοι;

32 Οἷδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι χρήζετε τούτων ἀπάντων.

Καθαψάμενος αὐτῶν ἱκανῶς, παραθαρόνει πάλιν ἐτέρωθεν. Ἔργον γὰρ διδασκάλου καὶ ἐπιπληττεῖν, ἐν οἷς χρὴ, καὶ πα-

ρακαλεῖν, καὶ ἀμφοτέρωθεν διεγείρειν. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι *Οἶδεν ὁ θεός, ἀλλ' ὅτι Οἶδεν ὁ πατὴρ ἡμῶν*, ὥστε μάλιστα θαρρῶν αὐτούς. Ἐπεὶ γὰρ πατὴρ ἐστὶ, καὶ πατὴρ τοιοῦτος, οὐ δυνήσεται περιιδεῖν τοὺς υἱοὺς ἐνδείξ τῶν ἀναγκαίων διαφθειρόμενους, ὅπουγε οὐδὲ ἀνθρώπινον πατέρες τοῦτο ὑπομένουσι. Καὶ ἐπεὶ οἶδεν, ὅτι *χρηζετε τούτων ἀπάντων*, δώσει πάντως. Οὐ γὰρ περιττὸν τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν καὶ ἐνδιδύσκεσθαι, ἵνα καὶ παρίδῃ· ἀλλὰ *χρήσιμα τῷ σώματι, καὶ ἀναγκαῖα τῇ τούτου φύσει*. Ὡστε, θ νομίζεις αἷτιον εἶναι σοι τῆς μερίμνης, τοῦτο μᾶλλον ἐστὶν αἷτιον τῆς ἀμεριμνίας. Ἐπεὶ γὰρ ἀναγκαῖα ταῦτα, διὰ τοῦτο μάλιστα χρὴ θαρρῶν. Ποῖος γὰρ πατὴρ ἀνέξεται μηδὲ τὰ ἀναγκαῖα χορηγεῖν τοῖς παισίν;

33 Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

Πρῶτον, ἀντὶ τοῦ, πρὸ τῶν ἀναγκαίων τοῦ σώματος, ἢ ἀντὶ τοῦ, ἐξαίρετως, καὶ μάλιστα. *Βασιλείαν* δὲ θεοῦ λέγει νῦν, τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν· *δικαιοσύνην* δὲ αὐτοῦ, τὴν δικαίωσιν τὴν παρ' αὐτοῦ, ἵνα δικαίωσῃ ὑμᾶς αὐτός. Ἡ τὴν κατέρθωσιν τῆς δικαιοσύνης, ἥτοι τῆς καθόλου ἀρετῆς, δι' ἣν δίκαιοι γινόμεθα. Εἰ γὰρ περὶ τούτων αἰτεῖτε, ὄντων ἀναγκαίων τῆς ψυχῆς, ταῦτά τε δώσει, καὶ προσθήσει καὶ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ σώματος. Καὶ γὰρ καὶ ὀπίσω, ἐν οἷς ἐδίδαξε, πῶς δεῖ εὐχεσθαι, πρῶτον μὲν εἶπε λέγειν, (α) *Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς*. Ἐπειτα δὲ, *τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον*. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο γεγόναμεν, ἵνα ἐσθίωμεν, καὶ πίνω-

(α) Ματθ. ε', 9—11.

μεν, καὶ ἐνδύμεθα, ἀλλ' ἵνα εὐαρεστήσαντες αὐτῷ, τῶν αἰώνιων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν.

Διὸ τοῦτο μάλιστα χρὴ ζητεῖν καὶ ὑπὲρ τούτου μᾶλλον αἰτεῖν. Τοῦτο μὲν γὰρ ἐάν μὴ ζητῶμεν, οὐ δώσει· τὰ δ' ἀναγκαῖα τοῦ σώματος, καὶ αἰτοῦντες, καὶ μὴ αἰτοῦντες λαμβάνομεν, διὰ τὴν σύστασιν τοῦ σώματος, ὡς καὶ τὰ ἄπιστα ἔθνη. Διὰ τοῦτο γὰρ εἶπεν, ὅτι *προστεθήσεται*. Ὡστε οὐχ ὑπὲρ τούτου χρὴ μεριμνᾶν, ὃ καὶ μὴ μεριμνῶντες λαμβάνομεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνου. Καὶ εἰ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ σώματος παρέχει, καὶ μὴ αἰτοῦντων ἡμῶν, διὰ τί προσέταξε ζητεῖν τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον; Πάντως, ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης αἰτήσεως ὁμολογῶμεν, ὅτι κύριός ἐστιν ὁ τρέφων ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡ σπουδὴ ἡμῶν· καὶ ἵνα τοῦτο οὕτως ὁμολογοῦντες, οἰκειότεροι γινώμεθα διὰ τὴν εὐγνωμοσύνην.

34 Μὴ οὖν μεριμνήτητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἐαυτῆς.

Οπίσω εἰπὼν ἀπλῶς, ὅτι *μὴ μεριμνήσητε*, ἐδόκει παντελῶς ἐκκόπτειν τὴν μερίμναν τῶν ἀναγκαίων τοῦ σώματος. Λοιπὸν οὖν ἐνταῦθα διδάσκει φανερώτερον, ὅτι τὴν μὲν ἐπὶ τῇ ἐνεστώσῃ ἡμέρᾳ συγχωρεῖ, ὡς ἀναγκαίαν, διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος· τὴν δὲ τῆς αὔριον ἀπαγορεύει, ὡς περιττήν. Ἡ γὰρ αὔριον ἡμέρα ἔξει καὶ αὐτὴ πάλιν τὴν μερίμναν τῶν ἐαυτῆς, ἡγουν, ὧν ἐν αὐτῇ χρῆζει ὁ ἄνθρωπος. Τινὲς δὲ φασιν, ὀπίσω μὲν παντελῶς ἐκκόψαι τὴν μερίμναν, διὰ τοὺς δυνατούς· ἐνταῦθα δὲ, συγχωρῆσαι τὴν τῆς ἐνεστώσης ἡμέρας, διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους.

34 Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς.

Κακίαν ἐνταῦθα λέγει, τὴν μερίμναν, τὸν κόπον, τὰς ἐπιγινομένας ἐκάστοτε συμφορὰς, ἅπερ ἀρκοῦσιν αὐτῇ, καὶ οὐ χρὴ

προσθεῖναι καὶ τὴν μέμνην τῆς αὔριον, καὶ καταβαρύνειν αὐ-
τὴν, ὥς μὴ δύνασθαι χρησιμεύειν ἡμῖν εἰς ἐργασίαν πνευμα-
τικὴν. Κακία γὰρ λέγεται, οὐ μόνον ἡ πονηρία, ἀλλὰ καὶ τὰ
ἐκθέντα. Καὶ γὰρ καὶ ἐν ἄλλοις εἴρηται κακία, ἡ θεήλατος
ὀργὴ καὶ μᾶστιξ. Οὐκ (α) ἔστι γὰρ, φησι, κακία ἐν πόλει, ἢ
Κύριος οὐκ ἐποίησε. Καὶ αὖθις· Ἐγὼ, φησι, (β) ποιῶν εὐ-
ρίην καὶ τίζων κακὰ, ἀντὶ τοῦ λιμοῦ καὶ λοιμοῦ, καὶ τὰ
τοιῦτα. Καὶ γὰρ εἰώθαμεν κακὰ ὀνομάζειν, καὶ τὰ λυπηρὰ
καὶ κακωτικά.

ΚΕΦ. VII, 1 Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε.

[Φησὶν Ι] ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ἑβραί-
ους ἐπιστολῆς, ὅτι τὸ Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε, περὶ βίου
ἐστίν, οὐ περὶ πίστεως. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ, Πάντα (γ), ὅσα
ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε. Τὸ γὰρ ποιεῖν, ἔργων ἐστίν,
ἀλλ' οὐ πίστεως.]

Κρίσιν δὲ ἐνταῦθα, τὴν κατάκρισιν νόησον. Ταύτην γὰρ
ἐρμηνεύων ὁ Λουκᾶς εἶπε· Μὴ (δ) καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ
καταδικασθῆτε. Καὶ εἰ μὴ καταδικάζει τις τὸν ἁμαρτάνοντα,
οἷον ἄρχων μὲν τὸν ἐρχόμενον, πατήρ δὲ τὸν υἱόν, δεσπότης δὲ
τὸν δοῦλον, ἐπιδώσει πάντως ἢ κακία, καὶ ἔσται σύγχυσις.
Ἀλλ' οὐ περὶ ταύτης τῆς κατακρίσεως λέγει νῦν, τῆς φιλαγά-
θου καὶ διορθωτικῆς· προῖων γὰρ ἐνετείλατο, καὶ ἐλέγχειν
οὕτω, καὶ δεσμεῖν· Ὑπαγε (ε) γὰρ, φησι, καὶ ἐλεγεῖν αὐτόν·

(α) Ἀμὲν Γ', 6.

(β) H. ME', 7.

(γ) Τὰ παρεντεταμένα ἀνγνωσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Δ.

(δ) Mx. B. KΓ', 3.

(ε) Δουκ. ε', 37.

(ε) Mx. B. IH', 15.

καὶ αὖθις (α). Ὅσα ἂν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα
ἐν τῷ οὐρανῷ· νῦν δὲ ὁ λόγος οὐ πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἐστίν,
ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀρχομένους, παραινῶν, μὴ ἀντὶ τοῦ βλέπειν
τὰ οἰκεῖα, καὶ καταδικάζειν ἑαυτοὺς, ὅρῳ τὰ ἀλλότρια, καὶ
κατακρίνειν ἑτέρους.

Φησὶ γὰρ καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος, ὅτι Εἰ (β) ἐκρίνομεν
ἑαυτοὺς, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Ἔστι δὲ ὁ λόγος καὶ πρὸς τοὺς με-
γάλα μὲν ἀμαρτάνοντας, κατακρίνοντας δὲ τοὺς μικρὰ σφαλ-
λομένους. Λέγει γὰρ ἐρεξῆς· Τί βλέπεις (γ) τὸ κάρφος τὸ ἐν
τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σὺ ὀφθαλμῷ
δοκὸν οὐ κατανεῖς; Ἔστι δὲ κάρφος, ἀπόσπασμα ξύλου βρα-
χύτατον.

2 Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε·

Ἐν ᾧ τινι καταδίκη καταδικάζεις τὸν ἀδελφόν, ἐν ταύτῃ κρι-
θῆσθαι καὶ σὺ, τουτέστιν, εἰ τὸ λεπτὸν αὐτοῦ σφάλμα πολυ-
πραγμονεῖς καὶ κατακρίνεις, καὶ τὰ λεπτά τὰ σὰ πολυπραγ-
μονηθήσονται καὶ κατακριθήσονται ἐν καιρῷ τῆς φοβερᾶς κρί-
σεως.

2 Καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν.

Καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ ἀκριθείας μετρεῖς αὐτῷ τὴν πολιτείαν, οἷον,
ὅτι τόσον ὀφείλει προσέχειν (I)· ἐν τούτῳ μετρηθήσεται καὶ
σοὶ ἡ σὴ πολιτεία. Δηλοῖ δὲ ὁ λόγος, ὅτι ὅσην ἀκριθείαν ἀ-
παιτεῖς αὐτόν, τοσαύτην ἀπαιτηθήσῃ καὶ σὺ παρὰ τοῦ θεοῦ.
Χρὴ δὲ προσέχειν, ὅτι, ὥσπερ ἐὰν ἡμεῖς ἀφίωμεν τοῖς ὀφειλέ-
ταις ἡμῶν, ἀφίησι καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν· οὕτως ἐὰν ἡμεῖς οὐ κατα-

(α) Mat. IH', 18.

(β) A' Κορ. IA', 31.

(γ) Mat. Z', 3.

(I) πρὸς τὴν αὐτοῦ πολιτείαν καὶ τὸν βίον.

(TOM. A'.)

κρίνωμεν τὸν ἀδελφόν, οὐδὲ ὁ θεὸς ἡμᾶς. Ὡς θαυμαστῆς ἐντολῶν δυάδος, ῥαδιῶν μὲν εἰς τὸ κατερθωθῆναι, μεγάλης δὲ σωτηρίας προσζένων!

Τί οὖν; ἔάν ὁ ἀδελφὸς πορνεύῃ, ἢ τοιοῦτον ἄλλο τι πλημμελῇ; Πότερον οὐ διορθώσω τοῦτον, ἀλλὰ σιγήσω; Διορθώσω μὲν ἱατρικῶς, ὡς ἀδελφόν· μὴ κατάκρινε δὲ ἀπεγθῶς, ὡς μεμισημένον. Οὐ γὰρ εἶπε, *Μὴ παύσης ἁμαρτάνοντα· ἀλλὰ Μὴ κρίνης*. Φησὶ γὰρ καὶ Παῦλος· *Σὺ τίς εἶ (α) ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκίην;* τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει. Καὶ πάλιν· *Σὺ (β) δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου;* ἢ καὶ σὺ, τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; Καὶ ὅντως τὸ κατακρίνειν τὸν μὴ ὑπεξούσιον, ψυχῆς ἐστὶ φαρσαϊκῆς, καὶ δικαιοσύνης ἑαυτήν.

3 Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος, τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς;

Διὰ τοῦ κάρφους μὲν, τὸ ἐλάχιστον ἁμάρτημα ἐνέφηνε· διὰ τῆς δοκοῦ δὲ, τὸ μέγιστον. Εὐλὸν γὰρ ἐπίμηκες ἡ δοκός. Λέγει δὲ, ὅτι διὰ τί τὸ μὲν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐλαφρότατον σφάλμα βλέπεις ὥς· τὸ δὲ ἐν τῇ σῇ βαρύτατον, οὐχ ὁρᾷς; Πᾶς γὰρ τὰ ἑαυτοῦ μᾶλλον οἶδεν, ἢ τὰ ἐτέρου, καὶ τὰ μείζω βλέπει μᾶλλον, ἢ τὰ ἐλάττω.

4 Ἡ πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου· Ὁ ἄφες ἐκβάλλω τὸ κάρφος ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου· καὶ ἰδοὺ, ἡ δοκός ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου;

Ἡ πῶς ἐπιχειρήσεις ἱατρεῦσαι αὐτόν, αὐτὸς μάλιστα δεόμενος ἱατρείας; Ἰδοὺ γὰρ ἡ δοκός ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου ἐστίν.

(α) Ῥωμ. ΙΔ, 4.

(β) Ῥωμ. ΙΔ, 10.

5 Ὑποκριτὰ! ἐκβάλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

Ὑποκριτὴν τὸν τοιοῦτον ὠνόμασεν, ὡς ἱατροῦ μὲν τάξιν ἀρπάζοντα, νοσοῦντος δὲ τόπον ἐπέχοντα· ἢ ὡς προφάσει μὲν διορθώσεως τὸ ἀλλότριον σφάλμα πολυπραγμονοῦντα, σκοπῷ δὲ κατακρίσεως τοῦτο ποιοῦντα. Εἰ γὰρ κηδόμενος τοῦ ἀδελφοῦ σου τοῦτο ποιεῖς, πρῶτον κήδου σεαυτοῦ, μεῖζον ἐκείνου πλημμελήσας· εἰ δὲ σεαυτοῦ καταφρονεῖς, προδὲλτον, ὡς οὐδ' ἐκείνον φιλεῖς. Πᾶς γὰρ ἑαυτὸν φιλεῖ μᾶλλον, ἢ τὸν ἀδελφόν. Καὶ λοιπὸν οὐ διορθούμενος, ἀλλὰ κατακρίνων ἐκπομπεύεις (Γ). Ὅρᾳ; οὐκ ἐκώλυσεν θεραπεύειν ἐτέρους, εἰ τούτου πάντως ἐπιθυμεῖς· ἀλλ' ἐκέλευσε θεραπεύειν σεαυτὸν πρὸ ἐκείνων. Χρὴ γὰρ τὸν ἱατρὸν ὑγιαίνειν. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα νενομοθέτηκεν, οὐκ ἀντρέπων, ὡς εἴρηται, τὸ διορθοῦν ἀλλήλους· ἀλλ' ἀναστέλλων τὸ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἀμελεῖν. Διπλῇ γὰρ καταδίκη, τὸ τὸν μεγάλους ἀτοπήμασιν ὑπεύθυνον ἐξετάζειν τὰ ἐτέρων ἐλάχιστα.

6 Μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων.

Ἅγιον καὶ μαργαρίτας ὠνόμασε τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἡμῶν· ἅγιον μὲν, ὡς θεῖον· μαργαρίτας δὲ, διὰ τὰ ἐν αὐτῷ τίμια δόγματα. Καὶ πάλιν, κύνας μὲν καὶ χοίρους ἐκάλεισε, τοὺς ἀνιάτους ἐν δυσσεβείᾳ· κύνας μὲν, ὡς καθυλακτοῦντας τοῦ Χριστοῦ· χοίρους δὲ, ὡς τῷ βορβόρῳ τῶν παθῶν ἐγκαλινδουμένους. Κελεύει τοίνυν, μὴ παραδιδόναι τοῖς τοιοῦτοις τὸ μυστήριον τῶν δογμάτων τῆς πίστεως. Μὴ βάλητε δὲ,

(1) Νόει, τὰ σφάλματα τοῦ ἀδελφοῦ σου.

ἀντὶ τοῦ, Μὴ παραθῆσθε (1). ἀνάξιοι γὰρ εἰσι τοιαύτης ἱερᾶς ἀκρόασεως. Εἶτα προστίθῃσι καὶ αἰτίαν.

6 Μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς.

Κρείττον ἐστίν, ἀγνοηθῆναι ταῦτα παρ' αὐτῶν, ἢ γνωρισθῆναι, μήποτε ὑποκριθέντες ἐπιείκειαν, καὶ μαθόντες αὐτὰ παρ' ἡμῶν, ἐμπαροινήσωσιν αὐτοῖς καὶ διασύρωσι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ καταπατήσωσι· πόδας δὲ αὐτῶν λέγει, τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, δι' ἧς βαδίζουσιν εἰς ἀπώλειαν. Εἶτα στραφέντες ἀπὸ τῆς ἐπιπλάστου ἐπιεικειᾶς εἰς φανεράν ἐναντίωσιν, ῥήξωσιν ὑμᾶς, τουτέστι προσβάλωσιν, ἀντιστῶσι. Μὴ δυνάμενοι γὰρ θεοπρεπῶς νοεῖν τὰ θεῖα δόγματα, προσάπτουσιν αὐτοῖς ἐμπάθειαν· κάντεῦθεν ὀπλιζόμενοι, κωμωδοῦσι μὲν αὐτὰ, προσάσσουσι δὲ ἡμῖν.

7 Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὕρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

Ἐπειδὴ μέγαλα τινὰ καὶ θαυμαστά προσέταξε, πάντων μὲν τῶν παθῶν ἀνωτέρους γίνεσθαι τοὺς μαθητάς, ὁμοιοῦσθαι δὲ τῷ θεῷ, διακρίνειν δὲ τοὺς ἀναξίους, ἵνα μὴ δόξῃ χαλεπὰ τὰ προστάγματα, τέθεικε μὲν ἱκανοὺς λογισμοὺς, πείθοντας, ὅτι ῥάδια ταῦτα· μάλιστα δὲ προσέθηκε τὴν κορωνίδα τῆς εὐκολίας, φημί δὲ, τὴν ἀπὸ τῶν εὐχῶν συμμαχίαν.

Χρὴ γὰρ μὴ μόνον σπουδάζειν τοὺς ἀγωνιζομένους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνωθεν ἐπικαλεῖσθαι βοήθειαν· καὶ πάντως ἤξει, καὶ παρίσται, καὶ συνεράψεται, καὶ πάντα ποιήσει ῥάδια. Διὰ τοῦτο καὶ αἰτεῖν ἐκέλευσε, καὶ τὴν δόσιν ὑπέσχετο. Πλὴν μὴ

(1) Ἡ, μὴ παράθετε· διότι οὐδεμίαν χρεῖαν τοῦ μέσου. Οὕτω, τὸ παράθετε, συμφωνεῖ τῷ, ἐλάλητε.

ἀπλῶς αἰτεῖν, ἀλλὰ μετ' ἐπιμονῆς καὶ εὐτονίας· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ζητεῖτε· καὶ μὴ μόνον μετ' ἐπιμονῆς καὶ εὐτονίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ θερμότητος καὶ σφοδρότητος· τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ, κρούετε.

8 Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει· καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει· καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται.

Ταῦτα δὲ προσέθηκεν, εἰς βεβαίωσιν τῆς ὑποσχέσεως, ἵνα, εἰ μὴ παρκαυτίκα λάβῃς, μὴ ἀποστῇς, ἀλλ' ἐπιμείνῃς καὶ θερμανθῇς. Διὰ τοῦτο γὰρ αἰτοῦντος (1), οὐκ εὐθὺς δίδωσιν, ἵνα ζητήσῃς· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εὐθέως ἀνοίγει τὴν θύραν, ἵνα κρούῃς. Ἐπὶ μὲν γὰρ ἀνθρώπων, ἐὰν ἐπιμείνῃς ἐγκείμενος ταῖς αἰτήσεσι, παροργίζεις αὐτούς· ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ, μᾶλλον παραπικραίνεις αὐτὸν, ἐὰν μὴ τοῦτο ποιῇς. Δοκιμάζει γὰρ σου τὴν εὐτονίαν καὶ τὴν σφοδρότητα, καὶ βούλεται σε αἰτεῖν ἐπιμόνως ἅμα καὶ θερμῶς, καὶ πάντως δίδωσιν. Ὁ γὰρ αἰτήσας καὶ μὴ λαβὼν, ἢ ἀναξίως ἤτησεν, ἢ οὐκ ἐπέμεινεν, ἢ χλιαρῶς ἤτησε. Δεῖ γὰρ συνδραμεῖν τὰ τρία.

[Ὁ (2) χωρὶς πάθους αἰτῶν ἐν τῇ πρακτικῇ φιλοσοφίᾳ, λαμβάνει χάριν δυνάμεως εἰς πρᾶξιν τῶν ἐντολῶν· καὶ ὁ ζητῶν ἀπαθῶς ἐν τῇ φυσικῇ θεωρίᾳ, εὕρησεν τὴν ἐν τοῖς οὐσιν ἀλήθειαν· καὶ τῷ κρούοντι ἀπαθῶς τὴν θύραν τῆς γνώσεως ἐν τῇ θεολογικῇ μυσταγωγίᾳ, ἀνοιγήσεται ἡ γνῶσις τῶν ἀποκρυφῶν μυστηρίων. Ὁ δὲ μετὰ τινος πάθους αἰτῶν ἢ ζητῶν ἢ κρούων, οὐκ ἐπιτεύξεται. Αἰτεῖτε (α) γὰρ, φησι, καὶ οὐ λαμβάνετε· διότι· κακῶς αἰτεῖσθε.]

9 Ἡ τίς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ

(1) σου δηλαδὴ.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται παρὰ τῷ Α ἐν τῷ περισελιδίῳ.

(α) Ἰαν. Δ', 3.

10 υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ ἂν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;

Τίθισι πάλιν λογισμὸν ἀνθρωπίνου πράγματος, καὶ ἀπὸ παραδείγματος ἐνάγει τὸν ἀκροατὴν εἰς τὸ θαρρῆν, περὶ ὧν εἴρηκε. Χρὴ δὲ τὸν αἰτοῦντα, καὶ υἱὸν εἶναι, καὶ αἰτεῖν, ἅπερ τῷ πατρὶ μὲν πρέπει δοῦναι, τῷ υἱῷ δὲ συμφέρει λαβεῖν.

11 Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέχνοις ὑμῶν, πόσῃ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτουῦσιν αὐτόν;

Πονηροὺς αὐτοὺς εἶπεν, οὐ διαβάλλων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ· ἡ γὰρ ἀνθρωπίνη ἀγαθότης, πρὸς τὴν θείαν, κακία δοκεῖ, καὶ τοσοῦτον ἀμφοῖν τὸ διάφορον, ὅσον ἀνθρώπου πρὸς θεόν. Ὅρα δὲ, πῶς ποτὲ μὲν προτρέπεται ἐργάζεσθαι τὴν ἀρετὴν, ποτὲ δὲ παραινεῖ εὐχεσθαι· καὶ νῦν μὲν ἀπ' ἐκείνου πρὸς τοῦτο μεταβαίνει· νῦν δὲ ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκεῖνο μεταχωρεῖ. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, διδάσκων, ὅτι οὔτε τῇ οἰκείᾳ σπουδῇ προσήκει μόνη θαρρῆν, οὔτε μόνῃ τῇ εὐχῇ πάλιν, ἀλλὰ καὶ τὰ παρ' ἐαυτῶν συνεισφέρειν, καὶ τὴν ἀνωθεν ἐπικαλεῖσθαι βοήθειαν. Δι' ἀλλήλων γὰρ ταῦτα συμμαχοῦμενα κατορθοῦνται.

12 Πάντα οὖν, ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς.

Ὅσα περὶ ἀγάπης προλαβὼν ἐνομοθέτησε, πάντα νῦν ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ λόγῳ ἀνεκεφαλαιώσατο, καὶ συντόμως ἐδίδαξε πρᾶγμα ἰδιόν τε καὶ δικαιοτάτον, εἰπὼν, ὅτι Πάντα, ὅσα ἂν θέλητε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. Οὕτω δὲ αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖτε, ὡς θέλετε ἐκείνους

ταῦτα ποιεῖν ὑμῖν, ὅπερ ταῦτόν ἐστι τῷ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον, ὡς ἑαυτόν. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν·

12 Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται.

Οὕτω (1) διαλαμβάνει καὶ ὁ παλαιὸς νόμος, καὶ οἱ προφῆται. Ὁ μὲν γὰρ νόμος φησὶν, *Ἀγαπήσεις (α) τὸν πλησίον σου*, ὡς σεαυτόν· οἱ προφῆται δὲ πάλιν πολλὰ περὶ φιλαδελφίας τοῖς Ἰουδαίοις παρήνεσαν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν νομικὸν ὑστερον ὁ Χριστὸς, ἐπερωτήσαντα, *Ποία (β) ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ*, ἀποκριθεὶς, περὶ τε τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης, καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον, ἐπήνεγκεν· ὅτι *Ἐν ταύταις ταῖς δυοσὶν ἐντολαῖς ὁ νόμος ὅλος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται*, τούτεστι, τῶν δύο τούτων μᾶλλον ἐκκρέμονται, περὶ τῶν δύο τούτων διαφερόντως διαλαμβάνουσι, καὶ προηγούμενον σκοπὸν ἔχουσι διδάξαι τοὺς ἀνθρώπους ἀγαπᾶν μὲν τὸν θεόν, ἐν τῷ εὐσεβεῖν ἀγαπᾶν δὲ καὶ ἀλλήλους, ἐν τῷ μὴ ἀδικεῖν τὸν πλησίον.

Ἔστι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται τὰς δύο ἐντολάς ταύτας κέκτηνται ῥίζαν καὶ αἰτίαν καὶ ἀφορμήν.

13 Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης·

Στενὴν πύλην καλεῖ τὴν ἀσκήσιν τῶν ἀρετῶν· *πύλην* μὲν, ὡς εἰσάγουσαν εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον· *στενὴν* δὲ, ὡς παρασκευάζουσαν τοὺς εἰσερχομένους πονεῖν καὶ ἰδροῦν καὶ θλί-

(1) Ἀντὶ τοῦ, Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος, ἀναγινώσκεται ἐν πολλοῖς, καὶ μάλιστα δοκιμωτάτοις, χειρογράφοις, Οὕτως, καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην φυλάττει καὶ ἐρμηνεύει καὶ ὁ Εὐθύμιος. Τὸ κῦρος αὐτοῦ εἶναι τόσῳ ἰσχυρότερον ἐνταῦθα, καθότι ὁ Εὐθύμιος διαφωνεῖ κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν ἀκολουθεῖ Χρυσόστομον, παρ' ᾧ ἀναγινώσκεται, Οὗτος. Τόμ. Ζ'. Σελ. 291. Β. Τόμ. Η'. Σελ. 451, Ε.

(α) Λευϊτ. ΙΘ', 18.

(β) Ματθ. ΚΒ', 36—40.

βεσθαι, μέχρις ἂν διέλθωσι, καὶ ὡς μὴ χωροῦσαν τοὺς παχεῖς ταῖς ἁμαρτίαις, διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἀκριβείας αὐτῆς, ὥς ἂν ἀπόθωνται τὸ πάχος τῆς ἁμαρτίας.

13 Ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἣ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς.

Πάλιν ὠνόμασε πύλην καὶ ὁδόν, τὴν φιληδονίαν· πύλην μὲν καὶ ὁδόν, ὡς ἀπάγουσαν εἰς τὴν κόλασιν· ταύτην γὰρ νῦν ἀπώλειαν λέγει· πλατεῖαν δὲ καὶ εὐρύχωρον, ὡς μηδένα πόνον παρέχουσαν τοῖς εἰσερχομένοις δι' αὐτῆς, διὰ τὸ ἀόριστον αὐτῆς καὶ ἄνετον καὶ ἀπαράτητον.

14 Τί στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἣ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν!

Τὸ, τί, ἀντὶ τοῦ, πάνυ (1). Μεγαλύνει γὰρ τὴν στενότητα καὶ τὸ θλιβερόν αὐτῆς, ἵνα προμαθόντες αὐτὰ διεγερθῶμεν εἰς ἀγῶνας, καὶ παρασκευασθῶμεν εἰς ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν τῶν πόνων. Τὸ γὰρ προεγνωσμένον καὶ προσδοκῆμένον λυπηρόν, εὐχερέστερον καὶ κουρότερον εἶωθε προσπίπτειν. Βουλόμενος μὲν οὖν ἐναγωνίους καὶ καρτερικοὺς εἶναι τοὺς μαθητάς, ἐδήλωσε τὸ στενόχωρον καὶ ἐπώδυνον τῆς εἰρημένης ὁδοῦ.

Παραμυθούμενος δὲ τὴν ἐντεῦθεν κακοπάθειαν, καὶ κουφίζων τὸ ἐπίπονον αὐτῆς, ἐδίδαξε, ποῦ ἀπάγει, ὅτι εἰς τὴν ζωὴν, δηλαδὴ τὴν αἰώνιον· ἵνα, ὅταν βλέπωμεν εἰς τοὺς πόνους, ἰλιγγιᾶς, ἀποδύνας εἰς τὸ τέλος αὐτῶν, παροξυνθῆς, ταῖς τῆς ἀντιδόσεως ἐλπίσι νευρούμενος. Οὐ μικρὰ δὲ παρηγορία, καὶ τὸ χαλέσαι ταύτην πύλην καὶ ὁδόν. Καὶ ἅμφοι γὰρ παροδευόμενα, καὶ οὐ μόνιμα.

(1) Τί. Καὶ ἡ λέξις, ἀντὶ τοῦ, λίαν. Σαυῖδας.

14 Καὶ ὀλίγοι εἰσιν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν.

Ἐκεῖ μὲν πολλοὶ, διὰ τὸ ἡδὺ καὶ ἄπονον· ἐνταῦθα δὲ ὀλίγοι, διὰ τὸ πικρὸν καὶ ἐπίμοχθον. Προστίκει δὲ γινώσκειν, ὅτι νῦν μὲν στενὴν καὶ τεθλιμμένην τὴν πύλην καὶ τὴν ὁδὸν τῆς αἰωνίου ζωῆς εἵρηκε, διὰ τὴν πρόσκαιρον αὐτῆς κακοπάθειαν· ἀλλαχού δὲ (α) χρηστὸν λέγει τὸν ζυγὸν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ καὶ τὸ φορτίον τῶν ἐπιταγμάτων αὐτοῦ ἐλαφρόν, διὰ τὴν χαρὰν τῆς ἐλπίδος τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. Ἡ ἀρετὴ γὰρ βαρεῖα μὲν ἐστὶ, διὰ τὸ ἐπαχθές τῶν πόνων· ἐλαφρὰ δὲ, διὰ τὴν ἀντίδοσιν, καὶ τὴν αἰσθησιν τῆς δριμύτητος πραΰνει καὶ λεαίνει ἡ προσδοκία τῆς μελλούσης χαρᾶς.

15 Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες.

Εἰπὼν περὶ τῆς ὁδοῦ, προστίθησι καὶ περὶ τῶν ἐπιβουλευόντων κατὰ τὴν ὁδόν, ἵνα προσεκτικώτεροι καὶ νηφαλεώτεροι ᾖμεν. Ἄλλ' ὀπίσω μὲν περὶ κυνῶν καὶ χοίρων ἐδίδαξεν· ἐνταῦθα δὲ ἕτερον εἶδος χαλεπώτερον εἰσάγει, τὸ τῶν λύκων, τῶν ἐπικεκαλυμμένων ταῖς τῶν προβάτων δοραῖς· ὅσον ἐκεῖνοι μὲν, φανεροὶ εἰσιν, οὗτοι δὲ κρυπτοὶ καὶ λανθάνοντες.

Φασὶ δὲ τινες, τούτους εἶναι τερατολόγους καὶ ἀθέους τινὰς ἀνθρώπους, περιϊόντας καὶ ἀποπλανῶντας πολλούς· ὀνομασθῆναι δὲ ψευδοπροφήτας μὲν, ὡς ὑποκρινομένους καὶ προλέγειν τὰ μέλλοντα· ἔρχομένους δὲ ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ὡς, ἐν σχήματι προβάτων λογικῶν, ταῖς τοῦ Χριστοῦ ποίμναις προσερχομένους· λύκους δὲ ἄρπαγας, ὡς ἡρέμα καὶ λεληθότως τὰς ψυχὰς τῶν ἀπλουστέρων ἐξαπατῶντας, καὶ ὑφαρπάζοντας εἰς ἀπώλειαν.

(α) Ματθ. ΙΑ', 30.

Ὁ δὲ Χρυσόστομος (1) τούτους λέγει χριστιανούς, βίον μὲν ἔχοντας πονηρὸν καὶ βλαβερὸν, ὑποκρινομένους δὲ ἀκακίαν καὶ εὐλάβειαν, ὧν αἱ ὁμιλίαι φθείρουσιν ἡθὴ χρηστά. Ἐμφαίνων δὲ τὸ διάφορον τούτων τε καὶ τῶν προειρημένων κυνῶν καὶ χοίρων ὁ Χριστός, ἐκείνοις μὲν, μὴ καταπιστεύειν μυστικά δόγματα προσέταξεν· ἀπὸ τούτων δὲ προσέχειν, ὥς μὴ μεταλαβεῖν λύπης, ὡς ἀπὸ θηρίων ἰοβόλων. Ἵνα δὲ μὴ θορυβηθῶσιν οἱ ἀκροαταὶ διὰ τὸ δυσδιάγνωστον τῶν τοιούτων ἀνθρώπων, διδάσκει, καὶ πῶς αὐτοὺς ἐπιγνώσονται, λέγων·

16 Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς.

Εἰ καὶ δοκοῦσί, φησι, λανθάνειν, ἀλλ' ὅμως βραδίως ἐλεγχθήσονται. Τοιαύτη γὰρ ἡ ὁδός, ἣν ἐκέλευσα βαδίζειν τοὺς ἐμούς μαθητάς, ἐπίπονος καὶ δυσπρόσιτος, ὥς μὴ δύνασθαι τοὺς ὑποκριτὰς βαδίζειν δι' αὐτῆς. Ὡς περὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν δένδρον, εἴτουν, τὸ εὐγενές, οὐκ ἐκ τῶν ἀνθέων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν καρπῶν γνωρίζεται· οὕτως ἄρα καὶ τούτους, οὐκ ἐκ τῶν λόγων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπιγνωσόμεθα. Περὶ ὧν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι τῇ χρηστολογίᾳ ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων (α). Εἴτε τίθησι καὶ λογισμὸν, ἀπὸ παραδείγματος, εἰς εὐχερεστέραν αὐτῶν διάγνωσιν.

16 Μή τι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα;

Μή τι, ἀντὶ τοῦ, ἄρα, ἐρωτηματικῶς. Λέγει γὰρ, ὅτι Ἐραρυγῶσιν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶδος δὲ ἀκάνθης ἐστὶ, καὶ ἡ τριβόλος.

17 Οὕτω πᾶν δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ·

(1) Τ.π. Ζ'. Σελ. 293. Β.

(α) Ῥωμ. 15', 18.

τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον καρποὺς πονηροὺς ποιεῖ.

Ἐρωτήσας πρᾶγμα παρὰ φύσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀδύνατον, ἐπάγει, ὅτι, ὥς περ ἐκεῖνο γενέσθαι οὐκ ἐνδέχεται, διὰ τὸ εἶναι τὰς μὲν ἀκάνθας καὶ τριβόλους σαπράς, ὃ ἐστίν, ἀχρηστοὺς εἰς καρποφορίαν ἐδώδιμον· τὴν δὲ σταφυλὴν καὶ τὰ σῦκα πρὸς βρώσιν ἐπιτήδεια· οὕτω καὶ πᾶν δένδρον ἀγαθόν, καρποὺς καλοὺς ποιεῖ, καὶ τὰ ἐξῆς. Σαπρὸν γὰρ λέγεται, οὐ μόνον τὸ σεσημμένον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄχρηστον. Λέγει δὲ νῦν δένδρα σαπρά, τοὺς προειρημένους ὑποκριτὰς, ὧν οἱ καρποὶ, τουτέστιν, αἱ πράξεις ἄξιαι τῆς αὐτῶν σαπρίας.

18 Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν.

Ἵνα μὴ ὑπολάβῃ τις, ὅτι δύναται τὸ ἀγαθὸν δένδρον καὶ καρποὺς πονηροὺς, ἤτοι, ἀχρηστοὺς ποιεῖν, καὶ τὸ σαπρὸν καλοὺς, ἀποφαίνεται, ὅτι οὐ δύναται.

Καὶ πῶς ὁ μὲν Δαυὶδ, ἀγαθὸν δένδρον ὧν, καρποὺς πονηρῶν ἐποίησε, μοιχείαν καὶ φόνον; ὁ δὲ Παῦλος, δένδρον σαπρὸν ὑπάρχων, καλοὺς καρποὺς ἤνεγκε, σκεῦος ἐκλογῆς τῷ Χριστῷ γενόμενος; Πῶς; Διότι μετεβλήθησαν, ὁ μὲν, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς εἰς κακίαν· ὁ δὲ, ἀπὸ τῆς κακίας εἰς ἀρετήν. Ἔως δ' ἂν ἐνέμενον, ὁ Δαυὶδ μὲν τῇ ἀρετῇ, ὁ δὲ Παῦλος τῇ κακίᾳ, οὐκ ἠδύναντο καρποὺς τοιούτους ποιεῖν. Ὡς τε τὸ ἀδύνατον ἐπὶ τῶν ἀμεταβλήτων εἶρηκε.

19 Πᾶν δένδρον, μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

Ἐπειδὴ κολάζειν μὲν αὐτοὺς οὐ προσέταξε, προσέχειν δὲ μόνον ἀπ' αὐτῶν, ἐπῆρτεσε τούτοις τὴν ἀφειδεστάτην ἐκτομὴν τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καὶ τὴν τοῦ ἀσβέσου πυρὸς κόλασιν, ὁμοῦ τοὺς μὲν ἐπηρεαζομένους ὑπ' αὐτῶν παραμυθούμενος, ἐκείνους δὲ ἐκφοβῶν.

20 Ἀραγε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς.

Τουτί τὸ, ἄρα, ἀποδεικτικόν ἐστίν, ἀντὶ τοῦ, πάντως. Θεὶς γὰρ λογισμὸς παραδειγμάτων, καὶ ἀποδείξας, ὅτι ἐπιγνώσονται τοὺς τοιούτους, ἐπάγει, ὅτι πάντως, ὡς ἀποδέδεικται, ἐπιγνώσεσθε αὐτούς, ἀπὸ τῶν φαύλων πράξεων αὐτῶν.

21 Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι· Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς,

Οὐαὶ τί λέγει νῦν, ὅτι οὐ πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ εἰσελεύσεται εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν, εἰμὴ καὶ ποιεῖ, ἀ λέγω οὕτω γὰρ προσέθηκεν (α) ὁ Λουκᾶς. Οὕτε γὰρ πίστις μόνον ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν, εἰ μὴ καὶ βίος ἄξιος τῆς πίστεως πρόσσεστιν, οὔτε βίος μόνον ἐνάρετος, εἰ μὴ καὶ πίστις πλουτεῖ. Προσθήκει δὲ ἀμφοτέρω συζευχθῆναι, καὶ μὴ ἀπολειφθῆναι θατέρου θάτερον· τὸ γὰρ ὀνομάζειν αὐτὸν Κύριον, πίστεως μόνος ἐστί. Καὶ πῶς οὐκ εἶπεν, Ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τὸ ἐμόν; Διὰ τὸ τιμᾶν τὸν πατέρα, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔτερον εἶναι τὸ τοῦ πατρὸς θέλημα, παρὰ τὸ τοῦ υἱοῦ· θέλημα δὲ τοῦ πατρὸς, αἱ ἐντολαὶ τοῦ υἱοῦ.

22 Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προσηγορεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι

23 ματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς· Ὅτι οὐδέποτε ἔγνω ὑμεῖς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν.

Οὐ μὲν κόλασις ἐκδίδεται τοὺς ἁμαρτωλοὺς, προλαβὼν

(α) Λουκ. 5', 46.

ἐδίδαξε· νῦν δὲ λέγει, καὶ τίς ἐσται ὁ κολάζων, ὅτι αὐτός. Εἰπὼν δὲ, ὅτι οὐ πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ καὶ βίου κρείττονος ἐπιμελήσεται· παραδοξότερον ἔτι φησὶν, ὅτι οὐδὲ οἱ σημεῖα καὶ θαύματα ποιῶντες ἄξιωθήσονται τῆς τοιαύτης βασιλείας, ἐὰν ἀνάξιον βίον ἔχωσιν. Ἰδοὺ γὰρ καὶ οὗτοι, πολλὰ τοιαῦτα ποιήσαντες, ὅμως ἀποπεμθῆσονται, διὰ τὸν ἡμελημένον βίον αὐτῶν. Πολλοὶ, φησὶν, ἐκπίπτοντες ἐροῦσί μοι τάδε καὶ τάδε. Ἡμέραν σὺν ἐκείνῃ εἶπε τὴν τῆς κρίσεως, ὡς ἐγνωσμένην καὶ προσδοκωμένην· δυνάμεις δὲ ὠνόμασε, τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα. Τὸ δὲ, ὁμολογήσω αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ, ἀποκριθήσομαι.

Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ πάντα ἐποίουν, πῶς ἀγνοεῖ αὐτούς; Διότι βίον εἶχον ἐναντίον. Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι διττὴ ἐστὶν ἡ γνῶσις παρὰ τῷ θεῷ· ἡ μὲν, κατὰ φύσιν, καθ' ἣν οἶδε πάντα, ὡς παντεσπόπτης, καὶ ὡς πάντα εἰδώς, πρὶν γενέσεως αὐτῶν· ἡ δὲ, κατ' οἰκειώσιν, καθ' ἣν οἶδε μόνους τοὺς δικαίους. Ὅτι φησὶ, Γινώσκει (α) Κύριος ὁδὸν δικαίων· καὶ, Γινώσκει (β) Κύριος τὰς ὁδοὺς τῶν ἀμώμων· καὶ, Ἔγνω (γ) Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. Τοὺς δὲ βίον ἔχοντας διεφθαρμένον, ἀγνοεῖν προσποιεῖται, ὡς πολιτευσαμένους ἀναξίως τῆς αὐτοῦ γνώσεως.

Καὶ ἐτέρως δὲ, ἀρνεῖται αὐτοὺς, ὡς ἀρνησαμένους αὐτὸν τοῖς ἔργοις. Εἶρηκε γὰρ διὰ τοῦ προφήτου, ὅτι Ὁ λαὸς (δ) οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρῳ ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Ὁ γὰρ ἀθετῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, αὐτὸν ἀθετεῖ· διὸ καὶ ἀθετεῖται δικαίως.

(α) Ψαλμ. Α', 6.

(β) Ψαλμ. Λγ', 18.

(γ) Β' Τιμ. Β', 19.

(δ) Ἠσ. ΚΘ', 13.

Καὶ ἐπεὶ ἀνάξιοι ἦσαν, πῶς ἐνήργησεν εἰς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Πάντως διὰ δύο ταῦτα, ἵνα δὲ (Γ) ἡ φιλοτιμία τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ δειχθεῖν, χρομένη καὶ εἰς τοὺς ἀναξίους· καὶ ἵνα ἕτεροι δι' αὐτῶν ὠφεληθῶσιν, ὅσοι τε παρ' αὐτῶν ἐθεραπεύοντο, καὶ ὅσοι βλέποντες τὰς τοιαύτας θαυματουργίας, ἐπίστευον τῷ Χριστῷ. Οὐ χρὴ οὖν θαυμάζειν αὐτοὺς θαυματουργοῦντας· οὐδὲν γὰρ παρ' ἐαυτῶν εἰσήνεγκαν· ἀλλὰ τὸν θεόν, τὸν δεδωκότα, τοιούτοις οὖσιν αὐτοῖς, τὴν χάριν. Τοιοῦτος ἦν ὁ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων, καὶ μὴ ὢν μετ' αὐτοῦ. Τοιοῦτος ἦν καὶ ὁ προδότης Ἰούδας. Ἀνάξιοι γὰρ ὄντες, ἔλαβον χαρίσματα. Καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ δὲ εἰς πολλοὺς ἀναξίους ἡ θεία χάρις ἐνήργησεν, ἵνα δι' αὐτῶν ἄλλους εὐεργετήσῃ. Ἀλλ' οὗτοι μὲν πάντες πίστιν τέως εἶχον, εἰ καὶ βίου ἦσαν κατεγνωσμένου. Βαλαάμ δὲ, καὶ πίστεως καὶ πολιτείας ἀρίστως ἀλλότριος ὢν, προσεφίτευσε. Καὶ τῷ Φαραῶ δὲ, καὶ τῷ Ναβουχοδονόσορ, καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Βαλτάσαρ, ἀσεβέσι καὶ παρανομωτάτοις οὖσιν, ἔδειξεν ὁ θεὸς τὰ μέλλοντα διὰ τὴν ἐτέρων οἰκονομίαν. Καὶ τί λέγω περὶ ἀνθρώπων; Εἰς τὴν ὄνον τοῦ Βαλαάμ ἡ χάρις τὰ ἐαυτῆς ἐπεδείξατο, φωνὴν ἀνθρωπίνην αὐτῇ δωρησαμένη, πρὸς τὸ συνετίσαι τὸν ἐπιβάτην αὐτῆς.

Ἐπεὶ τοίνυν, ὀρθοῦ βίου μὴ παρόντος, οὔτε πίστιν, οὔτε θαύματα σώζειν δύνανται, βίου μᾶλλον ἐπιμελητέον ἡμῖν· τὰ δὲ θαύματα, παρεχόμενα μὲν, ἀποδεκτέον, μὴ παρεχομένων δὲ, μὴ ἀθυμητέον. Ὁ γὰρ ἐν ἀρετῇ, καὶ μὴ θαυματουργῶν, οὐδὲν ἐντεῦθεν ἡλάττωται. Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀγαθὸς βίος, πάντως σώζει τὸν πιστόν· τὰ θαύματα δὲ οὐ πάντως· καὶ τοῦ μὲν ἐναρέτου βίου ἀμοιβὰς ἡμῖν χρεωστὲί θεός· τῶν δὲ θαυμάτων ἡμεῖς μᾶλλον αὐτῷ. Τὰς αἰτίας δὲ, δι' ἃς οὔτε πᾶσι τοῖς ἁγίοις παρέχει τὴν χάριν τῶν θαυμάτων ὁ θεός, οὔτε

(1) Προτιμώτερον τὸ, τε, ἀντὶ τοῦ, δέ.

πᾶσι τοῖς ἀναξίοις, μόνος αὐτὸς οἶδεν ὀρθῶς, ὁ πάντα κατὰ λόγον ποιῶν.

24 Πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ.

Ἀπαρτίσας τὴν διδασκαλίαν, λοιπὸν παραβαρύνει τοὺς μαθητάς, εἰς τὸ βαδίσαι τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν, ὑποχνούμενος γενέσθαι αὐτοῖς ἀκούσαν ἀσφάλειαν, τὴν φυλακὴν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Πᾶς, ὅστις, ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, ἔτοι τὰς ἐντολάς, ἃς ἐπέταξα. Τινὰ μὲν οὖν τῶν ἀντιγράφων, ὁμοιωθήσεται, γράφουσι (1)· καλὸν δὲ καὶ τὸ, ὁμοιώσω. Χωρὶς γὰρ τῆς αὐτοῦ βοήθειας, οὐδεὶς οὐδὲν κατορθοῖ. Εἴτα τίθησι καὶ τὰ ἔργα τοῦ φρονίμου.

24 Ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν.

Οἰκίαν μὲν ὀνομάζει, τὸν νοερόν οἶκον τῆς ψυχῆς, τὸν ἐκ διαφόρων ἀρετῶν οἰκοδομούμενον· πέτραν δὲ, τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· αἵτινες ἐδράζουσι καὶ στερεοῦσι τὰ ἐπωκοδομημένα, καὶ πάσαις προσβολαῖς πειρασμῶν ἀπερίτρεπτα φυλάττουσι, πείθουσαι καταφρονεῖν πάσης ἐπηρείας καὶ παντοίας

(1) Παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ δις, ὁμοιωθήσεται, γράφεται. Τομ. Ζ'. Σελ. 301. D. ὁμοιώσω δὲ παρὰ τῷ Θεοφύλακτῳ. Σελ. 41. C. D. Ἡ ἀνάγνωσις, ὁμοιώσω, ὡς δοκιμωτέρα, εἶναι ἡ κεινοτέρα. Συναπτομένη δὲ ἐνταῦθα καὶ σχολίον τοῦ Φωτίου ἀνέκδοτον, ἐν ᾧ ἡ ἀνάγνωσις, ὁμοιώσω, ἐρμηνεύεται. « Σημειώσαι, ὅτι τὸ μὲν γενέσθαι φρόνιμον, οὐκ ἔστιν ἄνευ τῆς τοῦ θεοῦ συνεργείας καὶ ἐπιπνοίας. Διό φησιν· ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ἀντὶ τοῦ, συναντιλήψομαι καὶ συνεργήσω εἰς τὸ τὰ παρ' αὐτοῦ οἰκοδομηθέντα μὴ διαπεσεῖν, μηδὲ διαφθαρῆναι. Ἐπὶ δὲ τῷ μωρῷ οὐκέτι ὁμοιώσω, ἀλλ' ὁμοιωθήσεται, οἷον, αὐτὸς ἐαυτῷ αἴτιος ἔστω τῆς θρασυτητος καὶ τιμωρίας, ὅτι δέον ἀρετὴν διώκοντα τῆς τοῦ θεοῦ ἐκσιλείας ἐπιτυχεῖν, αὐτὸς δὲ κακίαν μετιών, ἐντὸς ἐαυτοῦ ποιεῖ τῆς κολάσεως. Οὕτως ἡ μὲν τῶν ἀρετῶν κτῆσις, ἡμετέρα σπουδῇ καὶ τῇ τοῦ θεοῦ κατορθοῦται χάριτι· ἡ δὲ τῆς κακίας πρᾶξις, γνώμης μοχθηρίας καὶ προαιρέσεως παρατροπῇ ἐπιγίνεται. »

ἐπαγωγῆς (1) καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου, καὶ μὴ ἐνδιδόναι μηδενὶ τῶν βλαβερῶν.

25 Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἤλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέπεσον τῇ οἰκίᾳ ἐκεῖνη· καὶ οὐκ ἔπεσε· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν.

Αἰσθητῶς μὲν, διὰ τῆς βροχῆς, καὶ τῶν ποταμῶν, καὶ τῶν ἀνέμων, τοὺς ποικίλους πειρασμοὺς ἐδήλωσεν· ἀναγωγικῶς δὲ νοοῦμεν βροχὴν μὲν, τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς, οὓς ἐνσταλάζουσι ταῖς ψυχαῖς οἱ δαίμονες· ποταμοὺς δὲ, τὰ πάθη, κατὰ φύρην πρὸς ἀπώλειαν ἀνέμους δὲ, τοὺς δαίμονας, πνεύματα πονηρίας (α) ὀνομαζομένους.

Εἴτε οὖν αἰσθητοὺς, εἴτε νοητοὺς πειρασμοὺς εἴποιμεν, πάντες οὗτοι προσπίπτοντες τῇ δηλωθείσῃ οἰκίᾳ, εἴτουν, προσκρούοντες καὶ προσβάλλοντες, οὐ δύνανται καταβαλεῖν καὶ διαλύσαι τὴν οἰκοδομὴν αὐτῆς· διότι τεθεμελίωται στερεῶς ἐπὶ πέτρᾳ, ἥγουν, ἐπὶ ἀσφάλειαν, ὡς εἴρηται.

Καὶ ὅρα μοι τοὺς ἀποστόλους εὐθέως, ἐφ' οὓς πολλοὶ μὲν ἐπιβουλαὶ χεθεῖσθαι, μυρίαι δὲ χειμῶνες συμφορῶν καταρῥαγέντες, οὐκ ἴσχυσαν περιτρέψαι τὸν πύργον τῆς ψυχῆς αὐτῶν, ἀλλὰ, τῶν σωμάτων αὐτοῖς διαφθειρομένων, μεμενῆκασιν τὰς γνώμας ἀνάλωτοι καὶ ἀήττητοι.

26 Καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ.

Ἐπειδὴ τινες τῶν ἀρχαίων ἔμελλον ἐπαινεῖν μὲν τὰ εἰρημένα, μὴ ποιεῖν δὲ αὐτά, προκαταλαμβάνων ἐκφοβεῖ τούτους

(1) Ἦ, Ἐπαγωγὴ, ἐξηγεῖται παρὰ τῶν γραμματικῶν, συμφορὰ, πειρασμός, τὸ ἐπικινδύνως ἐπαρῶμενον. Ἠσύχως. Εὐρίσκεται οὕτω συχναὶς παρὰ τοῖς Ο'.

(α) Ἐπειδὴ σ', 12. ὅπου γράφεται, πνευματικά.

διὰ παραβολῆς. Ἔργα δὲ φρονίμου καὶ μωροῦ θείας, τοῦ μὲν συνετὰ, τοῦ δὲ μάταια, ἀμφοτέρωθεν κατασκευάζει τοῖς μαθηταῖς τὴν σωτηρίαν, διὰ τε τοῦ ζήλου τῆς συνέσεως καὶ τοῦ μίσους τῆς ματαιοπονίας. Τοῦτο δὲ πολλάκις ποιεῖ, προτρέπων εἰς ἀρετὴν, ἀπὸ τε μιμησεως τῶν καλῶν, καὶ ἀπὸ μίσους τῶν χειρόνων.

26 Ὅστις ὠκοδόμησεν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον·

27 Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἤλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκεῖνη· καὶ ἔπεσε·

Δικαίως μωρὸν αὐτὸν ἐκάλεσε. Τί γὰρ ἀνοητότερον τοῦ κτίζοντος οἰκίαν ἐπὶ τὴν ἄμμον, καὶ τὸν μὲν πόνον ὑπομένοντος, τῆς δὲ ἐντεῦθεν ἀπολαύσεως ἀποστερουμένου; Τοῦτο δὲ βούλεται νῦν εἰπεῖν, ὅτι Πᾶς ὁ μαθὼν τὰς ἐντολάς μου, καὶ μὴ ἐπὶ ταύταις, ὡς ἐπὶ θεμελίῳ στερεῶς, τὰς ἐαυτοῦ πράξεις οἰκοδομῶν, τουτέστι, μὴ ὡς αὐταὶ παραينوῦσι πολιτευόμενος, ἀλλ' ἐτέραν ὁδὸν βαδίζων, μωρὸς ἐστὶ, μάτην κόμιν· παντοίοις γὰρ πειρασμοῖς ἐν καιρῷ περιστάσεως εὐάλωτος γίνεται. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τοιοῦτος δι' οὐδὲν ἕτερον παρατρέχει τὰς τοῦ Σωτῆρος ἐντολάς, ἢ διὰ μόνην τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν αὐτῶν, εἴη ἂν ἄμμος, ἢ φιληδονία, ἐφ' ἣν οἰκοδομεῖ τὴν ἐαυτοῦ πολιτείαν· διὸ καὶ πειρασμοῦ προσβάλλοντος, πίπτει εἰς ἄρησιν, μὴ φέρων τὴν πιρίαν, οἷα μὴ συνειθισμένος πόνοις καὶ σκληραγωγαῖς.

27 Καὶ ἢ ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη.

Πάντως μεγάλη! Καὶ γὰρ οὐκ ἀπὸ δόξης πέπτωκεν, οὐδ' ἀπὸ πλούτου καὶ τοιαύτης ἄλλης ἀνθρωπίνης εὐμερείας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Ὁ μὲν γὰρ ἄπιστος, οὐ πίπτει· κεῖται γὰρ διὰ παντός ἐν τῷ βόθρῳ τῆς πλάνης· ὁ δὲ

ταύτης ὑπεραρθείς, καὶ ἀναχθείς ἐπὶ τὸ τῆς πίστεως ὕψος· εἶτα μετακλιθεὶς, οὕτως πίπτει, καὶ ἐκπίπτει τῆς αἰωνίου ζωῆς.

28. Καὶ ἐγένετο, ὅτε συνετέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, ἐξεπλήρσοντο οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδασκῇ αὐτοῦ.

Ἔθος ἐστὶν Ἑβραίοις, ἐν ταῖς ἀρχαῖς πολλάκις τῶν διηγήσεων ἀπλῶς τιθέναι τὸ, ἐγένετο. Σὺ δέ μοι θαύμασον τὸ φιλήκοον τῶν ὄχλων, καὶ τὸ καρτερικὸν ἐν ταῖς ἀκροάσεσιν. Ἄχρι γὰρ συνεπλήρωσε τοὺς λόγους τῆς διδασκαλίας, παρέμενον ἡδέως ἀκούοντες. Ἐξεπλήρσοντο δὲ, ὡς ἐλεύθεροι φθόνου καὶ πονηρίας. Εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκπλήξεως.

29 Ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς.

Ἦν διδάσκων μετὰ παρρησίας, καὶ οὐ μεθ' ὑποστολῆς, ὡς οἱ γραμματεῖς. Ἡ διότι οἱ γραμματεῖς μὲν εἰς τὸν νόμον, καὶ εἰς τοὺς προφῆτας ἀνέφερον, ἀ ἐδίδασκον· οἷον ὅτι ὁ νόμος κελεύει τάδε, καὶ οἱ προφῆται τάδε φασίν· ὁ δὲ Χριστὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, κατ' ἐξουσίαν ἐδίδασκε, καὶ ἐνομοθέτει, καὶ συνεχῶς προσετίθει τὸ, Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· καὶ ὡς κριτῆς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἐπηγγέλλετο σωτηρίαν· τοῖς πονηροῖς δὲ ὑπείλπει κόλασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Περὶ τοῦ λεπροῦ.

ΚΕΦ. VIII, 1. Καταβάντι δὲ αὐτῷ ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί.

Ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ἐπὶ τὰ θαύματα μεταβαίνει. Ἐπεὶ γὰρ, ὡς ἐξουσίαν ἔχων ἐδίδασκεν, ἵνα μὴ νομισθῇ κομπάζειν καὶ ἀλαζονεύεσθαι, δείκνυσιν τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις, καὶ βεβαιοῖ τοὺς λόγους ἀπὸ τῶν πράξεων. Σκόπει δὲ καὶ τὴν τῶν ὄχλων εὐγνωμοσύνην, ὅτι αὐτοὶ μὲν, ψιλοὺς λόγους ἐνωτισάμενοι, καὶ θαύμασαν καὶ ἐπίσθησαν καὶ ἠκολούθησαν· οἱ ἄρχοντες δὲ αὐτῶν καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ τῶν σημείων ἀνακρυπτόντων τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἐσκανδαλίζοντο καὶ ἠγρίαινον.

2 Καὶ ἰδοὺ, λεπρὸς ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ, λέγων· Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι.

Οὐκ εἶπεν, Ἐὰν παρακαλέσῃς τὸν θεόν, ἀλλ' Ἐὰν θέλῃς, ὅπερ ἀπόδειξις ἐστὶν ἀδιστακτοῦ πίστεως. Μαθὼν γὰρ περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ δυνάμεως αὐτοῦ, ἐπίστευσεν, ὅτι θεὸς οὗτός ἐστι παντοδύναμος· διὸ καὶ μετὰ θερμότητος προσῆλθεν. Ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος ἀπλῶς εἶπεν, ὅτι προσεκύνει· ὁ δὲ Μάρκος φανερώτερον, ὅτι (α) γορυπετῶν ἦν· καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ, ὁμοίως· ὅτι πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον ἐδεήθη αὐτοῦ (β).

3 Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς,

(α) Μαρκ. Α', 40.

(β) Λουκ. Ε', 12.

λέγων· Θέλω, καθαρίσθητι. Καὶ εὐθέως ἐκαθαρίσθη αὐτοῦ ἡ λέπρα.

Βουλόμενος ἐπιθεσθῆναι μὲν καὶ τοῦ λεπροῦ τὴν διάγνωσιν, ὅτι ὁρθῶς ὑπέλαβεν, εἶναι αὐτὸν θεὸν πάντα δυνάμενον· ἐπιδείξει δὲ καὶ τοῖς ὅλοις τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, καθὼς εἰρήκαμεν· εἶπε, *Θέλω, καθαρίσθητι*. Ἐνταῦθα δὲ, τὸ μὲν, *θέλω*, σιλανθρωπίας ἐστὶν ἀπόδειξις· τὸ δὲ, *καθαρίσθητι*, δυνάμεως.

Καὶ ἐπεὶ λόγῳ ἴσατο τοῦτον, τίνας ἔνεκεν ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἤψατο αὐτοῦ; Διότι νόμος ἦν, κωλύων ἅπτεσθαι λεπροῦ. Δεῖξαι δὲ βουλόμενος ὁ Χριστὸς, ὅτι ὡς θεὸς ὑπέρκειται τοῦ νόμου· κατὰ γὰρ τῶν ψιλῶν ἀνθρώπων οὗτος νενομοθέτητο· θαρράλως ἤψατο, καὶ οὐδεὶς ἀντείπεν ἀπὸ τῶν ὅλων· πεπληροφόρητο γὰρ ἐκ τῶν προλαβόντων, ὅτι κατὰ λόγον πάντα ποιεῖ· καὶ ἅμα ἐδίδαξε, μὴ βδελύττεσθαι τὴν σωματικὴν λέπραν τῶν ὁμοφύλων. Χρὴ γὰρ μόνην φοβεῖσθαι τὴν ψυχικὴν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἁμαρτία. Καὶ γὰρ οὐ μόνον οὐ μέλαθεν ἀκαθαρσίας ἡ τούτου χεῖρ, ἀψαμένη τοῦ λεπροῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐκαθάρισε τοῦτο. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ τῷ κάλλει τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἡ λέπρα τῆς ἁμαρτίας ἐλυμῆνατο, προσέλθωμεν τῷ λόγῳ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀψάμενος ἡμῶν καθάρισε ταύτην.

4 Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὅρα, μηδὲν εἶπης.

Παρήγγειλεν αὐτῷ σιγᾶν, αὐτὸς τε φεύγων τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον, καὶ παιδεύων τοὺς εὐεργετοῦντας, μισεῖν τὸ φιλότιμον. Καὶ τοι σαφῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι οὐ σιγήσει, ἀλλὰ καὶ τρανῶς ἀνακηρύξει τὸν εὐεργέτην· ὅμως τὸ οἰκτεῖον ποιεῖ καὶ παρηγγέλλει. Χρὴ γὰρ τὸν μὲν εὐεργετοῦντα παραγγέλλειν σιγᾶν, διὰ ματριορροσύνην· τὸν δὲ εὐεργετούμενον κηρύττειν, δι' ἐὺγνωμοσύνην.

4 Ἀλλὰ ὑπάγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον, ὃ προσέταξε Μωϋσῆς.

Ἐκέλευεν ὁ νόμος, τὸν καθαρισθέντα λεπρὸν μὴ τοῖς ἑαυτοῦ πιστεύουσιν ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῖς τοῦ ἱερέως ἀναθεῖναι τὴν κρίσιν τοῦ καθαρισμοῦ· καὶ μὴ πρότερον ἀναμιγῆναι τοῖς καθαρῶς, εἰ μὴ ἐμφανισθῇ τούτῳ, καὶ παρὰ τούτου λογισθῇ καθαρός· εἴτα προσάγειν δῶρον ὑπὲρ ἐξιλασμοῦ, καθὼς ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Λευϊτικοῦ (α) γέγραπται. Πῶς οὖν εἶπεν, ὅτι ὁ προσέταξε Μωϋσῆς; ὁ θεὸς γὰρ τοῦτο προσέταξε. Διότι νομοθέτης λέγεται καὶ ὁ Μωϋσῆς, ὡς γράψας, ὅσα ὁ θεὸς ἐνομοθέτησε. Τὴν μὲν οὖν θεραπείαν αὐτὸς εἰργάσατο, τὴν δοκιμασίαν δὲ ταύτης τῷ ἱερεῖ παρέπιμψεν, ἵνα μὴ δόξη τὸ τῶν ἱερέων ὑπαρπάζειν ἀξίωμα.

4 Εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

Εἰς ἔλεγχον αὐτῶν, ζημιὴ δὲ, τῶν ἱερέων. *Μαρτύριον* γὰρ νῦν, τὸν ἔλεγχον λέγει. Ἐπεὶ γὰρ οὗτοι παράνομον αὐτὸν ὠνόμαζον, παρήνεσε τῷ καθαρισθέντι λεπρῷ τηρῆσαι τὸν νόμον, καὶ ποιῆσαι, ὅσα ἐκεῖνος προσέταξε. Τοῦτο δὲ παρήνεσεν εἰς ἔλεγχον αὐτῶν. Πῶς γὰρ ἂν παρήνεσε τηρῆσαι τὸν νόμον, εἰ παράνομος ἦν;

Χρὴ δὲ παρατηρεῖν, πῶς ποτὲ μὲν παραλύει τὸν νόμον, ὁδοποιῶν τῇ μετὰ θάνατον αὐτοῦ φιλοσοφίᾳ καὶ πολιτείᾳ τῶν χριστιανῶν, καὶ προοιμιζόμενος τὴν ἐπὶ ταύτης ἀνάπαυσιν τοῦ παλαιοῦ καὶ γενησκότου νόμου· ποτὲ δὲ φυλάττει τοῦτον, συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ τῶν Ἰουδαίων, ἵνα μὴ σκανδαλίσῃ αὐτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ τοῦ ἑκατονταρχοῦ.

5 Εἰσελθόντι δὲ αὐτῷ εἰς Καπερναοὺμ, προσήλ-
6 θεν αὐτῷ ἑκατόνταρχος, παρακαλῶν αὐτόν, καὶ
λέγων· Κύριε, ὁ παῖς μου θέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ
παραλυτικός, δεινῶς βασανιζόμενος.

Βέβληται, ἀντὶ τοῦ, ἔρριπται.

7 Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύ-
σω αὐτόν.

Διὰ τί μὴ κληθεὶς εἰς τὴν οἰκίαν, αὐτεπάγγελτος ἐλθεῖν λέγει;
Διότι προέγνω αὐτόν πεπιστευκότα, ὅτι θεὸς ἐστι, καὶ λοιπὸν
ἠθέλησε τὴν πολλὴν αὐτοῦ πίστιν ἐκκαλυφθῆναι καὶ τοῖς ἀ-
κολουθοῦσι, καὶ πρόσχες ταῖς ἐξῆς.

8 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἑκατόνταρχος ἔφη· Κύριε, οὐκ
εἰμὶ ἱκανός, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσελθῇς·
ἀλλὰ μόνον εἰπέ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου.

Οὐκ εἰμὶ, φησὶν, ἄξιος, διὰ τὸ εἶναι σε θεόν· ἀλλ' ὡς παν-
τοδύναμος, εἰπέ ἐν λόγῳ ψιλῷ, ὃ θούλει, καὶ αὐτίκα ὁ λόγος
ἔργον γενήσεται. Ὁρᾷς μέγεθος πίστεως; Διὰ τοῦτο τοίνυν ὁ
Χριστὸς εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν, ἵνα εἴπῃ
ὁ ἑκατόνταρχος, ὅτι Οὐκ εἰμὶ ἄξιος, καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ οὕτω
φανερῶθῃ πᾶσιν ἡ πολλὴ πίστις αὐτοῦ. Εἰ γὰρ μὴ ὁ Χριστὸς
ἐκεῖνο εἶπεν, οὐκ ἂν ὁ ἑκατόνταρχος τοῦτο εἴρηκε, καὶ πάντως
ἔλαθεν ἂν τοὺς ἐπομένους ἡ τοσαύτη τοῦ ἀνδρὸς πίστις. Σκό-
πει δὲ καὶ τὰ ἐρεξῆς τοῦ ἑκατονταρχοῦ ῥήματα, κατασκευά-
ζοντα, ὅτι καὶ ἐκ ψιλοῦ λόγου δύναται.

9 Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων
ὑπ' ἐμυτὸν στρατιώτας· καὶ λέγω τούτῳ· Πορεύ-
θητι, καὶ πορεύεται· καὶ ἄλλῳ· Ἐρχου, καὶ ἔρχε-
ται· καὶ τῷ δούλῳ μου· Ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ.

Ἀπὸ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματος κατασκευάζει, ὅτι καὶ
λόγῳ μόνῳ δύναται. Εἰρηκῶς γὰρ, ὅτι Εἰπέ λόγῳ, προσεπη-
γαγεν, ὅτι, Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, τοῦ
στρατηγῆτος, ἔχων ὑπ' ἐμυτὸν στρατιώτας καὶ δούλους, καὶ
ὁ λέγω ἐκάστῳ, ἀναντιρρήτως τοῦτο ποιεῖ. Ταῦτα δὲ εἰπὼν,
ἐνέφεκεν, ὅτι ἐὰν ἐγὼ ἄνθρωπος ὑπεξούσιος, διὰ τὴν ὀλίγην
ὑπεροχὴν τῆς ἀρχῆς, λόγῳ μόνῳ δύναμαι· πολλῷ μᾶλλον
σύ, θεὸς ὢν παντεξούσιος καὶ πανυπέροχος. Καὶ λοιπὸν, εἰ
μὲν εἴπῃς πορευθῆναι τὸν θάνατον, πορευθήσεται, εἰ δὲ ἐλθεῖν,
ἐλεύσεται. Καὶ γὰρ οὐχ ἀπλῶς ἐστὶν ὑπῆκοος, ἀλλὰ καὶ δούλος,
ὁ μείζονός ἐστιν ὑπακούει.

10 Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἐθαύμασε, καὶ εἶπε τοῖς
ἀκολουθοῦσιν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσ-
ραὴλ τοσαύτην πίστιν εὑρον!

Ἐθαύμασεν· ὅτι μὴ ὢν Ἰσραηλίτης, μηδὲ τὰς περὶ αὐτοῦ
γραφὰς τῶν Ἰουδαίων εἰδὼς, ῥαδίως ἐπίστευσε· καὶ οὐ μόνον
ἐθαύμασεν, ἀλλὰ καὶ ἀνεκήρυξε τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἵνα καὶ
ἄλλοι τοῦτον ζηλώσωσιν. Οὐδὲ ἐν τοῖς Ἰσραηλίταις, φησὶν,
εὑρον τοσαύτην πίστιν, τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐκάστοτε τὰς
περὶ ἐμοῦ μαρτυρίας τῶν γραφῶν. Προεῖρηται δὲ ἡμῖν, ὅτι τὸ,
Ἀμὴν λέγω, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς καὶ βεβαίως λέγω, τίθεται,
καὶ οὐκ ἔτι χρὴ τοῦτο διερμηνεύειν.

11 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν

ῥῆξουσιν, καὶ ἀνακληθήσονται μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Πολλοὶ τοιοῦτοι, τουτέστιν, ἐξ ἐθνῶν. Διὰ δὲ τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως, πάντα τόπον τῆς οἰκουμένης ἐδήλωσεν. Ἦξουσιν δὲ πρὸς με, διὰ πίστεως. Ἀνακληθήσονται δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἀναπαύσονται. Τὸν Ἀβραάμ δὲ εἰς τὸ μέσον ἤγαγεν, ἵνα μάλιστα καθάρηται τῶν Ἰουδαίων, ὡς υἱοθετῶν αὐτῷ τοὺς ἐξ ἐθνῶν. Κόλπους δὲ τοῦ Ἀβραάμ ὠνόμασε, τὴν ἀνάπαυσιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν δικαίων, καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν καὶ συνδιαγωγὴν, ἥτις ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐπίστευον ἐν ἀποστόλοις ἀγαθοῖς διάγειν τὸν Ἀβραάμ, ἀντὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ ἔθηκε (1), διὰ τὸ γνωριμώτερον. Ἄμα δὲ καὶ, ἵνα μὴ δόξῃ ἐναντίας τῇ παλαιᾷ πολιτείᾳ τῶν φιλικρέτων ἀνδρῶν. Ὁ γὰρ οὕτω θεωρούμενος τὸν Ἀβραάμ, ὡς καὶ τοὺς ἐκείνου κόλπους, ἀνάπαυσιν αἰώνιον ὀνομάζειν, ἐκτὸς γίνεται τοιαύτης ὑπονοίας.

[Φασὶ (2) δὲ τινες, ὅτι καθάπερ τινὰ πελάγη τῶν θαλασσῶν, κόλποι τοιοῦδε ἢ τοιοῦδε ὀνομάσθησαν· οὕτως ἄρα καὶ τὰ πελάγη τῶν ἀπολήψεων, ἐν αἷς ἐστὶν ὁ Ἀβραάμ, κόλποι τοῦ Ἀβραάμ ἐκλήθησαν. Ὡς ἐπισημοτέρου δὲ πάντων παρ’

(1) Ἐκ τῆς ἑρμηνείας ταύτης ὁρᾶται, ὅτι ὁ Εὐδούμος δὲν εἶδε πολλὴν προσοχὴν εἰς τὸ καίμενον τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου ἐνταῦθα. Ἀντὶ τοῦ, ἀνακληθήσονται μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, γράσει, ἀνακληθήσονται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ παραλείπει τὸ, καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ. Τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ Εὐδούμου ἔχει καὶ ὁ Χρυστόμαχος. Τομ. Ζ’. Σελ. 209. C. 361. D. Ἀλλὰ παρὰ τούτῳ ὑπάρχει τὸ, καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ. Ὁ Θεοφύλακτος δὲν μεταβίβληται ἐν τῷ καίμενῳ· ἀλλ’ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ περὶ μόνου τοῦ Ἀβραάμ λαλεῖ. Σελ. 43.

(2) Τὰ παρενθεταῖα ἀναγνώσκονται ἐν τῷ περιελείφῃ παρὰ τῷ Α.

Ἑβραίοις ὄντος τοῦ Ἀβραάμ, ἰδικῶς τοῦ Ἀβραάμ τούτου, ὠνόμασεν.]

12 Οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκκληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν δεινόντων.

Βασιλείαν νῦν, τὸν θεὸν νοοῦμεν· υἱοὺς δὲ αὐτοῦ, τοὺς Ἰσραηλίτας. Τῷ γὰρ (α), φησι, πρωτότοκός μου Ἰσραήλ. Ἡ βασιλείαν μὲν, τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν· υἱοὺς δὲ αὐτοῦ, νῦν κληθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, ὡς προσδοκῶντας τοῦτο, διὰ τὸ εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. Οἱ δοκοῦντες δέ, φησιν, εἶναι υἱοὶ τῆς βασιλείας, ἐκκληθήσονται διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Τὸ δέ, ἐκκληθήσονται, ἀντὶ τοῦ, ἀπεκληθήσονται. Σκότος δὲ τὸ ἐξώτερον, τόπος ἐστὶ κολάσεως χαλεπωτάτης.

Ταῦτα δὲ εἶπε κατατετέλλων μὲν καὶ τὸν τύπον τῶν Ἰουδαίων, ἀλαζονευομένων ἐπὶ τῷ εἶναι γένος τοῦ Ἀβραάμ· παρηγορῶν δὲ καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν, καὶ πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐφελκόμενος. Ἠκολούθουν γὰρ αὐτῷ πολλοὶ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξ ἐθνῶν, διὰ τὰ σημεῖα. Καὶ τούτοις δέ, κἀκαίνοις πλέκει τὴν ὠφέλειαν, ἵνα μήτε οὗτοι θαρρόσιν ἐστῶτες, μήτε ἐκαίνοι ἀπογινώσκωσιν, ὡς καίμενοι.

Θεώρησον δὲ, ὅτι ὁ μὲν ἐκατόνταρχος λόγον ἐζήτησεν· ὁ δὲ λεπρὸς, θέλημα μόνον, ὃ μετίζον ἐστὶν εἰς πίστιν. Πῶς οὖν ἐθαυμάσθη μᾶλλον ὁ ἐκατόνταρχος; Διότι ὁ μὲν λεπρὸς, Ἰουδαῖος ὢν, ἔμπειρος ἦν τῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρουσῶν βίβλων, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν εἶχεν εὐχέριαν εἰς τὸ πιστεῦσαι· ὁ δὲ ἐκατόνταρχος, ἐθνικὸς ὑπάρχων, παντελῶς ἀμύητος τούτων ἦν, καὶ οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ὠδηγήθη πρὸς τὴν πίστιν, ἢ ἀπὸ μόνης γνώμης ὀρθῆς· διὸ καὶ ὑπερετέθη τῶν πι-

(α) Ἐξοδ. Α’, 22.

στευσάντων ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐπεὶ δὲ τὸ περὶ τῆς ἀντισαγωγῆς τῶν ἐξ ἔθνων, καὶ ἀποβολῆς τῶν Ἰουδαίων, ἀπόφασις ἦν, θεσπιοῖ τοῦτο διὰ σημείου. Σκόπει γάρ.

13 Καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ ἑκατοντάρχῳ· Ὑπάγε, καὶ ὥς ἐπίστευσας γεννηθήτω σοι.

Ἐδειξεν ὁ Χριστὸς ἐντεῦθεν, ὅτι μεγάλη συμβάλλεται πρὸς θαυματουργίαν ἡ πίστις τοῦ θεομένου αὐτῆς. Ὡς ἐπίστευσας, φησι, γεννηθήτω σοι, τουτέστιν, ἐπεὶ περ ἐπίστευσας, δύνασθαί με, καὶ μὴ ἐλθόντα εἰς τὸν οἶκόν σου, θεραπεῦσαι τὸν πάσχοντα, γεννηθήτω οὕτως.

13 Καὶ ἰάθη ὁ παῖς αὐτοῦ ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ.

Ὡς περ ἐπὶ τοῦ λεπροῦ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι εὐθέως ἐκαθαρίσθη· οὕτω καὶ νῦν, ὅτι ἰάθη ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ. Ταῦτα δὲ προσέθηκεν, εἰς αὐξήσιν τῶν θαυμάτων. Οὐ μόνον γὰρ ἐτέλει παράδοξα, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐραχυτάτῃ καιροῦ ῥοπῇ τὴν οἰκίαν δύναμιν ἐπεδείκνυτο. Φησὶ δὲ τινες, ἕτερον εἶναι τὸν ἑκατόνταρχον τούτον, καὶ ἕτερον τὸν παρὰ τῷ Λουκᾷ (α) μνημονεύμενον. Τούτου μὲν γάρ, παῖς ἦν παραλελυμένος· ἐκείνου δὲ, δούλος. Καὶ οὗτος μὲν ἦλθε πρὸς τὸν Χριστόν· ἐκεῖνος δὲ ἔπεμψε, πρῶτον μὲν πρεσβυτέρους τῶν Ἰουδαίων, εἶτα φίλους αὐτοῦ. Καὶ οὗτος μὲν οὐ μόνον οὐκ ἐκάλεισε τὸν Χριστόν εἰς τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ βουλόμενον ἐλθεῖν ἐκώλυσεν· ἐκεῖνος δὲ πρῶτον μὲν ἐκάλεισε αὐτὸν διὰ τῶν πρεσβυτέρων, εἶτα διὰ τῶν φίλων ἐκώλυσεν. ἔχοντες δὲ τοιαύτας διαφορὰς, ὅμως ἔχουσι καὶ πολλὰς ὁμοιότητας. Ἐκατόνταρχοι γὰρ ἄμφω, καὶ ἐν Καπερναοὺμ οἰκοῦντες, καὶ ἐπὶ παραλυτικῷ θλιβόμενοι, καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν μετὰ τῶν αὐτῶν λόγων ἐπιδεικνύμενοι,

(α) Λουκ. Ζ', 2 καὶ ἐξ.

καὶ τῶν ἰσῶν ἀξιούμενοι. Φησὶ δὲ ὁ Χρυσόστομος (1), ὅτι ὁ αὐτὸς ἐστὶ καὶ παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ. Καὶ γὰρ ὁ μὲν Λουκᾶς, ἀκριβεῶς ἔνεκεν, πάντα λεπτομερῶς ἀπήγγειλε, πλὴν τῆς τοῦ ἑκατοντάρχου παρουσίας· ὁ δὲ Ματθαῖος, συντομίᾳς χάριν, τὰς μὲν ἀποστολὰς τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν φίλων παρέλιπεν, ὥς οὐκ ἀναγκαίως, μόνον δὲ τὴν πίστιν τοῦ ἑκατοντάρχου, καὶ τὸν διὰ ταύτην ἔπαινον, καὶ τὸ ἐπὶ τῷ παραλυτικῷ θαῦμα σαφῶς ἀνέγραψε.

Χρὴ δὲ διαλύσαι καὶ τὰς δοκούσας, ὥς εἴρηται, διαφορὰς. Παῖδα λέγομεν, οὐ μόνον τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸν δούλον. Εἶχε γάρ, φησι, παῖδας (1) καὶ παιδίσκας, ἀντὶ δούλους καὶ δούλας. Ἐπεὶ δὲ Ματθαῖος μὲν λέγει, παραγενέσθαι τὸν ἑκατόνταρχον πρὸς τὸν Χριστόν· πέμψαι δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Λουκᾶς πρεσβυτέρους, εἶτα φίλους· χρὴ νοεῖν, ὅτι καὶ τοῦτο κάκεινο γέγονε. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔπεμψε τοὺς πρεσβυτέρους, παρακαλῶν αὐτὸν ἐλθεῖν· εἶτα μαθὼν, ὅτι ἐρχεται, καὶ ἑαυτὸν κρίνας ἀνάξιον τῆς ὑποδοχῆς αὐτοῦ, ἐπαπέστειλε τοὺς φίλους, κωλύων αὐτὸν καὶ μνηύων, ὅσα φησὶν ὁ Λουκᾶς· ἔπειτα τοῦ παραλυτικοῦ σφοδρότερον καταταθέντος ταῖς ὁδύναϊς· καὶ γάρ, ὥς ὁ Λουκᾶς εἶπεν, ἔμελλε τελευτᾶν· μὴ φέρων ὁ ἑκατόνταρχος, ἔδραμε καὶ αὐτὸς ὀπίσω τῶν φίλων, ἐλπίζων δι' ἑαυτοῦ μᾶλλον ἰκετεῦσαι. Ἐπεὶ δὲ οἱ τε φίλοι ἀπήγγειλαν, ὅσα παρηγγέλθησαν, ὁ, τε Χριστὸς εἶπεν, ὅσα ὁ Λουκᾶς ἔγραψεν· ἐπικατέλαθεν εὐθὺς ὁ ἑκατόνταρχος, καὶ πρὸ τοῦ ἐντυχεῖν τοῖς φίλοις, ἰδὼν τὸν Χριστόν καὶ διαθερμανθεὶς, ἰκέτευσε αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς, εἰπὼν, Κύριε, ὁ παῖς μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικὸς, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶτα ὁ Χριστὸς, θέλων ἐπιπλεῖον φανερώσαι τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἀπεκρίνατο, Ἐγὼ ἐλθὼν θερα-

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 315. D, x. ἐξ. 18. καὶ Τομ. Η'. Σελ. 204. A.

(α) Γενεσ. Α', 13.

πέψω αὐτὸν. Ἐπειτα πάλιν ὁ ἐκκτόνταρχος, *Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἱκανός, ἵνα μου ἐπὶ τὴν στέγην εἰσέλθῃς, καὶ τὰ λοιπὰ,* καθὼς ὁ Ματθαῖος συναγράψατο. Ἀλλ' οὖν, ὅτι τὰ μὲν ἄχρι τοῦ ἔλθειν τὸν ἐκκτόνταρχον, εἶπεν ὁ Λουκᾶς· τὰ δὲ ἐντεῦθεν, ἐδίδαξεν ὁ Ματθαῖος. Καὶ ἐν ἐκείνοις γὰρ, καὶ ἐν τούτοις ἡ τε πίστις τοῦ ἐκκτοῦταρχου δείκνυται, καὶ ἡ θαυματουργία τοῦ Ἰησοῦ. Ἐπεὶ δὲ ὁ Λουκᾶς εἶρηκεν ὅτι ὑποστρέψαντες οἱ πεμ-
ρθέτες, εἶρον τὸν ἀσθενοῦντα δεῦλον ὑγιαίνοντα· χρηλ-
ογίσασθαι, ὅτι ὁ μὲν ἐκκτόνταρχος ἦδη πληροφορίαν περὶ τῆς
υγείας αὐτοῦ λαβὼν, σχολαιότερον ἐβιάδιζεν· ἐκεῖνοι δὲ δυσπι-
στοῦντες προέδραμον, γλιγόμενοι μαθεῖν, εἰ ὑγίανει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.

- 14 Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου, εἶδε
τὴν πενθερὰν αὐτοῦ βεβλημένην καὶ πυρέσσουσαν.
15 Καὶ ἥψατο τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ
πυρετός· καὶ ἠγέρθη, καὶ διηκόνει αὐτῷ.

Ὁ δὲ Μάρκος (α) καὶ ὁ Λουκᾶς (β) εἶπον, καὶ πόθεν ἦλθεν
ἐκεῖ, ὅτι ἀπὸ τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων, ἐν ᾗ ἐδίδασκε,
σαββάτου ὄντος. Προσέθηκε δὲ ὁ Μάρκος, ὅτι μετὰ Ἰακώβου
καὶ Ἰωάννου ἦλθεν. Εἰκὸς γὰρ, τὸν Πέτρον, μαθόντα τοῦτο,
προδραμεῖν. Καὶ Μάρκος μὲν καὶ Λουκᾶς φασίν, ὅτι παρεκά-
λεσαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ περὶ τῆς κατακειμένης· ὁ Ματθαῖος

(α) Μαρκ. Α', 29.

(β) Λουκ. Δ', 38.

δὲ, καὶ τοῦτο εἰήκεσεν. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο διαφωνίας· ἀλλὰ τὸ
μὲν ἐκεῖνων, ἀκριβεῖας· τὸ δὲ τούτου, συντομίας. Εἰσῆλθε
δὲ τροφῆς μετακαλύψόμενος, ἦδη τοῦ καιροῦ καλοῦντος. Ἐγερ-
θεῖσα γὰρ ἡ κειμένη διηκόνει αὐτῷ.

Σὺ δέ μοι θαύμασον τὴν συγκατάθεσιν τοῦ δεσπότου, πῶς
οὐκ ἀπηξίωσεν εἰσελθεῖν εἰς φάβλην οἰκίαν ἄλλως· ἅμα μὲν
τιμῶν τὸν μαθητὴν, ἅμα δὲ διδάσκων ἡμᾶς, μὴ κενοδοξεῖν.
Ἀψάμενος δὲ τῆς χειρὸς αὐτῆς, οὐ μόνον τὸν πυρετὸν ἔσβεσεν,
ἀλλὰ καὶ κατήκεν εὐθὺς ἀπέδωκεν αὐτῇ τὴν υγείαν. Ἠγέρθη
γὰρ, καὶ αὐτίκα διηκόνει· καίτοι μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ
πυρετοῦ, πολλοῦ δεῖ χρόνου τοῖς κάμνουσιν, ὥστε τὴν προ-
τέραν υγείαν ἱκανακάσειν. Καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης δὲ, οὐ μόνον
τὴν ζάλην ἔστικεν, ἀλλὰ καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων ἔπαυσε·
καίτοι μετὰ τὴν ζάλην μένει μέχρι πολλοῦ τὰ ὕδατα σαλευό-
μενα. Οὕτω γὰρ οἶδεν ὁ Χριστὸς ὅμοῦ καὶ τὸ ἐνοχλοῦν δεινὸν
λύειν, καὶ τὴν προτέραν ἀποδιδόναι κατὰστασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.

- 16 Ὁφίας δὲ γενομένης, προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμονιζο-
μένους πολλούς· καὶ ἐξέβαλε τὰ πνεύματα λόγῳ.

Οφίαν, τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ὠνόμασε. Διὸ καὶ ὁ Μάρκος
καὶ ὁ Λουκᾶς προστεθείκασι, ὅτι, ὅτε ἔδυν ὁ ἥλιος (α), φα-
νερώτερον δηλώσαντες τὸν καιρὸν. Ὁ μὲν γὰρ δημώδης ὄχλος
ἀναμείνας τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, διὰ τὴν τοῦ σαββάτου παρα-
τήρησιν, οὕτω τοὺς πάσχοντας προσήγαγεν· οἱ δὲ μαθηταί,

(α) Μαρκ. Α', 32. Λουκ. Δ', 40.

καὶ πρὸ τῆς τοῦ ἡλίου δύσεως παρεκάλεσαν αὐτὸν, ἵστασθαι τὴν πυρέσσουσαν, ἅτε καὶ πρότερον ἰδόντες αὐτὸν ἀπαρτηρήτως ἐν σαββάτῳ θεραπεύοντα, καὶ μεμαθηκότες ἤδη παρ' αὐτοῦ, ποίων μὲν ἔργων ἀπέχεσθαι προσέταξεν ὁ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ σαββάτου νόμος, ποῖα δὲ μετιέναι παρεχώρησε.

Παρατήρησον δὲ, πῶς ποτὲ μὲν ἐκτείνων τὴν χεῖρα θεραπεύει· ὡς ἐπὶ τῆς τοῦ Πέτρου πενθερᾶς· ποτὲ δὲ λόγον λέγων· ὡς ἐπὶ τοῦ παιδὸς τοῦ ἑκατοντάρχου, καὶ ἐπὶ τῶν δαιμονιζομένων τούτων· ποτὲ δὲ καὶ ἀμφοτέρω ποίων, ὡς ἐπὶ τοῦ λεπροῦ. Δείκνυσι γὰρ, ὅτι παντοδύναμός ἐστι.

16 Καὶ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσεν. Ὁ-
17 πως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· « Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν. »

Ἀσθενείας καὶ νόσους νόει μοι νῦν, τὰς τῶν ἀσθενειῶν καὶ νόσων ὀφειλάς. Τῶν γὰρ ἀσθενειῶν καὶ νόσων ἐλευθερώσας τοὺς πάσχοντας, ἐφ' ἑαυτὸν μετέστησε τὸ χρέος αὐτῶν, λέγω δὴ, τοὺς πόνους καὶ τὸν θάνατον. Διὸ καὶ, πολλοὺς πόνους ὑποστάς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἀρχάντου πάθους, ἀπέθανεν. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν, περὶ σωματικῶν ἀσθενειῶν καὶ νόσων εἶπε, μεταχθεὶς τὸ ῥητόν· Ἡσαίας δὲ ἀσθενείας καὶ νόσους, τὰς ἁμαρτίας ὠνόμασεν, ἃς ὁ Χριστὸς λαβεῖν καὶ βαστάσαι λέγεται, δίκην θύματος. Τὸ γὰρ εἰς θυσίαν προσαγόμενον ζῶον ὑπὲρ ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ, τρόπον τινὰ τὰς ἁμαρτίας πάντων εἰς ἑαυτὸ ἐλάμβανε καὶ ἐβάσταζε· καὶ τὸν μὲν λαὸν ἡλευθέρου τούτων, αὐτὸ δὲ διὰ ταύτας ἐσφάζετο. Καλῶς δὲ μετέλαβεν τὸ προφητικὸν ῥητόν ὁ εὐαγγελιστής. Καὶ γὰρ αἱ πλείους τῶν σωματικῶν ἀσθενειῶν καὶ νόσων ἐξ ἁμαρτιῶν φύονται, καθὼς μαθησόμεθα προβαίνοντες. Καὶ οὐδὲν καλῶς καλεῖν καὶ κατὰς ἁμαρτίας.

18 Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς πολλοὺς ὄχλους περὶ αὐτὸν, ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν.

Ἐκέλευσε τοῦτο τοῖς μαθηταῖς, ἅμα μὲν, ἵνα μὴ δόξη φιλενδείκτης, ἅμα δὲ θεραπεύων τὸν ὄχλον τῶν Ἰουδαίων, ἅμα δὲ καὶ ἡμᾶς πιθεύων, ρεύγειν τὸ ἀποβλέπεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν.

19 Καὶ προσελθὼν εἰς γραμματεὺς, εἶπεν αὐτῷ· Διδάσκαλε, ἀκολουθήσω σοι, ὅπου ἂν ἀπέρχῃ.

Οὗτος ὁ γραμματεὺς, φιλάργυρος ὢν, ὑπόπτευσεν, ὅτι ἀπὸ τῶν θαυμάτων χρημάτων πολλὰ συλλέγει ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἡλπίσεν, ὅτι, ἐὰν ὡς εἰς τῶν μαθητῶν ἀκολουθήσῃ αὐτῷ, συλλέξει πλοῦτον ἱκανόν. Ὁ δὲ Χριστὸς γινούς, ὃ βούλεται, πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἀποκρίνεται. Καὶ ὅρα, τί φησί·

20 Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν.

Καὶ τῶν ἀλωπέκων, φησί, καὶ τῶν ὀρνέων πενέστερός εἰμι. Οὐδὲ γὰρ ἔχω καταγώγιον, οὐδ' ὅσον ἀνακλίνειν μόνον τὴν κεφαλὴν. Τοιούτους δὲ βούλομαι, καὶ τοὺς ἐμοὺς ἀκολουθοὺς εἶναι, καὶ λοιπὸν μάτην ὑπέλαβες, καὶ εἰς κενὸν ἡλπίσας. Οὕτω διπλῶς αὐτὸν ὠφέλησε, δηλώσας τε, ὅτι οἶδε τὰ ἀπόρρητα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐλέγξας φανερώς, ἀλλ' αὐτῷ μόνῳ τὸν ἐλεγχον ἐμβαλὼν, ὥστε καὶ τὴν αἰσχύνην ἐκφυγεῖν,

καὶ, εἰ βούλοιτο, διορθωθῆναι. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, οὐκ ἐκώλυ-
σεν αὐτὸν ἀκολουθεῖν, ἀλλ' ἐδίδαξεν, ὅτι ἀκολουθῶν, οὐχ εὐ-
ρήσει κέρδος, οἷον ζητεῖ. Λοιπὸν οὖν ἐκεῖνος συνείς, ὅτι διεγνώ-
σθη, καὶ ἀποτυχὼν τοῦ σινοποῦ, σείσθηκεν.

Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι προσηλύτων αὐτὸν ὁ Χριστὸς, οὐ μόνον
φιλανθρωπία δεδουλωμένον, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις πάθεσιν, ἀναγω-
γικῶς ἀπεκρίνατο, ἀλώπεικας καὶ πετεινὰ, τοὺς δαίμονας ὀνομά-
σας, διὰ τε τὸ δολερὸν αὐτῶν, καὶ διὰ τὸ ἐπιβουλεύειν τοῖς
σπέρμασι καὶ καρποῖς τῆς ἀρετῆς· ὥσαντι λέγων, ὅτι Οἱ μὲν
δαίμονες ἔχουσιν ἐν σοὶ φωλεοὺς καὶ κατασκηνώσεις· ἐγὼ δὲ
οὐδὲ βραχίον ἀνάπυσιν εὐρίσκω παρὰ τῇ σῇ ψυχῇ. Φωλεοὶ
δὲ καὶ κατασκηνώσεις τῶν δαιμόνων, τὰ πάθη, οἷς ἐγκρύ-
πτονται καὶ ἐναναπύονται. Νῦν δὲ ἀνθρώπου καλεῖ ἑαυτὸν,
βεβιαῶν, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν σεσάρκωται, καὶ οὐ κατὰ φαν-
τασίαν, ὥς τινες ὑπελάμβανον. Ἄνθρωπον δὲ νῦν λέγει τὴν
μητέρα αὐτοῦ. Ἄνθρωπος γὰρ λέγεται, οὐχ ὁ ἀνὴρ μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἡ γυνή.

21 Ἄλλος δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ· Κύριε,
ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν
πατέρα μου.

Τίς μὲν ἦν οὗτος ὁ μαθητής, οὐκ ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστής.
Ὅστις δὲ καὶ ἦν, εὐγνωμονέστατος ἦν. Ὁρα γὰρ, ὅτι, καίτοι
τοῦ πράγματος δικαίου καὶ ἀναγκαίου δοκοῦντος, ὅμως αἰτεῖ
περὶ τούτου, μὴ θελήσας ἀπελθεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ. Τὸ δὲ, πρῶτον,
εἶπε, θηλῶν, ὅτι ἔπειτα ἀκολουθήσει πανταχοῦ.

22 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἀκολούθει μοι, καὶ ἄφες
τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς.

Ἐκώλυσε αὐτὸν, οὐ κωλύων τὸ τιμᾶν τοὺς γονεῖς, ἀλλὰ δι-
δάσκων. ὅτι κατὰ τὸν ἐρίμενον τῶν οὐρανίων, μὴ ὑποστρέφειν

εἰς τὰ γῆινά, μηδ' ἀπολιμπάνειν μὲν τὰ ζωηρά, παλινδρομεῖν
δὲ εἰς τὰ νεκρωτικά, μηδὲ θεοῦ προτιμᾶν γονεῖς. Ἐγίνωσκε
γὰρ, ὅτι θάψουσι τοῦτον ἄλλοι, καὶ οὐκ εἰδὼς, τοῦτον ἀπο-
λειψθῆναι τῶν ἀναγκασιωτέρων. Οἶμαι δὲ, ὅτι καὶ ἄπιστος ἦν
ὁ τελευτήσας. Διὸ καὶ εἶπεν, Ἄφες τοὺς νεκροὺς, τουτέστι,
παρὰχώρησον τοῖς νεκρωμένοις εἰς πίστιν, θάψαι τοὺς προ-
σέκοντας αὐτοῖς νεκρούς· ὁ γὰρ νεκρὸς οὗτος, οὐκ ἔστι σὸς νε-
κρός· διότι οὐκ ἔστι μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστου. Σὺ δὲ, εἰ
θαυμάζεις, πῶς οὐκ ἀνταρρέτως ἀπῆλθεν, ἀλλ' ἤτῃσατο, θαύ-
μαστον, καὶ πῶς κωλυθεὶς ἔμεινεν. Εἰ δ' ἐκεῖνον οὐδ' ἐπὶ μικρὸν
ἀρῆκεν ὁ Χριστὸς ἀπολειψθῆναι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, τίνας
ἂν εἴημεν ἡμεῖς ἄξιοι, τὸν ἅπαντα χρόνον ἀριστάμενοι τῶν
ἐντολῶν αὐτοῦ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν ὑδράτων.

23 Καὶ ἐμβάντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖον, ἠκολούθησαν
αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Τοὺς μὲν ὄχλους παρήκε, διὰ τὰς προῤῥηθείας αἰτίας· τοὺς
δὲ μαθητάς παρελάβε, διὰ τὸ μέλλον ἐν τῇ θαλάσσῃ γενέσθαι
θαῦμα. Ἐπεὶ γὰρ τῶν ὄχλων εὐεργετουμένων, ἐν τῷ θειρα-
πεύεσθαι τὰς ἀσθενείας καὶ νόσους αὐτῶν, οἱ μαθηταὶ ἐδόκουν
μένειν ἀνευεργέτητοι, λοιπὸν εὐεργετεῖ καὶ τούτους, καὶ πα-
ραχωρήσας ἐμπσεῖν αὐτοὺς εἰς κίνδυνον καταποντισμοῦ, παρα-
δόξως ῥύεται.

24 Καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσσῃ,
(TOM. A'.)

ὥστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων.

Οὗτος μὲν σεισμόν εἶπε· Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς (α) *λαίλαπα* ἀνέμου φασίν· ἔστι δὲ ταυτόν. Καὶ σεισμός γὰρ καὶ *καίλαψ*, ὁ κλύδων ἐκλήθη, διὰ τὸ σείειν καὶ συστρέφειν καὶ ἀναμοχλεύειν τὰ ὕδατα. Καὶ αὖθις Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος ἐν θαλάττῃ κλυδωνισθῆναι τὸ πλοῖον λέγουσι· Λουκᾶς δὲ ἐν λίμνῃ· καὶ οὐκ ἐναντιοφωνοῦσι· τὴν Τιβεριάδα γὰρ καὶ οὗτοι καλεῖντος δηλοῦσιν, ἥτις φάσει μὲν ἔστι λίμνη, θέσει δὲ, θάλασσα, διὰ τὸ μέγεθος. Ὄθεν καὶ ποτὲ μὲν λίμνην, ποτὲ δὲ θάλασσαν αὐτὴν ὀνομάζουσιν. Ἐγένετο δὲ ὁ κλύδων, ἵνα τε συσταλῇ τὸ φρόνημα τῶν μαθητῶν· ἐφαντάσθησαν γὰρ μέγαρα περὶ ἑαυτῶν, οἷα τῶν μὲν ἄλλων ἀποπεμφθέντων, αὐτῶν δὲ μόνων συνεισελθόντων τῷ διδασκάλῳ· καὶ ἵνα γυμνασθῶσιν εἰς φόβους κινδύνων, ὡς ἀθληταὶ τοῦ κόσμου, καὶ εἰς χειμῶνας πειρασμῶν, ὡς κυβερνῆται τῆς οἰκουμένης.

24 Αὐτὸς δὲ ἐκάθευδε.

Ο δὲ Μάρκος ἐδήλωσε καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἀφύπνωσεν. Εἶπε γὰρ, ὅτι Καὶ ἦν (β) αὐτὸς ἐπὶ τῇ πρίμῃ ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθεύδων. Ξύπνων δὲ τοῦτο ἦν, ἐπὶ τῆς πρύμνης κατεσκευασμένον. Ἐκάθευδε δὲ κατ' οἰκονομίαν, ἵνα σφόδρα δειλιάσωσιν. Εἰ γὰρ ἦν ἐγρηγορῶς, ἢ οὐκ ἂν ἐδειλιάσαν, ἢ ὀλίγον ἂν ἐροβήθησαν. Ἐδεῖ δὲ αὐτοὺς πολλὴν αἴσθησιν τοῦ φόβου λαβεῖν, ἵνα καὶ εἰς πολλὴν αἴσθησιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἔλθωσι, καὶ λάβωσι πίστιν εἰς αὐτὸν πλείονα.

25 Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἤγειραν αὐτὸν, λέγοντες· Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα.

Ο δὲ Μάρκος (γ), *Διδάσκαλε*, οὐ μέλει σοι, ὅτι ἀπολλύ-

(α) Μαρκ. Δ', 37. Λουκ. Η', 23.

(β) Μαρκ. Δ', 38.

(γ) Μαρκ. Δ', 38.

μεθα; Ὁ δὲ Λουκᾶς (α), *Επιστάτα*, *ἐπιστάτα*, *ἀπολλύμεθα*. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν τοῦτο ἔλεγον, οἱ δὲ ἐκείνο, καὶ ἄλλοι τὸ ἄλλο, ἢ καὶ πάντα πάντες.

26 Καὶ λέγει αὐτοῖς· Τί δειλοί ἐστε ὀλιγόπιστοι;

Πρῶτον λύει τὴν δειλίαν τῆς ψυχῆς αὐτῶν, δεικνύς, ὅτι τὸν φόβον ἢ τῆς ψυχῆς ἀσθένεια ποιεῖν εἴωθεν· ὀλιγόπιστοι δὲ τούτοις ὠνείδισεν, ὡς ἀτελεῖ πίστιν εἰς αὐτὸν κακῶς ἐκτεταμένους. Ἠλπίζον γὰρ, ὅτι δύναται μὲν σῶζειν, ἀλλ' ἐγρηγορῶς, οὐ μὴν δὲ καὶ καθεύδων· διὸ καὶ ἐγείρουσιν αὐτόν.

26 Τότε ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάττῃ· καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη.

Ἐπετίμησεν, ἀντὶ τοῦ, ἐπέταξε. Φησὶ γὰρ ὁ Μάρκος, ὅτι Καὶ (β) εἶπε τῇ θαλάττῃ· *Σιώπα, πεφίμωσο*.

27 Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐθαύμασαν, λέγοντες· Ποταπὸς ἔστιν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ;

Ο μὲν Λουκᾶς (γ), τοὺς μαθητὰς εἰπεῖν τοῦτό φησιν· ὁ δὲ Ματθαῖος ἀνθρώπους νῦν, τοὺς ὄχλους λέγει (1), καθὼς φησιν ὁ Χρυσόστομος (2). Καὶ γὰρ εἰκὸς, καὶ τούτους, μαθόντας τουτέ τι θαῦμα παρὰ τῶν μαθητῶν, ὁμοίως θαυμάσαι, καὶ ὁμοίως εἰπεῖν. Εἰ δ' οἱ μαθηταί, διὰ τὸ ἀτελεῖς τῆς πίστεως αὐτῶν, ὡς ἄνθρωπον ἔτι τοῦτον ἐθαύμαζον, πολλῶ μᾶλλον οἱ ὄχλοι. Τὸ μὲν γὰρ καχεῖσθαι πλοῖον πρὸς περαιώσιν, καὶ ὑπνοῦν,

(α) Λουκ. Η', 24.

(β) Μαρκ. Δ', 39.

(γ) Λουκ. Η', 25.

(1) Ἀναγνωστὴν ἴσω; οὕτως· ὁ δὲ Ματθαῖος, τοὺς ἀνθρώπους, ἀνθρώπους νῦν τοὺς ὄχλους λέγων.

(2) Τομ. 7'. Σελ. 331. E.

ἄνθρωπον αὐτὸν ἐκέρυττον· ἡ δὲ τῶν ἀνέμων καὶ τῆς θαλάσσης ὑπακοή, ξένην τινὰ φύσιν τούτῳ προσημαρτύρει. Διὸ καὶ ἐξαπορούμενοι ἔλεγον, 'Οποῖός ἐστιν οὗτος; Πλεῖον δὲ τῶν προλαβόντων θαυμάτων τὸ παρὸν ἐθαύμασαν· διότι οὐδεὶς ποτε τοιοῦτον εἰργάσατο. Οὕτε γὰρ ἐξέτεινε ῥάβδον, ὡς Μωϋσῆς, οὔτε προσηνέχθη τοῖς ὕδασιν, ὡς ἑτεροί, ἀλλὰ κατ' ἐξουσίαν ἐπέταξεν, ὡς δεσπότης δούλοις, καὶ ὡς δημιουργὸς κτίσμασι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων.

28 Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ πέραν, εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν, ὑπῆντησαν αὐτῷ δύο δαιμονιζόμενοι.

Τὸ δὲ κατὰ Μάρκον (α) εὐαγγέλιον, ἔτι δὲ καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν, τῶν Γαδαρηνῶν, γράφουσιν. Ἀλλὰ τῇ Τιβεριάδι λίμνῃ ἢ πόλιν Γέργεσα παρᾶκειται, καὶ οὐ τὰ Γάδαρα. Τινὲς δὲ φασιν, διώνυμον εἶναι τὴν τοιαύτην πόλιν, καὶ καλεῖσθαι τοῦτο καίτινο. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν δύο δαιμονιζομένους φησὶ, Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς ἑνὸς ἐμνημόνευσαν, τοῦ μᾶλλον ἐπισημοτέρου, τοῦ λεγομένου Λεγεώρος, περὶ οὗ φοβερά πολλὰ λέγουσιν, ὃ καὶ ὑπερτεῖν ὁ ἕτερος ἐδόκει. Καὶ οἱ μὲν διὰ τοῦτο παρήκαν αὐτὸν, ὁ δὲ Ματθαῖος ἀνέγραψε καὶ τοῦτον, ὡς συνδαιμονιζόμενον.

(α) Μάρκ. Ε', 1. Λουκ. Η', 26.

†† Οὕτε (Ι) Γαδαρηνῶν, οὔτε Γεργεσηνῶν, τὰ ἀκριβῆ ἔχει τῶν ἀντιγράφων, ἀλλὰ Γεργεσηνῶν. Γάδαρα γὰρ πόλις ἐστὶ τῆς Ἰουδαίας· λίμνη δὲ κρημνοῖς παρακειμένη, ἢ θάλασσα, οὐδαμῶς ἐστὶν ἐν αὐτῇ. Καὶ Γέργεσα δὲ, τῆς Ἀραβίας ἐστὶ πόλις, οὔτε θάλασσαν, οὔτε λίμνην πλησίον αὐτῆς ἔχουσα· καὶ οὐκ ἂν οὕτω πρηφανὲς ψεύδους καὶ εὐσελγέτον οἱ εὐαγγελισταὶ εἰρήκεσαν, ἄνδρες ἀκριβῶς γινώσκοντες τὰ περὶ τῆς Ἰουδαίας. Γέργεσα τοίνυν ἐστὶν, ἀρ' ἔς Γεργεσαῖοι, πόλις ἀρχαία περὶ τὴν νῦν καλουμένην Τιβεριάδος λίμνην, περὶ ἣν κρημνὸς παρακείμενος τῇ λίμνῃ, ἀρ' οὗ δεικνύται τοὺς χοίρους ὑπὸ τῶν δαιμονίων καταβελθεῖσθαι. Ἐμνηνεύεται δὲ ἡ Γέργεσα, Παροιμία ἐκβεβληκότων, ἐπώνυμος οὖσα τάχα προφητικῶς, οὗ περὶ τὸν Σωτῆρα πεποιτήκασι, παρακαλέσαντες αὐτὸν μεταβῆναι ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν οἱ τῶν χοίρων δεσπόται.

28 Ἐκ τῶν μνημείων ἐξερχόμενοι.

Τοῖς τάφοις οἱ δαίμονες ἐμριλοχωροῦσιν, ὁλέθριον δόγμα τοῖς ἀνθρώποις ἐνθεῖναι θέλοντες, ὡς ἄρα τῶν τελευτώντων αἱ ψυχαί, γινόμεναι δαίμονες, παραμένουσι τοῖς μνήμασι τῶν ἰδίων σωμάτων, καὶ κολλῶνται τισιν. Ἀλλ' οὐκ ἂν ποτε πείσωσι τὸν ὀρθόδοξον. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν ἀληθές, οὐκ ἂν βασιανιζόμενος ὁ πλούσιος εἰδείτο τοῦ Ἀβραάμ, ἀποστεῖλαι τὸν Ἀζαρον εἰς τὸν κόσμον, καὶ μνηῦσαι τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ τὰ κατ' αὐτὸν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἐκταυῦ ἐμήνυσεν ἂν αὐτοῖς.

(Ι) Τὸ σχόλιον τοῦτο ἐξεδήθη ἐκ χειρογράφων παρὰ τοῦ ἐκδότου, τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Εὐθυμίου ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ ἐν ἔτει 1775 ἐν Μόσχῃ ἐκδοθείσῃ σειρᾷ εἰς τὸν Μύριον Κεφ. Ε', 1. Τόμ. Α'. Σελ. 82. Ἐκ χειρογράφων τῆς Οὐνιδοβόωντος ἀναγέρει αὐτὸ καὶ ὁ Ἀλφρεῖς ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ γενομένῃ ἐκδόσει τῆς καὶνῆς Διεκδόκης Σελ. 489. ἔχει δὲ αὐτὸ καὶ ὁ Ποσσίνος ἐν τῇ εἰς τὴν Μάρκον σειρᾷ. Σελ. 100. Εὐληπται δὲ ἐκ τοῦ Ὁριγένους. Τομ. Δ'. Σελ. 140.

28 Χαλεποί λίαν, ὥστε μὴ ἰσχύειν τινὰ παρελθεῖν διὰ
29 τῆς ὁδοῦ ἐκείνης. Καὶ ἰδοὺ, ἔκραξαν, λέγοντες· Τί
ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ Θεοῦ;

Ἐπειδὴ καὶ οἱ μαθηταί, καὶ οἱ ὄχλοι ἀνθρώπων αὐτὸν ἔλεγον,
ἔρχονται λοιπὸν οἱ δαίμονες, ἀνακηρύττοντες τὴν αὐτοῦ θεή-
τητα. Προσβαλόντες γὰρ αὐτῆς τῆς θεϊκῆς ἀκτίνος, εὐθύς ἐπέ-
γνωσαν αὐτόν· καὶ μὴ φέροντες τὴν ἀοράτως φλογίζουσαν αὐτοῦς
δύναμιν τῆς προσβολῆς, ἔκραξαν, λέγοντες· Τί ἡμῖν καὶ σοί,
τουτέστι, Τίς ἡ ἡμετέρα δύναμις πρὸς τὴν σὴν; σὺ μὲν γὰρ πῦρ
ἄσπεκτον, ἡμεῖς δὲ χόρτος εὐέμπρηστος.

29 Ἠλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;

Ἐπειδὴ κατέλαβεν αὐτοὺς, τὸ πλάσμα τὸ ἑαυτοῦ (1) παντὶ
τρόπῳ τυραννοῦντας καὶ διαφθείροντας, ἀρνῆσασθαι μὲν τὴν
ἁμαρτίαν οὐ δύνανται, προσβάλλονται δὲ τινα δικαιολογίαν,
ὅτι οὐ νῦν ὀφείλουσι δοῦναι δίκην, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς παγί-
κοσμίου κρίσεως, καὶ δεινοπαθοῦντες λέγουσιν· Ἠλθες ὧδε,
τουτέστιν, ἐπὶ τὴν γῆν, βασανίσαι ἡμᾶς πρὸ τοῦ ὀρισμένου
καιροῦ; Καὶ γὰρ ἔκουον παρὰ τῶν προφητῶν, ὅτι ὁ Χριστὸς
μετὰ τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν μέλλει καταλθεῖν εἰς τὴν γῆν,
καὶ κρίναι τὸν κόσμον, καὶ βασανίσαι τοὺς δαίμονας.

30 Ἦν δὲ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀγέλη χοίρων πολλῶν

31 βοσκομένη. Οἱ δὲ δαίμονες παρεκάλουν αὐτόν, λέ-
γοντες· Εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν
εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων.

Μηκέτι δυνάμενοι ἐλάπτειν τοὺς ανθρώπους, ἐπὶ τὰ τῶν
ἀνθρώπων (2) ἐτρέπτησαν, πρὸς ἐνδειξιν, ἧς ἔχουσι καθ' ἡμῶν

(1) Νόει τὸν ἄνθρωπον.

(2) Χοίματα καὶ κτήματα δηλαδὴ· ἐνταῦθα δὲ τοὺς χοίρους.

μανίας. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον· ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι μηχανῶνται,
σφόδρα πονηρόν. Μελετῶσι γὰρ ἀνελεῖν τοὺς χοίρους, ἵνα τῇ
ζημίᾳ τούτων λυπηθέντες οἱ τῆς ἀγέλης κύριοι, μὴ παραδέξων-
ται τὸν Ἰησοῦν, καὶ ζημιωθῶσι μάλιστα, μὴ δεξάμενοι τὸ
κέργμα τοῦ εὐαγγελίου. Καὶ γὰρ οὐδ' ἀπελαινόμενοι παύοντα·
τοῦ ἐλάπτειν. Τί οὖν ὁ Χριστός;

32 Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ὑπάγετε. Οἱ δὲ ἐξεληθόντες ἀ-
πῆλθον εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. Καὶ ἰδοὺ, ὥρ-
μησε πᾶσα ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων κατὰ τοῦ κρημοῦ
εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπέθανον ἐν τοῖς ὕδασι.

Εἰδὼς τὴν πανουργίαν αὐτῶν, καὶ μὴ ἀγνοῶν, ὁ μελετῶσιν,
ὁμοῦς ἐπιτρέπει, οὐ χαριζόμενος ἐκείνοις, ἀλλ' οἰκονομῶν ἕτερα.
Ἐν μὲν, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀπαλλαγέντας, ὅσους καὶ οἶους
εἶχον ἐνοίκους· ἕτερον δὲ, ἵνα μάθωσι πάντες, ὅτι οὐδὲ χοί-
ροις ἐπιπηδῆσαι δύνανται, εἰ μὴ παραχωρήσῃ τοῦτοις αὐτός·
τρίτον, ὅτι χαλεπώτερα τῶν χοίρων ἐκείνοις ἂν εἰργάσαντο
πάντως, εἰ μὴ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τυραννεῖν ἀνεχαιτίζοντο παρὰ
τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ συνεχωροῦντο ποιεῖν, ὅσα ἐούλοντο· παντὶ
γὰρ δήλον, ὅτι τοὺς ἀνθρώπους πλεῖον μισοῦσι τῶν ἀλόγων·
ἐπεὶ καὶ τὰ ἄλογα διὰ τοὺς ἀνθρώπους φθείρουσι, σπεύδοντες
καὶ διὰ τῆς τούτων ἀπωλείας λυπεῖν αὐτούς· τέταρτον, ἵνα ὁ
θάνατος τῶν χοίρων βεβαιώσῃ πάντας, ὅτι ἐξῆλθον οἱ δαίμονες.

Καὶ ὅρα πάνσαφον ἀντιμηχάνημα τοῦ Σωτῆρος! Μελετή-
σαντες γὰρ βλάψαι, πλεῖον ἐβλάβησαν, καὶ τούταντίον, οὐ
ἐβούλοντο, γέγονεν. Ἐξέλαμψε μὲν γὰρ ἡ τοῦ Χριστοῦ δύνα-
μις· ἠλέγχθη δὲ τούτων ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ πονηρία. Κατὰ τοῦ
κρημοῦ δὲ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη εἰς τὴν θάλασσαν, ἀντὶ τοῦ,
διὰ τοῦ κρημοῦ. Μάρκος δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν χοίρων
ἔγραψεν, ὅτι ἦσαν (α) ὡς δισχιλίοι. Σὺ δέ μοι νόει καὶ κατὰ

(α) Μαρκ. Ε', 13.

ἀναγωγῇν, ὅτι οἱ δαίμονες ἀπὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐκβάλλονται, λέγω δὲ, τῶν λόγῳ ἐσθινομένων· τοῖς δὲ χοίροις ἐράλλονται, δηλαδὴ τοῖς ἀλόγως ἐγκυλισμένοις τῷ βορβόρῳ τῶν ἡδονῶν, καὶ κατακρινόμενοι αὐτοὺς εἰς ἀπώλειαν.

33 Οἱ δὲ θόσκοντες ἔφυγον, καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν πάντα.

Ἐφυγον φοβηθέντες, μὴ καὶ αὐτοὺς ἀνέλωσιν οἱ τοὺς χοίρους αὐτῶν ἀνελόντες δαίμονες. Ἀπήγγειλαν δὲ πάντα, δηλαδὴ τὰ ῥηθέντα παρὰ τε τῶν δαιμόνων, καὶ παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ τῆς ἀπωλείας τῶν χοίρων.

33 Καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων.

Τὰ τῆς μεταβολῆς καὶ εὐκοσμίας αὐτῶν.

34 Καὶ ἰδοὺ, πᾶσα ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῷ Ἰησοῦ.

Ἦρχετο γὰρ αὐτὸς ἐπὶ τὴν πόλιν. Πᾶσα δὲ ἡ πόλις, ἀντι τοῦ, πάντες οἱ πολῖται.

34 Καὶ ἰδόντες αὐτόν, παρεκάλεσαν, ὅπως μεταβῇ ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν.

Λυπηθέντες μὲν, ὡς εἴρηται, καὶ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν χοίρων, ἔτι δὲ καὶ φοβηθέντες, ὡς ὁ Λουκᾶς εἶπεν (α). ἐδεδοκείσαν γὰρ, μήτι κακὸν καὶ εἰς αὐτοὺς οἱ δαίμονες ἐκβληθέντες δράσωσιν. Ὁ δὲ Χριστὸς εὐθύς ὑπήκουσεν· οὐ γὰρ ἦσαν ἄξιοι τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας· ἅμα δὲ καὶ κατέλιπεν αὐτοῖς διδασκαλούς τοὺς ἀπαλλαγέντας τῶν δαιμόνων καὶ τοὺς σιδώτας.

Κεφ. ΙΧ, 1 Καὶ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον, διεπέρασε, καὶ ᾤλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν.

Ἰδίαν πόλιν αὐτοῦ, τὴν Καπερναοὺμ λέγει. Καὶ γὰρ ἡ μὲν

(α) Λουκ. Η', 35.

Βηθλεὲμ ἦνεγκεν αὐτόν· ἡ δὲ Ναζαρέτ, ἔθρεψεν· ἡ δὲ Καπερναοὺμ, εἶχεν εἰς τὸ ἐξῆς οἰκοῦντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

2 Καὶ ἰδοὺ, προσέφερον αὐτῷ παραλυτικόν, ἐπὶ κλίνης βεβλημένον.

Τὸ, ἰδοὺ, συνελθὼς ἡ ἐβραϊκὴ τίθησι γραφή, ὡς ἰδίωμα, καθάπερ καὶ πολλὰ ἕτερα. Προσῆκει δὲ εἰπεῖν, ὅτι (Ι) ἕτερός ἐστιν ὁ παραλυτικός οὗτος, παρὰ τὸν ὑπὸ Ἰωάννου (α) μνημονεύμενον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐν τῇ Βηθσεδαῖ κατέκειτο· οὗτος δὲ ἐν τῇ Καπερναοὺμ ἦν· καὶ ὁ μὲν τράχοντα καὶ ὀκτὼ εἶχεν ἔτη· περὶ τούτου δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἱστορεῖται. Καὶ ὁ μὲν οὐκ εἶχεν ἄνθρωπον· οὗτος δὲ εἶχε τοὺς θαστάζοντας. Καὶ τούτῳ μὲν φησιν, Ἀφένται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου· ἐκεῖνῳ δὲ, Θέλεις (β) ἡγίης γενέσθαι; Καὶ τὸν μὲν ἐν σαββάτῳ τεθεράπευκε· διὸ καὶ ἐγόγγυζον Ἰουδαῖοι· τοῦτον δὲ κατ' ἄλλην ἡμέραν· διὸ καὶ ἐσίγησαν.

2 Καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν, εἶπε τῷ παραλυτικῷ· Θάρσει, τέκνον· ἀφένται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.

Ὡς γὰρ ὁ Μάρκος (γ) καὶ ὁ Λουκᾶς εἶπον, μὴ δυνάμενοι

(1) Περὶ τούτου βλ. ὁ Χρυσόστομος. Τομ. Ζ'. Σελ. 342. Β. Τομ. Η'. 211.

(α) Ἰωάν. Ε', 5.

(β) Ἰωάν. Ε', 6.

(γ) Μαρκ. Β', 4. Λουκ. Ε', 19.

εἰσελθεῖν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν συλλεγέντων, ἀνῆλθον ἐπὶ τὴν στέγην τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ἐδίδασκεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀνορύξαντες αὐτήν, ἐχάλασαν δι' αὐτῆς τὸν κράββατον, ἐφ' ᾧ κατέκειτο ὁ παράλυτος· ἡ πάντα μεγάλης πίστεως ἦσαν, ἥτις ἐπεισεν αὐτοὺς, μὴ ἀπογινῶναι, μηδ' ὑποστρέψαι, ἀλλὰ πάντα ποιῆσαι καὶ παθεῖν, ὑπὲρ τοῦ ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὄψιν τοῦ Σωτῆρος, πιστεύοντας, ὅτι αὐτίκα τεύξεται τῆς ἰάσεως. Πίστις δὲ αὐτῶν φησὶν, οὐ μόνον τῶν χαλασάντων, ἀλλὰ καὶ τοῦ χαλασθέντος. Οὐ γὰρ ἂν ἠνέσχετο χαλασθῆναι, εἰ μὴ ἰαθῆναι ἐπίστευεν. Ἰδὼν δὲ ὁ Χριστὸς τὴν τηλικαύτην πίστιν αὐτῶν, πρῶτον μὲν ἀρήσει τῷ νοσοῦντι τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ· μετὰ τοῦτο δὲ θεραπεύει τὸ σῶμα· ἅμα μὲν διδάσκων, ὅτι τὰ πολλὰ τῶν νοσημάτων ἐξ ἁμαρτιῶν γίνονται, καὶ χρὴ πρῶτον ἰαθῆναι τὸ αἷτιον· καὶ γὰρ πρὸς τὸν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ παραλυτικὸν εἶρηκεν· Ἴδε (α), ὑγιὲς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτατε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται· ἅμα δὲ δεικνύων, ὅτι θεὸς ἐστι. Τὸ μὲν γὰρ ἴασθαι σωματικὰς νόσους, καὶ τῶν ἁγίων ἦν· τὸ δὲ ἀφιέναι ἁμαρτίας, μόνου Θεοῦ. Διὸ καὶ οἱ γραμματεῖς ἐθρουβήθησαν.

3 Καὶ ἰδοὺ, τινὲς τῶν γραμματέων εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· Οὗτος βλασφημεῖ.

Ὁ δὲ Μάρκος φανερώτερον εἶπεν, ὅτι καὶ (β) *Ἠσάν τινες τῶν γραμματέων ἐκεῖ καθήμενοι, καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Τί οὗτος οὕτω λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται ἀφιεῖν ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός;* Ἐσκανδαλίζοντο δὲ ὑπὸ φθόνου καὶ πονηρίας. Καὶ γὰρ πολλάκις αὐτὸν εἶδον ἐξουσιαστικῶς καὶ νόσους φυγαδεύοντα, καὶ δαίμονας ἀπελαύνοντα, καὶ ἀνέμοις καὶ θαλάσῃ ἐπιτιμῶντα, καὶ πάντα ταῦτα δια-

(α) Ἰωάν. Ε', 14.

(β) Μαρκ. Β', 6. 7.

πραττόμενον ὑπὲρ ἀνθρώπων· ἀλλ' αὐτοὶ τὰ ἴδια πάθη ἐκδικοῦντες, ἐδόκουν τὸν θεὸν ἐκδικεῖν.

4 Καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν· Ἰναπὶ ὑμεῖς ἐνθυμεῖσθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

Ἐνταῦθα καὶ ἕτερον ἀναντιρρήτον σημεῖον τῆς ἐκτουθ' θεότητος δείκνυσι, καὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητος, τὸ γινώσκειν τοὺς διαλογισμούς τῶν καρδιῶν αὐτῶν, ὅπερ ὁμοίως ἦν μόνου θεοῦ. Γέγραπτε γάρ· Σὺ (α) ἐπίστασαι καρδίας μυστάτορας· καὶ πάλιν· Ἐτάζων (β) καρδίας καὶ νεφροὺς ὁ θεός· καὶ αὖθις· Ἀνθρώπος (γ) ὄρεται εἰς πρόσωπον· ὁ δὲ θεὸς ὄρεται εἰς καρδίαν. Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνο, ὡς φανέν αὐτοῖς ἀδύνατον, οὐκ ἐδέξαντο, ἐπάγει τοῦτο λοιπὸν, ὡς ἀναμυρίβολον· διὰ τούτου κάκεινο θεβαιῶν, καὶ τρόπον τινὰ λέγων, Ὅτι ὄντως οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἷς, ὁ βλέπων τὰς ἐνθυμήσεις τῶν ἀνθρώπων.

5 Τί γὰρ ἐστὶν εὐκοπώτερον; εἰπεῖν· Ἀφένονταί σοι αἱ ἁμαρτίαι; ἢ εἰπεῖν· Ἐγείραι καὶ περιπάτει;

Ἐπεὶ βλάσφημος ὑμῖν δοκῶ, φησὶν, ὡς ἀφιεῖς ἁμαρτίας, καὶ ἴσον ἐμαυτὸν τῷ θεῷ ποιῶν, ἀποκρίθητε· Ποῖόν ἐστιν εὐχερέστερον εἰς πρᾶξιν; πότερον τὸ εἰπεῖν τόδε, ἢ τὸ εἰπεῖν τόδε; Ἦσαν δὲ καὶ ἄμφοι τὰ, περὶ ὧν ἠρώτησε, θεῷ μὲν δυνατὰ, ἀνθρώπων δὲ ἀδύνατα. Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀφιέναι ἁμαρτίας, θεοῦ μόνου ἦν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κατ' ἐξουσίαν ἐγείραι, καὶ ἀρ-

(α) Β' Παρὰλ. ζ', 30.

(β) Ψαλμ. Ζ', 10.

(γ) Α' Βασιλ. Ις', 7.

τιώσαι (1) τὸν παράλυτον. Σιγῶντων δὲ αὐτῶν, διὰ τὸ μηδέτερον ἔχειν εἰπεῖν εὐχερέστερον ἐτέρου, φησὶν αὐτός·

6 Ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀρτιέναι ἁμαρτίας·

Ελλειπτικόν ἐστὶ τοῦτ' ἐπὶ τὸ σχῆμα τοῦ λόγου. Λεῖπει γὰρ τὸ θεωρήσατε. Ἵνα δέ, φησι, γινώτε, ὅτι ὁ φαίνόμενος ὑμῖν ἄνθρωπος, ἐξουσίαν ἔχει, ὡς θεός, ἐλέψατε. Τὸ δέ, ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπλῶς πρόκειται, ἢ ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ τῆς ἐν γῇ πολιτείας αὐτοῦ. Ἐλεγε δὲ τοῦτο περὶ ἑαυτοῦ.

6 (Τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ·) Ἐγερθεῖς ἄρὸν σου
7 τὴν κλίνην, καὶ ὑπάγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Καὶ ἐγερθεῖς, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ τὸ μὲν ἀρτιέναι ἁμαρτίας, ἀφανῆ τὴν ἀπόδειξιν εἶχε· τὸ δὲ κατ' ἐξουσίαν ἐγείρει τὸν παράλυτον, φανερὰς εἶδειτο τῆς ἀποδείξεως· ποιεῖται τὴν φανερὰν τεκμήριον τῆς ἀφανοῦς, καὶ διὰ ταύτης καὶ περὶ ἐκείνης πληροφορεῖ, ὅτι ὁ τοῦτο δυναθεὶς, δύναται κάκεῖνο. Πρὸς θεοαίωσιν δὲ τῆς συσφίξεως τοῦ παρρημένου σώματος, ἐκέλευεν ἄρχει τὸν κράδιστον, ἵνα μὴ δόξῃ φαντασία τις τὸ γεγεννημένον. Ἀποστέλλει δὲ αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ· τοῦτο μὲν, ἵνα μὴ παρὼν καὶ ὁρώμενος ἔπαινον αὐτῷ προξενήσῃ· τοῦτο δὲ καὶ, ἵνα σχῇ μάστιγας τῆς υἱείας ἀναντιρρήτους, αὐτοὺς τοὺς ἀπαρχαράπτους καὶ τῆς νόσου μάστιγας (2), καὶ ἵνα τούτοις ἀφορμὴ γένῃται πίστεως.

8 Ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐθαύμασαν, καὶ ἐδόξασαν τὸν

(1) Ἀρτιμελῆ ποῖσαι, συσφίξει.

(2) τ. ε. τοὺς εἰκείους καὶ συγγενεῖς.

θεόν, τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις.

Ἐθαύμασαν μὲν, ὅτι ὡς θεὸς ἐθαυματουργήσεν· ὁμοῦς ἄνθρωπον αὐτὸν εἶναι ὑπελάμβανον, ἔχοντα ἐξουσίαν ὑπὲρ ἀνθρώπων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

Περὶ Ματθαίου τοῦ τελώνου.

9 Καὶ παράγων ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄνθρωπον κατήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, Ματθαῖον λεγόμενον· καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀκολούθει μοι.

Παράγων, ἀντὶ τοῦ, παρευόμενος. Ὡς δὲ τὸν εὐαγγελιστὴν, πῶς οὐκ ἐπαισχύνεται τὸν πρότερον ἑαυτοῦ βίον. Ἀλλὰ Μάρκος (α) μὲν καὶ Λουκᾶς, αἰδοῖ τοῦ συμμαθητοῦ, τὸ φανερόν ὄνομα τούτου παρῆδραμον, λεύει τοῦτον ὀνομάσαντες· ἐκκαλεῖτο γὰρ καὶ τοῦτο· αὐτὸς δὲ φανερώς τελώνην ἑαυτὸν ἀνομολογεῖ· διότι οὐδ' ὁ Χριστὸς ἐπαισχύνθη τοῦτον. Ἄμα δὲ καὶ δείκνυσιν ἐντεῦθεν τὴν δύναμιν τοῦ καλέσαντος αὐτὸν εἰς μαθητεῖαν, πῶς ἀνέσπασε τοῦτον εὐχερῶς ἐκ μέσου τοῦ τελωνίου, σφόδρα φικοκερδοῦς καὶ ἀναιδυστάτης καπηλείας. Τελώνιον γὰρ λέγει τὸ τοῦ κομμερκαρίου πραιτώριον. Δείξας δὲ πρότερον ὁ Χριστὸς, ὅτι δύναται ἀρτιέναι ἁμαρτίας, τότε καὶ ἐπὶ τὸν τελώνην ἔρχεται, ἵνα μὴ θεωρεῖσθαι τινες, ἐλέποντες αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς ἐναρίθμιον· ἀλλ' ἵνα λογίζονται, ὅτι ὁ ἐτέρων ἁμαρτήματα λύων, πολλῷ μᾶλλον ἔλυσεν τὰ τοῦ μαθητοῦ.

[Ὡς (1) περὶ ἐτέρου δὲ τὰ περὶ ἑαυτοῦ διηγείται, στέργων τὸ ἀκόμπαστον. Μέγα γὰρ ἐποίησεν, εὐθὺς ἀκολούθησας αὐτῷ.]

(α) Μαρκ. Β', 14. Λουκ. Ε', 27.

(1) Ταῦτα παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιτελειδίῳ.

9 Καὶ ἀναστὰς, ἠκολούθησεν αὐτῷ.

Θαύμασον τὴν τελείαν τοῦ κληθέντος ὑπακοήν, πῶς οὐ διεσκέψατο, πῶς οὐκ ἀνεκοινώσατο περὶ τούτου φίλοις, πῶς οὐ διέφυγε τὰ κατὰ τὸν οἶκον καὶ τὴν οὐσίαν· ἀλλ' εὐθέως ἀναστὰς ἠκολούθησε, πάντα μὲν τὸν κόσμον ἀπολιπὼν, μόνην δὲ τὴν γνώμην ἐπαγόμενος παρεσκευασμένην πρὸς τὰ κελεύόμενα παρὰ τοῦ καλέσαντος, ὃν τρόπον καὶ οἱ προσκληθέντες.

Ἀλλὰ τίνας ἔνεκεν περὶ Πέτρου μὲν καὶ Ἀνδρέου καὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου καὶ Ματθαίου, οὐ μόνον αὐτὸς ὁ Ματθαῖος, ἀλλὰ καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς ἔγραψαν, πῶς καὶ τίνα τρόπον ἐκλήθησαν· περὶ δὲ τῶν ἄλλων μαθητῶν οὐδὲν τοιοῦτον ἐδίδαξαν· Διότι μάλιστα τῶν ἄλλων οὗτοι ἦσαν ἐν ἀποβλήτοις ἐπιτηδεύουσιν. Οὔτε γὰρ τελώνου τι χεῖρον, οὔτε ἀλιέως εὐτελέστερον. Διὸ καὶ μᾶλλον οἱ εὐαγγελισταὶ τὸ ἀξιόπιστον ἐν ᾧ πασιν ἔχουσιν, ὅτι οὐδὲ τὰ δοκοῦντα φέρειν τοῖς μαθηταῖς ὄνειδος παρελίμπανον. Καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν μαθητῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ διδασκάλου τοῦτο ποιοῦσιν. Αὐτίκα γοῦν πολλὰ μὲν τῶν θαυμάτων αὐτοῦ παρέδραμον, οὐδὲν δὲ τῶν παθημάτων αὐτοῦ παρέλιπον, δεικνύντες περὶ μὲν τῶν μαθητῶν, ὅπουτοι ὄντες, ὁποίας χάριτος ἡξιώθησαν, περὶ δὲ τοῦ διδασκάλου, ὅποιος ὢν, ὅποια πέπονθε δι' ἡμᾶς.

10 Καὶ ἐγένετο, αὐτοῦ ἀνακειμένου ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἰδοὺ, πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐλθόντες, συνανέκειντο τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

Ἰδὼν ὁ Χριστὸς τὴν εὐληκρινεστάτην ὑπακοήν τούτου καὶ προθυμίαν, ἐπὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ παραγίνεται, τιμῶν τε αὐτὸν καὶ οἰκιστούμενος, καὶ παρρησίας μεταδιδούς, καὶ ἵνα καὶ τοῖς ἐκεῖ παύσῃ τινὰ διορθωσιν αὐτὸς δὲ, τοιοῦτου τυχὼν ἀγαθοῦ, φιλοτιμότερον διεγείρεται, καὶ, καθὼς φησιν ὁ Λουκᾶς,

ἐποίησε (α) δοχὴν μεγάλην αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, τουτέστιν, ὑποδοχὴν, θεραπείαν, ἐστίασιν.

Τελῶνας δὲ καὶ ἁμαρτωλοὺς, τοὺς αὐτοὺς λέγει, πρὸς διασυρμὸν αὐτῶν· διεβέβληντο γὰρ, ὡς ἄδικοι καὶ πλεονέκται καὶ ἄρπαγες καὶ ἀσυμπαθεῖς καὶ ἀναιδεῖς· ἢ καὶ ἄλλοι τινὲς ἦσαν, ἵσως ἕτερα μὲν ἐπιτηδεύματα ἔχοντες, τοῖς αὐτοῖς δὲ πάθεισιν ἐνεχόμενοι. Τῷ γὰρ ὁμοίῳ χαίρει τὸ ὅμοιον.

Παρέλαθε γὰρ καὶ τούτους εἰς ἐστίασιν ὁ Ματθαῖος, κοινωνήσαντας αὐτῷ τῆς χαρᾶς, ὡς ὁμοτέχνους καὶ συνήθεις. Ὁ δὲ Χριστὸς ἠνέσχετο καὶ ἀναπεσεῖν καὶ συναναπεσεῖν τοιοῦτοις, διὰ τὴν μελλούσαν γενέσθαι τοῖς συνανακειμένοις ὠφέλειαν· καὶ μετέσχε τῶν ἐξ ἀδικίας παρατεθέντων αὐτοῖς· διότι μέγα χέρδος ἐντεῦθεν ἔμελλεν ἔσεσθαι· καὶ οὐκ ἐφρόντισε τῆς παρὰ τῶν πολλῶν μέμψεως, εἰδὼς, ὅτι ὁ ἱατρός, ἐὰν μὴ ἀνάσχηται σηπεδόνος, οὐκ ἀπαλλάττει τὴν τῆς τοῦ κάμνοντος· καίτοι σαφῶς ἐγίνωσκεν, ὅτι πονηρὴν ἐντεῦθεν ὑπόληψιν λήψεται, διότι τε πρὸς εὐωχίαν ἦλθε, καὶ διότι πρὸς εὐωχίαν τελώνου, καὶ διότι πολλοὺς τελῶναις καὶ ἁμαρτωλοῖς συνανέπεσεν.

Ὅρα γοῦν ὕστερον τοὺς Ἰουδαίους, ὀνειδίζοντας αὐτῷ καὶ λέγοντας· Ἰδοὺ ἄνθρωπος (β) φάγος καὶ οἰνοπότης, φίλος τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος ὑπερέωρα τούτων πάντων, ἵνα τὸ σπουδαζόμενον ἀνύσῃ. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι συναναπεσὼν αὐτοῖς, μέγιστον ἤνυσεν, ἄκουσον, τί φησι Ζακχαῖος, ὁ τελῶνης. Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι Σήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι (γ), πετρωθεὶς ὑπὸ τῆς χαρᾶς, εἶπεν· Ἰδοὺ, τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μοι, Κυρίου, δίδωμι πτωχοῖς· καὶ εἴ τινός τι ἐσκοφάγηται, ἀποδί-

(α) Λουκ. Ε', 29.

(β) Ματθ. ΙΑ', 19.

(γ) Λουκ. ΙΘ', 5.

μὲν τετραπλοῦν (α). Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, *Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο* (β).

Καὶ πῶς ὁ Παῦλος λέγει· *Ἐάν τις, ἀδελφὸς δογμαζόμενος, ἢ πόρος, ἢ πλεονέκτης, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν* (γ); ὁ Παῦλος οὐ πρὸς διδασκάλους, ἀλλὰ πρὸς ἀπλῶς ἀδελφούς τοῦτο παραινεί. Ἀλλὰ καὶ περὶ ἀδελφῶν ἐκείνων τοῦτο φησὶν· οὗτοι δὲ οἱ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ οὕτω γεγονάσιν ἀδελφοί. Ἀλλὰ καὶ, ὅταν ἐπιμένωσι ταῖς ἁμαρτίαις· οὗτοι δὲ μεταβλήθηται μᾶλλον ἔμελλον.

11 Καὶ ἰδόντες οἱ Φαρισαῖοι, εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Διατί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν;

Μάρκος (δ) δὲ καὶ Λουκᾶς φασὶν, ὅτι καὶ οἱ γραμματεῖς τοῦτο μετὰ τῶν φαρισαίων εἶπον.

Ὅρα δὲ, πῶς, ὅτε μὲν οἱ μαθηταὶ δοκοῦσιν ἁμαρτάνειν, τῷ διδασκάλῳ κατ' αὐτῶν λέγουσιν· *Ἰδοὺ, οἱ μαθηταὶ σου ποιοῦσιν, ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ* (ε)· ὅτε δὲ ὁ διδάσκαλος, ὥς καὶ νῦν, παρὰ τοῖς μαθηταῖς διαβάλλουσιν αὐτὸν, κακουργοῦντες, ὥστε τὸν χρόνον τῶν μαθητῶν ἀπορρέῃται τοῦ διδασκάλου. Τί οὖν ἡ ἄπειρος σοφία;

12 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀκούσας, εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρειάν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἱατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες.

Ἀπὸ ποινῶν παρὰδείγματος ἐπιστόμισεν αὐτοὺς, καὶ τὸ ἔγκλημα τοῦτο μᾶλλον εἰς κατόρθωμα περιέτρεψε, δείξας οὐ μόνον

(α) Λουκ. ΙΘ', 8.

(β) Λουκ. ΙΘ', 9.

(γ) Α' Κορ. Ε', 11.

(δ) Μαρκ. Β', 16. Λουκ. Ε', 30.

(ε) Ματθ. ΙΒ', 2.

ἡμεμπτων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπαινετόν. Εἶτα καὶ ἀπὸ γραφῆς προφητικῆς αὐτοὺς ἔπεισεν εἰπών·

13 Πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστίν· «*Ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν*».

Ὅνειδίζει μὲν αὐτοῖς καὶ ἀμαθίαν τῶν γραφῶν, καταστέλλει δὲ καὶ τὸ φρόνημα τούτων, ἐπαιρομένων ἐπὶ ταῖς θυσίαις. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῇ θεῇ Γραφῇ ποιῶ· καὶ γὰρ ὁ θεὸς εἰπὼν διὰ τοῦ προφήτου, *Ἔλεον* (α) *θέλω, καὶ οὐ θυσίαν*, εἰδείξεν, ὅτι κρείττων θυσίαις ἐστὶν ὁ ἔλεος. Διὸ καὶ τῶν ἐλεῶν τοὺς νοσοῦντας ἐν ἁμαρτίαις, ἐπιδημῶ τούτοις, ὥς ἱατρός, καὶ συναναστρέφωμαι, καὶ παντὶ τρόπῳ θεραπεύω.

13 Οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.

Ὅκ ἦλθον ἐπιστρέψαι δικαίους· αὐτοὶ γὰρ ἑαυτοῖς ἀρκοῦσιν εἰς σωτηρίαν· ἀλλ' ὁμολογῶ, διὰ μόνους τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἔλθειν, δεομένους μετανοίας. Καὶ πῶς ἄρα βδελύξομαι τούτους, δι' οὓς ἐλήλυθα; Φησὶ δὲ ὁ Χρυσόστομος (1), τὸν Χριστὸν τοῦτο κατ' εἰρωνείαν εἰπεῖν, ὅτι *Ὅκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, οἳ οἱ ἐστε ὑμεῖς, οἱ δικαιοῦντες ἑαυτούς*.

14 Τότε προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, λέγοντες· Διατί ἡμεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι νηστεύομεν πολλὰ, οἱ δὲ μαθηταὶ σου οὐ νηστεύουσιν;

Ομοίως καὶ τοῦτο Μάρκος (β) καὶ Λουκᾶς, τοὺς γραμματεῖς

(α) Ὡσπερ ζ', 6.

(1) Τερμ. Ζ'. Σελ. 351 Α'.

(β) Μαρκ. Β', 18. Λουκ. Ε', 33.

καὶ φαρισαίους εἰπεῖν, λέγουσιν, ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι πρῶτον μὲν ἐκεῖνοι τοῦτο εἶπον, εἴτα παρώρμησαν καὶ τοὺς τοῦ Βαπτιστοῦ μαθητάς, ὡς διακειμένους καὶ αὐτοὺς πρὸς τὸν Χριστὸν ζηλοτύπως. Καὶ ἐπεὶ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐπεστομίσθησαν, μετέστησαν τὴν μέμψιν ἐπὶ τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, καὶ προσελθόντες ἐνεκάλουν κατ' αὐτῶν. Ὁ δὲ ἔλεγον, τοιοῦτον ἦν· Ὅτι εἰ καὶ σὺ, ὡς ἰατρός, ταῦτα ποιεῖς, διὰ τί οὐκ ἐπιτάττεις τοῖς μαθηταῖς σου νηστεύειν, καὶ μὴ τρυφᾶν; Ἐαυτοὺς δὲ πρῶτον ἐπαινοῦσι, κομπάζοντες, ὅτι νηστεύομεν πολλά· καὶ γὰρ ἐνήστευον, οἱ μὲν, παρὰ Ἰωάννου τοῦτο μαθόντες, οἱ δὲ, παρὰ τοῦ νόμου· εἴτα τοὺς μαθητάς αὐτοῦ διασύρουσι. Καὶ ὅρα τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Χριστοῦ, πῶς οὐκ ἤλεγξεν αὐτοὺς ἀλαζόνας, ἀλλὰ διὰ παραβολῆς αὐτοῖς ἀπελογήσατο μεθ' ἰλαρότητος.

15 Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἔστιν ὁ νυμφίος;

Ἄνω μὲν ἰατρὸν ἑαυτὸν ὠνόμασεν, ἐνταῦθα δὲ νυμφίον· καὶ εὐκότως ἰατρὸν μὲν, ὡς καθαίροντα τὰς νοσοῦσας ψυχάς· νυμφίον δὲ, ὡς μνηστευόμενον ταύτας παρθενεύουσας. Υἱὸς δὲ τοῦ νυμφῶνος λέγει, τοὺς οἰκείους τῆς νυμφεύσεως. Ταῦτα δὲ εἰρηκεν, ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῶν ῥημάτων τοῦ Ἰωάννου, ὧς εἶρηκεν, ὅτι· Ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου, ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου (α).

Ἔστι δὲ ὁ νοῦς τῶν ῥητῶν τοιοῦτος· Ὅτι παρεγενόμην ἐπὶ τῷ νυμφεύσασθαι καὶ συνάψαι ἑμαυτῷ διὰ πίστεως τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν· ὁ δὲ καιρὸς οὗτος τῆς νυμφεύσεως οὐκ

(α) Ἰωαν. Γ', 29.

ἔστι πένθους καιρὸς, ἀλλὰ χαρᾶς. Καὶ λοιπὸν οὐ δύνανται νηστεύειν οἱ οἰκεῖοι αὐτῆς· θλιθερὸν γὰρ τὸ νηστεύειν τοῖς ἀτελῶς ἔτι διακειμένοις· τούτους δὲ χρὴ χαίρειν, ἕως οὔ εἰμι μετ' αὐτῶν, συνόντας μοι, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούοντας.

15 Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν.

Ἐνταῦθα παρεδήλωσεν, ὅτι ἀναιρεθήσεται μὲν αὐτός, αὐτοὶ δὲ μετὰ τοῦτο πολλὰ νηστεύσουσι καὶ κακοπαθήσουσιν.

16 Οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ·

Δείξει θελων, ὅτι ὡς ἀσθενέσιν ἔτι τοῖς μαθηταῖς οὐκ ἐπιφορτίζει τὸ βάρος τῆς νηστείας, διὰ παραβολῆς τοῦτο δείκνυσι, λέγων· Οὐδεὶς ἰώμενος ἱματίου παλαιοῦ σαθρότητα, ἐπιρράπτει τεμάχιον ῥάκους ἀγνάφου, τουτέστι, καινοῦ, ἐπὶ μέρει παλαιῷ. Εἴτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν.

16 Αἶρει γὰρ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἱματίου, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται.

Τὸ γὰρ πλήρωμα αὐτοῦ, τουτέστιν, ἡ ὁλότης τοῦ ἀγνάφου ῥάκους, ἰσχυρὰ καὶ βαρεῖα οὔσα, αἶρει καὶ κατασπᾷ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ ἱματίου, σαθοῦ τυγχάνοντος, ὅσον ἂν ἐπιλάβῃ· καὶ γίνεται μεῖζον σχίσμα. Δοιπὸν οὖν, οὐδὲ ἐγὼ νῦν, ἰώμενος τὴν σαθρότητα τῶν μαθητῶν, ἐπιβάλλω ταύτῃ ἰσχυρότητα καὶ βάρος νηστείας, ἵνα μὴ πλεῖον σαθρωθῇ, μὴ δυναμένη βαστάζειν τὸ ἐπιβληθέν· ἀλλὰ συγκαταβαίνει τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν, μέχρις ἂν διὰ τοῦ θείου Πνεύματος ἀνακαινισθῶσιν.

17 Οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκούς παλαιούς·

Καὶ ἐτέραν λαμβάνει παραβολὴν, οἶνον νέον λέγων τὴν

αυστηρίαν καὶ σφοδρότητα τῶν ἐντολῶν· οὐκ ἔστιν ὡς εὐφραίνουσιν τὰς τῶν τελείων ψυχὰς· γέρον δὲ, ὡς ἀσυνήθῃ τοῖς ἀγυμνάστοις. Καὶ πάλιν, ἀσχοὺς παλαιοὺς ὀνομάζων τοὺς μαθητάς· ἀσχοὺς μὲν, ὡς χωροῦντας διδασκαλίαν· παλαιοὺς δὲ, ὡς ἀσθενεῖς.

17 Εἰ δὲ μήγε, ῥήγνυνται οἱ ἀσκοί, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται·

Ῥήγνυνται οἱ ἀσκοί, εἴτουν, παραλύονται, μὴ δυνάμενοι φέρειν τὴν ἰσχύϊν τοῦ νέου οἶνου, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, μὴ κατασχεθεῖς, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται, ἄχρηστοι τοῦ λοιποῦ γενόμενοι.

17 Ἀλλὰ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσχοὺς καινοὺς, καὶ ἀμφοτέρω συντηροῦνται.

Χρὴ γὰρ τὸν ἄριστον οἰκονόμον διακρίνειν καὶ τὴν φύσιν τοῦ οἶνου, καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἀσκῶν, καὶ τὸν καιρὸν. Νῦν γὰρ ἔτι παλαιοὶ εἰσὶν οἱ μαθηταί, μήπω ἀνακαινισθέντες. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ πρὸς αὐτοὺς εἶπε· Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἅρτι (α). Ἀμφοτέρω δὲ, φησι, συντηροῦνται, ὁ οἶνος δηλαδὴ, καὶ ὁ ἀσκός, ὁ μὲν βασταζόμενος, ὁ δὲ βαστάζων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου.

18 Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, ἰδοὺ, ἄρχων εἰς ἐλθὼν προσεκύνη αὐτῷ λέγων· Ὅτι ἡ θυγάτηρ μου ἅρτι

(α) Ἰωάν. 17, 12.

ἐτελεύτησεν· ἀλλὰ ἐλθὼν, ἐπίθεσ τὴν χεῖρά σου ἐπ' αὐτήν, καὶ ζήσεται.

Οὗτος ἄρχων ἦν τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων, Ἰάειρος ὀνομαζόμενος, ὡς λέγουσι (α) Μάρκος καὶ Λουκᾶς. Ἐκπνεύσαν δὲ τὴν ἑαυτοῦ θυγάτρεα κατέλιπε. Καὶ γὰρ Μάρκος μὲν φησι, τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι (β) Τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει· Λουκᾶς δὲ, ὅτι Καὶ (γ) αὕτη ἀπέθνησκεν. Ὡστε τὸ, Ἄρτι τέθνηκε, στοχαζόμενος εἶπεν· ὑπέλαβε γὰρ, ὅτι μέχρι τότε πάντως ἂν ἀπέθανεν. Εἰκὸς δὲ, πρῶτον μὲν εἰπεῖν, ὅτι ἐσχάτως ἔχει· εἶτα, ὅτι ἅρτι τέθνηκεν, εἴτουν, ἕως ἅρτι. Δύο δὲ ἐζήτησεν, ἐλθεῖν τε, καὶ ἐπιθεῖναι τὴν χεῖρα, παχύτερον διακείμενος.

[Ἡ (1) τοῦ Ἰαείρου θυγάτηρ αἰνίσσεται τὴν ἐκάστου ψυχὴν, ἀποθανοῦσαν τῇ ἀπραξίᾳ τῶν νομικῶν ἐντολῶν, καὶ τῇ ἀνεργησίᾳ τῶν θείων προσταγμάτων.]

19 Καὶ ἐγερθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς φασὶν (δ), ὅτι καὶ ὄχλος πολὺς ἠκολούθησε. Καὶ γὰρ οἱ πλείους αὐτῶν σωματικώτερον ζῶντες, οὐχ οὕτω ψυχῆς ὠφέλειαν, ὡς σώματος ἰατρείαν ἐπεθύμουν ἰδεῖν.

(α) Μαρκ. Ε', 22. Λουκ. Η', 41.

(β) Μαρκ. Ε', 23.

(γ) Λουκ. Η', 42.

(1) Ταῦτα παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις ἐν τῇ περιτελίδι.

(δ) Μαρκ. Ε', 24. Λουκ. Η', 42.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'.

Περὶ τῆς αἱμορροῦσης.

20 Καί, ἰδοὺ, γυνή αἱμορροῦσα δώδεκα ἔτη, προσ-
ελθοῦσα ὀπισθεν, ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου
αὐτοῦ.

Περὶ τοῦ παρόντος κεφαλαίου πλατύτερον καὶ φανερώτερον
ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς (α), καὶ ζήτησον παρ' ἐκείνῳ τὴν ἐξήγησιν
τοῦ εἰκοστοῦ ἔκτου κεφαλαίου. Κράσπεδον δέ ἐστι τὸ ἄκρον
τοῦ ἱματίου, ὃ παρὰ τοῖς ποσὶν εἰλούμενον ἐφάπτεται τῆς γῆς
ἐν τῷ βαδίζειν.

21 Ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῇ· Ἐὰν μόνον ἄψώμαι τοῦ
ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι.

Πολλὴν μὲν εἶχε πίστιν· ἐπίστευε γὰρ, ὅτι μόνον αἵψαμένη
τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ σωθήσεται, τουτέστιν,
υγιανεῖ· πλὴν ἀτελὴ ταύτην εἶχεν. Ὡς γὰρ λαθεῖν αὐτὸν, ὃς
βλέπει καὶ τὰ ἀφανῆ κινήματα τῆς ψυχῆς.

22 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπιστραφεὶς, καὶ ἰδὼν αὐτήν, εἶπε·
Θάρσει, θύγατερ· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

Ὡς φιλοσύντομος ὁ Ματθαῖος, τὰ ἐν τῷ μέσῳ παρέδραμε,
μόνον ἀπαγγέλλας τὸ θαῦμα· ὁ δὲ Λουκᾶς ἅπαντα παρέθηκε
δι' ἀκριβείαν, καὶ εὐρήσεις ταῦτα ἐν τῷ δηλωθέντι κεφαλαίῳ.

22 Καὶ ἐσώθη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

Εσώθη, ἀντὶ τοῦ, υγιανέν. Ἰάθη γὰρ εἶπεν ὁ Λουκᾶς (β).

(α) Λουκ. Η', 43 καὶ ἐξῆς.

(β) Λουκ. Η', 47.

Ἀπὸ τῆς ὥρας δέ, οὐκ ἂν ἦς ὁ Χριστὸς εἶπεν αὐτῇ τὸ,
Θάρσει, θύγατερ, ἀλλ' ἂν ἦς ἥψατο τοῦ κρασπέδου, καθὼς
Μάρκος τε καὶ Λουκᾶς ἰστορήσαν (α).

23 Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχοντος,
καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητάς, καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον,

24 λέγει αὐτοῖς· Ἀναχωρεῖτε· οὐ γὰρ ἀπέθανε τὸ
κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει. Καὶ κατεγέλων αὐτοῦ.

Εἶθός γὰρ ἦν ἐν ταῖς τοιαύταις συμφοραῖς αὐλητὰς εἰσάγειν.
Θρῆνον ἐγείροντας. Τοῦτο δὲ τὸ κεφάλαιον πλατύτερον ὁ Μάρ-
κος (β) ἀνέγραψε, καὶ ζήτησον παρ' αὐτῷ τὴν ἐξήγησιν τοῦ
τρισκαιδεκάτου κεφαλαίου.

25 Ὅτε δὲ ἐξεβλήθη ὁ ὄχλος, εἰσελθὼν ἐκράτησε τῆς

26 χειρὸς αὐτῆς· καὶ ἠγγέρθη τὸ κοράσιον. Καὶ ἐξῆλ-
θεν ἡ φῆμη αὕτη εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐκείνην.

Περὶ τούτων πάντων εὐρήσεις ἀπαραλείπτως ἐν τῷ ῥηθέντι
τρισκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

27 Καὶ παράγοντι ἐκεῖθεν τῷ Ἰησοῦ, ἠκολούθησαν
αὐτῷ δύο τυφλοὶ, κράζοντες καὶ λέγοντες· Ἐλέη-
σον ἡμᾶς, υἱὲ Δαυὶδ.

Μαθόντες, περὶ ὧν ἐθαυματουργεῖ, καὶ πιστεύσαντες, αὐτὸν

(α) Μαρκ. Ε', 29. Λουκ. Η', 44.

(β) Μάρκ. Ε', 35 καὶ ἐξῆς.

εἶναι τὸν προσδοκώμενον Χριστὸν, περὶ οὗ πολλάκις ἤκουσαν, ἔρχονται καὶ ἀκολουθοῦσι κράζοντες, Ἐλέησον, ἤγουν, Ἰασαι. Υἱὸν δὲ τοῦ Δαυὶδ τοῦτον λέγουσιν, ὡς ἀκηκοότες ὁμοίως ἐκ γένους Δαυὶδ ἀναβλάστησεν αὐτόν. Εἰς τιμὴν δὲ αὐτοῦ τοῦτα κράζουσιν ἐντιμωτάτῃ γὰρ παρ' Ἰουδαίοις ἦν ἡ τοιαύτη προσηγορία. Καὶ γὰρ, ὅτι μὲν πάντα δύναται, ἐπίστευον· ὅτι δὲ καὶ θεὸς ἐστίν, οὕτω πεπληροφόρητο. Διὸ καὶ ἀνθρωποπρεπῶς αὐτὸν ἐτίμων, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοί.

28 Ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, προσήλθον αὐτῷ οἱ τυφλοί.

Παρεβλυσεν αὐτοὺς ἄχρι τῆς οἰκίας, ἵνα μὴ δόξῃ τοῖς μεμψιμοίροις ἐπιτηδᾶν ταῖς θαυματουργίαις, ὡς φιλόδοξος. Πάντα γὰρ σοφῶς οἰκονομεῖ, περικυρῶν πᾶσαν ἀφορμὴν μέμψεως. Εἰκὸς δὲ, πιστοῦ τινος εἶναι τὴν οἰκίαν, εἰς ἣν κατήχη.

28 Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πιστεύετε, ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι;

Ἀπλῶς, ὃ αἰτεῖσθε. Ἐγίνωσκε μὲν γὰρ, ὅτι πιστεύουσιν, ὅτι δύναται· πῶς γὰρ ἂν ἀκολουθοῦντες παρεκάλουν; Ἐρωτᾷ δὲ ὁμῶς, ἵνα φανερωθῇ καὶ τούτων ἡ πίστις, καὶ ἐλκυσθῶσι διὰ τούτων καὶ ἕτεροι. Τὰ θαύματα γὰρ οὐ μόνον διὰ τοὺς θεραπευομένους, ἀλλὰ καὶ μάλιστα διὰ τοὺς ὁρῶντας καὶ τοὺς ἀκούοντας εἰργάζεται.

28 Λέγουσιν αὐτῷ· Ναί, Κύριε.

Οὐκ ἔτι τοῦτον υἱὸν τοῦ Δαυὶδ, ἀλλὰ δεσπότην ἀνακηρύττουσιν, ὑπὸ τῆς ἐρωτήσεως αὐτοῦ πετρωθέντες εἰς ὕψος πίστεως.

29 Τότε ἤψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, λέγων· Κατὰ

30 τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν. Καὶ ἀνεώχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί.

Τῇ πίστει τούτων τὴν θεραπείαν ἀνατίθησιν, ὅπερ εἶθε πολλοῦ ποιεῖν, διερεθίζων, ὡς εἴρηται, καὶ τοὺς ἄλλους εἰς πίστιν. Ἀπτεται δὲ καὶ τῇ χειρὶ, δεικνύων, ὅτι καὶ ἡ παναγία αὐτοῦ σὰρξ ζωῆς μεταδίδωσι. Μεγάλη δὲ κατηγορία τῶν Ἰουδαίων, ὅτι τυφλοὶ μὲν, ἐξ ἀκοῆς μόνως ἐπίστευσαν, αὐτοὶ δὲ, καὶ τὰ θαύματα βλέποντες, ἠπίστουν.

30 Καὶ ἐνεβριμήσατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Ὁράτε, μηδεὶς γινωσκέτω.

Ενεβριμήσατο, ἀντὶ τοῦ, αὐστηρῶς ἐνέβλεψε, συνελκύσας τὰς ὁφρῦς, καὶ ἐπισείσας αὐτοῖς τὴν κεφαλὴν, ὅπερ εἰώθασι ποιεῖν οἱ ἐξασφαλιζόμενοί τινος περὶ φυλακῆς μυστηρίων.

31 Οἱ δὲ ἐξελθόντες διεσήμεσαν αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ γῇ ἐκείνῃ.

Καὶ ἐν τῷ ἑκτῷ κεφαλαίῳ, καθαρίσας τὸν λεπρόν, παρήγγειλεν αὐτῷ (α) σιγᾶν, καὶ ζήτησον ἐν τῇ ἐξηγήσει αὐτοῦ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν σιγᾶν ἐπιτάττει, καὶ πῶς ὅλως ἐπιτάττει, γινώσκων, ὅτι οὐ σιγήσει, καὶ τὴν λύσιν ἐκείνην ἐπὶ πάντων ἔχει τῶν ὁμοίων.

(α) Ματθ. Η', 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ.

32 Αὐτῶν δὲ ἐξερχομένων, ἰδοὺ, προσήνεγκαν αὐτῷ ἄνθρωπον κωφόν, δαιμονιζόμενον.

Κωφὸν νῦν λέγει, τὸν ἄλαλον. Λέγεται γὰρ κωφός, οὐ μόνον ὁ μὴ ἀκούων, ἀλλὰ καὶ ὁ μὴ λαλῶν.

33 Καὶ ἐκβληθέντος τοῦ δαιμονίου, ἐλάλησεν ὁ κωφός.

Οὐκ ἦν ἐκ φύσεως ἄλαλος, ἀλλ' ὁ δαίμων ἐδῆσε τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, καὶ πρὸ ταύτης τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὑφ' ἐτέρων προσάγεται, καὶ οὐκ ἀπαιτεῖται πίστιν. Οὔτε γὰρ λαλῆσαι, οὔτε συνιέναι ἐδύνατο· καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ Σωτὴρ, ἐξέβαλεν αὐτίκα τὸν δαίμονα· καὶ ἀπελαθέντος, ἐλύθη μὲν τὰ δεσμὰ, συνῆκε δὲ, καὶ ἐλάλησεν ὁ ἄνθρωπος.

33 Καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι, λέγοντες· Οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραήλ!

Οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως, ἀντὶ τοῦ, Οὐδέποτε ἐφάνη τοιαῦτα παρὰδοξα. Πάντων δὲ τῶν ἀπ' αἰῶνος θαυματουργησάντων ὑπερετίθουν αὐτόν· διότι πᾶν πάθος ἰᾶτο, καὶ ταχύτατα, καὶ κατ' ἐξουσίαν· καὶ ποτὲ μὲν λέγων, ποτὲ δὲ ἀπτόμενος, ποτὲ δὲ καὶ ἀπτόμενος καὶ λέγων, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὡς ἐβούλετο, διὰ πάντων δεικνὺς τὸ ἑαυτοῦ παντοδύναμον.

34 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἔλεγον· Ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.

Οἱ ὄχλοι μὲν ἐθαύμαζον· οἱ φαρισαῖοι δὲ διέβαλλον αὐτόν,

λέγοντες, ὅτι φίλον ἔχων τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων, δι' ἐκείνου ταῦτα διώκει. Καὶ οὐδ' ἠσχύοντο, φλυαροῦντες εὐελεγκτα. Καὶ γὰρ ὁ τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων φίλον ἔχων, φίλα ἐκείνῳ διαπράττεται· φίλον δὲ τῷ δαίμονι, τὸ βλάπτειν αἰετὸς τοὺς ἀνθρώπους, τὸ διδάσκειν πᾶσαν ἁμαρτίαν, τὸ ἀφιστᾶν πάντας ἀπὸ τοῦ θεοῦ· ὁ δὲ Χριστὸς τάναντία τούτων εἰργάζετο, εὐεργετῶν αἰετὸς τοὺς ἀνθρώπους, διδάσκων πᾶσαν ἀρετὴν, προσάγων πάντας τῷ θεῷ. Ὅμως οὐ μόνον τούτους οὐκ ἐκόλασεν, ἀλλ' οὐδ' ἠλεγξεν αὐτούς, παιδεύων ἡμᾶς, μακροθύμως φέρειν τὰς διαβολὰς, καὶ μᾶλλον εὖ ποιεῖν τοὺς ὑβρίζοντας. Ὅρα γὰρ, τί ἐποίησε.

35 Καὶ περιῆγεν ὁ Ἰησοῦς τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ.

Ταῦτα καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ τετάρτου κεφαλαίου (α) εἴρηκεν ὁ παρὼν εὐαγγελιστής, καὶ ἡρμηνεύθησαν ἐν ἐκείνῳ. Ζήτησον δὲ καὶ παρὰ τῷ Μάρκῳ (β) τὸ τέλος τοῦ τρίτου κεφαλαίου αὐτοῦ, καὶ εὐρήσεις διαφορὰν πόλεως καὶ κώμης ἐν τῇ ἐκείνου ἐξηγήσει. Περιήρχετο δὲ τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας τῶν Ἰουδαίων, ἵνα μηδεὶς αὐτῶν ἔχοι λέγειν, ὅτι πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἦλθεν.

36 Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, εὐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν, ὅτι ᾤσαν ἐσκυλμένοι καὶ ἐρρίμμενοι, ὥσει πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα.

Εσκυλμένοι μὲν, ἀντὶ τοῦ, ἀνεπίστρεπτοι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν

(α) Ματθ. Δ', 17.

(β) Μαρκ. Α', 38.

τὸν ἐπιστρέφοντα· ἐρριμμένοι δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἡμελημένοι τέ-
λεον, δίκην ἀποιμάντων προβάτων· ὧν τὰ μὲν ἔσकुλται, ἤγουν
πεπλάνηται· τῇδε χάσεσθε· τὰ δὲ ἔρριπται, ἦτοι καταβέ-
βληνται, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τὸν ἐπιμελόμενον. Οἱ γὰρ τῶν Ἰου-
δαίων ἄρχοντες οὐ μόνον οὐκ ἐπέστρεφον τοὺς ἀμαρτάνοντας,
οὐδ' ἐπιμελοῦντο τῶν κατεβράχμενων, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὶ χεῖ-
ρον τοῦ λαοῦ διέκειντο.

37 Τότε λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Ὁ μὲν θερισμὸς
πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι.

Θερισμὸν μὲν, ἤγουν θέρος, καλεῖ νῦν, τοὺς πιστεῦσαι μελ-
λοντας, ὡς ἐτοίμους εἰς τὸ συγκομισθῆναι, διὰ τὸ προσγκα-
τασπαρῆναι αὐτοῖς τὴν σπέρμα τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν θαυ-
μάτων αὐτοῦ. Ἀπῆλθε γάρ, φησιν (α), ἡ ἀκοή αὐτοῦ εἰς ὅλην
τὴν Συρίαν· ἐργάτας δὲ, ἦτοι θεριστάς, λέγει τοὺς μαθητάς
αὐτοῦ, οὓς ἐβούλετο πέμψαι πρὸς συγκομιδὴν τῶν τοιούτων
ἀσταχύων. Ἵνα γὰρ μὴ, ἐπισυρόμενος τὰ πλήθη, δόξῃ διὰ
τοῦτο περιέρχεσθαι τὰς πόλεις καὶ κώμας, ἐκπέμπει τοὺς μα-
θητάς ἀντ' ἑαυτοῦ.

Ἔστι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι θερισμὸν εἴρηκε, δεικνύων
τὴν εὐχέρειαν τῆς τοιαύτης διακονίας, ὡς τοῦ μείζονος πόνου
προλαβόντος καὶ τελεσθέντος· ὑπὸ τῶν προφητῶν, οἷ, καθάπερ
τινὰ σπέρματα πίστεως, τοῖς Ἰουδαίοις τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ
προκατεβάλλοντο, ὃ καὶ ἐν τῷ Ἰωάννῃ ἔλεγεν· ὅτι Ἄλλοι κε-
κοπιάκασιν, καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε (β).

Θερισμὸν δὲ καὶ ἐργάτας νῦν εἰπὼν, ἀνέμνησεν αὐτοὺς καὶ
τῶν τοῦ Βαπτιστοῦ ἐργάτων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος, περὶ τοῦ Χρι-

στοῦ λέγων, γεωργὸν αὐτὸν ἠνίζατο, προμνημονεύσας (γ)
πτύου, καὶ ἄλωνος, καὶ σίτου, καὶ ἀχύρου, ὡς ἐν τῷ τρίτῳ
κεφαλαίῳ προεῖρηται.

38 Δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβά-
λῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.

Κύριον τοῦ θερισμοῦ, ἑαυτὸν λέγει, ὡς αὐτῷ φυλαττομένου
τοῦ τοιοῦτου θέρους, καὶ πρὸς αὐτὸν συγκομισθῆναι μέλλον-
τος, καὶ ὡς ἐξουσίαν ἔχων τοῦ θερισθῆναι αὐτό. Δεήθητε δὲ
εἶπεν, οὐχ ὡς δεόμενος παρακληθῆναι ὑπ' αὐτῶν· τίς γὰρ ἐκεί-
νου φιλάνθρωπότερος, ἀλλὰ παιδεύων τοὺς μαθητάς, ἐκετεύ-
ειν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν πεπλανημένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς.

ΚΕΦ. Χ, 1. Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα μα-
θητάς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν πνευμάτων
ἀκαθάρτων, ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν
πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν.

Πῶς οὖν, ὀλίγοις οὔσι τοῖς μαθηταῖς, οὐ προσέθηκε καὶ ἐτέ-
ρους; Προσέθηκεν αὐτοῖς, ἀλλ' οὐκ εἰς ἀριθμὸν, ἀλλ' εἰς δύ-
ναμιν. Ἐδωκε γάρ, φησιν, αὐτοῖς ἐξουσίαν. Ὡστε καὶ ὀλί-
γους (1) εἶπεν αὐτοὺς, οὐ κατ' ἑλλειψιν δυνάμεως, ἀλλὰ κατ'

(γ) Ματθ. Γ', 12.

(1) Τὸ, ὀλίγοι, δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κειμένῳ· καὶ ὅμως ὁ μόνον ὁ Εὐδύμος,
ἀλλὰ καὶ ὁ Θεοφύλακτος φέρουσιν αὐτὸ, ὡς ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχον, εἰς Ματθ.
Θ', 37, ὡς φαίνεται, ἀπορῶντες.

(α) Ματθ. Δ', 24.

(β) Ἰωαν. Δ', 38.

ἔλλειψιν ἀριθμοῦ. Καὶ τέως αὐτοὺς ἰατροὺς σώμάτων ποιεῖ· μετὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ μεῖζον ἐμπιστεύει, τὴν τῶν ψυχῶν θεραπείαν. Ἐξέβαλλον δὲ τὰ δαιμόνια, καὶ ἰῶντο τὰς νόσους, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ.

2 Τῶν δὲ δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· πρῶτος, Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος, καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ·

Ἐπειδὴ περὶ Πέτρου μὲν, καὶ Ἀνδρέου, καὶ Ἰακώβου, καὶ Ἰωάννου, καὶ αὐτοῦ προλαβὼν ἐδίδαξεν, ὅτι ἠκολούθησαν τῷ Χριστῷ· περὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν τι φανερὸν ἔγραψε· νῦν καταλέγει καὶ τὰ τούτων ὀνόματα, ἵνα τε γνωρίζωμεν αὐτοὺς, καὶ ἵνα διακρίνωμεν τούτους ἀπὸ τῶν ψευδαποστόλων. Ἐγένοντο γὰρ πολλοὶ ψευδαπόστολοι. Τοῦτο δὲ καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς πεποιθήκασιν.

Πρῶτον δὲ τὸν Πέτρον εἶπεν, οὐ μόνον, ὡς πρεσβύτερον Ἀνδρέου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς πάντων διαφορώτερον ἐπὶ σταθερότητι. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς, Πέτρον αὐτὸν ὀνομάσας, εἶπεν· *Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν* (α).

Διὰ τὴν δὲ προσέθηκεν, ὅτι ὁ λεγόμενος Πέτρος· Πάντως ἵνα μάθωμεν, ὅτι τε Σίμων ὀνομάζετο πρότερον, καὶ ἵνα διαστείλῃ τοῦτον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου Σίμωνος, τοῦ προσαγορευομένου Κανανίτου.

2 Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ·

Προέταξε τὸν Ἰάκωβον, ὡς τοῦ Ἰωάννου πρεσβυγενέστερον. Κατ' ἀρετὴν γὰρ ὁ Ἰωάννης διέφερε.

(α) Ματθ. 16, 18.

3 Φίλιππος, καὶ Βαρθολομαῖος·

Οὗτοι μετὰ τοὺς προῤῥηθέντας ἠκολούθησαν τῷ Χριστῷ. Διὸ καὶ οὕτως ἐτάχτησαν.

3 Θωμᾶς, καὶ Ματθαῖος ὁ τελώνης.

Μάρκος (α) μὲν καὶ Λουκᾶς τὸν Ματθαῖον προτεθείκασιν τοῦ Θωμᾶ, ὡς πρὸ αὐτοῦ μαθητευθέντα· Ματθαῖος δὲ νῦν μετριοφρονῶν ὑπεβίβασεν ἑαυτὸν· ἐπεὶ καὶ πάλιν τελώνην ἑαυτὸν ἐκάλεσεν, εἰς οἰκίαν ἐξουδένωσιν.

3 Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος·

Οὗτος ὁ Ἰάκωβος ἀδελφὸς ἦν τοῦ Ματθαίου. Καὶ γὰρ ὁ Ματθαῖος υἱὸς ἦν τοῦ Ἀλφαίου, οὐ μόνον Ματθαῖος, ἀλλὰ καὶ Λεβὶς ὀνομαζόμενος. Εἶδε (ε) γὰρ, ρησι, *Λευὴν τὸν τοῦ Ἀλφαίου, καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον*. Ὁ δὲ Λουκᾶς (γ), ἀντὶ μὲν τοῦ Θαδδαίου, νῦν Σίμωνα τὸν Ζηλωτὴν, ἦτοι τὸν Κανανίτην, ἔταξεν· ὕστερον δὲ τὸν Θαδδαῖον συνέζευξεν Ἰούδα τῷ Ἰσκαριώτῃ, Ἰούδαν καὶ τοῦτον καλέσας. Ἰούδαν γὰρ, ρησιν (δ), Ἰακώβου καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώτην. Συνέζευξε δὲ τούτους διὰ τὴν ὁμωνυμίαν.

Ἦστε δύο μὲν ἦσαν Σίμωνες· Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος, καὶ Σίμων ὁ Ζηλωτὴς, ὁ καὶ Κανανίτης· δύο δὲ Ἰάκωβοι· Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου· δύο δὲ Ἰούδαι· Ἰούδας ὁ Ἰακώβου, ὁ καὶ Λεββαῖος καὶ Θαδδαῖος, καὶ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης. Καὶ διὰ τὰς ὁμωνυμίας λοιπὸν προσ-

(α) Μαρκ. Γ', 18. Λουκ. 5', 15.

(ε) Μαρκ. Β', 14.

(γ) Λουκ. 5', 15.

(δ) Λουκ. 5', 16.

τιθέασιν οἱ εὐαγγελισταὶ καὶ ἕτερα γινώσκειν πρὸς διαστολὴν αὐτῶν.

Καὶ ἔτι διὰ τὴν ὁμωνυμίαν Ἰούδαν τὸν Θαδδαῖον Ἰούδα τῷ Ἰσκαριώτῃ συνέζευξεν ὁ Λουκᾶς· πῶς οὐχὶ καὶ τῷ Σίμωνι Πέτρῳ, Σίμωνα τὸν Κανανίτην συνέζευξε, καὶ Ἰακώβῳ τῷ τοῦ Ζεβεδαίου, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου; Διότι Πέτρος μὲν μετὰ Ἀνδρέου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, Ἰάκωβος δὲ μετὰ Ἰωάννου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τῷ Χριστῷ ἠκολούθησαν, καὶ ἔδει αὐτοὺς ἅμα ταχθῆναι, οὐ μόνον ὡς ἀδελφοὺς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἅμα ἀκολουθήσαντας. Καὶ διὰ τὴν καὶ Ἰάκωβος ὁ Ἀλφαίου τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Ματθαίῳ συντέτακται; Διότι ὕστερον οὗτος ἠκολούθησεν.

4 Σίμων ὁ Κανανίτης, καὶ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, ὁ καὶ παραδόους αὐτόν.

Ο προδοὺς αὐτὸν τοῖς ἐπιδουλεύουσιν.

5 Τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς, παρηγγελίας αὐτοῖς.

Ποίους τούτους; Τοὺς ἁγίους, τοὺς τελῶνας. Πέτρος μὲν γὰρ καὶ Ἀνδρέας, καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης ἁγιοὶ ᾤοντο. Ματθαῖος δὲ καὶ Ἰάκωβος, ὁ τοῦ Ἀλφαίου, τελῶναι (1). Ὁ δὲ Λουκᾶς εἶπε καὶ τὸν τύπον, ἐν ᾧ αὐτοὺς εἰς ἀποστολὴν ἀφώρισεν. Εἶπεν γὰρ, ὅτι Ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· καὶ ἦν διαρκεστερέων ἐν ταῖς προσευχαῖς (2) τοῦ θεοῦ. Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· καὶ ἐκλεξιμένος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασε,

1) Τὸν αὐτὸν ὀνομάζει τὸν Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου καὶ ὁ Χρυσόστομος (1^η μ. Ζ'. Σελ. 369. B.), καὶ ἴσως διότι ἦτον ἀδελφὸς τοῦ Ματθαίου. Κατὰ τὸν Χρυσόστομον εἶπεν αὐτὸν τελῶντη καὶ ἄλλω.

2) Ἡ τῇ προσευχῇ παρὰ τῷ Α, ὡς καὶ παρὰ τῷ Λουκᾶ.

καὶ τὰ ἐξῆς (α). Ἄλλ' οὐ τότε τούτους ἀπέστειλε. Μάρκος δὲ φησι (β) καὶ τὸν τρόπον, ὅτι Καὶ ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν δύο δύο· πάντως διὰ παρηγορίαν ἀλλήλων.

5 Λέγων· Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε, καὶ εἰς πόλιν

6 Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθῃτε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ.

Ἐπὶ τὰς τῶν Ἰουδαίων πόλεις καὶ κώμας πρῶτον πέμπει τοὺς μαθητὰς, διδασκάλους καὶ ἰατροὺς αὐτοῖς, δεικνύων τὸ πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ πάντας φίλτρον, καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κηδεμονίας, ὅτι καὶ ὑβριζόμενος ὑπ' αὐτῶν, οὐ μνησικακεῖ τούτοις, ἀλλὰ σπεύδει παντὶ τρόπῳ διορθοῦν καὶ θεραπεύειν αὐτούς. Διὸ καὶ κωλύει μὲν τοὺς ἀπεσταλμένους ἄψασθαι τῆς πρὸς τὰ ἔθνη φερούσης ὁδοῦ· κελεύει δὲ, μηδὲ τῇ πόλει τῶν Σαμαρειτῶν ἐπιδημῆσαι, κειμένη μετὰ τῶν Ἰουδαϊκῶν πόλεων. Καὶ οἱ Σαμαρεῖται γὰρ, ἐξ ἡμισείας Ἰουδαῖζοντες, ἐναντίως πρὸς τοὺς Ἰουδαίους διέκειντο. Καὶ πανταχόθεν ἐμφράττει τὰ στόματα τῶν ἀχαρίστων, εἰ καὶ, πάντων ὑπ' αὐτοῦ προτιμηθέντες, πάντων μᾶλλον αὐτὸν ἠτίμασαν. Πρόβατα δὲ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ τούτους ὠνόμασεν· εἰκότως· πρόβατα μὲν, ὡς ὑπὸ θεοῦ πάλαι ποιμαινομένους· Ὁ ποιμαίνων γὰρ, φησι, τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχες· (γ) ἀπολωλότα δὲ, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἐσκυλμένους καὶ ἐβρίμμένους, ὡς προεῖρηται· οἴκου δὲ Ἰσραὴλ, ὡς Ἰσραηλίτας. Οὕτω δὲ προσαγορεύσας τοὺς Ἰουδαίους, ἐπράυνε τὸν θυμὸν τῶν μαθητῶν, καὶ σπλάγχνα τούτοις μᾶλλον ἐπιμελείας ἐνέβαλε.

(α) Λουκ. 5', 12. 13.

(β) Μαρκ. 5', 7.

(γ) Ψαλμ. 98', 1.

(TOM. A').

7 Πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε, λέγοντες· Ὅτι ἡγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ηγγικεν ἡ ἐν οὐρανοῖς ἀπόλαυσις, τουτέστι, παρ' ὑμῖν ἐστίν, ἐὰν θέλητε λαβεῖν αὐτήν· λήψετε δὲ αὐτήν, πιστεύοντες καὶ τὰς ἐντολὰς φυλάττοντες. Προεῖρηται δὲ διαφόρως περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, καὶ χρὴ κάκεινα γινώσκειν, καὶ πρὸς αὐτὰ ἀναμύζειν τὸ δοκοῦν προσφύεστερον.

8 Ἀσθενούντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε.

Ἐδωκε μὲν αὐτοῖς χάριν ἰαμάτων, ὥστε τοὺς μὴ πειθομένους τῷ κηρύγματι, πείθεσθαι τοῖς θαύμασιν· ἅμα καὶ αὐτοὺς προθυμότερους ποιῶν εἰς τὸ κήρυγμα δι' αὐτῆς. Ἵνα δὲ μὴ ἐπαρθῶσιν, ὡς μεγάλα κατορθύνοντες, μηδὲ ζητῶσιν ἀμοιβὰς ὑλικὰς, προἰσφαλίζεται τούτους, λέγων· *Δωρεὰν ἐλάβετε παρ' ἐμοῦ τὴν χάριν ταύτην* τῶν ἰαμάτων, *μηδὲν αὐτοὶ πονέσαντες, δωρεὰν δότε* ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις, *μηδὲν ἐπιζητούντες βιωτικὸν ἐξ αὐτῶν*. Ἐπιτείνων δὲ τὸ ἀδωροδόκητον, κελεύει μηδὲ χάριν τῆς ὁδοῦ τι λαμβάνειν. Φησὶ γάρ·

9 Μὴ κτήσησθε χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκόν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν·

Ἔθος γὰρ ἦν τοῖς ὁδοιποροῦσι, φασκώλια φέρειν παρηωρημένα ταῖς ζώναις, ἐν οἷς εἶχον τοὺς ὀβολούς. Νομοθετεῖ δὲ τοῖς μαθηταῖς τελείαν ἀκτημοσύνην πρῶτον μὲν, οὐ μόνον ἀνυπόπτους, ἀλλὰ καὶ θαυμασίους μᾶλλον αὐτοὺς εἶναι βουλόμενος· οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ θαυμαστοὺς, ὡς βίᾳ ἀσχευοῦ καὶ ὀλιγαρκείας· εἴτα φροντίδος πάσης ἀπαλλάττων τούτους, εἰωθυῖας ἐμποδίζειν πολλάκις· ἔπειτα δεῖξαι θέλων τὴν ἐαυτοῦ δύνα-

μιν ἐπαρκοῦσαν αὐτοῖς εἰς ἅπαντα. Διὸ καὶ ὕστερον ἔλεγεν ὅτι, Ὅτε ἀπέστειλε ἡμᾶς ἄτερ βαλαστίου καὶ πήρας, μή τινος ὑστερήσατε (α)·

[Καὶ (1) μὴν αὐτὸς ἐπέφερετο γλωσσόκομον, ἀλλ' οὐχ ὡς φιλοκτημῶν, ἀλλ' ὡς οἰκονόμος τῶν ἐμβεβλημένων, ἀποκτώμενος μᾶλλον αὐτὰ πρὸς χρείαν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν μαθητῶν καὶ τῶν πενήτων.]

10 Μὴ πήραν εἰς ὁδόν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον.

Ἐπεὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κατήγγελλον, ἔδει πάντως αὐτοὺς, ὡς ἀγγέλους ἐξ οὐρανοῦ κατιόντας, οὕτω βαδίζειν κούφους καὶ εὐσταλεῖς, πάσης μὲν ὑλικῆς φροντίδος ἐλευθέρους, εἰς μόνην δὲ βλέποντας τὴν ἐγχερισθεῖσαν αὐτοῖς διακονίαν. *Πήραν* δὲ λέγει τὸ μαρσίπιον, ᾧ ἐκέχρητο κατὰ τὴν ὁδόν, ἐμβάλλοντες ἄρτον.

Ἀξίον δὲ ζητῆσαι, πῶς Ματθαῖος μὲν καὶ Λουκᾶς (6) φασὶ, κελευσθῆναι τούτους, μήτε ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον ἔχειν· ὁ δὲ Μάρκος (7) λέγει, συγχωρηθῆναι ταῦτα μόνον αὐτοῖς; Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; Ὅτι πρῶτον μὲν οὕτω προσέταξεν, ὡς Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς εἶπον· ὕστερον δὲ παρεχώρησεν αὐτοῖς ὑποδέεσθαι μόνον σανδάλια καὶ κατέχειν ῥάβδον, εἰς φυλακὴν τε τῶν ποδῶν καὶ ὑποστηριγμὸν τοῦ σώματος, συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας ταλαιπωρίαν, ὡς ὁ Μάρκος ἔγραψεν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, *Μὴ κτή-*

(α) Λουκ. ΚΒ', 35.

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἀμφοτέραις τοῖς χειρογράφοις.

(6) Λουκ. Θ', 3.

(7) Μάρκ. 5', 8. 9.

σησθε, *Μὴ αἴρετε*, εἶπεν ὁ Λουκᾶς (α). Ἴνα δὲ μὴ εἴπωσι, Πόθεν οὖν τραφησόμεθα, μηδὲν αἴροντες; φησὶν

10 Ἀξίος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἔστιν.

Οὐ χρεῖα, φησὶν, ὑμῖν ἐφοδίων· ἄξιοι γὰρ ἔστε τρέφεσθαι παρὰ τῶν ὠφελουμένων ὑφ' ὑμῶν, παρ' οἷς ἐργάζεσθε, παρ' οἷς κοπιᾶτε. Τοῦτο γὰρ οὐ δῶρον, ἀλλὰ μισθός ἐστι τῆς ἐργασίας ὑμῶν, καὶ ἀναγκαῖον, ὡς ὀφειλόμενον.

11 Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλθητε, ἐξετάσατε, τίς ἐν αὐτῇ ἄξιός ἐστι· κακεῖ μέναιτε, ἕως ἂν ἐξέλθητε.

Ἴνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι τὰς πάντων τῶν ὠφελουμένων θύρας αὐτοῖς ἀνέῳξε, κελεύει, παρ' ἐκάστη πόλει καὶ κώμῃ ζητεῖν ἕνα τὸν ἄξιον τῆς ὑποδοχῆς αὐτῶν, ἥγουν τὸν σεμνότερον, τὸν θεοσεβέστερον, καὶ παρ' αὐτῷ μένειν, ἕως ἂν ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως, ὥστε μὴ, οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμείβοντας, λυπεῖν τε τὸν ὑποδεξάμενον, καὶ γαστριμαργίας δόξαν λαμβάνειν.

12 Εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτήν.

Ἀσπάσασθε, ἀντὶ τοῦ, ἐπεύχεσθε εἰρήνην αὐτῇ. Ταῦτα γὰρ ὕστερον καὶ τοῖς ἐβδομήκοντα μαθηταῖς ἐντειλάμενος εἶπεν, ὅτι *Εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε· Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ* (β)!

13 Καὶ ἐὰν μὲν ἡ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν· ἐὰν δὲ μὴ ἡ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιστραφήτω.

Διότι πολλάκις ὁ ὑποδεχόμενος, ὄνομα μὲν εἶχεν ἁγίου, βίον

(α) Λουκ. Θ', 3.

(β) Λουκ. Ι', 5.

δὲ ἀνάξιον, φησὶν, ὅτι *Ἐὰν μὲν ἡ ἡ οἰκία (1) αὕτη ἀξία, ἐλθέτω ἐπ' αὐτήν ἡ δοθεῖσα παρ' ὑμῶν εἰρήνη*, τουτέστιν, ἐνεργησάτω εἰς αὐτήν, καὶ ἔστω εἰρήνης ἀπολαύουσα καὶ γαλήνης· ἐὰν δὲ μὴ ἡ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἀναστραφήτω, ἥγουν, μηδὲν ἐνεργησάτω, ἀλλὰ τούτην μεθ' ἑαυτῶν λαβόντες ἐξέλθετε.

Σκόπει δὲ, πῶς οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς πρόγνωσιν ἁγίου καὶ ἀναξίου; Ἴνα τῷ ἀναγκαιότητι λειπόμενοι ταπεινοφρονῶσιν, ὡς ἀτελεῖς. Χρὴ δὲ θαυμάζειν, πῶς πάντων γυμνάσας αὐτούς, τὰ πάντων αὐτοῖς ἀνῆκε. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἡδέως ἐξενοδόγησε τοὺς οὕτως ἀσκεύους καὶ ἀμερίμνους, λάμποντας οὐ μόνον ἀπὸ τῶν λόγων καὶ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ καὶ, πρὸ τούτων, ἀπὸ τοῦ βίου;

14 Καὶ ὅς ἐάν μὴ δέξῃται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκεῖνης, ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν.

Ο δὲ Μάρκος, φησὶν, *Ἐκτινάξατε (α)* τὸν χεῖρ τὸν ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, ἥγουν, εἰς ἐλεγχον αὐτῶν. Ἐδήλου γὰρ ὁ ἐκτιναγμὸς οὗτος, ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν ἐκεῖθεν ἔλαβον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκεῖθεν κονιορτὸν ἐκτινάσσουσιν ἀπὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν, ὡς καὶ αὐτὸν δι' αὐτοὺς ἀνόσιον.

15 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκεῖνῃ.

Διὰ τῆς πόλεως, καὶ τὴν κώμην ἐδήλωσε. Τὰ δὲ Σόδομα

(1) Τὸ, αὕτη, δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κειμένῳ· ἀγνοεῖ δὲ πῶς καὶ ὁ Χρυσόστομος Γόμ. Ζ'. Σελ. 371. Ἐτίθη ἄρα ἐξηγίσεως χάριν, ὡς καὶ τὸ ἐπόμενον, δοθεῖσα.

(α) Μαρκ. 5', 11.

καὶ τὰ Γόμορρά, πάλαι πόλεις οὐσαι μεγάλαι καὶ πολυανθρωπόταται, διὰ τὴν ἀσελγειαν αὐτῶν πανωλεθρία κατετεφρώθησαν οὐρανόθεν κατενεχθέντι πυρί. Καὶ τούτων ἡ θεήλατος αὕτη κόλασις φοβερωτέρα πάσης ἐδόκει πᾶσιν, ἅτε καὶ τῆς γῆς ἐκείνης ἄχρι καὶ νῦν ἐμπεπρησμένης φαινομένης, καὶ κηρυττούσης τὴν οἰκίαν συμφοράν.

Ἀλλὰ νῦν ὁ Χριστὸς βαρύτερον κολασθήσεσθαι λέγει τοὺς μὴ δεχομένους, μὴδ' ἀκούοντας τοὺς λόγους τῶν ἀποστόλων· διότι τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρά, οὔτε θαύματα εἶδον, ὥς οὗτοι μυρία, οὔτε πρὸς τὴν γῆν αὐτῶν μαθηταὶ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀπεστάλησαν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι Ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι οἱ Σοδομίται καὶ Γομορρίται τιμωρηθήσονται. Κάντεῦθεν φανερόν, ὥς τινες ἁμαρτίαι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται.

Φοβηθῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τὴν τοιαύτην ἀπειλὴν, εἰδότες, ὅτι πᾶς ὁ μὴ φυλάττων, μὴδὲ ποιῶν, ἅπερ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι, πρόδηλον, ὥς οὐδὲ δέχεται τούτους, οὔτε ἀκούει τοὺς λόγους αὐτῶν. Διὰ τί δὲ, ἐνθὸς μὴ δεξαμένου, πᾶσα ἡ πόλις κολασθήσεται; Διότι καὶ οἱ λοιποὶ βλέποντες, οὐκ ἐκώλυσαν αὐτόν. Οἱ γὰρ μὴ παραδεχόμενοι τοὺς ἀποστόλους, δημοσίᾳ τούτους ἀπῆλυνον.

16 Ἴδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων·

ⲙⲁρρῦνας αὐτοὺς, δι' ὧν παρήγγειλε, καὶ στερρόους καὶ ἀδαμαντίνους ἐργασάμενος, λοιπὸν προλέγει καὶ τὰ συμβεβηκότα τοῖς, οὐ μόνον τὰ μικρὸν ὕστερον, ἀλλὰ καὶ τὰ μακρὸν ὕστερον· πρῶτον μὲν, ἵνα μάθωσι τὴν δύναμιν τῆς προγνώσεως αὐτοῦ· δεύτερον δὲ, ἵνα, πάσχοντες, μὴ ὑποπτεύωσι, δι' ἀσθένειαν τοῦ πέμψαντος ταῦτα πάσχειν· τρίτον, ἵνα προσηκούτες,

ὅτι κακοπαθήσουσι, ῥᾶν τότε φέροιεν. Ἴδοὺ, φησιν, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· ἐγὼ ὁ πάντα δυνάμενος, ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὥστε δάκνεσθαι ὑμᾶς καὶ σπαράττεσθαι παρὰ τῶν ἐπιβουλεόντων, μὴ ἀμύνεσθαι δὲ, μὴδ' ἀντιμάχεσθαι ταῖς χερσὶ. Διὰ τί; Διότι μάλλον οὕτω νικήσετε καὶ μεταβαλεῖτε τοὺς λύκους εἰς πρόβατα. Πῶς; Τῆς ἐμῆς δυνάμεως τὸ πᾶν κατεργαζομένης, καὶ τῆς ὑμετέρας δὲ πραότητος χαλώσης, ὡς τὰ πολλὰ, τὸ ἄγριον καὶ φονικὸν τῶν ἀπίστων. Οὐ γὰρ θρασύτητι θρασύτης, ἀλλ' ἐπιεικείᾳ καταστelleσθαι εἴωθε. Χρὴ γὰρ τὸν ἰατρεύοντα μεμηνότας μακροθύμως φέρειν τὰς παροινίας αὐτῶν, πρὸς μόνην ὀρώντα τὴν τῆς ματίας ἀπαλλαγὴν. Καὶ ἡμεῖς οὖν, ἔαν μὴ προβάτων ἡμερότητα πρὸς τὴν ἀγριότητα τῶν ἐπηρεαζόντων ἡμῖν ἐπιδεικνόμεθα, πάντως οὐχ ἔξομεν τὴν τοῦ ποιμένος ἡμῶν βοήθειαν. Προβάτων γὰρ, οὐ λύκων ἐστὶ ποιμήν.

16 Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀχέραιοι ὡς αἱ περιστῆραι.

[Καὶ (1) ἐπὶ τῶν ὄφειν νῦν, καὶ ἐπὶ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας (α), φρόνησιν νοήσεις τὴν φυλακὴν τοῦ οἰκείου συμφέροντος.]

Βούλεται αὐτοὺς καὶ συνετοὺς εἶναι, πρὸς τὸ μὴ πλῆττεσθαι καιρίως, καὶ ἀπονήρους, πρὸς τὸ μὴ μνησικακεῖν. Ἐπεὶ γὰρ φρόνιμός ἐστιν ὁ ὄφις· διότι τυπτόμενος, τὸ μὲν ἄλλο σῶμα προίεται, μόνην δὲ φυλάσσει τὴν κεφαλὴν, εἰδὼς ἐν ταύτῃ μόνῃ καιρίαν γίνεσθαι τὴν πληγὴν· ἐκέλευσε μιμεῖσθαι τὴν φρόνησιν τῶν ὄφειν, ἐν τῷ τᾶλλα μὲν, καὶ σώματα, καὶ ψυ-

(1) Τὰ παραρτηθεμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἀμφοτέρω τοῖς χειρογράφοις.

(α) Λουκ. Ις', 8.

χὰς, καὶ πάντα προτεσθαι, μόνην δὲ φυλάσσειν τὴν πίστιν, ὡς κεφαλὴν, ἐν ᾗ μόνῃ γίνεται καιρία πληγῆ. Καὶ πάλιν, ἐπεὶ περ αἱ περισσότεραι, ἀφαιρούμεναι τὰ τέκνα, οὐ μνησιχαλοῦσι τοῖς ἀφελούσιν, ἀλλὰ καὶ προσίενται τούτους αὖθις, καὶ πολλὰκις ἀρτέλῳσιν, ἐπιτάττει ζηλοῦν καὶ τὴν τούτων ἀκεραιότητα, τουτέστιν, ἀκακίαν, ἐν τῷ μὴ μνησικακεῖν τοῖς ἀδικούσιν, ἀλλὰ καὶ προσίσθαι τούτους καὶ φιλεῖν.

Καὶ ὅρα σοφίαν! Οὐτε γὰρ τὴν φρόνησιν μόνην τῶν ὄρων μιμεῖσθαι προσέταξεν, οὔτε τὴν ἀκεραιότητα μόνην τῶν περισσότερων, ἀλλ' ἐκέρασεν ἀμφοτέρας· διότι μίαν ἀμφοτέραι ποιοῦσιν ἀρετὴν. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης φρονήσεως, ἐὰν ἀπῇ ἡ ἀκεραιότης.

Ἡμεῖς δὲ μιμησώμεθα καὶ ἄλλην φρόνησιν τοῦ ὄρους. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνος, ὅταν γηράσῃ, στενῶ τόπῳ διείρας ἑαυτὸν, ἀποξύνεται τὴν λεγομένην λεβηρίδα, φημὶ δὴ, τὴν ἐπιδερματίδα, καὶ γίνεται σθεναρός· οὕτω καὶ αὐτοὶ, γηράσαντες τῇ παλαιότητι τῶν παθῶν, ἐμβάλωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην πολιτείαν, καὶ δι' αὐτῆς ἀποξύναντες τὸν πεπαλαιωμένον χιτῶνα τῆς ψυχῆς, εὐσθενεῖς γενώμεθα.

Νῦν μὲν οὖν εἰς καλὸν παράδειγμα τοὺς ὄφεις καὶ τὰς περισσότερας ἔλαβεν· ἀλλαχοῦ δὲ μᾶλλον εἰς κακὸν ἐλήφθησαν. Κακίζονται γὰρ Ἰουδαῖοι, ὡς ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν· καὶ διαβιάλλεται Ἐρραῖμ, ὡς περισσότερὰ ἄνους (α), οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Εἴωθε γὰρ πολλάκις ἡ Γραφὴ διαφόρους εἰκόνας ἐξ ἐνὸς ζώου παριστᾶν, ὅταν ἐκεῖνο καὶ θαυμαστά ἔχῃ, καὶ πολλὰ πλεονεκτήματα. Καὶ γὰρ λέων μὲν, καὶ ὁ Χριστὸς, κατὰ τὸ βασιλικὸν καὶ ἀμαχον Ἀναπεσών (β) γὰρ, φησιν, ἐκοιμήθη ὡς λέων· λέων δὲ καὶ ὁ δίκαιος, κατὰ τὸ εὐπαρρη-

(α) Ὡς Ζ', 11.

(β) Γεν. ΜΘ', 9.

σίαστον· Δίκαιος (α) γὰρ, φησιν, ὡς λέων πέποιθε· λέων δὲ καὶ ὁ διάβολος, κατὰ τὸ ἀνήμερον καὶ αἰμοδόρον· Ὡς λέων γὰρ, φησι, περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπῇ (β)·.

17 Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς.

Προαναφωνεῖ τούτοις τοὺς μέλλοντας πειρασμούς, παρηθῆγων εἰς τοὺς ἀγῶνας. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀντὶ τοῦ, φυλάττεσθε τοὺς ἀνθρώπους, εἴτουν, προσδοκᾶτε δεινὰ ἀπ' αὐτῶν.

18 Καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἐνεκεν ἑμοῦ.

Εἰπὼν, ὃ ὑποστήσανται παρὰ τῶν Ἰουδαίων, λοιπὸν λέγει, καὶ ὃ παρὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

18 Εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν.

Εἰς ἐλεγχον καὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῶν ἐθνῶν, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ὕστερον, ὅτι οὐκ ἤκουσαν τοῦ κηρύγματος. Τοσοῦτον γὰρ ἀκούσουσιν, ὥστε καὶ τοὺς κήρυκας μυρίοις κακοῖς ὑποβάλεῖν.

19 Ὅταν δὲ παραδιδῶσιν ὑμᾶς, μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσετε·

ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι καὶ πῶς ἰδιῶται, καὶ ἀγράμματοι, πεῖσαι δυνησόμεθα ῥήτορας καὶ φιλοσόφους; προθεραπεύει καὶ ταύτην αὐτῶν τὴν ἀπορίαν λέγων· Μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσετε.

(α) Παροιμ. ΚΗ, 1.

(β) Ἁ Περ. Ε, 8.

19 Δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τί λαλήσετε.

Δοθήσεται, παρ' ἐμοῦ δηλαδή. Ταῦτα δὲ εἶπεν αὐτοῖς καὶ αὖθις, ἐγγίζοντος τοῦ διὰ σταυροῦ πάθους, ὅτε περὶ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας ἠρώτησαν αὐτόν. Φησὶ γὰρ ὁ Δουκᾶς (α), καὶ τηλικαῦτα εἰπεῖν αὐτόν, ὅτι Ἐγὼ δώσω ὑμῖν στόμα καὶ σοφίαν, ἥ οὐ δυνήσονται ἀντειπεῖν, οὐδὲ ἀντιστῆναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν.

20 Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἔστε οἱ λαλοῦντες.

Οἱ λαλοῦντες τότε.

20 Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν.

Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν τότε.

21 Παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον·

Οἱ μὴ πιστεύσαντες, τοὺς πιστεύσαντας.

21 Καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανάτωσουσιν αὐτούς.

Καὶ οὗτοι ὁμοίως. Διὰ τῶν φιλάτων δὲ τούτων, καὶ τὰς ἄλλας ἐνέφηνε συγγενείας καὶ οἰκειότητας.

22 Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὀνομά μου·

ὑπὸ πάντων, ἀντὶ τοῦ, ὑπὸ τῶν πλειόνων· πολλοὶ γὰρ αὐτοὺς ἠγάπησαν. Ἰδίωμα δὲ καὶ τοῦτο γραφικόν, πάντας λέγειν καὶ τοὺς πλείους. Ἀνωτέρω δὲ προσθεῖς· ὅτι ἐρε-

(α) Λουκ. ΚΑ', 15.

κεν ἐμοῦ (α), καὶ νῦν δὲ πάλιν· ὅτι διὰ τὸ ὀνομά μου· πολλὴν παράκλησιν καὶ προθυμίαν αὐτοῖς ἐνέβαλε, πεπεισμένοις, ὅτι συμπαρέσται καὶ ἀντιλήψεται τῶν πασχόντων δι' αὐτόν.

22 Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

Τρία τὸ παρὸν ἐμφαίνει ῥητόν· ὅτι οὐ μόνον χρεῖα τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν καρτερίας, ἵνα μὴ αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν γίνωντο τὰ κατορθώματα· καὶ ὅτι οὐ χρὴ ἀποκάμνειν· τί γὰρ ὄφελος ἀρχῆς, οὐκ ἐχούσης τέλος; καὶ ὅτι μέχρι τέλους ζωῆς αὐτῶν παραταθήσεται τὰ δεινά.

Θαυμάσαι δὲ τούτους ἄξιον, πῶς εἰς τοσούτους καὶ τοιούτους κινδύνους ἀποστελλόμενοι, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν οἰκουμένην πολεμίαν ἔχειν ἀκούοντες, παρ' ὅλην δὲ πειράζεσθαι τὴν ζωὴν, οὐκ ἐδειλίασαν, οὐδ' ἐζήτησαν ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν; Ἰπῆκουον γὰρ, ὡς εὐπειθεῖς τῷ διδασκάλῳ, καὶ ἐθάρρουν, ὡς πιστοὶ, τῇ δυνάμει τοῦ ἀποστελλόντος. Μεμαθηκότες δὲ καὶ, ὅτι τοσοῦτον ἰσχύσει τὸ κήρυγμα τῆς πίστεως, ὡς διαλύσαι καὶ τὴν ἀδαμαντίνην στοργὴν τῆς φύσεως, καὶ τὰς σχέσεις ἀλλήλαις ἐκπολεμῶσαι, μᾶλλον ἀνηρεθίσθησαν, καὶ νευρωθέντες λοιπὸν ταῖς ἀναμφιβόλοις ἐλπίσι τοῦ κατορθοῦν, ἀπεδύσαντο, δώδεκα μόνοι, πρὸς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, ἥτινι συμπαρετάττετο κατ' αὐτῶν καὶ ὁ διάβολος μετὰ τῶν ἀπείρων αὐτοῦ δαιμόνων, καὶ νενικήκασιν, οὐκ ἀνελόντες τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ μεταρρυθμίσαντες, καὶ δαιμόνων ἴσους λαβόντες, ἀγγέλων ἴσους ἐποίησαν.

23 Ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην.

Εἰπὼν τὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ συμβησόμενα, πάλιν

(α) Ματθ. Ι', 18.

ἤγαγε τὸν λόγον ἐπὶ τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ. Κελεύει δὲ φεύγειν, οὐχ ὡς δειλοὺς, ἀλλ' ὡς διωκομένους. Ὁ δὲ θεολόγος Γρηγόριος ἐρμηνεύων τοῦτό, ρησι, ὅτι φειδοῖ τῶν διωκόντων, καὶ τῶν ἀσθενεστέρων· καὶ οὐδὲ μακρὰν φεύγειν, ἀλλ' ἀπὸ ταύτης τῆς πόλεως εἰς ἐκείνην, ἵνα μηδεμίαν παραλείψωσιν, εἰς ἣν οὐκ ἀφίζωνται.

23 Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ τελέσητε τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐως ἂν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς. Τοῦτο δὲ πρὸς ψυχαγωγίαν καὶ ἀνάψυξιν αὐτῶν εἶπε, βεβαιῶν, ὅτι θᾶττον τούτους καταλάβῃ, πρὸ τοῦ περιελθεῖν αὐτοὺς πάσας τὰς πόλεις τῶν Ἰουδαίων, ἤγουν, πρὸ τοῦ διελθεῖν ὅλην τὴν Παλαιστίνην. Ἐρεκε γάρ, καὶ μόνον ἐπιφανεῖς αὐτοῖς ἀντὶ πάσης παρακλήσεως, οὕτως ἐλαυνόμενοι, ὃ δὴ τότε καὶ πεποίηκεν, ὡς ὑπέσχετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ βλασφημεῖσθαι παρὰ τῶν διωκόντων ἔμελλον, καὶ διὰ τοῦτο δάκνεσθαι, παραμυθεῖται καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ἀπὸ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματος, εἰπών·

24 Οὐκ ἔστι μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ.

Ἀπόρρασιν μὲν λέγει κοινήν καὶ πᾶσι γνωρίμον· προσαρμόζει δὲ ταύτῃ τὰ καθ' ἑαυτὸν, ἵνα μηδεὶς ἀντιλέγειν ἔχῃ. Οὐκ ἔστιν ὄντως, οὔτε μαθητῆς κρείττων τοῦ οἰκείου διδασκάλου, οὔτε δοῦλος κρείττων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἕως ἂν ὁ μὲν εἴῃ μαθητῆς, ὁ δὲ, δοῦλος. Ἰσχυρὸς (1) γὰρ ἔστι καὶ τὸ διδάσκεισθαι καὶ τὸ δουλεύειν, καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο πάντως ὑποβιβῆσθαι. Λοιπὸν οὖν οὐδ' ὑμεῖς ἔστέ ὑπὲρ ἐμέ, τὸν διδάσκαλον ὑμῶν καὶ κύριον.

(1) τ. ε. ἐλάττωσι.

25 Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ.

Ἀρκεῖ τοῖς μαθηταῖς ὑμῖν εἰς παραμυθίαν, ἵνα γένησθε βλασφημούμενοι, ὡς ἐγὼ ὁ διδάσκαλος ὑμῶν, καὶ μέγα ὑμῖν τὸ, καὶ ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἐξισωθῆναι μοι.

25 Καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ.

Ἐλκυστέον καὶ ἐπὶ τὸ ρητὸν τοῦτο πάλιν τὸ, Ἀρκετὸν, ἵνα γένηται.

25 Εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐκάλεσαν, πόσω μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ;

Βεελζεβοὺλ ὠνόμαζον τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων. Εἰ δὲ καὶ φανερώς οὐ γέγραπται, κληθῆναι Βεελζεβοὺλ τὸν Χριστὸν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' εἰκὸς, καὶ τοῦτο βλασφημηθῆναι κατ' αὐτοῦ. Ἡ καὶ ἐτέρως· κληθῆναι τοῦτο λέγει, διότι φίλον αὐτοῦ τοῦτον ἐκάλουν, λέγοντες, ὅτι Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων (α), ὡς προϊόντες εὐησόμεν. Καὶ μὴν πολλὰ καὶ ἄλλα κατέβλασφήμησαν αὐτοῦ· τοῦτο δὲ μόνον τέθεικε νῦν, ὡς χεῖρον τῶν ἄλλων.

26 Μὴ οὖν φοβηθῆτε αὐτούς.

Λοιδοροῦντας καὶ διακωμωδοῦντας.

26 Οὐδὲν γὰρ ἔστι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτόν, ὃ οὐ γνωσθήσεται.

Δοκεῖ μὲν καθολικὸς ὁ λόγος, ἔστι δὲ ἰδικός· περὶ τῆς ἀρε-

τῆς γὰρ λέγει τῶν ἀποστόλων, ὅτι ἀδύνατον κρυβῆναι ταύτην. Εἰ γὰρ καὶ νῦν κεκάλυπται, καὶ διὰ τοῦτο λοιδοροῦσιν ὑμᾶς, ἀλλ' ἀποκαλυφθήσεται τῷ χρόνῳ, καὶ λοιπὸν τιμηθήσεσθε παρὰ πάντων. Μὴ οὖν φοβηθῆτε τοὺς νῦν κωμωδοῦντας, ἀλλὰ προσδοκᾶτε τοὺς ὑστερον ἐγκωμιάσοντας, μηδὲ τὰ παρόντα λυπείτω μᾶλλον, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα πειθέτω θαρρύνειν.

27 Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἶπατε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὁ εἰς τὸ οὐς ἀκούετε, κηρύττετε ἐπὶ τῶν δωματίων.

Ἀπαλλάξας αὐτοὺς καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς ὀνειδέσι λύπης, περὶ τοῦ κηρύγματος διαλέγεται. Καὶ μὴν οὔτε σκότος ἦν, ὅτε ταῦτα ἐλέγετο, οὔτε εἰς τὸ οὐς αὐτοῖς ἔλεγεν· ἀλλ' ἐπειδή περ ἰδίᾳ καὶ οὐ δημοσίᾳ ταῦτα εἶπε, καὶ μόνις, καὶ οὐ πᾶσι, φησὶν· ὅτι Ὁ λέγω ὑμῖν ἰδίᾳ, εἶπατε δημοσίᾳ, καὶ ὁ ἠκούσατε μόνοι, κηρύττετε πᾶσιν· ἐν σκοτίᾳ μὲν ὀνομάσας, τὸ κατ' ἰδίαν· εἰς τὸ οὐς δὲ, τὸ μόνις· καὶ αὖθις, ἐν φωτί μὲν, τὸ δημοσίᾳ· ἐπὶ τῶν δωματίων δὲ, τὸ πᾶσιν.

28 Καὶ μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυνάμενων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ.

Περὶ τῶν ἄλλων δεινῶν προδιαλαβὼν, ὑποκατέβη καὶ εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτῶν λόγον, καὶ προλέγει καὶ ταύτην, καὶ κελεύει καταφρονεῖν αὐτῆς, μὴ φοβῆσθε, λέγων, ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τουτέστι, μὴ φοβῆσθε τοὺς ἀποκτείνοντας τὸ σῶμα, μηδὲ διὰ τοῦτο καταλίπητε τὸ κηρύσσειν, ἀλλὰ φοβήθητε τὸν ἀποστείλαντα ὑμᾶς εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν, καὶ ποιεῖτε τὸ κελευσθέν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ, εἰ καὶ τὸ σῶμα ἀποκτείνωσιν, ἀλλ' οὖν οὐ περιγενήσονται καὶ τῆς ψυχῆς· οὗτος δὲ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα δύναται

ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ, ὃ ἐστὶ κολάσαι. Φόβον οὖν ἀπώσασθε φόβῳ, τὸν τῶν ἀνθρώπων τῷ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸν ἥττονα τῷ μείζονι. Καὶ ἐτέρωθεν δὲ παραμυθίζεται αὐτοὺς τὴν δειλίαν τῆς ἀναιρέσεως. Καὶ ὅρα, τί φησιν·

29 Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πέσεται ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν.

Τὸ μὲν ἀσσαρίον, εἶδος ὀβολοῦ ἐστὶ. Λέγει δὲ νῦν ὁ Χριστὸς κατ' ἐρώτησιν, ὅτι οὐχὶ τοσοῦτόν εἰσιν εὐτελέστατα τὰ στρουθία, ὥς πωλεῖσθαι δύο τοῦ ἀσσαρίου; καὶ ὁμως οὐδὲ ἐν ἐκ τούτων θηρεύεται χωρὶς τοῦ θεοῦ, οὐχ ὥς συνεργοῦντος, ἀλλ' ὥς παραχωροῦντος.

30 Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἡριθμημέναι εἰσίν.

Ὑμεῖς δὲ τοσοῦτόν ἐστε τίμιοι, ὥστε καὶ πάσας ὑμῶν τὰς τρίχας ἡριθμημένας εἶναι παρὰ θεοῦ. Δηλοῖ δὲ ἡ ἀπαρίθμησις τῶν τριχῶν, τὴν ἀκριβῆ γνώσιν, ὅτι λίαν γινώσκεσθε αὐτῷ, καὶ λεπτομερῶς εἶδε πάντα τὰ καθ' ὑμᾶς, διὰ τὴν ἀγαν ὑμῶν οἰκείωσιν. Καὶ εἰ τῶν εὐτελεστάτων στρουθίων οὐδὲν θηρεύεται χωρὶς αὐτοῦ, καθὼς εἴρηται, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς οἱ τίμιοι οὐκ ἀναιρεθήσεσθε, μὴ παραχωροῦντος αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν οὐχ ὅχρῃ δεδουκέναι.

31 Μὴ οὖν φοβηθῆτε· πολλῶν στρουθίων διαφέρετε ὑμεῖς.

Πολλάκις ἐγχελεύεται τὴν ἀφοβίαν αὐτοῖς, διὰ τὰ μεγέθη τῶν μελλόντων πειρασμῶν.

32 Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν

33 τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ὅστις δ' ἂν ἀρνήσῃταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν καὶ γὰρ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Ὁμολογίαν, τὴν μαρτυρίαν λέγει, παραθήγων αὐτοὺς εἰς τὸ μαρτύριον. Φησὶ γὰρ, ὅτι Πᾶς, ὅστις μαρτυρήσει μοι θεότητα ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, μαρτυρήσω αὐτῷ καὶ γὰρ πίστιν ἐνώπιον τοῦ πατρός μου, τουτέστιν, ὅς ἀνακηρύξει με θεόν, ἀνακηρύξω αὐτὸν καὶ γὰρ πιστόν. Ὅστις δ' ἂν ἀπώσῃται με, ἀπώσομαι καὶ γὰρ αὐτόν. Τὸ γοῦν, ἐν ἐμοί, ἀντὶ τοῦ, ἐμοί· καὶ τὸ, ἐν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, αὐτῷ. Ὁ δὲ Χρυσόστομος (1) φησιν, ὅτι οὐκ εἶπεν, Ὅστις ὁμολογήσει ἐμοί, ἀλλ' ἐν ἐμοί, τουτέστιν, ὑπ' ἐμοῦ βοηθούμενος. Ὅθεν ἀκολούθως νοοῦμεν καὶ τὸ, Ὁμολογήσω καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, ὑπὸ τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτοῦ κινούμενος. Ἐπεὶ δὲ ταραχῆς καὶ φόβου μεστὸν ἔμελλε γίνεσθαι τὸ κήρυγμα, προδιαλαμβάνει καὶ περὶ τούτου, λέγων.

34 Μὴ νομίσῃτε, ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν.

[**Τῷ (2)** Θεολόγῳ. Τί δὲ ἡ μάχαιρα; Ἡ τομὴ τοῦ λόγου, ἡ διαιρούσα τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος, καὶ διχοτομοῦσα τὸν πιστὸν καὶ τὸν ἄπιστον, καὶ ἐπεγείρουσα τὸν υἱὸν, καὶ τὴν θυγατέρα, καὶ τὴν νύμφην τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ καὶ τῇ πενθερᾷ, τὰ νέα καὶ πρόσφατα, τοῖς παλαιοῖς καὶ σκιώδεσι.]

Καὶ μὴν ἔλεγον οἱ ἄγγελοι, γεννηθέντος αὐτοῦ, **Δόξα** (α) ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ. Καὶ οἱ προφῆται δὲ τὴν

(1) Τόμ. Ζ'. Σελ. 392. Ε.

(2) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α. Ἐλήφθη δὲ τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ τοῦ Εἰς τὰ ἐπιφάνεια λόγου τοῦ Γρηγορίου Σελ. 236.

(α) Λουκ. Β', 14.

εἰρήνην αὐτοῦ πάλαι προκατήγγειλαν. Καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς προσέταξεν, εἰσερχομένους (α) εἰς ἐκάστην οἰκίαν, εἰρήνην ἐπιλέγειν αὐτῇ. Πῶς οὖν φησὶ νῦν, ὅτι οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην; Διότι ἡ μάχαιρα αὕτη ποιεῖν ἔμελλε τὴν εἰρήνην ἐκείνην, περὶ ἧς εἶπον οἱ τε ἄγγελοι, καὶ πρὸ τούτων οἱ προφῆται. **Μάχαιραν** δὲ λέγει τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, ὡς διαιροῦσαν τοὺς πιστεύοντας ἀπὸ τῶν μὴ πιστευόντων, ἧς τῇ ἀμάχῳ δυνάμει καὶ αὐτὰ τὰ φίλτατα γένη θάπτον διεσπάρθησαν ἐκ τῆς ἀλλήλων συναφείας, καὶ εὐχερῶς ἀπεβράγχισαν. Καὶ ἀλλαχού δὲ τὸ σφοδρὸν αὐτῆς καὶ δραστήριον ἐμφαίνων εἶρηκεν, ὅτι (β) **Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν**. Ἔδει γὰρ, ἔδει πρῶτον ἀποκοπῆναι τὸ ἀνιάτως ἔχον, εἴτα τὸ λοιπὸν εἰρηνεύσαι, πρὸς τε ἑαυτὸ, καὶ πρὸς τὸν θεόν. Διὰ τοῦτο τοίνυν οὕτως ἀποτόμως εἶπεν, ἵνα γινώσκοντες ταῦτα, μὴ ταράττωνται. Προσεξαπλοῖ δὲ καὶ ἔτι τὸν περὶ τούτου λόγον, γυνάξων τὴν ἀκοὴν αὐτῶν τῇ τραχύτητι τῶν ῥημάτων, ἵνα μὴ ἐν τῇ δυσκολίᾳ τῶν πραγμάτων ἱλιγιάσωνιν.

35 Ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρός αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς.

[**(1)** Μιχαίου. Θυγάτηρ ἐπαναστήσεται ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, νύμφη ἐπὶ τὴν πενθεράν αὐτῆς· ἐχθροὶ ἄνδρες, πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.]

Πάλιν διὰ τῶν φιλάτων τούτων, παντοίαν συγγένειαν ἐνέφηνε. Οἰκειότατα δὲ εἶπεν, ἄνθρωπον μὲν, εἴτουν υἱόν,

(α) Ματθ. Ι', 12.

(β) Λουκ. ΙΒ', 49.

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις.—Ματθ. Ζ', 6.

διελεῖν κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θυγατέρα δὲ κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς· φίλτεροι γὰρ υἱὸς μὲν πατρὶ, θυγάτηρ δὲ μητρὶ, δι' ὁμοιότητα φύσεως. Καὶ τὴν νόμφην δὲ αὐτῆς ἀρμοδίως εἴρηκε διχάσαι κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς· πολλὴν γὰρ αἰδῶ καὶ τιμὴν καὶ θεραπείαν παρεῖχον αἱ νόμφαι ταῖς πενθεραῖς. Διὰ δὲ τῆς νόμφης ἐδήλωσε καὶ τὸν νομφίον κατὰ τοῦ πενθεροῦ διχαζόμενον. Ὅπισω μὲν οὖν ἀπλῆν ἀπαρίθμησιν ἐποίησατο, εἰπὼν, ὅτι Παραδώσει (α) ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· ἐνταῦθα δὲ τρόπον ἕτερον ἀπηριθμήσατο φυσικώτερόν τε καὶ σχετικώτερον. Εἰ δὲ τὸν ἄνθρωπον διχάσει κατὰ τοῦ ὑπερκειμένου πατρὸς αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον κατὰ τῆς ὑποκειμένης αὐτῷ συζύγου· τοῦ μὲν γὰρ φύσει, τῆς δὲ θέσει τὸ φίλτρον· τιμιώτερον δὲ τὸ φύσει τοῦ θέσει. Λοιπὸν οὖν, ὡς δῆλον, ἀρῆκε τοῦτο νοεῖσθαι. Προῖων δὲ ῥητῶς καὶ περὶ τῶν συζύγων διεξιει, λέγων, ὅτι Πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναικα ἢ τέκνα ἢ ἀγροὺς, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἐκατοσταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει (β).

36 Καὶ ἔχθροί τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ.

Τοῦτο προφητικόν ἐστι τὸ ῥητόν, λεχθὲν πάλαι κατὰ τῶν Ἰουδαίων, ὅτε κατ' ἀλλήλων ἐσχίσθησαν· ὁ δὲ Χριστὸς εὐκλείως τοῦτο τοῖς προκειμένοις προσήρμοσε, δηλῶν, ὅτι πάντες οἱ οἰκεῖοι τοῦ μέλλοντος πιστεύειν ἔχθροί τούτῳ γενήσονται.

37 Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

Κἀνταῦθα περὶ μόνων τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἐφ' ἐκά-

(α) Ματθ. Ι', 21.

(β) Ματθ. ΙΘ', 29.

στῶ διελαβεν, ὡς οἰκειοτέρων. Ὁ φιλῶν, φησὶν, αὐτοὺς, ὑπὲρ ἐμέ. Ὅτε μὲν γὰρ εὐσεβοῦσι, καλὸν τὸ φιλεῖν αὐτούς· αἰεὶ δὲ κακὸν τὸ φιλεῖν αὐτοὺς ὑπὲρ τὸν θεόν.

38 Καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

Σταυρὸν λέγει τὸν πρὸς τὰ βιωτικὰ θάνατον· διότι θανάσιμον ἦν ὄργανον ὁ σταυρός. Χρὴ γὰρ τὸν ἀκολουθεῖν μέλλοντα τῷ Χριστῷ, νεκρωθῆναι πρὸς τὰς κοσμικὰς ἡδονάς, ὡς ἐκεῖνος. Ἀκολουθεῖ δὲ ὀπίσω αὐτοῦ, πᾶς ὁ βαίνων κατ' ἔχνος τῆς πολιτείας αὐτοῦ.

39 Ὁ εὐρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν·

Ὁ εὐρὼν, ἀντὶ τοῦ, ὁ κερδάνας αὐτὴν ἐν καιρῷ μαρτυρίου, καὶ μὴ ἀπολέσας αὐτήν δι' ἀναιρέσεως, οὗτος ἀπολέσει αὐτήν, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, τούτέστιν, εἰς κόλασιν ἐμβαλεῖ, ὡς προδεδωκυῖαν τὴν πίστιν.

39 Καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν·

Ὁ δὲ ἀφαιρηθεὶς αὐτὴν δι' ἐμέ παρὰ τῶν ἀπίστων, οὗτος εὐρήσει μᾶλλον αὐτήν, ἤγουν, κερδανεῖ, σώσει. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἀπάγων μὲν αὐτοὺς τῆς ἀγεννοῦς φιλοψυχίας· παραθήγων δὲ ἐπὶ τὸ μαρτύριον. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ (ἐν τῷ τριηκοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ) πάλιν, ἐτέρως ὁ Χριστὸς τὸ παρὸν μετεχειρίσατο νόημα. Καὶ πολλάκις ἐπὶ πολλῶν εἴωθε τοῦτο ποιεῖν.

40 Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμέ δέχεται· καὶ ὁ ἐμέ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με.

Ταῦτα εἶπεν, ἀνοίγων τοῖς μαθηταῖς τὰς οἰκίας τῶν πιστευόντων. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀσπασίως αὐτοὺς ἐξένισε, μέλλων ὑποδέξασθαι δι' αὐτῶν μὲν τὸν υἱόν, διὰ τοῦ υἱοῦ δὲ, τὸν πατέρα;

41 Ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται· καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, μισθὸν δικαίου λήψεται.

Καὶ ταῦτα διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν εἶρηκε. Καθολικῶς δὲ πρῶτον ἀποφαίνεται περὶ ἀπλῶς προφήτου, καὶ περὶ ἀπλῶς δικαίου· εἴτα ἐπιφέρει περὶ τῶν μαθητῶν. Λέγει δέ, ὅτι ὁ ξενίζων προφήτην, ἢ ἀπλῶς δίκαιον, μὴ κατ' ἐπίδειξιν, ἢ τινα τρόπον ἐσχηματισμένον, ἀλλ' εἰς ὄνομα προφήτου, ἢ δικαίου, τουτέστι δι' αὐτὸ τὸ ὀνομάζεσθαι, καὶ εἶναι αὐτοὺς, τὸν μὲν, προφήτην, τὸν δέ, δίκαιον, μισθὸν προφήτου λήψεται. Τοῦτο δὲ διπλῆν ἔχει τὴν ἐρμηνείαν· ἢ ὅτι τῶν ἴσων αὐτοῖς τιμῶν καταξιωθῆσεται· μέγα γὰρ καὶ ἡ φιλοξενία, καὶ μᾶλλον ἡ τῶν θεράποντων τοῦ θεοῦ· ἢ ὅτι μισθὸν ὑπὲρ τοῦ προφήτου καὶ ὑπὲρ τοῦ δικαίου λήψεται. Περὶ προφήτου δὲ καὶ περὶ δικαίου εἰπὼν, ἔδειξεν, ὅτι οἱ μαθηταί, καὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἔσονται. Ἵνα δὲ μὴ προβάλῃται τις πενίαν, ὅρα μέχρι πόσου συγκαταβαίνει.

42 Καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ μόνον, εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

Μικροὺς, τοὺς μαθητὰς εἶπε, διδάσκων αὐτοὺς μετριοφρονεῖν· ψυχρὸν δέ, τὸ ὕδωρ φησὶν. Ὁ Μάρκος γὰρ, ποτήριον ὕδατος, εἶρηκε (α).

ΚΕΦ. XI, 1 Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς διατάσεων τοῖς δώδεκα μαθηταῖς αὐτοῦ, μετέβη ἐκεῖθεν, τοῦ διδάσκειν καὶ κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτῶν.

Διατάσεων, ἀντὶ τοῦ, παραγγέλλων, ἐντελλόμενος. Μετέβη

(α) Μαρκ. Θ', 41.

δὲ ἐκεῖθεν, ὥστε διδάσκειν καὶ κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλεσιν τῶν μαθητῶν, ἐξ ὧν ὠρμητο. [ἢ (1), αὐτῶν, ἦτοι τῶν Ἰουδαίων.]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννου.

2 Ὁ δὲ Ἰωάννης ἀκούσας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, πέμψας δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, 3 εἶπεν αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;

Ὁ δὲ Λουκᾶς (α) φησὶν, ὅτι αὐτοὶ ἀπήγγειλαν τὰ σημεῖα τῷ Ἰωάννῃ, καὶ τότε ἐπέμψε δύο τινὰς ἐξ αὐτῶν, ὅπερ ἐμφαίνει τὴν ζηλοτυπίαν, ἣν εἶχον οὗτοι πρὸς τὸν Χριστόν. Ἐπέμψε δὲ αὐτοὺς ὁ Ἰωάννης, ἐρωτῶν, εἰ αὐτός ἐστιν, ὃν ἐρχεσθαι φασιν αἱ βίβλοι πῶν προφητῶν, οὐχ ὡς ἀγνοῶν· πῶς γάρ; ὁ προκαρῦξας αὐτόν, καὶ χερσὶν ἰδίαις βαπτίσας, καὶ τῆς ἄνωθεν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας ἀκούσας, καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα καταπατὼν ἐπ' αὐτόν, ὥσει περιστεράν, θεασάμενος; ἀλλ' εἰδὼς τοὺς ἐκυτοῦ μαθητὰς ζηλοτύπως πρὸς τὸν Χριστόν ἔχοντας. Καὶ γὰρ καὶ πρότερον προσελθόντες εἶπον αὐτῷ, ὅτι Ὁς ἦν μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε, οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν (β).

Ἵπερφιλῶντες γὰρ τὸν ἴδιον διδάσκαλον, καὶ παραπολαύειν τῆς αὐτοῦ δόξης ἐθέλοντες, ἐδάκνοντο βλέποντες αὐτόν. (2)· εὐδοκιμοῦντα. Ἐπεὶ δὲ πολλάκις παραινέσας, οὐκ ἔπεισεν αὐτοὺς, λοιπὸν μέλλων τελευτᾶν, δύο τοὺς συνετωτέρους ἐπιλεξάμενος;

(1) Τὰ παρενθεταμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιεληφένῳ παρὰ τῷ Β.

(α) Λουκ. Ζ', 18.

(β) Ἰωαν. Γ', 26.

(2) τὸν Χριστόν.

πέμπει τούτους πρὸς τὸν Χριστὸν, προφάσει μὲν ἐρωτήσοντας, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος, τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ἵνα θεατάμενοι τὰ θαύματα, ἃ ποιεῖ, πεισθῶσι. Καὶ γὰρ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων μαρτυρίαν πιστοτέραν καὶ ἀνυποποτοτέραν ἐγίνωσκε. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς, εἰδὼς ὅτι διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτοὺς ἔπεμψεν ὁ Ἰωάννης, εὐθέως ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐθαυματουργήσας πολλά, καθὼς φησιν ὁ Λουκᾶς (α). Εἰ γὰρ φανερώς αὐτοὺς ἔπεμψε θεατὰς, οὐκ ἂν ἀπῆλθον. Διὰ τοῦτο οὖν ἐπλάσατο προφασιν ἐρωτήσεως.

- 4 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ, ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε. 5 Τυφλοὶ ἀναβλέπουσι καὶ χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται καὶ κωφοὶ ἀκούουσι, νεκροὶ ἐγείρονται καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται.

Ορα, πῶς οὐ πρὸς τὴν πεπλανημένην αὐτῶν ἐρώτησιν ἀπεκρίνατο, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀληθῆ αἰτίαν, δι' ἣν ἐπέμψθησαν. Πτωχοὺς δὲ εὐαγγελιζόμενους, τοὺς ἀποστόλους ὠνόμασε. Τί γὰρ πνεύστερον ἀλιευτικῆς;

- 6 Καὶ μακάριός ἐστιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί.

Τοῦτο προηγουμένως δι' αὐτοὺς εἶπε τοὺς μαθητὰς Ἰωάννου, ἀνακαλύπτων αὐτοῖς τὸ τῆς καρδίας αὐτῶν μυστήριον, καὶ δεικνύων, ὅτι οὐ λελήθασιν αὐτὸν, σκανδαλιζόμενοι καὶ αὐτοί, διότι μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει. Καὶ γὰρ καὶ φανερώς (6) πρότερον ἐνεκάλεσαν αὐτῷ γαστριμαργίαν κατὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὡς ἐν τῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ κεφαλαίῳ προείρηται.

(α) Λουκ. Ζ', 12.

(6) Ματθ. Ε', 14.

- 7 Τούτων δὲ πορευομένων, ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς λέγειν τοῖς ὄχλοις περὶ Ἰωάννου·

Οὗτοι μὲν βελτιωθέντες, ἀπῆλθον. Διὰ τί δὲ μὴ παρόντων αὐτῶν λέγει περὶ Ἰωάννου; Ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν αὐτόν.

- 7 Τὶ ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον;

Ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι τὴν ἐρώτησιν Ἰωάννου, καὶ ἀγνοήσαντες τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, διεθορυβήθησαν, πῶς ὁ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα περὶ αὐτοῦ μαρτυρήσας, ἀμφιβάλλει νῦν, καὶ ὑπώπτουσιν, ὅτι μετεβλήθη. Τοῦτο δὲ γινούς ὁ Χριστὸς, θεραπεύει τὴν τοιαύτην ὑπόψιν, διδάσκων ἅμα, καὶ ὅτι καρδιογνώστης ἐστίν· ἐντρεπτικώτερον δὲ καθαπτόμενος αὐτῶν, φησιν· Τὶ ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον; τουτέστι, κοῦφον καὶ εὐρίπιστον ἄνθρωπον, καὶ δίκην κάλαμου τὴν γνώμην εὐμετάτρεπτον, ὡς ὑπολαμβάνετε νῦν, ἢ τούναντίον μᾶλλον, σταθερὸν καὶ πέτρας στερέωτερον, ὡς ἡ τότε σπουδὴ καὶ συνδρομὴ ὑμῶν ἐμαρτύρει;

- 8 Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἡμφιεσμένον;

Ἀηλονότι τρυφηλόν, ἵνα καὶ διὰ τοῦτο δόξῃ χαῖνος καὶ εὐμετάβλητος; ἢ τούναντίον μᾶλλον, ἐσκληραγωγημένον, ὡς καὶ ἡ στολὴ τούτου, καὶ ἡ τροφὴ διεβεβαίωσαντο;

- 8 Ἰδοὺ, οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν.

Οὗτος δὲ, πρότερον μὲν, ἐν τῇ ἐρήμῳ διητάτο, νῦν δὲ, ἐν τῷ δεσποτηρίῳ τετήρηται. Ἐπεὶ γὰρ τινες μὲν, οἴκοθεν εἰσὶ κοῦφοι, τινὲς δὲ, καὶ ὑπὸ τρυφῆς τοῦτο πάσχουσι, τέθεικεν ὁ Χριστὸς καὶ τοῦτο κάκεῖνο, καὶ ἠλεγξεν, ὡς οὐδέτερόν ἐστι.

περὶ τὸν Ἰωάννην. Εἶτα ἐπιφέρει τὴν ἀλήθειαν, καὶ μαρτυρεῖ τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πλέκει τῷ Βαπτιστῇ λαμπρὸν ἐγκωμίου στέφανον.

9 Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφήτην; Ναί, λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου!

Περισσότερον, ἀντὶ τοῦ, μείζονα. Εἶτα λέγει καὶ κατὰ τὴ μείζονα, ὅτι κατὰ τὸ προπορεύεσθαι πλησίον τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Μείζονες γὰρ τῶν ἄλλων κηρύκων οἱ προπορευόμενοι πλησίον τοῦ βασιλέως.

[Περισσότερον (1) προφήτου, ὡς καὶ αὐτὸν ἰδὼν ὀφθαλμοφανῶς τὸν ὑπ' αὐτοῦ προφητευόμενον, ὃν οἱ πρὸ αὐτοῦ προφητῆται αἰνιγματωδῶς ἐθεάσαντο.]

10 Οὗτος γάρ ἐστι, περὶ οὗ γέγραπται· «Ἴδου, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασχευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου».

Μετὰ τὴν οἰκειάν μαρτυρίαν, ἐπιφέρει καὶ τὴν προφητικὴν. Ἔστι γὰρ Μαλαχίου τὸ ῥητόν (α). εἴρηται δέ, ὡς ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ θεοῦ πρὸς τὸν υἱὸν καὶ θεόν. Ἄγγελον δὲ αὐτοῦ, τὸν Ἰωάννην ὃ θεὸς ὠνόμασεν, ἢ ὡς ἀπαγγέλλαντα τῷ λαῷ τὰ λαληθέντα περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐγένετο (β) γάρ, φησι, ῥῆμα θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην τὸν τοῦ Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἢ ὡς ἀγγελικὸν βίον μετερχόμενον, ἐν τῷ ὑπεραρθῆναι τῶν γυναικῶν καὶ φρονεῖν οὐράνια. Τὸ δέ, πρὸ προσώπου σου, ἀντὶ τοῦ, ἐνώπιόν σου προσδεύοντα, ὡς οἰκεῖον, ὃς καὶ ἔμπροσθέν σου εὐτρεπίσει τὴν ὁδόν σου. Ὁδὸς δὲ τοῦ Χριστοῦ, αἱ ψυχαὶ.

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις.

(α) Μαλαχ. Γ', 1.

(β) Λουκ. Γ', 2.

τῶν ἀνθρώπων, ὧν ἐπιθαίνειν ἔμελλεν ὁ λόγος, ὡς ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ πλατύτερον εἰρήκαμεν. Λέγοιτο δ' ἂν περισσότερος προφήτου, καὶ ὡς τὸν ὑπ' αὐτοῦ προφητευόμενον ἰδὼν, ὡς οὐδεὶς τῶν ἄλλων προφητῶν, καὶ μὴ μόνον ἰδὼν, ἀλλὰ καὶ βαπτίσας.

11 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ.

Οὐ γεγέννηται, φησιν, ἐν τοῖς γεννωμένοις ἐκ γυναικῶν ἀνθρώποις μείζων αὐτοῦ. Τίς γὰρ ἄλλος, ἐν σκοτει μῆτραις ἐπι- κρυπτόμενος, ἐγνώρισε τὸ φῶς ἐλθόν, καὶ τοῦτο τοῖς σκιρτήμασι προσεκίνησεν (α); Οὐδεὶς ἕτερος, εἰμὴ μόνος οὗτος. Μείζων ἄρα πάντων εἰκότως. Καὶ αὖθις, τίς ἐκ βρέφους οὕτω γέγονεν ἐρημικὸς, καὶ τοιαύτην ἄσκησιν εἴλετο; Τῶν πάντων ὄντων οὐδεὶς. Ἐπαινέσας οὖν τὸν Βαπτιστὴν, ἀπὸ τε τῆς πρὸς αὐτὸν συνδρομῆς τῶν Ἰουδαίων, ἀπὸ τε τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, καὶ τρίτον ἀπὸ τῆς οἰκειᾶς ψήφου, καὶ τέταρτον ἀπὸ τῆς προφητικῆς μαρτυρίας· καὶ μείζονα μὲν τῶν προφητῶν ἀνακηρύξας αὐτὸν, μείζονα δὲ καθόλου πάντων ἀνθρώπων· θεραπεύει τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἐγκωμίων, ἵνα μὴ διὰ ταῦτα μᾶλλον προτιμήσωσιν αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅρα, τί φησιν.

11 Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστιν.

Μικρότερον, ἑαυτὸν λέγει, διὰ τὸ δοκεῖν οὕτω παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις. Μείζονα γὰρ αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην ἐνόμιζον, ὡς ἐκ βρέφους ἐρημικὸν, καὶ ξένη διαίτη χρώμενον. Τὸν γὰρ Χριστὸν, ὡς κοινῶς διαιτώμενον, ὑπεβίβαζον. Ὁ δὲ μικρότερός, φησιν, ὁ δοκῶν ἐλάττω αὐτοῦ, μείζων αὐτοῦ ἐστὶν ἐν τῷ βασιλεύειν τῶν οὐρανῶν, ὡς μὴ μόνον ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θεός.

(α) Λουκ. Α', 41.

Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασται ἀρπάζουσιν αὐτήν.

Ο Χρυσόστομός φησιν (1), ὅτι βασιλείαν οὐρανῶν λέγει νῦν, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, ὡς οὖσαν ἀρραβῶνα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὅτι δὴ, τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγαθῶν. Βιάζεται δὲ, ἀντὶ τοῦ, βιάτως ἀρπάζεται παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐν τῷ βιάζειν ἑαυτοὺς καὶ νικᾶν τὴν ἀνάγκην τῶν οἰωνοδήποτε παθῶν, ἣ καὶ τὴν τυραννίδα τῆς ἀπιστίας. Διὸ καὶ τοῦτο σαφηνίζων ἐπήγαγεν, ὅτι βιασται ἀρπάζουσιν αὐτήν. Ταύτην δὲ τὴν ἐπαινετὴν βίαν ἀρξασθαι, φησιν, ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ κηρύγματος Ἰωάννου, βοῶντος τῷ λαῷ· *Μετανοεῖτε· ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν*. Εἴρηκε δὲ τοῦτο νῦν ὁ Χριστὸς, ἅμα μὲν ἐπαινῶν τὸν Ἰωάννην, ὡς αὐτὸν ἐναρξάμενον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἅμα δὲ καὶ παραθίγων τοὺς ἀκούοντας εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς ὁμοίως βιάζειν ἑαυτοὺς.

13 Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν.

Νόμον λέγει τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν. Καὶ γὰρ καὶ ἐν ταύτῃ πολλὰ περὶ Χριστοῦ προείρητο, καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς περὶ θυσιαῶν νόμοις, τύπον καὶ προμῆνυμα κεκτημένοις τοῦ τυθῆναι μέλλοντος ὑπὲρ τοῦ κόσμου. Φησὶν οὖν, ὅτι Πάντες οἱ προφῆται, οἱ προφητεύσαντες δηλαδὴ περὶ τοῦ μέλλοντος ἔρχεσθαι Χριστοῦ, καὶ ὁ νόμος, ὁ προφητεύσας περὶ τοῦ μέλλοντος θύεσθαι προβάτου καὶ ἀμνοῦ, μέχρις Ἰωάννου τὰς τοιαύτας

(1) Τόμ. Ζ'. Σελ. 417. C « Καὶ γὰρ ὅθεν, καὶ ἐπείγει λοιπὸν αὐτοὺς καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν πίστιν τὴν ἑαυτοῦ. » Σκοτεινῶς πως ἄρα λέγει ἐνταῦθα ὁ Χρυσόστομος, ὅτι φέρει αὐτὸν λέγοντα ὁ Εὐθύμιος. Τὸ αὐτὸ χωρίον πραγματεύεται ὁ Χρυσόστομος καὶ Τόμ. Η'. Σελ. 320. C. ἄλλ' αὐτοῦ οὐδεὶς λόγος περὶ πίστεως.

αὐτῶν προφητείας ἐξέτειναν· μέχρι μὲν γὰρ Ἰωάννου προφητεῖαι ἦσαν αὐταί· ἐπ' αὐτοῦ δὲ λοιπὸν, οὐκ ἔτι προφητεῖαι μεμενῆκασιν, ἀλλὰ πράγματα γεγονῆσι. Καὶ γὰρ αὐτὸς εἶδε τὴν ἔκβασιν τούτων· διὸ καὶ, ἐπιγινούς τὸν Χριστὸν, ἀμνὸν αὐτὸν προσηγόρευσεν, εἰπὼν· *Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου* (α).

Εἴρηκε δὲ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Χριστὸς, ἅμα μὲν καὶ ἐντεῦθεν ἐπαινῶν τὸν Ἰωάννην, ὡς πρῶτον ἐπιγινόντα τὴν ἔκβασιν τῶν τοιούτων προφητειῶν, οἷα καὶ αὐτὸν προφήτην· ἅμα δὲ καὶ διδάσκων, ὅτι παραγέγονεν ὁ προφητευόμενος, καὶ οὐκ ἔτι χρὴ προσδοκᾶν ἕτερον.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις ἐξήγησις, ὅτι Πάντες ἀπλῶς οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος τοῦ προφητεύειν ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν ἐν Ἰουδαίῳ, καὶ τελευταῖος προφήτης οὗτός ἐστι· τὸ λοιπὸν δὲ, οὐδεὶς ἕτερος αὐτοῖς προφητεύσει, καὶ χρὴ τούτῳ πείθεσθαι πάντως, ὡς τελευταίῳ, πολλὰ περὶ ἐμοῦ μαρτυρήσαντι καὶ νυμφαγωγήσαντί μοι τὰς ἀπάντων ψυχάς· ἐπεὶ καὶ κατασκευάζειν ἐμπροσθέν μου τὴν ὁδόν μου, Μαλαχίας (β) ὁ προφήτης εἶπεν αὐτόν.

14 Καὶ εἰ θέλετε δεῖξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἡλίας, ὁ μέλλων ἔρχεσθαι.

Προσδοκῶσιν Ἰουδαῖοι, τότε τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν, ὅταν ἐλθὼν Ἡλίας προδράμῃ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἔστι προφητεία Μαλαχίου λέγουσα· *Ἀποστελῶ (γ) ὑμῖν Ἡλίαν τὸν Θεοβίτην*, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν. Καὶ μέλλει μὲν Ἡλίας προδραμεῖν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ἀλλὰ τῆς δευτέρας· τῆς γὰρ πρώτης ὁ Ἰωάννης προέδρα-

(α) Ἰωάν. Ἀ, 29.

(β) Μαλαχ. Γ', 1.

(γ) Μαλαχ. Δ', 4. 5.

με. Φησὶν οὖν ὁ Χριστὸς, ὅτι ἔὰν θέλητε δέξασθαι, ὃ μέλλω νῦν εἰπεῖν· ἢ, δέξασθαι, ἀντὶ τοῦ, προσέχιν τοῖς πράγμασιν· αὐτὸς ἐστὶν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι· αὐτὸς ἐστὶν, ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ διακονίαν ἀνύων. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνος, προτρέχων τῆς δευτέρας μου παρουσίας, ἐπιστρέψει τὰς καρδίας τῶν τῆνικαὶ Ἰουδαίων πρὸς τοὺς ἀποστόλους· πατέρες γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι τῶν ἀποστόλων· οὕτω καὶ οὗτος, προτρέχων τῆς πρώτης μου παρουσίας, ἐπιστρέφει τὰς καρδίας τῶν μελλόντων πιστεῦειν Ἰουδαίων πρὸς ἐμὲ, τὸν υἱὸν αὐτῶν. Κατὰ γὰρ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐξ Ἰουδαίων ὁ Χριστὸς κατήγετο. Καὶ ὥς περ ὁ πρῶτος Ἡλίας, δεύτερος πρόδρομος λέγεται· οὕτω καὶ ὁ πρῶτος πρόδρομος, δεύτερος Ἡλίας προσαγορεύεται, διὰ τὴν, ὡς εἴρηται, ὁμοίαν διακονίαν.

15 Ὁ ἔχων ὧτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Ὡς τα νοητὰ λέγει νῦν· αἰσθητὰ γὰρ πάντες εἶχον οἱ ἀκροώμενοι. Φησὶ δὲ, ὅτι Ὁ ἔχων ὧτα νοητὰ εἰς τὸ συνιέναι, συνιέτω τὸ ρηθέν, ἤγουν, πῶς ἐστὶν Ἡλίας ὁ Ἰωάννης. Ἐδόκει γὰρ αἰνίγματι ὁμοιον. Ἀποδείξας μὲν οὖν Ἡλίαν τὸν Ἰωάννην, συναπέδειξε, καὶ ὅτι παραγέγονεν ὁ Χριστὸς. Εἰπὼν δὲ, ὅτι Ὁ ἔχων ὧτα ἀκούειν, ἀκουέτω, διήγειρεν αὐτοὺς εἰς τὸ ἐρωτῆσαι περὶ τοῦ δοκοῦντος αἰνίγματος.

16 Τίτι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεάν ταύτην;

Ὁ δὲ Λουκᾶς (α), Τίτι ὁμοιώσω τοὺς ἀνθρώπους τῆς γενεᾶς ταύτης; Ὁμοιώσω δὲ, ἀντὶ τοῦ, παρεικάσω. Βούλεται δὲ τὸ δυσάρεστον ἐλέγχειν τῶν Ἰουδαίων.

(α) Λουκ. Ζ', 31.

16 Ὁμοία ἐστὶ παιδίσις ἐν ἀγοραῖς καθημένοις, καὶ προσφωνοῦσι τοῖς ἐταίροις αὐτῶν·

Παιδίσις τοὺς Ἰουδαίους παρείκασε, διὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν. Ἀγορὰ δὲ ἐστὶ, τόπος δημόσιος, ἐν ᾧ τὰ πλῆθη πανταχόθεν συρρέουσιν, ἐμπορίας χάριν· ἐταίρους δὲ, τουτέστι, φίλους αὐτῶν, λέγει· ἑαυτὸν καὶ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην, οἷς προσεφώνουν, εἴτουν, συνελάλουν οἱ Ἰουδαῖοι.

17 Καὶ λέγουσιν· Ὁυλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηγήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε.

Καὶ λέγουσι τοῖς δηλωθεῖσι παιδίσις οἱ τοιοῦτοι ἐταῖροι αὐτῶν, ὅτι Ὁυλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηγήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκούσασθε. Ταῦτα δὲ τοιαύτην ἔχει διάνοιαν· ὅτι Ἐπεδειξάμεθα ὑμῖν πολιτεῖαν εὐπρόσιτον, καὶ οὐκ ἤρέσθητε· καὶ δυσπρόσιτον, καὶ πάλιν οὐκ ἤρέσθητε. Τὸ μὲν γὰρ αὐλεῖν, εὐπρόσιτον· τὸ δὲ θρηνεῖν, δυσπρόσιτον. Καὶ αὖθις ὁ ὀρχούμενός τε αὐλοῦντός τινος ἀρέσκειται, καὶ ὁ κοπτόμενος, εἴτουν κλαίων, θρηνοῦντός τινος ἀρέσκειται. Εἴτα ἐρμηνεύει τὰ ρηθέντα λέγων·

18 Ἦλθε γὰρ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων· καὶ

19 λέγουσι· Δαιμόνιον ἔχει. Ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων· καὶ λέγουσιν· Ἰδοὺ, ἀνθρώπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν.

Ἦ μὲν τοῦ Ἰωάννου δίαιτα, δυσπρόσιτος καὶ τραχεῖα· οὔτε γὰρ ἥσθιεν ἄρτον, οὔτε ἔπινεν οἶνον· ἢ δὲ τοῦ Χριστοῦ, εὐπρόσιτος καὶ ὁμαλὴ. Τί γὰρ; ἥσθιεν ἄρτον, καὶ ἔπινεν οἶνον· καὶ ἦσαν μὲν ἀλλήλαις ἐναντίαι αὐται αἱ δίαιται· οὐδετέρῳ δὲ τῶν οὕτω δικαιομένων ἠρέσκοντο· ἀλλὰ τὸν Ἰωάννην μὲν,

διὰ τὴν ἀσιτίαν καὶ αἰνίαν, δαιμόνιαν ἔχειν ἔλεγον· τὸν δὲ Χριστὸν, διὰ τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν, φάγον καὶ οἰνοπότην ὠνόμαζον, εἰ καὶ μὴ ῥητῶς τὰς διαβολὰς τούτων ἀνέγραψεν ὁ εὐαγγελιστής, νομίσας ἀρκεῖν τὸν παρόντα λόγον.

Ὡς περ γὰρ δύο θηρευταί, ζῶον δυσθήρατον ἔλεῖν σπεύδοντες, ἐκ δύο μόνων διεξόδων θηρευθῆναι μέλλον, ἐναντίων ἀλλήλαις, ἑκατέραν διεξόδον ἑκάτερος διαλαβὼν, ἐξεναντίας μὲν ἀλλήλοις ἴστανται, τὸ αὐτὸ δὲ ποιῶσιν· οὕτως ὥκονομήθη, τὸν μὲν Ἰωάννην σκληροτέραν ἔχειν ἀγωγὴν, τὸν δὲ Χριστὸν μαλακωτέραν, ἵνα εἴτε τοῦτον, εἴτε ἐκεῖνον ἀποδεξάμενοι, πεισθῶσιν αὐτοῖς, καὶ εἴτε διὰ τούτου, εἴτε δι' ἐκείνου θηραθῶσι. Καὶ ἦσαν ἐναντία μὲν ἀλλήλαις αἱ ὁδοί· τὸ δὲ ἔργον, ὅμοιον. Ἀλλ' αὐτοί, καθάπερ θηρίον δύστροπον, ἑκατέρους φεύγοντες, ἑκατέρους ἐκάκιζον.

Ἐρωτήσωμεν τοίνυν αὐτούς: Καλὸν ἢ σκληροτέρα πολιτεία; Καὶ πῶς οὐκ ἐπείσθητε τῷ Ἰωάννῃ, τὸν Χριστὸν ὑμῖν ὑποδεικνύοντι; Ἀλλὰ καλὸν ἢ μαλακωτέρα! Καὶ πῶς οὐκ ἐπείσθητε τῷ Χριστῷ, τὴν ὁδὸν ὑμᾶς τῆς σωτηρίας διδάσκοντι;

Διὰ τί δὲ μάλλον ὁ Ἰωάννης τὴν σκληροτέραν ἀγωγὴν εἶχε; Διότι ἔδει τὸν μὲν κήρυκα τῆς μετανοίας, σκυθρωπὸν εἶναι, τὸν δὲ δοτῆρα τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, χαρίεντα· καὶ ὅτι ὁ μὲν Ἰωάννης οὐδὲν πλέον ἐπεδείξατο τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ μὴ πολιτείαν μόνην· Ἰωάννης (α) γάρ, φησιν, οὐδὲν ἐποίησε σημεῖον· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ τὴν ἀπὸ τῶν θεοπρεπῶν θαυμάτων μαρτυρίαν ἐκέκτητο.

Ἄλλως τε δὲ, καὶ γινώσκων ἀσθενεῖς τοὺς ἀνθρώπους, συγκατέβαινεν, ἵνα κερδήσῃ μάλλον αὐτοὺς ἐντεῦθεν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τραπέζας τελωνῶν οἰκονομικῶς εἰσῆρχετο, καὶ τοῖς

(α) Ἰωάν. 1, 41.

μεμφομένοις ἀπελογεῖτο, τὴν αἰτίαν λέγων· Οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν (α).

Ἀλλ' οὐδὲ τῆς σκληρᾶς ἡμέλησεν ἀγωγῆς, ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τῶν θηρίων οἰκήσας (β), καὶ τεσσαράκοντα νηστεύσας ἡμέρας, ὡς προδεδήλωται. Καὶ εἰς τραπέζας δὲ εἰσιὼν, εὐλαβῶς τε καὶ ἐγκρατῶς καὶ ἀγιοπρεπῶς ἥσθιε καὶ ἔπινε.

19 Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.

Ἐδικαιώθη, ἀντὶ τοῦ, δικαία ἐλογίσθη, τουτέστιν ἐθαυμάσθη ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, ἡ οἰκονομήσασα τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Χριστὸν ἐναντίας ὁδοῦς πολιτειῶν ἰέναι διὰ τὴν αὐτὴν ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐθαυμάσθη δὲ ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἦγουν, παρὰ τῶν συνιέντων αὐτῇ· υἱοὶ γὰρ σοφίας, οἱ συνετοί. Ἡ, ἐδικαιώθη, ἀντὶ τοῦ, δικαία καὶ ἀνέγκλητος ἐλογίσθη, ὡς ποιήσασα πᾶν, ὃ ἔδει, καὶ παντὶ τρόπῳ χρησαμένη πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν.

20 Τότε ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις, ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλεῖσται δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν.

Ονειδίζειν, ἀντὶ τοῦ, ταλανίζειν· ὀνειδος γὰρ καὶ ὁ ταλανισμός· δυνάμεις δὲ, τὰ θαύματα λέγει.

21 Οὐαὶ σοι, Χοραζὶν! οὐαὶ σοι, Βησθαῖδά! ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετενόησαν.

Τὰ Σόδομα μὲν καὶ Γόμορρα (Γ) τίθησιν, ὡς εἰς ἀσέλγειαν ἐπι-

(α) Ματθ. Θ', 13.

(β) Μαρκ. Α', 13.

(Γ) Τὸ ὄνομα, Γόμορρα, δὲν φέρεται ἐν τῷ κειμένῳ. Πῶς λοιπὸν μέμνηται καὶ τῆς πόλεως ταύτης ὁ Εὐθύμιος; Ἰσως ἀπὸ τοῦ Ματθ. 11, 15 παρομοίου χωρίου κινούμενος, ἢ διότι καὶ ἀλλαχοῦ ἀναφέρονται συνήθως ὁμοῦ συνημμένα αἱ δύο πόλεις αὗται.

φανέστατα· τὴν Τύρον δὲ καὶ τὴν Σιδῶνα, ὡς εἰς εἰδωλολα-
τρεῖαν διαβότηους.

22 Πλὴν λέγω ὑμῖν· Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον
ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ὑμῖν.

Τὸ, πλὴν, ἀντὶ τοῦ, διὰ τοῦτο. Μιγνύει δὲ τῷ ταλανισμῷ
καὶ ἀπειλῇ, ἵνα ἡ αἰσχυρῶσιν, ἢ φοβηθῶσιν.

23 Καὶ σὺ, Καπερναοῦμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθείσα,
ἕως ἄδου καταβιβασθήσῃ· ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγέ-
νοντο αἱ δυνάμεις αἱ γεγόμεναι ἐν σοί, ἔμειναν ἂν
μέχρι τῆς σήμερον.

Η Καπερναοῦμ, ἐνδοξος γέγονε, διὰ τὸ κατοικεῖν ἐν αὐτῇ τὸν
Χριστόν, καὶ τὰ πολλὰ τῶν θαυμάτων ἐν αὐτῇ τελέσαι. Φησὶν
οὖν, ὅτι Καὶ σὺ, ἡ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθείσα τῇ δόξῃ, ἕως
ἄδου καταβιβασθήσῃ τῇ ἀδοξίᾳ. Ἐμφαντικὰ δὲ τὸ, μέχρι τοῦ
οὐρανοῦ, καὶ τὸ, ἕως ἄδου· ἐμφαίνουσι γὰρ τὸ μὲν, μέγεθος
δόξης· τὸ δὲ, ἀδοξίας. Αὔξησις δὲ κατηγορίας καὶ ἀπόδειξις
κακίας ὑπερβαλούσης, τὸ λέγειν αὐτοὺς μὴ μόνον χεῖρους τῶν
τότε ἀμαρτωλῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πώποτε γενομένων.

24 Πλὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι γῇ Σοδόμων ἀνεκτότερον
ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ σοί.

Τὸ μὲν, ὑμῖν, πρὸς τοὺς πολίτας τῆς πόλεως ἐκείνης εἶρη-
ται· τὸ δὲ, σοί, πρὸς τὴν πόλιν.

25 Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν·
Ἐξομολογοῦμαι σοι, πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ
τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συ-
νετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις.

Τὸ τῆς ἀποκρίσεως ὄνομα πολυσήμαντόν ἐστιν. Ἵνα γὰρ

εἴσω τὸν διαχωρισμὸν καὶ τὴν διαφόρησιν, κατὰ τοὺς ἱατροὺς,
καὶ τὴν εἰς τοῦτο κατάλτην, ποτὲ μὲν τόπον ἀρχῆς ἔχει,
ὡς τὸ· Ἀποκριθεὶς (α) ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Ἐξομολογοῦμαι σοι,
πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος·
εὐ προηγήσατο γὰρ ἐρώτησις· ποτὲ δὲ, πρὸς ἐρώτησιν ἀποδί-
δοται, ὡς τὸ· Ἀποκριθεὶς (β) Σίμων Πέτρος εἶπε· Σὺ εἰ ὁ
Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· προηγήσατο γὰρ ἐρώτη-
σις· ποτὲ δὲ, λόγου διαδοχὴν διλοῖ· τῆς γὰρ Χαναναίας εἰπού-
σας· Ναὶ (γ), Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κινάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν
ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν·
ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῇ· Ὡ γύναι, μεγάλη σου ἡ
πίστις· γενηθήτω σοι, ὡς θέλεις· ποτὲ δὲ σημαίνει παράκλη-
σιν, ὡς τὸ· Ἀποκριθεὶς (δ) δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· [Φρά-
σον (1) ὑμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην· ποτὲ δὲ, περιττὸν τέ-
θιται, ὡς τὸ· Ἀποκριθεὶς (ε) ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ·] Εἰ
πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκανδα-
λισθήσομαι· καὶ γὰρ ὁ Μάρκος (ζ) παρέλιπε τὸ, ἀποκριθεὶς,
καὶ εἶπεν· Ὁ δὲ Πέτρος ἔφη αὐτῷ· Ἔστι δ' ὅτε δηλοῖ καὶ
τὴν ἐρώτησιν, ὡς τὸ· Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐκ ἐγὼ
ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην (η)·

Ἐξομολόγησεν δὲ νῦν τὴν εὐχαριστίαν λέγει. Καὶ σοφοὺς
μὲν καὶ συνετοὺς, τοὺς οὕτω δοκοῦντας τῷ λαῷ γραμματέας
καὶ φαρισαίους· νηπίους δὲ, τοὺς ἀποστόλους διὰ τὸ ἄκακον
καὶ ἀπόνηρον καὶ ἀρελές. Εὐχαριστῶ σοι, φησὶν, ὅτι ἀπέκρυ-

(α) Ματθ. ΙΑ', 25.

(β) Ματθ. Ις', 16.

(γ) Ματθ. ΙΕ', 27. 28.

(δ) Ματθ. ΙΕ', 15.

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(ε) Ματθ. Κς', 33.

(ζ) Μάρκ. ΙΑ', 29.

(η) Ἰωάν. ς', 70.

(TOM. A'.)

ψας τὰ τῆς πίστεως μυστήρια ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, μὴ θελησάντων ἐπιγινῶναι ταῦτα, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις, τοῖς παραδειξαμένοις αὐτά. Εὐχαριστήσας μὲν οὖν τῷ πατρὶ, ἔδειξεν, ὅτι υἱὸς ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ παρ' ἐκείνου ἀπέσταλται· ὑπὲρ τῶν πιστευσάντων δὲ ποιήσας τὴν εὐχαριστίαν, ἐδήλωσεν, ὅτι ἀγάπην ἔχει περὶ αὐτοῦς. Ταύτην δὲ τὴν εὐχαρίστησαν προσήγαγε τῷ θεῷ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐβδομήκοντα ἀποστόλων, ὅτε ὑπέστρεψαν πρὸς αὐτὸν, ὡς εἴρηκεν ὁ Λουκᾶς (α)

26 Ναί, ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου!

Ναί, εὐχαριστῶ σοι, ὦ πάτερ, διότι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία, ἡγουν, ἀρέσκεια, ἐνώπιόν σου, τουτέστι διότι οὕτως ηὐδόκησας, ἀποκρυβῆναι μὲν ταῦτα ἀπὸ τῶν ἀποσιεισμένων αὐτὰ, ὡς ἀναξίων, ἀποκαλυφθῆναι δὲ ταῦτα τοῖς προσειμένους αὐτὰ, ὡς ἀξίοις· δίκαιον γὰρ τοῦτό ἐστιν. Ἵνα δὲ μὴ ἀπὸ τοῦ εὐχαριστήσαι τῷ πατρὶ δόξῃ τοῖς ἀνθρώποις ἀσθενέστερος αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς πατρικῆς φύσεως ἀλλότριος, φησί·

27 Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου·

Πάντα, τὰ τοῦ πατρός δηλονότι. Καὶ ἀλλαχοῦ γὰρ φησι· Πάντα (ε), ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστιν. Ἐὰν δὲ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, πάντων ἄρα κύριός ἐστιν· εἰ δὲ πάντων ἐστὶ κύριος, ἴσος ἄρα τῷ πατρὶ ἐστὶ.

Τὸ δὲ, παρεδόθη, θεοπρεπῶς νόησον, οὐχ ὅτι μὴ ἔχων ταῦτα πρότερον παρέλαβεν ὕστερον· οὐδὲν γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ προγενέστερον, οὐδὲ αὐτὸς ὁ πατήρ, ἀλλ' ἅμα πατήρ καὶ ἅμα υἱός, καὶ ἅμα πάντων κύριοι· ἀλλ' εἶωθεν οἰκονομικῶς λέγειν ταῦτα πολλαχοῦ, τιμῶν τὸν πατέρα. Καὶ ταύτην ἐπὶ τῶν τοιούτων ἔχει τὴν λύσιν.

(α) Λουκ. Ι', 21.

(ε) Ἰωάν. Ιε', 15.

27 Καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱόν, εἰμὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰμὴ ὁ υἱός·

Ἐπιγινώσκει, οὐ τὴν ἀπλῶς φησὶν, ἀλλὰ τὴν κατὰ φύσιν αὐτῶν. Ὅτι μὲν γὰρ εἰσιν υἱὸς καὶ πατήρ, ἐπιγινώσκουμεν πάντες οἱ πιστεύοντες· τίς δὲ κατὰ τὴν φύσιν ἐστὶν ὁ υἱός, καὶ τίς ὁ πατήρ, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει. Λέγει γὰρ ὁ Λουκᾶς (α)· Οὐδεὶς γινώσκει, τίς ἐστὶν ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τίς ἐστὶν ὁ πατήρ, εἰ μὴ ὁ υἱός. Τοῦτο δὲ εἶπεν ὁ Χριστὸς, διδάσκων φανερώτερον τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητά. Εἰ γὰρ μόνοι τῶν πάντων ἴσῃ ἔχουσι τὴν περὶ ἀλλήλων γνῶσιν, ἴσοι ἄρα εἰσιν.

27 Καὶ ὃ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

Καὶ τοῦτο τὴν ἰσότητά δεικνυσιν. Εἰ γὰρ ἀποκαλύπτει μὲν ὁ πατήρ, ὡς ἀνωτέρω δεδήλωται, ἀποκαλύπτει δὲ καὶ ὁ υἱός, ἴσοι ἄρα εἰσιν. Ἀποκαλύψει δὲ τοῖς ἀξίοις τὴν φύσιν τοῦ πατρὸς, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Εἰ δὲ τὴν φύσιν τοῦ πατρὸς ἀποκαλύψει, πάντως καὶ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῶν τριῶν· [ἀποκαλύψει (1) δὲ, ὅσον ἐφικτόν.] Εἰπὼν δὲ, ὅτι οὐδεὶς ἐπιγινώσκει, τοὺς κτιστοὺς ἐδήλωσε· τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ὡς ἀκτιστον, οὐ συμπεριέλαβεν.

Καὶ διὰ τί μὴ καὶ περὶ τούτου φανερώς εἶρηκε; Διότι οὕπω καιρὸς ἦν διδάξαι περὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἔδει πρῶτον τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ γνῶσιν ἐνστημηνθῆναι ταῖς ψυχαῖς τῶν μαθητῶν, εἴτα καὶ τὰ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆναι.

(α) Λουκ. Ι', 22.

(1) Τὰ παραρτηθεμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἀμφωτέρους τοῖς χειρογράφοις.

28 Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς.

Οἱ κοπιῶντες εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς ἁμαρτίας, καὶ πεφορτισμένοι τῷ βάρει ταύτης. Ὁρᾷς, ὅπως ἔδειξε, τὴν ἁμαρτίαν καὶ κόπον καὶ βάρος ἔχουσιν; ἔχει γὰρ, ἔχει κόπον μὲν, πρὸ τοῦ ἀποτελεσθῆναι· βάρος δὲ, μετὰ τοῦτο.

Λέγεται δ' ἂν καὶ ἑτέρως, ὅτι καὶ οἱ κοπιῶντες εἰς τὰ μάταια, καὶ πεφορτισμένοι ταῖς μερίμναις τούτων. Καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς, ἵγουν ἐλευθερώσω, καὶ τοῦ τοιούτου κόπου καὶ τοῦ τοιούτου βάρους.

29 Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς.

Ζυγὸν ὠνόμασε τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, διὰ τὸ ἐπικεῖσθαι τρόπον ζυγοῦ τοῖς ὑπερχομένοις αὐτάς, καὶ συνδεῖν αὐτοὺς ἀλλήλοις τε καὶ τῷ ἑλατῇ Χριστῷ.

39 Καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.

Πραότητᾳ νῦν τὴν ταπεινῶσιν λέγει· μέρος γὰρ τῆς ταπεινώσεως, ἡ πραότης· διὸ καὶ εἰπὼν, ὅτι πραῖός εἰμι, ἐφηρμήνευσεν, ὅπερ εἶπε, καὶ σκόπει τὴν προσθήκην. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ταπεινὸς μόνον, ἀλλ' ὅτι ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, τουτέστι, ταπεινὸς τῇ ψυχῇ, τῇ προαιρέσει· ἡ γὰρ ἐκ περιστάσεως ταπεινώσεις ἄκαρπος, ὡς ἐπιπόλαιός τε καὶ ἀπροαίρετος. Τὴν ταπεινῶσιν δὲ πάλιν αὐτοῖς προέτεινεν, ὡς ῥίζαν ἀπάσης ἀρετῆς. Ἐαυτὸν δὲ παράδειγμα προσετήσατο, ποιῶν εὐπαράδεκτον τὸν λόγον.

29 Καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.

Ὁ γὰρ ταπεινὸς, πάντα, ὅσα πάσχει, κατὰ λόγον πάσχειν δοκῶν, οὐ ταρασσεται. Τινὲς δὲ, ἀνάπαυσιν, τὴν αἰώνιον ἐρμηνεύουσιν.

30 Ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἑλαφρόν ἐστιν.

Τὸν ζυγὸν ἐκάλεσε καὶ φορτίον. Ἀλλὰ ζυγὸν μὲν, διὰ τὴν ῥηθεῖσαν αἰτίαν· φορτίον δὲ, διὰ τὸ βαρεῖν πρὸς καιρὸν τοὺς ἀγρυμνάστους. Ὁρα δὲ, πῶς καὶ ζυγὸν εἶπε, καὶ χρηστὸν ἐκάλεσε, καὶ φορτίον ἑώρακε, καὶ ἑλαφρόν προσηγόρευσεν· ἵνα μήτε ὡς εὐκόλων καταργονήσῃς, μήτε ὡς ἐπίπονα φύγῃς. Ζήτησε δὲ καὶ εἰς τὸ πέμπτον κεφάλαιον τὴν ἐξήγησιν τοῦ, Τὴν στενὴν ἢ πύλιν, καὶ τεθλιμμένην ἢ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν (α).

ΚΕΦ. ΧΙΙ, 1 Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐπορεύθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς σάββασιν διὰ τῶν σπορίμων.

Τοῖς σάββασιν, ἀντὶ τοῦ, ἐν ἡμέρᾳ σαββάτων, τουτέστιν, ἐν σαββάτῳ· σπóριμα δὲ λέγει τὰ γένη, τὰ λήϊα.

1 Οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπεινάσαν, καὶ ἤρξαντο τίλλειν στάχυν, καὶ ἐσθίειν.

Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι Καὶ ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁδὸν ποιεῖν, τίλλοντες τοὺς στάχυν (β). Ἐπεὶ γὰρ μέσον τῶν σπορίμων διήρχοντο, ἅμα μὲν ἀνέσπων τοὺς στάχυν, ἵνα προβαίνειν ἔχοιεν· ἅμα δὲ ἔσθιον τοὺς ἀνασπώμενους, ψύχοντες ταῖς χερσίν, ὡς ὁ Δουκᾶς (γ) εἶρηκεν, ὃ ἐστι, τρῖβοντες· ἐπεινῶν γὰρ, οἷα λιμῷ μαχόμενοι· βραχέα μὲν γὰρ τοῦ σώματος ἐφρόντιζον· τὸ πᾶν δὲ τῇ ἀκροάσει καὶ πρᾶξει τοῦ Σωτῆρος ἐνεμον, καὶ διὰ τοῦτο ἐλίμωττον.

2 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἰδόντες, εἶπον αὐτῷ· Ἰδοὺ, οἱ μα-

(α) Μκτθ. Ζ', 14.

(β) Μκρ. Β', 23.

(γ) Λουκ. 5', 1.

θηταί σου ποιοῦσιν, ὁ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ.

Ο δὲ Λουκᾶς φησὶν, ὅτι τοῖς μαθηταῖς οὗτοι εἶπον· (α) *Τι ποιεῖτε, ὁ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν τοῖς σάββασι*; Καὶ γὰρ καὶ τούτῳ, καὶ αἰνέουσιν ταῦτα εἶπον οἱ σμικρολόγοι καὶ μεμψίμοιροι καὶ περὶ ἐκείνου μὲν εἶρηκεν ὁ Ματθαῖος· περὶ τούτων δὲ ὁ Λουκᾶς· καὶ πολλοῦ τοιαῦτα πολλάκις εὐρήσεις. Ἐμψέχοντο δὲ τὸ τίλλειν, ὡς ἔργον, οὐ τὸ ἐσθίειν.

3 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἀνέγνωτε, τί ἐποίησε Δαυὶδ,
4 ὅτε ἐπεινάσεν αὐτός, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; Πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἔξδον ἦν αὐτῷ φαγεῖν, οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις;

Ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ τῶν Βασιλειῶν (6) ἱστορεῖται, ὅτι Δαυὶδ ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ Σαοὺλ, τοῦ ἰδίου πενθεροῦ, καὶ φεύγων αὐτόν, ἐπεινάσας, καὶ ἀπελθὼν εἰς Νομβὰ, πόλιν τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ, προσεποιήσατο παρὰ Σαοὺλ τοῦ βασιλέως ἀποσταλῆναι πρὸς χρεῖαν τινὰ, καὶ ἐζήτησεν ἄρτους, καὶ μὴ εὐρὼν ἄλλους κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον, ἔλαβε παρὰ τοῦ ἱερέως, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιμοῦ, τοὺς τῆς προθέσεως· (ἡ δὲ πρόθεσις, τράπεζα ἦν ἐν τῷ ναῷ, ἐφ' ἧς οἱ ἄρτοι τῆς θυσίας προέκειντο) καὶ λαβὼν ἔφαγεν αὐτός, καὶ τὰ μετ' αὐτοῦ παιδάρια. Ἡ μὲν οὖν ἱστορία τοιαύτη.

Τὸ δὲ, *Οὐκ ἔξδον ἦν*, ἀντὶ τοῦ, Οὐ συγκεχωρημένον ἦν παρὰ τοῦ νόμου. Ταύτην δὲ τὴν ἱστορίαν προσβάλετο τοῖς φαρισαίοις ὁ Χριστὸς, εἰς συνήγορίαν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, δεικνύων, ὅτι συγγνώμης εἰσὶν ἄνθρωποι, διὰ τὸν λιμὸν, δι' ὃν καὶ αὐτὸς ὁ πε-

(α) Λουκ. σ', 2.

(β) Ἁ Βασίλ. Κ' 1.

ριώνημος Δαυὶδ ἔλυσε τὸν νόμον τῶν ἄρτων τῆς προθέσεως· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐπιτιμήθη παρὰ τοῦ τινικαῦτα ἐφημερεύοντος ἱερέως, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον παρ' αὐτοῦ τούτους ἔλαβεν.

5 Ἡ* οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι τοῖς σάββασι οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον βεβηλοῦσι, καὶ ἀναίτιοι εἰσι;

Συνεχῶς αὐτοῖς ἐπιλέγει τὸ, *Οὐκ ἀνέγνωτε*; ὀνειδίζων τοῖς ματαιοπονίαν, ὡς μὴ ἐπιγινώσκουσιν, ἢ ἀναγινώσκουσι. Νόμος δὲ ἦν, κελεύων, μηδὲν ἔργον ἐν σάββātῳ ποιεῖν· καὶ νόμος πάλιν ἕτερος, ἐπιτρέπων τοῖς ἱερεῦσι θύειν ἐν σάββātῳ, καὶ διὰ τὴν θυσίαν ζυλοκοπεῖν, καὶ πῦρ ἀνάπτειν, καὶ κρεανομεῖν, καὶ ἄλλα τινα τοιαῦτα ποιεῖν· καὶ ὡς μὲν ὅλως ἐργαζόμενοι, ἐβεβήλουν τὸ σάββατον, εἶπουν, ἐμίμνησκον ὡς δὲ ἱερεῖς ἐργαζόμενοι, ἀναίτιοι ἦσαν. Τὴν μὲν οὖν κατὰ τὸν Δαυὶδ ἱστορίαν τέθεικε, συγγνώμης τοὺς μαθητάς ἀξιῶν, ὡς προσήμενον τὸ δὲ παρὸν ἔλαβε παράδειγμα, δεικνύων ἐκ παρουσίας, ὅτι παντελῶς εἰσιν ἀναίτιοι.

Καὶ ὅρα ἀπὸ πόσων τοῦτο κατασκευάζεται. Πρῶτον, ἀπὸ τοῦ προσώπου· οἱ ἱερεῖς γάρ, φησιν· εἶτα, ἀπὸ τοῦ ναοῦ (1)· ἐν τῷ ἱερῷ γάρ· ἔπειτα, ἀπὸ τοῦ πράγματός· βεβηλοῦσι γάρ· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἀθετοῦσι τὸ σάββατον, ἀλλὰ τὸ βαρύτερον, ὅτι *βεβηλοῦσιν*· εἶθ' οὕτως ἐπήγαγε τὸ τοῦ λόγου κεφάλαιον, ὅτι καὶ ἀναίτιοι εἰσιν.

Προέταξε μὲν οὖν τὴν εὐχερύτεραν ἀπολογίαν· εἶτα δ' ἐπήγαγε τὴν ἰσχυρότεραν. Ὁ μὲν γὰρ Δαυὶδ, ἅπαξ διὰ περιστάσιν λύσας τὸν περὶ τῶν ἄρτων τῆς προθέσεως νόμον, κατὰ συγγνώμην ἀρείθη τοῦ ἐγκλήματος· οἱ δ' ἱερεῖς, καθ' ἕκαστον σάββατον, δίχα περιστάσεως, λύοντες τὸν τοῦ σαββάτου νόμον, κατὰ νόμον ἀπολέλυνται τῆς πικρονομίας.

(1) Ἰσως, ἀπὸ τοῦ τόπου, ὅπερ καὶ ἐκθέτερον. Οὕτω καὶ παρὰ τῷ Ἐντινίῳ.

6 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε.

Αὐτὸς γὰρ ἐνταῦθα πάρεστιν ὁ τοῦ ἱεροῦ δεσπότης· καὶ ἐὰν οἱ τοῦ ἱεροῦ τὸ σάββατον λύοντες, ἀναίτιοι ὦσι, πολλῶ μᾶλλον οἱ τοῦ δεσπότη τοῦ ἱεροῦ. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνοι δι' αἰτίαν εὐλογον ἀναίτιοί εἰσι· διὰ τὸ θύειν γὰρ καὶ ἱερὰ ἔργα ποιεῖν· οὕτω καὶ οὗτοι. Καὶ γὰρ τοῖς μὲν Ἑβραίοις, διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος ἀπρακτον ἀπεκλήρωσεν ὁ θεός· λέγω δὲ τὸ σάββατον· ὥστε ἐν αὐτῷ τούτους ἀργεῖν μὲν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔργων, καὶ διαναπαύειν τοὺς ὑπὸ χεῖρα, καὶ τὰ ὑποζύγια· σχολάζειν δὲ τῇ ἀναγνώσει τοῦ νόμου καὶ ταῖς θυσίαις· τοῖς δὲ χριστιανοῖς, ὡς ἰσχυροτέροις, ἅπασαν τὴν ἐβδομάδα σχολάζειν τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς πνευματικαῖς θυσίαις ἐπέταξε· κακείνους μὲν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκώλυσεν, ἵνα σχολάζωσι τῇ ἀναγνώσει καὶ ταῖς θυσίαις· τούτους δὲ, σχολάζοντας τοῖς πνευματικοῖς, οὐδ' ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκώλυσεν. Οὐκ ἔδει γὰρ δεδέσθαι τὰς χεῖρας τοὺς πρὸς μηδὲν φαῦλον ταύτας ἐκτείνοντας, οὐδὲ τὰ μικρὰ παιδεύεσθαι τοὺς τὰ μεγάλα φιλοσοφοῦντας, οὐδὲ τοῖς ἀτελείσιν ἐπίσης πολιτεύεσθαι τοὺς τελείους.

[Τὴν (1) μέντοι κυριακὴν τιμῶμεν κατ' ἐξαιρέτον, ὡς κυρίως καταπαύσιμον, ἐν ᾗ τελείως κατέπαυσεν ἀπὸ τῆς θνητότητος ἡ ἀπαρχὴ τοῦ ἡμετέρου φυράματος, καὶ ἐνεκαίνισεν ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἐν ἀθανασίᾳ ζωὴν.]

7 Εἰ δὲ ἐγνώχετε, τί ἐστίν· «Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν» οὐκ ἂν κατεδικάσατε τοὺς ἀναιτίους.

[Τοῦ (2) προφήτου Ἠσηέ.] Ἐπειδὴ φορτικὸς ἔδοξεν, εἰπὼν,

(1) Ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(2) Ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β. — Ἠσ. 5, 6.

ὅτι (α) τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε, μεθιστᾷ τὸν λόγον ἐπὶ συγγνώμῃ, ἀλλὰ μετ' ἐπιπλήξεως· πάλιν γὰρ ἄγωνιαν αὐτοῖς ὀνειδίζει τῶν γραφῶν· *Εἰ ἐγνώχετε*, λέγων, τί σημαίνει τὸ προφητικὸν ῥητὸν, δι' οὗ ὁ θεὸς τὸν ἔλεον προτετίμηκε τῆς θυσίας, ἡλεήσατε ἂν τοὺς πεινῶντας τοσοῦτον, ὡς ἐσθίειν ἀκατέργαστον σῆτον, καὶ οὐκ ἂν ἐμέμψασθε τούτοις, ἀναιτίους οὖσιν, εἰ καὶ μὴ δι' ἕτερον, ἀλλὰ γε διὰ τὸν λιμόν. Εἰ γὰρ διὰ θυσίαν λύεται τὸ σάββατον, ὡς προεῖρηται, πολλῶ μᾶλλον δι' ἔλεον. Μείζων γὰρ θυσίας ἢ ἐλεημοσύνη, κατὰ τὴν δηλωθεῖσαν θεῖαν ἀπόφασιν.

8 Κύριος γάρ ἐστι τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Πάλιν παρεμφαίνει τὴν ἐκ τούτου θεότητα. Ποτὲ μὲν γὰρ συσκιάζει ταύτην, διὰ τὴν ἀμβλυωπίαν τῶν μεμψιμοιρῶν· ποτὲ δὲ παρανοίγει, διὰ τὴν ὀξύωπίαν τῶν ἐπαινεστέρων. Κύριος γάρ, φησιν, ἐστὶ τοῦ σαββάτου ὁ ἐνανθρωπήσας, ὡς ποιητὴς καὶ νομοθέτης αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν, παρόντος ἑμοῦ τοῦ κυρίου, καὶ ἀνεχομένου, μάτην ὑμεῖς τοὺς ἑμοὺς καταδικάζετε.

Ἐν δὲ τῷ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίῳ, καὶ ἐτέραν ἀπολογίαν εὑρηται λέγων ὁ Χριστὸς, ὅτι *Τὸ σάββατον* (β) διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον, τουτέστιν, ἡ τοῦ σαββάτου ἀργία δι' ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου νενομοθέτῃται, καὶ οὐ τὸ ἀνάπαλιν. Ἡ, καὶ αὐτὸ τὸ σάββατον, καὶ αἱ πρὸ τούτου ἡμέραι πᾶσαι, δι' ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου γηγόνασιν.

Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν, εἰ τὰ μὲν οὗτος ὁ εὐαγγελιστὴς προστίθῃσι, τὰ δὲ ἐκεῖνος παραλιμπάνει. Καὶ γὰρ οὐχ ἅμα τῷ

(α) Ματθ. ΙΒ', 6.

(β) Μαρκ. Β', 27.

λέγειν τὸν Χριστὸν, ἔγραφον τὰ εὐαγγέλια, ἵνα καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν αὐτοῦ λόγων ἀπομνημονεύειν ἔχουσιν· ἀλλὰ μετὰ πολλοὺς ὕστερον ἐνιαυτούς· καὶ εἰκὸς, ἀνθρώπους ὄντας αὐτοὺς, ἐπιλαθέσθαι τινῶν. Καὶ ταύτην ἔχε τὴν λύσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων προσθηκῶν τε καὶ παραλείψεων. Πολλάκις δὲ καὶ διὰ συντομίαν τινὰ τινες παρελίμπανον· ἔστι δ' ὅτε καὶ ὡς οὐκ ἀναγκαῖα.

9 Καὶ μεταβάς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν.

Ο δὲ Μάρκος (α) εἶπεν, ὅτι Καὶ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν· ὁ δὲ Λουκᾶς (β) φανερώτερον εἴρηκεν, ὅτι Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν ἐτέρῳ σαββάτῳ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ διδάσκειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος τὴν χεῖρα.

10 Καὶ ἰδοὺ, ἄνθρωπος ἦν τὴν χεῖρα ἔχων ξηρὰν.

Ο δὲ Λουκᾶς εἶπε, καὶ ποίαν χεῖρα, γράψας, ὅτι Καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρὰ (γ).

10 Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες· Εἰ ἔξεστι τοῖς σάββασι θεραπεύειν; ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.

ὑποπτεύοντες, ὅτι πάλιν ἐν σαββάτῳ θεραπεύσει τινὰς, προ-

(α) Μαρκ. Γ', 1.

(β) Λουκ. 5', 6.

(γ) Λουκ. 5', 6.

καταλαμβάνουσιν αὐτὸν τῇ ἐρωτήσει, ἵνα ἀπακριθέντος, ὅτι ἔξεστι, λάβωσιν ἀφορμὴν καὶ κατηγορήσωσιν αὐτοῦ λοιπόν, ὡς παρανόμου, καὶ κωλύσωσιν οὕτω τὴν θεραπείαν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς θεραπείας πιστεύειν μέλλοντας. Ἡρῶντο (1) γὰρ ρηθείρεσθαι ταῖς νόσοις τοὺς ὁμοφύλους τῇ δοξάζεσθαι τὸν Χριστόν.

11 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἔξει πρόβατον ἐν , καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς σάββασι εἰς βόθυνον, οὐχὶ κρατήσῃ αὐτό, καὶ ἐγερεῖ;

Ορα, πῶς συλλογίζεται (2) αὐτοὺς διὰ τοῦ παραδείγματος τούτου, καὶ δείκνυσιν φιλοχρημάτους μᾶλλον ἢ φιλανθρώπους, καὶ κτηνῶν μὲν ρειδομένους, ἀνθρώπους δὲ οὐκ ἐλεοῦντας. Παρατήρει δὲ καὶ, πῶς ἄλλοτε μὲν ἄλλας ἀπολογίας ποιεῖται περὶ τῆς τοῦ σαββάτου λύσεως· πάσας δὲ καταλλήλους τοῖς πράγμασιν, ἵνα καὶ τὸν νόμον εὐλόγως ἀναπαύσῃ, καὶ μὴ πλῆξῃ τοὺς Ἰουδαίους.

12 Πρόσω οὖν διαφέρει ἄνθρωπος προβάτου;

Συνομολογησάντων αὐτῶν διὰ τῆς σιωπῆς· καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐπέτρεπεν, ὃ ἠρώτησε, καὶ ἀντειπεῖν οὐκ ἠδύναντο· φησὶν ἀποφαντικῶς (3), ὅτι Πολλῷ τιμιώτερός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος τοῦ προβάτου.

12 Ὡστε ἔξεστι τοῖς σάββασι καλῶς ποιεῖν.

Διὰ τοῦ κατὰ τὸ πρόβατον παραδείγματος ἐμύσας αὐ-

(1) Νόει τὸ, μᾶλλον.

(2) συλλογίζεται καὶ δείκνυσιν αὐτοῖς... φιλοχρημάτους μᾶλλον, ὄντας δηλ.

(3) Ἄρα ὁ Εὐθύμιος ἀνέγνωσε κατ' ἀπόφασιν, καὶ οὐχὶ κατ' ἐρώτησιν.

τούς, λοιπὸν δ' (1) ἠρώτηθη παρ' αὐτῶν ἀποκρίνεται. Μάρκος (α) δὲ καὶ Λουκᾶς φασιν, ὅτι καὶ ἔστησε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ μέσον, καὶ ἠρώτησεν αὐτούς· *Τί ἔξεστι τοῖς σάββασι;* ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι; Μετὰ γὰρ τὸ ἀποκριθῆναι αὐτοῖς, ἔστησεν αὐτὸν εἰς τὸ μέσον, ἵνα ἀπὸ τῆς ἐλευνῆς θέας καταμαλᾷ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν, καὶ πείσῃ τούτους ἀποθέσθαι μὲν τὴν βασκανίαν, συνιδεῖν δὲ, ὅτι καλὸν αἰεὶ, θεραπεύεσθαι τοὺς κακῶς ἔχοντας. Εἴτα ἀντηρώτησε καὶ αὐτὸς αὐτοὺς ἐρώτημα ἄφυκτον· οἱ δὲ ἐσιώπων, ἐλεγχόμενοι μὲν ὑπὸ τῆς ἀληθείας, ἐθελοκακοῦντες δέ· διὸ καὶ περιεβλέψατο (6) αὐτοὺς μετ' ὀργῆς, καθά φησι Μάρκος, ὥστε ἐντρέψαι, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν. Πωρωθεῖσα (2) γὰρ ὑπὸ τοῦ φθόνου, οὔτε ὄψιν ἐλεεινὴν ἐδυσωπεῖτο, οὔτε λόγον ἀναντίρρητον παρεδέχετο.

13 Τότε λέγει τῷ ἀνθρώπῳ· Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου.

Καὶ ἐξέτεινε· καὶ ἀποκατεστάθη ὑγιής, ὡς ἡ ἄλλη.

Προστάγματι ταύτῃ ἰάσατο, καταπλήττων τε αὐτοὺς, καὶ δεικνύων, ὅτι θεὸς ἐστι. Ξηρὰν δὲ φέρει τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ πᾶς ὁ τὴν δεξιὰν πράξιν μὴ μετερχόμενος, φημὶ δὴ, τὴν ἀρετήν.

14 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ ἐξελθόντες, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν.

Συμβούλιον ἔλαβον παρ' ἀλλήλων. Ὁ δὲ Μάρκος (γ) φησὶν, ὅτι μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν τοῦτο ἐβουλεύσαντο. Οἱ δὲ Ἡρωδια-

(1) Ἢτοι, πρὶς ἠρώτησιν.

(α) Μαρκ. Γ', 3. Λουκ. 5', 8.

(6) Μαρκ. Γ', 5.

(2) Ἢ καρδία.

(γ) Μαρκ. Γ', 6.

νοὶ, γένος μὲν ἦσαν Ἰουδαῖοι καὶ αὐτοὶ, τὸν Ἡρώδην δὲ διαφερόντως ἐτίμων, καὶ αὐτὸν ἔλεγον εἶναι τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν καταγγελλόμενον Χριστόν. Ἐπεὶ γὰρ τότε προσφητεύετο ἐλθεῖν ὁ Χριστὸς, ὅτε ἐκλείψει ἡγούμενος Ἰουδαῖος· ἐξέλιπε δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Ἡρώδου τοῦ βρεσκοτόνου· πρῶτος γὰρ οὗτος ἀλλόφυλος Ἰουδαίων ἐβασίλευσεν· ὑπέλαβον, αὐτὸν εἶναι τὸν προσδοκώμενον ἥξειν, καὶ συστάντες, ἰδίαν αἵρεσιν ἐποιήσαντο. Διὸ καὶ, ἀπὸ τοῦ σφόδρα φιλεῖν τὸν Ἡρώδην, Ἡρωδιανοὶ ἐπωνομάσθησαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τῶν Ἡρωδιανῶν· περὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων ὁ Λουκᾶς εἶπεν, ὅτι ἐπλήσθησαν (α) ἀγοίας, καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους, τί ἂν ποιήσαιαν τῷ Ἰησοῦ. Καὶ γὰρ οὐ μόνον οὐ κατεπλήγησαν, ἀλλὰ καὶ σκοτισθέντες ὑπὸ τῆς βασκανίας, ἐπλήσθησαν ἀσυνεσίας· καὶ πρῶτα μὲν συνελάλησαν, τί ἂν ποιήσαιαν αὐτῷ κακόν, εἴτα συνεβουλεύσαντο ἀνελεῖν αὐτόν.

15 Ὁ δὲ Ἰησοῦς γινούς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν·

Χρὴ γὰρ ἀναχωρεῖν ἀπὸ τῶν πονηρῶν, καὶ μὴ ῥιψοκινδύνως ἐφιέναι (1) ταῖς μανίαις αὐτῶν. Ἄμα δὲ καὶ, οὔπω ἐλήλυθεν ἡ ὥρα τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ ἔδει πολλοὺς ἔτι θεραπευθῆναι, καὶ ἀπολαῦσαι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ.

15 Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί· καὶ ἐθερά-
16 πευσεν αὐτοὺς πάντας. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν.

Ἐνταῦθα τὸ, ἐπετίμησεν, ἀντὶ τοῦ, παρήγγειλε, καὶ ἐξησφαλίσατο. Σκόπει δὲ, πῶς καὶ τῶν νοσούντων ἐπιμελεῖται, καὶ

(α) Λουκ. 5', 11.

(1) ἑαυτόν.

τὸν φθόνον τῶν Ἰουδαίων θεραπεύει, παραγγέλλων, ἵνα μὴ φανερόν αὐτὸν ποιήσωσιν, ὅτι θεραπεύει· τοῦτο γὰρ ἀκούοντες, ἐμελλον ἐπὶ πλεῖον ἐξαγριῦσθαι. Ἐπεὶ δὲ ὑπὸ μακροθυμίας πολλῆς ἐποιεῖτο τὴν τοιαύτην παραγγελίαν, αἰρούμενος μάलिστα συγκαλύπτεσθαι τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐξάπτεσθαι τούτους εἰς πλείονα μανίαν, εἰσάγει τὸν προφήτην ὁ εὐαγγελιστής, προκναφωνοῦντα τὴν τοιαύτην αὐτοῦ μακροθυμίαν καὶ ἀνεξικαλίαν, καὶ φησὶν·

17 Ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου, λέγοντος· «Ἴδου, ὁ παῖς μου, ὃν ἡρέτισα·

Προσώπῳ τοῦ πατρὸς ταῦτά φησιν· Ἴδου, ὁ παῖς μου (α) ὁ μονογενής· ὃν δὲ ἡρέτισα, ἀντὶ τοῦ, ὃν προέκρινα πάντων. Ἐπεὶ δὲ διπλοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός· τὸ μὲν, ὁ παῖς μου, δηλωτικόν ἐστι τῆς θεότητος· τὸ δὲ, ὃν ἡρέτισα, τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ τὰ ἐξῆς δὲ, τοιαῦτα.

18 Ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου·

Ὅμοιως τὸ μὲν, ὁ ἀγαπητός μου, περὶ τῆς θεότητος εἴρηται· τὸ δὲ, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου, περὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἔστι γὰρ ἀγαπητός μὲν, ὡς μονογενής· εἰς αὐτὸν δὲ εὐδόκησεν, ὡς εἰς αὐτὸν ἐπαναπαυόμενος, ἢ ὡς δι' αὐτοῦ τὰ ἀγαθὰ θελήσας, λέγω δὴ, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ βαπτιζομένου δὲ αὐτοῦ τοιαύτην ὁ πατὴρ ἀνωθεν ἀφῆκε φωνὴν εἰπών· Οὗτός (β) ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα· καὶ τοιαύτην κάκει τὴν ἐξήγησιν ἐποιησάμεθα. Καὶ ἀνάγνωθι κάκειντην, καὶ ἐπιγνώσῃ σαφέστερον. Τὸ δὲ, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου, ἀντὶ τοῦ, εἰς ὃν εὐδόκησα ἐγώ.

(α) Ἦσ. Κεφ. ΜΒ', 1. καὶ ἐξῆς.

(β) Ματθ. Γ', 17.

Πολλὰ δὲ τοιαῦτα ἀνθρωποπρεπῇ φησὶν ἡ παλαιὰ Γραφή ἐπὶ τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν παχύτητα τῆς διανοίας τῶν Ἑβραίων, ἃ χρὴ πάντα θεοπρεπῶς νοεῖν.

18 Θήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν.

Περὶ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος υἱοῦ τοῦτο εἶρηκεν, ὡς περὶ ἀνθρώπου, προκόποντος τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ παναγίου Πνεύματος, περὶ οὗ φησὶ καὶ ὁ Λουκᾶς· Τὸ δὲ παιδίον (α) ἤρξατο, καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας· καὶ χάρις θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτόν.

18 Καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ.

Κρίσιν λέγει τὸν εὐαγγελικὸν νόμον, ὃν ἐκήρυξε τοῖς ἔθνεσι διὰ τῶν ἀποστόλων· ἢ τὴν δικαιοκρισίαν αὐτοῦ, ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἀποσταμένων αὐτόν, προσελάβετο τὰ ἔθνη. Τοῦτο γὰρ δικαία κρίσις ὄντως ἐστὶν, ἵνα μὴ τέλειον ἀπόληται τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν αὐτοῦ.

19 Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάζει, οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ·

Διὰ ταῦτα τὰ ῥητά, τὴν ὀλὴν ἐντέθεικε προφητείαν. Μακρόθυμος γὰρ ὢν καὶ πραότατος, οὐκ ἤριζε πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας, οὐδ' ἐκραυγάζεν ἀδικούμενος, οὐδ' ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐδίδασκεν, ὡς οἱ τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξαν θηρεύοντες· ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐν ἐρημίαις καὶ ὄρεσι καὶ αἰγιαλοῖς. Εἴτα προφητεύει καὶ περὶ τῆς ἀγαν ἀσθενείας τῶν ἐπιβουλεύοντων τῷ παντοδυνάμῳ τούτῳ θεῷ.

20 Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει.

Κάλαμον ὠνόμασε τοὺς Ἰουδαίους, ὡς ἀσθενεστάτους πρὸς

(α) Λουκ. Β', 40.

τὴν θείαν καὶ ἄμαχον αὐτοῦ δύναμιν· καὶ οὐδὲ ἀπλῶς κάλαμον, ἀλλὰ *συντετριμμένον*, πρὸς ἐπίτασιν τῆς ἀσθενείας αὐτῶν. Λέγει δὲ, ὅτι *δυνάμενος*, ὡς *κάλαμον συντετριμμένον*, εὐκολώτατα διακλᾶσαι αὐτούς, ὅμως οὐ ποιήσει τοῦτο, δι' οἰκείαν μακροθυμίαν.

20 Καὶ λῖνον τυφόμενον οὐ σβέσει.

Ενταῦθα δηλοῖ τὸν ἀναπτόμενον θυμὸν τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ὃν καὶ *λῖνον τυφόμενον* προσηγόρευσεν, ὡς εὐχερῇ πρὸς τὸ σβένυσθαι, διὰ τὴν ἰσχύϊν τοῦ Χριστοῦ, δυνάμενου κατασβέσαι τοῦτον οὕτω ῥαδίως, ὡς ἂν σβέσῃ τις *λῖνον τυφόμενον*, τουτέστιν, ἀνακαίόμενον. *Λῖνον* δὲ νῦν νοοῦμεν, τὸ λινοῦν ῥάκος. Ἀλλ' οὐ σβέσει τοῦτον, ἵνα πάθῃ, καὶ ἵνα παθὸν δειξῇ τὴν περὶ ἡμᾶς ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην αὐτοῦ.

20 Ἔως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν.

Ἔως ἂν ἐξενέγκῃ εἰς τέλος τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. *Νῖκος* μὲν γὰρ, τὸ τέλος· *κρίσιν* δὲ, τὴν δικαιοσύνην ὠνόμασεν. Ἔως ἂν πληρώσῃ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ἕως ἂν ἐπιδείξηται τὰ παρ' ἑαυτοῦ δικαιώματα, τὰ καταδικάζοντα τοὺς Ἰουδαίους, καὶ περιαιροῦντα πᾶσαν αὐτῶν ἀνάσχυτον πρόφασιν. Μετὰ τοῦτο δὲ, συντρίψει αὐτούς, ὡς σκεύη (α) κεραμῆως ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, τῇ δυναστείᾳ τῶν Ῥωμαίων, Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου, τῶν πολιορκησάντων καὶ ἐξολοθρευσάντων αὐτούς.

21 Καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιούσιν.»

Ἐλπίζουν, ὅτι καὶ μόνον ὀνομαζόμενος ἐν πειρασμοῖς ἐξελεῖται τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτῷ.

(α) Ψαλμ. Β', 9.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου τυφλοῦ καὶ κωφοῦ.

22 Τότε προσηγήθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος, τυφλὸς καὶ κωφός· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτόν, ὥστε τὸν τυφλὸν καὶ κωφὸν καὶ λαλεῖν καὶ βλέπειν.

Τὸ, τότε, ποτὲ μὲν ἀκολουθίαν καὶ τάξιν πραγμάτων σημαίνει, καθάπερ καὶ τὸ, *Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ*· ποτὲ δὲ καὶ ἄμφω τὸν χρόνον μόνον δηλοῦσι, καθ' ὃν ἐγένοντο τὰ ρηθῆναι μέλλοντα. *Κωφὸν* δὲ νῦν τὸν ἄλλalon λέγει.

23 Καὶ ἐξίσταντο πάντες οἱ ὄχλοι, καὶ ἔλεγον· Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Δαυὶδ;

Ἦκουον γὰρ τῶν προφητῶν καταγγελλόντων ἐκ σπέρματος Δαυὶδ ἔξειν τὸν Χριστόν.

24 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες, εἶπον· Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβούλ, ἅρχοντι τῶν δαιμονίων.

Ἐδάνοντο γὰρ, ζηλοτυποῦντες τὴν δόξαν αὐτοῦ· διὸ καὶ ὑπὸ τῆς ἄγαν βασκανίας οὐκ ἐφείδοντο τῷ Βεελζεβούλ ἐπιγραφόμενοι τὰ ἔργα τῆς θείας φύσεως, καὶ λέγοντες· *Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια ἐν οἰκείᾳ δυνάμει, ἀλλ' ἐν τῷ Βεελζεβούλ*, ἐνοικον καὶ φίλον ἔχων αὐτόν. Καὶ ἄλλαχού γὰρ ἔλεγον, ὅτι *Βεελζεβούλ ἔχει (α)*.

(α) Μάρκ. Γ', 22.

25 Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς·

Καθ' ἑαυτοὺς γὰρ τοῦτο ἔλεγον, φοβούμενοι τὸν ὄχλον· αὐτὸς δὲ ἐδημοσίευσεν τὸ τῆς διανοίας αὐτῶν μυστήριον, κἀντεῦθεν δεικνύων, ὅτι θεὸς ἐστίν. Ὅρα δὲ, ὅτι καὶ πρότερον μὲν τοῦτο κατηγορηθεῖς, οὐκ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἐνδιδούς γινῶναι τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἀπό τε τῶν πλειόνων σημείων, ἀπό τε τῆς μετὰ τοῦτο διδασκαλίας· ἐπεὶ δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ λέγοντες ἐπέμενον, οὐδὲν ἐκείθεν βελτιωθέντες, ἐπιτιμᾷ λοιπὸν, καὶ ἐξελέγχει τὴν τούτων ἄνοιαν· μετὰ πραότητος δὲ τοῦτο ποιεῖ, παιδεύων ἡμᾶς πρῶτος ἐλέγχειν τοὺς ἁμαρτάνοντας. Ἀπὸ δὲ τῶν κοινῇ συμβαινόντων ποιεῖται τὸν ἔλεγχον, καὶ παραδείγματα λαμβάνει γνώριμά τε καὶ ὁμολογημένα, καὶ τρία· τὸ μὲν, ἰσχυροτάτης δυνάμεως· τὸ δὲ, μέσης· τὸ δὲ, ἐλαχίστης· βεβαιῶν, ὅτι, κἀν μέγα τι στασιάζῃ πρὸς ἑαυτὸ, κἀν μέσον, κἀν μικρόν, ἀπόλλυται.

25 Πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς ἐρημιούται·
Στασιάζοντων ἀλλήλοις τῶν μερισθέντων.

25 Καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς,
 οὐ σταθήσεται.

Οὐ συστήσεται διὰ τὴν ρηθεῖσαν αἰτίαν.

26 Καὶ εἰ ὁ σατανᾶς τὸν σατανᾶν ἐκβάλλει, ἐφ' ἑαυτὸν ἐμερίσθη· πῶς οὖν σταθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ;

Εἰ ὁ Σατανᾶς, ὁ ἄρχων τῶν δαιμόνων, τὸν ἀπλῶς Σατανᾶν διώκει βιβίως· οὐ γὰρ ἂν ἐκὼν ποτε καταλίπη τὸ ἴδιον οἰκητήριον· ἐχθρὸς ἔσται πάντως ὁ διωκόμενος τῷ διώκοντι· καὶ λοιπὸν καθ' ἑαυτοῦ ἐμερίσθη, διαιρεθείσης ἀπ' αὐτοῦ τῆς ὑποταγῆς τῶν δαιμόνων· καὶ πῶς συστήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ,

ἢ πρὸς αὐτούς; [Ὡστε (1), εἶγε τούτων ἄρχων ἐστίν, οὐκ ἂν, ἀπελάσας τούτους, στασιάζῃ πρὸς αὐτούς,] οὐδ' ἂν ἐπικουρήσῃ ἀνθρώπῳ κατὰ δαίμονος, οὐδ' ἂν γένοιτό ποτε φιλόανθρωπος, ἀνθρωποκτόνος ὢν ἀπ' ἀρχῆς.

27 Καὶ εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν;

Μετὰ τὴν πρώτην λύσιν τῆς κατηγορίας, ἐπὶ δευτέραν ἔρχεται σαφειστέρα. Ἐπεὶ γὰρ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ δαίμονας ἐξεβάλλον ἤδη, παρ' αὐτοῦ λαβόντες τὴν ἐξουσίαν, ἀπὸ τούτων ἐλέγχει μᾶλλον τοὺς φαρισαίους, διὰ φθόνον μόνον τοιαῦτα κατηγοροῦντας αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἐκείνοις οὐδὲν τι τοιοῦτον ἐγκαλοῦντες, αὐτοῦ μόνου κατηγοροῦν οὕτως. Υἱοὺς δὲ αὐτῶν, τοὺς ἀποστόλους ὠνόμασε, διὰ τὸ τοὺς φαρισαίους πατέρων τάξιν ἐπέχειν ἐν Ἰουδαίῳ, ἐξ ὧν οἱ ἀπόστολοι κατήγοντο, καὶ διὰ τὸ νεωτέρους ἐκείνων εἶναι τούτους. Ἐρωτᾷ οὖν, ὅτι *Εἰ τίνι ἐκβάλλουσιν;* ἄρα ἐν Βεελζεβούλ; καὶ πῶς οὐ κατηγορεῖτε καὶ αὐτῶν; *Εἰ δὲ ἐν χάριτι θεοῦ, θεὸς ἄρα ἐγώ· ἐν τῷ ἐμῷ γὰρ ὀνόματι τὰ δαιμόνια διώκουσι.*

27 Διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν ἔσονται κριταί.

Διότι τοίνυν ἐκβάλλουσι καὶ αὐτοὶ δαιμόνια, καὶ οὐκ ἐγκαλοῦνται παρ' ὑμῶν, διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν ἔσονται κριταί, καὶ κατακρινούσιν ἡμᾶς, οὐκ ἐπὶ τοῖς βεβιωμένοις· τοῦτο γὰρ μόνου θεοῦ· ἀλλ' ἐπὶ τῇ βλασφημίᾳ ταύτῃ, ὅτι διὰ φθόνον ἐγκαλεῖτε μόνῳ ἐμοί, ἐκείνους ἀφέντες. Ἡ δὲ διὰ τοῦτο, διότι υἱοὶ ὑμῶν ὄντες, ἐπέγνωσαν τὴν ἀλήθειαν, κατακρινούσιν ὑμᾶς τοὺς πατέρας αὐτῶν, μὴ θελήσαντας ἐπιγινῶναι ταύτην.

(1) Τὰ ἐνταῦθα παρεντεθειμένα λείπουσιν ἀπὸ τοῦ A, καὶ ἴσως διὰ τὸ διττὸν, πρὸς αὐτούς.

28 Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

[**Δάκτυλος (Ι)** θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τῶν γὰρ ἄλλων εὐαγγελιστῶν εἰπόντων· *Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια*, ὁ Λουκᾶς εἶπεν· *Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια*.]

Ἀποδείξας, ὅτι οὐκ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, συναπέδειξεν, ὅτι λοιπὸν ἐν πνεύματι θεοῦ ταῦτα ἀπελάνει. *Πνεῦμα* δὲ θεοῦ νῦν, τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ φησί. Διὸ καὶ ὁ Λουκᾶς, *Ἐν (α) δακτύλῳ θεοῦ*, εἶπε, τουτέστιν, ἐν χειρὶ χειρὰ δὲ θεοῦ, τὴν δύναμιν αὐτοῦ λέγομεν. Εἰ δὲ ἐν δυνάμει θείᾳ, φησὶν, ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ὡς μὴ ψιλὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ υἱὸς θεοῦ, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· λέγει δὲ τὴν ἑαυτοῦ, ἥντινα διὰ τοῦ Χριστοῦ ἔρχεσθαι ἐπ' αὐτοὺς προκατήγγειλαν οἱ προφῆται. Μόνου γὰρ θεοῦ, τὸ ἐν δυνάμει θείᾳ δαίμονας ἐκβάλλειν· οἱ γὰρ ἀπόστολοι, οὐκ ἐν δυνάμει θείᾳ, ἀλλ' ἐν χάριτι θείᾳ τούτους ἐξέβαλλον· οὐ γὰρ ἠδύναντο, ὡς ὁ θεός, ἀλλὰ χάριν εἶχον ἐκ τοῦ θεοῦ· ὁ μὲν γὰρ, ἐπιτάγματι μόνῳ τοὺς δαίμονας ἐφυγάδευεν· οἱ δὲ, ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τούτους ἐξώριζον. Εἰ δὲ ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, διὰ τί ταύτην ἀπωθεῖσθε; διὰ τί τοῖς ὑμετέροις ἀγαθοῖς πολεμεῖτε; Οὗτος γὰρ ἐκεῖνος ὁ καιρὸς τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ὃν πάλαι προεῖπον οἱ προφῆται.

29 Ἡ πῶς δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ

(1) Τὰ παρενθεμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῇ περιτελίᾳ παρ' ἀμφοτέρων τῶν χειρογράφων. Ἀναγέρονται δὲ εἰς Λουκ. ΙΔ', 20.

(α) Λουκ. ΙΔ', 20.

πρῶτον δῆσῃ τὸν ἰσχυρόν; καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει.

Παραδειγματικῶς μὲν ἐξάγει τὸν λόγον· ὑποδηλοῖ δὲ ἰσχυρόν μὲν, τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων, οὐχ ὡς ἰσχυρὸν τῇ φύσει, ἀλλ' ὡς τυραννοῦντα μέχρι τότε, καὶ καταδυναστεύοντα τῶν ἀσθενούντων ἐκ ῥαθυμίας· σκεύη δὲ αὐτοῦ, τὰ ὑποτεταγμένα αὐτῷ δαιμόνια, ὡς ὄπλα αὐτοῦ. Σκεύη γὰρ ὀνομάζονται, καὶ τὰ ὄπλα· διὸ καὶ ὁ Λουκᾶς, *παροπλίαν (α)* αὐτοῦ ταῦτα ὠνόμασε, δι' ὧν κατεδουλοῦτο τοὺς ἀθλίους ἀνθρώπους. Εἰσάγει δὲ λογισμὸν διὰ τοῦ τοιούτου παραδείγματος ὁ Χριστός, δεικνύοντα, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔχει φίλον τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμονίων, ἀλλὰ καὶ μάλλον ἐδέσμησεν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ὡς ἐχθίστου. Ἔστι γὰρ ὁ τοῦ λογισμοῦ σκοπός, ὅτι ὥσπερ οὐ δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, φυλαττόμενα παρ' αὐτοῦ, ἐὰν μὴ πρῶτον δῆσῃ τὸν ἰσχυρόν, οὕτως οὐδ' αὐτός διήρπασεν ἂν τὰ δαιμόνια, τουτέστι, διεσκόρπισεν, εἰ μὴ πρῶτον ἐδέσμησε τὸν ἄρχοντα τούτων τὸν ἐνισχύοντα αὐτά.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς οὐ πάντοτε τὰ παραδείγματα κατὰ πάντα λόγον προσαρμόζουσι ταῖς ὑποθέσεσιν, εἰς ἃς ἐκλαμβάνονται· ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν μόνοις τοῖς καιρικωτέροις καὶ κεφαλαιωδεστέροις μέρεσι.

Τινὲς δὲ σκεύη τῶν δαιμόνων λέγουσιν εἶναι τοὺς δαιμονιζομένους, οὓς ὁ Χριστὸς διήρπασεν ἀπ' αὐτῶν, δῆσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Εἴεν δ' ἂν σκεύη τοῦ διαβόλου, καὶ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ὑπερετούντες τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν.

30 Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι· καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει.

Καὶ δι' ἑτέρου λογισμοῦ βεβαιοῖ, ὅτι μάλλον ἐχθιστος αὐτῷ

(α) Λουκ. ΙΔ', 22.

ἐστὶν ὁ ἀρχὼν τῶν δαιμονίων. Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἔστι μετὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ συνάγει μετ' αὐτοῦ, δῆλον, ἀφ' ὧν ὁ μὲν Χριστὸς, πᾶσαν τε ἀρετὴν διδάσκει, καὶ φιλόανθρωπος ὢν, ἰάται τοὺς νοσοῦντας· ὁ δὲ τὸνναντίον, πᾶσαν τε κακίαν διδάσκει, καὶ μισάνθρωπος ὢν, λωβᾶται τοῖς ὑγιαίνουσιν. Εἰ δὲ εὖτε μετ' αὐτοῦ ἔστιν, ἤγουν, οὐχ ὁμογνωμονεῖ αὐτῷ, καθὼς ἀποδεδεικνύται, οὔτε συνάγει μετ' αὐτοῦ πρὸς πίστιν, πάντως κατ' αὐτοῦ ἔστι, καὶ σκορπίζει, οὗς ὁ Χριστὸς συνάγει, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἔστι, καὶ δόξας ἀσαφῶς εἰπεῖν, ἐφερμηνεύσε τὸν λόγον, προσθεῖς, ὅτι καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. Τῷ διαβόλῳ δὲ συνέταξε καὶ τοὺς Ἰουδαίους, κατ' αὐτοῦ τε ὄντας, καὶ σκορπίζοντας, ἃ συνῆγεν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς.

31 Διὰ τοῦτο.

Διότι τοιαῦτα κατ' ἐμοῦ λέγετε.

31 Λέγω ὑμῖν· Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις.

Οὐχ ἀπλῶς πᾶσαν ἁμαρτίαν καὶ βλασφημίαν λέγει. Διὰ τῶν ἐφεξῆς γὰρ ἐσαφήνισε, ποίαν πᾶσαν λέγει. Φησὶ γάρ·

32 Καὶ ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

Ὅς μὲν ἂν ἁμάρτη κατὰ τῆς ἀνθρωπότητός μου, φησὶ, τουτέστιν, ὅστις ἂν εἴπῃ βλάσφημον λόγον κατ' αὐτῆς, σκανδαλίζόμενος, ἐφ' οἷς, ὡς ἄνθρωπος, ἐσθίω, καὶ πίνω, καὶ ὑπνῶ, καὶ κοιμῶ, καὶ ἄλλα, ὅσα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἴδια, ἅπερ ἀνθρωποπαρεπῆς, τὰ μὲν ἐνεργῶ, τὰ δὲ πάσχω, βεβαιῶν, ὅτι

κατὰ ἀλήθειαν ἐνηνθρώπησα, ὁ τοιοῦτος συγγνωσθήσεται πάντως, ὡς οὐκ ἐθελοκακήσας, ἀλλ' ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας βλασφημήσας· ὁ δὲ βλέπων τὰς θεοπρεπεῖς μου ἐνεργείας, ἃς μόνος δύναται ποιεῖν ὁ θεός, καὶ τῷ Βεελζεβοὺλ ταύτας ἐπιγραφόμενος, ὡς καὶ ὑμεῖς νῦν, καὶ οὕτω βλασφημῶν κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἤτοι κατὰ τῆς θεότητος· ταύτην γὰρ νῦν καλεῖ Πνεῦμα ἅγιον· οὗτος, ὡς ἐθελοκακήσας προδήλως, καὶ ἐν γνώσει καθυβρίσας τὸν θεόν, καὶ ἀναπολόγητα πλημμελήσας, οὐ συγχωρήσεται.

Τὸ δὲ, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι, προσέθηκε, διδάσκων, ὅτι μεγίστη καὶ φοβερωτάτη ἔστιν ἡ κατὰ τοῦ θεοῦ βλασφημία, καὶ ὅτι τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται, ὡς οἱ Σοδομίται καὶ ὡς Ἰουδαῖοι· καὶ περὶ μὲν τῶν Σοδομιτῶν προειρήκαμεν ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ· Ἰουδαῖοι δὲ καὶ ἐνταῦθα δίκην ἔδωκαν, ἐλεεινῶς ὑπὸ Ῥωμαίων πολιορκηθέντες, καὶ ἐκεῖ τιμωρηθήσονται· χαλεπώτερον· τινὲς δὲ, ἐνταῦθα μόνον κολάζονται, ὡς ὁ πεπορευκὼς παρὰ Κορινθίους καὶ παραδοθείς τῷ Σατανᾷ· τινὲς δὲ, ἐκεῖ μόνον, ὡς ὁ ἀποτηγανιζόμενος ἐν τῇ φλογὶ πλούσιος· τινὲς δὲ, οὔτε ἐνταῦθα, οὔτε ἐκεῖ, ὡς οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ προφῆται, καὶ ὁ Ἰωβ· ἃ γὰρ ἔπασχον, οὐ τῆς ἐκ θεοῦ κολάσεως ἦσαν, ἀλλ' ἀγώνων καὶ παλαισμάτων. Ἡ μὲν οὖν ἀπειλή, κατὰ τῶν μενόντων ἀμεταμελήτων· δῆλον δὲ, ὅτι τοῖς μετανουῦσιν ἀφεθήσεται καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ. Πολλοὶ γὰρ τῶν οὕτω τηνικαῦτα πλημμελησάντων, πιστεῦσαντες ὕστερον, πάντα συγχωρήσαν.

33 Ἡ ποιήσατε τὸ δένδρον καλόν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν· ἡ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρὸν· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται.

Ποιήσατε, ἀντὶ τοῦ, εἶπατε. Καταισχύνει δὲ πάλιν ἐτέρως

αὐτοὺς, ὡς ἀνακόλουθα καὶ παρὰ φύσιν κατηγοροῦντας. Ἐπεὶ γὰρ τὸ μὲν ἀπελύνεσθαι τοὺς δαίμονας, οὐκ ἐκείκισον, εἰ καὶ σφόδρα ἠναισχύνουν· τὸν δὲ ἀπελύνοντα τούτους διέβαλλον, παραδειγματικῶς αὐτοὺς ἐλέγχει, τὸ μὲν ἔργον καλὸν κρίνοντας, τὸν δὲ ἐργαζόμενον, κακὸν, ὅπερ ἐστὶν ἐναντιότητος καὶ ἀναισχυντίας.

Καὶ δένδρον μὲν, ἑαυτὸν ὑποφαίνει· καρπὸν δὲ, τὸ ἔργον αὐτοῦ. Λέγει τοίνυν, ὅτι Ἡ εἴπατε τὸν ἐργάτην καλὸν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καλόν· ἢ τὸν ἐργάτην αὐτοῦ κακὸν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ κακόν. Εἰ γὰρ τὸ ἔργον καλόν, ἄρα καὶ ὁ ἐργάτης αὐτοῦ καλός· ἐκ γὰρ τοῦ ἔργου ὁ ἐργάτης αὐτοῦ γινώσκεται· εἰ μὲν καλοῦ, καλός· εἰ δὲ κακοῦ, κακός. Ἐδίδασκε γὰρ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ, ὅτι (α) Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθόν, καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν, καρποὺς καλοὺς ποιεῖν.

34 Γεννήματα ἐχιδνῶν! πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν, πονηροὶ ὄντες;

Οὐκ ἔστι θαυμαστὸν, εἰ τοιαῦτα βλασφημεῖτε. Πονηροὶ γὰρ ὄντες, οὐ δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν. Εἴτα καὶ φυσιολογικῶς ἀποδείκνυσαι, πῶς οὐ δύνανται.

34 Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ.

ὑπερβλύουσας γὰρ τῆς κακίας ἐν τῇ καρδίᾳ, λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τοῦ περιττεύοντος ἐκχεῖται κακία, ἥτις ἐστὶ λόγος πονηρός. Καὶ καθάπερ οἱ ἐμοῦντες, παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν βιάζονται ἔνδον κατέχειν ἐκπηδῶντας τοὺς χυμοὺς, ὑπερβλύόντων δὲ, νικῶνται, καὶ προίενται τοὺς περιττεύοντας· οὕτω

(α) Ματθ. Ζ', 18.

δὴ καὶ οἱ τὰ πονηρὰ βουλευόμενα τρέφοντες. Γεννήματα δὲ ἐχιδνῶν αὐτοὺς προσηγόρευσεν, ὡς καὶ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ (α). Καὶ ζήτησον τὴν ἐν ἐκείνῳ ἐξήγησιν.

35 Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὰ ἀγαθὰ· καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει πονηρά.

Διδάσκει νῦν, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖν, οὐκ ἐπὶ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων γίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν. Καὶ θησαυρὸν μὲν καλεῖ, τὴν βλύσιν καὶ πηγὴν τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς πονηρίας· ἀγαθὰ δὲ καὶ πονηρὰ, τοὺς ἀγαθοὺς λόγους καὶ πονηροὺς.

36 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργόν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

Ἀργὸν μὲν λέγει, τὸ συκοφαντικὸν καὶ μάταιον, ἢ τὸ περιττὸν καὶ βλαβερὸν· λόγον δὲ, τὴν εὐθύνην καὶ ἀπολογίαν. Οὐ μικρὸν δὲ μέρος διορθώσεως, τὸ μὴ μόνον ἀπολογεῖσθαι καὶ ἐλέγχειν, ἀλλὰ καὶ ἀπειλεῖν, ὃ δὴ πολλαχοῦ ποιεῖ.

37 Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ.

Ἐκ μὲν τῶν ἀγαθῶν, δικαιωθήσῃ· ἐκ δὲ τῶν πονηρῶν, καταδικασθήσῃ.

(α) Ματθ. Γ', 7.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον.

38 Τότε ἀπεκρίθησαν τινες τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, λέγοντες· Διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν.

Οτε θαυμάσαι καὶ ὑποκύψαι ἔδει, τότε πάλιν ἀναισχυνοῦσι· καὶ ὃν πρὸ μικροῦ θρασέως ἐκάλουν δαιμονῶντα, νῦν κολακευτικῶς διδάσκαλον ὀνομάζουσι· καὶ μετὰ τοσαῦτα θαύματα, σημεῖον ἰδεῖν αἰτοῦσιν, οὐχ ἵνα πιστεύσωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ. Μὴ δυνάμενοι γὰρ ἀντειπεῖν αὐτῷ, ῥαδίως αὐτοὺς ἐλέγχοντι, πρὸς τὰ ἔργα μεταβαίνουσιν. Ὁ δὲ Δαυκᾶς φησὶν, ὅτι (α) ἕτεροι, πειράζοντες, σημεῖον παρ' αὐτοῦ ἐκζητοῦν ἐξ οὐρανοῦ. Ὑπελάμβανον γὰρ, ὅτι τὰ μὲν ἐπὶ τῆς γῆς σημεῖα γοητεύων ἐπιτελεῖ· ἐξ οὐρανοῦ δὲ οὐκ ἂν δύναίτο ποιῆσαι σημεῖον, μὴ ὦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγον· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ (β).

39 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ·

Οταν μὲν ὕβριζον αὐτὸν, διελέγετο (1) μακροθύμως· ὅταν δὲ ἐκολάκευον, ἀπεκρίνετο τραχέως, ὡς μῆτε θυμῷ νικώμενος, μῆτε κολακείᾳ μαλακιστόμενος· διασύρει δὲ τούτους, ἀπὸ τῆς τῶν προγόνων αὐτῶν κακίας, ὡς ἄξια ἐκείνων γεννήματα. Καὶ πονηρὰν μὲν τὴν γενεὰν τούτων ὠνόμασεν, ὡς ἐκπαλαί ἀπίστον καὶ πειράζουσαν· φησὶ γὰρ ὁ Δαυτῖδ· Καὶ (γ) οὐκ ἐπί-

(α) Λουκ. ΙΑ', 16.

(β) Ἰωαν. Θ', 16.

(1) Αὐτῶς.

(γ) Ψαλμ. ΟΖ', 32.

στευσα· ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Καὶ (α) ἐπειράσαν καὶ παρεπίκραναν τὸν θεὸν τὸν ὑψίστον· μοιχαλίδα δὲ, διὰ τὴν τῶν προγόνων αὐτῶν ἐκ Θεοῦ ἀποστασίαν, οἵτινες ἀποζυγέντες πάλαι τῆς πίστεως τοῦ Θεοῦ, ἐκολλήθησαν τῇ πίστει τῶν δαμιόνων. Μοιχείαν γὰρ ὀνομάζει, καὶ τὴν εἰδωλολατρείαν ἢ παλαιὰ Γραφή· καὶ τοῦτο πολλαχοῦ τῶν προφητικῶν βιβλίων εὐρήσεις.

39 Καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωανᾶ τοῦ προφήτου.

Οὐ δοθήσεται αὐτῇ· διότι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ἐκ πονηρίας, καὶ πειράζουσα σημεῖον ζητεῖ. Τί οὖν; οὐκ ἐποίησεν ἕκτοτε σημεῖον; Ἐποίησεν, ἀλλ' οὐ δι' αὐτούς· πεπωρωμένοι γὰρ ἦσαν· ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἄλλων ὥφειλεν. Σημεῖον δὲ Ἰωανᾶ τοῦ προφήτου λέγει, τὴν μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐκ τοῦ τάφου ἀνάστασιν αὐτοῦ. Προαναφωνεῖ γὰρ ἤδη ταύτην τοῖς Ἰουδαίοις· ἵνα ἀναστάντος μνημονεύωσιν, ὅτι προσέπε τούτοις περὶ αὐτῆς, ἐπισημηνάμενος λεπτομερῶς καὶ τὰς ἡμέρας καὶ τὰς νύκτας τῆς ἰδίας ταφῆς. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὕστερον ταφέντος αὐτοῦ (β), «συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι πρὸς Πιλάτον λέγοντες· Κύριε, ἐμνήσθημεν, ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖνος εἶπεν ἔτι ζῶν· Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι.» Σημεῖον δὲ Ἰωανᾶ τοῦ προφήτου ταύτην ὠνόμασε, διὰ τὴν ὁμοιότητα, ἣν καὶ ἐρμηνεύει, λέγων·

40 Ὡσπερ γὰρ ἦν Ἰωανᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ

(α) Ψαλμ. ΟΖ', 56.

(β) Ματθ. ΚΖ', 62. 63.

ανθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας.

Οὕτως τοῦτο σημεῖον ἦν, καὶ σημεῖον πάντων παραδοξότερον· οὐδενὸς γὰρ οὐδέποτε τοιαύτη γέγονεν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις. Ἐδόθη δὲ τὸ σημεῖον τοῦτο τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις, τουτέστιν, ἐπερατοῦργήθη παρ' αὐτοῖς, ἵνα πληροφορηθῶσιν, ὅτι θεὸς ἐστὶ παντοδύναμος· καὶ λοιπὸν, ὡς θεομάχοι, τὸ συνειδὸς ἔξουσι τύπτον καὶ πικρῶς αὐτοὺς βασανίζον, καὶ προανατυποῦν τὰ μέλλοντα καταλαβεῖν τούτους κακὰ. Καρδίαν δὲ γῆς νόει, τὸ βάθος αὐτῆς· ἐν βάθει γὰρ ἦν λελατομημένος ὁ τάφος· τρία δὲ ἡμερονύκτια διήγαγεν ὑπὸ γῆν, ἵνα πιστευθῇ, ὅτι ἀπέθανεν.

† Καρδίαν (Γ) γῆς, τὸν τάφον λέγει.

41 Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινουῦσιν αὐτήν· ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωανᾶ καὶ ἰδοὺ, πλεῖον Ἰωανᾶ ὧδε.

Ἀμα μὲν, ὡς πάντα εἰδὼς, προλέγει τὸ, καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην ἀνάστασιν, ἀμετανόητον αὐτῶν· ἅμα δὲ καὶ ἐκφοβεῖ τούτους. Ἐπεὶ δὲ εἰσὶν ἡμεῖς λέγειν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει κατακρινεῖ ἡμᾶς, οὐχ ὡς ἐκείνου κρίνοντος· εἰς γὰρ κρίσεως πάντων, ὁ Χριστός· ἀλλ' ὡς τῆς ἐκείνου πράξεως ἐν τῷ παρεξέταξεσθαι ταῖς ἡμετέραις καταισχυνοῦσιν ἡμᾶς· τῇ συνηθείᾳ ταύτῃ καὶ ὁ Χριστὸς ἠκολούθησε. Πλεῖον δὲ τοῦ Ἰωανᾶ ὧδε, φησι· διότι ὁ μὲν Ἰωανᾶς ἦν δοῦλος, ὁ δὲ Χριστὸς, δεσπότης· καὶ ὁ μὲν, ἐκ κήτους ἐξῆλθεν, οὗτος δὲ, ἐξ ἄδου· καὶ ὁ

(Γ) Τὰς πάντας λέξεις ταύτας μόνος ὁ Ἑρπύκλος εὗρεκεν ἐν τῷ περισελετιδίῳ τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ.

μὲν, ἄκων ἐκέρυξεν, οὗτος δὲ, ἐκὼν· καὶ ὁ μὲν, ξένος ἦν, οὗτος δὲ, συγγενὴς κατὰ σάρκα· καὶ ὁ μὲν, καταστροφὴν ἐκέρυξεν, οὗτος δὲ, βασιλείαν οὐρανῶν· καὶ ὁ μὲν, οὐδὲν σημεῖον ἐποίησεν, οὗτος δὲ, μυρία· καὶ περὶ ἐκείνου μὲν οὐδεὶς προσεῖπε, περὶ τούτου δὲ πάντες οἱ προφῆται. Καὶ οἱ μὲν Νινευῖται, βράδικοι ἐτύγγαλλον· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, ταῖς θείαις ἤσαν ἐνθεραμμένοι γραφαῖς. Κάκεινοι μὲν οὐδὲν παρὰ τοῦ Ἰωανᾶ πλεον ἤκουσαν, εἰ μὴ μόνον, Ἔτι (α) τρεῖς ἡμέραι, καὶ ἡ Νινεὺς καταστραφήσεται, καὶ εὐθὺς ἐπίστευσαν αὐτῷ, καὶ μετενόησαν· οὔτοι δὲ παντοῖαν ἠνωτίσθησαν παρὰ τοῦ Χριστοῦ φιλοσοφώτατην διδασκαλίαν, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ. Καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα εὑροῖμεν ἂν, ἔχοντα τὸ μεῖζον.

42 Βασιλίσσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτήν· ὅτι ἤλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶντος· καὶ ἰδοὺ, πλεῖον Σολομῶντος ὧδε.

Νότον λέγει τὴν χώραν, ἀφ' ἧς ὁ νότος πνέει, λέγω δὴ τὴν Αἰθιοπίαν, ἣν Σαβὰ κέκληκεν ἡ τρίτη (ε) βίβλος τῶν Βασιλειῶν. Κεῖται δὲ ἡ τοιαύτη χώρα ἐν τῷ πέρατι τῆς οἰκουμένης. Πλεῖον δὲ Σολομῶντος ὧδε, φησι, ὅτι Σολομὼν μὲν, βασιλεὺς ἦν Ἰουδαίας μόνος· ὁ δὲ Χριστὸς, βασιλεὺς οὐρανοῦ καὶ γῆς· καὶ ὁ μὲν, περὶ σοφίας ἀνθρωπίνης αὐτῇ διελέχθη· οὗτος δὲ, περὶ σοφίας θείας ἐποιεῖτο τὰς ὁμιλίας. Οὕτω παραστήσας ἀπὸ συγκρίσεως τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακίας αὐτῶν, λοιπὸν προλέγει διὰ παραβολῆς τὰ μέλλοντα καταλαβεῖν αὐτοὺς κακὰ.

43 Ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ

(α) Ἰωαν. Γ', 4.

(ε) Γ' Βασιλ. Ι', 1.

ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνδρῶν τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὕρισκει·

Ἀνδρους τόπους λέγει τὰς ἐρημίας. Ἀπλοῖ δὲ τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς, μηδεμίαν ὑγρότητα πάθους ἐχούσας, ἐρήμους δὲ καὶ ἀγόνους κακίας ὑπαρχούσας, εἰς ἃς οὐκ ἔχει παράδοκον.

44 Τότε λέγει· Ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅθεν ἐξῆλθον·

Οἶκον αὐτοῦ φησί, τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' οὗ ἐξῆλθεν, οὐχ ἐκόν, ἀλλὰ κελεύσει θεοῦ.

44 Καὶ ἐλθὼν, εὕρισκει σχολάζοντα, σεσαρωμένον, καὶ κεκοσμημένον·

Τοῦτο λέγει περὶ τῶν ἀπαλλαγέντων μὲν τοῦ δαίμονος, ἐξ ἀπροσεξίας δὲ καὶ ἀμελείας εὐεπιχειρήτων πάλιν καὶ εὐαλῶτων τῷ δαίμονι. Εὕρισκει δέ, φησί, τὸν πρότερον οἶκον αὐτοῦ σχολάζοντα καὶ κενὸν ἁγίου Πνεύματος ἢ ἀρετῆς. ἔτι δὲ σεσαρωμένον καὶ κεκαθαρμένον, τουτέστιν, ἠτρεπισμένον εἰς ὑποδοχὴν αὐτοῦ· καὶ μὴν, καὶ κεκοσμημένον, ἦγουν, τερπνὸν αὐτῷ.

45 Τότε πορεύεται, καὶ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα, πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ·

Πονηρότερα, ἀντὶ τοῦ, ἰσχυρότερα πρὸς τὸ κακοποιεῖν. Δέδοικε γὰρ εἰσελθεῖν, μήποτε, ὡς μόνον καὶ ἀσθενές, πάλιν ἀπελαθῇ. Ἐπτὰ δὲ ἀπλῶς, τὰ πολλά φασι οἱ Ἑβραῖοι.

[Ἡ (1) πονηρὸν πνεῦμα, παραληπτικὸν τῶν ἑπτὰ πονηρο-

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

τέρων αὐτοῦ πνευμάτων, ἔστιν ὁ λογισμὸς τῆς γαστριμαργίας, ἧς ἔπεται ὁ τῆς πορνείας, καὶ ὁ τῆς φιλαργυρίας, καὶ ὁ τῆς ὀργῆς, καὶ ὁ τῆς λύπης, καὶ ὁ τῆς ἀκηδίας, καὶ ὁ τῆς κενοδοξίας, καὶ ὁ τῆς ὑπερηφανείας].

45 Καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν πρώτων.

Πρότερον μὲν γὰρ ὑπ' ἐνὸς δαίμονος ἐβασανίζετο· ὕστερον δέ, ὑπὸ πολλῶν.

45 Οὕτως ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ·

Ὡςπερ οἱ δαιμονῶντές, φησιν, ὅταν ἀπαλλαγῶσι τοῦ δαίμονος, ἐὰν ἀμελήσωσι, χαλεπωτέρην ὑφίστανται τὴν ἐπήρειαν· οὕτως ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ ἀπίστῃ καὶ ἀπειθεῖ. Καὶ ὄντως οὕτως αὕτῃ συνέβη! Πρότερον μὲν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι κατέχοντο δαίμοσιν, εἰδωλολατροῦντες, καὶ θύοντες (1) τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας· ἀπηλλάχτησαν δὲ τούτων διὰ τῶν προφητῶν. Ἐπεὶ δὲ ἡμέλησαν τῆς οἰκείας σωτηρίας, καὶ τὸν Σωτῆρα ἑαυτῶν ἀνείλον, εὐεπιχείρητοι γεγονάσι τοῖς δαίμοσι πάλιν. Διὸ καὶ μανέντες ἐστασίασαν κατ' ἀλλήλων, καὶ ἐμφυλίῳ σφαγῶν τὴν Ἰερουσαλὴμ ἐνέπλησαν, ὡς Ἰώσηπος ἐφόρησε. Καὶ λοιπὸν ἐγένοντο αἱ ἔσχαται συμφοραὶ αὐτῶν βαρύτεραι τῶν πρεσβυτέρων. Τὰ γὰρ ὑπὸ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου ἐπενεχθέντα αὐτοῖς, πολλῷ χαλεπώτερα τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ κατὰ Βαβυλῶνα καὶ κατὰ Ἀντιόχον.

Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ἔσται (α) θλίψις μεγάλη, οἷα οὐδέποτε γέγονεν, οὐδ' οὐ μὴ ἔσται. Διὰ τῆς ῥηθείσης οὖν παραβολῆς καὶ ἡμεῖς μανθάνομεν, ὅτι πᾶς ὁ ἀπαλλαγείς κα-

(1) Παρὰ τῷ Α προστίθεται καὶ, αὐτοῖς.

(α) Ματθ. ΚΔ', 21. — Ἡ διαφορὰ τοῦ κειμένου ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου. Τομ. Ζ'. Σελ. 462. D.

κοῦ, καὶ μὴ βελτιωθείς, μεγάλην ὑποστήσεται τιμωρίαν, καὶ τῷ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς τυραννύσεως ἀμαρτίας εὐεπίδατον πάλιν αὐτῇ ἑαυτὸν ποιήσαντι, χαλεπωτέρα τῆς προτέρας καταδίκης ἢ μετὰ τοῦτο. Διὰ ταῦτα γὰρ καὶ πρὸς τὸν παράλυτον εἶπεν ὁ Χριστός· Ἴδε, ὑγιὲς γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται (α).

46 Ἐπι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος τοῖς ὄχλοις, ἰδοὺ, ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἰστήκεισαν ἔξω, ζητοῦντες αὐτῷ λαλῆσαι. Εἶπε δέ τις αὐτῷ· Ἴδοὺ, ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἐστήκασι, ζητοῦντές σοι λαλῆσαι.

Ἐξω τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ἐδίδασκεν, ἕσταντο· διότι οὐκ ἠδύναντο συντυχεῖν αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ὡς ὁ Λουκᾶς (6) εἴρηκεν. Ἀπέστειλαν δὲ πρὸς αὐτὸν, φωνοῦντες αὐτόν, ὡς ὁ Μάρκος (γ) εἶπεν, ἤγουν, καλοῦντες ἔξω. Ἀδελφοὺς δὲ αὐτοῦ φησι, τοὺς υἱοὺς Ἰωσήφ, διὰ τὸ τὸν πατέρα τούτων μνηστεύσασθαι τὴν τούτου μητέρα.

48 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε τῷ εἰπόντι αὐτῷ· Τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου; καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;

Τοῦτο εἶπεν, οὐκ ἀρνούμενος τὴν ἑαυτοῦ μητέρα· πῶς γάρ; ὁ καὶ κατὰ τὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ καιρὸν πολλὰν αὐτῆς φροντίδα ποιούμενος; οὐδ' αἰσχυρόμενος τὸ ἔχειν αὐτὴν μητέρα· πῶς γάρ; ὁ διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν αἰδῶ μεταβάλλων εἰς οἶνον τὸ ὕδωρ ἐν Κανᾷ, καὶ ὑποτασσόμενος οὐ ταύτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ νομισθέντι πατρὶ αὐτοῦ; *Ἦν γάρ*, φησιν (δ) ὑποτασ-

(α) Ἰωαν. Ε', 14.

(6) Λουκ. Η', 19.

(γ) Μάρκ. Γ', 31.

(δ) Λουκ. Β', 51.

σόμενος αὐτοῖς. Εἰ γὰρ ἔμελλεν ἀρνεῖσθαι αὐτὴν, ἡ αἰσχύνεσθαι δι' αὐτὴν, οὐκ ἂν ὁλως ἐξ αὐτῆς ἐγεννήθη. Ἀλλ' ἐπεὶ τῇ νικαῦτα τὸ πλῆθος ἐδίδασκε, καὶ οὐκ ἦν εἰκὸς, ἀπολιπεῖν αὐτοὺς καὶ δραμεῖν πρὸς τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς, λέγει, Τίς τελικαῦτα ἐστὶν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνες τηλικαῦτοί εἰσιν οἱ ἀδελφοί μου, ἵνα διὰ τὴν θεραπεῖαν αὐτῶν παρίδω τὴν τοῦ τοσοῦτου πλήθους ὠφελειαν; Οὐ φραυλίζων οὖν αὐτοὺς, εἶπε τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλὰ διδάσκων, ὅτι προτιμότεραν κρίνει τῆς τῶν γονέων καὶ συγγενῶν θεραπείας τὴν τῶν ἀπολλυμένων σωτηρίαν. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν· διὰ ταύτην γὰρ καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς ἔχουν κατεδεδέχτο.

49 Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, εἶπεν· Ἴδοὺ, ἡ μήτηρ μου, καὶ οἱ ἀδελφοί μου.

Μητέρα μὲν αὐτοῦς ὠνόμασεν, ὡς ὑποδεχομένους τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ νοερᾷ γαστρὶ τῆς ψυχῆς, καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν ἀποτίκτοντας αὐτόν· ἀδελφούς δὲ, ὡς υἱοθετηθέντας τῷ οὐρανίῳ πατρὶ διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, καὶ γεγονότας συγκαληρονόμους τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Εἴτα ἐξηρμηνεύει τὸν λόγον.

50 Ὅστις γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς, αὐτός μου ἀδελφός, καὶ ἀδελφή, καὶ μήτηρ ἐστίν.

Αὐτός μου καὶ ἀδελφός, καὶ ἀδελφή, καὶ μήτηρ, ἀντὶ τοῦ, Αὐτός μου συγγενὴς καὶ οἰκεῖος, ὡς τὰ αὐτὰ ἐμοὶ ποιῶν· καὶ γὰρ ἐγὼ τὸ θέλημα ποίῳ τοῦ πατρὸς μου. Ἀδελφῆς δὲ ἐμνημόνευσε, διότι καὶ θυγατέρα εἶχεν ὁ Ἰωσήφ· ἡ δὲ διὰ τὰς γυναῖκας, τὰς τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ποιούσας· θέλημα δὲ τοῦ θεοῦ, τὸ φυλάττειν τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολάς, καὶ σώζεσθαι. Ὡστε οὐδὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοί αὐτοῦ ἦσαν ἂν μήτηρ αὐτοῦ καὶ

ἀδελφοὶ αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐποίουν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ. Οὐκ ἔστιν οὖν οὐδ' ὁ λόγος οὗτος ἀρνούμενου τὴν κατὰ σάρκα συγγένειαν ἐκείνων· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι Οὐκ (1) εἰσὶν· ἀλλὰ προτιμῶντος τὴν κατ' ἀρετὴν (2), καὶ διδάσκοντος, ὅτι οὐδὲν κέρδος ἐκείνης, μὴ παρούσης καὶ ταύτης.

Εἰ οὖν τὴν Θεοτόκον οὐκ ὠφέλει τὸ γενέσθαι μητέρα θεοῦ, εἰ μὴ ἐνάρετος ἦν, τίνα ἂν ἕτερον ὠφελήσῃ συγγένεια ἁγίου, μὴ ἔχοντα ἀρετὴν; Ἔπει γὰρ καὶ τοὺς συγγενεῖς μὴ λογίζεσθαι συγγενεῖς, καὶ τοὺς μὴ συγγενεῖς λογίζεσθαι συγγενεῖς· ἐκείνο μὲν, δι' ἀνομοιότητα βίου· τοῦτο δὲ, δι' ὁμοιότητα πολιτείας. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ, γυναικὸς τινος εἰπούσας· Μακρυία (α) ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ, οὓς ἐθήλασας· οὐκ ἡρνήσατο, ἀλλ' ὁμοίως εἶπε· Μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ φυλάσσοντες αὐτόν. Βαβαὶ τῆς ἀρετῆς! Εἰς ὅσῃ τιμὴν ἀνάγει τοὺς μετιόντας αὐτήν, συγγενεῖς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ποιοῦσα!

Φησὶ δὲ ὁ Χρυσόστομος (3), ὡς ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἀνθρώπινόν τι καὶ αὐτὴ τότε παθοῦσα, ἠθέλησεν ἐπιδειξασθαι τοῖς ὄχλοις, οἷαν τιμὴν ἔχει πρὸς αὐτήν ὁ Χριστός. Διὸ καὶ διδάσκοντος αὐτοῦ παρχέγονε, καὶ ἀπέστειλε μετακαλουμένην τοῦτον ἔξω τῆς οἰκίας, ὡς δῆθεν περὶ οἰκιακοῦ πράγματος ἐντυχεῖν αὐτῷ μέλλουσα, καὶ προσεδόκα παραυτίκα τοῦτον ἐξελεῖν πρὸς αὐτήν, ὡς πρὸς μητέρα, καταλιπόντα πάντας. Ὁ δὲ τοῦτο γινούς, ἀντέπραξε μάλλον· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐξῆλθε πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ μάλλον, δι' ὧν εἶπε, κατήσχυεν ἡρέμα τὸν φιλόδοξον σκόπῳ αὐτῆς, καὶ τὸ τυραννικὸν πάθος τῆς κενοδοξίας ἀπῆλθασεν.

(1) συγγενεῖς δηλαδὴ.

(2) συγγένειαν.

(α) Λουκ. ΙΑ', 27. 28.

(3) Τεμ. Ζ'. Σελ. 467. C.

ΚΕΦ. ΧΙΠ, Ι Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἐκάθητο παρὰ τὴν θάλασσαν·
2 καὶ συνήχθησαν πρὸς αὐτὸν ὄχλοι πολλοί, ὥστε αὐτόν εἰς τὸ πλοῖον ἐμβάντα καθῆσθαι·

Ἡ οἰκία, τινὸς ἦν τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν. Ἐκάθισεν οὖν παρὰ τὴν θάλασσαν, διὰ τὴν εὐρυχωρίαν τοῦ τόπου· πολλοῦ δὲ πλῆθους ἐπισυναχθέντος, εἰσελθὼν εἰς πλοῖον ὁρμιζόμενον, ἐκάθητο ἀλιεύων τοὺς ἐν τῇ γῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Περὶ τῶν παραβολῶν.

2 Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν εἰστήκει.
3 Καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς·

Διὰ παραβολῶν ὑφαίνει ταύτην πᾶσαν τὴν ὁμιλίαν, διὰ τὸ ἀναμειγῆσαι νῦν μάλιστα τοῖς ὄχλοις πολλοὺς γραμματεῖς καὶ φαρισαίους, οἷς οὐκ ἐβούλετο γυμνὰ προθεῖναι τὰ τῆς διδασκαλίας μυστήρια, διὰ τὴν ἀνίατον κακίαν αὐτῶν.

3 Λέγων· Ἰδοὺ, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν.

Ὁ δὲ Λουκᾶς (α) προσέθηκεν, ὅτι τὸν σπόρον αὐτοῦ. Καὶ σπείρων μὲν ἐστίν, ὁ Χριστὸς διδάσκων· σπόρος δὲ αὐτοῦ, ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Καὶ ἐξῆλθε μὲν εἰς τὰς πόλεις καὶ κόμης τῆς Ἰουδαίας, διὰ τὸ σπείραι τοῦτον ἐν τῇ νηπτῇ γῇ τῶν ἀνθρώπων ψυχῶν, ἥρουν ἐν τῇ νοί τούτων.

(α) Λουκ. Η', 8.

4 Καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτόν, ἃ μὲν ἔπесε παρὰ τὴν ὁδόν· καὶ ἤλθε τὰ πετεινὰ, καὶ κατέφαγεν αὐτά.

Ηρμηνεύσε μὲν ταύτην τε τὴν παραβολὴν καὶ τὰς ἐφεξῆς ὁ Χριστὸς προῶν· ἐροῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς, ὡς δυνατόν. Ὁδὸς ὠνόμασται νῦν, ὁ ῥάθυμος, ὁ ἐνωτισθεὶς μὲν τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας, διὰ ῥαθυμίας δὲ, μὴ κατακρύψας αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καθάπερ ὁδὸς καταπεπατημένη, καὶ διὰ τοῦτο σκληρὰ, φέρων αὐτὸν ἀκροθιγῶς ἐπικείμενον· πετεινὰ δὲ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ ἐν τῷ ἀέρι διαιτώμενα δαιμόνια· οὐρανὸν γάρ, καὶ τὸν ἀέρα κέκληκεν ἡ Γραφή· ἅτινα ἐπικαταπτάντα αὐτῷ, αἵρουσι τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ὡς μὴ κατακρυβέν. Κατέφαγε γάρ, ἀντὶ τοῦ, ἀφείλετο καὶ διέφθειρεν.

5 Ἄλλα δὲ ἔπесен ἐπὶ τὰ πετρώδη, ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν· καὶ εὐθέως ἐξανέτειλε, διὰ τὸ μὴ ἔχειν

6 βάθος γῆς. Ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος, ἐκαυματίσθη· καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν, ἐξηράνθη.

Πετρώδη μέρη ἐστὶν, ὁ μικρόψυχος, ὁ κατακρύψας μὲν τὸ σπαρὲν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, μὴ ἔχων δὲ γῆν πολλήν, ἥτοι, σταθερότητα· παρ' ᾧ τινι ἐξανέτειλε μὲν αὐτίκα ἡ πίστις, μὴπω ῥιζωθείσα βεβαίως, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτόν, ὡς εἴρηται, σταθερότητα· τοιαῦτα γὰρ τὰ ἐν ὀλίγῃ κατακρυπτόμενα γῆ, ταχέως ἐξαντέλλουσιν· ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος, λέγω δὴ, πυρώσεως πειρασμοῦ προσβαλούσης, ἐκαυματίσθη καὶ ἐφλογίσθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν ἀναψύχουσαν, εἴτουν, ἐδραΐωσιν, ἐξηράνθη καὶ προδέδωκε τὴν πίστιν.

7 Ἄλλα δὲ ἔπесен ἐπὶ τὰς ἀκάνθας· καὶ ἀνέβησαν αἱ ἀκανθαί, καὶ ἀπέπνιξαν αὐτά.

Ακανθαί εἰσιν, ἡ μέριμνα τοῦ βίου, κενοῦσα καὶ νύττουσα καὶ κατατείνουσα τὴν ψυχὴν· ἐτι δὲ καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου,

οἶον ἡ τρυφή, ἡ κενοδοξία, ἡ οἴησις, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ ἅπαντα ἀπάτη μόνον εἰσὶ· δοκοῦσι μὲν γὰρ ἀγαθὰ, οὐκ εἰσὶ δέ· κενοῦσι δὲ καὶ ταῦτα, δίκην ἀκάνθης, καὶ ἐνοχλοῦσιν. *Ἀνέβησαν* δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐξῆθησαν, ὑπέρσχυσαν.

8 Ἄλλα δὲ ἔπесен ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλήν.

Ἡ καλὴ ἐστὶ, ψυχὴ ἀγαθὴ καὶ ἐλευθέρᾳ τῶν προαπηριθμημένων παθῶν, καὶ ἐπιτηδεύει πρὸς καρποροεῖαν ἀρετῆς. Ὅρα δὲ, πῶς σπάνια τὰ καλὰ, καὶ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι. Ἰδοὺ γὰρ μόνον τὸ τέταρτον μέρος τοῦ σπόρου καρποροεῖ, τὰ τρία δὲ φθείρονται. Καὶ ὁ μὲν σπείρων, ἐπὶ πάντας σπείρει, μὴ διακρίνων τοῦτον ἀπ' ἐκείνου· ὁ δὲ σπόρος ἐν ἄλλοις μὲν ἀπώλετο, παρ' ἄλλοις δὲ ἐπολυπλασιάσας· τοῦτο δὲ γέγονεν, οὐ διὰ τὴν τοῦ σπόρου φύσιν· ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ ἐπίσης καὶ ἐπὶ πάντας· ἀλλὰ διὰ τὰς ἀνομοίους γνώμας τῶν ἀνθρώπων, εἰς οὓς ὁ σπόρος κατεβλήθη.

Καὶ διὰ τί ἐσπείρειν ἀδιακρίτως ἐπὶ τὴν ὁδόν, καὶ ἐπὶ τὰ πετρώδη, καὶ ἐπὶ τὰς ἀκάνθας; Διὰ τὴν ὑπερβολὴν πάντως τῆς οἰκείας ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, καὶ ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτι εἰ ἐσπείρει καὶ ἐπ' αὐτούς, ἐκαρποφόρησαν ἄν. Ἐγίνωσκε μὲν γὰρ αὐτοὺς ἀκάρπους, ὅμως δὲ τὸ ἑαυτοῦ πεποίηκεν, ὡς φιλόανθρωπος, ἵνα ἔχοι λέγειν· Τί με ἔδει ποιῆσαι, καὶ οὐ πεποίηκα;

Ταύτην δὲ τὴν παραβολὴν εἶπε, παραινῶν διὰ ταύτης τοῖς μαθηταῖς, μὴ ἀποκλίνειν, εἰ πλείους εὕρισκousι τῶν σωζομένων τοὺς ἀπολλυμένους, μηδ' ἀφίστασθαι τοῦ σπείρειν, ἔχοντας ὑπόδειγμα τὸν διδάσκαλον ἑαυτῶν, ὃς, καίτοι προειδὼς τοὺς ἀκάρπους, ὅμως ἐσπείρει καὶ ἐπ' αὐτούς.

8 Καὶ ἐδίδου καρπὸν, ὁ μὲν ἑκατὸν, ὁ δὲ ἐξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα.

Ὅσπερ διαφέρουσιν ἀλλήλων οἱ ἀπολλύμενοι, οὕτω πάλιν δια-

φέρουσιν ἀλλήλων καὶ οἱ σωζόμενοι. Τρεῖς μὲν γὰρ ἀπηριθμήσατο τάξεις τῶν ἀπολλυμένων, λέγω δὴ, τοὺς ῥαθυμούς, τοὺς μικροψυχούς, καὶ τοὺς ταῖς μερίμναις τοῦ βίου καὶ τῇ ἀπάτῃ τοῦ πλούτου δουλεύοντας· τρεῖς δὲ πάλιν τάξεις καὶ τῶν σωζομένων, φημί δέ, τοὺς καρποφοροῦντας ἐν ἑκατὸν, καὶ τοὺς ἐν ἐξήκοντα, καὶ τοὺς ἐν τριάκοντα. Διὰ τῶν ἑκατὸν μὲν γὰρ, ἐδήλωσε τὴν τελείαν καρποφορίαν τῆς ἀρετῆς· διὰ τῶν ἐξήκοντα δέ, τὴν μέσην· διὰ τῶν τριάκοντα δέ, τὴν ὑπειμένην. Τῶν γὰρ τριάκοντα, διπλάσια μὲν τὰ ἐξήκοντα, τριπλάσια δὲ τὰ ἑκατὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὰ τριπλάσια, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς τελειότητος. Τὸ δέ, ὃ μὲν ἑκατὸν, ἀντὶ τοῦ, ποτὲ μὲν ἑκατὸν, ἐν τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ, ποτὲ δέ, τὰ ἐξῆς, ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ. Ἀποδέχεται δὲ καὶ τοὺς πρώτους, καὶ τοὺς δευτέρους, καὶ τοὺς τρίτους.

Μὴ τοίνυν ἐκ ῥαθυμίας ἀπαλέσωμεν τὸν σπóρον, μηδὲ ἐκ μικροψυχίας αὐτὸν προδώσωμεν, μηδὲ ἐκ φροντίδων βιωτικῶν καὶ ἀπάτης τοῦ πλούτου τούτου ἐναποπνίξωμεν. Δεῖ γὰρ πρῶτον μὲν ἐγρηγορεῖν περὶ τὴν ὑποδοχὴν αὐτοῦ· εἴτα μεγαλοψύχως φέρειν τοὺς πειρασμούς· ἔπειτα πάσης ἀπηλλάχθαι μερίμνης βιωτικῆς καὶ μεταιότητος πλούτου, καὶ οὕτω γίνεσθαι γῆν καλὴν, καὶ διδόναι καρπὸν κατὰ δύναμιν, εἴτε τέλειον, εἴτε μέσον, εἴτε ἐλάττω, καὶ μηδενὶ τρόπῳ ἀπόλλυσθαι. Ἐάν γὰρ τῶν μὲν ἀμελῶμεν, τῶν δὲ ἐπιμελώμεθα, πάντως ἀπολλύμεθα. Ποία γὰρ διαφορά, εἰ μὴ διὰ ῥαθυμίας, ἀλλὰ διὰ μικροψυχίας, καὶ εἰ μὴ διὰ μικροψυχίας, ἀλλὰ διὰ μερίμνης καὶ μεταιότητος ἀπολούμεθα;

9 Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Τούτο εἶπε καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησαν ἐν ἐκείνῳ τὴν τούτου ἐξήγησιν.

10 Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταί, εἶπον αὐτῷ· Διὰ τί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς;

Ἰδόντες τοὺς ὄχλους ἀχθόμενους, διὰ τὴν ἀσάφειαν τῶν εἰρημένων λόγων, προσῆλθον, ὥς οἰκεῖν, καὶ ὑπὲρ ἐκείνων τοῦτο λέγουσιν.

11 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Ὅτι ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Ἑμῖν, τοῖς ὁρθοῖς καὶ βλέπουσι καὶ ἀκούουσι, καὶ διὰ τοῦτο πιστεύουσι. Μυστήρια δέ, τὰ ἀπόρρητα· τῆς βασιλείας δὲ τῶν οὐρανῶν, ἥτοι, τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν· δέδοται δέ, παρὰ τοῦ θεοῦ.

11 Ἐκεῖνοις δὲ οὐ δέδοται.

Τοῖς σκολιῇ καὶ βλέπουσι καὶ ἀκούουσι, καὶ μὴ πιστεύουσιν· λέγει δέ, τοὺς ἀμεταβλήτους. Τίς γὰρ ὠφέλεια, γινῶναι μὲν, μὴ πιστεύειν δέ; Ταῦτα δὲ συνάδουσι καὶ οἷς πρότερον ἔλεγεν (α). Ἐξομολογοῦμαι σοι, πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ ἡπίοις.

12 Ὅστις γὰρ ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

Ὅστις μὲν ἔχει πίστιν, δοθήσεται αὐτῷ γινῶσις τῶν μυστηρίων, καὶ θαυμάσιος· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει πίστιν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὃ ἔχει παρὰ θεοῦ δώρημα. Πᾶς γὰρ δώρημα ἔχει θεοῦ, ὃ μὲν τοιόνδε, ὃ δὲ τοιόνδε· καὶ οἱ μὲν παρασκευάσαντες ἑαυτοὺς ἀξίους, οὐ μόνον λαμβάνουσι τὴν τοιαύτην γινῶσιν, ἀλλὰ καὶ θαυμάσιος· οἱ δὲ μὴ οὕτως ἔχοντες, οὐ μόνον οὐ λαμ-

εάνουσι ταύτην, ἀλλὰ προσαφαιροῦνται, καὶ ἡ προέλαβον χαρίσματα.

13 Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες, οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ συνιοῦσι.

Διότι, βλέποντες τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὰ παρ' ἐμοῦ γινόμενα θαύματα, μύουσι τοὺς τῆς ψυχῆς· καὶ ἀκούοντες τοῖς σωματικοῖς ὡς τοὺς παρ' ἐμοῦ λόγους, μύουσι τοὺς τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τοῦτο πάντως ἀπιστοῦσιν. Ἵνα δὲ γνῶς, ὅτι τύφλωσιν καὶ κώφευσιν, τὴν τῆς ψυχῆς λέγει, ἐπήγαγεν, Οὐδὲ συνιοῦσι· σύνεσις γάρ, τὸ βλέπειν καὶ ἀκούειν κατὰ ψυχὴν. Τοῖς τοιούτοις οὖν δικαίως καὶ οἰκονομικῶς ἐν παραβολαῖς ἐλάλει, ὥστε αὐτοὺς ἀκούειν μὲν, μὴ συνιέναι δέ· καὶ δικαίως μὲν, ὡς διὰ τὴν ἐθελοκακίαν αὐτῶν ἀναξίους ἀκοῆς γυνῶν μυστηρίων οἰκονομικῶς δέ, ἵνα μὴ τὴν γνῶσιν τῶν μυστηρίων ἀντιλογίας ὕλην ποιήσαντες, βαρυτέραν ἐπισπᾶσθωνται καταδίκην.

14 Καὶ ἀναπληροῦται αὐτοῖς ἡ προφητεία Ἡσαίου.

Η τοιαύτη προφητεία (α) ἐπληρώθη μὲν ἐκ μέρους, ἐπὶ τῶν πάλαι σκληροκαρδίων Ἰουδαίων· πληροῦται δὲ παντελῶς νῦν, ἐπὶ τούτων. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀναπληροῦται εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, παντελῶς πληροῦται· ἢ, ἀναπληροῦται, ἀπλῶς, ἀντὶ τοῦ πληροῦται.

14 Ἡ λέγουσα· « Ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε.

Ἀκοῇ σωματικῇ ἀκούσετε τοὺς λόγους, καὶ οὐ μὴ συνῆτε τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἐθελοκωφοῦντες κατὰ ψυχὴν· καὶ βλέποντες σω-

ματικῶς, βλέψετε τὰ θαύματα, καὶ οὐ μὴ ἴδητε τὴν ἀλήθειαν, ὁμοίως ὡς ἐθελοτυφλώττοντες κατὰ ψυχὴν. Εἵτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν ὁ προφήτης, δι' ἣν τοῦτο πεπόνθασιν.

15 Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου.

Ἐπαχύνθη, ἀντὶ τοῦ, ἐσκληρύνθη, ἐπωρώθη τῷ φθόνῳ καὶ ταῖς ἄλλαις κακίαις, καὶ διὰ τοῦτο ἀσυνετοῦσιν.

15 Καὶ τοῖς ὡς βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν.

Ὡς καὶ ὀφθαλμοὺς, τοὺς τῆς ψυχῆς λέγει· βαρέως δὲ ἤκουσαν, ἀντὶ τοῦ, ἐκώφευσαν.

15 Μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὡσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. »

[Τὸ (1), μήποτε, νοηθεῖται ἂν, καὶ ἀντὶ τοῦ, ἴσως, ὁποῖον ἔστι καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ· Ἐν παραδείτῃ, φησι, παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μήποτε δῶν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐπίγνωσιν εἰς σωτηρίαν (α). Τοῦ γὰρ προσήτον, ὥσπερ λογιζομένου, μάτην εἰς τοιοῦτον λαὸν κηρύττει, ἐπήγαγεν ὁ θεὸς τοῦτο τὸ ῥητόν.]

Δι' ὑπερβολὴν δὲ φθόνου, καὶ τῶν ἄλλων, ὡς εἴρηται, κακίων, ἐπωρώθησαν εἰς σύνεσιν, καὶ ἐκώφευσαν μὲν, πρὸς τοὺς ὑπερφεεῖς λόγους, ἐκάμμυσαν δὲ, πρὸς τὰ παράδοξα ἔργα, ὥσπερ δειλιῶντες, μήποτε ἀκούσαντες, καὶ ἰδόντες τὰ παρ' ἐμοῦ, καὶ γνόντες τὸ δέον, ἐπιστρέψωσι πρὸς με, καὶ ἰάσωμαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πλημμελημάτων αὐτῶν. Ἐκ προσώπου γὰρ τοῦ Χριστοῦ ὁ λόγος. Τοῦτο δὲ προσέθηκε, διασῶρων αὐτοὺς εἰς ἐσχάτην ἡνοιαν.

(1) Τὰ παρενθετιμμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(α) Β' Τιμ. Β', 25.

16 Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπουσι· καὶ τὰ ὧτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούει.

Μακάριοι, ὅτι βλέπουσι καὶ ἀκούουσιν ὀρθῶς.

17 Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ ἀκοῦσαι, ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν.

Πολλοὶ, καὶ οὐ πάντες· τινὲς γὰρ ταῦτα καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσαν· ὑπερφυῶς δὲ, ὡς ὁ Ἀβραάμ· καὶ οἱ ἐπισημότεροι. **Ἡ**, πολλοὶ, ἀντὶ τοῦ, πάντες· ὡς τὸ· *Καὶ ἐθεράπευσε (α) πολλοὺς·* πάντας γὰρ τότε ἐθεράπευσε. *Καὶ πάλιν· Καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλε (β)·* πάντα γὰρ τήνικαυτα ἐξέβαλεν. *Ἐπεθύμησαν δὲ ἰδεῖν,* τὸν θεὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ θαύματα, καὶ ἀκοῦσαι αὐτοῦ διδάσκοντος. Τοὺς προφῆτας δὲ προσηγόρευσε, καὶ δικαίους. **Ἡ**, δικαίους νόει τοὺς ἄλλους ἁγίους, οἵτινες ἀκούσαντες τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ παρὰ τῶν προφητῶν, ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, καὶ ἀκοῦσαι τὰ δηλωθέντα.

18 Ὑμεῖς οὖν ἀκούσατε τὴν παραβολὴν τοῦ σπειρόντος.

Ὑμεῖς, οἱ πιστεύοντες.

19 Παντὸς ἀκούοντος τὸν λόγον τῆς βασιλείας, καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ πονηρὸς, καὶ ἀρπάζει τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

Λόγον τῆς βασιλείας φησὶ, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἢ τὸν λόγον τῆς πίστεως· βασιλεία γὰρ, καὶ ἡ πίστις· ὁ γὰρ πιστεύων, βασιλεύει μὲν κατὰ τῶν παθῶν, συμβασιλεύει δὲ τῷ Χριστῷ· μὴ συνιέντος δὲ, ἀντὶ τοῦ, μὴ ἐμβάλλοντος τὸν λόγον εἰς

(α) Μαρκ. Α', 34.

(β) Μαρκ. Α', 34.

τὸ βάθος τῆς καρδίας, ἀλλ' ἀπλῶς αὐτὸν ἐνωτιζόμενου. *Πονηρὸν δὲ λέγει,* τὸν διάβολον, καθὼς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τὴν εὐχὴν ἐρμηνεύοντες παραδεδώκαμεν, *Ἀρπάζει δὲ τὸ ἐσπαρμένον,* ὡς ἐπιπολαίως ἀκατάκρυπτον κείμενον.

19 Οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρεῖς.

Σπείρεται καὶ ὁ σπόρος, ἥρουν, εἰς γῆν καταβάλλεται· σπείρεται καὶ ἡ γῆ, τουτέστιν, ὑποδέχεται τὸν σπῆρον. Διὸ νῦν τὸ, *σπαρεῖς,* οὐκ ἐπὶ τοῦ σπόρου νοοῦμεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς γῆς· οἶον, *Οὗτός ἐστιν, ἡ κατὰ τὴν ὁδὸν σπαρεῖσα γῆ.* Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

20 Ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπαρεῖς, οὗτός ἐστιν.

Ἡ δὲ κατὰ τὰ πετρώδη σπαρεῖσα γῆ πάλιν, οὗτός ἐστιν, περὶ οὗ μέλλει ἔρεῖν.

20 Ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ εὐθύς μετὰ χαρᾶς λαμβάνων αὐτόν· οὐκ ἔχει δὲ ῥίζαν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστι.

Προλαβόντες εἰρήκαμεν ῥίζαν, τὴν (1) ἐδραίωσιν. *Πρόσκαιρον δὲ λέγει,* τὸν εὐμετάτρεπτον, ὅστις καὶ ἐν τῷ διδάσκεισθαι, εὐθύς λαμβάνει, καὶ ἐν τῷ πειράζεσθαι, εὐθύς ἀποβάλλει.

21 Γενομένης δὲ θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθύς σκανδαλίζεται.

Λόγον νῦν, τὸν τῆς πίστεως λέγει. Ὁ δὲ Λουκᾶς τὴν θλίψιν καὶ τὸν διωγμὸν, περιληπτικῶς πειρασμὸν (α) προσηγόρευσεν· ἀντὶ δὲ τοῦ, *σκανδαλίζονται, ἀφίστανται* εἶπεν.

(1) Ἰδ. τὴν ἐρμηνείαν ἐν Καρ. II', 6.

(α) Λουκ. Η', 13.

22 Ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας σπαρεῖς, οὗτός ἐστιν.

Η δὲ κατὰ τὰς ἀκάνθας σπαρεῖσα γῆ, οὗτός ἐστιν, ὃν ἔραϊ.

22 Ὁ τὸν λόγον ἀκούων· καὶ ἡ μερίμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου συμπνίγει τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται.

Ο δὲ Μάρκος τῇ ἀπάτῃ προσέθηκεν, ὅτι Καὶ αἱ περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι (α), συμπεριλαβὼν πᾶσαν βλαβερὰν ἐπιθυμίαν. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ ὁμοίως τῇ μερίμνῃ, καὶ τὴν ἡδονὴν συνέζευξε (β). Τοῦ αἰῶνος δὲ τούτου, ἀντὶ τοῦ, τῆς ζωῆς ταύτης. Ἔστι γὰρ καὶ ἄλλος αἰὼν, ἡ μέλλουσα ζωὴ, ὁ κυρίως αἰὼν, ὡς αἰεὶ ὢν καὶ μηδέποτε περατούμενος.

23 Ὁ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρεῖς, οὗτός ἐστιν.

Η δὲ κατὰ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρεῖσα γῆ, οὗτός ἐστιν, ὁ δηλωθησόμενος.

23 Ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ συνιών·

Συνιών, ἤγουν, ἐγκύπτων τῷ βάθει τῆς καρδίας ἀνεπιβούλευτον. Διὸ καὶ ὁ Μάρκος εἶπεν (γ)· *Οἷτινες ἀκούουσι τὸν λόγον καὶ παραδέχονται*. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ πάλιν· *Οἷτινες (δ) ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ, ἀκούσαντες τὸν λόγον, κατέχουσι*. Καρδίαν δὲ τὴν ψυχὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ θεία Γραφὴ προσαγορεύει.

23 Ὅς δὴ καρποφορεῖ, καὶ ποιεῖ, ὁ μὲν ἑκατὸν, ὁ δὲ ἐξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα.

Ταῦτα προλαβόντες ἐντελῶς διερμηνεύσαμεν ἀνωτέρω.

(α) Ματθ. Δ', 19.

(β) Λουκ. Η', 14.

(γ) Ματθ. Δ', 20.

(δ) Λουκ. Η', 15.

24 Ἀλλήν παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων· Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ σπείροντι καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ.

Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐκ τὸν ὀνομάζει νῦν, ὅστις ὁμοιώθη ἀνθρώπῳ, ἐνανθρωπήσας. *Ἐν ὁμοιώματι (α)* γάρ, φησιν, ἀνθρώπου γενόμενος. Καλὸν δὲ σπέρμα, τρόπον ἕτερον ἐκάλεσε τοὺς υἱοὺς τῆς βασιλείας, ὡς αὐτὸς ἡρμήνευσεν, ἐρωτηθεὶς περὶ τῶν μαθητῶν, περὶ ὧν ἐροῦμεν ἐκεῖ γενόμενοι. Ἀγρὸς δὲ αὐτοῦ ἐστίν, ὁ κόσμος, ὡς κτίσμα καὶ κτήμα αὐτοῦ.

25 Ἐν δὲ τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους, ἦλθεν αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἔσπειρε ζιζάνια ἀνὰ μέσον τοῦ σίτου· καὶ ἀπήλθεν.

Προαγορεύει διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης τὴν δευτέραν ἐπιβουλὴν τοῦ διαβόλου. Ὅταν γὰρ ἔδῃ τὴν καλὴν γῆν καρποφοροῦσαν ἐν ἑκατὸν, καὶ ἐν ἐξήκοντα, καὶ ἐν τριάκοντα, μὴ δυνάμενος λοιπὸν ἢ ἀρπάσαι τὸν σπόρον, ἢ φλογίσαι τὸ βλαστήσαν, ἢ ἀποπνίξαι αὐτὸ, δευτέραν μέτεσι μηχανήν· καὶ ὡς ἐχθρὸς τοῦ γεωργοῦ, σπουδάζει διαφθεῖραι τὸν πόνον αὐτοῦ· καὶ *κοιμωμένων τῶν ἀνθρώπων*, ἤγουν, ἀφροντιστούντων περὶ τὴν φυλακὴν τοῦ ἀγροῦ (ἐμφαίνει δὲ τοὺς διδασκάλους, τοὺς φύλακας τῶν ὀρθοδόξων)· ἐνσπείρει *ζιζάνια*, τουτέστιν, αἵρετικούς, μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων. Τούτους γὰρ ὠνόμασε σῖτον, ὡς εὐχρηστους τῷ σπείραντι.

26 Ὅτε δὲ ἐβλάστησεν ὁ χόρτος, καὶ καρπὸν ἐποίησε, τότε ἐφάνη καὶ τὰ ζιζάνια.

Ὅσπερ οὖν τὰ ζιζάνια ἐοίκασιν μὲν τῷ σίτῳ, κατὰ τὴν καλὰμην· ἀπειοίκασιν δὲ, κατὰ τὸν καρπὸν· εἰσὶ δὲ βλαβερά τῷ

(α) Φιλ. Β', 7·

σίτῳ· οὕτω καὶ οἱ αἵρετικοί, εἰκόασιν μὲν τοῖς ὀρθοδόξοις, κατὰ τὸ σχῆμα· ἀπεοίκασι δὲ κατὰ τὴν ἀρετὴν, ἥτις ἐστὶ καρπός· ἀρετὴ δὲ καὶ καρπός, πρὸ πάντων, ἡ τῶν δογμάτων ἀλήθεια.

Καὶ καθάπερ τὰ ζιζάνια μέχρι μὲν τῆς καρποφορίας λανθάνοντα συναύξονται, τότε δὲ διαγινώσκονται· οὕτως ἄρα καὶ οἱ αἵρετικοί, μέχρι μὲν τοῦ διδάσκειν, λανθάνοντες συνδιηγούνται· ὅτε δὲ πολλὴν λάθωσι παρρησίαν, τότε τὸν ἰὸν ἐκχέουσι, καὶ διαγινώσκονται. Διὸ καὶ προλαβὼν εἶπεν, ὅτι Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς (α). Καὶ ἐτέρως δέ· ὅτε μὲν ἔσπειρεν ὁ Χριστός, οὐκ ἐφάνησαν αἵρετικοί· ὅτε δὲ ἠύξηθησαν οἱ ὀρθόδοξοι, τότε ἀνεφάνησαν.

27 Προσελθόντες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ οἰκοδεσπότου, εἶπον αὐτῷ· Κύριε, οὐχὶ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν τῷ σῷ ἄγρῳ; Πόθεν οὖν ἔχει τὰ ζιζάνια;

Οἰκοδεσπότης μὲν ἐστὶν αὐτός, ὡς τοῦ κόσμου δεσπότης· δούλους δὲ αὐτοῦ ταῦτα λέγοντας πλάττει τοὺς θερμότερους εἰς τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ζῆλον ὀρθοδόξους, οἱ πολλάκις ἀγανακτοῦντες· ἐξαποροῦνται, πῶς ὁ θεὸς παραχωρεῖ τοιαῦτα φύεσθαι ζιζάνια.

28 Ὁ δὲ ἔφη αὐτοῖς· Ἐχθρὸς ἄνθρωπος τοῦτο ἐποίησεν.

Ἀνθρωπον ὠνόμασε τὸν διάβολον, ὡς οὐδὲν ἀνθρώπου διαφέροντα κατὰ τὸ ἐμπαθὲς καὶ φιλήδονον, καὶ ὡς ἐπίσης ἀνθρώπῳ φιλοσωματοῦντα, καὶ τοῖς γήνιοις ἀναφυρόμενον.

28 Οἱ δὲ δοῦλοι εἶπον αὐτῷ· Θέλεις οὖν ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά;

Συλλέξωμεν, ἀνασπῶντες βιαίως, καὶ ξίφεσιν ἐκθερίζοντες.

α) Ματθ. Ζ', 16.

29 Ὁ δὲ ἔφη· Οὐ· μήποτε, συλλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον.

Ἐκόλυσεν ἀναιρεῖσθαι τοὺς αἵρετικούς, διὰ τὸ μὴ συναναιρεῖσθαι καὶ τοὺς ὀρθοδόξους. Ἐμελλον γὰρ πόλεμοι γίνεσθαι κατ' ἀλλήλων καὶ σφαγαί.

30 Ἄφετε συναυξάνεσθαι ἀμρότερα μέχρι τοῦ θερισμοῦ.

Ἀμρότερα, τὰ γένε. Θερισμὸν δὲ λέγει, τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν. Κελεύει οὖν ἔτι ἀμρότερα τὰ γένε ζῆν συναυξάνόμενα ἐν τῷ κόσμῳ, μέχρι συντελείας· εἰκὸς γὰρ, πολλοὺς τῶν αἵρετικῶν ἄχρι τότε μεταβληθῆναι· οὐ μὴν διὰ τοῦτο (1) συναναμείνωσθαι τοῖς αἵρετικοῖς· εὐρύχωρος γὰρ ὁ κόσμος, καὶ δεῖ αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ζῆν, μὴ ἀναιρουμένους μὲν, ἀφαιρουμένους δὲ τὸ διδάσκειν καὶ λυμαίνεσθαι τῷ σίτῳ τοῦ σπειραντος.

30 Καὶ ἐν καιρῷ τοῦ θερισμοῦ ἐρῶ τοῖς θερισταῖς·

Θεριστὰς νῦν ὀνομάζει, τοὺς ἀγγέλους.

30 Συλλέξατε πρῶτον τὰ ζιζάνια.

Θερίσατε (2) τῷ δρεπάνῳ τοῦ θανάτου τὰ εὐρισκόμενα τότε ζιζάνια. Διὰ τί δὲ πρῶτον; ἵνα μὴ καὶ οἱ ζῶντες τηνικαῦτα ὀρθόδοξοι, συνεκθερίζόμενοι τοῖς αἵρετικοῖς ἀναμιξ, πονηρὰς ἔξουσιν ἐλπίδας.

30 Καὶ δῆσατε αὐτὰ εἰς δεσμάς.

Συνδέσατε αὐτοὺς ἀλλήλοις. Ἐμφαίνει δὲ ὁ λόγος, ὅτι οἱ κοινωνοὶ τῆς αὐτῆς ἁμαρτίας, κοινωνοὶ καὶ τῆς αὐτῆς κολάσεως γενήσονται, καὶ ὁμοῦ τὴν τιμωρίαν ὑφείξουσι.

(1) Νεῖται, καλεῖται.

(2) Παρὰ τῷ Α· Θερίσατε πρῶτον τοῦ θανάτου τῷ δρεπάνῳ τὰ.—Τὸ πρῶτον, ἐγκρίτως ἄξιον καὶ διὰ τὸ κείμενον τοῦ εὐαγγελίου καὶ διὰ τὴν ἐμπνεύσειν,

30 Πρὸς τὸ κατακαῦσαι αὐτὰ· τὸν δὲ σίτον συναγαγε-
γετε εἰς τὴν ἀποθήκην μου.

Τὰ περικλήσια καὶ ὁ Βαπτιστὴς ἠπέλιψε τοῖς Σαδδουκαίοις καὶ Φαρισαίοις, ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, εἰπὼν περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι Καὶ συνάξει τὸν σίτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄγρον κατακαῦσει πυρὶ ἀσθέστῳ (α). Καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ, καὶ εὐρήσεις, τί μὲν λέγει κατάκαυσιν, τί δὲ ἀποθήκην. Περιττόν γάρ, τὰ ἅπαξ ἐρμηνευθέντα πάλιν ὁμοίως ἐρμηνεύειν.

31 Ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων· Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ συνάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἐσπείρεν ἐν τῷ ἄγρῳ αὐτοῦ.

[Κόκκῳ (1) συνάπεως παρείκασε τὸ κήρυγμα, καὶ διὰ τὸ μικροπρεπὲς καὶ εὐτελὲς τῶν λέξεων, ὃ τοσοῦτον ὑψήθη, ὥστε τὴν ἀπαικίζουσαν καὶ δεινὴν συλλογίζεσθαι σοφίαν τῶν Ἑλλήνων ἀποκρυφῆναι τῷ μεγέθει τοῦ ἀγροικιζομένου εὐαγγελίου.]

Βασιλείαν δὲ τῶν οὐρανῶν λέγει νῦν, τὸν λόγον τῆς πίστεως, ὡς ἀρραβὼνα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἀπεικάζει δὲ αὐτὸν κόκκῳ συνάπεως· διότι βραχὺς μὲν καὶ εὐπερίγραφος σπείρεται, μὴ δυναμένων τῶν μαθητῶν βαπτάζειν ἐν ἁρχῇ πλείον· καὶ γὰρ καὶ ὁ προφήτης πάλαι, λόγον (6) συντετυμμενον αὐτὸν ἐκάλει· ὅταν δὲ γεωργηθεὶς αὐξήσῃ ταῖς ἀρδαίαις τοῦ θεοῦ πνεύματος, ὑπερβάλλει πάντα λόγον, καὶ ὑψηλότερος ὅλων φαίνεται. Διὰ δὲ τῆς παραβολῆς ταύτης προαναγγέλλει τὴν αὐξάνειν τοῦ κηρύγματος. Περὶ δὲ τοῦ σπείροντος ἄνθρωπου, καὶ τοῦ ἄγρου, ἐν τῇ πρὸ ταύτης παραβολῇ προδιε-

(1) Ματθ. Γ', 12.

(1) Τὰ περικλήσματα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.
2. Ἑβ. Γ', 23.

λάβομεν. Ἄγρος δὲ, ὁ κόσμος λέγεται, καὶ διὰ τὸ γεωργεῖσθαι ἐν αὐτῷ τὸν λογικὸν σίτον.

[Ἡ παραβολὴ σημαίνει (1) καὶ τὸ διήγημα, ὡς τὸ, Ἔθου ἡμᾶς εἰς παραβολὴν ἐν τοῖς ἔθνεσι (α)· καὶ τὸν αἰνιγματώδη λόγον, ὡς τὸ, Νοῆσαι τε παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον (6)· καὶ τὴν ὁμοίωσιν, ὡς τὰ προκείμενα ταῦτα· καὶ τὴν τροπολογίαν, ὡς τὸ, Τὶ ἀνθρώπου, εἰπὲ αὐτοῖς τὴν παραβολὴν ταύτην· Ὁ αἰετὸς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτερυγος (γ)· αἰετὸν λέγων τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων. Σημαίνει δὲ καὶ τὸν τύπον, ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος περὶ τοῦ Ἀβραάμ ὅτι τὸκ μοιογενῇ προσέφερει, ὃ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος. Ὅθεν ἐν παραβολῇ αὐτὸν ἐκομίσατο (δ), τουτέστιν, ἐν τύπῳ, ἐν εἰκόνι].

32 Ὁ μικρότερον μὲν ἐστὶ πάντων τῶν σπερμάτων· ὅταν δὲ αὐξηθῇ, μεῖζον τῶν λαχάνων ἐστί.

Ὅπερ, σπέρμα δηλονότι, σμικρότατον μὲν ἐστὶ τῇ ποσότητι, μέγιστον δὲ τῇ ποιότητι, εἴτουν, τῇ δυνάμει· διὸ καὶ εἰς μέγεθος ἐπιδίδωσι. Κατὰ τὴν ὁμοιότητα γοῦν τοῦ σπέρματος τούτου καὶ οἱ μαθηταί, ποιμνιον ὄντες ὀλίγον, εἰς ἄπειρον ὑψήθησαν.

32 Καὶ γίνεται δένδρον, ὥστε ἐλθεῖν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατασκηνοῦν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ.

Ταῦτα εἶπεν εἰς ἔμφασιν τοῦ μεγέθους καὶ τῆς στερεότητος αὐτοῦ. Τινὲς δὲ κλάδους τοῦ λόγου τῆς πίστεως εἶπον τοὺς

(1) Ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(α) Παλμ. ΜΓ', 15.

(6) Παροιμ. Α', 6. ὅπου ἀναγινώσκεται, νοῆσαι τε.

(γ) Ἰεζ. ΙΖ', 2. 3.

(δ) Ἑβρ. ΙΑ', 17. 19.

πιστεύοντας· ἄνθρωποι, ἐν οἷς κατασκηνοῦσι τὰ πεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, ἤγουν, οἱ ἄγγελοι, φυλάττοντες αὐτούς.

Ἔτεροι δὲ φασι, κλίδους μὲν, τὰς ἀρετὰς, ὥς βλαστάνειν εἴωθεν ὁ λόγος τῆς πίστεως· πεινῶν δὲ, τοὺς ὑπερβαίνοντας τὰ γενεὰ πρᾶγματα, καὶ τῷ πτερῷ τοῦ νοῦ κουριζομένους εἰς ὕψος γνώσεως, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐπειγομένους.

33 Ἄλλην παραβολὴν ἐλάλησεν αὐτοῖς· Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ·

Διὰ μὲν τῆς παραβολῆς τοῦ συνάπτεως, τὴν ἀξίον τῆς πίστεως προηρόρευσε, τὴν διὰ τῆς προσθήκης τῶν ἐκάστοτε πιστευόντων· διὰ δὲ τῆς παραβολῆς τῆς ζύμης, τὴν ἰσχυρὰν αὐτῆς προκηρύττει. Βασιλείαν γὰρ τῶν οὐρανῶν πάλιν τὸν λόγον τῆς πίστεως ὑποληπτέον.

33 Ἦν λαβοῦσα γυνὴ ἑνέκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία.

Σάτον μὲν ἐστίν, εἶδος μέτρου παρ' Ἑβραίοις· τρία δὲ, τὰ πολλὰ νῦν εἴρηκεν. Εἰδόθασι γὰρ πολλάκις διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τριῶν, τὰ πολλὰ σημαίνειν. Καὶ γυνὴ μὲν νοεῖται, ἡ σοφία, ἤγουν, ὁ Χριστὸς, διὰ τὸ γόνιμον καὶ τρόφιμον· γεννᾷ γὰρ τοὺς πιστοὺς διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τρέφει αὐτοὺς τῇ βρώσει τῶν δογμάτων τῆς πίστεως. Ζύμη δὲ ὁ λόγος τῆς πίστεως παρεκκρίνεται· διότι, καθάπερ ἡ ζύμη, ὀλίγη τις οὔσα, καὶ εἰς πολὺ ἄλευρον ἐγχυθεῖσα, διὰ τῆς ἀναφυράσεως ὅλον τὸ ἄλευρον εἰς ἓν σῶμα συνενοῖ, καὶ εἰς ἕτερον εἶδος, παρ' ὃ πρότερον εἶχε, μεθιστᾷ, καὶ νεκρὸν ὄν, τρόπον τινὰ ζωῆς, καὶ ἄνω βαίνειν παρασκευάζει, δύναμιν ἔχουσα δραστην· οὕτω καὶ ὁ λόγος τῆς πίστεως, ὀλίγος ὢν, ὥς προεῖρηται, τῇ ποσότητι, καὶ ἐγχυπτόμενος ψυχῆς πολλῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς διδασκαλίας, πάντας εἰς ἓν σῶμα τῆς ἐκκλησίας συνενοῖ, καὶ εἰς ἕτερον εἶδος πολιτείας μεθιστᾷ, καὶ νεκροὺς ὄντας εἰς ἐνέρ-

γειαν ἀρετῆς, ζωῆς πρὸς ἐργασίαν αὐτῆς, καὶ ἄνω βαίνειν πρὸς οὐρανὸν παρασκευάζει, καὶ πάντα ποιεῖ, δύναμιν ἔχων ἄφρατον.

33 Ἔως οὗ ἐξυμώθη ὅλον.

Ὅτι στήσεται γὰρ, ἐγχυπτόμενος ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων, ἔως οὗ ἐνωθῶσιν εἰς ἓν πάντες, οὗς προῦρσεν ἡ πάντων τὰς γνώμας προηρόρευσα σοφία. Τὰ γὰρ τρία σάτα, εἰ καὶ τῇ ἐμψάτει πλήθος δηλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ ἀριθμῷ πεπερατωμένα τέως εἰσὶ. Πολλὴ οὖν τοῦ κινήματος ἡ δύναμις, καὶ τὸ ζυμωθὲν ἄπαξ, ζύμη πάλιν τῷ λοιπῷ μέρει γίνεται. Τινὲς δὲ ἄλλους μὲν λέγουσι, τοὺς ἀνθρώπους· σάτα δὲ, ἥτοι μέτρα, τρία, τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς Σαμαρείτας, καὶ τοὺς Ἕλληνας.

34 Ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐ-

35 τοῖς· ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· « Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου· ἐρεῦξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. »

Χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον δηλαδὴ· πολλὰ γὰρ πολλάκις ἐλάλησεν αὐτοῖς δίχα παραβολῆς· τότε δὲ διὰ παραβολῶν ἐλάλει αὐτοῖς, ἵνα πληρωθῇ καὶ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ Δαυὶδ. Ἀλλ' ἡ μὲν ἐρμηνεία τῶν Εβδόμηκοντα, φθέγγομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς (α), ἔγραψεν ὁ δὲ τὸ παρὸν εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν μεταβαλὼν, Ἐρεῦξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, εἴρηκε, ταῖς ἑβραϊκῆς λέξεσι προσχὼν, αἵτινες καὶ ταῦτα κἀκεῖνα δηλοῦσι· καὶ τὸ ἐρεῦξομαι γὰρ, τὸ φθέγγομαι σημαίνει. Καὶ προβλήματα ἐκεῖνοι, τὰ αἰτήματα εἶπον, ὥς καὶ ὁ Ἀκύλας ἐμαρτύρησεν. Αἰνήματα δὲ εἰσὶ, καὶ αἱ εὐαγγελικαὶ παρα-

ἐοικέν. Καθὼς γάρ τὰ αἰνίγματα κεκρυμμένην ἔχουσι τὴν ἀλήθειαν, οὕτω δὴ καὶ αὐταί. Καὶ τὸ ἀπὸ καταβολῆς δὲ κόσμου, τὸ ἀπ' ἀρχῆς κόσμου δηλοῖ. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ ταῖς παραβολαῖς πολλὰς ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον, καθὼς ἠδύνατο ἀκούειν (6), οὐδέστι, καθὼς ἦσαν ἄξιαι ἀκούειν οἱ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι. Ἐπεὶ γὰρ οὐ διὰ τὸ ὠφελεῖσθαι ἐκρίνοντο, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπηρεάζειν τοῖς αὐτοῦ λόγοις, ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς ἐλάλησεν, ἵνα καὶ αὐτὸς τὸ οἰκτεῖον ἔργον εἴη πληρῶν, καὶ αὐτοὶ μὴ νοῦντες, ἀ λέγει, μείνωσιν ἀπρακτοί.

36 Τότε ἀρεῖς τοὺς ὄχλους, ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰησοῦ.

Εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ ἐξενοδογεῖτο.

36 Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ.

Κατὰ μόναν μετὰ παρρησίας ἐρωτῶσιν, ὡς ἀκούσαντες πρότερον, ὅτι αὐτοῖς δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια. Περὶ μόνης δὲ ταύτης τῆς παραβολῆς ἐρωτῶσιν, ὡς τὰς ἄλλας δύο συνέντες τὴν τε τοῦ σιναΐως, καὶ τὴν τῆς ζύμης, αἵτε σαφεστεράς οὖσαι· αὐτὴ δὲ καὶ φοβερὰν εἶχεν ἀπειλὴν ἐπὶ τέλει, ὁρῶσιν αὐτοῖς.

37 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· Ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα, ἔστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου·

Ἦν ἀνθρώπου, ἐαυτὸν ὀνομάζει, διὰ τὴν φαινομένην ἐνανθρωπήσιν αὐτοῦ· καὶ τοῦτο συνεχῶς λέγει, βεβαιῶν, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν ἐνανθρώπησε. Καὶ ἔστω σοι τοῦτο τοῦ λοιποῦ γνώσιμον.

38 Ὁ δὲ ἀγρός, ἔστιν ὁ κόσμος·

Ἀνωτέρω περὶ τούτου προεῖρηται.

38 Τὸ δὲ καλὸν σπέρμα, οὗτοί εἰσιν·

Τίνας οὗτοι;

38 Οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας·

Υἱοὶ μὲν τῆς βασιλείας λέγονται οἱ ὀρθόδοξοι, ὡς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Χριστοῦ σπαρέντες εἰς γεωργίαν ἀρετῆς, καὶ κληρονομεῖν τῆς βασιλείας αὐτοῦ μέλλοντες· υἱοὶ δὲ τοῦ πονηροῦ, οἱ αἱρετικοί, ὡς ὑπὸ τοῦ διαβόλου σπαρέντες εἰς γεωργίαν κακίας, καὶ κληρονομεῖν τοῦ ἡτοιμασμένου αὐτῷ πυρὸς μέλλοντες ὁμοίως.

38 Τὰ δὲ ζιζάνια, εἰσὶν οἱ υἱοὶ τοῦ πονηροῦ·

Εἴρηται ἤδη περὶ τούτων.

39 Ὁ δὲ ἐχθρός, ὁ σπείρας αὐτὰ, ἔστιν ὁ διάβολος· ὁ δὲ θερισμὸς, συντέλεια τοῦ αἰῶνός ἐστιν· οἱ δὲ θερισταί, ἄγγελοί εἰσιν.

Καὶ περὶ τούτων προδιελάβομεν. Χρὴ δέ σε μνημονεύειν, ὅτι ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ, θερισμὸν μὲν ἐκάλεσε, τοὺς πιστεῦσαι μέλλοντας, ὡς ἐτοίμους εἰς τὸ συγκομισθῆναι· θεριστάς δὲ τοὺς συγκομίζοντας αὐτοὺς ἀποστόλους· ἐν δὲ τῷ παρόντι, θερισμὸν μὲν, τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπικήρου ζωῆς ἐκτομὴν τῶν ἀνθρώπων· θεριστάς δὲ, τοὺς ἐκτέμνοντας αὐτοὺς ἀπ' αὐτῆς ἄγγελους. Ὁμοίως δὲ καὶ σπέρμα, ὁπίσω μὲν, τὸν λόγον τῆς πίστεως ὠνόμασεν· ἐν δὲ τῇ προκειμένῃ παραβολῇ, αὐτοὺς τοὺς πιστεῦσαντας κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ἔννοιαν. Ὁ γὰρ πιστεύσας λέγεται μὲν καὶ σῖτος, ὡς καρπὸς τοῦ πρώτου σπέρματος, ἦτοι, τοῦ λόγου τῆς πίστεως· λέγοιτο δ' ἂν καὶ σπέρμα, ὡς καρποφορῶν πάλιν ἔτερον

εἰς πίστιν. Οὐχ ἡρμάνευσε δὲ, τίνες μὲν εἰσιν οἱ καθυβήδοντες ἀνθρώποι· τίνες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ οἰκοδεσπότου, ἀλλὰ παρήκιν αὐτοὺς, ἥ ὡς ἐγνωσμένους, ἥ καὶ διδάσκων, ὅτι οὐ χρὴ τὰς παραβολὰς κατὰ ῥῆσιν ἐρμηνεύειν, ὥς φησιν ὁ Χρυσόστομος (1), ἀλλὰ κατὰ μόνον τὰ ἀναγκαιότερα μέρη, δι' ἧ καὶ παραβολὴν οὐκ εἶναι· ἄλλα γὰρ, διὰ μόνον τὸ πλυσθῆναι ταύτης· πῶς οὖν, συμπαραλαμβάνονται, καὶ λοιπὸν οὐκ ἀκίνδυνον, τὸ καὶ ταῦτα πολυπραγμαίνειν.

40 Ὡς περ οὖν συλλέγεται τὰ ζιζάνια, καὶ πυρὶ κατακαίεται· οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου.

Εἶτα λέγει, πῶς ἔσται.

41 Ἀποστέλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν.

Βασιλείαν αὐτοῦ φησὶ, τὸν κόσμον, ὡς φῶναι βασιλεύων αὐτοῦ, κατὰ τὴν θεότητα, ἥ καὶ ὡς δοθείσης αὐτῷ πάσης ἐξουσίας ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Σκάνδαλα δὲ καὶ ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν, τοὺς αὐτοὺς ὀνομάζει· συλλέξουσιν δὲ αὐτοὺς, ἀναστάντας ἐκ νεκρῶν ἔδῃ. Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι ἅμα μὲν τούτοις ἀναστήσονται καὶ οἱ δίκαιοι· πρὶ δὲ τῆς συλλογῆς τούτων ἐκεῖνοι μὲν ἀπαργήσονται ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Χυρίου εἰς αἴμα (2), καθὼς εἶπε Παῦλος· οὗτοι δὲ, κάτω ἀπολειφθέντες, ὡς ἀνάξιοι, μετὰ τὸ καταλθεῖν αὐτὸν συλλεγθήσονται. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκεῖνοι δικαιωθήσονται· εἶτα οὗτοι καταδικασθήσονται. Καὶ λοιπὸν, μετὰ τὰς τοιαύτας ἀποφά-

(1) Τόμ. Ζ', Σελ. 487. Ε.

(2) Α' Θεσσαλ. Δ', 17.

σεις, πρῶτον μὲν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπελεύσονται εἰς κόλασιν αἰώνιον· εἶτα οἱ δίκαιοι, εἰς ζωὴν αἰώνιον, ὡς ἐν τῷ ἐξηκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ φησὶν.

42 Καὶ βάλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός.

Δι' ἐαυτοῦ μὲν σπείρει, δεικνύων, ὅτι οἰκεῖον αὐτοῦ τὸ εὐεργετεῖν· δι' ἐτέρων δὲ κολάζει, παριστῶν, ὅτι ἀλλότριον αὐτοῦ τὸ κολάζειν.

42 Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Εκεῖ, ἐν τῇ κάμινῳ τοῦ αἰωνίου πυρός· ἢ ἐν αὐτοῖς. Διὰ δὲ τοῦ κλαυθμοῦ καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, τὴν ἄφρατον ὀδύνην ἐνέφηκε.

43 Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν, ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν.

Καὶ μὴν, τῆς αἰγλῆς τοῦ Θεοῦ τότε προσβαλοῦσθαι αὐτοῖς, μεταταπῶνται πρὸς αὐτὴν, καὶ θεωρεῖς γίνονται, καὶ ἀκλόουθόν ἐστι, λαμπρότερον ἡλίου λάμπειν αὐτοὺς. Πῶς οὖν φησὶν, ὡς ὁ ἥλιος; Διότι γιγνώσκοντες πρὸς αὐτοὺς εἶδει χρητᾶσθαι παραδείγματι· οὐκ ἦν δὲ οὐδὲν τῶν γνωρίμων αὐτοῖς ἡλίου λαμπρότερον.

43 Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Τούτου πολλάκις ἐπιλέγει, παροξύνων αὐτοὺς εἰς τὸ γίνεσθαι διαμαρτυρούμενους.

44 Πάλιν ὁμοίᾳ ἐπὶ τὴν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν εὐρὼν ἄνθρωπος ἐκρυψε, καὶ ἀπὸ τῆς χαρῆς αὐτοῦ ὑπάγει, καὶ πέντα, ὅσα ἔχει, πωλεῖ, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον.

Διὰ τί, τῶν ὀχλῶν μὴ παρόντων, ἐν παραβολαῖς ἔτι λαλεῖ τοῖς μαθηταῖς; Διότι ἔγνω τούτους σφωτέρους ἤδη γενομένους

ἀπὸ τῶν εἰρημένων, ὡς καὶ συνιέναι δύνασθαι. Διὸ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν παραβολῶν λέγει αὐτοῖς· *Συνηκατε ταῦτα πάντα· Λέγουσιν αὐτῷ· Ναί, Κύριε (α).*

Ὅσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω κειμένων δύο παραβολῶν, τοῦ τε σινάπεως καὶ τῆς ζύμης, βασιλείαν οὐρανῶν ἔλεγε τὸν λόγον τῆς πίστεως· οὕτω καὶ ἐπὶ ταύτης. Ἀπεικάζει δὲ αὐτὸν θησαυρῷ, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ πλοῦτον τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄγρὸς δὲ ἐστίν, ὁ κόσμος, ὡς προδεδήλωται. Μάθε δὲ, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ μὲν κέκρυπται ἡ πίστις· ἐν τῇ πίστει δὲ, ὁ πλοῦτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Καὶ τὰ μὲν ἄλλα τῆς παραβολῆς ἔα, καθὼς προεῖρηται· σκόπει δὲ, πῶς ὁ εὐρὼν τοῦτον τὸν πλουτίζοντα θησαυρὸν, εἵτουν, ὁ ἐπιγνοὺς αὐτόν, σπουδάζει· τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει τὸ, Ὑπάγει, καὶ μετὰ χαρᾶς πάντα, ὅσα ἔχει, πωλεῖ, ἵνα μόνον κερδήσῃ τοῦτον. Καὶ σύνες, ὅτι διδάσκει πάντας ἡ τοιαύτη παραβολή, μὴ μόνον μὴ λυπεῖσθαι προεῖμένους ὑπὲρ τῆς πίστεως πάντα, ὅσα ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν, καὶ τὴν ἀποβολὴν ταύτην κέρδος ἡγεῖσθαι μέγιστον· καὶ ὅτι ὁ μὴ ἀποβάλλων αὐτὰ, καὶ ὁ μὴ μετὰ χαρᾶς ἀποβάλλων, οὐ δύναται κερδήσαι τὸν τῆς πίστεως θησαυρὸν. Πάντα δὲ, ὅσα τις ἔχει, νοοῦνται, καὶ τὰ ἐν ἔργῳ, καὶ ἐν λόγῳ, καὶ κατὰ διάνοιαν ἁμαρτήματα, ἅπερ ὁμοίως χρὴ πωλεῖν, ὅ ἐστιν, ἀποκτεῖσθαι.

45 Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώ-
46 πῳ ἐμπόρῳ, ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας· ὃς εὐ-
ρὼν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν πέπρακε
πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἡγόρασεν αὐτόν.

Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἰδιωτρόπως ἐνταῦθα νοοῦμεν τὴν

(α) Ματθ. ΙΓ', 51.

ἐπιθυμίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ ἀνθρώπον μὲν αὐ-
τὴν εἶπεν, ὡς ἐν ἀνθρώπῳ ἐνεργεῦσαν· ἐμπορὸν δὲ, ὡς πραγ-
ματευομένην τὴν ἰδίαν σωτηρίαν. Ὅρα γάρ, ὅτι εὐρύς ἐστιν ἕνα
πολύτιμον μαργαρίτην, ὃς ἐστὶν ὁ λόγος τῆς πίστεως· ὁ εἷς
μὲν, διὰ τὸ εἶναι μίαν τὴν ἀληθῆ πίστιν, καὶ διὰ τὸ μὴ εἶναι
τοιούτον ἄλλον· πολύτιμος δὲ, ὡς κατὰ πολὺ τίμιος, [καὶ (Ι)
ὡς πολλοῖς ὦν τίμιος,] δηλαδὴ τοῖς εἰδόσιν αὐτόν· ἀπῆλθεν,
δὲ δηλοῖ τὴν σπουδὴν, καὶ ἀπεκτίσαστο πάντα, ὅσων ἀπήλασε
πρότερον, καὶ ἐκτίσαστο τοῦτον μόνον.

Αἱ δύο δὲ αὗται παραβολαὶ τὰ πλείω ἀλλήλαις ἐοικυῖαι,
βραχέα διαφέρουσιν, ὅτι ἡ μὲν θησαυρὸν, ἡ δὲ μαργαρίτην ὀνο-
μάζει τὸν λόγον τῆς πίστεως· ὥσπερ ἄρα καὶ αἱ πρὸ τούτων
δύο παραβολαί, ἡ μὲν κόκκον σινάπεως, ἡ δὲ ζύμην αὐτόν
ἐκάλει· καὶ καθάπερ διὰ τῶν δύο ἐκείνων ἐδήλωσεν ὁ Χρι-
στὸς τὴν αὐξήσιν καὶ τὴν ἰσχύϊν τῆς πίστεως· οὕτω καὶ διὰ
τῶν δύο τούτων πάλιν, τὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἐξαίρετον αὐτῆς.
Αὕξει μὲν γὰρ, ὡς κόκκος σινάπεως· ἰσχύει δὲ, ὡς ζύμη·
πλουτίζει δὲ, ὡς θησαυρός· ἐξαίρετος δὲ ἐστίν, ὡς διαφορώτα-
τος μαργαρίτης. Τάλλα γὰρ τῆς παραβολῆς οὐ περιεργαστέον
ἡμῖν. Ἵνα δὲ μὴ θαρβώμεν τῇ πίστει μόνῃ, μηδὲ ἀρκεῖν αὐ-
τὴν εἰς σωτηρίαν νομίζωμεν, προστίθῃσι καὶ ἐτέραν παραβολὴν,
δι' ἧς μανθάνομεν, ὅτι οὐ πάντες οἱ πιστεύοντες σώζονται,
ἀλλὰ πολλοὶ τούτων ἀπόλλυνται.

[Μαργαρίτης δὲ (2) καὶ ὁ Κύριος κέκληται· διότι τῷ βυ-
θῷ τῆς θεότητος ἦνωται, καὶ μόνοις τοῖς ἀλιεῦσι καὶ τοῖς
αὐτῶν μαθηταῖς ἐγνώριστα].

47 Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγῆνῃ

(1) Τὰ παρεντεθειμένα λαίπυσιν ἀπὸ τοῦ Α.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ·

Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν αὐθις λέγει τὸν λόγον τῆς πίστεως· θάλασσαν δὲ, τὸν κόσμον, διὰ τὴν πικρίαν καὶ τὰ κύματα τῶν πειρασμῶν· παντοῖα δὲ γένη ἰχθύων, τὰ ποικίλα πλήθη τῶν ἐνδυνατωμένων αὐτῷ ἀνθρώπων, ἀνδρῶν, γυναικῶν, νέων, γερόντων, ἀγάμων, γεγαμηκότων καὶ τοιούτων ἄλλων, ἃ καὶ τὰ διάφορα ἔθνη.

48 Ἦν, ὅτε ἐπληρώθη, ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ καθίσαντες, συνέλεξαν τὰ καλά εἰς ἀγρεῖα, τὰ δὲ σαπρὰ ἔξω ἔβαλον·

Οτε ἐπληρώθη, τουτέστιν, ὅτε πάντες ἐπίστευσαν, οἱ μὲν, ἐκόντες, οἱ δὲ, ἄκοντες· αἰγιαλὸν δὲ νόει, τὸν τόπον, ἔνθα μέλει κρῖναι ὁ Κύριος· συνιέγοντας δὲ, τοὺς ἀγγέλους· καὶ καλά μὲν θηράματα, τοὺς δικαίους· σαπρὰ δὲ, τοὺς πονηροὺς· ἀγρεῖα δὲ, τὰς ἀποκεκληρωμένους τοῖς δικαίοις μοῖας. Τάλλα δὲ τῆς παραβολῆς ὁμοίως οὐ πολυπραγμονητέον.

49 Οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος·

Οὕτως, ὡς ἐρεῖ.

49 Ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι, καὶ ἀφοριοῦσι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων· καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν χάμινον τοῦ πυρός· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Καὶ μὲν, ἐν τῷ ἐκκροστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ φησὶν, ὅτι (α) αὐτὸς ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων. Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι αὐτὸς μὲν ἀφοριεῖ αὐτοὺς, τῷ προστάγματι· οἱ δὲ ἄγγελοι ἀφοριοῦσιν αὐτοὺς, τῇ ἐνεργείᾳ, τὸ πρόσταγμα τὸ δεσποτικὸν

(α) Ματθ. ΚΕ', 22.

ὡς ὑπρέκειται πρῶτοντες. *Αφοριεῖν* δὲ ἐστὶ, τὸ διαχωρίζειν. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ τέλει τῆς παραβολῆς εἶπεν, ὅτι τὰ σαπρὰ ἔξω ἔβαλον, ἵνα μὴ ὑπολάβῃ τις, ἀκίνδυνον εἶναι τὴν τοιαύτην ἐξαγωγήν, ἠρμήνευσε ταύτην· εἰρηκὼς, ὅτι καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν χάμινον τοῦ πυρός, καὶ τὰ ἔξω.

51 Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Συνήκατε ταῦτα πάντα;

Τὰ ἀντικαῖα δηλαδὴ τῶν παραβολῶν· καὶ μὲν, ὡς θεὸς ἐγίνωσκεν, ὅτι συνέκατο αὐτά· λοιπὸν οὖν, ὡς ἄνθρωπος τοῦτο ἠρώτησεν.

51 Λέγουσιν αὐτῷ· Naί, Κύριε. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Διὰ

52 τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὁμοίός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά.

Ομολογησάντων γινῶναι, λέγει παραβολὴν διδάσκουσιν, ὅτι πάντες οἱ γενεῖως αὐτῷ μαθητευθέντες· πλουτοῦσι γινῶσιν. Πᾶς γάρ, φησι, γραμματεὺς, ἥτοι, σοφός, μαθητευθεὶς τῷ βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν, ὅς ἐστιν ὁ Χριστός, πλουτεῖ γινῶσιν· μαθητευθεὶς δὲ αὐτῷ, πρὸ (1) τοῦ σοφισθῆναι δολιχότι· καὶ *ἔοικεν* ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, τουτέστι, πλουσίῳ, ὅστις ἐκβάλλει, ὅτε βούλεται, ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ, καινὰ καὶ παλαιὰ χρυσία. Νοοῦνται δὲ καινὰ μὲν, τὰ τῆς νέας Διαθήκης νοήματα· παλαιὰ δὲ, τὰ τῆς παλαιᾶς. Τὸ δὲ, διὰ τοῦτο, οὐκ ἔστι νῦν αἰτιολογικόν, ἀλλὰ βεβαιωτικόν, ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς.

53 Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν. Καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν

(1) Ἰσως, πρὸς τὸ σοφισθῆναι.

πατρίδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν·

Πατρίδα αὐτοῦ λέγει τὴν Ναζαρέτ, ὡς πατρίδα τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ νομιζομένου πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ὡς τραφεὶς ἐν αὐτῇ. Φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς (α), ὅτι *Καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ναζαρέτ, ὅθ' ἦν τετραμμένος. Ἐδίδασκε δὲ αὐτοὺς*. Τίνας; Δηλαδή τοὺς τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Τὴν αἰτίαν δὲ, δι' ἣν ἐν ταῖς συναγωγαῖς διδάσκει, προσηγάμεν ἐν ἀρχῇ τοῦ τετάρτου κεφαλαίου.

54 Ὅστε ἐκπλήττεσθαι αὐτοὺς, καὶ λέγειν· Πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη, καὶ αἱ δυνάμεις;

Η σοφία τῶν λόγων, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν λόγων. **Η, δυνάμεις*, καλεῖ τὰ θαύματα. Βλέποντες γὰρ αὐτὸν ὑψηλότερα μὲν καὶ πιθανώτερα τῶν πάλαι περιβοήτων ἀνδρῶν διδάσκοντα, μεῖζονα δὲ θαύματα ποιοῦντα, καὶ ἀγνοοῦντες, ὅτι αὐτὸς ἦν σοφία θεοῦ καὶ δύναμις, ἐθαύμαζον μὲν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ τὰ θαύματα· εἰς αὐτὸν δὲ, τὸν τοιαῦτα διδάσκοντα καὶ τερατουργοῦντα, ἐσκανδαλίζοντο, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ διότι γονέων ἦν εὐτελῶν. Ἄλλ' ὅντως τυφλὸν καὶ ἀνόητον ὁ φθόνος! Ἀφ' ὧν γὰρ ἔδει μᾶλλον θαυμάζειν, καὶ προσκυνεῖν αὐτὸν, ὅτι τοιούτων γονέων τοιοῦτος προῆλθεν υἱός, ἀπὸ τούτων εἰς αὐτὸν σκανδαλίζονται.

55 Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ

56 Ἰάκωβος, καὶ Ἰωσῆς, καὶ Σίμων, καὶ Ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι;

Ταυτὶ πάντα κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. Διαποροῦντες γὰρ

ἔλεγον ταῦτα πρὸς ἀλλήλους. *Πρὸς ἡμᾶς δὲ, ἀντὶ τοῦ, παρ' ἡμῖν.*

56 Πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάντα;

Ορα βαθεῖαν ἀνοιχὴν! Λέγουσι γὰρ ὅτι, Ἐπεὶ γονέων εὐτελῶν ἐστὶ, πόθεν ἄλλοθεν τούτῳ ταῦτα πάντα προσεγένοντο; Καὶ μὴν, ὧς μάταιοι, οὐκ ἀπὸ γονέων εὐκλείας, οὐδ' ἀπὸ χρημάτων θαψιλείας, ἢ τοιούτου πινός, ἀλλ' ἐξ ἐναρέτου πολιτείας ἡ γνῶσις καὶ τὰ θαύματα θεόθεν τοῖς ἀξίοις χαρίζονται.

57 Καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ.

Αντὶ τοῦ, ἐπ' αὐτῷ.

57 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

Ο δὲ Μάρκος εἶπεν (α), ὅτι *εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέσι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ*. Παρεδειγματοποιῶς δὲ ἑαυτὸν ἐδήλωσεν ὁ Χριστός· καὶ, *ἐν μὲν τῇ πατρίδι*, εἰρηκε, διὰ πᾶσαν τὴν Ναζαρέτ· *ἐν δὲ τοῖς συγγενέσι*, διὰ τοὺς ὁπωσδήποτε συγγενεῖς αὐτοῦ· *ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ*, διὰ μόνους τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ. Πάντες γὰρ αὐτοῦ κατεφρόνουν, οἱ μὲν, ὡς συμπατριώτου, οἱ δὲ, ὡς συγγενοῦς, οἱ δὲ, ὡς ἀδελφοῦ. Διὸ καὶ ὑπερφυῶς εὐδοκιμοῦντος ἐσκανδαλίζοντο ἐπ' αὐτῷ, τουτέστιν, οὐκ ἠδύναντο πιστεῦειν αὐτῷ διὰ τὸν φθόνον, εἰ καὶ οἱ μὲν πλείον, οἱ δὲ ἕλαττον ἐφθόνουν. *Οὐκ ἔστιν οὖν, φησὶ, προφήτης ἄτιμος, παρ' οἷς δοκεῖ προφήτης, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέσι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ*. Οὗτοι γὰρ, καίτοι προφήτην αὐτὸν εἰδότες, ὅμως καταφρουοῦσιν αὐτοῦ, διὰ τε τὴν ῥηθεῖσαν αἰτίαν, καὶ διότι τὰ συνήθη, εὐκα-

παρόντα. Ὁ δὲ Λουκᾶς εἶπεν, ὅτι (α) Οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, δεκτὸν κάκεινος λέγων, τὸν τίμιον.

58 Καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν.

Δυνάμεις τὰ θαύματα λέγει, ὡς δυνάμειος θείας ἔργα. Καὶ δεῖ σοφίαν! Ἐποίησε μὲν γὰρ, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν, ὅτι Μισῶν ἡμᾶς, οὐ θεραπεύει τοὺς ἐν ἡμῖν, καὶ ὅτι, εἰ ἐποίησε καὶ παρ' ἡμῖν, ἐπιστεύσαμεν ἂν καὶ ἡμεῖς. Οὐ πολλὰς δὲ, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, ὅτι καὶ γινόμενων ἠπίστουν ἔτι. Διὸ καὶ ὁ Μάρκος εἶπεν (β), ὅτι Καὶ ἐθαύμαζε διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, δηλονότι τοσοῦτον ἀναισχυνοῦσαν. Ἀλλ' ὁ μὲν Ματθαῖος φησιν, ὅτι Οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς· ὁ δὲ Μάρκος, ὅτι Καὶ οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δυνάμιν ποιῆσαι, εἰ μὴ ὀλίγοις ἀρρώστοις ἐτιθεὶς τὰς χεῖρας, ἐθεράπευσεν (γ). Πῶς οὖν εἶπεν, ὅτι οὐκ ἠδύνατο; Διότι ἀδυναμίαν ὀνομάζειν εἰώθαμεν, οὐ μόνον τὴν ἑλλειψιν τῆς δυνάμειος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμποδισμὸν τῆς οἷας δὴ τινος αἰτίας, ὥσπερ καὶ νῦν. Ἐνεποδίζε γὰρ αὐτῷ ἡ ἀπιστία τῶν εὐεργετουμένων. Οὐκ ἠδύνατο οὖν, ἀντὶ τοῦ, ἐνεποδίζετο· καὶ οὐκ ἔδει βιαίως εὐεργετεῖν αὐτούς.

(α) Λουκ. Δ', 24.

(β) Μάρκ. ε', 6.

(γ) Μάρκ. ε', 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου.

ΚΕΦ. ΧΙΥ. 1 Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἤκουσεν Ἡρώδης 2 ὁ τετράρχης τὴν ἀκοήν Ἰησοῦ· καὶ εἶπε τοῖς πιασὶν αὐτοῦ· Οὗτός ἐστιν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής· αὐτὸς ἠγγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ.

Τὰ ὅμοια λέγει καὶ ὁ Μάρκος (α)· ὁ δὲ Λουκᾶς φησὶν, ὅτι Ἦκουσεν Ἡρώδης ὁ τετράρχης τὰ γινόμενα ἐπ' αὐτοῦ πάντας καὶ διετόρει, διὰ τὸ λέγεσθαι ἐκ νεκρῶν, ὅτι Ἰωάννης ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν· ἐπὶ τῶν δὲ, ὅτι Ἡλίας ἐφάνη· ἀλλ' ὡς δὲ, ὅτι προφήτης. εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀρέστη. Καὶ εἶπεν Ἡρώδης· Ἰωάννην ἐγὼ ἀπεκεφάλισα· τίς δὲ ἐστὶν οὗτος, περὶ οὗ ἐγὼ ἀκούω τοιαῦτα; Καὶ ἐβόησεν ἰδεῖν αὐτόν (β).

Πῶς οὖν Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος ἔγραψαν, ὅτι διεβεβαίωτο Ἡρώδης, αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰωάννην· ὁ δὲ Λουκᾶς, ὅτι λεγόντων τοῦτό τινων, ὁ Ἡρώδης μᾶλλον εἶπε, μὴ εἶναι τοῦτον; Ἰωάννην γὰρ, φησιν, ἐγὼ ἀπεκεφάλισα. Καὶ λοιπὸν οὐκ ἐστὶν Ἰωάννης. Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι ὑπολαβόν, ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι τοῦτον, χαρίσματα θαυμάτων ἐκ θεοῦ λαβόντα διὰ τὴν ἀδικον αὐτοῦ σφαγὴν, πρὸς μὲν τοὺς τοῦτο λέγοντας, εἶπε, μὴ εἶναι τὸν Ἰωάννην, ἵνα μὴ προσδράμωσιν αὐτῷ, καὶ στασιάζωσι κατ' αὐτοῦ· πρὸς δὲ τοὺς αἰκείτας αὐτοῦ, θαρρῶς τὸ μυστήριον· παῖδας γὰρ νῦν, τοὺς οἰκέτας εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής· θαρρῶς δὲ αὐτοῖς τοῦτο, σφόδρα δειλιάσας τοῦτον, ὡς

(α) Μάρκ. ε', 14.

(β) Λουκ. Θ', 7—9.

ισχυρότερον ἤδη γεγεννημένον, καὶ σφοδρότερον αὐτὸν ἐλέγξοντα. Καὶ ὅρα θαυμαστόν! Ὁ ρονεύσας φοβεῖται τὸν πεφονευμένον. Τοιοῦτον γὰρ ὁ κακός· φοβεῖται καὶ τοὺς νεκρούς· καὶ τοιούτων ὁ ἐνάρκτος, φόβον ἐμποιῶν τοῖς ζῶσι καὶ μετὰ θάνατον. Παρεμπιπτούσης δὲ τῆς κατὰ τὸν Ἰωάννην ὑποθέσεως, λοιπὸν ὁ εὐαγγελιστὴς διηγεῖται, πῶς ἀπέθανεν.

†† Οὗτος (1) ὁ Ἡρώδης, υἱὸς ἦν τοῦ τὰ βρέφη ἐν Βηθλεὲμ ἀποκτείναντος.

3 Ὁ γὰρ Ἡρώδης, κρατήσας τὸν Ἰωάννην, ἔδραμε αὐτόν, καὶ ἔθετο ἐν φυλακῇ, διὰ Ἡρωδιάδα τὴν
4 γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἔλεγε γὰρ
5 αὐτῷ ὁ Ἰωάννης· Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτήν. Καὶ
θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι
ὥς προφήτην αὐτὸν εἶχον.

Ο δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι ἡ Ἡρωδιάς ἐρεῖχεν αὐτῷ, τουτέστιν, ἐνεκότει αὐτῷ, καὶ ὅτι ἤθελεν αὐτὸν ἀποκτεῖναι καὶ οὐκ ἠδύνατο. Εἶτα προσέθηκε καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ δύνασθαι αὐτὴν ἀνελεῖν αὐτόν. Εἶρηκε γὰρ, ὅτι Ὁ Ἡρώδης (α) ἐφοβεῖτο τὸν Ἰωάννην, εἰδὼς αὐτὸν ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον καὶ συνετήρει αὐτόν· καὶ ὅτι ἀκούων αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει, καὶ ἠδέως αὐτοῦ ἤκουε. Ταῦτα μὲν οὖν ἰστορήσεν ὁ Μάρκος. Εἰ δὲ εἰδὼς αὐτόν ὁ Ἡρώδης ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον, συνετήρει αὐτόν, πῶς εἶρχεν ὁ Ματθαῖος, ὅτι ἤθελε μὲν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβεῖτο δὲ τὸν ὄχλον; Καὶ εἰ πολλὰ ἐποίει, ὣν ὁ Ἰωάννης παρήνει, καὶ εἰ ἠδέως αὐτοῦ ἤκουε παραινούντος; διὰ τί ἔδραμε αὐτόν καὶ ἀπέκλεισε; Διότι, ἃ μὲν φησὶν ὁ Μάρκος, πρῶτον ἐγένοντο· ἃ δὲ φησὶν ὁ Ματθαῖος, ὕστερον ἐπεγένοντο.

(1) Ταῦτα μετὰβλήθησαν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σελ. 80. B.

(α) Μαρκ. γ', 19.

Πρῶτον γὰρ ἡ μὲν Ἡρωδιάς ἐχλάπετο τῷ Ἰωάννῃ, καὶ ἤθελεν ἀνελεῖν αὐτόν· ὁ δὲ Ἡρώδης οὐ παρεχώρει, γινώσκων αὐτὸν δίκαιον καὶ ἅγιον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀκούων αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει, καὶ ἠδέως αὐτοῦ ἤκουεν· ἐπεὶ δὲ ἐνέκειτο, σφοδρῶς ἐλέγχων αὐτόν καὶ διασύρων, λοιπὸν, τοῦτο μὲν, ἐκνεκρθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης Ἡρώδης, τοῦτο δὲ, καὶ παρὰ τῆς Ἡρωδιάδος ἐκβιασθεὶς, μετέβαλε τὴν αἰδῶ πρὸς ἐργάνην, καὶ μὴ παυόμενον ὄλωκε, ἤθελεν αὐτὸν ἀνελεῖν· φοβηθεὶς δὲ τὸν ὄχλον, ἔδρασε μὲν αὐτὸν ἀμυνόμενος, ἀπέκλεισε δὲ, ἵνα μὴ περιεργόμενος κομωδῇ αὐτόν. Ἐπειμὰ δὲ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, ὡς παραινόμενος ἔχοντι τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, κατὰ δύο αἰτίαι· πρῶτον μὲν, ὅτι ζῶντος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ βιαίως ἀφείλετο καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὴν τετραρχίαν· ἔπειτα, ὅτι καὶ θυγατέρα ἔχουσιν ἐξ ἐκείνου, ταύτην ἔγχευεν, ἃ καὶ ἄμφω παράνομα. Καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐκέλευε μὲν γῆμι τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐτι ζῶντος, οὐδὲ παιδίον ἔχουσιν.

6 Γενεσίῳ δὲ ἀγομένων τοῦ Ἡρώδου, ὠρχήσατο ἡ
θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τῷ μέσῳ· καὶ ἤρρεσε
7 τῷ Ἡρώδῃ. Ὅθεν μεθ' ὅρκου ὡμολόγηται αὐτῇ
δοῦναι, ὃ ἐὰν αἰτήσεται.

Ο δὲ Μάρκος φησὶ, Καὶ (α) ὡμολόγησεν αὐτῇ· Ὅτι ὃ ἐὰν με αἰτήσῃς, δώσω σοι, ἕως ἡμίσεος τῆς βασιλείας μου. Γενεσίῳ δὲ ἀγομένων, ἀντὶ τοῦ, τελουμένων. Ἔθος γὰρ ἦν τοῖς ἄρχουσιν ἐορτάζειν τὰ οἰκεῖα γενέθλια. Ὁμολόγησεν δὲ νῦν, τὴν ὑπόσχεσιν ὀνόμασεν. Ὡς πολλὰς ἀνοίας! Καὶ ὥμοσε δοῦναι, καὶ κυρίαν τῆς αἰτήσεως· τὴν κόρην ἐποίησε, καὶ τὸ

(α) Μαρκ. γ', 23.—Παρὰ τῷ Μάρκῳ ἀναγνωσκαται, Καὶ ὥμοσεν αὐτῇ. Οὕτω καὶ παρὰ τῷ Χρυσοστόμῳ Τερμ. Ζ'. Σελ. 497. C. Καὶ παρ' αὐτῷ δὲ τῷ Εὐθυμίου εἰς τὸν Μάρκον.

ἡμῖς τῆς βασιλείας αὐτοῦ βασιλείας ὀρχήσεως ἀπημπόλησεν!

8 Ἡ δὲ, προβιθασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, λέγει μοι, φησὶν, ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Προβιθασθεῖσα, ἀντὶ τοῦ, διδαχθεῖσα. Φησὶν οὖν, λέγει μοι ὧδε, τουτέστιν, ἐνταῦθα, ἐν τῷ συμποσίῳ. Ὁ δὲ Μάρκος εἰπεῖν αὐτὴν λέγει, ὅτι (α) Θέλω, ἵνα μοι ὁὖς ἐξαυτῆς, ὅ ἐστιν, αὐτίκα, εὐθύς. Καιρὸν γὰρ ἐπιτήδειον ἡ Ἡρωδίας εὐρούσα, ὥς ἱστορεῖται πάλιν ὁ Μάρκος, εἰπὼν· ὅτι Καὶ γενομένης ἡμέρας εὐκαίρου (β)· ἐπεὶ πρὸς αὐτὴν εἰσῆλθεν ἡ θυγάτηρ ἑρωτώσα, τί αἰτήσεται· παρήγγειλεν αὐτίκα ἐν τῷ συμποσίῳ αἰτῆσαι δοθῆναι αὐτῇ τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου, φοβηθεῖσα μὴ, τοῦ τηνικαῦτα καιροῦ παραδραμόντος, μεταμεληθῇ πάντως ὁ Ἡρώδης, ἀνανήψας τῆς μέθης, ἢ, (1) μὴ καὶ τῶν φίλων τινὲς παρακαλέσαντες (2), ἐλευθερώσωσι τὸν Ἰωάννην.

9 Καὶ ἐλυπήθη ὁ βασιλεύς·

Ἐλυπήθη, διότι ἐμελλε μέγαν ἀνελεῖν ἄνδρα, καὶ κινῆσαι πρὸς μῖσος ἐαυτοῦ τὸν ὄχλον.

9 Διὰ δὲ τοὺς ὅρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους, ἐκέλευσε δοθῆναι.

Ὁ γυναικεῖον ἀνδράποδον! Ἐπιорκίας μὲν μάρτυρας ἔχειν ἐδειλίας· παρανόμου δὲ σφαγῆς θεατὰς τοσοῦτους ἔχειν οὐκ ἐφοβήθη; Ἐδει γὰρ σε μὴ προπετῶς ὁμῶσαι· ἐπεὶ δὲ ἀπερισκέπτως ὤμοσας, κρεῖττον ἦν ἐπιорκῆσαι. Δύο γὰρ κακῶν τὸ κουφότερον αἰρετώτερον.

(α) Μαρκ. 5', 25.

(β) Μάρκ. 5', 21.

(1) Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, φοβηθεῖσα.

(2) τὸν Ἡρώδην.

10 Καὶ πέμψας ἀπεκρεφάλισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ.

Πέμψας (α) σπινυλίτωρα, ἤτοι, δῆμιον, ὥς εἶπεν ὁ Μάρκος, λάβρα τοῦτον ἀνέβλεν, ἵνα μὴ καὶ ἀναιρούμενος δημοσίῳ τὴν ἀσκλητὴν μίξιν αὐτοῦ, καὶ ἵνα μὴ τὸν ὄχλον ἐξηκολούνηται. Ὁ δὲ θεὸς ἠνέσχετο, ὁμοῦ μὲν, τὸν δίκαιον στεφανῶν μαιζόνως· ὁμοῦ δὲ, τοῖς ἀδίκως πάσχουσι καταλυμπάνων παραμυθίαν.

11 Καὶ ἤνεχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι.

Ὁ μικροῦ συμποτίου καὶ θηριώδους! Πῶς οὐκ ἠληργίσαν οἱ συνανακειόμενοι θεάσασθαι κεφαλὴν ἀνθρώπου, θερμοῦ σταζούσαν αἷματος, ἐπὶ τὴν τράπεζαν αὐτῶν εἰσαγομένην, ὥς ἔδεσμαι, πῶς οὐκ ἔρριζαν;

11 Καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ·

Μισθὸς ἐναγῆς ἀναισχύντου πράξεως! Ὅντως τοιαύτης μητρὸς ἀξία θυγάτηρ! Ἄπαξ γὰρ τὴν παρθενικὴν αἰδῶ παρωσαμένη, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς τοσοῦτων ἀνδρῶν ἀσέμνως ἐαυτὴν θεατρίσασα, καὶ ποικίλως ἀσχημονήσασα (1), ψυχὴν ἀπάνησιπον ἐκτέλεστο, καὶ κατετόλμησεν ἄψασθαι πίνακος φόνου γέμοντος, καὶ οὐχ ἄψασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ, καθάπερ τι δῶρον ἡδιστον, διαβαστάσαι, καὶ χαριέντως ἀποκομίσαι τῇ μητρὶ.

11 Καὶ ἤνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς.

Οὐκ ἤρκεῖτο γὰρ ἡ βδελυρὰ μήτηρ, ἀναιρεθέντος, ἀλλ' ἐδίψα καὶ λαβεῖν εἰς χεῖρας τὴν στυλιτεύουσαν τὴν ἀκολασίαν αὐτῆς κεφαλὴν, ὥστε ἐνυβρίσαι αὐτῇ καὶ ἐπιτωθᾶσαι. Τοιαῦταί εἰσι, αἱ μοιχευόμεναι γυναῖκες, ἀπάντων ἱταμώτεραι καὶ ὀμότεραι

(α) Μαρκ. 5', 25.

(1) Τοῖς τῆς ἐρησίας τυρρεοῖς καὶ ἀναΐδαι στήμασιν.

καὶ ἀνοσιώτεροι! Σκέπῃ δὲ καὶ, ὅσα κακὰ διεπράξατο· κατήσχυε καὶ ἐκυτῆν, καὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς Φίλιππον, καὶ τὸν μοιχὸν Ἡρώδην, καὶ τὴν θυγατέρα· καὶ ἀνείλε μὲν τὸν κατήγορον τῆς μοιχείας, ἵνα μοιγευμένη λανθάνῃ τοὺς τότε μόνον· ἀνελούσα δὲ αὐτὸν, οὐ μόνον οὐκ ἔλαθεν ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεταγενεστέροις ἐδημοσιεύθη, καὶ μέχρι παντὸς ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ δημοσιεύεται.

12 Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἤραν τὸ σῶμα, καὶ ἔθαψαν αὐτό·

Ο δὲ Μάρκος (α) τὸ πτώμα αὐτοῦ φησί, πτώμα, τὸ σῶμα καλέσας, διὰ τὸ πεσεῖν εἰς ἕδαφος μετὰ τὴν ἐκτομὴν τῆς κεφαλῆς.

12 Καὶ ἐλθόντες ἀπήγγειλαν τῷ Ἰησοῦ.

Λοιπὸν ἐνδεικνύμενοι τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν. Ἐκμύε γὰρ αὐτοὺς μᾶλλον ἢ συμφροδία.

13 Καὶ ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐκείθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν·

Ἀκούσας, ὅτι ἀνῆλθῃ ὁ Ἰωάννης· καὶ γὰρ καὶ, ὅτε ἤκουσεν, ὅτι παρεδόθη εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἀνεχώρησε δι' ἣν δὲ αἰτίαν, εἰρήκαμεν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ· καὶ ἵνα φυλάξῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν πρέποντα τοῦ σταυροῦ καιρὸν.

Τινὲς δὲ ἐρμηνεύουσιν, ὅτι ἀκούσας, ὅτι προσεδόκησεν Ἡρώδης τὸν Ἰωάννην αὐτὸν εἶναι· καὶ γὰρ τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ κατὰ παρενόχλησιν (Ι) μνημονευθῆναι νῦν, καὶ περατωθῆναι μέχρι τοῦ παρόντος ἔργου τὴν διήγησιν αὐτῆς, εἴτα πάλιν ἀποκαταστήναι τὸν λόγον εἰς τὴν προτέραν ἀκολουθίαν αὐτοῦ.

(α) Μάρκ. σ', 29.

(1) Ἀναστὰς ἀπὸ τῆς γῆς 3 ἡμέρας· τὸν 12.

Εἰκὸς δὲ αὐτὸν ἀκούσαι καὶ ἀμρότερα κατὰ τὸν τιμικαῦτα καιρὸν, καὶ υποχωρῆσαι δι' ἀμρότερα. Καὶ γὰρ καὶ τρίτην αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἀναχωρήσεως ὁ Μάρκος ἱστορεῖ, τὸ βούλεσθαι διαναπαύσασθαι τοὺς μαθητάς, ὑποστρέψαντας ἀπὸ τοῦ κινήματος. Εἴρηκε γὰρ οὕτως· «Καὶ (α) συνάγονται οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ πάντα, καὶ ὅσα ἐποίησαν, καὶ ὅσα ἐδίδασκαν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Δεῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ ἀναπαύεσθε ὀλίγον. Ἦσαν γὰρ οἱ ἐρχόμενοι καὶ οἱ ὑπάρχοντες πολλοί· καὶ οὐδὲ φαγεῖν ἔδυνάμην. Καὶ ἀπῆλθον εἰς ἔρημον τόπον τῷ πλοίῳ κατ' ἰδίαν». Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Μάρκος.

Παραπλήττω δὲ λέγων καὶ ὁ Λουκᾶς, προστίθῃσι καὶ γνώρισμα τῆς ἐρήμου. Φησὶ γὰρ, ὅτι (β) Καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς, ἐπεχώρησε κατ' ἰδίαν εἰς τόπον ἔρημον πόλεως, καλουμένης Βηθσαϊδά. Χρὴ δὲ γινώσκωμεν, ὅτι ἀνθρωποπρεπῶς ὁ Χριστὸς καὶ ἀκούει, καὶ ἀναχωρεῖ, καὶ οἰκονομεῖ καὶ κατ' ἑαυτόν. Ὡς γὰρ θεὸς, καὶ ἐγίνωσκε πάντα, καὶ οὐκ ἐδεῖτο φυγῆς.

13 Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἠκολούθησαν αὐτῷ πεζῇ ἀπὸ τῶν πόλεων.

Ο δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι Καὶ εἶδον αὐτοὺς ἐπάγοντας (γ). Τινὲς μὲν γὰρ εἶδον αὐτοὺς, τινὲς δὲ ἤκουσαν τοῦτο παρὰ τῶν ἰδόντων, καὶ ἀκολουθοῦσι πεζῇ πάντες· τοιοῦτον γὰρ ἐστὶ πόθος· πᾶν ἐμπόδιον διακρούεται.

14 Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς, εἶδε πολλὸν ὄχλον· καὶ ἐσπλαγγνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν.

Εἶδες τὸν πόθον, ὅρα καὶ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἀπαιτεῖ

(α) Μάρκ. σ', 30—32.

(β) Λουκ. θ', 10.

(γ) Μάρκ. σ', 33.

τούτους πρίσιν· ἐδείξαν γὰρ ταύτην ἀκολουθοῦντες πεζῇ, δίχα τρωγῆς εἰς ἔρημον τόπον. Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς εἶπον, ὅτι *Καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς πολλὰ, καὶ ὅτι ἐλάλει αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ* (α).

Πόθεν δὲ ἐξηλθὼν ἴσαστο καὶ ἐδίδασκε; Πάντως ἀπὸ τοῦ ὄρους. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης (β), ὅτι « Ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας, τῆς Τιβεριάδος. Καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολὺς, ὅτι ἑώρων αὐτοῦ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. Ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸ ὄρος ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. » Προέλαβεν γὰρ ἐν πλοίῳ μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ ἀνελθόντες εἰς τὸ ὄρος, διανεπαύοντο. Εἶτα ἐξῆλθε καὶ ἴσαστο καὶ ἐδίδασκεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣ'.

Περὶ τῶν πέντε ἄρτων

15 Ὁψίας δὲ γενομένης, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· Ἑρημὸς ἐστὶν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα ἤδη παρήλθεν· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας, ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα·

Η μὲν ἡμέρα κλίνειν ἤρξατο (γ), καθὼς εἶπε Λουκᾶς· αὐτοὶ δὲ παρέμενον ἄσιτοι, τοῦ τῆς ἀκροάσεως ἔρωτος νικῶντος τὴν ἀνάγκην τῆς πείνης. Ὁ δὲ Χριστὸς, διὰ τοῦτο βουλόμε-

νος θρέψαι παραδόξως αὐτοὺς, ὅμως ἀνέμεινε παρ' ἐτέρων λαβεῖν ἀφορμὴν, ἵνα μὴ δόξῃ ταῖς θυρυμουργίαις ἐπιπηδᾶν· καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολυχροῦ τοῦτο διατηρεῖ· καὶ μὴν καὶ, ἵνα πεινῶντες πολλὴν αἰσθησιν τοῦ θαύματος λάβωσιν.

16 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρειᾶν ἔχουσιν ἀπελθεῖν· ὅτε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν.

Οὐ χρειᾶν ἔχουσιν, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ὀφείλουσιν. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι Ἐγὼ θρέψω αὐτούς· τοῦτο γὰρ ἐδόκει κομπηρόν· ἀλλὰ τοὺς μαθητάς προτρέπεται δοῦναι αὐτοῖς φαγεῖν, ἵνα τούτων προβαλλομένων ἀπορίαν, τότε λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης αὐτὸς ποιήσῃ τὸ ἑαυτοῦ.

Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς (α) λέγουσι, παρὰ τῶν μαθητῶν ὑπομνησθῆναι τὸν Χριστὸν περὶ τοῦ ἀπολῦσαι τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀγοράσωσι τροφάς· ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶ (β), ὅτι « Ἐπάρας ὁ Ἰησοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ θεασάμενος, ὅτι πολὺς ὄχλος ἔρχεται πρὸς αὐτόν, λέγει πρὸς τὸν Φίλιππον· Πόθεν ἀγοράσομεν ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι; (Τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων αὐτόν· αὐτὸς γὰρ ᾔδει, τί ἐμελλε ποιεῖν.) Ἀπεκρίθη αὐτῷ Φίλιππος· Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς· ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχὺ τι λάβῃ ». Ταῦτα μὲν οὖν ἰσθόρησεν ὁ Ἰωάννης.

Εἰκὸς δὲ, πρῶτον μὲν ὑπομνησθῆναι παρὰ τῶν μαθητῶν· εἶτα εἰπεῖν αὐτοῖς· Οὐ χρειᾶν ἔχουσιν ἀπελθεῖν· ὅτε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν· ἔπειτα ἐπάραι τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ θεάσασθαι πολλὸν ὄχλον ἑτερον ἐρχόμενον, καὶ τότε λοιπὸν ἀνθρωποπρεπῶς πειράσαι τὸν Φίλιππον, εἶπουν, δοκιμάσαι τοῦτον, εἰ

(α) Μάρκ. σ', 34. Λουκ. Θ', 11.

(β) Ἰωάν. σ', 1—3.

(γ) Λουκ. Θ', 12.

(α) Μάρκ. σ', 35. Λουκ. Θ', 12.

(β) Ἰωάν. σ', 5—7.

πιστεύει, δύνανται αὐτὸν διαθρέψαι πάντας. Ἐπειράζει δὲ αὐτὸν, ὡς ἀτελέστερον τηλικαῦτα τῶν ἄλλων· ἢ δι' αὐτοῦ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀποτείνεται, πειράζων καὶ τούτους. Ἀπὸ τούτων, ὅτι ἂ μὲν εἶπον οἱ ἄλλοι εὐαγγελιστὰι, παρέδραμεν ὁ Ἰωάννης· ἂ δὲ παρέδραμον ἐκεῖνοι, ταῦτα οὗτος ἀπήγγειλεν.

17 Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· Οὐκ ἔχομεν ὧδε, εἰ μὴ πέντε ἄρτους καὶ δύο ἰχθύας·

Ἰωάννης δὲ φησι (α), τὸν Ἄνδρᾶν εἰπεῖν, ὅτι «Ἔστι παιδαῖον ἐν ὧδε, ὃ ἔχει πέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ὀψάρια· ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους;» Πάντως δὲ τὸ παιδάριον ἐκεῖνο διεπῶλει ταῦτα τοῖς μαθηταῖς· διὸ καὶ, ὡς ἦδη ἔχοντες αὐτά, ἀπεκρίθησαν, μὴ ἔχειν ἕτερον, εἰ μὴ ταῦτα μόνον. Οὕτω πάρεργα αὐτοῖς ἦσαν τὰ σωματικά, τῶν πνευματικῶν μᾶλλον ἀντεχομένοις. Οἱ δώδεκα γὰρ πέντε μόνοις ἄρτοις ἐμελλον τραφῆναι, καὶ τούτοις κριθίνους.

18 Ὁ δὲ εἶπε· Φέρετέ μοι αὐτούς ὧδε.

Αὐτὸς μὲν προσέταξεν ἐνεχθῆναι τοὺς ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας, διδάσκων, ὅτι χρὴ καὶ αὐτά τὰ ὀλίγα παρὰσχεῖν τοῖς δεομένοις, καὶ προτιμᾶν αὐτούς· αὐτοὶ δὲ, καίτοι πεινῶντες ὁμοίως, καὶ μηδὲν ἕτερον ἔχοντες, ὅμως ἀναντιρρόπως πείθονται.

19 Καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους·

Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν (6), ὅτι Καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνακλιθῆναι (1) πάντας, συμπύσια συμπύσια, ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρ-

(α) Ἰωάν. 6', 8. 9.

(ε) Μάρκ. 6', 29.

(1) Παρὰ τῷ Μάρκῳ· Καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς, ἀνακλίνειν πάντας. Τὸ ἀνακλίνειν· ἐνταῦθα ἐλάττειν ἐκ τοῦ Μα-θαίου.

τῷ. Καὶ ἀνέπεσον πρασιαὶ πρασιαί, ἀνὰ ἑκατὸν, καὶ ἀνὰ πενήτηκοτα. Συμπύσια συμπύσια λέγων, ἀντὶ τοῦ, συμπύσια διερρημένα, τουτέστι, συναγωγὴν μὲν ἐνταῦθα, συναγωγὴν δὲ ἐκεῖ, συναγωγὴν δὲ ἀλλαχοῦ. Τὸ αὐτὸ δὲ δηλοῖ καὶ τὸ, πρασιαὶ πρασιαί. Ἐἴεν δ' ἂν καὶ ἑτέρως, συμπύσια μὲν, αἱ κυκλοειδεῖς συναγωγαί· πρασιαὶ δὲ, αἱ τετραγωνοειδεῖς. Τοιαῦτα γὰρ αἱ τῶν κήπων πρασιαί. Κλισίας (x) δὲ ὁ Λουκᾶς ἐκάλεσε τὰ τοιαῦτα, ἀπὸ τοῦ κατακλιθεῖναι στιγχιδόν.

19 Λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, εὐλόγητε·

Ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, τιμῶν τε τὸν πατέρα, καὶ δεικνύων, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, καὶ διδάσκων, μὴ πρότερον ἀπτεσθαι τραπέζης, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ θεῷ, τῷ χορηγῷ τῆς τροφῆς, καὶ τὴν εὐλογίαν ταύτης οὐρανόθεν ἐλάβωμεν. Θυματουργεῖ τοίνυν, ποτὲ μὲν, κατ' ἐξουσίαν, ὡς θεός, ποτὲ δὲ εὐχόμενος, διὰ τῆς προφορᾶς αἰτίας, ἵνα μὴ σκανδαλίσῃ τοὺς πονηρούς.

19 Καὶ κλάσας, ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις·

Ἐδωκε τοῖς μαθηταῖς, τοῦτο μὲν, τιμῶν αὐτούς· ὡς οἰκιοτέρους, τοῦτο δὲ καὶ, ἵνα μὴ ἐπιλάβωνται τοῦ θαύματος, εἰς ὃ διεκρόνησαν αἱ χεῖρες αὐτῶν.

20 Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν·

Χορτάσας αὐτοὺς πρότερον πνευματικῆς τροφῆς, ἐν τῷ διδάσκειν, ὡς εἴρηται, καὶ λαλεῖν περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, νῦν χορτάζει τούτους καὶ σωματικῆς. Καὶ οὐ ταῦτα μόνον,

(x) Λουκ. 9', 14.

ἀλλὰ παιδεύει αὐτοὺς πολλά· ἀπὸ μὲν τῆς ἐπὶ τῷ χόρτῳ κατακλίσεως, ταπεινοφροσύνην· ἀπὸ δὲ τοῦ μηδὲν πλεον ἄρτου καὶ ἰχθύος παρασχεῖν, ἐγκράτειαν· ἀπὸ δὲ τοῦ πᾶσι τὰ αὐτὰ διακρίμει, ἰσότητά.

20 Καὶ ἦσαν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, δώδεκα κοφίνους πλήρεις·

Τοὺς πέντε ἄρτους κλάσας ἔδωκε, τὰ κλάσματα δὲ τούτων ἐν ταῖς χερσὶ τῶν μαθητῶν ἐπληθύνοντο· καὶ τὸ θαῦμα ξένον. Οὐχ ἔστατο γὰρ μέχρι τοῦ κορεσθῆναι τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ περισσεύειν ἔξεχεῖτο, καὶ τὸ περισσεῦον, δώδεκα κοφίνοι γέμοντες, ἵνα καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι διαβαστάσωσι τοὺς κοφίνους, καὶ ὥσπερ τὰς χεῖρας, οὕτω καὶ τοὺς ὧμους ἔξουσι διακόνους καὶ μάρτυρας τούτοις τοιοῦτου θαύματος. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν (α), ὅτι καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἐμέρισεν αὐτοῖς, καὶ ὅτι καὶ ἐκ τούτων ἦσαν περισσεύματα.

21 Οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες ὥσπερ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

Τοῦτο καὶ αὐξήσις ἐστὶ τοῦ θαύματος, καὶ τῶν ὄχλων ἔπαινος, ὅτι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων προσήδρευον· καὶ ἐπειδὴ πανοικὶ παρέμειναν, πανοικὶ καὶ τῆς εὐεργεσίας ἀπῆλυσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου.

22 Καὶ εὐθέως ἠνάγκασεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητάς αὐ-

(α) Μάρκ. ε', 41. 43.

τοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ἕως οὗ ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους.

Μὴ βουλομένους ἀποσπασθῆναι αὐτοῦ, ἠνάγκασεν αὐτοὺς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν, ἥτοι, προλαμβάνειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν μέρος· προάγει μὲν, ἵνα αὐτὸς ὑπολειφθεῖς, ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους· τῇ δ' ἀληθείᾳ, ἵνα, μετ' αὐτῶν ἔχοντες τοὺς κοφίνους τῶν κλασμάτων, κατὰ σχολὴν, ἀπόντος αὐτοῦ, περιεργάζωνται τὰ κλάσματα, καὶ βεβαιώσωσιν, ὅτι οὐ κατὰ φαντασίαν τὸ θαῦμα γέγονε. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐπερίσσευσαν, καὶ ἔδει τοὺς μαθητάς αὐτοῦ πληροφορηθῆναι μᾶλλον, ὅτι κοινὸς διδασκάλους εἰς τὴν οἰκουμένην εἰσιέναι μέλλοντας. Μία μὲν αὕτη αἰτία τοῦ προπέμψαι τοὺς μαθητάς.

Δευτέρᾳ δὲ, ὅτι ἐβούλετο μόνος εἰς τὸ ὄρος ἀνελθεῖν, ὡς δηλωθήσεται, διδάσκων ἐντεῦθεν, ὅτι χρη μῆτε ἀναμίγνυσθαι διπνεκῶς τῷ πλήθει, μῆτε φεύγειν αἰεὶ τὸ πλήθος, ἀλλ' ἐκάτερον χρησίμως ποιεῖν. Λοιπὸν οὖν καὶ ἡμεῖς, ἀφέντες τὰς πόλεις καὶ τοὺς περισπασμούς αὐτῶν, πεζοὶ καὶ κοῦφοι τῷ Χριστῷ κατακολουθήσωμεν εἰς ἐρημίαν, εἴτουν ἔρημίαν καὶ ἡσυχίαν, ὑπάγοντι, καὶ παραμείνωμεν αὐτῷ, διδάσκοντι τὰ σωτήρια, ἵνα νηστεύσαντες τῇ ἀποχῇ τῶν παθῶν, ἐμπλησθώμεν τῆς θείας χάριτος.

23 Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι. Ὁψίας δὲ γενομένης, μόνος ἦν ἐκεῖ·

Χρησίμων γὰρ ταῖς προσευχαῖς καὶ τὸ ὄρος, καὶ ἡ νύξ, καὶ ἡ μόνωσις, ἡσυχίαν καὶ τὸ ἀπερίσπαστον καὶ γαλήνην παρέχοντα.

24 Τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς θαλάσσης ἦν, βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων· ἦν γὰρ ἐναντίος ὁ ἄνεμος.

Πάλιν οἱ μαθηταὶ κλυδωνίζονται, καθὼς καὶ τὸ πρότερον.

Ἀλλὰ τότε μὲν, ἀτελεστέροις οὖσι συνῆν καὶ αὐτὸς εἰς παρχμυθίαν, εἰ καὶ ἐκάρθενδε· νῦν δὲ προκοψάντων ἀπεισιν, ἵνα, μηδαμῶθεν ἔχοντες παρχμυθίαν, καρτεριώτεροι γένωνται.

25 Τετάρτῃ δὲ φυλακῇ τῆς νυκτὸς ἀπῆλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης.

Ὁ δὲ Μάρκος εἶρηκεν (α), ὅτι Καὶ εἶδεν αὐτοὺς βασανιζόμενους ἐν τῷ ἐλαύνειν· ὁ δὲ Ἰωάννης (β), ὅτι ἤλασαν ὡς σταδίους εἰκοσιπέντε ἢ καὶ τριάκοντα. Σταδίων δὲ ἐστὶ, τόπος ὀργυῶν ἑκατόν. Τετάρτην δὲ φυλακὴν τῆς νυκτὸς ὠνόμασαν οἱ παλαιοὶ νυκτορύκαιες τῶν στρατοπέδων, τὸ τέταρτον μέρος τῆς νυκτὸς, ἥτοι τὰς τελευταίας τρεῖς ὥρας. Ἀφῆκε δὲ τοὺς μαθητὰς ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοσοῦτον κλυδωνίζεσθαι, παιδεύων ἐγκατερεῖν τοῖς δεινοῖς, οἰκονομικῶς ἐπαγρυμνέουσιν, καὶ μὴ ζητεῖν ταχεῖαν ἀπαλλαγὴν· ἔτι δὲ καί, ἵνα πρὸ ὀρθαλμῶν τὸν θάνατον ἔχοντες, εἴτα παραδόξως ῥυθέντες, ἐπιγνώσιν, ὅτι θεὸς ἐστὶν ὁ τούτους διασωσάμενος. Οὕτω γὰρ τελείαν εἶχον πληροφορίαν. Διὸ καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν προσεκύνησαν αὐτῷ, λέγοντες· Ἀληθεὺς θεοῦ υἱὸς εἶ.

26 Καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατοῦντα, ἐπαράχθησαν, λέγοντες· Ὅτι φάντασμα ἐστὶ· καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἐκραξαν.

Τὸν ἀπὸ τοῦ κλυδωνος φόβον ἕτερος διαδέχεται (Γ)· καὶ οὐκ ἔλυσε τοῦτον, ἔως (2) ἐδόκουν, ἵνα γυμνασθῶσι φέρειν τὰς διαδοχὰς τῶν πειρασμῶν.

(α) Μαρκ. 5', 48.

(β) Ἰωαν. 5', 19.

(Γ) Περὶ τῷ Α προστίθεται, φόβος.

(2) ἔως· αὖ, πρὸς τῷ Α.

27 Εὐθέως δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων·
Θαρσεῖτε· ἐγὼ εἰμὶ· μὴ φοβεῖσθε.

Ἐπεὶ οὐκ ἠδύναντο γνωρίσαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ προσώπου διὰ τὴν νύκτα, λοιπὸν τὴν γνώριμον φωνὴν αὐτοῖς ἐπαρίησι, λύουσιν ἀμροτέρους τοὺς φόβους.

28 Ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος, εἶπε· Κύριε, εἰ σὺ
29 εἶ, κέλευσόν με πρὸς σὲ εἰσεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα. Ὁ
δὲ εἶπεν· Ἐλθέ.

Ἀρκενεῖσθαι πρὸς αὐτὸν ἐπάνω τῶν ὑδάτων ζητεῖ, παραίσει μὲν, εἰς διαπίεσιν τοῦ γινῶναι ἐντεῦθεν, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός· τῇ δ' ἀληθείᾳ, ἐνωτισθεὶς τὴν φωνὴν αὐτοῦ, λίαν ἐχάρη, καὶ διαθερμανθεὶς γλίχεται πρὸ τῶν ἄλλων ἐντυχεῖν αὐτῷ.

29 Καὶ καταβάς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος, περιεπά-
30 τησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Βλέπων δὲ τὸν ἀνεμον ἰσχυρὸν, ἐφοβήθη· καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι, ἐκραξε, λέγων· Κύριε, σῶσόν με.

Τὴν μὲν θάλασσαν οὐκ ἐδειλίασε, καίτοι μακρομένην, ἀλλὰ πιστεύσας τῇ δυνάμει τοῦ κελεύσαντος, θαρσάλλως ἐπέβη τῶν κυμάτων, καὶ ὀρθὸς ἐβάδιζε· τὸν ἀνεμον δὲ μᾶλλον ἐφοβήθη, μήποτε περιτρέψῃ αὐτόν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. Πολλάκις τὰ μεγάλα κατορθώσα, μᾶλλον ἐν τοῖς ἐλάττοσιν ἐλέγχεται. Λοιπὸν οὖν, ἀσθενεστάτης τῆς πίστεως, μετ' ἧς κατετόλμησε τῶν κυμάτων, ἀρῆκεν αὐτόν ἡ χάρις αὐτῆς, ἡ κορυφίσουσα τοῦτον, καὶ καταποντίζετο.

31 Εὐθέως δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπέλαβετο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ὁλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας;

Ταῦτα ὀνειδίσας αὐτῷ, ἐδείξεν, ὅτι οὐκ ἦ τοῦ ἀνέμου βίαια

τοῦτον κατέβαλεν, ἀλλ' ἡ ὀλιγοπιστία, τουτέστιν, ἡ ἀσθενεία τῆς ἐκείνης πίστεως. Ὀλιγόπιστοι οὖν αὐτὸν ἐχάλισεν, ὡς ἀποδαλόντα πολὺ τι μέρος αὐτῆς ἐν τῷ φοβεθῆναι τὸν ἄνεμον. Λέγει τοίνυν αὐτῷ· Διὰ τί ἐδίστασας; ἔχουν, διὰ τί πρῶτον μὲν ἐθαύρῃσας, ὑπερὸν δὲ ἐδειλίασας; τοῦτο γὰρ ὠνόμασε δισταγμὸν· ὁ γὰρ ἐνισχύων σε κατὰ τῶν κυμάτων, ἐνίσχυσεν ἂν σε καὶ κατὰ τοῦ ἀνέμου.

32 Καὶ ἐμβάντων αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος.

Οὕκ εὐθὺς ἔνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνέμου σφοδρῶς ἐγκειμένου, πολὺ διάστημα περιεπάτησαν ἔτι, πρὸς πληροφορίαν τοῦ Πέτρου, καὶ ἔλεγχον τῆς ὀλιγοπιστίας αὐτοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης (α), ὅτι ἤθελον λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον ἐγένετο ἐπὶ τὴν γῆν (Γ), εἰς ἣν ἔπληγον. Κάντεῦθεν φανερόν, ὅτι πλησίον τῆς γῆς γενομένου τοῦ πλοίου, τότε λοιπὸν ἔνέβησαν εἰς αὐτό.

33 Οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐλθόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, λέγοντες· Ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς εἶ.

Τὸ μέγεθος τοῦ θαύματος τελειότεραν αὐτοῖς τὴν πίστιν ἐνέθηκε. Τοῦ γὰρ ἐπιτιμᾶν τῇ θαλάσῃ μείζον τὸ περιπατεῖν ἐπ' αὐτῆς, καὶ μὴ μόνον αὐτὸν περιπατεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ τοῦτο χαρίζεσθαι· καὶ μὴ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ βίας ἀνέμου καταγιγνῶσκουσης, καὶ ἀναμοχλευούσης τὴν θάλασσαν. Ἀλλ' ὁ μὲν παρῶν εὐαγγελιστὴς φησιν, ὅτι κοινῇ πάντες ὡμολόγησαν θεοῦ υἱὸν εἶναι αὐτόν. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι ἐθαύμασαν μὲν, οὐ

(α) Ἰωαν. 5', 21.

(1) Περὶ τῷ Ἰωάννῃ ἀναγνωστικῶς, ἐπὶ τῆς γῆς, καθὼς καὶ παρὰ τῷ Εὐθυμίου εἰς τὸν Ἰωάννην. Σημαίνει δὲ ἡ Ἐπὶ ἐνταῦθα τὸ πλοῖον. Ὁ Χρυσόστομος ἐν μὲν Γεμ. 2'. Σελ. 515. C. γράφει, εἰς τὴν γῆν, ἐν δὲ Τεμ. Η'. Σελ. 255. C. ἐγγύς τῆς γῆς ἐγένετο.

συνῆκαν δέ· λέγει γὰρ, ὅτι Καὶ (α) ἵλις ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίστατο, καὶ ἐθαύμαζον. Οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις. Ἦν γὰρ αὐτῶν ἡ καρδία πεπωρωμένη. Ἔστι δὲ ὁ νοῦς τῶν ἱερῶν τοιοῦτος, ὅτι ὑπερεξепλήττοντο αὐτὸν, ὡς ἄνθρωπον τοιαῦτα δυνάμενον· δέον μάλιστα προσκυνεῖν αὐτόν, ὡς θεὸν πάντα δυνάμενον. Ἐμυῖνον δὲ θέλων, ὅτι οὐδ' ἐπὶ τῇ προλαβούσῃ θαυματουργίᾳ τῶν ἄρτων μετέμαθον τὴν δέον, προσέθηκεν, ὅτι οὐ συνῆκαν οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἄρτοις. Ἐπήγαγε δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ συνιέναι, εἰρηκῶς, ὅτι Ἦν ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη.

Λέγομεν δὲ ἡμεῖς, ἅμα μὲν τῷ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον τὸν Ἰησοῦν, συνέβησαν, ἅπερ εἶπεν ὁ Μάρκος· εἶτα λυθείσης τῆς πωρώσεως, λοιπὸν γέγονασιν, ἅπερ ἱστορήσεν ὁ Ματθαῖος. Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι ποτὲ μὲν ἐκρατεῖτο ἡ καρδία τῶν μαθητῶν, καὶ οὐκ ἠδύναντο συνιέναι, ποτὲ δὲ ἀπελύετο, καὶ συνίσταν· ἐκότερον δὲ συνέβαινε κατὰ θειοτέραν οἰκονομίαν. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὅταν ἀρχώμεθα καταποντιζέσθαι τῷ κλύδωνι τῶν παθῶν, ἐπικαλεσώμεθα τὸν Ἰησοῦν, καὶ εὐθέως δώσει καὶ ἡμῖν χεῖρα βοηθείας, καὶ ἀνελεύσει ἡμᾶς.

34 Καὶ διαπεράσαντες, ἦλθον εἰς τὴν γῆν Γεννησαρέτ.

Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι ἠγάγκασε (β) τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν εἰς τὸ πέραν πρὸς Βηθσαϊδᾶ· ὁ δὲ Ἰωάννης (γ), ὅτι ἤρχοντο πέραν τῆς θαλάσσης εἰς Καπερναοῦμ. Εἰσὶ δὲ καὶ ἡ Βηθσαϊδᾶ, καὶ ἡ Καπερναοῦμ, ἐν τῇ γῇ Γεννησαρέτ· λίμνη δὲ ἡ Γεννησαρέτ, ἠνωμένη τῇ Τιβεριάδι.

(α) Μάρκ. 5', 51.

(β) Μάρκ. 5', 45.

(γ) Ἰωάν. 5', 17.

35 Καὶ ἐπιγόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην· καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντα τοὺς κακῶς ἔχοντας· καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μόνον ἄψωνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· καὶ ὅσοι ἤψαντο, διεσώθησαν.

Εἶδες, πῶς κατὰ μικρὸν οἱ μαθηταὶ προέκυψαν; ὅρα καὶ τὸ πλῆθος. Οὐκ ἔτι γὰρ αὐτὸν εἰς τὰς οἰκίας ἔλκουσιν, οὐδὲ χεῖρας ἐπιθεῖναι ζητοῦσιν, οὐδὲ πρόσταγμα διὰ ῥήματος αἰτοῦσιν, ἀλλ' ὑψηλότερον πολλῶ καὶ θεοπρεπέστερον ἐπισπῶνται τὴν θεραπείαν. Ἡ γὰρ αἰμόρρους πλείονα πίστιν αὐτοῖς ἐνέθηκεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

Περὶ τῆς παραδόσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦ. XV, 1 Τότε προσέρχονται τῷ Ἰησοῦ οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, λέγοντες·

2 Διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας αὐτῶν, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσιν.

Ἐν πάσαις μὲν ταῖς χώραις τῶν δώδεκα φυλῶν ἦσαν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι· πονηρότεροι δὲ τῶν ἄλλων ἦσαν οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων, ὡς τὴν μητρόπολιν οἰκοῦντες, καὶ διὰ τοῦτο τιτυρωμέοι. Θεατάμενοι γὰρ τὴν μεγάλην τοῦ λαοῦ πίστιν, ἐσπούδασαν ἐλαττώσει αὐτήν· καὶ τῷ Χριστῷ μὲν οὐδέν τι μίμψασθαι δύνανται, τῶν μαθητῶν δὲ κατηγοροῦσιν, οὐ παρανομίαν, ἀλλὰ παράδοσιν ἀνθρωπίνου παραγγέλλματος. Τὸ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ XIV, 35—36. ΚΕΦ. XV, 1—2. 305

γὰρ μὴ ἐσθίειν πρὸ τοῦ νίψασθαι νόμος, οὐ προσέταξε θεὸς, ἀλλ' οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ Μάρκος (α), ὅτι οἱ φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἐσθίουσι, κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων· καὶ ἀπὸ ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ βαντίσωνται (1), οὐκ ἐσθίουσι. Καὶ ἄλλα πολλά ἐστίν, ἃ παρέλαβον κρατεῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων καὶ ξεστῶν καὶ χαλκίων καὶ κλιῶν. Ταῦτα μὲν, φησιν, ὁ Μάρκος. Ἔστι δὲ πυγμῇ νίπτεσθαι, τὸ νίπτεσθαι μέχρι τοῦ ἀγκῶνος. Ἐδάπτειζον δὲ τὰ ποτήρια καὶ τοὺς ἕσττας καὶ τὰ χαλκία καὶ τὰς κλίνας, ἀγιάζειν οὕτω ταῦτα δοκοῦντες. Καὶ ἄλλα πολλά ἐκκινετόμουν, τὸν μὲν νόμον παραβαίνοντες, τὰ καταγέλαστα δὲ ταῦτα παραφυλάττοντες. Οἱ μαθηταὶ δὲ πολλάκις ἀνίπτοις χερσίν ἤσθιον, οὐκ ἐπιτηδεύοντες τοῦτο· πῶς γὰρ; οἱ μὴδὲν μὴδέποτε τοιοῦτον παρατηροῦντες· ἀλλὰ μόνῃς τῆς ἀρετῆς φροντίζοντες, τὰ τῆς σωματικῆς χρείας περιεφρόνουν, ὡς μὴδὲν εἰς ψυχὴν δυνάμενον βλάπτειν;

3 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· Διατί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν;

Οὐκ εἶπεν, ὅτι Καλῶς ποιῶσι παραβαίνοντες, ἵνα μὴ δῶ τῆς Ἰουδαίῃς ἀφορμὴν φιλονεικίας· οὐδ' ὅτι Κακῶς ποιῶσιν, ἵνα μὴ βεβαιώσῃ τὴν τοιαύτην παράδοσιν· οὐδὲ διαβάλλει τοὺς παραδόντας αὐτήν, ἵνα μὴ ὡς ὑδριστὴν τοῦτον ἀποστραφῶσιν· ἀλλ' εὐθύς ἀντεγκαλεῖ περὶ μερίζονος ἁμαρτήματος, δεικνύς, ὅτι τοὺς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ παραβαίνοντας οὐ χρὴ μέμψεσθαι τοῖς παραβαίνουσιν ἀνθρώπων παράδοσιν. Εἴτα

(α) Μαρκ. 2', 3 — 4.

(1) Παρὰ τῷ Μάρκῳ γράφεται, βαπτίσωνται, ὡς γράφει καὶ ὁ Εὐθύμιος εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Λουκ. ΙΑ', 38.

λέγει, καὶ ποίαν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ παραβαίνουσι, καὶ διὰ ποίαν παράδοσιν αὐτῶν, καὶ εἰς μέσον φέρει μάλιστα τὴν ἐπιπολάζουσαν τότε παρανομίαν.

4 Ὁ γὰρ θεὸς ἐνετείλατο, λέγων· «Τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα» καὶ· «Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω.»

Εν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως (1) καὶ ἄμφω αὐταὶ αἱ ἐντολαὶ κεῖνται.

5 Ὑμεῖς δὲ λέγετε· Ὅς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ· Δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃς·

Δυσχερὴς ἡ τῶν ῥητῶν τούτων ἔσται σύνταξις, εἰ μὴ προδιηγησόμεθα τὴν ὑπόθεσιν. Οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἰουδαίων ἐπαίδευσαν τοὺς νέους, ἐν προφάσει εὐσεβείας, καταφρονεῖν τῶν γονέων. Εἰ γὰρ τις τῶν γονέων ἐζήτησε λαβεῖν ἀπὸ τῶν τοῦ υἱοῦ, πρόβατον ἢ μόσχον ἢ ἑτερόν τι, παρήγγελλον αὐτοῖς λέγειν, ὅτι Δῶρόν ἐστι τῷ θεῷ, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃς, τουτέστιν, Ἀφιέρωται τῷ θεῷ, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ κερδανῇς. Καὶ οὕτως ἐδίδασκον αὐτοὺς ἀτιμάζειν τοὺς γονεῖς καὶ παρανομεῖν. Ἀτιμία γὰρ τὸ τοὺς παῖδας ἀπατᾶν τοὺς γονεῖς, καὶ παρανομία. Τοὺς τε γὰρ γονεῖς ἀπεστέρουν, προφάσει τοῦ θεοῦ, καὶ οὐδὲ τῷ θεῷ προσέφερον. Ἡ μὲν οὖν διήγησις τοιαύτη. Χρὴ δὲ λοιπὸν ἐρμηνεύσαι καὶ τὰ ῥητά. Ὑμεῖς δὲ λέγετε, ἀντὶ τοῦ, ὑμεῖς ἐρμηνεύετε, ὑμεῖς διδάσκετε τὴν ἀπάτην τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ, ἢ τῇ μητρὶ, ὅτι Δῶρόν ἐστι τῷ θεῷ, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇθῃς, εἴτουν, ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ κερδανῇς, θείας.

(1) Οὐχὶ τῆς Γενέσεως, ἀλλὰ τῆς Ἐξόδου Κεφ. Κ', 12. ΚΑ', 17. Καὶ ὁ ἐκτείνων τῆς Ἐξόδου ἀνέγνωσεν.

[Τινὲς (1) δὲ ἑλλειπτικῶς τὸ ῥητὸν ἐρμηνεύοντες, φασὶν, ὅτι Ὁ μὲν θεὸς ἐνετείλατο τάδε καὶ τάδε· ὑμεῖς δὲ, ταῦτα ἀθετοῦντες, λέγετε, ὅτι ὅς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, Κορβάν, ἥτοι, δῶρόν ἐστι τῷ θεῷ τὸ ζητούμενον, ἡλευθέρωται. Τοῦτο γὰρ λέγουσιν ἑλλείπειν, ὡς τοῖς Ἰουδαίοις γινώριμον, πρὸς οὓς εἶρηκε τὸν λόγον.]

5 Καὶ οὐ μὴ τιμήσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ.

Καὶ ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος, ἀναίσχυτος τοῦ λοιποῦ γενόμενος, οὐκ ἔτι τιμήσει τοὺς γονεῖς αὐτοῦ.

6 Καὶ ἠχυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν.

Προδήλως ἀποδείξας αὐτοὺς παρονομίαις διδασκάλους, ἀπῆλλαξε μέμψεως λοιπὸν καὶ τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, μὴ τηροῦντας τὴν παράδοσιν τῶν μὴ τηρούντων τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ.

7 Ὑποκριταί, καλῶς προσεφύτευσε περὶ ὑμῶν Ἡσαίας, Ὑποκριταὶ αὐτοὺς εἶπεν, ὡς δοκοῦντας μὲν ἐννόμους, ὄντας δὲ παρανόμους. Ἄγει δὲ τὸν προφήτην (α) εἰς μέσον, πάλαι κατηγοροῦντα αὐτῶν, ὃ νῦν οὗτος κατηγορήσῃ, καὶ δείκνυσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ κακεῖνα δι' ἐκείνου φθεγξάμενος.

8 Λέγων· «Ἐγγίξει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ· ἡ δὲ καρδία αὐ-

9 τῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων.»

Εἰπὼν, ὅτι ἐγγίξει μοι τῷ στόματι, ἐφηρμήνευσε τοῦτο προσθεῖς, ὅτι Καὶ τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ· θεὸν ὁμολογῶν με, καὶ

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(α) Ἡσ· ΚΘ', 13.

ποιήτην, καὶ κύριον τοῦ παντός· ἡ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν πόρρω
διίσταται ἀπ' ἐμοῦ, μὴ πλησιάζουσα τοῖς ἐμοῖς θελήμασι.
Μάτηρ δὲ σέβονταιί με, μὴ τὰς ἐμὰς φυλάσσοντες ἐντολάς,
ἀλλὰ διδάσκοντες διδασκαλίας, οὕσας ἐντάλματα ἀνθρώπων,
καὶ οὐ τοῦ θεοῦ. Φοβηθῶμεν οὖν καὶ ἡμεῖς, ὁ τοῦ Χριστοῦ
λαὸς, μὴ καὶ καθ' ἡμῶν ταῦτα ῥηθῇ.

10 Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς·

Εκείνους μὲν ἐπιστομίσας καὶ καταισχύνας ἀφῆκεν, ὡς ἀνιά-
τους· πρέπει δὲ τὸν λόγον πρὸς τὸν ὄχλον, ὡς ἀξιολογώτερον.

10 Ἀκούετε καὶ συνίετε.

Ἀκούετε, ὁ ἕρῳ, καὶ γινώτε αὐτό. Λέγει δὲ τοῦτο, τιμῶν
αὐτούς, ἵνα εὐπαράδεκτον γένηται τὸ ῥηθησόμενον.

11 Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄν-
θρωπον·

Κοινοῖ, ἀντὶ τοῦ, μαιίνει. Λέγει τοίνυν, ὅτι Οὐχ ὁ ἀπὸ τῶν
ἀνίπτων χειρῶν ῥύπος, μετὰ τῶν βρωμάτων εἰσερχόμενος εἰς
τὸ στόμα, μαιίνει τὸν ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἄπτεται τῆς ψυ-
χῆς· μόνον γὰρ μικρὸν ἢ ἀμικρία, βλάπτουσα τὴν ψυχὴν.
Ἡ μὲν οὖν πρόχειρος ἐρμηνεία τοῦ ῥητοῦ τοιαύτη.

Φασι δὲ καὶ ἄλλην ὑποκεκρῦφθαι βαθυτέραν, ὅτι οὐδὲν παρὰ
θεοῦ γινόμενον, φύσει μικρὸν ἐστι. Φησὶ γὰρ ὁ Μωϋσῆς· Καὶ
εἶδεν ὁ θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ, καλὰ λίαν
(α). Καὶ λέγουσι διὰ ταύτης τῆς βαθυτέρας τὴν τῶν βρω-
μάτων ἐκβάλλεσθαι παρατήρησιν, ἣν Ἰουδαῖοι παρεφύλαττοντο.
Τοῦ γὰρ περὶ βρωμάτων νόμου συμβολικὴν θεωρίαν ἔχοντος,
οἱ Ἰουδαῖοι μηδὲν ὑψηλὸν ἐννοεῖν δυνάμενοι, σωματικῶς πάντα
καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξελαμβάνοντο.

11 Ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο
κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

Εκπορεύεται ἐκ τοῦ στόματος, πᾶς λόγος· ἀλλὰ περὶ τοῦ
ποντοῦ λέγει νῦν, ὃς ἔχει πηγὴν τὴν καρδίαν. Προϊὼν δὲ
σαρηνίζει τὰ ἀσαφῶς ἐνταῦθα ῥηθέντα.

12 Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπον αὐτῷ·
Οἶδας, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι, ἀκούσαντες τὸν λόγον,
ἐσκανδαλίσθησαν;

Ποῖον λόγον; Δηλαδὴ τὸν λέγοντα, ὅτι Οὐ τὸ εἰσερχόμενον
εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· ἀνέτριπε γὰρ τὴν παρά-
δοσιν τῶν πρεσβυτέρων.

13 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε· Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύ-
τευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται.

Φυτεῖαν λέγει νῦν τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τὰ
ἐντάλματα τῶν ἀνθρώπων.

14 Ἀφετε αὐτούς·

Ὡς ἀνιάτους. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἐθεράπευσε τὸ σκάνδαλον
αὐτῶν, εἰδὼς αὐτοὺς οὐδὲν ὠφεληθησομένους.

14 Ὁδηγοὶ εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν.

Τυφλοὺς αὐτοὺς φησιν, ὡς πληρωθέντας τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλ-
μὸν ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τῶν παθῶν, καὶ ὡς μὴ δυναμένους
ἐνατενίσαι τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας. Καὶ μὴ τοῦτο μόνον,
ἀλλὰ καὶ ὁδηγοὺς ὄντας τῶν πεπρωμένων ὑπὸ τῆς ἀγνοίας
τῶν γραφῶν. Μέγα μὲν γὰρ κακὸν τὸ, τυφλὸν εἶναι τινα· τὸ
δὲ καὶ, τυφλὸν ὄντα, ὁδηγεῖν ἕτερον, διπλοῦν ἄρα κακόν.

14 Τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφοτέροι εἰς βό-
θυνον πεσοῦνται.

Τοῦτο, σαφές ἐστιν.

15 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· Φράσον ἡμῶν τὴν παραβολὴν ταύτην.

Ο δὲ Μάρκος εἶρηκεν (α), ὅτι Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ἐτηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ τῆς παραβολῆς. Τοῦ Πέτρου γὰρ προκαταρξαμένου, καὶ οἱ ἄλλοι συνεπερώτησαν. Παραβολὴν δὲ καλοῦσιν Ἑβραῖοι, τὸ αἰνιγμα, τὸν σκοτεινὸν λόγον· καὶ ἐπεὶ εἶπεν ὁ Χριστὸς ἀνωτέρω, ὅτι Τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· εἴτα, καθά φησι Μάρκος (β), ἐπήγαγεν, ὅτι ὁ ἔχων ὧτα ἀκούει, ἀκουέτω· καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς ἀσαφὴς ὁ λόγος, παραβολὴν τοῦτον ὀνομάσαντες, ἐρωτῶσι περὶ τούτου.

16 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε· Ἀκμὴν, ἀντὶ τοῦ, ἔτι. Κατ' ἐρώτησιν δὲ καὶ τοῦτο καὶ τὰ ἑξῆς.

17 Οὐπω νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφροδῶνα ἐκβάλλεται·

Ο δὲ Μάρκος εἰπὼν, ὅτι Καὶ (γ) εἰς τὸν ἀφροδῶνα ἐκπορεύεται, προσέθηκεν, ὅτι Καθαρίζον πάντα τὰ βρώματα, τοῦ- τίς ἐστι, καθαρὰ ἀπυλινμπάνον. Καὶ γὰρ ὁ δηλωθεὶς ῥύπος ἐξέρχεται· εἰς τὸν ἀφροδῶνα, καθαρὰ ἀφίεις ἔνδον πάντα τὰ βρώματα, ὅσα δηλαδὴ παρακατέσχεν ἡ φύσις.

[Ἐδεῖα (ι) μὲν, τὸ μέρος τοῦ σώματος· ἀφροδῶν δὲ, ὁ κορυφῶν.]

18 Τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς

καρδίας ἐξέρχεται, κακείνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

Ἐίρηκε γὰρ καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου κεφαλαίου, ὅτι (α) ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ. Ἐνθυμούμεθα γὰρ πρῶτον ἐν τῇ καρδίᾳ, εἴτα τὸ ἐνθυμηθὲν ἐξάγομεν διὰ τοῦ στόματος· καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν εἰσπορευόμενον, ἔξω πάλιν χωρεῖ· τὸ δὲ ἔσωθεν ἐκπορευόμενον, ἔσω πάλιν μένει, καὶ μιάνει.

19 Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι.

Ο δὲ Μάρκος (β) πλατύτερον ἀπαριθμεῖται καὶ ἕτερα, πλεονεξίαν, πονηρίαν, δόλον, ἀσέλγειαν, ὀφθαλμὸν πονηρὸν, ὑπερηφανίαν, καὶ ἀφροσύνην. Συντόμως δὲ καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διαλογισμοὶ μὲν εἰσι πονηροί, τὰ βλαβερά ἐνθυμήματα· ὁ δὲ φόνος, καὶ ἡ κλοπή, καὶ ἡ ψευδομαρτυρία, καὶ ἡ πλεονεξία, καὶ ὁ δόλος, καὶ ἡ ὑπερηφανία, γινώριμα μοιχεῖα δὲ ἐστὶ, τὸ εἰς τὴν ὑπανδρὸν ἀπελθεῖν· πορνεία δὲ, τὸ εἰς τὴν μὴ ἔχουσαν ἄνδρα· βλασφημία δὲ, τὸ ὑβρίζειν τὸν θεόν, ἡ ἀχαριστεῖν αὐτῷ ἢ μέμφεσθαι αὐτῷ· πονηρία δὲ, τὸ μελετᾶν (ι) κατὰ τινος, ἢ ὑπολαμβάνειν, ἢ μὴ χρῆ περὶ αὐτοῦ· ἀσέλγεια δὲ, ἡ ἀρσενοκοιτία, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἀκόλαστον· ὀφθαλμὸν δὲ πονηρὸν ἐνταῦθα λέγει, τὴν βασκανίαν· ἀφροσύνη δὲ κυρίως, τὸ μὴ εἰδέναι τὸν θεόν· Ἐἶπε γὰρ, φησιν, ἀφρων (γ) ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι θεός. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα κακίαι μυρία· παρέλιπε δὲ νῦν ταύτας ὁ Χριστὸς, διὰ τὸ ἀρκεῖν τὰ

(α) Ματθ. 1Β', 34.

(β) Μαρκ. Ζ', 22.

(ι) κακὰ, ὡς καὶ παρὰ τῷ Ἐννάνῳ, τὸ ὅποιον ἴσως παρελείφθη διὰ τὸ ἐπόμενον, κατὰ.

(γ) Ψαλμ. Π', 1.

(α) Μαρκ. Ζ', 17.

(β) Μαρκ. Ζ', 16.

(γ) Μαρκ. Ζ', 19.

1. Τὰ παρεπιθεμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περισελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

ρήθέντα πρὸς τὴν κακείνων διάγνωσιν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐκ τῆς καρδίας εἶπεν ἐξέρχεσθαι· διότι τὰς ἀρχὰς ἐξ αὐτῆς ἔχουσιν. Ἀρχαὶ γὰρ τούτων, αἱ ἐνθυμήσεις, αἱ ἡ καρδία πηγάζειν εἶωθεν. Ἐπεὶ δὲ ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται, πάντως καὶ ἐκ τοῦ στόματος, ὅταν, ὑπερβλυσάντων (1) ἐν τῇ καρδίᾳ, δίκην πονηροῦ χυμοῦ, τὸ περιτεῦον ἐξεμεθῆναι βιάσῃται.

20 Ταῦτά ἐστι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον· τὸ δὲ ἀνίπτους χερσὶ φαγεῖν, οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

Μαθόντες ἤδη καὶ ἡμεῖς τὰ μιαίνοντα τὸν ἄνθρωπον, ταύτην ἄρα τὴν ρυπαρίαν ἀπορρύψωμεν, τὴν κηλιδούσαν τὴν ψυχὴν. Ἐὰν γὰρ ὅλοις ποταμοῖς τὸ σῶμα λούσῃς, οὐδὲν ὄφελος, ἀκαθάρτου μενούσης αὐτῆς, ἥτις ὕδατι δακρύων καὶ καθαροῖς ἁρετῶν ἀπολούεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Περὶ τῆς Χαναναίας.

21 Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος.

Αὗται αἱ πόλεις τῶν Χαναναίων ἦσαν. Πῶς οὖν, τοῖς μαθηταῖς ἐντειλάμενος (α), εἰς ὁδὸν ἔθνων μὴ ἀπελθεῖν, αὐτὸς ἄπεισιν; Οὐκ ἀπῆλθε κηρύξων· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκώλυσεν· ἀλλὰ θέλων ἀδειάζσαι (2) μικρόν. Διὸ καὶ μετὰ

(1) Νοεῖται τὸ, αὐτῶν.

(α) Ματθ. 1', 5.

(2) Ἀδειάζειν τὸ ἀδειαν ἔχειν, ἐν ἀδείᾳ εἶναι-ζῆν. Ἐνταῦθα δὲ, ἀδειαν παρηγόρευτον, ἀδειαν τοῦ διδάσκειν ἔχειν.

τὸ ἀπελθεῖν, ὡς ὁ Μάρκος εἶπεν, εἰσελθὼν εἰς οἰκίαν, οὐδέ-
τα ἤθελε γινῶραι καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν (α).

22 Καὶ ἰδοὺ, γυνὴ Χαναναία, ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐκείνων ἐξελθοῦσα, ἐκραύγασεν, αὐτῷ λέγουσα·

Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν (β), Ἡ δὲ ἡ γυνὴ Ἑλληνίς, Σύρα, Φοινίκισσα τῷ γένει, τουτέστιν, Ἑλληνίς μὲν, τὴν θρησκείαν· Σύρα δὲ, τῇ διαλέκτῳ· Φοινίκισσα δὲ, τῷ γένει, εἶπουν, τῷ ἔθνει. Φοινίκης γὰρ οἱ Χαναναῖοι ἐλέγοντο, διὰ τὸ μητροπόλιν ἔχειν τὴν Φοινίκην. Ἀκούσασα δὲ πάλαι μὲν τὴν φήμην αὐτοῦ, νῦν δὲ (1), ὅτι ἐπιδημήκεν, ἀνίχνευσεν αὐτόν.

[(2) Συροφοινίκισσά (3) ἐστὶν ἡ ἐκάστου ψυχῇ, ἔχουσα, καθάπερ θυγατέρα, τὴν διάνοιαν κεκρατημένην τῇ φιλίᾳ τῆς ὕλης, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιληπτευομένην, καὶ διαβήσομένην.]

22 Ἐλέησόν με, Κύριε, υἱὲ Δαυὶδ· ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται.

Τὴν θυγατέρα δαιμονιζομένην ἀπολιποῦσα, διὰ τὸ παντελῶς ἀναισθητεῖν, πρόσεισιν, ἑαυτὴν ἐλεηθῆναι μάλιστα δεομένη, τὴν αἰσθανομένην τῆς νόσου, καὶ διὰ τοῦτο μυρία πάσχουσιν. Γίον δὲ Δαυὶδ αὐτὸν καλεῖ, διὰ τὸ μαθεῖν, ὅτι ἐκ Δαυὶδ κατάγει τὸ γένος. Πᾶσι γὰρ ὁ Δαυὶδ ὀνομαστότατος ἦν. Κακῶς δέ, φησι, δαιμονίζεται, ἀντὶ τοῦ, χαλεπῶς.

23 Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον.

Ἡ μὲν βοᾷ μεγάλα, τὸν ἐνδομυχοῦντα τῆς καρδίας πόνον ἐνδεικνυμένη· αὐτὸς δὲ σιγᾷ παντελῶς, ἀναμένων ἄπασαν

(α) Μαρκ. Ζ', 24.

(β) Μαρκ. Ζ', 26.

(1) ἀκούσασα.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελθόντι παρὰ τῷ Β.

(3) Ὅπως ἀναγινώσκουσιν ἄλλοι.

φανερωθῆναι τὴν πίστιν, καὶ ταπεινώσιν, καὶ σύνεσιν αὐτῆς, ὅπερ διαφόρως εἶωθε ποιεῖν ἐν πολλοῖς· ἅμα δὲ καὶ ἀντεπιδεικνύμενος Ἰουδαίοις, οἷαν περὶ αὐτοὺς ἔχει διάθεσιν, ὅτι τοὺς μὲν ἀρρώστους αὐτῶν ἅπαξ αἰτηθεὶς, ἢ οὐδ' ἅπαξ, εὐθὺς θεραπεύει, τοὺς δὲ τῶν ἐθνῶν οὐχ οὕτως.

23 Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἡρώτων αὐτόν, λέγοντες· Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει ὀπισθεν ἡμῶν.

Ἡρώτων, ἀντὶ τοῦ, παρεκάλουν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Μάρκος εἶρηκε περὶ τῆς γυναίκος (α), ὅτι *Καὶ ἡρώτα αὐτόν, ἵνα τὸ δαιμόνιον ἐκβάλῃ ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς*, ἥγουν, παρεκάλει. Τὸ γὰρ ἐρωτῶ, σημαίνει μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ, πυνθάνεσθαι· σημαίνει δὲ καὶ τὸ, παρακαλῶ· ὡς τὸ (β), *Ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον*. Ἔστι δ' ὅτι δηλοῖ καὶ τὸ, προστάσσω· ὡς τὸ, *Ἐμβὰς (γ) δὲ εἰς ἐν τῶν πλοίων, ὃ ἦν τοῦ Σίμωνος, ἡρώτησεν αὐτόν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπαγαγεῖν ὀλίγον*. Ὡς διδάσκαλος γὰρ προσέταξεν· ἐπεὶ καὶ μετὰ μικρὸν ἐξουσιαστικῶς εἶπεν, *Ἐπανάγαγε εἰς τὸ βάθος (δ)*.

24 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ.

Ἰκανή μὲν καὶ ἡ σιωπὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλεῖν αὐτήν· ἢ δ' ἀπόκρισις πολλῶ πλέον τὴν ἀπορίαν ἐπέτεινεν· ἀπεκρίθη γὰρ, ὅτι Οὐκ ἀπεστάλην εἰς ἄλλους, εἰ μὴ εἰς τοὺς Ἰουδαίους· τούτους γὰρ ὠνόμασε πρόβατα ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῖς ἀποστόλοις οὕτω πάλιν

(α) Μαρκ. Ζ', 26.

(β) Λουκ. ΙΔ', 18.

(γ) Λουκ. Ε', 3.

(δ) Λουκ. Ε', 4.

εἶπε· *Πορεύεσθε (α) δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ*. Τὶ οὖν ἡ γυνή; Θεασαμένη παροφθεῖσαν μὲν ἑαυτήν, ἀποπεμφθέντας δὲ καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς παρακαλέσαντας, οὐκ ἀπέγνω· πολλὴν γὰρ εἶχε πίστιν καὶ σύνεσιν· ἀλλ' ἀναισχυντεῖ καλὴν ἀναισχυντίαν, καὶ ἀφείσα τὸ κράζειν πόρρωθεν, ἐγγὺς ἔρχεται. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὅταν μὴ τύχωμεν, ἀφιστάμεθα, δεῖον ἐγγύτερον προσελθεῖν, καὶ θερμότερον ἐπικεῖσθαι.

25 Ἡ δὲ ἐλθοῦσα προσεκύνη αὐτῷ, λέγουσα· Κύριε, βοήθει μοι.

Ἀχρι γὰρ τότε, οὐδ' εἰς ὅψιν αὐτοῦ τετόλμηκεν ἐλθεῖν, ἀναξίαν ἑαυτὴν κρίνουσα.

26 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις.

Ὅσον ἐπέτεινεν ἐκείνη τὴν αἴτησιν, τοσοῦτον καὶ αὐτὸς τὴν παραίτησιν. Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι εἶπεν αὐτῇ· *Ἀφες (β) πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα*. Πανταχόθεν γὰρ ἐδήλου τὴν τῶν Ἰουδαίων οἰκείωσιν, καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ τιμὴν καὶ κηδεμονίαν. Καὶ τέκνα μὲν αὐτοὺς ὠνόμασεν, ὡς γνησίους καὶ ὡς ἡγαπημένους· κυνάρια δὲ, τὰ ἔθνη, ὡς ἀκάθαρτα, καὶ ὡς μιαινά· ἄρτον δὲ λέγει, τὴν θεραπείαν, οὐ τὴν σωματικὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχικὴν. Καὶ ὅρα σύνεσιν γυναίκος! Δραξαμένη γὰρ τῶν τοῦ Χριστοῦ ῥημάτων, ἀπ' αὐτῶν πλέκει σπληνὸν ἑαυτῆς.

27 Ἡ δὲ εἶπε· Ναί, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει

(α) Ματθ. Ι', 6.

(γ) Μαρκ. Ζ', 27.

ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέ-
ζης τῶν κυρίων αὐτῶν.

Ναί, Κύριε, φησιν, ἀληθῶς εἶπας· τέκνα μὲν ἐκεῖνοι· κυνάρ-
ιον δὲ ἐγώ· καὶ διὰ τοῦτό με χορὴ μᾶλλον ἐλεθῆναι· καὶ γὰρ
τὰ κυνάρια ἀπὸ τῶν ψυχίων ἐσθίει τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς
τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Ἐπεὶ τοίνυν κυνάριον εἰμι, οὐκ
εἰμὶ ἀλλοτρίκ, οὐδὲ κωλύομαι τῶν ψυχίων μεταστρεῖν, ὥσπερ
οὐδὲ τὰ κυνάρια· ψυχίων νοουμένων, τῶν ἐκ τοῦ παρατυχεύον-
τος ἰάσεων. Τὸ μὲν οὖν μὴ ἀποστῆναι, τοσοῦτον ἐξουθενωθεῖ-
σιν, πίστεως ἦν· τὸ δὲ συνομολογῆσαι κυνάριον ἑαυτήν, τα-
πεινώσεως· τὸ δ' ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ κατασκευάζσαι
συνήγορίαν, συνέσεως. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἀνεβάλετο τὴν ἵασιν
ὁ Χριστὸς, ἵνα ταῦτα φανερωθῶσιν· ἵνα δείξῃ τὴν ἐν τούτοις
φιλοσοφίαν αὐτοῦ, ἵνα καταισχυνηθῶσιν Ἰουδαῖοι, τοσοῦτον εἰς
πίστιν καὶ ταπεινώσιν καὶ σύνεσιν ἡττώμενοι γυναικὸς ἐθνικῆς·
ἵνα ταῦτα βλέποντες οἱ ἀπόστολοι, θαρρῆσιν ὑπερῶν, ἀπο-
στελλόμενοι πρὸς τὰ ἔθνη. Δοιπὸν οὖν ἀνεκέρυξεν αὐτήν ὁ
Χριστός.

28 Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῇ· **Ω γύναι,**
μεγάλῃ σου ἡ πίστις· γεννηθήτω σοι, ὡς θέλεις.
Καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκεῖνης.

Ο δὲ Μάρκος, εἰπεῖν τὸν Χριστὸν πρὸς αὐτὴν φησιν, **ὅτι**
(α) *Διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἔπαγε· ἐξελήλυθε τὸ δαιμόνιον ἐκ*
τῆς θυγατρὸς σου, ταυτέστι, διὰ τὸν λόγον, ὅτινι πρὸς συ-
νήγορίαν ἐχρήτω, συνετῶς ἄγαν. Καὶ γὰρ ὁ Σωτὴρ καὶ τὴν πεί-
στιν αὐτοῦ ἐπήνεσε, καὶ τὴν σύνεσιν. Καὶ διὰ τοῦτο Ματθαῖ-
ος μὲν τὸν ἔπαινον τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐγράψε, Μάρκος δὲ
τὸν τῆς συνέσεως.

^α Μαρκ. Ζ'. 29.

σύ δὲ σκόπει, πῶς τῶν ἀποστόλων δεηθέντων ὑπὲρ αὐτοῦ,
καὶ μηδὲν ἀνυσάντων, αὐτὴ μᾶλλον ἦνυσε. Διδασκόμεθα γὰρ
ἐντεῦθεν, ὅτι ὁ θεὸς βούλεται μᾶλλον ἡμᾶς αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυ-
τῶν ἰκετεύειν. Οἱ μὲν γὰρ μαθηταὶ μείζονα παρρησίαν εἶχον,
ἀλλ' ἡ γυνὴ πολλὴν καρτερίαν ἐπεδείξατο. Καὶ ὄντως μεγάλα
δύναται προσεδρεῖα παρακλήσεως!

Προετύπου δὲ κατὰ ἀλληγορίαν ἡ Χαναναία αὕτη γυνή, τὴν
ἐξ ἔθνων ἐκκλησίαν, ἥτις ἕως μὲν ἔμενεν ἐν τοῖς ὅροις τῆς
θηρσκειᾶς αὐτοῦ, εἶχε τὴν θυγατέρα δαιμονιζομένην, ἥγουν,
τὴν πρᾶξιν κυριευομένην ὑπὸ δαιμόνων· ἐξεληθοῦσα δὲ τῶν ὁρί-
ων αὐτοῦ· *Ἐπιλάθου (α)* γάρ, φησι, τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ
οἴκου τοῦ πατρὸς σου· λόγου ἡξιώθη παρὰ Χριστοῦ, καὶ ἀπηλ-
λάγη τῆς δυναστείας των δαιμόνων.

29 Καὶ μεταβάς ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἦλθε παρὰ τὴν
θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἀναβάς εἰς τὸ ὄρος,
ἐκάθητο ἐκεῖ.

Ποτὲ μὲν, αὐτὸς περιέρχεται Θεραπεύων τοὺς κακῶς ἔχοντας,
ποτὲ δὲ, κάθηται περιμένων τοὺς χρῆζοντας Θεραπειᾶς· ἐκεῖ-
νο μὲν, δι' οἰκίαν ἀγαθότητα, τοῦτο δὲ, δοκιμάζων τὴν πί-
στιν τῶν καμνόντων. Συνεχῶς δὲ εἰς ὄρος ἀνέεισι, διὰ τὸ ὕψος
τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, καὶ παιδεύων ἐπαίρεσθαι χαμόθεν τοὺς
πλησιάζειν τῷ θεῷ θέλοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'.

Περὶ τῶν θεραπευθέντων ὄχλων

30 Καὶ προσήλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, ἔχοντες μεθ'

(α) Ψαλμ. ΜΔ', 11.

ἐαυτῶν χωλοὺς, τυφλοὺς, κωφοὺς, κυλλοὺς, καὶ ἐτέρους πολλούς·

Κυλλοὶ κυρίως, οἱ ἄχρεις, ὡς ἐν τῷ λζ'. Κεφαλαιῶ διαγνωσθίσεται.

30 Καὶ ἐβρίψαν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς.

Ορα, προκόπτουσιν τὴν πίστιν αὐτῶν. Οὐκ ἔτι γὰρ ἄπτονται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, ἀλλὰ ῥίπτονται μόνον πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ παραχρῆμα θεραπεύει αὐτοὺς, οὐχ ὡς πιστοτέρους τῆς Χαναναίας, ἀλλ' ὡς Ἰουδαίους, ἐμφράτων τῶν ἀχαρίστων Ἰουδαίων τὰ στόματα, καὶ ἀποφαίνων αὐτοὺς μείζονος τιμωρίας ἀξίους. Ὁ γὰρ ἀχάριστος, ὅσον εὐεργετῆται μείζον, τοσοῦτον γίνεται μείζονι κολάσει ὑπεύθυνος.

31 Ὡστε τοὺς ὄχλους θαυμάσαι, βλέποντας, κωφοὺς λαλοῦντας, κυλλοὺς ὑγιεῖς, χωλοὺς περιπατοῦντας, καὶ τυφλοὺς βλέποντας·

Εθαύμαζον, διὰ τε τὸ πλῆθος τῶν θεραπευομένων, καὶ διὰ τὸ τάχος τῆς θεραπείας.

31 Καὶ ἐδόξασαν τὸν θεὸν Ἰσραὴλ.

Τὸν θεὸν Ἰσραὴλ, τουτέστι, τὸν τιμώμενον ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ'.

Περὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων.

32 Ὁ δὲ Ἰησοῦς, προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, εἶπε· Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἡδὴ ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι·

Ἡμέρας τρεῖς, ἀντὶ τοῦ, ἡμέραις τρισί. Θαυμαστή δὲ ἡ τοσαύτη τοῦ ὄχλου καρτερία. Διὰ τί δὲ σιγῶσιν οἱ μαθηταί, καὶ οὐχ, ὡς πρότερον, λέγουσιν, Ἀπόλυσον τὸν ὄχλον, καὶ ταῦτα τριῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν; Διότι ἔβλεπον τοὺς προσκαρτεροῦντας χαίροντας ἐπὶ ταῖς ἀναβρώσεσι τῶν ἀσθενούντων, καὶ οὐδ' ὅλως αἰσθανομένους λιμοῦ.

Ἰσως δὲ καὶ μέχρι τῆς τρίτης ἡμέρας εἶχον ἐφόδια· διὸ καὶ τότε λοιπὸν ἐπὶ τὸ θαῦμα ἔρχεται, ὅτε κατέστησαν ἐν χρείᾳ τροφῆς. Τίνος δὲ ἕνεκεν πάλιν αὐτοὺς ἐν ἐρήμῳ τρέφει; Πάντως, ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ, καθὼς αὐτὸς εἶπε προῦν, καὶ ἵνα βεβαιώσῃ τὸ σημεῖον τῶν προλαβόντων πέντε ἄρτων. Διατεθρύλλητο γὰρ παρὰ πᾶσιν, ὡς καινοφανές.

32 Καὶ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις οὐ θέλω, μήποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ.

Ὁ δὲ Μάρκος προσέθηκε· Τινὲς (α) γὰρ ἐξ αὐτῶν μακρόθεν ἤκουσιν. Ὁρα δὲ δεσπότης φιλανθρωπίαν! Εἰδὼς γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν δεομένην τροφῆς, προνοεῖται ταύτης, καὶ μὴ αἰτηθεὶς παρέχει τροφήν. Κοινολογεῖται δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, ἵνα ἀναμνησθέντες τοῦ θαύματος τῶν πέντε ἄρτων.

προσενέγκωσιν αὐτῷ τοὺς ἄρτους, οὓς ἔχουσιν, καὶ εἵπωσιν, ὅτι Πλήθυνον καὶ τούτους· ἀλλ' οὐ συνῆκαν ἐκεῖνοι τὴν αἰτίαν τῆς ἐρωτήσεως· διὸ καὶ πάλιν τὰ τῆς ἀπορίας προβάλλονται.

33 Καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· Πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι, ὥστε χορτάσαι ὄχλον τοσοῦτον;

[**Ερημία** (1) νοηθεῖν ἂν ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ προσμένουσι τῷ λόγῳ τῆς ἀρετῆς καὶ γνώσεως οἱ διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν κακοπαθοῦντες· ἡμέραι δὲ τρεῖς, αἱ τῆς ψυχῆς τρεῖς δυνάμεις, καθ' ἃς προσμένουσι· τῷ μὲν λόγῳ, ζητοῦντες· τῇ ἐπιθυμίᾳ δὲ, ποθοῦντες τὸ ζητούμενον· τῷ θυμῷ δὲ, ὑπεραγωνιζόμενοι τοῦ ποθομένου· ἡ οἱ τρεῖς γενικώτεροι νόμοι, ὁ φυσικὸς, ὁ μωσαϊκὸς, ὁ εὐαγγελικὸς, φωτίζοντες δίκην ἡμέρας, καὶ πρὸς ἐργασίαν τοῦ συμφέροντος διεγείροντες. Οἱ τοίνυν καὶ κατὰ τούτους τοὺς τρεῖς λόγους (2) τῷ θεῷ λόγῳ προσμείναντες, καὶ τοὺς ὑπὲρ ἐκάστου πόνους προθύμως ὑπομείναντες, οὐκ ἀπολύονται νήστες, ἀλλὰ δέχονται τροφὴν δαψιλῇ καὶ θείᾳ· ὑπὲρ μὲν τοῦ φυσικοῦ νόμου, τὴν ἀπταιστον τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειᾶν· ὑπὲρ δὲ τοῦ γραπτοῦ, τὴν ἀνενεργησίαν τῶν παρὰ φύσιν παθῶν· ὑπὲρ δὲ τοῦ εὐαγγελικοῦ, τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν θεὸν ἔνωσιν καὶ θέωσιν.]

Καὶ πρότερον, καὶ ὕστερον, ἐν ἐρημίᾳ, πόρρω πόλεων καὶ κωμῶν, τὸ θαῦμα τοῦτο ποιεῖ, ἵνα μὴ δόξῃ τοῖς ὄχλοις ἐκ πλητίζουσας πόλεως ἢ κώμης τὰ βρώματα μετακομίζειν.

34 Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πόσους ἄρτους ἔχετε; Οἱ δὲ εἶπον· Ἑπτὰ, καὶ ὀλίγα ἰχθύδια.

Καὶ ἐπὶ τῶν πέντε ἄρτων τοῦτο ἠρώτησεν, ὡς εἶπεν ὁ Λου-

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(2) Ἰσως, νόμους, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς πιθανόν.

κᾶς (α)· καὶ οὐδ' οὕτω συνῆκαν. Σὺ δὲ, εἰ καὶ κακίζεις τὴν τοσαύτην πῶρωσιν αὐτῶν, ὅτι νεαροῦ ὄντος ἔτι τοῦ προφθάσαντος θαύματος, οὕτω ταχέως ἐπελάθοντο· ἀλλὰ θαύμασον τὸ φιλάληθες αὐτῶν, πῶς γράφοντες οὐ κρύπτουσι τὸ οἰκεῖον ἐγκλημα. Ἐννόησον δὲ καὶ, πῶς ἐκυρίευν τῆς γαστρος· ἐν ἐρημίᾳ γὰρ ὄντες, καὶ τρεῖς ἡμέρας διατρίβοντες, ἐπτά μόνους ἄρτους ἐπεφέροντο.

35 Καὶ ἐκέλευσε τοῖς ὄχλοις ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν.

36 Καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας, εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς

37 αὐτοῦ· οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ ὄχλῳ. Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν·

Ομοία τοῖς προτέροις καὶ λέγει καὶ ποιεῖ, ἵνα πανταχόθεν αὐτοὺς ἀναμνήσῃ τοῦ προτέρου θαύματος.

37 Καὶ ἦσαν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, ἑπτὰ σπυρίδες ἐπτά, δέον ἐνταῦθα μάλιστα πλεῖον περισσεῦσαι, ἔνθα καὶ πλείονες οἱ ἄρτοι καὶ ἐλάττονες οἱ ἐσθιόντες; Φησὶν ὁ Χρυσόστομος (1), ὅτι αἱ σπυρίδες ἴσως μείζους τῶν κοφίνων ἦσαν. Ἡ καὶ ἐτέρως· ὡκονομήθη τὸ τοιοῦτον, ἵνα ἡ τοιαύτη τῶν περισσευμάτων διαφορά καὶ ἀνοικειότης, ἐκατέρου θαύματος μνήμην ἀνεξάλειπτον συντηρήσῃ.

Καὶ τρόπον ἕτερον πάλιν. Ἐκεῖ μὲν τοὺς κοφίνους ἰσαρίθ-

(α) Παρὰ τῷ Λουκᾷ Θ', 13. οὐδὲν τοιοῦτον εὑρίσκεται, ἀλλὰ παρὰ τῷ Μάρκῳ 5', 38. ὅθεν γραπτέον, Μάρκος, ἀντὶ τοῦ, Λουκᾶς.

(1) Τόμ. Ζ'. Σελ. 539. Δ.

μους τοῖς ἀποστόλοις ἐποιήσεν· ἐνταῦθα δὲ τὰς σπυρίδας ἰσθρίθμους τοῖς ἄρτοις· διδάσκων ἐντεῦθεν, ὅτι ῥᾶον αὐτῷ ποιεῖν, οἷα βούλεται.

Κρῆ δὲ λοιπὸν καὶ μυστικώτερον ἐπιθεωρῆσαι, περὶ τε τῶν πεντακισχιλίων ἐκείνων, καὶ περὶ τῶν τετρακισχιλίων τούτων. Πεντακισχιλιοὶ μὲν εἰσιν, οἱ ἀτελέστεροι πρὸς ἀρετὴν· τετρακισχιλιοὶ δὲ, οἱ τελειότεροι. Πολλοὶ μὲν γὰρ καὶ οὗτοι, κακῆνοι· πλείονες δὲ αἰεὶ οἱ ἀτελέστεροι τῶν τελειοτέρων. Ἐσθίουσι δὲ κατὰ Χριστόν, τούτέστι, νοοῦσι πνευματικῶς, οἱ μὲν ἀτελέστεροι, ἐλάττονα νοήματα, δι' ἀσθενείαν τοῦ νοῦ· οἱ δὲ τελειότεροι, πλείονα, δι' εὐσθενείαν. Περιττεύουσι δὲ, ἀπὸ μὲν τῶν ἀτελεστέρων, πλείονα, δι' ὀλιγοτροφίαν· ἀπὸ δὲ τῶν τελειοτέρων, ἐλάσσονα, διὰ πολυτροφίαν.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήκαμεν ἡμεῖς ἀπλούστερον καὶ συνοπτικώτερον· ἄλλοι δὲ καθέντες ἑαυτοὺς εἰς λεπτολογίαν, πολλὴν ἐπεσώραντο σμικρολογίαν καὶ ἀηθρίαν, οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις θεωρήμασιν, ἅπερ ἐκόντες, ὡς ὀχληρὰ, παρατρέχομεν.

39 Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον.

Οἱ ἀπῆλθε πεζεύων, ἵνα μὴ ἀκολουθοῦντες δοξάζωσιν αὐτόν.

39 Καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια Μαγδαλά.

Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι Καὶ εὐθέως ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Δαλμανουθά. Καὶ ἀμφοτέρας γὰρ τὰς ἐπωνυμίας εἶχεν ἡ χώρα ἐκείνη.

ΚΕΦ. XVI, 1 Καὶ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ

(α) Μαρκ. Η', 10.

Σαδδουκαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτησαν αὐτόν, σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδείξαι αὐτοῖς.

Ἐπηρώτησαν, ἀντὶ τοῦ, παρεκάλεισαν, ὡς προειρήκαμεν. Σημεῖον δὲ ἐξ οὐρανοῦ ἐζήτουν ἰδεῖν, τερατουργούμενον ἢ περὶ τὸν ἥλιον, ἢ περὶ τὴν σελήνην, ἢ περὶ τοὺς ἀστέρας· ἐζήτουν δὲ τοῦτο, πειράζοντες· οὐ γὰρ, ἵνα πιστεύσωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ, ὡς γόητος. Καὶ ἄλλοι δὲ πρὸ τούτων πειραστὰὶ σημεῖον ἐξ οὐρανοῦ ἐζήτησαν ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ προειρήκαμεν. Καὶ ζήτησαν ἐκεῖ καὶ ἄλλην αἰτίαν.

2 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς·

Ο δὲ Μάρκος, εἶπεν (α), ὅτι Καὶ ἀναστεινάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ, λέγει, τούτέστιν, ἀποστεινάξας ἀπὸ τοῦ πνεύματος, ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ὃ λέγομεν ἡμεῖς, ἀπὸ βάθους, ἀπὸ καρδίας. Γινὺς γὰρ αὐτοὺς πειράζοντας, ἀναστεινάξεν ἐπὶ τῇ ἀνιάτῃ πονηρίᾳ αὐτῶν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς·

2 Ὁψίας γενομένης, λέγετε· Εὐδία· πυρῥάζει γὰρ

3 ὁ οὐρανός. Καὶ πρωὶ· Σήμερον χειμῶν· πυρῥάζει γὰρ στυγνάζων ὁ οὐρανός. Ὑποκριταί, τὸ μὲν πρόσωπον ταῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε;

Ὑποκριτὰς αὐτοὺς ὠνόμασεν, οὐ μόνον ὡς ἄλλα μὲν λέγοντας, ἄλλα δὲ φρονούντας, ἀλλὰ καὶ ὡς δοκοῦντας μὲν σοφοὺς, ὄντας δὲ ἀσοφοὺς. Λέγει τοίνυν, ὅτι τὴν μὲν ἐπιφάνειαν τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίνειν, πότε μὲν εὐδίαν δηλοῖ, πότε δὲ χειμῶνα· τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε διακρίνειν; Εἰ γὰρ ἦτε σοφοί, ἐγινώσκετε ἂν, ὅτι ταυτὶ μὲν τὰ ἐν τῇ γῇ

(α) Μαρκ. Η', 12.

σημεῖα τοῦ παρόντος εἰσὶ καιροῦ· τὰ δὲ ἐξ οὐρανοῦ σημεῖα, τοῦ καιροῦ τῆς συντελείας εἰσὶ. Τότε (α) γὰρ ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ.

4 Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ· καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου.

Ταῦτα εἶπεν ἀπαραλλάκτως καὶ ἐν τῷ εἰκυστῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ἡρμηνεύθησαν ἐν ἐκείνῳ. Σὺ δὲ αὐτῶν ὄρα τὴν πώρῳσιν, ὅτι καὶ τὸν Ἰωνᾶν εἰδότες, καὶ τὰ παρόντα ῥητὰ καὶ πρότερον καὶ νῦν ἀκούσαντες, οὐκ ἠθέλησαν ἐρωτῆσαι, καὶ μαθεῖν, τί ἐστὶ τοῦτο τὸ σημεῖον, ὃ λέγει· πειρασταὶ γὰρ ἦσαν, ὡς εἴρηται. Διὸ καὶ αὐτὸς, ἀφείς αὐτοὺς, ἀνεχώρησεν.

4 Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἀπῆλθε.

Ο δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι Ἐμβὰς πάλιν εἰς πλοῖον, ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν (β).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ΄.

Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ

Σαδδουκαίων.

5 Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν.

[Ἀρκοῦντας (γ) αὐτοῖς δηλονότι.]

(α) Ματθ. ΚΔ', 29.

(β) Μαρκ. Η', 13.

(γ) Τὰ παρενθετιμῆνα παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

Ο δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι Καὶ εἰ μὴ ἔρα ἄρτον οὐκ εἶχον μεθ' ἐαυτῶν ἐν τῷ πλοίῳ (α).

6 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Ὁρᾶτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων.

Ο δὲ Μάρκος εἶρκεν, ὅτι Καὶ διεστέλλετο αὐτοῖς, λέγων· Ὁρᾶτε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, καὶ τῆς ζύμης Ἑρώδου (β). Διεστέλλετο μὲν οὖν, ἀντὶ τοῦ, παρήγγειλε· τὸ δὲ, ὁρᾶτε, βλέπετε, ἀναδίπλωσις ἐστίν, ἐμφορῖνουσα ἐπίτασιν τῆς παραγγελίας. Ζύμην δὲ λέγει Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων καὶ Ἑρώδου, τὴν διδαχὴν τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων καὶ Ἑρωδιανῶν. Προειρήκαμεν δὲ περὶ μὲν τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ· περὶ δὲ τῶν Ἑρωδιανῶν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ. Ζύμην δὲ, τὴν διδαχὴν αὐτὴν ἐκάλεσεν, ὡς ὁζώδη καὶ σαπράν.

7 Οἱ δὲ διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς, λέγοντες· Ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν.

Ο μὲν Χριστὸς ζύμην, τὴν διδαχὴν τῶν εἰρημένων ὀνόμασε, καὶ ταύτης ἀπέχεσθαι παρήγγειλεν· οἱ μαθηταὶ δὲ ζύμην, τοὺς Ἰουδαίους ἄρτους νοήσαντες, καὶ περὶ τῆς ἀποχῆς τούτων παραγγεληῖναι. νομίσαντες, διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς, τουτέστιν, ἐθορυβοῦντο, κωλυθέντες μὲν ἀπὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἄρτων, ὡς προσεδόκησαν· ἑτέρους δὲ μὴ ἐπιφερόμενοι, λέγοντες ἐν μεταμελείᾳ, Ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν ἐκ τῶν ξενοδοχούντων ἡμᾶς πιστῶν, ἵνα τοῖς τραπεῦμεν, εἰ συμβῇ χρονίσει.

Τί οὖν ὁ Χριστὸς, ὁ τὰς διανοίας αὐτῶν εἰδώς; Μέμφεται αὐτοῖς εἰκότως δι' ἀμφοτέρω, διότι τε προσεδόκησαν παραγγεληῖναι περὶ τῆς τῶν βρωμάτων παρατηρήσεως, ἣν Ἰουδαῖ-

(α) Μαρκ. Η', 14.

(β) Μαρκ. Η', 15.

κὴν οὖσαν, αὐτὸς ἐξέβαλεν ἀνωτέρω, ὅτι· ἐδίδασκεν, ὅτι *Οἱ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον* (α)· καὶ διότι περὶ τροφῆς ἐμερίμνησαν, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν χορηγὸν ἀπάσης τροφῆς.

8 Γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Τὶ διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς, ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβετε;

Πρῶτον τὴν μέριμναν τῆς τροφῆς αὐτοῖς ὀνειδίζει, λέγων· Τί θορυβεῖσθε, διότι ἄρτους ἐτέρωθεν οὐκ ἐλάβετε; Ὁλιγόπιστους δὲ πάλιν αὐτοὺς ὀνομάζει, διότι οὐκ ἐπίστευσαν, ὅτι παρ' αὐτοῦ τραφήσονται πάντως, ἀλλ' αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν ἐφρόντιζον.

9 Οὕπω νοεῖτε, οὐδὲ μνημονεύετε τοὺς πέντε ἄρτους τῶν πεντακισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβετε;

10 Οὐδὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τῶν τετρακισχιλίων, καὶ πόσας σφυρίδας ἐλάβετε;

Μάρκος δὲ, βαρύτερον ἐπιτιμῆσαι αὐτοῖς λέγει, προσθεῖς· *Ἐτι πεπωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν; Ὁφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε; καὶ ὧτα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε* (β); Οὐ βλέπετέ, φησι, πῶς καὶ πόσους ἐν ἐρημίᾳ τρέφω; Καὶ οὐκ ἀκούετε, περὶ ὧν διδάσκω; Καὶ διὰ τί μὴ τότε μάλλον ὀνειδίσεν αὐτοῖς, ὅτε εἶπον (γ)· *Πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι; Διότι οὐκ ἦν εἰκὸς, κατασχύναι τούτους ἐνώπιον πολλῶν ἅμα δὲ καὶ ἀνέμενεν, ἵνα, διπλοῦ τοῦ θύματος γενομένου, βαρυτέρα καὶ δραστικώτερα ἡ κατηγορία γένηται.*

11 Πῶς οὐ νοεῖτε, ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν,

(α) Ματθ. ΙΕ, 11.

(β) Μαρκ. Η', 17. 18.

(γ) Ματθ. ΙΕ, 33.

προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων;

Ἰδοὺ λοιπὸν, καὶ τὴν παρατήρησιν τῶν βρωμάτων αὐτοῖς ὀνειδίζει.

12 Τότε συνῆκαν, ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδαχῆς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων.

Ἐίδες ἀγανάκτησιν ἐπιτεταμένην, ὅρα καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς. Αἰτήγεις γὰρ αὐτίκα τὴν διάνοιαν αὐτῶν καθιεύδουσιν, καὶ ση-νῆκαν. Χρὴ γὰρ μὴ πανταχοῦ πρᾶον εἶναι τὸν διδάσκαλον, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τραχύνεσθαι· καὶ ποτὲ μὲν, μεταδιδόναι παρρησίας τοῖς μαθηταῖς πρὸς ἀνάκτησιν, ποτὲ δὲ, ἐπιτιμᾶν πρὸς συστολήν· καὶ τῇ τοιαύτῃ ποικιλίᾳ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν οἰκονομεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως.

13 Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Καισαρείας τῆς Φιλιππου, ἠρώτα τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, λέγων· Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;

Τὴν Καισάρειαν ταύτην ὁ Φίλιππος ἐπὶ τιμῇ τοῦ Καίσαρος ἔκτισεν. Ἦν δὲ καὶ ἄλλη Καισάρεια, ἡ τοῦ Στράτωνος. Πόρρω δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀπαγαγὼν τοὺς μαθητάς, ἠρώτησεν, ἵνα χωρὶς φόβου μετὰ παρρησίας εἴπωσιν, ὃ ἠρωτήθησαν. Οὐκ ἔρωτᾷ δὲ περὶ τῶν γραμμάτων καὶ φαρισαίων· προδήλως γὰρ ἐκεῖνοι τοῦτον ὑβρίζον· ἀλλὰ περὶ τοῦ δημώδους ὄχλου, τοῦ

χωρίς φθόνου καὶ πονηρίας (1). Λέγει γὰρ ὁ Ἰωάννης (α), ὅτι *Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον κατὰ μόνας, συνῆσαν αὐτῷ οἱ μαθηταί· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς λέγων· Τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι; Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι ἐν τῇ ὁδῷ ἐπηρώτησεν αὐτούς (6). Εἰκὸς γάρ, ἐλθόντα εἰς τὰ μέρη Καισαρείας, εὐχεσθαι ἅμα καὶ ὁδεύειν.*

Τὸν υἱὸν δὲ τοῦ ἀνθρώπου, φησὶ, τουτέστι, τὸν φαινόμενον αὐτοῖς ἀνθρώπων. Ἠρώτησε δὲ, οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ἀλλ' οἰκονομικῶς, ἵνα ὁ Πέτρος εἴπῃ τὸ ἀποκαλυφθὲν αὐτῷ, καὶ ἀποδοκιμασιῶσιν αἱ περὶ αὐτοῦ τῶν ἄλλων πάντων ὑπολήψεις, ὡς πεπλανημένοι. Καὶ γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι ἀπεκάλυψεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τῷ Πέτρῳ περὶ αὐτοῦ, διανοίξας τὸν νοῦν αὐτοῦ.

Σκόπει δὲ, πῶς οὐκ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος ἠρώτησεν, ἀλλὰ μετὰ τὸ ποιῆσαι πολλὰ καὶ μεγάλα σημεῖα, μετὰ τὸ διδάξαι περὶ πολλῶν καὶ μεγάλων, μετὰ τὸ παρασχεῖν ἱκανὰς ἀποδείξεις τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, καὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητος.

14 Οἱ δὲ εἶπον· Οἱ μὲν, Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν· ἄλλοι δὲ, Ἠλίαν· ἕτεροι δὲ, Ἰερεμίαν, ἣ ἓνα τῶν προφητῶν. Λέγει αὐτοῖς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;

Ὑμεῖς, φησὶν, οἱ συνόντες μοι διαπαντὸς, καὶ πολλὴν πείραν ἔχοντες τῆς ἐμῆς δυνάμεως ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ. Εἰπὼν οὖν αὐτοῖς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; δεδήλωκεν, ὅτι κακῶς οἱ ὄχλοι λέγουσιν.

(1) Λεῖπει ἐνταῦθα τι, οἷον τὸ κρίνοντος.

(α) Γραπτόν, Λουκᾶς, ἀντὶ τοῦ, Ἰωάννης. Διότι ὁ Λουκᾶς Θ', 18. λέγει ὅτι ὁ Εὐδύμιος φέρει ἐνταῦθα τὸν Ἰωάννην λέγοντα.

(6) Μαρκ. Η', 27.

16 Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος.

Πάλιν ὁ Πέτρος, ὁ πανταχοῦ θερμὸς, προπηδᾷ, καὶ προλαμβάνει. Τοῦ ζῶντος δὲ εἶπε, διότι γέγραπται περὶ αὐτοῦ· Θεὸς ζῶν (α) ἐγὼ εἰμι· καὶ· Ζῶ ἐγὼ (6), λέγει Κύριος· καὶ πολλὰ τοιαῦτα, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν νεκρῶν εἰδώλων.

17 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῷ· Μακάριος εἶ, Σίμων βᾶρ Ἰωνᾶ· ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ μὴν καὶ πρότερον, μετὰ τὴν ζάλην, οἱ μαθηταὶ υἱὸν θεοῦ εἶναι αὐτὸν ὡμολόγησαν, εἰπόντες· Ἀληθῶς (γ) θεοῦ υἱὸς εἶ· καὶ οὐκ ἐμακαρίσθησαν. Καὶ ἄλλοι δὲ τινες, θεὸν αὐτὸν ὑπάρχειν ἐπίστευσαν, ὡς προειρήκαμεν· ἀλλ' οὐδένα τούτων ἐμακάρισε. Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; Ὅτι πάντες, ὅσοι υἱὸν θεοῦ εἶναι αὐτὸν ὡμολόγησαν, ἢ θεὸν ὑπάρχειν ἐπίστευσαν, οὐ φύσει καὶ κυρίως ταῦτα εἶναι αὐτὸν ὑπέλαβον, ἀλλὰ θέσει, καὶ κατὰ προκοπὴν ἀρετῆς, ὡς καὶ πάντας τοὺς ἀγίους· μόνος δὲ ὁ Πέτρος, ἀληθῶς Χριστὸν, καὶ φύσει καὶ κυρίως υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦτον ἐνόησε. Διὸ καὶ θέλων ὁ Χριστὸς δεῖξαι τοῖς μαθηταῖς, ὅτι μόνος οὗτος ὁρθῶς ἔγνω, καὶ ἀπλανῶς ὡμολόγησε, μακαρίζει τοῦτον, ὡς τετυχηκότα περὶ τούτου θείας ἀποκαλύψεως. Σὰρξ γάρ, φησι, καὶ αἷμα, τουτέστιν, ἀνθρώπος, οὐκ ἐμυσταγωγῆσέ σε τὴν περὶ ἐμοῦ ταύτην ὁμολογίαν, ἀλλ' ὁ πατήρ μου, ὡς ἄξιον τοιαύτης ἀποκαλύψεως. Τὰ δὲ, βᾶρ, ἐβραϊκὸν μὲν ἐστὶ, σημαίνει δὲ τὸν υἱόν· υἱὸς γὰρ ἦν ὁ Πέτρος Ἰωνᾶ τινος. Οὕτω γοῦν βεβαιώσας τὸ δόγμα τοῦ Πέτρου, καὶ θεοδίδακτον ἀποφάντας αὐτὸν, βλέπε, τίνων αὐτὸν ἀξιοῖ.

(α) Ἰησ. Γ', 10.

(6) Ἰερεκ. ΙΗ', 3.

(γ) Ματθ ΙΔ', 33.

18 Κἀγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύ-
τῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν.

Σὺ εἰ Πέτρος, ὡς μέλλων γενέσθαι πέτρα πίστεως, μετὰ τὴν
ἄρνησιν, ἥ ὡς ἤδη στερεὸς ὢν τῷ φρονήματι. Καὶ λοιπὸν ἐπὶ
ταύτῃ τῇ στερεότητι οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, ἥγουν,
σε θήσω θεμέλιον τῶν πιστευόντων. Ἐκκλησία γὰρ οἱ πιστοί.
Εἶπε δὲ τοῦτο διανιστῶν αὐτοῦ τὸ φρόνημα πρὸς ποιμαντικὴν.

18 Καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.

Οὐ κατακυριεύσουσι τῆς ἐκκλησίας. Πύλας δὲ ἄδου λέγει, τὰς
παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν αἵρετικῶν βλασφημίας, ὡς εἰσα-
γούσας εἰς κόλασιν αἰώνιων, ἥ τὰς παρ' αὐτῶν τιμωρίας, ὡς ἐξ-
αγούσας εἰς θάνατον τῆς σαρκός. Εἶτα καὶ ἑτέραν λέγει τιμὴν.

19 Καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν·

Ομολογήσαντος τοῦ Πέτρου, υἱὸν τοῦ θεοῦ γνήσιον εἶναι αὐτὸν,
δείκνυσιν αὐτῷ λοιπὸν τῆς ἑαυτοῦ θεότητος τὸ ἀξίωμα, λέ-
γων· Οἰκοδομήσω ἐπὶ σοὶ τὴν ἐκκλησίαν μου, καὶ δώσω σοι
τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἥγουν, τὸ εἰσάγειν
εἰς αὐτήν κλειδοῦχου γὰρ ἔργον τὸ εἰσάγειν.

Καὶ μὴν τὸ δῶρον τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων γέγο-
νεν· ἀλλὰ πρῶτον τούτῳ δέδοται· διότι πρῶτος οὗτος υἱὸν
τοῦ θεοῦ γνήσιον τὸν Χριστὸν εἶναι ἀνωμολόγησε· διὸ καὶ,
μετὰ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, οὗτος ἐδίδαξε
πρὸ πάντων μέχρι πολλοῦ, καὶ πολλοὺς εἰσήγαγεν.

19 Καὶ ὁ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν
τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὁ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται
λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ τοῦτο τῆς κλειδοουχίας ταύτης ἴδιον· καὶ δῶσαν μὲν
λέγει· τὴν ἀσυχωρήσιν· λύσει δὲ, τὴν συγχώρησιν. Ἰπισχυεῖ-

ται δὲ, ὅ ἂν ἀμάρτημα οὐ συγχωρήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται
ἀσυγχώρητον καὶ ἐν οὐρανῷ παρὰ τοῦ θεοῦ· καὶ ὁ ἂν συγχω-
ρήσῃς ἐνταῦθα, ἔσται κακεῖ συγχωρημένον.

Ἀλλὰ Μάρκος (α) μὲν καὶ Λουκᾶς, συντομίας ἕνεκεν, τὴν
ἀπόκρισιν τοῦ Πέτρου κατ' ἐπιτομὴν εἰρήκασι· διὸ καὶ τὸν
μακαρισμὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἄλλην τιμὴν ἀπεσιώπησαν, ἅμα
καὶ ἀφιλότιμον εἰδότες αὐτόν· ὁ δὲ Ματθαῖος, ἀκριβείας χάριν,
ταῦτα πάντα ἱστορίσεν, ἅμα καὶ τιμῶν τὸν κορυφαῖον.

20 Τότε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ
εἵπωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός.

Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν (α), ὅτι Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα
μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ· ὁ δὲ Λουκᾶς (β), ὅτι Ἐπιτιμήσας
αὐτοῖς, παρήγγειλε μηδενὶ εἰπεῖν τοῦτο. Διεστείλατο μὲν
οὖν, ἀντὶ τοῦ, παρήγγειλεν· ἐπετίμησε δὲ, ἀντὶ τοῦ, κατη-
σφαλίσατο, ἵνα μηδενὶ εἵπωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ
φύσει υἱὸς δηλαδὴ τοῦ θεοῦ, καθὼς ὁ Πέτρος ὡμολόγησεν.

Ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ἦν, ἀποκλυφθῆναι τοῦτο παρ' αὐτοῦ
τοῦ πατρός· βεβαιωθῆναι δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, πρὸ τοῦ
θανάτου αὐτοῦ, καὶ γνωρισθῆναι μόνοις τοῖς μαθηταῖς, ὡς
τελειωτέροις τῶν ὄχλων, καὶ ὡς κοινοῖς διδασκάλοις τῆς οἰ-
κουμένης· τοὺς ὄχλους δὲ τοῦτο μαθεῖν, οὐκ ἐβούλετο νῦν,
ἄχρι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως αὐτοῦ, ἵνα μὴ, νῦν μαθόντες,
ὅτι φύσει υἱὸς ἐστί τοῦ θεοῦ, καὶ φύσει θεός, εἶτα θεασάμενοι
τοῦτον ἀτίμως ὑβρίζόμενον καὶ δεινὰ πάσχοντα καὶ πικρῶς
ἀναιρούμενον, σκανδαλισθῶσι, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἀπιστίαν
παλινδρομήσωσι, καὶ δυσανάκλητοι γένωνται.

Εἰ γὰρ καὶ τοὺς μαθητὰς ἐσκανδάλισεν ταῦτα, τοὺς τελειο-

(α) Μάρκ. Η', 29. Λουκ. Θ', 20.

(β) Μάρκ. Η', 30.

(γ) Λουκ. Θ', 21.

τέρους τῶν ὄχλων, καὶ οὐ ταῦτα μόνον ὁρώμενα, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ τούτων λόγοι προμηνύμενοι· τί οὐκ ἂν ἔπαθον οἱ ἄτελες ὄχλοι, τοιαῦτα βλέποντες, καὶ ἀγνοοῦντες τὸ τοῦ πάθους μυστήριον, ὅπερ καὶ αὐτοῖς τοῖς μαθηταῖς ἔτι δυσπαράδεκτον ἦν; Καὶ οὗτοι γάρ, ὅτε μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος ἐπεφοίτησεν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τότε λοιπὸν θείας χάριτος πλησθέντες, καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς ἀποθέμενοι, συνῆκαν τὰ μυστήρια πάντα, καὶ στερότεροι γεγονάσιν ἀδόμαντος. Ἄχρι δὲ τότε συνεχῶς ἐσκανδάλιζον αὐτοὺς πάντα τὰ ἀνθρωποπρεπῆ τοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τοῦτο τοῖνυν, ὡς εἴρηται, τότε μὲν οὐκ ἤθελε γνωσθῆναι τοῖς ὄχλοις, ὅτι φύσει υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστὶ, καὶ φύσει θεός, καὶ διαφόρως τοῦτο παρήγγειλε τοῖς μαθηταῖς· ὅτε δὲ, τῶν σκανδαλιζόντων πάντων τελεσθέντων, ἔμελλον λαμπρῶς ἀνακηρύττειν αὐτὸν φύσει θεὸν ὁ ἥλιος σκοτιζόμενος, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ῥηγνύμενον, ἡ γῆ σειομένη, αἱ πέτραι σχιζόμεναι, καὶ τὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἐγείρονται, καὶ αὐτὸς ἐνδόξως ἐκ νεκρῶν ἀνιστάμενος· τηνικαῦτα γὰρ σαφῶς ἐξέλαμψεν ἡ δύναμις τῆς αὐτοῦ θεότητος, καὶ ἀναντήρητος ἦν ἡ ἀπόδειξις. Ἐμέλλε δὲ καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα σύνεσιν ἐμβαλεῖν, οὐ τοῖς μαθηταῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν· τότε δὴ τότε λοιπὸν ἐβούλετο δημοσιευθῆναι πᾶσι καὶ τὸ τῆς θεότητος, καὶ τὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ μυστήριον, ἵνα ἀσκανδάλιστον ὁδεύοι τὸ κήρυγμα.

21 Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι.

Ἀπὸ τότε, ὅς οὐ βεβαίως ἔμαθον οἱ μαθηταί, ὅτι γνήσιος

υἱὸς ἐστὶ τοῦ θεοῦ· τὸ λοιπὸν γὰρ ἤρξατο προδεικνύειν (1), τουτέστι, προλέγειν τούτοις, ἃ μέλλει παθεῖν, ἵνα, ταῦτα προγινώσκοντες, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους μὴ σκανδαλισθῶσι, μηδ' ὑπολάβωσιν, ὅτι δι' ἀσθένειαν φύσεως πάσχει. Πῶς γάρ; ὅς καὶ προγινώσκει τοῦτο, καὶ προλέγει, καὶ σπεύδει μάλλον παθεῖν;

22 Καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, λέγων·

Προσλαβόμενος, ἀντὶ τοῦ, παραλαβὼν κατ' ἰδίαν. Ἀκούσας γάρ, ὅτι μέλλει ἀποθανεῖν, ἐβαρυθύμησεν, ἀνάξιον τῆς αὐτοῦ θεότητος τοῦτο νομίσας· διὸ καὶ, ὡς ἤδη παρρησίαν ἀπὸ τοῦ μακαρισθῆναι κτησάμενος, κατ' ἰδίαν ἐπετίμησεν αὐτῷ, εἴτουν ἐμέμψατο.

Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι τὸ, ἐπετίμησε, παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς, ποτὲ μὲν σημαίνει τὸ, ἐπεστόμισεν, ὡς ἐπὶ τοῦ δαίμονος, τοῦ εἰπόντος εἰδέναι τὸν Χριστὸν, ὅτι ἐστὶν ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ· Ἐπετίμησε (α) γάρ, φησιν, αὐτῷ, τουτέστιν ἐπεστόμισεν αὐτόν· ποτὲ δὲ δηλοῖ τὸ, ἐχαλίνωσεν, ἢ ἐπέταξεν, ὡς τὸ· Ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ (β)· ποτὲ δὲ τὸ, κατησφάλισατο, ὡς τὸ· Ἐπετίμησεν (γ) αὐτοῖς, ἵνα μηδεὶν λέγωσι περὶ αὐτοῦ· ποτὲ δὲ τὸ, ἐμέμψατο, ὡς τοῦτο δὴ, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος· ποτὲ δὲ τὸ, ἐπέπληξεν, ὡς τὸ· Ἐπετίμησε τῷ Πέτρῳ (δ), καθὼς ἐξῆς δηλωθήσεται· ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ τὸ, ἐκώλυσεν (ε), ὡς εὐρήσομεν πρὸς τῷ τέλει τοῦ τεσσαρακοστοῦ Κεφαλαίου.

(1) Ἐν τῷ κεμένῳ δπάρχει ἀπλῶς, δεικνύειν, καὶ παρ' αὐτῷ τῷ Εὐθύμῳ, ὡς καὶ παρὰ τῷ Χρυσοστόμῳ Τομ. Ζ'. Σελ. 549. Ε. 577. C.

(α) Μαρκ. Α', 25.

(β) Ματθ. Η', 26.

(γ) Μαρκ. Η', 30.

(δ) Μαρκ. Η', 33.

(ε) Ματθ. ΙΘ', 13.

22 Ἰλεώς σοι, Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο.

Συμβουλευόν δῆθεν τοῦτό φησιν, ὡς γνήσιος. Τὸ μὲν οὖν, Ἰλεώς σοι, κατὰ συνήθειαν εἴρηκεν· ἔθος γὰρ ἦν, τοῦτο λέγειν τὸν μεμφόμενόν τινα, εἰπόντι (1) παράλογον, οἷον Ἰλεώς σοι θεός εἴη, ἕνεκεν τοῦ τοιούτου λόγου· τὸ δὲ, Οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, ἀντὶ τοῦ, Μὴ γένοιτό σοι τοῦτο, ὃ λέγεις.

23 Ὁ δὲ στραφεὶς, εἶπε τῷ Πέτρῳ· Ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ.

Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι ἐπιστραφεὶς, καὶ ἰδὼν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἐπετίμησε τῷ Πέτρῳ (α), ἥγουν, ἐπέπληξε. Καὶ γὰρ ἠθέλησε κακείνους ἀκοῦσαι τῆς ἐπιπλήξεως, καὶ σωφρονισθῆναι, παθόντας, ὅπερ ὁ Πέτρος. Σατανᾶν δὲ αὐτὸν ὠνόμασεν, ὡς μιμούμενον τὸν Σατανᾶν, ἐν τῷ μὴ θέλειν ἀναιρεθῆναι τὸν Χριστόν. Καὶ γὰρ οὐδ' ὁ Σατανᾶς ἠθέλην ἀναιρεθῆναι αὐτόν, ἵνα φανῶσι ψευδεῖς αἱ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ προφητεῖαι, καὶ ἵνα μὴ ὁ θάνατος τῆς τούτου σαρκὸς, θάνατος γένηται τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, εἰ καὶ αὐτὸς τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὸν κατὰ τοῦ Σωτῆρος φόνον παρέθηγεν, ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ κακίας νικώμενος.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, ὅτι, ἐπεὶ Σατανᾶς μὲν, ὁ ἀντικείμενος ἐρμηνεύεται· Πέτρος δὲ, κωλύων τὸν Χριστὸν ἀποθανεῖν, οὐκ ἠκολούθει τῷ θελήματι αὐτοῦ, ἀλλ' ἀντέκειτο, φησὶ πρὸς αὐτόν ὁ Σωτήρ· Ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, τουτέστιν, Ἀκολουθεῖ μοι, ἀντικείμενε.

23 Σκάνδαλόν μου εἶ.

Ἐμπόδιόν μου νῦν ὑπάρχεις, ἀντικείμενος τῷ ἐμῷ θελήματι. Εἴτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἀντέκειτο.

(1) Ἰσως λαίπει ἐνταῦθα τὸ, τ. ι.

(α) Μαρκ. Η', 33.

23 Ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

Τοῦτό, φησὶ, πάσχεις, διότι οὐ φρονεῖς θεϊκῶς, ἀλλ' ἀνθρωπίνως. Εἰ μὲν γὰρ ἐφρόνεις θεῖα, ἀνάξιόν μου ἐνόμισας ἂν τὸ μὴ ἀποθανεῖν με ὑπὲρ τοῦ κόσμου· ἐπεὶ δὲ φρονεῖς ἀνθρώπινα, ἀνάξιόν μου κρίνεις μᾶλλον τὸ ἀποθανεῖν με.

Σὺ δέ μοι βλέπε τὸν πρὸ μικροῦ μέγала μακαρίζόμενον, νῦν μέγала ἐπιπληττόμενον, εἰς καταστολήν τε τῆς παρρησίας αὐτοῦ, καὶ ἵνα μάθῃς τὸ ἀπροσωπόληπτον τοῦ Σωτῆρος. Ὅτε μὲν γὰρ ὀρθῶς εἴρηκεν, ἐμακάρισεν αὐτόν· ὅτε δὲ οὐκ ὀρθῶς εἶπεν, ἐπέπληξε· καὶ ὀρθῶς μὲν εἴρηκεν, ἐν οἷς ἀποκάλυψιν θεόθεν ἐδέξατο· οὐκ ὀρθῶς δὲ εἶπεν, ἐν οἷς οἰκοθεν ἐφθέγγατο.

24 Τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἁράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι.

Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς (α) φασὶ, καὶ πρὸς τὸν ὄχλον, καὶ ἀπλῶς πρὸς πάντας ταῦτα εἰπεῖν αὐτόν. Εἶπε δὲ ταῦτα βεβαιῶν, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔστιν ἀπρεπὲς τὸ ἀποθανεῖν αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ δύνανται τις εἶναι αὐτοῦ μαθητῆς, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὸς ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ. Εἴ τις γὰρ, φησὶ, θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἥγουν ἀκολουθήσάι μοι, ὡς μαθητῆς καὶ μιμητῆς, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, λέγω δὴ, τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, τὸ φιλήδονον, τὸ φιλόζων, ἢ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, μὴ φειδόμενος αὐτοῦ κακουχομένου καὶ βασανιζομένου, ἀλλ' ἐκδιδοὺς αὐτὸ κινδύνους· καὶ ἁράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ἥγουν βασταζέτω ἐπὶ μνήμης τὴν ἀναίρεσιν ἑαυτοῦ· διὰ τοῦ σταυροῦ γὰρ τὴν ἀναίρεσιν ἐδήλωσε· διότι τότε ἀναίρεσεως ἦν ὄργανον ὁ σταυρός· αἱ προσδοκᾶτω τὴν σφαγὴν ἑαυτοῦ, πάντοτε ἔτοιμος ἔστω

(α) Μαρκ. Η', 34. Λουκ. Θ', 23.

πρὸς τὸν θάνατον, καὶ καθ' ἑκάστην ἀποθηνησκέτω τῇ προαιρέσει (Ι).

Καὶ ἑτέρως δὲ τὸ παρὸν ἡρμηνεύσαμεν ῥητὸν ἐν τῷ ἑννεακαιδεκάτῳ Κεφαλαίῳ. Σκόπει δὲ, πῶς εἶπεν, *Εἴ τις θέλει, καὶ ἄνθρωπος, καὶ γυνή, καὶ ἄρχων, καὶ ἀρχόμενος· καὶ, ἐὰν θέλῃ· οὐδένα γὰρ ἄκοντα καταναγκάζει.* Ἵνα δὲ μὴ νομίσῃς, ὅτι τὸ κακῶς πάσχειν μόνον ἀρκεῖ· καὶ γὰρ καὶ λησται καὶ τυμβωρύχοι καὶ γόητες καὶ ἄλλοι πονηροὶ πάσχουσι μυρία· προσέθηκεν, ὅτι *Καὶ ἀκολουθεῖτω μοι·* διδάσκων, ὅτι χρὴ μὴ μόνον τοιαῦτα πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, τουτέστι, κατ' ἔχοντος βαίνειν τῆς πολιτείας αὐτοῦ.

25 Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνεκεν ἐμοῦ, εὕρήσει αὐτήν.

Εἶρηκε ταῦτα καὶ ἐν τῷ ἑννεακαιδεκάτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐν ἐκείνῳ τὴν τούτων ἐξηγήσιν. Μάρκος δὲ φησιν, *Ἐνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου (α),* τουτέστι, Δι' ἐμέ καὶ διὰ τὴν ἐμὴν διδασκαλίαν.

26 Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;

Ἀδύνατον μὲν, ἓνα τινὰ τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ· εἰ δὲ καὶ

(1) Παρὰ τῷ Λουκᾷ Θ', 23 μετὰ τὸ «καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ» φέρεται καὶ τὸ «καθ' ἡμέραν», καὶ εἰς τοῦτο ἀναφέρεται τὸ τοῦ Εὐθυμίου «ἡμεροδοκᾶτω — τῇ προαιρέσει.» Εἰς αὐτὸ καὶ ὁ Χρυσόστομος Τομ. Ζ. Σελ. 557. Β, ἡρμηνεύων τὸ Ματθ. Ις', 24, ἀναφερόμενος λέγει «Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν «ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν μέχρι θανάτου», ἀλλ' «ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ», τὸν ἐπινειδιστὸν θάνατον δηλῶν· καὶ ὅτι οὐκ ἄπαξ, οὐδὲ δις, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου τοῦτο δεῖ πειεῖν. Διηλεκτικῶς γάρ, φησι, περιέφερε τὸν θάνατον, καὶ καθ' ἡμέραν ἑτοίμος ἔσο πρὸς σφαγὴν.»

(α) Μαρκ. Η', 35.

δυνατὸν ᾗν, οὐδὲν ὄφελος· τὰ μὲν γὰρ τοῦ κόσμου πάντα θνητά· εἰσιν· ἡ δὲ ψυχὴ ἀθάνατος· καὶ τούτων μὲν ἡ τέρψις πρόσκαιρος· ταύτης δὲ ἡ κόλασις αἰώνιος. Εἴτα αὖτις τὸν φόβον· εἴωθε γὰρ ἐντεῦθεν μάλλον βελτιοῦν τοὺς ἀκροατάς.

26 Ἡ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;

Εἰ γὰρ οὐδ' ὁ σύμπας κόσμος ἀντάξιός ἐστι ψυχῆς λογικῆς, τί δώσει τις ἀντάλλαγμα, ὥστε ταύτην ἐξελεῖσθαι τῆς αἰωνίου κολάσεως; Ὅντως οὐδέν. Λοιπὸν οὖν χρὴ πάντων ἀφεμένους τῶν ἄλλων, ταύτης ἐπιμελεῖσθαι μόνης, ἧς ἡ ζημία καριωτάτη, καὶ ἧς ἀπολομένης, οὐκ ἔστι δοῦναι ἀντάλλαγμα. Ἵνα δὲ μάθοιεν, ὅτι οὕτε τοῖς ῥαθύμοις ἀτιμώρητον ἔσται τὸ ῥάθυμον, οὔτε τοῖς σπουδαίοις ἀγέραςτον τὸ σπουδαῖον, καὶ ἵνα ἐπὶ πλέον ἐκείνοι μὲν φοβηθῶσιν, οὗτοι δὲ παρηγορηθῶσι, φησί·

27 Μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ.

Ἀμα ἐνέφηνε, καὶ ὅτι τῆς αὐτῆς τῷ πατρὶ δόξης ἐστίν· ἐν τῇ δόξῃ γάρ, φησι, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· εἰ δὲ τῆς αὐτῆς δόξης ἐστί, τῆς αὐτῆς ἄρα καὶ οὐσίας ἐστί, καὶ δυνάμεως, καὶ θεότητος. Ὡς γὰρ δόξα ἡ αὐτῆ· τούτων ἄρα καὶ τὰλλα τὰ αὐτά.

28 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστώτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ.

Εἰπὼν περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι μέλλει ἔρχεσθαι ἐν δόξῃ μετὰ δόρυφορίας καὶ προπομπῆς τῶν ἀγγέλων, καὶ γνοὺς τοὺς μαθητὰς δυσπιστοῦντας τῷ τοιούτῳ λόγῳ, βεβαιοῖ τοῦτον, προστιθεὶς,

(ΤΟΜ. Α΄.)

ὅτι οὐκ εἰς μακράν τινες αὐτῶν ὄφονται τὴν δόξαν αὐτοῦ· ταύτην γὰρ νῦν ὠνόμασε *βασιλείαν*. Ἐδήλου δὲ τὴν λαμπρότητα τῆς μεταμορφώσεως αὐτοῦ, ἣν μετὰ καιρὸν ὀλίγον ἐμελλεν ὑποδείξαι Πέτρῳ, καὶ Ἰακώβῳ, καὶ Ἰωάννῃ. Περὶ τούτων γὰρ εἶπεν, ὅτι *Εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστώτων*. *Βασιλείαν* δὲ αὐτοῦ, ἤγουν, δόξαν, τὴν λαμπρότητα ταύτην ὠνόμασεν, ὡς οὖσαν προμήνυμα καὶ παράδειγμα τῆς λαμπρότητος ἐκείνης, μεθ' ἧς μέλλει κατελθεῖν ὕστερον, ὅτε ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ. *Ἐρχόμενον* δὲ εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, φαινόμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦ. XVII, 1 Καὶ μεθ' ἡμέρας ἑξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ·

Λουκᾶς δὲ, μετὰ ὀκτώ (α), φησιν, οὐκ ἐναντιολογῶν· οὗτος μὲν γὰρ συνηρίθμησε καὶ αὐτὰς τὰς ἡμέρας, καθ' ἣν τε τὰ ῥηθέντα εἶπε τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστός, καὶ καθ' ἣν τούτους παρέλαβε· Ματθαῖος δὲ καὶ ἀμφοτέρας ταύτας παραλιπὼν, τὰς μεταξὺ μόνας ἀπηριθμήσατο. Διὰ τί δὲ μόνους τοὺς τρεῖς τούτους παραλαμβάνει, καὶ οὐ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις, ὡς προϊόντες εὐρήσομεν; Διότι τῶν ἄλλων μαθητῶν ὑπερεῖχον αὐτοὶ· Πέτρος μὲν, ἀπὸ τοῦ σφόδρα φιλεῖν αὐτὸν, διὰ θερμότητα πίστεως· Ἰωάννης δὲ, ἀπὸ τοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ, δι' ὑπερβολὴν ἀρετῶν· Ἰάκωβος δὲ, ἀπὸ τοῦ σφό-

(α) Λουκ. Θ', 28.

δρα βαρὺς εἶναι τοῖς Ἰουδαίοις, [ὡς (1) καὶ τὸν Ἡρώδην ὕστερον ἀνελόντα τοῦτον, χάριν μεγίστην ἀπονεῖμαι τοῖς Ἰουδαίοις.]

Σκόπει δὲ, πῶς ὁ Ματθαῖος οὐκ ἀπεκρύψατο τοὺς προτιμηθέντας αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ Ἰωάννης πολλαχοῦ ποιεῖ, τὰ ἐξαίρετα τοῦ Πέτρου ἐγκώμια φιλαλήθως ἀναγράφων· φθόνου γὰρ ἐκτὸς ἦν ὁ τῶν ἀποστόλων χορὸς. Διὰ τί δὲ, εἰπὼν ὁ Χριστός, *Εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστώτων*, ἀπεκρύψατο τὰ τούτων ὀνόματα; Διὰ τὸ μὴ λυπηθῆναι τοὺς ἄλλους. Καὶ γὰρ ἤλγησαν ἂν, δόξαντες ὡς ἀνάξιοι παρορᾶσθαι.

1 Καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν.

Ο δὲ Λουκᾶς εἶπεν, ὅτι *Παραλαβὼν αὐτοὺς, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι* (α).

2 Καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος· τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκά ὡς τὸ φῶς.

Ἀναφέρει μὲν αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν, ἵνα γένηται πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀθέατος· διὰ τοῦτο γὰρ προσέθηκεν, ὅτι *κατ' ἰδίαν*· οὐδὲν γὰρ ἐποιεῖ πρὸς φιλοτιμίαν, ἀλλὰ πάντα κατὰ χρείαν. Ἄμα δὲ καὶ ἵνα μάθωμεν, ὅτι χρὴ ὑπεραρθῆναι τῆς γενηρᾶς χθαμαλότητος τὸν μέλλοντα θεωρίας θείας ἀξιοθῆναι.

Μετεμορφώθη δὲ, μείναντος μὲν τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος· τῆς θεϊκῆς δὲ λαμπρότητος μικρὸν τι παρὰ γυμνωθείσης, καὶ καταλαμπρυνάσης τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ εἶδος τούτου μεταβαλοῦσης ἐπὶ τὸ θεοειδέστερον. *Ἐμπροσθεν* δὲ αὐτῶν, ἵνα βλέποντες, πῶς μετεμορφώθη, μὴ ὑπο-

(1) Τὰ παρεντεθειμένα λέγουσιν ἀπὸ τοῦ χειρογράφου Β, καὶ ἴσως διὰ τὴν ἐπανάληψιν τοῦ, τοῖς Ἰουδαίοις.

(α) Λουκ. Θ', 28.

λάβωσιν ἕτερον αὐτὸν εἶναι, καὶ ἵνα μάθωσι, πῶς οὕτω ῥᾶνον, ὃ θέλει, δύνανται.

Ἐλαμψε δὲ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὡς ὁ ἥλιος· διότι οὕτως ἐδοξεν αὐτοῖς· ἡ γὰρ λαμπρότης ἐκείνη ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἦν, καὶ θεία τις καὶ ἀπόρρητος. Τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκά, ὡς τὸ φῶς, διαδοθείσης καὶ εἰς αὐτὰ τῆς φωτοχυσίας.

Ἐξ τῆς οὖν καὶ ἡμῶν ἡ ἀγαπήσει τὸν Ἰησοῦν, ὡς Πέτρος· ἡ ἀγαπήθη παρ' αὐτοῦ, ὡς Ἰωάννης· ἡ βαρὺς γέννηται κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ὡς Ἰάκωβος· ἐχθροὶ δὲ τούτου καὶ μάλλον οἱ δαίμονες· ἀναχθήσεται ὑπ' αὐτοῦ εἰς ὅρος ὑψηλόν, ἤγουν, εἰς ὕψος γνώσεως, καὶ θεωρήσει τὴν δόξαν αὐτοῦ, καθόσον ἐφικτὸν ἀνθρώπου, λέγω δὴ, τὰ τοῖς πολλοῖς ἀποκεκρυμμένα καὶ ἀθέατα μυστήρια.

Οὐκ ἄκαιρον δὲ εἰπεῖν, πρόσωπον μὲν τοῦ Ἰησοῦ, τὴν γινώσκουσιν τῶν λόγων αὐτοῦ· ἱμάτια δὲ αὐτοῦ, τὰς λέξεις τῶν λόγων αὐτοῦ, ἃς ἡ ἐγκεκρυμμένη τοῦτοις γνώσις περιέβληται, ὡς ἱμάτια· καὶ ὄψεται τὸ μὲν τοιοῦτον πρόσωπον αὐτοῦ λαμπρὸν καὶ φωτίζον τοὺς ἐνατενίζοντας· τὰ δὲ τοιαῦτα πάλιν ἱμάτια αὐτοῦ λευκά, μηδὲν σκοτεινὸν καὶ ἀσαφές ἔχοντα.

3 Καὶ ἰδοὺ, ὠφθησαν αὐτοῖς Μωσῆς καὶ Ἡλίας, μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες.

Διὰ πολλὰς αἰτίας τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἡλίαν παρέστησεν ἐκυτῶ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ὄχλοι ἔλεγον, οἱ μὲν, Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν εἶναι αὐτόν· ἄλλοι δὲ, Ἡλίαν· ἕτεροι δὲ, Ἰζεμείαν ἢ ἕνα τῶν προφητῶν τῶν ἀρχαίων· συμπάρεστησεν, ὡς δούλους, τοὺς ἐπιστημοτέρους τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ λαμπάντων, ἵνα φανῇ τὸ μέσον ἐκυτοῦ τε κακείνων, καὶ πόσον αὐτὸς διαφέρει τούτων. Μία μὲν οὖν αὕτη αἰτία.

Ἐτέρα δὲ πάλιν· Ἐπειδήπερ ἐνεκάλουν αὐτῷ τὸ παραβαίνειν τὸν νόμον, λέγοντες· Οὗτος (α) οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ, ὅτι

(α) Ἰωαν. Θ', 16.

τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ· καὶ πάλιν ἐκάλουν αὐτόν βλάσφημον καὶ σφετεριζόμενον τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, φάσκοντες· Περὶ (α) καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν· παρίστησιν ἐαυτῶ τὸν Μωϋσῆν μὲν, ἵνα δειχθῇ, ὅτι, εἰ παρέβαινε τὸν νόμον, οὐκ ἂν ὁ νομοθέτης δουλοπρεπῶς αὐτῷ παρίστατο· τὸν Ἡλίαν δὲ, ἵνα φανῇ, ὅτι, εἰ βλάσφημος ἦν καὶ τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν ἐσφτερίζετο, μὴ προσήκουσαν αὐτῷ, οὐκ ἂν ὁ ὑπὲρ τῆς τοῦ θεοῦ δόξης αἰεὶ ζηλῶν, ὡς δοῦλος τῷ ἀντιθέῳ παρίστατο.

Καὶ ἄλλη δὲ αὐθις αἰτία, ἵνα γνωρισθῇ, ὅτι κύριός ἐστι καὶ θανάτου καὶ ζωῆς· Μωϋσῆς μὲν γὰρ θανὼν ἦν· Ἡλίας δὲ, ζῶν· καὶ ἵνα, βλέποντες αὐτόν ὕστερον οἱ μαθηταὶ ἀποθνήσκοντα, νοήσωσιν, ἐκούσιον τὸ τοιῷτον πάθος, καὶ λογίσωνται, ὅτι οὐκ ἂν ἄκων ἀποθάνοι ὁ ζωῆς καὶ θανάτου κύριος.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέραν εἰπεῖν αἰτίαν, ὅτι διὰ τοὺς μαθητὰς παρέστησεν αὐτοὺς, ἵνα διαναστῶσιν εἰς μίμησιν αὐτῶν. Καὶ γὰρ Μωϋσῆς μὲν, βραδύγλωσσος ἦν· Ἡλίας δὲ, ἀγροικότερον διακείμενος· καὶ ἀκτήμενος ἀμφοτέροι· καὶ ὅμως πρὸς τυράννους ἕκαστος αὐτῶν ἐπαρρησιάσατο· Μωϋσῆς μὲν, πρὸς τὸν Φαραῶ· Ἡλίας δὲ, πρὸς τὸν Ἀχαάβ· καὶ ὑπὲρ ἀγνωμόνων ἀνθρώπων, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν εὐεργετουμένων μυρία δεινὰ πεπόνθασιν, καὶ οὐδ' οὕτως ἀπέστησαν τοῦ περιέπειν αὐτούς· καὶ ἵνα ἔτι μιμήσωνται Μωϋσέως μὲν, τὴν ἀνεξικακίαν· Ἡλιοῦ δὲ, τὸν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ ζῆλον· ἀμφοτέρων δὲ, τὸ δημαγωγικὸν καὶ φερέπονον. Μυριάκις γὰρ τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀπέθανον ὑπὲρ τῶν ἀρεσκόντων θεῷ, καὶ ὑπὲρ τοῦ δήμου τοῦ ἐμπιστευθέντος αὐτοῖς, καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀπολέσαντες, εὗρον αὐτάς.

Συνελάλουν δὲ αὐτῷ, δεικνύντες, ὅτι καὶ ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος, καὶ ὁ διὰ τῶν προφητῶν λόγος, περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ

(α) Ἰωαν. ι', 33.

συμφώνως αὐτῷ πρανεφώνησαν· ὁ μὲν, ἐν τύποις τῶν θυσιῶν· ὁ δὲ, ἐν διαφόροις προρρήσεσιν.

Λουκᾶς δὲ φησιν, ὅτι καὶ οὗτοι ἐν δόξῃ ὤφθησαν (α), εἴτουν, ἐν λαμπρότητι, ἵνα μάθωμεν, ὅτι πάντες οἱ κατὰ θεὸν ζήσαντες τῆς θείας μεταλαμβάνουσι λαμπρότητος. Τί δὲ συνελάλουν αὐτῷ, ἐδίδαξε πάλιν ὁ Λουκᾶς· εἶπε γάρ, ὅτι *Εἰς τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἢν ἐμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλὴμ* (β)· *ἔξοδον* ὀνομάσας, τὴν ἀπὸ τῆς ζωῆς ταύτης ἐξέλευσιν καὶ μετάβασιν.

Τινὰ δὲ τῶν βιβλίων (1) οὐκ ἔξοδον, ἀλλὰ δόξαν γράφουσι· δόξα γὰρ καλεῖται καὶ ὁ σταυρός· τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἄπασιν, ὄνειδος ἦν, ὡς μεγάλων ἐγκλημάτων ἐπιτίμιον· μόνῳ δὲ τῷ Χριστῷ δόξα γέγονεν, ὡς μεγάλης ἀγάπης τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐπιτίμιον. Τίς γὰρ εὐγνώμονα ψυχὴν ἔχων, ἀκούων τὸν ἐπέκεινα πάσης τιμῆς, τηλικαύτην ἀτιμίαν ὑποστάντα διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, οὐ δοξάζει τοῦτον;

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λόγος, καθ' ὃν λέγεται δόξα αὐτοῦ, ὁ σταυρός, ὃν ἐροῦμεν ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι (2).

Τέως δὲ Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣ τὴν δόξαν αὐτοῦ, τοῦτέστι, περὶ τῆς ἐξόδου αὐτοῦ, ἣ περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, εἴτουν, περὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, πῶς ἐμελλε σταυρωθῆναι.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πόθεν οἱ μαθηταὶ μετὰ τοσαῦτα ἔτη τὸν

(α) Λουκ. Θ', 31.

(β) Λουκ. Θ', 31.

(1) Ἰδ. Χρυσόστ. Τομ. Ζ'. Σελ. 567 Α. Σελ. 584. D. Συχνάκις οἱ Πατέρες τῆς ἐκκλησίας καλοῦσι τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ δόξαν αὐτοῦ. Στρεφίεται δὲ ἡ ἐρμηνεία αὐτῇ εἰς ἑβρ. Β', 9.

(2) Ἐν τοῖς εἰς τὰ Εὐαγγέλια ὑπομνήμασι δὲν λέγει τι τοιοῦτον ὁ Εὐθύμιος· ποῦ δὲ λέγει τοῦτο, ἄδηνον. Ἰσως ἔλεγεν αὐτὸ εἰς τὸ εἰς ἑβρ. Β', 9. ὑπόμνημα αὐτοῦ.

Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἡλίαν ἐγνώρισαν; Οὐ γὰρ ἦσαν παρ' Ἑβραίοις εἰκόνων πίνακες. Φαμὲν οὖν, ὅτι ἐν βιβλίοις τινές τῶν παλαιότερων Ἑβραίων τὰ εἶδη τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τοῖς μεταγενεστέροις ἀπολελοιπασιν, ἅπερ ἀναγινώσκοντες, ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐγίνωσκον. Εἰκὸς δὲ, καὶ ἐξ ἀγράφου παραδόσεως μνημονεύεσθαι τὰς ιδέας αὐτῶν. Ἰσως δὲ καὶ ἐξ ἀποκαλύψεως θείας ἐπέγνωσαν αὐτούς.

[Ἡ (1) καὶ ἄλλως: Περὶ τὸν Χριστὸν φαίνονται Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας, δηλοῦντες, ὅτι τὰ μυστήρια τῆς τε νομικῆς, τῆς τε προφητικῆς πραγματείας, εἰς τὸν Χριστὸν συνάγονται, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν μνηνύουσιν].

4 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὥδε εἶναι· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὥδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν, καὶ Μωσῇ μίαν, καὶ μίαν Ἡλίᾳ.

Σφόδρα φιλῶν ὁ Πέτρος τὸν διδάσκαλον, καὶ μὴ θέλων, ἀπελθεῖν αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἵνα μὴ ἀπελθὼν ἐκεῖ πάθῃ, καθὼς προείρηκε, φανερώς μὲν οὐ τολμᾷ κωλύσαι αὐτὸν, ἵνα μὴ πάλιν ἐπιτιμηθῇ· θεασάμενος δὲ τὸ ὄρος, πολλὴν ἔχον ἀσφάλειαν, ὡς ἀγνοούμενον τοῖς ἐπιβουλεύουσιν· ἅμα δὲ καὶ Μωϋσῆν καὶ Ἡλίαν, ἱκανοὺς ἀμύνειν· ὁ μὲν γὰρ πολλὰ ἔθνη κατηγωνίσασατο· ὁ δὲ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ κατήγαγεν ἐπὶ τοὺς πεντηκοντάρχους· συμβουλεύει μένειν ἐκεῖ.

Εἰπὼν δὲ, ὅτι *Καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὥδε εἶναι*, καὶ γνοὺς ὅτι κακῶς εἶπεν, ὡς ἐξ οἰκείας γνώμης ἀποφηνάμενος, προσέθηκεν, ὅτι *Εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὥδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν, καὶ Μωσῇ μίαν, καὶ μίαν Ἡλίᾳ*. Τί λέγεις, ὦ Πέτρε; Πρὸ μικροῦ μὲν, γνήσιον υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦτον ὠμολόγησας· νῦν δὲ

(1) Τὰ πρηνεθευμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιεελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

μετὰ τῶν δούλων ἀριθμεῖς τὸν δεσπότην, καὶ ὑπὸ τούτων σω-
θῆναι αὐτὸν ἐλπίζεις; Ὁρα, πῶς πρὸ τοῦ σταυροῦ σφόδρα ἀτε-
λεῖς ἦσαν οἱ μαθηταί! Ἄμα δὲ ὁ Πέτρος καὶ διπλοῦν τηνικαῦτα
σάλον τῆς ψυχῆς ὑφιστάμενος, τοῦτο μὲν, ἀπὸ τοῦ ἀγωνιᾶν
ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου, τοῦτο δὲ, ἀπὸ τῆς ὑπερφυοῦς ὀφείας
ἐκείνης, ἐπαράχθη καὶ συνεχύθη, καὶ τοιαῦτα ἐφθέγγετο, μὴ
εἰδὼς, ὃ λέγει, καθὼς εἶπε Λουκᾶς (α), ὃ ἐστίν, ἀσύνητα
λαλῶν.

Μάρκος δὲ φησιν (β), ὅτι Οὐκ ἤδει, τί λαλήσει, τουτέστιν
οὐκ ἐγίνωσκε, τί λαλήσει ἕτερον κρεῖττον. Εἴτα προσέθηκε
καὶ αἰτίαν, εἰπὼν (γ)· ὅτι ἦσαν ἐκφοβοί. Λουκᾶς δὲ ἔγραψεν,
ὅτι ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ (δ). Ἐξεφοβήθησαν μὲν γάρ,
ιδόντες εἶδος ὑπὲρ ἀνθρώπων· ἐδαρμήθησαν δὲ ὕπνῳ, λέγω δὴ,
κάρφ, τῷ ἀπὸ τῆς λαμπηδόνος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἦν, ἀλλ' ἡμέρα·
τὸ δὲ τῆς λαμπηδόνος ὑπερβάλλον ἐσκοτίσε μὲν τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς αὐτῶν· ἐκάρωσε δὲ τὸν νοῦν, ἕως οὗ διαγρηγορήσαν-
τες, ὡς ὁ Λουκᾶς εἶρηκεν, εἶπουν (α), ἀνανήψαντες τοῦ τοιοῦ-
του κάρφ καὶ τῆς σκοτοδίνης, εἶδον, ὡς δυνατόν, τὴν δόξαν
αὐτοῦ. Λοιπὸν δὲ ὁ Πέτρος, ἔτι ἐντεῦθεν συγκεχυμένον ἔχων
τὸν νοῦν, ἀσύνητα παρεφθέγγετο.

[Τρεῖς (1) σκηναὶ νοηθεῖεν ἂν, αἱ τρεῖς ἑξεις τῆς σωτηρίας,
ἥτε τῆς πράξεως, καὶ ἡ τῆς θεωρίας, καὶ ἡ τῆς θεολογίας.
Τῆς μὲν οὖν πράξεως τύπος, ὁ Ἡλίας, ὡς ἀνδρείος καὶ σώφρων·
τῆς δὲ θεωρίας, ὁ Μωϋσῆς, ὡς νομιοθέτης καὶ δικαιοδότης·
τῆς δὲ θεολογίας, ὁ Χριστὸς, ὡς ἐν παντὶ τέλειος. Σκηναὶ δὲ

(α) Λουκ. Θ', 33.

(β) Μαρκ. Θ', 6.

(γ) Μαρκ. Θ', 6.

(δ) Λουκ. Θ', 32.

(ε) Λουκ. Θ', 32.

(1) Τὰ παρενθετιμῆνα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελίξῳ παρὰ τῷ Β.

αὔται, πρὸς σύγκρισιν τῶν μελλουσῶν λήξεων, τῶν ἀσυγκρίτως
κρείττονων.]

5 Ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ, νεφέλη φωτεινὴ ἐπε-
σχίασεν αὐτούς· καὶ ἰδοὺ, φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης,

Νεφέλη καὶ φωνή, ἵνα βεβαιωθῶσιν, ὅτι φωνὴ τοῦ θεοῦ ἐστίν.
Μεμαθηκότες γὰρ ἦσαν, ὅτι ὁ θεὸς ἐπὶ νεφέλης ὁχεῖται· Ὁ τι-
θείς γάρ, φησι, νέφη τὴν ἐπίδασιν αὐτοῦ (α)· καὶ πολλὰ
τοιαῦτα πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς. Σκόπει δὲ, πῶς, ὅτε μὲν ἀπει-
λεῖ, σκοτεινὴν δεικνύσει νεφέλην περὶ ἑαυτὸν, ὡς ἐπὶ τοῦ Σινᾶ
(β)· νῦν δὲ διδάξει θέλων, φωτεινὴν αὐτὴν ἔχει.

5 Λέγουσα· «Ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν
ᾧ εὐδόκησα·

Ταῦτα καὶ ἐν τῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ, βαπτιζομένου τοῦ Σω-
τῆρος, εἶπεν οὐρανόθεν ὁ πατήρ· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν διὰ τὸν περιε-
στῶτα ὄχλον· ἐνταῦθα δὲ μάλιστα διὰ τὸν Πέτρον, ὡσανεὶ
λεγούσης τῆς φωνῆς τοῦ πατρὸς· Τί δέδοικας, ὦ Πέτρε, περὶ
τοῦ Ἰησοῦ; Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, καὶ οὐχ ἀπλῶς υἱός, ὡς οἱ
δι' ἀρετῆς υἱοποιοῦμεναί μοι, ἀλλ' ὁ ἀγαπητός, ἡγουν, ὁ ἐξαί-
ρετος, ὡς μονογενής· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἐν ᾧ εὐδόκησα,
τουτέστιν, ᾧ ἐπαναπαύομαι, ἐφ' ᾧ ἀρέσκομαι, ὡς ὁμογνώμονι
καὶ ἴσῳ ἐμοί. Μὴ τοίνυν φοβοῦ περὶ αὐτοῦ. Ὅσον γὰρ ἂν φιλῆς,
οὐ τοσοῦτον φιλεῖς αὐτὸν, ὅσον ἐγώ. Τριπλοῦν γὰρ παρ' ἐμοῦ τὸ
περὶ αὐτὸν φίλτρον· φιλῶ γὰρ ὡς υἱόν μου, καὶ ὡς ἀγαπητόν,
καὶ ὡς ἀναπαύοντα καὶ ἀρέσκοντά μοι. Λοιπὸν οὖν, εἰ μὴ τῇ
δυνάμει τούτου θάρρεις· ἀλλὰ γε τῇ ἐμῇ θάρρῃσον. Οὐδεὶς γὰρ
τὸν οὕτω φιλούμενον προΐεται ἀλογίστως.

(α) Ψαλμ. ΡΓ', 3.

(β) Ἐξοδ. ΙΘ', 16.

5 Αὐτοῦ ἀκούετε ἡ.

Τούτῳ πείθεσθε, τούτῳ πιστεύετε, εἴ τι ἂν καὶ λέγῃ καὶ ποιῇ· καὶ εἰ σαυρωθῇναι βουλευθῇ, μηδεὶς ἀντιπᾶσῃ. Ὑμεῖς μὲν γὰρ οὐκ οἴδατε τὸ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ μυστήριον· αὐτὸς δὲ πᾶν, ὃ λέγει καὶ ποιεῖ, κατὰ γνώμην ἐμὴν καὶ λέγει καὶ ποιεῖ. Λοιπὸν οὖν αὐτοῦ ἀκούετε, τὸν μωσαϊκὸν νόμον καὶ τὰς προφητικὰς μυσταγωγίας ἀφέντες· πλήρωμα γὰρ νόμου καὶ προφητῶν, ὁ Χριστὸς· καὶ λοιπὸν ἐκείνα πάντα συνετελέσθησαν, ἄχρι τούτου μόνον ἐκτεινόμενα.

6 Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταί, ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα.

Καὶ μὴν, καὶ πρότερον ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου φωνὴ γέγονε τοιαύτη· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, ὅτε καὶ βροντὴν ἔλεγον γεγενῆναι (α), καὶ οὐδεὶς οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθε. Πῶς οὖν οὗτοι νῦν ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν; Διότι καὶ ὕψος ἦν μέγα, καὶ ἐρημία βαθεῖα, καὶ ἡσυχία πολλή, καὶ μεταμόρφωσις γέγονε φρίκης γέμουσα, καὶ φῶς ἐξέλαμψεν ἀκήρατον, καὶ λοιπὸν, τῆς νεφέλης περιταθείσης ἄνωθεν, καὶ ἐπικαταβράχσεως τῆς φωνῆς, εἰκότως περιτράπησάν τε καὶ ἐφοβήθησαν.

Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν τὸ, ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ, προσεκύνησαν (1).

7 Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς, ἤψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἐγέρθητε, καὶ μὴ φοβεῖσθε.

Ἡλέησε τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, καὶ ταχέως λύει τὸν φόβον.

8 Ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον.

Ἰνα πληροφορηθῶσιν, ὅτι περὶ αὐτοῦ γέγονεν ἡ φωνή, μόνος λοιπὸν ὁρᾶται αὐτοῖς.

(α) Ἰωαν. ΙΒ', 29,

(1) ἐφοβήθησαν, ἀντὶ τοῦ, προσεκύνησαν, παρὰ τῷ Β.

9 Καὶ καταβαινόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ ὄρους, ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Μηδενὶ εἴπητε τὸ ὄραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

Ὅσον γὰρ μείζονα ἐλέγοντο περὶ αὐτοῦ, τοσοῦτον δυσπαραδεκτότερα ἐδόχουν. Κελεύει οὖν κρύπτειν παρ' ἑαυτοῖς τὸ θαῦμα τοῦτο· διότι αὐτοὶ τε οὐκ ἔμελλαν πιστευθῆναι, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι μᾶλλον ἂν ἠγριώθησαν.

10 Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταί αὐτοῦ, λέγοντες· Τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἡλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον;

Περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μαθόντες ἀκριβέστερον ἀπὸ τε τῆς ὁμολογίας Πέτρου, ἀπὸ τε τῆς μεταμορφώσεως, καὶ ἀπὸ τῆς ἄνωθεν φωνῆς, ἐρωτῶσιν, ὅτι, Ἐπειδὴ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, διὰ τί οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἡλίαν χρὴ ἐλθεῖν πρὸ τοῦ Χριστοῦ; πῶς οὖν οὐκ ἦλθεν οὗτος πρὸ σοῦ; Τοῦτο μὲν οὖν ἠρώτησαν οἱ μαθηταί.

Προσῆκει δὲ γινώσκειν, ὅτι αἱ Γραφαὶ δύο παρουσίας τοῦ Χριστοῦ λέγουσι, τὴν τε γεγεννημένην καὶ τὴν μέλλουσαν· περὶ ὧν ἀμφοτέρων καὶ ὁ Παῦλος ἐδίδάξε λέγων· περὶ μὲν τῆς πρώτης· Ἐπεφάνη (α) ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτήριος· περὶ δὲ τῆς δευτέρας· Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφύρειαν (1) τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (6).

Καὶ τῆς μὲν πρώτης γέγονε πρόδρομος, ὁ Ἰωάννης· τῆς

(α) Τιτ. Β', 11.

(1) Ὁ ἐυθύμιος παραλείπει ἐνταῦθα, τῆς ἐδέξεως, ὡς καὶ ὁ Χρυσόστομος Τομ. Ζ'. Σελ. 575. D.

(6) Τιτ. Β', 13.

δευτέρας δὲ γενήσεται πρόδρομος, ὁ Ἡλίας. Περὶ ἧς φησὶ Μαλαχίας ὁ προφήτης· Ἀποστελῶ (α) ὑμῖν Ἡλίαν τὸν Θεοβίτην, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρός πρὸς υἱόν, τουτέστιν, ὃς ἐπιστρέψει (1) τὰς καρδίας τῶν τηλικαῦτα Ἰουδαίων πρὸς τοὺς ἀποστόλους, ὥστε πεισθῆναι ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν, καὶ πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ. Πατέρες γὰρ τῶν ἀποστόλων οἱ Ἰουδαῖοι.

Ἀλλ' οἱ γραμματεῖς τὰς δύο τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εἰς μίαν συγχέοντες, καὶ τὴν πρώτην εἰς τὴν δευτέραν συνάγοντες, περὶ τῆς δευτέρας μόνης ἐδίδασκον τὸν λαόν· καὶ διὰ τοῦτο τὸν Χριστὸν οὐκ ἐδέχοντο, λέγοντες· ὅτι τὸν Ἡλίαν χρὴ ἐλθεῖν πρῶτον, εἴτα τὸν Χριστόν. Ἀλλὰ νῦν ὁ Χριστὸς διδάσκει περὶ τῶν δύο σαφῶς. Πρόσχε· γάρ·

11 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· Ἡλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα· λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι Ἡλίας ἤδη ἦλθε, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτόν.

Ἡλίας μὲν ὁ πρῶτος, ἦγουν ὁ Θεοβίτης, οὕτω ἦλθεν· ἔρχεται δὲ, κατὰ τὴν δευτέραν μου παρουσίαν, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα τὸν πειθόμενον αὐτῷ, τουτέστιν, ἐπιστρέψει καρδίαν πατρός πρὸς υἱόν, ὡς ὁ προφήτης Μαλαχίας φησί. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι Ἡλίας ὁ δεύτερος, εἴτουν ὁ Βαπτιστής, ἤδη ἦλθε κατὰ τὴν πρώτην μου ταύτην παρουσίαν, ὡς αἱ Γραφαὶ φασὶ· καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν οἱ γραμματεῖς, ὅτι καὶ οὗτος Ἡλίας ἐστίν, οἷα πρόδρομος· οὐκ ἐπέγνωσαν δὲ αὐτόν, ὡς κακῶς νοοῦντες τὰς Γραφάς.

12 Ἀλλ' ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν.

Οἱ περὶ τὸν Ἡρώδην δηλονότι. Πολλὰ γὰρ εἰς αὐτόν ἐποίησαν,

(α) Μαλαχ. Δ', 4. 5.

(1) Ὡς ἐρμηνεύει τὸ, ἀποκαταστήσει, ὁ Λουκᾶς Δ', 17.

ἐμβολόντες εἰς φυλακὴν, ἀποκεφαλίσαντες, ἐνεγκόντες τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ πίνακος.

12 Οὕτω καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν.

Οὕτω καὶ αὐτός, ἀγνοούμενος, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστίν· ἀγνοούμενος δὲ διὰ τὴν κακόνειαν αὐτῶν. Ἀλλὰ πῶς, τῶν νῦν Ἑβραίων μὴ πιστευσάντων τῷ Χριστῷ, οἱ τότε τῷ Ἡλίᾳ πεισθήσονται; Διότι γνωρίζουσιν αὐτόν, καὶ ἠγωνίσκουσιν, ὃ περὶ αὐτοῦ προεῖπεν ὁ Μαλαχίας· ἅμα δὲ καὶ ὁ τοσοῦτος ἐν τῷ μέσῳ χρόνος, καὶ ἡ τηλικαύτη τοῦ κηρύγματος δύναμις, μαλαξοῦσι τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν.

13 Τότε συνήκην οἱ μαθηταί, ὅτι περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς.

Προεῖπε γὰρ αὐτοῖς καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ Κεφαλαίῳ, ὅτι αὐτός ἐστιν Ἡλίας, ὁ μέλλων ἔρχεσθαι (α).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ'

Περὶ τοῦ σεληνιάζομένου.

14 Καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον, προσῆλθεν

15 αὐτῷ ἄνθρωπος, γονυπετῶν αὐτόν, καὶ λέγων·

Κύριε, ἐλέησόν μου τὸν υἱόν· ὅτι σεληνιάζεται, καὶ κακῶς πάσχει.

Περὶ τοῦ σεληνιασμοῦ προεῖρηται μὲν καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ Κεφαλαίῳ φυσιολογικώτερον· ῥηθήσεται δὲ καὶ νῦν ἀκριβέ-

(α) Ματθ. ΙΑ', 14.

στερον, ὅτι τῶν δαιμόνων τινὲς παραχωρούμενοι (1) κατὰ τινων ἀνθρώπων, ἐπετῆρουν καιρὸν τινα τῆς σελήνης, καὶ τότε τούτοις ἐπεπῆδων, ἵνα, ὡς τῆς σελήνης αἰτίας δοκούσης, ὁ δημιουργὸς αὐτῆς διαβάληται.

15 Πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ.

Ὡστε, εἰ μὴ καὶ τότε ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις τὸν δαίμονα ἀνεχαίτιζε, πάλαι ἂν αὐτὸν διέφθειρε. Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι τὸ ἐν αὐτῷ δαιμόνιον ἄλαλον ἦν καὶ κωφόν, οὐχ ὡς φύσει τοιοῦτον, ἀλλ' ὡς δεσμῆσαν τὴν τοῦ δαιμονιζομένου φωνὴν καὶ ἀκοήν.

16 Καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸν θεραπεῦσαι.

Οὐκ ἠδυνήθησαν, διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ προσαγαγόντος· εἰ γὰρ καὶ προσήγαγεν αὐτὸν, ἀλλ' οὐκ ἐπίστευσεν (2) ἀδιστακτως, ὅτι δύνανται τὸν δαίμονα φυγαδεῦσαι. Τοῦτο δὲ φανερόν ἀπὸ τε τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, ὃ γενεὰ ἄπιστος· ἀπὸ τε τοῦ εἰπεῖν αὐθις τὸν προσαγαγόντα, *Εἴτι δύνασαι, βοήθησον ἡμῶν*· καὶ ἀπὸ τοῦ ἐρωτῆσαι τὸν Χριστὸν, *Εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀποκριθῆναι αὐτόν· Πιστεύω, Κύριε· βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ*. Ταῦτα γὰρ πλατύτερον ὁ Μάρκος ἰστόρησεν.

17 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν· Ὡ γενεὰ ἄπιστος καὶ δισεστραμμένη!

Καθολικώτερον ἐπιπλήττει, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν Ἰουδαίων ὁμοίως ἀπιστεῖν, καίτοι μυρία τοιαῦτα θεασαμένους, οὐ δι

(1) Ἐπιτίθεσθαι τισι τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Χρυσόστομος Τόμ. Ζ'. Σελ. 579. Ε. «Ὁ δαίμων ἐπιτίθεται τοῖς ἀλοῦσιν»

(α) Μαρκ. Θ', 17. 25.

(2) ἐπίστευσεν, παρὰ τῷ Α.

αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν μαθητῶν θαυματουργηθέντα. *Δισεστραμμένη* δὲ, ἀντὶ τοῦ, σκολιὰ, μὴ νοοῦσα τὸ εὐθές.

17 Ἔως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἕως πάτε ἀνέξομαι ὑμῶν;

Ἀγανακτεῖ, καὶ ζητεῖ τὸν θάνατον, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀνιάτους τὴν ἀπιστίαν.

17 Φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε.

Ἴνα μὴ δόξῃ καὶ αὐτὸς ἀσθενῆς, ἐκβάλλει τὸ δαιμόνιον· ἀγαγεῖν δὲ τὸν δαιμονωθέντα κελεύει, ἵνα φανερὰ ἡ δύναμις αὐτοῦ γένηται τοῖς ἀσθενεῖν καὶ αὐτὸν οἰομένοις.

18 Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς.

Ἐπέταξε. Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς φασὶν (α), ὅτι ἐπετίμησεν τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ. Καὶ ἀμφοτέροις γὰρ ἐπέταξε, τῷ δαιμονιζομένῳ μὲν, σωφρονεῖν· τῷ δαίμονι δὲ, φυγεῖν.

18 Καὶ ἐξῆλθεν ἅπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον· καὶ ἐθεραπεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

Ταῦτα μὲν σαφῆ. Δαίμονι δὲ ἀλάλῳ καὶ κωφῷ κατέχεται καὶ πᾶς ὁ μῆτε λέγων, μῆτε ἀκούων τὰ θεῖα λόγια. Ῥίπτει δὲ τοῦτον ὁ δαίμων, ποτὲ μὲν, εἰς τὸ πῦρ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, ποτὲ δὲ, εἰς τὸ ὕδωρ τῆς ζάλης τῶν ἄλλων παθῶν.

19 Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ κατ' ἰδίαν, εἶπον· Διατί ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν

20 αὐτό; Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν.

Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι *εἰσελθόντα αὐτὸν εἰς οἶκον, ἐπη-*

(α) Μαρκ. Θ', 25. Λουκ. Θ', 42.

(β) Μάρκ. Θ', 28.

ρώτησαν. Ἐρωτώσι δὲ, φοβούμενοι, μήποτε ἀπώλεσαν, ἣν ἔλαβον, ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων· ὁ δὲ Χριστὸς ἐνώπιον μὲν τοῦ πλήθους τῇ ἀπιστίᾳ τοῦ προσεγγόντος τὴν αἰτίαν ἐλογίσατο· κατ' ἰδίαν δὲ, τὴν τῶν μαθητῶν ἀπιστίαν αἰτιάται. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι, πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπιστήσαντες, ὅτι δύνανται τὸν κάμνοντα θεραπεῦσαι· καίτοι πολλοὺς ἄλλους θεραπεύσαντες· λοιπὸν οὐδὲ μετὰ τὴν ἐπιχείρησιν ἠδυνήθησαν. Ἄριστα τοίνυν ἐνώπιον μὲν πολλῶν, τὴν τῶν πολλῶν ἀπιστίαν διέσυρε· κατ' ἰδίαν δὲ, τὴν τῶν ἰδίων. Οὐκ ἦν γὰρ εἰκὸς, ἐπὶ πολλῶν κατασχύνεσθαι τοὺς κοινούς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης.

20 Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε· τῷ ὄρει τούτῳ· Μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταθήσεται·

Πίστιν λέγει νῦν, οὐ τὴν περὶ τοῦ εἶναι αὐτὸν θεόν· ἀλλὰ τὴν περὶ τοῦ ποιεῖν σημεῖα. Φησὶ γὰρ· Ἐὰν ἔχητε πίστιν οὕτω δριμύτην καὶ σφοδρὰν καὶ θερμὴν, ὡς κόκκον σινάπεως· τοιαύτης γὰρ ποιότητος οὗτος· πιστεύοντες ἀνενδοιάστως, ὅτι ποιήσετε σημεῖα, τηλικαύτην ἔχετε δύναμιν, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη μεθιστᾶν, εἰ βούλεσθε.

Τὸ δὲ τοιαύτην πίστιν ἔχειν τινα, δοκεῖ μὲν εὐχερὲς· ἔστι δὲ καὶ λίαν ὑψηλόν· γεννᾶται μὲν γὰρ ἐκ παρρησίας τῆς πρὸς τὸν θεόν· ἡ δὲ τοιαύτη παρρησία πάλιν ἐξ εὐαρεστήσεως· μεγάλου δὲ ἀγῶνος τὸ δι' εὐαρεστήσεως κτήσασθαι παρρησίαν πρὸς τὸν θεόν τοιαύτην, ὥστε πιστεῦειν βεβαίως, ὅτι δώσει πᾶν τὸ αἰτούμενον. Αἰτεῖτε γάρ, φησι, καὶ δοθήσεται ὑμῖν (α).

Εἰ δὲ μὴ μετέθηκαν ὄρη φανερώς οἱ ἀπόστολοι, μὴ θαυμάσης· οὐ γὰρ ὡς μὴ δυνηθέντες, ἀλλ' ὡς μὴ βουληθέντες, ἄτε

(α) Ματθ. Ζ', 7.

μὴ χρείας τοιαύτης γενομένης αὐτοῖς. Μετὰ τούτους γὰρ τινες ἅγιοι, τούτων ἐλάττους πολλῶ, χρείας ἐπιτεθείσης, μετέστησαν ὄρη κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἀπόρασιν. Εἴη δ' ἂν ὁρος καὶ ὁ διάβολος, διὰ τὴν ἔκτασιν τῆς οἰήσεως, ὃν εὐχερῶς οἱ ἅγιοι μετακινούσιν, ὅτε καὶ βούλονται.

20 Καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν.

Οὐ μόνον ὄρη μεταστήσετε, φησιν, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν ἕτερον ἀδύνατον ἔσται ὑμῖν.

21 Τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

Τὸ γένος τῶν δαιμόνων πάντων, οὐκ ἐκπορεύεται ἐτέρως, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ, οὐ μόνον τοῦ θεραπεύοντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πάσχοντος, καὶ μᾶλλον τοῦ πάσχοντος. Ἡ μὲν γὰρ προσευχή, σφόδρα φοβερά τῷ δαίμονι· ταύτην δὲ κρατύνει καὶ δυναμοῖ λίαν ἡ νηστεία, μὴ ἐῶσα τὴν πλησμονὴν χαλᾶν τὸν τόνον τοῦ σώματος, μηδὲ τοὺς ἐκ ταύτης ἀτμούς ἐνοχλεῖν τῷ ἐγκεφάλῳ, καὶ συγχέειν τὸν νοῦν· καὶ λοιπὸν, τοῦ σώματος μὲν εὐτονούντος, τοῦ νοῦ δὲ ἀπερισπάστως ἐνεργούντος, σφοδρότερα πυρὸς καὶ φοβερωτέρα παντὸς ἀνείσιν ἡ προσευχή· διὸ χρὴ συνεζεύχθαι ταύτας ἀεί.

22 Ἀναστρεφομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πα-

23 ραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων· καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. Καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα.

Συνεχῶς προλέγει περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ τοῖς μαθηταῖς, ἵνα, προγυμνασθέντες τῇ συνεχείᾳ τῆς ὑπομνήσεως, εὐχερῶς αὐτὴν φέροιεν γενομένην. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν παραδεδώκαμεν ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ. Ὁρα

γοῦν, πῶς, καὶ τοῦ Πέτρου ἐπιτιμηθέντος ἐκεῖ, καὶ τοῦ πατρὸς μετὰ τοῦτο κελεύσαντος, αὐτοῦ ἀκούειν, καὶ τῆς ἀναστάσεως μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὑποσχεθείσης, οὐδ' οὕτως ἤνεγκαν, ἀλλ' ἐλυπήθησαν, καὶ οὐδὲ ἀπλῶς, ἀλλὰ σφόδρα.

Τοῦτο δ' ἐγένετο, διὰ τὸ ἀγνοεῖν αὐτοὺς τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, ὡς Μάρκος καὶ Λουκᾶς εἶπον. Εἶρηκε γὰρ ὁ μὲν, ὅτι ἠγνόνουν τὸ ῥῆμα, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐπερωτῆσαι (α). ὁ δὲ, ὅτι καὶ ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ αἰσθῶνται αὐτό (β). Κατὰ θεῖαν γὰρ οἰκονομίαν ἀπεκρύπτετο ἡ γνῶσις τοῦ ῥήματος ἀπ' αὐτῶν, ὡς ἀτελῶν ἔτι, καὶ μὴ δυνάμενων ἐφικέσθαι τοῦ ὑπερφυοῦς τούτου μυστηρίου.

Καὶ ἐὰν ἠγνόνουν αὐτὸ, πῶς ἐλυπήθησαν σφόδρα; Οὐ τὸ πᾶν ἠγνόνουν, ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐγίνωσκον, διαφορῶς ἀκούσαντες, ἐφ' ᾧ καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα· περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως ἠγνόνουν. Πολλάκις γὰρ καὶ περὶ ταύτης ἀκούσαντες, ὅμως οὐκ ἠδύναντο νοεῖν, τί ἐστὶν αὕτη. Φησὶ γὰρ ὁ Μάρκος ἐν ἄλλοις, ὅτι ἦσαν συζητοῦντες, Τί ἐστὶ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι (γ). Ἰπελάμβανον γὰρ, ὅτι καὶ τοῦτο παραβολὴ τίς ἐστι. Καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν διηγοῖται αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι περὶ πάντων (δ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣ'.

Περὶ τῶν αἰτούντων τὰ δίδραχμα.

24 Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναοὺμ, προσήλθον

(α) Μάρκ. Θ', 32.

(β) Λουκ. Θ', 45.

(γ) Μάρκ. Θ', 10.

(δ) Λουκ. ΚΔ', 45.

οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ, καὶ εἶπον·
25 Ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; Λέγει·
Ναί.

Οἱ πρωτότοκοι τῶν Ἑβραίων δίδραχμον ἕκαστος κατ' ἐνιαυτὸν ἐτέλουν τῷ θεῷ πρὸς εὐχαριστίαν, ἀνθ' ᾧ ἐξωλόθρευσε πάλαι τὰ τῶν Αἰγυπτίων πρωτότοκα. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς πρωτότοκος ἦν, αὐτῷ μὲν, οἱ ἐπισυναγόντες ταῦτα, προσελθεῖν κτλ. ἐθήθησαν, τιμῶντες αὐτόν, διὰ τὰ σημεῖα· τῷ Πέτρῳ δὲ λοιπὸν, ὡς κορυφαίῳ τῶν μαθητῶν, προσέρχονται, καὶ οὐκ ἀπαιτοῦσιν, ἀλλὰ μετὰ πρᾶότητος ἐρωτῶσιν. Ἔστι δὲ τὸ δίδραχμον, εἶδος ἀργυρίου.

25 Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, προέφθασεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Τί σοι δοκεῖ, Σίμων; Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆνσον; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων;

Πρὸ τοῦ εἰπεῖν τὸν Πέτρον περὶ τοῦ δίδραχμου, προέλαβεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς, ἐμφαίνων, ὅτι οὐ δεῖται παρ' ἐτέρου μαθεῖν, εἰδῶς, οὐ τὰ λαλούμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐννοούμενα. Διὰ παραδείγματος δὲ ἀποδείκνυσιν, ὅτι γνήσιος υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ, οὐκ ὀφείλει τελεῖν τῷ πατρὶ τὸ δίδραχμον· οἱ γὰρ βασιλεῖς οὐκ ἀπὸ τῶν γνησίων υἱῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων τέλη ἢ κῆνσον λαμβάνουσι. Τὸ αὐτὸ δὲ λέγεται καὶ τέλος καὶ κῆνσος· τέλος μὲν, καθ' Ἑλλήνας· κῆνσος δὲ, κατὰ Ῥωμαίους.

26 Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος· Ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. Ἐφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀραγε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί.

Τὸ, ἄρα, ἀντὶ τοῦ, λοιπόν· Ἐλεύθεροί δὲ, τοῦ δοῦναι τέλη ἢ κῆνσον.

27 Ἴνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν, βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶ-

τον ἰχθύν ἄρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὐ-
ρήσεις στατήρα· ἐκεῖνον λαβὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ
ἐμοῦ καὶ σοῦ.

Ἀποδείξας πρῶτον, ὅτι αὐτὸς οὐκ ὀφείλει τελέσαι, διὰ τὴν
θεότητα, λοιπὸν κελεύει δοῦναι, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἵνα
μὴ σκανδαλισθῶσιν, ὡς ἀτιμάζοντος αὐτοῦ τὸν θεόν, ἐν τῷ
μὴ τελεῖν καὶ αὐτὸν τῷ θεῷ τὸ δίδραχμον. Ἐκ τῆς θαλάσ-
σης δὲ δίδωσι τὸ τέλος, δεικνύων κἀντεῦθεν, ὅτι θεὸς ὢν,
τῶν ὄλων κυριεύει, καὶ τῆς θαλάσσης, ἥτις τῷ βουλήματι
αὐτοῦ καθυπηρετοῦσα πέμπει τὸν ἰχθύν, κομίζοντα τὸ τέλος
ὑπὲρ τοῦ δεσπότη, καὶ οὐχ ὑπὲρ αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ
τοῦ πρώτου τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· πρωτότοκος γὰρ καὶ ὁ Πέ-
τρος ἦν.

Καὶ πρότερον μὲν γὰρ τοῦτο (1) διαφόρως ἔδειξεν, ὅτε ἐπε-
τίμησεν αὐτῇ μαινομένη, καὶ ὅτε διὰ ταύτης ἐπέζησεν, ὡς
διὰ ξηραῖς· καὶ νῦν δὲ πάλιν τρόπον ἕτερον τοῦτο δείκνυσιν, πολ-
λαχόθεν· δηλῶν τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς. Ἀργυρίου δὲ εἶδος καὶ ὁ
στατήρ ἦν, δύο δίδραχμων ἀντάξιος.

Σκόπει δὲ, πῶς νῦν μὲν, οὐκ ἠβουλήθη σκανδαλίσαι τοὺς
Ἰουδαίους· ἀλλαχοῦ δὲ, κατεφρόνησε τοῦ σκανδάλου τῶν φα-
ρισαίων, ὅτε περὶ τῶν βρωμάτων διελέγετο. Διδάσκει γὰρ,
ὅτι ποτὲ μὲν χρὴ φροντίζειν τοῦ σκανδάλου, ποτὲ δὲ καταφρο-
νεῖν αὐτοῦ, μετὰ διακρίσεως δὲ ποιεῖν καὶ τοῦτο κἀκεῖνο.

[Καθόλου (2) γὰρ, ἐπὶ μὲν τοῖς κατ' ἐντολὴν θεοῦ λεγομέ-
νοις ἢ πραττομένοις χρὴ καταφρονεῖν τοῦ σκανδάλου· ἐπὶ δὲ
τοῖς κατὰ προαίρεσιν ἡμετέραν, προσήκει θεραπεύειν τὸ σκάν-
δαλον, ὡς ὁ μέγας Βασιλεὺς διέστειλεν].

(1) ὅτι κυριεύει καὶ τῆς θαλάσσης.

(2) Τὰ παρεντεταγμένα παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ'.

Περὶ τῶν λεγόντων, τίς μείζων.

ΚΕΦ. ΧVIII, I Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσήλθον οἱ μα-
θηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες· Τίς ἄρα μείζων ἐστὶν
ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ;

Ἀνθρώπινόν τι τότε πεπόνθασιν οἱ μαθηταί. Θεασάμενοι γὰρ
προτιμηθέντα τὸν Πέτρον· καὶ γὰρ καὶ Ἰάκωβος πρωτότοκος
ἦν, καὶ ἕτεροι· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ὑπὲρ τούτων εἶπεν· ἡλγη-
σαν· καὶ αἰσχύνονται μὲν ὁμολογεῖν τὸ πάθος, ἀδιορίστως
δὲ τὸν διδάσκαλον ἐρωτῶσι, Τίς ἄρα μείζων ἐξ αὐτῶν.

Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλὰ τὸ πάθος ἀνῆ-
ψαν. Καὶ γὰρ καὶ πρότερον ἐμακάρισεν αὐτόν, καὶ μεγάλα
τούτῳ ἐπηγγείλατο, καὶ τὴν ἄλλην δὲ παρρησίαν αὐτοῦ βλε-
πόντες παρεκκίζοντο.

Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι πρὸς ἑαυτοὺς διελογίζοντο, τίς μεί-
ζων (α). Τούτῳ δὲ συνάδει καὶ ὁ Λουκᾶς (6).

Πρὸ μὲν γὰρ τοῦ ἐντυχεῖν τῷ Πέτρῳ τοὺς τὰ δίδραχμα
λαμβάνοντας, διελογίσαντο περὶ τούτου κατὰ τὴν ὁδὸν ἀπλῶς·
ἐλθόντες δὲ εἰς Καπερναοὺμ, ἐν ᾗ καὶ τῷ Πέτρῳ προσήλθον
οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες, καὶ ἰδόντες τοῦτον ἔτι προτι-
μηθέντα, μᾶλλον ἠρεθίσθησαν· καὶ τότε λοιπὸν ἠρώτησαν.

Καὶ δοκοῦσι μὲν ἐρωτῆσαι, περὶ οὗ ἐγίνωσκον· οὐκ ἔστι δὲ
τοῦτο· καὶ γὰρ, ὅτι μὲν ἐπὶ τῆς γῆς ὁ Πέτρος προτετίμηται
τούτων, ᾗδεν ἐξ ὧν ἔβλεπον· ἐβούλοντο δὲ μαθεῖν, εἰ καὶ

(α) Ὁ Μάρκος Θ', 34. λέγει « πρὸς ἀλλήλους διελέγεσθαι ». Τὸ δὲ, διελο-
γίζοντο, ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου. Τομ. Ζ'. Σελ. 587. Β.

(6) Λουκ. Θ', 46.

ἐν οὐρανῷ προτιμῆσεται. Ἀλλὰ τότε μὲν ἤλγησαν τέλειοι δὲ γινόμενοι, τῶν πρωτείων ἀλλήλοις παρεχώρουν.

2 Καὶ προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι καὶ ἐναγκαλιζόμενος αὐτὸ, εἶπεν αὐτοῖς. Λουκᾶς δὲ, ὅτι ἔστησεν αὐτὸ παρ' ἐαυτῷ (β). Πάντα δὲ γεγονόσιν· πρῶτον μὲν γάρ, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν· εἴτα, παρ' ἐαυτῷ· ἔπειτα, ἐνηγαλίσατο αὐτό. Βούλεται δὲ διὰ τοῦ κατὰ τὸ παιδίον παραδείγματος καταστεῖλαι τὸ πάθος αὐτῶν.

3 Καὶ εἶπεν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στραφῇτε, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἰμεῖς μὲν περὶ τοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν πρωτείου πυνθάνεσθε· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι, ἐὰν μὴ στραφῇτε ἀπὸ τῆς πονηρίας ἐπὶ τὸ ἀπόνηρον, καὶ γένησθε ἄκακοι, ὡς τὰ παιδιά, οὐδὲ εἰσελεύσεσθε ὅλως εἰς αὐτήν.

Τὸ γὰρ παιδίον, ἔστι μὲν· ἀπλοῦν, ἀπερίεργον, ἀκενόδοξον, ἄτυρον· ἀπῆλλαχται δὲ βασκανίας καὶ ζηλοτυπίας καὶ φιλοπρωτίας καὶ ἐριδος, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐλεύθερόν ἐστι παντὸς προαιρετικοῦ πάθους, οὐκ ἐξ ἀσκήσεως, ἀλλ' ἐξ ἀφελείας. Ἐῖ τις οὖν ἀπέχεται τῶν προαιρετικῶν παθῶν, γίνεται ὡς τὰ παιδιά, κτώμενος δι' ἀσκήσεως, ἅπερ ἔχουσι τὰ παιδιά ἐξ ἀφελείας.

4 Ὅστις οὖν ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὕτως ἔστιν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Ὅστις λίαν ταπεινώσῃ ἑαυτὸν, ἐκουσίως, ὡς τὸ παιδίον τοῦ-

(α) Μαρκ. Θ', 36.

(β) Λουκ. Θ', 17.

το λίαν τεταπεινῶνται, ἀκουσίως. Χρὴ γὰρ μιμεῖσθαι τὸ παιδίον, ὃ πολλὰς ἔχον, ὡς εἴρηται, ἀρετὰς, ἐπ' οὐδεμιᾷ τούτων ἐπαίρεται.

5 Καὶ ὃς ἐὰν δέξῃται παιδίον τοιοῦτον ἐν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται.

Καὶ ὅστις ἂν ξενοδοχήσῃ παιδίον τοιοῦτον ἐν, οἷον εἶπον, ἤγουν, ἕνα τινὰ γενόμενον, ὡς παιδίον τοιοῦτον, λέγω δὴ, ταπεινὸν καὶ εὐτελὴ καὶ ἀπερρίμμενον. Τὸ δὲ, ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἀντὶ τοῦ, δι' ἐμὲ, διὰ τὸ εἶναι τὸν τοιοῦτον ἐμόν.

Ὅρα δὲ, πόσον φιλεῖ τὸν τοιοῦτον· ὁ τοῦτον γάρ, φησι, δεχόμενος, ἐμὲ δέχεται. Μάρκος δὲ προσέθηκεν, ὅτι Καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξῃται, οὐκ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποστελλαντά με (α).

Ἔστι δὲ ὁ νοῦς τῶν ὅλων ῥητῶν τοιοῦτος, ὅτι ὅς ἂν ὑποδέξῃται τὸν γενόμενον, ὡς παιδίον, δι' ἐκείνου μὲν, ἐμὲ ὑποδέχεται, δι' ἐμοῦ δὲ, τὸν ἀποστελλαντά με πατέρα μου· ὁ μὲν γὰρ πατὴρ οἰκειοῦται τὴν εἰς ἐμὲ τιμὴν· ἐγὼ δὲ, τὴν εἰς τὸν γενόμενον, ὡς παιδίον.

Τὶ οὖν μακαριώτερον τοιαύτης ὑποδοχῆς, δι' ἧς ὑποδέχεται τις τὴν μακαρίαν Τριάδα; Εἰ γὰρ τὸ· οἶον καὶ τὸν πατέρα, πάντως καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον (Ι). ἀχώριστος γὰρ ἡ θεία Τριάς. Οὕτω δὲ καιρὸς ἦν τῆνικαῦτα διδάξαι καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Τὸ δὲ, οὐκ ἐμὲ δέχεται, κατὰ συνήθειαν λόγου εἴρηται. Καὶ γὰρ πολλάκις εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι ὁ ποιεῖς ἐμοὶ οὐκ ἐμοὶ ποιεῖς, ἀλλὰ τῷ θεῷ. Διὸ καὶ ὁ Λουκᾶς (β) τᾶλλα θεῖς, τοῦτο παραλέλοιπεν, ὡς ἰδίωμα.

(α) Μαρκ. Θ', 37.

(Ι) ὑποδέχεται.

(β) Λουκ. Θ', 48.

6 Ὅς δ' ἂν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων, τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης.

Σκανδαλισμὸν ἐνταῦθα, τὴν ἀτιμίαν λέγει. Φησὶ γὰρ, ὅτι, ὥσπερ οἱ τοὺς τοιούτους τιμῶντες, ἐν τῷ ὑποδέχεσθαι αὐτοὺς, δι' ἐμὲ, τῆς ἄκρας ἀξιούνται μακαριότητος· οὕτω δὲ καὶ οἱ ἀτιμάζοντες αὐτοὺς, ἐν τῷ καταφρονεῖν αὐτῶν, τὴν ἐσχάτην δώσουσι δίκην.

Ἐνὰ δὲ τῶν μικρῶν τούτων, εἴπουν, τῶν μικρῶν κατὰ τὸ φαινόμενον, τῶν εὐτελῶν· λέγει δὲ περὶ τῶν γενομένων, ὡς τὰ παιδία. Εἰπὼν δὲ, ὅτι συμφέρει αὐτῷ, ἵνα πάθῃ τήνδε τὴν χαλεπὴν τιμωρίαν, ἐνέφηνεν, ὅτι χαλεπωτέραν μέλλει παθεῖν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

7 Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων.

Προαναφωνεῖ τὴν ἐσομένην βλάβην ἀπὸ τῶν σκανδάλων, ἵνα, προσδοκῶντες αὐτὰ, νήφωσι διὰ παντός, οὐχ οἱ ἀπόστολοι μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες.

Καὶ κόσμον μὲν λέγει, τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ· σκάνδαλα δὲ, τὰ ἐμπόδια τῆς ὀρθῆς πολιτείας· ταλανίζει δὲ τὸν κόσμον διὰ τὰ σκάνδαλα, ὡς μέλλοντα πολλὰ παθεῖν ὑπ' αὐτῶν.

7 Ἀνάγκη γὰρ ἐστὶν ἔλθεῖν τὰ σκάνδαλα·

Πρὸς τοῦτο φασὶ τινες, ὅτι ἔὰν ἀνάγκη ἐστίν, ἔλθεῖν τὰ σκάνδαλα, ἀνάγκη καὶ ἀμαρτάνειν· ἔὰν δὲ ἀνάγκη ἀμαρτάνειν, ἀδίκως ἀπαιτοῦνται δίκην οἱ ἀμαρτάνοντες· τὸ γὰρ ἐξ ἀνάγκης, ἀνεύθυνον. Πρὸς οὗς λέγομεν, ὅτι ἀνάγκη μὲν ἐστίν, ἔλθεῖν τὰ σκάνδαλα, διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν δαιμόνων· οὐκ ἀνάγκη δὲ σκανδαλισθῆναι τοὺς σπουδαίους, διὰ τὸ τῆς προαιρέσεως ἀντεξούσιον. Τὸ μὲν γὰρ ἔλθεῖν τὰ σκάνδαλα, οὐκ ἐστὶν ἡμέ-

τερον· τὸ δὲ μὴ σκανδαλισθῆναι, πάντως ἡμέτερον. Εἰδὼς οὖν ὁ Χριστὸς, ὅτι πάντως ἐλεύσονται τὰ σκάνδαλα, προλέγει περὶ τούτων, ἵνα προσέχωμεν, ὡς εἴρηται· πλὴν οὐ διὰ τοῦτο ἔρχονται, διότι προεῖπεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο προεῖπε, διότι ἔρχονται.

7 Πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται.

Τὸ σκάνδαλον σπεῖρεται μὲν παρὰ τοῦ δαίμονος, ὑπ' ἀνθρώπου δὲ τρέφεται καὶ αὖξεται καὶ κομίζεται (1), προκίρουν ἔχοντας φάβλην καὶ διεφθαρμένην, ὃν καὶ ταλανίζει νῦν, ὡς ὑπρέτην τοῦ δαίμονος. Εἴτα διδάσκει, καὶ πῶς τὰ σκάνδαλα διαφρεζόμεθα.

8 Εἰ δὲ ἡ χεὶρ σου ἢ ὁ πούς σου σκανδαλίζει σε, ἔκοψον αὐτὰ, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· καλὸν σοι ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν ἢ κυλλὸν, ἢ δύο χεῖρας ἢ δύο πόδας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

Οὐ περὶ μελῶν σώματος, ταῦτά φησιν, ἀλλὰ περὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ ὑπηρετῶν, οὗς ἐν τάξει μελῶν τοιούτων ἔχομεν, ὡς ἐν τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ λεπτομερῶς ἐξηγησάμεθα. Καὶ ἐν ἐκείνῳ γὰρ ταῦτα εἴρηται, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν, περὶ ἐμπαθείας ἦν ὁ λόγος· ἐνταῦθα δὲ, περὶ παντοίας βλάβης. Ὅρα δὲ νῦν, ὅτι κυλλὸν, τὸν ἄχειρα λέγει.

9 Καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· καλὸν σοι ἐστὶ μονόφθαλ-

(1) Κομίζεται εἰς τὸ μέσον, προφέρεται καὶ ἄλλοις προσφέρεται.

μον εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἣ οὐο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

Εἰρηται καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκείνῳ τῷ Κεφαλαίῳ, καὶ περιττὸν παλιλλογεῖν. Ὡς οὖν οὐδὲν οὕτω βλαβερόν, ὥς ἡ τῶν πονηρῶν συνουσία. Καὶ, εἰ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων μελῶν πολλαῖς ἀποτέμνομέν τινα τούτων, ὅταν αὐτὰ τε ἀνίστα μένωσι, καὶ τοῖς ἄλλοις λυμαίνονται· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ ὑπηρετῶν τοῦτο χρῆ ποιεῖν, σκανδαλιζόντων, εἴτουν ἐμποδιζόντων ὑμῖν εἰς τὴν ὀρθὴν πολιτείαν. Κρεῖσσον γὰρ χωρὶς αὐτῶν σωθῆναι, ἢ σὺν αὐτοῖς ἀπολέσθαι. Παραινέσας οὖν φεύγειν τοὺς πονηροὺς, κελεύει τιμᾶν τοὺς ἀγαθοὺς. Λέγει γάρ·

10 Ὁρᾶτε, μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων.

Τῶν δοκούντων μὲν μικρῶν τοῖς ἀνθρώποις, δι' εὐτέλειαν, ὄντων δὲ μεγάλων τῷ θεῷ, δι' ἀρετὴν. Εἰ δ' ἑνὸς τούτων οὐ χρῆ καταφρονεῖν, πρόδηλον, ὡς οὐδὲ δύο πάντως, οὐδὲ πλείωνων. Εἴτα καὶ ἐτέρωθεν αὐτοὺς αἰδεσῖμους ποιεῖ.

10 Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διαπαντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Εὐτεῦθεν φανερόν, ὅτι ἄγγελους ἔχουσιν οἱ δίκαιοι φύλακας. Φησὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ· ὅτι Παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς (α). Οὕς δὲ φυλάττουσιν ἄγγελοι, τοσαύτην εἰς θεὸν ἔχοντες παρόρησίαν, ὡς διὰ παντὸς ἐν οὐρανοῖς ὄρᾳ τὸν θεόν, τούτων ὄντως οὐ χρῆ καταφρονεῖν, εἰ καὶ μὴ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, ἀλλὰ γε διὰ τοὺς φύλακας αὐτῶν. Τὸ πρόσωπον δὲ τοῦ πατρὸς μου, ἀντι τοῦ, τὸν πατέρα μου.

(α) Φαλμ. ΔΓ', 8.

[Βλέπουσι (1) δὲ αὐτὸν, οὐχ ὡς ἐστὶ κατ' οὐσίαν· ἀλλ' ὡς ἐφικτὸν αὐτοῖς. Θεοδ. (α) γάρ, φησιν, οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε, οὐ μόνον ὕλικός, ἀλλ' οὐδ' αὔλας.]

Ἔπειτα καὶ ἐτέραν τίθησιν εὐλογωτέραν αἰτίαν, τοῦ μὴ καταφρονεῖν αὐτῶν.

11 Ἦλθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός.

Ἦλθον γάρ, φησιν, εἰς τὸν κόσμον, ἤρουν, ἐνηνθρώπησα, ἵνα σώσω αὐτοὺς ἀπολωλότες πρὶν. Καὶ εἰ ἐγὼ τοσοῦτον αὐτῶν ἐρρόντισα, πῶς ὑμεῖς καταφρονήσετε τούτων; Μετέπειτα δὲ λέγει καὶ παραβολὴν ἐμφαινουσάν τὸ ὑπερβάλλον τῆς φιλοστοργίας αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΗ'.

Περὶ τῶν ἑκατὸν προβάτων.

12 Τί ὑμῖν δοκεῖ; ἂν γένηται τινα ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα, καὶ πλανηθῇ ἐν ἐξ αὐτῶν· οὐχὶ ἀφείς τὰ ἐννενηκονταεννέα, ἐπὶ τὰ ὅρη πορευθεὶς, ζητεῖ τὸ πλανώμενον;

Ἀθροῦν μὲν ὑποδηλοῖ ἑαυτὸν, ὡς γενόμενον ἀνθρώπων· ἑκατὸν δὲ πρόβατα, πᾶσαν τὴν λογικὴν κτίσιν, ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων· πρόβατα μὲν, διὰ τε τὴν τούτων ὑποταγὴν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ποιμαντικὴν· ἑκατὸν δὲ, διὰ τὴν τελειότητα τῶν ταγμάτων τῆς λογικῆς ταύτης κτίσεως· τοσαῦτα γὰρ εἰσιν, ὅσα χρή· τὸν γὰρ ἑκατὸν ἀριθμὸν ἐπὶ τελειότητος εἴωθε τι-

(1) Τὰ παρενθεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελθίῳ παρὰ τῷ Α.

(α) Ἰωαν. Δ', 18.

θέναι· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τῆς καρποφορούσης ἐν ἑκατόν, ὡς ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ Κεφαλαίῳ προεῖρηται.

Πρόβατον δὲ πλανώμενον, τὸ τάγμα τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀποβάλλει τῆς ποιμένης τοῦ θεοῦ, καὶ ἀκλουθήσαν τοῖς ἀπάτηςαι δαίμοσιν.

Ὁρῇ δὲ, κατὰ μὲν τινάς, ὁ οὐρανός, διὰ τὸ ὕψος, ἐφ' οὗ τὰ ἄλλα τάγματα καταλέλοιπε· κατὰ δὲ τινάς, ἡ γῆ, διὰ τὸ τοὺς ἀγρίους δαίμονας ἐμφιλοχωρεῖν αὐτῇ, καθάπερ τὰ θηρία τοῖς ὄρεσι, καὶ διὰ τὸ μὴ φέρειν καρπὸν ἡμερον, εὐφραίνοντα τὸν ἡμερον δεσπότην ἡμῶν, ἀλλ' ἄγριον, ἡδύνοντα τὸν ἄγριον σατανᾶν· ἐφ' ᾧ ἐπορεύθη, ζητῶν τὸ πλανώμενον. Εἰ δὲ ἄνθρωπος οὐ περιορᾷ πλανώμενον τὸ ἄλογον πρόβατον· καίτοι πολλὰ ἔχων ἀπλανῇ· πολλῷ μᾶλλον ὁ θεός, τὸ λογικόν, οὐτινος ὁ ἔλεος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον ἔλεον, ὡς ὅλη θάλασσα πρὸς μίαν σταγὸνα ὕδατος.

13 Καὶ ἐὰν γένηται εὐρεῖν αὐτὸ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐννενηκονταεννέα, τοῖς μὴ πεπλανημένοις.

Οὐ τοσοῦτον γὰρ χαίρομεν, ἐφ' οἷς ἀσφαλῶς ἔχομεν, ὅσον ἐπὶ τῷ μετὰ τὴν ἀπώλειαν εὐρεθέντι· καὶ γὰρ ἐκεῖνα μὲν, αἰεὶ ἔχοντες, οὐ τοσοῦτον αἰσθανόμενα τῆς χαρᾶς· τοῦτο δὲ ἀπολέσαντες, καὶ σφόδρα λυπηθέντες, ὡς ζημιωθέντες, εἴτα εὐρόντες, σφόδρα καὶ χαίρομεν, ὡς κερδήσαντες.

14 Οὕτως οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων.

Οὕτως, ὡς ἐδίδασκεν ἡ παραβολή. Πατέρα δὲ τῶν μαθητῶν, ἑαυτὸν ὀνομάζει νῦν, οὐ μόνον ὡς διδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ ὡς δημιουργόν. Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὅτι ποτὲ μὲν, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα λέγει πατέρα τῶν μαθητῶν, ποτὲ δὲ, ἑαυτόν.

Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ, ἐν τῷ πατρὶ ὑμῶν· ιδίωμα γὰρ καὶ οὗτος ὁ λόγος. Ἀλλὰ πῶς οὐ παρέδωκε γινώρισμα, δι' οὗ τοὺς τοιοῦτους μικροὺς ἐμέλλομεν ἐπιγινώσκειν; Ἴνα ἀγνοοῦντες τὸν ἄξιον, μηδενὸς καταχρονῶμεν, ἀλλὰ πάντων ἐπιμελώμεθα.

15 Ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σέ ὁ ἀδελφός σου, ὑπάγε, καὶ ἔλεγξον αὐτὸν μετὰξὺ σου καὶ αὐτοῦ μόνου.

Ἐπειδὴ σφοδρὸν κατέπεινε λόγον κατὰ τῶν σκανδαλιζόντων, καὶ πανταχόθεν αὐτοὺς ἐρόδησε, λοιπὸν μεταβαίνει καὶ ἐπὶ τοὺς σκανδαλιζομένους, καὶ κελεύει, μὴ ἀμελεῖν τῶν σκανδαλισάντων. Ἀδελφὸν δὲ λέγει, τὸν ὁμόφυλον καὶ ὁμόπιστον· καὶ ἐπειδὴ ὁ σκανδαλίσας οὐκ ἂν εὐχερῶς ἔλθοι πρὸς ἀπολογίαν, ἐρυθριῶν τε καὶ αἰσχυρόμενος τὸν σκανδαλισθέντα, φέρει (1) πρὸς ἐκεῖνον. Ὑπάγε γάρ, φησι, καὶ ἔλεγξον αὐτόν, τουτέστιν, ὑπόμνησον, ὅτι ἐσκανδάλισε, διδάξον, ὅτι ἠδίκησε· πλὴν ἀδελφικῶς τε καὶ διορθωτικῶς, καὶ μὴ ἐχθρῶδῶς τε καὶ ἐπιπληκτικῶς. Καὶ ἵνα εὐπαράδεκτος ὁ ἔλεγχος γένοιτο, προτρέπει, μετὰξὺ τῶν δύο μόνον γίνεσθαι τοῦτον, μήποτε δημοσιευθεὶς, ἱταμώτερος γένηται καὶ δυσδιόρθωτος.

15 Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου.

Ἐὰν σοι πεισθῇ διορθούμενος, καὶ μετανοήσῃ, καὶ καταγῶ ἑαυτοῦ, ἐκέρδησας μέγα κέρδος, αὐτὸν τὸν ἀδελφόν σου, τὸ μέλος τὸ σόν· πρῶτον γὰρ ἐζημιῶ τοῦτον, διὰ τοῦ σκανδαλου ἐξηγνόμενον ἀπὸ τῆς ἀδελφικῆς σου συναφείας, ὅπερ μεγάλη ζημία τοῖς ἀληθῶς ἀδελφοῖς.

16 Ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἔτι ἓνα ἢ

(1) Αὐτόν, ἢ, τοῦτον, τ. ε. τὸν σκανδαλισθέντα.

δύο· ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα.

Ἐπειδὴ μόνος ἠτόνησας ἰατρεῦσαι, παράλαβε μετὰ σοῦ ἔτι, μὴ πολλούς, ἵνα μὴ πάλιν ἐκεῖνος, δόξας ἐκπομπεύεσθαι, σκληρότερος ἀποβῇ, ἀλλ' ἕνα ἢ δύο βοηθοὺς, ἵνα, εἰ ἐπιμείνῃ, μὴ μαλασσόμενος, ὧσι καὶ μάρτυρες τῆς τε σῆς χρηστότητος, καὶ τῆς ἐκείνου σκληρότητος, καὶ ἵνα, κατὰ τὴν τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας ἀπόφασιν, ἐπὶ στόματος, ἤγουν, διὰ στόματος, δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ, τουτέστι, βεβαιωθῇ, πᾶν ῥῆμα, ὅ ἐστιν, ὅτι σὺ τὸ σὺν ἐποίησας, καὶ οὐδὲν ἐνέλιπες, πρῶτα μὲν μόνος ἀπελθὼν, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλους συμπαραλαβὼν.

17 Ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ.

Ἐκκλησίαν λέγει νῦν, τοὺς προσεστώτας τῆς ἐκκλησίας τῶν πιστῶν. Ἀνάγγειλον αὐτοῖς τὰ περὶ αὐτοῦ, ἵσως αὐτοὶ τοῦτον μεταπείσουσιν, αἰδούμενον τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν.

17 Ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης.

Ἐστω σοὶ λοιπὸν ἀκοινωνήτος, ὡς ἀνιάτος. Τοῖς ἐθνικοῖς δὲ, τοῖς ἀπίστοις, τοὺς τελώνας συνέβηξε, διὰ τὸ φιλοχρήματον καὶ πλεονεκτικόν, καὶ ἀσυμπαθές, καὶ ἄδικον.

Ἀκούσωμεν οἱ τοῖς τοιούτοις πάθουσιν ἐνεχόμενοι. Ὅρα δὲ, πόσῃν σπουδῇ ἐπιδείξασθαι προσέταξεν ὑπὲρ τοῦ διορθοῦσθαι τοὺς σκανδαλίσαντας ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ λοιπὸν, οὐδὲ τοὺς ὑφ' ἡμῶν σκανδαλισθέντας θεραπεύειν καταδεχόμεθα. Τί οὖν; τοῦτο μόνον ἔσται κόλασις τῷ ἀνιάτῳ; Οὐχί· ἀλλ' ἄκουε καὶ τῶν ἐξῆς.

18 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ.

Κελεύσας, τελευταῖον εἰπεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ, δηλαδὴ, τοῖς προ-

εῷσι τῆς ἐκκλησίας, λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεται λέγων· Ὅσα ἀν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐξῆς. Τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸν Πέτρον εἶπεν, ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.

Ἔστι δὲ νῦν ἡ δίκαια τοῦ ῥητοῦ τοιαύτη, ὅτι ὁ ἂν ὑμεῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἀποφῆνησθε, τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ κυρώσει, καὶ τε ἀνιάτως ἔχοντας ἐκκόψῃτε τούτους τῆς ἐκκλησίας, καὶ τε μετανοοῦντας ὑστερον παραδέξῃσθε. Ταῦτα δὲ ἠπέλησεν, ἵνα μὴ ταῦτα γένωνται, ἀλλ' ἵνα, φοβούμενός τις καὶ τὴν ἐκπτώσιν τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὴν ψῆρον τοῦ θεοῦ, διαλλάττῃται. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πρῶτον, καὶ δεῦτερον, καὶ τρίτον ἐπέστησε κριτήριον, καὶ τότε πεποίθηεν αὐτὸν ἀποβλητον, ἵνα, ἐὰν τοῦ πρώτου παρακούσῃ, τῷ δευτέρῳ πεισθῇ, ἐὰν δὲ καὶ τοῦτο διαπτύσῃ, τὸ τρίτον φοβηθῇ, ἐὰν δὲ καὶ τοῦτου καταφρονήσῃ, τότε λοιπὸν τὴν ἀποβολὴν ὑποπτήξῃ, πικρὰν οὖσαν, εἴτα καὶ τὴν ἄνωθεν ψῆρον, φοβερωτέραν ταύτης τυγχάνουσαν, καὶ πάντως διορθωθῇ.

19 Πάλιν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος, οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Βαβαί! πόσῃν φροντίδι ποιεῖται τῆς ἀγάπης, πολλαχοῦ τοῦ εὐαγγελίου τὸν περὶ ταύτης λόγον ἀνακυκλῶν. Καὶ νῦν γὰρ, ἀπειλήσας μεγάλα τοῖς σκανδαλίζουσι, καὶ τοῖς μὴ διορθούμενοις ὑπὸ τῆς τῶν σκανδαλιζομένων σπουδῆς, ἐπαγγέλλεται μεγάλα πάλιν τοῖς ἀγαπῶσι, ταῦτο μὲν, διὰ τῆς ἀπειλῆς τοῦτο δὲ, διὰ τῆς ἐπαγγελίας, εἰς ἀγάπην συνάγων τοὺς χριστιανούς.

Λέγει τοίνυν, ὅτι, Ἐὰν δύο ὑμῶν, ἐν ἀγάπῃ δηλονότι διαγινόντες, συμφώνως αἰτήσωσι τὸν θεὸν περὶ οἰουδήτινος πράγ-

ματος, εἰσακουσθήσονται· εἰ δὲ οἱ δύο, πολλῶ μᾶλλον οἱ πλείους. Καὶ πῶς πολλάκις δύο τινές, ἐν ἀγάπῃ ὄντες, καὶ συμφώνως τὸν θεὸν αἰτοῦντες περὶ τινος, οὐκ εἰσακούονται· Διότι οὐκ εἰσὶ κατὰ τοὺς ἀποστόλους. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, Ἐὰν δύο συμφωνήσωσιν, ἀλλ' Ἐὰν δύο ὑμῶν, τουτέστι, καθ' ὑμᾶς ἐνάρετοι.

Ἡ τοίνυν τὰ παρ' αὐτῶν οὐκ εἰσφέρουσιν, ἢ ἀσύμφορον αἰτοῦσιν, ἢ κατὰ τοῦ λελυπηκότος παρακαλοῦσιν, ἢ ὑπὲρ ἀναξίου δέονται, ἢ πάντως ἑτέρα τις αἰτία πρόσεστι, ποιούσα τὴν ἀποτυχίαν· ὡς οἷγε βίον ἔχοντες ἐνάρετον, καὶ ἐν ἀγάπῃ ζῶντες, καὶ συμφώνως αἰτοῦντες, αὐτίκα ἐπιτυχάνουσιν· ἀψευδὴς γὰρ ὁ ἐπαγγελιάμενος. Καὶ μὴν καὶ εἰς ἐνάρετος αἰτῶν εἰσακούεται, ἀλλ' οὐ τοσοῦτον, ὅσον δύο συμφωνοῦντες. Ἐπεὶ δὲ εἶπεν, ὅτι Γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρὸς μου, διδάσκει λοιπὸν, ὅτι οὐ μόνος ὁ πατὴρ διδωσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτός. Διὸ καὶ λέγει·

20 Οὗ γὰρ εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Ὁδ', ἀντὶ τοῦ, ὅπου εἰς τὸ ἐμὸν δὲ ὄνομα, ἀντὶ τοῦ, δι' ἐμέ, διὰ τὰς ἐμὰς ἐντολάς, καὶ μὴ δι' ἑτέραν αἰτίαν. Ὅπου τοίνυν οὕτω συναχθῶσιν, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν, συνδεσμῶν καὶ φυλάττων αὐτοὺς, καὶ πληρῶν τὰς τούτων αἰτήσεις. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἔσομαι, ἀλλ' ὅτι εἰμὶ αὐτίκα.

Λέγεται δὲ ὁ θεὸς εἶναι μὲν ἐν τούτοις, μὴ εἶναι δ' ἐν ἐκείνοις, οὐχ ὡς περίγραπτος· ἀπερίγραπτος γάρ· ἀλλ' ὡς τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοῖς ἀξίοις ἐμφιλοχωρούσης.

21 Τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ Πέτρος, εἶπε· Κύριε, πόσας ἀμαρτήσας εἰς ἐμέ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσῃς αὐτῷ;

Τοῦ Κυρίου περὶ ἀγάπης καὶ ἀμνησικαχίας διδάξαντος, ἐρωτᾷ·

πάλιν ὁ φιλομαθέστατος Πέτρος, ἀγνοῶν, ὅτι πάντοτε χρὴ συγχωρεῖν τοῖς ἁμαρτάνουσιν.

21 Ἔως ἐπτάκις;

Περὶ τούτου κατὰ προσθήκην ἐρωτᾷ, νομίζων φανῆναι μεγαλοψυχότατος. Τί οὖν ὁ Χριστός;

22 Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Οὐ λέγω σοι, ἕως ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἐβδομηκοντάκις ἐπτά.

Τὸ, ἐβδομηκοντάκις ἐπτά, ὅτι οἱ Χρυσόστομος (1), ἐνταῦθα μὴ σημαίνειν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὸ ἄμετρον καὶ διηνεκές καὶ αἰεί. Καθάπερ γὰρ τὸ μυριάκις, τὸ πολλάκις δηλοῖ παρ' Ἑλλήσιν· οὕτω δὲ καὶ τὸ ἐπτάκις παρ' Ἑβραίοις, καὶ πολλῶ μᾶλλον τὸ ἐβδομηκοντάκις· ἔτι δὲ πλείον, τὸ ἐξ ἁμοῖν συγκαίμενον, λέγω δὲ, τὸ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά.

Ἐπεὶ τοίνυν ἄμετρα εἰς θεὸν ἁμαρτάνομεν ἡμεῖς, ἄμετρα καὶ συγχωρεῖν τοῖς εἰς ἡμᾶς ἁμαρτάνουσιν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ τοῖς αἰετῶς μετανοοῦσιν. Ἐπεὶ, τὸν μὴ μετανοοῦντα μετὰ τρίτην παραίνεσιν, ἀπωθεῖσθαι προσέταξεν, ὡς τὸν ἐθνικὸν καὶ ὡς τὸν τελώνην. Πῶς γὰρ ἂν τις ἀφήσει τῷ μὴ ζητοῦντι ἄφεσιν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ'.

Περὶ τοῦ ὀφείλοντος τὰ μύρια τέλαντα.

23 Διὰ τοῦτο ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἠθέλησε συναῖραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο· ποῖον; Διὰ τὸ χρῆναι πάντοτε συγχωρεῖν τῷ πάντοτε μετανοοῦντι. Βασιλείαν δὲ οὐρακῶν, ἑαυτὸν λέγει νῦν,

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 611. Α.
(ΤΟΜ. Α'.)

ὡς βασιλέα οὐράνιον, καθὼς πολλὰκις εἰρήκαμεν. *Συνᾶραι* δὲ λόγον, ἀντὶ τοῦ, κινῆσαι λογοθέσιον μέσον τῶν δούλων αὐτοῦ, οἵτινες εἰσιν οἱ ἄνθρωποι. Πλάττει δὲ τὴν παραβολὴν ταύτην, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι ὁ μὴ συγχωρῶν τῷ εἰς αὐτὸν ἀμαρτάνοντι, ἀποστρεφεί ἐκ αὐτοῦ τοῦ παρὰ θεοῦ ἐλέους.

24 Ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἰς ὀφειλέτης μυρίων τάλαντων.

Εἰς δούλος, δηλονότι. Ὅπερ δὲ ἐστὶ παρ' ἡμῶν ἡ λίτρα τοῦ χρυσοῦ, τοῦτο παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὸ τάλαντον. Σταθμὸς γὰρ ἦν νομισμάτων πολυτιμώτατος, καὶ τῶν ἄλλων σταθμῶν ὑπερκαίμενος.

25 Μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πρᾶθῃναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα, καὶ πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἀποδοθῆναι.

Ἀποδοθῆναι, τὸ χρεὸς πάντως. Οὐκ ἐξ ὁμότητος δὲ τοῦτο ἐκέλευσεν, ἀλλ' ἐκ συμπαιδείας, ἵνα φοβηθεῖς ἐκεῖνος τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν, [ἵκετεύσῃ (1), καὶ τύχῃ τῆς ἀφένσεως. Εἰ γὰρ μὴ διὰ τοῦτο τοιαύτην ἐξήνεγκεν ἀπόφασιν,] οὐκ ἂν ἵκετεύσαντι τὸ χρεὸς ἀρῇκεν.

Καὶ διὰ τί μὴ πρὸ τῆς ἀπορρήσεως ἀρῇκε; Διότι ῥαδίως οὕτω συγχωρηθεῖς, οὐκ ἐμελλεν ἐπιγινώσκειν τὸ τῆς χάριτος μέγεθος. Διὰ τοῦτο οὖν εἰς ἀνάγκην μεγάλην αὐτὸν κατέστησεν, ἵνα διαμνημονεύειν ὕστερον ἔχοι, ποίας ἀφείθη καταδίκης, καὶ συμπαιθῆς γένηται καὶ αὐτὸς περὶ τὸν ἑαυτοῦ χρεώστην, παιδευθεὶς ἐν ταῖς οἰκείαις συμφοραῖς.

26 Περὶ οὖν ὁ δούλος προσεκύνει αὐτῷ, λέγων.

Κύριε, μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα σοι ἀπο-

27 δώσω. Σπλαγχνωθεὶς δὲ ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκεί-

(1) Το παρατεταμένην παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

νου, ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δάνειον ἀρῇκεν αὐτῷ.

Ὅρα φιланθρωπίας ὑπερβολήν! Ὁ μὲν γὰρ προθεσμίαν ἐζήτησε μόνον· ὁ δὲ τὸ χρεὸς ἀρῇκεν αὐτῷ, μεῖζον, οὐ ἤτησε, δεδωκώς.

† † Ἴδε (1) τὴν τῆς μετανοίας ἰσχύν, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου! Ἡ μὲν γὰρ μετάνοια ἐποίησε τὸν δούλον πεσεῖν ἀπὸ τῆς κακίας· ὁ γὰρ ἰστάμενος βεβαίως ἐν τῇ κακίᾳ οὐ συγχωρητέος· ἡ δὲ φιλανθρωπία τοῦ θεοῦ συνεχώρησε παντελῶς τὸ δάνειον· καίτοιγε ὁ δούλος οὐ συγχώρησιν παντελεῖα ἐζήτηι, ἀλλὰ προθεσμίαν. Μάνθανε τοίνυν, ὅτι ὁ θεὸς καὶ πλείονα δίδωσιν, ὢν αἰτούμεθα· ἐπεὶ τασαύτη ἐστὶν ἡ φιλανθρωπία αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἐκεῖνο τὸ δοκαῦν σκληρόν, τὸ προστάξει πωληθῆναι αὐτὸν, οὐκ ἀπὸ σκληρότητος εἶπεν, ἀλλ' ἵνα καταπατήσῃ τὸν δούλον, καὶ πείσῃ αὐτὸν πρὸς ἱκετείαν καὶ παρακλήσιν ἀποβλέψαι.

28 Ἐξελθὼν δὲ ὁ δούλος ἐκεῖνος, εὑρεν ἓνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς ὥφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια· καὶ κρατήσας αὐτὸν ἐπνιγε, λέγων· Ἀπόδος μοι, εἴ τι ὀφείλεις.

Εἶδες δεσπότην φιλανθρωπίαν, ἥρα καὶ δούλου πάλιν ἀπανθρωπίαν. Ἐξελθὼν γὰρ εὐθύς, εἶδειξε τὴν οἰκείαν ἀπῆνεια, οὐδὲ καιροῦ τινὸς παρελθόντος.

29 Περὶ οὖν ὁ σύνδουλος αὐτοῦ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρεκάλει αὐτὸν, λέγων· Μακροθύμησον ἐπ'

30 ἐμοί, καὶ πάντα ἀποδώσω σοι. Ὁ δὲ οὐκ ἤθελεν· ἀλλ' ἀπελθὼν, ἔβαλεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ ἀποδοῦναι τὸ ὀφειλόμενον.

Οὔτε τὸ σχῆμα τῆς ἱκετηρίας ἠδέσθη, δι' οὗ καὶ αὐτὸς ἠλεή-

(1) Ταῦτα ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σελ. 108. Δὲν εὐρίσκονται δὲ παρ' οὐδετέρου τῶν δύο χειρογράφων.

θη, οὐκτε τὸν λόγον ἐδυσωπήθη, δι' οὗ καὶ αὐτὸς ἐσώθη, οὐ-
τε τῆς ἰδίας ἀνεμνήσθη συμφορᾶς, ἀπὸ τῆς ὁμοίας· ἀλλ' ἔμει-
νε θηρίου παντὸς ὁμότερος· καίτοιγε, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἰσων ἦν
ἡ ἱκετηρία· ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ ταλάντων· ὁ δὲ ὑπὲρ δηναρίων πα-
ρεκάλει· καὶ ὁ μὲν ὑπὲρ μυρίων· ὁ δὲ ὑπὲρ ἑκατὸν· καὶ ὁ μὲν
τὸν δεσπότην· ὁ δὲ τὸν ὁμόδουλον· καὶ ὁ μὲν δεσπότης ἅπαν
αὐτῷ τὸ τοσοῦτον χρέος ἀφῆκεν· αὐτὸς δὲ οὐδὲ προθεσμίαν
μόνην τῷ συνδούλῳ δέδωκεν.

31 Ἰδόντες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ τὰ γενόμενα, ἔλυ-
πήθησαν σφόδρα· καὶ ἐλθόντες διεσάφησαν τῷ κυ-
ρίῳ αὐτῶν πάντα τὰ γενόμενα.

Τὸ ἄσυμπαθὲς γὰρ, οὐ μόνον τῷ θεῷ μισητὸν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς
ἐπιεικέσιν ἀνθρώποις ἀρεστόν.

32 Τότε προσκαλεσάμενος αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ, λέ-
γει αὐτῷ· Δοῦλε πονηρὲ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκεί-

33 νην ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με· οὐκ ἔρει καὶ
σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὥς καὶ ἐγὼ σε ἠλέησα·

Ω τῆς πολλῆς ἡμερότητας! Δικαιολογεῖται πρὸς τὸν ἀνά-
ξιον λόγου παντὸς, καὶ μακροθύμως ἐλέγχει τὸν αὐτοκατά-
κριτον, καὶ δείκνυσιν, ὅτι αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ τὴν προτέραν χάριν
ἀνέτρεψε, καὶ τὴν μετὰ τοῦτο κόλασιν προὔξενησε.

Καὶ ὅτε μὲν οὐκ εἶχεν ἀποδοῦναι τὸ χρέος, οὐκ ὠνόμασεν
αὐτὸν πονηρὸν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἠλέησεν· ὅτε δὲ περὶ τὸν
σύνδουλον γέγονεν ἄσυμπαθής, τότε καὶ πονηρὸν ὠνόμασε, καὶ
ἐκόλασεν.

Ἀκούσωμεν οἱ ἄσυμπαθεῖς καὶ φριζώμεν, καὶ γινώμεν, ὅτι αὐ-
τοὶ πάντως ἑαυτοὺς καταδικάζουσιν, τὸν εἰς ἡμᾶς προγεγενη-
μένον ἔλεον τοῦ θεοῦ ἀνατρέποντες, καὶ τὴν αἰωνίαν κόλασιν
ἐπισπώμενοι.

34 Καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ παρέδωκεν αὐτὸν

τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδοῦναι πᾶν τὸ ὀφειλό-
μενον αὐτῷ.

Τουτέστι, διηκνῶς· οὐδέποτε γὰρ λοιπὸν ἀποδώσει. Σὺ δὲ,
τᾶλλα μὲν τῆς παραβολῆς μὴ περιεργάζου, χάριν πιθανότη-
τος συμπαραληρθέντα· τοῦτο δὲ μόνον ἐκ ταύτης μάθι σα-
φῶς, ὅτι τὰ εἰς θεὸν ἁμαρτήματα ἡμῶν μυριοπλάσιά εἰσι τῶν
εἰς ἡμᾶς ἁμαρτημάτων τῶν ἀδελφῶν. Καὶ ἕκαστος μὲν ἡμῶν
χρεωφειλέτης ἐστὶ τῷ θεῷ μυρίων ταλάντων, τουτέστιν ὑπεύ-
θυνος πολλοῦ καὶ μεγάλου χρέους· χρεωστοῦμεν γὰρ αὐτῷ
πολλὰς καὶ μεγάλας τιμωρίας, ἐπὶ πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἁμαρ-
τήμασιν· ἕκαστος δὲ τῷ ἁμαρτανόντων εἰς ἡμᾶς, χρεωφειλέ-
της ἐστὶν ἡμῖν ἑκατὸν δηναρίων, ἥγουν, ὀλίγου καὶ εὐτελοῦς
χρέους, πρὸς σύγκρισιν τῶν μυρίων ταλάντων. Καὶ ὅτι οἱ τη-
λικαῦτα τῷ θεῷ χρεωστοῦντες, ἐὰν φανῶμεν πρὸς τοὺς μικρὰ
χρεωστοῦντας ἡμῖν ἀνελεῖσθες, ἀνατρέπομεν καὶ ὅσα προσνε-
χώρησεν ἡμῖν δεηθεῖσι, καὶ λοιπὸν ἄσυμπαθῶς πάντων ἀπαι-
τούμεθα τὰς εὐθύνας. Ὅρα γὰρ τὰ ἐξῆς.

35 Οὕτω καὶ ὁ πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος ποιήσει ὑμῖν,
ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν
καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐτῶν.

Διὰ τοῦτον τὸν λόγον συνέθηκε τὴν ὅλην παραβολὴν, βεβαιώ-
σας τοῦτον διὰ παραδείγματος, ἵνα μᾶλλον εὐπαράδεκτος
γένηται. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν τῆς παραβολῆς, ἑαυτὸν εἶπε βασι-
λέα καὶ λογοθέτην· μετὰ (1) τὸ τέλος δὲ ταύτης, τῷ πατρὶ
τὴν ἐξουσίαν τῆς κολάσεως ἀνέθηκεν, ἵνα τε μὴ δόξῃ κομπά-
ζειν αὐτὸς, καὶ ἅμα δεικνύων, ὅτι μία ἀμφοτέροις ἡ ἐξουσία.
Τὸ δὲ, ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ, ἐκ καρδίας, καὶ μὴ
ἀπὸ στόματος μόνον.

(1) Προτιμότερον τὸ, κατὰ τὸ τέλος, ἢ, ἐπὶ τὸ τέλος, ἢ, πρὸς
τὸ τέλος.

ΚΕΦ. XIX, 1 Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους ταύτους, μετῆρεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας, πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

Ἦλθεν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰουδαίας· διότι ἤγγιζεν ὁ καιρὸς τοῦ πάθους αὐτοῦ.

2 Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς ἐκεῖ.

Πάλιν, ὡς πολλάκις ἔφημεν, ἀπὸ τῆς διδασκαλίας ἐπὶ τὰ θαύματα μέτεσι, ποτὲ μὲν ψυχὰς θεραπέων, ποτὲ δὲ σώματα, καὶ οὐδέποτε (1) ἀμελῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων, Εἰ ἔξεστιν ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα.

3 Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι, πειράζοντες αὐτόν, καὶ λέγοντες αὐτῷ· Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν;

Πάλιν, ἰδόντες τὰ θαύματα καὶ τὴν δυνάμιν αὐτοῦ, ἐξεθροιώθησαν· καὶ ἐπεὶ μέμψασθαι τοῖς πράγμασιν οὐκ ἔσχον, προσέρχονται πειράζοντες ἐν λόγοις, ἐὰν ἄρα ἀννηθῶσιν ἐπιλαβέσθαι αὐτοῦ, καίτοι πολλάκις τοῦτο ποιήσαντες, καὶ πανταχοῦ θαυμασιῶς ἐπιστομισθέντες. Ἀλλ' ἀναίσχυντον ὄντως ὁ φθόνος, καὶ ἰταμόν! Ἐρωτῶσιν οὖν, Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν. Καὶ ὅρα μοι τὴν πανουργίαν. Ἐπεὶ γὰρ περὶ τούτου τοῦ ζητήματος προλαβὼν ἐδί-

(1) Παραμελητὸν φαίνεται ἐνταῦθα τὸ, οὐδετέρου.

δάξεν ἐν τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ, εἰπὼν, ὅτι Ὃς (α) ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτός λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι, καὶ τὰ ἐξῆς ἐνόμισαν, ὅτι ἐπελάμβετο τῆς τοιαύτης διδασκαλίας. Διὸ καὶ οὐ λέγουσι, Διὰ τί τὸδε ἐδίδάξας; ἀλλ' ὡς μήπω περὶ τούτου διδάζαντα, κακοήθως ἐρωτῶσιν, ἵνα εἰ μὲν εἶπῃ, ὅτι ἔξεστιν, ἀντιθήσουσιν, ὅτι Καὶ πῶς προλαβὼν ἐδίδάξας, ὅτι οὐκ ἔξεστιν; Εἰ δὲ εἶπῃ, ὅτι οὐκ ἔξεστιν, ἀντιθήσουσιν αὐτῷ τὸν νόμον. Ζήτησον δὲ ἐν τῷ δηλωθέντι πέμπτῳ κεφαλαίῳ τὴν ἐξήγησιν τοῦ, Ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτός λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι, καὶ μαθήσῃ ῥαδίως ἐκεῖ καὶ τὸν νόμον, καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐνομοθετήθη. Τί οὖν ὁ τὰς πανουργίας καὶ τὰ σοφίσματα τούτων ἀκριβῶς ἐπιστάμενος;

4 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς;

Αὐτοὺς, δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους. Τουτί μὲν οὖν τὸ ῥητὸν ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως (α) γέγραπται· σὺ δὲ θαύμασον τὴν ἡμερότητα τοῦ δεσπότη, πῶς, γνοὺς, ὅτι πειράζουσιν, οὐκ εἶπε, Τί με πειράζετε, ὅπερ ἐν ἄλλοις εἴρηκε πρὸς αὐτούς, οὐδὲ ἐτραχύνθη, καθὼς ἔστιν, ὅτε ποιεῖ. Οὐτε γὰρ πάντοτε ἐλέγχει, ἵνα δείξῃ τὴν ἑαυτοῦ μακροθυμίαν, καὶ ἵνα παιδεύσῃ τοὺς μαθητάς, μακροθύμως φέρειν τὰς παροινίας· οὔτε αἰεὶ μακροθυμεῖ, ἵνα μὴ δόξωσιν οἱ πονηροὶ λανθάνειν αὐτόν, καὶ ἵνα ἀναγκαιώσῃ τὴν πονηρίαν. Καὶ ὅρα σοφίαν! Ἐρωτηθεὶς γὰρ, Εἰ ἔξεστιν, οὐκ εὐθέως εἶπεν, ὅτι Οὐκ ἔξεστιν, ἵνα μὴ δῶ τούτοις ἀφορμὴν φιλονεικίας καὶ ταραχῆς, ἀλλ' ἐτέρῳ τρόπῳ τοῦτο κατασκευάζει, πιθανῶς πάνυ, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐν ἀρχῇ δημιουργ-

(6) Ματθ. Ε', 32.

(α) Γενεσ. Β', 24.

γίας. Τί οὖν, φησιν; *Οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς;* τουτέστιν, ἕνα ἄρσενα καὶ μίαν θήλειαν, ὥστε τὸν ἕνα τὴν μίαν ἔχειν. Εἰ γὰρ ἐβούλετο, ἵνα ὁ ἄρσεν ταύτην μὲν ἀφήσῃ, ἑτέραν δὲ πάλιν ἀγάγηται, πλείους ἀνέπλασε κατ' ἀρχάς θηλείας· ἐπεὶ δὲ πλείους οὐκ ἐπλασε, λοιπὸν βούλεται, μὴ ἀπολύειν τὸν ἄνδρα τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

5 Καὶ εἶπεν· « Ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. »

Δείξας ἀπὸ τῆς δημιουργίας, ὅτι οὐκ ἔξεστιν ἀπολύειν, δείκνυσιν τοῦτο καὶ ἀπὸ προστάγματος τοῦ θεοῦ. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐν μὲν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως φαίνεται τοῦ Ἀδάμ εἶναι τὸ παρὸν ῥητὸν, προφητεύοντος περὶ τῆς γυναικός· ἀλλ' ὁ Χριστὸς διδάσκει νῦν, ὅτι τοῦ θεοῦ ἔστι τοῦτο τὸ πρόσταγμα, καὶ οὐ προφητεία τοῦ Ἀδάμ, ὡς δοκεῖ.

[Οὐδὲν (1) δὲ κωλύει, τὸ αὐτὸ ῥητὸν καὶ τοῦ Ἀδάμ εἶναι προφητείαν, ἐνηχηθεῖσαν παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ αὖθις τοῦ θεοῦ πρόσταγμα, ῥηθὲν διὰ τοῦ Ἀδάμ· οἷον, Καὶ εἶπεν ὁ Ἀδάμ, ἐνηχηθεὶς παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ πάλιν, Καὶ εἶπεν ὁ θεός, λαλήσας διὰ τοῦ Ἀδάμ.]

Φησὶν οὖν, ὅτι Καὶ εἶπεν ὁ δημιουργός· *Ἐνεκεν τούτου, δηλαδὴ τοῦ πλασθῆναι τὴν γυναῖκα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρός αὐτῆς, (περὶ τούτου γὰρ ἀνωτέρω τοῦ δηλωθέντος προστάγματος γέγραπται) καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἔσονται οἱ δύο σύζυγοι εἰς σάρκα μίαν, ἥγουν, σῶμα ἓν, διὰ τὸν σύνδεσμον τῆς ἐνώσεως, εἴτουν, διὰ τὴν συναπτικὴν σχέσιν. Ἐπεὶ δὲ ἓν σῶμα τούτους εἶναι προσέταξεν, οὐκ ἔξεστιν ἀπολύειν.*

(1) Τὰ παρενθεμμένα παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

6 Ὅστε οὐκ ἔτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία.

Αναγνοὺς τοῖς πειρασταῖς τὸ θεῖον πρόσταγμα, ἐξημνησένοι λοιπὸν, ὅτι μετὰ τὴν συνάφειαν ἐν σῶμα οἱ δύο σύζυγοι γίνονται. Εἴτα ἐπιφέρει καὶ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην. Λέγει γάρ·

6 Ὁ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

Ἰδοὺ, τὸ, οὐκ ἔξεστι, συνεπέρανεν ὁμαλῶς τε καὶ πιθανῶς, ὡς εἰρήκαμεν, δεικνύων, ὅτι παρὰ φύσιν καὶ παρὰ νόμον τὸ διελεῖν· παρὰ φύσιν μὲν, ὅτι μία διατίμενται σὰρξ· παρὰ νόμον δὲ, ὅτι, τοῦ θεοῦ κελεύσαντος ἓν εἶναι, διασπῶνται.

7 Λέγουσιν αὐτῷ· Τί οὖν Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολύσαι αὐτήν;

Τί, ἀντὶ τοῦ, διὰ τί, ἦ, ἀντὶ τοῦ, πῶς. Βιβλίον δὲ ἀποστασίου λέγουσι τὸ ἐγγράφον τῆς ἀπολύσεως, ὡς καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ προεδιδάχαμεν.

8 Λέγει αὐτοῖς· Ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολύσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτω.

Τὴν αἰτίαν εἰς τὴν αὐτῶν περιτρέπει κεφαλὴν, ὅπερ εἴωθε πολλάκις ποιεῖν. *Διὰ τὴν σκληροκαρδίαν* γάρ, φησιν, ὑμῶν ἐπέτρεψε τοῦτο, κατὰ διαφορὰς αἰτίας μισούντων τὰς γαμετάς, καὶ μὴ καταλλαττομένων αὐταῖς. Ἐνομοθέτησε γὰρ ἀπολύειν ταύτας, ἵνα μὴ φονεύονται. Διὰ τί δὲ βιβλίον ἀποστασίου ἐδίδοδο, προσηρμένον σαφῶς ἐν τῷ δηλωθέντι πέμπτῳ Κεφαλαίῳ. *Ἀπ' ἀρχῆς δέ, φησιν, οὐ γέγονεν οὕτως·* εἰ γὰρ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς ἐβούλετο, οὐκ ἂν ἐπλασεν ἕνα μὲν ἄρσενα, μίαν δὲ θήλειαν, οὐδ' ἂν προσέταξεν εἶναι τοὺς δύο εἰς σάρκα μίαν.

9 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοι-

ῥᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται.

Κάντε μὴ ἀπολελυμένην ὑφ' ἑτέρου γαμήσῃ, κάντε ἀπολελυμένην, μοιχεύει. Ταῦτα δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς ῥηθῆναι, φησιν ὁ Μάρκος (α). Ἐρρήθησαν γὰρ πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς φαρισαίους, εἶτα καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς, ἐν τῇ οἰκίᾳ κατ' ἰδίαν. Εἴρηται δὲ περὶ τούτων καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν. Μόνην δὲ τὴν πορνευθεῖσαν, ἥτοι, μοιχευθεῖσαν, ἐκέλευσεν ἐκβάλλειν, διὰ τὴν σύγχυσιν τῆς γονῆς, καὶ διὰ τὴν ἀμφιβολίαν τοῦ τεχνησομένου, ὡς πάσης μὲν ἄλλης αἰτίας ἰαθῆναι δυναμένης, ταύτης δὲ μόνης οὐκ ἐπιδεχομένης ἴασιν.

[**Νοθήειν** (1) ἂν καὶ περὶ παρθένου ὁ λόγος.]

10 Λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· **Εἰ** οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸς, οὐ συμφέρει γαμήσαι.

Νῦν συνῆκαν ἢ πρότερον (2) τὸ βάρος τῆς ἐντολῆς, ἅτε πολυπραγμονηθέντος τοῦ πράγματος (1). Διὸ σφόδρα ἐπαχθὲς ἔδοξεν αὐτοῖς τὸ ἀνέχεσθαι πικρὰς καὶ πονηρὰς γυναικὸς, καὶ μὴ θύνασθαι ἀπολύειν τὴν θηρίου χαλεπωτέραν. Διὸ καὶ λέγουσιν, **Εἰ** οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸς, τούτεστιν, ἔάν τοιαύτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς συζυγίας, ὥστε μὴ χωρίζεσθαι, εἰ μὴ διὰ μόνην μοιχείαν, οὐ συμφέρει τῷ ἀνδρὶ γῆμαι. Πῶς γὰρ ἂν ὑπομείνοι τὰς ἄλλας κακίας τῆς ἀναισχύντου γυναικὸς;

Ἐμνηνεύεται δὲ καὶ ἑτέρως τὸ ῥητὸν, ὅτι **Καὶ** ἐάν οὕτως, ὡς ἐκέλευσάς, ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνδρὸς μετὰ τῆς γυναικὸς,

(α) **Μαρκ.** Ι', 11.

(1) Τὰ παρενθεσμένα ἀναγιγνώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(2) **Μᾶλλον** ἢ πρότερον. Τὸ, ἢ πρότερον, ἀναφέρεται εἰς **Ματθ.** Ε'.

(1) Παρὰ τῶν φαρισαίων δηλονότι.

τούτεστιν, ἐάν μία μόνη ἐστὶν ἡ αἰτία, ἢ μέσον τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς, ἢ διαζευγνύουσα, λέγω δὴ, ἢ μοιχεία, οὐ συμφέρει ἔλθειν εἰς γάμον.

11 'Ο δὲ εἶπεν αὐτοῖς· **Οὐ** πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον.

Οὐ πάντες παραδέχονται τὸν λόγον τοῦτον, τὸν περὶ τοῦ μὴ γῆμαι, οὐ πάντες βαστάζουσι. Μέγα γὰρ ἡ ἀγαμία, καὶ ὀλίγοις φορητόν.

11 'Αλλ' οἷς δέδοται.

Εκεῖνοι μόνοι τὸν λόγον τοῦτον παραδέχονται καὶ βαστάζουσιν, οἷς δέδοται τοῦτο τὸ δῶρον παρὰ θεοῦ· δέδοται δὲ, αἰτήσασιν· **Αἰτεῖτε** (α) γὰρ, φησι, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· αἰτήσασιν δὲ, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ θερμῶς καὶ ἐπιμόνως, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὡς χρή. Σημείωσαι δὲ, ὅτι θεοῦ δῶρον ἡ παρθενία, διδομένη τοῖς αἰτοῦσιν, ὡς χρή.

12 **Εἰσὶ** γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτω· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Επειδὴ περὶ ἀγαμίας ἐνέπεσε (1) λόγος, διδάσκει λοιπὸν περὶ τῶν ἀγάμων, καὶ ἀπαριθμεῖται τρία ἤδη τῶν εὐνούχων, ὧν τὸ πρῶτον μὲν, ἀδιάβλητόν ἐστι· τὸ δεύτερον δὲ, διαβεβλημένον· τὸ δὲ τρίτον, ἐπαινετόν, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς, ἵνα τύχωσι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, οὐ ξυρῶ σιδήρου τὰ παιδογόνα μόρια ἐκτεμόντες, ἀλλὰ ξυρῶ σωφροσύνης τὸν οἶσρον

(α) **Ματθ.** Ζ', 7.

(1) ἐνέπεσεν ὁ λόγος, παρὰ τῷ Β.

τῆς ἐπιθυμίας ἀποκόψαντες, καὶ ἔρωτι παρθενίας τὸν ἔρωτα τῆς συνουσίας καταμαράναντες. Ὡν γὰρ τὴν φύσιν ἀνθρωπίνη μετέπλασε χεῖρ, καὶ σίδηρος παρεχάραξεν, οὐ τοσοῦτον ἀποδεκτοὶ παρθενεύοντες, ὅσον κατηγορητοὶ, λαγνεύοντες, ὡς τῆς ἀκολασίας νικησάσης καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ σιδήρου βοήθειαν.

[Τοῦ Θεολόγου (1). Οἱ μὲν, ἐκ φύσεως νεύουσι πρὸς τὸ ἀγαθόν· φύσεως δὲ ὅταν εἴπω, οὐκ ἀτιμάζω τὴν προαίρεσιν, ἀλλ' ἀμφοτέρω τήν γε πρὸς τὸ καλὸν ἐπιτηδεύουσα, καὶ τὴν εἰς ἔργον ἄγουσαν τὸ ἐκ φύσεως ἐπιτήδειον· οἱ δὲ, ὑπὸ διδασκάλων ἐκτέμνονται τὰ πάθη· οἱ δὲ, δι' ἑαυτῶν ἐκτέμνουσι ταῦτα, διδασκάλων μὲν οὐκ ἐπιτυχόντες, ἑαυτοὺς δὲ διδάξαντες τὰ προσήκοντα, καὶ τὴν τε ρίζαν τῆς κακίας ἐκτεμνόντες, καὶ τὰ ὄργανα τῆς πονηρίας ἐξορίσαντες.].

12 Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω.

Τελευταῖον, ὑποδείξας τοὺς ἀγάμους τοὺς ἐπαινουμένους, καὶ οὕτω τὴν τοιαύτην ἀγαμίαν ἐπαινέσας, καὶ λεληθότως μὲν τοὺς ἀκροατὰς εἰς τὸ παρθενεύειν οὕτως ἐκκαλεσάμενος· εἰδὼς δὲ, μέγα τοῦτο καὶ ὀλίγοις αἰρετὸν, καταλιμπάνει τὸ πρᾶγμα τῇ προαίρεσει τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δυνάμενος γάρ, φησι, χωρεῖν τοῦτο, [ἢ χωρεῖν (2) εἰς τοῦτο,] χωρεῖτω.

13 Τότε προσηνέχθη αὐτῷ παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς, καὶ προσεύξεται· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπέτιμήσαν αὐτοῖς.

Βρέφη εἶπεν ὁ Λουκᾶς (α), ἅτινα προσηνέχθησαν μὲν ἐκ πίστεως τῶν γονέων· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμων τοῖς προσφέρουσιν, ὡς ὁ Μάρκος ἔγραψε (β), τουτέστιν, ἐκώλυον. Εἰκὸς δὲ, καὶ

(1) Γρηγ. Νεζ. Σιλ. 192. 193. Ἀντιγινώσκονται δὲ ταῦτα ἐν τῷ περιελκιδίῳ παρὰ τῷ Β.

(2) Παραλείπονται ταῦτα παρὰ τῷ Α.

(α) Λουκ. ΙΗ', 15.

(β) Μαρκ. Ι', 13.

τοῖς παισὶν ἐπιτιμᾶν ἐκώλυον δὲ κἀκείνους καὶ ταῦτα, τιμῶντες τὸν διδάσκαλον.

14 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· Ἄφετε τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἔλθεῖν πρὸς με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ὁ δὲ Μάρκος (α) εἶπεν, ὅτι καὶ ἡγανάκτησε κατὰ τῶν κωλύοντων. Προσέεται δὲ τὰ παιδία, δεικνύων μὲν, ὅτι τοὺς ἀκάκους προσέεται διδάσκων δὲ καὶ, ὅτι προσήκει καταπατεῖν τὸν ἀπὸ τῆς ὑπεροχῆς τύπον, καὶ προσέσθαι καὶ τοὺς εὐκαταφρονήτους. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι *Τούτων* ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὅτι *Τῶν τοιούτων*, τῶν μιμουμένων τὴν ἀπλότητα τούτων, περὶ ὧν εἴρηται πλατύτερον ἐν τῷ τριακοστῷ ἐβδόμῳ Κεφαλαιῷ.

15 Καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῖς τὰς χεῖρας, ἐπορεύθη ἑκείθεν.

Μάρκος δὲ εἶπεν (β), ὅτι *Καὶ ἐναγκαλισόμενος αὐτὰ, τιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὰ, εὐλόγει αὐτὰ*· τοῦτο δὲ ἐποίει, πληρῶν τὴν αἵτησιν τῶν ταῦτα προσαγαγόντων. Προσηνέχθησαν γάρ, φησιν, αὐτῷ παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς, καὶ προσεύξεται. Ἄμα δὲ πάλιν ἐδειξεν, ὅτι καὶ ἐναγκαλίζεται, καὶ οἰκισιοῦται τὸν ἀπόνηρον, καὶ τίθησιν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ἥτοι τὴν φρουρητικὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, καὶ εὐλογεῖ καὶ ἀγιαρίζει αὐτόν.

(α) Μαρκ. Ι', 14.

(β) Μαρκ. Ι', 16.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν
πλουσίου.

16 Καὶ ἰδοὺ, εἰς προσελθὼν, εἶπεν αὐτῷ· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον;

Ἀρχόντα τοῦτον εἶπεν ὁ Δουκᾶς (α), δηλαδὴ, τῶν Ἰουδαίων. Οὐκ ἦν δὲ ὑπουργὸς ὁ νεανίσκος οὗτος, ὥς φασί τινες· οὐ γὰρ ἂν ὁ Ἰησοῦς ἐμβλέψας αὐτῷ, ἠγάπησεν αὐτόν, ὥς εἶρηκε Μάρκος (β). Ἀλλὰ τᾶλλα μὲν καλὸς ἦν, καὶ ζωῆς ἐπεθύμει τῆς αἰωνίου· τῆς δὲ φιλαργυρίας ἡ ἄκανθα τὴν λιπαρὰν ἀρουραν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διελυμήνατο.

17 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· Τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός.

Οὐδεὶς, οὔτε ὕλικός, οὔτε αὐτός, ἀγαθὸς ἐστὶ κυρίως, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ θεός· διότι τῷ θεῷ μὲν, κατὰ φύσιν ἡ ἀγαθότης, καὶ διὰ τοῦτο ἀτρεπτοτάτη· τοῖς ἄλλοις δὲ πᾶσιν, ὁρατοῖς τε καὶ ἀοράτοις, κατὰ προαίρεσιν, καὶ διὰ τοῦτο τρεπτή. Ἐπεὶ τοίνυν οὗτος, ἄνθρωπον ἀπλῶς τὸν Χριστὸν ὑπέλαβεν εἶναι, καὶ ἀγαθὸν αὐτὸν ἐκάλεσεν, οὐχ ὡς θεόν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον, (γ) ἵνα τῶν παρ' Ἑβραίοις διδασκάλων, πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν αὐτοῦ λοιπὸν καὶ αὐτός, ὡς ἄνθρωπος, αὐτῷ διαλέγεται, λέγων· Διὰ τί με λέγεις ἀγαθόν, ἄνθρωπον ὄντα κατὰ τὴν σὴν ὑπόληψιν; Ὡς μὲν γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ εἰμὶ ἀγαθός· ὡς δὲ θεός, καὶ μάλα. Μόνος γὰρ κυρίως ἀγαθός ὁ θεός. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, οὐ τοὺς ἀνθρώπους ἀπεστέρησε τῆς ἀγαθότητος,

(α) Δουκ. ΙΗ', 18.

(β) Μαρκ. Ι', 21.

(γ) Ἀναγκάσι φαίνεται ἐνταῦθα ἡ προσθήκη τοῦ, καὶ

ἀλλὰ περὶ τῆς κυρίως ἀγαθότητος ἐδίδασκεν· ἅμα δὲ καὶ τὴν κολακείαν ἀπόστατο, καὶ ἐπαίδευσε, μὴ συγκατατίθεσθαι τοῖς ἐπαίνοις.

[Φύσει (γ) μὲν ἀγαθός, μόνος ὁ θεός· γνώμῃ δὲ ἀγαθός, μόνος ὁ θεομίμητος.]

17 Εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν, τήρησον τὰς

18 ἐντολάς. Λέγει αὐτῷ· Ποίας;

Οὐχ, ὡς πειράζων, εἶπε, Ποίας· ἀλλ' ἐνόμισε, παρὰ τὰς νομικὰς ἐτέρας εἶναι τινας, τὰς εἰσαγούσας εἰς τὴν τοιαύτην ζωὴν.

18 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε· Τό· «Οὐ φονεύσεις· Οὐ μοιχεύ-

19 σεις· Οὐ κλέψεις· Οὐ ψευδομαρτυρήσεις· Τίμα τὸν

πατέρα καὶ τὴν μητέρα» καί· «Ἀγαπήσεις τὸν πλη-

20 σίον σου ὡς σεαυτὸν.» Λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος· Πάν-

τα ταῦτα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου.

Τὰς κεφαλαιωδέστερας αὐτῷ προτείνει τῶν ἐντολῶν οἰκονομικῶς, ἅμα μὲν τιμῶν αὐτάς, ἅμα δὲ καὶ ἵνα, εἰπόντος αὐτοῦ, ὅτι κατώρθωσα ταύτας· [τοῦτο (2) γὰρ δηλοῖ τὸ, ἐφυλαξάμην· καὶ ὅτι ἐκ νεότητος· ἐγίνωσκε γὰρ, καὶ ὅτι οὕτω κατώρθωκε ταύτας,] καὶ ὅτι οὕτως ἀποκριθήσεται· γνωρισθῇ (3) μὲν τοῖς ἀκρωμένοις ἡ φιλάρετος αὐτοῦ πολιτεία· εἶτα λοιπὸν, μίαν αὐτῷ προτείνας τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν· φημὶ δὴ, τὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου· ῥᾶον (4) ἐλέγξῃ φιλάργυρον, καὶ οὕτως εὐαφόρμως καὶ ἐναργῶς ὑποδείξῃ τὴν φιλαργυρίαν πάσας λυμαινομένην τὰς ἀρετάς, καὶ λοιπὸν, φανείσης τῆς ἐντεῦθεν ζημίας, φευκτὸν γένηται τὸ τοιοῦτον πάθος.

(1) Ταῦτα ἐν τῷ περιελθῶ παρὰ τῷ Β.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα λείπουν παρὰ τῷ Α.

(3) Τὸ, γνωρισθῇ, ἔξαρκᾶται ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω, ἵνα.

(4) Ἀπὸ κεινοῦ τὸ, ἵνα.

Καὶ διὰ τί μὴ προέτεινεν αὐτῷ καὶ τὴν πρώτην καὶ μεγάλην ἐντολήν, τὸ Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου; Διότι τὰ μὲν ἄλλα τούτου κατορθώματα κεκρυμμένα ἦσαν· ἡ θεοσεβεία δὲ αὐτοῦ τοῖς πᾶσι γινώριμος ἐτύγγχανεν.

Ἀπορήσεις δ' ἂν τις, εἰ αἱ προταθεῖσαι νομικαὶ ἐντολαὶ προξένουν ζωὴν αἰώνιον; Πρὸς ὃν εἶποιμι ἂν, ὅτι προξένουν μὲν, ἀλλ' οὐ τοιαύτην, οἷον αἱ εὐαγγελικαί. Ζωὴν γὰρ αἰώνιον, τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀπόλαυσιν ὑποληπτέον, ἥτις ποικίλη καὶ πολυειδής ἐστι. Πολλὰ γὰρ μοναὶ παρὰ τῷ θεῷ (α).

Ἐπαπορήσει δέ τις, εἰ ἀληθῶς ἔλεγεν ὁ νεανίσκος; Ἐχων γὰρ κτήματα πολλὰ, καθὼς δηλωθήσεται, πῶς ἠγάπα τὸν πλησίον, ὡς ἑαυτόν; ἢ γὰρ ἂν ἐμερίσατο ταῦτα πρὸς τοὺς ὀλίγους ἢ οὐδὲν ἔχοντας; Τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; Ὅτι κατώρθωσε καὶ ταύτην τὴν ἐντολήν, ὡς ἐνεχώρει τότε κατορθοῦν αὐτήν. Ἠγάπα μὲν γὰρ τὸν πλησίον, ὡς ἑαυτόν, ἀλλ' ὥστε μηδὲν βλαβερὸν αὐτῷ ἐνδείχασθαι, οὐ μὴν ὥστε καὶ συμμερίσασθαι αὐτῷ τὸν ἴδιον πλοῦτον. Τοῦτο γὰρ ὑψηλόν, καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς χαμαιζηλίας ἀνώτερον.

[Ὦν (Γ) εἶχε χρεῖαν μᾶλλον ὁ τότε καιρός. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι καθ' ἐν μέρος ἐν τῇ Ἐξόδῳ (β) νενομοθέτηνται· τὸ δὲ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν, καθ' ἕτερον, καὶ φανερώς οὕτως ἐν τῷ Λευϊτικῷ (γ)· παρελάβε δὲ καὶ τοῦτο νῦν, ὡς χρειωδέστατον.]

20 Τί ἐτι ὑστερῶ;

Τί λείπομαι; Τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἐνέφηνεν, ὅτι μείζονος ἐφίεται ἀρετῆς. Διὸ καὶ, ὡς φησι Μάρκος (δ), ὁ Ἰησοῦς ἐμβλέψας

(α) Ἰωαν. 13', 2.

(1) Ταῦτα ἀναγινώσκοντες ἐν τῷ περισπιδίῳ τοῦ χειρογράφου Β· ἀναφέρονται διὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐρμηνείας τοῦ προκειμένου εἰρημίνου, Κεφαλαιωδεσφόρος.

(β) Ἐξ. β. Κ', 12 καὶ ἔξ. γ.

(γ) Λευϊτ. 19, 18.

(δ) Μαρκ. 1', 21.

αὐτῷ, ἠγάπησεν αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἐν σοὶ ὑστερεῖ. Λουκᾶς δὲ εἶπεν (δ), ὅτι Ἐτι ἐν σοὶ λείπει. Ἐνέβλεψε μὲν γὰρ αὐτῷ ἡμερον· ἠγάπησεν δὲ αὐτόν, ὡς σφόδρα σωτηρίας ὁρεγόμενον, εἰ καὶ τῇ τυραννίδι τῆς φιλαργυρίας ἐπεπέδητο. Τί δέ ἐστι τὸ λείπον; Τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ. Καὶ ἄκουε.

21 Ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς· καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι.

Ἐπεὶ τὰ ὑπάρχοντα, τοῦτέστιν, ὁ πλοῦτος, ἐμπόδιον ἦσαν τοῦ ἀκολουθῆσαι, κελεύει ταῦτα πωλῆσαι, καὶ δοῦναι πτωχοῖς. Φησὶν οὖν, Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι· καὶ γὰρ ἀτελεῖς οἱ τὰς νομικὰς κατορθοῦντες ἐντολάς, ἐπεὶ καὶ αὗται ἀτελεῖς διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν Ἰουδαίων. Ἐξεῖς δὲ θησαυρὸν εἶπε, παραμυθούμενος τὴν φιλοχρηματίαν αὐτοῦ, καὶ ἐπαγγελλόμενος, ὅτι θησαυρίσει πάλιν· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ κρεῖττον· ἐν οὐρανῷ γὰρ θησαυρὸν δὲ ἐν οὐρανῷ λέγει τὴν ἀποκειμένην ἐκεῖ τοῖς ἀξίοις ἀμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων. Τὸ δὲ, Δεῦρο ἀκολούθει μοι, ἀντὶ τοῦ, Βάδιζε κατ' ἴχνος τῆς ἐμῆς πολιτείας, ἀκολούθει ταῖς ἐμαῖς ἐντολαῖς. Τοῦτο γὰρ σοὶ λείπει, τὰ νομικὰ κατορθώσαντι.

22 Ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον, ἀπήλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλὰ.

Ὅσον εἶχε πολλὰ, τοσοῦτον αὐτοῖς ἐδεδούλωτο· καὶ γὰρ ἡ προσθήκη τοῦ πλοῦτος προσθήκην ποιεῖ τῆς φιλαργυρίας. Γέγονεν οὖν αἰτία τῆς λύπης καὶ τῆς ἀπειθείας ἡ πολυχρημοσύνη.

23 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Ἀμήν

(δ) Λουκ. 11', 22.

(TOM. A').

λέγω ὑμῖν, ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Εἰ δὲ πλούσιος δυσκόλως, πλεονέκτης οὐδ' ὅλως· εἰ γὰρ ὁ μὴ διδοὺς τὰ ἑαυτοῦ, κατακρίνεται· πολλῶ μᾶλλον, ὁ καὶ τὰ ἐτέρων ἀρπάζων.

24 Πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν· εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν.

Εἰπὼν τὸ πᾶνγμα δύσκολον, ἔπειτα λέγει τοῦτο καὶ ἀδύνατον καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀδυνάτου ἀδυνατώτερον. Ἀδύνατον μὲν γὰρ τὴν κάμηλον, τὸ ζῶον, διὰ τρυπήματος βελόνης διελθεῖν· ἀδυνατώτερον δὲ τούτου ἐκείνο. Κατ' ἐπίτασιν δὲ ὁ λόγος, εἰς φόβον τῶν φιλαργύρων.

Τινὲς δὲ κάμηλόν φασι, σχοινίον παχύτατον πλοίου. Ταῦτα δὲ λέγων ὁ Χριστὸς, οὐ διαβάλλει τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ τὸ δουλοῦσθαι τῷ πλούτῳ. Καλλιστόν δὲ τὸ παράδειγμα· καθάπερ γὰρ τὸ τρύπημα τῆς ῥαφίδος οὐ χωρεῖ τὴν κάμηλον, διὰ τε τὴν ἄγαν ἑαυτοῦ στενότητα, καὶ διὰ τὸν ἄγαν ἐκείνης ὄγκον· οὕτω καὶ ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, οὐ χωρεῖ τὸν πλούσιον, διὰ τε τὴν ἑαυτῆς στενότητα, καὶ διὰ τὸν τούτου ὄγκον. Προσῆκει οὖν ὄγκον ἀποθέσθαι πάντα (α), κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ λεπυνθῆναι δι' ἐκουσίου πενίας.

25 Ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐξεπλήρσοντο σφόδρα, λέγοντες· Τίς ἄρα δύναται σωθῆναι;

Ἐξεπλήρσονται, ἀντὶ τοῦ, ἐθροβεοῦντο· πλὴν οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν· πένητες γὰρ ἦσαν· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πλουσίων. Ἦρξαντο γὰρ σπλάγγνα διδασκάλων ἀναλαβεῖν, καὶ ὑπεραλγεῖν τῆς ἀπω-

(α) Εβ. 18, 1.

λείας τῶν ἀνθρώπων, λέγοντες, Τίς ἄρα τῶν πλουσίων δύναται σωθῆναι;

26 Ἐμβλέψας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι, παρὰ δὲ θεῷ πάντα δυνατὰ ἐστί.

Πρῶτον ἡμέρῳ βλέμματι ῥεῖτύουσιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν παρηγόρησεν· εἴτα εἶπεν, ὅτι Παρὰ ἀνθρώποις πλουσίοις τοῦτο, δηλαδὴ τὸ σωθῆναι, ἀδύνατόν ἐστι· δεδυσμημένοι γὰρ ἰσχυρῶς ταῖς σειραῖς τῆς φιλαργυρίας, ἀδυνατοῦσιν ἀρ' ἑκυτῶν μόνων ἐλευθερωθῆναι τῆς τοιαύτης τυραννίδος· ὁ δὲ θεὸς οὐ μόνον σώσαι τούτους δύναται, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἕτερον δύναται· σώσει δὲ τούτους, ἐὰν τὴν παρ' ἑαυτῶν σπουδὴν εἰσφέροντες, καὶ κενούντες τὸν πλοῦτον εἰς πένητας, καὶ σβεννύοντες τὸ πῦρ τῆς ἐπιθυμίας τῶν χρημάτων, ἐπικαλέσωνται καὶ τοῦτον ἐπικούρον καὶ συλλήπτορα τῆς ἐλευθερίας.

Ἐδίδαξε τοίνυν ὁ σύμπας λόγος, ὅτι ἀδύνατον σωθῆναι φιλάργυρον, ἐὰν μὴ τὴν παρ' ἑαυτοῦ σπουδὴν εἰσφέρων, ὡς εἴρηται, σχοίη καὶ τὸν θεὸν βοηθὸν τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ τοιοῦτου χαλεπωτάτου πάθους. Φασὶ δὲ τινες, ὅτι ἐὰν πάντα δυνατὰ τῷ θεῷ, δυνατόν ἄρα τῷ θεῷ καὶ τὸ κακόν. Πρὸς οὗς λέγομεν, ὅτι τὸ κακόν οὐκ ἐστὶ δυνάμειος, ἀλλ' ἀδυναμίας. Διὸ καὶ ὁ Δαυὶδ τὰς ἀμαρτίας, ἀσθενείας ὠνόμασεν, εἰπὼν· Ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν (α)· καὶ ὁ Παῦλος δὲ φησιν· Ὦντων ἡμῶν ἀσθενῶν (ε)· ἤγουν, ἀμαρτωλῶν. Καὶ ἐτέρως δὲ, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, ἀρχὴ τοῦ κακοῦ, τὸ ἀμελεῖσθαι τοῦ ἀγαθοῦ· πῶς δ' ἂν ἀμελήσῃ τοῦ ἀγαθοῦ ἡ αὐτοαγαθότης;

27 Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· Ἰδοὺ, ἡμεῖς

(α) Ψαλμ. 118, 4.

(ε) Ῥωμ. 7, 5.

ἀφ᾽ ἡμῶν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· τί ἄρα ἔσται ὑμῖν;

Πᾶν πάντα, ὦ μακάριε Πέτρε· τὸν κάλαμον, τὸ δίκτυον, τὸ πλοῖον, τὴν ἀλιευτικὴν· Ναί, φησιν, ἃ εἶχον, καὶ ὅσα εἶχον· ἡ προαίρεσίς μου γὰρ ἐντελής. Εἰπόντες οὖν τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν νεανίσκον· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· ἐδειλίασεν ὁ Πέτρος περὶ τοῦ ἐκρυπτοῦ καὶ περὶ τῶν μαθητῶν, ὡς ἡλκτωμένων, διὰ τὸ μὴ πωλῆσαι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δοῦναι πτωχοῖς· διὰ καὶ φησιν· Ἰδοὺ ἡμεῖς οὐκ ἐπωλήσαμεν, οὔτε μὴν ἐδώκαμεν πτωχοῖς, ἀλλ' ἀφ᾽ ἡμῶν πάντα, ὅσα εἶχομεν, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν εἰς ἀμοιβήν;

28 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ.

Παλιγγενεσίαν λέγει νῦν, τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ὡς παλινζῶσαν. Τί οὖν; καθεδούνται καὶ οἱ ἀπόστολοι τότε, καὶ κρίνουσιν; Οὐδαμῶς· μόνος γὰρ ὁ Χριστὸς καθίσει, καὶ μόνος αὐτὸς κρίνει. Ἀλλὰ διὰ μὲν τῶν δώδεκα θρόνων παρεδήλωσε τὴν τότε ἀνάπαυσιν, καὶ προτίμησιν τῶν δώδεκα μαθητῶν, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ. **Κ**ρίνοντες δέ, φησιν, ἀντὶ τοῦ, κατακρίνοντες. Εἶπεν οὖν, ὅτι· Ἀναπαυθήσεσθε τότε, καὶ προτιμηθήσεσθε, καὶ συμβασιλεύσετέ μοι, κατακρίνοντες τοὺς Ἰσραηλῖτας, οὐχ ὡς αὐτοὶ δικάζοντες, ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ τρίτου Κεφαλαίου τοὺς Νινευῖτας ἔφησε καὶ τὴν βασιλίσσαν τοῦ Νότου κατακρίνειν τὴν γενεὰν ἐκείνην, οὕτω καὶ νῦν τούτους τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ εἶπε τὰ

ἐννῆ, οὐδὲ τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ μόνους τοὺς Ἰσραηλῖτας, τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς συγγενεῖς. Κατακρίνουσι γὰρ αὐτοὺς, οὐχ ὡς δικάζοντες, ὡς εἰρήκαμεν, ἀλλ' ὡς τοῦ δικάζοντος ἀπὸ τῆς τούτων πίστεως καταδικάζοντος αὐτούς· ὅτι τοῖς αὐτοῖς ἐνετράφησαν οὗτοί τε καὶ οἱ ἄλλοι νόμοις καὶ ἡθέσι, καὶ ὁμῶς οὗτοι μὲν ἐπίστευσαν· ἐκεῖνοι δὲ ἠπίστησαν.

Τί δέ, καὶ ὁ Ἰούδας θρόνον ἔξει, καὶ κατακρινεῖ; Οὐχί· κοινὴ μὲν γὰρ ἡ ἐπαγγελία πρὸς τοὺς δώδεκα μαθητάς, ἵνα καὶ ὁ ἐν ταύτῃ τῶν ἄλλων ὁ Ἰούδας ἐλαττωθῇ· φανυλότητι δὲ ψυχῆς αὐτὸς ἑαυτὸν ταύτης ἀπεστέρησεν. Ἔστι γὰρ νόμος τοῦ θεοῦ παρὰ Ἰερουσαλὴμ πρὸς Ἰουδαίους ἐκφωνηθεὶς, καὶ λέγων· «Ἐάν (α) ἐπιστρέψῃ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῶν κακιῶν αὐτῶν, μετανοήσω καὶ ἀπὸ τῶν κακῶν, ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς»· εἶτα· «Καὶ ἐάν ποιήσωσι τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν μου, τοῦ μὴ ἀκούειν τῆς φωνῆς μου, μετανοήσω καὶ περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς.» Τί οὖν φησὶν οὗτος ὁ νόμος; Ὅτι ἔάν ἀπειλήσω κακῶς σε, καὶ διορθωθῇς, λύσεις μου τὴν ψῆφον· καὶ ἐάν ὑπόσχωμαι σοι ἀγαθὸν, καὶ ῥαθυμῆσῃς, λύσεις μου τὴν ἐπαγγελίαν· σὺ γὰρ αἴτιος, ἀνάξιος ταύτης γενόμενος. Μετάνοιζεν γὰρ ἐπὶ τοῦ θεοῦ τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ σκοποῦ νοοῦμεν, ἥς αἴτιοι πάντως ἡμεῖς. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τοῖς δώδεκα μαθηταῖς συναριθμαὶ καὶ τοὺς ὑπερον ἀντεισαχθέντας εἰς τὸν χορὸν τῶν δώδεκα μαθητῶν, ὡς τὴν αὐτὴν καὶ πίστιν καὶ διακονίαν ἀναδέξασθαι μέλλοντας.

29 Καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφοὺς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγγελοὺς, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.

Ἦμῖν μὲν τοῖς δώδεκα γενήσεται, καθὼς εἴρηκα, καὶ τοῖς

(α) Ἰερου. III, 8. 10.

ἄλλοις δὲ πᾶσι, τοῖς πιστεύουσιν, ἔσται τὰδε καὶ τὰδε. Ματθαῖος μὲν οὖν εἶπεν, ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἀντὶ τοῦ, δι' ἐμέ· Μάρκος δὲ προσέθηκεν, ὅτι καὶ τοῦ εὐαγγελίου (α), τουτέστι, καὶ διὰ τὸ κήρυγμα. Λουκᾶς δὲ φησιν, ὅτι ἔνεκεν τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ (β), ἡγουν, διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἵνα τύχη ταύτης. Ὡς περ δὲ, ὅταν ἔλεγεν, Ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὕρηται αὐτήν, οὐ τοῦτο ἔλεγεν, ἵνα ἀναιρῶμεν ἑαυτούς, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἡμῶν προτιμῶμεν τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν· οὕτω καὶ νῦν λέγων, Ὡς ἀφῆκε γυναῖκα, οὐχ ἵνα διασπῶμεν ἀπλῶς τοὺς γάμους, τοῦτό φησιν, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτῆς τῆς συζύγου προτιμῶμεν καὶ αὐτὸν, καὶ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ πάσης ἄλλης συγγενείας καὶ οἰκειότητος.

Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς (γ) φανερώτερον περὶ τούτων ἐκθέμενοι, τὴν ἑκατονταπλασίονα ἀμοιβὴν τῷ καιρῷ τούτῳ ἀποκεκληρώσθαι φασιν, ἡγουν, τῷ νῦν αἰῶνι· τὴν δὲ αἰώνιον ζωὴν, τῷ ἐρχομένῳ, εἴπουν, τῷ μέλλοντι. Ἐκατονταπλασίονα δὲ, ἀντὶ τοῦ, πολλαπλασίονα. Οὕτω γὰρ εἶπεν ὁ Λουκᾶς. Ἀλλὰ πῶς ἂν τις λάβῃ τὴν πολλαπλασίονα ταύτην ἀμοιβὴν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι; Πῶς; Ὡς ἔλαβον οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες καὶ οἱ δίκαιοι ἅπαντες. Ὅρα γάρ, ὅτι πάσας τὰς πάντων τῶν πιστῶν οἰκίας ἔσχον ἀναπεπταμένας αὐτοῖς, καὶ ἀδελφοὺς μὲν καὶ ἀδελφὰς ἐκτέσαντο πάντας τοὺς ἁγίους καὶ πάσας τὰς ἁγίας, πατέρας δὲ, πάντας τοὺς στέργοντας καὶ φροντίζοντας καὶ ἀπλαγχνιζομένους ἐπ' αὐτοῖς· ταῦτα γὰρ ἴδια πατρός· μητέρας δὲ, πάσας τὰς ὁμοίως ἐχούσας· γυναῖκας δὲ, πάσας τὰς διακονούσας καὶ ὑπηρετούσας καὶ ἐπιμελομένας αὐτῶν· ταῦτα γὰρ ἔργα γυναικός· τέκνα δὲ, πάντας τοὺς μαθητάς. Ἀλλὰ καὶ

(α) Μαρκ. Ι'. 29.

(β) Λουκ. ΙΗ', 29.

(γ) Μαρκ. Ι'. 30. Λουκ. ΙΗ', 30.

πάντας τοὺς ἄγρους τῶν πιστῶν εἶχον εἰς ἐξουσίαν· καὶ, τὸ παραδοξότατον, πάντα ταῦτα ἔσχον μετὰ διωγμῶν, ὥς ὁ Μάρκος (α) προσέθηκεν· ὅ ἐστι, διωκόμενοι παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως. Εἴη δ' ἂν πολλαπλασίον ἀμοιβή, καὶ ἡ χάρις τῶν ἰχυμάτων, ἢ τοῦ προσδέσπειν τὸ μέλλον, ἢ τοιούτου τινός.

30 Πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι, ἔσχατοι· καὶ ἔσχατοι, πρῶτοι.

Πολλοὶ πρῶτοι δοκοῦντες ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἔσονται ἔσχατοι κατὰ τὸν μέλλοντα, καὶ τοὐναντίον, ἔσχατοι δοκοῦντες ἐνταῦθα, ἔσονται πρῶτοι ἐκεῖ. Τοῦτο δὲ εἴρηται μὲν καὶ περὶ πάντων ἀπλῶς, ἵνα μήτε οἱ κατὰ τὸν παρόντα βίον προτιμώμενοι ἐπαίρωνται, μήτε οἱ ἐνταῦθα καταφρονούμενοι ἀθυμῶσι· μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς ἁριστάτους, καὶ τοὺς τοιούτους, ὁ λόγος ἀποτέταται, (1) τῶν πρωτείων ἰσχυρῶς ἀντιποιουμένους. Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πιστεύουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν, πρῶτον, οἱ δὲ, ὕστερον, τίθησι παραβολὴν παραμυθουμένην τοὺς ὑστεροῦντας, καὶ προθυμίαν αὐτοῖς ἐμβάλλουσαν, ἣν ὁμοῦ πᾶσαν ἀναγκαῖον ἐκθέσθαι πρῶτον, οὕτως ἀπαιτούσης τῆς ἐξηγήσεως αὐτῆς· εἴτα λοιπὸν ὁμοῦ καὶ τὰ δοκοῦντα περὶ ταύτης εἰπεῖν· εἰ γὰρ καὶ μακρὰ τίς ἐστίν, ἀλλ' εὐληπτος πέφυκεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ MB'.

Περὶ τῶν μισθουμένων ἐργατῶν,
ΚΕΦ. XX, 1 Ὅμοια γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρα-

(α) Μαρκ. Ι', 30,

(1) Ἰσως γραπτὸν, τοὺς τῶν—

νῶν ἀνθρώπων οἰκοδεσπότη, ὅς τις ἐξῆλθεν ἅμα
 1 πρῶτ' μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐ-
 2 τοῦ. Συμφωνήσας δὲ μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ θηνα-
 3 ρίου τὴν ἡμέραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν
 4 ἀμπελῶνα αὐτοῦ. Καὶ ἐξελθὼν περὶ τὴν τρίτην
 5 ὥραν, εἶδεν ἄλλους ἐστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργούς·
 6 κακείνοις εἶπεν· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπε-
 7 λῶνα· καὶ ὁ ἐὰν ᾖ δίκαιον δώσω ὑμῖν. Οἱ δὲ ἀπηλ-
 8 θον. Πάλιν ἐξελθὼν περὶ ἕκτην καὶ ἑννάτην ὥραν,
 9 ἐποίησεν ὡσαύτως. Περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν
 10 ἐξελθὼν, εὔρεν ἄλλους ἐστῶτας ἀργούς, καὶ λέγει
 11 αὐτοῖς· Τί ὧδε ἐστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί;
 12 λέγουσιν αὐτῷ· Ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο.
 13 λέγει αὐτοῖς· Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶ-
 14 να· καὶ ὁ ἐὰν ᾖ δίκαιον, λήψεσθε. Ὁψίας δὲ γε-
 νομένης, λέγει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐπιτρό-
 πῳ αὐτοῦ· Κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος
 αὐτοῖς τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων,
 15 ἕως τῶν πρώτων. Καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ τὴν ἑνδε-
 16 κάτην ὥραν, ἔλαβον ἀνὰ θηνάριον. Ἐλθόντες δὲ
 17 οἱ πρῶτοι, ἐνόμισαν, ὅτι πλείονα λήψονται· καὶ
 18 ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ θηνάριον. Λαβόντες δὲ
 19 ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότη, λέγοντες· Ὅτι
 20 οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους
 21 ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας, τοῖς βαστάσασιν τὸ βάρος
 22 τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν καύσωνα. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς,
 23 εἶπεν ἐνὶ αὐτῶν· Ἐταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ θη-
 24 ναρίου συνεφώνησάς μοι; Ἄρον τὸ σόν, καὶ ὑπα-
 γε· θέλω δὲ τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί.

15 Ἡ οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι ὁ θέλω ἐν τοῖς ἑμοῖς;
 16 Τῆς ὅλης ταύτης παραβολῆς τὰ καίρια μόνον ἐρμηνεύσας,
 ὡς ὁ Χρυσόστομος (1) ἐπιτρέπαι, τὰ ἄλλα δ' οὐ περιεργαστέον,
 ὡς καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ τετάκτω Κεφαλαίῳ προδιελάβομεν.
 Νοεῖται γὰρ ἐν ταύτῃ βασιλείᾳ μὲν τῶν οὐρανῶν, αὐτὸς ὁ
 Χριστὸς, καθὼς πολλὰ τοῦ τῶν παραβολῶν εἰρήκαμεν ἀμπελῶν
 δὲ αὐτοῦ, αἱ εὐαγγελικαὶ ἐντολαὶ αὐτοῦ· ἐργάται δὲ τοῦ
 τοιούτου ἀμπελῶνος, οἱ ἐργάται τῶν τοιούτων ἐντολῶν ἄν-
 θρωποι· καιρὸς δὲ τῆς ἐργασίας, ὁ παρὼν βίος· πρῶτ' δὲ καὶ
 τρίτη ὥρα καὶ ἕκτη καὶ ἑννάτη καὶ ἑνδεκάτη, αἱ διάφοροι
 τῶν ἀνθρώπων ηλικίαι, καθ' ἃς τῇ πίστει προσέρχονται, καὶ
 εὐδοκιμοῦσι. Πρῶτ' μὲν γὰρ, ἥτοι, πρώτη ὥρα, ἡ ηλικία τῶν
 νεότητος κληθέντων εἰς τὰς ἐκείνας ἐντολὰς· τρίτη δὲ ὥρα,
 ἡ ηλικία τῶν ἐκείνων· ἕκτη δὲ, ἡ τῶν ἀνδρῶν ἑννάτη δὲ, ἡ
 τῶν γερόντων· ἑνδεκάτη δὲ, ἡ τῶν βαθυγερόντων, εἴπου,
 τῶν ἐχόντων βραχὺ λείψανον χρόνου ζωῆς ὑπολειμμένον.
 Ἐξῆλθεν οὖν ὁ Χριστὸς εἰς τὴν οἰκουμένην, τοῦτο μὲν, δι'
 ἑαυτοῦ, τοῦτο δὲ, διὰ τῶν ἀποστόλων, καὶ διὰ τῶν μετ'
 αὐτοὺς διδασκάλων, μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα
 αὐτοῦ, τὸν καρποφοροῦντα βότρυας ἀρετῶν, εὐφραίνοντας τὸν
 οἰκοδεσπότην, τὸν τῆς οἰκουμένης δεσπότην. Εἰκότως δὲ εἶπε,
 μισθώσασθαι· μισθὸς γὰρ ἀπόκειται τοῖς ἐργάταις τῶν ἐντολῶν,
 ἡ ἐκάστου σωτηρία· ταύτην γὰρ νοοῦμεν, θηνάριον. Πλάττει δὲ
 τοὺς πρώτους ἡ παραβολὴ γυγνύοντας, καὶ ἐπιστοιζομένους, οὐχ
 ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἔσται ὁ θάνατος· εἰ γὰρ καὶ ἐνταῦθα
 ὄντες οἱ δίκαιοι τὰς ἐκκεῖθεν ψυχὰς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τιθέα-

(1) Τὸ, ἐπιτρέπαι, ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ, κελύει. Ἡ δὲ ἐρμηνεία τοῦ
 Χρυσόστομου ἐν Τομ. Ζ'. Σελ. 639. Α. κ. εἴ. Ἀναφέρεται δὲ μάλιστα ὁ Εὐθύ-
 μιος εἰς τὸ αὐτὸ ἐρμηνεύων «Ὁὐ χρὴ πάντα τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς κατὰ
 λέξιν περιεργάζεσθαι· ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μεθόντας, δι' ὃν συνετίθη, ταῦτα
 ὁρᾶν, καὶ μετὰ πολλοπραγμονεῖν περὶ αὐτῶν.»

σι, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖ τούτους βλέποντες σωζόμενους χαίρουσιν· ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἐσχημάτισται γογγυσμός, καὶ ἡ ἐπιστόμισις, εἰς ἔμφασιν μόνον τῆς τοῦ θεοῦ περὶ τοὺς ἔσχατον προσερχομένους φιλανθρωπίας, ἵνα θαρρῶσιν, ὡς οὐδὲν ἐμποδιζούσης τῆς ὑστερήσεως, ἐὰν εἰς τὸ ἐξῆς ἐργάζωνται.

Καὶ ἡμεῖς γάρ, ὅταν τινὰ πολλῆς ἀξιώσωμεν τιμῆς, εἴτα βουλευθῶμεν ἐμφῆναι τὴν ταύτης ὑπερβολὴν, εἰώθαμεν λέγειν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐγόγγυσε διὰ τὴν τοσαύτην τιμὴν· τοῦτο δὲ λέγομεν, οὐκ ἐκεῖνον διαβάλλοντες, ἀλλὰ τοῦτον διεγείροντες εἰς εὐχαριστίαν.

Διὰ τί δὲ οὐχ ὁμοῦ πάντας ἐκάλεσεν εἰς τὸν ἀμπελῶνα; Διότι οὐχ ὁμοῦ πάντας εὔρεν· ἀδύνατον γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ὡς προεῖρήκαμεν, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν πάντας προσελθεῖν. Τότε δὲ εὐρίσκει ἕκαστον, ὅταν οὗτος ὑπακούσῃ μὲλλῃ· φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος· «Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου (α)»· τότε δὲ εὐδόκησεν, ὅτε οὗτος ἔμελλεν ὑπακούειν. Ἡ μὲν οὖν παραβολὴ διδάσκει, τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γῆρα προσερχομένους μὴ ἀπογινώσκειν, ἀλλὰ γινώσκειν, ὅτι δυνατὸν καὶ ἐν βραχείᾳ σπουδῇ σωθῆναι· τοῦτο γὰρ ὁ ταύτης σκοπός. Χρὴ δὲ ἡμᾶς τὸν σκοπὸν μόνον αὐτῆς δρεψάμενους, τᾶλλα μὴ πολυπραγμονεῖν· τᾶλλα γὰρ πάντα διὰ τὸν σκοπὸν συνετέθησαν, ἵνα πιθανὸς γένηται, καὶ οὐκ ἀκίνδυνον τὸ καὶ περὶ τούτων ζητεῖν, ὡς ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ περὶ παραβολῶν Κεφαλαίῳ παραδέδωκεν (1).

[Νοῦίτο (2) δ' ἂν βάρος καὶ καύσων τῆς ἡμέρας, τὸ βάρος τῶν πειρασμῶν καὶ τὸ πῦρ τῶν ἀτιθάσσων ἡδονῶν καὶ ἀγρίων

(α) Γαλατ. Α', 15.

(1) Πολλάκις ὁμιλεῖ περὶ τούτων ὁ Χρυσόστομος· ἀλλ' ὁ Εὐθύμιος εἶχεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὸν νοῦν ὅ,τι λέγει ὁ Χρυσόστομος Τόμ. Ζ'. Σελ. 487. Β.

(2) Τὰ παρενθετιμμένα ἀναγινώσκονται παρ' ἡμφοτέροις τῆς χειρογράφου ἐν τῷ περισελιδίῳ.

παθῶν, ἀπερ' ἐδάστασαν, εἴτουν, ὑπέμειναν, μὴ ἐνδόντες αὐτοῖς.]

15 Ἡ δ' ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστίν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι;

Τὸ, ὅτι, ἀντι τοῦ, ἀλλά (1)· λέγει γὰρ, ὅτι Ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου βάσκανός ἐστιν, ἀλλ' οὖν ἐγὼ ἀγαθός εἰμι, σώζων μὲν καὶ σέ, σώζων δὲ καὶ τοῦτον. Σὺ δὲ μὴ θορυβηθῆς ἐντεῦθεν, ὡς ἴσων βραβείων παρεχομένων καὶ τοῖς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἄχρι τέλους ἐργασαμένοις τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολάς, καὶ τοῖς ἐν ἐσχάτῳ γῆρα εὐαρεστήσαντι. Ἡ παραβολὴ γὰρ μόνον ἐδίδασκεν, ὅτι ἐπίσης σώζονται, οὐ μὴν ὅτι καὶ ἐπίσης δοξάζονται. Σωτηρία μὲν γὰρ, τὸ μὴ ἀπολέσθαι· δόξα δὲ, τὸ τυχεῖν βραβείων, ἃ διάφορά εἰσι κατὰ ἀναλογίαν διδόμενα τοῖς σωζομένοις.

16 Οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι, πρῶτοι· καὶ οἱ πρῶτοι, ἔσχατοι.

Οὐκ ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦτο συνεπέρασεν· ἀνοίκειον γὰρ· διότι ἐκεῖ μὲν ἴσοι τοῖς πρῶτοις οἱ ἔσχατοι· ἐνταῦθα δὲ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι· ἀλλ' ἕτερος οὗτος ὁ λόγος, διδάσκων, ὅτι, ὥσπερ ἐκεῖνο γίνεται, τὸ τοῖς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐργασαμένοις ἴσον μισθὸν λαβεῖν τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γῆρα εὐαρεστήσαντας· οὕτως ἄρα καὶ τοῦτο γίνεται, τὸ τοὺς ἐσχάτους πρῶτους φανῆναι, καὶ τοὺς πρῶτους ἐσχάτους. Εἴεν δ' ἂν οἱ τε χριστιανοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τῶν πιστῶν οἱ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀμελήσαντες, ὑστερον δὲ σπουδάζαντες, καὶ οἱ ἐν ἀρχῇ μὲν σπουδάζαντες, ὑστερον δὲ ἀμελήσαντες. Οὐ γὰρ ἐπὶ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βίου αἱ τοιαῦται μεταβολαί.

(1) Τὴν ἐξηγήσιν ταύτην ἐγέννησεν ἡ ἀνάγνωσις, Εἰ ὁ ὀφθαλμός σου, ἀντι τῆς, Ἡ δ'— Παράδειγμα λοιπὸν τὴν πρώτην ὁ Εὐθύμιος ἐξηγεῖ τὸ, ὅτι, διὰ τῶ, ἀλλά. Εἰ ἀναγινώσκει καὶ ὁ Χρυσόστομος· ἀλλὰ παρατρίχει ἀνεξήγητον τὸ, Εἰ... ὅτι. Πλὴν ἡ ἀνάγνωσις, Ἡ, εἶναι ὀρθότερα.

16 Πολλοὶ γὰρ εἰσὶ κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

Πολλοὶ μὲν, οἱ καλούμενοι εἰς τὴν πίστιν· ὀλίγοι δὲ, οἱ εὐαρεστοῦντες.

17 Καὶ ἀναβαίνων ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα, παρέλαβε τοὺς δώδεκα μαθητάς κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ,

18 καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἰδοὺ, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι· καὶ κατακρινούσιν αὐ-

19 τὸν θανάτῳ· καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι, καὶ μαστιγῶσαι, καὶ σταυρῶσαι·

Ἀνερχόμενος ἐπὶ τὸ πάθος ἥδ' ἔτι, πάλιν προλέγει τοῖς μαθηταῖς τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν, ἐν τῷ πυκνῶς ταῦτα προλέγειν τὸ πολὺ τῆς λύπης αὐτῶν ὑποτεμνόμενος. Κατ' ἰδίαν δὲ αὐτοῖς περὶ τούτων διαλέγεται· διότι οὐκ ἔδει ταῦτα μαθεῖν τοὺς πολλοὺς, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν. Εἰ γὰρ οἱ μαθηταὶ ταῦτα ἀκούοντες ἐθροιβοῦντο, πολλὰ μᾶλλον οἱ ὄχλοι.

Τί οὖν οὐκ ἐλέγχθη περὶ τούτων καὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς; Ἐλέγχθη μὲν, ἀλλ' οὐκ οὕτω σαφῶς· «οὕτω γάρ, φησιν, ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας (α).» Καὶ ἀλλαχού δὲ τοιαῦτα πρὸς αὐτοὺς εἶπον ἀσαφῶς, ὡς προϊδόντες εὐρήσομεν. Καὶ ἐπεὶ οὐ συνέσταν αὐτὰ, διὰ τί ὅλοις ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν; Ἵνα μετὰ ταῦτα μαθόντες αὐτὰ γινώσκων, ὅτι προγινώσκων, ἃ παθεῖν ἐμελλεν, ἔχων ἦλθεν εἰς τὸ παθεῖν.

Ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθηταῖς οὐκ ἐξ ἀρχῆς λεπτομερῶς εἶπε περὶ τούτων· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἀμυδρότερον, εἶτα φανερώτερον· οὖν δὲ, ὅτε λοιπὸν ἐνεργησάμενος τῇ προσδοκίᾳ τοῦ πάθους·

(α) Ματθ. 13, 40.

λεπτομερέστερον καὶ τὰ ἄλλα προστίθωσιν, ὅτι καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν, ἦγουν, τοῖς ἐκ Ρώμης στρατιώταις τοῦ ἡγεμονεύοντος ἐν Ἱεροσολύμοις Πιλάτου, καὶ ὅτι ἐμπαῖξουσιν αὐτῷ, καὶ μαστιγώσουσι, καὶ σταυρώσουσιν.

19 Καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

Εἰπὼν τὰ λυπούντα, λέγει καὶ τὸ παραμυθούμενον, ἵνα, ὅταν ἴδωσιν ἐκείνα, προσδοκήσωσι καὶ τοῦτο. Λουκᾶς δὲ φησιν (α), εἰπεῖν πρὸς αὐτοὺς τὸν Χριστὸν, ὅτι Καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ὅτι (β) Αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνέκριναν. Οἱ μὲν γὰρ προσεχῆται λεπτομερῶς περὶ πάντων αὐτοῦ τῶν παθημάτων προσεῖπον· καὶ εἰ μὴ πολὺν ἔμελλον ἀποτείνειν λόγον, πάσας ἂν παρεθέμην τὰς περὶ τούτων προφητείας· οἱ δὲ μαθηταὶ οὐδὲν τούτων, τῶν γεγραμμένων δηλονότι διὰ τῶν προφητῶν, συνέκριναν τότε· ἀλλὰ καὶ ἦν, ὡς ὁ αὐτὸς ἔφη Λουκᾶς, τὸ ῥῆμα τοῦτο κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἦγουν, ἀγνωστούμενον, λέγω δὴ, τὸ, Καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα (γ) περὶ αὐτοῦ, καθὼς εἰρήκαμεν καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ τριακοστοῦ πέμπτου Κεφαλαίου.

Προστίθωσι δὲ καὶ ἑτέραν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἀγνοίας ὁ Χρυσόστομος (1), ὅτι περὶ ἄλλου μὲν ὑφ' ἑτέρου ἀναστάντος καὶ ἤκουσαν, καὶ εἶδον· περὶ νεκροῦ δὲ ἀναστήσαντος ἑαυτὸν οὔτε ἤκουσαν, οὔτε εἶδον. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ μέλλειν ἀναεῖσθαι τὸν Χριστὸν, ὅτε μὲν ἀπέβλεπον εἰς τὰς ἀνθρωποπρεπεῖς αὐτοῦ ἐνεργείας, ἐπίστευον τοῦτο, καὶ ἐλυπούντο· ὅτε δὲ τὰς θεοπρεπεῖς αὐτοῦ πράξεις ἐλάμβανον εἰς νοῦν, ἤπιστον,

(α) Λουκ. 18, 31.

(β) Λουκ. 18, 34.

(γ) Λουκ. 18, 34.

(1) Τομ. Ζ. Σελ. 644. Ε.

καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, τουτέστιν, οὐ παρέδεχοντο τοὺς τοιαύτους περὶ αὐτοῦ λόγους, παραβολὴν τινὰ καὶ τούτους νομίζοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'.

Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

- 20 Τότε προσήλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς, προσκυνούσα, καὶ αἰτοῦσά
21 τι παρ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· Τί θέλεις; Λέγει αὐτῷ· Εἰπέ, ἵνα καθίσωσιν οὗτοι οἱ δύο υἱοί μου, εἰς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων σου, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Εν τῷ τεσσαρακοστῷ πρώτῳ Κεφαλαίῳ τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος πρὸς τοὺς μαθητάς, ὅτι Ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνων (α) ἀκούσαντες οἱ υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, προσεδόκησαν θρόνον δόξης λέγειν, τὸν θρόνον τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις βασιλείας· καὶ λοιπὸν ἄρτι πάλιν εἰπόντος, ὅτι Ἴδοὺ, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τὰ ἐξῆς· ὅσα μὲν ἐρρήθησαν περὶ τῶν παθημάτων, οὐ παρεδέξαντο, καθὼς ἀνωτέρω δεδηλώκαμεν· ἤλπισαν δὲ πλησιάζειν ἤδη τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ τῶν προφητῶν ἤκουον, βασιλεῖα τοῦ Ἰσραὴλ τὸν Χριστὸν κατεπαγγελλόντων· αὐτίκα οὖν ἐάλωσαν ἔρωτι προεδρίας· καὶ ὅτι μὲν προτετίμηνται τῶν ἄλλων, ἐγίνωσκον· ὑφωρῶντο δὲ τὸν Πέτρον. Διὸ καὶ πρῶτα μὲν, ὡς ὁ Μάρκος (β) φησὶν, αὐτοὶ μόνοι προσπορεύονται αὐτῷ, ἤγουν,

(α) Ματθ. 19', 28.

(β) Μαρκ. 1', 35—37.

προσέρχονται, λέγοντες· Διδάσκαλε, θέλομεν, ἵνα, ὃ ἐὰν αἰτήσωμεν, ποιήσῃς ὑμῖν. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Τί θέλετε ποιῆσαι με ὑμῖν; Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Δός ἡμῖν, ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων σου καθίσωμεν ἐν τῇ δόξῃ σου. Μὴ τυχόντες δὲ ἀποκρίσεως, διὰ τὸ αἰτεῖν ἀνάξια, παραλαμβάνουσι καὶ τὴν ἑαυτῶν μητέρα πρὸς ἱκετηρίαν. Ἐρωτᾷ δὲ ὁ Χριστὸς πρῶτον μὲν ἐκείνους, εἶτα τὴν μητέρα αὐτῶν ἀνθρωποπεπῶς· ἅμα δὲ καὶ, ἵνα ἡ ἀπόκρισις αὐτῶν ἐξομολόγησις τρόπον τινὰ γένηται τοῦ πάθους.

- 22 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Οὐκ οἴδατε, τί αἰτεῖσθε.

Πρὸς αὐτοὺς ἀποκρίνεται λοιπὸν, ὡς αὐτῶν τὴν μητέρα παρακαλομένων εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτῶν αἴτησιν, καὶ φησιν· Οὐκ οἴδατε, τί αἰτεῖσθε. Τὸ γὰρ καθίσαι τινὰ ἐκ δεξιῶν, ἢ ἐξ εὐωνύμων, ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, μέγα καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν, οὐ μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνω δυνάμεων. Ἡ γὰρ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καθὼς ὑμεῖς οἴεσθε. Ἐπεὶ δὲ προσεδόκησαν, οὐ μόνον βασιλείας εἶναι τὸν καιρὸν ἐκείνον, ἀλλὰ καὶ ἀναπαύσεως, καὶ τοῦτο διορθοῦται τὸ μέρος, ἐμφανῶν θλίψεως μᾶλλον εἶναι τὸν καιρὸν τοῦτον καὶ σφαγῆς. Φησὶ γάρ·

- 22 Δύνασθε ποιεῖν τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν, ἢ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι;

Ποτήριον, τὸ τοῦ θανάτου λέγει, καὶ βάπτισμα, τὸ δι' αἵματος· τὴν σφαγὴν γὰρ ὀνομάζει καὶ ποτήριον, καὶ βάπτισμα· ποτήριον μὲν, ὡς ἡδέως προσδεχθεῖσαν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων· βάπτισμα δὲ, ὡς καθάρσιον αὐτῶν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, παρεδήλωσεν, ὡς ὁ μὴ κοινωνῶν τοῦ πάθους αὐτοῦ, οὐδὲ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κοινωνήσει.

22 Λέγουσιν αὐτῷ· Δυνάμεθα.

Πάντα ἐπαγγέλλονται, ποθοῦντες τυχεῖν τῆς αἰτήσεως. Ὁ δὲ Χρυσόστομος (1) φησιν, ὅτι οὐδὲ τὸ ποτήριον καὶ τὸ βάπτισμα νοήσαντες, ἀπὸ τῆς προθυμίας μόνης κατέθεντο. Τί οὖν ὁ Χριστός;

23 Καὶ λέγει αὐτοῖς· Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε·

Προεφήτευσεν αὐτοῖς, ὅτι καὶ αὐτοὶ σφαγήσονται, καὶ μαρτυρικοῦ θανάτου καταξιωθήσονται. Καὶ περὶ μὲν Ἰακώβου πάντες οἶδασιν, ὅτι ἀνῆρέθῃ παρὰ Ἡρώδου τοῦ τετράρχου· περὶ δὲ τοῦ Ἰωάννου, ζήτησίς ἐστι παρὰ πολλοῖς· φασι γάρ, ὡς, ἐπεὶ ἀψευδὴς ἡ τοῦ Χριστοῦ πρόφῃσις, καὶ οὕτω μαρτυρικὸν οὗτος ὑπέστη θάνατον, οὕτω τέθνηκεν, ἀλλ' ἔτι ζῇ, καὶ μέλλει μετὰ Ἐνώχ καὶ Ἡλιοῦ σφαγῆναι κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν. Ὁ δὲ Χρυσόστομος διδάσκει φανερώς, ὅτι ἀπέθανε, καὶ ὅτι ἐσφάγη· τὸ γὰρ κατ' αὐτὸν εὐαγγέλιον ἐρμηνεύων, ἐν μὲν τῷ δευτέρῳ λόγῳ (2) περὶ αὐτοῦ φησὶν, ὅτι «τῷ μὲν εὐαγγελίῳ τὴν οἰκουμένην κατέλαβεν ἅπασαν· τῷ δὲ σώματι μέσσην κατέσχε τὴν Ἀσίαν, φημι δὴ, τὴν Ἑβραίων· τῇ δὲ ψυχῇ πρὸς τὸν τόπον ἀνέδραμεν ἐκεῖνον, τὸν τοῖς ἁγίοις ἀρμόζοντα.» Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ (3) λέγει, ὅτι καὶ τὸ ποτήριον τοῦ Χριστοῦ ἔπιε, καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ ἐβαπτίσατο· τῇ προαιρέσει γὰρ ἐσφάγη καὶ οὗτος, τὰς μαρτυρικὰς πληγὰς ὑποστὰς, καὶ μυρία δεινὰ παθὼν διὰ τὸν Χριστόν. Ἀθλητὴς γὰρ καὶ μάρτυς, οὐ μόνον ὁ βιαίως ἀποθανὼν διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ ὁ μαστιγωθείς καὶ κακοπαθήσας δι' αὐτόν. Εὐρίσκομεν γὰρ καὶ μετὰ τοῦτον πολλοὺς ἀθλήσαντας μὲν, τὴν δὲ ψυχὴν ἐν εἰρήνῃ

(1) Τομ. Ζ'. Σελ. 646. C.

(2) Τομ. Η'. Σελ. 9. C. D.

(3) Τομ. Η'. Σελ. 2. C.

παραθεμένους θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο φησὶ τὶς (1) αὐτοὺς ἐκδεσθῆναι τοῦ μαρτυρικοῦ ἀξιώματος. Ὅτι δὲ τέθνηκεν, αὐτὸς οὗτός φησιν, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μὲν λέγων, ὅτι *Οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι οὐκ ἀποβήσκει* (2)· ἐν δὲ τῇ βίβλῳ τῆς ἀποκαλύψεως, προσώφῳ τοῦ Σωτῆρος, ὅτι *Καὶ ὡσὼ τοῖς θνoί μάρτυροί μου, καὶ προφητεύσουσιν ἡμέρας τόσας* (3) *περιβεβλημένοι σάκκους* (4). Οὗτοι δὲ εἰσὶν Ἐνώχ καὶ Ἡλίας.

23 Τὸ δὲ καθίσαι· ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου.

Προλαβόντες εἰρήκαμεν, ὅτι τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν, ἢ ἐξ ἐωνύμων αὐτοῦ, ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἔστιν, οὐ μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἁνw δυνάμεων· λοιπὸν οὖν οὐδεὶς καθιθεῖται. Καὶ πῶς ἐνταῦθα φησιν, ὅτι *Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι*, ἀλλ' ἐκείνων ἔστιν, οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου; δείκνυσιν γὰρ, ὅτι καθιθεσύνταί τινες. Λέγομεν οὖν, ὡς, ἐπεὶ προεδρίαν ἐν τοῖς μαθηταῖς ἤτοῦντο, λοιπὸν ὁ Χριστὸς καθίδεσθαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἐωνύμων λέγει τὴν πρώτην τάξιν ἐν αὐτοῖς, ἧς ἀξιωθήσονται Πέτρος καὶ Παῦλος, οἱ κορυφαῖοι τῶν μαθητῶν, ὡς πλεῖον τῶν ἄλλων πάντων ἀγωνισάμενοι.

Καὶ πῶς ὁ παντοδύναμος ἀδυνατεῖ δοῦναι ταύτην; Οὐκ ἔστιν, ὅπερ εἶπεν, ἀδυναμίας, ἀλλὰ δικαιοσύνης. Ἐπεὶ γὰρ χαρίσασθαι αὐτοῖς τὴν προεδρίαν ἤτοῦντο, φησὶν, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ τὴν πρώτην τάξιν χαρίσασθαι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἐν τῷ δοῦναι σημαίνει· δίκαιος γὰρ εἰμι καὶ ἀπροσώποληπτος· ἀλλ' ἐκείνων ἔστιν αὕτη, φησὶν, οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρὸς

(1) Ἰωσφ, οὐδεὶς, ὡς φαίνεται ὅτι ἀνέγνωσε καὶ ὁ Ἐντίνιος.

(2) Ἰωαν. ΚΑ', 28.

(3) Γράφει, τόσας, ὁ Εὐδύμιος, μὴ θέλων ν' ἀναφέρῃ τὸν ἀριθμὸν.

(4) Ἀποκλ. ΙΑ', 2.

μου ἡτοιμάσται δὲ, τοῖς δικαιουμένοις ταύτης τυχεῖν. Οὐ γὰρ μόνον τὸ κοινωνεῖν μοι τῆς σφαγῆς προξενεῖ τὴν πρώτην τᾶξιν, ἀλλὰ τὸ πρωτεύει πάντων καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἁρεταῖς. Ἐντεῦθεν δὲ μάλιστα παρέθηκεν αὐτούς. Ἰπὸ τοῦ πατρός μου δὲ εἶπεν, ἅμω μὲν τὸν πατέρα τιμῶν, ἅμα δὲ καὶ ἑαυτὸν συνεμφαίνων, ὡς ταύτῳ τῷ πατρὶ δυνάμενον. Ἐγὼ γάρ, φησι, καὶ ὁ πατήρ ἓν ἐσμεν (α).

24 Καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα, ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν.

Οἱ δύο μὲν τῶν δέκα μαθητῶν κατεπῆρθησαν· οἱ δέκα δὲ, τοῖς δυοῖς μαθηταῖς ἐφθόνησαν, τῶν πρωτείων ἐφιεμένοις. Οὕτω πάντες ἦσαν ἀτελεῖς, μήπω τοῦ θεοῦ πνεύματος ἐπιφοιτήσαντος αὐτοῖς. Ἀλλ' ὕστερον αὐτοὺς κατάμαθε, καὶ ὤψει παντὸς πάθους ἀπηλλοχγμένους, καὶ ἀλλήλους ἐπαινούντας, καὶ ἀλλήλους τῶν πρωτείων παραγωροῦντας. Τότε δ' οὖν ἠγανάκησαν, ἤγουν, ἐδυσφόρησαν. Ὅτε μὲν γὰρ προτίμα τούτους πολλάκις ὁ Χριστὸς, οὐκ ἐδυσφόρησαν, αἰδοῦμενοι τοῦτον· ὅτε δὲ (1) οἰκοθεν ῥητήσαντο τὴν προεδρίαν, ἠγανάκτησαν, καὶ μάλιστα γνόντες, ὅτι οὐκ εἰσπορεύθησαν. Ἐκ τῆς ἀποκρίσεως γὰρ τοῦ διδασκάλου συνῆκαν καὶ ὁ ῥητήσαντο.

25 Ὁ δὲ Ἰησοῦς, προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, εἶπεν·

Ἐπεὶ μόνοι, τῶν ἄλλων ἀπορράγέντες, οἱ δύο προσήγγισαν αὐτῷ, καὶ παρεστῶτες ὠμίλουν, προσκαλεῖται καὶ τοὺς ἄλλους· καὶ πρῶτα μὲν, ταρσσομένους αὐτοὺς καταπραΰνει, διὰ τοῦ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τούτους ἐπισπάσασθαι· εἶτα δὲ φησί·

25 Οἴδατε, ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύου-

(α) Ἰωαν Γ', 30.

(1) Ἰωαν, 5:22 καὶ.

σιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐ-
26 τῶν. Οὐχ οὕτως δὲ· ἔσται ἐν ὑμῖν·

Γινὺς τοὺς δύο διὰ τοῦτο τὴν προεδρίαν αἰτοῦντας, ἵνα κατάρχωσι τῶν ἄλλων, διασύρει τὸν τοιοῦτον σκοπὸν, ὡς ἐθνικόν. Οἱ ἄρχοντες γὰρ, φησι, τῶν ἐθνῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν, κατακυριεύουσι καὶ κατεξουσιάζουσι τῶν ἄλλων. [Οὐχ οὕτω (1) δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν, τοῖς ἑμοῖς. Εἶτα διδάσκει, καὶ πῶς χρὴ κτᾶσθαι τὸ πρωτεῖον καὶ ἄκουε.

26 Ἄλλ' ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω
27 ὑμῶν διάκονος· καὶ ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι
πρῶτος, ἔστω ὑμῶν δοῦλος.

Ὡς περ ἄνωτέρω, ἄρχοντας καὶ μεγάλους τοὺς αὐτοὺς ἔλεγεν· οὕτω καὶ νῦν, μέγαν καὶ πρῶτον, τὸν αὐτόν. Εἰς ἐπήκοον δὲ πάντων ταῦτά φησιν, ὡς κοινοφελῆ. Λέγει τοίνυν, ὅτι τὸ μὲν κατεξουσιάζειν τῶν ἄλλων,] ἐθνικόν ἐστίν· ἐγὼ δὲ νομοθετῶ ὑμῖν, κτᾶσθαι τὸ πρωτεῖον, ἀπὸ τοῦ διακονεῖν τοῖς ἄλλοις, καὶ δουλεῖν αὐτοῖς· τὸν γὰρ τοῦτο ποιοῦντα, τοῦτον ἐγὼ μέγαν καὶ πρῶτον ἀναγορεύω, καὶ οὗτος παρ' ἑμοί τὸ πρωτεῖον ἔξει. Ἐπειτα καὶ παράδειγμα τίθησιν ἑαυτὸν, οὐ μόνον διακονοῦντα πᾶσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπερεποθήσκοντα πάντων.

28 Ὡς περ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε διακονηθῆ-
ναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

Ἐστω, φησιν, οὗτος τῶν ἄλλων διάκονος καὶ δοῦλος, ὃν τρόπον ἐγὼ οὐκ ἤλθον εἰς τὸν κόσμον, ἵνα διακονήσωσί μοι τινες. Εἰ γὰρ καὶ ἡ πενθερά τοῦ Πέτρου, καὶ Μάρθα ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου, καὶ ἄλλαι γυναῖκες διηκόνουν αὐτῷ, ἀλλ' οὐχ ὡς

(1) Τὰ ἐνταῦθα παρενθεταμένα λείπουσιν ἀπὸ τοῦ A, ἐξ ἀμελείας τοῦ ἀντιγραφῆως.

χρηζόντι τῆς τούτων διακονίας. Οὐκ ἤλθον οὖν, φησὶν, ἵνα διακονηθῶ παρὰ τινων, ἀλλ' ἵνα μάλλον αὐτὸς διακονήσω τοῖς ἄλλοις, ἐπιμελόμενος καὶ θεραπεύων, τῶν μὲν τὰς ψυχὰς, τῶν δὲ τὰ σώματα, τῶν δὲ καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα· καὶ, τὸ μεῖζον τῆς διακονίας καὶ δουλείας, ἵνα δώσω τὴν ψυχὴν μου λύτρον ἀντὶ πολλῶν, δεδουλωμένων τῷ διαβόλῳ.

Πολλοὺς δὲ νῦν, τοὺς πάντας λέγει. Πολλάκις γὰρ ἡ Γραφὴ πολλοὺς, τοὺς πάντας φησὶν. Ὑπὲρ πάντων γὰρ ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ πάντας ἐλυτρώσατο, εἰ καὶ πολλοὶ θέλοντες ἐνέμειναν τῇ δουλείᾳ.

Τίτι δὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκε; Τῷ πατρὶ. Ἐφώνησε γὰρ ἀποθνήσκων· Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθω τὸ πνεῦμά μου (α). Καὶ μὴν, οὐχ ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ διαβόλου κατεχόμεθα. Καὶ προσεκτέον τῇ λύσει τῆς ἀπορίας· πᾶν λύτρον, αὐτὸ μὲν, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν πίπτει τοῦ κατέχοντός τινας· τοὺς κατεχομένους δὲ λυτρῶται τῆς ἐκείνου χειρός· τὸ δὲ παρὰ τοῦ Χριστοῦ δοθὲν λύτρον, ὡς παντὸς λύτρου διαφερόντως ὑπερφυέστερον, ἐλυτρώσατο μὲν τοὺς κατεχομένους· αὐτὸ δὲ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κατέχοντος αὐτοὺς οὐκ ἔπασσε, μὴ δυνάμεντος λαβεῖν αὐτό. Δέδωκε δὲ τῷ πατρὶ ταύτην, ὡς ψυχὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Διὸ καὶ, ὡς ἤδη τοῦ λύτρου δοθέντος, εἰ καὶ μὴ τοῦτο λαβεῖν ἔσχυεν ὁ τύραννος, ἐλυτρώθησαν οἱ κατεχόμενοι. Καὶ πῶς ἔδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν; Ὡς ἐκουσίως ἐπιδούς ἑαυτὸν εἰς θάνατον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων. Ἀποθανὼν γὰρ καθεῖλεν εὐαγγέλιον τὸν τύραννον, ὡς ἀνελόντα τὸν ἀναμάρτητον. Ἀμαρτίας γὰρ ἐστὶν ἐπιτίμιον ὁ θάνατος· μόνος δὲ ὁ Χριστὸς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησε.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι οὐχ ἡ ψυχὴ μόνον τοῦ Χριστοῦ

(α) Δευκ. ΚΓ', 46.

παλεῖται λύτρον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν, ἃ νῦν περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εἴρηνται, ταῦτα καὶ περὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ λέγονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'.

Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

29 Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἱεριχῶ, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολὺς. Καὶ ἰδοὺ, δύο τυφλοὶ, καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδόν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παρὰγγεῖ, ἔκραξαν, λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυὶδ.

Τὰ παραπλήσια γέγραπται καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ ἐπτακαιδεκάτῳ Κεφαλκίῳ δύο τυφλῶν, καὶ ζήτησεν ἐν ἐκείνῳ τὴν ἐξήγησιν ἀκριβῶς ἀναγεγραμμένην.

31 Ὁ δὲ ὄχλος ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα σιωπήσωσιν. Ἐπεστόμισε αὐτοὺς, εἰς τιμὴν τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ἐνοχλοῦντας αὐτόν.

31 Οἱ δὲ μεῖζον ἔκραζον, λέγοντες· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυὶδ.

Ὁρα καρτερίαν! Τούτους μιμησώμεθα καὶ ἡμεῖς, οἱ πεπηρωμένοι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς, καὶ κράζωμεν πρὸς αὐτὸν ἐξ ὅλης καρδίας· κἂν ὑπὸ τινων ἐμποδισθῶμεν, ἐπιτείνωμεν τὴν δέξιν, καὶ μὴ ἀποστῶμεν, καὶ πάντως κάμψωμεν αὐτόν, ὡς καὶ οὗτοι.

32 Καὶ στάς ὁ Ἰησοῦς ἐφώνησεν αὐτοὺς, καὶ εἶπε· 33 Τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν; Λέγουσιν αὐτῷ· Κύριε, ἵνα ἀνοιχθῶσιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί.

Ἐφώνησεν, ἀντὶ τοῦ, ἐκάλεσεν. Καὶ τίνο, ἔνεκεν ἐρωτᾷ τοῦ-

τους· ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι ἄλλα βουλομένοις λαβεῖν, ἄλλα δίδωσι. Καὶ πῶς οὐκ ἀπήτησεν αὐτοὺς πίστιν; Διότι πίστεως ἀποδείξεις ἦν ἡ κραυγὴ, καὶ τὸ μὴ ἀποστήναι ἐπιστοιμηθέντας.

34 Σπλλαγχνισθεῖς δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἤψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν· καὶ εὐθέως ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί· καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Οὗ καρτεριοὶ μόνον ἦσαν, ἀλλὰ καὶ εὐγνώμονες. Ἠκολούθησαν γὰρ αὐτῷ, τὴν εὐεργεσίαν ἀμειβόμενοι.

Φασὶ δὲ τινες, ἓνα τῶν δύο τούτων τυφλῶν, τὸν ἐπιστημότερον, μνημονευθῆναι παρὰ Μάρκῳ (α) μὲν, ἐν τῷ τριακοστῷ πρώτῳ Κεφαλαίῳ τοῦ εὐαγγελίου αὐτοῦ, Βαρτιμαῖον καλούμενον· παρὰ Λουκᾷ (β) δὲ, ἐν τῷ ἐξηκοστῷ τετάρτῳ Κεφαλαίῳ τοῦ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίου· τὸν ἄλλον δὲ παρασιωπηθῆναι τούτοις, ὡς ὑπέρτερον ἐκείνου· καθὰ δὴ καὶ περὶ τῶν δύο δαξιμονιζομένων ἐν τῷ δωδεκάτῳ Κεφαλαίῳ προεῖρηται· καὶ τεκμηριοῦνται τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ τὰ αὐτὰ καὶ εἰπεῖν, καὶ ἀκούσαι, καὶ ὁμοίως ἀκολουθῆσαι· ἐγὼ δὲ στοχαζόμενος, ἕτερον εἶναι λέγω, παρὰ τοὺς δύο τούτους, τὸν τοῦ Μάρκου, καὶ ἕτερον πάλιν, παρὰ τὸν τοῦ Μάρκου, τὸν τοῦ Λουκᾶ· καὶ γὰρ ὁ μὲν τοῦ Μάρκου καὶ τὸ ἱμάτιον ἔρριψεν ὑπὸ τῆς ἄγαν σπουδῆς, καὶ χωρὶς ἐπαρῆς τὴν ἵασιν ἔλαβεν· ὁ δὲ τοῦ Λουκᾶ, ἐρχομένου μᾶλλον εἰς Ἱεριχὼ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐκπορευομένου, τῆς ἰάσεως ἔτυχε. Βεβαίως δέ μοι μάλιστα τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ὁ Χρυσόστομος (γ), οὐδὲν τι περὶ ἐκείνων ἐπιστημνησμένος, ὡς ἑτέρων ὄντων.

α' Μάρκ. Ι', 46.

β' Λουκ. ΙΗ', 35. καὶ ἐξῆς.

γ' Ὁ Χρυσόστομος, ἐμπνεύων μόνον ἐν συντόμῳ τὸν Ματθαῖον Τομ. Ζ'. ΣΑ 253. 651. δὲν λέγει τι ἐνταῦθα περὶ τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Λουκᾶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ.

Περὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου

ΚΕΦ. XXI, 1 Καὶ ὅτε ἤγγισαν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἦλθον εἰς Βηθθαγῆ πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τότε ὁ Ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητάς, λέγων αὐτοῖς·
2 Πορεύθητε εἰς τὴν κώμην, τὴν ἀπέναντι ὑμῶν· καὶ εὐθέως εὐρήσετε ὄνον δεδεμένην, καὶ πῶλον μετ'
3 αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι. Καὶ εἰάν τις ὑμῶν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε· Ὅτι ὁ Κύριος αὐτῶν χρεῖαν ἔχει· εὐθέως δὲ ἀποστέλλει αὐτούς.

Ἦδη τῆς τελευταίας αὐτοῦ προσεγγιζούσης, ἐξουσιαστικώτερον ἄπτεται τῶν πραγμάτων· καὶ ἐπεὶ προσεμήτευσεν τὰ κατὰ τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, λοιπὸν, ὡς κύριος πάντων, κελεύει τοῖς ἀποστελλομένοις εἰπεῖν· Ὅτι ὁ κύριος χρεῖαν αὐτῶν ἔχει, καὶ μετὰ τὴν χρεῖαν ἀντιστρέφει αὐτοὺς πρὸς τοὺς κυρίους αὐτῶν. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν ὄνον καὶ πῶλον λέγει· Μάρκος δὲ πῶλον μόνον. Εὐρήσατε γάρ, φησι, πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐκάθισεν (α). Ὁμοίως δὲ γράφει καὶ Λουκᾶς (β). Καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ τὸν πῶλον τοῦτον, ὀνάριον (γ) ὠνόμασεν, ὡς ὄνον νέον· ἐπεὶ καὶ πῶλος, τὸ τῆς ὄνου πωλάριον. Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι καὶ ἀμφοτέρων μὲν ἔσχε χρεῖαν ὁ Χριστός· ἀλλὰ τοῦ πώλου μὲν εἰς τὸ ἐποχηθῆναι αὐτῷ· τῆς ὄνου δὲ, εἰς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ πῶλῳ. Μυστήριον γὰρ ἐτέλει προτυποῦν τὰ μέλλοντα· καὶ ἦν ὁ πῶλος μὲν, εἰς τύπον τοῦ ἐξ ἐθνῶν νέου λαοῦ, τοῦ πρὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀγυμνάστου πρὸς τὸν ζυγὸν

(α) Μάρκ. ΙΑ', 2.

(β) Λουκ. ΙΘ', 30.

(γ) Ἰωαν. ΙΒ', 14.

τοῦ θείου νόμου τυγχάνοντος, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐκάθισε, δηλαδή, προφήτης ἢ ἀπόστολος· ἡ ὁνοῦ δέ, εἰς τύπον τοῦ ἐξ Ἰουδαίων παλαιῦ λαοῦ, τοῦ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου τελούντος. Καὶ ὁ πῶλος μὲν φέρει τὸν Χριστὸν ἐποχόν· ἔπειτα δὲ ἡ ὁνοῦ τοῦ πράγματος διδάσκοντος, ὅτι μετὰ τὸ καθίται τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὰ ἔθνη, καὶ ἐπαναπαύεσθαι αὐτοῖς πιστεύσκειν εἰς αὐτόν, ἀκολουθήσουσι τούτοις καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Λέγει γὰρ καὶ Παῦλος (α), Ὅτι πᾶσι τῷ Ἰσραὴλ ἀπὸ μέρους γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ· καὶ τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. Διὰ τοῦτο τοίνυν Μωϋσῆς μὲν, δι' ἀκριβείαν, καὶ ἀμφοτέρων ἐμνημόνευσε τῷ ὑποζυγίῳ· οἱ δ' ἄλλοι, διὰ συντομίαν, τὸν πῶλον μὲν ἀνέγραψαν, ὡς ἐποχθέντος αὐτῷ τοῦ Σωτῆρος· τὴν ὄνον δὲ παρεσιώπησαν, ὡς ἐπομένην μόνον. Ἐπωχθήθη μὲν οὖν τῷ πῶλῳ ὁ Χριστὸς, ἅμα μὲν, ὡς εἴρηται, προτυπῶν τὸ μέλλον, ἅμα δὲ καὶ, ἐπειδὴ συνέβαινεν, ἀσθενεστέρους ὄντας τινὰς, ὑποζυγίῳ δεῖσθαι, κἀναυθῆ μείζον ἐθηκε, δεικνύς, ὅτι οὐ χρὴ τὸν αὐτοῦ μαθητὴν ἔμπω ἢ ἡμιόνῳ κειρῆσθαι, ἀλλ' ὄνῳ, καὶ πανταχοῦ μόνῳ τῆς χρείας γίνεσθαι.

4 Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν

5 διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· «Εἶπατε τῇ θυγατρὶ Σιών· Ἰδοὺ, ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται· σοὶ παραύξ, καὶ ἐπιβεβηκώς ἐπὶ ὄνον, καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου.»

Τοῦτο ποῖον; Τὸ ἀποστείλαι τοὺς μαθητάς εἰς τὸ ἀγαγεῖν τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον. Προφήτην δὲ νῦν λέγει, τὸν Ζαχαρίαν (1). Πεπληρωταὶ μὲν οὖν ἡ τοιαύτη προφητεία· γέγονε δὲ σκύτης ἡ πλήρωσις, προφητεία πάλιν ἑτέρου πράγματος, ζημιὶ δὲ, τῆς πίστεως τῶν ἐθνῶν, ὡς εἰρήκαμεν. Θυγάτηρ

(α) Ρωμ. ΙΑ', 25.

(1) Ζαχαρ. Θ', 9.

δὲ Σιών, αὐτὴ ἡ Σιών, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος· ἰδίωμα γὰρ καὶ τοῦτο τῆς ἐβραϊδος διαλέκτου. Καὶ Σιών μὲν ἡ Ἱερουσαλήμ· βασιλεὺς δὲ τῆς Σιών, ὁ Χριστός· τοῦτο μὲν, ὡς θεός· τοῦτο δὲ, καὶ ὡς ἐκ βασιλικῆς ῥίζης ἀναβλαστήσας τῆς τοῦ Δαβὶδ· ἔτι δὲ καὶ ὡς εὐεργέτης αὐτῆς. Ἐρχεται δὲ πρὸς αὐτὴν πρᾶξι, μήτε δορυφόρους ἔχων, μήτε ξιφηφόρους, μήτε βεβηδούρους, ἀλλὰ πολλὴν τὴν ἡμερότητα καὶ ἐπιεικείαν ἐπιδεικνύμενος. Ἐπιβεβηκώς δὲ ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον, οὐκ ἰδίχ· καὶ ἰδίχ, οὐδ' ὡς ἐν συνωρίδι· ἀλλ' ὄνον καὶ πῶλον, τὸν πῶλον νόησον· ὄνον μὲν, τῇ φύσει· πῶλον δὲ, τῇ ηλικίᾳ. Σὺ δ' ἐρώτησον τὸν Ἰουδαῖον· Ποῖος βασιλεὺς ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ ὄνῳ καὶ πῶλῳ ἐποχούμενος; Οὐδένα γὰρ ἕτερον εἰπεῖν ἂν ἔχοι παρὰ τὸν Χριστόν.

[Καὶ (1) ἄλλως δὲ, θυγάτηρ τῆς Σιών, Ἱερουσαλήμ, διὰ τὸ ταύτην ὑποκαῖσθαι τῷ ὄνῳ καὶ τῷ καλουμένῳ Σιών· λέγεται δὲ καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ Σιών, ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου ὄρους μεταλαχοῦσα τῆς τοιαύτης κλήσεως.]

6 Πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταί, καὶ ποιήσαντες καθὼς
7 προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον.

Μάρκος δὲ λεπτομερῶς ἀπαγγέλλει, τί ἐποίησαν. Λέγει γὰρ, ὅτι (α) «Ἀπῆλθον, καὶ εὗρον τὸν πῶλον δεδεμένον πρὸς τὴν θύραν ἔξω ἐπὶ τοῦ ἀμρόδου· καὶ λύουσιν αὐτόν. Καὶ τινες τῶν ἐκεῖ ἐστειλόμενων ἔλεγον αὐτοῖς· Τί ποιεῖτε λύοντες τὸν πῶλον; Οἱ δὲ εἶπον αὐτοῖς, καθὼς ἐντείλατο ὁ Ἰησοῦς· καὶ ἀρῆκαν αὐτούς.» Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Μάρκος, θύραν λέγων τὴν τοῦ οἴκου τῶν κυρίων τοῦ πῶλου· ἀμρόδον δὲ ἐστίν, ἡ δίοδος.

Σκόπει δὲ πάντα κατὰ προτύπων. Ὡς περ γὰρ ἡ ὁνοῦ καὶ

(1) Τὰ περὶ ταῦτα ἀντιγράφονται ἐν τῷ περιελαδίῳ παρὰ τῷ Β.

(α) Μάρκ. ΙΑ', 4—6.

ὁ πῶλος ἐδέδοντο σχοίνοις ἔξω, ἐπὶ τοῦ ἀμφοδου· οὕτω καὶ ὁ παλαιὸς λαὸς, ὁ ἐξ Ἰουδαίων, καὶ ὁ νέος, ὁ ἐξ ἐθνῶν, δέδενται ταῖς ἀμαρτίαις, ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ τοῦ βίου. Τοῦτον γὰρ ἀμφοδον νοοῦμεν. Καὶ ὥσπερ ἐκεῖνα τὰ ζῶα λύσαντες οἱ ἀπόστολοι προσάγουσι τῷ Χριστῷ· οὕτω δὴ καὶ τούτους· καὶ ὥσπερ ἐπ' ἐκείνων ἐπεχείρησαν μὲν τινες κωλύσαι, ἤγουν, οἱ κύριοι αὐτῶν, ὡς εἶπε Λουκᾶς (α), ἀκούσαντες δὲ, ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρεῖαν ἔχει, παρεχώρησαν· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τούτων, ἐπιχειροῦσι μὲν οἱ κυριεύοντες αὐτῶν δαίμονες κωλύσαι, ἀκούσαντες δὲ, ὅτι ὁ θεὸς αὐτῶν χρεῖαν ἔχει, παραχωροῦσι.

7 Καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ ἱμάτια αὐτῶν.

Ἐπέθηκαν καὶ ἐπὶ τῆς ὄνου καὶ ἐπὶ τοῦ πώλου, μὴ γινώσκοντες, ἐπὶ τίνος αὐτῶν ὀχληθῆναι βούλεται.

7 Καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν.

Ἐπάνω αὐτῶν, δηλαδή τῶν ἱματίων, τῶν ἐπιτεθέντων τῷ πώλῳ. Εἶεν δ' ἂν ἱμάτια τῶν ἀποστόλων ἀναγωγικῶς, αἱ ἀρεταί, τὰ νοητὰ περιδόλαια τῆς ψυχῆς, αἷς περιστέλλουσι τοὺς προσαγομένους τῷ Χριστῷ. Λουκᾶς δὲ εἶρηκεν, ὅτι οἱ μαθηταὶ ἐπεβίβασαν τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τὸν πῶλον (β)· οἱ μαθηταὶ γὰρ ἐπιβιβάζουσι τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἔθνη.

8 Ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἐστρωσαν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ.

Ἐδειξαν, ὅτι ὑπὲρ προφήτην αὐτὸν εἶχον· διὸ καὶ ὑπερβαλλόντως αὐτὸν ἐτίμησαν. Πρὸ ὀλίγου γὰρ τὸν Λάζαρον ἀναστήσας, ὡς ὁ Ἰωάννης φησὶ, πολὺ σέβας τούτοις ἐνέβαλε. Ῥίψωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τὸν κόσμον τοῦ σώματος διὰ Χριστὸν, καὶ κοσμήσωμεν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ῥίπτοντες, ἃ περιβεβλήμεθα, χρήματα καὶ πάθη.

(α) Λουκ. ΙΘ', 33. 34.

(β) Λουκ. ΙΘ', 35.

8 Ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων, καὶ ἐστρώννυσαν ἐν τῇ ὁδῷ.

Μάρκος (α) δὲ, στοιβάδας εἶπε. Στοιβάς δὲ, ἡ σωρεία τῶν κλάδων. Ἐλαίων δὲ ἦσαν οἱ κλάδοι· τὸ γὰρ ὅρος τῶν ἐλαίων ττηνικαῦτα παρήμειβεν.

9 Οἱ δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες, ἔκραζον, λέγοντες· Ὡσαννά τῷ υἱῷ Δαυὶδ.

Τὸ, ὡσαννά, ἑβραϊκὸν μὲν ἐστὶ σημαίνει δὲ, ποτὲ μὲν, ὕμνον, ποτὲ δὲ, σῶσον δὴ. Νῦν οὖν φησὶν, Ὑμνος τῷ υἱῷ Δαυὶδ.

9 Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Τὸ, ἐν ὀνόματι Κυρίου, ἀντὶ τοῦ, παρὰ Κυρίου. Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἀπὸ θεοῦ, εὐλογημένος ὁ πεμφθεὶς ἐκ θεοῦ. Μάρκος δὲ προσέθηκε (β), καὶ Εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεῖα ἐν ὀνόματι Κυρίου, τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαυὶδ. Ὑπέλαβον γὰρ, ὅτι ἀνωρθώθη ὁ καταβεβλημένος θρόνος τῆς βασιλείας τοῦ Δαυὶδ. Ὅθεν χαίροντες ἔλεγον, καὶ Εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη πάλιν βασιλεῖα τοῦ προπάτορος ἡμῶν Δαυὶδ. Ἐρχομένη δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου, ταυτέστιν, ἀπὸ θεοῦ. Ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶν· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ (γ). Πάντα γὰρ εἰκὸς ὑπὸ τῶν ὄχλων τότε ῥηθῆναι, τῶν τε προαγόντων, καὶ τῶν ἀκολουθούντων, καὶ τῶν ἐξεληθόντων εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ. Νοεῖται δὲ τὸ, ἐν ὀνόματι Κυρίου, καὶ ἀντὶ τοῦ, ἐν δόξῃ Κυρίου, ἐν τάξει βασιλεως.

9 Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις.

Ὑμνος ἐν ὑψίστοις, ὑμνούντων καὶ τῶν ὑψίστων δυνάμεων, ἦτοι, τῶν ἀγγέλων, τὸν θεόν, τὸν πέμψαντα ἡμῖν βασιλέα,

(α) Μάρκ. ΙΑ', 8.

(β) Μάρκ. ΙΑ', 10.

(γ) Ἰωαν. ΙΒ', 13.

καὶ ἀνορθώσαντα τὴν βασιλείαν Δαυίδ. Ὁ δὲ Λουκᾶς, ἀντὶ τοῦ, Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις, Δόξα ἐν ὑψίστοις εἶπεν (α). Οὗτος δὲ ἱστορεῖ καὶ περὶ τῶν μαθητῶν, ὅτι ἔλεγον, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος βασιλεὺς ἐν ὀνόματι Κυρίου· εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις (β). εἰρήνη, τὴν χαρὰν ὀνομάσας. Σκόπει δὲ, πῶς ἐν τοιούτῳ κρότῳ, καὶ ποσάυταις κραυγαῖς, ὁ πῶλος, καίτοι παντελῶς ἀδάμαστος ὢν, ὅμως εὐτάκτως ἐφέρετο, προτυπῶν πάντως τὸ καταπειθὲς τῶν ἔθνων, καὶ τὴν ἀθήσαν αὐτῶν μεταβολὴν εἰς εὐταξίαν.

10 Καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐσεῖσθη πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα· Τίς ἐστὶν οὗτος;

Ἐρεῖσθη, ἀντὶ τοῦ, ἐταράχθη, θορυβηθεῖσα ἐπὶ τῷ κρότῳ καὶ ταῖς εὐφημίαις.

11 Οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον· Οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ προφήτης, ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας.

Εἰ καὶ ὑπὲρ προφήτην αὐτὸν εἶχον, ὅμως προφήτην αὐτὸν ὠνόμαζον, οὐδὲν ὑψηλότερον ἐννοεῖν δυνάμενοι, διὰ τὰ ἀνθρωποπρεπῆ τοῦτου. Λουκᾶς δὲ ρησιν (γ), ὅτι Καὶ τινες τῶν φαρισαίων ἀπὸ τοῦ ὄχλου εἶπαν πρὸς αὐτόν· Διδάσκαλε, ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σου. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Λέγω ὑμῖν, ὅτι ἂν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκραῖονται. Φθονήσαντες γὰρ ἔλεγον, ὅτι Κώλυσον τοὺς μαθητάς σου τοιαῦτα κροτεῖν καὶ εὐφημεῖν σε. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἂν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκραῖονται, ἐνέσκηεν, ὅτι ἀδύνατον σιωπήσῃναι τὴν δόξαν αὐτοῦ. Λέγοντο δ' ἂν λίθοι καὶ οἱ πιστεύσαντες ἐξ ἔθνων, ὡς ὄντες πρότερον πεπωρωμένοι τὸν νοῦν, καὶ ἀναίσθη-

(α) Λουκ. ΙΘ', 38.

(β) Λουκ. ΙΘ', 38.

(γ) Λουκ. ΙΘ', 39.

τοι θεογνωσίας ἀληθινῆς, οἵτινες, σιωπήσαντων τῶν ἀποστόλων τῇ τελευτῇ, λοιπὸν αὐτοὶ κηρύττουσι κηρύττοντες.

12 Καὶ εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερόν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περισσεράς.

Τὰ παραπλήσια καὶ ὁ Ἰωάννης ρησίν· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν κατ' ἀρχὰς τοῦ εὐαγγελίου, Ματθαῖος δὲ καὶ οἱ λοιποὶ πρὸς τῷ τέλει. Ἄλλοι οὖν, ὅτι δις ταῦτα πεποίηκεν ὁ Χριστὸς, καὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς. Καὶ τότε μὲν λέγουσιν Ἰουδαῖοι πρὸς αὐτόν· Τί σημεῖον θεικένεις ἡμῖν (α)· ἄρτι δὲ σιγῶσιν. Ὅρα δὲ τὴν κατακρόνησιν αὐτῶν· ἐν τῷ ναῷ γὰρ ἐκαπέλευον· καὶ οἱ μὲν, ἐπώλουν τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδεια τοῖς χρήζουσι, πρόβατα, λέγω, καὶ βόας καὶ περισσεράς, ὡς ὁ Ἰωάννης ἐδήλωσε, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· οἱ δὲ, ἐγόραζον. Κολλυβισταὶ δὲ εἰσιν οἱ τραπέζιται. Καταλλάκτας δὲ τούτους ὀνομάζουσιν οἱ πολλοί. Κόλλυβες γὰρ, ὁ ὀβολός, καὶ κολλυβίζω λέγεται τὸ καταλλάσσω. Εἰσῆλθεν οὖν ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ἱερόν μετὰ παρρησίας, ὡς οἰκοδεσπότης. Ἐξέβαλε δὲ καὶ τοὺς ῥηθέντας, καὶ τὰ ῥηθέντα, τὴν τε κατὰ πάντων ἐξουσίαν, ἣν ὡς θεὸς εἶχε, παραγομνῶν, καὶ τῇ ἀναμαρτησίᾳ τεθαῖρκώς· καὶ τοῦτο μὲν, τῆς εὐκοσμίας τοῦ οἰκείου ναοῦ φροντίζων· τοῦτο δὲ, προδίδων τὴν ἐκβολὴν τῶν δι' αἵματος θυσιῶν· τοῦτο δὲ, καὶ παιδεύων ἡμᾶς, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας παρρησιάζεσθαι.

13 Καὶ λέγει αὐτοῖς· Γέγραπται· Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται.

Γέγραπται ἐν τῷ προφῆτῃ Ἠσαΐα (β).

(α) Ἰωαν. Β', 18.

(β) Ἠσ. Νς', 7.

13 Ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπῆλαιον ληστῶν. »

Ληστές ὠνόμασε, τοὺς ἐν αὐτῷ καπηλεύοντας, διὰ τὸ ὁμοίως τοῖς λησταῖς φιλοκερδεῖν· οἱ λησταὶ γὰρ φιλοκερδεῖς· ἢ διότι τὰ πωλούμενα, ἐξ ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας ἦσαν. Ἐν τῷ ἱερεμίᾳ δὲ γέγραπται· Μὴ σπῆλαιον ληστῶν ὁ οἶκός μου ἐστὶ (α);

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣ'.

Περὶ τῶν τυφλῶν καὶ χωλῶν.

14 Καὶ προσήλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

Χωλός ἐστι, καὶ πᾶς ὁ μὴ βαίνων ὀρθὰ πρὸς ἀρετὴν· τυφλός ἐστι, καὶ πᾶς ὁ μὴ νοῶν τὸ καλόν.

15 Ἰδόντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὰ θαυμάσια, ἃ ἐποίησε, καὶ τοὺς παῖδας κρίζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ λέγοντας· Ὡσαννά τῷ υἱῷ Δαυὶδ· ἠγανάκτησαν·

Ὡκονόμησεν ὁ Θεός, καὶ τοὺς παῖδας ὑμῆσαι αὐτὸν, ἵνα πάσης ἀντιλογίας ἀποκλεισθῶσιν Ἰουδαῖοι, βλέποντες τὰ ἔργα αὐτῶν, τὰ παρ' αὐτοῖς τρεφόμενα καὶ παιδευόμενα, κινούμενα πρὸς ὕμνον τοῦ Χριστοῦ παραδόξως καὶ ὑπερφυῶς· οἱ δὲ σφοδρότερον μᾶλλον ἀναισχυνοῦσι, καὶ τῷ φθόνῳ διαβρῆγνύμενοι μαίνονται.

16 Καὶ εἶπον αὐτῷ· Ἀκούεις, τί οὗτοι λέγουσιν;

Ὡ τῆς ἀναιδείας! Τὸν Χριστὸν εἰκὸς ἦν εἰπεῖν πρὸς αὐτούς·

(α) Ἱερ. μ. Ζ', 11.

Ἀκούετε, τί οὗτοι λέγουσιν, οἱ παῖδες ὑμῶν, οἱ μηδέποτε με θεασάμενοι;

16 Ὁ δὲ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς· Ναί·

Ναί, φησιν, ἀκούω. Καὶ ἐπεὶ, ὡς ἔφημεν, σφόδρα ἠναισχύνουν, ἐπιπληκτικώτερον κέχρηται τῇ ἀπολογίᾳ λέγων·

16 Οὐδέποτε ἀνέγνωτε· «Ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατήρτισω αἶνον; »

Τοῦ Δαυὶδ μὲν τὸ ῥητὸν (α), προσερχέτευσεν δὲ τὰ τινικαῦτα γινόμενα. Ἐκπληκτικώτατον οὖν τὸ τοιοῦτον θαῦμα· τότε γὰρ πρῶτον χορὸς παίδων ὑπομαζίων τρανῶς ἐφθέγγετο. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἦσαν παῖδες, ἀλλὰ παῖδες νήπιοι, καὶ θηλάζοντες. Κατήρτισω δὲ, ἀντὶ τοῦ, τέλειον ἐποίησας ἐξ ἀτελοῦς στόματος. Καλῶς δὲ εἶπεν, ἐκ στόματος νηπίων· τὸ στόμα γὰρ ἦν, τῶν νηπίων· τὸ δὲ λεγόμενον, τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τρανούσης τὴν ἄωρον γλῶσσαν τῶν θηλαζόντων. Ἐθαυματουργήθη δὲ τοῦτο καὶ πρὸς παράκλησιν τῶν μαθητῶν, ἵνα θαρσύνωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, ὡς, ὁ τὴν ψελλίζουσαν γλῶσσαν τρανώσας, σοφίσει καὶ τὴν ιδιωτείαν αὐτῶν. Ἦν δὲ τοῦτο καὶ τύπος τῶν ἔθνων, ἃ ψελλίζοντα πρὸς θεολογίαν, αἰφνίδιον ἤχυσαν τέλειον καὶ ἐξάκουστον.

17 Καὶ καταλιπὼν αὐτούς, ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως εἰς Βηθανίαν· καὶ ἠϋλίσθη ἐκεῖ.

Ἐξῆλθε, χαλῶν αὐτοῖς τὸν ὄγκον τοῦ πάθους, καὶ σβεन्नύων τὴν πυρκαϊάν τοῦ φθόνου αὐτῶν.

(α) Ψαλμ. Η'. 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ΄.

Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

18 Πρωίας δὲ, ἐπανάγων εἰς τὴν πόλιν, ἐπεινάσε. Καὶ
19 ἰδὼν συκῆν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἦλθεν ἐπ' αὐτήν,
καὶ οὐδὲν εὗρεν ἐν αὐτῇ, εἰ μὴ φύλλα μόνον· καὶ
λέγει αὐτῇ· Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν
αἰῶνα. Καὶ ἐξηράνθη παραχρῆμα ἡ συκῆ.

Ἐπεὶ τὴν μὲν ὠρεγερτικὴν αὐτοῦ δύναμιν πολλάκις ἐπεδείξατο·
τὴν δὲ τιμωρητικὴν οὐδ' ἄπαξ, δεῖξαι λοιπὸν καὶ ταύτην βουλη-
θεὶς, ἵνα θαρσύνωσιν οἱ μαθηταὶ κἀντεῦθεν, ὅτι δυνατὸς ἐστὶν
ἀμύνασθαι τοὺς ἐπιβουλεύοντας Ἰουδαίους, καὶ ὅτι οὐκ ἂν ποτε
πάθοι, μὴ θέλων, εἰς ἄνθρωπον μὲν οὐκ ἐπιδείκνυται ταύτην,
ὡς φιλόανθρωπος· εἰς τὸ φυτὸν δὲ. Διὸ καὶ σχηματίζεται (1)
πεινῶν, καὶ ἔρχεται πρὸς τὴν συκῆν, εἰ ἄρα εὐρήσκει τι ἐν αὐτῇ,
καθὼς εἶπε Μάρκος (α), καίτοι γινώσκων, ὡς οὐχ εὐρήσει. Καὶ
τοῦτο γὰρ αὐτὸς αὐτὸς ὁ Μάρκος εἶρηκε, προσθεὶς· ὅτι (β) Οὐκ
ἦν καιρὸς σὺκων. Καὶ ταῦτα πλάττεται κατ' οἰκονομίαν, ἵνα
εὐαφρόμως ἐπὶ τὴν θαυματουργίαν ἔλθῃ· καὶ λόγῳ μόνῳ ξη-
ραίνει τὴν συκῆν, καὶ δείκνυσιν τὴν τιμωρητικὴν αὐτοῦ
δύναμιν, ὡς ἦν αὐτῷ σκοπός. Εἰρχαίνει δὲ τὸ ὑγρότε-
ρον τῶν ἄλλων φυτῶν, ἵνα καὶ μείζον τὸ θαῦμα γένη-
ται. Μὴ τοίνυν ἀκριβολογοῦ, διὰ τί τιτιμώρηται τὸ φυτὸν,
ἀνάστιον ὄν· ἀλλὰ μόνον ὅρα τὸ θαῦμα, καὶ θαύμαζε τὸν θαυ-
ματουργόν. Τετιμώρηται γὰρ, οὐχ ὡς ἀμαρτήσαν, ἀλλ' ἵνα
μάθωσιν οἱ ἀκολουθοῦντες, ὅτι καὶ κολάζειν ὁ Χριστὸς δύναται.

(1) Ἰδ. καὶ εἰς Ἰωαν. Δ', 7. παρὰ τῷ αὐτῷ Εὐθυμίῳ.

(α) Μαρκ. ΙΑ', 12. 13.

(β) Μαρκ. ΙΑ', 13.

[Συκῆ, (1) φύλλοις κομῶσα μόνους, ἡ τῶν Ἰουδαίων συνα-
γωγὴ, καρπὸν μὲν δικαιοσύνης οὐκ ἔχουσα, μόνην δὲ τὴν τῶν
πεπλανημένων ἡθῶν ἐπιδειξίν, ὡς φύλλα, προβαλλομένη. Ἡ
καὶ ἄλλως· ἡ ἐν σκιαῖς καὶ τύποις σωματικοῖς τοῦ νόμου λα-
τρεία, καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ παρατηρήματα.]

20 Καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταί, ἐθαύμασαν, λέγοντες· Πῶς
παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ;

Ἰδόντες, οὐκ αὐτίκα, ἀλλὰ τῇ ἐπαύριον. Λέγει γὰρ ὁ Μάρκος,
ὅτι Καὶ ὅτε οὐδὲ ἐγένετο, ἐξεπορεύετο ἔξω τῆς πόλεως.
Καὶ πρῶτ' ἀπαπορευόμενοι, εἶδον τὴν συκῆν ἐξηραμ-
μένην ἐκ ῥιζῶν. Καὶ ἀναμνησθεὶς ὁ Πέτρος λέγει αὐτῷ·
Ῥαββί, ὅ ἐστι, Διδάσκαλε, ἴδε, ἡ συκῆ, ἣν κατηράσω, ἐξη-
ραται (α). Ἀναμνησθεὶς γὰρ τῆς κατάρας, ἔδειξεν αὐτῷ τὴν
συκῆν.

21 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Ἀμὴν λέ-
γω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν, καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ
μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ καὶ τῷ ὄρει
τούτῳ εἴπητε· Ἀρθητι, καὶ βλήθητι εἰς τὴν θά-
λασσαν· γενήσεται.

Τὰ παραπλήσια τούτοις εἶπε καὶ ἐν τῷ τριακοστῷ πέμπτῳ
Κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν, δι' ἧς γινώσκῃς ἂν
καὶ ταῦτα σαφῶς. Μάρκος δὲ φησιν, εἰρημέναι τὸν Ἰησοῦν,
ὅτι (β) Ὅς ἂν εἴπῃ τῷ ὄρει τούτῳ· Ἀρθητι, καὶ βλήθητι εἰς
τὴν θάλασσαν· καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ
πιστεύσῃ, ὅτι, ἃ λέγει, γίνεται, ἔσται αὐτῷ, ὃ ἐὰν εἴπῃ.
Διάκρισιν γὰρ ἀμφοτέρω, τὸν δισταγμὸν ὀνομάζουσιν. Ὅρος

(1) Τὰ παρενθεταμένα ἀναγινώσκονται παρ' ἀμφοτέρω τοῖς χειρογράφοις ἐν
τῷ περιελιδίῳ.

(α) Μαρκ. ΙΑ', 19—21.

(β) Μαρκ. ΙΑ', 23.

δὲ νοεῖται καὶ ὁ διάβολος, διὰ τὴν ἑπαρσιν· θάλασσα δὲ, ἡ ἄβυσσος καὶ τὸ χάος.

22 Καὶ πάντα, ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ, πιστεύοντες, λήψετε.

Ο δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ Πάντα ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτήσθε, πιστεύετε, ὅτι λαμβάνετε· καὶ ἔσται ὑμῖν (α). Πάντα δὲ νόει, μὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὰ ἄγια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ΄.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον
ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων.

23 Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ ἱερὸν, προσήλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, λέγοντες· Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην;

Ἐπεὶ τοῖς θαύμασιν οὐκ ἠδύναντο μέμψασθαι, περὶ τῆς ἐκβολῆς ἐγκαλοῦσι τῶν πωλούντων καὶ ἀγοραζόντων ἐν τῷ ἱερῷ, λέγοντες· Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς, κωλύων, ἅπερ ἡμεῖς οὐκ ἐκωλύσαμεν; καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην τοῦ ἐξωθεῖν, μηδεμίαν ἀρχὴν τοῦ ναοῦ ἐμπεπιστευμένῃ; Καὶ μὴν καλὸν ἐποίησεν, ἀνακαθάρσας τὸ ἱερὸν· ἀλλ' ἡ βασκανία καὶ τοῖς καλοῖς εἴωθεν ἐπηρεάζειν.

24 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Ἐρωτήσω ὑμᾶς καὶ γὰρ λόγον ἑνα· ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, καὶ γὰρ
25 ὑμῖν ἐρῶ, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ· Τὸ βάπτισμα

σμα Ἰωάννου πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων;

Ἐξ οὐρανοῦ μὲν, ἀντὶ τοῦ, ζῶντος, ἐκ τοῦ θεοῦ· ἐξ ἀνθρώπων δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐξ ἐντολῆς ἀνθρώπων. Ὁρα δὲ, πῶς ἐξ εὐθείας μὲν οὐκ ἀπεκρίθη τοῦτοις, ἵνα μὴ δόξη μεγαλύνειν ἑαυτὸν, καὶ ἵνα μὴ διασύρῃσιν αὐτὸν, ὡς ἀντίθεον. Ἐπεὶ δὲ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης πολλὰ περὶ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ μεμαρτύρηκεν, ἐκείθεν αὐτοὺς ἀντεπερωτᾷ, καὶ συνελαύνει πρὸς ἀπορίαν, ἧ καὶ αὐτοὶ γνόντες ἐβουλήθησαν.

25 Οἱ δὲ διελογίζοντο παρ' ἑαυτοῖς, λέγοντες· Ἐὰν εἴπωμεν, Ἐξ οὐρανοῦ· ἐρεῖ ἡμῖν· Διὰ τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;

Τοῦτό ἐστιν, ἡ ἀπορία. Εἶπε γὰρ ἂν αὐτοῖς· Διὰ τί οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ, λέγοντι πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ ἐμοῦ; Εἰ γὰρ ἐπιστεύσατε, οἷς ἔλεγεν, ἐγινώσκατε ἂν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. Δοιπὸν οὖν ἐλέγχεσθε, μάτην ἔχοντες προφῆτην τὸν Ἰωάννην, ἀπιστοῦντες αὐτῷ.

26 Ἐὰν δὲ εἴπωμεν, Ἐξ ἀνθρώπων· φοβούμεθα τὸν ὄχλον· πάντες γὰρ ἔχουσι τὸν Ἰωάννην ὡς προφῆτην.

Ὡς τῆς ἀνελευθέρου τῶν ἀθλίων ἀνθρωπαρεσκείας! Τοῦ μὲν θεοῦ καταφρονοῦσι· τοὺς ἀνθρώπους δὲ φοβοῦνται, καὶ πρὸς χάριν αὐτῶν ἅπαντα πράττουσιν.

27 Καὶ ἀποκριθέντες τῷ Ἰησοῦ, εἶπον· Οὐκ οἶδαμεν.
Ἐφη αὐτοῖς καὶ αὐτός· Οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

Ἐδεῖ μὲν αὐτοὺς εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ βάπτισμα ἐκ θεοῦ ἦν, καὶ ὁ Ἰωάννης ἐκ θεοῦ ἕσταλται· ἐπεὶ δὲ φεύγοντες τὸν ἐλεγχον, ἵνα μὴ ἀπιστοῦντες αὐτῷ φανῶσιν, ἐκρυπτον τὴν ἀλήθειαν, φησὶν· Οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ὃ βούλεσθε μαθεῖν, οὐ κρύπτων,
27*

ὡς ὑμεῖς, τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀναξίους τῆς ἀποκρίσεως ὑμᾶς λογίζομενος, οὕτω κακουργοῦντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ'.

Περὶ τῶν δύο υἱῶν παραβολῇ.

28 Τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ;

Περὶ ὧν ἔρῳ, δηλονότι. Μὴ θελησάντων γὰρ εἰπεῖν, πόθεν ἦν τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσιν ἀπιστήσαντες ἐκείνῳ, βούλεται διὰ παραβολῆς αὐτοὺς ἐμβαλεῖν εἰς τὸ αὐτοὺς καταψηφίσασθαι ἑαυτῶν, ὡς ἀπειθῶν, καὶ λέγει·

28 Ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο· καὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ, εἶπε· Τέκνον, ὑπάγε, σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ

29 ἀμπελῶνί μου. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Οὐ θέλω·

30 ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπῆλθε. Καὶ προσελθὼν τῷ δευτέρῳ, εἶπεν ὡσαύτως. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Ἐγὼ, κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθε.

Ἀνθρωπον μὲν ὑποδηλοῖ τὸν θεόν, ὡς φιλάνθρωπον· τέκνα δὲ αὐτοῦ δύο, τὸν τε λαὸν τῶν ἐθνῶν, καὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων, ὡς ποιήματα αὐτοῦ. Καὶ ἔστιν ὁ μὴ ὑποσχόμενος μὲν, ἀπελθὼν δὲ, ὁ λαὸς τῶν ἐθνῶν· ὁ δὲ ὑποσχόμενος μὲν, μὴ ἀπελθὼν δὲ, ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων. Τὰ ἔθνη μὲν γὰρ οὐχ ὑπέσχοντο ἀκούσεσθαι τοῦ θεοῦ, καὶ ὁμῶς ὕστερον ὑπήκουσαν πιστεύσαντα τῷ θεῷ καὶ Χριστῷ· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ὑπέσχοντο, εἰπόντες ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Δευτερονομίου· Πάντα, ὅσα ἂν εἴπῃ ὁ θεός, ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα (α)· καὶ ὕστερον παρήκουσαν, ἀπιστήσαντες τῷ Χριστῷ καὶ θεῷ. Ταῦτα μόνον τῆς παραβο-

(α) Ἐξοδ. ΙΘ', 8.

λῆς ἐκλέγου, καὶ ἐπιγίνωσκε· τὰλλα δὲ πάρες, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παραβολῶν παρεγγεῖλαμεν. Ἐπὶ τὸ ἀσαφέστερον γὰρ τινὰ ταύτης οἰκονομικῶς συνετέθησαν, διὰ τὸ ἀνύποπτον, ἵνα μὴδὲν περὶ ἑαυτῶν οἱ Ἰουδαῖοι γνόντες, ὁρθὴν ἐξενέγκωσι τὴν ψῆφον.

31 Τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς; Λέγουσιν αὐτῷ· Ὁ πρῶτος.

Αὐτοὺς ἠνάγκασεν, ὡς εἴρηται, τὴν ψῆφον ἐξαγαγεῖν, ἵνα αὐτοκατάκριτοι γένωνται. Εἶτα μεταβαίνει πρὸς τοὺς τελώνας καὶ τὰς πόρνas, ἐπὶ πλεόν ἐλέγχων αὐτούς.

31 Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

Τελώνας λέγει, τοὺς μετανοήσαντας καὶ βαπτισθέντας, ὅτε ὁ Ἰωάννης ἐκήρυσσε· καὶ πόρνas ὁμοίως. Προάγουσι δὲ, ἀντὶ τοῦ, προλαμβάνουσιν. Εἶτα σαφηνίζει τὸν λόγον, καὶ διδάσκει, πῶς προλαμβάνουσι, λέγων·

32 Ἦλθε γὰρ πρὸς ὑμᾶς Ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι ἐπίστευσαν αὐτῷ.

Ἦλθε πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἐν ἡμελημένῳ βίῳ, ἀλλ' ἐν ὁδῷ ἀρετῆς, ἵνα καὶ ἀξιόπιστος φανῇ, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ, παραινούντι μετανοεῖν καὶ εὐτρεπίζεσθαι πρὸς ὑποδοχὴν τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ.

32 Ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ.

Ὑμεῖς δὲ, ἰδόντες τοὺς τελώνας καὶ τὰς πόρνas, πῶς μετεβλήθησαν, ὅτε ὁ Ἰωάννης ἐκήρυσσε, καὶ προέλαβον ὑμᾶς, οὐ μετεβλήθητε, ὥστε πιστεῦσαι αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν΄.

Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολῆς.

33 Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε· Ἀνθρώπος τις ἦν οἰκοδεσπότης, ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὥρυξεν ἐν αὐτῷ ληνόν, καὶ ὠκοδόμησε πύργον· καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν.

Ἀνθρώπων μὲν ὁμοίως ὑπανίσταται τὸν θεὸν καὶ πατέρα, διὰ τὸ φιλόανθρωπον, καὶ διὰ τὸ τῆς παραβολῆς ἔθος· ἀμπελῶν δὲ φυτευθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ὁ Ἰσραηλῆτις λαὸς, ὃν ἐφύτευσεν ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας. Φησὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ (α): *Ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας· ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ καταφύτευσας αὐτήν. Φραγμὸς δὲ, ὁ νόμος, οὗ ἐὼν αὐτὸν ἐπιμνησθῆναι τοῖς ἔθνεσι. Λέγοιτο δ' ἂν φραγμὸς, καὶ ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ φυλακὴ, φρουροῦσα τοῦτον ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τῶν πέριξ ἐθνῶν· καθ' ἑαυτὸν γὰρ, φησὶ (β), τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες· οἱ παροπλισμένοι τὴν δόξαν. Ἀγνός δὲ, τὸ θυσιαστήριον, ἐν ᾧ τὸ αἶμα ἐξεχεῖτο. Πύργος δὲ, ὁ ναός, διὰ τὸ τῆς οἰκοδομῆς ὀχυρὸν καὶ ὑψηλόν. Γεωργοὶ δὲ, οἱ ἄρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ· τοῖσι γὰρ ἐνεπίστευσεν ὁ θεός, ὡς διδασκάλοις, τὸν ἀμπελῶνα τοῦτον. Ἀποδημίαν δὲ τοῦ οἰκοδεσπότης φησὶν ὁ Χρυσόστομος (γ), τὴν μακροθυμίαν, ἐφ' οἷς ἡμάρτανον.*

34 Ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς, λαβεῖν

35 τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. Καὶ λαθόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, 36 ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν. Ἡλὶν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, πλείονας τῶν πρώτων· καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως.

Καρποὶ μὲν τοῦ φθιέντος ἀμπελῶνος, ἡ φυλακὴ τῶν νομικῶν ἐντολῶν καὶ αἱ ἀρεταί· δούλοι δὲ, οἱ προφῆται, οὓς ἄλλοτε ἄλλους ἀποσταλέντας εἰς ἀπαίτησιν τῆς τοιαύτης, ὡς εἴρηται, φυλακῆς καὶ τῶν ἀρετῶν, διαφόρως ἐτιμωρήσαντο. Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς (α) τρεῖς ἀποστολάς τῶν προφητῶν ἀνέγραψαν, λέγοντες ἀπεσταλῆναι πρῶτον, ἓνα δούλον, εἶτα ἕτερον, ἔπειτα τρίτον. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο ἐναντιολογία πρὸς τὸν Ματθαῖον. Κάκεινος γὰρ διὰ τῶν δύο ἀποστολῶν πάντας συμπεριέλαβε, καὶ οὗτοι διὰ τῶν τριῶν ὁμοίως· πλὴν ἐκεῖνος μὲν παχύτερον, οὗτοι δὲ λεπτομερέστερον, οἱ καὶ διὰ τοῦ ἐνὸς δούλου πάντας δηλοῦσι τοὺς τῆς μιᾶς ἀποστολῆς καὶ τοῦ αὐτοῦ καιροῦ. Τί δὲ ἐστίν, ὃ φησι Μάρκος περὶ ἐνός, ὅτι Κάκεινον λιθοβολήσαντες ἐκεφαλαίωσαν (β); Τινὲς μὲν εἶπον, ὅτι ἐκεφαλαίωσαν τὴν ὕβριν, ἡγούν, ἐκορύφωσαν· ἐγὼ δὲ οἶμαι τὸ, ἐκεφαλαίωσαν, ἀντὶ τοῦ, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ συνέτριψαν.

37 Ὑστερον δὲ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· Ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου.

Τοῦτα εἶπεν, οὐχ ὡς ἀποθησόμενον· ἐγίνωσκε γὰρ, ὅτι οὐκ ἐντραπήσονται τοῦτον· ἀλλ' ὡς ὀφειλόμενον, ὡσανεὶ λέγων· Ὅτι χρὴ αὐτοὺς ἐντραπήναι τὸν υἱόν μου. Λουκᾶς δὲ φησιν, ὅτι Εἶπεν (γ) ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος· Τί ποιήσω; πέμψω τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν· ὥςως τοῦτον ἰδόντες ἐντραπήσονται.

(α) Ψαλμ. 104, 9.

(β) Ψαλμ. 104, 12.

(γ) Τζα. Ζ'. Σλ. 670. Α.

(α) Μαρκ. 1Β', 2. καὶ ἐξῆς. Λουκ. Κ', 10. καὶ ἐξῆς.

(β) Μαρκ. 1Β', 4.

(γ) Λουκ. Κ', 13.

Ἔειπε δὲ, τί ποιήσω, οὐκ ἔξ ἀπορίας, ἀλλ' ἐκ φιλανθρωπίας, δεικνύων, πόσον κήδεται τῶν ἀχαρίστων, μήπω θέλων κακῶσαι τούτους, ἀλλὰ ζητῶν τρόπον, δι' οὗ τούτους ἀγριωθέντας ἡμερώσει. Καὶ τὸ, ἴσως, δὲ, τὸ εἰκὸς δηλοῖ.

38 Οἱ δὲ γεωργοὶ, ἰδόντες τὸν υἱὸν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ κατὰσχωμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

Σκόπει, πῶς ἀκριβῶς προλέγει τὰ μέλλοντα! Καὶ μὴν, οὐχ ὡς υἱὸν θεοῦ τοῦτον ἀνεῖλον. Οὐκ ἀνεῖλον αὐτόν, ὡς υἱὸν θεοῦ, ἀλλ' ὡς κληρονόμον τοῦ ἀμπελῶνος, ἤγουν, ὡς βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ. Βλέποντες γάρ, ἃ ἑτεροτούργει, καὶ ἀκούοντες, ἃ ἐφίλοσόφει, συνήσθοντο μὲν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι αὐτός ἐστιν, ὃν αἱ προφηταὶ καταγγέλλουσι βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ· ἐκνικηθέντες δὲ τῷ φθόνῳ, καὶ σκοτισθέντες ὑπὸ τῆς βασιλείας, τοῦτο μὲν συνεκάλυψαν, συμβούλιον δὲ ἔλαβον, ἵνα αὐτὸν ἀποκτείνωσι, καὶ λοιπὸν κυριαρχήσωσι τῆς κληρονομίας αὐτοῦ, ταυτέστι, τοῦ λαοῦ, μηδὲν εἰς τὸ ἐξῆς ὑποπτεύοντες. Καὶ γὰρ ζῶν, ἤλεγχεν αὐτούς, καὶ ὠνείδιζε, καὶ ἠπειλεῖ.

39 Καὶ λαβόντες αὐτόν, ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ἀπέκτειναν.

Ἐξω τῶν ὁρίων τοῦ ἀμπελῶνος, ἤγουν, ἔξω τῆς πόλεως. Ἐξω γὰρ αὐτῆς τοῦτον ἐσταύρωσαν. Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι πρῶτον ἀπέκτειναν αὐτόν, εἴτα ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος (α). Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι τὸ, ἐξέβαλον ἔξω, καθ' ἕτερον ἐκεῖνος εἶπε σημαίνον, ἀντὶ τοῦ, ἀπεστέρησαν (1), ὡς αὐτοῖς ἐδόκει.

(α) Μαρκ. 1Β', 8.

(1) τοῦ ἀμπελῶνος, δηλαδή.

40 Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκεῖνοις;

Αὐτοὺς ἐρωτᾷ πάλιν, ἵνα αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἐξαγαρόντες κἀνταῦθα τὴν ἀπόφασιν αὐτοκατάκριτοι γένωνται.

41 Λέγουσιν αὐτῷ· Κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς· Κακοὺς ὄντας πικρῶς κολάσει αὐτούς.

41 Καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδῶσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν.

Ἀκοντες προφητεύουσι καὶ αὐτοὶ τὸ μέλλον. Ἐλθὼν γὰρ ὁ κύριος τοῦ τοιούτου ἀμπελῶνος, ἤγουν, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ὁ Χριστὸς, ὁ κληρονόμος, καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν, παρέδωκεν αὐτοὺς τοῖς Ῥωμαίοις εἰς ὄλεθρον καὶ ἀφανισμόν· τὸν δὲ τόπον τοῦ ἀμπελῶνος ἐξέδωκε τοῖς τῶν χριστιανῶν ἐπισκόποις, οἳ καὶ κατὰ τοὺς καιροὺς αὐτῶν, ὅτε δηλαδὴ τὰ χριστιανῶν ἦνθαι, διαφερόντως ἐκαρποφόρουν τὰς ἀρετάς. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν αὐτοὺς λέγει, καθ' ἑαυτῶν τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν· Μάρκος δὲ καὶ Λουκᾶς (α) φασίν, ὅτι αὐτὸς ἀπεφάνητο κατ' αὐτῶν. Εἰκὸς δὲ, πρῶτον ἐκεῖνους ἀποφύνασθαι, εἴτα τὸν Χριστὸν εἰπεῖν, ὅπερ ἐκεῖνοι εἶπον, ἐπιβεβαιουῖν τὰ τὸν λόγον αὐτῶν. Ἰδιαιτάτα δὲ Λουκᾶς εἶρηκεν, ὅτι Ἀκούσαντες εἶπον· Μὴ γένοιτο (β). Πρὸ τούτου γὰρ ἀγνοοῦντες, ὅτι περὶ αὐτῶν ἦν ἡ παραβολή, κατεψηφίσαντο ἑαυτῶν· ὕστερον δὲ, ἐπιψηφισαμένου τοῦ Χριστοῦ, συνῆκαν καὶ εἶπον· Μὴ γένοιτο!

42 Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς· «Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκο-

(α) Μαρκ. 1Β', 9, Λουκ. Κ', 16.

(β) Λουκ. Κ', 16.

δομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας·
 Λαυτικὴ μὲν ἡ προφητεία (α), δείκνυσι δὲ διὰ ταύτης ὁ Χριστός, ὅτι πάντως ἔσται, ἃ εἶπεν, προαγγελθέντα πάλαι παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Καὶ ἀναιρεθήσεται μὲν ἀπ' αὐτῶν· ἀναστὰς δὲ ἐκ νεκρῶν, γενήσεται εἰς κεφαλὴν γωνίας. Τί δὲ τοῦτο ἔστιν; Ἐροῦμεν· Τροπικῶς ἡ προφητεία λίθον μὲν ὠνόμασε τὸν Χριστόν· οἰκοδομοῦντας δὲ, τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων, οὓς καὶ γεωργούς ἡ παραβολὴ προσηγόρευεν· ἀπεδοκίμασαν δὲ τὸν τοιοῦτον οὗτοι λίθον, ἥγουν, ἀπόσαντο· πρῶτον μὲν λέγοντες· Οὗτος (β) οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν· Οὗτος (γ) πλανᾷ τὸν κόσμον (1), καὶ τὰ τοιαῦτα· τελευταῖον δὲ σταυρώσαντες· κεφαλὴ δὲ γωνίας ἔστιν, ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος. Ἐγένετο οὖν εἰς κεφαλὴν γωνίας ὁ Χριστός, ἥγουν, ὑπῆρξεν ἀκρογωνιαίος λίθος, ἐν τῷ παραικάζεσθαι τοιοῦτον λίθον. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἐφ' ἑαυτῷ συνδεῖ τοίχους δύο· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Χριστός, ἐφ' ἑαυτῷ συνδεσμεῖ τοὺς δύο λαούς, τὸν τε ἐξ ἔθνων καὶ τὸν ἐξ Ἰουδαίων, καὶ συνενοῖ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. Τινὲς δὲ γωνίαν ἐνόησαν τὴν ἐκκλησίαν, ὡς συνδεσμοῦσαν τοὺς πιστοὺς, ἧς τινος εἰς κεφαλὴν γέγονεν ὁ Χριστός, εἰτουν, κεφαλὴ καὶ ἄρχων.

42 Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν·»

Καὶ τοῦτο μέρος τῆς εἰρημένης προφητείας ἐστὶ, διδάσκον, ὅτι καὶ κατὰ βούλησιν θεοῦ γενήσεται αὕτη ἡ γωνία, τουτέστιν, ἡ συνάφεια τῶν λαῶν, καὶ θαυμασθήσεται παρὰ πάντων,

(α) Ψαλμ. ΡΙΖ', 22.

(β) Ἰωαν. Θ', 16.

(γ) Ἰωαν. Ζ', 12.

(1) ὄχλον, ὁ Χρυσόστομος Τομ. Ζ'. Σελ. 672. Α. 'Ο δὲ Εὐθύμας καὶ ἐν τῷ καμμένῳ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου γράφει, κόσμον.

οὐ μόνον, ὡς κεκαλλωπισμένη ταῖς ποικιλίαις τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ, ὡς ἰσχυροτέρα πάσης ἐπιβολῆς.

43 Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθναι ποιοῦντι τοὺς καρπούς αὐτῆς.

Βασιλείαν τοῦ θεοῦ λέγει, τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ θεοῦ, ὑφ' ἧς ἐφρουροῦντο· ἔθνος δὲ ποιοῦν τοὺς ἀξίους αὐτῆς καρπούς, τὸ γένος τῶν χριστιανῶν.

44 Καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον, συνθλασθήσεται· Ὁ προσκόψας αὐτῷ, ἑαυτὸν βλάψει, καὶ οὐκ ἐκείνους, ὃ πεπόνθασι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ.

44 Ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λιχμήσει αὐτόν.

Ἐφ' ὃν δ' ἂν βαρῇ (1), τουτέστιν, ὃ ἂν ὀργισθῇ, λεπτυνεῖ καὶ διασκορπίσει καὶ ἐξολοθρεύσει αὐτόν, ὃ γέγονεν εἰς ὅλον τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων, παραδοθέν εἰς πολιορκίαν τοῖς Ῥωμαῖκοῖς στρατεύμασι.

45 Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἔγνωσαν, ὅτι περὶ αὐτῶν

46 λέγει. Καὶ ζητοῦντες αὐτόν κρατῆσαι, ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους· ἐπειδὴ ὡς προφῆτην αὐτὸν εἶχον.

Πανταχοῦ τοὺς ἀνθρώπους φοβοῦνται, καὶ οὐ τὸν θεόν· ἀλλ' ὁ μὲν Χριστός καὶ τὰς παραβολὰς εἶπε, καὶ τὴν προφητείαν ἐπῆγαγεν, ἵνα δειλιάσαντες ἀποσχῶνται τῆς πονηρίας· αὐτοὶ δὲ μᾶλλον ἐζήτησαν ἀνελεῖν αὐτόν. Καὶ μὴν ἐγίνωσκεν, ὡς οὐ μεταβληθήσονται· ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ ἑαυτοῦ ποιεῖ, μηδὲν ἐλλείπων τῶν καθηκόντων.

(1) ἐπιβάρῃ, βαρέω· πίση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ'

Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν γάμον.

ΚΕΦ. XXII, 1 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, πάλιν εἶπεν
 2 αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς, λέγων· Ὁμοιώθη ἡ βασι-
 λεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίη-
 3 σε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ· καὶ ἀπέστειλε τοὺς
 δούλους αὐτοῦ, καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς
 γάμους· καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν.

Ἡ μὲν πρὸ ταύτης παραβολῆς, τὰ μέχρι τοῦ σταυροῦ διέγρα-
 ψεν, οἷον τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν, ἣ πρὸς Ἰουδαίους ἐπέχρητο,
 τὴν τούτων προφητοκτονίαν, καὶ τελευταῖον, τὴν ἀνάφρασιν
 τοῦ Σωτῆρος· αὕτη δὲ, ἡ νῦν προκειμένη, τὰ μετὰ τὸν σταυ-
 ρὸν προσημαίνει· βασιλείαν μὲν οὐρανῶν ὀνομάζουσα τὸν
 θεὸν καὶ πατέρα· γάμους δὲ, τὴν μυστικὴν συνάφειαν τοῦ
 υἱοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν. Διττὴν δὲ νοοῦμεν τὴν
 τοιαύτην συνάφειαν, τὴν μὲν ἐνταῦθα γινομένην, διὰ πίστεως
 καὶ ἀρετῶν, τὴν δὲ ἐκεῖ τελεσθησομένην ὑπερφυστικῶς. Γά-
 μους δὲ τὰ πρᾶγμα καλεῖ, διὰ τε τὸν αὐτοῦ πόθον, ὃν ἔχει
 πρὸς αὐτήν, καὶ διὰ τὴν αὐτῆς χαράν· καὶ γὰρ καὶ ὁ Βαπτί-
 στής νυμφίον αὐτὸν προσηγόρευσε· δούλους δὲ λέγει, τοὺς
 ἀποστόλους, οἵτινες πρῶτον ἐν Ἱεροσολύμοις ἐδίδαξαν· κεκλη-
 μένους δὲ, τοὺς Ἰουδαίους, οἱ προεκληθήσαν εἰς τοὺς τοιού-
 τους γάμους, πάλαι μὲν ὑπὸ τῶν προφητῶν, ὕστερον δὲ ὑπὸ
 τοῦ Βαπτιστοῦ πρὸς αὐτὸν (1) γὰρ αὐτοὺς παρέπεμπον· ἔτι
 δὲ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νυμφίου. Καὶ ὅρα τὴν κακίαν μὲν τῶν
 Ἰουδαίων, ἀγαθότητα δὲ τοῦ Σωτῆρος! Ἀνείλον αὐτὸν ἐκεῖνοι·

(1) τὸν Χριστὸν, παρέπεμπον αὐτοὺς, τοὺς Ἰουδαίους, οἱ προφῆται καὶ ὁ Βα-
 πτιστής.

ὁ δὲ, καὶ φονεῖς ὄντας αὐτοῦ, πάλιν καλεῖ πρὸς εὐφροσύνην
 αἰώνιον, οἱ δὲ ἀποπηδῶσι.

4 Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέγων· Εἴπατε
 τοῖς κεκλημένοις· Ἰδοὺ, τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα,
 οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα
 ἔτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους.

Προτέρους μὲν δούλους νόει, τοὺς περὶ Πέτρον· ὕστερους δὲ,
 τοὺς περὶ Παῦλον· ἄριστον δὲ καὶ τύρους καὶ σιτιστὰ τε-
 θυμένα, εἶπουν, ὑπηρεπισμένα, εἴρηκε, κατὰ τὸ ἐν τοῖς γάμοις
 ἔθος. Εἶεν δ' ἂν ταῦτα ἐνταῦθα μὲν, ἡ τρυφὴ τῶν θείων δογ-
 μάτων· ἐκεῖ δὲ, ἡ οὐράνιος τρυφὴ καὶ ἀπόλαυσις. Διὰ δὲ τῶν
 τύρων καὶ τῶν σιτιστῶν τὸ φιλότιμον καὶ πολυτελές τῆς
 εὐωχίας ἐμφαίνεται.

5 Οἱ δὲ, ἀμελήσαντες, ἀπῆλθον· ὁ μὲν, εἰς τὸν ἴδιον
 ἀγρὸν, ὁ δὲ, εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ.

Καταφρονήσαντες τῆς κλήσεως, ἀπῆλθον εἰς τὰ οἰκεῖα ἔργα,
 τουτέστιν, εἶχοντο τῶν προτέρων.

6 Οἱ δὲ λοιποὶ, κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ,
 ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν.

Ὡς τῆς ἀναισχυντίας! Οὐ μόνον οὐκ ἦλθον, ἀλλὰ καὶ τοὺς
 ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτοὺς ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. Καὶ ἐν μὲν
 τῇ προλαβούσῃ παραβολῇ, οἱ ἀπαιτοῦντες τοὺς καρπούς ἐσφά-
 γησαν· ἐν ταύτῃ δὲ, οἱ καλοῦντες εἰς τοὺς γάμους. Τί ταύτης
 ἴσον τῆς μανίας; ὅσον ὁ βασιλεὺς ἐμακροθύμει καὶ ἐφιλαν-
 θρωπεύετο, τοσοῦτον οὗτοι ἐσκληρόνοντο καὶ ἡγρίαινον.

7 Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς, ὠργίσθη· καὶ πέμψας τὰ
 στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους,
 καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε.

Ἰδε κηδεμονίαν καὶ μακροθυμίαν ἄφατον! Ἐφύτευεν ἀμπελῶ-

να καὶ ἀπῆρτισεν· ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν· ἀπέστειλεν ἐν καιρῷ δούλους ἀπαιτῶν τοὺς καρπούς· τούτων ἀναιρεθέντων, ἀπέστειλεν ἄλλους· καὶ τούτων σφαγέντων, ἐπεμψεν αὐτὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητόν· καὶ τούτου φονευθέντος, ἠνέσχετο, καὶ μᾶλλον ἀποστείλας δούλους, ἐκάλεσε τοὺς φονεῖς εἰς εὐωχίαν ἀτελεύτητον· οὐκ ἠθέλησαν ἐλθεῖν· πάλιν ἑτέρους ἀπέστειλεν· οἱ δὲ καὶ τούτους ἀνείλον. Τότε λοιπὸν, ὡς ἀνίατα νοσοῦντας, ἀναιρεῖ, τοὺς παμπονήρους καὶ μιαιρούς. Στρατεύματα δὲ αὐτοῦ νόει, τὰ στρατεύματα τῶν Ῥωμαίων· πάντες γὰρ τοῦ θεοῦ εἰσὶ κατὰ τὸν λόγον τῆς δημιουργίας· ἃ, ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου, καὶ τοὺς φονεῖς κατέσφαξαν, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν, τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐνέπρησαν.

8 Τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· Ὁ μὲν γάμος ἐτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι.

9 Πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἂν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους.

Διεξόδους τῶν ὁδῶν λέγει, τὰς πόλεις καὶ κώμας τῶν ἐθνῶν· διεξόδους δὲ τῶν ὁδῶν ταύτας ὠνόμασε, δηλῶν τὸ ἀπερριμμένον τῶν ἐθνῶν· ἐν ταῖς διεξόδοις γὰρ οἱ ἀπερριμμένοι κατοικοῦσι. Πρῶτον μὲν γὰρ οἱ ἀπόστολοι τοῖς Ἰουδαίοις ἐκήρυσσον, ἔτι παρ' αὐτοῖς ὄντες· ἐπεὶ δὲ ἀπηλαύνοντο, φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ Παῦλος· Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαλῆθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς ἐκρίνατε, ἰδοὺ, στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη (α).

Καὶ μὴν ἀναστὰς ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, εὐθύς εἰς τὰ ἔθνη τούτους ἐξαπέστειλεν, εἰπὼν· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη (β). Πῶς οὖν πρῶτον τοῖς Ἰουδαίοις ἐκήρυξαν, γρά-

(α) Πραξ. ΙΓ', 46.—Ὅτως ἀναφέρει τὸ καίμενον τῶν Πράξεων καὶ ὁ Χρυσόστομος Τομ. Ζ'. Σελ. 681. Β.

(β) Ματθ. ΚΒ', 19.

φει Λουκᾶς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Πράξεων· ὅτι μέλλων ὁ Χριστὸς ἀναβαίνειν εἰς τὸν οὐρανόν, εἶπε τοῖς ἀποστόλοις (α). *Ἀθήσεθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες, ἐν τε Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.* Ἰδοὺ, δεδήλωκεν, ὅτι ἄρζονται ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ.

10 Καὶ ἐξελθόντες οἱ δούλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς, συνήγαγον πάντας, ὅσους εὔρον, πονηροὺς τε καὶ ἀγαθοὺς·

Πονηροὺς ὀνομάζει, τοὺς κακοήθεις, ἢ τοὺς ἀκρατεῖς ἐν τοῖς πάθεσιν· ἀγαθοὺς δὲ, τοὺς ἀπλοῦς, ἢ τοὺς ἐγκρατεῖς ἐν ταῖς ἀλόγοις ὁρμαῖς, οἷς ὁμοῦ πᾶσιν ἐκήρυξαν οἱ ἀπόστολοι, πάντας ἐπίσης καλοῦντες εἰς τὴν συνάφειαν τοῦ Χριστοῦ, τὴν τε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι.

11 Καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων. Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, εἶδεν ἐκεῖ

12 ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἐνδυμα γάμου· καὶ λέγει αὐτῷ· Ἐταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἐνδυμα γάμου;

Εἰπὼν, ὅτι ἐπλήσθη ὁ γάμος, ἤγουν, ὁ νυμφών, ἐσήμενεν, ὅτι πολλοὶ εἰσελεύσονται μέχρι τῆς τοῦ κόσμου συντελείας. Ἐν δὲ τῷ ἐφεξῆς τῆς παραβολῆς διδάσκει περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως. Σὺ δὲ μηδὲν πολυπραγμόνει βαθύτερον, οἶον, τίς ὁ νυμφών, καὶ πῶς συνεισῆλθε τοῖς κεκαλλωπισμένοις ὁ ἀκαλλώπιστος, καὶ εἴ τι τοιωῦτον· ἐπικινδυνὸς γὰρ ἡ τούτων ἐξέτασις, διὰ τε τὴν ἄβυσσον τῆς θεωρίας αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν αὐτονομίαν τῆς παραβολῆς· μόνον δὲ ἐντεῦθεν ἀρῶν τὸ γινώσκειν, ὅτι οὐ χρὴ τινα θαρρῆν μόνῳ τῷ ἐλθεῖν εἰς τοὺς γάμους, εἴτουν,

(α) Πραξ. Α', 8.

μόνη τῇ εἰς Χριστὸν πίστει· ἀλλ', ἐπεὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπελούσατο (1), δεῖ περιβληθῆναι καὶ ἑνδυμα γαμικόν, ἥτοι, κεκαλλωπισμένον καὶ ἄξιον τῶν μελλόντων γάμων· ἔστι δὲ τοῦτο βίος καθαρὸς καὶ λαμπρὸς, τρόπον χιτῶνος ὑψηλασμένους ἐξ ἀρετῶν.

Ἄνθρωπον μὲν οὖν, οὐκ ἐνδεδυμένον ἑνδυμα γάμου, προσηγόρευσε πάντα ἄνθρωπον ἀναξίως τοῦ γάμου ἐστολισμένον· οὐκ ἑνδυμα δὲ γάμου, βίος ῥυπαρὸς καὶ ἀκάθαρτος. Ἐταῖρον δὲ αὐτὸν εἶπεν, ὡς τέως χριστιανὸν, εἰ καὶ ἀναξίως τῆς προσηγορίας ταύτης ἐπολιτεύσατο. Καὶ μὴν χάριτι πάντας ἐκάλεσε· πῶς οὖν ἀκριβολογεῖται; Διότι προσῆκει τὸν εἰς γάμον κληθέντα, καὶ μάλιστα βασιλικόν, κεκοσμημένον εἰσελθεῖν, καὶ ἀμείψασθαι τὴν χάριν τῆς κλήσεως τῷ καλλωπισμῷ τῆς στολῆς. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν φθαρτῶν γάμων, ἔχει τις ἂν ἀπολογίαν καὶ συγγνώμην, διὰ τὸ δυσπόριστον εἶναι τὴν ἀξίαν στολῆν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀφθάρτου τούτου γάμου, πᾶσα περιήρηται πρόφασις· ὁ γὰρ καλλωπισμὸς ἐγγὺς καὶ εὐπόριστος, εἰ μόνον ἀληθῶς αὐτὸν ζητήσωμεν (2). Ὡστε δικαίως ἐκβάλλει τὸν ἀκαλλώπιστον, ὡς ῥάθυμον καὶ καταφρονητὴν. Καθάπερ γὰρ οἱ μὴ ἐλθόντες ὕβρισαν, οὕτω καὶ οἱ εἰσελθόντες ἐρρυπωμένοι.

†† ῥυπαρὰ (3) γὰρ ἱμάτια φορεῖ, ὁ μὴ ἐνδυσάμενος σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, χρηστότητα, φιλαδελφίαν καὶ τὰ ὅμοια.

12 Ὁ δὲ ἐφिमώθη.

Ὁ μὴδὲν ἔχων ἀπολογίσασθαι. Δείκνυσι δὲ ὁ λόγος, ὅτι, καίτοι προδήλου τῆς ἁμαρτίας οὔσης, ὅμως οὐ πρότερον ὁ θεὸς κολάσει, μέχρις ἂν αὐτὸς ὁ ἡμαρτηκὼς ἑαυτὸν καταδικάσῃ. Τὸ γὰρ σιωπᾶν, καὶ μὴ δύνασθαι πῶς ἀποκριθῆναι, καταδίκης ἐστὶ.

(1) τὸν τῶν ἁμαρτιῶν ῥυπον δηλαδὴ.

(2) Ἰσως, ζητήσωμεν.

(3) Ταῦτα δὲν εὐρίσκονται παρ' οὐδετέρῳ τῶν δύο χειρογράφων· καὶ μετανέχθησαν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σελ. 150. E.

13 Τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνους·

Τοῖς ἀγγέλοις, τοῖς εἰς τὸ κολάζειν ὑπηρετοῦσιν. Ὡς γεγενημένα δὲ λέγει τὰ μέλλοντα, νόμῳ προφητείας.

13 Δῆσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας, ἄρατε αὐτόν, καὶ ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον·

Δέσιν λέγει τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνεργείας τῆς τε διὰ ποδῶν καὶ τῆς διὰ χειρῶν τελουμένης. Τότε γὰρ καταργεῖται πᾶσα τῶν ἁμαρτωλῶν ἐνέργεια, καὶ οὐκέτι λοιπὸν οὐδεμία πράξις εἰς ἐξίλασμον· ἐργασίας γὰρ, φησιν, ὁ παρὼν καιρὸς· ὁ δὲ μέλλον ἀνταποδόσεως. Δεσμοῦνται δὲ πόδες μὲν, οἱ πρὸς ἁμαρτίαν βαδίσαντες· χεῖρες δὲ πάλιν, αἱ παράνομα διαπραχάμεναι.

13 Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

ἵνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι σκότος ἀπλῶς ἐστὶν ἡ τοιαύτη κόλασις, εἴτουν, στέρσις φωτὸς μόνον, προσέθηκεν, ὅτι Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, τὰς ἐν ἐκείνῳ πικρὰς τε καὶ ἀλγεινὰς ὀδύνας ὑποφαίνων. Ἀκούσωμεν καὶ φρίζωμεν, ὅσοι μετὰ τὸ ἀπολούσασθαι διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος, ἐν διεφθαρμένῳ βίῳ καταρρυποῦμεν τὴν ψυχὴν, ὅτι οὐ μόνον ἐκβληθισόμεθα τοῦ νυμφῶνος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν χαλεπωτάτην κόλασιν ἀποπεμφθισόμεθα. Τοιγαροῦν ἐπιμελητέον τῆς ἐντὸς στολῆς, καὶ μὴ τῆς ἐκτὸς· ἕως γὰρ ἂν τῆς ἑξῶ φροντίζωμεν, τῆς ἐνδὸν οὐ δυνησόμεθα φροντίζειν. Ζητήσῃ δ' ἂν τις, πῶς οὐ τῷ πατρὶ μάλλον, ἀλλὰ τῷ υἱῷ ἡ ἐκκλησία συνάπτεται; Καὶ ἀκούσει πάντως, ὅτι ὁ υἱὸς ἐνανθρωπήσας συνανεστράφη αὐτῇ, καὶ ὅτι τῷ υἱῷ συναπτομένη, καὶ τῷ πατρὶ συνάπτεται· λέγει γὰρ ὁ υἱός· Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐσμεν (α)· καὶ· Ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν πατέρα (β).

(α) Ἰωαν. 1', 30.

(β) Ἰωαν. 14', 9.

14 Πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

Τοῦτο εἶπε καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς παραβολῆς τῶν μισθουμένων ἐργατῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ΄.

Περὶ τοῦ κήνσου.

15 Τότε πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι, συμβούλιον ἔλαβον, ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ.

Ω τῆς βαθείας πωρώσεως! Οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἤψατο τῆς ψυχῆς αὐτῶν· μεθύοντες δὲ τῷ φθόνῳ, τρέπονται πρὸς ἐπιβουλήν· καὶ ἐπεὶ συλλαβεῖν αὐτὸν οὐκ ἠδύναντο διὰ τὸν ὄχλον, ὡς προδεδήλωται, συσκέπτονται θηρεῦσαι τοῦτον δι' ἐρωτήσεως.

16 Καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτῷ τοὺς μαθητάς· αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑρωδιανῶν, λέγοντες·

Εἴρηται περὶ τῶν Ἑρωδιανῶν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ Κεφαλαίῳ. Νῦν δὲ φησιν ὁ Χρυσόστομος (1), Ἑρωδιανούς νοεῖσθαι, τοὺς Ἑρώδου στρατιώτας, ἐπιδημοῦντας ἐκεῖ τότε, καὶ συνεξαποσταλέντας ὑπὸ τῶν φαρισαίων ὡς μάρτυρας, εἴ τι κατὰ τοῦ Καίσαρος ἀποκριθεῖη· φίλος γάρ ἦν ὁ Ἑρώδης τοῦ Καίσαρος. Ὁ δὲ Δουκᾶς φανερώτερον περὶ τῶν ἀποσταλέντων μαθητῶν αὐτῶν ἔγραψεν (α), ἐγκαθέτους αὐτοὺς ὀνομάσας, ἤγουν, ἐνεδρεοῦντας, ἔτι δὲ καὶ ὑποκρινομένους δικαιοσύνην, ἧς ἐνεκεν δῆθεν ἡρώτων, καὶ ὅτι ἀπεστάλησαν, ἵνα ἐπιλάβωνται λόγον αὐτοῦ, εἰς τὸ παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος· ἡλιπίζον γάρ, ὅτι κατὰ τοῦ Καίσαρος ἀποκριθήσεται.

(1) Τομ. Ζ΄. Σελ. 687. Α.

(α) Λουκ. Κ΄, 20.

16 Διδάσκαλε, οἶδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ·

Ορα κολακείαν ἀνείσχυοντον, ἧ κέρρηται, χαυνῶσαι τοῦτον βουλόμενοι πρὸς τὸ πάντως ἀποκριθῆναι. Καὶ εἰ ἀληθὴς ἐστίν, πῶς ἀλλαχοῦ λέγετε, ὅτι πλανᾷ τὸν κόσμον; (α)

16 Καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις·

Καὶ πῶς πάλιν λέγετε, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ (β); Ὁδὸν δὲ τοῦ θεοῦ φασὶ, τὴν ἀρετὴν, δι' ἧς ὁδεύει τις πρὸς θεόν.

16 Καὶ οὐ μέλλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων.

Καὶ τοῦτο λέγουσιν, ὑποκνίζοντες αὐτὸν εἰς τὸ μὴ αἰδεσθῆναι τὸν Καίσαρα, μηδὲ διὰ φόβον αὐτοῦ σιγῆσαι πρὸς τὸ ἐπερωτώμενον. Ἀληθὴς μὲν οὖν ἦσαν πάντα, ὅσα προσεμαρτύρησαν αὐτῷ, πλὴν ἄκοντες ὡμολόγησαν ταῦτα, πρὸς κατασκευὴν τῆς ἐπιβουλῆς.

17 Εἶπε οὖν ὑμῖν, τί σοι δοκεῖ;

Περὶ οὗ δηλονότι μέλλομεν ἐρωτᾶν.

17 Ἐξέστι δοῦναι κήνσον Καίσαρι, ἢ οὐ;

Κήνσος, ῥωμαϊκὴ μὲν ἐστὶ λέξις, ἐρμηνεύεται δὲ φόρος, ἥτοι, τέλος· τὸ δὲ, ἔξεστιν, ἀντὶ τοῦ, δυνατόν ἐστιν, εἴπουν, δίκαιόν ἐστι. Πάλαι μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι, φυλάττοντες τοὺς νόμους, πάσης ἀπὸ λαοῦ ἐλευθερίας· ὕστερον δὲ παραβιάζοντες αὐτοὺς, κατεδουλώθησαν Ῥωμαίοις, ὧν ἤρχε Καῖσαρ, καὶ φόρους αὐτοῖς ἐτέλουν. Ἑρωτῶσι δὲ πᾶν κακοήθως καὶ δολερῶς, ἵνα, ἐάν μὲν εἴπῃ, ὅτι ἔξεστι, κινήσωσι κατ' αὐτοῦ τοὺς ὄχλους, ὡς συμβουλευόντος δουλεύειν Καίσαρι, καὶ ὑποτάσσοντος ἀνθρώπῳ τὸν λαόν τοῦ θεοῦ· ἐάν δὲ εἴπῃ, ὅτι οὐκ ἔξεστι, παραδώσουσιν αὐτὸν

(α) Ἰωαν. Ζ΄, 12.—Καὶ ἐνταῦθα ὁ Χρυσόστομος ἔχει, τὸν ὄχλον. Τομ. Ζ΄. Σελ. 687. C.

(β) Ἰωαν. Θ΄, 16.

τῷ ἡγεμόνι, ὡς ἀποστασίαν ἀπὸ Καίσαρος καὶ πόλεμον συμβουλευόντα. Τί οὖν ἡ πηγή τῆς γνώσεως;

18 Γινὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πονηρίαν αὐτῶν, εἶπε·

Ο μὲν Μάρκος (α) τὴν ὑπόκρισιν φησιν· ὁ δὲ Λουκᾶς, τὴν πανουργίαν (β).

18 Τί με πειράζετε, ὑποκριταί;

ὑποκρινομένοι μὲν ἔρωτᾷν, ἵνα γνῶτε τὸ δίκαιον ὁρῶσσαντες δὲ βόθρους διὰ τῆς ἐρωτήσεως, ἵνα με κατακρημνίσητε. Δεῖξας οὖν, ὅτι οὐκ ἔλαθον αὐτὸν, ὅμως ἀποκρίνεται καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν. Καὶ σκόπει πῶς;

19 Ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου.

Παρά δὲ τῷ Μάρκῳ φησὶ, Φέρετέ μοι δηνάριον, ἵνα ἴδω (γ). Καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ δὲ ὁμοίως. Νόμισμα γὰρ ἐλέγετο καὶ τὸ δηνάριον. Ἐζήτησε δὲ ἰδεῖν τὸ νόμισμα, ἵνα θαυμάσιως ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἀπόκρισιν ἐργάσῃται.

20 Οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. Καὶ λέγει αὐ-

21 τοῖς· Τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή; Λέγουσιν αὐτῷ· Καίσαρος.

Οὐκ ἄγνωτον ἠρώτησεν· ἀλλ' ἵνα τὴν ἀπόκρισιν αὐτῶν ἀποφασιν οἰκίαν ποιήσῃ.

21 Τότε λέγει αὐτοῖς· Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος, Καίσαρι·

Ἐπεὶ Καίσαρός ἐστιν, ἀπόδοτε λοιπὸν Καίσαρι τὰ ἴδια. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ εἶπε, Δότε, ἀλλ', Ἀπόδοτε, ὡς ἐκείνου ὄντα. ἵνα δὲ μὴ εἴπωσιν, ὅτι Ἄνθρωπῳ ἡμᾶς ὑποτάττετε καὶ οὐ θεῷ, ἐπήγαγε·

(α) Μαρκ. ΙΒ', 15.

(β) Λουκ. Κ', 23.

(γ) Μαρκ. ΙΒ', 15. Λουκ. Κ', 24.

21 Καὶ τὰ τοῦ θεοῦ, τῷ θεῷ.

Ἐξεστι γὰρ καὶ ἀνθρώποις ἀπονέμειν τὰ προσήκοντα, καὶ θεῷ τὰ ὀφειλόμενα· τοῖς μὲν, τοὺς φόρους, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· τῷ δὲ, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν φυλακὴν τῶν ἐντολῶν. Λέγοιτο δ' ἂν Καίσαρ, καὶ ὁ κοσμοκράτωρ διάβολος, ὅτινι δέον ἀποδιδόναι τὰ αὐτοῦ, φημι δὴ, πᾶσαν ἐμπάθειαν καὶ κακίαν.

22 Καὶ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον.

Ἐθαύμασαν μὲν, οὐκ ἐπίστευσαν δὲ, ὃ καὶ αὐτὸ μεγάλη τούτων κατηγορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ'.

Περὶ τῶν Σαδδουκαίων.

23 Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ Σαδδουκαῖοι, οἱ λέγοντες, μὴ εἶναι ἀνάστασιν·

Ἐῖρηται περὶ τῆς αἵρέσεως τῶν Σαδδουκαίων ἐν τῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ. Οὗτοι δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἠθέτουν, διὰ τὸ μὴ μνημονεύεσθαι ταύτην φανερώς ἐν ταῖς μωσαϊκαῖς γραφαῖς, ὅς δὴ μόνως ἐγίνωσκον, τὰς ἄλλας οὐ παραδεχόμενοι βίβλους. Ἀλλ' ὃ τῆς ἀνοίας! Ἐπιστομισθέντων γὰρ τῶν φαρισαίων, τῶν ἀκριβεστέρων ἐν Ἰουδαίῳ, οἱ καταδεέστεροι τούτων Σαδδουκαῖοι, καθάπερ ἐκ διαδοχῆς, προσβάλλουσι, δέον μάλιστα συσταλῆναι. Ἀλλ' ὄντως ἡ θρασύτης ἀναίσχυντον καὶ ἰταμόν καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦν! Καὶ ἐπεὶ ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς φανερώτερον ἐνέκειτο τὸ δόγμα τῆς ἀναστάσεως, ὑπελάμβανον, ἐκεῖνο (Γ) δογματίζειν τοιοῦτους ἀνίστασθαι τοὺς ἀνθρώπους, οἳ πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν ἦσαν, μετὰ τῶν αὐ-

(Γ) τ. ε. τὸ δόγμα. Ἄρα, δογματίζει τὸ δόγμα.

τῶν σχέσεων καὶ παθῶν. Διὸ καὶ πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ τοιοῦτου δόγματος πλάσαντες οἰκοθεν ὑπόθεσιν προσίσαι.

24 Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτόν, λέγοντες· Διδάσκαλε, Μωσῆς εἶπεν· « Ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. »

Ἐκ μωσαϊκοῦ νόμου τὴν ἀφορμὴν τοῦ πλάσματος λαμβάνουσιν, ὅπως ἀξιόλογον φανείη τὸ ζήτημα. Καὶ γὰρ ἐν τῇ γραφῇ τοῦ Δευτερονομίου (α) παρήγγειλε Μωϋσῆς, ἵνα τὴν γυναῖκα τοῦ τετελευτηκότος ἄπαιδος γαμήσῃ πάλιν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ἐπιγαμβρεύσει· καὶ ὁ ἄν γεννήσῃ πρῶτον, ὀνομάσῃ τοῦτο τέκνον τοῦ θανόντος ἀδελφοῦ, πρὸς μνημόσυνον ἐκείνου. Ταῦτα μὲν οὖν τοῦ νόμου. Σκόπει δέ, τί οὗτοι κατασκευάζουσιν;

25 Ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ ὁ πρῶτος, γαμήσας, ἐτελεύτησε· καὶ μὴ ἔχων σπέρμα, ἀφῆκε
26 τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. Ὅμοίως καὶ
27 ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτὰ. Ὑστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή. Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει, τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν.

Ἐπτὰ δὲ τούτους ὑποτιθέασιν, ὥστε δοκεῖν ἀπορώτερον τὸ πρόβλημα. Σκοπὸς δὲ τοῖς Σαδδουκαίοις, ἵνα εἴτε ἐνός, εἴτε πάντων ἀποκριθεῖη, ταχέως ἀντιθήσουσιν, ὡς ἐπεὶ γάμοι πάλιν, ἄρα καὶ τεκνογονίαι καὶ παιδοτροφίαι, καὶ πορισμοὶ χρημάτων, καὶ δίκαι, καὶ πόλεμοι, καὶ νόσοι, καὶ θάνατοι πάλιν, καὶ πάντα τὰ τοῦ παρόντος βίου, καὶ οὐκ ἔσται λοιπὸν ὁ βίος ἐκείνος ἕτερος παρὰ τοῦτον· εἰ δ' ὁ αὐτὸς ἔσται, τίνος χάριν ἔσται

(α) Δευτερονομ. ΚΒ', 5.

ἀνάστασις; Ὡστε οὐκ ἔσται ἀνάστασις. Τί οὖν ὁ Χριστός;

[Γυνή (1) μὲν εἴη ἂν, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· ἐπτὰ δὲ ἀδελφοί, οἱ κατὰ καιροὺς παρὰ θεοῦ δοθέντες αὐτῇ πρὸς παιδαγωγίαν καὶ γένεσιν καρπῶν δικαιοσύνης νόμοι, οἷς, ὡς ἀνδράσι, κατὰ διαδοχὴν ὁμιλήσασα, παρ' οὐδενὸς ἔσχε καρπὸν ἀληθινόν. Ὡν πρῶτος μὲν, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ δοθεὶς τῷ Ἀδάμ· δεύτερος δὲ, ὁ τῷ αὐτῷ δοθεὶς αἴθις ἔξω τοῦ παραδείσου, ἐν τάξει ἐπιτιμιῶν· τρίτος, ὁ κατὰ τὴν κίεωτόν τῷ Νῶε δοθεὶς· τέταρτος ὁ τῷ Ἀβραάμ δοθεὶς, περὶ τῆς περιτομῆς· πέμπτος, ὁ τῷ αὐτῷ πάλιν περὶ τῆς κατὰ τὸν Ἰσαὰκ θυσίας· ἕκτος, ὁ κατὰ Μωϋσέα, καὶ ἔβδομος, ὁ διὰ τῶν προφητῶν. Οἱ τοίνυν τὴν ἀνάστασιν ἀθετεῖν διδάσκοντες δαίμονες, ἐρωτῶσι κακοήθως διὰ τῶν λογισμῶν, ὡς εἴπερ νεκρῶν ἀνάστασις ἔσται, κατὰ τίνα τῶν εἰρημένων ἑπτὰ νόμων ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τότε πολιτευθήσεται; Ἴνα, εἴγε κατὰ τίνα τούτων φῶμεν, ἐπαγάγωσιν, Οὐκοῦν ἄκαρπος ἔσται πάλιν καὶ ματαιὴ ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ, τοῖς προτέροις αἴθις ἐνσχεθεῖσα κακοῖς. Ἀλλ' ὁ ἀληθὴς καὶ σωτήριος τῆς εὐσεβείας λόγος ἐπιστομίζει τούτους, ἐτέραν εἶναι ζοὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν διδάσκων. Εἰ δὲ καὶ τὰς ἑπτὰ χιλιάδας τῶν ἐτῶν τοῦ παρόντος κόσμου λάβοι τις, ἥτοι τοὺς ἑπτὰ αἰῶνας, οἷς ὠμίλησε τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, οὐχ ἁμαρτήσῃ τοῦ εἰκότος, ὧν οὐδενὸς ἔσται γυνή μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τούτων μὲν πέρας λαβόντων, ἐτέρου δὲ ἀτελευτήτου τοῦ ὁγδόου αἰῶνος παραλαμβάνοντος αὐτήν.]

29 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφάς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ.

Πλανᾶσθε, ὡς μὴ νοοῦντες τὰς γραφάς τὰς προφητικὰς, αἵτινες οὐ τοιαύτην, οἶαν ὑπολαμβάνετε, δογματίζουσιν ἀνά-

(1) Τὰ ἐνταῦθα παρενθεθέντα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Δ, καὶ ἀποδίδονται εἰς τὴν ἄγιν Μάξιμον.

στασιν. Πλανᾶσθε δὲ καὶ, ὡς μὴ εἰδότες τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, τὴν ἰσχύουσαν ἀναστῆσαι τοὺς νεκροὺς χωρὶς τῶν προτέρων σχέσεων καὶ παθῶν.

30 Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐγκαμίζονται.

Οὔτε γαμοῦσιν οἱ ἄνδρες, οὔτε ἐγκαμίζονται αἱ γυναῖκες, τουτέστιν, οὐ συνάπτονται ἀνδράσιν, ὡς μὴ οὔσης ἐκεῖ σχέσεως γαμικῆς. Παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ προσέθηκεν (α), ὅτι οὔτε ἀποθαρεῖν ἔτι δύναται· δεικνύων, ὡς ὁ γάμος διὰ τὸν θάνατον γέγονεν, ἀντὶ τῶν τελευτώντων ἐτέρους ὑποβλαστώνων· ὅπου δὲ θάνατος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ γάμος λοιπόν.

30 Ἄλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι.

Περὶ μόνων τῶν δικαίων ἐνταῦθα λέγει, ὅτι τοῦ λοιποῦ ὡς ἄγγελοι εἰσι, κατὰ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀφιλήδονον, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὸ ἀκήρατον καὶ φωτοειδές. Τὸ δὲ, ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ, ἀντὶ τοῦ, ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, οἱ ἐν οὐρανῷ. Οὕτω γὰρ εἶπεν ὁ Μάρκος (β). Λουκᾶς δὲ τὸ μερίζον φησιν, ὅτι Καὶ υἱοὶ εἰσι τοῦ θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες (γ), τουτέστιν, ἀναγεννηθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἥτις ἐστὶ παλιγγενεσία. Περὶ τῶν δικαίων γὰρ εἴρηται παρ' αὐτῷ καὶ τὸ, Οἱ δὲ καταξιωθέντες τοῦ αἰῶνος ἐκείνου τυχεῖν, καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν, καὶ τὰ ἐξῆς (δ).

[Ἡ (ι) τῶν ἀγγέλων φύσις, τὴν εἰς ἄρρὸν καὶ θῆλυ διαίρεσιν οὐκ ἐπιδέχεται· διότι τῆς θνητῆς φύσεως ἡ τοιαύτη

(α) Λουκ. Κ', 36.

(β) Μαρκ. ΙΒ', 25.

(γ) Λουκ. Κ', 36.

(δ) Λουκ. Κ', 35.

(ι) Τὰ πνευματικὰ ἀναγινώσκονται παρ' ἀμφοτέρων τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιελθόντι.

διαίρεσις, οἷα διὰ τῆς τοῦ γάμου παιδοποιίας τὸ διὰ τοῦ θανάτου κενοῦμενον ἀναπληρούσης.]

31 Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε

32 τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, λέγοντος· « Ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ; »

Ἐπειδήπερ ἐκεῖνοι τὸν Μωϋσέα προσβάλλοντο, λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς μωσαϊκῆς γραφῆς τούτους ἐπισομίζει. Ἐν τῇ βίβλῳ γὰρ τῆς Ἐξόδου (α) τὰ ῥηθέντα γέγραπται. Καὶ σκόπει τὸν λόγον. Ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ, οὐ τῶν πάντη νεκρῶν· εἰ γὰρ πάντη νεκροὶ ἦσαν, εἶπεν ἂν ὅτι Ἐγὼ ἤμην ὁ θεός· ἐπεὶ δὲ εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ θεός, ἔδειξεν, ὅτι τῶν ἀναστῆναι μελλόντων. Ὡςπερ γὰρ ὁ Ἀδάμ, εἰ καὶ ἔζη μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ξύλου ἐκείνου βρώσιν, ἀλλ' οὖν ἐν ἡμέρᾳ ἔφαγε, τέθνηκε τῇ ἀποφάσει τῆς τελευτῆς· οὕτω καὶ οὗτοι, εἰ καὶ ἀπέθανον, ἀλλ' οὖν ἔζων, τῇ ὑποσχέσει τῆς ἀναστάσεως.

32 Οὐκ ἔστιν ὁ θεός, θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων.

Ο μὲν γὰρ θεός, ὦν καὶ ζῶν· ὁ δὲ νεκρός, οὐκ ὦν καὶ οὐ ζῶν. Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ γέγραπται· Ἰνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ (β). Ἀλλὰ κακεῖ νεκροὺς νῶει, τοὺς ἀναστῆναι μέλλοντας. Ὁ δὲ Λουκᾶς προσέθηκεν, ὅτι πάντες αὐτῷ ζῶσιν (γ), ἥγουν παρ' αὐτῷ.

33 Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

Οἱ ἀπόνηροι καὶ ἀδέκαστοι ὄχλοι ὡς δὲ εἶπεν ὁ Λουκᾶς, καὶ τινες (δ) τῶν γραμματέων εἶπον· Διδάσκαλε, καλῶς εἶπας.

(α) Ἐξοδ. Γ', 6.

(β) Ῥωμ. ΙΔ', 9.

(γ) Λουκ. Κ', 38.

(δ) Λουκ. Κ' 39.

Οὗτοι γὰρ ὁμολογοῦν μὲν τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ' ὅμως ἐθαύμασαν καὶ αὐτοὶ τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ, ἐγὼ εἰμι ὁ θεός· οὐκέτι δὲ ἐτόλμων ἐπερωτᾶν αὐτὸν οὐδέν (α). Καὶ τοῦτο Λουκᾶς φησὶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ'.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ.

34 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι, ἀκούσαντες ὅτι ἐφίμωσε τοὺς
35 Σαδδουκαίους, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό· καὶ ἐπη-
ρώτησεν εἷς ἐξ αὐτῶν νομικὸς, πειράζων αὐτόν,
36 καὶ λέγων· Διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;

Ἐπιστομισθέντων ἐκείνων, οὗτοι πάλιν ἐπιτίθενται, καὶ προβάλλονται τὸν νομικόν, οὐ βουλόμενοι μαθεῖν, ἀλλὰ κακουργοῦντες. Ἐπεὶ γὰρ πρώτη ἐντολὴ αὕτη ἦν, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου, καὶ τὰ ἐξῆς, προσεδόκησαν, ὅτι προσθήσει τι καὶ περὶ ἑαυτοῦ, διὰ τὸ λέγειν καὶ ἑαυτὸν θεόν, καὶ παρέξει τούτοις ἀφορμὴν, ὡς βλάβος φημι.

37 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ
38 ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. » Αὕτη ἐστὶ
39 πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ·
« Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. »

Γνοὺς τὴν πονηρίαν αὐτῶν, ἀπεκρίθη μὲν ἀνεπιλήπτως ὁ ἔρω-
τήτης· προσέθηκε δὲ καὶ τὴν δευτέραν ἐντολὴν, καθαπτόμενος
αὐτῶν διὰ ταύτης, ὡς οὐκ ἀγαπώντων αὐτὸν, ἀλλὰ φθονούν-

(α) Λουκ. Κ', 40.

των καὶ ἐπιβουλευόντων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἐρωτῶντων· εἰ γὰρ ἠγάπων, οὐκ ἂν ἐπειράζον. Ὁμοίαν δὲ τῇ πρώτῃ τὴν δευτέραν εἶπε, κατὰ τὴν μεγαλειότητα· μεγάλη γὰρ καὶ αὕτη, καὶ ἀλληλουχοῦνται καὶ φεράλληλοι εἰσιν αἱ δύο· καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀγαπῶν τὸν θεόν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν πλησίον, φυλάττων τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ· ὁ δὲ μὴ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, οὐδὲ τὸν θεὸν ἀγαπᾷ, παραβαίνων τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ.

[Δευτέρα (I) δὲ, οὐ τῇ τάξει τῆς νομοθεσίας, ἀλλὰ τῇ δυνάμει. Ἐν ἑτέρῳ γὰρ μέρει κεῖται αὕτη ἡ ἐντολή.]

40 Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται.

Ἐῖρηται περὶ τούτου σαφῶς ἐν τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν, Οὕτως γὰρ ἐστὶν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται (α). Ἀλλὰ παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ πειραστὴς ἔστιν ὁ νομικὸς οὗτος, παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ, μᾶλλον ἐπαίνου τετύχηκε. Διὰ τί; Διότι πρῶτον μὲν ἐπειράζεν, ὡς εἴρηται, παρὰ τῶν φαρισαίων ἀποσταλείς· ἐνωτισθεὶς δὲ τὴν ἀπόκρισιν, ἀπεδέξατο ταύτην, καὶ μεταβληθεὶς συνωμολόγησεν, οὕτως ἔχειν, καὶ λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς (ε), ἰδὼν αὐτόν, ὅτι ρουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ· Οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ· τουτέστιν, ἐγγίξεις τῇ πίστει, τὸν φθόνον ἀποβαλὼν, καὶ τὴν ἀλήθειαν συνομολογῶν· τοῦτο δὲ εἶπε προτρεπόμενος αὐτόν ἐπὶ τὴν τελείαν πίστιν. Ταῦτα δὲ εὐρήσεις παρὰ τῷ Μάρκῳ.

(1) Ταῦτα ἐν τῷ περιελιδίῳ παρ' ἡμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις.

(α) Ματθ. Ζ', 12.

(ε) Μαρκ. 1Β', 34.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ.

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς
τοὺς Φαρισαίους.

41 Συνηγμένων δὲ τῶν Φαρισαίων, ἐπηρώτησεν αὐτοὺς

42 ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ;
τίνος υἱὸς ἐστὶ;

Περὶ τοῦ Χριστοῦ φησὶ, τοῦ καταγελλομένου μὲν ὑπὸ τῶν
προφητῶν, μήπω δὲ παραγεγονότος, ὡς ὑμεῖς λέγετε, προσ-
δοκωμένου δὲ παρ' ὑμῖν. Καὶ ὅρα σοφίαν! Αὐτοὶ μὲν γὰρ ᾤοντο,
προσθήσειν αὐτὸν εἰς τὴν πρώτην ἐντολήν, ὡς εἴρηται, καὶ περὶ
ἐκείνου τι, πρὸς ἔμφασιν τοῦ καὶ αὐτὸν εἶναι θεόν· αὐτὸς δὲ τοῦτο
μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἐκκλίνων τὴν πανουργίαν αὐτῶν, ἰδίᾳ δὲ περὶ
τῆς ἑαυτοῦ θεότητος διαλέγεται, καὶ οὐκ ἐκ τοῦ προφανοῦς, ἀλλὰ
πλαγίως, διὰ τὸ ἀνύποπτον· καὶ τῷ δοκεῖν μὲν, περὶ τοῦ προσ-
δοκωμένου Χριστοῦ καὶ ἐρωτᾷ καὶ ἀποφαίνεται, δεικνύων, ὅτι
Κύριος καὶ θεὸς ἐστὶ· τῇ δ' ἀληθείᾳ περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα λέγει.

42 Λέγουσιν αὐτῷ· Τοῦ Δαυὶδ.

Ἀπὸ τῶν προφητικῶν λόγων τοῦτο ἐγίνωσκον. Ἀπλῶς δὲ
υἱὸν τοῦ Δαυὶδ, εἶπουν, ψιλὸν ἄνθρωπον, τὸν Χριστὸν ὑπε-
λάμβανον, καίτοι τῶν προφητῶν οὐχ ἀπλῶς υἱὸν τοῦ Δαυὶδ,
ἀλλὰ καὶ θεὸν τοῦτον ἀνακηρυττόντων.

43 Λέγει αὐτοῖς· Πῶς οὖν Δαυὶδ ἐν πνεύματι Κύριον

44 αὐτὸν καλεῖ, λέγων· «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου·
Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου
ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου;»

Ἐν πνεύματι, δηλαδή, τῷ ἁγίῳ, καθὼς εἶπε Μάρκος (α),
καὶ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ.

(α) Μάρκ. ΙΒ', 28.

45 Εἰ οὖν Δαυὶδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ
ἐστὶ;

Τοῦτο εἶρηκεν, οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἶναι υἱὸν αὐτοῦ τὸν Χριστὸν,
ἀλλὰ διελέγχων τὴν ἐσφαλμένην αὐτῶν ὑπόληψιν, ὅτι οὐκ
ἐστὶν υἱὸς αὐτοῦ τοιοῦτος, οἷον ὑπολαμβάνουσι, τουτέστι,
ψιλὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ κύριος αὐτοῦ. Λέγεται γὰρ υἱὸς
μὲν αὐτοῦ, ὡς ἐκ τῆς ῥίζης αὐτοῦ βλαστήσας, κατὰ τὴν ἐναν-
θρώπησιν· κύριος δὲ αὐτοῦ, ὡς θεὸς αὐτοῦ. Τούτῳ μὲν οὖν
ἐχρήσατο τῷ δαυϊτικῷ ῥητῇ πρὸς ἔλεγχον τῶν φαρισαίων, δει-
κνύων, ὅτι οὐ μόνον υἱὸς ἐστὶ τοῦ Δαυὶδ, ἀλλὰ καὶ Κύριος
αὐτοῦ. Χρὴ δὲ ἡμᾶς ἐρμηνεύσαι καὶ τοῦτο. Φησὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ·
ὅτι (α) *Εἶπεν ὁ Κύριος καὶ πατήρ τῷ Κυρίῳ μου καὶ υἱῷ αὐ-*
τοῦ, τῷ Χριστῷ, μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάληψιν, ὅτι Κάθου
ἐκ δεξιῶν μου, ἤγουν, ἀπόλαυε τῆς ἐμῆς βασιλείας, ὁμόθυρο-
νος καὶ ὁμότιμος ἔμοι διέχων. Ἐχθροὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ, ἐν
μὲν αἰσθητοῖς προηγουμένως Ἰουδαῖοι, εἶτα Ἕλληνες καὶ αἰρε-
τικοί· ἐν δὲ νοητοῖς, οἱ δαίμονες. Ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτι
τοῦτο ἔλεγε (β), διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ ὅτι ὁ πολλὸς
ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέως (γ). Εἰκὸς γάρ, αὐτὸν πρῶτον μὲν
ἐπερωτῆσαι περὶ τούτου τοὺς φαρισαίους, εἶτα διδάξαι περὶ
τούτου καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τὸν ὄχλον.

46 Καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον· οὐδὲ
ἐτόλμησέ τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπερωτῆσαι
αὐτὸν οὐκέτι.

Μέλλον γὰρ ἐπὶ τὸν θάνατον ἔλθεῖν, τὰ τελευταῖα τούτοις
διελέχθη, καὶ οὐ μόνον ἐφίμωσεν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ
ἐξῆς φόβον αὐτοῖς ἐνέβαλε.

(α) Παλμ. ΡΘ', 1.

(β) Μάρκ. ΙΒ', 35.

(γ) Μάρκ. ΙΒ', 37.

ΚΕΦ. XXIII, 1 Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησε τοῖς ὄχλοις
καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,

Τότε· πότε; ὅτε ἐχαλίνωσε τοὺς πειράζοντας, ὅτε ἔστησεν,
ὥστε (1) μηκέτι τολμᾶν ἐπερωτῆσαι αὐτὸν, ὅτε ἀπέδειξεν
αὐτοὺς ἀνίατα νοσοῦντας.

2 Λέγων· Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ

3 γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. Πάντα οὖν ὅσα ἂν
εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε· κατὰ δὲ
τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε·

Τοῦ μωσαϊκοῦ, φησί, θρόνου, τοῦ διδασκαλικοῦ, διάδοχοι
γεγόνασιν. Διὰ τοῦτο πάντα, ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν,
τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε. Οὐ γὰρ τὰ ἑαυτῶν λέγουσιν, ὅτε διδά-
σκουσιν, ἀλλὰ τὰ τοῦ θεοῦ, καὶ ὅσα διὰ Μωϋσέως ἐνομοθέ-
τησε. Πάντα δὲ εἰπὼν, οὐ πᾶσαν λέγει τὴν νομοθεσίαν, οἶον
καὶ τὰ περὶ θυσιῶν καὶ τὰ περὶ βρωμάτων, καὶ τὰ τοιαῦτα·
πῶς γὰρ, ἂν προλαβὼν ἔπαυσεν; ἀλλὰ πάντα πάντως τὰ δι-
ορθοῦντα ἥθος καὶ βελτιοῦντα τρόπον, καὶ μὴ ἀντιπίπτοντα
τοῖς εὐαγγελικοῖς διατάγμασι. Κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ
ποιεῖτε· ἀνοίκεια γὰρ εἰσι ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν, καὶ διε-
φθαρμένα. Ἐδίδαξε τοίνυν, ὅτι οὐ χρὴ κατεξανίστασθαι τῶν
διδασκάλων, εἰ καὶ φαύλην ἔχουσι πολιτείαν, ἀλλὰ πειθεσθαι
μὲν τῇ διδασκαλίᾳ τούτων, μὴ μιμεῖσθαι δὲ τὸν ἀνάξιον βίον
αὐτῶν. Ἀξιόπιστοι μὲν γὰρ εἰσι διδάσκοντες, οὐκ ἀξιοζήλω-
τοι δὲ πολιτευόμενοι.

Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον εἰπεῖν, ὥς, ἐπεὶ ἔμελλε διὰ φυλακὴν τοῦ
ὄχλου τὰ τελευταῖα προδήλως ἀπελέγχειν τὰς πονηρὰς πρά-
ξεις αὐτῶν, ἵνα μὲν μὴ τινες οἰηθῶσιν, ὅτι ἔρωτι τῆς ἀρχῆς
αὐτῶν διαβάλλει τούτους, προθεράπευσε τὴν τοιαύτην ὑπόλη-

(1) Ἀντὶ τοῦ, ὥστε, ἀναγινώσκεται παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ Τομ. Ζ'. Σελ.
700. Ε', εἰς τὸ.

ψιν, εἰπὼν, Πάντα, ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε
καὶ ποιεῖτε, εἰ καὶ μὴ διὰ τὸν βίον αὐτῶν, ἀλλάγε διὰ τὸν
ἀρχικὸν καὶ διδασκαλικὸν θρόνον. Ἵνα δὲ μὴ τινες, πειθό-
μενοι ταῖς τούτων διδασκαλίαις, ζηλώσωσι καὶ τὸν βίον αὐ-
τῶν, προσέθηκε· Κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. Καὶ
οὕτως ἀνυπόπτον καταστήσας ἑαυτὸν, ἄρχεται τῆς κατηγορίας.

3 Λέγουσι γὰρ, καὶ οὐ ποιοῦσι.

Ἰδε, πόθεν ἄρχεται. Πᾶς μὲν γὰρ παραδαίνων τὸν νόμον, κα-
ταδίκης ἐστὶν ἄξιος· ὁ δὲ διδάσκαλος, τριπλῆς, ὅτι τε παρα-
θαίνει, καὶ ὅτι ὁ καὶ τοὺς ἄλλους ὀρεῖλων διορθοῦν, καὶ ὅτι
βλάπτει τοὺς μαθητάς.

4 Δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα,
καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων·

Φορτία μὲν βαρέα καὶ δυσβάστακτα λέγει, τὰ ἀκρότατα
καὶ ἀκριβῆ ἐπιτάγματα τῆς πολιτείας· ὤμους δὲ, τὴν ἐνέρ-
γειαν τῶν ἀνθρώπων. Φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ τὰ ὑπὲρ τὸν νόμον
ἐπέταττον.

4 Τῷ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά.

Οὐ μόνον τοῖς ἑαυτῶν ὤμοις οὐ βούλονται βαστάσαι, ἀλλὰ τοῖς
ἐτέρων ὤμοις ἐπιφορτίζουσιν, ἵνα καὶ τῷ παραδείγματι προθυ-
μοτέρους αὐτοὺς ποιήσωσιν· ἀλλ' οὐδὲ τῷ δακτύλῳ αὐτῶν
θέλουσι κινῆσαι αὐτά, τουτέστιν, οὐδὲ μερικῶς καὶ ἀκροθι-
γῶς ἄψασθαι. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ Λουκᾶς (α), ὅτι Ἐνὶ τῶν δα-
κτύλων ὑμῶν (1) οὐ προσψάυετε τοῖς φορτίοις. Καὶ τοῖς
μὲν ὑπηκόοις ἐπιτάττουσιν ἀκρότητα βίου, ἑαυτοῖς δὲ πᾶσαν
ἄδειαν ἐπιτρέπουσι, δέον τὸν ἀντίον ποιεῖν· καὶ ἑαυτοὺς μὲν
μᾶλλον κατατείνειν, ἐκείνοις δὲ τὰ πολλὰ συγγνωμονεῖν.

(α) Λουκ. ΙΑ', 46.

(1) αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ, ὑμῶν, παρὰ τῷ Α.

5 Πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαυθῆ-
ναι τοῖς ἀνθρώποις.

Πάντα ποῖα; Τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς καλὰ. Παρατήρησον δὲ, ὅτι τὰ προῤῥηθέντα μὲν ὠμότητος ἦσαν καὶ ῥαθυμίας ἐγκλήματα· τοῦτο δὲ δοξομανίας διαβολή. Εἶτα δείκνυσιν, ὅτι οὐδ' ἐπὶ μεγάλους φιλοδοξοῦσιν, ἔρημοι κατορθωμάτων ὄντες· ἀλλ' ἐπὶ μικροῖς τισὶ καὶ εὐτελέσιν, ὃ καὶ αὐτὸ προσθήκη γίνεται τῆς διαβολῆς.

5 Πλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν.

Ταῦτα μὲν ἦσαν, ἐφ' οἷς ἐκενοδόξουν, ὡς ἐπὶ κατορθώμασι. Χρὴ δὲ καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν. Ἐπεὶ γὰρ συνεχῶς ἐπελανθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ θεοῦ, προσέταξεν ὁ θεὸς ἐγγράφῃναι ταύτας βιβλίοις, καὶ ἐξαρτηθῆναι τῆς χειρὸς τῶν διδασκάλων, ὥστε διὰ παντός ὁρᾶσθαι καὶ μνημονεύεσθαι. Καὶ τὰ τοιαῦτα βιβλίδια ὠνόμαζον *φυλακτήρια*, διὰ τὸ φυλάττειν καὶ ῥύεσθαι. Καὶ πάλιν, ἵνα μὴ ἐπιλανθάνωνται τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ, ἐκέλευσε κλῶσμα ὑακίνθινον προσράπτεσθαι τῇ κατὰ τοὺς πόδας ὡς τοῦ ἱματίου αὐτῶν, ἵνα, πάντοτε φαινόμενον, ὑπομνησκῇ τούτους τῶν ἐντολῶν. Καὶ τὰ τοιαῦτα ἐκάλουν *κράσπεδα*. Οἱ γοῦν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, τῶν μὲν ἐντολῶν ἡμέλουν, τὰ δὲ τοιαῦτα φυλακτήρια πλατέα κατεσκευάζον ἑαυτοῖς, καὶ τὰ ῥηθέντα κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν μέγιστα ἀπρώρου, ἐναδρυνόμενοι τούτοις καὶ ἀνοήτως ἐνσεμνυνόμενοι. Ταῦτα δὲ *στολαὶ* ὁ Μάρκος ἐκάλεσεν, εἰπὼν· *Βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων, ἥγουν φυλάττεσθε, τῶν θελόγων ἐν στολαῖς περιπατεῖν* (α). Ὁμοίως δὲ εἶπε καὶ ὁ Λουκᾶς (β). Καὶ οὐκ ἐν τούτοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις μικροῖς ἐνόσουν τὴν φιλοδοξίαν. Καὶ ἄκουε.

(α) Μαρκ. ΙΒ', 38.

(β) Λουκ. Κ', 46.

6 Φιλοῦσί τε τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς.

Πρωτοκλισίαν εἶπε καὶ πρωτοκαθεδρίαν· διότι ἐν μὲν τοῖς δείπνοις ἀνεκλίνοντο· ἐν δὲ ταῖς συναγωγαῖς ἐκάθηντο.

7 Καὶ τοὺς ἀσπασμούς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ῥαββί, ῥαββί.

Φιλοῦσι καὶ τοὺς ἀσπασμούς, εἴτε τοὺς σωματικούς, εἴτε καὶ τοὺς διὰ προσηνήσεως. Φιλοῦσι καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων διδάσκαλοι. Ῥαββὶ γὰρ ἑβραϊστὶ, ὁ διδάσκαλος.

8 Ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββί· εἰς γὰρ ἐστὶν ὑμῶν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός· πάντες δὲ ὑμεῖς, ἀδελφοί ἐστέ.

Τὰ μὲν ἄλλα μέχρι τῆς ἐκείνων κατηγορίας ἔστησεν, ὡς εὐτελεῖ καὶ μὴ δεόμενα λόγου πλείονος εἰς διόρθωσιν· τὴν δὲ φιλαρχίαν, ὡς πολλῶν αἰτίαν κακῶν, εἰς μέσον ἄγει, καὶ διορθοῦται σπουδαιότερον. Μὴ κληθῆτε δὲ, ἀντὶ τοῦ, μὴ ζητήσητε κληθῆναι. Εἰ γὰρ ἕτεροι τοῦτο καλοῦσιν ὑμᾶς, οὐχ ὑμετέρᾳ τοῦτο κατάγνωσις.

9 Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Τοῦτο εἶπεν, οὐ κωλύων τὸ καλεῖν πατέρα τοὺς κατὰ σάρκα γεννήτορας, ἢ καὶ κατὰ πνεῦμα· ἀλλ' ἵνα γινώμεν, τίς ἐστὶν ὁ προηγουμένως καὶ πρωταίτιως πατὴρ ἡμῶν. Μόνος γὰρ τοῦτο ἡμῖν ἐστὶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς θεός· οἱ δὲ κατὰ σάρκα καὶ κατὰ πνεῦμα, συναίτιοι εἰσι· μᾶλλον δὲ διάκονοι τῆς γεννήσεως ἡμῶν. Λέγει τοίνυν, ὅτι πατέρα ὑμῶν προηγουμένως καὶ πρωταίτιως μὴ καλέσητε· ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γὰρ τοῦτο ἐστὶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὁ ἐν τριᾷδι προσώπων εἷς θεός.

10 Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἷς γὰρ ὑμῶν ἐστὶν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός.

Ραββὶ καὶ καθηγητής, τὸ αὐτὸ εἰσιν. Ἐπαναλαμβάνει τοίνυν τὸν πρῶτον λόγον, εἰς ἐπίτασιν τῆς ἀποτροπῆς τοῦ τοιούτου κακοῦ. Ὡς περ οὖν εἷς καθηγητής λεγόμενος, ὁ Χριστός, οὐκ ἐκβάλλει τὸν πατέρα τοῦ λέγεσθαι καθηγητήν· οὕτω καὶ εἷς πατὴρ ἡμῶν λεγόμενος, ὁ πατήρ, οὐκ ἐκβάλλει τὸν υἱὸν τοῦ λέγεσθαι πατέρα ἡμῶν. Τὸ γὰρ εἷς καὶ εἷς πρὸς ἀντιδιαπολὴν εἴρηται τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων.

11 Ὁ δὲ μείζων ὑμῶν, ἔσται ὑμῶν διάκονος.

Ἀπαγορεύσας τὸ χαλεπὸν νόσημα τῆς φιλαρχίας, λοιπὸν διδάσκει, καὶ πῶς ἂν αὐτὸ φύγοιεν, ὅτι διὰ τοῦ διακογεῖν, εἴτουν, ταπεινωθῆναι. Εἵτα λέγει καὶ τῆς ἐπάρεσως τὸ ἔπαθλον, καὶ τῆς ταπεινώσεως, ἵνα τὴν μὲν ῥίπτωσι, τὴν δὲ λαμβάνωσιν.

12 Ὅστις δὲ ὑψώσῃ ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὅστις ταπεινώσῃ ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται.

Μέγιστον χρῆμα ἡ ταπεινότης διὸ καὶ πολλάκις περὶ αὐτῆς διαλέγεται, τῇ συνεχείᾳ τῆς ὑπομνήσεως ἐγκαθιδρύων ταύτην ταῖς τῶν μαθητῶν ψυχαῖς. Κελεύει δὲ μὴ μόνον μὴ ἐρᾶν τῶν πρωτείων, ἀλλὰ καὶ μάλιστα μεταδιώκειν τὰ ἔσχατα· τὸ μὲν γὰρ ταπεινοὶ τὸν ἐρῶντα, τὸ δὲ ὑψοὶ τὸν μεταδιώκοντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣ'.

Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων.

13 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί·

Καθολικώτερον εἰπεῖν, ὑποκριτὰς ὀνομάζει τούτους, ὡς ὑποκρινομένους εὐλάβειαν καὶ ἀρετὴν.

13 Ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν.

Αἷς βοηθεῖν ἔδει. Παρεβάλλοντες γὰρ αὐταῖς ἐπὶ προστασία, μᾶλλον ἐπέτρενον, τὰς οὐσίας αὐτῶν προσαναλίσκοντες.

13 Καὶ προσάσει μακρὰ προσευχόμενοι·

Καὶ προσάσει τοῦ κατεσθίειν τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, ἥτοι, τὰ ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, μακρὰ καὶ ἐπιτεταμένα προσευχόμενοι παρ' αὐταῖς, ὥστε δοκεῖν ἀγίου καὶ θεραπεύειν ἀξιόους.

13 Διὰ τοῦτο λήψεσθε περισσότερον κρίμα.

Διότι προστάται τούτων εἰσερχόμενοι, λυμεῶνες αὐτῶν ἐξερχεσθε, καὶ διότι πρόφασιν γαστριμαργίας ποιεῖτε τὴν μακρὰν προσευχήν, διὰ τοῦτο περισσότερον καταδικασθήσεσθε. **Κρίμα** γὰρ, τὴν καταδίκην φησί. Πᾶς μὲν γὰρ ἁμαρτάνων, τιμωρίας ἀξίος· ὁ δὲ καὶ πρόφασιν ἁμαρτίας τὴν ἀρετὴν ποιῶν, χαλεπώτερον κολασθήσεται. Ταλανίζει δὲ αὐτούς καὶ ἀπελέγχει, κατασκευάζων τῷ λαῷ τὸ ἀνεξαπάτητον, ἵνα μὴ διὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἔλκωνται πρὸς ζῆλον.

14 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσερχεσθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν.

Κλείετε, φησι, ταύτην ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅσον πρὸς ὑμᾶς καὶ τοὺς ὑπ' ὑμᾶς, ὡς μήτε αὐτοὶ εἰσερχόμενοι εἰς αὐτήν, διὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως, μήτε ἄλλους ἐώντες. **Εἰσερχομένους** δὲ λέγει, τοὺς ἐπιτηδεύουσιν, τοὺς δυνάμενους εἰσερχεσθαι. Βαρεῖα δὲ τοῦτο κατηγορία· εἰ γὰρ τὸ μηδένα ὠφελεῖν, καταδίκη, τὸ καὶ βλάπτειν, ἀσύγγνωστον, καὶ ἀνδρὸς λοιμοῦ. Παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ φησιν, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως (α)· οὕτω καλέσας τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, ὡς εἰσάγου-

(α) Λουκ. 11, 52.

σαν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὀρθῶν δογμάτων καὶ τῆς ἀπορρήτου σοφίας, ἣν τινα κλεῖδα ἦσαν, ἤγουν, ἀφείλον ἀπὸ τοῦ λαοῦ.

15 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ποιῆσαι ἓνα προσήλυτον· καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν.

Περιάγετε, ἀντὶ τοῦ, περιέρχεσθε, διατρέχετε. *Προσήλυτον* δὲ ὠνόμασεν ὁ νόμος, τὸν ἐξ εἰδωλολατρείας προσεληλυθότα τῇ θρησκείᾳ τῶν Ἰουδαίων. Λέγει τοίνυν ὁ Χριστὸς, ὅτι μόγις καὶ μετὰ μυρίων πόνων ποιεῖτε ἓνα προσήλυτον, καὶ οὐδ' οὕτως αὐτοῦ φείδεσθε. Τοσοῦτόν ἐστε καὶ πρὸς σωτηρίαν τῶν εἰδωλολατρούντων ἄχρηστοι, καὶ πρὸς φυλακὴν τοῦ προσεληλυθότος βᾶθυμοι· μᾶλλον δὲ προδότηι, διαφθείροντες αὐτὸν τῇ κατὰ τὸν βίον ὑμῶν πονηρίᾳ, καὶ ποιῶντες αὐτὸν υἱὸν γεέννης, τουτέστιν, οἰκεῖον γεέννης καὶ ἄξιον αὐτῆς. *Διπλότερον* δὲ εἶπε· διότι πᾶς ἔχων διδάσκαλον πονηρὸν, οὐ μέχρι τῆς τούτου κακίας ἵσταται· παραδείγματι δὲ τούτῳ χρώμενος ἐπὶ τὸ χεῖρον προβαίνειν εἴωθεν.

16 Οὐαὶ ὑμῖν, ὁδηγοὶ τυφλοί.

Ζήτηται ἐν τῷ εἰκοστῷ ὁγδόῳ Κεφαλαίῳ τὴν ἐξήγησιν τοῦ, Ὅδηγοὶ εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν.

16 Οἱ λέγοντες· Ὃς ἂν ὁμόσῃ ἐν τῷ ναῷ, οὐδὲν ἐστίν· ὃς δ' ἂν ὁμόσῃ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ, ὀφείλει·

Οὐδὲν ἐστι, δηλονότι, τοῦτο· ὀφείλει δὲ, ἀντὶ τοῦ, χρεωστέϊ. Εἰ γάρ τις ὥμοσε δοῦναί τι, εἰ μὲν κατὰ τοῦ ναοῦ ὥμοσεν, ἔλεγον, ὅτι οὐδὲν ἐστι τοῦτο· εἰ δὲ κατὰ τινος χρυσοῦ σκεύους, ἔλεγον, ὅτι χρεωστέϊ. Ταῦτα δὲ ἐδογματίζον ἐξ ἀνοίας· διὸ καὶ σκόπτει τούτους εἰς μυρίαν.

17 Μωροὶ καὶ τυφλοί· τίς γὰρ μείζων ἐστίν; ὁ χρυσός, ἢ ὁ ναός, ὁ ἀγιάζων τὸν χρυσόν;

Τυφλότητα τούτοις ὀνειδίζει, τὴν τῆς ψυχῆς.

18 Καί· Ὃς ἂν ὁμόσῃ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐδὲν ἐστίν· ὃς δ' ἂν ὁμόσῃ ἐν τῷ δώρῳ τῷ ἐπάνω αὐτοῦ, ὀφείλει.

19 *Λει*. Μωροὶ καὶ τυφλοί· τί γὰρ μείζον; τὸ δῶρον, ἢ τὸ θυσιαστήριον, τὸ ἀγιάζον τὸ δῶρον;

Θυσιαστήριον φησιν, ἐφ' οὗ ἔσφαζον τὰ προσκυόμενα θύματα.

20 Ὁ οὖν ὁμώσας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, ὁμνύει ἐν αὐτῷ,

21 καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐπάνω αὐτοῦ· καὶ ὁ ὁμώσας ἐν τῷ ναῷ, ὁμνύει ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι

22 αὐτόν· καὶ ὁ ὁμώσας ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ.

Ταῦτά φησιν, οὐχ ὡς ἐπιτρέπων ὁμνύειν· ἐν γὰρ τῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ παντελῶς τὸν ὄρκον ἐκώλυεν· ἀλλ' ὡς τῶν Ἰουδαίων ὁμνούντων κατὰ τῶν τοιούτων.

23 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ ἄνηθον, καὶ τὸ κύμινον· καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίστιν·

Τοῦ νόμου τῷ λαῷ κελεύοντος, δεκάτας παρέχειν πάντων τῶν καρπῶν, αὐτοὶ καὶ περὶ τᾶς δεκάτας τοῦ ἡδύοσμου καὶ τοῦ ἀνήθου καὶ τοῦ κυμίνου, τῶν εὐτελεσιμάτων, ἡκριβολογοῦντο, προβαλλόμενοι τὸν νόμον. Διασύρει τοίνυν αὐτούς, ὡς περὶ τὰ ἐλάχιστα μὲν τοῦ νόμου παραγγέλλματα λίαν ἀκριβολογουμένους, τῶν δὲ μεγάλων ἀμελοῦντας. *Κρίσιν* δὲ λέγει, τὴν ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων, καὶ *ἔλεον*, τὸν εἰς τοὺς δεομένους, καὶ *πίστιν*, τὴν εἰς τὸν θεόν. Ὁ δὲ Λουκᾶς, καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ, φησι (α).

†† Δεῖ (1) ἕκαστον τῶν διδασκάλων ἀποδεκατοῦν ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, τουτέστιν, ἀπαιτεῖν ἀπὸ τῶν δέκα αἰσθήσεων, τῶν πέντε σωματικῶν καὶ τῶν πέντε ψυχικῶν, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν.

23 Ταῦτα ἔδει προῆσαι, κακεῖνα μὴ ἀφιέναι.

Ταῦτα προηγουμένως ἔδει κατορθῶσαι, τὰ βαρύτερα, κακεῖνα πάλιν, τὰ ἐλαφρά, μὴ παραδραμεῖν, εἴγε τὴν ἀκρίβειαν τοῦ νόμου τηρεῖν ἐβούλεσθε.

24 Ὅδῃ οἱ τυφλοὶ· οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες.

Οἱ τὰ μικρὰ μὲν πολυπραγμονοῦντες, τὰ μέγιστα δὲ ἀπαρτηρήτως ἀμαρτάνοντες.

25 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ πατηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας.

Τὴν παροψίδα, πίνακος εἶδος εἶναι φασι. Πίνακα γὰρ ταύτην εἶπε καὶ ὁ Λουκᾶς (α) ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ. Αἰνιγματώδης καὶ οὗτος ὁ λόγος, σημαίνων, ὅτι τὰ μὲν σώματα ὑμῶν καθαρίζετε· ταῦτα γὰρ νοεῖται τὸ ἔξω τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος· ἔσω δὲ αἱ ψυχαὶ γέμουσιν ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας παθῶν· τουτέστι, τῶν μὲν τοῦ σώματος καθαρσιῶν φροντίζετε· τῶν δὲ τῆς ψυχῆς ἀμελεῖτε. Ἀδικίαν δὲ νῦν λέγομεν, καὶ πᾶσαν ἀμαρτίαν, ὥσπερ καὶ δικαιοσύνην, ἔστιν ὅτε πᾶσαν ἀρετὴν. Λουκᾶς δὲ φανερώτερον εἶπεν, ὅτι τὸ ἔσωθεν ὑμῶν γέμει ἀρπαγῆς καὶ ποτηρίας (β).

(1) Ταῦτα περ' οὐδετέρῳ τῶν δύο χειρογράφων μετηνέχθησαν· δ' ἐνταῦθα ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου Σελ. 139. B.

(α) Λουκ. ΙΑ', 39.

(β) Λουκ. ΙΑ', 39.

26 Φαρισαῖε τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρὸν.

Τῆς μὲν γὰρ ψυχῆς καθαριζομένης, συγκαθαρίζεται καὶ τὸ σῶμα· τοῦ σώματος δὲ καθαριζομένου, οὐ συγκαθαρίζεται καὶ ἡ ψυχὴ. Διὸ προσήκει τὴν ψυχὴν καθαρίζειν, ἵνα γένηται καὶ τὸ σῶμα καθαρὸν.

27 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας.

Κονίαμα (1) μὲν ἐστίν, ἡ τίτανος, ἣ χρίουσι καὶ χρώζουσι τοὺς τοίχους· ἀκαθαρσίαν δὲ λέγει, τὴν σαπρίαν.

28 Οὕτω καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ μεστοὶ ἐστε ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας.

Ο δὲ Λουκᾶς εἶπεν (α), ὅτι· Ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἄδηλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ περιπατοῦντες ἐπάνω, οὐκ οἶδασιν. Τὰ γὰρ ἀφανῆ μνημεῖα, ἐνδὸν μὲν γέμουσι σαπρίας, ἄνω δὲ φαίνονται γῆ καθαρὰ καὶ λεωφόρος.

29 Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ
30 κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων· καὶ λέγετε· Εἰ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν

(1) Γραπτέον ἴσως, κονία. Ἡ συλλαβὴ, μα, ἐγεννήθη, ὡς φαίνεται, ἐκ τοῦ ἐπομένου, μέν. Ἄλλο, κονία, καὶ ἄλλο, κονίαμα.

(α) Λουκ. ΙΑ', 44.

ἤμεν κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προσφθῶν.

Οὐαί, φησιν, ὑμῖν, οὐχ ὅτι ταῦτα ποιεῖτε, καὶ ταῦτα λέγετε· [καλὰ (1) γὰρ εἰσιν·] ἀλλ' ὅτι ταῦτα ποιοῦντες, καὶ ταῦτα λέγοντες, καὶ ἀμφοτέρωθεν κατηγοροῦντες τῆς μισοφονίας τῶν πατέρων ὑμῶν, ἐπὶ ταύτην καὶ αὐτοὶ τρέχετε, σπεύδοντες ἀνελεῖν καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς μαθητάς μου· καὶ ὅτι μάτην καὶ ἐν ὑποκρίσει ταῦτα ποιεῖτε καὶ ταῦτα λέγετε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ μιμεῖσθε τὴν μισοφονίαν τῶν κατηγορουμένων.

31 Ὡστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς, ὅτι υἱοὶ ἐστε τῶν φονευ-
σάντων τοὺς προφῆτας.

Ὡστε, ἀφ' ὧν ὁμολογεῖτε τὴν μισοφονίαν τῶν πατέρων ὑμῶν, ἔτι δὲ καὶ, ἀφ' ὧν μιμεῖσθε ταύτην, ἀποδεικνύετε ἑαυτοὺς υἱοὺς τῶν προφητοκτόνων. Λουκᾶς δὲ προσέθηκεν (6), ὅτι Καὶ συνευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν, τουτέστιν, ἀποδέχεσθε ταῦτα τρόπον τινὰ, ἅτε διὰ τοῦ κατασκευάζειν τάφους λαμπροὺς τοῖς φονευθεῖσι κηρύττοντες τὴν τόλμην τῶν φονέων, ὅπερ ἐστὶν ἐγκαλλωπιζομένων, καὶ οἷον ἀποδεχομένων αὐτήν. Ἐδοκεῖτε γὰρ ἂν εἰς τιμὴν τῶν φονευθέντων κοσμεῖν τὰ μνημεῖα τούτων, καὶ εἰς κατηγορίαν τῶν πατέρων ὑμῶν τὰ ῥηθέντα λέγειν, εἰ μὴ ἐμιμεῖσθε τὴν μισοφονίαν αὐτῶν.

32 Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν.

Τὸ μέτρον τῆς κακίας. Οὐκ ἐπιτάττων δὲ τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ προαναφωνῶν τὸ ἐσόμενον.

33 Ὁφεις! γεννήματα ἐχιδνῶν! πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς
χρίσεως τῆς γεέννης;

Οφεις μὲν αὐτοὺς ὠνόμασεν, ὡς πονηροὺς καὶ ἐπιδοῦλους καὶ λυμαντικούς· γεννήματα δὲ ἐχιδνῶν, ὡς ἐοικότας τοῖς πα-

(1) Αἱ τρεῖς αὗται λέξεις παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

(α) Λουκ. ΙΑ'. 48.

τρέσιν αὐτῶν κατὰ τὸν ἰὸν τῆς κακίας καὶ κατὰ τὸ φονικόν. Γεννήματα δὲ ἐχιδνῶν, καὶ ὁ Βαπτιστῆς Ἰωάννης αὐτοὺς προσηγόρευσεν ἐν τῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ, εἰ καὶ καθ' ἑτέραν ἐννοίαν. Κρίσιν δὲ γεέντης λέγει, τὴν κατὰ κρίσιν καὶ τιμωρίαν τῆς γεέντης, ἥτοι τὴν παραπέμπουσαν εἰς τὴν γεένναν.

34 Διὰ τοῦτο, ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ὑμᾶς προ-
φήτας, καὶ σοφοὺς, καὶ γραμματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ σταυρώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαστι-
γώσετε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν, καὶ διώξετε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν.

Διὰ τοῦτο ποῖον; Διότι μέλλετε πληρῶσαι τὸ μέτρον τῆς κακίας τῶν πατέρων ὑμῶν. Ἀποστέλλω δὲ εἴπει, παραδεικνύων τὸ ἀξίωμα τῆς θεότητος. Προφῆτας δὲ, καὶ σοφοὺς, καὶ γραμματεῖς, τοὺς ἀποστόλους φησὶ καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους ποιμένας καὶ διδασκάλους τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἡξιωμένους προφητικοῦ χαρίσματος, καὶ ὡς [σεσοφισμένους (1) ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ὡς] τὴν Γραφὴν εἰδότας. Τὸ δὲ, εἰ αὐτῶν, δηλοῖ, ὅτι οὐ πάντας ἀποκτενοῦσιν, οὐδὲ πάντας μαστιγώσουσιν.

35 Ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πᾶν αἷμα δίκαιον, ἐκχυνό-
μενον ἐπὶ τῆς γῆς.

Αἷμα νόει, τὴν καταδίκην τοῦ αἵματος, ἥτοι τοῦ φόνου. Ὅπως ἔλθῃ, φησὶν, ἐφ' ὑμᾶς καταδίκη παντὸς αἵματος δικαίου, ἐκχυνομένου ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ δὲ Λουκᾶς εἶπεν (α), ὅτι Ἰνα ἐκζητηθῇ τὸ αἷμα πάντων τῶν προφητῶν, τὸ ἐκχυρόμενον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ὁπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης. Διδάσκει, δέ τι φοβερόν ὁ λόγος, ὅτι ὁ γινώσκων τὰς τῶν πεπλημμεληκότων τιμωρίας, [καὶ (2) μιμησάμενος αὐτοὺς, ἔνοχός ἐστιν

(1) Ταῦτα παραλείπονται παρὰ τῷ Α.

(2) Λουκ. ΙΑ', 50.

(2) Τὰ πρηνεστεύμενα λείπουν ἀπὸ τοῦ Α.

ἀπαιτηθῆναι πάντων τὰς τιμωρίας,] τουτέστι, δοῦναι ἐφ' ἑκάστη δίκην, ὡς μὴ σωφρονισθεῖς τοῖς παραδείγμασι. Καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε, φησιν, ὅπως ἀπαιτηθῆτε κόλασιν παντὸς φόνου προτετολμημένου κατὰ τῶν δικαίων. Ἦκουσαν γάρ, ὅτι ὁ μὲν Καῖν ἑπτὰ τιμωριῶν ἦν ἄξιος· ὁ δὲ Λάμεχ, ἐδομμηκοντάκις ἑπτὰ, διὰ τὸ μὴ σωφρονισθῆναι τῷ παραδείγματι. Τὸ δὲ, ὅπως, καὶ τὸ, ἵνα, οὐκ αἰτιολογικὰ νῦν φασί τινες, ἀλλὰ δηλωτικὰ τοῦ μέλλοντος.

35 Ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἀβελ τοῦ δικαίου, ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου, υἱοῦ Βαραχίου, ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου.

Εὐκαίρως τοῦ Ἀβελ ἐμνημόνευσε, δεικνύων, ὅτι καὶ ὁ ἐκείνου φόνος διὰ φθόνον ἐγένετο. Ζαχαρίαν δὲ, οἱ μὲν λέγουσι τὸν ἕνα τῶν δώδεκα προφητῶν· οἱ δὲ, τὸν καὶ Ἰωδαὲ καλούμενον· ἕτεροι δὲ, τὸν Ἀζαρίαν· οἱ πλείους δὲ, τὸν πατέρα τοῦ Βαπτιστοῦ. Γράφουσι γάρ, ὅτι παρέλαβον ἐξ ἀγράφου παραδόσεως τῶν πατέρων, ὡς ἦν τύπος ἐν τῷ ναῷ ταῖς παρθένοις ἀποτεταγμένος. ἐν ᾧ σταῖσάν ποτε τὴν Θεοτόκον μετὰ τὸν τόκον οὐκ ἐξέβαλεν οὗτος, εἰπὼν, ὅτι παρθένος ἐστί. Διὸ καὶ ἐφονεύθη μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἕξω θυσιαστηρίου.

36 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἤξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην.

Ἐπεὶ τὸν φόβον τῆς γεέννης ἐπικρεμάσας αὐτοῖς, οὐ καθίκετο τούτων, διὰ τὸ μέλλειν αὐτὴν, ἐκφοβεῖ καὶ κατασφαλίζειται· τούτους ἀπὸ τῶν οὐκ εἰς μακρὰν συμφορῶν. Διὸ καὶ διαβεβαιούται, ἡξεὶν ταῦτα πάντα, δηλαδή, τὰ τῆς παγχαλέπου τιμωρίας, ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην, ἡγουν, ἐπ' αὐτοὺς δὴ τούτους. Ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ γάρ καὶ Τίτου κατέλαβον αὐτοὺς τὰ ἐκ Ῥωμαίων κακὰ.

37 Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν.

Πρὸς τὴν πόλιν ἀποστρέψας τὸν λόγον, ταλανίζει ταύτην. Ὁ διπλασιασμός δὲ τῆς κλήσεως ἐμφαντικὸς ἔλεος ἐστίν· οἰκτεῖρει γὰρ ταύτην, ὡς πάλαι μὲν ἡγαπημένην, νῦν δὲ παθεῖν τὰ ἔσχατα μέλλουσας, διὰ τὰς παρανομίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ. Τὸ δ' ἐξῆς ὀνειδίζει ταύτην, ὡς διαφθείρουσαν τοὺς προφῆτας, οὓς αὐτὸς ἀπέστειλε πρὸς αὐτήν.

37 Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε;

Ἠθέλησά, φησιν, ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου ὑπὸ τὴν ἐμὴν σκέπην, ἅτινα αἱ ἁμαρτίαι διεσκόρπισαν ἀπὸ τῆς θείας ἐπισκοπῆς. Διὰ δὲ τοῦ παραδείγματος τῆς ὀρνιθός, τὸ περὶ τοὺς Ἰουδαίους φιλόστοργον ἑαυτοῦ δείκνυσιν. Τινὲς δὲ νοοῦσι τὸν λόγον περὶ τῶν διεσπαρμένων Ἰουδαίων εἰς διαφόρους χώρας ὑπὸ τῶν προγεγεννημένων αἰχμαλωσιῶν. Καὶ οὐκ ἠθελήσατε, μὴ παραδεξάμενοί με, ἀλλὰ διώχοντες καὶ ἀποκτεῖναι σπουδάζοντες. Πρὸς τοὺς ἐνοικούντας δὲ τῇ πόλει διαλέγεται πάλιν.

38 Ἰδοὺ, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος.

Ὁ οἶκος ὑμῶν, ἡγουν, ὁ ναὸς, ἀφίεται ὑμῖν ἔρημος τῆς ἐνοικούσης αὐτῷ θείας χάριτος. Οἶκος δὲ αὐτῶν οὗτος, ὡς ἰδρυμένος ἐν τῇ πόλει αὐτῶν.

39 Λέγω γὰρ ὑμῖν· Οὐ μὴ με ἴδῃτε ἀπ' ἄρτι, ἕως ἂν εἴπητε· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Καὶ πότε τοῦτο εἴπωσιν; Ἐκόντες μὲν, οὐδέποτε· ἄκοντες δὲ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ὅταν ἤξη

μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, ὅταν οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος τῆς ἐπιγνώσεως. Ἐραστοῦ δὲ τὸ, οὐ μὴ με ἴδῃτε ἀπ' ἄρτι, σφόδρα μὲν ἐρώντος, ἀτιμαζομένου δὲ, καὶ διὰ τοῦτο περιαλγούντος. Ἀπ' ἄρτι δὲ εἰπὼν, οὐ τὴν ὥραν ἐκείνην μόνην ἐδήλωσεν, ἀλλ' ὅλον τὸν ἄχρι τῆς σταυρώσεως καιρὸν, μεθ' ὃν οὐκ ἔτι εἶδον αὐτόν. Εἰ γὰρ καὶ ὥφθη τιτὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ' οὐ τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις. Τὸ δὲ, *Εὐλογημένος ὁ ἐργόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*, δαυϊτικὸν μὲν ἔστιν, ἡρμηκεύθῃ δὲ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ Κεφαλαίῳ.

ΚΕΦ. XXIV, 1 Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύετα ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ· καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπιθεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ.

Ακούσαντες, ὅτι Ἰδοὺ ἀφίεται ἡμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος, ἐθαύμασαν, εἰ τοιοῦτος νῶς ἐρμωθήσεται· διὸ καὶ προσῆλθον ἐπιθεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ, ὡς θαυμαστάς.

2 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ βλέπετε πάντα ταῦτα; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀρεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ καταλυθήσεται.

Ἐρωτᾷ πρῶτον αὐτοὺς, Οὐ βλέπετε ταῦτα πάντα τὰ θαυμαστά; Εἶτα προαναφωνεῖ τὸν ὄλεθρον αὐτῶν, καὶ οὐκέτι λοιπὸν περὶ ἐρμώσεως, ἀλλὰ περὶ παντελοῦς ἀφανισμοῦ προφητεύει. Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι Καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγει αὐτῷ εἰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· Διδάσκαλε, ἴδε, ποταποὶ λίθοι καὶ ποταπαὶ οἰκοδομαί. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· Βλέπεις ταύτας τὰς μεγάλας οἰκοδομὰς; οὐ μὴ ἀρεθῇ λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν (β), ὅτι Καὶ τινῶν λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ,

(α) Μάρκ. II', 1.

(β) Λουκ. ΚΑ', 5. 6.

ἐν λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται, εἶπε· Ταῦτα, ἢ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέραι, ἐν αἷς οὐκ ἀρεθήσεται λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ καταλυθήσεται. Καὶ γὰρ προσῆλθον μὲν οἱ μαθηταὶ πάντες ἐπιθεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς· τινῶν δὲ ἐξ αὐτῶν λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ καθ' ἑαυτοὺς, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται, εἰς τῶν μαθητῶν εἶπε τῷ Χριστῷ· Διδάσκαλε, ἴδε, ποταποὶ λίθοι καὶ ποταπαὶ οἰκοδομαί· ὁ δὲ καὶ πρὸς αὐτόν, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους πάντας εἶπεν, ἃ εἶπεν.

Λέγουσι δὲ τινες, ὅτι καὶ μὴν ἐν τισι μέρεσιν, ἀραίθη λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ καταλύθη. Πρὸς οὗς ἀντιλέγωμεν, ὅτι τὰ ἐπιδειχθέντα πάντα, τὰ ἀξιοθαύμαστα, μέχρι θεμελίων καταλύθησαν κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἀπόφασιν· ἀλλὰ καὶ, εἴ τι λείψανον ἀραίθη παρὰ Ῥωμαίων, καὶ τοῦτο παρὰ τῶν ὑστερον καταλύεται, πρὸς οἰκοδομὰς ἑτέρας μεταχρῶμενον. (Γ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ'.

Περὶ τῆς συντολείας.

3 Καθημένῳ δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ κατ' ἰδίαν, λέγοντες· Εἰπέ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον

(Γ) Μετὰ δὲ ταῦτα προστίθενται ἐν τῷ περιελύθῳ τοῦ χειρογράφου Α παρὰ χειρὸς νεωτέρου καὶ τὰ ἑξῆς· «Γέγραπται δὲ, ἐν βασιλείῳ τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ τρικακτεράτου, καὶ ἀπελθόντος εἰς Ἀντιόχειαν θύσαι τοὺς εἰδώλους· ἐν τῷ σιγῷ τοῦ Ἀπὸλλωνος, προσῆλθεν αὐτῷ ὁ τῶν Ἰουδαίων λαός, θυσιάζοντες αὐτὸν καὶ δόμενοι, ὥπως ἐπιτρέψῃ ἀναγεῖναι τὸν ἑαυτῶν ναόν, ὃ καὶ γέγονεν. Ἀρξάντων δὲ τῶν τρικακτεράτων Ἰουδαίων τῶν θεμελίων τῆς οἰκοδομῆς, ὃ τῶν κρημάτων τοῦ. . . . Ἰησοῦ· πῶς ἐξελθὼν τῶν θεμελίων, ἄρδην πάντας κατέκαυσεν, τὰ τε θεμελίαι καὶ τοὺς ἐπιχειρήσαντας. » Ταῦτα δὲ διηγῶνται πολλοὶ συγγραφεῖς.

τῆς σῆς παρουσίας, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος;^(α)
Ο δὲ Μάρκος εἶπε (α) καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐρωτησάντων,
 ὅτι Πέτρος, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, καὶ Ἀνδρέας. Προ-
 σῆλθον μὲν γὰρ μαθησόμενοι πάντες· ἠρώτησαν δὲ οἱ τέσσα-
 ρες, ὡς πλείονα παρρησίαν ἔχοντες. Ἐρωτῶσι δὲ, γλιχόμενοι
 μαθεῖν οὐ τοσοῦτον περὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ ναοῦ, ὅσον περὶ
 τοῦ καιροῦ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ. Διὸ καὶ κατ'
 ἰδίαν προσῆλθον, ἵνα μὴ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις ἐκπυστον γέ-
 νηται. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν φησιν αὐτοὺς, δύο ταῦτα ἐρωτῆσαι,
 Πότε ταῦτα ἔσται, δηλαδή, τὰ τοῦ (Ι) ναοῦ τῆς καταστρο-
 φῆς, καὶ Τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας, καὶ τῆς συντε-
 λείας τοῦ αἰῶνος. Ὁ δὲ Μάρκος, ἐν εἶναι λέγει τὸ ἐρώτημα,
 περὶ τοῦ ναοῦ μόνον· ἔγραψε γὰρ (β), Εἰπὲ ἡμῖν, πότε ταῦτα
 ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον, ὅταν μέλλῃ ταῦτα πάντα συν-
 τελεῖσθαι. Παραπλησίως δὲ λέγει καὶ ὁ Λουκᾶς (γ). Τί οὖν
 ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι μία μὲν ἦν ἡ ἐρώτησις, ὡς ἔγραφαν Μάρκος
 καὶ Λουκᾶς· σκοπὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς περὶ τῶν δύο τούτων
 μαθεῖν, τῆς τε τοῦ ναοῦ καταστροφῆς, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ
 δευτέρας παρουσίας· ὑπολαμβάνοντες γὰρ, ὅτι ἅμα τὰ δύο γενή-
 σονται, μίαν περὶ τῶν δύο τὴν ἐρώτησιν ἐποίησαντο· Ματθαῖος
 δὲ σαφηνίζων τὸν σκοπὸν αὐτῶν, διεῖλεν αὐτὴν εἰς τὰ δύο.

4 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Βλέπετε,

5 μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ
 τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός·
 καὶ πολλοὺς πλανήσουσι.

Οὐδὲν πρὸς τὰς ἐρωτήσεις ἀπεκρίθη ταύτας, ἀλλὰ πρότερον

(α) Μαρκ. ΙΓ', 3.

(Ι) Προτιμότερον τὸ τὰ τῆς τοῦ ναοῦ—

(β) Μαρκ. ΙΓ', 4.

(γ) Λουκ. ΚΑ', 7.

ἐκεῖνα λέγει τούτοις, ἃ πρῶτα τούτους ἔδει μαθεῖν, ὡς πρὸ
 ἐκείνων ἀπαντῆσαι μέλλοντα. Λουκᾶς δὲ φησι· Βλέπετε (α),
 μὴ πλανηθῆτε. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου
 λέγοντες· Ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε. Μὴ οὖν πορευ-
 θῇται ὀπίσω αὐτῶν. Ἐλεύσονται, φησι, τῷ ὀνόματί μου χρώ-
 μενοι πρὸς ἀπάτην τῶν πειθομένων αὐτοῖς, καὶ λέγοντες ἑκαστος,
 ὅτι ἐγὼ εἰμι, τουτέστιν, ὁ Χριστός, καὶ ὅτι ὁ καιρὸς ἤγγικεν,
 ὁ τῆς δευτέρας μου δηλονότι παρουσίας. Μὴ οὖν ἀκολουθήσῃτε
 αὐτοῖς, ἤγουν, τινὲς αὐτῶν. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν (β), ὅτι καὶ
 πολλοὺς πλανήσουσιν. Ἐγένοντο δὲ τοιοῦτοι πλάνοι Σίμων καὶ
 Μένανδρος (Ι), οἱ Σαμαρεῖται, καὶ ἔτεροι.

6 Μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους, καὶ ἀκοὰς πολέμων.

Πολέμους λέγει, τοὺς κατὰ τῶν ἱεροσολύμων· ἀκοὰς δὲ πο-
 λέμων, τὰς τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις τῶν Ἰουδαίων, οὐς
 Ἰώσηπος ἱστορεῖ γενέσθαι πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ.
 Καὶ γὰρ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἀντήρε, καὶ οὐκ ἀπεδίδου τοὺς
 φόρους· Ῥωμαῖοι δὲ, μὴ ἐνεγκόντες τὴν ὕβριν, ἐπεστράτευσαν
 αὐτοῖς.

6 Ὁρᾶτε, μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ πάντα γενέσθαι· ἀλλ'
 οὕπω ἐστὶ τὸ τέλος.

Μὴ πτοηθῆτέ, φησιν, ὡς τοῦ κηρύγματος ὑπὸ τῆς ἀκατα-
 στασίας καὶ ταραχῆς διακοπησομένου· μέλλουσι γὰρ πάντα τὰ
 τῶν πολέμων τούτων γενέσθαι, μηδὲν αὐτὸ βλάπτοντα· ἢ, μὴ
 πτοηθῆτε, ὡς ἤδη τοῦ τέλους ἐπιστάντος, ἤγουν, τοῦ ὀλέθρου
 τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως· δεῖ γὰρ πάντα ταῦτα γενέσθαι,
 ἀλλ' οὕπω τὸ τέλος, εἴτουν ὁ ὀλεθρὸς αὐτῶν· ὕστερον γὰρ

(α) Λουκ. ΚΑ', 8.

(β) Μαρκ. ΙΓ', 6.

(Ι) Περὶ ἀμφοτέρων Ἰουστίνος ὁ μάρτυς Σελ. 69. D. E.

ἐάλωσαν τὰ ἱεροσόλυμα. Φησὶ δὲ ὁ Χρυσόστομος (1), ὅτι οἱ μὲν μαθηταὶ περὶ τῆς παγχαλέπου τιμωρίας τῶν Ἰουδαίων ἀν-
τέρω μαθόντες, ὡς περὶ ἀλλοτρίας συμφορᾶς, ἀφροντίστως
διέκριντο, καὶ μόνα τηνικαῦτα δίχα θορύβων ὠνειροπόλουν τὰ
τῆς Χριστοῦ δευτέρας παρουσίας ἀγαθὰ, δι' ἃ καὶ τὴν ἐρώτησιν
προσήγαγον. Ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν ἐπίπονα (2) τούτοις προμη-
νύει, ποιῶν αὐτοὺς ἐναγωνίους, καὶ διπλῇ νήρειν κελεύων, ὡς
μήτε ὑπὸ τῶν πλάνων ἀπατηθῆναι, μήτε ὑπὸ τῆς ἀκοῆς
τῶν πολέμων θρυηθῆναι. Διπλοῦν γὰρ εἶναι τὸν πόλεμον, ἀπό-
τε τῶν πλάνων, ἀπὸ τε τῶν Ῥωμαίων, καὶ πολλὴν καὶ ποι-
κίλην τὴν ζήτην, καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς.

7 Ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία
ἐπὶ βασιλείαν·

Τὰ ἔθνη τὰ συμμαχοῦντα Ῥωμαίοις, ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συμμα-
χοῦντα Ἰουδαίοις, καὶ αἱ βασιλείαι, αἱ συναιρόμεναι Ῥωμαίοις,
ἐπὶ τὰς συναιρομένας Ἰουδαίοις· καὶ διὰ τοῦτο ἰσχυροὶ γενή-
σονται τούτων πόλεμοι.

7 Καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοί, καὶ σεισμοὶ κατὰ
τόπους·

Κατὰ τόπους τῶν Ἰουδαίων. Παρὰ τῷ Λουκᾷ δὲ πρόκειται,
ὅτι φόβητό τε καὶ σημεῖα μεγάλα ἀπ' οὐρανοῦ ἔσται (α),
ἵνα γινῶσιν Ἰουδαῖοι θεομηνίαν εἶναι τὰ γινόμενα, καὶ συνῶ-
σιν, ὅτι διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀντίρρυσιν ταῦτα πάσχουσι.

8 Πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων.

Ἀρχὴ τῶν κακῶν, προοίμια τῶν συμφορῶν, τῶν τοῖς Ἰουδαίοις
ἐπερχομένων.

(1) Τσμ. Ζ'. Σελ. 723. D.

(2) Ὁ Χρυσόστομος ἔρει, χαλεπά.

(α) Λουκ. Κ', 11.

9 Τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψιν.

Τότε· πότε; Πρὸ τῆς ἀποστασίας· εἰς ἐκείνον γὰρ τὸν και-
ρὸν μετήγαγε τὸν λόγον, ὃ καὶ Λουκᾶς ἐδήλωσεν εἰπὼν (β), ὅτι
Πρὸ τούτων πάντων ἐπιβαλοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐ-
τῶν, καὶ διώξουσιν, παραδιδόντες εἰς συναγωγὰς καὶ φυ-
λακὰς, ἀγομένους ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας, ἕτεκεν
τοῦ ὀνόματός μου. Πολλὰ γὰρ τότε θεινὰ, μετὰ τὴν τοῦ Σω-
τῆρος ἀνάληψιν, οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς ἀποστόλοις ἐπήγαγον· ποτὲ
μὲν, τοῖς ἀρχισυναγώγοις παραδιδόντες εἰς κάκωσιν, ποτὲ δὲ
ἐπὶ βασιλεῖς ἄγοντες, οἷον ἐπὶ Ἡρώδην καὶ Ἀγρίππαν [καὶ (1)
τοὺς τοιούτους,] καὶ ἐπὶ τοὺς ἡγεμόνας καὶ στρατηγούς τῶν
πόλεων, καὶ τοὺς ἀνθυπάτους καὶ πολιτάρχας, ὡς ἡ βίβλος
τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων ἱστορεῖ.

9 Καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς·

Τοῦτο λέγει πρὸς μόνους τοὺς ἀναιρεθῆναι μέλλοντας διὰ
τῆς τῶν Ἰουδαίων κακεντρεχείας, οἷος ἦν Στέφανος, καὶ Ἰάκω-
βος, ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννου, καὶ εἴ τις ἕτερος.

9 Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν, διὰ
τὸ ὄνομά μου.

ὑπὸ γονέων, ὑπὸ συγγενῶν, ὑπὸ φίλων, ὑπὸ ὁμοφύλων, ὑπὸ
οἰκείων, ὑπὸ ξένων, ὑπὸ ἀρχόντων, ὑπὸ ἀρχομένων, καὶ ἀπλῶς
εἰπεῖν, ὑπὸ πάντων τῶν ἀλλοτρίων τοῦ κηρύγματος. Προειπὼν
δὲ τὰ σκυθρωπὰ, λοιπὸν ἐπήγαγε καὶ τὴν παραμυθίαν, ὅτι
δι' ἐμέ. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, διὰ τὸ ὄνομά μου. Καὶ ὄντως
μεγάλῃ τοῖς μαθηταῖς ἦν παραμυθία τὸ πάσχειν δι' αὐτόν!

10 Καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοί.

ὑποπτοι ἔσονται πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὴν διαφορὰν τῆς πί-
στεως, ἥγουν, οἱ μὴ πιστεύοντες πρὸς τοὺς πιστεύοντας.

(α) Λουκ. ΚΑ', 12.

(1) Αἱ τρεῖς αὗται λέξεις λέγουσιν ἀπὸ τοῦ Α.

(TOM A'.)

10 Καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους.

Μάρκος δὲ φανερώτερον εἶπεν (α), ὅτι Παραδώσει ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον καὶ ἐπαινοῦσιν αὐτοὺς. Εἰκὸς γὰρ, πάντα γενέσθαι, εἰ καὶ μὴ περὶ πάντων λεπτομερῶς ἡ βίβλος διαλαμβάνει τῶν Πράξεων. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ φησιν (β), ὅτι Παραδοθήσεσθε καὶ ὑπὸ ῥονέων, καὶ συγγενῶν, καὶ φίλων, καὶ ἀδελφῶν, καὶ θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν. Προεῖπε γὰρ τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς καὶ τουτὶ τὸ πάντων δεινότατον, ὅτι καὶ ὑπὸ τῶν οἰκιοτάτων πολεμηθήσονται, ἵνα προμαθόντες ἐτοιμασθῶσιν εἰς ὑπομονήν, καὶ λοιπὸν κουφότερον τὸ δεινὸν ἐνεγκοιεν. Ταῦτα δὲ πάντα προεῖπεν αὐτοῖς καὶ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ ζήτησον κακεῖ τὴν περὶ τούτων ἐξήγησιν.

11 Καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται, καὶ πλανήσουσι πολλούς.

Ἀνωτέρω μὲν, περὶ τῶν ὑποκρινομένων τὸν Χριστὸν εἶπεν ἐνταῦθα δὲ λέγει, περὶ τῶν ὑποκρινομένων προφητεύειν. Πολλοὶ γὰρ τοιοῦτοι τότε γεγόνασιν, ἀρχὴν ἔτι τοῦ κηρύγματος ἔχοντος.

12 Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, φυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν.

Καὶ τοῦτο χαλεπώτατον, ὅτι οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἀγάπης παραμυθίαν ἔξουσιν. Τινὲς δὲ ἀγάπην ἐνταῦθα, τὴν φιλοξενίαν ὠνόμασαν· ἕτεροι δὲ, τὴν συμπάθειαν. Ὅρα, πόσα δεινὰ προεῖπεν αὐτοῖς, παραθήγων εἰς πάντα, καὶ στομῶν εἰς εὐψυχίαν, καὶ ταῖς ἐπιρρώσεσιν ἀδαμαντίνους ἀπεργαζόμενος.

(α) Μαρκ. ΙΓ', 12.

(β) Λουκ. ΚΑ', 16.

13 Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

Εἴρηται καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ Κεφαλαίῳ, καὶ διηρημηνεύθη πᾶν σαφῶς ἐκεῖ.

14 Καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ.

Ἐντεῦθεν ἔδειξεν, ὅτι οὐδὲν τῶν δεινῶν περιγενήσεται τοῦ κηρύγματος, καὶ πολλὴν οὕτω τοῖς κήρυξι παραμυθίαν ἐνέβαλε, πληροφορηθεῖσιν, ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς ἐμποδίσαι, ἐκ μόνον ὅσοι καρτερικοί. Μάρκος δὲ φανερώτερον εἶπεν (α), ὅτι Καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη δεῖ πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον.

14 Εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι.

Εἰς ἐλεγχον, εἰς κατηγορίαν τῶν μὴ πιστευσάντων, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτι οὐκ ἤκουσαν τοῦ κηρύγματος. Εἴρηται δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ Κεφαλαίῳ.

14 Καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος.

Τὸ τέλος τοῦ ναοῦ, καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὡς προέφημεν. Λέγει τοίνυν, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ ρηθέντα πάντα, καὶ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, τότε ἥξει τοῖς Ἰουδαίοις ὁ παντελὴς ὀλεθρὸς. Ὅτι δὲ πρὸ τῆς ὀλέσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον, εἶρηκεν ὁ Παῦλος (β), ὅτι Ἔστι καρποφορούμενος καὶ αὐξανόμενος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπ' οὐρανὸν (1). Εἰ γὰρ αὐτὸς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἰσπανίαν ἐκήρυξεν, ἐννόησον καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, ἄχρι πόσου διέδραμον. Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον πανταχοῦ τῆς οἰκου-

(α) Μαρκ. ΙΓ', 10.

(β) Κολοσ. Α', 6. 23.

(1) Ὁ Χρυσόστομος πραγματεύεται τοῦτο Τριμ. Ζ'. Σελ. 725. D., καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον φέρει τὰ ῥητὰ τοῦ Παύλου. Ἰδ. καὶ Θεοφύλ. Σελ. 143. E.

μένης ἀπόλλυνται τὰ ἱεροσόλυμα, ἵνα μὴδὲ σκιὰν ἀπολογίας ἔχωσιν Ἰουδαῖοι, τοσαύτην ἰδόντες τὴν δύναμιν τοῦ κηρύγματος, ὡς ἐν βραχεὶ πᾶσαν ἐπιδραμεῖν τὴν οἰκουμένην, καὶ πανταχοῦ λάμψαι, καὶ μεμενηκότες ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀπιστίας καὶ ἀγνομοσύνης.

15 Ὅταν οὖν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἐστὼς ἐν τόπῳ ἀγίῳ· (ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω·)

Βδέλυγμα νῦν λέγει, τὸν ἀνδριάντα τοῦ Τίτου, δν, ἐλὼν τὴν πόλιν, ἔστησεν ἐν τοῖς ἀδύτοις τοῦ ναοῦ. Βδελύγματα γὰρ ὁ νόμος ὠνόμαζε τὰ τοιαῦτα ἀφομοιώματα. Τῆς ἐρημώσεως δὲ τοῦτο κέκληκε· διότι, ἐρημουμένου τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως, ἔσται τοῦτο· ἢ διότι τοῦ ἐρημώσαντος αὐτὰ ἦν ἡ εἰκών. Τὸ δὲ, ὅταν ἴδῃτε, δοκεῖ μὲν ῥηθῆναι πρὸς τοὺς ἀποστόλους· φέρεται δὲ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μάθωσιν, ὅτι οὐκ εἰς μακρὰν, ἀλλὰ ζώντων αὐτῶν, τὸ βδέλυγμα στήσεται. Οἱ ἀπόστολοι γὰρ ἔφθασαν προαποθανόντες οἱ πλείους, καὶ ὅσοι δὲ περιελείφθησαν, ἐν ἄλλοις τηνικαῦτα μέρεσι τῆς οἰκουμένης διέτριβον. Παρέπεμψε δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τὸν Δανιὴλ, προφητεύσαντα περὶ τοῦ τοιοῦτου βδελύγματος (α), καὶ τοῦ ὀλέθρου. Τότε, φησὶν, ὁ ἀναγινώσκων τὴν βίβλον τοῦ Δανιὴλ, νοεῖτω ἐπιστάντα τὸν ὀλεθρον. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἕτερον σημεῖον φησιν (β), ὅτι Ὅταν ἴδῃτε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλὴμ, τότε γινώτε, ὅτι ἤκεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. Φαίνεται οὖν, ὅτι καὶ ἀμφοτέρω εἶπεν ὁ Χριστός.

16 Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη· Εἰπὼν περὶ τῶν κακῶν τῶν καταληψομένων τὰ ἱεροσόλυμα,

(α) Δαν. Θ', 27.

(β) Λουκ. ΚΑ', 20.

καὶ μὴν καὶ περὶ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων πειρασμῶν τῶν ἀποστόλων, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς εὐδοκίᾳς τοῦ κηρύγματος, ὅτι ἀνεμποδίστως πᾶσαν ἐπιδραμεῖται τὴν οἰκουμένην, λέγει πάλιν περὶ τῶν ἰουδαϊκῶν συμφορῶν, δεικνύων, ὅτι, ὅταν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ πανταχοῦ δοξάζωνται, τότε οὗτοι πανταχόθεν διαφθείρονται. Διὰ δὲ τῶν δοκούντων μικρῶν ἐμφαίνει τὸ τῶν πληγῶν ἐκείνων ἀρόρητον. Σκόπει γάρ. Τότε, φησὶν, ὅταν τὸ βδέλυγμα στή, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἐνθα τὰ ἱεροσόλυμα, φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη, μὴδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας ἀπὸ τοῦ προσμένειν ἔχοντες· οὐκ ἔσται γὰρ ἀνάκλησις ὅλως, οὐδὲ μεταβολὴ τοῦ κακοῦ. Διόπερ ἀγαπητόν, τὸ καὶ γυμνῶ τῷ σώματι φεύγειν ἀμεταστρεπτί.

17 Ὁ ἐπὶ τοῦ ὧματος, μὴ καταβαινέτω· ἄραί τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ.

Διὰ τὸν ἀφύλακτον κάτω κίνδυνον, ἵνα μὴ ἐμπεσὼν, ἀπόληται.

18 Καὶ ὁ ἐν τῷ ἄγρῳ, μὴ ἐπιστρεψάτω ὀπίσω ἄραί τι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.

Εἰ γὰρ οἱ ἐν τῇ πόλει φεύγουσι τὸν ἔνδον ὄλεθρον, πολλῷ μᾶλλον οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς. Παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς σφοδρότητος τῶν πληγῶν, ὅτι ἡμέραι ἐκδικήσεως αὐταὶ εἰσι, τοῦ πλησθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα (α), δηλαδή, ἐν ταῖς βίβλοις τοῦ τε Δανιὴλ, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν, περὶ τῆς τοιαύτης ἀλώσεως. Ἡμέραι δὲ ἐκδικήσεως τοῦ δεσποτικοῦ φόνου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν καθ' ἱστορίαν.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, τουτέστιν, οἱ ἐν τῇ εὐσεβείᾳ· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ τῆς Ἰουδαίας ὄνομα· φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη· λέγω δὴ, ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ, ἢ ἐπὶ τὰ ὕψη τῶν ἀρετῶν· ὁ ἐπὶ τοῦ ὧματος δὲ, ἤγουν,

(α) Λουκ. ΚΑ', 22.

ὁ τῆς κάτω διατριβῆς ὑπεραρθεῖς καὶ ὑψηλὸς τῷ βίῳ γενόμενος, μὴ καταβαινέτω ἄραι τὰ ἐκ τοῦ κόσμου πάθη, ἅπερ ἀπολείπει· καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ δὲ, εἴτουν, ὁ ἐν τῷ ἀναεχωρημένῳ βίῳ, μὴ ἐπιστρεφάτω ἄραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἅπερ εἰσὶ, τὰ περιβόλαια τῶν ἁμαρτιῶν, ἃ πάλαι ἀπεδύσατο.

19 Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

Τῶν μὲν, διὰ τὸν ἐντὸς φόρτον· τῶν δὲ, διὰ τὸν ἐκτὸς, οὐ δυναμένων εὐκόλως φυγεῖν· αἱ μὲν γὰρ βεβάρηται τῷ ἄχθει τῶν ἐμβρύων· αἱ δὲ, τῷ φορτίῳ τῶν θηλαζόντων. Χρημάτων μὲν γὰρ καὶ ἱματίων καταφρονῆσαι βέλδιον, διὰ σωτηρίαν· γενέσθαι δὲ τὴν ἔγκυον κούφην, καὶ ἀπορρίψαι τὴν θηλάζουσαν, ὃ θηλάζει, παντελῶς ἀδύνατον, διὰ τὸν δεσμόν τῆς φύσεως. Οὐαὶ τοίνυν αὐταῖς, εὐπετῶς καταλαβανομέναις, καὶ τοῖς ἐμβρύοις καὶ ὑπομαζίοις συνδιαφθειρομέναις.

Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἐν γαστρὶ μὲν ἐχούσας νοοῦμεν, τὰς μήτῳ τεκούσας ἀρετὴν ψυχᾶς· θηλαζούσας δὲ, τὰς τεκούσας μὲν, νηπιῶδες δὲ κύημα καὶ βραχύτατον.

20 Προσεύχεσθε δὲ, ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος, μηδὲ ἐν σαββάτῳ.

Φανερόν κἀντεῦθεν, ὅτι εἰ καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἀπέτεινε τοὺς τοιούτους λόγους, ἀλλὰ γε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔβλεπον οὗτοι· καὶ γὰρ οὐκέτι παρεφύλαττον τὸ σάββατον οἱ ἀπόστολοι. Διὰ τί δὲ, μὴ χειμῶνος, μηδὲ ἐν σαββάτῳ; Μὴ χειμῶνος μὲν, διὰ τὴν δυσκολίαν τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ· μὴ ἐν σαββάτῳ δὲ, διὰ τὸν νόμον, οὐκ ἐπιτρέποντα βαδίζειν ἐν σαββάτῳ περαιτέρω τῶν νενομισμένων βημάτων.

Ἀναγωγικῶς δὲ, φυγὴν μὲν νοοῦμεν, τὴν ἔξοδον τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος· χειμῶνα δὲ, τὴν ζάλην καὶ ταραχὴν τῶν λογισμῶν· σάββατον δὲ, τὴν ἀργίαν τῆς ἀρετῆς. Παρεγγυᾷ

γὰρ ὁ λόγος προσεύχεσθαι, μὴ γενέσθαι τὴν ἔξοδον τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἐν ζάλῃ καὶ ταραχῇ λογισμῶν, μηδ' ἐν ἀργίᾳ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ γαλιτηνῶντων τῶν λογισμῶν, καὶ ἐνεργουμένης τῆς ἀρετῆς.

21 Ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται.

Εἰ τις ἐντύχῃ τοῖς ἰωσήπου συγγράμμασι, πληροφορηθήσεται. Καίτοι γὰρ Ἑβραῖος ὢν, διαβεβαίονται περὶ τῆς τοιαύτης θεομηνίας, ὅτι πᾶσαν ἐνίκησε συμφορὰν, καὶ πᾶσαν ὑπερβή, τραγωδίαν. Μετὰ γὰρ τῆς ξένης ἐκείνης πολιορκίας, τοσούτος ἦν ὁ λιμὸς, ὥς καὶ αὐταῖς ταῖς μητράσιν περιμάχητον εἶναι τὴν τεκνοφαγίαν, καὶ ὑπὲρ τούτου πολέμους γίνεσθαι. Τίνος οὖν ἕνεκεν χαλεπώτερα καὶ φρικωδέστερα πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώπων πεπόνθασι; Διότι χαλεπώτερα καὶ φρικωδέστερα πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώπων τετολημῆκασιν, ἀνελόντες τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. Λουκᾶς δὲ πλατύτερόν φησιν, ὅτι Ἔσται ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὁργὴ ἐν τῷ λαῷ τούτῳ· καὶ πεσοῦνται στόματι μαχαίρας, καὶ αἰχμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη· καὶ Ἱερουσαλὴμ ἔσται πεποιημένη ὑπὸ ἐθνῶν, ἄχρι πληρωθῶσιν καιροὶ ἐθνῶν (α). ὁργὴν μὲν λέγων, τὴν τοῦ θεοῦ, διὰ τὸν υἱὸν αὐτοῦ· καιροὺς δὲ ἐθνῶν, τοὺς ἄχρι συντελείας αὐτῶν καὶ τοῦ κόσμου πάντός.

22 Καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι.

Ἡμέρας, τὰς τοῦ πολέμου καὶ τῆς πολιορκίας ἐκείνης φησί, λέγων ὅτι Εἰ μὴ ἡλαττώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι κατ' οἰκονομίαν παρὰ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἂν διεσώθη, οὐκ ἂν ὑπεξέφυγε τὸν

(α) Λουκ. ΚΑ', 23. 24.

θάνατον· πᾶσα σὰρξ, ἤγουν, οὐδεμία σὰρξ, ἰουδαϊκὴ δηλονότι. Πάντες γὰρ ἂν διεφθάρησαν, καὶ οἱ ἐντὸς, καὶ οἱ ἐκτός· οἱ μὲν, λιμῶ· οἱ δὲ, λοιμῶ· οἱ δὲ, ξίφει καὶ παντοίοις θανάτου τρόποις. Κατὰ πάντων γὰρ Ἰουδαίων οἱ Ῥωμαῖοι σφοδρῶς ἐμάνησαν, καὶ κατὰ τῶν πανταχῇ διεσπαρμένων ἐφέροντο. Ἐκλεκτοὺς δὲ καλεῖ, τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστοὺς, δι' οὓς ταχύτερον ἔπαυσε τὸν πόλεμον, ἵνα μὴ συναπόλυνται τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ μᾶλλον ἵνα τινὲς τῶν ἀπίστων συνδιασωθῶσι τούτοις, ὥς μὴδὲνα δυνηθῆναι λέγειν, ὅτι διὰ τοὺς πιστεύσαντας ἡ θεήλατος αὐτῇ μάστιξ ἐπῆλθεν· ἀλλ' ἵνα βλέποντες οἱ ὑπολειφθέντες ἅπαντας τοὺς ἐν αὐτοῖς πιστοὺς διαδράντας, συνῶσι τὴν αἰτίαν, καὶ βεβαιωθῶσιν, ὡς οὐ μόνον οὐκ ἀπώλοντο δι' αὐτοὺς οἱ διαφθαρέντες, ἀλλὰ μάλιστα καὶ αὐτοὶ διὰ τούτους περισώθησαν.

Ὅτι δὲ τὸ, πᾶσα σὰρξ, ἀντὶ τοῦ, οὐδεμία, παρελήπτει, δηλὸν καὶ ἀπὸ τοῦ δαυϊτικοῦ ῥητοῦ, λέγοντος· *Μὴ κατακυριεύσάτω μου πᾶσα ἀνομία (α), ἀντὶ τοῦ, μηδεμία.* Καὶ τοῦτο γὰρ ἰδίωμα τῆς παλαιᾶς Γραφῆς.

Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ θεοῦ πνεύματος τὴν οἰκονομίαν, πῶς ὁ μὲν Ἰωάννης, ὁ ζῶν, ὅτε ταῦτα γέγονε, καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν πολλὸν ἔτι ζήσας χρόνον, οὐδὲν τούτων ἔγραψεν, ἵνα μὴ δόξῃ γράφειν, ὡς πάλαι εἰρημένα, τὰ ἥδη γεγενημένα· οἱ δὲ πρὸ τοῦ γενέσθαι ταῦτα τετελευτηκότες, ἐκείνοι πάντα σαφῶς ἔγραψαν, ἵνα ἀνύποπτος ἡ τοῦ Χριστοῦ περὶ τούτων προφητεία φανῇ. Πληρώσας τοίνυν ἄχρι τούτου τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, μέτεισι καὶ ἐπὶ τὸ λοιπὸν ἐρώτημα, τὸ περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας, καὶ προλέγει τὰ σημεῖα ταύτης, χρήσιμα τοῖς χριστιανοῖς ἐσόμενα.

† † Ἐκολόβωσε (1) δὲ ὁ θεὸς τὰς θλίψεις καὶ τὸν πό-

(α) Παλμ. ΡΙΗ', 133.

(1) Ταῦτα πρὸ οὐδετέρου τῶν δύο χειρογράφων· ἐλήφθησαν δὲ ἐκ τοῦ Θεοφιλᾶκτου Σελ. 145. Α.

λεμον· εἰ γὰρ ἐκράτησεν ἐπὶ πλέον ὁ πόλεμος, πάντες ἂν οἱ ἔνδον ὑπὸ τοῦ λιμοῦ διεφθάρησαν.

23 Τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· Ἰδοὺ, ὧδε ὁ Χριστός, ἡ ὧδε· μὴ πιστεύσητε.

Τὸ, τότε, ἔστιν ὅτε οὐκ ἀκολουθίαν δηλοῖ τῶν προειρημένων, ἀλλ' ἀρχὴν μόνον τῶν ῥηθῆναι μελλόντων, ὥσπερ καὶ τὸ, *Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις*, περὶ οὗ διελάβομεν ἐν τῷ τρίτῳ Κεφαλαίῳ. Καὶ νῦν οὖν τὸ, τότε, οὐ τὰξιν καιροῦ σημαίνει, ἀλλ' ὅτι ὅτε γενήσονται τὰ ῥηθησόμενα. Δοκεῖ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς ἀποστόλους λέγεσθαι· φέρονται δὲ πρὸς τοὺς ἐσόμενους τότε χριστιανούς.

24 Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται. Ἐγερθήσονται, ἀντὶ τοῦ, ἐλεύσονται· καὶ ψευδόχριστοι μὲν εἰσιν, οἱ ὑποκρινόμενοι τὸν Χριστόν· ψευδοπροφῆται δὲ, οἱ ὑποκρινόμενοι τοὺς προφήτας.

24 Καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα.

Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων εἶπεν ἔσεσθαι ψευδοχρίστους καὶ ψευδοπροφήτας· Πολλοὶ (α) γὰρ, φησιν, εἰεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ πάλιν· Καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται· ἀλλ' οἱ πρὸ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας οὗτοι πολλῶ βαρύτεροι τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων. Οὗτοι γὰρ καὶ ποιήσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα· οἱ μὲν ψευδόχριστοι, θαυματοποιοῦντες· οἱ δὲ ψευδοπροφῆται, προλέγοντες τινὰ μέλλοντα.

24 Ὡστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.

Εἰ δυνατόν αὐτοῖς γένηται. Τούτων τῶν ψευδοχρίστων εἷς ἐστι καὶ ὁ λεγόμενος Ἀντίχριστος, τελευταῖος τῶν ἄλλων ἐρ-

(α) Μαθ. ΚΔ', 5.

χόμενος, οὐ προφῆται οἱ ῥηθέντες οὗτοι ψευδοπροφῆται. Περὶ τούτου καὶ Παῦλος ἔγραψε. Καλέσας γὰρ αὐτὸν ἄνθρωπον ἁμαρτίας, καὶ νιδὸν ἀπωλείας, ἐπήγαγεν· Οὐ ἔστιν ἡ παρουσία, κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους (α). Οὗτοι οὖν εἰσι τὸ σημεῖον τῆς δευτέρας παρουσίας.

25 Ἴδου, προεῖρηκα ὑμῖν.

Διαμαρτύρεται ἐξασφαλιζόμενος. Παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ φησιν, Ὑμεῖς δὲ βλέπετε· Ἴδου, προεῖρηκα πάντα (β), δηλονότι, τὰ περὶ τῶν πλάνων· διὰ δὲ τῶν ἀποστόλων, ὡς προδεδήλωται, πρὸς τοὺς ὕστερον ταῦτα λέγει. Παρατήρησον γὰρ, ὅτι πρὸς τοὺς ἀποστόλους εἶπε καὶ τὰ περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰεροσολύμων, καὶ τὰ περὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ὡς πρὸς διδασκάλους τοῦ νέου λαοῦ, γινώσκων, ὅτι καὶ διδάξουσι ταῦτα, καὶ γράψουσι, πρὸς τε ἀπόδειξιν, ὅν προσήτευσεν περὶ τῆς ἀλώσεως, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν πρὸ τῆς δευτέρας παρουσίας πιστῶν.

26 Ἐὰν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν· Ἴδου, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστὶ· μὴ ἐξέλθῃτε· Ἴδου, ἐν τοῖς ταμείοις· μὴ πιστεῦσητε.

Οἱ ταῦτα τηνικαῦτα λέγοντες, προπομποὶ καὶ ὑπηρέται τοῦ Ἀντιχρίστου εἰσὶ. Ταμεῖα δὲ νόμι νῦν, τὰ τῶν οἰκιῶν ἐνδότατα.

27 Ὡςπερ γὰρ ἡ ἀστραπή ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὡςπερ ἡ ἀστραπή, φησιν, ἐξέρχεται καὶ φαίνεται πᾶσιν, οὐ δεομένη κήρυκος, οὐδὲ προμηνύοντος, ἀλλὰ τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἰδίας λαμπρότητος ἐν ἀκαριαίᾳ ῥοπῇ καιροῦ φαινομένη πάσῃ

(α) Β' Θεσσαλ. Β', 3. 9.

(β) Μαρκ. ΙΓ', 23.

τῇ οἰκουμένῃ· οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία ἐκείνου, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς οἰκείας λαμπρότητος πᾶσιν ὁμοῦ φαινομένη, καὶ γινομένη τοῖς ἀνθρώποις αὐτάγγελος ἐαυτῆς. Οὐ γὰρ, ὥςπερ ἡ πρώτη παρουσία μετὰ πτωχείας καὶ ἀδοξίας γέγονεν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ δευτέρα· ἀλλὰ τὸναντίον, αὕτη μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς γενήσεται, δορυφορούσης ἀπάσης οὐρανοῦ στρατιᾶς. Διὸ οὐδεὶς ἀγνοῆσαι ταύτην τότε δυνήσεται.

28 Ὅπου γὰρ ἐὰν ᾖ τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἄετοί.

Τοῦτο εἶπε, διὰ τὴν τηνικαῦτα δορυφορίαν· καὶ ἄετοίς μὲν, τοὺς δορυφοροῦντας παρείκασεν, ὡς καὶ πτηνούς, καὶ βασιλικούς· πτώματι δὲ, ἐαυτὸν, ὡς συναγωγὸν τῶν τοιούτων ἄετῶν, καὶ ὡς τροφὴν πνευματικὴν αὐτῶν, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Σῶμα δὲ, τὸ πτώμα ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς (α).

29 Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ.

Περὶ τούτων εἶπε καὶ ὁ Λουκᾶς, ὅτι Καὶ ἔσται σημεῖα ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἀστροῖς (β). Ὅρα δὲ πῶς εἴρηκεν, ὅτι εὐθέως, παριστῶν, ὅτι ὁμοῦ σχεδὸν ἅπαντα τὰ τε προειρημένα, καὶ ταῦτα, καὶ τὰ ῥηθησόμενα γενήσονται. Συστελεῖ γὰρ καὶ τοῦτον τὸν πειρασμὸν ὁ θεός, διὰ τοὺς ἐλεγκτοὺς αὐτοῦ. Θλίψιν μὲν οὖν λέγει, τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀπατεῶνων, ἥτις θλίψει τοὺς εὐσεβεῖς. Ὁ ἥλιος δὲ σκοτισθήσεται, οὐκ ἀφανιζόμενος, ἀλλὰ νικώμενος τῷ φωτὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ· ἡ δὲ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ τὰ ἀστρα πεσοῦνται, ὡς μικροὶ χρεῖας

(α) Λουκ. ΙΖ', 37.

(β) Λουκ. ΚΔ', 25.

οὗτος αὐτῶν· οὐκέτι γὰρ ἔσται νύξ. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι Καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συνοχή ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ, ἡχοῦσης θαλάσσης καὶ σάλου, ἀποψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ (α). συνοχήν μὲν ἐθνῶν ὀνομάσας, τὴν παραχρῆν ἀπορίαν δὲ, τὴν νηνεμίαν· χωρὶς γὰρ ἀνέμων ἡχῆσει παρὰ φύσιν ἢ θάλασσα καὶ ὁ σάλος αὐτῆς· ἀπόψυξιν δὲ, τὸν θάνατον.

29 Καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται.

Καὶ αἱ οὐράναι στρατιαὶ φρίξουσι, βλέπουσαι τὴν τοιαύτην τῆς κτίσεως μεταβολήν· καὶ τὸν μὲν θεὸν εἰς γῆν κατερχόμενον, τοὺς δὲ ἀπ' αἰῶνος ἀνθρώπους ἐκ νεκρῶν ἀνίσταμένους, καὶ μέλλοντας λόγους ὑποσχεῖν τῶν βεβιωμένων.

30 Καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ.

Σημεῖον αὐτοῦ λέγει, τὸν σταυρὸν, λάμποντα τότε τοῦ ἡλίου πολλῷ φαιδρότερον· ἐκεῖνος μὲν γὰρ σκοτισθήσεται, οὗτος δὲ φανήσεται. Τίνος δὲ ἕνεκεν ὀφθήσεται; ἵνα ταράξῃ προηγουμένως μὲν τοὺς Ἰουδαίους, εἶτα καὶ τοὺς Ἕλληνας, ὅσοι τῷ Χριστῷ τὸν σταυρὸν ὠνείδιζον, καὶ ἵνα γινῶσιν, ὅτι αὐτὸς οὗτος κάτεισι θεὸς ὢν.

30 Καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς.

Τότε θρηνήσει πᾶν γένος, δηλαδή, τῶν ἀπίστων· οἱ μὲν, ὅτι ἐσταύρωσαν τὸν θεόν· οἱ δὲ, ὅτι τοὺς χριστιανούς ἐτιμώρησαν· οἱ δὲ, ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν. Οὐ χρεῖα γὰρ αὐτοῖς ἑτέρας κατηγορίας παρὰ τὸν σταυρὸν. Ἀνόνητος δὲ αὐτοῖς ὁ τηνικαῦτα κλαυθμός.

30 Καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ

(α) Λουκ. ΚΑ', 25. 26.

τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς.

Προοδεύει μὲν αὐτοῦ ὁ σταυρὸς, ὡς δικαίωμα κατὰ τῶν σταυρωσάντων αὐτόν· ἐπὶ νεφελῶν δὲ κάτεισιν, ὡς ἀνελήθη.

31 Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης· καὶ ἐπισυναΐξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν.

Πρὸ τοῦ φανῆναι τὸν σταυρὸν, ἀποστελεῖ τούτους· οὐκ ἐχρήσατο γὰρ τάξει ἀπαγγελίας, ἀλλ' ἀπλῶς λέγει τὰ γενησόμενα. Διὰ δὲ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐδήλωσεν, ἀνατολήν, δύσιν, ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν· ἕξ ἐκάστου γὰρ πέρατος ἀνεμὸς ἴδιος πνεῖ· καὶ οὗτοι οἱ τέσσαρες εἰσιν, οἱ κυρίως ἀνεμοί· διὰ δὲ τῶν περάτων, καὶ τὰ μέσα συμπαρεδήλωσε. Τὸ δὲ, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν, ἐφερμηνευτικόν ἐστι τοῦ, ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, σημαίνον, ὅτι τὰ ἄκρα ἐμφαίνουσιν· ἄκρα δὲ, τὰ ῥηθέντα πέρατα. Παρὰ Μάρκον δὲ φησιν (α), ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ διδάσκων, ὅτι τὰ αὐτὰ εἰσιν ἄκρα γῆς καὶ οὐρανοῦ. Σκόπει δὲ, ὅτι ἡ μὲν σάλπιγξ ἀναστήσει τοὺς νεκρούς· ἀναστάντας δὲ ἐπισυναΐξουσιν οἱ ἄγγελοι· ἐπισυναχθέντας δὲ ἀρπάσουσιν αἱ νεφέλαι, καθὼς εἶπε Παῦλος (β), Εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς αἴρα. Ὅτι δὲ καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἄγγελοι συλλέγουσιν, ἐδίδαξεν ὁ Χριστὸς, ἐρμηνεύων τὴν τετάρτην παραβολὴν τοῦ εἰκοστοῦ τετάρτου Κεφαλαίου (γ)· εἶρηκε γὰρ, ὅτι Ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἀπὸ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ

(α) Μαρκ. ΙΓ', 27.

(β) Α' Θεσ. Δ', 17.

(γ) Ματθ. ΙΓ', 41.

σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀτομίαν· καὶ ζῆτει καὶ καὶ τὴν ἐξήγησιν.

32 Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν·

Παραβολὴν φησι τὸ παράδειγμα, ὃ μέλλει ἐρεῖν, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ, μὴ πολὺ εἶναι τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τοῦ τε δηλωθέντος σημείου τῆς δευτέρας παρουσίας, καὶ αὐτῆς δὴ ταύτης.

32 Ὅταν ἤδη ὁ κλάδος αὐτῆς γένηται ἀπαλός, καὶ τὰ φύλλα ἐκφύῃ, γινώσχετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδῃτε πάντα ταῦτα, γινώσχετε ὅτι ἐγγὺς ἐστὶν ἐπὶ θύραις.

Παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ σαφέστερον εἴρηκεν (α), ὅτι ἀρχομένων τούτων γίνεσθαι, δηλαδή, τῶν κατὰ τοὺς ψευδοχρίστους καὶ ψευδοπροφήτας, ἀνακύνετε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν· διότι ἐγγίλει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν. Εἰτά φησι· Καὶ εἶπε παραβολὴν αὐτοῖς· Ἴδετε τὴν συκὴν καὶ πάντα τὰ δένδρα· ὅταν προβάλωσιν ἤδη, βλέποντες, ἅψ' ἑαυτῶν γινώσχετε, ὅτι ἤδη ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδῃτε ταῦτα γινόμενα, γινώσχετε, ὅτι ἐγγὺς ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. Ὅταν ἴδῃτε, φησι, ταῦτα γινόμενα, δηλονότι, τὰ κατὰ τοὺς δηλωθέντας πλάνους, γινώτε, ὅτι ἐγγὺς ἐστὶν ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Χριστοῦ· ταύτην γὰρ λέγει νῦν, καὶ βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπολύτρωσιν τῶν δικαίων· βασιλείαν μὲν, διότι ὡς βασιλεὺς παραγίνεται· ἀπολύτρωσιν δὲ αὐτῶν, διότι σώζει αὐτούς. Ἐλαβε δὲ ἀπὸ τῆς συκῆς τὸ παράδειγμα, δεικνύων, ὅτι ὥσπερ, ὅταν αὕτη προβάλλῃ, τουτέστιν, ὅταν ἐκφύσῃ τὰ φύλλα, ἀνάγκη πλησίον εἶναι τὸν καιρὸν τοῦ θέρους· οὕτω καὶ ὅταν τὸ σημεῖον τῆς δευτέρας παρουσίας γένηται, ἀνάγκη

(α) Λουκ. ΚΑ', 28—31.

πλησίον εἶναι καὶ ταύτην. Εἶωθε γὰρ φυσικά παραδείγματα λαμβάνειν ἐπὶ τῶν ὄντως γενησομένων.

34 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται.

Πάντα ταῦτα, ὅσα προείπε, δηλαδή, περὶ τε τῆς ἀλώσεως τῶν ἱεροσολύμων, καὶ περὶ τῶν ἐγγὺς τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, ἄχρις αὐτῆς. Πῶς οὖν εἶπεν, ὅτι ἡ γενεὰ αὕτης Γενεὰν ἐκάλεσε, τὴν θρησκείαν τῶν πιστευσάντων αὐτῷ. Ἰνα γὰρ μὴ ὑπολάβωσιν οἱ ἀπόστολοι, ὅτι τὰ ρηθέντα δεινὰ πρόβριζον ἐξαφανίσουσιν τὸ κήρυγμα καὶ τοὺς πιστοὺς, πληροφορεῖ τούτους, ὅτι οὐ μὴ ἀφανισθῇ ἡ θρησκεία τῶν πιστῶν, ἕως τῆς δευτέρας παρουσίας, ἀλλὰ διαμενεῖ μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου, μηδενὶ διακοπτομένη. Περὶ τούτου δὲ καὶ πρότερον διαφύρως αὐτοῖς προείπε καὶ διεβεβαιώσατο, ἀλλ' ὡς ἔτι εὐεπιλήστους ἔτι ἐξασφαλίζεται.

35 Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν.

Ἀξιόπιστα κατασκευάζων, ἅπερ εἶπε, φησὶν, ὅτι τὰ πεπηγότα ταῦτα καὶ ἀκίνητα μᾶλλον ἀφανισθήσονται, ἢ οἱ λόγοι μου διαπесοῦνται, οὕς εἶπον, περὶ ὧν ἠρωτήσατε. Καὶ ἄλλα· τοιοῦτο τρόπον τῆς διαβεβαιώσεως ἐχρήσατο, εἰπὼν· Εὐκοπώτερόν ἐστι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τοῦ νόμου μίαν κεραίαν πεσεῖν (α).

(α) Λουκ. ΙΓ', 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ'.

Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας.

36 Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν.

Τὰ μὲν ἄλλα πάντα προεῖπεν αὐτοῖς, ὅσα συνέφερεν εἰδέναι· μόνην δὲ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς τοῦ κόσμου συντελείας ἀπέκρυψεν οἰκονομικῶς, ἵνα, ἀγνοοῦντες αὐτὰς οἱ τότε, νήφωσι καὶ προσέχωσι καὶ προσδοκῶσιν αἰεὶ. Καὶ γὰρ, εἰ προεῖπε καὶ ταύτας, ἔμελλον ἀναπίπτειν καὶ ῥαθυμεῖν καὶ ἀφροντιστεῖν ἄχρως αὐτῶν. Καὶ ὅρα, πῶς θαυμασίως διεκρούσατο τὴν περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας φιλομάθειαν αὐτῶν. Ἰνα γὰρ μηκέτι περὶ τούτων ἐνοχλῶσι, φησὶν, ὅτι οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν οἶδασιν περὶ αὐτῶν, πότε ἔξουσιν, ὥσανεὶ λέγων, Ὅτι ἐὰν οἱ ἄγγελοι οἱ οὐράνιοι ταύτας ἀγνοῶσι, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἀνθρώπους τοὺς γήινους οὐ χρὴ ταύτας γινώσκειν.

36 Εἰ μὴ ὁ πατὴρ μου μόνος.

Τὸ, μόνος, πρὸς τοὺς κτιστοὺς νοεῖται, καὶ οὐ πρὸς τὸν υἱόν. Εἰ γὰρ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, τοῦ υἱοῦ ἐστίν, ὡς ὁ υἱὸς εἶπεν (α). Ἐν δὲ τῶν πάντων, καὶ τὸ εἰδέναι τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦτο πάντως. Παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ γέγραπται (β), ὅτι Οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ. Καὶ τινες μὲν νοοῦσιν, ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν, ὡς ἄνθρωπος· ὡς γὰρ θεὸς οἶδεν ἐπίσης τῷ πατρί· τὸ δὲ γλαυρωτέρον ἐστίν οὕτως. Ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς γινώσκει, εἰ μὴ ὁ πατήρ γινώσκει· ἐπεὶ δὲ γινώσκει ὁ πατήρ, γινώσκει ἄρα καὶ ὁ υἱός· Ἐγὼ γάρ, φησι, καὶ ὁ πατήρ ἐν ἑσμεν (γ). Ἐκόπει

(α) Ἰωαν. ΙΓ', 15.

(β) Μάρκ. ΙΓ', 32.

(γ) Ἰωαν. Ι', 30.

δὲ, πῶς παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ κεῖται μὲν τὸ, μόνος, οὐ μνημονεύεται δὲ ὁ υἱός, ἵνα μὴ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναφέρηται· παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ τὸ μὲν, μόνος, οὐ κεῖται, μνημονεύεται δὲ ὁ υἱός, ἵνα νοηθῇ, καθὼς εἰρήκαμεν.

37 Ὅσπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ αἰφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον αὐτῆς διὰ τοῦ παραδείγματος ἐμφαίνει.

38 Ὅσπερ γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τρώγοντες καὶ πίνοντες, γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες, ἄχρι ἥς ἡμέρας εἰσῆλθε Νῶε
39 εἰς τὴν κιβωτόν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν, ἕως ἥλθεν ὁ κατακλυσμός, καὶ ἤρην ἅπαντας· οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ παράδειγμα σαφηνίζων, ἐδίδαξεν, ὅτι καὶ τῶν πολλῶν τρυφόντων καὶ ἀμεριμνούντων ἐλεύσεται. Τοῦτο δὲ Παῦλος γράφων οὕτω φησὶν (α). Ὅταν λέγωσιν· Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια· τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὀλεθρος. Ἐκγαμίζειν δὲ ἐστὶ, τὸ τὴν θυγατέρα συζευγνύειν ἀνδρί. Καὶ εἰ τρυφή ἔσται τότε, πῶς εἶπεν, ὅτι μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων; Θλίψις μὲν ἔσται, τῶν εὐσεβῶν καὶ δικαίων· τρυφή δὲ, τῶν πονηρῶν καὶ ἀναισθητῶν. Ἀρμόζον δὲ τέθεικε παράδειγμα. Καθάπερ γὰρ οἱ ἐπὶ τοῦ Νῶε τὴν κιβωτὸν ὁρῶντες κατασκευαζομένην, τὴν ὅσον οὕτω καταστροφὴν αὐτῶν προμνηύουσιν, οὐκ ᾔσθάνοντο· οὕτω καὶ οὗτοι, τὸν Ἀντίχριστον βλέποντες ἐνεργοῦντα, καὶ τὰ σημεῖα τῆς συντελείας, ἀφροντίστως διακρίνονται. Παρατῆρει δὲ, πῶς πάντα προλέγει λεπτομερῶς τὰ μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ἐμφαίνων, ὅτι καὶ τὴν ἡμέραν ἐκεί-

(α) Α' Θεσ. Ε', 3.

νην, καὶ τὴν ὥραν οἶδεν· ἀλλ' οἰκονομικῶς αὐτάς, ὡς εἴρηται, παρασιωπᾷ. Ζήτησον δὲ καὶ ἐν τῷ περὶ υἱοῦ δευτέρου λόγῳ τοῦ Θεολόγου τὸ δέκατον Κεφάλαιον, καὶ χαριστάτην εὐρήσεις λύσιν.

40 Τότε δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἷς παραλαμβάνεται, καὶ ὁ εἷς ἀφίεται. Δύο ἀλήθουσai ἐν τῷ μύλωνι· μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται.

Διὰ μὲν τῶν ὄντων ἐν τῷ ἀγρῷ, τοὺς πλουσίους δπλοῖ· διὰ δὲ τῶν ἀληθουσῶν ἐν τῷ μύλωνι, τοὺς πένητας· καὶ διδάσκει, ὅτι καὶ ἐκ τῶν πλουσιῶν, καὶ ἐκ τῶν πενήτων τινὲς μὲν σώζονται, τινὲς δὲ ἀπόλλυνται. Διὸ καὶ ἐπὶ μὲν τῶν πλουσιῶν ἀρσενικῶς τὸν λόγον προήγαγε, τὸ ὑψηλὸν καὶ ἰσχυρὸν αὐτῶν ἐνδεικνύμενος· ἐπὶ δὲ τῶν πενήτων, θηλυκῶς, τὸ ταπεινὸν καὶ ἀσθενὲς τούτων ὑποφαίνων. Καὶ γὰρ ὅσοι μὲν, ἢ τὸν πλούτον καλῶς διώκησαν, ἢ τὴν πενίαν καλῶς ἐβάστασαν, παραλαμβάνονται εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, ὡς γνώριμοι αὐτῷ τυγχάνοντες· ὅσοι δὲ τούναντίον, ἀφίενται κάτω, ὡς ἀνάξιοι, περιμένοντες ἐνταῦθα τὸν δικαστήν. Λουκᾶς δὲ ἐτέρως φησὶ περὶ τούτου ἐν τῷ ἐξηκαστῷ Κεφαλαίῳ· ὅτι "Ἔσονται δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς· εἷς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται. Δύο ἔσονται ἀλήθουσai ἐπὶ τὸ αὐτὸ· ἢ μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ ἑτέρα ἀφεθήσεται (α)· διὰ μὲν τῶν ἐπὶ τῆς κλίνης, τοὺς ἐν ἀναπαύσει δηλῶν· διὰ δὲ τῶν ἐν τῷ μύλωνι, τοὺς ἐν κακοπαθείᾳ. Δῆλον οὖν, ὅτι διαφόρως κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον καιρὸν ἐρρήθησαν, τὰ τοῦ Λουκᾶ μὲν, πρότερον· τὰ δὲ τοῦ Ματθαίου, ὕστερον.

†† Ἀγρῶν (I) ὠνόμασε τὸν κόσμον· παραλαμβάνεται

(α) Λουκ. ΙΖ', 34.

(I) Ταῦτα ἐρρίσκονται εἰς μόνην τὴν μετάφρασιν τοῦ "Εντενίου" καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐκδότης τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Εὐθυμίου δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐρρῇ πόθεν ἐλήφθησαν, μετέφραζεν αὐτὰ αὐτὸς ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν "Ελληνικὴν γλῶσσαν.

οὖν, ὁ σώζομενος· ἀφίεται, ὁ κατακρινόμενος. Ἐκ τούτου τοίνυν μάθωμεν, ὅτι καὶ πένητες καὶ πλούσιοι καὶ δούλοι καὶ δεσπόται παραλαμβάνονται τε καὶ ἀφίενται. Δείκνυσι δὲ, ὅτι οὔτε πάντες οἱ πλούσιοι ἀπόλλυνται, οὔτε πάντες οἱ πένητες σώζονται. Ὅθεν καὶ ἐπάγει· Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε, ποία ὥρα ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται. Τὴν ἡμέραν οὐκ εἶπε, βουλόμενος ἐναγωνίους εἶναι αὐτοὺς διηνεκῶς.

42 Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε, ποία ὥρα ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται.

Ο δὲ Μάρκος ἔγραψεν (α)· Ἀγρυπνεῖτε καὶ προσεύχεσθε· οὐκ οἴδατε γάρ, πότε ὁ καιρὸς ἐστίν, ὁ τῆς δευτέρας, δηλονότι, παρουσίας αὐτοῦ. Ἐγρηγόρουσι δὲ καὶ ἀγρυπνίαν νοεῖ, μὴ μόνον τὴν τοῦ ὕπνου ἐγκράτειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν παντοίαν προσυχὴν τε καὶ φυλακὴν. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ Λουκᾶς (β)· Προσέχετε ἑαυτοῦς, μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθῃ, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς· καὶ αἰφνίδιος ἐφ' ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη. Ὡς παγὶς γὰρ ἐπελεύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς καθημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. [Ὡς (I) παγὶς μὲν, διὰ τὸ ἀσυμφανὲς αὐτῆς καὶ ἀπρόοπτον πρόσωπον δὲ τῆς γῆς,] ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς· καθήμενοι δὲ, οἱ διάγοντες. Εἶτα λέγει καὶ περὶ τῆς προσευχῆς (γ), ὅτι Ἀγρυπνεῖτε ἐν παντὶ καιρῷ, δεόμενοι, ἵνα καταξιωθῆτε ἐκφυγεῖν πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, δηλαδὴ, παρὰ τῶν πλάνων, καὶ ὅσα δεινά.

43 Ἐχεῖνο δὲ γινώσκετε, ὅτι εἰ ἥδει ὁ οἰκοδεσπότης, ποία φυλακὴ ὁ κλέπτῃς ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἂν,

(α) Μαρκ. ΙΓ', 33.

(β) Λουκ. ΚΑ', 34, 35.

(I) Τὰ παρεντεθειμένα λαίπουσιν ἀπὸ τοῦ Α.

(γ) Λουκ. ΚΑ', 36.

καὶ οὐκ ἂν εἶασε διορυγῆναι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ.

Φυλακή καλεῖται τὸ τεταρτημόριον τῆς νυκτός, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν. Παραβολικῶς δέ φησι νῦν, ὅτι ἐὰν ἐγίνωσκειν ὁ ἄνθρωπος, ἐν ποίῳ καιρῷ τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὸ τέλος ἔρχεται, ἐγγρηγόρησεν ἂν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καὶ οὐκ ἂν ἀπώλετο. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο, καὶ τὸ κοινὸν πάντων τέλος, καὶ τὸ ἴδιον ἐκάστου πεποίηκεν ἀγνοούμενον ὁ θεός, ἵνα μὴ κατ' ἐκεῖνον μόνον τὸν καιρὸν νήφωσι, τὸν ἄλλον ἅπαντα κακῶς βιοῦντες· ἀλλ' ἵνα, τοῦ τέλους ἀδήλου τυγχάνοντος, ἐκάστοτε τοῦτο προσδοκῶντες, ἐκάστοτε ὧσιν ἐναγώνιοι.

44 Διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς γίνεσθε ἑτοιμοί· ὅτι ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

Διὰ τοῦτο· ποῖον; Διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τὸν καιρὸν. Ἐν μὲν οὖν τῷ παγκοσμίῳ τέλει φανερόν, ὅτι ὁ Κύριος ἔρχεται· περὶ δὲ τοῦ ἰδικοῦ, τινὲς μὲν φασιν, ὅτι ἐκάστου χριστιανοῦ τελευτῶντος, παραγίνεται μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὅτι καὶ λογοθετεῖται ἡ ψυχὴ· τινὲς δὲ ἔλευσιν ἰδικὴν αὐτοῦ λέγουσι τὴν κέλευσιν τοῦ χωρισμοῦ τῆς ψυχῆς. Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν εἰς τὴν τῆς μελλούσης κρίσεως ἐνέβαλε μνήμην, πρὸς τοὺς διδασκάλους τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησί·

45 Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι αὐτοῖς τὴν τροφήν ἐν καιρῷ;

Θεραπείαν μὲν λέγει, τοὺς θεράποντας, τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ· τροφήν δὲ, τὴν λογικὴν, τὴν διδασκαλικήν.

46 Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὐρήσει ποιοῦντα οὕτως.

Οὕτως, ὡς προσετάγη.

47 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν.

Εἰς μεγάλην τοῦτον καταστήσει τιμὴν, τῶν ἀγαθῶν ἑαυτοῦ καταξιώσει αὐτόν. Σὺ δὲ μηδὲν ἐπὶ τῶν τοιούτων περαιτέρω πολυπραγμονεῖ· τὰ παραβολικὰ γὰρ, ὡς ἐμφαντικὰ μόνων τῶν ἀναγκαίων, μεταχειριστέον.

Ὅρα δὲ, ὅτι δύο ταῦτα χρὴ τὸν προῖστάμενον ἔχειν, πρῶτον, ὥστε μὴ παρακατέχειν τὰ τῶν συνδούλων, ἢ μάτην παραναλίσκειν· καὶ φρόνησιν, ὥστε προπόντως διανέμειν τὰ ἐγκεχειρισμένα, καὶ μετὰ διακρίσεως, ἐν τε ποιότητι καὶ ποσότητι. Ἀρμόζει δὲ ὁ λόγος οὗτος οὐ μόνον τοῖς πλουσίοις εἰς λόγον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλουσίοις εἰς χρήματα. Πάντας γὰρ οἰκονόμους, ὧν εὐποροῦσιν, ὁ θεὸς κατέστησε, καὶ βούλεται πάντας πιστῶς καὶ φρονίμως πάντα διανέμειν. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἡτιναοῦν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένοις ὁ λόγος ἔτι προσήκει· δεῖ γὰρ καὶ τούτους μὴ πρὸς ἰδίαν εὖνοιαν ἢ ἀπέχθειαν διοικεῖν, ὅπερ ἐστὶ νοσησμοῦ καὶ ἀπιστίας, μηδὲ ἀφρόνως καὶ ἀσυνέτως.

48 Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Χρονίζει ὁ κύριός μου ἐλθεῖν· καὶ ἄρξῃται τύπτειν τοὺς συνδούλους, ἐσθίῃ δὲ καὶ πίνη μετὰ τῶν μεθυόντων· ἤξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ἣ οὐ γινώσκει·

Ο κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος, ὁ τοῦναντίον ἀπιστος καὶ ἄφρων ἀποβάς, ἐὰν οἰόμενος βραδύνειν τὸν κύριον αὐτοῦ, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν, ὡς εἴρηται, καὶ τὴν ὥραν, ἄρξῃται τύπτειν τοὺς ὁμοδούλους αὐτοῦ, τουτέστιν, ὅπως δὴποτε βλάπτειν αὐτοὺς, εἴτε ψυχικῶς, εἴτε σωματικῶς· ἐσθίῃ δὲ καὶ πίνη μετὰ τῶν μεθυόντων, ἤγουν, συναναστρέφεται φαύλοις καὶ διεφθαρμένοις ἀνθρώποις, ἀπροόπτως ἐπικαταλήφεται τοῦτον ὁ κύριος αὐτοῦ.

51 Καὶ διχοτομήσει αὐτόν.

Διελεί ἀπ' αὐτοῦ τὸ οἰκονομικὸν ἀξίωμα.

[Ἡ (1) διχοτομίαν λέγει, τὴν παντελὴ καὶ διηνεχὴ ἀραί-
ρῃ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου πνεύματος. Εἰ γὰρ μὴδ' ἐνταῦθα
ταῖς βεβηλωσάσαις αὐτὴν ἀνακέραται ψυχαῖς, ἀλλ' οὖν
πάρεστι τοῖς ἅπασι ἐσφραγισμένοις, ἀναμένουσα τὴν ἐπιστροφὴν
αὐτῶν. Τότε δὲ παντελῶς καὶ διηνεχῶς αὐτῶν ἀλλοτριωθή-
σεται.]

51 Καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσεται·
ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὁδόντων.

Μέρος αὐτοῦ λέγει, αὐτὸν ἐκείνον, ὡς ἤδη κεχωρισμένον
ἀπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ ἀξιώματος· ἡ διελεί αὐτὸν ἀπὸ τῶν θε-
ραπόντων αὐτοῦ, καὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ θήσεται μετὰ τῶν ὑπο-
κριτῶν, ὡς ὑπακρινομένου μὲν οἰκονομεῖν καὶ προϊστασθαι,
βλάπτοντος δὲ μᾶλλον. Διχῇ ταῖνυν διήγειρεν εἰς τὸ νῆφειν αἰεὶ,
καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκειμένης τῷ πιστῷ καὶ φρονίμῳ δούλῳ τιμῆς,
καὶ ἀπὸ τῆς μενύσης τὸν κακὸν δούλον τιμωρίας. Ταύτην δὲ
τὴν παραβολὴν καὶ ὁ Λουκᾶς ἀνέγραψεν ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ
ἐκτῷ Κεφαλαίῳ, ἐν ᾧ φησὶ περὶ τοῦ κακοῦ δούλου, ὅτι Καὶ
τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσεται (α). Καὶ οἱ ἄπιστοι
δὲ πάντως, ὑποκριταί· Ἐπαγγέλλονται μὲν γὰρ εἰδέναι θεόν·
ψεύδονται δέ. Καὶ οὕτω συμφωνοῦσι τὰ ῥητά· εἰ δὲ καὶ δια-
φωνοῦσιν, οὐδὲν καινόν· κατὰ διαφόρους γὰρ καιροὺς εἴρηνται.

(1) Τὰ παρεντεταγμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(α) Λουκ. ΙΒ', 46.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ'.

Περὶ τῶν δέκα παρθένων.

ΚΕΦ. XXV, 1 Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν δέκα παρθένοις.

Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἰδιοτρόπως λέγει νῦν αὐτὰ τὰ κατὰ
τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν γενητόμενα τότε· παρθέτους δέ,
τοὺς παρθενεύοντας, εἴτε ἄνδρες ὦσιν, εἴτε γυναῖκες. Χρὴ δὲ
γινώσκειν, ὅτι ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης παραβολῇ καθολικώτερον
περὶ πάσης ὠφελείας τῆς εἰς τοὺς ὁδοδούλους ὀφειλομένης
ἐδίδαξεν· ἐν ταύτῃ δὲ ἰδικώτερον διαλέγεται περὶ μόνης τῆς
ἐν χρήμασι. Παρθέτους δὲ τῇ παραβολῇ νῦν ὑποτίθησιν, οὐχ
ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ μέγα τὴν παρθενίαν ἀπέδειξεν ἐν οἷς
εἶπεν· Εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοῦχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν
βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (α). Καὶ γὰρ ὄντως μέγα ἐστὶ διὸ
οὐδ' εἰς ἀνάγκην νόμου κατέστη· ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τῶν
ἀνθρώπων ἐπιτέτραπται· ὁ δυνάμενος γάρ, φησι, χωρεῖν, χω-
ρεῖτω (β). Δεῖξαι βούλεται νῦν, ὅτι οὐδὲ τὸ μέγα τοῦτο κα-
τόρθωμα τὸν κεκτημένον ὠφελεῖ, χωρὶς ἐλεημοσύνης.

1 Αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον
εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου.

Παρθενικὴ λαμπάς, ἡ ἀπὸ τῆς παρθενίας καθαρότης· νυμφίος
δὲ, ὁ Χριστὸς, ὡς ποθῶν καὶ ποθούμενος. Ἐξῆλθον δὲ εἰς
ἀπάντησιν αὐτοῦ, τῇ προσδοκίᾳ τῆς ἀπαντήσεως.

2 Πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι, καὶ πέντε μωραί.

3 Αἵτινες μωραὶ, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν,

4 οὐκ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν ἔλαιον· αἱ δὲ φρόνιμοι

(α) Ματθ. ΙΘ', 12.

(β) Ματθ. ΙΘ', 12.

+ ὁρῶμεν ὅτι παρθένοι εἰς ἀπάντησιν
οἱ εὐνοῦχοι.

ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν.

Ελαιον καλεῖ τὴν ἀρετὴν τῆς ἐλεημοσύνης. Μωρὰς δὲ ταύτας εἰκότως ἐκάλεσεν· ὅτι τὸν δριμύνην καὶ σφοδρὸν τοῦ σώματος ἔρωτα νικήσασαι, καὶ μείζονα πόνον ὑποστᾶσαι, τῆς φειδωλίας ἡττήθησαν· ἐκεῖνος γὰρ ὁ πόλεμος πολλῶ ταύτης τυραννικώτερός τε καὶ βιαιότερος. Ἐκείνας δὲ φρονίμους αὖθις ὠνόμασεν, ὡς μὴ παθούσας, ὅπερ αἱ μωραὶ πεπόνθασιν.

[Ἐτέρως (1) δὲ ὁ Θεολόγος τινὰ τῶν προκειμένων ῥητῶν ἐξελάβετο, ἐν τῷ εἰς τὸ βάπτισμα προτρεπτικῷ· καλὰ δὲ κάκεῖνα καὶ ταῦτα.]

5 Χρονίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν πᾶσαι, καὶ ἐκάθευδον.

Χρονίζοντος, διὰ τὴν βραδυτῆτα τῆς δευτέρας παρουσίας. **Ν**υσταγμὸν δὲ ἐνταῦθα, τὴν ψυχὸρράγιαν ὑποληπτέον· ὕπνον δὲ, τὸν θάνατον.

6 Μέσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν· Ἴδοὺ, ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ.

Μέσης τῆς νυκτὸς εἶπεν, ἡ πάλιν τὸ ἀνύποπτον καὶ ἀπροσδόκητον ἐμφαίνων, ἡ παραδηλῶν, ὅτι ἐν νυκτὶ γενήσεται ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Τὴν δὲ ῥηθεῖσαν κραυγὴν ὁ Παῦλος κέλευσμα καὶ φωνὴν ἀρχαγγέλου εἶρηκεν (α). Ἐξέρχεσθε δὲ, δηλονότι, ἐκ τῶν μνημείων.

7 Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκεῖναι, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν.

Πᾶσαι μὲν ἠγέρθησαν· ἐκόσμησαν δὲ τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν

(1) Τὰ παρενθεταμένα ἀναγινώσκονται παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιελίξει.

(α) Α' Θεσ. Α', 16.

αἱ φρόνιμοι· ἐκόσμησαν δὲ αὐτὰς τῷ κόσμῳ τοῦ ἐλαίου.

8 Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον· Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν· ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται.

Καὶ τοῦτο μωρίας, τὸ προσδοκᾶσαι ἐκεῖ ἔλαιον λαβεῖν εἰς κόσμησιν, καὶ (1) τότε ἄλλοις κτηθέν. **Σ**βέννυνται δὲ, ἀμικρύνονται τῷ σκότει τῆς ἀνελεημοσύνης. Εἰώθασιν γὰρ καὶ οἱ πολλοὶ σκοτεινοὺς (2) καλεῖν τοὺς ἀνελεήμονας.

9 Ἀπεκρίθησαν δὲ αἱ φρόνιμοι, λέγουσαι· Μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν·

Καὶ τοῦτο φρονήσεως. Διδάσκει δὲ ὁ λόγος, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἕτερον ὠφελῆσαι τότε δυνήσεται. [Μόγις (3) γὰρ αὐτῷ πρὸς σωτηρίαν ἀρκέσει, διὰ τὸ πολλὰ πταῖσαι καὶ τὸν ἄγαν ἐνάρετον. Ὅρα δὲ, πῶς αἱ φρόνιμοι κάκεῖ τὴν ἐλεημοσύνην ἐπιδείκνυνται,] θέλουσιν μὲν μεταδοῦναι καὶ ταῖς μωραῖς, μὴ δυνάμεναι δέ. Τοῦτο γὰρ ἡ ἀπόκρισις τούτων ἐμφαίνει.

9 Πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς.

Μὴ δυνάμεναι μεταδοῦναι δι' εὐλογον αἰτίαν, ὁμῶς ὑπὸ φιλανθρωπίας συμβουλεύουσι. **Π**ωλοῦντες δὲ εἰσιν, οἱ πένητες· ἀλλ' οὐ τότε πωλοῦσιν.

10 Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος· **Ὁ**ρμησαν μὲν ἀπελθεῖν, οὐκ ἠδυνήθησαν δέ. Δείκνυσι δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος, ὅτι τότε ματαῖα ἡ πρὸς ἀρετὴν ὁρμὴ.

(1) Ἀσπίς τῶν δύο τούτων λέξεων τὸ νόημα· καὶ ἴσως γραπτίον, καὶ τοῦτο, ἦ, καὶ ταῦτα.

(2) Οὕτω καὶ ὁ Χρυστόστομος. Τομ. Ζ'. Σελ. 753. Α.

(3) Τὰ παρενθεταμένα λείπουσιν ἀπὸ τοῦ Α.

10 Καὶ αἱ ἑτοιμοὶ εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τοὺς γάμους· καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα.

Γάμοι εἰσὶν, ἡ κοινωνία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ἡ σὺν Χριστῷ διαγωγή.

11 Ὑστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι, λέγουσαι· Κύριε, κύριε, ἀνοιξὸν ἡμῖν.

Οἶκον γὰρ, ὡς παρθένοι εἰσελθεῖν.

12 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς.

Οὐ γνωρίζω, φησὶν, ὑμεῖς, ὡς ἐσθεςμένων τῶν λαμπάδων ὑμῶν. Γινώσκω δὲ νῦν, τὴν ἐξ οἰκειώσεως νόησον· οὐδεὶς γὰρ ἀνελεήμων οἰκιοῦται τῷ ἐλεήμονι Χριστῷ. Οἱμοὶ! μετὰ πόσους πόνους, μετὰ πόσους ἀγῶνας, μετὰ πόσα τρόπαια, κατὰ τῆς φύσεως λυττώσης ἀνέστησαν, ἀπεπέμθησαν διὰ τὴν ἀνελεημοσύνην! Ὅταν δέ τις ἀνελεήμων ᾖ, μὴδὲ παρθενίαν ἔχοι, ποίως οὐκ ἂν εἴη καταδίκης ἄξιος; Οὐ περιεργαστέον δὲ, διὰ τί δέκα παρθεναί, καὶ τίνα τὰ ἀγγεῖα αὐτῶν, καὶ τίς ἡ θύρα τῶν γάμων, καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς παραβολῆς, ὡς πολλάκις καὶ ἐπ' ἄλλων παρήγγελλται.

Εἰ δὲ ἐν μὲν τῷ ἐξηκοστῷ πρώτῳ Κεφαλαίῳ γέγραπται, ὅτι πρῶτον (α) ἀπέρχονται οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς κόλασιν αἰώνιον, εἴτα οἱ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἐν δὲ τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ τούναντίον φαίνεται, πρῶτον εἰσελθουσῶν τῶν φρονίμων παρθενίων, εἴτα ἀποπεμφθεῖσιν τῶν μωρῶν· μὴ ὑπολάβῃς ἐναντιολογίαν τῶν Κεφαλαίων. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀκριβολογεῖ περὶ τῆς τάξεως· τοῦτο δὲ σκοπὸν ἕτερον ἔχει, τὸ διδάξαι μόνον, ὅτι οὐδ' ἡ παρθενία σώζει, μὴ συγκεκραμένην ἑαυτῇ καὶ τὴν ἐλεημοσύνην ἔχουσα, καὶ ὅτι ἡ ἑτέρου ἀρετὴ ἕτερον οὐκ ὠφε-

(α) Ματθ. ΚΕ', 46.

λεῖ τότε, καὶ ὅτι ἡ πρὸς ἀρετὴν ὁρμὴ τὴνικαῦτα ματαία, καὶ ὅτι πολλὰ καθικετεύοντες οἱ κατακριθέντες, οὐκ ἐπιλαμβάνουσι. Τάλλα δὲ πάντα συνετέθησαν ἀπαρτηρήτως, ἵνα πιθανὴ γένηται ἡ παραβολή. Καὶ γὰρ οὐδ' ὅτι ἀπεπέμθησαν εἰς κόλασιν εἶπε, διὰ τὸ μὴ νῦν ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τῶν τοιούτων.

13 Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, ἐν ᾗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

Πολλάκις ἐπιλέγει τοῦτο, δευκνύς, ὅτι πολλὴ χρεία προσοχῆς, διὰ τὸ ἄδηλον τῆς τελευταίας ἡμέρας καὶ ὥρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ τῶν τὰ τάλαντα λαβόντων.

14 Ὡςπερ γὰρ ἄνθρωπος ἀποδηνῶν ἐκάλυψε τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ· καὶ ὃ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ὃ δὲ, δύο, ὃ δὲ, ἓν· ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν·

Καὶ αὕτη ἡ παραβολὴ ὁμοία μὲν ἐστὶ τῇ τοῦ πιστοῦ δούλου καὶ φρονίμου· καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐσηματίσται, καὶ διαλαμβάνει περὶ τῶν λαμβανόντων ἐκ θεοῦ χαρίσματα διδασκαλικά· ταῦτα γὰρ νῦν ἐκάλυψε τάλαντα, διὰ τὸ τίμιον αὐτῶν· καὶ ἡ χρωμένων αὐτοῖς καὶ κερδαινόντων, ἡ κατακρυπτόντων καὶ μὴδὲν κερδαινόντων. Λέγει τοίνυν, ὅτι ἐκάλυψε τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὁ υἱὸς, δηλαδή, τοῦ ἀνθρώπου, ὥςπερ ἄνθρωπος ἀποδηνῆσαι μέλλων· καὶ ἄλλῳ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ἄλλον, πολλά· διάφορα γὰρ τὰ διδασκαλικά χαρίσματα, ἅπερ ὁ Παῦλος ἀπηριθμήσατο· ἄλλῳ δὲ, δύο, τουτέστιν, ὀλίγα· ἄλλῳ δὲ, ἓν μόνον. Εἴεν δ' ἂν οὗτοι οἱ ἐπίσκοποι καὶ διδάσκαλοι τῶν ἐκκλησιῶν. Εἴτα προστίθησι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς

ἐν τῇ διανομῇ ἀνισότητος, ὅτι κατὰ τὴν ἐκάστου δύναμιν καὶ ἐπιτηδεϊότητα.

15 Καὶ ἀπεδῆμυσεν εὐθέως.

Ἀντὶ τοῦ, καὶ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐργάζεσθαι. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἀμπελῶνος εἶπεν, ὅτι ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδῆμυσεν (α)· οὕτω φησὶ καὶ νῦν, ἵνα μάθῃς τὴν μακροθυμίαν αὐτοῦ, πῶς οὐκ εὐθέως ἀπαιτεῖ. Τινὲς δὲ φασιν ἀποδημίαν, τὴν ἐκ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος.

16 Πορευθεὶς δὲ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, εἰργάσατο ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐποίησεν ἄλλα πέντε τάλαντα.

17 Ὡσαύτως καὶ ὁ τὰ δύο, ἐκέρδησε καὶ αὐτὸς ἄλλα δύο.

Διπλασιάζουσι τὰ ἐμπιστευθέντα τούτοις (1) χαρίσματα πάντες οἱ ἐμπορευόμενοι τὴν τῶν μαθητῶν σωτηρίαν, καὶ ποιῶντες καὶ αὐτοὺς διδασκάλους πάλιν ἐτέρων. [Ὁ (2) καὶ πρᾶττων καλῶς, καὶ διδάσκων ὀρθῶς, τὰ ἐμπιστευθέντα διπλασιάζει τάλαντα.]

18 Ὁ δὲ τὸ ἐν λαβὼν, ἀπελθὼν ὥρυξεν ἐν τῇ γῇ, καὶ ἀπέκρυψε τὸ ἀργύριον τοῦ κυρίου αὐτοῦ.

Τὴν αὐτὸν νόησον. Ἐν ἑαυτῷ γὰρ κατέχευσε τὸ δοθὲν εἰς ἐργασίαν, ὥς μήτε αὐτῷ, μήτ' ἐτέροις χρησιμεῦσαι.

19 Μετὰ δὲ χρόνον πολὺν ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δοῦλων ἐκείνων, καὶ συναίρει μετ' αὐτῶν λόγον.

Ἐρχεται, κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν. Διὸ καὶ μετὰ χρόνον πολὺν εἶπε. Συναίρει δὲ λόγον, ἀντὶ τοῦ, κινεῖ λογοθέσιον.

20 Καὶ προσελθὼν ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, προσή-

(α) Μα-θ. ΚΑ, 33.

(1) Ὁρθότερον ἕως τοῦ, αὐτοῖς.

(2) Ταῦτα παρ' ἀμφοτέρων τῶν χειρογράφων ἐν τῇ περιελίξει.

νεγκεν ἄλλα πέντε τάλαντα, λέγων· Κύριε, πέντε τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε, ἄλλα πέντε τάλαντα ἐκέρδησα ἐπ' αὐτοῖς.

Κέρδος εἰσὶν, οἱ διὰ τῆς σπουδῆς αὐτοῦ κτηθέντες, ὡς εἴρηται, καὶ καρποφορηθέντες θεῷ.

21 Ἐφη δὲ αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ· Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἤς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω·

Πολλῶν χαρίτων σε ἀξιώσω, πολλῶν ἀγαθῶν σοι μεταδώσω.

21 Εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

Τὴν ἅπασαν μακαριότητα διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς χάριτος ἐδήλωσε.

22 Προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὰ δύο τάλαντα λαβὼν, εἶπε· Κύριε, δύο τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε, ἄλλα δύο

23 τάλαντα ἐκέρδησα ἐπ' αὐτοῖς. Ἐφη αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ· Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἤς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

Εἰ καὶ διάφορα τὰ χαρίσματα, ἀλλ' ἴση ἡ τιμὴ· διότι καὶ ἴση τούτοις ἡ σπουδὴ. Καὶ γὰρ ἐκάτερος τὰ δεδομένα ἐδιπλασίασεν· ἢ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν· ἐπίσης μὲν ἐπαινοῦνται, καὶ ἐπίσης εἰσάγονται· διαφόρων δὲ τῶν ἀμοιβῶν ἀξιοῦνται, κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐπικερδηθέντων.

24 Προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὸ ἐν τάλαντον εἰληφώς, εἶπε· Κύριε, ἔγνων σε, ὅτι σκληρὸς εἶ ἄνθρωπος, θερίζων ὅπου οὐκ ἐσπείρας, καὶ συνάγων ὅθεν οὐ διεσκόρ-

25 πιας· καὶ φοβηθεὶς, ἀπελθὼν ἔκρυψε τὸ τάλαντόν σου ἐν τῇ γῇ· ἴδε, ἔχεις τὸ σόν.

Σκληρὸς, ἀντὶ τοῦ, αὐστηρὸς. ᾔετο γὰρ, ὅτι μόνη ἡ σπου-

δὴ τῶν ἐμπορευομένων ἄνευ τῆς ἐκ θεοῦ βοηθείας κατορθοῦ τὸ πᾶν. Ταύτην δὲ τὴν ἀπολογίαν ἐσχημάτισεν ἡ παραβολὴ, δεῖξαι βουλομένη, ὅτι οἱ τοιοῦτοι οὐδὲν εὐλογον ἀπολογήσασθαι δυνήσονται, καὶ ὅτι ὅσα ἂν ἀπολογήσωνται, κατ' αὐτῶν πάντα περιτραπήσονται. Καὶ ἄκουε τῶν ἐξῆς.

26 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ κύριος αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ· Πο-
νηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ἡῖδεις, ὅτι θερίζω ὅπου οὐκ
27 ἔσπειρα, καὶ συνάγω ὅθεν οὐ διεσκόρπισα. Ἔδει
οὖν σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις·
καὶ ἐλθὼν ἐγὼ ἐκομισάμην ἂν τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ.

Οὐχ, ὡς ἀληθεύσαντος ἐκείνου, ταῦτα εἶπεν ὁ κύριος· οὐδὲν γὰρ κατορθοῦται χωρὶς αὐτοῦ· ἀλλ' ὑποθετικῶς τὸν λόγον προήγαγεν, ὅτι, εἰ καὶ τοιοῦτος ἦμην, ὅπερ οὐκ ἀληθές, ὅμως ἐπεὶ τοιοῦτόν με ἐγίνωσκεις, διὰ τοῦτο μᾶλλον ἔδει σε κατα-
βαλεῖν τὸ χάρισμά μου τοῖς εἰδόσι διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ· τούτους γὰρ λέγει τραπεζίτας· ἔδει σε διδάξαι, νουθετῆσαι, συμβουλεῦσαι, πᾶν τὸ σὺν ποιῆσαι· τὸ δὲ λοιπὸν ἐμοὶ ἐπιτρέψαι, λέγω δὴ, τὴν ἀπαίτησιν· ἔδει σε τὸ εὐχερέ-
στερον τέως διαπράξασθαι· τὸ δὲ δυσχερέστερον ἐμοὶ κατα-
λιπεῖν. Δάνειον μὲν οὖν, ἡ διδασκαλία· τόκος δὲ τοῦ τοιού-
του δανείου, ἡ προσθήκη τῶν ἀρετῶν. Τόκον δὲ, τὴν ἐπικερ-
δεῖαν ἀπλῶς ὠνόμασε, τῇ συνηθείᾳ χρησάμενος.

28 Ἄρατε οὖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ δότε τῷ
29 ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα. Τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ
δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχον-
τος, καὶ ὁ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

Ἐκέλευσε γυμνωθῆναι αὐτὸν τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιώματος· τοῦτο γὰρ εἶπε τάλαντον· καὶ τὴν τιμὴν ταύτην εἰς προσθή-
κην δοθῆναι τῷ ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα. Παντὶ γὰρ τῷ ἔχοντι

σπουδὴν τε καὶ ἐπιμέλειαν, δοθήσεται τιμὴ καὶ περισσοτέρᾳ τῆς ἐπιβαλλούσης αὐτῷ· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος σπουδῆν, ὡς εἴρηται, καὶ ἐπιμέλειαν, καὶ ὁ ἔχει διδασκαλικὸν ἀξίωμα, ἀφαιρεθήσεται, οἷα μὴ χρησαμένου αὐτῷ.

30 Καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος
τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγ-
μὸς τῶν ὀδόντων.

Οὐ μέχρι τῆς ἀφαιρέσεως ἔστησε τὴν ζημίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀφόρητον ἀπέπεμψε κόλασιν, ἀχρεῖον αὐτὸν εἰπὼν, ὡς ἀχρε-
στον καὶ ὀκνηρόν. Ὅρα πρᾶγμα φοβερόν! Κολάζεται γὰρ οὐχ ὅτι ἔπραξε κακὰ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔπραξεν ἀγαθὰ· ἔκκλινον γάρ, φησιν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν (α). Ἡ μέντοι κατὰ τὸ ἐξηκοστὸν ἐβδόμον Κεφάλαιον τοῦ Λουκᾶ (β) τῶν δέκα μνῶν παραβολὴ ἑτέρα παρὰ ταύτην ἐστίν, εἰ καὶ τὰ πολλὰ ὅμοιον· ἐν ἐκείνῃ γὰρ αἱ δόσεις μὲν ἴσαι, τὰ κέρδη δὲ ἄνισα καὶ αἱ τιμαί.

[Διότι (γ) αὕτη μὲν περὶ διαφόρων διδασκαλικῶν χαρισμά-
των διαλαμβάνει, μὴ διδομένων ἐπίσης· ἐκείνη δὲ, περὶ δια-
φόρων διδομένων ἐπίσης.]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΑ'.

Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.

31 Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ
αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ,
τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ·

Λοιπὸν διηγείται καὶ τὰ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ, πρὸς

(α) Ψαλμ. ΔΓ', 15.

(β) Λουκ. ΙΘ', 13.

(γ) Τὰ παρενταχθέντα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιωιδίῳ παρὰ τῷ Α.

φρόβον καὶ διόρθωσιν τῶν ἀκρωμένων. Δόξαν δὲ αὐτοῦ λέγει, τὴν θεοπρεπεστάτην· ἡ πρώτη γὰρ αὐτοῦ ἔλκευσι ἐν ἀδοξίᾳ γέγονε· καθίσει δὲ, ὡς κριτῆς· θρόνος δὲ δόξης, ὁ ἐνδοξος, ὁ βασιλικός.

32 Καὶ συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· Ἀναστάντα, δηλαδή, ἐκ νεκρῶν. Προεῖρηκε γὰρ διαφόρως περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτῶν.

32 Καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων·

Νῦν μὲν γὰρ ἀναμίξῃ εἰσι πάντες· τότε δὲ ἀκριβῶς διαχωρισθήσονται. Περὶ τῶν χριστιανῶν δὲ μόνον ὁ λόγος ἐνταῦθα, ὡς κατωτέρω δηλωθήσεται.

33 Καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια, ἐξ εὐωνύμων.

Πρόβατοις μὲν, οἱ δίκαιοι παρεικάζονται, διὰ τὸ πρᾶον καὶ εὐτακτον καὶ καρποφόρον ἐν ἀρεταῖς, ὡς ἐκεῖνα, ἐν γάλακτι καὶ ἐρίφω· ἐρίφοις δὲ, οἱ ἁμαρτωλοὶ, διὰ τὸ ἄγριον καὶ ἄτακτον καὶ ἀκαρπον· εἴποι· δ' ἂν, καὶ διὰ τὸ δυσῶδες τῆς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τὸ μὴ εὐθυπορεῖν, ἀλλὰ πρηνεγκλίνειν, καὶ διὰ τὸ κρημνοβατεῖν. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν, ἐκ φύσεως ἔχουσιν, αἱ ἔχουσιν· οἱ δὲ δίκαιοι καὶ ἁμαρτωλοὶ, ἐκ προαιρέσεως· διὸ καὶ οἱ μὲν τιμῶνται, οἱ δὲ τιμωροῦνται. Δικαρεῖ δὲ αὐτοὺς, οὐ δόξμενος μαρτύρων, ἀλλ' αὐτὸς καὶ μάρτυς ὢν καὶ κριτῆς.

34 Τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Ω φωνῆς εὐκαταίας! ὦ τιμῆς ἀρρήτου! Οἱ εὐλογημένοι, φησὶ, τοῦ πατρὸς μου, οἱ ἐπαινετοί, οἱ ἐκλεκτοί. Οὐκ εἶπε δὲ, Δά-

δετε, ἀλλὰ Κληρονομήσατε, ὡς πατέραν, ὡς ὀφειλομένην, ὡς ἐτοιμασθεῖσαν ὑμῖν ἀπὸ συστάσεως κόσμου. Πρὸ τοῦ γενέσθαι γὰρ τοὺς ἀνθρώπους ἡτρεπίσθη τοῖς δικαίοις, γινώσκοντος τοῦ θεοῦ τὸ μέλλον. Εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοσαύτης τιμῆς.

35 Ἐπεινάσα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με·

36 γυμνὸς, καὶ περιεβάλετέ με· ἡσθένησα, καὶ ἐπέσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρὸς με.

Εντεῦθεν φανερόν, ὅτι πρὸς τοὺς χριστιανούς μόνους διαλέγεται, πρὸς οὓς αἱ τοῦ εὐαγγελίου αὐτοῦ γεγονόσιν ἐντολαί· πρὸς γὰρ τοὺς ἀπίστους οὐδεὶς αὐτῷ τινικαῦτα λόγος· ἅπαντες γὰρ κοινῶς αὐτοκατάκριτοι ἔσονται. Διὰ τοῦτο γάρ, φησιν, οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει (α), τουτέστιν, οὐκ ἀναστήσονται ἐπὶ τῷ κριθῆναι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τιμωρηθῆναι. Καὶ γὰρ καὶ ἀνωτέρω (β) δεδήλωκεν, ὅτι ὅτε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, μόνον τὸ συνειδὸς καταδικάζον ἔχοντες. Νῦν δὲ πρὸς τοὺς χριστιανούς, ὡς ἔφημεν, ὁ λόγος. Ὅρα δὲ, πῶς περὶ μόνης τῆς φιλανθρωπίας διαλέγεται, καὶ ἀπὸ μόνης ταύτης τοὺς μὲν δικαίους ἀξιοῖ τιμῆς, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς, τιμωρίας· οὐχ ὡς τὰ λοιπὰ τῶν δικαίων μὲν κατωρθώματα, τῶν ἁμαρτωλῶν δὲ πλημμελημάτων, δίχα λόγου καταλιπεῖν μέλλων· πάντων γὰρ ἐξετάσει πάντα, καὶ τὰς πράξεις, καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὰς ἐνθυμήσεις, ὡς αὐτὸς τε πολλοχοῦ τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας ἐνέφηνε, καὶ πολλοχόθεν τῆς θείας Γραφῆς μαθητόμενος· καὶ τῶν μὲν κατορθωμάτων τιμὰς ἀποδώσει· τῶν δὲ πλημμελημάτων, τιμωρίας. Ἀλλὰ νῦν περὶ μόνης ταύτης, ὡς εἴρηται, διαλέγεται, βεβαιῶσαι βου-

(α) Παλμ. Α', 5.

(β) Ματθ. ΚΑ, 30.

(TOM. Α'.)

λόμενος, ὅτι ταύτην μάλιστα ζητεῖ, καὶ ταύτην ἀπαιτεῖ πρὸ πάντων, ὡς ἀναγκαιστάτην χριστιανοῖς. Χαρακτηριστικὸν μὲν γὰρ χριστιανοῦ παντὸς ἡ ἀγάπη. ἐν τούτῳ γάρ, φησι, γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις (α). Ταύτης δὲ τὸ κρῆτιστον ἡ φιλοπτωχία καὶ ἡ περὶ τὸ συγγενές εὐσπλαγχνία καὶ συμπάθεια κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον. Οὐδενὶ γάρ, φησι, τῶν πάντων, ὡς ἐλέω θεὸς θεραπεύεται, οὐδὲ ἄλλῃ τινὶ μᾶλλον ἢ φιλανθρωπία τὸ φιάνθρωπον ἀντιδίδοται. Λοιπὸν οὖν ἐξαιρέτως διαλαμβάνει περὶ τοῦ ἐξαιρέτου χριστιανοῖς κατορθώματος, ἐκφοβῶν οὕτω καὶ συμπείθων ἡμᾶς, ἀνθρώπους ὄντας, φιλανθρώπους γίνεσθαι, χρηζόντας τῆς παρ' αὐτοῦ τότε φιλανθρωπίας. Δικαιότατος δὲ μισθὸς τοῖς μὲν ἀνελεήμοσιν, ἀνελεημοσύνη· τοῖς δὲ ἐλεήμοσιν, ἐλεημοσύνη. Καὶ γὰρ ἐλεῶν ἀντιδίδωσι μικρῶν κατορθωμάτων μεγάλας ἀμοιβάς. Τί γὰρ τῆς βασιλείας ἐκείνης ἀντάξιον; Ἀἴτιον δὲ, ὅτι ἐκ τῶν δυναμένων ἀπαιτεῖ τὴν φιλανθρωπίαν. τοῖς γὰρ μὴ δυναμένοις ἀρκεῖ τὸ βούλεσθαι. Διάφορα δὲ μέρη καταλέγει τῆς φιλανθρωπίας, ἵνα, εἰ μὲν δυνατόν, πάντα κατορθώσωμεν· εἰ δὲ μὴ, κἂν γε τὰ δυνατά.

37 Τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ οἱ δίκαιοι, λέγοντες·

Κύριε, πότε σε εἶδομεν πεινῶντα, καὶ ἐθρέψαμεν;

38 ἢ διψῶντα, καὶ ἐποτίσαμεν; Πότε δέ σε εἶδομεν ξένον,

39 καὶ συνηγάγομεν; ἢ γυμνόν, καὶ περιεβάλομεν; Πότε

δέ σε εἶδομεν ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθομεν

40 πρὸς σέ; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς, ἐρεῖ αὐτοῖς·

Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων

τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.

Βασιλεῖα ἑαυτὸν ἐκάλεσεν, ὡς πάντων λοιπὸν ὑποτεταγμένων.

Ἐφ' ὅσον δὲ, ἀντὶ τοῦ, καθ' ὅσον ἀδελφούς δέ, τοὺς πένητας

(α) Ἰωαν. ΙΓ', 35.

ὠνόμασεν, ὡς ὁμοίαν αὐτοῖς ἀναλαβὼν φύσιν καὶ ἐλαχιστότητα, ἢ καὶ ὡς κοινωνοὺς τῆς αὐτοῦ πενίας.

41 Τότε ἐρεῖ καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων. Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

Οἷος; Ἡ βασιλεία μὲν τοῖς ἀνθρώποις ἡτοιμάσθη· τὸ πῦρ δέ, τοῖς δαίμοσιν. Οἱ ἀφρονέστεροι δὲ τῶν ἀνθρώπων τὰ τῆς βασιλείας ἀξία καταλιπόντες, τὰ τοῦ πυρὸς ἀξία προετίμησαν· διὸ καὶ ἐκεῖνους ἐκπεσόντες, εἰς τοῦτο κατεκρίθησαν. Εἴτα καὶ ἡ αἰτία πάλιν τῆς τιμωρίας.

42 Ἐπείνασα γάρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδί-

43 ψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με· γυμνός, καὶ οὐ περιβάλετέ με· ἀσθενής καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με.

Οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἀπηλλάξατέ με τῆς πενίας καὶ τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς φυλακῆς, ἀλλ' ὅτι τὰ ἀναγκαῖα οὐκ ἐνεδείξασθε, ὅτι τὰ ῥάδια οὐκ ἐπράξατε. Πρῶτον δὲ τοὺς ἐλεήμονας ἀνακηρύττει, δεικνύων τὸ τοῦ κατορθώματος εὐχερές, ἵνα ἀπ' ἐκείνων τούτους καταδικάσῃ.

44 Τότε ἀποκριθήσονται καὶ αὐτοὶ, λέγοντες· Κύριε, πότε σε εἶδομεν πεινῶντα, ἢ διψῶντα, ἢ ξένον, ἢ γυμνόν, ἢ ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διη-

45 κονήσαμεν σοι; Τότε ἀποκριθήσεται αὐτοῖς, λέγων·

Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τού-

των τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε.

Εἰκότως ὁ μὲν ἐλεήμων κληρονομεῖ τὴν βασιλείαν, ὅτι τὴν ἀγάπην κατώρθωσε, τῶν ἀρετῶν τὸ κεφάλαιον· ταύτης γὰρ μέρος ἡ ἐλεημοσύνη· ὁ δ' ἀνελεήμων εἰς τὸ πῦρ ἀποπέμπεται, διότι τὸ ἐναντίον τῇ ἀγάπῃ μῖσος ἐκτέλεσεν, τῶν κακιῶν τὸ κεφάλαιον· τούτου γὰρ ὁμοίως μέρος ἡ ἀνελεημοσύνη· καὶ ὁ

μὲν τὸν ἐλεήμονα καὶ φιλόανθρωπον θεὸν ἐμιμήσατο· ὁ δὲ τὸν ἀνελεήμονα καὶ μισάνθρωπον διάβολον.

46 Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Οὐαί, πᾶσι μὲν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, μάλιστα δὲ τοῖς ἀνελεήμοσι.

ΚΕΦ. XXVI, 1 Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς πάντας τοὺς λόγους τούτους, εἶπε τοῖς μαθηταῖς
2 αὐτοῦ· Οἴδατε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται· καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι.

Τοῦ νομικοῦ πάσχα συμπίπτοντος κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τοῦ μηνός, ὡς ὁ περὶ τούτου νόμος ἐπέτρεπε, πρόδηνον, ὅτι κατὰ τὴν δωδεκάτην τοῦτο πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶρηκε. Κατὰ ταύτην μὲν γὰρ τὴν δωδεκάτην παρὰ τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ δεδεῖπνε· κατὰ δὲ τὴν τρισκαίδεκάτην, παρ' ᾧ τὸ ἐστρωμένον ἀνώγειον, ὡς μετ' οὐ πολὺ δειχθήσεται· κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην δὲ τὸ πάσχα συνέπεσεν. Εἶπε δὲ τοῦτο, σημαίνων ἔγγυς οὔσαν τὴν ἑαυτοῦ τελευτήν· ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ καιρῷ τοῦ νομικοῦ πάσχα παθεῖν ἔμελλε καὶ αὐτός. Οὐκ εἶπε δὲ ἀπλῶς, ὅτι παραδίδοται, ἀλλ' ὅτι εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Ἀπλῶς μὲν γὰρ παρεδόθη τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ μίαν ἡμέραν, ἦγουν, ἐν τῇ τρισκαίδεκάτῃ· ταύτης γὰρ ἐνισταμένης, μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τοῖς μαθηταῖς τοῦ μυστικοῦ δεῖπνου, παρεδόθη τοῖς ἐπιβούλοις· εἰς δὲ τὸ σταυρωθῆναι παρεδόθη μετὰ δύο ταύτας ἡμέρας, ἦτοι, μετὰ τὴν δωδεκάτην καὶ τὴν τρισκαίδεκάτην· ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ γὰρ φησιν ὁ εὐαγγελιστής· Τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν ὁ Πιλάτος· τὸν δὲ Ἰησοῦν γραγεῖλαιώσας, παρέδωκεν, ἵνα σταυρωθῇ (α).

3 Τότε συνήχθησαν οἱ ἄρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ
4 ἄρχιερέως, τοῦ λεγομένου Καϊάφα· καὶ συνεβούλευσαντο, ἵνα τὸν Ἰησοῦν κρατήσῃσι δόλῳ, καὶ ἀποκτείνωσιν.

Τοῦ νόμου κελεύοντος, ἵνα ἄρχιερέα καθίστασθαι μέχρις ἂν ζῇ, τούτου δὲ τελευτήσαντος, ἕτερον ἀντικαθίστασθαι, παρέλυσαν Ἰουδαῖοι τὸν νόμον, καὶ ἐνιαυσιαίαν τὴν ἀρχιερωσύνην ἐποίησαν. Ὅθεν εἰκός, πολλοὺς εἶναι τοὺς ἀρχιερατεύσαντας μὲν, πεπληρωκότας δὲ τὴν λαχοῦσαν λειτουργίαν, οὓς νῦν ἀρχιερεῖς ὁ εὐαγγελιστὴς ὠνόμασε. Γραμματεῖς δὲ λέγει, τοὺς νομοδιδασκάλους· πρεσβυτέρους δὲ τοῦ λαοῦ, τοὺς γηραιούς καὶ συνετωτέρους, οἱ πάντες ὁμοῦ τότε συνήχθησαν παρὰ τῷ Καϊάφᾳ, τὴν ἀρχιερωσύνην τηνικαῦτα κεκληρωμένῳ διέπειν, ὑπὸ τούτου θέλοντες τὸ τοῦ φόνου λαβεῖν ἐνδόσιμον, ὑφ' οὗ κωλυθῆναι μᾶλλον ἐχρῆν. Δόλῳ δὲ κρατήσιν εἶπε, τὴν λαθραίαν κατάσχεσιν· τὴν γὰρ ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐφυλάσσοντο διὰ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἄλλως ἐπομένους.

5 Ἐλεγον δέ· Μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, ἵνα μὴ θόρυβος γένηται ἐν τῷ λαῷ.

Ἐλεγον δέ· Μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, δηλαδὴ γενέσθω. Πάντων γὰρ πανταχόθεν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα συνειλεγμένων, συνέβαινε πολλοὺς εἶναι περὶ τὸν Ἰησοῦν· ἄλλως τε καὶ, μὴ λανθάνοντος τοῦ πράγματος, οὐκ ἀπροσδόκητον ἦν αὐτοῖς, παραχθῆναι τὸν λαόν, μυσσυχθέντα τούτους, οὐ μόνον ὅτι ἀθῶον ἀνείλον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τῇ ἑορτῇ, καθ' ἣν καὶ κατὰδικον εἰς τιμὴν αὐτῆς ἀπολύειν σύνηθες ἦν. Οὕτως οὐ τὸν θεόν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους πανταχοῦ φοβοῦνται! Ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο οὕτω κεκρίνασιν, ὁμῶς οὐκ ἀνέμειναν· ἀλλ' εὐρόντες τὸν προδότην, ἤρπασαν τὸν καιρὸν, καὶ τῆς τοῦ φθόνου λύσης ἀναβαλχευσάσης αὐτοὺς,

καὶ τὸ συμφέρον ἠγνόησαν, καὶ ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦτον καταθύσαντες, ἔδειξαν τῆς κατ' αὐτοῦ μανίας τὴν ὑπερβολήν. Ἔδει γάρ, ἔδει τὸν σωτήριον ἀμνὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ νομικοῦ ἀμνοῦ θυσίας θυσιασθῆναι, τοῦ Σωτῆρος χρησαμένου τῇ ἐκείνων πονηρίᾳ πρὸς τὴν οἰκίαν οἰκονομίαν, ἵνα πάντως ὁ τύπος καταλλήλως λάβῃ τὴν ἐκδοσιν. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο συνιδεῖν, ὅτι πολλάκις μὲν αὐτὸν κατασχεῖν θελήσαντες, οὐκ ἠδυνήθησαν· οὐ γὰρ αὐτὸς ἤθελεν· ὅτε δὲ αὐτὸς ἠθέλησε, τότε καὶ μὴ θέλοντες αὐτοί· καὶ γὰρ ἐρυλάσσοντο τὴν ἑορτὴν, ὡς εἰρηται· συνέσχον αὐτόν. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ὁ Μάρκος (α) περὶ τούτου φησὶν· ὁ δὲ γε Λουκᾶς (β) ἐπιτόμως εἰπὼν, πρὸς τὸν Ἰούδαν μεταβέβηκεν· ὁ δ' Ἰωάννης (γ) τοῦτο μὲν τὸ Κεφάλαιον παρήκεν, ὡς τοῖς ἄλλοις εἰρημένον, ὃ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις κεφαλαίοις ἐποίησε· μακροβιώτατος γὰρ γενόμενος ἐνέτυχε ταῖς βίβλοις αὐτῶν, ὡς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς παρούσης βίβλου παρεσημειωσάμεθα· ἑτέρου δὲ λόγου ἄπτεται, καὶ τὰ περὶ τοῦ νιπτήρος διέξεισιν, ὡς παραλελειμμένα τούτοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒ΄.

Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρω.

6 Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γενομένου ἐν Βηθανίᾳ, ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, προσήλθεν αὐτῷ γυνή, ἀλάβαστρον μύρου ἔχουσα βαρυτίμου, καὶ κατέχευεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀνακειμένου.

Τρεῖς εἰσὶν αἱ γυναῖκες αἱ τὸν Κύριον ἀλείψασαι μύρω. Πρῶ-

(α) Μαρκ. ΙΑ', 2. καὶ ἐξῆς.

(β) Λουκ. ΚΒ', 1. 2.

(γ) Ἰωαν. ΙΓ', 1. καὶ ἐξῆς.

τῇ μὲν ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ (α), ἥτις καὶ ἀμαρτωλὸς ἦν, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ κηρύγματος τοῦτο πεποίηκε, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ φαρισαίου, ὅτε καὶ σκανδαλίζεται μόνος ὁ φαρισαῖος, ἥτις καὶ μισθὸν δίδωσιν ὁ Σωτὴρ, τὴν ἄρεσιν τῶν ἀμαρτημάτων· δευτέρα δὲ, ἡ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ (β), ἥτις Μαρία ἦν, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου, βίον ἔχουσα σεμνόν, καὶ πρὸ ἐξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα τοῦτο πεποίηκε, καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, καὶ χαριστήριον τῆς τοῦ ἀδελφοῦ παλινζωΐας προσήγαγε τὸ μύρον· διὸ οὐδὲ μισθὸς αὐτῇ ἐπαγγέλλεται, ὅτε καὶ γογγύζει μόνος Ἰούδας· τρίτη δὲ ἐστὶν αὕτη, περὶ ἧς Ματθαῖος καὶ Μάρκος (γ) ὁμοίως διαλαμβάνουσιν, ἥτις πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ πάσχα προσήλθε, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ· πρὸς ἀντιδιαστολὴν γὰρ τοῦ φαρισαίου, τὸ ἀπὸ τῆς λέπρας ἐπίσημον προστεθείκασιν· ἅμα δεικνύντες, καὶ ὅτι οὐκ ἐβδελύξατο τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ σώματος αὐτοῦ ὁ Χριστὸς διὰ τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καθαρότητα· καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ τὸ μύρον κατέχευεν, οὐκ ἐπὶ τοὺς πόδας, ὡς ἐκείναι· ὅτε καὶ ἀγανακτοῦσιν οἱ μαθηταί, ἧς καὶ τὸ μνημόσυνον εἰς τὴν οἰκουμένην ἄδεσθαι ἐπαγγέλλεται. Φανεραὶ μὲν οὖν αἱ διαφοραὶ τῶν τριῶν. Αὕτη δὲ, λελεπρωμένη τὴν ψυχὴν οὖσα, ἐπείπερ εἶδε τὸν λεπρὸν Σίμονα τεθεραπευμένον, ἐθαύρησεν, ὅτι καὶ αὕτη τεύξεταί τῆς ἰάσεως. Ἀλάβαστρον δὲ ἐστὶν, εἶδος ἀγγείου μυροδόχου (ι). Μάρκος δὲ καὶ τὸ τοῦ μύρου εἶδος προσέθηκε· γάρδου γάρ, φησι, πιστικῆς πολυτελοῦς (δ)· πιστικῆς καλῶν, ὡς εἴκοι, τὴν ἄκρατον καὶ καταπεπιστευμένην εἰς κα-

(α) Λουκ. Ζ', 37.

(β) Ἰωαν. ΙΒ', 3.

(γ) Μαρκ. ΙΑ', 3.

(ι) Ἐν λεξικῷ ἀνεκδότῳ. Ἀλάβαστρον· μυροθήκη ψήρινος ἢ λίθινος· ἀλάβαστρον τι ἐν, πλεονασμῷ τοῦ ρ, ἀλάβαστρον, οὗ λαβέσθαι διὰ λιωτῆτα ἀδύνατον· ἴδ. καὶ Ζωναράν.

(δ) Μαρκ. ΙΑ', 3.

θαρότητα, ἣ καὶ προσηγορία τις ἦν τοῦτο μύρου. Λέγει δὲ καὶ ὅτι συνέτριψε τὸ ἄγγος ὑπὸ σπουδῆς, οἷα στενόπορον.

8 Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἠγανάκτησαν, λέγον-

9 τες· Εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὐτῆς; Ἐδύνατο γὰρ τοῦτο τὸ μύρον πραθῆναι πολλοῦ, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς.

Ἠγανάκτησαν, ἀλλὰ πρὸς ἑαυτοὺς, ὡς ὁ Μάρκος εἶπεν (α), ὃς προσέθηκε, καὶ ὅτι εἶπον, Ἐδύνατο τοῦτο πραθῆναι ἐπάνω τριακοσίων δηναρίων, καὶ ὅτι καὶ ἐνεβριμῶντο αὐτῇ· τουτέστιν, ἐπέπληττον, ἐμέμφοντο διὰ τὴν παράχρησιν. Εἰς τοῦτο δὲ προήχθησαν ὑπὸ φιλανθρωπίας, πολλάκις ἀκούσαντες τοῦ διδασκάλου πολλὰ περὶ ἐλεημοσύνης διαλεχθέντος, καὶ πολλὴν ἤδη λόγον τῶν πενήτων ἔχοντες, καὶ γινώσκοντες, ὅτι ὁ θεὸς ἔλεον θέλει καὶ οὐ θυσίαν. Ἀξιοθαύμαστος δὲ ἐστὶν ἡ γυνή, μὴ φεισαμένη τηλικούτου ἀναλώματος ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς· οὐ γὰρ ὑπὲρ σωματικῆς ἰατρείας τοῦτο πεποίηκε.

10 Γινούς δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί;

Ἐπεὶ ἔφθασε καταχεθῆναι τὸ μύρον, ἠνέσχετο λοιπὸν ὁ Κύριος, οὐχ ὡς τοῦ μύρου δεόμενος, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀμβλύνη τὴν πίστιν αὐτῆς. Ἐπεὶ δὲ οἱ μαθηταί, τῇ γυναικὶ ἐπιτιμῶντες, εἰς μεταμέλειαν αὐτὴν τοῦ πεπραγμένου συνήλαινον, μανθάνουσαν παρ' αὐτῶν, ὅτι μάλιστα ἀνάλωσε πολύτιμον χρῆμα, ἀντεπιτιμᾷ τούτοις· κόπους μὲν λέγων, τὰς ἐκ μεταμελείας ὀδύνας· διδάσκων δὲ, ὅτι οὐ χρὴ περοῦν ἀρχομένην βλαστάνειν τὴν πίστιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ συνεκτρέφειν μᾶλλον αὐτὴν, καὶ μὴ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐπιζητεῖν ἀπασαν ἀκρίβειαν, μηδὲ τὰ ὑψηλότερα τοὺς ἀσθενεστέρους ἀπαιτεῖν. Εἶτα παραμυθεῖται καὶ τὴν γυναῖκα, λέγων·

(α) Μαρκ. ΙΑ', 4. 5.

10 Ἔργον γὰρ καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ.

Ἐπαινέσας ἀπλῶς τὸ ἔργον αὐτῆς, πρῶτον μὲν λύει τὴν περὶ τῶν πτωχῶν πρόφασιν τῶν μαθητῶν, ἔπειτα ὑπεραπολογεῖται καὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς.

11 Τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν·

12 ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε. Βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου, πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ἐποίησεν.

Περὶ τῶν πτωχῶν ἐκδηλότερον ἔγραψεν ὁ Μάρκος· Ὅταν (α) γὰρ, φησι, θέλητε, δύνασθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε, ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐνέβαλε τῆς μετ' ὀλίγον σφαγῆς αὐτοῦ. Πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με δὲ ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ, πρὸς ἐνταφιασμόν μου, καθάπερ προφητεῖουσα τὸν πλησιάζοντά μου θάνατον. Καὶ τοῦτο· δὲ φανερώτερον εἶρηκεν ὁ Μάρκος (β), ὅτι Ὁ ἔσχεν αὕτη ἐποίησε. Προέλαβε γὰρ μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμόν. Ἔθος γὰρ ἦν μύροις ἐνταφιάζειν τὰ σώματα, πρὸς τὸ διαρκεῖν. Ὁ δὲ ἔσχεν, ἀντὶ τοῦ, ὃ ἠδύνατο. Καὶ (γ) σὺ τοίνυν, ἐὰν μὲν ἴδῃς τινὰς κατασκευάζοντας ἐκκλησίας, ἢ μοναστήρια, ἢ ἀναθήματα, μὴ κέλευε καταλύειν τὸ γινόμενον, ἵνα μὴ πηρώσῃς αὐτῶν τὴν προθυμίαν· ἐὰν δὲ πρὸ τοῦ κατασκευάσαι τις ἐρωτήσῃ, κέλευε δοῦναι πτωχοῖς.

13 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον

(α) Μαρκ. ΙΑ', 7.

(β) Μαρκ. ΙΑ', 8.

(γ) Ὁ Χρυσόστομος Τομ. Ζ'. Σελ. 768. Α. «Καὶ σὺ τοίνυν, ἐὰν μὲν τινὰς ἴδῃς σκευὴ κατασκευάσαντα ἱερὰ καὶ προσάγοντα, ἢ ἄλλον τινὰ ἐκκλησίας κόσμον περὶ τὰ τοῖχους καὶ ἑσχατοὺς φιλοπονοῦντα, μὴ κέλευε πραθῆναι, ἢ ἀνατραπῆναι τὸ γεγνημένον, ἵνα μὴ πηρώσῃς αὐτοῦ τὴν προθυμίαν. Ἄν δὲ πρὶν ἢ κατασκευάσαι τις ἐρεῖ ταῦτα, κέλευε δοθῆναι πτωχοῖς. Ἐπεὶ καὶ αὐτὲς, ὥστε μὴ περιῶσαι τὴν προθυμίαν τῆς γυναικὸς, τοῦτο ἐποίησε.»

τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, λαληθήσεται καὶ ὁ ἐποίη-
σεν αὕτη, εἰς μνημόσυνον αὐτῆς.

Τοῦτο, καὶ τῆς γυναικὸς παράκλησις καὶ ἔπαινος ἦν, καὶ τῶν μα-
θητῶν παραμυθία· τῆς μὲν, ὅτι ἔσται κατὰ πᾶσαν ἀδομένην τῇ
οἰκουμένην· τῶν δὲ, ὅτι τὸ κήρυγμα πᾶσαν περιλαβεῖ τὴν οἰκου-
μένην. Τὸ εὐαγγέλιον δὲ τοῦτο, ἀντὶ τοῦ, ἡ πραγματεία ἡ ἐμὴ, ἡ
διήγησις ἡ κατ' ἐμέ. Καὶ οὕτως, ὅσοι γινώσκουσι τὰ κατὰ τὸν
Χριστὸν, γινώσκουσι καὶ ὁ ἐποίησεν αὕτη, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ συνε-
κλήχθη τὸ ἔργον αὐτῆς, καὶ εἰς ἅπασαν τὴν γῆν διέδραμεν αὐτῆς
τὸ μνημόσυνον. Καὶ πῶς οὐδὲν πνευματικὸν ὑπέσχετο τῇ γυναικί,
ἀλλὰ μόνην τὴν εἰσαεῖ μνήμην; Ἀπὸ ταύτης καὶ περὶ ἐκείνου
θαρρεῖν ἔδωκεν. Εἰ γὰρ καλὸν ἔργον αὐτῇ προσεμαρτύρησε,
πρόδηλον, ὅτι δώσει καὶ τὸν ὑπὲρ τούτου μισθόν. Προετύπου
δὲ ἡ μὲν γυνὴ τὴν ἐκκλησίαν, τὴν πρότερον οὖσαν ἁμαρτωλὸν·
τὸ δὲ μύρον, τὴν πίστιν, ἣν ἐξέχεεν εἰς Χριστόν. Ὑπόμνησιν
δὲ τοῖς μαθηταῖς, ὡς εἰρήκαμεν, ἐμβαλὼν, τῆς μετ' ὀλίγον
σφαγῆς αὐτοῦ, καὶ τὸν Ἰούδαν ὑπένυξεν, ὡς οὐ λήληθε πονηρὰ
σκεπτόμενος, ὑπανοίγων αὐτῷ μετανοίας θύραν· ὁ δὲ καὶ πρό-
τερον μὲν ἐπὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Λαζάρου διεγόγγυσε, λέγων·
Διὰ τί τοῦτο τὸ μύρον οὐκ ἐπράθη τριακοσίων δηναρίων,
καὶ ἐδόθη πτωχοῖς; Εἶπε δέ, φησι, τοῦτο, οὐχ ὅτι περὶ τῶν
πτωχῶν ἔμελεν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι κλέπτῃς ἦν, καὶ τὸ γλωσσό-
κομον εἶχε, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζε (α). Τὸ γλωσσόκομον
δὲ ἦν βαλάντιον, ἐν ᾧ τὰ προσαγόμενα χάριν τῶν πενήτων ἐνα-
πεθησαυρίζοντο. Ὡν δὲ βαλαντιοφύλαξ, ἐβούλετο καὶ τὸ τί-
μημα τοῦ μύρου ἐναποταμιευθῆναι τῷ βαλαντίῳ, ἵνα δύναίτο
κλέψαι. Φιλαργυρία γὰρ ἀλούς, εἰς κλοπὴν ἐώρα. Τότε δὲ τυ-
χὼν ἀπολογίας, ἐπεὶ καὶ νῦν τὸ αὐτὸ γεγονὸς εἶδε, καὶ τῆς
ἀφορμῆς τοῦ κλέψαι πάλιν ἀπέτυχεν, εἰς ὁργὴν λοιπὸν ἐξεκαύ-

(α) Ἰωαν. 1Β', 5. 6.

θη· καὶ εἰσελθόντος εἰς αὐτὸν τοῦ Σατανᾶ, καθὼς εἶπεν ὁ Λου-
κᾶς (α), ἄρχεται τῆς ἐπιβουλῆς.

14 Τότε πορευθεὶς εἰς τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Ἰού-
15 δας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, εἶπε· Τί
θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν ;

Οτε ἡ ἄλλοτρία ᾤκειώθη, τότε ὁ οἰκεῖος ἡλλοτριώθη, καὶ ἐπο-
ρεύθη πρὸς αὐτοὺς, οὐχ ὑπ' αὐτῶν μετεκλήθη. Προστίθεται δὲ
τὸ ἀπὸ τῆς ἐνεργαμένης ἐπώνυμον, διότι καὶ ἄλλος Ἰούδας
ἦν, ὁ Ἰακώβου. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι τὸν Ἰησοῦν, ἢ τὸν Χριστόν,
ἀλλ' ὅτι αὐτόν· ἐμίσει γὰρ λοιπὸν αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα. Λου-
κᾶς δὲ εἶπεν (β), ὅτι *συνελάλησε καὶ τοῖς στρατηγοῖς, τὸ*
πῶς αὐτὸν παραδῶ αὐτοῖς. Οἱ γὰρ ἀρχιερεῖς παρέπεισαν καὶ
τοὺς στρατηγοὺς, συνάρασθαι αὐτοῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ὡς
ἀναστατοῦντος τὸ πλῆθος.

15 Οἱ δὲ ἕστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια. Καὶ ἀπὸ
16 τότε ἐζήτει εὐκαιρίαν, ἵνα αὐτὸν παραδῶ.

Οἱ δ' ἀρχιερεῖς ἐστάθησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια· τὸ
ἀργύριον δὲ, σταθμὸς ἦν ὀλκῆς, ὥσπερ καὶ τὸ δηνάριον, καὶ
ὁ στατήρ, καὶ τὸ τέλαντον. Μάρκος δὲ εἶπεν, ὅτι ἐπηγγέ-
λαντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι (γ)· Λουκᾶς δὲ (δ), ὅτι *συνέ-*
θεντο. Εἰκὸς δὲ, πρῶτον μὲν συνθέσθαι καὶ ἐπαγγείλασθαι,
εἶτα σταθμῆσαι. Τινὲς δὲ τὸ, ἕστησαν, ἀντὶ τοῦ, συνεφώνη-
σαν καὶ ὥρισαντο· νενοήκασιν. Ἀργύριον δὲ ἀπλῶς λέγεται, καὶ
τὸ πλῆθος τῶν ἀργυρίων. Λουκᾶς δὲ περὶ τοῦ Ἰούδα προσέθη-
κεν (ε), ὅτι καὶ *ἐξωμολόγησεν,* ἥγουν, βεβαίως συνεφώνησεν,

(α) Λουκ. ΚΒ', 3.

(β) Λουκ. ΚΒ', 4.

(γ) Μαρκ. ΙΔ', 11.

(δ) Λουκ. ΚΒ', 5.

(ε) Λουκ. ΚΒ', 6.

ἐκ καρδίας ἐπηγγείλατο ποιῆσαι τὸ συντεθέν. *Εὐκαιρίαν* δὲ νόει, τὸν ἐπιτῆδειον καιρόν, ὅτε συλληφθέντος οὐκ ἔμελλε θόρυβος γενέσθαι.

Χρὴ δὲ ἀπὸ τοῦ ἐντεῦθεν ἄχρι τέλους τῶν εὐαγγελίων πᾶσαν εἰσενεγκεῖν παρατήρησιν καὶ ἀκριβείαν, ὥστε συμβιβᾶσαι τὰ ῥητὰ τῶν εὐαγγελιστῶν, ἀλλήλοις οὐκ εὐάρμοστα δοκοῦντα, καὶ πολλὴν τοῖς μὴ προσέχουσι παρέχοντα τὴν δυσχέρειαν. Διὰ τοῦτο γοῦν τὰ τοῦ Ματθαίου μεταχειριζόμενοι, καὶ τὰ τῶν ἄλλων, ἐν οἷς εἰκὸς, παραθήσομεν, ὡς ἀναγκαῖα πρὸς τὴν ἐξήγησιν, ὑπὲρ τοῦ συνάδοντα καὶ σαφῆ γενέσθαι τὸν λόγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΓ'.

Περὶ τῆς ἐτοιμασίας τοῦ πάσχα.

17 Τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων προσήλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες αὐτῷ· Ποῦ θέλεις, ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;

Ἀζυμα μὲν ἐνταῦθα, τὸ πάσχα καλοῦσιν οἱ εὐαγγελισταί, Ματθαῖος καὶ Μάρκος· διότι κατὰ τὸ πάσχα τοῖς τοῦ ἁμνοῦ κρέασι καὶ ἄζυμα συνησθίοντο, καὶ ἀπὸ τούτων τῶν ἀζύμων, ἄζυμα καὶ τὸ πάσχα κατωνομάζετο. Καὶ βεβαίως τοῦτο Λουκᾶς εἰπὼν (α), *Ἦγγιζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων, ἡ λεγομένη πάσχα*. *Πρώτην* δὲ τῶν ἀζύμων, τὴν πρὸ τοῦ πάσχα φασὶν ἡμέραν, τὴν τρισκαίδεκάτην μὲν τοῦ μηνός, πέμπτην δὲ τῆς ἑβδομάδος· πρώτην ταύτην τῶν ἀζύμων καλέσαντες, ὡς προλαμβάνουσιν τὰ ἄζυμα τοῦ πάσχα. Καὶ μάρτυς τοῦ λόγου σαφὴς Ἰωάννης εἰπὼν· *Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἐληλυθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα, καὶ τὰ ἐξῆς* (β). Ταύ-

(α) Λουκ. ΚΒ', 1.

(β) Ἰωαν. ΙΓ', 1.

τὴν γὰρ τὴν ἡμέραν, ἣν Ματθαῖος καὶ Μάρκος *πρώτην* τῶν ἀζύμων καλέησαν, οὗτος πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα ὠνόμασεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Ἐπεὶ δὲ περὶ ταύτης τῆς ἡμέρας, τῆς τρισκαίδεκάτης μὲν τοῦ μηνός, πέμπτης δὲ τῆς ἑβδομάδος, Μάρκος μὲν φησι· *Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθνον* (α). Λουκᾶς δὲ· *Ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα* (β)· τὸ, ὅτε τὸ πάσχα ἔθνον, καὶ τὸ, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα, μὴ πρὸς τὴν πρώτην τῶν ἀζύμων συντάξῃς, ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν τὴν τῶν ἀζύμων ἡμέραν. Οὐ γὰρ ἐν τῇ τρισκαίδεκάτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἐθύετο. Φησὶ γὰρ ὁ νόμος· *Ἐν τῷ πρώτῳ μηνί, ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, ἀνὰ μέσον τῶν ἑσπερινῶν, πάσχα τῷ Κυρίῳ* (γ). Καὶ ἐπεὶ ἀνὰ μέσον τῆς ἑσπέρας τὸ πάσχα ἐθύετο, πῶς τὴν ἡμέραν πάσχα καὶ ἄζυμα ὀνομάζουσι; Διότι τὴν ἑσπέραν τῇ πρὸ αὐτῆς ἡμέρᾳ συνάπτειν εἰώθασιν Ἰουδαῖοι. Καὶ λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τοῦ πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων, καὶ τὴν ἡμέραν αὐτῆς ἄζυμα ὀνομάζουσι.

Καὶ πῶς ἐπὶ τῆς τρισκαίδεκάτης τοῦ μηνός εἶπε Λουκᾶς, ὅτι *ἦλθεν ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων* (δ); Διότι τὸ, *ἦλθε*, σημαίνει καὶ τὸ, ἐπλησίασε, καὶ τούτῳ λοιπὸν ἐχρήσατο τῷ σημαίνοντι. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς, εἰ καὶ τῶν ἀζύμων κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τοῦ μηνός ἀπῆρχοντο, ἀλλ' οὖν τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων κατὰ τὴν πεντεκαίδεκάτην ἐπέλουν. Φησὶ γὰρ ὁ νόμος (ε)· *Ἐν τῇ πεντεκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, ἑορτὴ τῶν ἀζύμων τῷ Κυρίῳ*. Ταύτην δὲ καὶ *πρώτην* τῶν

(α) Μαρκ. ΙΔ', 12.

(β) Λουκ. ΚΒ', 7.

(γ) Λευϊτ. ΚΓ', 5.

(δ) Λουκ. ΚΒ', 7.

(ε) Λευϊτ. ΚΓ', 6.

ἀζύμων ἐκάλουν, ὡς προαριθμουμένην τῶν ἐπτα ἡμερῶν τῶν ὀρισμένων, ἐν αἷς οὐδὲν ζυμωτὸν ἥσθιστο. Ἐπτα γάρ, φησιν, ἡμέρας ἀζυμα ἔδεσθε (α).

Ἀλλ' οὐ περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς τῶν ἀζύμων, οὐδὲ περὶ ταύτης τῆς πρώτης τῶν ἀζύμων εἶπον οἱ εὐαγγελισταί, καθὼς ἀποδέδεικται. Αὕτη μὲν γὰρ κατὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην ἤγετο τοῦ μηνός· ἐκεῖνοι δὲ περὶ τῆς τρισκαιδεκάτης ἔγραψαν. Εἰπόντες δὲ οἱ μαθηταί (β), Ποῦ θέλεις, ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα, ἔδειξαν, ὅτι οὐκ εἶχεν ἴδιον καταγώγιον· οἶμαι δὲ, ὅτι οὐδ' αὐτοί, πᾶσιν ἀποταξάμενοι· ἢ γὰρ ἂν ἐκεῖ τοῦτον ἐλθεῖν παρεκάλεσαν. Ἐπιτελεῖ δὲ τὸ πάσχα, δεικνὺς ὅτι μέχρι τελευτῆς τὸν νόμον ἐτήρει. Φησὶ δὲ ὁ Λουκᾶς, πρῶτον εἰπεῖν τὸν Χριστὸν τοῖς μαθηταῖς (γ)· Πορευθέντες ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν· εἶτα τοὺς μαθητάς ἐρωτῆσαι, Ποῦ θέλεις, ἐτοιμάσωμεν.

18 Ὁ δὲ εἶπεν· Ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὸν δεῖνα, καὶ εἶπατε αὐτῷ· Ὁ διδάσκαλος λέγει· Ὁ καιρός μου ἐγγύς ἐστιν, πρὸς σέ ποιῶ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου.

Μάρκος δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν εἶπε τῶν ἀποσταλέντων (δ), ὅτι δύο· Λουκᾶς δὲ, καὶ τὰ ὀνόματα τούτων προσέθηκεν, εἰπὼν, ὅτι Καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην (ε). Πόλιν δὲ, τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ὑποληπτέον. Ὅρα δὲ, πῶς τὸν δεῖνα πλαγίως εἰπὼν, παρεσιώπησε μὲν τοῦ ἀνδρὸς τὴν κλησιν, ὅπως μὴ μαθὼν τὴν οἰκίαν Ἰούδας ἐκδράμῃ πρὸς τοὺς ἐπιβούλους, καὶ ἐπαγάγῃ τούτους αὐτῷ πρὸ τοῦ παραδοῦναι τὸ

(α) Δευτ. ΚΓ', 6.

(β) Ματθ. Κς', 17.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 8.

(δ) Μαρκ. ΙΔ', 13.

(ε) Λουκ. ΚΒ', 8.

μυστικὸν δεῖπνον τοῖς μαθηταῖς. Ἀντὶ δὲ ταύτης δέδωκεν ἕτερον γινώρισμα, ὅπερ ὁ Μάρκος ἀνέγραψεν, εἰπὼν (α), ὅτι Καὶ ἀπαρτήσεται ὑμῖν ἄνθρωπος, κεράμιον ὕδατος βαστάζων· ἀκολουθήσατε αὐτῷ καὶ ὅπου ἐὰν εἰσέλθῃ, εἰπατε τῷ οἰκοδεσπότῃ, ὅτι ὁ διδάσκαλος λέγει· Ποῦ ἐστι τὸ κατάλυμα, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω; Καὶ αὐτὸς ὑμῖν δείξει ἀνώγειον μέγα ἐστρωμένον· ἐκεῖ ἐτοιμάσατε ἡμῖν. Τὰ παραπλήσια δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς ἐστόρησε (β).

Καιρὸν δὲ αὐτοῦ νοοῦμεν ἐγγίζοντα, τὸν τοῦ θανάτου. Μετὰ τῶν μαθητῶν μου δὲ εἶπεν, ἵνα καὶ πρὸς τούτους αὐτάρχης ἢ ὑποδοχὴ γένηται. Κατάλυμα δὲ λέγεται, τὸ καταγώγιον. Φαίνεται δὲ, ὅτι πιστὸς ὢν ἐκεῖνος ὁ οἰκοδεσπότης, εἴτε κατὰ ἀποκάλυψιν θειοτέρην, εἴτε καὶ κατὰ συντυχίαν σωματικὴν τοῦ Σωτῆρος, ἐγίνωσκε τοῦτον παρ' αὐτῷ τελέσοντα τὸ πάσχα, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ὑποδοχὴν κृतρεπισμένον εἶχε καὶ τὸ ἀνώγειον. Μετ' ἐξουσίας δὲ κἀνταῦθα μηχανεῖ, ὡς ἀπάντων Κύριος.

Ὑποσημαίνονται δὲ καί τι μυστικὸν ἐντεῦθεν, ὅτι εἰς ὃν ἂν εἰσέλθῃ τὸ θεῖον βάπτισμα· τοῦτο γὰρ αἰνίττεται τὸ τοῦ κεραμίου ὕδωρ· παρὰ τούτῳ καὶ ὁ Χριστὸς ἀναπαύεται· καὶ μᾶλλον, εἰ ἐστρωμένον ἔχει τὸ ἀνώγειον, ἤγουν, κεκαθαρμένον τὸν νοῦν καὶ κεκοσμημένον τῇ παιδρότῃ τῶν ἁνῶ θεωριῶν. Ἐκεῖ δὲ, φησιν, ἐτοιμάσατε ἡμῖν, τὰ πρὸς τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν ἐπιτήδεια, τὸν ἀμνόν, τὰ ἀζυμα, τὰς πικρίδας, τὰς βακτηρίας.

[Τοῦ ἁγίου (1) Μαξίμου. Πόλις μὲν κατ' ἀναγωγὴν, ὁ αἰσθητὸς κόσμος· ἄνθρωπος δὲ, ἡ καθόλου φύσις τῶν ἀνθρώπων· δύο δὲ μαθηταί πρὸς τοῦτον ἀποστελλόμενοι, ὁ τῆς

(α) Μαρκ. ΙΔ', 13—15.

(β) Λουκ. ΚΒ', 10. 11.

(1) Καὶ τὰ δύο ταῦτα σχόλια τοῦ Μαξίμου ἀνγκινώσκονται παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιελιδίῳ.

παλαιᾶς Διαθήκης νόμος καὶ ὁ τῆς καινῆς, οἷόν τινες πρόδρομοι καὶ ἐτοιμασταὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ εὐχαρίας ἐν τοῖς ἀξίοις τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ· ὁ μὲν, διὰ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας παντός μολυσμοῦ τούτους ἀποκαθαίρων, ὁ δὲ, διὰ τῆς θεωρητικῆς μυσαγωγίας ἀπὸ τῶν σωματικῶν πρὸς τὰ συγγενῆ νοητὰ θεάματα γνωστικῶς ἀναβιβάζων τὸν νοῦν. Πρακτικῆς μὲν γὰρ σύμβολον, ὁ Πέτρος· θεωρητικῆς δὲ, ὁ Ἰωάννης. Καὶ ὁ μὲν τὸ *κεράμιον* τοῦ ὕδατος *βαστάζων*, εἶη ἂν ὁ διὰ τῆς πρακτικῆς τοῖς ὅμοις τῶν ἀρετῶν, ὡς ἐν κεραμίῳ, τῇ νεκρώσει τῶν ἐπὶ γῆς μελῶν τοῦ σώματος, φρουρουμένην *βαστάζων* τὴν διὰ τῆς πίστεως καθαρτικὴν χάριν τοῦ πνεύματος. Ὁ δὲ *οἰκοδομότης* νοηθεῖν ἂν, ὁ διὰ τῆς θεωρητικῆς τὸ ὕψος τῆς ἑαυτοῦ μεγαλοφυοῦς διανοίας καταστρώσας θεοπρεπίει νοήμασί τε καὶ δόγμασι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ μεγάλου λόγου.

Εἰς τὸ αὐτό. *Πόλις* μὲν, ἡ τοῦ καθ' ἑκάστων *φυχή*, πρὸς ἣν ἀποστέλλονται παρὰ τοῦ θεοῦ ὅ, τε *περὶ ἀρετῆς*, καὶ ὁ *περὶ γνώσεως λόγος*. Ὁ δὲ τὸ *κεράμιον* τοῦ ὕδατος *βαστάζων* ἐστίν, ὁ τοῖς ὅμοις τῆς ἐγκρατείας ἀνέχων τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος δοθεῖσαν *χάριν καρτερικὸς τρόπος καὶ λογισμός*. *Οἰκία* δὲ, ἡ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων, ὥσπερ λίθων, στερῶν τε καὶ ἀνδρικῶν ἡθῶν καὶ λογισμῶν, οἰκοδομηθεῖσα *κατάστασις* καὶ ἕξις τῶν ἀρετῶν. *Τό τε ἀνώγειον*, ἡ ὑψηλὴ διάνοια καὶ πρὸς γνῶσιν ἐπιτηδειότης, ἐστρωμένη θείοις καὶ ἀπορρήτοις λόγοις τε καὶ θεάμασιν. Ὁ δὲ *οἰκοδομότης*, ὁ νοῦς, ὁ τῷ λαμπρῷ τῆς κατ' ἀρετὴν οἰκίας ὕψει καὶ τῷ μεγέθει τῆς γνώσεως ἐμπλατυνόμενος, πρὸς θν ποιεῖ τὸ πάσχα ὁ Κύριος, τουτέστι, διδάσκειν, ἐπιδημῶν αὐτῷ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, λέγων δὴ, τῶν περὶ θεοῦ καὶ θείων ὑψηλοτέρων λόγων τε καὶ μυήσεων.]

19 Καὶ ἐποίησαν οἱ μαθηταὶ ὡς συνέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς·

Ως παρήγγειλεν.

19 Καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα.

Τὰ τοῦ πάσχα, τὰ πρὸς τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν ἐπιτήδεια, καθὼς εἴρηται. Φανερόν οὖν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔφαγε τὸ νομικὸν πάσχα τότε· οὐ γὰρ ἂν μάτην τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἡτοίμαζον.

20 Ὁψίας δὲ γενομένης, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα.

Ὁψίαν, τὴν ἐσπέραν εἶπε. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ φησιν, ὅτι *Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα (α)*, δηλονότι, ἡ τῆς ἐσπέρας. Ἐντεῦθεν τινες ἰσχυρίζονται, μὴ φαγεῖν τότε τὸ νομικὸν πάσχα τὸν Χριστὸν, καὶ παράγουσιν ἀποδείξεις· ὅτι τρισκαιδεκάτῃ τότε τοῦ μηνὸς ἦν· ἔδει δὲ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τὸ πάσχα φαγεῖν. Καὶ ὅτι ὁ μὲν νόμος, ἐξῶτας ἐκέλευεν ἐσθίειν τὸ πάσχα· οὗτος δὲ ἀνέπεσε. Καὶ ὅτι πᾶς ἄρτος ζυμωτὸς ἐξηρείτο πρὸ τῆς θυσίας, καὶ πυρὶ κατεκαίετο· νῦν δὲ, καὶ ἄρτος παράκειται, καὶ διαμερίζεται. Καὶ ὅτι ὅππὸν μόνον θέμις ἦν φαγεῖν· ἐνταῦθα δὲ καὶ ζωμὸς παρατίθεται.

Λοιπὸν οὖν πρὸς ἐκάστην ἀπολογίαν (1) ἀπολογητέον. Προέλαβε μὲν τὸν καιρὸν ἡμέρα μιᾶ κατ' οἰκονομίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἀποθανεῖται· καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τοῦ τυπικοῦ ἁμνοῦ θυσίας θυσιασθῆναι καὶ τὸν ἀληθινὸν ἁμνὸν, ὅπως καταλλήλως ἐπενεχθῇ τῷ τύπῳ ἡ ἀλήθεια· λοιπὸν κατὰ τὴν τρισκαιδεκάτῃ ἐσθίει τὸ πάσχα, μὴ ἐγγωρῶντος ἑτέρως τοῦ πράγματος. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ νομικὸν ἐπλήρωσε πάσχα, καὶ τὸ πνευματικὸν παρέδωκε· καὶ αὐτίκα ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ συνελήφθη παρὰ τῶν Ἰουδαίων. Διὸ καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς εἰπεῖν αὐτὸν ἰσορεῖ Λουκᾶς (6), ὅτι *Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, πρὸ τοῦ με παθεῖν*, τουτέστι,

(α) Λουκ. ΚΒ', 14.

(1) Ἰσως, ἀντιλογία ν, ἢ, ἀπορίαν.

(6) Λουκ. ΚΒ', 15.

Σπουδῇ ἐσπούδασα τὸ τοῦ ἐνιαυτοῦ τούτου πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, μὴ ἀναμείνας τὸν νενομισμένον καιρὸν, ἵνα μὴ τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ κωλύσῃ καὶ τὸν νομικὸν δεῖπνον καὶ τὸν μυσικόν. Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ καιροῦ.

Περὶ δὲ τοῦ τρόπου τῆς βρώσεως· εἰκὸς; πρῶτον μὲν ἐσώτας φαγεῖν τὸ πάσχα κατὰ τὸν νόμον, εἶτα ἀναπνεῖν καὶ δειπνεῖν. Ὁ δ' ἄρτος καὶ ὁ ζωμὸς παρετέθησαν μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς τὸ πάσχα καὶ ἀναπνεῖν ἐν τῷ δείπνῳ· οὕτω γὰρ ἦλθεν ἡ τεσσαρεσκαίδεκάτη, καθ' ἣν ἅπαν ζυμωτὸν ἐξηφανίζετο. Καὶ οὐδὲν ἐκώλυεν ἔτι καὶ ζωμὸν ἐσθίειν.

Καὶ διὰ τί παρεσιώπησαν οἱ εὐαγγελισταὶ τὴν τοῦ πάσχα μετάλληψιν; Διότι οὐκ ἦν ἀνάγκαιον τὸ περὶ ταύτης εἰπεῖν. Τί γὰρ ἂν καὶ συνετέλεσε χριστιανοῖς ἡ ταύτης διήγησις; Διὰ ταύτην μὲν παρέδραμον· τοῖς δὲ λόγοις τοῦ μυστικοῦ δείπνου φιλοπονώτερον προσδιέτριψαν, ὡς ἀναγκαιότητος καὶ συνεκτικωτάτου τῆς ἡμῶν πίστεως. Καὶ πανταχοῦ δὲ τὸν κανόνα τοῦτον τηροῦσι, τὰ μὴ ἀναγκαῖα μὲν παρατρέχοντες, ἢ κατὰ πάροδον ἐπιμιμνησκόμενοι· πᾶσαν δὲ τὴν ἀκριβείαν καὶ σπουδὴν περὶ τὰ χρήσιμα συντείνοντες.

Καὶ ἐπεὶ πρὸ τοῦ πάσχα τὸ πάσχα τετέλεσεν ὁ Χριστὸς, πῶς Ἰουδαῖοι τὴν προφανῆ ταύτην κατηγορίαν ἀφέντες, ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ; Διότι ἐγένωσκον, ὡς οὐ κείται νόμος καταδικάζων τὸν προσορτάζοντα τὸ πάσχα, πάλαι τοῦ θεοῦ προσιδότος τὸ μέλλον, καὶ μηδὲν τι περὶ τούτου νομοθετήσαντος. Καὶ ὅρα θαυμαστὸν, ὅτι κατὰ μὲν τοῦ μεθεορτάζοντος νενομοθέτητο, εἰ μὴ πρόφασιν οὗτος ἀναγκαιότητα προβάλοιτο· κατὰ δὲ τοῦ προσορτάζοντος οὐδὲν ὤριστο ἐπιτίμιον. Ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶν, ὅτι ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ δειπνου, καὶ νίψας τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, πάλιν ἀνέπεσε (α).

(α) Ἰωαν. ΙΓ', 4. 12.

Παρεῖθ' ἂν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς τουτὶ τὸ κεφάλαιον, οὐ χάριν αὐτὸς ἱστορίσει τὰ περὶ τούτου, καθὼς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ, θεοῦ δόντος, ἐξηγησόμεθα.

21 Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν, εἶπεν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.

Ὁ δὲ Μάρκος προσέθηκεν (α), ὅτι ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ, ἵνα μὴ ὑπολάβωσιν, ὡς ἕνα λέγει τῶν πιστευσάντων μὲν εἰς αὐτὸν, μὴ συνηριθμημένων δὲ τοῖς δώδεκα μαθηταῖς. Ἄμα δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἰούδαν ἀφανῶς ἐμαρτύρατο, ὅτι ἔγνω τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς αὐτοῦ πόδας ἐνίψεν, εἰς μεταμέλειαν αὐτὸν ἐκκαλούμενος, εἰ καὶ σκληρὸς ἔμενε. Παράδοσιν δὲ νόει, τὴν προδοσίαν· παρέδωκε γὰρ αὐτὸν εἰς θάνατον, καὶ προδεδώκε τοῦτον τοῖς ἐπιβουλεύουσι.

22 Καὶ λυπούμενοι σφόδρα, ἤρξαντο λέγειν αὐτῷ ἕκαστος αὐτῶν· Μήτι ἐγὼ εἰμι, Κύριε;

Ταῦτα καὶ Μάρκος εἴρηκεν (β). Εἴλετο γὰρ ὁ Χριστὸς φοβῆσαι καὶ λυπῆσαι πάντας τοὺς ἄλλους, ὑπὲρ τοῦ ἐπιστρέψαι τὸν ἀπολλύμενον μαθητὴν. Διὰ τί δὲ οἱ λοιποὶ ἡγωνίων, μηδὲν τι τοιοῦτον συνειδότες ἑαυτοῖς; Διότι σφόδρα τῷ διδασκάλῳ ἐπίστευον, ὡς ἀψευδестаῖς, καὶ ἐδεδίδεσαν ἕκαστος, μήποτε τοιοῦτος ἀποβῇ, τυφλωθεὶς τὸν νοῦν.

23 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Ὁ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χεῖρα, οὗτός με παραδώσει.

Τίθησι καὶ παράσημον, εἰς διάγνωσιν αὐτοῦ. Μάρκος δὲ εἶπεν, ὅτι Εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ ἐμβαπτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον (γ), ἤγαν, ὁ ἐμβάπτων. Τοῦτο δ' ἐπῆγαγεν ὁ Σω-

(α) Μαρκ. ΙΑ', 18.

(β) Μαρκ. ΙΑ', 19.

(γ) Μαρκ. ΙΑ', 20.

τῇρ πρὸς ἐντροπὴν τοῦ Ἰούδα. Τοσοῦτον γὰρ τοῦ διδασκάλου κατεφρόνησεν, ὥς μὴδ' ὑποστέλλεσθαι τοῦτον ἔτι, ἀλλ' ἐμβάπτειν μετ' αὐτοῦ. *Τρυβλίον* δέ ἐστιν, εἶδος πίνακος.

24 Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει, καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ· οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνῳ, δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται·

Υπάγει, ἀντὶ τοῦ, πορεύεται, μεταβαίνει ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καθὼς γέγραπται τοῖς προφήταις περὶ αὐτοῦ, πῶς μέλλει ἀποθανεῖν.

24 Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.

Συμφέρον ἦν αὐτῷ, ἔτι ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς αὔξοντι, μὴ γεννηθῆναι ὅλως, τοιοῦτον μῦθος ἐργάσασθαι μέλλοντι, καὶ τηλικαύτης ἀξιωθησομένῳ τιμωρίας. Φασὶ δέ τινες, ὅτι ἀνέγκλητός ἐστι, τὸ προωρισμένον ἐπιτελέσας. Πρὸς οὓς λέγομεν, ὅτι οὐ διότι προώριστο, διὰ τοῦτο παρέδωκεν· ἀλλὰ διότι παρέδωκε, διὰ τοῦτο προώριστο, τοῦ θεοῦ προειδότος τὸ πάντως ἀποδησόμενον· ἐμελλε γὰρ ὄντως ἀποδῆναι τοιοῦτος, οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως.

Καὶ διὰ τί παρέλαβεν αὐτὸν ὅλως εἰς μαθητὴν ὁ Χριστὸς, τοιοῦτον ἀποδησόμενον; ἵνα φανῇ καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀγαθότητος, καὶ τῆς τοῦ προδότου κακίας ἡ ὑπερβολή, πῶς ὁ μὲν, τὸν ἑαυτοῦ προδότην ἐδίδασκε τὰ σωτήρια, καὶ ἡγάπα, καὶ χαρισμάτων ἡξίου, καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ἐχώριζε μαθητῶν, καὶ πάντα τὰ πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ διόρθωσιν εἰσήγεν, ἵνα μὴ δυνηθῇ λέγειν, ὥς οὐκ ἔτυχε διδασκάλου, δυναμένου σώζειν τοὺς βουλομένους· ὁ δὲ, καὶ τούτων πάντων ἀπολαύσας, πάλιν ἔμεινε πονηρός. Ἐπεὶ γὰρ τὴν ψυχὴν οἰκητήριον τοῦ διαβόλου πεποίτικε, τῆς φιλαργυρίας ἀνοιξάσης καὶ εἰσαγαγούσης αὐτόν, οὐκ ἐξέφυγε τὸ ἄγος. Ὅθεν ὥς οὐκ ἀναγ-

καστικῶς, ἀλλὰ προαιρετικῶς προδότην γενόμενον, ταλανίζει τοῦτον ὁ Κύριος, ἐλεῶν μᾶλλον, παρ' οὐδὲν μὲν θέμενον τοὺς πολλοὺς αὐτοῦ περὶ ἀκτημοσύνης λόγους, εὐχέριωτον δὲ τῇ φιλαργυρίᾳ καὶ τῷ διαβόλῳ γενόμενον, οὐ δι' ἀσθένειαν τῶν τοῦ διδασκάλου λόγων, οἱ καὶ τελῶνας ἐπεσπάσαντο καὶ πόρνους· ἀλλὰ δι' οἰκείαν ἀπροσεξίαν καὶ πονηρίαν.

Ἀλλ' ἐρεῖ τις πάλιν ὅτι, καὶ εἰ καλὸν ἦν τῷ Ἰούδᾳ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη, διὰ τί εἶπεν αὐτὸν γεννηθῆναι; Διότι οὐ κακὸς ἐγεννήθη, ἀλλὰ κακὸς ἐγένετο, μοχθηρίᾳ γνώμης καὶ φανότῃ προαιρέσει. Οὐδένα δὲ ὁ θεὸς ἀναγκάζει γενέσθαι καλὸν, εἰ μὴ ἐκὼν εἴη καλός· ἀλλ' ὑποτίθῃ μὲν τὰ σωτήρια, καὶ συνεργεῖ τῷ αἵρουμένῳ ταῦτα· συγχωρεῖ δὲ φέρεσθαι ἔκαστον, ὥς αὐτεξούσιον, ἔνθα βούλοιτο. Καὶ ὁ Ἰούδας τοίνυν, οὐκ ἐπειδὴ ἐγεννήθη, γέγονε κακός, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐβλάθθη. Διπλῆς δὲ οἱ γινόμενοι πονηροὶ κολάσεως ἄξιοι, διότι τε γεγόνاسιν πονηροὶ, καὶ διότι ἐκ τῶν ἀγαθῶν οὐκ ὠφελήθησαν. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ γινόμενοι ἀγαθοὶ, διπλῆς εἰσιν ἄξιοι τιμῆς, διότι τε γεγόνασιν ἀγαθοὶ, καὶ διότι οὐκ ἐκ τῶν πονηρῶν ἐβλάθθησαν.

25 Ἀποκριθεὶς δὲ Ἰούδας, ὁ παραδιδούς αὐτόν, εἶπε·

Μῆτι ἐγὼ εἰμι, ράββι;

Ω τῆς ἀναισχυντίας! Ἐρωτᾷ, λαθεῖν τοὺς μαθητὰς τέως πειρώμενος. Ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ οὐκ ἠρώτησεν, ὅτε ὁ Χριστὸς εἶπεν, *Εἰς ἐξ ὑμῶν*· ᾤετο γὰρ ἔτι λαμβάνειν τὸν διδάσκαλον· ὅτε δὲ καὶ παράσημον προσέθηκεν, ἔγνω, ὅτι διέγνωσται, καὶ λοιπὸν, τῶν ἄλλων ἐρωτησάντων, ἐρωτᾷ καὶ αὐτός, θαρρῶν τῇ ἐπαικειᾷ τοῦ διδασκάλου, ὅτι πάντως οὐκ ἐλέγξει προδήλως αὐτόν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ράββι τοῦτον ἐκάλεσεν, ἥτοι, διδάσκαλον.

25 Λέγει αὐτῷ· Σὺ εἶπας.

Ορα, πῶς ἀνεξικακῶς αὐτὸν ἐλέγχει, ὅρους ἡμῖν καὶ κανόνας

μακροθυμίας πηγνύς. Φησὶ γάρ· ὃν κατέθου, ὅτι σὺ εἶ. Περιουμένου γάρ τοῦ, μή τι, τὸ, ἐγὼ εἰμι, ῥαββί, περιλείπεται, κατάρθωσιν καὶ ὁμολογίαν ἐμφαίνον. Ὁ μὲν οὖν Χριστὸς οὐδὲν παρέλειψε τῶν εἰς διόρθωσιν συντεινόντων· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ διαφόρως ὑπερίμνησκε, καὶ κατεῖχε, καὶ δι' ἔργων, καὶ διὰ λόγων, καὶ διὰ φόβου, καὶ διὰ θεραπείας, καὶ διὰ πάντων. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν αὐτὸν ἀφίσα τῷ νοσήματι, καὶ παντάπασιν ἀνίατος ἔμενε, λοιπὸν, ἐκείνον ἀφείς, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τρέπεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΔ'.

Περὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου.

26 Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου.

Μετὰ τὸ φαγεῖν τὸ νομικὸν πάσχα, κατακλιθέντες ἐδείπνου, ὡς προείρηται· εἶτα ἀναστὰς, ἔθηκε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ὡς ὁ Ἰωάννης φησὶ (α), καὶ αὖθις ἀναπεσόντες ἥσθιον· ἔπειτα μεταξὺ παρέδωκε τὸ μυστικὸν δεῖπνον τοῖς μαθηταῖς. Ἐσθιόντων γάρ, φησιν, αὐτῶν, λαβὼν ἄρτον, δηλαδή, τὸν παρακείμενον αὐτῷ, ἢ καὶ ἕτερον συμπαρακείμενον, ὡς διδάσκαλῳ, ἔκλασεν, εἶπεν, συνέθρυψε, καὶ μετέδωκεν αὐτοῖς. Ὁ δὲ Λουκᾶς γράφας (β), Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, προσέθηκε, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν διδόμενον, ἡγοῦν, παραδιδόμενον εἰς θάνατον.

Ἐυχάριστησε δὲ νῦν μὲν πρὸ τοῦ ἄρτου, μετὰ τοῦτο δὲ καὶ πρὸ τοῦ ποτηρίου, διδάσκων, ὅτι εὐχαριστεῖν δεῖ πρὸ

(α) Ἰωαν. ΙΓ', 4.

(β) Λουκ. ΚΒ', 19.

τοῦ τοιούτου μυστηρίου, τελουμένου πρὸς εὐεργεσίαν τῆς ἡμῶν φύσεως· εἰ γάρ· ἡ τοῦ τυπικοῦ ἁμνοῦ θυσία, καὶ ὁλοθρεύσεως ἀπαλλαγὴν, καὶ δουλείας ἐλευθερίαν τοῖς Ἑβραίοις ἐχαρίσατο, πολλῷ μᾶλλον ἡ τοῦ ἀληθινοῦ τοῖς χριστιανοῖς· ἅμα δὲ καὶ δεικνύων, ὅτι ἐκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται, καὶ προσέτι παιδεύων ἡμᾶς, εὐχαριστεῖν, ἐφ' οἷς πάσχομεν.

Ὡς περ δὲ οἱ ζωγράφοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πίνακος καὶ τὰς γραμμὰς ὑποτιθέασιν καὶ σκιαγραφοῦσιν, καὶ τὰ χρώματα ἐπιβάλλουσι καὶ μορφοῦσιν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης καὶ τὸ τυπικὸν καὶ σκιῶδες πάσχα ὑπέγραψε, καὶ τὸ ἀληθινὸν καὶ τέλειον προσέθηκε. Καὶ ἐπεὶ περ ἡ σφαγὴ τοῦ νομικοῦ ἁμνοῦ τὴν σφαγὴν τοῦ λογικοῦ ἁμνοῦ προεμήνυνεν, ἔδει πάντως τὴν σκιάν ἀφανισθῆναι, φανέντος τοῦ ἡλίου, καὶ τὸν τύπον ὑποχωρῆσαι, τῆς ἀληθείας ἐλθοῦσης.

[Ἐπὶ τούτων (1) μετέληψις μὲν λέγεται, διότι μεταλαμβάνομεν αὐτῶν· κοινωνία δὲ, διότι κοινωνοῦμεν καὶ τῷ Χριστῷ καὶ ἀλλήλοις δι' αὐτῶν, καὶ σύσσωμοι γινόμεθα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἀλλήλων. Οὔτε δὲ φθείρονται, οὔτε εἰς ἀφεδράνα χωροῦσιν, ἀλλ' εἰς σύστασιν ἀναλίσκονται οὐσιώδη τῶν μεταλαμβανόντων. Καὶ ὥς περ οὐχ ἕτερον παρὰ τὸ πρότερον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ μεταλαμβάνοντος γίνονται, οὕτως οὐδὲ πάλιν ἕτερον σῶμα καὶ αἷμα παρὰ τὸ τοῦ δεσπότου τοῦτο φαμέν. Τοῦτο γάρ, φησὶν, ἐστὶ τὸ σῶμά μου. [Καὶ (2) αὖθις· Τοῦτό γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου.] Ἰπερφυῆς δὲ ὁ λόγος. Εἰ δὲ καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς ἀντίτυπα ταῦτα εἶπε, ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι, καὶ πρὸ τοῦ τὴν χάριν λαβεῖν. Ὅρα δὲ, πῶς ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γινόμεθα· κατὰ φύσιν μὲν γάρ, ἡ τοῦ προκειμένου ἄρτου καὶ οἴνου βρώσις καὶ πόσις· ὑπὲρ φύσιν δὲ,

(1) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιελιγμένῳ.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα παραλείπονται παρὰ τῷ Α'.

ἡ τούτων ἐνέργειά τε καὶ δύναμις. Ἐνύψε δὲ πρῶτον τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, εἶτα τούτοις τοῦ μυστηρίου τούτου μετέδωκεν, ἵνα μάθωμεν, ὅτι χρὴ πρῶτον καθαίρεσθαι, εἶτα μεταλαμβάνειν.

Ἀνθρακὰ (1) εἶδεν Ἡσαΐας (α)· ἀνθραξ δὲ, οὐ ξύλον ἐστὶν ἀπλῶς, ἀλλὰ πεπυρακτωμένον· φωτίζει μὲν τοὺς ἄξιους· [φλέγει (2) δὲ τοὺς ἀναξίους,] κατὰ τὴν διπλὴν τοῦ πυρὸς ἐνέργειαν· φλέγει δὲ, τῷ κολάζειν καὶ συντήκειν.]

27 Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἐδώκεν αὐτοῖς, λέγων· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης.

Τῆς καινῆς Διαθήκης, ἥτοι, τῆς νέας νομοθεσίας. Τὸ μὲν γὰρ αἷμα τοῦ τυπικοῦ ἁμνοῦ, τῆς παλαιᾶς ἦν Διαθήκης· τὸ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ ἁμνοῦ, τῆς νέας ἐστίν.

[Ἡ (3) τοῦτο εἶπε διὰ τὸ αἷμα τὸ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐν τῇ Ἐξόδῳ (6) γὰρ μοσχάρια θύσας Μωϋσῆς, «τὸ ἥμισυ τοῦ αἵματος ἐνέχεεν εἰς κρατῆρα, καὶ λαβὼν τὸ βιβλίον τῆς διαθήκης, ἀνέγνω εἰς τὰ ὦτα τοῦ λαοῦ· καὶ εἶπαν· Πάντα, ὅσα ἐλάλησε Κύριος, ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα. Λαβὼν δὲ Μωϋσῆς τὸ αἷμα, κατεσκέδασε τοῦ λαοῦ, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ, τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς διέθετο Κύριος πρὸς ὑμᾶς περὶ πάντων τῶν λόγων τούτων.» Ἦν οὖν ἐκεῖνο τὸ αἷμα, σφραγὶς τῆς δια-

(1) Ἀπὸ τῆς λέξεως Ἀνθρακὰ παρὰ μὲν τῷ Α ἄρχεται ἕτερον σχολίον, διάφορον τοῦ προτέρου, παρὰ δὲ τῷ Β συνέχεται τοῦτο τοῖς ἀνωτέρω.

(α) Ἡσ. σ', 6.

(2) Τὰ παρενθετιμῆνα παραλείπονται παρὰ τῷ Α. Ὁ δὲ Ἐντένιος μετέφρασεν, ὡς ἂν ἐγράφετο· φωτίζει μὲν ὁ ἀνθραξ τοῦ μυστηρίου τούτου τοὺς ἄξιους κ. τ. λ. Καὶ χωρὶς τούτων δὲν ὑπάρχει τῶντι καμία προσαρμογὴ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο.

(3) Ταῦτα παρὰ τῷ Α.

(5) Ἐξοδ. ΚΔ', 6. 7. 8.

θήκης, καὶ μαρτύριον, καὶ βεβαιώσεις τῆς συνθήκης τοῦ λαοῦ.]

28 Τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.

Περὶ πολλῶν, ἀντὶ τοῦ, ὑπὲρ πολλῶν. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ αἷμα ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων μόνων ἐξεχέετο· τοῦτο δὲ, ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων. Πολλοὺς γὰρ τοὺς πάντας ἐνταῦθα καλεῖ· καὶ γὰρ οἱ πάντες, πολλοί. Ἡ, πολλῶν, εἶπε, πρὸς σύγκρισιν τοῦ τῶν Ἑβραίων ἔθνους· πλείους γὰρ αὐτῶν, οἱ ἐξ ἀπάντων ἔλευθερούμενοι καὶ σωζόμενοι, δι' οὓς ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν.

28. Εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν.

Ἐκεῖνο μὲν γὰρ εἰς σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων μόνον ἐξεχέετο· τοῦτο δὲ, εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν τῶν πάντων ἀνθρώπων. Ὅρα, πόσον εἰσι μεῖζονα τῶν παλαιῶν τὰ νέα μυστήρια! Προσφεύεσθαι δὲ νῦν διαθήκην ὠνόμασε, διὰ τὸν προσεγγίζοντα θάνατον· διατίθενται γὰρ οἱ ἀποθνήσκοντες. Ὡς περ οὖν ἡ παλαιὰ διαθήκη θύματα καὶ αἷματα εἶχεν, οὕτως ἄρα καὶ ἡ καινὴ, τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ δεσπότου.

Οὐκ (1) εἶπε δὲ, ὅτι ταῦτά εἰσι σύμβολα τοῦ σώματος μου καὶ τοῦ αἵματος μου· ἀλλ' ὅτι ταῦτά εἰσιν αὐτὸ τὸ σῶμά μου, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμά μου. Λοιπὸν οὖν χρὴ μὴ πρὸς τὴν φύσιν τῶν προκειμένων ὁρᾶν· ἀλλὰ πρὸς τὴν δύναμιν αὐτῶν. Ὡς περ γὰρ ὑπερφυῶς ἐθέωσε τὴν προσληφθεῖσαν σάρκα· οὕτως ἀπορρήτως μεταποιεῖ καὶ ταῦτα εἰς αὐτὸ τὸ ζῶσποιόν αὐτοῦ σῶμα, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον αὐτοῦ αἷμα, καὶ εἰς τὴν χάριν αὐτῶν.

ἔχουσι δὲ τινα καὶ ὁ ἄρτος πρὸς τὸ σῶμα, καὶ ὁ οἶνος πρὸς τὸ αἷμα ἐμφέρειαν. Καὶ ὁ ἄρτος γὰρ καὶ τὸ σῶμα, γεώδη, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ αἷμα, θερμαντικά. Καὶ ὡς περ ὁ ἄρτος

(1) Τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρει ὁ Πιχάρδος Σίμων ἐκ χειρογράφων Ἱεραιῶν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Histoire critique des principaux commentateurs du N. T. Σελ. 84.

στηρίζει· οὕτω καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τοῦτό τε ποιεῖ, καὶ πλέον, ἁγιάζει καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν. Καὶ ὥσπερ ὁ οἶνος εὐφραίνει· οὕτω καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ τοῦτό τε ποιεῖ, καὶ πλέον, γίνεται φυλακτήριον.

Εἰ δ' ἐνὸς σώματος καὶ αἵματος οἱ πάντες πιστοὶ μεταλαμβάνομεν, οἱ πάντες ἐνέσμεν, διὰ τῆς αὐτῆς τῶν αὐτῶν μυστηρίων μεταλήψεως, καὶ ἐν Χριστῷ πάντες, καὶ ὁ Χριστὸς ἐν πᾶσιν. Ὁ τρώγων μου γάρ, φησι, τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ (α). Ὁ μὲν γὰρ λόγος ἠνώθη τῇ σαρκί, διὰ τῆς προσλήψεως· αὕτη δὲ πάλιν ἐνοῦται ἡμῖν, διὰ τῆς μεταλήψεως. Αἵματος δὲ καὶ διαθήκης μνημονεύσας, τὸν θάνατον αὐτοῦ πάλιν ἐνέφηνε, τῇ πυκνότητι τῆς μηνίης εὐπαράδεκτον αὐτοῖς τοῦτον καθιστῶν. Εἰ γάρ, καὶ πολλάκις τούτου προκαταγγελλέντος, ὅμως παρ' αὐτὰ τὸ πάθος ἐθροισθήσαν, τί οὐκ ἂν ἔπαθον, μηδὲν παραμυθόντες; Λουκᾶς δὲ λέγει, καὶ τοῦτο εἰπεῖν τότε τὸν Κύριον, ὅτι Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν (β), τοῦτό, φησι, τὸ καινὸν μυστήριον, καὶ μὴ ἐκεῖνο, τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ θυσίασμα, εἰς ἀνάμνησιν ἐγένετο τῆς ἐν Αἰγύπτῳ σωτηρίας τῶν ἐβραϊκῶν πρωτοτόκων, καὶ τῆς τῶν Ἑβραίων ἐλευθερίας· τοῦτο δὲ, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ δεσπότου. Διὰ τῆς τοιαύτης γὰρ θυσίας ἀναμνησκόμεθα, ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ παρέδωκεν εἰς θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐσχέσε, καὶ τῇ συνεχείᾳ τὴν μηνίην ἀνανεούμεθα.

Εἶδες, πῶς μετέθηκε τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τῆς παλαιᾶς θυσίας ἐπὶ τὴν καινὴν; ποία γὰρ εἰκόνας ἔτι χρεῖα τοῖς ἡδη τὸ πρωτότυπον ἔχουσι; Φησὶ δὲ ὁ Χρυσόστομος (γ), ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς πρῶτος τότε μετέσχε τοῦ μυστηρίου, ἵνα μὴ ἀνη-

(α) Ἰωαν. 5', 56.

(β) Λουκ. ΚΒ', 19.

(γ) Τομ. Ζ'. Σελ. 783. Β.

δισθῶσι, σαρκὸς καὶ αἵματος μεταλαβεῖν ἐπιτρεπόμενοι, καὶ τούτου δὲ τεκμήριον, τὸ εἰπεῖν αὐτόν·

29 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πίνω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς μου.

Εἰ δὲ τοῦ ποτηρίου μετέσχε, μετέλαβεν ἄρα καὶ τοῦ ἄρτου. Τὸ μὲν οὖν, ἀπ' ἄρτι, σημαίνει τὸ, ἀπὸ τοῦ νῦν· ἡμέραν δὲ ἐκείνην λέγει, τὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ καιρὸν, ὅτε ἔφαγε καὶ ἔπιε μετὰ τῶν μαθητῶν, ὃ καὶ αὐτοὶ ποιούμενοι τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἀπόδειξιν, ἔλεγον· Οὔτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ (α). Καινὸν δὲ, ἀντὶ τοῦ, καινῶς καὶ παραδόξως. Τοῦ σώματος γὰρ ἀθανατισθέντος, καὶ μηκέτι δεομένου βρώσεως ἢ πόσεως, ἔφαγε καὶ ἔπιεν, οὐ διὰ χρεῖαν, ἀλλὰ διὰ πληροφορίαν, τοῦ μὴ φάσμα δοκεῖν. Βασιλείαν δὲ καλεῖ, τὴν δοθείσαν αὐτῷ ἐξουσίαν, ὡς ἀνθρώπῳ, μετὰ τὴν ἀνάστασιν· ἐδόθη μοι γάρ, φησι, πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς (β)· τοῦ πατρὸς μου δὲ, τουτέστι, τῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου δοθείσῃ μοι. Τοῦτο δὲ εἶπε, καὶ διότι πρὸς αὐτὸν ἀναφέρει πάντα τὰ ἐαυτοῦ.

Ὁμοίως δὲ καὶ Μάρκος ἔγραψεν (γ)· Ὅταν αὐτὸ πίνῃ καιρὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ. Ναὶ μὴν καὶ Λουκᾶς (δ)· Ἔως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἔλθῃ· βασιλείαν καὶ οὗτοι, τὴν δηλωθεῖσαν λέγοντες ἐξουσίαν. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἔτι καὶ περὶ τοῦ νομικοῦ πάσχα φησὶν εἰπεῖν τὸν Χριστὸν (ε), ὅτι Οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ, ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ,

(α) Πραξ. Ι', 41.

(β) Ματθ. ΚΗ', 18.

(γ) Μαρκ. ΙΑ', 25.

(δ) Λουκ. ΚΒ', 18.

(ε) Λουκ. ΚΒ', 16.

δηλαδή, τῇ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Καὶ τότε γὰρ ἐπιτελέσει τὸ πάσχα τελεωτέρον τε καὶ καθαρώτερον, θύων τὸν ἀπόρρητον λόγον τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τῇ μαχαίρᾳ τῆς διδασκαλίας, καὶ διαιρῶν αὐτὸν καὶ διανέμων τοῖς ἀξίοις τῆς τοιαύτης μυσταγωγίας.

Τίς δὲ ἡ πόσις καὶ ἡ ἀπόλαυσις; Ἡμῶν μὲν, τὸ μαθεῖν ἐκείνου δὲ, τὸ διδάξαι καὶ κοινώσασθαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τὸν λόγον, ὡς ὁ θεολόγος φησὶ Γρηγόριος, κάλλιστα περὶ τοῦ τοιοῦτου πάσχα φιλοσοφήσας (1). Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων μὲν εἰς τοσοῦτον.

Τὰ δὲ τοῦ Λουκᾶ ρητὰ μεταχειριστέον καὶ συμβιβαστέον, ὡς οἶόν τε. Λέγει γὰρ ἐκεῖνος (α), τὸν Χριστὸν πρῶτον μὲν λαβεῖν ποτήριον, καὶ εὐχαριστῆσαι, καὶ εἰπεῖν· *Λάβετε τοῦτο, καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς· εἴτα λαβεῖν ἄρτον, καὶ εὐχαριστῆσαι, καὶ διανεῖμαι*. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ποτήριον. Καὶ δοκεῖ περὶ δύο ποτηρίων λέγειν· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἔλαβε ποτήριον, καὶ ἠὲχαρίστησε, καὶ εἶπε· *Λάβετε τοῦτο, καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς· εἴτα προσθεῖς (β), ὅτι Οὐ μὴ πλώ ἀπὸ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἔλθῃ· τῷ φόβῳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ διετάραξεν αὐτοῦς*. Οἷα δὲ εἰδὼς, διατριβῆς καὶ συγχύσεως γενομένης, ἀπέθετο τὸ ποτήριον· εἴτα, καιροῦ τινος διελθόντος, γεγόναι τὰ ἐξῆς, ἥτε τοῦ ἄρτου, καὶ ἡ τοῦ ποτηρίου μετὰδοσις. Εἰπὼν γὰρ ὁ εὐαγγελιστῆς (γ) περὶ τοῦ ἄρτου, ὅτι εὐχαριστήσας ἐκλάσας, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς· εἴτα ἐπαγαγὼν, ὅτι Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον (δ), ἔδειξεν, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ποτήριον, ὃ πρότερον ἔλαβεν. Οὐκ εἶπε γὰρ, ὅτι Ὡσαύτως καὶ ποτήριον, ἀλλ' ὅτι Ὡσαύ-

(1) Γρηγορ. Ναζ. Σελ. 258.

(α) Λουκ. ΚΒ', 17. 19. 20.

(β) Λουκ. ΚΒ', 18.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 19.

(δ) Λουκ. ΚΒ', 20.

τως καὶ τὸ ποτήριον· τῇ προσθήκῃ τοῦ ἄρτου τὸ προεγνωσμένον δηλώσας. Τὸ δὲ, *Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου (α)*, εἰ καὶ δοκεῖ δύσπραστον, ἀλλ' οὐδὲν διαφέρει τοῦ λόγου τοῦ ρηθέντος ὑπὸ Ματθαίου καὶ Μάρκου. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εἶπον, *Τοῦτό ἐστι τὸ αἶμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τουτέστιν, ὃ ἡ καινὴ διαθήκη παραδίδωσιν· οὗτος δέ φησιν, ὅτι Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστίν· ἣν ἐγὼ διατίθειμαι νῦν, ἐντελλόμενος ὑμῖν οὕτω ποιεῖν*. Καινὴ δὲ τοῦτο διαθήκη ἐστίν ἐν τῷ αἵματί μου· ἡ γὰρ παλαιὰ διαθήκη ἀλόγου ζώου αἵμα εἶχεν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ, *Πλὴν ἰδοὺ, ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντός με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης (β)*, ὁμοῖον ἐστὶ τῷ, *ὃ ἐσθίω μετ' ἐμοῦ, ἢ τῷ, ὃ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χεῖρα*. Τέθεικε δὲ τοῦτο Λουκᾶς μὲν μετὰ τὴν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ ἄρτου διανομὴν, Ματθαῖος δὲ καὶ Μάρκος, πρὸ ταύτης. Καὶ φαίνεται, ὅτι δις εἶπε τοῦτο ὁ Χριστὸς, πρὸ τε τῆς μετὰδόσεως τῶν μυστηρίων, ὅτε καὶ ἐν τῷ τρυβλίῳ βάπτοντες ἔσθιον· καὶ μετὰ τὴν μετὰδοσιν, ὅτε τὸ τρυβλίον αὖθις παρετέθη.

Καὶ τοῦτο δὲ πολλῆς ἀξίον ἀπορίας, πῶς, τοῦ Ματθαίου φησάντος, ὅτι ὁ Χριστὸς πρὸ τῆς διανομῆς τῶν μυστηρίων ἐφάνερωσε τὸν προδότην, ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτὸν τὸ, *Σὺ εἶπας (γ)*, αὖθις ὁ Ἰωάννης (δ) μετὰ τὴν διανομὴν, ἀγνοοῦντας ἰσορεῖ τοὺς μαθητάς, καὶ ἀπορουμένους, ὅτε καὶ ἑαυτὸν, ὑπὸ Πέτρου παρορμηθέντα, διερωτῆσαι λέγει τὸν διδάσκαλον, καὶ δοθῆναι σημεῖον τὸ βαρὺν ψωμίον. Δῆλον γὰρ, ὡς ὕστερον τοῦτο γέγονε. *Λαβὼν γὰρ, φησι, τὸ ψωμίον ἐκεῖνος, εὐθέως ἐξῆλθε (ε)*. Τοῖς μὲν οὖν ἄλ-

(α) Λουκ. ΚΒ', 20.

(β) Λουκ. ΚΒ', 21.

(γ) Ματθ. ΚΖ', 25.

(δ) Ἰωαν. ΙΓ', 23—26.

(ε) Ἰωαν. ΙΓ', 30.

λοις ἐξηγηταῖς οὐδεμιᾶς ἐπιστασίας ἤξιώθη τὸ παρὸν ζήτημά· φιλοπονήσασι δὲ ἡμῖν, ὃ διεγνώσθη, ρηθήσεται. Νενοήκαμεν γάρ, ὅτι πρὸ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου τῶν μαθητῶν κοινῶς ἐρώτησάντων, ὁ Χριστὸς πρῶτον μὲν ἔδωκε γινώρισμα κοινότερον τὸ, ὃ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ, καὶ, ὃ ἐμβαπτόμενος· καὶ γὰρ πάντες καὶ ἐνέβαψαν καὶ ἐνεβάπτοντο (1) ἔτι· εἴτα τοῦ προδότη τοῦ ιδιῶς ἐρώτησαντος, προσέθηκεν ιδιῶτερον τὸ, Σὺ εἵπας. Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον γινώρισμα πλεῖον συνεσκίαστο, τὸ δευτέρῳ δὲ, ἔλαττον· ὅμως δὲ καὶ τοῦτο συνεσκίαστο, διὰ φιλανθρωπίαν, ὡς ἂν ἀπὸ τε τοῦ κοινοτέρου καὶ τοῦ ιδιῶτερου γνοῦς ὁ Ἰούδας, ὅτι οὐ λελήθε, μεταμεληθεῖν πρὸ τοῦ διαγνωσθῆναι τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς. Ἀλλ' οὗτοι μὲν, οὔτε ἀπὸ τοῦ πρώτου γινώρισματος, οὔτε ἀπὸ τοῦ δευτέρου δυνηθέντες νοῆσαι, τίς ὁ προδότης ἐστί· τὸ γὰρ, Σὺ εἶπας, αἰνίγματι ἐφκει· οὐδὲ γὰρ ἐκ τοῦ προφανοῦς ὁμολόγησεν, ὅτι ἐγὼ εἰμι· ἀλλὰ κατ' ἐρώτησιν, Μήτι ἐγὼ εἰμι; ἠσυχάσαν, μήποτε καὶ προσονειδισθῶσιν, ὡς ἀνάητοι· καὶ γὰρ καὶ ἄλλοτε τοῦτο πεπόνθασιν· Ἰούδας δὲ, ἀπὸ τοῦ δευτέρου γινώρισματος συνῆκε μὲν, ὅτι διεγνώσθη τῷ Χριστῷ λογισάμενος δὲ, ὅτι οὐπω τέως· τοῖς μαθηταῖς πεφανέρωται, μὴ νενοηκόσιν ἔτι, τὸν ἀγνοοῦντα προσεποιεῖτο, τῆς τοῦ διδασκάλου καταθάρρῶν ἀνεξικακίας. Μετὰ δέ γε τὴν τῶν μυστηρίων διανομήν, πάλιν ὁ Σωτὴρ ἐμαρτύρησεν, ἡγουν, διαμαρτύρατο περὶ τῆς προδοσίας, ὡς ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν, ἵνα ὁ Ἰούδας τοσαύτης ἀξιώθῃς μακροθυμίας, καὶ μὴ προδήλως παραδειγματισθῇς, μηδὲ τῶν μυστηρίων ἀπελαθεῖς, ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπίσης τοῖς μαθηταῖς μετασχὼν, γένηται βελτίων καὶ σωφρονέστερος. Εὐθύς δὲ οἱ μαθηταί, μηκέτι δυνηθέντες καρτερεῖν ἐπὶ πλεῖον· καὶ γὰρ ἡγωνίων, καὶ ἔβλεπον εἰς ἀλλήλους, ἀπο-

(1) Ἰσως ἔγραψεν ὁ Εὐθύμιος, καὶ ἐνέβαπτον, ἀντὶ τοῦ, καὶ ἐνεβάπτοντο.

ρούμενοί, περὶ τίνος λέγει· αὐτοὶ μὲν καὶ οὕτως οὐκ ἐτόλμησαν τὴν ἐρώτησιν, δι' ἣν εἰρήκαμεν αἰτίαν· τῷ Ἰωάννῃ δὲ ταύτην ἐπέτρεψεν ὁ Πέτρος, ὡς ἡγαπημένῳ μάλιστα τῷ διδασκάλῳ, καὶ ἀνακειμένῳ τηνικαῦτα ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ· ὃ δὲ μεταστραφεὶς, καὶ ἐπιπεσὼν ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ, μετ' εὐλαβείας ἠρώτησεν εἰς τὸ οὖς. Καὶ λοιπὸν ὁ Σωτὴρ συνιδὼν, ὅτι ἀνίατος ὁ Ἰούδας μένει, οὐδ' οὕτω μὲν ἐθριάμβευσεν αὐτὸν, ἀπεκρίθη δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ οὖς, ὅτι· Ἐκαῖνός ἐστιν, ὃ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδάσω· καὶ ἐμβάψας τὸ ψωμίον ἐπιδίδωσιν· Ἰούδας δὲ λαβὼν τὸ ψωμίον, καὶ γνοῦς, ὅτι τεκμήριον ἦν ἀπὸ τε τῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς Ἰωάννην κρυφίας κοινωνολογίας, καὶ ἀπὸ τοῦ μόνῳ αὐτῷ τοιοῦτον ψωμίον δοθῆναι· ἕτερον γὰρ ἦν τοῦτο παρὰ τὸν διαμερισθέντα πᾶσιν ἄρτον· καὶ προσέτι ἀκούσας, ὅτι· Ὁ ποιεῖς, ποιήσον τάχιον, τουτέστιν, ὃ τῷ λογισμῷ ποιεῖς, ποιήσον καὶ τῷ ἔργῳ· ἡγγισε γὰρ ὁ καιρός· εἰ καὶ ἔτι τοῖς μαθηταῖς καὶ τὰ περὶ τοῦ ψωμίου ἡγνόητο, πρὸς μόνον ρηθέντα κρυφίως τὸν Ἰωάννην, καὶ ὁ λόγος ἀδήλος ἦν, πρὸς τὴν ἐρρήθη· Τινὲς γάρ, φησιν, ἐδόκουν, ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν ὁ Ἰούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀγόρασον ὧν χρειαί· ἔχομεν εἰς τὴν ἐορτήν· ἢ τοῖς πτωχοῖς ἵνα τι δῶ (α)· καὶ τοῦτο μὲν, οὐκ ἐνεγκὼν τὴν αἰσχύνην· ὑπέλαβε γὰρ ἤδη πᾶσι φανερωθῆναι· τοῦτο δὲ, καὶ φοβηθεὶς τοὺς μαθητάς, μήπου καὶ διασπαράξωσιν αὐτόν· εὐθέως ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τοὺς ἐπιδοῦλους ἀπῆλθε. Ταῦτα δὲ πάντα μόνος ὁ Ἰωάννης ἀπήγγειλεν, ὡς παραλειμμένα τοῖς ἄλλοις.

Τὸ δὲ, ὧν χρειαί· ἔχομεν εἰς τὴν ἐορτήν, ἀπορίαν πολλοῖς τῶν ἐξηγητῶν ἐνεποίησε· τὴν γὰρ τοῦ πάσχα ἥδη ἐώρασαν, ὡς προείρηται. Ἀήλον οὖν, ὅτι τινὲς μὲν τῶν μαθητῶν ἔμαθον τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκάλου, καθ' ὃν προεώρτασε τὸ πάσχα·

(α) Ἰωαν II', 29.

τινές δὲ ἀγνοοῦντες, ἐδόκουν, ὅτι ἔτι τοῦτο ἐορτάσει καὶ κατὰ τὴν παρασκευὴν· ἢ καὶ τὴν τῶν ἁζύμων ἐορτὴν ὑποληπτέον.

Διὰ τί δὲ λέγεται ἀγαπᾶν τὸν Ἰωάννην ὁ Κύριος, καὶ διὰ τί ἀνέκειτο ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ, ῥηθήσεται, θεοῦ διδόντος, ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου. Εἰ δὲ Λουκᾶς μὲν φησιν (α), εἰσελθεῖν τὸν σατανᾶν εἰς Ἰούδαν πρὸ τοῦ συλλαλῆσαι τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ στρατηγοῖς περὶ προδοσίας· Ἰωάννης δὲ, μετὰ τὸ ψωμίον (β), οὐκ ἐναντιολογοῦσι. Πρότερον μὲν γὰρ ὁ σατανᾶς ἀπόπειραν ἐποίησατο, καὶ διεκωδώνισεν (Γ) τὸν ἄθλον· ὕστερον δὲ γινὼς ἀφορισθέντα, ὡς ἀδιόρθωτον, θαρρῆσας ἐπεπῆδυσεν· οὐ τῶν θείων δὲ μυστηρίων καταφρονήσας εἰσεβρύη· πῶς γάρ; ἀλλ' ἀνάξιον αὐτὸν εἰδὼς τῆς τούτων μεταλήψεως, καὶ μηδὲν ἐντεῦθεν ὠφελημένον.

30 Καὶ ὑμνήσαντες, ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν.

Ἐὐχαρίστησε μὲν πρὸ τῆς διανομῆς, ὑμνήσας δὲ, μετὰ τὴν διανομὴν, ἵνα καὶ ἡμεῖς οὕτω ποιῶμεν, εὐχαριστοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν θεόν, τὸν ἀξιοῦντα ἡμᾶς τοιούτων ἀγαθῶν. Ἐξῆλθε δὲ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἵνα μὴ δόξη κρύπτεσθαι, καὶ ἵνα μὴ στάσις ἐν τῇ πόλει γέννηται δι' αὐτόν. Τὸ δὲ ὄρος τῶν ἐλαιῶν πέραν τοῦ χειμάρρου τῶν κέδρων ἦν, κατὰ τὴν Ἰωάννου γραφὴν (α), ὅπου ἦν καὶ κῆπος, εἰς ὃν εἰσῆλθεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἦδει δέ, φησι, καὶ ὁ Ἰούδας, ὁ παραδιδὼς αὐτόν, τὸν τόπον, ὅτι πολλάκις συνήχθη ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Δῆλον οὖν, ὅτι τὰ πολλὰ

(α) Λουκ. ΚΒ', 3.

(β) Ἰωαν. ΙΓ', 27.

(Γ) Διεκωδώνισεν τὸν ἄθλον, ἀποφασισθέντα. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ λέγεται ἐπὶ τῶν δικαζομένων. Τίταται καὶ ἐπὶ τοῦ, διαπειρασθέντος. Οὕτως Λουκᾶς ὁ ῥήτωρ. Ἀπὸ δὲ τῶν ἵππων μετενήχεται. Εἰώθει γὰρ οὕτω δοκιμάζειν τοὺς γενναίους ἵππους, εἰ μὴ καταπλήσσονται τὸν ἐν πολέμῳ θόρυβον, τοὺς κώδωνας φοροῦντας. Ζωνάρης.

(α) Ἰωαν. ΙΗ', 1. 2.

ἔξω διενυκτέρευεν ἐν τοῖς ὄρεσι· τοῦτο μὲν εὐχῆς ἀπερισπάστου χάριν· τοῦτο δὲ καὶ, ἵνα κοινωνῇ τοῖς μαθηταῖς λόγων μυστικωτέρων. Πρὸ μέντοι τοῦ ἐξελθεῖν εἰς τὸ ὄρος πολλὰ εἶπεν, ὧν τὰ μὲν ὁ Λουκᾶς, τὰ δὲ ὁ Ἰωάννης ἱστορήσαν.

31 Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ· γέγραπται γάρ· «Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς.»

Σκανδαλισθήσεσθε, ἀντὶ τοῦ, σαλευθήσεσθε τὴν εἰς ἐμὲ πίσιν, ἡγουν, φεῦξεσθε. Τοῦ προφήτου δὲ Ζαχαρίου (α) τὸ ἐξῆς ῥητόν. Λέγεται δὲ ὁ πατὴρ πατάξαι τὸν υἱόν, ὡς παταγῆναι αὐτόν συγχωρήσας, εἶπουν, ἀναιρεθῆναι. Δηλοῦται δὲ καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς ἀναιρεθήσεται διὰ τὴν οἰκονομίαν.

32 Μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναί με, προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Προσιπὼν τὰ λυπηρά, προλέγει καὶ τὰ παραμυθούμενα. Προάξω δὲ, ἀντὶ τοῦ, προλαβὼ ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ ἐκδεχόμενος.

33 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· Εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι.

Λέον μάλιστα δεηθῆναι, καὶ εἰπεῖν· Κύριε, βοήθησον ἡμῖν· ὁ δὲ τρία ὁμοῦ πταίει· πρῶτον, ὅτι ἀντεῖπε καὶ τῷ προφῆτῃ, καὶ τῷ Χριστῷ· δεύτερον, ὅτι τῶν ἄλλων ἑαυτὸν προέθηκε· τρίτον, ὅτι ἑαυτῷ μόνῳ, καὶ οὐ τῇ βοήθειᾳ τοῦ θεοῦ τεθάρρηκε. Διὸ καὶ συγχωρεῖται πεσεῖν, ἵνα συσταλῇ, καὶ μάθῃ, μὴ σφόδρα θαρρῆναι ἑαυτῷ, καὶ παιδευθῶσι καὶ ἕτεροι. Ὅπερ δὲ φησι

(α) Ζαχαρ. ΙΓ', 7.

(ΤΟΜ. Α'.)

Λουκᾶς (α), ὅτι *Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ, ὁ σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς, καὶ τὰ ἐξῆς, καθ' ἕτερον εἶπε καιρὸν, πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν εἰς τὸ ὅρος τῶν ἐλαιῶν· διὸ καὶ ἑτέρου λόγου εἰσὶν ἐκεῖνα.*

34 Ἐφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρνήσῃ με.

Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀντὶ τοῦ, πρὶν τὰς φωνὰς πληρῶσαι τῆς ἀγωγῆς. Εἶθε γὰρ ὁ ἀλέκτωρ καθ' ἐκάστην ἀγωγὴν πολλάκις φωνεῖν, εἴτα διαναπαύεσθαι, καὶ μετὰ τινα καιρὸν πάλιν ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς φωνεῖν. Τοῦτο δὲ Μάρκος ἐσαφηνίσει εἰπὼν· *Σὺ σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ, πρὶν ἢ δις ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρνήσῃ με (β).* Ἀρνήσῃ δὲ λέγει, τὴν τοῦ μὴ εἰδέναι αὐτόν· φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς· *Οὐ μὴ φωνήσῃ σήμερον ἀλέκτωρ, πρὶν ἢ τρίς ἀπαρνήσῃ, μὴ εἰδέναι με (γ).*

35 Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος· Κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μὴ σε ἀπαρνήσωμαι.

Ὅσον διαβεβαιοῦται ὁ Χριστὸς, τοσοῦτον ὁ Πέτρος ἀντισχυρίζεται· σφοδρὸν γὰρ ἐν αὐτῷ τὸ πάθος τῆς ἐφ' ἑαυτῷ πεποιθήσεως· διὸ καὶ χαλεπὸν ὑφίσταται ναυάγιον, ἔρημος τῆς παρὰ θεοῦ βοηθείας ἀπολειφθεὶς, καὶ ἐλεγχθεὶς, ὅτι ἀσθενὴς ἐστίν. Ὅρα γοῦν μετὰ ταῦτα, πῶς κατεσταλμένος ἐστί. Καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰπὼν περὶ τοῦ Ἰωάννου (δ), *Κύριε, οὗτος δὲ τίς; καὶ ἐπιστομισθεὶς, αὐτίκα σεσίγηκε.* Καὶ πρὸ τῆς ἀναλήψεως, ἀκούσας, *Οὐχ ὑμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς (ε), ὁμοίως ἡσύχασε.* Καὶ μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῆς ὁδόνης

(α) Λουκ. ΚΒ', 31.

(β) Μαρκ. ΙΑ', 30.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 34.

(δ) Ἰωαν. ΚΑ', 21.

(ε) Πραξ. Α', 7.

ἐνωτισθεὶς, ὅτι *Ἄ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίτου (α), καὶ οὐδὲ σαφῶς εἰδὼς τὸ ῥηθὲν, ὅμως οὐκ ἐτόλμησεν ἀντεπεῖν. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ πτώμα ἐκεῖνο τῆς ἀρνήσεως κατῳρωσε. Καὶ πρὸ τούτου μὲν ἑαυτῷ τὸ πᾶν τῆς πίστεως ἀντιτίθει, λέγων· Ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκαταλισθήσομαι (β)· καὶ, Οὐ μὴ σε ἀπαρνήσωμαι (γ)· δέον παρακρινᾶν τοῖς λόγοις, ὅτι ἐὰν ἔχω σε βοηθόν· ὕστερον δὲ, ἐπὶ τοῦ χωλοῦ, διαῤῥήδην ἔλεγεν, ὅτι *Ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἡ εὐσεβεῖα πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν (δ);**

Ἐντεῦθεν οὖν μέγα δόγμα μαθητεύομεν, ὡς οὔτε ἀνθρωπίνῃ προθυμίᾳ κατορθοῖ τι χωρὶς τῆς θείας ῥοπῆς, οὔτε θεία ῥοπή κέρδος φέρει χωρὶς ἀνθρωπίνης προθυμίας. Καὶ ἀμφοτέρων παραδείγματα Πέτρος καὶ Ἰούδας. Ὅθεν χρὴ μῆτε τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν θεὸν ῥίψαντας καθεύδειν, μῆτε σπουδάζοντας, τὸ πᾶν ἑαυτοὺς οἶεσθαι κατορθοῦν. Οὔτε γὰρ τὸ πᾶν ὁ θεὸς ἐργάζεται, ἵνα μὴ ἀργοὶ μένωμεν· οὔτε τὸ πᾶν ἡμῖν ἐφίησιν, ἵνα μὴ καυχώμεθα· ἀλλ' ἐκατέρου τὸ βλαβερὸν ἀφελῶν, τὸ χρησιμον ἡμῖν ἀπολείπειν. Ἀφῆκεν οὖν τὸν κορυφαῖον πεσεῖν, οὐ μόνον διὰ τὰς ῥηθείας αἰτίας, ἀλλὰ καὶ, ἵνα πλεῖον ἀγαπήσῃ. Ὡ, γὰρ πλεῖον ἀφελῆ, πλεῖον ἀγαπήσει (ι).

Καὶ ἡμεῖς τὸ νῦν πειθώμεθα πανταχοῦ τῷ θεῷ, καὶ μὴ ἀντιλέγωμεν, καὶ εἰ τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον ἐναντίον εἶναι δοκεῖ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς, καὶ ταῖς ὀφείσι· καὶ ἔστω καὶ λογισμῶν καὶ ὀφειῶν κυριώτερος ὁ λόγος αὐτοῦ. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων ποιῶμεν, μὴ τὰ προκειμένα μόνον βλέποντες, ἀλλὰ τοῖς λόγοις τοῦ δεσπότου πειθόμενοι· καὶ

(α) Πραξ. Γ', 15.

(β) Ματθ. ΚΣ', 33.

(γ) Ματθ. ΚΣ', 33.

(δ) Πραξ. Γ', 12.

(ι) Ἀναφέρεται εἰς Λουκ. Ζ', 47. 48.

ἐπειδή φησι, *Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου*, καὶ, *Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου*, καὶ πειθόμεθα καὶ πιστεύωμεν. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος αἰσθητὸν μὲν τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ νοητὸν τὸ δῶρον, ἢ ἀναγέννησις. Ἐπεὶ γὰρ σώματι συμπλέκεται ἡμῶν ἡ ψυχὴ, ἐν αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ παρέδωκεν ἡμῖν ὁ θεός.

35 Ὅμοίως καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εἶπον.

Μιμησάμενοι καὶ αὐτοὶ τὸν Πέτρον.

36 Τότε ἔρχεται μετ' αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς εἰς χωρίον λεγόμενον Γεθσημανῆ· καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· Καθίσαιτε αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀπελθὼν προσεύξωμαι ἐκεῖ.

Μόνος ἄπεισιν εἰς προσευχὴν, διδάσκων, ὅτι χρὴ τὸν θερμῶς προσεύχεσθαι μέλλοντα, μεμονωμένον προσεύχεσθαι.

[Ὡς (1) ἄνθρωπος προσήγατο, διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους, ἐν πειρασμοῖς προσεύχεσθαι, καὶ εἰς θεὸν ἀνατείνεσθαι, καὶ ἐκτενέστερον ἐπικαλεῖσθαι τὴν ἐκείνου βοήθειαν.]

37 Καὶ παραλαβὼν τὸν Πέτρον καὶ τοὺς δύο υἱοὺς Ζεβεδαίου, ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.

[Ἔστι (2) δειλία φυσικὴ, μὴ θελήσης τῆς ψυχῆς διακριθῆναι τοῦ σώματος, διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐντεθεῖσαν αὐτῇ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ φυσικὴν συμπάθειάν τε καὶ οἰκειότητα. Καὶ ἔστι δειλία παρὰ φύσιν, ἐκ προδοσίας λογισμῶν καὶ ἀπιστίας συνισταμένη, ὡς ὅταν τις ἐν νυκτὶ δειλιά, διὰ τὰ φάσματα καὶ τοὺς φόβους. Ταύτην δὲ τὴν δειλίαν, ὡς παρὰ φύσιν, ὁ Χριστὸς οὐ προσήκατο.]

Οὐκ εἰς τὴν προσευχὴν παρέλαβεν αὐτοὺς, ἀλλὰ πρὸ τῆς προσευχῆς, ἰδίᾳ τῶν ἄλλων μαθητῶν, ὥστε μόνον ἐνδείξασθαι αὐτοῖς τὰ τῆς λύπης. Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι ἤρξατο

(1) Ταῦτα παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις ἐν τῇ περιελίδι.

(2) Καὶ ταῦτα ἐν τῇ περιελίδι παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις.

(α) Μάρκ. 11, 33.

ἐκθαμβεῖσθαι, ἦγουν, δειλιά. ἔφηκε γὰρ τῇ φύσει πάσχειν τὸ ἴδιον. Ἀδημονεῖν δὲ νῦν, τὸ ἐκρυθυμεῖν νοεῖται. Τὴν μὲν οὖν λύπην καὶ ἐκρυθυμίαν ἐνδείκνυται, δεικνύων, ὅτι, ὥσπερ τὰ πάντα θεός ἐστιν, οὕτω καὶ τὰ πάντα ἄνθρωπος· ἴδιον δὲ ἀνθρωπίνης φύσεως, λυπεῖσθαι διὰ τὸν θάνατον, καὶ μάλιστα τὸν εἶαιον, καὶ φοβεῖσθαι τοῦτον. Μόνους δὲ τούτοις ἐνδείκνυται, ὡς μόνους θεωροῖς γεγονόσι καὶ τῆς ἐν τῇ μεταμορφώσει θείας δόξης αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων δυναμένοις μὴ θορυβηθῆναι καὶ καταπεσεῖν.

38 Τότε λέγει αὐτοῖς· Περὶλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε, καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ.

Φανερώτερον ἐξαγορεύει τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως, ὡς ἄνθρωπος. Τὸ δὲ, ἕως θανάτου, ἀντὶ τοῦ, ὡς ἐν θανάτῳ. Γρηγορεῖν δὲ μετ' αὐτοῦ κελεύει, παραμυθίας ἕνεκεν, ὡς ἔθος τοῖς ἐν περιστάσεσιν. Εἶτα καὶ τούτους ἀφίησιν ἐκεῖ, καὶ μόνος ἄπεισιν εἰς τὴν προσευχὴν.

39 Καὶ προελθὼν μικρὸν, ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, Λουκᾶς δὲ καὶ τὸ μέτρον τοῦ διαστήματος εἶπεν, ὅτι ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολήν (6).

39 Προσευχόμενος, καὶ λέγων· Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλήν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ.

Εἰπὼν μὲν, ὅτι *Εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο*, ἔδειξε τὴν ἀνθρωπίνην δειλίαν· ποτήριον λέγων, τὸ τοῦ θανάτου· εἰπὼν δὲ, *Πλήν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ*, ἐδίδαξεν, ὅτι καὶ τῆς φύσεως ἀνθελλουσύνης, χρὴ ἔπεσθαι τῇ θελήματι τοῦ θεοῦ, καὶ προτιμᾶν αὐτὸ τοῦ ἰδίου

(α) Δουλ. ΚΒ', 11.

Θελήματος, ὡς λυσιτελέστερον. Τὸ δὲ, Πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, σαφέστερον ὁ Λουκᾶς ἀπήγγειλεν, εἰπὼν (α). Πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω. Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι Προσηύχετο, ἵνα, εἰ δυνατόν ἐστι, παρέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ὥρα, ἥγουν, ἡ τοῦ θανάτου· καὶ ὅτι ἔλεγεν· Ἀββὰ ὁ πατήρ, πάντα δυνατά σοι· παρένεγκε τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ τοῦτο· ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σὺ (β). Τὸ μὲν οὖν, Ἀββὰ, ἑβραϊκὴ λέξις ἐστὶ, σημαῖνον τὸ, ὁ πατήρ· διὸ καὶ ἡ ἐρμηνεία τούτου προσετέθη· τὸ δὲ, οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σὺ, ἑλληνικῇ εἰσιν· ἐλλείπει γὰρ τὸ, γενέσθω. Ἔστι γὰρ τὸ πλήρες, ὅτι Γενέσθω, οὐχ ὁ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὁ σὺ.

Παρά δὲ τῷ Λουκᾷ γέγραπται (γ). Πάτερ, εἰ θούλει παρενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ ἔστι καὶ τοῦτο ἑλληνικῇ· ἐλλείπει γὰρ τὸ, παρένεγκε. Ὡς ἄνθρωπος δὲ εἶπεν, εἰ δυνατόν ἐστίν, ἀντὶ τοῦ, εἰ ἐνδεχόμενον· ἀνθρώπινον γὰρ τὸ ἐπιδοιάζειν (ι). Ὡς γὰρ θεὸς ἐγίνωσκεν, εἴτε δυνατόν ἦν, εἴτε ἀδύνατον. Εἰκὸς δὲ, πάντα ῥηθῆναι ἀνὰ μέρος· εἰώθαμεν γὰρ ἐν ταῖς προσευχαῖς διαφόρως τὸ αὐτὸ λέγειν.

40 Καὶ ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητάς, καὶ εὕρισκει αὐτοὺς καθεύδοντας, καὶ λέγει τῷ Πέτρῳ· Οὕτως;

Τὸ, οὕτως, κατ' ἐρώτησιν ἠθικὴν ἀναγνωστέον. Ἐνέτρεψε γὰρ αὐτόν, καίτοι καὶ τῶν ἄλλων καθευδόντων· ἀλλὰ τούτου διαφερόντως καθήψατο, ὡς προπετεσέρου, λέγων· Οὕτως ὑπέσχεο;

40 Οὐκ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; Σὺν ἐμοὶ ἀποθανεῖν ἐπηγγείλασθε, καὶ οὐκ ἰσχύσατε μίαν

(α) Λουκ. ΚΒ', 42.

(β) Μαρκ. ΙΔ', 35. 36.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 42.

(ι) Συνπρόσπερον τὸ ἐνδοιάζειν.

ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι λέγει τῷ Πέτρῳ (α). Σίμων, καθεύδεις; οὐκ ἰσχύσας μίαν ὥραν γρηγορῆσαι; Προηγουμένως μὲν γὰρ πρὸς ἐκείνον ἀπετείνατο, εἴτα δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους.

41 Γρηγορεῖτε, καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν.

Μὴ θαρβείτε ἑαυτοῖς, μηδὲ ἐπαγγέλλεσθε μεγάλα, ἀλλὰ προσέχετε, καὶ προσεύχεσθε, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. Τινὲς δὲ πειρασμόν ἐνταῦθα, τὸν τῆς ἀρνήσεως ἐρμηνεύουσιν.

41 Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.

Ἡ μὲν ψυχὴ προθυμεῖται καὶ κατατολμᾷ τοῦ κινδύνου· ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενὴς οὖσα, ὑποστέλλεται καὶ οὐκ εὐτονεῖ· διὸ προσήκει, μὴ, πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς προθυμίαν βλέποντας, θρασύνεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθενείαν ὀρώντας, μετριοφρονεῖν.

42 Πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπελθὼν προσηύξατο, λέγων·

Πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτήριον παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ, ἔάν μὴ αὐτὸ πίνω, γενηθήτω τὸ θέλημά σου.

Ὁ δὲ Μάρκος ἔγραψεν, ὅτι τὸν αὐτὸν λόγον εἶπεν (β), ὃν καὶ πρότερον. Εἰκὸς δὲ, καὶ ἐκείνον, καὶ τοῦτον εἶπεῖν.

43 Καὶ ἐλθὼν εὕρισκει αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας· ἦσαν γὰρ αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ βεβαρημένοι.

Βεβάρηοντο, οὐ τῷ ὕπνῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ λύπῃ, καθὼς εἶπε Λουκᾶς (α). Ἦδη γὰρ ἐπληροφορήθησαν περὶ τοῦ θανάτου

(α) Μαρκ. ΙΔ', 37.

(β) Μαρκ. ΙΔ', 39.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 45.

αὐτοῦ. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι Καὶ οὐκ ᾔδεισαν, τί αὐτῷ ἀποκριθῶσιν (α).

44 Καὶ ἀφείς αὐτοὺς, ἀπελθὼν πάλιν, προσηύξατο ἐκ τρίτου, τὸν αὐτὸν λόγον εἰπὼν.

Ἐκ δευτέρου μὲν, καὶ ἐκ τρίτου προσηύξατο, διδάσκων, ὅτι χρὴ πολλάκις προσεύχασθαι, καὶ μὴ ἀποκάμνειν. Ἦλθε δὲ τὸ δεύτερον πρὸς τοὺς μαθητάς, ἐλέγχων τὴν ἀσθενείαν αὐτῶν, ὡς μὴδὲ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν βελτιωθέντων, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον βεβαπτισμένων τῷ ὕπνῳ, ὅσον μὴδὲ δύνασθαι ἀποκριθῆναι αὐτῷ· διὸ οὐδὲ καθήψατο αὐτῶν τὴνικαῦτα.

Λουκᾶς δὲ πλατύτερον εἶπε (β), καὶ ὅτι Ὡφθη αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ, ἐνισχύων αὐτὸν, ἥγουν, ἰσχύειν καὶ κραταιοῦσθαι ἐπιφθγγόμενος, ὡς ἀνθρώπῳ· καὶ ὅτι Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ἐκτενέστερον προσηύχετο· παιδεύων ἡμᾶς, ἐν ἀνάγκαις ἐκτενέστερον προσεύχασθαι· καὶ ὅτι Ἐγένετο ὁ ἰδρῶς αὐτοῦ, ὥστε θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν. Θρόμβοι δὲ αἵματος, οἱ παχύτατοι σταλαγμοὶ τοῦ αἵματος (γ). Τοῦτο δὲ εἶπε, δηλῶν, οὐχ ὅτι αἶμα ἰδρώσεν, ἀλλ' ὅτι παχεῖς κατῆγεν ἰδρώτας ὑπὸ τῆς ἀγωνίας. Ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ ὑπόκρισις τὸ γινόμενον, οὐκ ἐπὶ τοῦ προσώπου μόνον ἐνδείκνυται τὴν λύπην, ἀλλὰ καὶ φανερώτερον ἐξαγορεύει ταῦτην, καὶ προσεύχεται πυκνότερον, καὶ ἄγγελος αὐτῷ φαίνεται πρὸς ἀνδρείαν ἐπαλείφων, καὶ ἔτι ἀγωνιᾶ, καὶ ἐκτενέστερον προσεύχεται, καὶ ἰδρῶτες ἄδροι καταρρέουσι, καὶ πάντα ταῦτα καὶ ποιεῖ καὶ πάσχει, βεβαιῶν, ὅτι οὐ κατὰ φαντασίαν ἐνθροώπησεν, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ καὶ τούτων ἀνθρωποπρεπὲς οὕτω γενομένων, καὶ τῆς μαρτυρικῆς καταδέεστερον γενναϊότητος, ὅμως εἰσὶ τινες ἀπιστοῦντες τῇ ἐναν-

(α) Μάρκ. ΙΔ', 40.

(β) Λουκ. ΚΒ', 43. 44.

(γ) Θιερύλλαντος· Σελ. 521. C. «παχέσει ἄδραϊς ἰδρώτων περιστάζετο.»

θρωπήσει αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον ἠπίστουν ἂν, εἰ μὴ ταῦτα γέγονεν.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πόθεν οἱ εὐαγγελισταὶ μαθόντες συνεγράψαντο, τί τε προσευχόμενος εἶπε τὴνικαῦτα, καὶ ποσάκις προσηύξατο, καὶ ἀπλῶς τὰ περὶ τοῦ ἀγγέλου, καὶ τὰ ἐξῆς· οἱ μαθηταὶ γὰρ πάντες τότε μὲν ἐκάθευδον· ὕστερον δὲ ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον. Δοκεῖ γὰρ μοι, μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ὁ διδάσκαλος εἰπεῖν καὶ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς, ὅτε δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος ἦν αὐτοῖς, ὡς ἡ βίβλος φησὶ τῶν Πράξεων (α).

45 Τότε ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς· Καθεύδετε τὸ λοιπὸν, καὶ ἀναπαύεσθε·

Ἐντρέπων αὐτοὺς τοῦτο λέγει, καὶ καθαπτόμενος, οἷα κοιμωμένων ἐν καιρῷ κινδύνου, καὶ τῶν πολλῶν αὐτοῦ περὶ τοῦ γρηγορεῖν καὶ προσεύχασθαι παραγγελιῶν ἐπιλαθομένων, ὥσαντι λέγειν· Ἐπεὶ μέχρι τοῦ νῦν οὐκ ἐγρηγορήσατε, τὸ λοιπὸν καθεύδετε, καὶ ἀναπαύεσθε, εἰ δύνασθε.

45 Ἰδοὺ, ἡγγικεν ἡ ὥρα·

Ἡ τῆς προδοσίας. Μάρκος δὲ φησιν, εἰπεῖν αὐτὸν, πρὸ τοῦ λόγου τούτου, ὅτι ἀπέχει (β), τουτέστιν, ἔλαβε τὴν κατ' ἐμοῦ ἐξουσίαν ὁ διάβολος, ἡ, ἀπέχει τὰ κατ' ἐμὲ, ἥγουν, πέρας ἔχει. Καὶ γὰρ καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ εἶρηκεν, ὅτι τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει (γ).

45 Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν.

Τοῦτο σαφές.

(α) Πράξ. Α', 3.

(β) Μάρκ. ΙΔ', 41.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 37.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒ΄.

Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ.

46 Ἐγείρεσθε· ἄγωμεν· ἰδοὺ, ἤγγικεν ὁ παραδιδούς με.

Κάντεσθαι ἐδειξεν, ὅτι ἐκὼν ἀποθάνειται. Προειδὼς γάρ, ἐρχομένους τοὺς περὶ τὸν προδότην, οὐ μόνον οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπάντησιν αὐτῶν ἐξίεναι παρασκευάζεται, λέγων· Ἀγωμεν πρὸς αὐτούς. Λουκᾶς δὲ φησιν, εἰπεῖν αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς (α). *Τί καθεύδετε; ἀναστάντες προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν.* Εἰκὸς δὲ, τοῦτο πρῶτον εἰπεῖν, εἴτα ἐπειπεῖν τὸ, *ἐγείρεσθε, ἄγωμεν.*

47 Καὶ ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ, Ἰούδας, εἷς τῶν δώδεκα, ἦλθε, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ.

Εἷς τῶν δώδεκα πρόσκεινται γνώρισμα, δηλοῦν, ὅτι ἐκ τοῦ πρώτου χοροῦ τῶν μαθητῶν ἦν. Καὶ ἔστι μὲν τοῦτο κατηγορία τοῦ Ἰούδα· καθάπτεται δὲ καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν· ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνονται τοῦτο γράφοντες οἱ εὐαγγελισταί· πανταχοῦ γὰρ τῆς ἀληθείας φροντίζουσιν. Ὁ δ' Ἰωάννης περὶ τοῦ Ἰούδα φησὶν (β), *ὅτι λαβὼν τὴν σπεῖραν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων ὑπηρέτας, ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὀπλῶν.* Ἡ σπεῖρα μὲν οὖν ἦν τάγμα στρατιωτικόν, χρήμασιν ἀναπεισθεῖσα· φανοὶ δὲ, τὰ λεγόμενα φανάρια.

48 Ὁ δὲ παραδιδούς αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς σημεῖον, λέγων· Ὁν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστι· κρατήσατε αὐτόν.

[Προδότης (γ) μὲν, κατὰ τὸν Ἰούδα, ὁ προδιδούς τὸν λό-

(α) Λουκ. ΚΒ', 46.

(β) Ἰωαν. ΙΗ', 3.

(γ) Ταῦτα ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

γον τοῖς πάθεσι, καὶ τὴν εὐνομίαν τῆς ψυχῆς τῇ παρανομίᾳ τῶν πράξεων· ἀρνεῖται δὲ αὐτόν, κατὰ τὸν Πέτρον, ὁ διὰ φόβον τὸ καλὸν παραιτούμενος.]

Μετὰ τοσοῦτον ἐλεγχον, λαθεῖν ἐσπούδαζεν, ὅτι αὐτὸς αὐτὸν προδίδωσι· διὸ καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ μὲν οὐ προδίδωσι, σχηματίζεται δὲ τὸ φίλημα, θαρρήσας τῇ ἡμερότητι τοῦ Σωτῆρος, ὅτι οὐκ ἀπώσεται αὐτόν, ὃ καὶ (1) μᾶλλον ἱκανὸν ἦν ἐντρέψαι τοῦτον καὶ πάσης ἀποστερήσαι συγγνώμης, ὅτι τὸν οὕτω πρῶτατον προεδίδου. Φοβηθεὶς δὲ, μήποτε διαφύγῃ τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ὃ πολλὰκις ἐποίησε, παρήγγειλεν, ὅτι *κρατήσατε αὐτόν, καὶ ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς (α).* Τοῦτο γὰρ ὁ Μάρκος προσέθηκεν.

Ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἐλέγχων αὐτόν, μάτην ἐξασφαλιζόμενον, καὶ δεικνύων, ὅτι οὐκ ἂν τοῦτον ἄκοντα καθέξοιεν, ἐξελθὼν εἶπεν αὐτοῖς, ὡς ὁ Ἰωάννης ἱστορήσε (β). *Τίνα ζητεῖτε; Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον.* Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· *Ἐγώ εἰμι.* (Εἰστήκει δὲ καὶ Ἰούδας, ὁ παραδιδούς αὐτόν μετ' αὐτῶν.) Ὡς οὖν εἶπεν αὐτοῖς· *Ὅτι ἐγώ εἰμι· ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἔπεσον χαμαί.* Ὡς λόγου δυνάμεως! Οὐκ ἔσχυσαν ὑπενεγκεῖν τὸ, *Ἐγώ εἰμι, μόνον·* διὸ καὶ φανούς μὲν καὶ λαμπάδας ἔχοντες, ἐτυφλοῦντο μετὰ τοῦ προδότου· μαχαίραις δὲ καὶ ξύλοις ὀπλισμένοι τυγχάνοντες, παρελύοντο καὶ κατέπιπτον. Ἐπεὶ δὲ ἐδειξε τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, τότε λοιπὸν συνεχώρησε, καὶ πάλιν αὐτοὺς ἐπηρώτησε· *Τίνα ζητεῖτε; Οἱ δὲ εἶπον· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον.* Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· *Εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐγώ εἰμι. Εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν (γ).* Ὁ δὲ Ἰούδας, καὶ τούτων οὕτω γι-

(1) Χρυσόστ. Τομ. Ζ'. Σελ. 793. Α.

(α) Μαρκ. ΙΑ', 44.

(β) Ἰωαν. ΙΗ', 5. 6.

(γ) Ἰωαν. ΙΗ', 7. 8.

νομένων, οὐ μετεβλήθη καὶ γοῦν μικρόν, οὐδὲ τῶν δεδογμένων ἀπέσχετο.

49 Καὶ εὐθέως προσελθὼν τῷ Ἰησοῦ, εἶπε· Χαῖρε, ῥαββί. Καὶ κατεβίλησεν αὐτόν.

Φασι δὲ καὶ Λουκᾶς, εἰπεῖν τὸν Χριστὸν πρὸς Ἰούδαν, ἐγγίσαντα φιλεῖν αὐτόν· Ἰούδα, (α) φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως; Μακροθύμως γὰρ ἐξεῖπεν αὐτῷ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ φιλήματος, καὶ προσωπεΐδισε, ποιήσαντι τὸ σύμβολον τῆς ἀγάπης σύμβολον προδοσίας· καὶ ὁμως οὐκ ἀπώσαστο, ἀλλὰ καὶ τὸ φίλημα ἐδέξατο, καὶ παρέσχεν ἑαυτὸν εἰς ἀπκρωτήν· ὁ δὲ, καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοσαύτην λαβὼν ἀπέδειξεν, καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς καὶ ἡμερότητος, θηρίου παντὸς χυλεπώτερος ἔμενεν.

50 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ἐταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει·

Οὐα εὐσπλαγχνίαν ἀνεκδιήγητον! Ἄχρι γὰρ καὶ παρεδόθη, ἐκῆθετο τοῦ προδότου. Αὐτὸ καὶ νῦν ἑταῖρον ὠνόμασε τὸν ἐχθιστον. Τὸ δὲ, ἐφ' ᾧ πάρει, οὐκ ἐρωτηματικῶς ἀναγνωστέον· ἐγίνωσκε γὰρ, ἐφ' ᾧ παρεγίνετο· ἀλλ' ἀποφαντικῶς· δηλοῖ δὲ, ὅτι Δι' ὃ παραγέγονας, ἤγουν, τὸ κατὰ σκοπὸν πράττε, τοῦ προσχήματος ἀρέμενος. Σκοπὸς μὲν γὰρ ἦν ἡ προδοσία· πρόσχημα δὲ, τὸ φίλημα καὶ ὁ λόγος.

50 Τότε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν.

Κατὰ τὸ σύνθημα.

51 Καὶ ἰδοὺ, εἷς τῶν μετὰ Ἰησοῦ, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἀπέσπασε τὴν μάχαιραν αὐτοῦ· καὶ πατάξας τὸν

δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, ἀρεῖλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον.

Ο δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν (α), ὅτι Ἰδόντες οἱ περὶ αὐτὸν τὸ ἐσόμενον, εἶπον αὐτῷ· Κύριε, εἰ πατάξομεν ἐν μάχαιρα; Καὶ ἐπάταξεν εἰς τις ἐξ αὐτῶν τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀρεῖλεν αὐτοῦ τὸ οὖς τὸ δεξιόν. Ὁ δ' Ἰωάννης ἐδήλωσε καὶ τὸν πατάξαντα, εἰπὼν· Σίμων οὖν Πέτρος ἔχων μάχαιραν, εἵλκυσε αὐτήν, καὶ ἐπάισε τὸν τοῦ ἀρχιερέως δοῦλον, καὶ ἀπέκοψε αὐτοῦ τὸ ὠτίον τὸ δεξιόν. Ἦν δὲ ὄνομα τῷ δοῦλῳ Μάλχος (β). Ἔτι γὰρ τῶν ἄλλων ἐρωτώντων, αὐτὸς οὐκ ἀναμείνας τὴν ἀπόκρισιν, οἷα θερμότατος, ἐπάταξε μὲν κατὰ τῆς κεφαλῆς, ἀπέκοψε δὲ τὸ ὠτίον. Εἶχον γὰρ δύο μάχαιρας, ὡς ἔφη Λουκᾶς (γ), ἀπὸ τοῦ δείπνου ταύτας, ὡς ἔοικε, λαβόντες, μεγάλας οὖσας, ὥστε χρῆσθαι πρὸς ἄμυναν τῶν ἐπιέναι μελλόντων.

Ἰδὼν δὲ τὸ γεγονός ὁ Χριστὸς, εἶπεν· Ἐὰν ἕως τούτου. Καὶ ἀψάμενος τοῦ ὠτίου αὐτοῦ, ἰάσατο αὐτόν (δ). Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τοῦτο φησι Λουκᾶς. Εἰπὼν μὲν οὖν ὁ Χριστὸς, ὅτι ἕως τούτου, ἐνέφηκεν, ὅτι κατ' οἰκονομίαν ἀφηρέθη τὸ οὖς ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως, εἰς σημεῖον τοῦ ἀφαιρεθῆναι τοὺς ἀρχιερεῖς ὑπὸ φθόνου τὸ ἀκούειν τῶν περὶ αὐτοῦ προφητειῶν, ἤγουν, τὸ συνιέναι ταύτας. Ἰασάμενος δὲ αὐτόν, ἔδειξε μὲν, καὶ τὸν εἰς αὐτοὺς ἔλεον, καὶ ὅτι ἡμύνατο ἂν αὐτοὺς, εἴπερ ἤθελεν· ἐδίδαξε δὲ καὶ, ὅτι χρὴ μᾶλλον εὐεργετεῖν τοὺς κακῶς ποιοῦντας. Ἀλλὰ πῶς ὁ μὴ ἀμύνεσθαι προσταχθεὶς, πατάσσει ἐν μάχαιρα; Πρῶτον μὲν, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοῦτο ποιήκεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου· ἐπειτα καὶ οὕτω τέλειος

(α) Λουκ. ΚΒ', 49. 50.

(β) Ἰωαν. ΙΗ', 10. 11.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 38.

(δ) Λουκ. ΚΒ', 51.

ἦν· ὕστερον δὲ βλέπε τοῦτον, μυρία πάσχοντα, καὶ πρῶς ἅπαντα ὑπομένοντα.

Θαυμάσεις δ' ἂν τις, πῶς οὐ συνέλαβον καὶ τοὺς μαθητὰς, καὶ κατέκοψαν, διὰ τὸ γεγεννημένον εἰς τὸν δούλον τοῦ ἀρχιερέως. Ἄλλ' ὄντως ἡ πηρώσασα καὶ ρίψασα τούτους δύναμις, ἐκείνη καὶ τότε διεσκέδασε τὸν ἐπὶ τῇ ἀποκοπῇ τοῦ ὠτίου θυμὸν αὐτῶν!

52 Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀπόστρεφόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται.

Ἐπιτιμῆσας αὐτῷ, ἐδίδαξε, μὴδ' ὑπὲρ τοῦ θεοῦ χρῆσθαι μαχαίρα. Διὰ δὲ τῆς μαχαίρας, καὶ πᾶν ὄπλον ἐκώλυσε. Τὸ δέ, Πάντες οἱ λαβόντες μάχαιραν, προφητεία ἐστὶ τῆς διαφθορᾶς τῶν ἐπελθόντων αὐτῷ Ἰουδαίων. Ὁ δ' Ἰωάννης εἰπεῖν αὐτὸν λέγει καὶ, ὅτι *Τὸ ποτήριον, ὃ δέδωκέ μοι ὁ πατήρ, οὐ μὴ πίω αὐτό* (α); δεικνύοντα, ὅτι οὐ τῆς ἐκείνων δυνάμεώς ἐστι τὸ γινόμενον, ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς παραχωρήσεως, καὶ ὅτι ὑπήκοός ἐστι τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου.

53 Ἡ δοκεῖς, ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων;

Λεγεῶν ἐστὶ, τάγμα στρατιωτικὸν πολυάριθμον. Οὐκ εἶπε δέ, ὅτι δύναμαι αὐτοὺς ἀπολέσαι, ἵνα μὴ δόξῃ λέγειν ἀπίθανα, διὰ τὰ προλαβόντα πάθη, τὴν λύπην, τὴν δειλίαν, τὴν ἀγωνίαν, τοὺς ἰδρώτας, καὶ ὅσα πρὸ μικροῦ πέπονθεν, ὡς ἄνθρωπος. Οὕτω γὰρ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ ὑπόληψιν εἶχον· διὰ τοῦτο οὖν ταπεινὰ φθέγγεται. Τοσαύτας δὲ λεγεῶνας εἶπεν ἀγγέλων, ἵνα ἐκ περιουσίας παραθάρρυνῃ τοῦ-

(α) Ἰωαν. ΙΗ, 11.

τους, ἀποτεθνηκότας τῷ δέει. Καὶ γὰρ εἰς ἄγγελος, ἑκατὸν ὀγδοηκονταπέντε χιλιάδας ἀνείλεν ἐν βραχεὶ πάλαι (α).

54. Πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ γραφαί, ὅτι οὕτω δεῖ γενέσθαι;

Εἰ μὴ οὕτως ἀναιρεθῶ, φησί, πῶς πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ αἱ προφητικαί, ὅσαι περὶ τοῦ θανάτου μου διεξίσιν, αἱ γράφουσαι, ὅτι οὕτω δεῖ γενέσθαι, ὅτι οὕτω χρὴ ἀποθανεῖν με;

55 Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς ὄχλοις· Ὡς ἐπὶ ληστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαिरῶν καὶ ξύλων συλλαβεῖν με· καθ' ἡμέραν πρὸς ὑμᾶς ἐκαθεζόμεν διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με.

Δείκνυσι καὶ τούτοις, ὅτι οὐχ ὑπὸ τῆς αὐτῶν κατεσχέσθη δυνάμεως. Ὡσπερ γὰρ τότε κατασχεῖν αὐτὸν οὐκ ἠδυνήθησαν, οὕτως οὐδὲ νῦν, εἰ μὴ πάντως ἠθέλησε. Λουκᾶς δὲ φησιν (6), εἰπεῖν ταῦτα πρὸς τοὺς παραγενομένους ἐπ' αὐτὸν ἀρχιερεῖς καὶ στρατηγούς τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτέρους. Εἰκὸς δὲ καὶ πρὸς τούτους κἀκεῖνους. Φαίνεται δέ, ὅτι ὁ μὲν Ἰούδας λαβὼν τὴν σπεῖραν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων ὑπηρέτας, προῆγεν· εἶποντο δὲ καὶ τινες τῶν ἀρχιερέων καὶ στρατηγῶν τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτέρων, οὓς νῦν ὁ Λουκᾶς ἐδήλωσεν· ἅμα μὲν παραθήγοντες τοὺς ἀπεσταλμένους, ἅμα δὲ καὶ θεωροῦντες, ἵνα μὴ δωροδοκηθῶσι. Στρατηγούς δὲ τοῦ ἱεροῦ λέγει, τοὺς φυλάσσοντας αὐτὸ μετὰ τῶν στρατιωτῶν, οἷς καὶ ἀνωτέρω συνελάλησεν ὁ Ἰούδας.

56 Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν.

Τοῦτο δὲ ὅλον, δηλαδὴ, τὸ θελῆσαι κατασχεθῆναι με, γέγο-

(α) Δ' Βασίλ. ΙΘ', 35.

(6) Λουκ. ΚΒ', 52.

γεν, ἵνα τέλος λάβωσιν αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν, ὅσαι περὶ τοῦ θανάτου μου διαλαμβάνουσι.

56 Τότε οἱ μαθηταὶ πάντες, ἀφέντες αὐτόν, ἔφυγον.

Ἀκούσαντες, ὅτι ἐκὼν ἑαυτὸν παρέδωκε κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἰδόντες, ὅτι οὐκ ἔτι διαφεύζεται, λοιπὸν ἔφυγον, κατὰ τὴν ἀψευδῆ πρόβρῃσιν αὐτοῦ. Μάρκος δὲ προσέθηκεν (α), ὅτι Καὶ εἰς τις νεανίσκος ἠκολούθησεν αὐτῷ, περιβεβλημένος σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ· καὶ κρατοῦσιν αὐτὸν οἱ νεανίσκοι· ὁ δὲ, καταλιπὼν τὴν σινδόνα, γυμνὸς ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν. Τινὲς μὲν οὖν φασίν, ἀπὸ τῆς οἰκίας ἐκείνης εἶναι τὸν νεανίσκον, ἐν ᾗ τὸ πάσχα ἔφαγεν ὁ Χριστός· ἕτεροι δὲ λέγουσιν, εἶναι τοῦτον Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου, ὃς καὶ παρ' ὅλην τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, ἐνὶ περιβολαίᾳ ἐκέχρητο. Περιβεβέβλητο δὲ τὴν σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ, τοῦ σώματος, δηλονότι.

57 Οἱ δὲ, κρατήσαντες τὸν Ἰησοῦν, ἀπήγαγον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα, ὅπου οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνήχθησαν.

Τὰ ὅμοια καὶ Μάρκος ἔγραψε καὶ Λουκᾶς (β)· ὁ δ' Ἰωάννης πλατύτερον καὶ ἀκριβέστερον τὰ ἐντεῦθεν γράφων, οἷα παρὼν αὐτοῖς, οὕτω φησὶν· Ἡ οὖν σπεῖρα, καὶ ὁ χιλλαρχος· καὶ οἱ ἐπιτρέται τῶν Ἰουδαίων συνέλαβον τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἔδησαν αὐτόν, καὶ ἀπήγαγον αὐτόν πρὸς Ἄνναν πρῶτον· ἦν γὰρ πενθερός τοῦ Καϊάφα, ὃς ἦν ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου (γ). Εἶτα κατὰ μέρος ἀπαγγείλας τὰ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἄννα γενόμενα, ἅπερ οἱ ἄλλοι παρέδραμον εὐαγγελι-

(α) Μάρκ. ΙΔ', 51. 52.

(β) Μάρκ. ΙΔ', 53. Λουκ. ΚΒ', 54.

(γ) Ἰωάν. ΙΗ', 12. 13.

σται, τέλος λέγει· Ἀπέστειλεν αὐτόν δ' Ἄννας δεδαιμένον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα (α).

58 Ὁ δὲ Πέτρος ἠκολούθει αὐτῷ ἀπὸ μακρόθεν, ἕως τῆς αὐλῆς τοῦ ἀρχιερέως·

ὑποστρέψαντες (ι) εὐθὺς, αὐτὸς καὶ ὁ Ἰωάννης παρηκολούθουν· ὁ δὲ Ἰωάννης συνεχωρεῖτο καὶ πλησιάζειν, οἷα γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ (β), καθὼς αὐτὸς ἱστορεῖ. Ἀλλ' οἱ μὲν τρεῖς εὐαγγελισταὶ τοῦ Πέτρου μόνου μνημονεύουσι συμφώνως, διὰ τὸ ἀναγκαῖον, ἵνα τε δείξωσι τὴν περὶ τῆς ἀρνήσεως αὐτοῦ πρόβρῃσιν τοῦ Σωτῆρος εἰς τέλος ἐκβεβηκυῖαν, καὶ ἵνα διδάξωσιν, ὅποῖόν ἐστι κακὸν τὸ θαρρεῖν ἐφ' ἑαυτῷ τινά, καὶ μὴ ἐπὶ τῷ θεῷ· ὁ δ' Ἰωάννης καὶ ἑαυτοῦ ἐμνημόνευσεν, ἀκριβολογίας ἕνεκα· πλὴν ἵνα μὴ δόξῃ ἐπαινεῖν ἑαυτὸν, ὥς ἐν τοιούτοις δεινοῖς ἀκολουθοῦντα τῷ διδασκάλῳ, παρσιώπησε τὸ ἴδιον ὄνομα, καὶ εἶπεν· Ἠκολούθει δὲ τῷ Ἰησοῦ Σίμων Πέτρος, καὶ ὁ ἄλλος μαθητής (γ).

58 Καὶ εἰσελθὼν ἔσω, ἐκάθητο μετὰ τῶν ὑπηρετῶν, ἰδεῖν τὸ τέλος.

Οἱ μὲν τρεῖς εὐαγγελισταὶ τὰς τρεῖς ἀρνήσεις τοῦ Πέτρου ἐν τῇ τοῦ Καϊάφα αὐλῇ γενέσθαι λέγουσιν· ὁ δ' Ἰωάννης ἐν τῇ τοῦ Ἄννα, τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἔστι τοῦτο διαφωνία· καὶ γὰρ ἀμφοτέρων εἰς οἶκος καὶ μία αὐλή, ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ δύο διαίτας ἰδιαιτάτας.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὁ Ματθαῖος μὲν πρῶτον παιδίσκην λέγει πτοῆσαι τὸν Πέτρον· εἶτα ἄλλην· ἔπειτα τοὺς ἐστῶτας·

(α) Ἰωάν. ΙΗ', 24.

(ι) Τὸ μὲν, ὑποστρέψαντες, ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀνωτέρω, ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον· τὸ δὲ, αὐτὸς, ἀναφέρεται εἰς τὸν Πέτρον.

(β) Ἰωάν. ΙΠ', 15.

(γ) Ἰωάν. ΙΗ', 15.

(TOM. A')

[Μάρκος (Ι) δὲ πρῶτον παιδίσκην· εἶτα τὴν αὐτὴν πάλιν· ἔπειτα τοὺς παρεστῶτας (α).] Λουκᾶς δὲ (β), πρῶτον παιδίσκην· εἶτα ἕτερον· ἔπειτα ἄλλον τινα· Ἰωάννης δὲ, πρῶτον παιδίσκην, τὴν θυρωρὸν· εἶτα, τινὰς· ἔπειτα, ἕνα τῶν δούλων τοῦ ἀρχιερέως, συγγενῆ, οὗ ἀπέκοψε Πέτρος τὸ ὠτίον (γ).

Πλὴν ἐὰν προσέχωμεν, οὐδ' οὕτω διαφωνία τις εὐρεθήσεται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς πρώτης ἀρνήσεως, ἡ αὐτὴ παιδίσκη ἐστίν, ἡ παρὰ τοῖς τέσσαρσιν εὐαγγελισταῖς μνημονευμένη· ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας, τινὰς ὁ Ἰωάννης ἐνέφηγεν ἐρωτῆσαι τὸν Πέτρον, οἵτινες ἦσαν ἡ παιδίσκη τε, περὶ ἧς εἶπε Ματθαῖος, καὶ ἡ πρώτη παιδίσκη, περὶ ἧς ἔφη Μάρκος, καὶ ὁ ἕτερος, περὶ οὗ ἰστόρησε Λουκᾶς· ἐπὶ δὲ τῆς τρίτης ἀρνήσεως, ὁμοίως Μάρκος καὶ Ματθαῖος τοὺς παρεστῶτας εἶπον ἐρωτῆσαι αὐτόν, ἐν οἷς ἐμελλεν εἶναι καὶ ὁ ἄλλος, ὁ παρὰ τῷ Λουκᾷ· οὗτος δὲ ἐστίν, ὁ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ δούλος τοῦ ἀρχιερέως. Ἐπεὶ οὖν, ἅπερ ἔδει σημειώσασθαι, παρατηρήσαμεν, λοιπὸν ἐρμηνευτέον τὰ ἐξῆς, ἅπερ ἐν τῷ οἰκῷ μὲν τοῦ Καϊάφα γεγονάσιν, οὐκ ἐμνημονεύθησαν δὲ παρὰ τοῦ Ἰωάννου, διὰ τὸ ῥηθῆναι παρὰ τῶν ἄλλων.

59 Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ τὸ συνέδριον ὅλον ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως αὐτόν θανατώσωσι· καὶ οὐχ εὖρον.

Ὡς μὲν ἐκείνοις ἐδόκει, μαρτυρίαν, ὡς δὲ τῇ ἀληθείᾳ, ψευδομαρτυρίαν. Ἡ καί, γινώσκοντες, ὅτι μαρτυρίαν οὐχ εὐρήσουσι κατὰ τοῦ ἀνεπιλήπτου, λοιπὸν ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν.

(1) Τὰ παρεντεθειμένα παραλείπονται παρὰ τῷ Α, καὶ ἴσως διὰ τὸ ἰσχυρὰς, καί, παρ' ἐστῶτας, ἐκ παραδρομῆς.

(α) Μαρκ. ΙΔ', 66. καὶ ἐξ.

(β) Λουκ. ΚΒ', 56. καὶ ἐξ.

(γ) Ἰωάν. ΙΗ', 17. καὶ ἐξ.

[Ἐβούλοντο (Ι) γὰρ ὡς ὑπεύθυνον καταδικάσαι αὐτόν· διὰ καὶ σχηματίζουσι δικαστήριον, καὶ ζητοῦσι ψευδομαρτυρίαν,] αὐτοὶ καὶ δικασταὶ καὶ κατήγοροι γινόμενοι, καὶ σπουδάζοντες παρ' ἑαυτοῖς τοῦτον καταδικάσαι. Ἐπίσταντο γὰρ, ὅτι παρ' ἑτέροις δικασταῖς οὐκ ἂν ποτε τούτου περιγένοιτο.

60 Καὶ πολλῶν ψευδομαρτύρων προσελθόντων, οὐχ εὖρον.

Ἐναντία γὰρ ἀλλήλοις ἐμαρτύρουν. Φησὶ γὰρ ὁ Μάρκος (α), ὅτι καὶ ἵσαι αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν. Ἐπληροῦτο δὲ καὶ ἡ δαυτικὴ προφητεία ἡ λέγουσα· Ζητηθήσεται ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ (β).

60 Ὑστερον δὲ προσελθόντες δύο ψευδομάρτυρες, εἰ-
61 πον· Οὗτος ἔφη· Δύναμαι καταλύσαι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι αὐτόν.

Εἶπεν· ἀλλ' οὐκ εἶπε, λύω, ἀλλὰ, λύσατε, οὐδὲ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ χειροποιήτου, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἰδίου σώματος. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ τούτους ψευδομάρτυρας ὁ εὐαγγελιστὴς ὠνόμασε. Μάρκος δὲ φησι (γ), Καί τινες ἀναστάντες, ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ, λέγοντες· Ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος· Ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποίητον, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν. Πολλοὶ μὲν γὰρ περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως ἐμαρτύρουν· δύο δὲ ὁμοφώνησαν, οὓς εἶπε Ματθαῖος· οἱ δὲ ἄλλοι διεφώνουν, δι' οὓς εἶρηκεν ὁ Μάρκος, ὅτι οὐδὲ οὕτως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν.

(1) Τὰ παρεντεθειμένα παραλείπονται παρὰ τῷ Α. Τὸ σφάλμα τοῦ γραφέως προήλθεν ἴσως ἐκ τοῦ διττοῦ, ψευδομαρτυρίαν.

(α) Μαρκ. ΙΔ', 56.

(β) Ψαλμ. Θ', 36.

(γ) Μαρκ. ΙΔ', 57—59.

62 Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς, εἶπεν αὐτῷ· Οὐδὲν ἀπο-
63 κρίνῃ; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς
ἐσιώπα.

Βλέπων μὲν, καὶ τὸ δικαστήριον παράνομον· ἐφκει γὰρ λη-
στῶν κριτηρίῳ καὶ τυραννικῷ βήματι· εἰδὼς δὲ, καὶ ὅτι μάτην
ἀποκρινεῖται παρὰ τοιούτοις, ἐσιώπα.

63 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀρχιερεὺς, εἶπεν αὐτῷ· Ἐξορ-
κίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς,
εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.

Ἐξορκίζει, βουλόμενος αὐτὸν εἰς ἀπολογίαὶν καταστῆσαι, ἵνα
ταύτης δραξάμενος, ἐκ ταύτης τοῦτον καταδικάσῃ. Προσέθησι δὲ
τὸ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· διότι καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆται χρι-
στοὶ ἀπὸ τοῦ χρίσθαι ὠνομάζοντο. Μάρκος δὲ φησιν, ὅτι ὁ υἱὸς
τοῦ εὐλογητοῦ (α), ἥτοι, τοῦ θεοῦ, τοῦ εὐλογητοῦ, τοῦ ὑμνητοῦ.

64 Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Σὺ εἶπας.

Κάνταῦθα (1), περιαιρουμένου τοῦ Εἰ ὑπολιμπάνεται, Σὺ εἶ
ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. Λέγει δὲ Μάρκος εἰπεῖν αὐτὸν,
ὅτι Ἐγὼ εἰμι (6)· καὶ ἄμφω γὰρ εἶπε, Σὺ εἶπας, ὅτι ἐγὼ
εἰμι. Γινώσκων οὖν, ὅτι οὐ πιστευθήσεται, ὅμως κατατίθεται,
ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν ὕστερον, ὅτι εἰ μετὰ τὸ ἐξορκισθῆναι
ὡμολόγησεν, ἐπιστεύσαμεν ἃν.

64 Πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ
ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ
ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀπ' ἄρτι, ἀντὶ τοῦ, μετὰ μικρόν· δηλοῖ δὲ τὸν μέχρι τῆς ἀνα-

(α) Μαρκ. 13', 61.

(1) Ἀναφέρεται εἰς τὰ προφητούμενα, ἐν οἷς ἀναγγελλοῦνται, Εἰ σὺ εἶ ὁ
Χριστὸς κ. τ. λ.

(6) Μαρκ. 13', 62.

στάσεως αὐτοῦ καιρὸν. Ὁψεσθέ με, τὸν παρ' ὑμῶν ἀναιρούμενον,
καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τῆς τοῦ θεοῦ, ἡγουν,
σύνθρονον τῷ θεῷ καὶ πατρί. ἔτι δὲ καὶ ἐρχόμενον κατὰ τὴν
δευτέραν παρουσίαν ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς θεόν.
Ὁψεσθε δὲ εἶπεν, οὐχ ὡς δυναμένων οὕτως ἰδεῖν αὐτὸν, ἀλλ'
ὡς διαμαρτυρούμενος· ἡ καὶ πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐξ αὐτῶν
πιστεύειν ὁ λόγος. Τὸ δὲ, ὄψεσθε, δηλοῖ καὶ τὸ, γινώσσεσθε.
Φησὶ δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς (α), ὅτι Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ, του-
τέστι, βραχύς ὁ καιρὸς τῆς κατ' ἐμοῦ ἐπιβουλῆς· οὐκ εἰς
μακρὰν γὰρ ἀνώτερος τῶν ἐπιβουλευόντων γενήσομαι.

65 Τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, λέ-
γων· Ὅτι ἐβλασφήμησε· τί ἐτι χρεῖαν ἔχομεν μαρ-
τύρων;

Ἔθος τοῖς Ἰουδαίοις, ὅταν τι χαλεπὸν καὶ φρικτὸν ἴδωσιν ἢ
ἀκούσωσι, διαρρήσειν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, ὅπερ καὶ νῦν ὁ ἀρχιε-
ρεὺς ἐποίησεν, ὡς ἀκούσας δῆθεν βλασφημίας οὐκ ἀνεκτῆς·
ἅμα δὲ καὶ ἄκων, ἀφ' ὧν ἐποίησε, προσεφῆτευσεν, ὅτι διαρ-
ρηχθήσεται ἡ ἀρχιερωσύνη τῶν Ἰουδαίων.

65 Ἴδε, νῦν ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ. Τί ὑμῖν
δοκεῖ;

Αὐξήσας τὴν κατηγορίαν τοῦ λεχθέντος, καὶ βλασφημίαν
τοῦτο καλέσας, καὶ προκαταδικάσας αὐτὸν, καὶ ὁδὸς (1) ἤδη
καὶ τοῖς ἄλλοις εἰς τὸ καταδικάσαι γενόμενος, λοιπὸν, ὡς
φανερὸ τοῦ πλημμελήματος ὄντος, ἀναγκάζει καὶ αὐτοὺς ἀπο-
φῆναι· ἵνα, κυρωθείσης οὕτω τῆς καταδίκης, ὑπεύθυνον
ἀπεντεῦθεν αὐτὸν παραδοῖεν τῷ Πιλάτῳ πρὸς ἀναίρεσιν.

(α) Λουκ. ΚΒ', 69.

(1) Ὁρθότερον τὸ, ὁδηγός, ἂν καὶ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις
ἀναγγελλοῦνται ὁ δὲ ὅς,

66 Οἱ δὲ ἀποκριθέντες, εἶπον· Ἐνοχος θανάτου ἐστί.

Ὅπερ ἐβούλοντο, τοῦτο καὶ ἀπεφάνησαν. Διεφθαρμένης οὖν γνώμης, διεφθαρμένη καὶ ἡ ἀπόφασις. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν, ὅτι Καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν, λέγοντες· Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, εἰπέ ἡμῖν. Εἶπε δὲ αὐτοῖς· Ἐὰν ὑμῖν εἰπῶ, οὐ μὴ πιστεύσητε· ἐὰν δὲ καὶ ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτέ μοι, ἢ ἀπολύσητε. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ. Εἶπον δὲ πάντες· Σὺ οὖν εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι. Οἱ δὲ εἶπον· Τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτυρίας; Αὐτοὶ γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ (α). Εἰκὸς γάρ, καὶ τὸν ἀρχιερεᾶ, καὶ τοὺς συνεδριάζοντας, ἐπερωτᾶν καὶ ἀνακρίνειν αὐτὸν, πάλιν τε αὐτὸν ἀποκρίνεσθαι καὶ πρὸς ἐκεῖνον, καὶ πρὸς αὐτούς.

Καὶ διὰ τί μὴ λάθρα τοῦτον ἀνεῖλον; Διὰ τὸ μὴ δόξαι κατὰ φθόνον αὐτὸν ἀνελεῖν. Ἐσπούδαζον οὖν δημοσίᾳ τοῦτον, ὥς κακοῦργον ἀναιρεθῆναι, μηχανώμενοι βλάψαι τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ σταυρῶ τοῦτον ἀναιρεθῆναι ἠτήσαντο, καὶ ληστὰς αὐτῷ συνεσταύρωσαν· γέγονε δὲ τοῦναντίον, οἷς ἐβούλοντο· δημοσίᾳ γὰρ ἀναιρεθέντος, μᾶλλον ἐξελαμψεν ἡ δόξα αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου δὲ πάλιν, αἱ σφραγίδες καὶ ἡ παραφυλακὴ μᾶλλον διαλάμψαι τὴν ἀλήθειαν πεποιήμασι.

67 Τότε ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ,

Φρίξον οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ σύμπασα κτίσεις! Εἰς οἷον πρόσωπον, οἷαν ἀτιμίαν ἐπήγαγον!

67 Καὶ ἐκολάφισαν αὐτόν· οἱ δὲ ἐβρόάπισαν, λέγοντες·

68 Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε;

Ἐπεὶ παρὰ πολλοῖς προφήτης ἐλέγετο, διέπαιζον αὐτόν, ὥς

(α) Λουκ. ΚΒ', 66—71.

ψευδοπροφήτην. Περικαλύψαντες γὰρ ἱματίῳ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, πρὸς τὸ μὴ βλέπειν, ὡς Μάρκος καὶ Λουκᾶς εἶπον (α), τοῦτο μὲν ἐκολάφιζον, τοῦτο δὲ ἐβρόάπιζον, λέγοντες· Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε; Ἔστι δὲ κολαφισμὸς μὲν, τὸ παῖειν κατὰ τοῦ τραχήλου κοίλῃ ἀρτῇ, πρὸς τὸ ποιεῖν ψόφον· βραπισμὸς δὲ, τὸ παῖειν κατὰ τοῦ προσώπου.

Μετὰ γὰρ τὴν ἄδικον καταδίκην, ὡς ἀτιμόν τινα καὶ τριωβολιμαῖον (ε). λαβόντες μέσον αὐτόν, οἱ μὲν πᾶσαν εἰς αὐτόν ἐνεδείκνυντο παροινίαν, οὐκ ἐλευθεροὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ δοῦλοι, καὶ παντοῖαν ἐκένουν κατ' αὐτοῦ μανίαν, καὶ ἡδέως τῆς λύττης ἐνεφοροῦντο· ὁ δὲ πάντα μεγαλοψύχως ὑπέμενε, διδάσκων ἀνέχεσθαι. Καὶ ἦν, παρ' ἐκείνοις μὲν, κακίας ὑπερβολή· παρὰ τούτῳ δὲ, ἀνεξικακίας.

Ἄξιον δὲ θαυμάσαι καὶ τοὺς εὐαγγελιστάς, πῶς καὶ τὰ δοκῶντα ἐπονείδιστα φιλαλήθως ἀπαγγέλλουσι, καὶ οὔτε τὸν Ἰούδαν ἢ τοὺς Ἰουδαίους ὡς ἐχθροὺς διασύρουσιν, οὔτε τὸν διδάσκαλον, ὡς διδάσκαλον ὑψοῦσιν· ἀλλ' ἀπαθῶς ἅπαντα διηγοῦνται, καὶ μόνῃς τῆς ἀληθείας φροντίζουσι, καὶ πανταχοῦ γίνονται τῆς χρείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΣ'.

Περὶ τῆς ἁρνήσεως τοῦ Πέτρου.

69 Ὁ δὲ Πέτρος ἔξω ἐκάθητο ἐν τῇ αὐλῇ· καὶ προσῆλθεν αὐτῷ μία παιδίσκη, λέγουσα· Καὶ σὺ ἦσθα μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Γαλιλαίου. Ὁ δὲ ἠρνήσατο ἔμπροσθεν πάντων, λέγων· Οὐκ οἶδα, τί λέγεις.

Σκόπει, πῶς τὸν πρὸ μικροῦ τηλικαῦτα μεγαλαυχήσαντα

(α) Μαρκ. ΙΑ', 65. Λουκ. ΚΒ', 64.

(1) Ἡ φράσις αὕτη καὶ παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ· ἀλλὰ περὶ ἄλλου πράγματος. Τομ. Ζ'. Σελ. 421. D.

θεραπευνίδιον ἀσθενὲς ἐπτόνησεν, ὡς ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἐγκαταλειφθέντα.

71 Ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν εἰς τὸν πυλῶνα, εἶδεν αὐτὸν ἄλλῃ, καὶ λέγει τοῖς ἐκεῖ· Καὶ οὗτος ἦν με-
72 τὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου. Καὶ πάλιν ἡρνήσατο μεθ' ὅρκου· Ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον.

Φεῦ! οἷον διέθηκεν αὐτὸν ὁ φόβος. Οὐ μόνον γὰρ ἡρνήσατο, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅρκου! Ἐξῆλθε δὲ, οὐκ ἔξω τοῦ πυλῶνος, ἀλλ' εἰς τὸν πυλῶνα, τουτέστιν, εἰς τὸ προαύλιον, ὡς ὁ Μάρκος εἶπεν (α).

73 Μετὰ μικρὸν δὲ προσελθόντες οἱ ἐστῶτες, εἶπον τῷ Πέτρῳ· Ἀληθῶς καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ· καὶ γὰρ
74 ἡ λαλιά σου δηλόν σε ποιεῖ. Τότε ἤρξατο καταθεματίζειν, καὶ ὀμνύειν· Ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον.

Ο δὲ Μάρκος ἔγραψεν (β), ὅτι Καὶ γὰρ Γαλιλαῖος εἶ, καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιάζει. Εἶχον γὰρ τι παράσημον στολῆς οἱ Γαλιλαῖοι, καὶ μὴν καὶ ἰδιώματά τινα διαλέκτου. Καταθεματίζειν (γ) δὲ ἐστὶ, τὸ ἀναθεματίζειν· οὕτω γὰρ ὁ Μάρκος εἶπε (γ)· καὶ ἄμφω δὲ ταυτί, τὸ καταρᾶσθαι δηλοῦσι.

74 Καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε. Καὶ ἐμνήσθη ὁ Πέ-
75 τρος τοῦ ῥήματος τοῦ Ἰησοῦ, εἰρηκότος αὐτῷ·

Ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρνήθη με.

Μάρκος δέφησιν (δ), ὅτι ὅτε μὲν ἄπαξ ὁ Πέτρος ἡρνήσατο, τότε

(α) Μαρκ. ΙΔ', 68.

(β) Μάρκ. ΙΔ', 70.

(γ) Καταθεματίζειν, ἀντὶ τοῦ, καταναθεματίζειν, γράφεται καὶ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Ματθαίου παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις.

(γ) Μαρκ. ΙΔ', 71.

(δ) Μαρκ. ΙΔ', 68. 72.

τὸν ἀλέκτορα φωνῆσαι τὸ πρῶτον· ὅτε δὲ τρίτον, τότε τὸ δεῦτερον. Ἐσημειώσατο δὲ τοῦτο, δηλῶν, ὅτι οὔτε ἡ πρώτη φωνὴ τοῦ ἀλέκτορος ἀνέμνησεν αὐτόν. Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ λέγει πάλιν, ὅτι μετὰ τὸ φωνῆσαι τὸν ἀλέκτορα, στραφεὶς ὁ Κύριος ἐπέβλεψε τῷ Πέτρῳ (α)· διὰ τοῦ βλέμματος ὑπομινύσκων αὐτόν. Τοσοῦτον γὰρ αὐτοῦ κατεκράτησεν ὁ φόβος, ὡς ἀποτεθνηκέναι μικροῦ, καὶ τοῦ ἀλέκτορος φωνήσαντος οὐ μόνον ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δις, μηδ' οὕτως εἰς αἴσθησιν ἔλθεῖν, ἀλλὰ δεηθῆναι καὶ τοῦ βλέμματος τοῦ Σωτῆρος. Ἴδε γοῦν ἀσθένειαν, πῶς ἐν βραχεὶ καιρῷ τρίτον ἡρνήσατο, καὶ ἐκ διαδοχῆς τὰς τρεῖς ἀρνήσεις ἐποιήσατο, καὶ οὐκ ἐταῤόμενος, ἀλλ', ὡς ἔτυχε, κατὰ πάροδον ἐρωτώμενος.

75 Καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς.

Ἐξηλθεν ἔξω, φοβούμενος, μήποτε κλαίων κατασχεθῇ καὶ αὐτός. Ἐκλαυσε δὲ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πικρῶς. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν (β), ὅτι ἐπιβαλὼν, ἔκλαιεν ἐπιβαλὼν, ἀντὶ τοῦ, ἀρξάμενος. Ἰωάννης δὲ καὶ τοῦτο παρέδραμεν, ὡς τοῖς ἄλλοις εἰρημένον.

Εἶδες τὴν ἁμαρτίαν, ἴδε καὶ τὴν μετάνοιαν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αἱ ἁμαρτίαι καὶ αἱ μετάνοιαι τῶν ἁγίων ἐγράφησαν, ἵνα, ὅταν ἁμαρτῶμεν, μιμώμεθα τὴν τούτων μετάνοιαν. Παρεχωρήθη δὲ πεσεῖν ὁ Πέτρος, οὐ μόνον διὰ τὰς ἀνωτέρω ῥηθείας αἰτίας, ἀλλὰ καὶ ἵνα μάθῃ συγγνωμονεῖν τοῖς ὀλισθαίνουσιν, ἐκ τῆς οικείας ἀσθενείας καὶ τὴν τούτων ἐπιγινώσκων· ἔμελλε γὰρ ποιμὴν καταστῆναι· καὶ ἵνα τελεσιουργὸς μεγάλων θαυμάτων γινόμενος, μετριοφρονῇ, καὶ τοῦ πτώματος μνημονεύων, τῷ θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφεται. Καὶ Παῦλος γὰρ πειρασμοῖς ἀφῆθη παλαίειν, ἵνα μὴ, ὡς αὐτός φησιν (γ), ὑπεραί-

(α) Λουκ. ΚΒ', 61.

(β) Μάρκ. ΙΔ', 72.

(γ) Β' Κορ. ΙΒ', 7.

ρηται. Τὸ δὲ μείζον, ἵνα τοῖς ἁμαρτάνουσι λαμπρὸν εἶη παράδειγμα μετανοίας. Εἰ γὰρ ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, ὁ τηλικούτων δυνάμεων τὰς μὲν ἰδὼν, τὰς δὲ τελέσας, ὕστερον ὠλίσθησεν εἰς ἄρνησιν, εἴτα τὸ πεπλημμελημένον ἐπιγνοὺς καὶ μετανοήσας, οὐ μόνον ἐν ὀλίγῳ καιρῷ τέλεον ἅπαν ἀπῆλειψεν, ἀλλὰ καὶ ποιμὴν τῶν ἄλλων μαθητῶν προσβλήθη, καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων θαυμάτων αὐτουργὸς ἐχρημάτισεν· οὐδένα πεσόντα χρὴ καταπεσεῖν, ἀλλ' αὐτίκα μετανοεῖν, ἐννοοῦντα τὸν πλοῦτον τῆς τοῦ δεσπότης χρηστότητος.

Κἀνταῦθα δὲ παρατηρητέον, ὅτι Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος ἔγραψαν (α), πρῶτον γενέσθαι τὴν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ἐρώτησιν· εἴτα τὰς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀτιμίας· ἔπειτα τὰς ἀρνήσεις τοῦ Πέτρου· Λουκᾶς δὲ, πρῶτον τὰς ἀρνήσεις· εἴτα τὰς ἀτιμίας· ἔπειτα, γενομένης ἡμέρας λοιπὴν, τὴν ἐρώτησιν (β). Οἱ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπήγγειλαν τὰ πεπραγμένα, ἀλλὰ καὶ τῆς τάξεως αὐτῶν ἐφρόντισαν· ὁ δὲ, μόνως τῆς ἀπαγγελίας τῶν πεπραγμένων γενόμενος, τῆς τάξεως αὐτῶν οὐκ ἐφρόντισεν.

ΚΕΦ. XXVII, 1 Πρώτας δὲ γενομένης, συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε θανατῶσαι αὐτόν. Καὶ δῆσαντες αὐτόν, ἀπήγαγον, καὶ παρέδωκαν αὐτόν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι.

Ομοίως καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς εἶπον (γ). Ἰωάννης δὲ φησιν, ὅτι Ἄγουσι τὸν Ἰησοῦν ὑπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον· ἦν δὲ πρωτὰ καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα (δ).

(α) Ματθ. Κς', 59. κ. ἐξῆς. 67. 69. Μαρκ. ΙΔ', 55. κ. ἐξῆς. 65. 66.

(β) Λουκ. ΚΒ', 56. 63. 66.

(γ) Μαρκ. ΙΒ', 1. Λουκ. ΚΓ', 1.

(δ) Ἰωαν. ΙΗ', 28.

Δι' ὅλης γὰρ τῆς νυκτὸς ἤταζον αὐτόν, καὶ μετέφερον. Ἀλλ' ὁ τῆς ἀνοίας! Φονεῶντες μὲν, καὶ εἰς θάνατον παραδιδόντες, οὐκ ἐδόκουν μαινεσθαι· τὸ δὲ ἐπιβῆναι τοῦ δικαστηρίου, μισμὸν ἐνόμιζον, οἱ τὸν κώνωπα διωλλέζοντες καὶ τὴν κάμηλον καταπίνοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΖ'.

Περὶ τῆς Ἰούδα μεταμελείας.

3 Τότε ἰδὼν Ἰούδας, ὁ παραδιδούς αὐτόν, ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς, ἀπέστρεψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, λέγων· Ἡμαρτον, παραδούς αἷμα ἁθῶν.

Ἰδὼν ὅτι κατεκρίθη θανάτῳ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ὁ Χριστός. Ἔδει δὲ, πρὸ τῆς προδοσίας μεταμεληθῆναι· ἀλλὰ τοιοῦτος ὁ διάβολος· πρὸ μὲν τῆς ἁμαρτίας, οὐκ ἀφίησιν ἰδεῖν τὸ κακόν, ἵνα μὴ γένηται μετάνοια· μετὰ δὲ τὸ ἀπαρτισθῆναι τὴν ἁμαρτίαν, ἀφίησιν ἰδεῖν, ἵνα λυπήσῃ καὶ εἰς ἀπόγνωσιν συνελᾷσῃ. Ἡμαρτόν, φησι, παραδούς αἷμα ἁθῶν, εἰς τὸ χεθῆναι.

4 Οἱ δὲ εἶπον· Τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψει.

Καὶ ὁ Ἰούδας εἰπὼν, ὅτι ἡμαρτον, παραδούς αἷμα ἁθῶν, ἀδίκως αὐτόν ἀποθνήσκειν ἐμαρτύρησε· καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, φησάντες, Τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψει, τῇ μαρτυρίᾳ τούτου συγκατέθεντο· καὶ ἡ ἀλήθεια παρὰ τῶν ἐχθρῶν ὠμολογήθη· τοῦ θυμοῦ δὲ θήγοντος, ἅπαν τὸ ἐγκλημα προσάψαντες τῷ Ἰούδᾳ, λοιπὸν αὐτοί, τῷ πάθει μεθύοντες, ἐπὶ τὸν φόνον ἠπειγόντο.

5 Καὶ ρίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησε καὶ ἀπελθὼν, ἀπήγγατο.

Τὸ μὲν ἐξομολογήσασθαι τὴν ἁμαρτίαν ἐνώπιον πάντων, καὶ

τὸ ρίψαι τὰ ἀργύρια, μεταμελείας εἰσὶ· τὸ δὲ ἀπάγχασθαι, ἀπογνώσεως. Ἐπέγνω μὲν γὰρ τὸ κακὸν, καὶ μετεμελήθη, καὶ ἐξωμολογήσατο· οὐκ ἐζήτησε δὲ συγγνώμην παρὰ τοῦ δυναμένου δοῦναι ταύτην· οὐ γὰρ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ διάβολος μετανοῆσαι (1) πρὸς τὸν Χριστὸν, εἰς ὃν ἐξήμαρτεν· ἀλλὰ προεξήγαγε τοῦτον τῆς μετανοίας, ὡς μὴ φέροντα τὸν ἀπὸ τοῦ συνειδότος ἔλεγχον. Δέον οὖν ἐπὶ τὸν ἀνεξίκακον τοῦτον καταφυγεῖν· ὁ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸν θάνατον κατέφυγεν, ὅπως θάττον ἀπαλλαγεῖν τῆς κατεγνωσμένης καὶ ἐπωδύνου ζωῆς. Καὶ οὐδὲ τούτου παραινῶν τετύχηκεν, ὡς ἐγλίχετο· διαγνωσθεὶς γὰρ ὑπὸ τινων, καθρέθη τῆς ἀγχόνης· εἴτα ἐν ἰδιάζοντι τόπῳ διέζητε καιρὸν ὀλίγον, καὶ πρηνὴς γενόμενος, εἴτουν, πεπρησμένος (2), ἐξωγκωμένος, ἐλάκησε καὶ διεββάγη μέσος, καὶ ἐξεχύθη τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, καθὼς φησιν ἡ βίβλος τῶν Πράξεων (α). Εἰ δὲ καὶ γέγραπται ἐν αὐτῇ, ὅτι ἐκτῆσατο χωρίον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας, ἀλλ' οὐ μετὰ τὴν ἀγχόνην, ὥς τινες οἴονται. Τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύων ὁ Χρυσόστομος, τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως εἶναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο λέγει. Τὰ τριάκοντα γὰρ ἀργύρια, ἐξ ὧν ἡγοράσθη οὗτος, μισθὸς ἦσαν τῷ Ἰούδα τῆς ἀδικίας τῆς εἰς τὸν διδάσκαλον. Τί γὰρ ἀδικώτερον τῆς προδοσίας αὐτοῦ; Ἐννοήσωμεν τοίνυν οἱ φιλάργυροι, πῶς ὁ Ἰούδας καὶ τὴν ἁμαρτίαν εἰργάσατο, καὶ τῶν χρημάτων οὐκ ἀπῆλαυσε, καὶ τὴν ἰδίαν ψυχὴν ἀπώλεσεν.

6 Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια, εἶπον· Οὐκ

(1) Ἰσως, μετανοήσας, ἢ μετανοήσας πρὸς τὸν Χριστὸν, εἰς ὃν ἐξήμαρτε, καὶ αἰτήσας συγγνώμην.

(2) Τὸ, πρηνὴς, ἐξηγῆται παρὰ τῶν Λεζικογράφων· Ἐπὶ πρόσωπον πεπτωκώς. Ἡ, εἰς τοῦμπροσθεν, ἐπὶ στόματος, ἐπὶ προσώπου. Φαβρίνιος· Ὁ δὲ Εὐθύμιος ἐρμηνεύει αὐτὸ ἐνταῦθα, πεπρησμένος, ἐξωγκωμένος, ὡς ἂν ἐγράφετο, πρηνεὶς. Ἀλλὰ, πρηνεὶς γενόμενος;—

(α) Πραξ. Α', 18.

ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν· ἐπεὶ τιμὴ αἵματός ἐστιν.

Ἀνεπαισχύντως ὁμολογοῦσιν, ὅτι τιμὴ αἵματός ἐστιν, εἴτουν, ὠνὴ φόνου. Κορβανᾶς δὲ ἦν τὸ τοῦ ναοῦ θησαυροφυλάκιον, τὸ δωροδογεῖον. Οἶμαι δὲ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον (1) γαζοφυλάκιον· γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις (2) ὁ πλοῦτος καλεῖται.

7 Συμβούλιον δὲ λαβόντες, ἡγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν

8 ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις. Διὸ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος, ἀγρὸς αἵματος, ἕως τῆς σήμερον.

Πολὺ κάλλιον ἦν αὐτοῖς, εἰς τὸν κορβανᾶν ταῦτα βαλεῖν· οὐ γὰρ ἂν οὕτω κατάδηλον τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο· οἱ δὲ, πρὸς ἔλεγχον τῆς αὐτῶν μισοφονίας, ἡγόρασαν τὸν ἀγρὸν, οὗ τὸ ὄνομα σάλπιγγος λαμπρότερον ταύτην ἀνακινύττει. Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ συμβούλιον λαβόντες· καὶ πανταχοῦ συμβούλιον λαμβάνουσιν, ἵνα μηδεὶς ἀθῶος ὑπολειφθῇ. Καὶ ἡ βίβλος δὲ τῶν Πράξεων φησι, κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο Ἀκελδαμὰ, τουτέστι, χωρίον αἵματος (α). Ὡστε τοῦτό ἐστι, περὶ οὗ κακεῖνη λέγει.

9 Τότε ἐπληρώθη τὸ ρηθὲν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου λέγοντος· «Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο

10 ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι Κύριος.»

Ἐν τῇ ἀναγινωσκομένῃ μὲν βίβλῳ τοῦ Ἱερεμίου τοῦτο οὐ γέ-

(1) Τὸ πολλάκις ἐν τῇ καινῇ Διαθήκῃ ἀπαντῶμενον.

(2) Περσικὴ ἡ λέξις γάζα. «Γάζα» παρὰ Πέρσαις βασίλειον (ἢ θησαυροφυλάκιον) ἢ οἱ ἐκ τῶν πολλῶν φερόμενοι φόροι, ἢ τὰ τίμια.» Ἡσύχιος.

(α) Πραξ. Α', 19.

γραπται· λοιπὸν οὖν ἐν τῇ ἀποκρύφῳ αὐτοῦ ἱστορήται. Εἰκὸς δὲ, καὶ ὕστερον ἐκβληθῆναι ταῦτα ἀπὸ τῆς ἀναγινωσκομένης, ἐκ κακουργίας τῶν Ἰουδαίων, ὅπερ καὶ ἐπὶ ἄλλων ῥητῶν ἐγένετο. Ἐλάβον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς τὴν ὥνῃν τοῦ παντίμου Χριστοῦ, ὃν διετιμήσατο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, ἥγουν οἱ Ἰσραηλῖται. Λέγει δὲ αὐτοὺς τοὺς ἀρχιερεῖς, ὅτε πρὸς αὐτοὺς εἶπεν Ἰούδας· *Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;* Οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια (α). *Συνέταξέ μοι δὲ, ἀντί τοῦ, εἰπέ μοι.*

11 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔσθη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος·

Ἀγαρόντων αὐτὸν εἰς τὸ πραιτώριον, φησὶν ὁ Ἰωάννης, ὅτι ἐξῆλθεν ὁ Πιλάτος πρὸς αὐτοὺς, καὶ εἶπε· *Τίνα κατηγορίαν φέρετε κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου;* Ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπον αὐτῷ· *Εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοποιὸς, οὐκ ἄρ σοι παρεδώκαμεν αὐτόν.* Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Πιλάτος· *Ἀράδετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν, καὶ τὰ ἐξῆς (β).* Οἱ μὲν γὰρ παρέδωκαν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ πρὸς ἀναίρεσιν, οὐ πρὸς ἐξέτασιν· ὁ δὲ, πρὸ ἐξετάσεως, οὐκ ἠνέσχετο τοῦτον ἀνελεῖν· διὰ τοῦτο ζητεῖ μαθεῖν, τίς ἡ κατηγορία· οἱ δὲ, μὴ θαρρόντες ἑαυτοῖς, οὐ λέγουσι μὲν κατηγορίαν, φασὶ δὲ μόνον ὅτι, *Εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοῦργος, οὐκ ἄν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν,* ὡς δῆθεν οὐδὲν ἄδικον ποιοῦντες· ὁ δὲ Πιλάτος δυσανασχέτησας, ὡς βουλομένων δίχα τῆς αὐτοῦ ἐξετάσεως τοῦτον ἀνελεῖν, αὐτοῖς ἐπιτρέπει τὴν ἀναίρεσιν. Ἀποτυχόντες δὲ τῆς προσδοκίας, λοιπὸν κατηγοροῦσι καὶ ἄκοντες, ἅπερ ὁ Λουκᾶς ἱστορήσας (γ), γράψας, ὅτι ἤρξαντο κατηγορεῖν αὐτοῦ, λέγοντες· *Τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος ἡμῶν,*

(α) Ματθ. Κς', 15.

(β) Ἰωάν. ΙΗ', 29—31.

(γ) Λουκ. ΚΓ', 2.

καὶ κωλύοντα Καίσαρι φόρους διδόναι, λέγοντα ἑαυτὸν χριστὸν βασιλεῖα εἶναι. Καὶ ὅρα κακουργίαν! Θέλοντες γὰρ ἀνάψαι τὸν θυμὸν τοῦ Πιλάτου κατὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ συναρπάσαι πρὸς τὸ ταχέως ἀνελεῖν αὐτόν, ἀποστασίας καὶ τυραννίδος ἐγκλημα τούτῳ προσάπτουσιν· ἅμα δὲ καὶ ἵνα, φοβηθεὶς τὸν Καίσαρα Πιλάτος, μὴδὲ βουλόμενος δυνήθῃ τοῦτον ἐξελέσθαι τοῦ θανάτου.

11 Καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ ἡγεμὼν, λέγων· Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῷ Ἰουδαίων; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· Σὺ λέγεις.

Τὸ, Σὺ λέγεις, καὶ τὸ, Σὺ εἶπας, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὁμολογία τίς ἐστὶν ἀνεπίληπτος, καὶ μεστὴ μετριοφροσύνης. Ἰωάννης δὲ πλατύτερον καὶ περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου φησὶν (α), ὅτι *Εἰσῆλθεν εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν ὁ Πιλάτος, καὶ ἐφώνησε τὸν Ἰησοῦν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;* Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· *Ἄφ' ἑαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις, ἢ ἄλλοι σοι εἶπον περὶ ἐμοῦ;* Ἀπεκρίθη ὁ Πιλάτος· *Μή τι ἐγὼ Ἰουδαῖος εἰμὶ; τὸ ἔθνος τὸ σὸν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν σε ἐμοί· τί ἐποίησας;* Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· *Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται ἄρ οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐντεῦθεν.* Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Πιλάτος· *Οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σὺ;* Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· *Σὺ λέγεις· ὅτι βασιλεὺς εἰμι ἐγώ.*

Ὁ μὲν οὖν Πιλάτος, ἀκούσας περὶ ἀποστασίας καὶ τυραννίδος, καὶ φοβηθεὶς, ἰδίᾳ τοῦτον ἠρώτησε, μυστικώτερόν τι μαθεῖν βουλόμενος· ὁ δὲ Χριστὸς ἀντηρώτησεν, ὅτι *Ἄφ' ἑαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις, ἢ ἄλλοι σοι εἶπον περὶ ἐμοῦ; οὐχ ὡς*

(α) Ἰωάν. ΙΗ', 33—37.

ἀγνοῶν, ἀλλὰ καθαπτόμενος αὐτοῦ· διότι οὐ συμπαρέστησεν αὐτῷ τοὺς κατηγοροῦντας, οὐδὲ κατηνάγκασεν αὐτοὺς δεῖξαι σημεῖα τῆς ἀποστασίας καὶ τυραννίδος, ἵνα καὶ μᾶλλον κατασχυθῶσιν. Ὁ δὲ Πιλάτος ἀπολογούμενος, ὅτι οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο λέγει, φησί· *Μῆτι ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι*, ἵνα γινώσκω τὰ σά· οἱ ὁμοεθνεῖς σου παρέδωκάν σε ἐμοί, καὶ τούτων οἱ πρόωτοι καὶ τιμιώτεροι, καὶ αὐτοὶ τοῦτο λέγουσιν. *Εἵτα ἐρωτᾷ· Τί ἐποίησας*, ὅτι τοιαῦτά σοι ἐγκαλοῦσι; Καὶ λοιπὸν λύει τὴν ὑποψίαν τῆς τυραννίδος ὁ Χριστὸς, λέγων, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἀπολύει τοῦ φόβου τὸν Πιλάτον. Τίθησι δὲ καὶ λογισμόν, αὐτό τε τοῦτο δεικνύοντα, καὶ ὅτι ἡ ἐκ τοῦ κόσμου βασιλεία ἐν τοῖς ὑπηρεταῖς ἔχει τὴν ἰσχύν· ἡ δὲ τούτου βασιλεία, οὐράνιος οὐσα, ἀφ' ἑαυτῆς κέκτῃται τὸ κράτος. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, οὐχ ὑπεξήγαγε τῆς ἑαυτοῦ κυριότητος τὸν κόσμον, ἀλλ' ἐνέφηνεν, ὅτι οὐκ ἔστιν, ὥς αἱ τοῦ κόσμου τούτου βασιλεῖαι, δεομένη ὑπηρετῶν, καὶ ὑποκειμένη φόβοις, καὶ τέλος ἔχουσα.

Εἵτα ἐξελθὼν ὁ Πιλάτος ἐπειράθη ἐξελεῖσθαι αὐτόν. Φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς (α), ὅτι εἶπε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ὄχλους· *Οὐδὲν εὐρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. Οἱ δὲ ἐπίσχυον, λέγοντες· Ὅτι ἀνασεῖει τὸν λαόν, διδάσκων καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας* ἕως ὧδε. Πιλάτος δὲ ἀκούσας *Γαλιλαίαν*, ἐπηρώτησεν, εἰ ὁ ἀνθρώπος *Γαλιλαῖός* ἐστι καὶ ἐπιγνοὺς, ὅτι ἐκ τῆς ἐξουσίας *Ἡρώδου* ἐστὶν, ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς *Ἡρώδη*, ὄντα καὶ αὐτὸν ἐν *Ἱεροσολύμοις* ἐν ταῦταις ταῖς ἡμέραις, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ μὲν οὖν Πιλάτος ἀκούσας παρὰ τοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ

(α) Λουκ. ΚΓ', 4—7.

γινὼς, ὅτι οὐκ ἔχει παρασκευὴν τινα τυραννικὴν, ἢ τὸ οἰονοῦν παράσημον ἐπιγείου βασιλείας, καὶ διχγνοὺς ἀπίθανον τὴν κατηγορίαν, ἀναίτιον αὐτὸν ἀπέφηνεν· αὐτοὶ δὲ, μὴ δυνάμενοι δεῖξαι σημεῖα τῶν ρηθέντων ἐγκλημάτων, μετέδωκαν ἐφ' ἑτέραν κατηγορίαν, λέγοντες, ὅτι ἀνασεῖει τὸν λαόν, ἤγουν, ἀναστατοῖ, διδάσκων. Καὶ ὅτι μὲν διδάσκει λέγουσι· τί δὲ διδάσκει, οὐ λέγουσιν, ἵνα μὴ καταγελασθῶσιν.

Ὁ δὲ Ἡρώδης ποιήσας, ὅσα φησὶ Λουκᾶς (α), ἀνέπεμψε τοῦτον πάλιν πρὸς τὸν Πιλάτον, ἐρεπομένων καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων, καὶ καταβοώντων. Πιλάτος δὲ συγκαλεσάμενος τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἀρχοντας καὶ τὸν λαόν, εἶπε πρὸς αὐτούς (β). Ὁ Λουκᾶς καὶ ταῦτά φησι· *Προσηνέγκατέ μοι τὸν ἀνθρώπον τοῦτον*, ὥς ἀποστρέφοντα τὸν λαόν· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνας, οὐδὲν εὔρορ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ αἴτιον, ὧν κατηγορεῖτε κατ' αὐτοῦ. *Ἀλλ'* οὐδὲ *Ἡρώδης* ἀνέπεμψα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτόν, καὶ ἰδοὺ, οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἐστὶ πεπραγμένον αὐτῷ. Παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω. *Παίδενσιν* ἐνταῦθα, τὴν μετρίαν μαστιγῶσιν λέγων, εἰς παραμυθίαν καὶ καταστολὴν τοῦ θυμοῦ αὐτῶν, ἵνα δόξαντες περιγενέσθαι αὐτοῦ, παύσωνται τῆς περαιτέρω μανίας· οἱ δὲ καὶ οὕτως οὐδὲν ἔλαττον ἐξετηριῶντο, πρὸς ἓν μόνον ἀκλινῶς ὁρῶντες, τὸ ἀνελεῖν αὐτὸν τάχιστα· διὸ πάλιν καθυλακτοῦσι.

12 Καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτόν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, οὐδὲν ἀπεκρίνατο.

Σφοδρῶς γὰρ ᾄδη λυττησάντων εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ, καὶ ἀκαθέκτων ὅλως γεγονότων, ἔγνω, ματαίαν εἶναι τοῦ λοιποῦ πᾶσαν ἀπολογίαν.

(α) Λουκ. ΚΓ', 11.

(β) Λουκ. ΚΓ', 13—16.

13 Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος· Οὐκ ἀκούεις πόσα σου καταμαρτυροῦσι;

Τοῦτο λέγει, παρακινῶν αὐτὸν εἰς τὸ ἀπολογησθαι, καὶ ἀπαλλαγῆναι. Καὶ γὰρ ἐγίνωσκεν, ὅτι ῥῆον διαλύσει τὰς συκοφαντίας αὐτῶν.

14 Καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲ ἓν ῥῆμα·

Τὸ ἐξῆς γὰρ περιττὴν ἡγεῖτο καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπόκρισιν, ὡς μὴ δυνάμενον αὐτοὺς ἀναστεῖλαι. Καὶ γὰρ ἦν μὲν μισοπώνηρος ὁ Πιλάτος, καὶ σφόδρα ἠθέλησεν ἐξελεῖσθαι τὸν Ἰησοῦν· μαλακὸς δὲ ὢν, ἐνεδίδου ταῖς ἐκείνων ὁρμαῖς.

14 Ὡστε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν.

Θαυμάζειν, πῶς ἐνδείκνυται τοσαύτην ἐπιείκειαν, πῶς δυνάμενος ἀπολογεῖσθαι καὶ κατασχύνειν αὐτοὺς, ἐκὼν σιγᾷ καὶ ἀνέχεται.

15 Κατὰ δὲ ἑορτὴν εἰώθει ὁ ἡγεμὼν ἀπολύειν ἓνα τῷ

16 ὄχλῳ δέσμιον, ὃν ᾔθελον. Εἶχον δὲ τότε δέσμιον

17 ἐπίσημον, λεγόμενον Βαραββᾶν. Συνηγμένων οὖν αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Πιλάτος· Τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν; Βαραββᾶν, ἢ Ἰησοῦν, τὸν λεγόμενον Χριστόν;

Κατὰ δὲ ἑορτὴν, τὴν τοῦ πάσχα δηλονότι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης εἰπεῖν τὸν Πιλάτον· Ἔστι δὲ συνήθεια ὑμῖν, ἵνα ἓνα ὑμῖν ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχα (α). Περὶ δὲ τοῦ Βαραββᾶ λέγει φανερώτερον ὁ Λουκᾶς, ὅτι ἦν διὰ στάσιν τιὰ γενομένην ἐν τῇ πόλει, καὶ φόνον, βεβλημένος εἰς φυλακὴν (6). ὁ Πιλάτος οὖν, μὴ δυνηθεὶς ὡς ἀθῶον ἐξελεῖσθαι τὸν Χριστόν, ἐπεχείρησε καὶ γοῦν ὡς κατὰδικον χαρίσασθαι τοῦτον τῇ ἑορτῇ.

(α) Ἰωαν. ΙΗ', 39.

(6) Λουκ. ΚΙ', 19.

18 Ἦδει γὰρ, ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν.

Διέγνω τοῦτο, καὶ ἠλπίζεν, ὅτι οὐκ ἂν προτιμήσωσι τὸν ἀνδροφόνον Βαραββᾶν. Διὰ τοῦτο τοίνυν θαρρῆτας ἐρωτᾷ· Τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν; ὡς δὲ λέγει Μάρκος (α), πρὸ τῆς ἐρωτήσεως ἀναβοήσας ὁ ὄχλος, ᾗροζατο αἰτεῖσθαι, καθὼς αἰεὶ ἐποίει αὐτοῖς, ἤγουν, αἰτεῖσθαι γενέσθαι. Ἦν δὲ ἡ αἵτησις περὶ τοῦ ἀπολύσαι ἓνα τῷ ὄχλῳ δέσμιον. Ὅθεν δραχάμενος ἀφορμῆς ὁ Πιλάτος, ἐπεχείρησεν, ὡς εἴρηται, καὶ ἠρώτησεν.

19 Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἀπέστειλε πρὸς αὐτόν ἡ γυνὴ αὐτοῦ, λέγουσα· Μηδέν σοι καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ· πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον κατ' ὄναρ δι' αὐτόν.

Αὐτὸς μὲν οὐκ εἶδε τοιοῦτον ὄναρ, ἢ ὡς ἀνάξιος, ἢ ὅτι ἐμελλε σιγᾶν, ὡς κριτῆς, ἢ ὅτι ἐμελλεν ἀπιστεῖσθαι, ὡς πλαττόμενος αὐτὸς πρὸς τὸ ἐξελεῖν αὐτόν· ἡ γυνὴ δὲ βλέπει μᾶλλον, ὡς ἀξία, καὶ ὡς πιθανωτέρα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα ὡς ἀνυπόπτῳ ταύτῃ πιστεύσαντες ἀναχαιτισθῶσι. Καὶ οὐ βλέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσχει, τουτέστιν, ἐτάζεται, ἵνα τῇ συμπαθείᾳ τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, καὶ μὴ πειθομένων αὐτῶν, κωλύσῃ τὸν φόνον. Τὸ δὲ, μηδέν σοι καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ, ἀντὶ τοῦ, μηδέν σοι καὶ ἐκείνῳ ἀμφοισθητήσιμον· ἀπέχου αὐτοῦ. Σημειωτέον δὲ, ὅτι τὸ, σήμερον, καὶ ἐπὶ νυκτὸς λέγεται.

20 Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους, ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωσιν.

Οἱ φονεῖς τὸν φονέα προτετιμῆκας τοῦ ζωοδότου, καὶ οὐχ ἀπλῶς φονέα, ἀλλ' ἐπίσημον, εἴτουν, περιδότητον ἐπὶ κακουργίᾳ. Τοσοῦτον ὁ φθόνος ἐξέκαυσεν αὐτούς! Διεφθορότερες δὲ

(α) Μαρκ. ΙΕ', 8.

αὐτοί, διέφθειραν καὶ τοὺς ὄχλους, ἵνα καὶ τῆς τούτων ἀπάτης δίκην ἀπαιτηθῶσι. Μάρκος δέ φησιν (α), ὅτι ἀνέσεισεν τὸν ὄχλον, ἥγουν, ἀνεκίνησαν.

21 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἡγεμὼν, εἶπεν αὐτοῖς· Τίνα θέλετε ἀπὸ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν;

Ἡρώτησε πρῶτον, οὕτω δὲ ἀποκριθέντων, ἀσχοληθεὶς πρὸς τὸ μήνυμα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, πάλιν ἐπανέλαβε τὴν ἐρώτησιν.

21 Οἱ δὲ εἶπον· Βαραββᾶν.

Ως ἐδιδάχθησαν.

22 Λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλάτος· Τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν, τὸν λεγόμενον Χριστόν;

Ἀστοχήσας τῆς ἐλπίδος, ἐρωτᾷ πάλιν περὶ αὐτοῦ, καὶ κυρίου αὐτοῦ ποιεῖται τοῦ πράγματος, θεραπεύων οὕτω καὶ μειλισσόμενος αὐτούς· οἱ δὲ μένουσιν ἀνένδοτοι.

22 Λέγουσιν αὐτῷ πάντες· Σταυρωθήτω.

Πάντες, οὐχ οἱ ὄχλοι μόνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι. Καὶ οὐ λέγουσι· Φονευθήτω, ἀλλὰ, Σταυρωθήτω, ἵνα καὶ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου κακοῦργον ἀπελέγχῃ αὐτόν.

23 Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἔφη· Τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν;

Μὴ δυνάμενος δυσωπῆσαι τούτους, ἀντιλέγει λοιπόν.

23 Οἱ δὲ περισσῶς ἔκραζον, λέγοντες· Σταυρωθήτω.

Περισσῶς, ἀντὶ τοῦ, περισσοτέρως· οὕτω γὰρ ἔγραψε Μάρκος (β)· ὁ δὲ Λουκᾶς εἶπεν (γ), ὅτι ἐπέκειντο φωναῖς μεγάλαις, αἰτούμενοι αὐτὸν σταυρωθῆναι· καὶ κατίσχυον αἱ φωναὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων.

(α) Μαρκ. ΙΕ', 11.

(β) Μαρκ. ΙΕ', 14.

(γ) Λουκ. ΚΓ', 23.

24 Ἰδὼν δὲ ὁ Πιλάτος, ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται, λαβὼν ὕδωρ, ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου, λέγων· Ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου· ὑμεῖς ὀψέσθε.

Ἐκάθηρε τὰς χεῖρας τῷ ὕδατι, δεικνύων, ὅτι καθαρὸς καὶ ἀμέτοχός ἐστι τοῦ φόνου· Ἰουδαϊκὸν γὰρ ἔθος ἦν, οὕτω διαμαρτύρεσθαι τοὺς μὴ θέλοντας φόνου τινὸς κοινωνῆσαι. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ Δαυὶδ· *Λίψομαι ἐν ἀθώοις τὰς χεῖράς μου* (α).

25 Καὶ ἀποκριθεὶς πᾶς ὁ λαὸς, εἶπε· Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.

Αἷμα λέγουσι τὴν τοῦ αἵματος καταδίκην. Ω μικρᾶς φωνῆς! ὦ τολμηρίας ἐσχάτης! Ἀλλ' οἱ μὲν οὐ μόνον καθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν τέκνων ἔλκουσι τὴν ἀράν· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν τέκνων δέχεται τοὺς μετανοήσαντας· καὶ οὐ μόνον ἐξαιρεῖται τῆς τοιαύτης ἀράς, ἀλλὰ καὶ μυρίων ἀγαθῶν ἀξιοῖ. Καὶ· γὰρ καὶ Παῦλος ἐξ αὐτῶν ἦν, καὶ μυριάδες τῶν πεπιστευκότων ὑστερον ἐν Ἱεροσολύμοις.

26 Τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν· τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας, παρέδωκεν, ἵνα σταυρωθῇ.

Μάρκος μὲν εἶπεν (β), ὅτι *βουλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι*· Λουκᾶς δὲ, ὅτι *ἐπέκρινε γενέσθαι τὸ αἶτημα αὐτῶν* (γ). Τὸ δὲ φραγέλλιον μάστιξ ἦν ἐκ σχοίνων ἢ λώρων πεπλεγμένη, μεθ' ἧς ἔτυπτον τὰ νῶτα τῶν καταδίκων. Ἐσαφήνισε δὲ τὴν φραγέλλωσιν ὁ Ἰωάννης γράψας (δ), ὅτι *ἔλαβεν ὁ Πιλάτος τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐμαστίγωσε*. Ταῦτα δὲ πεποίη-

(α) Ψαλμ. Κ Ε', 6.

(β) Μάρκ. ΙΕ', 15.

(γ) Λουκ. ΚΓ', 24.

(δ) Ἰωάν. ΙΘ', 1.

κεν, ἐκλῦσαι τὸν τόνον τῆς μανίας τῶν Ἰουδαίων μηχανώμενος, ὅπως ἰδόντες τὴν ὕβριν, τὴν εἰς αὐτὸν γεγεννημένην, καὶ ἀκούσαντες τῆς ἀποράσεως, παραδούσης τοῦτον τῷ θελήματι αὐτῶν, ὡς ὁ Δευκᾶς εἶπεν (α), ἤγουν, τῷ σταυρωθῆναι· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ θέλημα αὐτῶν· χαλάσωσι τὴν ὀργήν, καὶ ἐμέσωσιν ὅψε ποτε τὸν ἰόν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἐξῆς συνεχώρησε γενέσθαι, τὴν περίθεσιν τῆς χλαμύδος, τὴν ἐπίθεσιν τοῦ στεφάνου, τὴν δόσιν τοῦ καλάμου, καὶ τὸν ἄλλον ἐμπαιγμόν.

27 Τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος, παραλαβόντες τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ πραιτώριον, συνήγαγον ἐπ' αὐτὸν ὅλην τὴν σπεῖραν. Καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην. Καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ.

Τὴν χλαμύδα ταύτην, Μάρκος (6) μὲν πορφύραν εἶπεν· Ἰωάννης (γ) δὲ, ἱμάτιον πορφυροῦν· ἱμάτιον δὲ ἦν πορφυρόχρουν. Ὁ δὲ Ματθαῖος ἀδιαφόρως κοκκίνην ἐκάλεσε τὴν τοιαύτην βαφὴν, ὡς εὐκοῦν· οὐ γὰρ ἀληθὴς ἦν πορφύρα. Ἐπεὶ γὰρ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ἐλέγετο, λοιπὸν ὡς βασιλεῖα τοῦτον διέπαιζον, τὴν πορφύραν ἐκείνην περιθέντες, ἀντὶ ἀλουργίδος, καὶ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον ἐπιθέντες, ἀντὶ διαδήματος, καὶ τὸν κάλαμον ἐγχειρίζαντες, ἀντὶ σκῆπτρου, καὶ ἄκοντες δὲ τὴν ἀληθεῖαν ἐσχημάτιζον.

29 Καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐνέπαιζον αὐτῷ, λέγοντες· Χαῖρε, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.

(α) Δευκ. ΚΓ', 25

(6) Μαρκ. ΙΕ', 17.

(γ) Ἰωάν. ΙΘ', 2.

30 Καὶ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτὸν, ἔλαβον τὸν κάλαμον, καὶ ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

Ὁ ἀνεικάστου μακροθυμίας! ὃ πάντα λόγον νικώσης ἀνεξικακίας! Ἰωάννης δὲ φησιν (α), ὅτι ἐδίδουν αὐτῷ βαπτίσματα. Πᾶσαν γὰρ ὕβριν αὐτῷ προσῆγον οἱ μισοῖ, χαριζόμενοι ταῖς θεοστυγείναις Ἰουδαίαις. Ὁ αὐτὸς δὲ Ἰωάννης καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἱστορήσεν, ὡς τοῖς ἄλλοις παραλειπόμενα, λέγων· Ἐξῆλθεν (6) οὖν πάλιν ἐξ ὁ Πιλάτος, καὶ λέγει αὐτοῖς· Ἴδε, ἄγω ὑμῖν αὐτὸν ἔξω, καὶ τὰ ἐξῆς ἄχρι τοῦ, Τότε οὖν παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς, ἵνα σταυρωθῇ (γ).

Φαίνεται γὰρ, ὅτι δις αὐτὸν παρέδωκεν εἰς τὸ σταυρωθῆναι· ἀλλὰ τὸ πρῶτον μὲν ἐν ὑποκρίσει, διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν· ἐπεὶ δὲ, πάντα μηχανησάμενος, εἶδεν αὐτοὺς παντάπασιν ἀνενδότους, ἤκουσε δὲ καὶ τελευταῖον παρ' αὐτῶν, ὅτι ἐὰν (δ) τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος· πᾶς ὁ βασιλεῖα ἑαυτὸν ποιῶν, ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι· τότε λοιπὸν ἐν ἀληθείᾳ παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς, ἵνα σταυρωθῇ. Διὸ καὶ τὸ πρῶτον μὲν, ἀπλῶς αὐτὸν παρέδωκε· τὸ δεύτερον δὲ, παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς.

Μυρία μὲν οὖν ὁ Πιλάτος ἐπραγματεύσατο, πάσης εὐθύνης τὸν Χριστὸν ἀπαλλάττων, καὶ παντοίως, μὴ ἀναιρεθῆναι τοῦτον, ἀγωνιζόμενος· ἔδει δὲ αὐτὸν ἀντιστῆναι δικαστικώτερον, καὶ μὴ παραχωρῆσαι τοῖς ἀδικούσι, μηδὲ προδοῦναι τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου μαρτυρούμενον ἀνάτιον εἰς θάνατον. Ὅτι γὰρ ἡδύνατο, δῆλον ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν αὐτόν (ε)· Οὐκ οἶδας, ὅτι ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαι σε, καὶ ἐξουσίαν ἔχω ἀπολύσαι

(α) Ἰωάν. ΙΘ', 3.

(6) Ἰωάν. ΙΘ', 4.

(γ) Ἰωάν. ΙΘ', 16

(δ) Ἰωάν. ΙΘ', 12.

(ε) Ἰωάν. ΙΘ', 10.

σε· Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς οὐκ ἀπέλυσεν αὐτὸν καταδικάζει, εἰπὼν, ὅτι ὁ παραδιδούς με σοί, μεῖζονα ἁμαρτίαν ἔχει (α)· μεῖζονα, δηλαδή, τῆς σῆς.

Οὐδὲ γὰρ ὁ περὶ τυραννίδος λόγος ἀπαλλάττει τοῦτον· ἔχρην γὰρ, ἀκούσαντα, παραστῆσαι τοὺς κατηγόρους, καὶ ἀποδείξεις ἐπιζητῆσαι, καὶ ὅσα τυραννίδος τεκμήρια, οἷον, εἰ στρατόπεδα κατέλεγεν, εἰ χρήματα συνέλεγεν, εἰ ὅπλα ἐχάλκευε, καὶ εἴτι τοιοῦτον· ὁ δὲ μόνον ἀκούσας, ἔπτηξεν ἀγεννῶς, καὶ ἀνεξέταστον ἄφεις τὴν τοιαύτην κατηγορίαν ὑπήχθη καὶ παρεσύρη. Ὅσον γὰρ ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι σκληροὶ καὶ τολμηροί, τοσοῦτον οὗτος μαλακὸς καὶ δειλὸς, καὶ διὰ τοῦτο κοῦφος καὶ εὐπαράγωγος. Ζήτησον δὲ καὶ τὴν ἐξήγησιν τῶν, ὡς εἴρηται, προστεθέντων παρὰ τοῦ Ἰωάννου, σφόδρα συντελούντων εἰς τὰ προκείμενα.

31 Καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι.

Ἐπεὶ ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα, περιεῖλον πάντως καὶ τὸν στέφανον. Ἰωάννης δὲ φησὶν (6), ὅτι παρέλαβον τὸν Ἰησοῦν καὶ ἤγαγον εἰς τὸ πραιτώριον (1), τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦτο σπουδαπάντων, ἵνα ἐκεῖθεν ἐξαγόμενος δοκῇ κατάκριτος.

32 Ἐξερχόμενοι δὲ, εὔρον ἄνθρωπον Κυρηναῖον, ὀνόματι Σίμωνα· τοῦτον ἠγγάρευσαν, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.

Μάρκος μὲν προσέθηκεν, ὅτι τὸν πατέρα Ἀλεξάνδρου καὶ

(α) Ἰωαν. 10', 11.

(6) Ἰωαν. 10, 16.

(1) Τὸ, εἰς τὸ πραιτώριον, προσπίθεται καὶ ἐν τῷ καμμένῳ τοῦ Ἰωάννου παρ' ἀμφοτέρων τοῖς χειρογράφοις· ἀλλ' ὁ Χρυσόστομος Τομ. Η'. Σελ. 503. D. ἀγνοεῖ αὐτό· ἀγνοεῖ δ' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριλλος Τομ. Α'. Σελ. 1057. Α. διότι λέγει· ἀπάγουσι μὲν ὡς τεθνήσκοντα ἔδην τὸν τῆς ζωῆς ἀρχηγόν. »

Ρούφου (α)· Λουκᾶς δὲ, ὅτι ἐρχόμενον ἀπ' ἀγροῦ (6)· ὁ δὲ Ἰωάννης εἶπεν (γ), ὅτι καὶ βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ἐξῆλθε. Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτῷ τὸν σταυρὸν ἐπέθηκαν, ὡς καταδίκην, καὶ βαστάζων αὐτὸν ἐξῆλθεν· εἴτα τῷ Σίμωνι συναντήσαντες, τοῦτον ἠγγάρευσαν, ἵνα ἄρῃ αὐτόν. Λουκᾶς δὲ καὶ εἴτι προσέθηκεν (δ), ὅτι Ἠκολούθει αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ γυναικῶν· αἱ καὶ ἐκόπτοντο καὶ ἐθρήνον αὐτόν. Στραφεῖς δὲ πρὸς αὐτάς ὁ Ἰησοῦς, εἶπε· Θυγατέρες Ἰερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ· πλὴν ἐφ' ἑαυτάς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. Ὅτι ἰδοὺ, ἔρχονται ἡμέραι, καὶ τὰ ἐξῆς· μὴ κλαίετε, λέγων, ἐπ' ἐμέ, ἔχουν, δι' ἐμέ· ἀλλὰ δι' ἑαυτάς, καὶ διὰ τὰ τέκνα ὑμῶν· ὅτι ἰδοὺ, ἔρχονται ἡμέραι, αἱ τῆς ἀλώσεως τῶν ἱεροσολύμων δηλονότι.

33 Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ.

Οὗτος ὁ τόπος ἐγγὺς ἦν τῆς πόλεως, ὡς ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν (ε).

33 Ὁ ἐστὶ λεγόμενος κρανίου τόπος.

Ὅπερ, τὸ, Γολγοθᾶ, δηλονότι, λεγόμενον, ἥτοι, μεθερμηνευόμενον, ὡς ὁ Μάρκος εἶπεν (ζ), ἀπὸ τῆς ἐβραϊδος διαλέκτου πρὸς τὴν ἐλληνίδαν, ἔστι καὶ λέγεται, κρανίου τόπος. Φασὶ δέ τινες ἐκεῖ τὸν Ἀδάμ τετελευτηκέναι, καὶ κεῖσθαι, καὶ ὠκονμήθη, ἵνα, ὅπου ὁ παλαιὸς Ἀδάμ. ἔπεσεν ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἐκεῖ καὶ τὸ τοῦ νέου Ἀδάμ. τρώπαιον στῆ κατὰ τοῦ θανάτου, λέγω δὴ τὸν σταυρόν.

(α) Μαρκ. 1Ε', 21.

(6) Λουκ. ΚΓ', 26.

(γ) Ἰωαν. 10', 17.

(δ) Λουκ. ΚΓ', 27—29.

(ε) Ἰωαν. 10', 20.

(ζ) Μαρκ. 1Ε', 22.

34 Ἔδωκαν αὐτῷ πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον· καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελε πιεῖν.

Ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον (α). ὁ δὲ οὐκ ἔλαβε. Καὶ ἀμφοτέρωθεν προσήνεγκαν αὐτῷ, παίζοντες, καὶ λειποθυμοῦντα δῆθεν ἀνακτώμενοι. Τῷ ὅξει μὲν οὖν τὴν χολὴν ἔμιζαν, ἵνα τὸ δριμύ γένηται καὶ πικρόν· ἐνέφαινε δὲ ταῦτα τῆς τῶν Ἰουδαίων ψυχῆς τὴν δριμύτητα καὶ πικρίαν. Καὶ αὕτη δὲ ἡ σμύρνα πικροτάτη ἐστίν.

Ἀλλὰ πρὸ μὲν τοῦ ἀνελθεῖν εἰς τὸν σταυρὸν τὰ ῥηθέντα προσηνέχθησαν αὐτῷ, καθὼς Ματθαῖος καὶ Μάρκος εἶπον· μετὰ δὲ τὸ ἀνελθεῖν, ὄξος μόνον, ὡς αὐτοὶ πάλιν οὗτοι, καὶ Λουκᾶς, καὶ Ἰωάννης φασί (β).

Παρατηρήτέον δὲ καὶ, ὅτι τὸν ἐσμυρνισμένον οἶνον, ὡς ἀκαιρον, μὴ λαβῶν· νῦν μὲν τοῦ μίγματος τοῦ ὄξους καὶ τῆς χολῆς ἐγεύσατο, διὰ μόνην τὴν χολὴν, ὅπως πληρωθῇ τό· Καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρώμα μου χολήν (γ)· σταυρωθεὶς δὲ, μόνον ὄξος ἐποτίσθη, διὰ τὸ λείπον, λέγω δὴ τό· Καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. Καὶ μὴν ἐν ταύτῳ δοκοῦσι καὶ ὄξους καὶ χολῆς ἐγεύσατο, καὶ ἐν ταύτῳ δοκοῦσι καὶ ἄμφω τὰ ῥητὰ τὸ πέρας λαβεῖν. Ἀλλ' εἰς τὴν δίψαν μου γέγραπται· οὐκ ἐδίψα δὲ πρὸ τοῦ ἀνελθεῖν εἰς τὸν σταυρὸν, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀνελθεῖν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης (δ), ὅτι ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἤδη τετέλεσται, ἵνα πληρωθῇ ἡ γραφή, λέγει· Διψῶ.

Πρῶτον μὲν γὰρ οἴκοθεν αὐτοὶ τὰ δηλωθέντα πόματα προσέφερον παίζοντες, ὡς εἰρήκαμεν· ὕστερον δὲ ἀκούσαντες, ὅτι

(α) Μαρκ. ΙΕ', 23.

(β) Ματθ. ΚΖ', 48. Μαρκ. ΙΕ', 36. Λουκ. ΚΓ', 36. Ἰωαν. ΙΘ', 29.

(γ) Ψαλμ. ΞΗ', 22.

(δ) Ἰωαν. ΙΘ', 28.

διψᾷ, προσήγαγον τὸ ὄξος· καὶ ἐπεὶ γέγραπται, ὅτι ἔδωκαν εἰς τὸ βρώμα μου χολήν, ἤγουν, εἰς τὸ φαγεῖν με, πῶς αὐτοὶ εἰς τὸ πιεῖν καὶ ταύτην δεδώκασιν; Οἶμαι τρυφή-ζητᾶς χολῆς ἐντεθέρυθται τῷ ὅξει, ἵνα τὸ μὲν εἴη ἀντὶ τοῦ οἴνου, τὰ δὲ, ἀντὶ ψωμοῦ· καὶ προηγουμένως μὲν πόμα δεδώκασιν, ἀκολούθως δὲ καὶ βρώμα. Τοῖς γὰρ λειποθυμοῦσιν ὀρέγειν εἰώθαμεν οἶνον, ἄρτον ἐμβολόντες, ἵνα πρῶτον πιόντες, ἔπειτα καὶ φάγοιεν. Εἰ γὰρ μὴ οὕτω νοήσωμεν, οὐχ εὐρήσωμεν ἱστορικῶς ἀλλαγῇ δεδομένην εἰς τὸ βρώμα αὐτοῦ χολήν, εἰ μὴ τις χολὴν ἀναγωγικῶς ἐρμηνεύσοι, τὴν πικρίαν, ἣν ἔδωκαν εἰς τὸ βρώμα αὐτοῦ, τουτέστιν, ἀντὶ βρώματος αὐτοῦ, παραπικραίνοντες αὐτὸν καθεικάστην.

35 Σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον.

Τὰ παραπλήσια λέγει καὶ ὁ Λουκᾶς (α). ὁ δὲ Μάρκος εἶπεν, ὅτι βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ, τίς τί ἄρῃ (β). Ἀλλ' οὗτοι μὲν οἱ εὐαγγελισταὶ ἀπλῶς καὶ ἀδιαστόλως ἔγραψαν, ὅτι διμερίσαντο, καὶ, ὅτι ἔβαλλον κλῆρον· Ἰωάννης δὲ σαφέστερον περὶ τοῦ προκειμένου γράψας φησὶν (γ). Οἱ οὖν στρατιῶται, ὅτε ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἐκάστῳ στρατιώτῃ μέρος, καὶ τὸν χιτῶνα, ἔλαβον, δηλονότι. Ἦν δὲ ὁ χιτῶν ἄβραφος, ἐκ τῶν ἀνωθεν ὑφαντὸς δι' ὅλου. Εἶπον οὖν πρὸς ἀλλήλους· Μὴ σχίσωμεν αὐτόν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ, τίς τίς ἔσται. Ἦν ἡ γραφή (1) πληρωθῇ ἡ λέγουσα· «Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά

(α) Λουκ. ΚΓ', 34.

(β) Μαρκ. ΙΕ', 24.

(γ) Ἰωαν. ΙΘ', 23. 24.

(1) Εἰς μόνον ἄρα τὸν Ἰωάννην ἀποδίδοι ταῦτα ὁ Εὐθύμιος, καὶ, κατὰ τὴν γνώμην τῶν κριτικῶν, ὀρθῶς.

μου εαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον.» Μόνα γοῦν τὰ τοῦ Χριστοῦ ἱμάτια διεμερίσαντο, καίτοι εὐτελέστερα τῶν ἱματίων τῶν ληστῶν ὄντα· ἵνα ἡ περὶ τούτων προφητεία τοῦ Δαυὶδ λάβῃ τέλος. Οἱ μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τούτοις χλευάζοντες, ὡς βασιλέως δῆθεν ἱμάτια, ταῦτα διεμερίζοντο· ὥκονομεῖτο δὲ τὸ τέλος τῆς περὶ τούτων, ὡς εἴρηται, προφητείας. Καὶ τὰ μὲν ἱμάτια διεμερίσαντο· ἐπὶ δὲ τὸν χιτῶνα τὸν ἄρραφον ἔβαλον κλῆρον· τοῦτον γὰρ ὠνόμασεν ἱματισμὸν ἡ προφητεία.

Ἀλλὰ πόσα τὰ ἱμάτια ἦσαν, οὐδεὶς τῶν εὐαγγελιστῶν ἐδήλωσε. Διό τινες πέντε ταῦτά φασι· τέσσαρα μὲν, τὰ τοῖς τέσσαρσι στρατιώταις διαμερισθέντα· πέμπτον δὲ, τὸν χιτῶνα τὸν ἄρραφον. Δοκεῖ δὲ ἀπίθανος ὁ λόγος, διὰ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἀπέριττον· οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τοσαῦτα περιβάλλεται. Στοχαζόμενοι οὖν αὐτοὶ λέγομεν, καὶ ἴσως οὐ πόρρω τοῦ προσήκοντος, τρία εἶναι τὰ πάντα· ἓν μὲν, τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος χιτῶνα, λέγω δὴ τοῦτον τὸν ἄρραφον· δεύτερον δὲ, τὸ ἐπὶ τούτῳ περιβόλαιον· τρίτον δὲ, τὸ ἐξωτάτω ἐπίβλημα.

Τοῦτον δὲ τὸν χιτῶνα ἐκ παρὰδόσεως πατέρων ἠκούσαμεν ἔργον εἶναι τῆς Θεομητορος, ἐκ τῶν ἀνωθεν μερῶν ὑφαντὸν, ἦγουν ἀπὸ τοῦ τραχήλου τὴν ἀρχὴν τῆς ὑφῆς λαβόντα, καὶ πλεκτὸν δι' ὅλου τυγχάνοντα, καθάπερ τὰ χειμερινὰ περὶ ἡμῖν περιβόλαια τῶν ποδῶν καὶ τῶν κεφαλῶν. Ὅθεν καὶ προσφῶς ἀλληγοροῦσιν αὐτὸν, λέγοντες, ὅτι μόνον τὸ ἐκ τῆς Θεομητορος ληφθὲν σῶμα ἐκ τῶν ἀνωθεν ἦν ὑφαντὸν, τουτέστιν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἶχε συνυφασμένην ἑαυτοῦ τὴν θεότητα, ἣ ἐκ τοῦ θεοῦ ἦν ὑφαστάς, καὶ οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνθρώπου. Τὰ δύο δὲ ἱμάτια τέσσαρα μέρη πεποιήκασιν, σχίσαντες αὐτά· καὶ γὰρ εἰπόντες περὶ τοῦ ἄρραφου χιτῶνος, ὅτι Μὴ σχίσωμεν αὐτὸν, ἐδήλωσαν, ὅτι τὰ ἄλλα ἔσχισαν.

Οὐδὲ γὰρ ὡς πολυτελῆ ταῦτα διεμερίσαντο, ἵνα καὶ φεῖδωνται τῶν μερίδων, ἀλλὰ χλευάζοντες, ὡς προεῖρηται. Καὶ οὗτοι μὲν ἀτίμως τὰ τίμια διεμερίζοντο, δι' ὧν τηλικαῦτα θαύματα γεγόνασιν· ἡ δὲ τούτων δύναμις ἐπέιχετο.

Τινὲς δὲ διαποροῦσιν, ὡς, ἐπεὶ τοῖς ἀποστόλοις ἐνομοθέτησεν ὁ Χριστός, μὴ καθεῖσθαι δύο χιτῶνας, πῶς αὐτὸς εὔρηται πλείονα κεκτημένος; Πρὸς οὗς ἀπολογητέον, ὅτι καὶ αὐτὸς ἵνα χιτῶνα εἶχε, τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος· τὰλλα γὰρ οὐκ ἦσαν χιτῶνες, ἀλλ' ἱμάτια· χιτῶν γὰρ κυρίως τὸ ἐνδοτάτω. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὅρα πᾶν τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος ὑβριζόμενον· τὴν κεφαλὴν μὲν, διὰ τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου καὶ τοῦ τύπτεσθαι τῷ καλὰμῳ· τὸ πρόσωπον δὲ, διὰ τῶν ἐμπτυσμάτων· τὰς σιαγόνας δὲ, διὰ τῶν ῥαπισμάτων· τὸ στόμα δὲ, διὰ τῆς χολῆς καὶ τοῦ ὄξους· τὰς ἀκοὰς δὲ, διὰ τῶν βλασφημιῶν· τὸν τράχηλον δὲ, διὰ τῶν κολαρισμάτων· τὰ νῶτα δὲ καὶ τὰ στέρνα, διὰ τῶν φραγελλωμάτων, ἥτοι, μαστιγῶν· τὰς χεῖρας δὲ καὶ τοὺς πόδας, διὰ τῶν ἡλῶν· τὴν πλευρὰν δὲ, διὰ τῆς λόγχης, ὡς ὁ Ἰωάννης ἱστορεῖ (α)· καὶ τὰ λοιπὰ μέρη, διὰ τῆς χλαμύδος καὶ τῆς γυμνώσεως· καὶ ἀπλῶς τὸ ὅλον σῶμα, διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θριαμβεύσεως.

Ὅταν οὖν βλασφημηθῶμεν, ἢ αἰκισθῶμεν, ἢ θριαμβευθῶμεν, ταῦτ' ἐννοοῦντες πᾶσαν ἐκβάλλωμεν ἀπὸ τῆς ψυχῆς φλεγμονήν, λογιζόμενοι, καὶ ὅτι ὁ μὲν θεὸς ἦν, ἡμεῖς δὲ ἄνθρωποι· καὶ ὁ μὲν δεσπότης, ἡμεῖς δὲ δούλοι· καὶ ὁ μὲν ἀναμάρτητος, ἡμεῖς δὲ ἁμαρτωλοί· καὶ ὁ μὲν παρὰ δούλων ἔπασχεν, ἡμεῖς δὲ παρὰ συνδούλων· καὶ ὁ μὲν δι' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ δι' ἑαυτούς· καὶ ὁ μὲν θεωρούντων Ἰουδαίων καὶ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων, ἡμεῖς δὲ ἐνώπιον ὀλίγων, εἰ δὲ καὶ πλειόνων, ἀλλ' οὐ τοσούτων.

(α) Ἰωαν. ΙΘ', 34.

[Τοῦ ἀγίου Μαξίμου (1). Ὁ μὲν ἄνωθεν ὕφαντος χιτῶν, ἡ διάλληλός ἐστι τῶν ἀρετῶν πλοκή τε καὶ συνοχή, διὰ τῆς ἄνωθεν χάριτος ὑφηρασμένη, καὶ ἔνδον σκέπущα τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, οὗ πολλάκις γυμνοῦντες ἡμᾶς οἱ φονευταὶ δαίμονες, δι' ἀμελείας καὶ ῥαθυμίας, ὅμως οὐ συγχωροῦνται σχίσαι αὐτὸν, ὥστε μὴ γνωρίζειν ἡμᾶς ἐτι τὴν ἀρετήν. Καὶ οὕτω γὰρ αἰεὶ γνωρίζομεν αὐτήν, εἰ καὶ μὴ περιβαλλόμεθα τὴν ἐκ ταύτης σκέπην. Τὰ δὲ σχισθέντα, ἡ ἔξωθεν ἐστι περιβολὴ τοῦ αἰσθητοῦ πλούτου, διαιρουμένη εἰς τέσσαρα κοσμικὰ στοιχεῖα, οἷς ἐμπαθῶς κεχρησθαι πείθουσιν ἡμᾶς οἱ ἐμπαίζοντες μισαιφρόνοι. Ἐξ ἧ δ' ἂν καὶ καθ' ἕτερον λόγον, χιτῶν μὲν ἄνωθεν ὕφαντος, ἡ ἐκάστου ψυχῇ, ἄνωθεν ἐμπνευσθεῖσα· καὶ ἄρραφος μὲν, ὡς ἀπλὴ καὶ ἀσύνθετος· ἀσχιστος δὲ, ὡς ἀθάνατος· διαιρούμενα δὲ ἱμάτια, τὸ σῶμα, ὡς ἐκ φθορᾶς εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα διαλυόμενον.]

36 Καὶ καθήμενοι, ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ.

Ἐφύλαττον αὐτὸν, ἵνα μὴ κατενεχθῇ παρὰ τινος.

37 Καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ γεγραμμένην· ΟΥΤΟΣ ΕΣΤΙΝ ΙΗΣΟΥΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

[Ἡ ἐν τῷ τίτλῳ γραφὴ (2) πρακτικῆς, καὶ θεωρητικῆς, καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας βασιλεία τὸν στυρωθέντα ἐμήνυσεν· πρακτικῆς μὲν, διὰ τοῦ ῥωμαῖστί γεγράφθαι· τὴν ῥωμαϊκὴν γὰρ βασιλείαν ἀνδρείοτέραν πασῶν ὁ Δανιὴλ ἐθεάσατο· πρακτικῆς δὲ ἰδίῳ ἢ ἀνδρείῳ· διὰ δὲ τοῦ ἑλληνιστί, θεωρητικῆς· Ἕλληνες γὰρ θεωρητικώτεροι τῶν ἄλλων ἐθνῶν· διὰ δὲ τοῦ ἑβραῖστί, θεολογικῆς· θεολογικώτεροι γὰρ πάντων ἑβραῖοι.]

Τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐσταυρώθη. Σανίδι γὰρ ταύτην ἐγγρά-

(1) Ταῦτα ἐν τῷ περισελιδίῳ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις.

(2) Καὶ ταῦτα ἐν τῷ περισελιδίῳ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς χειρογράφοις.

ξαντες οἱ περὶ τὸν Πιλάτον, ἐπέθηκαν, ὥστε ὑπὸ πάντων ἀναγινώσκεισθαι τῶν τε παρόντων, καὶ τῶν παριόντων. Μάρκος μὲν οὖν εἶπε (α). Καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφή τῆς αἰτίας αὐτοῦ γεγραμμένη· Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· Λουκᾶς δέ· Ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφή γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ γράμμασις ἑλληνικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς καὶ ἑβραϊκοῖς· Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων (β). Τοῦτο δὲ τρισὶν ἐγράφη διαλέκτοις, διὰ τὸ πολλοὺς ἐπιχωρίζειν τότε τῇ πόλει τῶν Ἰουδαίων Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους· Ἰωάννης δὲ φησιν· Ἐγράψε δὲ καὶ τίτλον ὁ Πιλάτος, καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· Ἦν δὲ γεγραμμένον· Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· Τοῦτον οὖν τὸν τίτλον πολλοὶ ἀνέγνωσαν τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἐγγὺς ἦν ὁ τόπος τῆς πόλεως, ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς· καὶ ἦν γεγραμμένον ἑβραϊτὶ, ἑλληνιστὶ, ῥωμαῖστί· Ἐλεγον οὖν τῷ Πιλάτῳ οἱ ἀρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων· Μὴ γράψῃ· Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος εἶπε· Βασιλεὺς εἰμι τῶν Ἰουδαίων· Ἀπεκριθὲν ὁ Πιλάτος· Ὁ γέγραφα, γέγραφα (γ). Τίτλος μὲν οὖν, κατὰ Ῥωμαίους, ἡ αἰτία· τὸ δὲ, ἐγγὺς ἦν ὁ τόπος τῆς πόλεως, ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς, οὕτω συντακτέον· ὅτι ἐγγὺς τῆς πόλεως ἦν ὁ τόπος, ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς.

Ὁ μὲν οὖν Πιλάτος ἔγραψε τὴν ῥηθεῖσαν αἰτίαν, καὶ στηλιτεύσας πᾶσι κατέστησεν αὐτὴν γνώριμον, ἵνα μὴ δύνωνται Ἰουδαῖοι κακουργίας ἄλλην αἰτίαν ἐπισημῆσαι τῷ Χριστῷ· καὶ ὁμοῦ μὲν τούτους ἡμύνατο· ὁμοῦ δὲ ἐκείνου ὑπεραπολογήσατο, ὅτι διὰ φθόνον ἐσταυρώθη.

Ἐπεὶ δὲ ἀνέκειντο τὰ γράμματα λαμπρῶς ἀνακηρύττοντα τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἐπιχειροῦσιν οἱ ἀρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων

(α) Μαρκ. ΙΕ', 26.

(β) Λουκ. ΚΓ', 38.

(γ) Ἰωαν. ΙΘ', 19—22.

μετατρέψαι τὴν τοιαύτην ἐπιγραφὴν, λέγοντες τῷ Πιλάτῳ· Μὴ γράφῃ· Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· ἵνα μὴ ἀληθὴς ἡ ἐπιγραφὴ δοκῇ· ἀλλ' ὅτι Ἐκεῖνος εἶπε· Βασιλεὺς εἰμι τῶν Ἰουδαίων· ἵνα ψευδὴς ἐκεῖνος φανῇ. Ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ τέως παρέπεισαν αὐτόν· ἀπεκρίθη γάρ· Ὁ γέγραφα, γέγραφα, τουτέστιν, οὐκ ἄλλοιῶ τὸ γραφέν. Κατὰ θεῖαν δὲ πάντως πρόνοιαν ὁ τίτλος ἐπετέθη μόνῳ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ· τῶν τριῶν γὰρ ἅμα τότε καταχωσθέντων, χρόνοις ὕστερον ὁ δεσποτικὸς ἀναζητηθεὶς, ἀπὸ τοῦ τίτλου μᾶλλον γέγονε γινώριμος.

38 Τότε σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο λησταί· εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων.

Καὶ τοῦτο τῆς τῶν Ἰουδαίων ἥν σπουδῆς, ἵνα, μέσον τῶν κακούργων κρεμáμενος, κακούργος καὶ αὐτὸς δοκῇ, καὶ ἵνα ἡ κοινωνία τῆς τιμωρίας κοινωνὸν αὐτὸν ἀνακηρύττῃ καὶ τῆς κακουργίας. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ δημοσίᾳ τοῦτον ἐσταύρωσαν, πάντων ὁρώντων· φησὶ γάρ ὁ Λουκᾶς (α), ὅτι Καὶ εἰστήκει ὁ λαὸς θεωρῶν· καὶ χερσὶ στρατιωτικαῖς αὐτὸν σταυρωθῆναι παρεσκεύασαν, καὶ πάντα πεποιήκασιν, ἵνα καταχέωσιν αὐτοῦ παρὰ πᾶσι πονηρὰν ὑπόληψιν. Ἐπληροῦτο δὲ κἀνταῦθα ἡ τοῦ Ἡσαίου προφητεία ἡ λέγουσα· Καὶ μετὰ ἀνδρῶν ἐλογίσθη (β).

Καὶ οἱ μὲν δύο λησταί, τοὺς δύο λαοὺς ἠνίττοντο, τὸν τε παλαιὸν, καὶ τὸν νέον· τούτων γὰρ ὁ μὲν βλασφημῶν αὐτὸν ἀπέθανεν· ὁ δὲ πρὸς τῷ τέλει τοῦτον ἐπέγνω θεόν· αὐτὸς δὲ μέσος ἐκρεμάσθη τῶν δύο τούτων, ὡς μέσος γινόμενος τῆς τε παλαιᾶς, καὶ τῆς νέας Διαθήκης.

39 Οἱ δὲ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτόν, κινουν-
40 τες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ λέγοντες· Ὁ καταλύ-

(α) Λουκ. ΚΓ', 35.

(β) Ἠζ. ΝΓ', 12.

ων τὸν ναόν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτόν· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, κατάρχθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ.

Οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδὸν ἐκείνην Ἰουδαῖοι. Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι ἔλεγον· Οὐά! ὁ καταλύων τὸν ναόν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔστι δὲ τὸ, οὐά, χλευαστικὸν ἐπίρρημα καὶ ἐμπαικτικόν· ἔλεγον δὲ τὰ τοιαῦτα, κωμωδοῦντες αὐτόν, ὡς ψεύστην.

41 Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν
42 γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων, ἔλεγον· Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι·

Τὸ, ὁμοίως, διὰ τὴν βλασφημίαν ἐρηται. Καὶ αὐτοὶ γὰρ ὁμοίως ἐβλασφήμουν αὐτόν, εἰ καὶ ἐν ἑτέροις ῥήμασι. Τὸ δὲ, ἄλλους ἔσωσεν, εἶπον, διαβάλλοντες τὰς θαυματουργίας αὐτοῦ, ὡς ἐν γοητείᾳ γενομένας.

42 Εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστι, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσωμεν ἐπ' αὐτῷ.

Τοῦτο εἶπον, διὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ τίτλου. Μὴ δυνηθέντες γὰρ αὐτὴν μετατρέψαι, πειρῶνται ψευδῇ ταύτην ἀπελέγχει, διὰ τοῦ ζητεῖν δῆθεν ἀδύνατα. Καὶ κατέβη ἂν, εἰ πιστεύειν ἔμελλον.

43 Πέποιθεν ἐπὶ τὸν θεόν· ῥυσάσθω νῦν αὐτόν, εἰ θέλει αὐτόν· εἶπε γάρ· Ὅτι θεοῦ εἰμι υἱός.

Ὁ προεῖπε Δαυὶδ ἐκ προσώπου αὐτῶν, νῦν αὐτοὶ τοῦτο λέγουσιν, ἄγοντες εἰς πέρας τὴν τοιαύτην προφητείαν. Γέγραπται γάρ· Ἠλπισεν ἐπὶ Κύριον, ῥυσάσθω αὐτόν· σωσάτω αὐτόν, ὅτι θέλει αὐτόν (β). Ἐλεγον οὖν ἐπικερτομοῦντες· Πέποιθεν ἐπὶ τὸν θεόν, ὡς υἱὸς αὐτοῦ; σωθήτω παρ' αὐτοῦ.

(α) Μάρκ. ΙΕ', 29.

(β) Ψαλμ. ΚΑ', 9.

(TOM. Α'.)

Τοῦτο δὲ ἔλεγον, οὐχ ὡς τοῦ θεοῦ μὴ δυναμένου ῥύσασθαι αὐτόν· ἀλλ' ὡς αὐτοῦ μὴ ὄντος υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καθὼς αὐτοὶ ᾤοντο. Ἀλλ', ὦ μισροὶ καὶ παμμίκαροι! λοιπὸν οὐδ' οἱ προφητῆται ἦσαν προφηταί, οὐδὲ οἱ δίκαιοι πάντως δίκαιοι, ἐπεὶ δὴ αὐτοὺς οὐκ ἐξήρπασε τῶν κινδύνων ὁ θεός. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἦσαν καὶ ἐκινδύνευσαν, κατὰ διαφοροὺς οἰκονομίας.

44 Τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ λησται, οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ, ὠνείδιζον αὐτόν.

Τὸ δ' αὐτὸ, ἀντὶ τοῦ, ὡσαύτως. Οὐ μόνον γὰρ τοὺς Ἰουδαίους ἐξέκαυσεν ὁ διάβολος, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ῥωμαίους στρατιώτας ἐξοίστησε, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ληστάς, καὶ ταῦτα συνεσταυρωμένους, ἐξηγρίανε κατ' αὐτοῦ. Ματθαῖος μὲν οὖν καὶ Μάρκος (α) τοὺς δύο φασὶν ὠνείδιζειν αὐτόν· Λουκᾶς (β) δὲ τὸν ἓνα μὲν βλασφημεῖν αὐτόν λέγει, τὸν ἕτερον δὲ μᾶλλον ἐπιτιμᾶν τῷ βλασφημοῦντι. Καὶ γὰρ πρῶτον μὲν οἱ δύο, τῶν ἰδίων ἐκλαθόμενοι πόνων, ἐξ ὁμότητος ὠνείδιζον αὐτόν, Ἰουδαῖοι καὶ αὐτοὶ ὄντες· ἴσως δὲ καὶ πρὸς χάριν τῶν Ἰουδαίων, ἵνα διὰ τοῦτο κατενέγκωσιν αὐτούς· ὕστερον δὲ μετενόησεν ὁ εἷς· τοῦτο μὲν, ὑπομνησθεὶς τῶν σημείων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀνεπιλήπτου πολιτείας αὐτοῦ· τοῦτο δὲ, καὶ ἀκούσας ὑπερευχομένου τῶν σταυρωσάντων μᾶλλον, ὡς ἰστόρησε Λουκᾶς (γ)· ἔτι δὲ, καὶ ἰδὼν τὸν ἀέρα σκοτιζόμενον παρὰ φύσιν.

45 Ἀπὸ δὲ ἑκτῆς ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐννάτης.

Μετὰ τὸν κόρον τῆς παροινίας καὶ τῶν σκωμμάτων τοῦτο γέγονεν, ἵνα ἤδη, παυθέντος τοῦ θυμοῦ, κερδᾶναι τι δυνηθῶσιν ἀπὸ τοῦ θαύματος. Τοῦ καταβῆναι γὰρ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ,

(α) Μαρκ. ΙΕ', 32.

(β) Λουκ. ΚΓ', 39, 40.

(γ) Λουκ. ΚΓ', 34.

θαυμαστότερον ἦν τὸ τοιαῦτα ποιεῖν κρεμνόμενον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Εἰ δὲ μὴ αὐτὸν ταῦτα ποιεῖν ὑπελάμβανον, ἀλλὰ καὶ, ὡς τοῦ θεοῦ ταῦτα ποιοῦντος, ἔδει φοβηθῆναι, καὶ συνιδεῖν, ὅτι δι' αὐτόν ὀργίζεται. Καὶ γὰρ οὐκ ἠδύναντο λέγειν, ὅτι κατὰ φύσιν ἐκλείψις ἡλίου ἦν· αὕτη μὲν γὰρ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καίρου γίνεται, καὶ ἐν ἐνὶ μέρει τῆς γῆς, καὶ οὐκ ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης· τοῦτο δὲ τὸ σκότος καὶ ἐπὶ τρεῖς ὥρας διήρκεσε, καὶ ἐπὶ πᾶσαν γέγονε τὴν γῆν, καὶ ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης, ὅτε, πανσελήνου οὐσης, ἀμύχανον συμβαίνειν κατὰ φύσιν ἐκλείψιν ἡλίου.

46 Περὶ δὲ τὴν ἐννάτην ὥραν ἀνεβόησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων· Ἥλι, ἡλί, λαμὰ σαβαχθανί; τοῦτ' ἔστι· Θεέ μου, θεέ μου, ἵνατί με ἐγκατέλιπες;

Δαυϊτικὸν μὲν τὸ ῥητόν· ἑβραϊστὶ δὲ τοῦτο ἀνεβόησεν, ἵνα μόνους Ἑβραίους γνωρισθῇ, μόνους εἰδόσι τὰ δαυϊτικά. Μάρκος δὲ, Ἐλωὶ, Ἐλωὶ, ἔγραψε. Δηλοῖ δὲ τὸ μὲν ἡ.λι, θεέ μου· τὸ δὲ Ἐλωὶ, ὁ θεός μου.

Ὡς ἄνθρωπος δὲ, ταῖς ἀπὸ τῶν ἡλίων ὁδύναις καταταθείς, φησί· Θεέ μου, θεέ μου, ἵνατί με ἐγκατέλιπες; ἤγουν, Διὰ τί με ἀφῆκες οὕτως ὀδυᾶσθαι; Τοῦτο δὲ εἶπε βεβαιῶν, ὅτι, ὥσπερ κατ' ἀλήθειαν ἐξηνθρώπησεν, οὕτω καὶ κατ' ἀλήθειαν ἐσταυρώθη, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν, ὡς πολλοὶ τῶν αἰρετικῶν ἐλήρησαν. Οὐ γὰρ ἂν μὴ ὀδυώμενος οὕτως ἀνεβόησεν.

Ἔστι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι ἤδη ἀποθνήσκων ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, προσώπῳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἀνεβόησε τὴν δηλωθεῖσαν φωνήν. Φησί γὰρ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ὅτι ἐν ἑαυτῷ τυποῖ τὸ ἡμέτερον· ἡμεῖς γὰρ ἤμεν οἱ ἐγκαταλελειμμένοι καὶ παρεωραμένοι πρότερον, εἴτα νῦν προσειλημμένοι καὶ σεσωσμένοι τοῖς αὐτοῦ πάθεσιν.

47 Τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἐστώτων ἀκούσαντες, ἔλεγον·
"Ὅτι Ἡλίαν φωνεῖ οὗτος.

Στρατιῶται καὶ οὗτοι ἦσαν Ῥωμαῖοι, τὴν ἐβραΐδα φωνὴν ἀγνοοῦντες.

48 Καὶ εὐθέως ὁραμὼν εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ λαβὼν σπόγγον, πλήσας τε ὄξους, καὶ περιθεὶς καλὰ μω, ἐπότιζεν αὐτόν.

Παίζων τοῦτο πεποίηκε, (1) παρηγορῶν δῆθεν, καθὼς καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ, ἥ καὶ ἵνα ἡ θριμύτης τοῦ ὄξους προσθήκη γένηται τῆς ὁδύνης.

49 Οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον· "Ἄφες· ἴδωμεν, εἰ ἔρχεται Ἡλίας σῶσων αὐτόν.

Μάρκος δὲ φησιν (α), ὅτι αὐτὸς (2) ἔλεγεν· Ἄφετε· ἴδωμεν, εἰ ἔρχεται Ἡλίας, καθελεῖν αὐτόν. Εἰκὸς δὲ τοῦτο λέγειν κάκεινους καὶ τοῦτον.

50 Ὁ δὲ Ἰησοῦς, πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα.

Τίς δὲ ἦν ἡ φωνή, ἐδήλωσεν ὁ Λουκᾶς, ὅτι Πάτερ, εἰς χεῖρας σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου (β). Ἐκραξε δὲ φωνῇ μεγάλῃ, ἵνα πάντες ἀκούσωσι, καὶ πάντες εἰδῶσιν, ὅτι μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας πατέρα τὸν θεὸν ὀνομάζει, καὶ αὐτῷ τὸ πᾶν ἀνατίθῃ, καὶ οὐκ ἔστιν ἀντίθεος· ἔτι δὲ, καὶ ἵνα μάθωσιν, ὅτι κατ' ἐξουσίαν, ὅτε ἠθέλησεν, ἀποθνήσκει. Ὅτε γὰρ εἶπεν, ὅτι Πάτερ, εἰς χεῖρας σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου, τότε λοιπὸν τῷ θανάτῳ παρεχώρησε προσέρχεσθαι αὐτῷ.

(1) Προσθετέον τὸ, ὡς, καθὼς φαίνεται ὅτι ἀνέγνωσε καὶ ὁ Ἑντένιος.

(α) Μαρκ. ΙΒ', 36.

(2) Ἦτοι ὁ προσδραμὼν καὶ ποτίσας.

(β) Λουκ. ΚΓ', 46.

Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι παρατίθῃμι, ἀλλ' ὅτι παραθήσομαι, δηλῶν, ὅτι μετὰ μικρὸν ἐκπνεύσει. Τὰ γὰρ μετὰ τὴν εἰρημένην κραυγὴν προσέθηκεν ὁ Ἰωάννης, ὡς καὶ αὐτὰ παραλειμμένα τοῖς ἄλλοις, λέγων· Εἰστέκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς (α). Εἰπὼν δὲ, πῶς παρέθηκε τὴν ἡγαπημένην μητέρα καὶ παρθένον τῷ ἡγαπημένῳ μαθητῇ καὶ παρθένῳ, καὶ πῶς διψήσας ἔπιε τὸ ὄξος, τελευταῖόν φησιν (β). "Ὅτε οὖν ἔλαβε τὸ ὄξος ὁ Ἰησοῦς, εἶπε· Τετέλεσται· καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, παρέδωκε τὸ πνεῦμα, περὶ ὧν ἀπάντων ζήτητον ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ.

51 Καὶ ἰδοὺ, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω· καὶ ἡ γῆ ἐσεισθη· καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν·

[Ἐσχίσθη (γ) τὸ κάλυμμα τοῦ ναοῦ, καὶ ἀνεκαλύφθη τὰ ὑποκαρυμμένα τούτῳ μυστήρια· ἐξῆλθον τὰ τοῦ γραμμάτος, καὶ ἐφάνη τὰ τοῦ πνεύματος. Ἡ] ὁ μὲν ἥλιος ἡμικύκλιον σκότος, ὁ δὲ ναὸς ἔσχιζε τὸ καταπέτασμα, δηλοῦντες, ὅτι πενθοῦσιν ἐπὶ τῷ παραλόγῳ τούτῳ θεάματι· πενθοῦντων γὰρ ἔστι, καὶ τὸ ῥηγνύειν τὴν ἐσθῆτα, καὶ τὸ περιτίθῃσθαι στολὴν μέλαιναν. Τῆς δὲ γῆς σεισθείσης, καὶ τῶν πετρῶν σχισθεισῶν, εἰδειξεν ὁ Χριστὸς, ὅτι δυνατὸς ἦν ἐπιγῶσαι καὶ καταγῶσαι αὐτούς· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε, δ' οἰκείαν τε χρηστότητα, καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας ἐξ αὐτῶν πιστεῦσαι καὶ λάμψαι.

Ἰδιώτερον δὲ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ σχίζεται, πρὸς ἀναντιρρήτον ἔλεγχον αὐτῶν ἵνα, πειρώμενοι αἰτιολογεῖν, καὶ ἀνάγειν εἰς τὰ κατὰ φύσιν πάθη, τὸν τε τοῦ ἡλίου σκοτασμόν, καὶ τῆς γῆς τὸν σεισμόν, καὶ τῶν πετρῶν τὴν σχίσιν, ἐπιστο-

(α) Ἰωαν. ΙΘ', 25.

(β) Ἰωαν. ΙΘ', 30.

(γ) Τὰ παρεντεθειμένα ἀνκηνώσκονται παρὰ τῷ Α ἐν τῷ περιελίξῳ.

μιζωνται τῇ σχίσσει τοῦ καταπετάσματος, οὐδέποτε δυνάμενοι δεῖξαι τοιοῦτον γενόμενον.

Τοῦ καταπετάσματος δὲ σχισθέντος, ἐδήλωσεν ὁ θεός, ὅτι ἀπέστη λοιπὸν ἡ θεία χάρις ἀπὸ τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι τὰ ἔνδον, ἦτοι, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, πᾶσι βατὰ καὶ θεατὰ καταστήσονται, ὃ καὶ γέγονεν ὕστερον, τῶν Ῥωμαίων εἰσελθόντων.

Τὸ δὲ χαριέστερον, ἐπεὶ τὰ μὲν ἐντὸς τοῦ καταπετάσματος τύπος ἦσαν τοῦ οὐρανοῦ· τὰ δ' ἐκτὸς, τύπος τῆς γῆς· σχισθὲν ἤδη τὸ καταπέτασμα, δεδήλωκεν, ὅτι ἐσχίσθη ἡδη τὸ μεσότοιχον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἤγουν, ἡ ἔχθρα ἡ μεταξὺ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ γέγονεν ὁ οὐρανὸς βατὸς τοῖς ἀνθρώποις, τοῦ Χριστοῦ λύσαντος τουτονὶ τὸν φραγμὸν, καὶ τὴν τοιαύτην ἀνοδὸν ἡμῖν ἐγκαινίσαντος (α). Καθόλου δὲ δεῖγμα θεομηνίας ἦσαν τὰ γεγενημένα, καθαπτόμενα τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀναισθησίας, καὶ προαγορεύοντα τὴν τούτων ἀπώλειαν (1).

52 Καὶ τὰ μνημεῖα ἀνέφχθησαν· καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη·

Εἰς ἐνδειξιν καὶ τοῦτο γέγονε τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἵνα λογίσωνται, ὅτι ὁ ζώσας οὕτως εὐχερῶς τοὺς νεκροὺς, εὐχερέστερον ἂν ἠδύνατο θανατῶσαι τοὺς ζῶντας. Ἔτι δὲ καὶ εἰς βεβαίωσιν τῆς μελλούσης ἀναστάσεως.

53 Καὶ ἐξεληθόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερ-

(α) Ἑβρ. 1, 20.

(1) Ἐνταῦθα ἀναγινώσκονται παρὰ τῷ Α ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ χειρὸς πάντη νεωτέρως γεγραμμένα τὰ ἐξῆς:

«Τοῦτο τὸ καταπέτασμα ἐσχίσθη εἰς δύο· ὕφαντὸν γὰρ ἦν τὸ μὲν στήμον, ἱστατὸ ὄρθιον· τὸ δὲ ὑφάδην, ἔπεσε κάτω. Οὕτως ἰσχύρηται παρὰ τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἰωάννη τῷ Χρυσοστόμῳ.» Ἀλλὰ παρὰ τῷ Χρυσοστόμῳ οὐδὲν τοιοῦτον εὐρίσκεται.

σιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς.

Εἰσῆλθον καὶ ἐνεφανίσθησαν, ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ φαντασίαν ἡ τε τῶν μνημείων ἀνοιξίς καὶ ἡ τῶν κεκοιμημένων ἔγερσις. Μετὰ τὴν ἔγερσιν δὲ αὐτοῦ ἐξῆλθον ἐκ τῶν μνημείων, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς, ἵνα ἐκ τῆς τούτων ἐγέρσεως πληροφορηθῶσι καὶ περὶ τῆς ἐκείνου, λογιζόμενοι, ὅτι ὁ τούτους ἀναστήσας, πολλῶ μᾶλλον ἑαυτὸν ἀνέστησεν. Ἄγιοι δὲ ἠγέρθησαν, ἵνα δόξωσιν ἀξιόπιστοι, λέγοντες περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐμφανισθέντες δὲ, πάλιν ἐκοιμήθησαν.

54 Ὁ δὲ ἐκατόνταρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, τηροῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντες τὸν σεισμόν καὶ τὰ γενόμενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες· Ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος.

Τοῦτον τὸν ἐκατόνταρχον ὁ Μάρκος κετυρίῳνα ὠνόμασε (α). *Κετυρίων* γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις, ὁ ἐκατόνταρχος· ἐπειδὴ καὶ τὰ ἐκατὸν, κέντε (1) λέγουσιν. Ἰδὼν δέ, φησιν, ὁ κετυρίων, ὁ παρεστηκὸς ἐξεναντίας αὐτοῦ, ὅτι οὕτω κράζας ἐξέπνευσεν, εἶπεν· Ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος οὗτος υἱὸς ἦν θεοῦ. Ἰδὼν, ὅτι μετὰ παρρησίας πατέρα τὸν θεὸν καλέσας, καὶ εἰς χειράς αὐτοῦ παραθεῖναι τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ ἐπαγγειλάμενος, μετὰ μικρὸν ἐξέπνευσεν· ἰδὼν δὲ καὶ τὰ τηλικαῦτα γενόμενα φρικτὰ, ἐπίστευσεν, ὅτι υἱὸς ἦν θεοῦ. Ὁ δὲ Λουκᾶς λέγει περὶ αὐτοῦ (6), ὅτι Ἰδὼν ὁ ἐκατόνταρχος τὸ γεγόμενον, ἐδόξα-

(α) Μαρκ. 16, 39.

(1) Ὅχι, κέντε, ἀλλὰ κέντουμ, centum. Ἄλλ' ὁ Ἕλλην ἐπλάσει καὶ τὸ λατινικὸν κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἑλληνικοῦ, ὡς τὸ, πέντε.—«Κετυρίων ἐκατόνταρχος, ἡ ταγματάρχης ἐκατοντάδος. Κέντον γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τὸ ἐκατὸν.» Φαβορίνος.

(6) Λουκ. ΚΓ', 47.

σε τὸν θεόν, λέγων· Ὅτις ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν· δίκαιον, οἶμαι, τὸν θεὸν ὀνομάσας· ἡ καὶ πρῶτον μὲν ἀπλῶς εἶπεν, ὅτι δίκαιος ἦν· εἶτα τελεώτερον, ὅτι υἱὸς ἦν θεοῦ. Προσέθηκε δὲ Λουκᾶς (α), ὅτι Καὶ πάντες οἱ συμπαραγενόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεωροῦντες τὰ γενόμενα, τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη ὑπέστρεφον. Μὴ τολμῶντες γὰρ λαλεῖν, διὰ τὸν φόβον τῶν ἀρχιερέων, ἔτυπτον ἑαυτῶν τὰ στήθη, σημαίνοντες τὴν ἐντὸς ὀδύνην. Συνήκαν γάρ, ἀπὸ τε τῶν προλαβόντων σημείων, ἀπὸ τε τῶν τότε γενομένων, ὅτι θεὸς ἄνθρωπος ἦν, καὶ συμπάσχει αὐτῷ ἡ κτίσις, μὴ φέρουσα τὸ πάθος αὐτοῦ.

55 Ἦσαν δὲ ἐκεῖ γυναῖκες πολλαί, ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι· αἵτινες ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, διακονοῦσαι αὐτῷ.

Χορηγοῦσαι τὰ πρὸς τὴν χρείαν. Χορὸς γὰρ ἦσαν καὶ αὗται μαθητριῶν, περὶ τὴν Θεομήτορα τεταγμέναι, καὶ παρέχουσαι δαπάνας ἐκ τῶν προσόντων αὐταῖς. Καὶ ὅρα τὴν τάξιν ἀντιστραφεῖσαν· οἱ μαθηταὶ γὰρ ἔφυγον· αἱ δὲ μαθήτραι παρέμειναν.

56 Ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωσὴ μήτηρ, καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

[Τινὲς (1) δὲ λέγουσιν μετὰ τὸ ταφῆναι τὸν Χριστὸν, ἀπελθούσαν τὴν Θεοτόκον καταπεσεῖν ὑπὸ λύπης ὑπερβαλλούσης, καὶ μὴδ' ἀφικέσθαι μετὰ τοῦτο πρὸς τὸν τάφον, ἀδυνατήσασαν ἐκ σφοδρᾶς περιωδυνίας, ἀλλὰ κεῖσθαι καὶ θρηνεῖν μέχρι τῶν εὐαγγελίων τῆς ἀναστάσεως.]

Πολλῶν οὖσῶν, τὰς ἐπισημοτέρας ἀπαριθμεῖται. Τινὲς μὲν

(α) Λουκ. ΚΓ', 48.

(1) Ταῦτα παρ' ἀμφοτέρους τοῖς χειρογράφοις ἐν τῷ περιελθόντι.

οὖν, φασὶν, ὡς ἡ Θεοτόκος ἐστὶν ἡ παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς ὀνομαζομένη ποτὲ μὲν, τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωσὴ μήτηρ, ποτὲ δὲ, Μαρία ἡ Ἰακώβου, ποτὲ δὲ, Μαρία ἡ τοῦ Ἰωσὴ· παῖδες γὰρ οὗτοι τοῦ Ἰωσήφ· καὶ ὥσπερ ὁ πατὴρ αὐτῶν, ἀνὴρ αὐτῆς ὠνόμαζετο, διὰ τὴν οἰκονομίαν· οὕτω καὶ αὐτοὶ πάλιν υἱοὶ αὐτῆς (1). Δυσπαράδεκτος δὲ ὁ λόγος· οὗτος δοκεῖ· πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲν ἐκώλυε, μητέρα τοῦ Ἰησοῦ ταύτην ὀνομάσαι· τοῦτο γὰρ διαφύγει αὐτὴν ὠνόμασαν ἐν ταῖς προλαβούσαις διηγήσεσιν· ἔπειτα καὶ παράλογον, πανταχοῦ προτάττειν αὐτῆς τὴν Μαγδαληνὴν ἐν τοῖς ἐφεξῆς λόγοις, καὶ δεικνύειν θερμοτέραν τῆς Θεομήτορος. Ὅθεν ὑπονοοῦμεν, ὅτι ἄλλη τις ἦν ἡ Μαρία αὕτη, μήτηρ οὔσα Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσὴ, οὐ τῶν υἱῶν τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλ' ἐτέρων, ἀπὸ τῶν ἐβδόμηκοντα μαθητῶν. Πολλὰ γὰρ ὁμωνυμίαι τοιαῦται παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις.

Εἰκὸς δὲ τότε μὲν τὴν Θεοτόκον ἐγγυτέρω παρὰ τὰς ἄλλας ἵστασθαι γυναῖκας, τῆς φλεγμονῆς τῶν σπλάγγνων νικώσας τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων· ἴσως δὲ καὶ περιέχεσθαι, μὴ δυναμένην ἐφ' ἐνὸς τόπου μένειν, διὰ τὰ κέντρα τῆς φύσεως, ὥστε· ὅν δὲ παραμένειν τῷ μνημείῳ, καὶ ὁρᾶν ἔκστατα.

Καὶ εἰ τοῦτο δεξιόμεθα, ζητητέον, πῶς οὐκ ἐμνημόνευσαν αὐτῆς οἱ εὐαγγελισταί; Διότι γνώριμον ἦν περὶ αὐτῆς, ὅτι πάντως παρῆν, καὶ τὰ μητέρων ἐπεδείκνυτο. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ θρῆνον αὐτῆς ἱστόρησαν· ἔφθασαν γὰρ ἀπαγγεῖλαντες, ὅτι ἠκολούθει τῷ υἱῷ διδάσκοντι. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο κάκεῖνο γινώσκειν, καὶ τὸ προσφυέστερον ἀποδέχεσθαι.

Μάρκος δὲ φησιν (α)· Ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, ἐν αἷς ἦν καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσὴ μήτηρ, καὶ Σαλώμη.

(1) Τῆς γνώμης ταύτης εἶναι καὶ ὁ Χρυσόστομος Τομ. Ζ'. Σελ. 827. Β. καὶ αὐτὴν ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Θεοφύλακτος Σελ. 175. D.

(α) Μαρκ. ΙΕ', 40.

Ταύτην δὲ τὴν Σαλώμην τινὲς (Ι) εἶπον εἶναι τὴν παρὰ τῷ Ματθαίῳ ῥηθεῖσαν μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΗ'.

Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ.

57 Ὁψίας δὲ γενομένης, ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ Ἀριμαθαίας, τρυφόμενος Ἰωσήφ, ὃς καὶ αὐτὸς ἐμαθήτευσε τῷ Ἰησοῦ.

Ο δὲ Ἰωάννης καὶ ἄλλα πρὸ τοῦ ἔλθεῖν τοῦτον ἱστορίσεν· Οἱ οὖν (α) Ἰουδαῖοι, λέγων, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ· ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν, καὶ τὰ ἑξῆς· περὶ τε τῆς κατεάξεως τῶν σκελῶν τῶν ληστῶν, καὶ περὶ τῆς νύξεως τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου. Τοῦτον δὲ τὸν Ἰωσήφ, ὁ Μάρκος (β), εὐσχήμονα βουλευτὴν, ἀνέγραψε, καὶ προσδεχόμενον τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· εὐσχήμονα μὲν, ὡς σεμνὸν καὶ κόσμιον· βουλευτὴν δὲ, ὡς ἓνα τῶν βουλευτῶν τῆς πόλεως· ὀφφικιάριοι δὲ ἦσαν, οἱ βουλευταί· προσδεχόμενον δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, τὴν μέλλουσαν, τὴν κατὰ τὴν παροισίαν τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ. Λουκᾶς δὲ (γ), ἄνδρα ἀγαθὸν καὶ δίκαιον αὐτὸν ὠνόμασε, καὶ μὴ συγκατατιθέμενον τῇ βουλῇ καὶ τῇ πράξει τῶν Ἰουδαίων. Ἀπὸ Ἀριμαθαίας, πόλεως τῶν Ἰουδαίων. Ἰωάννης δὲ (δ), μαθητὴν μὲν αὐτὸν

(1) Ἐν οἷς καὶ ὁ Θεοφύλακτος Σελ. 178. D.

(α) Ἰωαν. ΙΘ', 31.

(β) Μαρκ. ΙΕ', 43.

(γ) Λουκ. ΚΓ', 50. 51.

(δ) Ἰωαν. ΙΘ', 38.

εἶναι λέγει τοῦ Ἰησοῦ, κεκρυμμένον δὲ, διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων· ἦν δὲ ἐκ τῶν ἐδουμένοντα μαθητῶν.

58 Οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ, ᾗτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ.

Γνώριμος ὢν αὐτῷ. Μάρκος δὲ εἶπεν (γ), ὅτι καὶ τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς Πιλάτον, καὶ ᾗτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Τὴν προτέραν γὰρ δειλίαν τῇ ὑστερον τολμηρίᾳ θαυμασίως ἀπενίψατο, καὶ εἰς θάνατον ἐξέδωκεν ἑαυτὸν, τῇ πρὸς τὸν διδάσκαλον εὐνοίᾳ, τὴν παρὰ πάντων τῶν Ἰουδαίων ἀπέχθειαν ἀναδεξάμενος.

58 Τότε ὁ Πιλάτος ἐκέλευσεν ἀποδοθῆναι τὸ σῶμα.

Μάρκος δὲ φησιν (β)· ὅτι ὁ Πιλάτος ἐθαύμασεν, εἰ ἤδη τέθνηκε· καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντυρίωνα· ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ πάλοι ἀπέθανε· καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος, ἐδωρήσατο τὸ σῶμα τῷ Ἰωσήφ. Προσεδόκα γὰρ, βραδέως ἀποθανεῖν αὐτὸν, ὡς θεῖόν τινα καὶ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς· αὐτὸς δὲ, ὡς ἄνθρωπος, νόμῳ φύσεως ἐτελεύτησεν.

59 Καὶ λαβὼν τὸ σῶμα ὁ Ἰωσήφ, ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ.

Ο δὲ Ἰωάννης πλατύτερον ἱστορήσει λέγων (γ)· Ἦλθεν οὖν καὶ ἦρε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἦλθε δὲ καὶ Νικόδημος, ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτὸς τὸ πρῶτον, φέρων μύγμα σμύρνης καὶ ἀλόης, ὥσει λίτρας ἑκατόν. Ἐλαβὼν οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἔδησαν αὐτὸ ἐν ὀθονίοις μετὰ τῶν ἁρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. Ἐπίσημος μὲν οὖν ἦν καὶ πρότερον ὁ Ἰωσήφ, ἐπισημότερος δὲ

(α) Μαρκ. ΙΕ', 43.

(β) Μαρκ. ΙΕ', 44. 45.

(γ) Ἰωαν. ΙΘ', 39. 40.

γέγονεν, ἐκ τε τοῦ τολμήσαι λαβεῖν τὸ σῶμα, καὶ τοῦ τιμη-
σαι αὐτό. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἤρεν, ἀλλὰ καὶ πολυτελεῶς ἐνε-
ταφίασε μετὰ Νικοδήμου· μίγμυτι δὲ σμύρνης καὶ ἀλόης
τοῦτο ἐνεταφίασαν, ὥστε διαμένειν ἄσκητον καὶ εὐώδες· ἔτι
γὰρ ὡς ἄνθρωπον ψιλὸν ἐτίμων αὐτόν. Καὶ ἡμεῖς οὖν, τὸ σῶμα
τοῦ Κυρίου διὰ τῆς μεταλήψεως λαμβάνοντες, μυρίσωμεν τοῦτο
ταῖς εὐωδίαις τῶν ἀρετῶν τῆς τε πράξεως, καὶ τῆς θεωρίας.

60 Καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ
ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ· καὶ προσκυλίσας λίθον
μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου, ἀπῆλθεν.

Οὗτος μὲν ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦ Ἰωσήφ εἶναι τὸ μνημεῖον
εἶπεν· οἱ ἄλλοι δὲ οὐκ ἐσημειώσαντο, τίνος ἦν. Φησὶ γὰρ ὁ
Ἰωάννης (α). Ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ἐσταυρώθη, κήπος,
καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν, ἐν ᾧ οὐδέπω οὐδεὶς ἐτέ-
θη, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰκὸς οὖν, τοῦ Ἰωσήφ ὑπάρχειν τὸν κήπον,
ἐν ᾧ ἦν τὸ μνημεῖον. Ὄκονομήθη δὲ, καινὸν εἶναι τοῦτο, ἵνα,
τοῦ Σωτῆρος ἀναστάντος, μὴ νομισθῇ ἕτερος ἀναστῆναι. Προσε-
κύλισε μέντοι λίθον μέγαν, συναρχμένου αὐτῷ καὶ τοῦ Νι-
κοδήμου. Τὸ δὲ μνημεῖον, σπηλαιοειδὲς ἦν, λαξευτόν.

61 Ἦν δὲ ἐκεῖ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μα-
ρία, καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου.

Μάρκος δέ φησιν (β). Ἡ δὲ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία
ἡ τοῦ Ἰωσήφ ἐθεώρουν, ποῦ τίθεται. Λουκᾶς δὲ λέγει· Κατα-
κολουθήσασαι δὲ γυναῖκες, αἵτινες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ
ἐκ τῆς Γαλιλαίας, ἐθεάσαντο τὸ μνημεῖον, καὶ ὡς ἐτέθη
τὸ σῶμα αὐτοῦ· ἐποστρέψασαι δὲ ἡτοιμάσαν ἀρώματα καὶ
μύρα (γ). Αἱ ῥηθεῖσαι γὰρ, κατακολουθήσασαι τοῖς θάπτουσιν,

(α) Ἰωαν. ΙΘ', 41.

(β) Μαρ. ΙΕ', 47.

(γ) Λουκ. ΔΓ', 55. 56.

ἐκάθισαν ἀπέναντι τοῦ τάφου, θεωροῦσαι, ποῦ τίθεται τὸ
σῶμα, καὶ πῶς τίθεται, ἵνα, ἀπὸ τοῦ σῶματος καὶ ἐτοιμάσασαι
ἀρώματα καὶ μύρα, ἔλθωσιν ἐν τῇ κυριακῇ, καὶ ἀρωματίσωσι
καὶ μυρίσωσιν αὐτό.

Ὅτε μὲν γὰρ ἐτάφη, ἐσπέρα ἤδη κατέλαθε, καθ' ἣν οὐκ ἔξῃν
εἰς μνημεῖον βαδίζειν· ἐτίμων γὰρ Ἰουδαῖοι μάλιστα τὴν ἐσπέ-
ραν τῆς παρασκευῆς ἐκείνης, οὐ μόνον ὡς προσόρτιον τοῦ σαβ-
βάτου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἑόρτιον, διὰ τὸ πάσχα· ἐν ταύτῃ γὰρ
ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα· τὸ δὲ σάββατον ἡσύχαζον, διὰ τὸν
νόμον. Ἔτι γὰρ καὶ τὰ ἦθη καὶ τὸν νόμον ἐρύλαττον. Δοιπὸν οὖν
ἐν τῇ κυριακῇ πρὸς τὸν τάφον ἐλθεῖν ἐβούλοντο, ὃ δὲ καὶ πε-
ποιήκασιν, ὡς μετ' ὀλίγον ῥηθήσεται. Οὕτω γὰρ οὐδὲν ὑψηλὸν
εἶδυται περὶ τῆς ἀναστάσεως, ἥλπιζον εὐρεῖν τὸ σῶμα τε-
θαμμένον.

62 Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἐστὶ μετὰ τὴν παρασκευὴν,
συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς

63 Πιλάτον, λέγοντες· Κύριε, ἐμνήσθημεν, ὅτι ἐκεῖ-
νος ὁ πλάνος εἶπεν, ἔτι ζῶν. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας

64 ἐγείρομαι. Κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον
ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας· μήποτε ἐλθόντες οἱ μα-
θηταὶ αὐτοῦ νυκτός, κλέψωσιν αὐτόν, καὶ εἴπωσι
τῷ λαῷ· Ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἔσται ἡ
ἐσχάτη πλάνη χεῖρων τῆς πρώτης.

Ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον, ἥγουν, σφραγίσαι καὶ φρουρηθῆναι.
Ἐπεὶ δὲ ἔδει πιστευθῆναι, ὅτι καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ
ἀνέστη, βλέπε καὶ τὰ τρία ταῦτα μαρτυρούμενα παρὰ τῶν
ἐχθρῶν. Σκοπητέον γὰρ τοὺς λόγους αὐτῶν· τὸ μὲν, Ἐμνήσθη-
μεν, οἱ ὁ πλάνος ἐκεῖνος εἶπεν, ἔτι ζῶν, μαρτυρεῖ, ὅτι ἀπέ-
θανε· τὸ δὲ, Κέλευσον ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον, βεβαιῶν,
ὅτι ἐτάφη· τὸ δὲ, Μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέ-

ψώσιν αὐτὸν, πληροφορεῖ ὅτι, ἀσφαλισθέντος (1), οὐ κλαπῆσεται· καὶ λοιπὸν ἀναντίρρητος ἡ ἀνάστασις.

Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, ποῦ εἶπεν, ὅτι Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι; Ὅτι μὲν γὰρ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται, διαφύως εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς· ὅτι δὲ Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι, οὐκ εἶπεν οὐδαμοῦ. Λοιπὸν οὖν Ἰουδαῖοι ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἰωάνν παραδείγματος, τοῦ ῥηθέντος πρὸς αὐτοῦς, τοῦτο συνελογίσαντο. Ἐσχάτην μὲν οὖν πλάνην λέγουσι, περὶ τοῦ, ὅτι ἡγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· πρώτην δὲ, περὶ τοῦ, ὅτι υἱὸς θεοῦ ἦν.

Ἄλλ', ὦ ἀνόητοι! Σκοπήσατε, τίνας ἔνεκεν κλέψουσιν αὐτόν; Ἐὰν γὰρ οὐκ ἀναστῇ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καθὼς ἐπηγγέλματο, πρόδηλον ὡς ἀπατηθέντες, καὶ δι' αὐτόν πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος ἐκπολεμωθέντες, καὶ ἄοικοι, καὶ ἀπόλιδες γενόμενοι ἀποστραφήσονται μᾶλλον καὶ μισήσουσιν αὐτόν, ὡς πλάνον· καὶ διὰ τοῦτο μὲν οὐ θελήσουσιν αὐτὸν κλέψαι. Ἄλλ' οὐδὲ δυνήσονται πείσαι τὸν λαόν, ὅτι ἡγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Τίτι γὰρ καὶ θαρρήσουσιν; Τῇ δεινότητι τῶν λόγων; Καὶ μὴν ἀγράμματοί εἰσαν. Ἀλλὰ τῇ περιουσίᾳ τῶν χρημάτων; Καὶ μὴν ἀπάντων εἰσι πενέστεροι. Ἀλλὰ τῇ περιφανείᾳ τοῦ γένους; Καὶ μὴν εὐτελεῖς εἰσὶν ἐξ εὐτελῶν. Ἀλλὰ τῷ πλήθει ἑαυτῶν; Καὶ μὴν οὐ πλείους εἰσὶ τῶν ἔνδεκα. Ἀλλὰ τῷ μεγέθει τῆς πατρὸς; Καὶ μὴν ἀπὸ χωρίων εἰσὶν ἀσήμεν. Ἀλλὰ ταῖς ἐπαγγελίαις τοῦ διδασκάλου; Ποίαις; Εἰ μὴ ἀναστῇ γὰρ, οὐδ' ἐκείναις πιστεύουσι. Δέδεικται τοίνυν, ὅτι μάτην ὑποπτεύετε κλαπῆναι τοῦτον· οὐκ ἐνδέχεται γὰρ, διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας.

65 Ἐφη δὲ αὐτοῖς ὁ Πιλάτος· Ἐχετε κουστωδιάν· ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε, ὡς οἴδατε.

Ὅσπερ ἡ σπεῖρα, οὕτω καὶ ἡ κουστωδιά, τάγμα ἦν στρατιω-

(1) τοῦ τάφου.

τικόν. Οὐκ ἀφῆκε δὲ τοὺς στρατιώτας μόνους ἀσφαλίσασθαι τὸν τάφον· ἀλλὰ προηγουμένως τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ φαρισαίοις ἐπέτρεψε τὰ τῆς ἀσφαλείας, ἐπομένως τῆς κουστωδίας, οὕτω τοῦ Θεοῦ οἰκονομήσαντος, ἵνα μὴ δύνωνται λέγειν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὅτι οἱ στρατιῶται μόνοι ἀσφαλιζόμενοι, προδεδώκασι τὸ σῶμα τοῖς μαθηταῖς.

66 Οἱ δὲ πορευθέντες, ἡσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον, μετὰ τῆς κουστωδίας.

Οὐ μόνον ἐσφράγισαν τὸν λίθον τῆς θύρας, ἐπιθέντες αὐτῷ σήμαντρα· ἀλλὰ καὶ ἐπιλεξάμενοι στρατιώτας, οὓς ἤθελον, φύλακας τούτῳ παρεκάθισαν, ὡς δηλωθήσεται μετ' ὀλίγον. Καὶ ταῦτα εἰργάσαντο ἐν σαββάτῳ, λύσαντες τοῦτο διὰ τὴν λύσαν τῆς μανίας αὐτῶν.

Ἐπεὶ δὲ μέλλομεν ἐρεῖν περὶ τῆς ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀφίξεως τῶν γυναικῶν, οὐκ ἄκαιρον προειπεῖν, ὅτι διαφύως περὶ τῶν ὀπτασιῶν ἱστορήσαντες οἱ εὐαγγελισταί, οὐκ ὀλίγην τοῖς μὴ προσέχουσι παρέχουσιν ἀπορίαν. Καὶ ὁ μὲν Χρυσόστομος οὐδέν τι περὶ τῆς τοιαύτης διαφορᾶς ἐπολυπραχμύνησεν· ἕτεροι δὲ πολλοί, μὴ δυνάμενοι συμβιβᾶσαι τὰ ῥητὰ τῶν εὐαγγελιστῶν, πολλοὺς περὶ αὐτῶν κατεβάλλοντο λόγους.

Οἱ μὲν γὰρ τέσσαρας τὰς ἀφίξεις λέγοντες, κατὰ διαφόρους καιροὺς γενομένας, οὐ τὰς αὐτὰς γυναῖκας εἶναί φασι, τὰς ὑπὸ τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν μνημονευόμενας, ἀλλ' ἐτέρας καὶ ἐτέρας, ὁμωνύμους ἀλλήλαις· οἱ δὲ περὶ μὲν τῶν τεσσάρων ἀφίξεων συνομολογοῦσιν, ὑπὸ δὲ τῶν αὐτῶν γυναικῶν γενέσθαι ταύτας δι᾽ ὑσχυρίζονται. Καὶ οὗτοι δὲ κἀκεῖνοι ῥαδίως ἐλέγχονται, σαθρὰ καὶ εὐανάτρεπτα λέγοντες, εἴτις φιλοπονώτερον προσέχοι τοῖς εὐαγγελισταῖς. Ἀλλ' ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ τοῦ ταφέντος καὶ ἀναστάντος αἰτησάμενοι χάριν, πειρασόμεθα συμβιβᾶσαι τὰ ῥητὰ, καὶ δεῖξαι σαφῶς, ἁρμονίαν μίαν παρὰ πᾶσι τοῖς εὐαγγελισταῖς.

ΚΕΦ. XXVIII, 1 Ὁψέ δὲ σαββάτων, τῇ ἐπιφωσκού-
σῃ εἰς μίαν σαββάτων, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδα-
ληνῇ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, θεωρῆσαι τὸν τάφον.

Οἱ Ἑβραῖοι, τὸ σάββατον τιμῶντες, ἦτοι, τὴν ἐβδόμην ἡμέ-
ραν τῆς ἐβδομάδος, σάββατα καὶ τὰς πρὸ αὐτοῦ ἐξ ἡμέρας,
εἰς τιμὴν αὐτοῦ, προσηγόρευον, μίαν μὲν σαββάτων, ἡγουν,
πρώτην, τὴν κυριακὴν ὀνομάζοντες· δευτέραν δὲ σαββάτων,
καὶ τρίτην σαββάτων, τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἡμέραν τῆς
ἐβδομάδος. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἐφεξῆς. Εἰπὼν οὖν Ματθαῖος,
ὅτι *ὁψέ σαββάτων*, ἐσήμανε τὸ τέλος ὅλων τῶν σαββάτων,
ἡγουν, τῶν ἐπτά ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος. Καὶ ἡμεῖς γὰρ, ὁψέ
τῆς ἡμέρας λέγοντες, ἢ ὁψέ τῆς νυκτός, τὰ τελευταῖα τού-
των δηλοῦμεν. Τέλος δὲ τῶν ἐπτά ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος,
οὐ μόνον αὐτὸ τὸ κυρίως σάββατον, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου τέλος.
Ἵνα δὲ μὴ νοήσῃς, ὅτι ἐν τῷ τέλει τούτου τοῦ σαββάτου αἱ δη-
λωθεῖσαι γυναῖκες ἦλθον εἰς τὸν τάφον, ἀλλ' ἐν ἀρχῇ τοῦ
ὄρθρου τῆς κυριακῆς, προσέθηκεν, ὅτι *τῇ ἐπιφωσκούσῃ*, τουτέ-
στι, τῇ ἐπιφαινούσῃ ἡμέρᾳ, τῇ ἐπαυγαζούσῃ, τῇ ἐπανατελλού-
σῃ. Ἔτι δὲ σαφηνίζων τὸν λόγον, ἐπήγαγεν· ὅτι *εἰς μίαν
σαββάτων*· μία δὲ σαββάτων, ἡγουν, πρώτη τῶν ἐπτά ἡμε-
ρῶν, ἡ κυριακὴ, καθὼς προειρήκαμεν. Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν,
οὕτω γὰρ, τὴν ἀρχὴν τοῦ ὄρθρου τῆς κυριακῆς ἐνέφηνεν·
ἀρχεται δὲ πᾶς ὄρθρος, μετὰ τὴν ἑκτὴν ὥραν τῆς νυκτός, ὅτε
πρώτον οἱ ἀλεκτρούνες φωνοῦσι.

Τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν καὶ Μάρκος ἐστόρησεν εἰπὼν (α). *Καὶ
λίαν πρωτὲ τῆς μιᾶς σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνη-
μεῖον, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου* (1). λίαν γὰρ πρωτὲ ἐστίν, ἡ

(α) Μαρκ. 16', 2.

(1) Παράκλη εἰς τοῦτο τὴν εἰς Μαρκ. Α', 35. ἐρμηνείαν τοῦ Εὐθυμίου, ὅπου
παρομοίως παραβάλλονται πρὸς ἑαυτὰ τὸ, ἐννυχον, καὶ τὸ, γενομένης
ἡμέρας.

ἀρχὴ τοῦ ὄρθρου. Καὶ ἐὰν ᾖ λίαν πρωτὲ, πῶς εἶπεν, ὅτι *ἀνα-
τείλαντος τοῦ ἡλίου*; Διότι τότε κυρίως ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, εἰ
καὶ ἡμῖν οὕτω φαίνεται, διατρέβων ἔτι περὶ τὰ βαθύτατα
καὶ ἀκρότατα μέρη τῆς ἀνατολῆς, καὶ κατὰ μικρὸν ἐπανα-
βαίνων· καὶ τούτου μαρτύριον ἡ τῶν ἀλεκτρούνων ᾠδὴ·
πρῶτοι γὰρ πάντων τῶν ζώων, αἰσθανόμενοι τῆς θερμῆς αὐτοῦ,
κράζουσιν αὐτίκα, καὶ τὴν τούτου παρυσίαν προμηνύουσι τοῖς
ἀνθρώποις.

Τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν καὶ Λουκᾶς ἐδήλωσε λέγων (α)· ὅτι *τὸ
μὲν σάββατον ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν· τῇ δὲ μιᾷ τῶν
σαββάτων, ὄρθρου βαθείος, ἦλθον ἐπὶ τὸ μνημα, φέρουσαι
ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα*. Περὶ δὲ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ἥς
ἐμνημόνευσεν ὁ Ἰωάννης, ἐροῦμεν προϊόντες ἐν τῷ προσήκοντι
τόπῳ.

- 2 Καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς ἐγένετο μέγας· ἄγγελος γὰρ Κυ-
ρίου καταβάς ἐξ οὐρανοῦ, προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν
λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ. Ἦν δὲ
3 ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ, καὶ τὸ ἐνδύμα αὐτοῦ
λευκὸν ὥσπερ χιῶν.

Ο μὲν Χριστὸς ἀνέστη πρὸ τοῦ καταβῆναι τὸν ἄγγελον· κα-
θάπερ γὰρ ἐγεννήθη, σώων φυλαττομένων τῶν κλείθρων τῆς
παρθενίας, οὕτως ἐξῆλθε, σώων φυλαττομένων τῶν σφραγίδων
τοῦ μνήματος· ὁ δὲ σεισμὸς ἐγένετο διὰ τοὺς παρακαθημένους
τῷ τάφῳ φύλακας, ἵνα, τῷ φόβῳ τοῦ σεισμοῦ ἀγαστάντες, καὶ
τῷ φρικτῷ τῆς ιδέας τοῦ τὸν λίθον ἀποκυλίσαντος ἐκπλαγέν-
τες, φύγωσι, καὶ ἀπαγγείλωσι ταῦτα τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ μάρ-
τυρες αὐτοὶ γένωνται τῆς ἀληθείας. Μάλιστα γὰρ αὕτη λάμπειν
εἶωθεν, ὅταν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς ἀνακηρύττηται. Ἀπεκύλι-

(α) Λουκ. ΚΓ', 56. ΚΔ', 1.

σε δὲ τὸν λίθον ὁ ἄγγελος, διὰ τὰς γυναῖκας, ἵνα ἴδωσι τὸν τάφον κενόν, καὶ πιστεύσωσιν, ὅτι ἐγήγερται.

Μάρκος δὲ φησὶ περὶ τῶν γυναικῶν τούτων (α), ὅτι ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς· Τίς ἀποκεκύλισται ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου; Καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος· ἦν γὰρ μέγας σφύδρα. Ἐλθοῦσαι μὲν γάρ, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλας οὕτως· ἐν ὅτῳ δὲ ταῦτα διελογίζοντο, γέγονε μὲν ὁ σεισμός, προσελθὼν δὲ ὁ ἄγγελος ἀπεκύλισε τὸν λίθον, καὶ λοιπὸν ἀναβλέψασαι πρὸς τὸν τάφον, θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος.

Ὁ Μάρκος δὲ, φροντίσας τῆς συντομίας, οὔτε τὸν σεισμόν ἀνέγραψεν, οὔτε, τίς ἀπεκύλισε τὸν λίθον, ἐδίδαξεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς συνέτεμε τὴν περὶ τούτων διήγησιν, εἰπὼν· εὗρον δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου (β). Πότε μὲν οὖν ἦλθον εἰς τὸ μνημεῖον αἱ γυναῖκες, ἐδήλωσαν οἱ εὐαγγελισταί· πότε δὲ ἀνέστη ὁ Κύριος, οὐδεὶς αὐτῶν παρεσημείωσατο. Μόνος γὰρ οἶδε τοῦτο, ὁ μόνος, ὡς οἶδεν, ἀνάσας.

Πάντες δὲ συμφώνως οἱ ἱεροὶ πατέρες καὶ διδάσκαλοι καιρὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ φασὶ, τὴν πρώτην τῶν ἀλεκτρούων ὥδην, ἥτις ἦδ' ἡ τῆς κυριακῆς προανεκρούετο φῶς. Διὸ καὶ μετὰ τὴν ἕκτην ὥραν τῆς νυκτός οἱ φιλάρετοι τὴν νησεῖαν καταλύοντες, τῆς εὐφροσύνης ἀπάρχονται.

Ἀνέστη δὲ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καθὼς ἔλεγεν. Ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ ἐνάτῃ ὥρᾳ τῆς παρασκευῆς ἀπέθανεν, ἀριθμεῖται πρώτη μὲν ἡμέρα, ἡ παρασκευὴ· δευτέρα δὲ, τὸ σάββατον· τρίτη δὲ, ἡ κυριακὴ, ἐν ᾗ, ἀρχομένου τοῦ ὁρθρου, ἀνέστη, μικρόν τι πρὸ τῆς τῶν γυναικῶν ἀφίξεως, καὶ συναριθμοῦνται τῆς μὲν παρασκευῆς τὸ τέλος, τῆς δὲ κυριακῆς ἡ ἀρχή. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ

(α) Μάρκ. Ιγ', 3. 4.

(β) Λουκ. ΚΔ', 1.

κατὰ τὸν Ἰωάνν παραδείγματι ἔφη (α). Οὕτως ἔσται καὶ ὁ νόμος τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· περὶ μὲν τῶν ἡμερῶν οὐκ ἔστι διαπορεῖν· ἡριθμῶνται γάρ.

Περὶ δὲ γε τῶν νυκτῶν ἐροῦμεν, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι ἕως τρίτης ἡμέρας ἡστράκλισαντο τὸν τάφον, ἤγουν, ἀπ' αὐτῆς τῆς παρασκευῆς, ἕως τῆς κυριακῆς, ἡλίου δύνοντος· οὕτω γὰρ ἐψηφίσαντο· τὴν δὲ τρίτην νύκτα τῆς ἀσφαλείας ἐκτὸς ἀρῆκαν. Καὶ λοιπὸν, εἰ καὶ ταύτην ἀνέμεινεν, ἔμελλε γενέσθαι ὑποπτος ἡ ἀνάστασις· καὶ γὰρ ἀντεῖπον ἂν, ὡς, ἐπεὶ ἐντὸς τοῦ καιροῦ τῆς ἀσφαλείας οὐκ ἀνέστη, λυθείσης ταύτης, ἀπιστος ἡ ἀνάστασις· ἐκλάπη γὰρ, οὐδενὸς φυλάττοντος. Λοιπὸν οὖν, ἔτι φυλαττόντων, ἀνέστη, περιαιρῶν πᾶσαν ἀντιλογίαν. Καὶ οὐδὲ τὴν τρίτην ὥλην ἀνέμεινεν ἡμέραν, ἀλλ' εὐθὺς ἀρχομένης ἡγήθη. Τὸ μὲν γὰρ ἐντὸς τοῦ καιροῦ τῆς ἀσφαλείας ἀναστῆναι, ἀνέγκλητον· τὸ δὲ ὑστερῆσαι τούτου, ὑποπτον· καὶ τὸ μὲν ταχύτερον τῆς προθεσμίας, δυνάμειός ἐστι· τὸ δὲ βραδύτερον, ἀσθενείας.

Καὶ γὰρ καὶ βασιλεὺς, ἐπαγγειλάμενος εὐεργετῆσαί τινος εἰς ῥῆτὴν ἡμέραν, εἴτα ποδὶ ταύτης εὐεργετήσας αὐτοῦς, οὐ μόνον ἐπλήρωσε τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ καὶ χάριν ἄλλην προσέθηκε, τὴν τῆς ταχύτητος. Οὐδὲν δὲ ἕτερον ἐσπούδασαν Ἰουδαῖοι τὰς σφραγίδας ἐπιβαλόντες καὶ τοὺς φύλακας παρακαθήσαντες, ἢ τὸ δημοσιευθῆναι τὴν ἀνάστασιν, καὶ μαρτυρηθῆναι παρὰ τῶν φυλάκων αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπανιτέον πάλιν πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τῆς τῶν ῥητῶν ἐξηγήσεως.

4 Ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί.

Ἀπὸ τοῦ φόβου, τοῦ σειμοῦ· μέγας γὰρ ἦν· ἡ τοῦ ἀγγέλου·

(α) Ματθ. ΙΒ', 40.

καταπληκτικὸς γὰρ ἦν. Ἐσείσθησαν δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐπρόμα-
ξαν· εἴτα ἀνανήψαντες, ἔφυγον, καὶ γέγονεν ἄδεια ταῖς γυ-
ναιξίν.

5 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος, εἶπε ταῖς γυναίξι· Μὴ
φοβεῖσθε ὑμεῖς.

Μὴ φοβεῖσθε, φησιν, ὑμεῖς· ἀλλ' οὗτοι, δηλαδή, οἱ φύ-
λακες, καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ τοῦ Κυρίου. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπήλ-
λαξεν αὐτάς τοῦ δέους, καὶ λόγῳ καὶ σχήματι· ἔπειτα περὶ
τῆς ἀναστάσεως διαλέγεται.

5 Οἶδα γὰρ, ὅτι Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ζητεῖτε.

Οὐκ ἐπαισχύνεται λέγων ἐσταυρωμένον τὸν δεσπότην αὐτοῦ·
διότι τοῖς μὲν πρὸ αὐτοῦ σταυρωθεῖσιν, αἰσχύνῃ ὁ σταυρὸς ἦν·
ἐλεγχος ὢν τῆς κακουργίας αὐτῶν· τούτῳ δὲ δόξα μᾶλλον·
ἀπόδειξις ὢν τῆς εὐεργεσίας τῶν ἀνθρώπων, δι' ἣν τοῦτον
καταδεδίκασται.

6 Οὐκ ἔστιν ὧδε· ἡγέρθη γὰρ, καθὼς εἶπε. Δεῦτε,
ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος.

Εἰπὼν, Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος, ἐδή-
λωσεν, ὅτι δι' αὐτάς, ἵνα ἴδωσιν, ἀπεκύλισε τὸν λίθον.

7 Καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι, εἶπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,
ὅτι ἡγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἰδοὺ, προάγει ὑμᾶς
εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε.

Προάγει, ἀντὶ τοῦ, προλαμβάνει ὑμᾶς. Καλεῖται δὲ αὐτοὺς
ἀπελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐν ᾗ χωρὶς φόβου τῶν Ἰουδαίων
ἕμελλον ἐντυχεῖν αὐτῷ,

7 Ἰδοὺ, εἶπον ὑμῖν.

Περὶ πάντων δηλαδή· Ἡ καὶ ἐτέρως· Ἰδοὺ, παρήγγελα ὑμῖν,
περὶ τῶν μαθητῶν. Λοιπὸν οὖν, μὴ ἀμελήσητε τῆς παραγγε-

λίας. Ὁ μὲν οὖν ἄγγελος οὗτος, ἔξω τοῦ τάφου καθήμενος,
ἐπάνω τοῦ λίθου, τὰ ρηθέντα πρὸς τὰς γυναῖκας εἶπεν· ἐπεὶ
δὲ, μὴ τολμῶσας ἐγγίσειν, παρεκελεύσατο εἰσελθεῖν εἰς τὸν
τάφον· τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει τὸ, Δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου
ἔκειτο ὁ Κύριος· εἰσῆλθον.

Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος, τὰ μέχρι τῆς εἰσελεύσεως εἰπὼν, τὰ
ταύτης παρέδραμεν· ὁ δὲ Μάρκος καὶ Λουκᾶς, τὰ μέχρι τῆς εἰ-
σελεύσεως παραλιπόντες, τὰ ταύτης ἐξόρησαν. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ
μάλιστα παρέχον τοῖς μὴ προσέχουσιν τὴν ἀπορίαν. Φησὶ γὰρ Μάρ-
κος (α)· ὅτι Καὶ εἰσελθοῦσαι εἰς τὸ μνημεῖον, εἶδον νεανίσκον
καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς, περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν,
καὶ ἐξεθαμβήθησαν. Ὁ δὲ λέγει αὐταῖς· Μὴ ἐκθαμβεῖσθε·
Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρητὸν, τὸν ἐσταυρωμένον· ἡγέρθη,
οὐκ ἔστιν ὧδε· ἴδε ὁ τόπος, ὅπου ἔθηκαν αὐτόν. Ἀλλ' ὑπά-
γετε, εἶπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ τῷ Πέτρῳ, ὅτι προάγει
ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε, καθὼς εἶπεν
ὑμῖν.

Ἐπεὶ γὰρ ὁ ἔξω καθήμενος ἄγγελος παρεκελεύσατο ταύτας
εἰσελθεῖν, εἰσελθοῦσαι εἰς τὸ μνημεῖον, εἶδον ἕτερον ἄγγελον,
καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς αὐτοῦ μέρεσι, καὶ, ὡς εἰκὸς, ἐξε-
θαμβήθησαν, ἐξαίφνης ἐντυχοῦσαι αὐτῷ· ὁ δὲ λέγει αὐταῖς·
Μὴ ἐκθαμβεῖσθε, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁμοίως δὲ τῷ ἐκτὸς ἀγγέλῳ,
καὶ ὁ ἐντὸς, πρῶτον ἀπαλλάττει ταύτας τοῦ θάμβους· ἔπειτα
περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλέγεται· καὶ ὁ μὲν ἐκτὸς, φοβερός
ἦν, διὰ τοὺς φύλακας· ὁ δ' ἐντὸς, οὐ τοιοῦτος, διὰ τὰς γυ-
ναῖκας. Διὸ ἐκεῖνον μὲν ἰδοῦσαι, ἐφοβήθησαν αὐταὶ· τοῦτον
δὲ ἰδοῦσαι, ἐξεθαμβήθησαν. Τὸ δὲ, Ἰδε, ὁ τόπος, ἀντὶ τοῦ,
ἰδοὺ, ὁ τόπος. Ὀνομαστὶ δὲ προσέθηκε τὸν Πέτρον, ἵνα γινῶ,
ὅτι συγκεχώρηται τὸ σφάλμα τῆς τριπλῆς ἀρνήσεως, διὰ τὴν

(α) Μαρκ. ΙΓ', 5—7.

θερμὴν μετάνοιαν, καὶ ἀναπνεύσῃ· καὶ γὰρ ἐδεβύθιστο τῇ ἀμέτρῳ λύπῃ. Ἐπαγαγὼν δὲ, ὅτι Καθὼς εἶπεν ὑμῖν, ἀνέμνησεν αὐτοὺς, οὗ εἶπεν ἐν τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν, ὅτι Μετὰ τὸ ἐγερθῆ-
ραί με, προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ὡς εἶρηκε Ματθαῖος ἐν τῷ ἐξηκοστῷ τετάρτῳ Κεφαλαίῳ (α).

Ὁ δὲ Λουκᾶς ἔγραψεν (β), ὅτι « Καὶ εἰσελθοῦσαι, οὐχ εὔρον » τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι » αὐτάς περὶ τούτου, καὶ ἰδοὺ, ἄνδρες δύο ἐπέστησαν αὐταῖς ἐν » ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις. Ἐμφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν, » καὶ κλινουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν, εἶπον πρὸς αὐτάς· Τί » ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; Ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε. » Μνήσθητε ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, λέγων· » Ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀν- » θρώπων ἀμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ » ἀναστῆναι. Καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. »

Ὁ μὲν γὰρ καθήμενος ἐν τοῖς δεξιοῖς ἄγγελός, εἰπὼν πρὸς αὐτάς, ὅσα Μάρκος ἀπήγγειλεν, ὑπεξῆλθεν· δ καὶ αὐτὸ παρα-
σιωπηθὲν τῷ Μάρκῳ, μετὰ καὶ τῶν δηλωθέντων ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ, παρέσχεν ὁμοίως ἀπορίαν. Ἐπεὶ δὲ οὐχ εὔρον αὐταὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διηπόρουν περὶ αὐτοῦ, τί γέγονεν· οὐπὼ γὰρ ἠδύναντο πιστεῦειν, ὅτι ἀνέστη· οὕτω δὲ διαπορου-
μέναις, ἐπέστησαν αὐταῖς οἱ προῤῥηθέντες δύο ἄγγελοι, ὃν τε εἶδον ἔξω τοῦ τάφου, καὶ ὃν ἐθεάσαντο ἔνδον αὐτοῦ, μετα-
σχηματισθέντες ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, ἵνα καὶ μᾶλλον ἄγγελοι θεοῦ δόξωσι, τῷ ῥαδίῳ τοῦ μετασχηματισμοῦ. Ἐμ-
φόβων δὲ γενομένων αὐτῶν ἐπὶ τῷ καινῷ τῆς ὄψεως, καὶ μὴ δυναμένων βλέπειν εἰς αὐτοὺς, διὰ τὸ τῶν ἐσθῆτων ἀστρα-
πηόλον· εἶπον πρὸς αὐτάς, οὐκέτι πρῶως, ὡς πρότερον· ἀλλ’

(α) Ματθ. Κς', 32.

(β) Λουκ. ΚΔ', 2—8.

ἐπιπληκτικῶς, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν· Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν, ἔχουν, ὡς νεκροί; τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, μετὰ τῶν νεκρῶν· τί ζητεῖτε τὸν ἀναστάντα, ὡς μὴ ἀναστάντα; Οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ’ ἡγέρθη. Εἴτα εἰς πλείονα πίστιν τῆς ἀναστάσεως ἐνάγοντες αὐτάς, ἀναμνησκουσι τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρίου, λέγοντες· Μνήσθητε, ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, λέγων· Ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παρα-
δοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἀμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι.

Ἐπειτά φησιν ὁ εὐαγγελιστής· ὅτι Καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, δηλῶν, ὅτι λοιπὸν ἐπίστευσαν. Ἐγραψε γὰρ ὁ Ματθαῖος ἐν τῷ τριακοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ (α), ὅτι ἀνα-
στρεφομένων αὐτῶν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀν-
θρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνα-
στήσεται. Οὐδὲν δὲ ἐνταῦθα (1) περὶ τῶν ἀποστόλων οἱ ἄγγε-
λοι παραγγέλλουσιν, οἳ ἀπροπαγγεῖλαντες τὰ περὶ αὐτῶν (2).

8 Καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φό-
βου καὶ χαρᾶς μεγάλης, ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ.

Εἰ καὶ οὐκ ἐμνημόνευσεν ὁ Ματθαῖος, ὅτι εἰσῆλθον εἰς τὸ μνημεῖον· ἀλλὰ νῦν εἰπὼν, ὅτι ἐξῆλθον, ἐνέφηνεν, ὅτι πρῶ-
τον εἰσῆλθον. Μετὰ φόβου μὲν οὖν ἐξῆλθον, ἐφ’ οἷς εἶδον παραδόξους· μετὰ χαρᾶς δὲ, ἐφ’ οἷς ἤκουσαν εὐαγγελίους. Ὁ δὲ Μάρκος εἶπε (β), Καὶ ἐξελθοῦσαι, ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνη-
μείου· εἶχε δὲ αὐτάς τρόμος καὶ ἔκστασις, καὶ οὐδενὶ οὐ-

(α) Ματθ. ΙΖ', 22.

(1) Ἦτοι παρὰ τῷ Λουκᾶ.

(2) Ἀπλὰ δὲ Ματθ. ΚΗ', 7. Μαρκ. Ις', 7.

(α) Μαρκ. Ις', 8.

δὲν εἶπον· ἐφοβοῦντο γάρ. Σκόπει δὲ, πῶς οὐκ ἐναντιοῦται τὰ ῥητά. Ἐξελθοῦσαι γὰρ ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου, κατὰ τὸν Ματθαῖον· ἔφυγον, κατὰ τὸν Μάρκον, διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ θεαθεῖσαι, δόξωσιν αὐταὶ κλέψαι τὸν Ἰησοῦν.

Εἰ δὲ ὁ μὲν (1) εἶπεν, ὅτι ἐφοβοῦντο καὶ ἔχαιρον· ὁ δὲ, ὅτι (2) ἔτρεμον καὶ ἐξίσταντο, οὐκ ἔστιν ἐναντίωσις· ὁ τρόμος γὰρ ἐκ φόβου γέγονεν αὐταῖς· τὴν χαρὰν δὲ παρεσιώπησεν ὁ Μάρκος· ἢ καὶ ταύτην διὰ τῆς ἐκστάσεως ἐσήμανε· καὶ ἡ χαρὰ γὰρ ἐξίστα. Οὐδενὶ δὲ οὐδὲν εἶπον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τῶν ἐντυγχανόντων αὐταῖς κατὰ τὴν ὁδόν· τοῖς γὰρ ἀποστόλοις εἶπον ἅπαντα, ὑποστρέψασαι πρὸς αὐτοὺς, ὡς ὁ Λουκᾶς ἱστορεῖ (α). Αἰτία δὲ τοῦ μηδενὶ μηδὲν εἰπεῖν, ὁ φόβος τῶν Ἰουδαίων, ἵνα μὴ ἀκούσαντες, ὅτι κηρύττουσι τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, φονεύσωσι ταύτας.

9 Ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ, ὁ Ἰησοῦς ἀπῆντησεν αὐταῖς·

Πρὸ πάντων ὀρθρίσασαι, πρὸ πάντων ὀρώσι τὸν Κύριον, καὶ τοῦτο (3), μισθὸν τῆς τοιαύτης σπουδῆς κομίζονται.

9 Λέγων· Χαίρετε.

Τὸ χαίρειν δίδωσι ταῖς τὸ λυπεῖσθαι (2) κατακριθείσαις ἐκ τῆς ἀρχαίας παρακοῆς. Ἐλάλησε δὲ, ἵνα μάλιστα γνωρίσωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς φωνῆς, καὶ ἡ πρώτη φωνὴ αὐτοῦ, χαρᾶς εὐαγγελίον.

(1) Ματθαῖος, ὅστις λέγει, μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς.

(2) Μάρκος. Διότι οὗτος λέγει, εἶχεν αὐτὰς τρόμος καὶ ἐκστασις.

(α) Λουκ. ΚΔ', 9.

(3) Τὸ ἰδεῖν τὸν Κύριον.

(4) Ἀναφέρεται εἰς Γενεσ. Γ', 16.

9 Αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας· καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ.

Αἱ μὲν ἐκ πόθου καὶ τιμῆς τούτους (1) ἐκράτησαν· ὁ δὲ οὐκ ἀπεκώλυσε, παρέχων πληροφρηθῆναι διὰ τῆς ἀρχῆς, ὅτι οὐκ ἔστι φάσμα.

10 Τότε λέγει αὐταῖς ὁ Ἰησοῦς· Μὴ φοβεῖσθε.

Πάλιν καὶ αὐτὸς τὸ δέος αὐτῶν ἐκβάλλει πρῶτον· εἴτα παραγγέλει περὶ τῶν μαθητῶν, βεβαιῶν, ὅτι ἄγγελοι αὐτοῦ ἦσαν, οἱ προφανέντες καὶ προπαραγγείλαντες.

10 Ὑπάγετε, ἀπαγγεῖλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κάκει με ὄψονται.

Ταῖς γυναῖξιν, ἀποστόλοις ἐχρήσατο πρὸς τοὺς ἀποστόλους, τιμήσας τὸ ἀτιμωθὲν γένος ἐκ τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφιδος. Καὶ ἐπειδὴ πάλαι γυνὴ γέγονε τῷ ἀνδρὶ διάκονος λύπης, νῦν γυναῖκες γίνονται τοῖς ἀνδράσι διάκονοι χαρᾶς. Ἀδελφοὺς δὲ, τοὺς ἀποστόλους προσηγόρευσεν· ἅμα μὲν, διὰ τὴν ἐνανθρωπήσιν· ἀδελφοὶ γὰρ ἀλλήλων ἅπαντες ἄνθρωποι· ἅμα δὲ, καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῶν.

11 Πορευομένων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ, τινὲς τῆς κουστωδίας, ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα.

Οἱ καταλειφθέντες παρ' αὐτῷ φύλακες, ἢ οἱ ἐπιστημότεροι τούτων.

12 Καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, συμβούλιον τε λαβόντες, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις, λέγοντες· Εἴπατε, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐ-

(1) Τοὺς πόδας.

τοῦ, νυκτὸς ἐλθόντες, ἔκλεψαν αὐτόν, ἡμῶν κοι-
μωμένων.

Πρότερον μὲν ὤνῃσαντο τὸν θόνον αὐτοῦ, νῦν δὲ ὠνοῦνται καὶ
τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ πατοῦσι τὸ οἶκετον
συνειδὸς, καὶ οὐδὲ τοὺς φύλακας αἰδοῦνται, κακουργοῦντες, καὶ
συγκαταλύπτοντες μὲν τὴν ἀλήθειαν, πλάττοντες δὲ τὸ ψεῦδος,
καὶ χρώμενοι τούτου (1) διακόνους, τοῖς ἐκείνης (2) μάρτυσιν.

14 Καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς
πείσομεν αὐτόν, καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν.

Πείσετε αὐτόν, ὡς εὐεξαπατήτων· εἰ γὰρ σταθερός ἐστιν,
οὐκ ἂν πείσῃτε· σφόδρα γὰρ ἀπίθανος ὁ λόγος ὑμῶν. Τί γὰρ
κερδᾶναι μέλλοντες ἔκλεψαν ἂν αὐτόν; Πῶς δὲ καὶ, φυλάκων
τοσούτων καὶ τοιούτων παρακαθημένων, ἔλαθον ἂν; Πῶς δὲ
καὶ τηλικούτου κινδύνου κατετόλμησαν, εὐπτόητοι ἄνδρες, ὧν ὁ
μὲν κορυφαῖος γυναικάριον δειλιάσας ἠρνήσατο τὸν διδάσκα-
λον· οἱ δ' ἄλλοι δεσμούμενον αὐτόν ἰδόντες, ἔφυγον; Πῶς δὲ
καὶ, δυνάμενοι κλέψαι αὐτόν ἀκινδύνως ἐν τῇ πρώτῃ νυκτί,
ὅτε οὐδεὶς τὸν τάφον ἐφύλαττεν, εἶλοντο κλέψαι αὐτόν ἐπι-
κινδύνως, ἐν τῇ δευτέρᾳ νυκτί, ὅτε παρῆσαν οἱ φύλακες; Ἀλλ'
ὅρα, πῶς καθ' ἑαυτῶν ἐσπούδασαν οἱ ματαιόφρονες Ἰουδαῖοι,
καθὼς ἀνωτέρω δεδηλώκαμεν. Εἰ γὰρ οὐ παρεκάθισαν τοὺς φύ-
λακας, ἐδύναντό τι λέγειν περὶ κλοπῆς· νῦν δὲ οὐ δύνανται
παρὰ δικασταῖς εὐθέσι, πολλαχόθεν ἐπιστομιζόμενοι.

15 Οἱ δὲ, λαβόντες τὰ ἀργύρια, ἐποίησαν ὡς ἐδιδά-
χθησαν. Καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰου-
δαίοις μέχρι τῆς σήμερον.

Εἰ τοῦ μαθητοῦ περιεγένοντο τὰ ἀργύρια, πολλῶ μᾶλλον τῶν

(1) Τοῦ ψεύδους.

(2) Τῆς ἀληθείας.

στρατιωτῶν. Μέγα οὖν κακὸν ὄντως ἡ φιλαργυρία, καὶ μεγά-
λων κακῶν αἰτία! Λόγον δὲ διαφημισθέντα λέγει, τὸν περὶ
τοῦ κλαπῆναι αὐτόν. Ὁ δὲ Λουκᾶς περὶ τῶν γυναικῶν εἶπεν,
ὅτι Καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἀπήγγειλαν ταῦτα
πάντα τοῖς ἑνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς (α), ἔγουν, τοῖς
ἐβδόμηκοντα. Εἵτα ἀπαριθμεῖται τὰς τρεῖς, λέγων Ἡσαν δὲ
ἡ Μαгдаληνὴ Μαρία, καὶ Ἰωάννα, καὶ Μαρία ἡ Ἰακώβου,
καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἱ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους
ταῦτα (β). Ἀλλὰ Ματθαῖος μὲν, Μαρίαν τὴν Μαгдаληνὴν, καὶ
Μαρίαν τὴν τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωσὴ ἀνέγραψεν (γ)· οὐχ ὡς μό-
νας, ἀλλ' ὡς ἐπιστημοτέρας τῶν σὺν αὐταῖς· Μάρκος δὲ καὶ
τὴν Σαλώμην ἐδήλωσε (δ)· Λουκᾶς δὲ τὴν μὲν Σαλώμην ἀνο-
νόμαστον ἀφῆκεν, ἐδήλωσε δὲ τὴν Ἰωάνναν (ε)· προσθεῖς δὲ,
ὅτι Καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, ἐνέφηνεν αὐτὴν τε τὴν Σαλώ-
μην, καὶ ἄλλας τινάς. Μετὰ μέντοι τὴν εἰρημένην τῶν γυ-
ναικῶν ἀπαρίθμησιν, ἐπήγαγε πάλιν ὁ Λουκᾶς, ὅτι Καὶ ἐφά-
νησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λίθος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ
ἠπίστουν αὐταῖς (ς).

Ἐντεῦθεν οὖν ἀρχονται τὰ περὶ Μαρίας τῆς Μαгдаληνῆς,
ἃ μόνος ὁ Ἰωάννης ἱστόρησεν (ζ), ὡς καὶ αὐτὰ μὴ μνημονευ-
θέντα παρὰ τοῖς ἄλλοις. Ἐπεὶ γὰρ ἐφάνησαν ἐνώπιον τῶν ἀπο-
στόλων ὡσεὶ λίθος τὰ ῥήματα τῶν γυναικῶν αὕτη λογισαμέ-
νη καθ' ἑαυτήν, ὅτι ὄντως ἠπατήθησαν, κατὰ φαντασίαν ἰδοῦ-
σαι, ὅσα εἶδον, καὶ ἀκούσασαι, ὅσα ἤκουσαν· οὐ γὰρ ἂν ὡσεὶ

(α) Λουκ. ΚΔ', 9.

(β) Λουκ. ΚΔ', 10.

(γ) Ματθ. ΚΗ', 1.

(δ) Μάρκ. Ις', 1.

(ε) Λουκ. ΚΔ', 10.

(ς) Λουκ. ΚΔ', 11.

(ζ) Ἰωάν. Κ', Ι. κ. εἴ.

λῆρος ταῦτα τοῖς συνετωτέροις ἐφάνησαν· οὐκ ἠρέμησεν, ἀλλ' αὐτίκα μόνη ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, σκοτίας ἔτι οὔσης, προσδοκῶσα κεκλεισμένον εὑρεῖν αὐτό. Θεασαμένη δὲ τὸν λίθον ἡρμένον ἐκ τοῦ μνημείου, οὐδὲν μὲν ἀνεμνήσθη τῶν προγεγενημένων· ὡς ἀποδοκιμασθείσης τῆς περὶ αὐτῶν ἀπαγγελίας ὑπὸ τῶν μαθητῶν· ὑπέλαβε δὲ μετατεθὲν τὸ σῶμα παρὰ τοῦ Ἰωσήφ εἰς τόπον ἀσφαλέστερον. Τρέχει οὖν, καὶ ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον, καὶ τὸν ἄλλον μαθητὴν, ὃν ἐφίλει ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγει αὐτοῖς· ἦσαν τὸν Κύριον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἶδαμεν, ποῦ ἔθηκαν αὐτόν (α). Καὶ τὰ ἐξῆς γέγονασιν, ὡς ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν.

Δέδεικται τοίνυν ἁρμονία μία παρὰ πᾶσι τοῖς εὐαγγελισταῖς, καὶ σῶμα τῆς ιστορίας ἐν, οἷα τῶν ῥητῶν κατὰ τὴν προσήκουσαν τάξιν ἐρμηνευθέντων· ὃ γὰρ οὗτος παρήκεν ὁ εὐαγγελιστής, τοῦτο ἐκεῖνος εἶπεν· οὕτω τῆς θείας χάριτος οἰκονομησάσης, ἵνα κἀντεῦθεν εἴη δῆλον, ὡς οὐκ ἐκ συνθήματος ἔγραψαν.

16 Οἱ δὲ ἑνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Οὐκ εὐθὺς ἐπορεύθησαν· καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, ὤρθη αὐτοῖς, οὓσιν ἔτι ἐν Ἱερουσαλὴμ. Καὶ τοῦτο ἐμφαίνουσι μὲν καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς (β)· φανερώτερον δὲ τούτων ἰστόρησεν Ἰωάννης. Μετὰ γὰρ τὸ ὑποστρέψαι πρὸς αὐτοὺς Μαρίαν τὴν Μαγδαληνὴν, φησὶν (γ), ὅτι Οὔσης ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη, τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς· Εἰρήνη ὑμῖν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἔδει-

(α) Ἰωάν. Κ', 2.

(β) Μάρκ. Ις', 14· Λουκ. ΚΔ', 36.

(γ) Ἰωάν. Κ', 19· 20.

ξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευράν αὐτοῦ. Ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἀπλὸν οὖν, ὅτι ὕστερον ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Οὐκ ἐψεύσατο δὲ, καθὼς ἀνοήτως ἔλεγεν ὁ παραβάτης Ἰουλιανὸς, ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ μὲν ὄρθῃναι τοῖς μαθηταῖς ἐπαγγελία· ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ τούτοις ὄρθεις· ἀλλ' ἐπλήρωσε μὲν καὶ τὴν τοιαύτην ἐπαγγελίαν, ὄρθεις αὐτοῖς ὕστερον ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· ἐδώρησατο δὲ καὶ ἑτέραν χάριν, προεμψανισθεὶς αὐτοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις, ἵνα καὶ τὴν λύπην αὐτῶν λύσῃ, καὶ βεβαιώσῃ τοὺς λόγους τῶν γυναικῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἰδόντων αὐτὸν ἐγχερμένον.

Ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος παρήκε τὰ μέχρι τοῦ πορευθῆναι τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· οἱ δ' ἄλλοι εὐαγγελισταὶ καὶ ταῦτα συνέγραψαν· Μάρκος μὲν, ἐπιτομώτερον· Λουκᾶς δὲ, πλατύτερον· Ἰωάννης δὲ, διεξοδικώτερον.

16 Εἰς τὸ ὄρος, οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς.

Οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ, ὅπου ἐνετείλατο αὐτοῖς διὰ τῶν γυναικῶν, ὡς προεῖρηται, πορευθῆναι· ἢ ὅπου ὑπέσχετο αὐτοῖς, ὅτε εἶπε, Μετὰ τὸ ἐγερθῆναι με προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν (α). Καὶ μὴν εἰς τὴν Γαλιλαίαν μὲν ἐτάξατο αὐτοῖς πορευθῆναι, περὶ δὲ τοῦ ὄρους οὐδὲν ἀναγράφεται. Πλὴν εἰκὸς, ἢ εἰπεῖν αὐτοῖς, ἢ μνηῦσαι καὶ περὶ τούτου διὰ τῶν γυναικῶν, εἰ καὶ μὴ ἀναγράφεται. Ἄλλως τε δὲ, καὶ σύνηθες αὐτοῖς ἦν ἐκεῖνο τὸ ὄρος· ἐκεῖ γὰρ μάλιστα διὰ τὴν ἡσυχίαν ἠυλίζοντο.

17 Καὶ ἰδόντες αὐτόν, προσεκύνησαν αὐτῷ.

Ἰδόντες αὐτόν, ἐκεῖ. Προέλαβε γάρ.

(α) Ματθ. Κς', 32.

17 Οἱ δὲ ἐδίδασσαν.

Τινὲς δὲ αὐτῶν ἐδίδασσαν περὶ αὐτοῦ, φοβούμενοι τὴν πλάνην. Χρὴ δὲ μὴ ζητεῖν, τίνες ἦσαν οὗτοι· σεσιώπηται γάρ· μόνον δὲ γινώσκειν, ὅτι καὶ οὗτοι προσελθόντος αὐτοῖς (1) ἐβεβαιώθησαν.

18 Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς, ἐλάλησεν αὐτοῖς, λέγων·
Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

Ἐδόθη μοι, φησὶν, ὡς ἀνθρώπῳ, ἣν εἶχον, ὡς θεός.

19 Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη.

Τῇ δοθείσῃ μοι ἐξουσίᾳ θαρρόυντες. Πάντα δὲ τὰ ἔθνη εἰπὼν, καὶ τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ἐδήλωσε. Καὶ παρὰ τῷ Μάρκῳ γὰρ φανερώτερον εἶπεν αὐτοῖς (α). Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. Καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ δὲ ἔτι ἐκδηλότερον εἶρηκε (β). Κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ. Δεσπότης γάρ ἐστιν ἀμνησικάκος τοῖς μετανοοῦσιν. Ἐπεὶ καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐντυχὼν, οὐ μόνον οὐκ ἐμνημόνευσεν, ὧν πέπονθεν ὑπὸ Ἰουδαίων, ἀλλ' οὔτε τῷ Πέτρῳ τὴν ἔκκλησιν ὠνεΐδισεν, οὔτε τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς τὴν φυγὴν.

19 Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος·

Τοῦτο παραγγελία περὶ βαπτίσματος καὶ δογμάτων.

[Ἐν (2) δὲ ὄνομα τῶν τριῶν, ὑποδηλοῦν τὴν μίαν φύσιν τῆς ἁγίας Τριάδος. Ὄνομα δὲ, ἢ τὸ, ὁ ὢν, ἢ τὸ, θεός, ἢ

(1) Δηλαδή, τοῦ Ἰησοῦ.

(α) Μαρκ. 15', 15.

(β) Λουκ. ΚΔ', 47.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

ἕτερον ἄρρητον. Διὸ καὶ εἰς τὸ ὄνομα μόνον λέγουσιν οἱ βαπτίζοντες, μηδὲν ἕτερον προστιθέντες.]

20 Διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν.

Τοῦτο πάλιν παραγγελία περὶ πολιτείας. Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ τὸ βάπτισμα καὶ τὰ δόγματα πρὸς σωτηρίαν, εἰ μὴ καὶ πολιτεία προσεῖται.

20 Καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας.

Πλεῖον θάρρους ἐμβάλλων αὐτοῖς, εἶπε· Καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ, συμπράττων, καὶ πᾶν σκῶλον (1) ἐξομαλίζων, καὶ φυλάττων ὑμᾶς.

20 Ἐως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

[Τοῦτο (2) εἶπεν, οὐχ ὡς μετὰ τοῦτο οὐκ ἐσόμενος μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ὡς οὐχ οὕτως ἐσόμενος, ὑψηλότερον δὲ καὶ θεοπρεπέστερον ἢ νῦν.]

Τοῦτο δὲ δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνον μετὰ τῶν τρινηκῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν μετ' αὐτοὺς ἐστίν. Οὐ γὰρ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος οἱ ἀπόστολοι μένειν ἐμελλον· ἀλλὰ διὰ τῶν τότε καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τὴν τοιαύτην ἀπηγγελίλατο χάριν, ὡς ἐνὶ σώματι διαλεγόμενος πᾶσι τοῖς πιστοῖς. Οὐκ αὐτίκα δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη, ἀλλὰ μετὰ καιρὸν τινα, ὡς ἀπὸ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν ἕξοστι διαγινώσκειν. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς ἀναλήψεως διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἦν ὀπτανόμενος τοῖς μαθηταῖς, καὶ συναντιζόμενος (α). εἶτα ἀπὸ τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ ὄρους, τοῦ καλουμέ-

(1) Σκάνδαλον, ἐμπόδιον, πρόσκομμα.

(2) Τὰ παρεντεθειμένα ἀναγινώσκονται ἐν τῷ περιελιδίῳ παρὰ τῷ Α.

(α) Πραξ. Α', 3.

νου ἐλαιῶνος, ἀνελήφθη, καθὼς ἡ βίβλος τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων διέξεισιν (α).

Εἴη δὲ ἡμῖν, ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου καὶ δογματίζουσι, καὶ πολιτευομένοις, καὶ τελειουμένοις, τυχεῖν καὶ τῆς διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐπηγγελμένης βασιλείας τοῖς τελείοις, χάριτι τοῦ παντελείου βασιλείως Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ὃ πρόπει δόξα καὶ προσκύνησις, ἅμα τῷ ἀνάρχῳ καὶ αἰδίῳ πατρὶ, καὶ τῷ συνἀρχῳ καὶ συναϊδίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(α) Πράξ. Α', 5.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.